SCRIPTORUM
VETERUM
NOVA COLLECTIO.

1

IULIUS. PARIS. LICI
NIO CYRIACO SUO.
SALUTIM.
E XIMPLORUM CONQUISITI
ONIM. CUM SCIRIM ISSI
NON MINUS DISPUTANTI
BUS QUAM DICLAMANTI
BUS NICISSARIAM.
DICIM VALIRII MAXIMI
LIBROS DICTORUM IT FACTO
RUM MIMORABILIUM.
AD UNUM VOLUMIN IPITOMAI
COIGI' QUOD TIBI MISI.
UT IT FACILIUS INUINIRIS
SIQUANDO QUID QUAIRIRIS.
IT APTA SIMPIR MATIRIIS
IXIMPLA SUBIUNGIRIS'
FINIS IPISTULA'

2

C' IIII PROBI
FINIT IPITOMA
HISTORIARUM
DIUIRSARUM.
IXIMPLORUMQ'
ROMANORUM'

FILICITIR IMINDAUI
DISCRIPSIUM RABINNAI
RUSTICUS HILPIDIUS DOMNULUS V.C.

3

ETFAC
TUSESTSUDOR
EIUS. SICUT
GUTTAESANGUI
NISDECURREN
TESINTERRAM.

4

hecideoconrente
nuntinearhomi
nerquiaramuale
bantadsignifica
tionemredideo
ualentquia

5

hocius
diuinumhasscrib
turassanctasdefe̅
ditconstantinus
seniordicens.licet
mesublimissimu̅
adqueomnium
dn̄m.mesentiam

6

ETINPRAESENTIREQUI
EM ETINPRIMARESUR
RECTIONEPARTICIPES
PER XP NM

SCRIPTORUM VETERUM
NOVA COLLECTIO
E VATICANIS CODICIBUS EDITA

AB ANGELO MAIO
BIBLIOTHECAE VATICANAE PRAEFECTO.

TOMUS III.

ROMAE
TYPIS VATICANIS
M · DCCC · XXVIII·

HOC VOLUMINE CONTINENTUR

PARS I.

PARS II.

PARS III.

EDITORIS PRAEFATIO.

I. Tertii voluminis prologum conscripturus, haud de cunctis agam, quorum scripta eduntur, auctoribus: etenim multa iam in argumentis monitisve praeoccupavi, quae notitiam hominum et operum suppeditabant; quaedam etiam scripta sunt vix ullius admonitionis vel prologi desiderantia.

DE EPHRAEMIO CHRONOLOGO.

Historia romani imperii, quod mature in occidente extinctum, longe diuturnius in oriente usque ad captam a Turcis Constantinopolim vitam suam propagavit, multorum profecto ingenia facultatemque scribendi exercuit; atque in his praecipue byzantinos (ut vulgo loquimur) facundi oris homines, quorum magna et perutilia volumina a gallicanis olim typis accepimus, nunc autem consociatis curis recognita novisque monumentis locupletata, Germani homines doctissimi, consilio et ope ill. Niebuhrii, rursus exhibent. Mihi ex iis qui caesaream historiam scripserunt valde utilis atque exoptabilis visus est Ephraemius, cuius chronicon iambicis versibus elaboratum, ab imperii fundatore Iulio Caesare usque ad receptam a Graecis e Francorum dominatione Constantinopolim, per mille scilicet ac trecentos annos extenditur. Iam hic historicus non solum ineditus erat, verum etiam tantae raritatis, ut nonnisi in unico bibliothecae vaticanae codice 1003. superesse videatur. Primus hunc auctorem commemoravit, quod ego sciam, saeculo quinto decimo Raphaël volaterranus in commentariis urbanis lib. XV. p. 176: *Ephraem graecus ducentis abhinc annis vitas principum constantinopolitanorum iambico carmine scripsit, quod opus in bibliotheca vaticana cernitur.* Atque hoc Volaterrani testimonium non latuit Vossium de hist. gr. lib. II. 29. Deinde Ephraemium saepe ad partes vocavit magnus Allatius (1), qui nunc *chronographum byzantinum*, nunc *monachum* appellat, sed nullam praeterea notitiam hominis tranarrat, quam ipse sponte antea recessisset.

(1) De consensione p. 435. 699. 702. 725. 776. Et dissert. de Georgiis (ed. Fabric. Bib. gr. T. X.) p. 664. 687. 807. Item de Psellis (ed. Fabric. Bib. gr. T. V.) p. 22. Et contra Creyghtonum p. 306. 330. 526. 539. 614. 701. Et in adnotationibus ad Acropolitam cap. 6. 13. 16. 18. 33. Idem Allatius de consens. p. 435. et ad Acropolitam cap. 33. dictum Ephraemii adprobat de Trinobi episcopo Bulgariae primati subiecto; non byzantino, ut ait Acropolita; quare et ego ad Allatii sententiam iam accedo. Rursus idem in adnot. ad Acrop. cap. 6. falli ait Ephraemium qui Camaterum patriarcham pulsum a Latinis Byzantio narrat, quum ipse sponte antea recessisset. Denique contra Creygh. p. 701. egregie explicat dictionem πομπὴ ἱππόσιος, quod sit nempe sollemnis in aulam ingressus novi Caesaris. Quamobrem versus 6337. in Alexio III. sic explicandus est; lexicographi autem vocabuli ἱππόσιος rationem deinceps habebunt; nec non 1253. γρῖφον et v. 1517. ταινίς; et v. 2096. τερμίσιον; v. 3875. 4141. et alibi ὑγρόχειρος. Item animadvertent philologi, notam S adhiberi ab Ephraemio non ad dimidiam sed ad quamlibet fracti numeri partem significandam.

dit. Laudata apud Allatium fragmenta Ephraemii legisse identidem se demonstrant Vossius hist. gr. II. 28. 29, Cangius in glossario, Cavaeus in ecclesiasticis scriptoribus, Fabricius in gr. bibliotheca, Lequinius in patriarchatu constantinopolitano, denique Bruckerus hist. philos. tom. III. p. 549. Hi enim auctores a me sunt observati; neque tamen dubito quin alii quoque ex Allatio Ephraemium noverint. Iam Allatium ad excerpenda Ephraemii fragmenta usum fuisse codice vaticano 1003, valde adfirmarem, nisi varietates scripturae aliquot perplexum me redderent (1). Praeterea in codice acephalo vaticano nomen Ephraemii non legitur; neque id ego divinavissem, nisi comparato codice cum laudatis ab Allatio fragmentis, mihi innotuisset. Superest ergo ut Allatius vel alium codicem prae manibus habuerit, vel certe vaticanum nondum fortasse tum acephalum legerit; paucas autem varietates ipse exscribens effecerit. Profecto quum folium tantummodo primum a codice absit, in quo nomen auctoris esse debuit, valde suspicor post Allatii aetatem id excidisse, cum codex Pio VI. regnante cuius nunc stemmata gerit, a bibliopego compactus fuit. Et sane mihi narrant, multa huiusmodi damna ab operarum inscitia vaticanis codicibus, praesertim graecis, accidisse. Sed de codice hactenus. Iam quum neque Allatius, ut dixi, neque alii eruditi, quicquam de Ephraemio chronographo narrare videantur; mihi quidem de viro hoc quaerenti occurrebat Ephraemius ille, quem Iohannes XII patriarcha constantinopolitanus, ante sacram suam dignitatem legitimis nuptiis genuit; de quo nominatim Ephraemio verba facit Pachymeres in praedicti patriarchae notitia T. II. lib. IV. 11. dum ait, episcopos inter ceteras criminationes patriarcham reprehendisse, quod bona ecclesiae Ephraemio filio suo dispensanda relinqueret, non constituto prout leges iubebant oeconomo. Reapse et noster chronographus in patriarcharum catalogo memorat masculum Iohannis XII. filium; sed de se ipso haud diserte loqui significat. Et tamen aetas apprime congruit: namque hic Iohannes patriarchatum retinuit usque ad Christi annum MCCCIV; noster autem Ephraemius chronicon suum anno MCCCXIII. concludit. Iam ego fontes ephraemicae chronologiae comperi, Zonaram quidem usque ad Alexii I. comneni obitum; Nicetam choniatam usque ad Balduinum I. imperatorem; deinde vero Georgium acropolitam. Age vero quod Ephraemius historiam poëtico metro conscripserit, nemo magnopere irascatur; primo quia carmen iambicum narrationis

(1) Hae varietates partim quidem nihil aliud sunt nisi menda typographica apud Allatium: partim vero, quia fortasse in codice videbantur deteriores lectiones, ab Allatio fuisse suspicor tacite immutatas. Nonnullae tamen variae lectiones diversum codicem designare videntur. Sic v. 4764. apud me, id est in codice vaticano, est τίς τυγχάνων; at Allatius contra Creygh. p. 527. τυγχάνων τι. Apud me v. 6031. et 10238. est ἴθαδα; at Allat. ἐνθάδε, ut p. 241. n. 2. dixi. Apud me v. 7713. κρατάρχει; at Allat. adn. ad Acropol. cap 18. κατάρχει. Item v. 7716. apud me ἀνδρεῖον; at Allat. loc. cit. ἀρεῖον. Apud me v. 7197. et alibi θεοσοῦ.; at Allat. ad Acrop. cap. 13. θεοῦ. Apud me 7206. ἐμπαθεῖ θέᾳ; at Allat. loc. cit. ἐμπαθῆ θέαν. Apud me v. 7404. ἐπεισπεπαικώς; at Allat. loc. cit. ἐπεισπεπτωκώς. Apud me v. 10355. πω, et 10359. ἰχθοῖς; at Allat. που et ἰνδοὺς, ut proprio in loco dixi.

perspicuitati peridoneum est, et memoriam legentium apprime iuvat; deinde quia Pisidas etiam, Constantinus Manasses, atque Tzetzes impune suas historias versibus composuerunt; qui nihilo minus auctores, praecipueque Tzetzes, magno usui apud eruditos sunt. Atque ego Ephraemii quidem historiam, propter suam eximiam utilitatem ad latinam consuetudinem, soluta tamen oratione, transtuli: etsi enim olim poëticam non neglexi, nunc tamen pangendorum versuum plus decem millibus otium mihi voluntasque defuit.

DE METHODIO.

II. De Methodio monacho verba multa non faciam; nam quod aetas eius in medium saeculum XIII. inciderit, ex eo schismate constat, cuius ipse ferventis causa opusculum scripsit: sed nihil praeterea de hoc homine mihi compertum est. Quicquid autem auctor de schismate dicit, nihil id pertinet ad maius illud diuturniusque schisma inter Graecos atque Latinos: etenim ipse de peculiari tantummodo byzantinae ecclesiae dissensione loquitur, quae fuit inter arsenianos et iosephianos; quorum ambo protagonistae, Arsenius atque Iosephus, etsi inter se propter infulas byzantinas aemuli, de maiore tamen schismate, ut puto, consentiebant. Verum seposita scribendi opusculi occasione, visum mihi est prorsus utile atque praeclarum, si tot notabilia ex ecclesiasticis historiis excerpta, latina facerem atque in lucem emitterem, quae Methodius ob causam schismatis hoc libello suppeditat. Homines enim sic generati sunt, ut plura atque libentius ex lumine historiae quam aliunde condiscant. Iam quod adtinet ad Methodii sententiam, is quidem manifeste fatetur atque praedicat legitimum sanctorum canonum ius ac potestatem; graecosque principes damnat, qui vim ecclesiasticis constitutionibus tam saepe intulerunt: ceteroquin existimat byzantinam praesertim ecclesiam nonnullosque patres prudenter egisse, cum vitandi schismatis gratia communicarunt cum orthodoxis episcopis, quos violenti Caesares, pulsis legitimis aeque orthodoxis, sed sibi improbatis, in sedes substituebant. Neque sane adfirmationes cunctas Methodii vel probare studeo vel refellere otium est. Utique legitimorum pastorum explusio vix umquam sine magnis christiani populi vel motibus vel certe querelis accidit: id quod fasti ecclesiastici luculenter demonstrant. Ego vero schismatis doctrinam heic prolixe non tradam, quod sane definitur recessus vel hominis vel alicuius christiani populi a communione universalis ecclesiae aut romanae sedis apostolicae, in qua centrum esse unitatis iurisque ac potestatis primatum orthodoxi omnes consentiunt. Ad nostrum autem propositum quod adtinet, illud apprime exploratum est, eos qui laica manu in statione sacra, eiectis legitimis episcopis, collocantur, re quidem vera non esse populi pastores, neque iuris habere dictionem. Nihilo tamen minus, vel indulgentibus cedentibusque pacis causa iustis episcopis, vel consentiente tacite ecclesia, ne summa nimirum mala contingerent, neve populus re omni sacra careret, vitiisque et hae-

resibus aditus maximus pateficret, substituti per vim episcopi, si modo essent catholici, tolerati haud semel fuerunt. Causae vero necessitatis huius apud Graecos praecipuae erant, praepotentia ac superbia Caesarum, improvisae coactiones, difficile et quandoque impossibile ad supremam Pontificis maximi auctoritatem perfugium. Ceterum ex his ecclesiae malis sapienter concluditur, quam necessaria sit totius corporis unitas. Nam si universum ecclesiae aedificium in apostolico Petri fundamento, quod ipse Christus constituit, constanter nitatur; id videlicet cunctis turbinibus atque infestarum undarum periculis, ut apud Matthaeum VII. 25. dicitur, fortius resistet.

DE VICTORINO.

III. Gaii Marii Victorini commentarios in apostoli Pauli epistulas bis commemorat divus Hieronymus, semel in viris illustribus, iterum in prologis; sed testimonium secundum paulo infra recitabo; nunc primum ponam quod ita se habet vir. ill. cap. CI. *Victorinus natione afer, Romae sub Constantio principe rhetoricam docuit; et in extrema senectute Christi se tradens fidei, scripsit adversus Arrium libros more dialectico valde obscuros, qui nisi ab eruditis non intelliguntur, et commentarios in apostolum.* Ceteroquin eius operis codices sine dubio perrari superfuerunt; quandoquidem nec opus umquam typis editum fuit; unusque, quod sciam, Sirmondus (1) de codice gallicano a se observato sic loquitur: *obscuritatem Victorinus in dogmaticis praecipue libris sectatus videtur. In commentariis enim aliquot epistularum s. Pauli, quos idem herivallensis codex continebat, stilus planior et apertior.* Haec Sirmondus, qui nescio quo impedimento prohibitus, praedictos Victorini commentarios non edidit; quamquam ex illo codice opuscula duo Victorini eiusdem protulit, *contra Manichaeos* videlicet, et *de quibusdam verbis Geneseos.* Nunc illi ad apostolum commentarii in tribus vaticanae bibliothecae codicibus, de quibus proprio in loco (part. II. p. 147.) verba feci, a me lecti fuerunt. Ne igitur de veritate operis dubitemus, testis adest Hieronymus: rursus ne de eiusdem usque ad nostra tempora conservatione fides vacillet, vaticani tres codices, qui inscriptum gerunt Victorini nomen, cum gallicano paris epigraphes exemplari conspirant. Atque haec quidem externa argumenta sunt; quibus interna accedunt: etenim apud me Victorinus p. 60. locum suum memorat, qui revera in libris adversus Arrium extat, ab eodem auctore scriptis. Item p. 63. de arriana haeresi loquens, *apud nos*, inquit, *hic error est natus*, idest temporibus nostris, ut Graeci aiunt καθ' ἡμᾶς: quibus verbis auctor contemporalem se arrianismo surgenti ait, quae reapse fuit aetas Victorini. Et quidem Victorinus in opere adversus Arrianos lib. II. 9. de illa haeresi ait similiter: *verbum* ὁμοούσιον *nuper est positum, quia nuper erupit venenata cohors haereticorum.* Ipsae locutiones editorum operum cum his com-

(1) Oper. T. I. p. 345. ff. V.

mentariis aliquando conspirant. Verbi gr. lib. de ὁμοουσίῳ cap. I. dicit Victorinus: *Graeci, quos paganos vocant.* Ad Galatas autem lib. II. p. 29. ait: *apud Graecos, id est apud paganos.* Item Galat. p. 29. scribit *est* pro *licet*, ut contra Manich. cap. 2. Tum vocabulum *hylicus* apud nos p. 111 legitur, et adv. Arr. I. 32. Item apud nos p. 32. *cognoscentia*, quod haud semel in tertio Victorini hymno usurpatur. Qui denique Victorini latinitatem prout est in sacris eiusdem opusculis consideraverit; quique rursus elocutionem eius, rationemque diffusam, pedestrem, humilem interpretationis in Tullii rhetoricam, cum his ad Paulum commentationibus comparaverit; haud hercle dubito, quin unum eundemque scriptorum horum auctorem statim sentiat. Quae quum ita se habeant, speravi equidem pretium operae me facturum, si tam antiqui auctoris copiosum scriptum et ineditum tandem aliquando typis imprimerem. Etsi enim Victorinus neque verborum puritate, neque phraseos elegantia, neque sacrae doctrinae altitudine cum primariis illis ecclesiae luminibus comparandus est; nihilominus a tineis atque blattis vindicandae erant lucubrationes vetustissimi auctoris, qui sub Constantio principe, ut narrat Hieronymus, rhetoricae cathedram Romae tenebat: neque vero inglorius; quandoquidem ait in chronico idem Hieronymus ad Christi annum CCCLV, Constantii decimum nonum: *Victorinus rhetor, et Donatus grammaticus praeceptor meus, Romae insignes habentur; e quibus Victorinus etiam statuam in foro Traiani meruit.* Immo sub Caesare eodem iam christianus nicaenam fidem adversus Arrium Victorinus propugnabat; cuius rei testis ipsemet est libro II. cap. 9. adv. Arr.: ὁμοούσιον *conditum iuxta veterem fidem in civitate Nicaea, probatum autem ab imperatore imperatoris nostri patre*; idest a magno Constantino Constantii, sub quo Victorinus scribebat, genitore.

IV. Sed enim ut Victorini nostri res gestae, summa virtus, pectus vere christianum innotescat, recitandus est de eo S. Augustini locus, etsi paulo prolixior atque ab aliis iam observatus; quo ego certe perhonorifico testimonio nullam Victorini editionem carere velim. Sic ergo Augustinus confess. lib. VIII. cap. 2. *Perrexi ad Simplicianum, patrem in accipienda gratia tua tunc episcopi Ambrosii, et quem vere ut patrem diligebat. Narravi ei circuitus erroris mei. Ubi autem commemoravi legisse me quosdam libros platonicorum, quos Victorinus quondam rhetor urbis Romae, quem christianum defunctum esse audieram, in latinam linguam transtulisset, gratulatus est mihi, quod non in aliorum philosophorum scripta incidissem, plena fallaciarum et deceptionum secundum elementa huius mundi: in istis autem omnibus modis infirmari Deum et eius Verbum. Deinde ut me exhortaretur ad humilitatem Christi, sapientibus absconditam et revelatam parvulis, Victorinum ipsum recordatus est, quem, Romae cum esset, familiarissime noverat, deque illo mihi narravit, quod non silebo. Habet enim magnam laudem gratiae tuae confitendam tibi, quemadmodum ille doctissimus senex, et omnium*

liberalium doctrinarum peritissimus, quique philosophorum tam multa legerat et diiudicaverat et dilucidaverat, doctor tot nobilium senatorum, qui etiam ob insigne praeclari magisterii, quod cives huius mundi eximium putant, statuam in romano foro meruerat et acceperat, usque ad illam aetatem venerator idolorum, sacrorumque sacrilegorum particeps, quibus tunc tota fere romana nobilitas inflata spirabat, populusque etiam et omnigenûm deum monstra, et Anubem latratorem, quae aliquando contra Neptunum et Venerem, contraque Minervam tela tenuerant, et a se victis iam Roma supplicabat, quae iste senex Victorinus tot annos ore terricrepo defensitaverat, non erubuerit esse puer Christi tui, et infans fontis tui subiecto collo ad humilitatis iugum, et edomita fronte ad crucis opprobrium. O Domine, Domine, qui inclinasti caelos et descendisti, tetigisti montes et fumigaverunt! quibus modis te insinuasti illi pectori? Legebat, sicut ait Simplicianus, sanctam scripturam, omnesque christianas litteras investigabat studiosissime et perscrutabatur, et dicebat Simpliciano, non palam, sed secretius et familiarius: noveris me iam esse christianum. Et respondebat ille: non credam, nec deputabo te inter christianos, nisi in ecclesia Christi te videro. Ille autem irridebat eum dicens: ergone parietes faciunt christianos? Et hoc saepe dicebat, iam se esse christianum: et Simplicianus saepe illud respondebat: et saepe ab illo parietum irrisio repetebatur. Amicos enim suos verebatur offendere, superbos daemonicolas, quorum ex culmine babylonicae dignitatis, quasi ex cedris Libani quas nondum contriverat Dominus, graviter ruituras in se inimicitias arbitrabatur. Sed postea quam legendo et inhiando hausit firmitatem, timuitque negari a Christo coram angelis sanctis, si eum timeret coram hominibus confiteri, reusque sibi magni nominis apparuit, erubescendo de sacris sacrilegis superborum daemoniorum, quae imitator superbus acceperat: depuduit vanitati et erubuit veritati: subitoque et inopinatus ait Simpliciano, ut ipse narrabat, eamus in ecclesiam; christianus volo fieri. At ille non se capiens laetitia, perrexit cum eo. Ubi autem imbutus est primis instructionum sacramentis, non multo post etiam nomen dedit, ut per baptismum regeneraretur, mirante Roma, gaudente ecclesia. Superbi videbant et irascebantur, dentibus suis stridebant et tabescebant. Servo autem tuo dominus Deus erat spes eius, et non respiciebat in vanitates et insanias mendaces. Denique ut ventum est ad horam profitendae fidei, quae verbis certis conceptis retentisque memoriter de loco eminentiore in conspectu populi fidelis Romae reddi solet ab eis, qui accessuri sunt ad gratiam tuam, oblatum esse dicebat Victorino a presbyteris, ut secretius redderet, sicut nonnullis, qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat: illum autem maluisse salutem suam in conspectu sanctae mul-

titudinis profiteri: non enim erat salus, quam docebat in rhetorica, et tamen eam publice professus erat. Quanto minus ergo vereri debuit mansuetum gregem tuum pronuncians verbum tuum, qui non verebatur in verbis suis turbas insanorum? Itaque ubi ascendit, ut redderet, omnes sibimet invicem, quisque ut eum noverat, instrepuerunt nomen eius strepitu congratulationis. Quis autem ibi non eum noverat? Et sonuit presso sonitu per ora cunctorum collaetantium, Victorinus, Victorinus. Cito sonuerunt exultatione, quia videbant eum; et cito siluerunt intentione, ut audirent eum. Pronunciavit ille fidem veracem praeclara fiducia, et volebant eum omnes rapere intro in cor suum, et rapiebant amando et gaudendo. Et sub finem capituli IV. atque initio capituli V. *Quanto igitur gratius cogitabatur Victorini pectus, quod tanquam inexpugnabile receptaculum diabolus obtinuerat; et Victorini lingua, quo telo grandi et acuto multos peremerat; tanto abundantius exsultare oportuit filios tuos, quia rex noster alligavit fortem, et videbant vasa eius erepta mundari et aptari in honorem tuum, et fieri utilia Domino ad omne opus bonum. Sed ubi mihi homo tuus Simplicianus de Victorino ista narravit, exarsi ad imitandum. Ad hoc enim et ille narraverat. Postea quam vero et illud addidit, quod imperatoris Iuliani temporibus lege data prohibiti sunt Christiani docere litteraturam et oratoriam; quam legem ille amplexus, loquacem scholam deserere maluit, quam verbum tuum, quo linguas infantium facis disertas, non mihi fortior, quam felicior visus est, quia invenit occasionem vacandi tibi.* Hactenus Augustinus.

V. Sed heic mihi obiiciet aliquis grave divi Hieronymi de Victorini commentariis iudicium in prologo interpretationis epistulae ad Galatas: *non quod ignorem Gaium Marium Victorinum, qui, me puero, rhetoricam Romae docuit, edidisse commentarios in apostolum: sed quod occupatus ille eruditione saecularium litterarum, scripturas omnino sanctas ignoraverit; et nemo possit quamvis eloquens de eo bene disputare quod nesciat.* Ita quidem Hieronymus, qui tamen, ut de aliis eius locutionibus haud semel critici observant, plus fortasse dixit, et minus voluit intelligi. Nam quod Victorinus scripturarum sacrarum studiosissimus fuerit et satis intelligens, demonstrat S. Augustini testimonium supra recitatum: tum ipsius Victorini edita hactenus sacra opera adversus Arrianos, satis eum comprobant divinorum librorum assiduum peritumque lectorem. Profecto Hieronymus sancti quoque Ambrosii (suppresso tamen auctoris nomine) libros de Spiritu sancto paulo liberioribus verbis vilificavit (1); quos tamen maurini praesertim editores contra doctoris maximi telum naviter protegunt; ecclesia vero, quod pluris interest, libenter eos nec mediocri cum fructu legit. Rursus idem Hieronymus in viris illustribus cap. CXIX.

(1) Lib. de Spir. s. initio, et apud Rufin. apol. II. 21.

Diodoro tarsensi episcopo, quasi incultioris stili auctori, diserte imputat *ignorantiam saecularium litterarum*. Atqui hic Diodorus inter doctissimos saeculi sui fuit, et Iohannis quoque chrysostomi florentissimi oratoris magister; eiusque operum plurimorum memoria apud bibliographos superest; inter quae illud insigne habetur, quod Eusebii chronographiam emendavit. Nominatim vero Hieronymi censuram de stilo Diodori sic retundere videtur Photius, idoneus hercle causae index, in bibliotheca cod. CCXXIII: ἔστι δὲ (Διόδωρος) τὴν φράσιν καθαρός τε καὶ εὐκρινής: *Diodori elocutio pura est atque perspicua*. Quis denique Hieronymi dictis omnibus, in aestu praesertim contentionum prolatis, quae Rufini aquileiensis vel aliorum scripta deprimunt, peremptoriam tribuat auctoritatem? Atque ut aliud exemplum addam, S. Damasus papa, elegantis licet vir ingenii, volumen ingens epistularum Lactantii abs Hieronymo sibi missum fastidire se rescripsit (ep. I.): *quia*, inquit, *raro de nostro dogmate disputant; quo fit ut legenti fastidium generet longitudo; et siqua brevia sunt, scholasticis magis sint apta quam nobis, de metris et regionum situ et philosophis disputantia*. Quis nunc tamen, pace Damasi, praelongas disertissimi Lactantii epistulas, si adhuc extarent, non cupide legeret? Sed de his hactenus: neque enim ego Victorini patronus sum sed editor.

VI. Quamquam, si forte commentariorum horum patrocinium aliquod gerere velim, argumentis non destituar, quibus eorum utilitatem possim commendare. In primis enim Iesu Christi divinitas eiusque aeterna nativitas multis locis a Victorino religiosissime aperteque adseritur v. gr. pag. 2. 6. 62. 63. 86. 87. 89. 109. 116. 123. Item Petri supremam in ecclesia auctoritatem, cui Paulus quoque subesse debuerit, confirmat idem p. 9, ubi insuper cum Petrum ecclesiae fundamentum dicit, satis demonstrat, se de Petri persona intelligere Christi verba *super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*; non autem de fide Petri, ut quibusdam interpretibus placuit. Atque haec Victorini de Christo Deo, et de vicario eius, catholica testimonia nemo plurimi non faciet, quoniam hominis sunt, cuius adulescentia in nicaenae synodi aetatem incurrit; quo tempore prius dogma consensu orbis terrarum firmatum fuit; de secundo autem nulla adhuc controversia vel invidia commota fuerat. Neque non utilis notitia est p. 9 Symmachianorum veterum haereticorum, quos historia ecclesiastica vix memoraverat: item Iacobi p. 10 Hierosolymorum episcopi in apostolis non numerandi; quae valde perplexa controversia apud criticos erat: deinde quod *tempora* iam tum appellarentur p. 34. ut hodie fit, ieiuniorum praefiniti dies. Spiritalem cognationem baptizati hominis agnoscit Victorinus p. 37. cum baptizante simul et cum eo qui e fonte suscipit baptizatum: gratiam quoque auxiliantem a Deo contra diabolicas tentationes suppeditatam homini, cuius tamen liberum arbitrium est, p. 133. et 153. Iam fidei praestantiam eximiumque meritum saepe praedicat v. gr. p. 18. 110. 111; idem tamen bonorum operum utilitatem non diffitetur p. 22. 23. Cha-

ritas magnis laudibus extollitur p. 43. 59. 64. 120; et tamen summa legis christianae a Victorino dicitur, ut unusquisque humilis sit deiectus et infimus p. 46. Age vero sacri philologi, sumpto in manibus Victorino, eo praecipue curam suam mittent, ut biblici textus varietatem, quae permulta apud ipsum est, sibi adnotent; id quod in libris olim editis non neglexit Millius prolegom. ad N. T. p.74. ff. 778. Atque is quidem recte, ut puto, observavit, locos quosdam biblicos apud Victorinum libere interdum, id est interpolatos, citari; id quod apud alios quoque patres quandoque usuvenit. Et iam omissis quae Millius nimis breviter perfunctorieque dicit, ego ipse Victorini opus adversus Arrianos lectitans, miratus sum, quod idem biblicus locus bis a Victorino laudatus, constantiam non servaret. Exemplum ponam operis praedicti lib. I., ubi cap. 24. in textu ad Coloss. I. 16, legit Victorinus *sedes* et *constituta*; idemque mox auctor cap. 36. sui quodammodo immemor scribit *throni* et *creata*. Porro apud nos in commentario ad Philipp. II. 6. p. 59. textus paulinus a Victorino laudatus, conspirat cum eodem paulino textu apud Victorinum adv. Arr. IV. 8; sed dissidet ab eodem prout est adv. Arr. I. 21. De Victorini inconstantia satis; qui ceteroquin haud raro alibi a vulgato paulino textu insigniter apud nos differt, praesertim p. 18. 20. 30. 35. 48. 70. 128. Immo universus apud Victorinum biblicus textus, quoniam antiquior Hieronymi recensione est, philologorum criticorumque sacrorum studia invitat; quos tamen dictorum a me nuper velim memores, nempe quod Victorinus dissidentes aliquando fluxasque lectiones habeat, vel quia memoria seniove lapsus est, vel quia diversa exemplaria diverso tempore habuit, vel quia interdum librarii illum subverterunt: quae res universa nonnisi multo otio cognosci dicique potest, quo ego maxime careo.

VII. Sequitur illa quaestiuncula num Victorinus ad tres tantummodo commentatus fuerit Pauli epistulas an ad omnes. Codex quidem gallicanus non nisi ad aliquot epistulas interpretationem Victorini habuit, teste Sirmondo; adeoque vix dubito, quin ipsimet hi tres commentarii ibidem extiterint, qui sunt in codicibus vaticanis: immo itali codices, quoniam satis recentes sunt, unoque fonte derivati, a gallicano (qui est antiquus, teste Sirmondo p. 2) desumpti videntur. Iam et Hieronymus etsi absolute appellat Victorini commentarios in apostolum, tamen quia de his nonnisi in prologo epistulae ad Galat. iudicium profert, videtur mihi epistulae huius interpretationem, quam nunc habemus, praecipue designare. Ipse utique Victorinus scripta sua, quae permulta fuerunt, saepe commemorat, tum in opusculis editis, tum etiam in his commentariis p. 2. 19. 34. 43. 60. 61. 90. 97. 102. 103. 104. 105. 106. 126. 135. 141; opus etiam quoddam promittit p. 125. et p. 19; verumtamen non nisi commentarios in epist. ad Ephes. p. 60. nominatim appellat, qui quidem in nostro numero sunt. Sed enim cum p. 126, dicat Victorinus se de tertio caelo multa dixisse in praeterito, plane videtur significare commentarios suos in epistulam ad Corinthios secundam, in

qua Paulus ad tertium caelum raptum se narrat. Utrum vero p. 127. loquatur Victorinus de epistula Pauli prima ad Corinthios cap. 12, au de suis in eam commentariis, non definio. Haec igitur quaestio, vel magis dubitatio, utrum tres tantum Pauli epistulas au nniversas Victorinus interpretatus fuerit, relinquenda in medio videtur.

VIII. Quibusnam ego commotus ratiouibus opusculum *de physicis*, sen potius *adversus physicos*, quod ex iisdem Victorini codicibns edidi, Victorino ipsi adserendnm censuerim, proprio iu loco iam dixi p. 147. Sed ecce ipsemet Victorinus in commentario epistulae ad Ephesios lib. II. p. 126., praedicti scripti parentem fortasse se dicit. *Passio*, inquit, *Christi et resurrectio et ascensio, perfectio est omnium tam in mundo quae salvari possent, quam in aeternis et super omnes caelos: quod mysterium plenissime unius libri explicatione tractavimus.* Quae mihi verba partem illam opusculi *contra physicos* indicare videntur, in qua Victorinus de Servatoris vita universa ordinatim disserit. Scribitur autem id opusculum ob religionem tum uaturalem tum christianam adversus illos philosophos protegendam, qui argumentis physicis narrationem mosaicam ac deinde evangelicam oppugnabant. Ergo auctor primo adserit creationem rerum ex nihilo; potestatem divinam creato homini legem impouendi; iustam, propter liberum arbitrium, alieni peccati permissionem; deinde remedium congruenter suppeditatum. Hinc gradum facit auctor ad loquendum de universa incarnationis dominicae oeconomia; quodque Christo possibile fuerit libitumque de virgiue nasci, obscurum inter homines versari, pati, mori, resnrgere; hominem denique salvum in caelos secum transferre. Haec est videlicet totius opusculi summa, quod, pro Victorini stilo, non iusuaviter legitur.

VIIII. Neque porro desunt Victorino, si minus maculae, certe naevi, qui ad duo praecipue genera revocantur; rerum primo ad theologiae christianae regulam non satis interdum exactarum; deinde durae elocutionis uon solum ob structuram, verum etiam ob vocabulorum novitatem vel enormitatem, quae asperam Afrornm indolem quodammodo referunt. Victorini, qui sero ad christianam fidem accessit, infirmam aliquando theologiam incnsavit, ut alios sileam, Petavius (1); defenderunt partim Ballerinii (2). Nunc in his commentariis pauca oppido, sed tamen aliqua, haud satis recta Victorino exciderunt. Profecto p. 90. et 93. falsa est doctrina illa de humanis animabus ante res mundanas a Deo creatis; et p. 103. de angelorum substantia aëria, etsi uterque error non unum adseclam in ecclesiasticis viris olim habuit. Quin adeo p. 90. 93. 94. 95. origeniani deliramenti vestigia quaedam censor praestans theologus videre se aiebat. Mire item Victorinus p. 117. vocabulum *creator* haud Deo convenire dicit; ad quem locum censor theologus sic egregie adnotabat: " fortasse subtiliter Victorinus vim fa-

(1) Apud nos p. 64. n. 1.

(2) Ad S. Zenonem dissert. II. cap. I. ff. 8. p. 85.

„ cit in nomine *Dei*, quod per se sumi solet ad significandam naturam divi-
„ nam, non virtutem creatoris; quam quidem Deus non exserit nec potest
„ exserere nisi per Verbum suum, *omnia per ipsum facta sunt*. Deum quip-
„ pe nobis cogitare licet exsistere potuisse, etiamsi numquam creator fuisset:
„ verum (post revelationem trinitatis personarum) creator dici nequit, nisi
„ pront nos fides docet, nempe per Verbum suum „. Insuper p. 42. videtur acrius Victorinus de iudaicis quibusdam ritibus post evangelium abolitis pronunciare. Iam quod p. 18. 23. alibique fidei praestantiam prae bonorum operum meritis videtur exaggerare, id aliis Victorini locutionibus facile temperatur. Denique quod p. 97. Deum ait esse *motum*, id secundum quamdam philosophicam ideam dicere credendus est; velnti Tertullianus apolog. cap. XXII. ait: *velocitas divinitas creditur, quia substantia ignoratur.* Et sic prorsus in commentario inedito ad Platonis de rep. librum decimum Proclus ait: τὸ ἀεικίνητον θεῖον. Denique Cicero in somnio, Platonem imitans, dicit: *quod semper movetur, aeternum est.*

X. Afrorum latinitatem singulariter asperam iampridem novimus, ex Tertulliano puta et ex Martiano Capella: sed ne Victorini quidem loquela patriam non prodit, tum in his ad apostolum commentariis, tum multo magis in editis olim libris. Certe in vulgatis nunc primum commentariis inaudita vocabula offendimus v. gr. p. 13. *subinductus*; p. 21. *quare*, et p. 150. *stare*, substantivo sensu, et alia quaedam; p. 24. et alibi *salvatio*; p. 27. *apostropho, as*; p. 34. *empirius*, et *enydrus*, et *usitatio*; p. 50. *conservio*; p. 60. *circumformo*; p. 61. 62. *existentia*, *subauditor*; p. 62. *obauditor*; p. 68. *taediari* sensu passivo. p. 74. *propitiator*; p. 94. *immaculatio*; p. 103. *effatio*, (Servio tamen teste, usitatum olim vocabulum); p. 112. *superaedificatio* (item notum Tertulliano); p. 113. *coaedificatio*; p. 124. *magnanimiter*; p. 150. *innativitas*; p. 155. *implicitatio*; p. 158. *sociator*; p. 257. *adsolido.* Sed enim multo est maior farrago illa abnormium vocabulorum, quam in cognitis Victorini libris vel unica lectione deprehendere licet; talem scilicet ac tantam ut noster afer sit inter ferreos scriptores facile princeps. En praecipua: *abolefieri*; *adintelligitur*; *aisse*, ab aio; *alocalis*; *alteritas*; *bigeminus*; *bipotens*; *blasphemiter*; *circumspector, oris*; *circumterminavit*; *coexistens*; *connaturalis*; *consumbstantiatus*; *counire*; *counitio*; *counitus*; *dualiter*; *effulgenter*; *effulgentia*; *effulsio*; *elucescentia*; *essentialitas*; *essentitas*; *existentialitas*; *existentialiter*; *exsequenter*; *filiatio*; *grassamina*; *gyrans gyrando*; *imaginalis*; *impartibilis*; *imparticipatus*; *impassionabiliter*; *incidentia* substantivum; *incognoscibilis*; *indiscernibilis*; *inexistens*; *inexistentialiter*; *ingenerabilis*; *inqualitas*; *insensualis* (habet Cassiod.); *insubstantiatus*; *intellectibilis*; *intelligentialis*; *intelligentialitas*; *intracaelestis*; *iudex futurus venire*; *inversibilis*; *mascularis*; *milium miliorum*; *omnin-*

telligens; *omnividens*, *omnivivens*; *optimitas* (habet. Martianus); *potentialiter* (habet Sidon.); *potentificari*; *potentificatus* adiect.; *praecaussa*; *praecognoscentia*; *praeexistentialis*; *praeexistere*; *praenoscentia*; *praeprincipalis*; *praeprincipium*; itemque eadem substantiva in *entia*; *noeta* (νοητά); *quadripotens*; *posse* pro *potentia*; *potestas dare vivere* (pro *dandi ut vivant*); habet August. *revivere* (habet Paulin.); *substantialitas*; *superelevativus*; *se datur evenire*; *tripotens*; *supracaelestis*; *vulnerarum* pro *vulnerum*; *vivefacit*; *revivefacit*; *unitio*; *vivefieri*. Nonne igitur Victorinus prae tanta colluvie librorum olim editorum, in commentariis ad Paulum nunc primum editis purissimus est? Sed enim in commentariis quoque ad Ciceronis rhetoricam quaedam habet Victorinus vocabula, quae lexicographi haud scio an recte praetermiserint v. gr. *disertudo* (pro *disertitudo*); *iureiuratus*; *realis*; *versidicus*. Sed illud in commentariis Victorini rhetoricis notabilius est, quod ipsi corruptissimi in editionibus extant; et quidem in illa praestante, ut creditur, Capperonerii editione; id quod ego collatione antiquorum codicum comperi; atque aliquando palam facturus sum. Atque haud scio an ipsam Victorini grammaticam lexicographi satis consuluerint. Sed quoniam in colligendis inusitatae vel ruentis vel rusticae latinitatis vocabulis operam aliquam posui, congruum est illa quoque scribere, quae in ceteris antiquis voluminis mei opusculis extant. Ferrand. pag. 172. *minoratio*; p. 173. *inconsequenter*; p. 182. *intransgredibile* vel potius *intransgressibile*. Comm. in Luc. p. 191. *complecti* passive, (ut Cic. apud Priscian.) p. 192. *parabolarius*; *ab intus*; p. 193. *conversor*, *oris*; p. 195. *affectualis*; p. 197. *planctus*, *ti*; p. 193. *orire* pro *oriri*; p. 201. *summansorium*; p. 202. *immensurabilis*. p. 203. *chartemanus*, fortasse pro *cataphractus*; p. 204. *acius*, *a*, *um* num pro *assus*? p. 205. *tibus*, pro *tibia* vel *tubus*; *circumcingere*; *eruptuans*; p. 206. *capriola*. Fragm. antiq. p. 208. *arbitro*, *as*; p. 213. ut in fragm. iur. vat. p. 42; *circumtenere*; p. 216. *invertibilis*; p. 218. *intuere* pro *intueri*; *gradus*, *i*; *scrutinatus*, *a*, *um*; p. 219. *indisciplinosus*; *improperium*, confirmatum vocabulum; *confrangere*; *conminutare*; p. 220. *secta* pro *dogmate* p. 220. (et part. III. p. 20); p. 222. *manupositio*; p. 224. *sequentia*, confirmatum vocab.; p. 226. *transiet* pro *transibit*; p. 228. *dealitas*; p. 233. *capitulus* pro *capitulum*; p. 233. *inpartibilis*; p. 234. 280. *finctus*; p. 235. *ipsut* (at p. 287. *ipsud*); p. 235. *deservitio*; p. 240. *lapis* genere femineo, ut Ennius apud Nonium; p. 241. *indisco*; p. 243. *cohinabitans*; *segretare* pro *segregare*, nisi mendum est; p. 245. *consilius*, nisi mendum est; *clibanus*, armatura cataphracti militis; p. 247. *asperaliter*. Evang. p. 257. *retia*, *ae*, unde confirmatur Plauti lectio; p. 258. *lugo*, *is*; *iota*, *ae*, ut Ausonius; p. 259. *scammillum*. neutr. (Iam quia *scammillum* heic est pro *scabellum*; num vitruviani *scamilli*, de quibus tanta lis est, reapse *scabella* seu *bases* quaedam sunt?) *odiunt* pro *oderunt*, et p. 260. *odiet*; p. 260. *in palam*; p. 261. *neunt*, ut Tibullus, pro *nent*; p. 270. *eructuari* depon.; p. 271. *exient* pro *ex-*

ibunt; p. 272. *pedestrae*; p. 281. *lamento*, *as*; *perfodiri*; p. 283. *veniri* pro *vendi*; p. 284. *dispargo*; p. 285. 288. *rememoror*, *aris*; p. 286. *corba*, *ae*. Part. III. Paris. p. 27. *obsequito*, *as*; p. 32. *carnuncula* pro *caruncula*; p. 38. *pale* pro *pugna*, ut apud Statium. Nepot. p. 94. *calliphanus*, *a*, *um* si sana lectio est; p. 95. *gabinatus*, *a*, *um*; p. 97. *monitrix*. Music. p. 124. 125. *metire* pro *metiri*; p. 131. *consocietas*; p. 133. *secatio*. Homil. p. 139. *persequi* passive, ut Candidus arrianus in epist. ad Victorinum; p. 135. 136. *persollicitus*; p. 136. *ineffrenatus*; p. 140. *annuatim*. Atque ex brevi hoc specimine satis, credo, fit palam quam imperfecta adhuc lexica sint, quantaque pars latinitatis in mss. editisque libris vel lateat vel nondum observata fuerit; tum etiam quam inconstanter lexicographi in excerpendis auctoribus versati sint. Et iam mitto Cangium et Carpentarium qui meram fere barbariem peculiari instituto suo coacervant; cur ex. gr. praestantissimus Forcellinus utitur Hieronymo, Augustino, Paulino nolano, Cassiodorio, Boethio, Ennodio, ipsisque Aldhelmo, Paulino Petricorio, Venantio Fortunato aliisque; negligit autem Zenonem veronensem, Hilarium pictaviensem, Ambrosium mediolanensem, Luciferum calaritanum, quarti saeculi homines? Cur item missos facit romanos pontifices Damasum ac Leonem? cur Maximum taurinensem, Rufinum Hieronymi coaetaneum, Prosperum, Cassianum, aliosque plures? Cur denique Victorini nostri scripto uno utitur, omittit alterum?

DE FERRANDO DIACONO.

XI. Ferrandum diaconum ecclesiae carthaginiensis ante medium saeculum sextum, Iustini I. praesertim ac Iustiniani temporibus, vitae sanctimonia et scriptorum sapientia inclaruisse, satis exploratum est. Scriptae ab eo extant dogmaticae quinque epistulae, paraeneticus ad Reginum comitem sermo, et breviatio canonum. Sextae quoque fragmentum epistulae ad Eugippium in editionibus legebatur; sed nullus hactenus codex hanc epistulam integram inlibatamque obtulerat. Nunc casinensis codex a rmo et clmo monacho Octavio Frangipanio, ut proprio in loco iam dixi, observatus universam lucubrationem, libelli instar prolixam, tandem aliquando suppeditavit. Occasio autem scribendae epistulae haec fuit. Eugippius presbyter, et lucullanensis apud Neapolim abbas, vix erepto e vivis Fulgentio Ruspae episcopo, id est anno Christi DXXXIII, scripsit ad Ferrandum diaconum, epistulari quidem commercio nondum sibi familiarem, fama tamen et admiratione meritorum notissimum. Eugippii epistula non extat, sed ea videtur fuisse officiosissima, quoniam Ferrandi animum mirifice exhilaravit (ep. casin. ff. 1.) Ibi inter ceteras laudes dixerat Eugippius videri sibi Ferrandum Fulgentii nuper denati fore in episco-

patu successorem: cui dicto qua par erat modestia respondet Ferrandus, multo se inferiorem magistro suo Fulgentio profitens, cuius neque religiosas virtutes neque doctrinae apicem posset aemulari. Post officiosum prohoemium exposuerat Ferrando Eugippius quaestiones dogmaticas (ff. 1. 3.) ab arriano quodam Gothorum comite nuper propositas, quibus catholicum dogma de Christi divinitate et patri suo aequalitate ab haereticis oppugnabatur: petiveratque a Ferrando Eugippius, ut pro sua praestante theologicae rei peritia plenissime responderet. Cui petitioni non gravate occurrens Ferrandus, primo quidem arriani erroris perspicuam sedulamque facit descriptionem; deinde adgrediens ad dogmaticam disputationem, nihil plane omittit, quod ad pestiferam convellendam perimendamque Arrii blasphemiam pertinere videbatur: obiterque alios quoque haereticos, qui de dominica incarnatione prave senserunt, photinianos, manichaeos, patripassianos, nestorianos, praecipueque eutychianos, quorum error recentior erat, perstringit. Illa vero insperata notitia est, quod ff. 13. *Absentium* cognoscimus misisse ad Augustinum sermonem illum arrianorum, quem summus doctor disputatione latissima refutavit. Neque tamen hinc recte concluditur *Absentium* fuisse arrianum vel sermonis eius auctorem: nam Eugippius quoque, catholicus apprime vir, et augustinianae doctrinae amator, misit (ut nunc item cognoscimus) ad Ferrandum nostrum propositiones arriani comitis, ut ab eo dissolverentur. Denique ex epistulae fine, annus etiam quo haec scripta fuit, innotescit, nempe Fulgentii mortuario: simulque dicitur scribi iam, sive ab ipso Ferrando sive certe eius cura iussuque, Fulgentii vita, quam anonymam quidem habemus, sed tamen esse Ferrandi opus, nemo fere dubitat.

DE MATTHAEI EVANGELIO

VERSIONIS ANTEHIERONYMIANAE.

XII. Antiquarum biblici textus interpretationum utilitatem si commendare velim, actum profecto agam: cui etenim erudito incognita sunt, quae iamdiu hac super re a vetustorum codicum editoribus dicta fuerunt? Matthaei quidem evangelium ex antiquissimis codicibus latine editum extat; nempe ex vercellensi ab Irico; ex Bezae cantabrigiensi a Klipingio; ex veronensi, brixiensi, corbeiensi, rursusque vercellensi a Blanchinio; ex colbertino a Sabaterio, qui postremus varietatem quoque lectionum plurimam ex aliis mss. atque ex patrum operibus addidit. Atque in his cunctis codicibus interpretationes ante Hieronymum curatae contineri dicuntur; neque sane incredibiliter vel immerito; etenim plurimae hae fuerunt, uti adfirmant Hieronymus ipse (1) atque Augustinus (2). Iam inter antiquissimos evangeliorum latinorum codices recensetur gallicus claromontanus, quem olim Sabaterius (3) saeculi septimi esse indicavit; eoque in scholiis suis,

(1) Praef. in evang.

(2) De doctr. ch. II. 1.

(3) Monit. in quatuor evangelia p. XXXV.

ubi tantam lectionum varietatem congessit, rite usus est. Porro is codex claromontanus, Pio VI. pontifice maximo, bibliothecae vaticanae magno pretio acquisitus fuit: quem ego inspiciens, eiusque eximio genere et antiquitatis laude commotus, vulgandi consilium coepi. Nam si desumptae carptim lectiones iure utiles existimantur, universi sane contextus continua praesensque editio multo commodior est et iucundior ac fructuosior. Pauci quippe homines lectiones varias in eruditorum scholiis dispersas ac prope submersas legunt; nisi forte peculiari quodam studio vel suscepti alicuius operis ratione trahuntur. Est is codex vaticanus, olim claromontanus, eximiae ut Sabaterius recte dixit antiquitatis, scripturae prope quadratae, ut specimen a me cusum demonstrat n. 3; continetque evangelia quatuor; sed ex his Matthaei tantummodo evangelium antehieronymianam versionem, et quidem a supradictis diversam, prae se fert: reliqua evangelia, etsi paris scripturae sunt, ad Hieronymi recensionem proxime accedunt. Unum igitur Matthaei textum edendum putavi; in quo ipso lacunae duae sunt (quales videlicet Sabaterius in hoc codice dum adhuc in Gallia esset, iam viderat) nempe initio usque ad cap. III. 15; in medio autem a cap. XIIII. 33. usque ad cap. XVIII. 12. Et coeperam equidem vaticani codicis comparationem cum antiquis aliis curare exemplaribus, praesertim cum quadruplici Blanchinii evangelio, videbamque codicem vaticanum cum brixiensi saepius congruere quam cum ceteris. Sed enim postea visum mihi est omnem hanc criticen et observationem legentium otio curiositatique esse permittendam. Scholia itaque nulla adtexui; nisi quod in vocabulis insolitis vel abnormibus aut corruptis, saepe admonui *ita se codicem habere*; ne forte lector menda potius libri mei typographica quam scripturam codicis esse putaret.

DE IULIO PARIDE.

XIII. Iulius Paris Valerii Maximi breviator ex antiqua quadam praefatiuncula iam innotuerat, quae libri decimi reliquiis praeponi solet, et quam ego quoque repetendam p. 90 curavi. Verumtamen eius epitomae fragmenta duo tantummodo edita erant, nempe libri decimi titulus primus *de praenominibus*, et praeterea fragmentum libri I. cap. II. ff. 16. usque ad capitis quarti finem; in qua parte operis quum Valerius deficeret, ab Aldo suppletus fuit epitomae nostrae segmento, quod ei Cuspinianus ex antiquo vindobonensi codice sumptum suppeditavit. Post illam vero aetatem vix ullus, quod sciam, integer Iulii Paridis codex innotuit, certe vero nihil vulgatum est. Atque haud scio quidnam ipsi vindobonensi codici acciderit; nunc enim in Caesaris bibliotheca nonnisi epitomam libri decimi video apud Kollarium T. II. p. 829. Sed ecce nobis vaticanus codex, calligraphia et vetustate spectabilis, Iulii Paridis epitomam integram exhibet, excepto libro decimo cuius nonnisi primus

titulus conservatus est. Paridis ad Cyriacum epistolium operi praepositum, nec non Titi Probi, qui alius breviator fuit, titulum operi Paridis nescio cur subscriptum, aere incidendum curavi. Iam epistula dictusque titulus speciosis sane magnisque litteris constant; operis tamen scriptura multo minutior est atque inclinata, quamquam valde perspicua nec indecora; eaque ad decimum ferme saeculum pertinere videtur. Porro huius edendi auctoris multiplex, meo iudicio, fructus est. Nam primo nemo iam dubitabit, id quod hactenus nonnulli critici fecerant, utrum Valerii Maximi opus ad compendiorum genus pertineat nec ne: nunc enim cognita Paridis epitoma, Valerium ipsum ab hac omnino ratione abhorrere intelligimus. Novum insuper addimus latinis classicis auctorem Paridem, quem antiquis valde temporibus vixisse apparet: eius enim latinitas et pura est et perspicua, et omni vitio sequioris aevi carens: neque is verbis Valerii perpetuo utitur, sed lingua sua saepe loquitur; immo non verbis tantum, verum etiam quandoque rebus sententiave dissidet v. gr. p. 4. 14. 32. 39. 46. 68., sive sponte ab archetypo discedens, sive potius exemplaribus diversis utens. Valerii ipsius lectiones optimas, partim omnino novas partim in antiquis codicibus iam observatas, sed a typographis inique exclusas, nunc Paris revocat. Cuius rei ut aliquot exempla proferam, lib. I. 3. 12. desideratam in Valerii editionibus notitiam, quod cultores dei Sabazii (Sabaoth) IUDAEI fuerint, nunc Paris restituit, habetque consentientem Nepotianum, de quo mox dicam. Rursus II. 1. 21. ait Paris tribunos pl. subscribere solitos senatus cousultis litterà C, qua videlicet significabant tribunos quoque sic CENSUISSE. At in Valerii codicibus editionibusque scribitur perperam, ut puto, T. id est TRIBUNI. Denique I. 5. 9. apud Paridem Samii Prienensibus misisse dicuntur *Sibyllam*, cuius ductu et omine Prienenses rem bene gesserunt: at in Valerii editionibus scribitur *cymbula*: et quamquam in Valerii codicibus aliquot *Sibylla* item fuerit, nihilominus editores *cymbulam* praetulerunt: mihi vero secus videtur; nam et samia Sibylla notissima est; atque ad omen ducatumque praestandum multo aptiorem vatem quam cymbulam esse video: nec dissimile exemplum extat in vaticanis excerptis apud Diodorum (1). — Sed quid statuemus de C. Tito Probo, cuius epitoma finire dicitur (p. 92) post Paridis libri decimi titulum primum, qui unicus restat, quamvis indiculus (p. 2.) sex promittat? Certe Probus ad Paridis novem libros nihil contulit: nihil item lucubrationum eius superesse iudico ad librum decimum: etenim titulum *de praenominibus* Probus ipse in praefatiuncula ad Paridem auctorem refert. Res ergo prorsus obscura mihi videtur; quamquam eam declarare nititur Vossius (2), cuius opinionem, etsi haud scio quam sit probabilis, recitabo. *Sic statuere velim, Valerium ipsum memorabilia scripsisse: horum epitomem fecisse*

(1) Coll. vat. T. II. p. 12. Adi etiam Pausaniam III. 15.

(2) De hist. lat. lib. I. 24.

Paridem: *eundem* (Paridem) *reliquisse librum de nominibus* (Romanorum): *huius libri compendium fecisse Probum.*

DE IANUARIO NEPOTIANO.

XIV. Ianuarium Nepotianum Iulio Paride iuniorem existimo; inscium autem quod iam Paris epitomam Valerii Maximi fecisset, eandem spartam marte proprio rursus exornasse. Nepotiani praeviam epistulam ad Victorem Labbaeus olim vulgaverat; ipsam epitomam praetermiserat, cuius diversa a paridensi ratio est: nam neque distinctionem librorum Nepotianus retinet, et multo magis in vocabulis variat, et brevior est; et praetermissis multis Valerii exemplis, ipse alia substituit e classicis auctoribus, et quidem etiam ex Cicerone de rep., derivata. Videsis p. 97. 98. 99. 111. 112. 113. 115. Alia insignis utilitas Nepotiani est, quod illam valeriani libri primi lacunam ipse quoque explet; sed non diversa solum a Paride verba ponit, verum etiam partes quasdam Valerii Nepotianus retinet, quas Paris omiserat, ideoque hactenus desiderabamus; vel quas Paris breviaverat, ipse fere inlibatas excerpsisse videtur. Tum et ab ipso Valerio interdum dissidet v. gr. p. 95. et 100. Religionem eximie se coluisse demonstrat Nepotianus, ita ut huius causa effata quaedam addiderit, quae in Valerio frustra requires. Sic p. 94. cap. I. 2. ait de suo Nepotianus: *ut videlicet priore haberetur loco sacerdos quam consul, res sacra quam victoria*. Et mox pag. 95. ff. 14. *non probaverunt* (Romani) *contra religiones sapientiam*. Codex vaticanus, ex quo Nepotianus prodit, idem ille est unde ego nuper opuscula tria S. Nicetae aquileiensis excitavi; sed tamen qui in Niceta satis erat emendatus, idem in Nepotiano mendis innumeris laborabat, quia videlicet amanuensis ab exemplari corrupto hunc exscripsit. Neque vero ultra Valerii librum III. cap. 2. procedit epitoma; defectu ut arbitror, codicum, non Nepotiani socordia qui imperfectum opus abruperit. Iam codex Nepotiani vaticanus fortasse unicus est; etenim ipse Labbaeus epistularem praefationem ex hoc hausit, ut p. 93. n. 1. iam suasi. Habemus igitur Valerii Maximi epitomas antiquas duas, auctoribus Paride ac Nepotiano. Verumtamen in vaticanis codicibus epitomas alias tres Valerii a recentioribus hominibus curatas vidi, nempe in codice vaticano 7320. per Iohannem quemdam Andreae filium; tum in vat. 5817, et in ottobon. 1876. duas alias sine nomine auctorum; quas omnes merito contempsi. Sed enim haud aeque sprevi florilegium quoddam cod. vat. 5114. fol. 27. b. ubi excerpta ex Valerio fiunt. Ibi enim particulam ineditam legebam ex opere integro olim sumptam lib. I. 4. 3. (qui locus ut dixi in Valerio mutilo deest, a breviatoribus autem utcumque suppletus fuit) in L. Iunii exemplo qui neglectis auspiciis classem tempestate amisisse dicitur. Est autem particula haec. *Sic dii, spretis monitis excandescunt*; *sic hu-*

mana castigantur, *ubi se caelestibus praeferunt.* Hac nimirum sententia exemplum Valerius more suo concluserat. Porro in praedicto codice praecedit locus *lento enim gradu* etc. *gravitate conpensat*, qui legitur lib. I. 1. ext. 3: sequitur locus *aeque enim virtutis est* etc. *transferre voluisse*, qui legitur lib. I. 5. 2. Ergo ad Valerii lacunam pertinet reapse praedicta particula inedita, cuius futuri ut spero editores rationem habebunt.

DE EPITOMA MUSICAE S. AUGUSTINI ET DE HOMILIIS QUATUOR.

XV. In pervetusto speciosoque Iulii Paridis codice alia quoque epitoma inerat librorum sex Augustini de musica, pari characterum genere scripta, et ab antiquo nescio quo auctore consarcinata. Speravi autem non omnino ingratum lectoribus fore, si id quoque opusculum ab Augustini archetypo passim varians, neque inscita sollertia ex adeo maiore mole contractum, perspicuum nitidumque, nec malam prae se ferens latinitatem, divulgarem; de quo tamen plura verba non faciam. Idem insuper codex quatuor tenet sacros sermones, paulo recentioribus quam Paris litteris scriptos, nempe saeculo ferme duodecimo. De quibus sermonibus quum aliquantulum vestigassem, eos editos non reperiebam: quamquam nihil propemodum hac in re adfirmare ausim, quae maiorem sedulitatem otiumque desiderat. Laudantur in his Paulus Orosius semel, ter autem S. Gregorius papa. Neque eruditio nulla est, veluti de stadio athletisque veterum, de impudicis ethnicorum theatris, de christiana abstinentia coniugii: item quod ecclesia quosdam ritus e paganitate sibi usurpaverit, quod nocte ante septuagesimam certa sub formula valediceretur τῷ *alleluia*; quod liturgia longissima esset in palmarum dominica; quod ieiunium quadragesimale ritu romano, non ambrosiano, perageretur; quid sit introitus, quid tractus in missa; quid sibi nomen septuagesimae velit; unde appellatio hebdomadae maioris; quod varie vocitata fuerit palmarum dominica; et quod pridie eius diei S. Gregorius ad charitatis opera totus incumbere solitus fuerit, ideoque illud sabbatum a statione publica vacaverit, *quando dominus Papa eleemosynam dabat.* Haec et alia nonnulla quia libenter a lectoribus vere christianis exceptum iri credebam, typis commisi.

DE THEODULO SIVE THOMA MAGISTRO.

XVI. De Thoma, qui post susceptum monachatum dictus est Theodulus, saeculoque XIV incunte Byzantii floruit, non sum ea repetiturus, quae docti bibliographi, praesertim Cavaeus (1) atque Fabricius (2) iamdiu dixe-

(1) De scriptoribus eccl. ed. MDCCXLIII. T. II. append. p. 15.

(2) Bibl. gr. ed. nov. T. VI. p. 181. sqq.

runt. Quod tamen superiore volumine p. 684. me facturum promisi, id nunc fideliter praesto, duabus Thomae vulgandis orationibus *de mutuis regis et populi officiis*. Nam praeter ceteras commoditates, hanc quoque prae oculis habui, quod prima Roma anno MDXVII, pontifice Leone X, eclogas Thomae atticas typis graecis Calliergae edidit, qui mihi vetus liber prae manibus est; nunc autem decenter fieri videtur, si, pontifice Leone XII, vaticanis aeternae urbis typis scriptoris eiusdem politicae orationes nondum visae vulgentur. Age vero si velim harum orationum argumenta evolvere, nimis prolixus sim, quoniam ipsae orationes tot paginas occupant: nihil enim fere praetermittit Thomas quod ad regem populumque instituendum spectare videtur; et certe ab omni adsentationis blanditia, non secus ac Blemmydes a me nuper editus, procul abest. Eadem ratio prolixitatis prohibuit me quominus Thomam latinum redderem; alioqui voluminis moles, satis iam exaggerata, prorsus exorbitasset. Itaque latina tantum summaria scripsi, quae graece ignaris utcumque prodessent. Utriusque orationis clausula in unum fere recidit scopum; namque in priore clausula litterarum eruditionem virtutisque amorem eximie commendat auctor; in posteriore cives magnopere hortatur ut teneram puerorum aetatem litteris simul et moribus recte instituant.

DE NOVIS QUATUOR SIBYLLAE LIBRIS.

XVII. Sibyllarum in editionibus extant libri octo; sed multo plures fuisse, dubitare non sinunt Servius atque Suidas, quorum hic (1) ab una chaldaea Sibylla XXIV. editos narrat; ille autem (2) ait: *sane sciendum, omnia responsa Sibyllae plus minus centum contineri sermonibus.* Reapse decem fere abhinc annis liber Sibyllae quartus decimus a me in ambrosiano repertus codice Mediolani fuit divulgatus; nunc autem vaticani duo codices tum quartum decimum illum rursus continent, tum alios tres, undecimum scilicet, duodecimum, et tertium decimum. Quamobrem libris quatuor collectio sibyllinorum iam cumulatur. Novorum autem librorum idem est argumentum quod antea cognitorum, rerum nempe sacrarum ac politicarum historia. Ecce enim liber XI. a diluvio historiam pertexit usque ad Iulium Caesarem dictatorem. Libro XII. continentur res gestae ex Augusto usque ad Severum et paulo ulterius. In XIII. pergit historia usque ad Valerianum et Gallienum. Libri demum XIV. sane multiplex et copiosa narratio est, sed eadem tam abstrusa, totque regnatorum sub acrostychis nominibus fastos et fata continens, ut nihil potius definire velim, quam infirmis adfirmationibus uti. Qui adhuc supersunt sibyllini libri, eos omnes primis christianae ecclesiae saeculis fuisse compositos, critici cuncti prope consentiunt. Sane ne vaticani quidem ad Constantini usque aetatem nominatim

(1) Voc. Σίβυλλα χαλδαία. (2) Ad aen. III. 445.

certe pertingunt. Verumtameu segmenta saltem ex antiquioribus ethnicae aetatis libris cum his christianis rocontioribus esse immixta, coguoscimus ex Eusebio chrou. lib. I. cap. IV (1), apud quem Alexander polyhistor, qui Lucii Syllae temporibus vixit, locum recitat in sibylliuo tertio libro adhuc superstitem. Auctor sibyllinorum uon unus existimandus est: tum eos patriam habere Aegyptum, natalemque sedem scholam alexandrinam, valde suadent tot illa carmiua, quae res aegyptiacas et alexandriuas prae ceteris celebrant. Iam oracula sibyllina inter historiae profauae foutes ceuseri, demoustrat praedicti Alexandri auctoritas aliorumque permultorum quos appellare uou interest. Rei vero etiam christiauae, sive historicae sive etiam dogmaticae, testem esse Sibyllam e plurimis Patrum locis coguoscimus. Nuper vero vir cl. Birgerus Thorlacius dauus duplicem libellum edidit, quorum priorem inscripsit *libri sibyllistarum veteris ecclesiae crisi, quatenus monumenta christiana sunt, subiecti*. Posterioris vero libelli titulus est *conspectus doctrinae christianae, qualis in sibyllistarum libris continetur*. Et prior quidem cl. viri locubratio in manus meas uondum pervenit, alteram vero in miscellaueis hafniensibus magna cum voluptate et fructu legi; propterea quod et his carminibus iustum pondus honoremque attribuit, eaque ab imperitorum neglectu viudicat, et theologis philologisque sacris demoustrat, quatenus ex hoc genere christiauarum autiquitatum proficere possint. Latinam sibylliuorum vaticanorum iuterpretationem non couciunavi; quia prosaica spiritum carminis heroici prope extinguebat; poëtica autem maiori otio reservanda videbatur: quae cum fiet, tum demum luxatis etiam saepe graecis versibus corruptisque vocabulis medelam facere oportebit.

(1) Ed. Mediol. p. 17.

TABULAE PALAEOGRAPHICAE EXPLICATIO.

1. Iulii Paridis epistula.
2. C. Titi Probi titulus.
3. Specimen Codicis evangelici.
4. — Fragmenti contra hariolos.
5. — Fragmentorum arrianorum.
6. — Fragmenti liturgiei.

ADMONITIO.

In vaticanae Collectionis distributione cogitaveram hunc tomum facere octavum, *ideoque in singulis foliis nota est* VIII; *verum iacente interim materia reliqua, hic tomus inscribendus* tertius *fuit. Ex numero igitur* VIII. *demes, benigne lector*, V.

ELENCHUS CAESARUM

SECUNDUM EPHRAEMII CHRONOLOGIAM.

(1) Tres hi Caesares desunt apud Ephraemium ob amissum primum codicis folium.

CAESARES LATINI.

CAESARES GRAECI.

(1) Septem consequentes Caesares vixerunt post Ephraemium.

ELENCHUS PATRIARCHARUM CONSTANTINOPOLEOS.

Series fabulosa.

1. Andreas apostolus p. 226.
2. Stachys.
3. Onesimus.
4. Polycarpus I.
5. Plutarchus.
6. Sedecion.
7. Diogenes.
8. Eleutherius.
9. Felix.
10. Polycarpus II.
11. Athenodorus.
12. Zoilus p. 227.
13. Laurentius.
14. Alypius.
15. Pertinax.
16. Olympianus.
17. Marcus.
18. Cyrillianus.
19. Castinus.
20. Titus.
21. Domitianus.
22. Probus.
23. Metrophanes.

Series vera.

1. *Philadelphus.*
2. *Eugenius.*
3. *Rufinus.*
4. Metrophanes I.
5. Alexander.
6. Paulus I.
7. Eusebius.
8. Macedonius I. p. 228.
9. Eudoxius.
10. Demophilus.
11. Evagrius.
12. Gregorius theologus.
13. Nectarius.
14. Iohannes chrysostomus.
15. Arsacius p. 229.
16. Atticus I.
17. Sisinnius I.
18. Nestorius.
19. Maximianus.
20. Proclus.
21. Flavianus.
22. Anatolius p. 30.
23. Gennadius.
24. Acacius.
25. Flavitas.
26. Euphemius.
27. Macedonius II.
28. Timotheus.
29. Iohannes II. p. 231.
30. Epiphanius.
31. Anthimus.
32. Mennas.
33. Eutychius.
34. Iohannes III.
35. Iohannes IV.
36. Cyriacus.
37. Thomas I. p. 232.
38. Sergius.
39. Pyrrhus.
40. Paulus II.
41. Petrus.
42. Thomas II.
43. Iohannes V.
44. Constantinus I.
45. Theodorus I.
46. Georgius I. p. 233.
47. Paulus III.
48. Callinicus.
49. Cyrus.
50. Iohannes VI.
51. Germanus I.
52. Anastasius I. p. 234.
53. Constantinus II.
54. Nicetas.

55. Paulus IV.
56. Tarasius p. 235.
57. Nicephorus I.
58. Theodotus.
59. Antonius I. p. 236.
60. Iohannes VII.
61. Methodius I.
62. Ignatius.
63. Photius.
64. Stephanus I.
65. Antonius II. p. 237.
66. Nicolaus I.
67. Euthymius I.
68. Stephanus II.
69. Tryphon.
70. Theophylactus.
71. Polyeuctus.
72. Basilius I.
73. Antonius III.
74. Nicolaus II.
75. Sisinnius II.
76. Sergius II. p. 238.
77. Eustathius.
78. Alexius.
79. Michaël I.
80. Constantinus III.
81. Iohannes VIII.
82. Cosmas I.
83. Eustrathius.
84. Nicolaus III. p. 239.
85. Iohannes IX.
86. Leo.
87. Michaël II.
88. Cosmas II.
89. Nicolaus IV. p. 240.
90. Theodotus.
91. Constantinus II.
92. Lucas.
93. Michaël III.
94. Chariton.
95. Theodosius.
96. Basilius II.
97. Nicetas II.
98. Leontius p. 241.
99. Theodosius II. *sive potius* Dositheus.
100. Georgius II.
101. Iohannes X.
102. Michaël IV.
103. Theodorus II. p. 242.
104. Maximus.
105. Manuel.
106. Germanus II.
107. Methodius II.
108. Manuel II.
109. Arsenius.
110. Nicephorus II. p. 243.
111. Germanus III.
112. Iosephus I.
113. Iohannes XI. p. 244.
114. Gregorius II.
115. Athanasius.
116. Iohannes XII.
117. Niphon. p. 245.
118. Iohannes XIII.
119. Gerasimus.
120. Isaias (1).
121. *Iohannes* XIV.
122. *Isidorus.*
123. *Callistus* I.
124. *Philotheus.*
125. *Macarius.*
126. *Nilus.*
127. *Antonius* IV.
128. *Callistus* II.
129. *Matthaeus.*
130. *Euthymius* II.
131. *Iosephus* II.
132. *Metrophanes* II.
133. *Gregorius* III.

(1) Hactenus Ephraemii catalogus. Reliquos patriarchas usque ad captam a Turcis Constantinopolim subtexere placet.

ΕΦΡΑΙΜΙΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ

ΚΑΙΣΑΡΕΣ.

* * * (1)

ΓΑΙΟΣ ΕΤΗ. Δ.

Εἶτα κατέσχε τὸ κράτος τῶν αὐσόνων,
Γάϊος ἐπίκουρος ἢ σατὰν τρόπον,
ὑπὲρ φύσιν βρότειον αὐτὸν σεμνύνων,
ὁ καὶ θεοστυγὴς ὁ κατάπτυστος φύσις·
ἀνὴρ ἀσελγὴς ἀποφρὰς μιαιφόνος·
ἐφ' οὗ Στέφανος πρωτομαρτύρων κλέος
μαρτυρίου στέφανον εὗρεν ἐκ λίθων·
σοφοί τε γνωρίζοντο δύο προκρίτων
Ἰώσηπός τε καὶ Φίλων ἐξ ἑβραίων·

ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΕΤ. ΙΔ.

Τούτου καταστρέψαντος ἀθλίως βίον,
ἑρμοῦ φίλος Κλαύδιος ἠπία φύσις,
ἴσου τε φύλαξ, ὑπερόπτης χρημάτων,
τὰς ἡνίας εἴληφεν αὐσοναρχίας.
τούτου κρατοῦντος, Θευδᾶς καὶ Σίμων μάγοι
πολλοὺς ἐλυμαίνοντο κακοτεχνίαις·
πρῶτος δ' ἐπιβέβηκε τῆς Ῥώμης Πέτρος
σωτήριον κήρυγμα κηρύσσων ὅλοις·

ΝΕΡΩΝ ΕΤ. ΙΔ.

Μεθ' ὃν παρῆλθεν εἰς βασίλειον κράτος
Νέρων ἀσελγὴς ἐμφερὴς τῷ Γαΐῳ,
θηλυδρίας ὢν καὶ θύλακος σαπρίας·
πρῶτος διώκτης εὐσεβῶν καθαιρέτης,
Χριστοῦ τε μυστῶν προκρίτων ἀναιρέτης.
εἶτα Γάλβας, Ὄθων, σὺν Οὐιτελλίῳ
ἐπὶ βράχιστον τοῦ κράτους γεγευμένοι.

EPHRAEMII CHRONOLOGI

CAESARES.

* * *

CAIUS ANNIS IV.

Deinde Romanorum imperium tenuit
Caius, vita Epicurus vel potius Satan,
supra humanam naturam extollens semet
divinamque adfectans vilissimus mortalis,
impudicus, scelestus, sanguinarius:
sub quo prima Stephanus gloria martyrum
adeptus est coronam de lapidibus.
Item sapientes praefulgebant duo,
Iosephus atque Philo, uterque hebraeus.

CLAUDIUS AN. XIV.

Postquam Caius misere abrupit vitam,
litteris Claudius et clementia praeditus,
iustique tenax, et pecuniae contemptor,
romani imperii habenas tractandas cepit.
Eo regnante Theudas et Simon magi
malis permultos artibus decipiebant.
Primus autem Romam accessit Petrus,
salubre cunctis nuncians evangelium.

NERO AN. XIV.

Post hunc pervenit ad potentiam regiam
Nero luxuriae incontinens et Caio par,
pathicus vir et sacculus putredinis;
primus piorum persecutor mortifer,
praecipuorum Christi adseclarum carnifex.
Deinceps Galba, Otho, Vitelliusque
degustaverunt sceptrum quam brevissime.

(1) Deest in codice primum folium, quod Iulii Caesaris, Augusti, et Tiberii notitiam continuit. Desiderantur igitur ex universo opere versus paulo minus quinquaginta, ut paginarum ratio demonstrat. Nihil tamen incognitum in hac lacuna amisisse nos puto.

VESPASIANUS AN. X.

Post hos ornavit caesaream dignitatem
Vespasianus regnatorum decus,
sospitator imperii propagatorque,
hostium victor, et manu munificus,
accessu facilis, iucundusque amicis,
subditis cunctis admodum dilectus.

TITUS AN. III.

Successit in imperium Titus filius
bonitatis mare, effusa liberalitas,
beneficus, clementi instructus animo,
bonisque moribus qui regnantem decent,
princeps egregius, imperator strenuus,
iudaicae ferociae debellator.
Huius ab omnibus celebratur dictum:
„ equidem hodie minime regnavi,
„ quoniam beneficio adfeci neminem „.
Itemque: " qui ad conspectum regis venerit,
„eum non oportet tristem inde abscedere„.

DOMITIANUS AN. XV.

Ubi cum vita mortem mutavit Titus,
Domitianus animum scelestum gerens,
Titi natura frater, sed aliis moribus,
Christi servorum martyrumque carnifex,
imperio contra meritum est potitus.
Sub eo dilectus propheticus discipulus
in quadam exsulavit Patmo insula.
Tunc se iactavit praestigiis Apollonius
tyanaeus pythagoricus impostor callidus;
qui procul licet degens nunciavit tamen
tyranni caedem iis qui sibi aderant.

NERVA AN. I.

Postquam Domitianus foede interiit,
Nerva animo et corpore praeclaro cluens
romanae rei suscepit moderamen.
Hic plane egregius (nisi quod Christo caruit)
bonorumque principum typus fuit.
Sub eo quidam reperit aurum plurimum,
amplum nempe thesaurum humi obrutum,
quem ad arbitrium Caesaris effossum retulit.

ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ ΕΤ. Ι.

Μεθ᾽ οὓς κατηγλάϊσε τὴν κραταρχίαν
Οὐεσπασιανὸς κλέος βασιλέων,
ἀρχὴν δράσας εὖ καὶ πλατύνας εἰς μέγα·
ἐχθρῶν νικητὴς, φιλότιμος τὴν χέρα,
ἀνήρ τις εὐπρόσιτος, ἡδὺς τοῖς φίλοις
ὑπηκόοις δ᾽ ἅπασι καὶ πεφιλημένος.

ΤΙΤΟΣ ΕΤ. Γ.

Μεθ᾽ ὃν Τίτος παῖς παραλαμβάνει κράτος
θάλασσα καλῶν, φιλοδωρίας χύσις,
εὐεργετικὸς, συμπαθής τις καρδίαν,
χρηστὸς τρόποις οἷς ὡραΐζεται κράτωρ·
ἄναξ ἀριστεὺς καὶ στρατηγὸς γεννάδας,
ἰουδαϊκοῦ τοῦ θράσους καθαιρέτης·
οὗ πᾶσιν ἀοίδιμον ᾄδεται τόδε,
τὸ σήμερον δὲ μὴ βεβασιλευκέναι,
εὖ τινα μὴ δράσαντα ταῖς εὐποιΐαις·
καὶ δεῖ τινα πρόσωπον ἄνακτος πάλιν
ἰδόντα, μηδὲν στυγνὸν ἀνθυποστρέφειν.

ΔΟΜΕΤΙΑΝΟΣ ΕΤ. ΙΕ.

Τούτου τὸ βιοῦν ἐκμετρύσαντος μόρῳ,
Δομετιανὸς ἡ βδελυρὰ καρδία,
φύσει Τίτου σύναιμος οὐ τρόποις ὅλως,
ἀναξίως εἴληφε τὴν αὐταρχίαν·
Χριστοῦ κολαστὴς οἰκετῶν καὶ μαρτύρων,
ἐφ᾽ οὗ φιλητὸν τὸν θεηγόρον χάριν
νῆσος τις ἐξόριστον ἔσχεν ἡ Πάτμος·
ηὔχει δ᾽ Ἀπολλώνιος τερθρείαις τότε
πυθαγορικὸς τυανεὺς σοφὸς γόης,
ὃς καί περ ὢν πόρρωθεν ἀναιρουμένου
δηλοῖ παροῦσι τοῦ τυράννου τὸν μόρον.

ΝΕΡΟΥΑΣ ΕΤ. Α.

Τούτου καταστρέψαντος αἰσχρῶς τὸν βίον
κλῆσιν Νερούας, εὐγενὴς ψυχὴν δέμας,
τὰ ῥωμαϊκὰ σκῆπτρα παραλαμβάνει·
ταμεῖον ὄντως ἀρετῶν Χριστοῦ δίχα,
καλοῦ δὲ παντὸς αὐτοκράτορσι τύπος·
ἐφ᾽ οὗ τις (1) ἀμύθητον εὗρε χρυσίον
θησαυρὸν ἁβρὸν ἐγκατακεχωσμένον,
ὃν ἐκκαλύψας, κράτορος μόνου κρίσιν·

(1) Nempe Herodes atticus, ut narrat in vitis Philostratus.

ὁ δ' αὖ κεχρῆσθαι μηνύει καὶ κατέχειν·
ἀλλ' ὑπὲρ αὐτὸν εὑρεθὲν φάσκει φίλον,
ἣ δ' ὅς, κατακέχρησο τοῖς εὑρημένοις.

Hic autem et retinere hunc iussit eodemq. uti.
Cumq. ille maiorem privato rem esse diceret;
tu vero, inquit Nerva, inventa re vel abutitor.

ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΕΤ. ΙΗ.

Τούτου λιπόντος σὺν κραταρχίᾳ βίον,
Τραϊανός τις παῖς θετὸς τούτου στέφος
καὶ σκῆπτρα παρείληφε τὰ τῶν αὐσόνων·
εὐρὺ κλέος σχὼν ἐν νίκαις καὶ πρακτέοις·
εἰ καὶ διώκων εὐσεβεῖς ἦν μετρίως
καθ' ὃν χρόνον βέβρωτε θηρίων γνάθοις
ὁ θεοφόρος Ἰγνάτιος ἐν Ῥώμῃ,
ἄλλοι τε πλεῖστοι μαρτυρικῶς τὸν βίον
Χριστοῦ χάριν ἤνυσαν ἠγωνισμένοι·
τούτων μαθόντα τὸν κρατοῦντα τὸν φόνον,
ὡς οὐ πονηρᾶς αἰτίας πάσχειν τάδε
εἰς δὲ Χριστὸν σέβουσιν ὡς θεὸν μόνον,
μὴ δεῖν κολάζειν θεσπίσαι χριστωνύμους.
Τοῦτον γ' ὑπάρχῳ χειρίσαντα τὸ ξίφος,
δίδειξε τουτὶ ταῖν χεροῖν τοῦτον φάναι,
κἂν μὲν καλῶς ὦ διέπων τὰ τῆς κράτους,
ὑπέρ γ' ἐμαυτοῦ τῷδε χρηστέον φίλε·
εἰ δ' αὖ γε κακῶς, κατ' ἐμαυτοῦ καρδίας.

TRAIANUS AN. XVIII.

Ubi imperium Nerva cum vita dereliquit
Traianus, huius adoptione filius,
Romanorum sceptrum occupavit;
victoriis vir rebusque gestis inclytus.
Is tamen pios aliquantum persecutus est;
quo tempore contritus bestiarum dentibus
theophorus Ignatius in urbe Roma fuit:
atque alii insuper plurimi vitam martyres
Christi causa certando consummarunt:
quorum intellecto Traianus interitu,
negavit dignos fuisse talia pati,
eo quod Christum unice deum colerent;
et ne Christiani vexarentur vetuit.
Idem quum praefecto gladium traderet,
dixisse fertur: hunc cape, amice, manu;
et si quidem remp. bene gessero,
pro mea salute hoc tibi utendum est;
sin male imperavero, hoc me confodito.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΕΤ. ΚΑ.

Τούτου δὲ βίον καὶ κράτος λελοιπότος,
Ἀδριανὸς Αἴλιος ἀριστεὺς μέγας
διάδοχος δέδεικτο τῆς μοναρχίας·
ἑρμαϊκός τε καὶ μεγαλόφρων ὅλοις,
μὴ δεῖν κολάζειν θεσπίσας χριστωνύμους·
τούτου δ' ἱππεύοντος ἐν λεωφόρῳ
ἰδοῦσα γυνὴ λιπαρῶς ἱκετευμένη·
ὁ δ' οὐ σχολάζω τῆδ' ἱκετευμένῃ λέγει·
καὶ μὴ δὲ βασίλευε, πρὸς τόνδ' ἀντέφη·
ὁ δὲ στραφεὶς προσέσχεν αὐτῆς τῇ δίκῃ·
οὗτος πολίζει πρὸς Παλαιστίνῃ πόλιν
ὅπου Σιὼν ἵδρυτο κατεσκαμμένη,
Καπιτωλίναν καλέσας τήνδ' Αἰλίαν·
καὶ ναὸν ἀντήγειρε Διὶ τῷ Κρόνῳ,
οὗ πρὶν Σολομὼν τὸν ναὸν τεύξας ἔχει·
τοῦτ' οὐκ ἀνεκτὸν ἦν ἰουδαίων φύλῳ·
συσπειραθέντες τοιγαροῦν ὡπλισμένοι,
ἐπίασι φύλαξι ῥωμαίοις τόπου,
καὶ σφῶν γε πλείστους ἔδρασαν ἔργον φόνου·

HADRIANUS AN. XXI.

Post hunc vita defunctum in imperio,
Aelius Hadrianus bellator nobilis
regni successor designatus fuit;
vir doctus ac magnificus usquequaque,
qui etiam vetuit de Christianis poenas sumi.
Huic aliquando equitanti in via
preces mulier quaedam efflictim obtulit:
is autem negavit orantem se posse audire.
Tum illa, ne regnes igitur, respondit:
quare is conversus feminae ius reddidit.
Idem in Palaestina urbem struxit,
ubi Sion funditus eversa fuerat,
eamque appellavit capitolinam Aeliam.
Templum quoque excitavit saturnio Iovi,
ubi olim Solomon suum condiderat.
quae res intolerabilis iudaicae genti fuit;
quare coacto armatorum numero,
romanum adgrediuntur praesidium loci,
eiusdemque ingentem stragem edunt.

Quod ubi Caesar novit, coniurati exercitus
Hebraeorum penitus succidit vires:
nimirum is quingenta et octoginta
hominum millia leto dedit.
Pagos etiam gentis subvertit mille
cum quinquaginta arcibus nobilibus.
Porro quidam ab eo neci addictus,
ture in ignem coniecto testatus est,
se quidem immerentem ad mortem adigi;
imprecari autem Hadriano ne cum volet
mori, voti sui compos fiat:
quod revera Hadriano evenit in vitae termino
quum lento hydropis morbo diu tabuit.
Is etiam in Thracia prope castrum Odrysum
de suo dictam nomine novam urbem condidit.

ὁ γνοὺς ὁ κρατῶν, στρατιᾶς ὁμαιχμίας
ἄρδην ἑβραίων ἐκθερίζει τὸ στίφος·
ὀκτὼ μὲν ἀνδρῶν καὶ πεντήκοντα πάλιν
ποσουμένας δέους μυριάδας θανάτῳ,
κώμας κατασκάψας δὲ τούτων χιλίας,
φρούρια πεντήκοντα τεθρυλλημένα.
οὗτός ποτ᾽ ἀνδρὸς ἦν κατακρίνας μόρον·
καὶ τὸν λαβόντα πῦρ θυμιῶντα λέγειν,
ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἀδικῶν θνήσκω βίᾳ,
Ἀδριανὸν δὲ καὶ ποθοῦντα τεθνάναι
μὴ τῆς κατ᾽ εὐχὴν εὔχομαι τυχεῖν τέλους·
ὃ καὶ παθεῖν οἱ συνέβη πρὸς τῷ τέλει,
νόσῳ χρονίως ὑδέρῳ τε τετηγμένῳ.
Κἀπὶ Θρᾴκης δ᾽ αὖ Ὀδρυσοῦ πρὸς χωρίῳ
ἄλλην πολίζει τὴν ὁμώνυμον πόλιν.

ANTONINUS PIUS AN. XX.

Deinde Antoninus cognomento Pius
vir optimus sanctisque moribus,
qui Christianos summo in pretio habuit,
felici sane fato ad imperium venit.
Is premente belli necessitate,
quia nihil in aerario pecuniae erat,
in foro exposuit licitantibus
pretiosa principatus ornamenta omnia:
unde pecunia, quantum sat erat, capta,
conscriptaque militum ingenti manu,
victoriam non sine lauta praeda retulit:
quamobrem res divenditas recuperavit,
civibus qui emerant repenso pretio.

ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ (1) Ο ΚΑΙ ΠΙΟΣ ΕΤ. Κ.

Εἶτ᾽ Ἀντωνῖνος εὐσεβὴς κεκλημένος,
βέλτιστος ἀνὴρ εὐαγής τε τοὺς τρόπους,
πάντων τιμῶν μάλιστα τοὺς χριστωνύμους,
χειρίζεται κάλλιστα τὴν κρατάρχιαν·
ὅστις γε μάχης καὶ βίας ἠγκωμένων,
ἐπείπερ οὐδὲν εὐπορῶν ἦν χρημάτων,
εἰς ἀγορὰν προὔθηκε τοῖς ἠρημένοις
πάντα τὰ λαμπρὰ καὶ τιμαλφῆ τῆς κράτους·
ἀφ᾽ ὧν ἱκανῶν εὐπορήσας χρημάτων
καὶ στρατιωτῶν ἡλικῶς πλείστας ἴλας,
μάχην κατορθοῖ καὶ βαθὺν πλοῦτον φέρει·
καὶ πάλιν ἀπέλαβε τὰ πεπραγμένα,
αἰρημένοις δοὺς τὴν τιμὴν ὠνημένοις.

MARCUS ANTONINUS AN. XVI.

Rursumque alius Antoninus Marcus,
prioris adoptione filius, doctrina philosophus
moribus egregius, Christianis benivolus,
reip. gubernaculum coepit regere.
Sub eo legio dicta fulminatrix,
de christianorum hominum conflata numero
pugnatura Christo domino supplicavit,
quoniam et siti exercitus laborabat,
et barbarorum hostium instabat impetus:
statimque hostes fulminibus deflagrarunt,
romanus exercitus imbre copioso maduit.

ΜΑΡΚΟΣ ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ ΕΤ. ΙϚ.

Καὶ πάλιν ἄλλος Ἀντωνῖνος τις Μάρκος
πρώτου θετὸς παῖς, φιλόσοφος τοὺς λόγους,
τρόπους τε χρηστὸς, εὐμενὴς χριστωνύμοις,
παραλαβὼν ἴθυνε τὴν κρατάρχιαν·
ἐφ᾽ οὗ φάλαγξ κέκληται κεραυνοβόλος,
ἥτις μερίδος οὖσα τῶν χριστωνύμων
καιρῷ μάχης ηὔξατο Χριστῷ δεσπότῃ.
δίψει στρατιᾶς κινδυνευούσης τότε,
ἀντιπάλων τε βαρβάρων ἐπιθέσει·
καὶ δυσμενεῖς μὲν τῷ κεραυνῷ συμφλέγει,
ὄμβρον δ᾽ ἐπὶ στράτευμα πλούσιον ὕει.

(1) Cod. heic Ἀντώνιος. Sed in textu Ἀντωνῖνος.

Ἑρμογένης τ' ἤκμαζε τῆς τέχνης ἴδρις·
δυάς τ' ἐνήθλει μαρτύρων Χριστοῦ χάριν
Σμύρνης ὁ Πολύκαρπος καὶ Ἰουστῖνος.

Tunc florebat Hermogenes doctus rhetor.
Christique causa par martyrum decertavit,
Polycarpus Smyrnae episcopus et Iustinus.

ΚΟΜΟΔΟΣ ΕΤ. ΙΒ.

Κόμοδος εἶτα μιαρὸς φαυλεργάτης
κακῶς ἐπεισέφρησε τῇ κρατορχίᾳ·
ἐφ' οὗ Κλήμης ἦν στρωματεὺς σοφὸς μέγας,
καὶ Πάνταινος, κήρυκες ὀρθῶν δογμάτων.

COMMODUS AN. XII.

Deinde Commodus impurus scelestus
laevo omine adrepsit ad imperium.
Sub eo Clemens stromatum auctor sapiens,
Pantaenusq., orthodoxi ambo praedicatores.

ΠΕΡΤΙΝΑΞ ΚΑΙ ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ.

Μεθ' ὃν κρατορχεῖ Περτίναξ ὁ πρεσγέρων,
καὶ σφάττεται δὴ πρὸς μέσοις ἀνακτόροις·
Καὶ σκῆπτρα παρείληφε τὰ τῶν Αὐσόνων
Ἰουλιανὸς Δίδιος βραχὺν χρόνον.

PERTINAX ET IULIANUS

Mox imperavit Pertinax grandaevus senex,
qui in aula palatii interfectus est.
Sceptrumque arripuit romani imperii
brevi admodum tempore Iulianus Didius.

ΣΕΒΗΡΟΣ ΕΤ. ΙΗ.

Καὶ Σεβῆρος κράτιστος ἐχθρῶν ἐν μάχαις
σφοδρὸς κολαστὴς εὐσεβῶν χριστωνύμων·
ἐφ' οὗ σὺν ἄλλοις καὶ πατὴρ Ὠριγένους
Φιλωνίδης (1) εὕρατο μαρτύρων στέφος.

SEVERUS AN. XVIII.

Hinc Severus hostium in proeliis domitor,
dirus piorum Christianorum persecutor:
sub quo cum aliis pater quoque Origenis
Leonidas martyrii coronam retulit.

ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ ΕΤ. Ζ.

Τούτου θανόντος, Καράκαλος τοὐπίκλην
Ἀντωνῖνος εἴληφε τὴν μοναρχίαν·
αἰσχρός τις ἀνὴρ καὶ πλέον μιαιφόνος

ANTONINUS CARACALLA AN. VII.

Huius extincti monarchiam excepit
Antoninus cognomine Caracalla,
foedus homo et maxime sanguinarius.

ΜΑΚΡΙΝΟΣ ΚΑΙ ΑΡΒΙΤΟΣ (2) ΕΤ. Δ.

Καὶ Μακρῖνος βράχιστον ἄρξας τὸν χρόνον·
εἶτα κατωρχήσατο τῆς κρατορχίας
κλῆσιν Ἄρβιτος, Σαρδανάπαλος θέσιν,
ἀνδράποδόν τι Πριάπου Διονύσου,
ἄλλος τις ὄντως Σαρδανάπαλος τρόπους,
θηλυδρίας τις ἐκδεδιῃτημένος.

MACRINUS ET AVITUS AN. IV.

Tum et Macrinus brevissime imperavit.
Deinde in imperio debacchatus est
nomine Avitus cognomine Sardanapalus,
Priapi quoddam Bacchique mancipium,
moribus vere Sardanapalus alter,
effeminatus admodum et luxuriosus.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΑΜΑΙΑΣ ΕΤ. ΙΔ.

Μεθ' ὃν παρῆλθεν εἰς βασίλειον κράτος
Μαμαίας Ἀλέξανδρος εὐσεβεῖς σέβων·
μητρὸς γὰρ αὐτοῦ Μαμαίας πιστευσάσης
διδασκαλίαις ταῖς σοφαῖς Ὠριγένους,
τιμῆς κατηξίωτο πιστῶν τὸ στίφος.

ALEXANDER MAMAEAE AN. XIV.

Post hunc pervenit ad regnum Alexander
Mamaeae filius Christianorum reverens,
Quum enim eius mater credidisset
sapientibus Origenis doctrinis,
honor credentium ordini haberi coeptus est.

(1) Ita cod. (2) Ita cod.

MAXIMINUS ET ALII AN. III.

Occiso Alexandro, creatur imperator exsecrandus furiosusq. Maximinus quidam, qui dira commota adversus Christianos persecutione, plurimos fecit martyres. Tunc etiam regnaverunt Maximus et Albinus, et cum Pupieno Publius Balbinus,

ΜΑΞΙΜΙΝΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ ΕΤ. Γ.

Τούτου σφαγέντος ἀναδείκνυται κράτωρ
θεοστυγής τις Μαξιμῖνος μαινόλης,
ὅστις διωγμὸν χαλεπὸν χριστωνύμοις
κινήσας, ἀπέφηνε μαρτύρας ὅσους.
Σὺν Ἀλβίνῳ (1) Μάξιμος ἔσχε τὸ κράτος
καὶ Πομπιανὸς (2) Πουπλίῳ σὺν Βαλβίνῳ.

GORDIANUS AN. VI.

His extinctis, summa potestas devenit ad Gordianum quendam filiumque eius: sub quibus inclytus doctrina Origenes in Palaestina discipulos erudiebat; quorum erant in numero fratres duo, Gregorius cognomento thaumaturgus, atque Athenodorus doctrinâ non inferior.

ΓΟΡΔΙΑΝΟΣ ΕΤ. ϛ.

Ὧν περ θανόντων ζώννυται κραταρχίαν
Γορδιανός τις σὺν ὁμωνύμῳ τέκνῳ·
ἐφ᾽ ὧν ὁ λαμπρὸς ἐν λόγοις Ὠριγένης
ἦν ἐκδιδάσκων μύστας ἐν Παλαιστίνῃ·
οἷς περ συνηρίθμηντο σύγγονοι δύο
ὁ Γρήγορος νοῦς (3) θαυματουργὸς τοὐπίκλην,
πρὸς δ᾽ αὖ Ἀθηνόδωρος οὐχ ἥττων λόγους.

PHILIPPUS AN. VI.

Secutus est Philippus, Christianis benivolus, immo vero, ut fama est, Christi adsecla, credentium sodalitio adiungi optans, Christoque suos triumphos referre acceptos; quem tamen sacri non admiserunt praesules. Huic Bostra patria; prope quam aliam condidit quam Philippi urbem omnes vocitant.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΕΤ. ϛ.

Μεθ᾽ οὓς Φίλιππος εὐμενὴς χριστωνύμοις,
μᾶλλον δὲ Χριστῷ προσδραμεῖν αἱρεῖ λόγος,
εὐχῶν τε πιστοῖς συμμετασχεῖν ἀσμένως,
καὶ οἱ θριαμβεῦσαι γε τὰ πεπραγμένα·
ἄλλως προέδρων τόνδε μὴ δεδεγμένων.
ᾧ Βόστρα πατρὶς, οὗ κτίσας ἔχει πόλιν
ἣν πᾶς Φιλίππου τήνδε φημίζει πόλιν·

DECIUS AN. I.

Imperio postea potitus Decius Christianos sine mora coepit persequi: cui restiterunt insigni fortitudine Cyprianus, Babylas, aliique plurimi. Lapsi sunt alii; in his infelix Origenes. Tunc fuit Novatus malivoli vir ingenii: qui quum romanae ecclesiae sacerdos esset, eos qui cruciatibus victi sacrificassent, ad paenitentiam recipere pernegabat. Id dogma patribus a fide alienum visum est; cui dum haeret, communione infelix pellitur.

ΔΕΚΙΟΣ ΕΤ. Α.

Εἶτα Δέκιος τοῦ κράτους δεδραγμένος
εὐθὺς διωγμὸν κατὰ πιστῶν ἐκφέρει·
ὃν (4) ὑπερίσχον εὐψύχως ἠνδρισμένοι,
Κυπριανός τε Βαβύλας καὶ μυρίοι·
ἥττηντο δ᾽ ἄλλοι, καὶ τάλας Ὠριγένης·
τότ᾽ ἦν Ναυάτος (5) ἡ μισάνθρωπος φύσις,
ἐκκλησίας δ᾽ ὢν ῥωμαίων θυηπόλος,
ἔφασκε μὴ δεῖν βασάνοις τεθυκότας
μετανοοῦντας προσδέχεσθαι καθάπαξ·
ὃ πατράσιν ἔδοξε πίστεως νόθον·
καὶ μὴ μεταγνοὺς, ἐκκεκήρυκται τάλας.

GALLUS ET AEMILIANUS AN. I.

Postquam imperium Decius cum vita amisit, Regnavit Gallus impio vir corde praeditus,

ΓΑΛΛΟΣ ΚΑΙ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΕΤ. Α.

Βίον Δεκίου καὶ κράτος λελοιπότος,
κατῆρξε Γάλλος ἡ βέβηλος καρδία,

(1) Ita codex; et ita loquitur etiam Zonaras.
(2) Ita cod. At Zonaras Πομπηϊανός.
(3) Ita cod.

(4) Ita cod. Nisi mavis ὧν.
(5) Ita etiam Zonaras. Sed intelligendus potius Novatianus.

βαρὺς κολαστὴς χριστιανῶν τυγχάνων·
Αἰμιλιανός τε τέτταρας μῆνας μόλις·
ἡνίκα Σαβέλλιος ἦν σκαιὸς λίβυς,
ὁ σύγχυσιν δρῶν ἀσεβῶς ἐν τριάδι
θείων προσώπων καὶ συναλείφων φύσεις.

et Christianorum gravis persecutor.
Deinde vix quatuor mensibus Aemilianus.
Tunc Sabellius erat scaevus afer,
qui divinas impie in triade personas
confudit, et naturam cum his commiscuit.

ΒΑΛΛΕΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΓΑΛΗΝΟΣ ΕΤ. ΙΕ.

Αἰμιλιανοῦ δὲ σφαγέντος ἀθλίως,
Βαλλεριανὸς παραλαμβάνει κράτος,
βαρὺς διώκτης εὐσεβῶν χριστωνύμων·
ὅστις ἀγεννῶς βαρβάροις πέρσαις μάχῃ
ἁλοὺς, παρ' αὐτοῖς τὸν βίον καταστρέφει.
Καὶ παῖς παρῆλθε Γαληῖνος εἰς κράτος,
δεξιὸς ἀνὴρ φιλότιμος χαρίεις,
πολλοὺς ἀνατλὰς κινδύνους ἐν ταῖς μάχαις.

VALERIANUS ET GALLIENUS AN. XV.

Post Aemilianum misere interfectum
suscepit imperium Valerianus
gravis piorum persecutor Christianorum:
qui barbaris a Persis in proelio turpiter
captus, apud ipsos vitam finivit.
Obtinuit autem imperium Gallienus filius,
vir dexter liberalis et amabilis,
qui pericula in proeliis multa pertulit.

ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΕΤ. Α. (1).

Μεθ' ὃν Κλαύδιος ἀῤῥεποῦς δίκης φύλαξ,
κράτωρ ἀγαθὸς καὶ μαχητὴς γεννάδας,
πάππος μεγίστου κράτορος Κωνσταντίνου (2).

CLAUDIUS AN. I.

Exin Claudius fuit iustitiae firmus custos,
princeps bonus et bellator strenuus,
maximi principis Constantini avus.

ΑΥΡΗΛΙΑΝΟΣ ΕΤ. ϛ.

Τούτου τελευτήσαντες ἐν κραταρχίᾳ,
Αὐρηλιανὸς δυσμενὴς χριστωνύμοις
τὰ σκῆπτρα παρείληφε τῆς αὐταρχίας·
τούτου κρατοῦντος Παῦλον σαμοσατέα
κακῶς φρονοῦντα πατέρων θεῖος στῖφος
ἐπάρατον τίθησι καὶ βδελυκτέον·
τῆς δ' Ἀντιόχου καθέδρας δεδραγμένον,
καὶ τήνδε βίᾳ κατέχειν ἡρημένον,
πεισθεὶς ὁ κρατῶν εὐσεβῶν ἐντυχίᾳ
γραφαῖς ἀτίμως ἐξελαύνει τοῦ θρόνου.

AURELIANUS AN. VI.

Postquam hic in purpura vitam clausit,
Aurelianus Christianorum odio imbutus
summi imperii sceptrum gestare coepit.
Eo regnante Paulum samosatensem
prava sentientem patrum divinus chorus
edixit esse maledictum et exsecrabilem:
qui cum antiochenam invasisset cathedram
eandemque niteretur vi retinere,
piorum legatione permotus imperator
missis litteris sede turpiter eum eiecit.

ΠΡΟΒΟΣ ΕΤ. ϛ.

Βραχὺν χρόνον Τάκιτος ἀνὴρ πρεσβύτης.
Εἶτα Πρόβος (3) τις φίλος ἔρμου καὶ μάχης
παραλαβὼν ἴθυνε τὴν κραταρχίαν,
πρᾶος μεγαλόψυχος εὐμενὴς κράτωρ·
οὐ ταῖς κατ' ἐχθρῶν ἐμβραδύνοντος μάχαις,

PROBUS AN. VI.

Brevi regnavit Tacitus vir grandaevus.
Dein Florus, et mox Probus domi bellique
bonus, rem coepit publicam gubernare.
Mitis hic erat princeps magnanimus benivolus
qui dum diuturnis distineretur bellis,

(1) Male in codice ια, *undecim*.

(2) Eumenius paneg. Constantini cap. II: *ab illo enim divo Claudio manat in te avita cognatio, qui romani imperii solutam et perditam disciplinam primus reformavit* etc.

(3) Cod. Φλῶρος sine dubio pro *Florianus*; sed tamen consequentes laudes *Probo* congruunt, teste etiam Zonara. Et quidem *Probus* scribitur in codicis lemmatibus, non *Florus* aut *Florianus*. Existimo igitur unum versum excidisse, in quo a *Floriano* fiebat transitus ad *Probum*.

periclitante exercitu commeatuum penuria,
iamque deficientibus ob famem viribus,
imber commixtus tritico decidisse dicitur
caeleste manna multitudini affundens,
quo pastus vires pristinas recepit miles.

στρατοῦ δὲ βροτῶν κινδυνεύοντες σπάνει,
ὑπ' αὐτὸν ἐκλείποντα λιμῷ σιτίων
ὄμβρων σίτῳ σύμμικτον ὀμβρῆσαι λόγος
τὸν ὕψοθεν βλύσαντα τῷ λαῷ μάννα,
ᾧπερ τραφεῖσαν στρατιὰν ἐνισχῦσαι.

CARUS, NUMERIANUS, ET CARINUS AN. II.

Carus deinde vir strenuus cum suis liberis
regium nomen cum potentia excepit.
Numeriano quidem apud hostes captivo
Cutis detracta dicitur, utris instar.
Carinus turpissimus et crudelis admodum
Christianorumque pestis, imperium tenuit.
Sub eo Manes calamitosus relicta Perside
ad romanas terras adrepsit venenum evomens
improbitatis suae, animabus exitiosissimum.
Ex hoc Manichaeorum fluxit infamenomen.

ΚΑΡΟΣ ΚΑΙ ΝΟΥΜΕΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΚΑΡΙΝΟΣ ΕΤ. Β.

Μεθ' ὃν Κάρος τις γεννάδας σὺν υἱέσιν
ἄναξ ἐδείχθη παραλαβὼν τὸ κράτος·
Νουμεριανὸς ἐκδαρεὶς ἀσκοῦ δίκην,
ληφθεὶς παρ' ἐχθρῶν αἰχμάλωτος ὡς λόγος·
καὶ Καρῖνος αἴσχιστος ἀπηνὴς λίαν,
χριστωνύμων ὄλεθρος, ἔσχε τὸ κράτος·
ἐφ' οὗ λελοιπὼς Περσίδα Μάνης τάλας
Ῥωμαΐδος κλίμασι παρεισεφθάρη,
κακίας ἰὸν ἐξεμῶν ψυχοφθόρον,
ἀφ' οὗ βδελυκτὸν τοὔνομα Μανιχαίων.

DIOCLETIANUS AN. XX.

His extinctis, furere in Christum coepit
gemina mortalium Erynnis atque maxima,
tristissimum animorum et cruentissimum
par, Diocletianus scilicet et Maximianus,
utentes regia potestate crudeliter.
Et prior quidem obscuris in Dalmatia genitus
parentibus, servili stirpe et conspuenda,
arcano Dei decreto imperium obtinuit;
cuius deinde participem Herculium fecit
Maximianum Christianorum exitio natum.
Ergo hi duo ad perniciem conspirantes
Christianorum, vel potius propriae animae,
persecutionem commoverunt asperrimam;
turmatimq. per populos ingentem numerum
martyrum effecerunt certantium fortiter:
voluntarias nempe victimas et purissimas,
animas usquequaque acceptas Domino.
Porro uterque regnator generum sibi legit
cui propriam collocavit dilectam filiam;
Maximianus nobilem Constantium Chlorum
qui maximi Constantini parens fuit;
Diocletianus autem Maximinum,
cui Galerio quoque nomen erat.
Atque his caesarea dignitas est tributa.
Iam cum christianam extinguere religionem
tyranni duo non possent, conantes licet;

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ ΕΤ. Κ.

Μετὰ δὲ τούτων ἡ μεγίστη μανίαν
τὴν κατὰ Χριστοῦ δυὰς ἡ τρισαθλία
βροτῶν ἐριννὺς αἱμοχαρὴς καρδία
Μαξιμιανὸς Διοκλητιανός τε,
ὠμῶς κατῆρξαν τοῦ βασιλείου κράτους·
ὃς πατέρων φὺς δυσγενῶν Δαλματόθεν
ἄσημος ἡ τρίδουλος ἐβδελυγμένος
Θεοῦ κριμάτων τυγχάνει κραταρχίας·
ἧς συμμεριστὴν Ἑρκούλιον λαμβάνει
Μαξιμιανὸν εὐσεβῶν ἀναιρέτην·
ἐπὶ κακῷ γοῦν τώδε συμπεπνευκότε
Χριστοῦ μερίδος ἢ πλέον σφῶν καρδίας,
διωγμὸν ἄφόρητον ἐξηγειρέτην,
καὶ κατὰ δήμους εἴτε χιλιοστύας
μάρτυρας ἀπέφηναν ἠγωνισμένους,
αὐθαίρετα θύματα καθηγνισμένα
ἔμψυχα παντέλεια δεκτὰ κυρίῳ.
Γαμβροὺς δύας εἴληφεν αὐτοκρατόρων
εἰς τὰς ἑαυτῶν φιλτάτας θυγατέρας·
ὁ μὲν Χλωρὸν Κώνσταντα λαμπρὸν τῷ γένει
τοῦ παμμεγίστου πατέρα Κωνσταντίνου·
ὁ Διοκλητιανὸς δ' αὖ Μαξιμῖνον
ὃς Γαλέριος ἦν ἐπικεκλημένος·
καὶ τούσδε τιμῇ τῇ Καίσαρος ἀξιοῖ·
ἐπεὶ δὲ χριστώνυμον οὐκ ἴσχυον σβέσαι
πολλὰ καμοῦσι τοῖσδε τυράννοις σέβας,

ἑκόντες ἀπέθεντο τὴν σκηπτουχίαν,
Καίσαρσι δόντες διέπειν τὰ τοῦ κράτους·
ἀρχὰν Γαλερίῳ μὲν ἁπάσης ἕω,
τῷ Κώνσταντι (1) δὲ βασιλεύειν ἑσπέρας·
ἦν καὶ τρίτος τύραννος ἐν Ῥώμῃ πάλιν
Ἑρκουλίου παῖς Μαξέντιος μαινόλης·
ἀλλὰ Κώνστας μὲν εὐμενὴς ἦν τοῖς ὅλοις,
χριστωνύμους ἔστεργε τῶν ἄλλων πλέον·
Μαξιμῖνος δὲ δυσχερὴς ὑπηκόοις,
γυναικομανὴς, μοιχικὸς, κοινὴ λύμη,
χριστωνύμοις δὲ δυσχερέστατος λίαν,
πανωλεθρίαν τῶνδε φεῦ κατακρίνας·
κοινωνὸν οὗτος τοῦ κράτους προσλαμβάνει
Λικίνιον Κώνσταντος (2) αἰσχρὸν νυμφίον
κακόν τε τερμέριον (3) εὐσεβῶν φθόρον·
καὶ Μαξέντιος ἦν ἴσος τούτοις τρόπους,
καὶ χριστομάχος καὶ μιαιφόνος πλέον·
τριὰς ἐναγὴς εὐσεβῶν ἀναιρέτις,
ἥνπερ μετῆλθεν ἐνδίκως θεία δίκη.

abdicaverunt ultro dignitatem suam,
Caesaribusque imperium permiserunt;
ita ut Galerius quidem in toto oriente,
Constantius in occiduis regnaret partibus.
Erat etiam tertius Romae tyrannus
Herculii filius Maxentius furiosus.
Verumtamen Constantius cunctis placidus
Christianos diligebat singulariter:
at Maximinus permolestus subditis,
mulierosus, moechus, pestis publica
Christianis autem infensissimus,
ipsorum heu decreverat caedem omnium.
Hic in imperii partem advocavit
Constantii foedum generum Licinium
malum monstrum et piorum exitium.
Hos Maxentius adaequabat suis moribus,
Christianorum hostis, et saevus homicida.
Hem execrandam triadem, pietatis labem!
quam adsecuta est iustissima ultio Dei.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΤ. ΛΒʹ.

Ὁ τοίνυν Κώνστας τῷ γόνῳ Κωνσταντίνῳ
βίον τελευτῶν καταλείπει τὸ κράτος,
ὃν ἐξ Ἑλένης ἔσχε τῶν πρόσθεν γάμων·
οὗ χάριν εἰπεῖν οὐ περίεργον τάχα
κλύουσι προσγένοιτ' ἂν εὐεπηβόλως,
ὅπως τε διίθυνεν ἀρχῆς τὸ σκάφος,
καὶ προσδραμεῖν ὑπῆρξε Χριστῷ δεσπότῃ·
ἀρχὴν μὲν οὗτος πατρόθεν δεδεγμένος
διεῖπε καλῶς συνέσει στρατηγίαις,
ἔτι μὲν ἀμύητος, εὖ φρονῶν δ' ἔχων,
ὡς ἐξ αὐτοῦ συλλογίσασθαι δέον,
ὡς ὕστερον δέδειχε πραγμάτων πέρας·
τριῶν δ' ὑπόντων αὐτοκρατόρων τότε,
τούτου, Μαξεντίου τε καὶ Λικινίου,
ὡς Μαξιμίνου τὸν βίον λελοιπότος,
βαρὺς ὁ Μαξέντιος ἦν ὑπηκόοις,
δράκων δαφοινὸς αἱμοχαρής τις κύων·
ὅπλοις τὸ λοιπὸν ἀμύναι Κωνσταντῖνος
παρακαλοῦται σφίσι τυραννουμένοις·
καὶ καταπεισθεὶς ἡ συμπαθὴς καρδία,

CONSTANTINUS AN. XXXII.

Ergo Constantius mortem cum vita mutans
imperium filio Constantino tradidit,
quem ex priore susceperat Helenae coniugio;
qui quomodo reip. navigium rexerit,
primusq. ad Christum Dnum rex accesserit,
dicere non erit, ut reor, supervacaneum,
atque audituris absurdum non videbitur.
Igitur hic remp. a patre traditam
praeclare gubernabat armis et consilio,
nondum initiatus, sed tamen recte sentiens,
quod ex ipsomet satis coniicere licebat,
atque ut rerum exitus deinde docuit.
Iam quum imperatores tres tunc essent,
Constantinus, Maxentius, et Licinius,
quia iam Maximinus vita excesserat;
Maxentius quidem subditis gravis erat,
immanis draco cruorisque sitiens canis.
Quare ut hunc armis denique compesceret,
orabant Constantinum oppressi populi:
a quibus exoratus clemens animus

(1) Ita cod. At Latinis est *Constantius*, non *Constans*.

(2) Ita cod. Atqui Licinius *Constantiae* sponsus erat, gener *Constantii*.

(3) Ita cod.

celerrime ad urbem Romam copias ducit
tyrannumque iam paratum ad arma provocat.
Dum vero incerti martis mente versat curas,
crucis hora meridiana conspexit typum,
quem astra quaedam in caelo conformabant,
inscriptis hisce literis IN HOC VINCE.
Protinus igitur aureae crucis typum,
qualis ipsi apparuerat, concinne fabricans,
suis hunc praeferri iussit exercitibus:
cui sane fretus, conserta cum hoste manu,
magnam de tyranno victoriam retulit,
qui fluminis vorticibus absorptus est,
dum victus fugeret turpiter e proelio.
Hinc ergo universa potitus Roma est
regiumque statim edictum proposuit,
nequis iam Christianos ad poenam posceret.
Alia quoque rei huius narratio est:
nempe quod pugnam adversus hostes patrans
equitem imperator armatum viderit,
qui pro consueto militum vexillo
crucem gestabat manibus victoriae symbolum.
Rursus duos eidem conspectos viros,
aiunt, in Hadriani mole cientes pugnam,
hostiumque turmis plagas imponentes.
Postremo lucem noctu coruscantem
vallumque ambientem, cunctis sopitis somno,
vidisse prope Byzantium cum castra haberet.
Hinc ergo agnoscens datorem bonorum Deum,
converti ad fidem coepit et recte sapere.
Tum infestum Christianis Licinium cernens,
armis correptis hunc imperio deiicit,
et de impietate dignas poenas sumit.
Quare iam solus merito imperator
occidui Constantinus et eoi orbis fuit.
Exin remedium morbi poscenti gravis
dirum consilium obtulerunt Iovis
nefarii sacerdotes et fallaces magi,
nempe ut investium puerorum sanguine
infirmum corpus medelae causa ablueret.
Infantium ergo colligitur ingens numerus,
et dies caedis definita edicitur.
Praesens imperator matrum audit gemitum,
huiusque causam quaerit ex adstantibus;
et re comperta, matribus prolem reddit,
pecuniamque insuper his distribuit,

ἐφίσταται τάχιστα ῥωμαίων πόλει,
καὶ πρὸς μάχην ἕτοιμον αὐτὸν ὀτρύνει·
καὶ δὴ σκοποῦντι καὶ δεδοικότι μάχην,
σταυροῦ μεσούσης ἡμέρας ὤφθη τύπος
τυπούμενός γε πρὸς πόλῳ δι' ἀστέρων
ἐν γράμμασι φράζουσιν ΕΝ ΤΟΥΤΩΙ ΝΙΚΑ.
αὐτίκα τοίνυν ἐκ χρυσοῦ σταυροῦ τύπον
ὡς ὦπτό οἱ πρὶν ἐμφρόνως σχεδιάσας,
αὐτοῦ προάγειν στρατιᾶς φαραγγύα·
ᾧ δὴ πεποιθὼς συμπλακεὶς ἐναντίοις
τρόπαιον ἱστᾷ κατὰ τυράννου μέγα,
ἔργον φανέντος ῥευμάτων ποταμίων
ἡττημένου φεύγοντος αἰσχρῶς ἐκ μάχης·
κἀντεῦθεν οὐκοῦν ἦρξε καὶ Ῥώμης ὅλης,
καὶ δόγμα βασίλειον εὐθὺς ἐκφέρει
μὴ δῶν κολάζειν θεσπίζον χριστωνύμους·
καθιστορεῖται καὶ τάδε τούτου πέρι·
ὡς ταῖς κατ' ἐχθρῶν ἐσχολημένον μάχαις
ἄνακτα τοῦτον ἱππότην ὡπλισμένον
τινά ποτ' ἰδεῖν ἀντὶ σημαίας τύπον
σταυροῦ χεροῖν φέροντα σύμβολον νίκης·
καὶ πάλιν ὀφθῆναι δὲ τῷδ' ἄνδρας δύο
ἐν Ἀδριανοῦ τῆς μάχης ἡγουμένους,
ἀντιπάλων κτείναντας ἀφειδῶς ἴλας·
καὶ φῶς περιαστράψαν ἀθρῆσαι νύκτωρ
πάντων ὑπνούντων χάρακα στρατευμάτων
περὶ τὸ Βυζάντιον ἐσκηνημένων·
ἐκ τῶνδε συνεὶς ὡς θεὸς καλῶν δότης
ἐπιστρέφειν ἤρξατο καὶ συνιέναι·
καὶ Λικίνιον χριστομαχοῦντα βλέπων,
ὅπλοις στρατιᾶς καταστρέφει τοῦ κράτους,
δίκας τ' ἀπαιτεῖ τόνδε χριστομαχίας·
ὅθεν μονάρχης ἀξίως αὐτοκράτωρ
Κωνσταντῖνος πέφηνεν ἑσπέρας ἕω·
λύσιν δὲ τοῦ τρύχοντος αἰτοῦντι πάθους,
βουλὴν πονηρὰν ὑποτίθενται θύται
Διὸς βδελυκτοὶ καὶ γόητες καὶ μάγοι,
πρὸς ἴασιν αἵματι παίδων ἀφθόρων
ἐναποπλύναι σαρκίον κατατρύχον·
ἠθροίσθη τοίνυν νηπίων πληθὺς ὅση,
προθεσμία δ' ὥριστο τούτων θυσίας·
παρὼν βασιλεὺς, μητέρων κλύει γόων,
πυνθάνεται δὲ τὰς ἀφορμὰς τῶν γόων,
καὶ γνοὺς, δίδωσι τὰ τέκνα ταῖς μητράσι,
καὶ χρήματα δὲ ταῖσδε πρὸς τούτοις νέμει

ἀντίῤῥοπα φάρμακα τῆς πρόσθεν λύπης·
οὕτω καλῶς δράσαντι νυκτὸς κατ' ὄναρ
ἐφίστανται οἱ προκρίτων ἀποστόλων
δυὰς φαεινὰ Πέτρος ἅμα καὶ Παῦλος
παρεγγυῶντες γνησίως ἐπισκόπῳ
τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀναθέσθαι σὺν πόθῳ,
εἰ βούλεται σχεῖν τοῦ πιέζοντος λύσιν,
ζωῆς ἀκηράτου τε τυχεῖν καὶ ξένης·
ἐπεὶ δ' ἀνῆκεν ὕπνος αὐτόν, αὐτίκα
τὸν ἱερὸν Σίλβεστρον εὐλαβῶς ἄγαν
μετακαλεῖται, καὶ προσελθόντα βλέπει,
καὶ πάντα διέξεισιν αὐτῷ προφρόνως·
ὁ δ' αὖ ἐπάγει τῶν θεαθέντων λύσιν·
καὶ τί με δεῖ γράφοντα μακρὰς συμπλέκειν;
ἐκτίθεται οἱ τὸν λόγον μυστηρίου.
μυεῖ τε βαπτίζει τε πιστεύσαντά γε,
λουτροῦ τ' ἀσινῆ τοῦ παναγοῦς ἀνάγει·
προσῆλθε Χριστῷ καὶ βασιλὶς Ἑλένη
διδασκαλίαις ποιμενάρχου Σιλβέστρου·
μεθ' οὗ Σιὼν ἔβλεψε τὴν θεοῦ πόλιν
εἰς φανέρωσιν σταυρικοῦ θείου ξύλου·
ναῶν τ' ἀνεδόμησιν εὐαγεστάτων,
κἀντεῦθεν ἀνθεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς εἰς μέγα·
ἐκτείνεται δὲ καὶ μέχρι γῆς τερμάτων
σωτήριον κήρυγμα τῶν ἀποστόλων·
γελᾷ δ' ἔαρ ἥσυχον ὀρθοδοξίας·
ἀνοίγνυνται πᾶς καὶ ναὸς χριστωνύμοις,
βωμός τ' ἀνέτραπτο πᾶς σὺν τῇ πλάνῃ
Χριστοῦ δυνάμει παντάνακτος δεσπότου,
ὑποστρατήγῳ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ,
ὃς ἄρξας ἐθνῶν ἀπλέτων ἐθναρχίας
σχοινίσματά τε πλατύνας κληρουχίας
σταυροῦ τε κράτει παντοδυνάμου λόγου·
πάλιν πολίζει τὴν ὁμώνυμον πόλιν,
ὀφθαλμὸν αἰγλήεντα τῆς οἰκουμένης·
πατὴρ ἀνάκτων εὐσεβῶν κεκλημένος
καὶ χριστολατρῶν κρατόρων ἀρχηγέτης·
πρώτης ὁριστὴς ποιμενάρχων συνόδου,
μεθ' ὧν καθεῖλεν Ἀρείου δόγμα νόθον.

quae sit solatium prioris maestitiae.
His recte gestis, noctu per somnium videt
adstare sibi principum apostolorum
illustre par, Petrum cum Paulo scilicet:
seque adhortantes ut sincere episcopo
salutem suam dulci cum spe committeret,
si quidem praesens malum fugare vellet,
immortalemque ac miram vitam adipisci.
Postquam eum somnus dereliquit, statim
sanctum Silvestrum admodum reverenter
advocat; atque ubi venientem conspicit,
rem illi cunctam pandit lubentissime:
Silvester regem visi rationem edocet.
Cur verba longas ducam per ambages?
religiosum principi mysterium explicat,
initiatumq. et credentem baptismo tingit,
et sancto educit lavacro incolumem.
Ad Christi partes accessit etiam Helena
Silvestri verbis edocta pastoris maximi.
Ipsa deinceps Sionem Dei urbem
invisit, sacrum lignum vestigans crucis,
ibique ut templa conderet sanctissima.
Religio nostra crevit ex hoc tempore
amplifice; atque ad orbis pervenit fines
apostolorum salubris praedicatio:
risitque ver tranquillum orthodoxiae.
Tunc templa passim patuere Christicolis,
atque omnis ara falsi cultus concidit
Christi virtute domini et omnium regis,
itemque Constantini legati eius.
Hic late imperitans gentibus innumeris,
prolatis etiam priscis imperii finibus[1]
crucis atque evangelii potentia adiutus,
homonymam quoque condidit sibi urbem,
ocellum totius mundi splendidissimum.
Regum hic piorum pater est appellatus,
et christicolarum Caesarum antecessor.
Idem episcoporum primam indixit synodum,
quibuscum spurium Arii dogma percalit.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΕΤ. ΚΔ.

Τούτου λιπόντος τὴν κάτω μοναρχίαν
οὐράνιον δόξαν δὲ κληρωσαμένου

CONSTANTIUS MAGNI CONSTANTINI FILIUS AN. XXIV.

Postquam is terrestre deseruit imperium,
proque hoc supernam gloriam adeptus est,

caelorumque regni adiit hereditatem;
nati ex eo liberi tantam imperii molem
Constans, Constantius, atque Constantinus,
inter se partiti sunt heredum ritu.
Et Constans quidem cum Constantino fratre
terras occiduas sibi regendas sumunt,
Romam ipsam, Africam, Italiamque,
et quidquid mundi usque ad oceanum patet.
Oriens Constantio contigit universus,
praetereaque Thracia, finesq. macedonici,
cum urbe a patre condita et regni sede.
Hic sibi creditum optime imperium gerens
multos agonas pertulit ac discrimina,
perpetuo militans hostesq. armis persequens.
Deinde occisis in occidente fratribus,
Constantino quia fratrem armis lacessiverat,
Constante dolis Magnentii irretito,
orbis universi Constantius sceptrum tenuit.
Nam Magnentium quidem belli iure sustulit;
at Vetranionem qui praeter fas se gesserat,
perculsum metu subditum sibi fecit.
Erat Constantius suapte ingenii levis,
prorsus versatilis ceu pulvis vento expositus
seque ab Arii studiosis sinebat duci;
quamquam ipse animum orthodoxum gereret:
princeps egregius, strenuus bellator,
blandus, affabilis, benivolus erga subditos.
Idem cibi potusque temperantissimus,
continens, animi cupiditatum dominus,
dicere ius ex legum norma solitus,
neque a iustitia latum unguem discedens;
tum et magistratus pro meritis eligens,
dignis hominibus dignitates largiens,
cuncta demum in imperio sapienter gerens.
Neque in senatum quempiam unquam legit,
nisi doctis imbutum disciplinis,
et qui recte dicere beneque scribere
seu prosa oratione posset seu rythmo et metro;
nutritus ipse litteris musarumque alumnus.
Hunc contra regem lymphaticus Iulianus
consurgens, latrocinio imperium rapuit.
Hinc animi maerore diuturno captus
Constantius ac letalis ardore febris,

καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρουχίαν,
οἱ παῖδες αὐτοῦ τὴν ὅλην κρατταρχίαν
Κώνστας τε Κωνστάντιος καὶ Κωνσταντῖνος
αὐτοῖς διεῖλον σφίσιν ὡς κληρουχίαν·
Κώνστας μὲν ἅμα συγγόνῳ Κωνσταντίνῳ
λαχόντες ἄρχειν τῶν καθ' ἑσπέραν τόπων
αὐτῆς τε Ῥώμης, Ἀφρικῆς, Ἰταλίας,
καὶ μέχρις αὐτῶν ὠκεανοῦ τερμάτων·
πᾶσα δ' ἑῴα τῷ Κωνσταντίῳ λάχος,
πρὸς τοῖσδε Θρᾴκης, Μακεδονίας ὅροι,
σὺν τῇ πατρῴᾳ καὶ βασιλίδι πόλει·
ὃς διέπων ἄριστα τὴν κληρουχίαν
πολλοὺς ἀγῶνας ἀνέτλη καὶ κινδύνους,
ἀεὶ στρατηγῶν, κατ' ἐχθρῶν κινῶν δόρυ·
εἶτα σφαγέντων συγγόνων ἐν ἑσπέρᾳ,
τοῦ μὲν κινοῦντος καθ' ὁμαίμονος ξίφη,
τοῦ Κώνσταντος δὲ πρὸς Μαγνεντίου δόλῳ,
πάσης κατῆρξεν ἑσπέρας καὶ τῆς ἕω·
Μαγνέντιον μὲν ἀνελὼν μάχης νόμῳ,
τὸν δ' αὖ Βρετανίωνα (1) τὸν κακεργάτην
ὑπήκοον θεὶς καταπτοηθέντα φόβῳ·
ὑπῆρχεν οὗτος εὐχερὴς μὲν τὸν τρόπον,
καὶ πάμπαν εὐρίπιστος ἀνέμοις πέδον,
πειθήνιός τε τοῖς ἀρειομανίταις,
ἔνδον δὲ τὸν νοῦν εἰς σέβας ἐρρωμένος·
κράτωρ ἀριστεὺς καὶ μαχητὴς γεννάδας,
ἡδύς, προσηνής, εὐμενὴς ὑπηκόοις,
περί τε τὴν δίαιταν ἐγκρατὴς ἄγαν
καὶ σωφρονικός, καὶ παθῶν αὐτοκράτωρ,
καὶ τὰς κρίσεις ἂν ἐκφέρων κατὰ νόμους,
δικαιοσύνης δ' οὐδαμῶς ὑπεκτρέχων,
ἀρχαιρεσιάζων τε καθάπερ δέον,
τὰς ἀξίας τε προσνέμων τοῖς ἀξίοις
καὶ πάντα ποιῶν σὺν λόγῳ τὰ τοῦ κράτους·
οὐ συναριθμῶν οὐδένα γερουσίᾳ,
ὃς οὐ μετέσχε τῶν σοφῶν παιδευμάτων,
μὴ δ' αὖ λέγειν ἤσκητο καὶ καλῶς γράφειν
καταλογάδην εἴτε ῥυθμῷ καὶ μέτρῳ,
παιδεύσεως ἔμπειρος, ἑρμοῦ τ' αὖ φίλος·
ἄνακτι τῷδ' Ἰουλιανὸς μανιώδης
ἐπιφυεὶς ἥρπασε τὴν κρατταρχίαν·
κἀκ τοῦδε μακρᾷ συσχεθεὶς ἀγωνίᾳ
καὶ δεινῷ πυρετῷ φθισιβρότῳ

(1) Ita cod.

ἐν Μόψου κρήναις τὸν βίον καταστρέψει,
χολὴν μέλαιναν ἐκπτύσας ἐξ ἐγκάτων·

ad Mopsi fontes vitae spatium clausit,
atram reiectans bilem de visceribus.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ Ο ΠΑΡΑΒΑΤΗΣ ΕΤ. ΒϚ. ΕΤΕΡΟΙ ΔΕ ΦΑΣΙΝ ΕΤ. Γ.

Εἶτα καθαρῶς ἀναδείκνυται κράτωρ
Ἰουλιανὸς χριστομάχος μαινόλης,
ὅστις ἀποστὰς δεσπότου σεσωκότος,
καὶ χριστιανῶν πίστεως σωτήριον
τῇ δαιμόνων φεῦ ἀπάτῃ προσερρύη,
τὰ χριστιανῶν φαυλίσας ἐκ καρδίας·
καὶ κατὰ Χριστοῦ παρατάττεται τάλας,
καὶ τοῦδε κλῆσιν ἐκποδὼν θεῖναι θέλει·
καὶ λοιπὸν οἵαις ἐξέτριψεν αἰκίαις
καὶ παντοδαπαῖς ποικίλαις τιμωρίαις
ἀντιστατοῦντας εὐσεβῶς χριστωνύμους,
καὶ τῶνδ' ὅσους ἔδειξε μάρτυρας πάλιν
αἵματος ἄχρι καρτερῶς ἀνδρισμένους,
οὐκ ἔστιν εἰπεῖν χρωμένοις συμμετρίᾳ·
κατὰ δὲ περσῶν ἐκστρατεύσας βαρβάρων
μετὰ στρατιᾶς μυρίας ῥωμαλέας,
καὶ μὴ διατεθεὶς ὡς δέοι τὰ τῆς μάχης,
ἐκεῖσε κατέστρεψεν ἀθλίως βίον,
βληθεὶς παρά τινα καιρίαν ἐν τῇ μάχῃ,
εἴτ' αὐτόνων ἢ βαρβάρων ἀντιπάλων,
ἢ χειρὸς ἄλλης πανσθενοῦς οὐρανόθεν,
ἡνίκα φασὶν αἵματος καταρρύτου
πλευρᾶς νυγείσης χειρὶ προσδεδεγμένου
εἰς ἀέρα χέοντα, ταῦτ' ἐπιλέγειν,
Ναζωραῖε πλέσθητι· φεῦ τῆς μανίας.

IULIANUS APOSTATA AN. II. MENS. VI; VEL, UT ALII AIUNT, AN. III.

Exin absque aemulo imperator est habitus
christomachus Iulianus et furiosus;
qui a rege servatore suo defecit,
Christianorumque fidem salutarem
cum daemonum heu fraudibus commutavit,
sacrumque dogma contemptim corde respuit.
Tum contra Christum bellum hic miser movet
huiusque nomen exterminare nititur.
Proinde quot cruciatibus quotque poenis
quarum diversas formas vix fari licet,
Christicolarum attriverit constantiam piam,
martyrum quantum numerum effecerit,
qui usque ad sanguinem restiterunt,
studioso mihi brevitatis non licet dicere.
Deinde Persas barbaros bello adpetens,
copiis instructus innumeris fortissimis,
re nihilominus bellica male gesta,
amisit illic vitam infeliciter,
incerto auctore graviter in proelio ictus,
seu fuit ille romanus seu hostis barbarus,
seu celestis aliqua validior manus.
Tunc Iulianum aiunt manantem sanguinem
suffosso e latere manu cava exceptum
dispersisse per aërem his verbis additis:
Nazarene sitim exple. (Hem vesaniam!)

ΙΟΒΙΑΝΟΣ ΜΗΝΑΣ Η. ΟΙ ΔΕ ΕΤ. Α.

Τούτου καταστρέψαντος ὡς ἔφην βίον
δυσὶ τυραννήσαντος ἀσεβῶς χρόνοις,
ψήφῳ στρατιᾶς προκρίτων γερουσίας
Ἰοβιανὸς χιλίαρχος ὢν τότε,
ἀνὴρ ἀγαθὸς εὐσεβὴς Χριστοῦ λάτρις
εἰς βασιλείας τὸ κράτος προεκρίθη·
ὁ δ' ἦν ἀπειθὴς πρὸς τὸ δέξασθαι κράτος,
Χριστοῦ μὲν αὐτὸν οἰκέτην εἶναι λέγων,
καὶ μὴ κρατάρχειν ἀσεβοῦς στρατοῦ θέλειν·
τούτων δὲ Χριστὸν ἀνακραξάντων σέβειν,

IOVIANUS MENS. VIII. SEU UT ALII AIUNT AN. I.

Iuliano, sicut dixi, vita orbato
post sceleratam biennii tyrannidem,
suffragio optimatium castrensis consilii
Iovianus per id tempus tribunus militum,
vir bonus atque Christi pius famulus
ad imperii dignitatem fuit subvectus.
Ceteroquin ipse regnum respuebat
Christi se famulum esse dicens
atq. ethnicis militibus imperaturum negans.
Hi vero quum Christicolas se inclamassent,

tunc imperium Iovianus recepit protinus.
Et pace mox composita cum persa rege
atque Antiochiam reducto exercitu,
exsules dudum principes pastores
ad suos greges edicto revocavit,
quos inter Athanasium divinum praesulem;
cunctisque exhibuit Christianis
ver tranquillum et orthodoxiae lumen.
Hic Galatarum Ancyram delatus,
ibi improviso obitu excessit terris,
recentibus, ut fama est, voratis fungis,
haud plusquam octo mensibus regno fruitus.
Pietate is, ut dixi, fuit inclytus,
bonus, tranquillus, benivolus, erga subditos,
staturaque corporis procera cluens;
litteris etiam mediocriter eruditus;
vini tamen atque amoris illecebris obnoxius.
Huius cadaver apud Byzantium urbem
in sancto apostolorum templo est conditum.

εὐθὺς ἀνεζώσατο τὴν κραταρχίαν·
καὶ σπένδεται δὲ τῷ κρατοῦντι Περσίδος·
καὶ σὺν στρατιᾷ τὴν Ἀντιόχου φθάσας
τοὺς πρὶν φυγάδας ἀρχιθύτας ποιμένας
εἰς σφῶν ἐπανήγαγε ποιμεναρχίας,
μεθ' ὧν Ἀθανάσιον ἔνθεον θύτην,
καὶ πᾶσιν ἐβράβευσε τοῖς χριστωνύμοις
ἔαρ γαληνὸν ὀρθοδοξίας φάος.
εἰς Ἄγκυραν δὲ προφθακὼς Γαλατίας
ἐκεῖ τελευτᾷ δίαιταν ἐξαπίνης
φαγὼν μύκητας ἀρτιφυεῖς, ὡς λόγος,
ὀκτὼ κατασχὼν μῆνας ἀρχὴν καὶ μόνους·
ὑπῆρχεν οὗτος εὐσεβὴς μὲν, ὡς ἔφην,
χρηστὸς γαληνὸς εὐμενὴς ὑπηκόοις,
ἀναδρομὴν σώματος εὐμήκη φέρων,
καὶ γραμμάτων δὲ μετρίως γεγευμένος·
ἥττητο δ' οἴνου σὺν ἐρωτοληψίαις·
καὶ τοῦδ' ὁ νεκρὸς ἐν πόλει Βυζαντίδι
ἐν εὐαγεῖ τέθαπτο κηρύκων δόμῳ·

VALENTINIANUS AN. XI.
SIVE UT ALII AIUNT, AN. X.

Post hunc insedit regiam dignitatem
iustitiae simul clementiaeque exemplar
Valentinianus Christianorum decus,
vir strenuus animosus ac robustus,
generis ex Pannonia stirpem trahens;
princeps bonus et providus erga subditos,
qui peregrinas quondam in regiones
utpote christianus deumq. Christum colens,
ab apostata Iuliano pulsus fuerat;
nunc redux ad exercitum, tribunus erat.
Is ubi supremam dignitatem adiit,
imperii socium fratrem adscivit suum
aerumnosum Valentem Arii adseclam,
cui partes orientis regendas tradidit:
ipse vero occiduis pie praefuit,
ubi trophaea nobilia de barbaricis
gentibus victor statuit ope Numinis.
Hic omnia boni officia expromens principis
iustitiaeque amore praesertim flagrans,
orthodoxorum dogmatum defensor,
spatiosum vitae curriculum emensus est,
et cursu vitae et termino beatus visus,

ΟΥΑΛΕΝΤΙΑΝΟΣ ΕΤ. ΙΑ.
ΟΙ ΔΕ. ΕΤ. Ι.

Εἶτα παρῆλθεν εἰς βασίλειον κράτος
δικαιοσύνης πρᾳότητος αὖ τύπος
Οὐαλεντιανὸς εὐσεβῶν κλέος,
γεννάδας ἀνὴρ εὐσθενὴς ῥωμαλέος
ἐκ Πανονίας ἀρχῆθεν ὡρμημένος,
κράτωρ ἀγαθὸς κηδεμὼν ὑπηκόων,
εἰς ἀλλοδαπὴν ἐξορισθεὶς που χθόνα
ὡς χριστιανὸς καὶ Θεὸν Χριστὸν σέβων
Ἰουλιανοῦ πρὸς παραβάτου πάλαι·
εἶτ' ἀνακληθεὶς χρηματίζει τριβοῦνος.
ὡς οὖν ἀνεζώσατο τὴν κραταρχίαν,
κοινωνὸν ἀρχῆς σύγγονον προσλαμβάνει
ἄθλιον Οὐάλεντα μύστην Ἀρείου·
καὶ μοῖραν αὐτῷ παραδοὺς τὴν τῆς ἕω,
αὐτὸς κατῆρχεν εὐσεβῶς τῆς ἑσπέρας,
περιφανῆ τρόπαια κατὰ βαρβάρων
καὶ νίκας ἱστὰς τῇ Θεοῦ συμμαχίᾳ·
καὶ πάντα ποιῶν οἷς σεμνύνεται κράτωρ,
δικαιοσύνης ἐς τὰ μάλιστα φίλος,
καὶ δογμάτων πρόμαχος ὀρθοδοξίας,
πολιστής τις ἀναφανεὶς ἐν βίῳ,
καὶ μακαριστὸς τοῦ βίου καὶ τοῦ τέλους,

βιοὺς ὀγδοήκοντα τῆς ζωῆς χρόνους
πρὸς τέτρασιν αὖ ἐνθέως εὐδαιμόνως,
ἀφ' ὧν κατῆρξεν ἕνδεκα κρατάρχιας·
οὗτος τελευτᾷ διάγων ἐν Γαλλίαις,
υἱῷ λιποὺς Γρατιανῷ τὸ κράτος,
ἀνδρὶ προμάχῳ δογμάτων ὀρθοφρόνων.

expletis quatuor supra octogina annis
summo in favore Numinis beatitateque;
ex quo imperium susceperat, annis undecim.
Hic dum in Galliis degeret, mortem obiit,
Gratiano filio imperium relinquens
viro rectorum dogmatum defensori.

ΟΥΑΛΗΣ ΕΤ. Γ. (1) ΟΙ ΔΕ ΕΤ. Δ.

Ὁ δ' αὖ Οὐάλης βασιλεύων τῆς ἕω,
καὶ καθυπαχθεὶς ἀρειανῶν μανίᾳ,
σφοδρὸς διώκτης ὀρθοδοξούντων λάχους
ἦν καὶ κολαστὴς δυσμενὴς φρικαλέος·
ἀρχιθύτας μὲν ποιμένας διδασκάλους
ποίμνης ἐλαύνων καὶ τιθεὶς πορρωτάτω
καὶ ποικίλαις σφᾶς ἐκτρίβων βασάνοις·
θεοῦ δὲ θύτας κωλύων θείων δόμων
εἱρκταῖς ἐναπέκλειε δεσμωτηρίοις·
ἄλλους δὲ βυθῷ καὶ πυρὶ θαλαττίῳ
σὺν πυριφλέκτῳ νηὶ κατεπυρπόλει·
ἔστεργε δ' ὡς μάλιστα μύστας Ἀρείου,
καὶ τοῦδε τοῖς δόγμασιν ἀπρὶξ ἐμμένων
ἐκκλησίας ἔνεμεν αὐτοῖς τὰς ὅλας,
σφῶν ὀρθοδόξους ἐκβαλὼν κακοτρόπως.
σκυθῶν δὲ Θρᾴκης καταδῃούντων ὅρους
καὶ πάντα δρώντων σκυθικὴν ἐρημίαν,
ἄναξ ἐπιστράτευσε τοῖσδε βαρβάροις,
καὶ συμπλακεὶς ἥττητο δυσκλεῶς σκύθαις·
τὸν ἐκ ξίφους φεύγων δὲ θάνατον τάλας
ἀχυρμιᾷ τινι συρφετώδει προστρέχει,
κἀκεῖ τροφὴ γένοιτο πυρὸς παμφάγου,
σκυθῶν ἀναψάντων γε κώμης οἰκίας·
κατῆρξεν οὗτος πρὸς τρισὶ δέκα χρόνους,
βαρὺς κολαστὴς ὀρθοδοξούντων λάχους,
θερμὸς δ' ἐραστὴς καὶ πρόμαχος Ἀρείου.

VALENS AN. III. SEU IV.

Orientis interim regnator Valens
arianorum deditus vesaniae,
partis orthodoxae persecutor vehemens
saevusque tortor erat et horribilis.
Pastores quidem praecipuos et magistros
gregibus suis pulsos et procul ablegatos
variis praeterea poenis excruciabat:
tum et Dei sacerdotes sacris aedibus
prohibitos, arctis detinebat vinculis:
alios aquis praefocabat, medioque mari
combusta nave flammis extinguebat.
Arii vero adseclas impense colens,
atque eius dogmatibus mordicus adhaerens,
ecclesias ipsis cunctas regendas dedit,
eiectis inde per scelus orthodoxis.
Deinde Gothis Thraciam populantibus
et vastitatem scythicam efficientibus,
imperator barbaros bello adgressus
proelio infelici vincitur a Gothis;
dumque miser fatum a gladio imminens
fugit, ac vili se paleario abdit,
ibi flammarum esca fit edacium,
dum Gothi ignem subiiciunt pagi domibus.
Hic annis ferme tredecim imperavit,
gravis orthodoxae carnifex ecclesiae,
fervidus Arii amator et defensor.

ΓΡΑΤΙΑΝΟΣ ΕΝ ΡΩΜΗΙ.

Οὕτω φθαρέντος Οὐάλεντος ἀθλίως
ὁ Γρατιανὸς σὺν κασιγνήτῳ φίλῳ
πάσης κατῆρξαν ἑσπέρας καὶ τῆς ἕω.
κράτος μὲν εἶχε Γρατιανὸς πατρόθεν·
ὁ δ' αὖ στρατιὰ τοῦ πατρὸς τεθνηκότος,

GRATIANUS ROMAE.

Sic pereunte misere Valente,
cepit Gratianus cum germano fratre
eoi orbis occiduique imperium.
Gratianus quidem a patre rex fuerat dictus;
verumtamen exercitus, defuncto patre,

(1) Intellige tres vel quatuor annos post Valentiniani fratris obitum.

quoniam Gratianus funeri non intererat,
Valentinianum iuniorem acclamavit,
admisitque frater regni communionem.
Gratianus porro caesar paternae aemulus
pietatis ac dogmaticae rectitudinis,
Valenti patruo auxilia postulanti,
dum Gothis arma inferret, non submisit;
non oportere auxiliari hostibus Dei dicens.
Tum etiam sacros praesules doctores,
quos Valens ab ovilibus pepulerat
ob orthodoxae fidei pium dogma,
rursus quemque suis ecclesiis reddidit.
Dein Gothis Thraciam adhuc infestantibus,
eiectis incolis facta solitudine,
agris late cunctis pessum datis,
quum hostes nulla comprimi vi iam possent,
Gratianus imperator advocavit
splendidum ex Hispania Theodosium
virum martialem strenuum consiliosum,
pietate autem maxime conspicuum,
quem supremum armorum electum ducem
cum ingenti exercitu ac fortissimo
adversus Gothos barbaros expedivit.
Is autem proelio inito victor fuit,
Gothis vi summa armorum profligatis,
gladioq. propemodum cunctis caesis.
Mox ibi derelicto in castris milite,
ad Gratianum ipsemet nuncius advolat
in Pannonia tunc temporis diversantem,
et de patrata victoria certiorem facit,
summam Gothorum significans occidionem.
Gratianus porro ut daret victoriae praemium,
alioqui id iam existimans prodesse imperio,
imperatorem creat Theodosium
totius orientis, et Macedoniae ac Thraciae;
occidui mundi terris servatis sibi.
Post haec in Galliis degens interficitur
a duce quodam nomine Andragathio,
qui dolo ad caedem eius grassatus est,
postquam sex annis circiter regnaverat;
bonus, imperator piusq. Christi famulus.

καὶ μὴ παρόντος Γρατιανοῦ τῷ μόρῳ,
ἀνεῖπεν Οὐαλεντιανὸν νέον,
καὶ σύγγονος δέδεκτο τὴν κοινωνίαν·
ζηλῶν βασιλεὺς Γρατιανὸς πατέρα
εἰς εὐσέβειαν ὀρθότητα δογμάτων,
αἰτοῦντι θείῳ τῷ Βάλεντι συμμάχους
οὐκοῦν παρέσχεν ἐξιόντι πρὸς σκύθας,
οὐ συμμαχεῖν δεῖ τοῖς ἐχθροῖς θεοῦ φράσας·
καὶ ποιμένας δ' αὖ ἐνθέους διδασκάλους
πρὸς Οὐάλεντος ποιμνίων ἐξωσμένους
τῆς εὐσεβείας ὀρθοδοξίας χάριν,
αὖθις ἐπανήγαγε ταῖς ἐκκλησίαις·
λεηλατούντων τῶν σκυθῶν δ' ἔτι Θράκην,
καὶ τῆσδε πάντας ἐξερημούντων ὅρους,
καὶ τὰ πέριξ ἅπαντα κατεφθαρκότων,
ἅτ' ἀκαθέκτων τῇ νίκῃ δεδειγμένων,
μετακαλεῖται Γρατιανὸς αὐτάναξ
λαμπρὸν Θεοδόσιον ἐξ Ἱσπανίας,
ἄνδρα ἀρεϊκὸν γεννάδα βουληφόρον,
τῇ δ' εὐσεβείᾳ μᾶλλον ὡραϊσμένον·
ὃν καὶ στρατηγὸν ἀποφήνας ταγμάτων
μετὰ στρατιᾶς ἱκανῆς ῥωμαλέας
κατὰ σκυθῶν πέπομφε τοῦτον βαρβάρων·
ὃς συμβαλὼν ἥττησε τοὺς ἀντιπάλους
τρεψάμενος σφᾶς ἐν μάχῃ κατὰ κράτος,
καὶ πάντας ἄρδην παραδοὺς μικροῦ ξίφει·
εἶπεῖτ' ἀφεικὼς στρατιὰν αὐτοῦ μένειν,
πρὸς Γρατιανὸν αὐτεπάγγελτος φθάσας
ἐν Παννονίᾳ διάγοντα τῷ τότε,
αὐτὸς βασιλεῖ μηνύει τὰ τῆς νίκης,
καὶ τὸν σκυθῶν ὄλεθρον ἅμα καὶ φόνον·
ὅθεν βασιλεὺς εἰς ἀμοιβὴν τῆς νίκης,
ἄλλως τε κρίνας ἐμπρέπειν κραταρχίᾳ,
στέφει Θεοδόσιον εἰς βασιλέα
πάσης ἑώας, Μακεδονίας, Θράκης·
αὐτῷ δ' ἀπεκλήρωσεν ἑσπέρας τόπους·
ἐν Γαλλίαις οὖν διάγων ἀνῃρέθη
ὑπὸ στρατηγοῦ κλῆσιν Ἀνδραγαθίου
δόλῳ καταπράξαντος αὐτοῦ τὸν φόνον·
ἓξ που κατασχὼν τὴν βασιλείαν χρόνους,
κράτωρ ἀγαθὸς εὐσεβὴς Χριστοῦ λάτρις.

ΟΥΑΛΕΝΤΙΑΝΟΣ ΝΕΟΣ ΕΝ ΡΩΜΗΙ (1).

Τούτου θανόντος, ἦρξεν ἑσπέρας ὅλης
Οὐαλεντιανὸς σύγγονος νέος,
ὅστις γε μητρὸς ὑπαχθεὶς συμβουλίαις
Ἰουστίνης δέδεκτο δόγματ' Ἀρείου.
κἀντεῦθεν ἀπέστεργεν εὐσεβῶν στῖφος·
καὶ τινος αὐτῷ Μαξίμου στρατηγέτου
ἐπιφυέντος καὶ νικήσαντος μάχῃ,
πρέσβεις πεπομφὼς πρὸς κρατάρχην τῆς ἕω
λαμπρὸν Θεοδόσιον αἰτεῖ συμμάχους.
ὁ δ' αὖ ἐδήλου μὴ τεθηπέναι λέγων
εἰ δοῦλος ὢν Μάξιμος ὤφθη δεσπότου
ὑπέρτερός τε καὶ νικητὴς ἐν μάχαις,
σοῦ δεσπότην σὸν ἠθετηκότος, κράτορ,
καὶ τόνδε δούλοις συγκατηριθμηκότος,
σύμμορφον ὄντα τῷ πατρὶ κατ' οὐσίαν·
ὅμως στρατεύσας κατὰ Μαξίμου κράτωρ
ἀνεῖλε τοῦτον κατακρατήσας μάχῃ·
καὶ τὴν κεφαλὴν δ' Ἀνδραγαθίου τέμνει,
ἐκπράξας αὐτὸν εὐθύνας τὰς τοῦ φόνου·
ταῦτα διαθεὶς βασιλεὺς ὑποστρέφει.
Οὐαλεντιανῷ δ' αὖ νεωτέρῳ
ἀντῆρεν Εὐγένιος εἷς τῶν ἐν τέλει·
καὶ γνοὺς τὸ δρᾶμα, συσχεθεὶς ἄναξ φόβῳ
ἑαυτὸν ἐξήγαγεν ἀγχόνῃ βίου.

VALENTINIANUS IUNIOR ROMAE.

Gratiano extincto partes hesperias cunctas
Valentinianus iunior frater rexit,
qui quidem matris deceptus suasionibus
Iustinae Arii dogmata amplexus est;
atque hinc piorum turbam amare desiit.
Tum rebellante quodam duce Maximo,
et iam victoria contra se potito,
legatis missis ad orientis principem
inclytum Theodosium suppetias petit.
Ille respondit se mirari minime
si servus Maximus, domino superior fuerit,
ipsumque nuper acie profligaverit;
quoniam tu, Dominum tuum, Caesar,
exauctoratum famulis connumeras,
qui quidem Patri similis substantia est.
Attamen sumptis armis imperator
Maximum proelio superatum occidit:
tum etiam Andragathio caput abstulit,
poenas ab eo repetens caedis regiae.
His gestis domum revertitur imperator.
Sed ecce rursus Valentiniano iuveni
aulicus vir Eugenius adversarius oritur;
qua re comperta, metu correptus Caesar
ipse sibi laqueo vitam interrupit.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ ΕΤ. ΙΖ. ΟΙ ΔΕ ΕΤ. ΙϚ.

Ἀλλὰ Θεοδόσιος αὐσονοκράτωρ
ἐπιστρατεύσας καὶ πάλιν Εὐγενίῳ
κτείνει τε τοῦτον ἐκνικήσας ἐν μάχῃ·
καὶ βασιλεύει καὶ μερῶν τῆς ἑσπέρας·
πρὶν ἢ δ' ὑπάρξαι τάδε κατορθωμάτων,
ἄναξ ἐπιστὰς Θεσσαλονίκῃ πόλει
δήμου στασιάσαντος ἐξ ἀταξίας
ὑβρίζεται μὲν οὗτος ἀστοῖς ἀνέδην
φονεύεται δ' ὕπαρχος ἐν τῇ συγχύσει·
ταῦτ' οὐκ ἐνεγκὼν ὁ κρατάρχης ἠμέρως
στράτευμ' ἀφῆκε τῷ λεῷ ξιφηφόρον,
καὶ τόνδε κατέσφαξαν ἀφειδῶς ξίφει,
ὡς ἐκ τοσούτου μυριαρίθμου στίφους

THEODOSIUS MAGNUS AN. XVII. VEL XVI.

At Theodosius Ausonum imperator
Eugenium quoque captis armis persequens
proelio divictum vita spoliat,
regnoque suo partes hesperias addit.
Ante quam tamen haec praeclare gereret,
Thessalonica in urbe Caesar versans,
orto per populum motu seditioso,
contumeliosis civium dictis ipse laeditur,
atque in tumultu caeditur praefectus.
Haec imperator haud moderate ferens
armatos contra populum immisit milites,
qui hunc crudeliter gladiis conciderunt,
ita ut in tanto congregato numero

(1) Annos regni tum Gratiani tum Valentiniani iunioris omittit chronologus; verumtamen scimus Gratianum regnavisse post patrem annis IX. Valentinianum XVII.

quindecim millia hominum perierint.
Sed Mediolani Ambrosius episcopus
Caesarem admonens tanti commissi sceleris,
ad paenitentiam facti flexit animum:
tnm lacrymanti rei perpetratae causa
idoneum culpae rite remedium contulit.
Rex hic pro sua pietate et orthodoxia
praesulum venerandum coetum congregans,
centum videlicet et quinquaginta patrum,
adversus Macedonium qui divinum
Spiritum debito honore non colebat,
secundam celebrandam curavit synodum:
quae Patri ac Verbo Spiritum definiens
honore parem, natura eâdem praeditum,
devovit Macedoninm iustis diris
atque eum catholica pepulit ecclesia.
Byzantii vero praesulem delegit
Nectarium lingua et moribus elnentem,
cristicolam quidem, sed nondum initiatum:
baptizant ergo simul sacrantque episcopum;
quoniam Gregorius pater theologus
hac semet sede sponte deposuerat.
Rex hic hesperiis moritur in terris
duobus partiens liberis imperium;
Onorio quidem partes occiduas tribnens,
orienti Areadium dominum praeficiens;
postquam regnaverat annis septemdecim
cum quinque mensibus feliciter et pie:
vir sane egregius et princeps victoriosus,
sed pietate tamen multo rutilantior.
Is et columnam posuit in Bovis loco,
gestantem regis statuam auctoris sui.

πρὸς πέντε θανῶν χιλιοστύας δέκα.
ἀλλ' Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων θύτης
τόνδ' ἀναμνήσας τοῦ πεπραγμένου μύσους,
ἤγαγεν αὐτὸν εἰς συναίσθησιν πάθους·
καὶ πρόσφορα κίρνησιν αὐτῷ φαρμάκων
δακρυῤῥοοῦντι τῶν πεπραγμένων χάριν.
οὗτος βασιλεὺς εὐσεβὴς ὢν ὀρθόφρων
σύστημα σεπτὸν ἀρχιθυτῶν ἁλίσας
πρὸς τοῖς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα πάλιν
πνευματομάχου κατὰ Μακεδονίου,
πνεῦμα τὸ θεῖον οὐ σέβοντος ὡς θέμις,
συνεκρότησε σύνοδον τὴν δευτέραν·
ἣ συμφυὲς τὸ πνεῦμα πατρὶ καὶ λόγῳ
ἄριστα τρανώσασα σύνθρονόν θ' ἅμα,
βάλλει Μακεδόνιον ἀραῖς ἐνδίκως
τῆς καθολικῆς ἐκτεμοῦσ' ἐκκλησίας·
καὶ ποιμενάρχην δεικνύει Βυζαντίδος
Νεκτάριον λάμποντα βίῳ καὶ λόγῳ,
χριστώνυμον μὲν ἀμύητον δ' εἰσέτι,
ὃν ἅμα βαπτίζουσι χρίουσι θύτην·
τοῦ Γρηγορίου καὶ πατρὸς θεηγόρου
αὐθαιρέτως γε τὸν θρόνον λελοιπότος·
οὗτος τελευτᾷ βασιλεὺς καθ' ἑσπέραν
υἱοῖς μερίσας τοῖς δυσὶ κραταρχίαν,
Ὀνωρίῳ μὲν δοὺς κατάρχειν ἑσπέρας,
Ἀρκαδίῳ δ' αὖ τῶν μερῶν τῶν τῆς ἕω,
βεβασιλευκὼς ἑπτὰ καὶ δέκα χρόνους
πρὸς πέντε μησὶν εὐσεβῶς εὐδαιμόνως·
ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ κράτωρ νικηφόρος,
τῇ δ' εὐσεβείᾳ μᾶλλον ὡραϊσμένος·
καὶ κίον' οὗτος ἐν Βοὸς τεύχει τόπῳ (1)·
ἀνδρείκελον φέροντα τοῦ δειμαμένου.

ARCADIUS AN. XIV.

Arcadius igitur heres imperii factus
male illud coepit gerere et socorditer:
hebes enim versatilis et remissus,
et cuncta uxoris sinens in arbitrio,
turbarum fluctibus obruit ecclesiam,
sibique iustam peperit infamiam.
Namq. ubi Nectarius explevit vitae cursum,
aurea lingua praeditus Iohannes
Antiochia deducitur ad urbe regiam
ut huius sacram scilicet ornet sedem.

ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΕΤ. ΙΔ.

Ἀρκάδιος γοῦν παραλαβὼν τὸ κράτος
διεῖπεν αὐτὸ πλημμελῶς καὶ ῥᾳθύμως·
νωθὴς γὰρ εὐρίπιστος ὢν ἀνειμένος
καὶ τῇ γυναικὶ πάντα προσπεπεισμένος,
τρικυμίας ἔπλησε τὴν ἐκκλησίαν,
αὐτῷ δὲ μέμψεις προὐξένησεν ἐνδίκους·
Νεκταρίου γὰρ ἐκμετρήσαντος βίον,
ἀχθεὶς ὁ χρυσοῦς ἐν λόγοις Ἰωάννης
ἐξ Ἀντιόχου πρὸς πόλιν βασιλίδα,
ταύτης καθαρξίσει τὸν σεμνὸν θρόνον

(1) Locus nimirum urbis byzantinae dictus *Bos*. Zonar. XIV. 14.

ἀλλ' ἡ βασιλὶς ἀδίκως Εὐδοξία
μυσάσσασα φεῦ ἐνθέου παῤῥησίας
τὸν τῶν ψυχῶν ἥλιον ἄξιον θρόνου
τίθησιν ἐξόριστον ἐν τοῖς Κομάνοις·
ἀντικαθιστᾷ δ' Ἀρτάκιον πρεσβύτην·
οὗτος βασιλεὺς ἐν Θράκῃ κτίζει πόλιν,
ἣν Ἀρκαδίου πάντες ᾄδουσι πόλιν·
καὶ κίον' ἀνήγειρεν ἐν ξηρολόφῳ
στήλην ἄνω φέροντα τοῦ δειμαμένου·
ἔτη δὲ πρὸς τέσσαρσι κατάρξας δέκα,
ὢν εὐσεβής τις ὀρθοδοξίας φίλος,
ἄλλως δὲ κοῦφος εὐάγωγος τὸν τρόπον,
νοσήσας ἐξέλιπε τὸν φθαρτὸν βίον·

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΝΕΟΣ ΕΤ. ΜΒ.

Καὶ παῖς Θεοδόσιος ἄρχει τοῦ κράτους
πραΰς, προσηνής, εὐσεβής, χρηστὸς τρόπους,
ἐγκύκλιον παίδευσιν εὖ ἠσκημένος,
μαθημάτων ἴδρις τε τῆς τετρακτύος,
καὶ πλαστικῆς αὖ καὶ γραφικῆς τεχνίτης,
καὶ τοξότης ἄριστος, ἱππεύειν ἄκρος,
ἡδύς, χαρίεις, εὐμενὴς ὑπηκόοις,
ὑπέρμαχος κράτιστος ὀρθοδοξίας·
πλὴν μαλθακῶς διεῖπε τὴν αὐταρχίαν,
κοινῶν μεταχείρισιν εὐνούχοις νέμων,
Ἀντιόχῳ πρῶτα μέν, εἶτ' Ἀμαντίῳ,
πρὸς τοῖσδε δούλῳ χρυσίου Χρυσαφίῳ·
νέος κομιδῇ τυγχάνων ἡλικίαν,
ἀνήγεθ' οὗτος πρὸς κασιγνήτου φίλης
τῆς πάντ' ἀρίστης ὀλβίας Πουλχερίας·
ἐπίτροπον σχὼν ἐν γραφαῖς φυτοσπόρου
Ἰσδιγέρδην ἄνακτα Περσίδος τότε,
οὗ τῷ δέει πᾶς εὐνόει τῷ δεσπότῃ
καὶ φευκτέαν ἥγητο τὴν τυραννίδα·
ἠγάγεθ' οὗτος ἐξ Ἀθηνῶν καὶ κόρην
κοινωνὸν ἅμα τοῦ κράτους καὶ τοῦ λέχους
λάμπουσαν ὥρᾳ καὶ μαθημάτων τέχνῃ
παῖδα Λεοντίου τινὸς φιλοσόφου,
τὴν εὐδόκιμον ἐν λόγοις Εὐδοκίαν,
ἧς τὴν σοφίαν δεικνύουσιν ἐν λόγοις
ἀμηρόκεντρα τὰ σοφῶς γεγραμμένα·
αὕτη Σιὼν ἔβλεψε τὴν θεοῦ πόλιν
εἰς προσκύνησιν τῶν σεβασμίων τόπων,
πλοῦτον βαθὺν φέρουσα χρυσὸν μυρίον,

Sed enim augusta contra fas Eudoxia
sacros hen perosa liberos sermones
solem animarum, sedis apprime dignum,
exulem pellit usque ad urbem Comana;
ipsique Arsacium natu iam grandem sufficit.
Rex hic in Thracia condidit urbem illam,
quam Arcadiopolim vulgo vocatam cernimus.
Idem columnam posuit in Xerolopho,
conditoris sui signo superposito.
Regnavit autem decem cum quatuor annis;
vir sane pius atque orthodoxiae tenax;
levis alioqui ingenii, varius ac mutabilis;
implicitus in morbum vita mortali cessit.

THEODOSIUS IUNIOR AN. XLII.

Excipit imperium filius Theodosius,
mitis, affabilis, pius commodisque moribus,
encyclica doctrina recte exercitus,
disciplinarum quatuor bene sciens,
plastices insuper atque picturae gnarus,
iaculo bonus, equum frenare valens,
blaudus, gratiosus, subditis benivolus,
atque orthodoxiae optimus defensor.
Imperium tamen administravit molliter,
permisso eunuchis rei publicae arbitrio,
Antiocho primo, deinde Amantio,
insuper et auri famulo Chrysaphio.
Atque is tenerae adhuc aetatis puer
germanam sororem vitae ducem habuit
omni virtute praeditam Pulcheriam:
tutorem vero supremis patris tabulis
Isdigerdem Persidis tunc regem;
a quo dum timent, cuncti parebant domino,
nec tyrannidem quisquam adfectavit.
Idem Athenis puellam accersivit,
imperii pariter ut esset torique socia,
forma praestantem doctrinisque exercitam
Leontio quodam genitam philosopho
claram in doctis litteris Eudociam,
cuius sapientiam in pangendis libris
homerocentra docent cate scripta.
Eadem invisit Sionem urbem Dei
praesens veneratura sanctos locos
magnas opes ferens, vim auri innumeram

qua excitavit templa Christo domino.
Deinde ad urbem regiam pedem retulit.
Postremum fatis functo rege coniuge
rursus ad sancta semet recipiens loca,
mortalem ibidem conclusit periodum,
bene acta vita, atque uti Deo placet.
Iamvero Arsacio vivis excedente,
ecclesiae sedem occupavit Atticus,
moribus ac litteris abunde instructus,
qui iudaeum quemdam morbo fractum,
credentem initiat baptizansque rite,
lavacri munere sanum educit aquis.
Deinde vitam concludente Attico,
episcopatum occupat Sisinius:
quo vitae pariter usuram relinquente,
Nestorius quidam pro eo sedem occupat,
nefastus, impius, mala mente praeditus,
qui novum dogma stulte garriebat
Christum videlicet merum esse hominem;
matrem vero virginem Mariam
non tam Deiparam esse quam Christiparam.
Quare imperator electorum a Deo patrum
concilium venerandum pie congregans,
quorum alexandrinus dux erat Cyrillus,
Nestorium deposuit hominicolam.
Deinde praefuit Dei ecclesiae
Maximianus orthodoxus praesul:
quo vita functo, merito in sede sistitur
Proclus Cyzici archiepiscopus,
pastor egregius, largitor flexanimus,
patris Chrysostomi dilectus discipulus;
sub quo, romani imperatoris iussu
ad urbem regiam corpus illius rediit.
Proclus hic sanctus dum pompam supplicem
populo innumero comitante duceret;
abreptus subito puer in aërem,
cunctis ingenti stupore percitis,
post intervallum modicum denuo redux
dixit divinitus sibi revelatum
ne CRUCIFIXUS vox adderetur
voci PRO NOBIS trisagio in hymno.
Proclo ad supernos evolante spiritus
episcopatum urbis Constantini
merito obtinuit vir senex Flavianus
sanorum ecclesiae dogmatum defensor:

οἵσπερ νεὼς ἤγειρε Χριστῷ δεσπότῃ·
μετὰ δ' ἐπανέζευξεν αὖθις εἰς πόλιν·
εἶτα θανόντος αὐτάνακτος συζύγου
πάλιν ὑποστρέψασα πρὸς θείας τόπους,
ἐκεῖ τελευτᾷ καταλιποῦσα βίον,
ζήσασα καλῶς καὶ καθὰ θεῷ φίλον·
Ἀρσακίου δὲ τὸν βίον λελοιπότος,
ἐκκλησίας ἔσχηκεν Ἀττικὸς θρόνον
κοσμούμενος βίῳ τε καὶ λόγῳ πλέον·
ὃς ἰουδαῖον παράλυτον ἐκ νόσου
πεισθέντα μυεῖ, καὶ βαπτίσας ὡς δέον
λουτροῦ χάριτος ὑγιῆ τόνδ' ἀνάγει·
τέλει δ' Ἀττικοῦ τοῦ βίου χρησαμένου,
Σισίνιος ἔλαβε τὴν προεδρίαν·
οὗπερ τὸ βιοῦν ἐκμετρήσαντος μόρῳ,
Νέστοριος τις ἀντικαθέστη θρόνῳ,
ἀνὴρ ἀποφρὰς δυσσεβὴς καὶ κακόφρων,
ὃς δογματίζων ἀπεφλυάρει μάτην
ἄνθρωπον εἶναι τὸν Χριστὸν μόνον,
καὶ μητράνανδρον παρθένον τὴν Μαρίαν
οὐ θεοτόκον μᾶλλον ἢ χριστοτόκον·
ὅθεν βασιλεὺς πατέρων θεοκρίτων
σύστημα σεπτὸν εὐσεβῶς συναλίσας,
ὧν Κύριλλος ἔξαρχος Ἀλεξανδρείας,
καθεῖλε Νεστόριον ἀνθρωπολάτρην·
Εἶτα προέστη τῆς θεοῦ ἐκκλησίας
Μαξιμιανὸς προστάτης ὀρθοφρονῶν·
οὗπερ θανόντος ἐνθρονίζεται θρόνῳ
Πρόκλος Κυζίκου ποιμενάρχης ἀξίως,
ποιμὴν ἀγαθὸς καὶ νομεὺς ψυχοτρόπος,
μυστὴς φιλητὸς τοῦ πατρὸς Χρισοστόμου,
ἐφ' οὗ κελεύσει τοῦ κρατοῦντος αὐσόνων,
τούτου τὸ σῶμα πρὸς πόλιν ἤχθη κράτους·
τούτου λιτανεύοντος ἱεροῦ Πρόκλου
μετα γε λαοῦ συνδρομῆς ἀπειρίτου,
ἁρπαγὲν ἄφνω παιδίον πρὸς ἀέρα
πάντων βλεπέντων καὶ λίαν θαμβουμένων,
μεθ' ἱκανὴν ὥραν δὲ καταχθὲν πάλιν
ἔφη μυηθῆναι γε μὴ προστιθέναι
τὸ ΣΤΑΥΡΩΘΕΙΣ πρὸς ῥῆμα ΔΙ' ΗΜΑΣ λέγων
τῷ τρισαγίῳ καὶ σεβασμίῳ ὕμνῳ·
τούτου μεταστάντος δὲ πρὸς θείους νόας,
προεδρίαν εἴληφε τῆς Κωνσταντίνου
πρεσβύτερός τις Φλαβιανὸς ἀξίως,
πρόμαχος ὀρθῶν δογμάτων ἐκκλησίας·

οὗπερ θανόντος λακτίσει Διοσκόρου
ἐν λῃστρικῇ τε καὶ φονικῇ συνόδῳ
θύτης Ἀνατόλιος Ἀλεξανδρείας
εἴληφε θῶκον ἱερὸν βασιλίδος.
Οὗτος Θεοδόσιος αὐσονοκράτωρ
καὶ τεῖχος ἀνήγειρε χερσαῖον πόλει
ἐκ τῶν Βλαχερνῶν εἰς πύλας τὰς χρυσέας,
τοὔργον περάνας ἐν δυσὶ μησὶ μόνοις,
σπουδῇ γ' ἐπάρχου καὶ συνεργείᾳ Κύρου·
ἀγαμένου δήμου δὲ Κῦρον τοῦ τάχους,
καὶ ταῦτ' ἀνακράξαντος ἐν παῤῥησίᾳ,
Κωνσταντῖνος μὲν ἔκτισε πρὶν τὴν πόλιν,
ἀνακαινοῖ Κῦρος δὲ νῦν, προθυμίᾳ
ταύτῃ φθονηθεὶς ἐκπεσὼν τῆς ἀξίας,
ἐκκλησίας πρόεδρος ὤφθη σμυρναίων·
καὶ Πουλχερίαν οὗτος ἀδελφὴν φίλην
τῶν βασιλείων ἐκβαλὼν ὡς οὐκ ἔδει
ταῖς ὑποθήκαις βασκάνου Χρυσαφίου
ἐν ἑβδόμῳ τίθησιν ἐγκεκλεισμένην,
φροντίδος αὐτὴν καταπαύσας πραγμάτων·
μόλις δὲ συνεὶς τὸν φθόνον Χρυσαφίου,
αὐτὸν μὲν ἐξόριστον ἐνδίκως ἔδρα,
τὴν σύγγονον δὲ προσλαβὼν αὖθις νέμει
φροντίδα κοινῶν τῇδε πραγμάτων ὅλων·
οὗτος νοσήσας ἐξέλιπε τὸν βίον
ὥς φασι βιοὺς πεντήκοντά που χρόνους,
καθ' οὓς σχεδὸν κατῆρχε τοὺς χρόνους ὅλους.

quem ubi occidit calcibus Dioscorus
latrocinali in synodo cruenta,
Alexandriae praesul Anatolius
sacram urbis regiae sedem accupavit.
Porro imperator iste Theodosius
terrestrem quoque murum excitavit
urbis a Blachernis ad portam auream,
opus id menses intra duos peragens
sedulitate et studio praefecti Cyri;
cuius demirans celeritatem populus
atque his audacter verbis succlamans,
Constantinus urbem quondam condidit,
Cyrus nunc renovat; huius causa plausus
vocatus in invidiam gradu excidit,
smyrnaeaeque praesul datus est ecclesiae.
Idem Theodosius Pulcheriam sororem
regali pulsam contra fas palatio,
consiliis scilicet invidi Chrysaphii,
iussit ut clausa viveret in Hebdomo
omni rei publicae negotio abstinens.
Vix demum invidia cognita Chrysaphii,
hunc quidem merito trusit in exilium;
germanae vero revocatae denuo
summam reip. regendam tradidit.
Ipse occupatus morbo vitam clausit,
annos, ut aiunt, natus quinquaginta,
quos omnes ferme exegit in imperio.

ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ ΕΤ. ϛ Ϛ.

Σκῆπτρα μεταβαίνει δὲ πρὸς Πουλχερίαν
τρόποις ἀγαθοῖς καὶ σεμνοῖς κοσμουμένην,
τῇ δ' εὐσεβείᾳ παρθενίᾳ τ' αὖ πλέον·
ἣ Μαρκιανὸν ἄνδρα χρηστὸν τοὺς τρόπους
σεμνὸν γεραρὸν σώφρονα καὶ πρεσβύτην
ἐκ στρατιωτῶν προσκαλεῖται ταχέως,
καὶ τῷδε δηλοῖ τοῦ κρατάρχου τὸν μόρον·
καὶ φησίν, εἴ μοι πίστιν ἀσφαλῆ νέμοις
ὡς παρθενίας τῆς ἐμῆς εἴης φύλαξ,
ἥνπερ καθιέρωσα Χριστῷ νυμφίῳ,
στέψω βασιλέα σε τῆς Ῥωμαΐδος·
τοῦ δ' αὖ κατανεύσαντος ἀσφαλῶς τόδε,
μετακαλεῖται βασιλὶς ἀρχιθύτην,
τοὺς ἐν τέλει, σύγκλητον, ἄλλο τε στῖφος,

MARCIANUS AN. VI. MENS. VI.

Devenit autem sceptrum ad Pulcheriam
moribus egregiis inclytam, sed magis
pietate in Deum atque virginitate:
quae Marcianum bene moratum virum
pudicum venerabilem et iam senem
e castris festinanter ad se vocat,
et de Caesaris obitu certiorem facit.
Tum ait, si quidem mihi spondes firmiter,
te castitatis meae custodem fore,
quam ego Christo iamdiu consecravi,
romani imperii dominum te faciam.
Qui postquam firmam eius rei fidem obtulit,
regina protinus vocat archipraesulem,
magistratus, senatum, aliamque turbam,

Marcianumque redimit regni stemmate,
et Romanorum imperatorem creat.
Huic olim captivo ac dormienti
cum aliis concaptivis in septo medio,
aestivas sole iaculante flammas,
advolans aquila umbram praebuit:
quod cum rescisset dominus huius regulus,
eumdem liberum remisit in patriam.
Duo quoque fratres idem prodigium
perspicue viderunt in Lyciae provincia,
hique Marciano praedixere imperium.
Sic iste accepit omina potentiae.
Pulcheria vero publicam rem gerens,
et cum Marciano regni curas partiens,
mirum in Blachernis atque incomparabile
Virgini matri templum excitavit.
Quumque Romae veteris papa esset Leo
novae autem praesul Anatolius,
quod Dioscorus patrarant atque Eutyches
contra magnum Flavianum grave facinus
ne impune foret, imperator est rogatus.
Iamque synodum contrahi iussum fuerat
Marciani edicto ac Pulcheriae
philochristorum regum piorum.
Ergo in urbe Chalcedone divinitus
theologi partes convenerunt
sexcenti cum triginta congregati.
His praeerat Romae senioris Leo
novaeque Anatolius dius episcopus
et Iuvenalis Sionis sanctae:
hique damnarunt merito Dioscorum
cum Eutychete contra suum nomen misero,
qui nequaquam duas Christi naturas,
sed unam impie falsoque adfirmabant.
Tum quia contraria impudenter factio
calumniabatur temere orthodoxos
quasi Nestorii vitio laborantes,
dum hanc de Christo sententiam gererent,
quod duas naturas perfectas inconfusas,
sub una iunctas tamen persona habuerit;
ab orthodoxis haereticisque simul
duplex confessio protinus conscribitur;
hasque sigillo probe communitas
in arca claudunt sacrarum reliquiarum
puellae martyris beatae Euphemiae.

καὶ Μαρκιανὸν ταινιοῖ κράτης στέφει,
καὶ κράτορα δείκνυσι τῆς Ῥωμαΐδος·
τῷ δ' αἰχμαλώτῳ χρηματίσαντι πάλαι
θέρους ὑπνοῦντι πρὸς φλόγα τὴν ἡλίου,
σὺν αἰχμαλώτοις πλείοσιν ἕρκους μέσον,
ἐπικαταπτὰς ἀετὸς σκιὰν ἕδρα·
ὁ γνοὺς ἐθνάρχης τόνδ' ὁ κατέχων πέδαις
ἀφῆκεν αὐτὸν πρὸς πατρίδ' ἀπιέναι·
τοῦτ' αὐτὸ πάλιν καὶ δυάς τις συγγόνων
κατεῖδε σαφῶς ἐν θέματι Λυκίας,
ἣ καὶ προεῖπε τῷδε τὴν κραταρχίαν·
οὕτω προαφώριστο τῷδε τὸ κράτος.
Πουλχερία δὲ φροντίζουσα πραγμάτων
καὶ συνδιαφέρουσα τὴν κραταρχίαν,
τὸν ἐν Βλαχέρναις ἀπαράμιλλον ξένον
νεὼν ἀνιστᾷ μητροπαρθένῳ κόρῃ·
πρεσβυτέρας Ῥώμης δὲ Λέοντος πάπα
καὶ ποιμενάρχου δ' Ἀνατολίου νέας
τὰ πρὸς Διοσκόρου τε τοῦ τ' Εὐτυχέος
πραχθέντα δεινῶς Φλαβιανὸν εἰς μέγαν
μὴ παραδραμεῖν ἄνακτ' ἐξαιτουμένων,
ἤδη γενέσθαι σύνοδος τέτακτό γε
Μαρκιανοῦ δόγματι καὶ Πουλχερίας
τῶν φιλοχρίστων εὐσεβῶν βασιλέων·
συνῆλθον οὐκοῦν ἐν Χαλκηδόνι πόλει
ἑξακόσιοι πατέρες θεηγόροι
πρὸς τριάκοντα συναχθέντες ἐνθέως,
ὧν ἦρχε Ῥώμης τῆς παλαιτέρας Λέων,
νέας τ' Ἀνατόλιος ἔνθεος θύτης,
καὶ Ἰουβενάλιος Σιὼν ἁγίας·
οἳ δὴ καθεῖλον Διόσκορον ἐνδίκως
σὺν Εὐτυχεῖ τε δυστυχεῖ τρισαθλίῳ
ἐπὶ Χριστοῦ λέγοντας οὐ διπλᾶς φύσεις,
μίαν δὲ μᾶλλον δυσσεβῶς κακοφρόνως·
ἐπεὶ γ' ἀναιδῶς ὑπεναντίων στίφος
ὀρθόφρονας ἦν ἐνδιαβάλλον μάτην,
ὡς Νεστορίου τὴν λύμην δεδεγμένους,
ἐν τῷ φρονεῖν τε καὶ λέγειν Χριστὸν φέρειν
διπλᾶς τελείας τὰς φύσεις ἀσυγχύτως
ἡνωμένας αὖ ἐν μιᾷ γ' ὑποστάσει·
πρὸς ὀρθοδόξων, δυσσεβῶν, τόμοι δύο
γεγράφαται δὴ σὺν ὅλῃ προθυμίᾳ,
καὶ τούσδε καλῶς σφραγίσαντες, ὡς δέον,
ἐν λάρνακι κλείουσι σεπτῶν λειψάνων
Εὐφημίας μάρτυρος ὀλβίας κόρης·

εἶτα μετ᾽ εὐχὰς ἡμέραν τε τὴν τρίτην
πάντων παρόντων ἀνεῳγμένου τάφου,
καὶ τοῦ κρατοῦντος συμπαρόντος πατράσιν,
ὢ θαυμασίων Χριστέ μου τεραστίων,
τῶν δυσσεβῶν μὲν αἱρετικῶν ὁ τόμος
ἐν τοῖς ποσὶ μάρτυρος ἦν ἐῤῥιμμένος,
τὸν δ᾽ αὖ γε λοιπὸν ὀρθοδοξούντων μέρους
κατεῖχε χερσὶν ἀσφαλῶς ταῖς ἰδίαις,
καὶ τῷ κρατοῦντι καὶ πατριάρχῃ νέμει
τὴν δεξιὰν τείνασα πρὸς σφᾶς· ὢ τέρας.
Μετὰ δὲ ταῦτα βασιλὶς Πουλχερία
γῆθεν μετέστη πρὸς μονὰς οὐρανίους
ζήσασα καλῶς εὐσεβῶς ὀρθοφρόνως
Χριστὸν θεραπεύσασα καλὸν νυμφίον
ἐν παρθενίᾳ καὶ καλῶν εὐποιίαις,
καὶ τῆσδε φαιδρὰν ἀνάψασα λαμπάδα.
Εἶτα τελευτᾷ Μαρκιανὸς τὸν βίον
ζήσας ἐπὶ μήκιστον ἄναξ χαρίεις
γνώμην ἀγαθὸς ἱλαρὸς πρᾷος φύσει·
οὗτος θεοπρόβλητος ἐμπρέπων κράτει
ἓξ που κατασχὼν τὴν βασιλείαν χρόνους·
ὃς γνωματεύων μὴ κινεῖν βασιλέα
ἔφασκε δεῖν ὅπλα τε καὶ μάχην ὅλως
ἂν ᾖ δυνατὸν ἤρεμον βιοῦν βίον.

Post tertiam diem precibus peractis
cunctis sepulcrum patens circumsistentibus,
adstante etiam cum patribus Caesare,
(o admirandum, Christe mi, prodigium!)
haereticorum quidem scelestorum liber
martyris proiectus ad pedes fuerat;
at orthodoxae fidei libellum
diva suis manibus firmiter tenebat;
idque regnanti ac patriarchae obtulit
dextra ad eos protensa. (proh miraculum!)
Post haec regina derelictis terris
sedes ad caelestes transiit Pulcheria,
quae bene orthodoxaque cum pietate
vixerat, sponso optimo subserviens
Christo in castimonia rectisque operibus,
splendidam virginitatis alens lampadem.
Dein Marcianus quoque mortem obiit
senex iam grandaevus, rex amabilis,
bona mens, mitis animus et iucundus.
Hic auspicio divino ad imperium venerat,
eoque sex ferme annis perfruitus est.
Huius sententia fuit, ut rex numquam
commotis armis bellum lacesseret,
si quidem posset vitam quietam degere.

ΛΕΩΝ Ο ΜΕΓΑΣ ΗΤΟΙ Ο ΜΑΚΕΛΛΗΣ
ΕΤ. ΙΗ.

Τούτου θανόντος καὶ μεταστάντος βίου,
εὐθὺς παρῆλθεν εἰς βασίλειον κράτος
κλῆσιν Λέων τις καὶ μακέλλης τοὐπίκλην,
ἀνὴρ ἀγαθὸς ἀρετῶν πεπλησμένος,
μάλιστα φιλοίκτῳ δὲ κατηυγασμένος,
κράτωρ ἀριστεὺς καὶ μαχητὴς γεννάδας,
ἐχθρῶν κλονῶν φάλαγγας ὥσπερ τις λέων·
σπορὰν γένους ἄνωθεν ἕλκων ἐκ Θράκης
ἢ καὶ Δακῶν ὥς φασί τινες ἐκ γένους,
ὑπέρμαχος κράτιστος ὀρθοδοξίας,
καὶ δαψιλής τις ἀπόρων χορηγέτης·
εἴωθεν οὕτως γνωματεύειν καὶ λέγειν
ὡς ἥλιος πέφυκε θερμαίνειν ὅλους
οἷς ἂν ἐπαφῇ τὰς φαεινὰς ἀκτῖνας,
τὸν αὐτὸν οἶμαι δεῖν βασιλέα τρόπον
οἷς ἂν ἐπιβλέψειεν ἀνθρώπων γένους,
σφᾶς ἀξιοῦν οἴκτου τε φιλοδωρίας·

LEO MAGNUS COGNOMENTO MACELLES
AN. XVIII.

Marciano vitam deserente, ut diximus,
statim pervenit ad potestatem regiam,
nomine Leo quidam, cognomine Macelles,
vir bonus et virtutibus redundans,
misericordia tamen praecipue ornatus,
princeps egregius et bellator strenuus,
hostium catervas quatiens reapse ut leo.
Hic oriundus e Thracia fuit,
vel Dacorum, ut quidam malunt, genere;
fortissimus defensor orthodoxiae,
egenis largus subsidiorum praebitor.
Huius in ore saepe sententia erat:
sol uti solet omnes calefacere
quibus ostendit splendidum lumen suum;
sic se arbitrari, regem oportere
quoscumque homines intuitu lustraverit,
eos clementia et donis impertiri.

Hic prius quam adiret imperium,
Aspari illustri optimati homini
unum se promiserat ex eius liberis
ad dignitatem caesaris promoturum.
Mox cum imperium obtinuisset Leo,
id beneficium Aspar vi exigebat:
quin impudenter purpuram eius tangens,
haud tibi licet, inquit, rex, fidem fallere
quum sis hac splendida purpura vestitus.
Atqui vicissim nefas est, ut famulo
vim mihi inferri, respondit imperator,
qui principali chlamide praefulgeo.
Huic erat iuncta nuptiis Verina,
quae duas regi filias enixa est:
nomen uni Ariadna, Leontia alteri.
Ex his Ariadna iuncta Zenoni fuit
foeda viro facie et moribus pessimis,
qui seriem ex Isauris ducebat generis.
Leontiam Marcianus accepit coniugem
filius Anthemii qui Romae regnabat.
Leone dominante incendium quoddam
urbe in regali contigit horrificum
a boreali mari usque ad alterum
flammis urbem mediam complectentibus,
splendidasque huius domos populantibus:
atque inter cetera, sacras etiam aedes
quatriduanus ignis inclemens hausit.
Antiochiam vero terrae motus quidam
vehemens supremo prostravit exitio:
multusque pluit regia in urbe pulvis,
molestus animantibus et noxius frugibus.
His malis graviter anxius imperator
urbe relicta, ad suburbanum palatium
saluti suae consulens sedem transtulit.
Sub eo vestis Deiparae virginis
ex urbe Sione ac palaestina terra
ad regiam delata metropolim
apud Blachernas in templo fuit reposita,
quod ipse rex Deiparae excitaverat,
argenteo pretiosoque clausa in loculo:
quare et id templum coepit appellari
arca honorabilis Virginis laudatissimae.
Leone dominante dux egregius,
arte strategica optimus Rusticius,
bello praepositus victoriis claruit.

πρὸ τοῦ κατασχεῖν οὗτος ἀρχὴν καὶ κράτος
Ἄσπαρι δεινῷ τῶν μέγα δυναμένων
ὑπόσχεσιν δέδωκε τῶν παίδων ἕνα
εἰς καισαρικὴν ἀξίαν προβιβάσαι·
ἐπεὶ δ᾽ ἐπιβέβηκε τῆς αὐταρχίας
Ἄσπαρ ἀπῄτει τὴν χάριν μετὰ βίας·
καὶ πορφυρίδος τοῦδ᾽ ἀναιδῶς ἡμμένος
ψευδηγορεῖν ἔφασκεν οὐ χρέων, ἄναξ,
τὸν τήνδε λαμπρὰν πορφυρίδ᾽ ἐνημμένον·
ἀλλ᾽ οὐδὲ πάλιν ἐκβιάζεσθαι δέον
ὥς τινα δοῦλον, ἀντέπηγεν ὁ κράτωρ,
τὸν ἀρχικὴν φοροῦντα λαμπρὰν χλαμίδα·
Οὗτος συνῴκει γαμετῇ τῇ Βηρίνῃ
ἣ δύο τίκτει βασιλεῖ θυγατέρας,
τὴν Ἀριάδνην, δευτέραν Λεοντίαν·
ὧν Ἀριάδνη Ζήνωνι συνεζύγη
ἀνδρὶ δυσειδεῖ καὶ κακίστῳ τοὺς τρόπους,
ἕλκοντι σειρὰν τοῦ γένους ἐξ Ἰσαύρων·
Μαρκιανὸς δ᾽ ἔγημε τὴν Λεοντίαν
Ἀνθεμίου παῖς βασιλεύσαντος Ῥώμης·
Τούτου βασιλεύοντος, ἐν βασιλίδι
πυρκαϊά τις συνέβη φρικαλέα
ἐκ τῆς πρὸς ἄρκτον ἁλμυρᾶς εἰς θατέραν,
πυρὸς διαζώσαντος ἐν μέσῳ πόλιν,
καὶ πυρπολοῦντος τῆσδε λαμπρὰς οἰκίας,
τἄλλα τε πάντα καὶ σεβασμίους δόμους
ἐπὶ τετρακτὺν ἡμερῶν ἀνηλεῶς·
τῇ δ᾽ Ἀντιόχου καὶ σφοδρὸς γῆς τις κλόνος
συμβὰς κατηρείπωσεν αὐτὴν ἐσχάτως·
ὕσθη σποδὸς δὲ μάλα πολλὴ τῇ πόλει
εἰς ἐμψύχων κάκωσιν εἰς καρπῶν φθίσιν·
ἐκ τοῦδ᾽ ὁ κρατῶν συσχεθεὶς ἀγωνίᾳ
πόλιν λελοιπὼς, ἐν βασιλείοις δόμοις
οὖσι πρὸ τειχῶν, ἀσφαλῶς ἦν διάγων.
Ἐφ᾽ οὗπερ ἐσθὴς μητρανάνδρου παρθένου
ἐκ τῆς Σιὼν τε καὶ Παλαιστίνης τόπου
πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἀχθεῖσα πόλιν
ναῷ τεθησαύριστο τῷ πρὸς Βλαχέρναις,
ὃν αὐτὸς ἀνήγειρε μητροπαρθένῳ,
ἐν ἀργυρῷ σορῷ καὶ σεβασμίᾳ,
δι᾽ ἣν κατωνόμαστο καὶ θεῖος δόμος
σορὸς τιμία τῆς πανυμνήτου κόρης·
Οὗτος κραταρχῶν καὶ στρατηγὸν γεννάδαν
Ῥουστίκιον ἄριστον ἐν στρατηγίαις
προβάλλεται δὲ καὶ κατορθοῖ τὰς νίκας·

τούτου θανόντος, σύγγονον βασιλίδος
Βασιλίσκον προὔκρινεν εἰς στρατηγίαν,
ὃς ἐκπλευκὼς εἰς Ἀφρικὴν σὺν στόλῳ
κατακρατοῦντος τοῦ τόπου Γιζερίχου,
ἧτταν ὑπέσχε δυσκλεᾶ κατὰ μάχην,
καὶ πλεῖστον ἀπέβαλε τῶν στρατευμάτων·
Ἀνατολίου δ' ἐκλελοιπότος βίον,
ἀρχιθύτης δέδεικτο τῆς Κωνσταντίνου
Γεννάδιος πρόμαχος ὀρθοδοξίας·
τούτου τὸ βιοῦν ἐν θρόνῳ λελοιπότος,
Ἀκάκιος κάκιστος ἔσχε τὸν θρόνον·
ἔφυ βασιλεῖ θυγατριδοῦς τις νέος
ἐξ Ἀριάδνης καὶ Ζήνωνος συζύγου,
ὃν καλέσας Λέοντα, ταινίᾳ στέφει
ἐν ἡλικίᾳ τυγχάνοντα νηπίων.
Οὗτος νοσήσας εὐσεβὴς ἄναξ Λέων
τὸν φθαρτὸν ἐκλέλοιπε τοῦτον βίον,
τῷ θυγατριδῷ καταλείψας τὸ κράτος,
βεβασιλευκὼς σὺν ὀκτὼ δέκα χρόνους·
ἄναξ ἱλαρὸς, εὐμενὴς ὑπηκόοις,
γαληνὸς, εὐέντευκτος, ἡδὺς, χαρίεις.

At hoc extincto, imperatricis fratri
armorum imperium Basilisco traditur,
qui transportato in Africam exercitu,
quum esset loci dominus Gizerichus,
aerumnosam in proelio accepit eladem,
copiarumque amisit partem maximam.
Iam ubi vita Anatolium destituit,
Constantinopoleos praesul deligitur
rectorum dogmatum vindex Gennadius:
post quem defunctum in sedis honore,
pessimus locum occupat Acacius.
Imperatori interim nepos nascitur
ex Ariadnae et Zenonis coniugio,
cui nomen Leoni fecit, coronaque
aetate puerili caput cinxit.
Hic pius morbo imperator Leo
correptus vitam mortalem deseruit,
herede potentatus nepote dicto.
Annis ipse octodecim imperium rexerat,
princeps humanus, subditis benivolus,
affabilis, placidus, suavis, et amabilis.

ΛΕΩΝ ΝΕΟΣ ΕΤ. Α.

Νέος δ' ἐπιβὰς τῆς βασιλείας Λέων
κατῆρχεν αὐτῆς νηπιάζων τῷ χρόνῳ·
ἔτος δὲ ταύτην ἓν κατασχὼν καὶ μόνον,
ἀπῆρεν ἔνθεν καταλείψας τὸν βίον.

LEO IUNIOR AN. I.

Iunior imperium consecutus Leo
infantili plane aetate sceptrum tenuit.
Sed mox vix uno revoluto anno
excessit terris lumine cassus vitae.

ΖΕΝΩΝ ΟΜΟΥ ΕΤ. ΙΖ.

Ζήνων δ' ὑπῆρχεν ἐξ ἰσαύρων, ὡς ἔφην,
αἴσχιστος ἀνὴρ καὶ δέμας καὶ καρδίαν,
κίναιδος, αἰσχρὸς, συμφόρημα κακίας,
ἔργων πονηρῶν ἀθεμίτων ἐργάτης,
ἀνδρῶν ἐραστὴς τῶν περιφανεστέρων·
οὐχ ὡς βασιλεὺς διέπων αὐταρχίαν,
ἀλλ' ὡς τύραννος ἐμπιπρῶν καταστρέφων,
καὶ πάντα ποιῶν εἰς φθορὰν ὑπηκόων·
σέβας κακόφρων μονοφυσίτης τάλας·
τούτῳ γε δειλῷ παντάπαν πεφυκότι
Βασιλίσκος σύναιμος ὢν τῆς Βηρίνης
ἀντῆρε χεῖρα Βηρίνης συνεργίᾳ,

ZENO SIMUL AN. XVII.

Zeno erat isaurus, ut dixi, genere;
foedissimus mortalis et mente et corpore,
cinaedus, turpis, malitiae cinnus,
et nefandorum operum patrator,
furialis hominum pestis optimatium;
haud regio more remp. regens,
sed tyrannice cuncta inflammans, subruens,
resque subditorum pro viribus pessum dans,
dogmate pravus, monophysites miser.
Hunc quum videret usquequaque timidum,
Verinae Basiliscus germanus frater,
armis adgreditur, Verina ferente opem.

Atq. illum ad patriam suam pulsum trudit;
deinde sibi diadema cum reliquis
insignibus imperii circumponit.
Sed enim hic confusae naturae haeresim,
Eutychetis et Dioscori fermentum sequens,
orthodoxorum ecclesias acerbis modis
omnique poenarum genere excruciabat.
Chalcedonis venerandam quoque synodum
antiquavit edicto contra fas proposito:
et patriarcham cum synedris pastoribus
ad confirmandum impulit dogma suum.
Sed enim orthodoxi coacto coetu
Basiliscum maledictis perculerunt;
decreveruntque sanctam fuisse synodum
divinitus congregatam et venerabilem.
Ob haec evasit Basiliscus merito
cunctis abominandus et detestabilis.
Contra Zenonem tamen is celeriter
duces cum copiis misit militaribus;
quae ad Zenonem sponte deficientes, –
iunctoque secum foedere ad urbem regiam
citato gradum cum Zenone redeunt.
Ergo hic imperium recepit denuo,
favente populi cuncta multitudine.
At Basiliscus supplex ad ecclesiam
confugit cum uxore aliisque affectibus.
Illinc deinde data infanda fide
excitus, claususq. turre cum parvis liberis,
ibidem fame misere contabuit,
postquam biennio regnum retinuerat.
Adhuc illo regnante, in urbe regia
calamitas incendii horrenda contigit:
namque excitatis in foro aerario flammis
propagatus ignis cum alia absumpsit
tum inflammavit etiam bibliothecam
divitem tomis centum viginti millibus.
In his et draconis quoque fuisse dicitur
corium praelongum, centum viginti patens
pedes, mirum, insolitum, in quo scriptae
formis litterarum auro rutilantibus
Homeri sapientis fuerant rhapsodiae
ilias et odyssea (proh pernicies!)
Recepto igitur Zeno imperio
Harmatium qui sibi suppetias tulerat
militaribus copiis ducem praeficit,

καὶ τόνδ' ἐφυγάδευσεν εἰς τὴν πατρίδα·
εἶτα περίθησιν αὐτῷ τὸ στέφος
καὶ πάντα παράσημα τῆς κραταρχίας·
τῆς συγχυτικῆς κακοδοξίας πέλων
τῆς Εὐτυχοῦς τε καὶ Διοσκόρου λύμης,
ἐκκλησίας οὗτος γε τὰς ὀρθοφρόνων
πικρῶς ἐκάκου παντοδαπαῖς αἰκίαις·
καὶ σύνοδον δὲ τὴν κατὰ Χαλκηδόνα
σεπτὴν ἀκυροῖ γράμμασιν ὡς οὐκ ἔδει·
καὶ πατριάρχην καὶ συνέδρους ποιμένας
ταῦτα κυροῦν ἔπειθε, καὶ τοῖσδ' ἐμμένειν·
ἀλλ' ὀρθοδόξων συναθροισθέντες στῖφος
Βασιλίσκον βάλλουσι ταῖς δυσφημίαις·
τὴν σύνοδον δ' αὖ ἀνεκήρυξαν πάλιν
θεοκρότητον ἁγίαν σεβασμίαν·
διά γε ταῦτα Βασιλίσκος ἀξίως
πᾶσιν ἀποτρόπαιος ἦν στυγητέος·
ὅμως κατὰ Ζήνωνος ἐκπέμπει τάχος
ἄνδρας στρατηγοὺς καὶ σὺν αὐτοῖς δυνάμεις,
οἱ προσρυέντες τῷ Ζήνωνι γνησίως
σπεισάμενοί τε, πρὸς πόλιν βασιλίδα
αὖθις μετὰ Ζήνωνος ἧκον ἐν τάχει·
καὶ πάλιν ἀπείληφεν οὗτος τὸ κράτος,
δήμου τε λαοῦ τόνδε προσδεδεγμένου·
Βασιλίσκος δὲ προσφυγὼν ἐκκλησίᾳ
μετὰ γυναικὸς ἱκέτης καὶ φιλτάτων,
ἔπειτ' ἐκεῖθεν ἐξελασθεὶς ὁρκίοις
ἔν τινι κλεισθεὶς πυργίῳ σὺν τεκνίοις,
ἐκεῖ λιμῷ τέθνηκε φθαρεὶς ἀθλίως,
ἔτη κατασχὼν τὴν βασιλείαν δύο·
Τούτου κρατοῦντος, τῇ βασιλίδι πόλει
πυρκαϊά τις συνέβη φρικαλέα,
ἐκ χαλκοπρατείων γε πυρὸς ἡμμένου,
ὑφ' ἧς κατηθάλωτο καὶ διεφθάρη
ἄλλα τε πλεῖστα καὶ δόμος φύλαξ βίβλων
ἐς μυριάδας δώδεκα ποσουμένων·
ἐν αἷς χορίον καὶ δράκοντος ὡς λόγος
πρόμηκες ὑπῆν ἐς πόδας τεταμένον
πρὸς τοῖς ἑκατὸν εἴκοσι θαῦμα ξένον,
καθ' οὗ χρυσοῖς γράμμασιν ἐγγεγραμμέναι
ἦσαν Ὁμήρου τοῦ σοφοῦ ῥαψῳδίαι
ἰλιὰς ὀδύσσεια· φεῦ τῆς ζημίας·
ἀναλαβὼν δὲ Ζήνων τὴν κραταρχίαν,
Ἁρμάτιον μὲν τῷδε συνηργηκότα
προβάλλεται δὴ ταγμάτων στρατηγέτην,

υἱὸν δ' ἐκείνου καίσαρα πάλιν στέφει·
εἶτα τὸν Ἁρμάτιον ἔκτεινε ξίφει·
παῖδα δὲ τὸν καίσαρα κληρικὸν δράσας
περιπολεῖν εἴασεν οὕτω τὸν βίον·
ὡς πίστιν ὀρθὴν οὐκ ἐφύλαξαν φράσας,
οὕτοι κρατάρχησαντι τῷ Βασιλίσκῳ,
οὔτ' αὖ ἐμοὶ ταύτην γε φυλάξουσ' ἴσως·
πρὸς τοῖσδε πολλοὺς παρέπεμψε θανάτῳ,
ἄλλους δ' ἐκάκου κατέτρυχεν αἰκίαις
τῶν εὐκλεῶν τε καὶ περιφανεστέρων·
εἰς γὰρ ἀθέσμους ἐκκλίνας αἰσχρουργίας
πράξεις μιαιφόνους τε καὶ βδελυκτίας
πρὸς δ' αὖ ὑπαχθεὶς αἱρέσει Διοσκόρου
μισητὸς ἦν ἅπασι καὶ τοῖς ἐν τέλει,
Ἀριάδνῃ δὲ τῇ συνεύνῳ καὶ πλέον·
ὅθεν σορῷ τέθαπτο δόξας τεθνάναι,
κἀκεῖ βιαίως τὸν βίον καταστρέφει·
οἱ μὲν φασὶ μέθαις τε χρώμενον πότοις
ἔκστασιν αὐτὸν τῶν φρενῶν πεπονθέναι·
δόξαντα δ' οἰκτρῶς ἐκλελοιπέναι βίον,
κατατεθεῖναι λάρνακι καθὰ νέκυν·
καὶ πωματισθέντος γε τοῦ τάφου λίθῳ,
γοώμενον κάκιστα θανεῖν ἐν τάφῳ·
ἄλλοι δὲ παθεῖν τοῦτο δεινῆς ἐκ νόσου
δόντα θανεῖν δόκησιν ἀθροῦσιν ὅλοις.

praetereaque filium eius creat caesarem.
Deinde Harmatium gladio percussum necat,
filiumque eius caesarem clero adscribit,
sicque illi vitae veniam retinendae facit.
Nam quoniam isti, aiebat, fregerunt fidem
quam Basilisco principi spoponderant,
sic ut ipsi mihi servent eamdem vereor.
Praeter hos, alios multos leto dedit
de numero nobilium atque optimatium,
vel impositis plagis excruciavit.
Ergo sceleslis indulgens facinoribus
caedibusque grassans flagitiosis,
imbutus insuper haeresi Dioscori,
populo invisus erat et optimatibus,
coniugi vero Ariadnae quam qui maxime.
Quamobrem simulato mortis casu,
arca conclusus, ibidem mori cogitur.
Ast alii narrant, hunc indulgere crapulae
et potui solitum, mentis perpessum extasim;
atque ita creditum vitam finisse misere,
capsae fuisse traditum ceu cadaver:
tum vero saxi admoto ad sepulcrum obice,
tristissime eiulantem mors oppressit.
Alii denique narrant id illi ex gravi
morbo accidisse, visumq. extinctum omnibus.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΕΤ. ΚΖ.

Τούτου καταστρέψαντος οὕτω τὸν βίον,
βουλῇ γερουσίας τε καὶ τῶν ἐν τέλει
συζεύγνυται δὴ βασιλὶς Ἀριάδνη
Ἀναστασίῳ πρὸς γάμου κοινωνίαν,
ἕλκοντι σπορὰν ἐξ Ἐπιδάμνου γένος·
ὃν κράτερα δέδειχο τῆς Ῥωμαΐδος
Οὐρβικίου σπεύσαντος εὐνούχου τόδε,
Εὐφήμιος δ' ἔστεψε τόνδ' ἀρχιθύτης·
οὕτως Ἀναστάσιος ἔσχε τὸ κράτος,
ὅστις ἐπωνόμαστο δίκορος θέσιν,
οἷς οὐκ ὁμοίας ἔσχεν ὀμμάτων κόρας,
ἀλλὰ μελαντέραν μὲν αὐτῶν θατέραν,
γλαυκὴν δὲ λαιὰν ὡς ἐπίσημον φέρων·
οὗτος βδελυρὰν εἰσφορὰν χρυσαργύρου
ὑπήκοον τρύχουσαν ἅπαν ἐσχάτως
δασμὸν πονηρὸν ῥυσικῶς παύσας ἔχει,

ANASTASIUS AN. XXVII.

Zenone hunc vitae exitum sortito,
senatûs et optimatium de sententia
regina Ariadna ad societatem vitae
lege iugali traditur Anastasio,
cui fontem generis urbs Epidaurus praebuit.
Tum is romanus legitur imperator
eunuchi validis artibus Urbicii,
atque ab Euphemio coronatur praesule.
Sic est imperium naetus Anastasius,
cui cognomentum dicorus adhaesit
quoniam pupillis fuit dissimilibus;
dextrum videlicet nigricantm oculum,
glaucum sinistrum insigniter gerens.
Hic tributum auri argentique,
invisum, cunctis subditis molestissimum,
malum vectigal pie perimens sustulit;

quo manente, unumquemque opus erat
pro se brutisque etiam animalibus
annuum numisma publico aerario pendere.
Idem venales antea dignitates
et publicarum rerum procurationes,
sublato abusu, gratis tradebat dignis.
Ceteras quoq. regnandi partes recte explebat.
Synchyticorum tamen occupatos haeresi
ecclesiis orthodoxis molestus erat.
Hoc regnante Anastasio mira res evenit.
Quidam agarenicae tribûs princeps
cui nomen Alamuudarus, homo frugi,
Christo se adiungens, riteque edoctus fidei
dogmata ab orthodoxis archipraesulibus,
baptismatis postremo gratiam impetrat.
Re cognita Severus profanos suos
pastores ad hunc mittit sine mora
quorum ope neophytum ad se pelliciat.
Is autem fidei tenax, et Christi lapis
immotus, legatos illos sic coarguit:
curavit enim ut familiaris homo
ad aurem sibi aliquid arcanum diceret:
tum impuris pastoribus inspectantibus,
maerore se correptum finxit princeps.
Illi causam rogant; quos contra talia refert:
nunciatum sibi, Michaëlem summatem
angelorumque ducem nuper mortuum.
Illis sermonem talem respuentibus;
fabula retecta, sic contra fatur regulus:
cur ergo vos humana cum natura
divinam pati, nuper tulistis dogma?
Tunc illi victi pudore discedebant.
Certior Anastasius nescio quo auctore factus
fulminum iactu sibi in fatis esse
ut vitae et regno terminum imponeret,
cameram struxit arte venustam mira
cui fastigiatae nomen apte fecit;
in qua diversans fulmine erumpente
subitum vitae finem nactus est.
Is ut Moesorum Gothorumq. Istri incolarum
incursus direptiones ac proelia vitaret,
murum fundavit merito dictum longum.

καθ' ὃν τις ἠνάγκαστο πᾶς συνεισφέρειν
ὑπέρ θ' ἑαυτοῦ καὶ προσόντων ἀλόγων,
ἐτήσιον νόμισμα τῷ κοινῷ φόρον·
καὶ δημοσίας οὔσας ἀρχὰς ὠνίους,
πρὸς δ' αὖ διοικήσεις τε κοινῶν πραγμάτων
παύσας παρεῖχεν ἀδοτὶ τοῖς ἀξίοις·
καὶ τἄλλα δ' ἀρχῆς εὐτυχῶς ἂν διήνυεν
πλὴν συγχυτικῶν καθυπαχθεὶς αἱρέσει,
τὰς ὀρθοδόξων ἂν κακῶν ἐκκλησίας·
Τούτου κρατοῦντος θαυμάσιον συνέβη·
φύλαρχος ἀνὴρ ἀγαρηνῶν τῶν τότε
κλῆσιν Ἀλαμούνδαρος ἀγαθὸς τρόπους
Χριστῷ προσελθὼν καὶ μυηθεὶς εἰκότως
πρὸς ὀρθοδόξων ἀρχιθυτῶν ποιμένων,
ἔπειτα βαπτίσματος αὐχεῖ τὴν χάριν·
ταῦτα μαθὼν Σέβηρος (1) αὐτοῦ ποιμένας
ἀνιέρους πέπομφε πρὸς τοῦτον τάχος
σπεύδων δι' αὐτῶν εἰς ἑαυτὸν ἑλκύσαι·
ἐπεὶ δ' ἐρασθεὶς πίστεως Χριστοῦ πέτρα
ἄσειστος ἦν, μέτεισιν αὐτοὺς ὧδέ πως·
ποιεῖ τινά οἱ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐκκρίτων,
πρὸς οὓς ψιθυρίζειν τι προσκεκυφότα,
καὶ τῶν βδελυρῶν ποιμένων δεδορκότων,
εἶτα φύλαρχος ἀλύειν ὑπεκρίθη·
ἤροντο δ' οἱ μὲν αἰτίαν· ὃ δ' ὅς τάδε·
ὡς μηνυθῆναι Μιχαὴλ πρωτοστάτην
καὶ ταγματάρχην ἀγγέλων νῦν τεθνάναι·
τῶν δ' οὐκ ἀνεκτὸν τὸν λόγον ποιουμένων,
ὁ δ' ἐκκαλύψας τὸ δρᾶμα, τοῖς δ' ἀντέφη·
καὶ πῶς παρ' ὑμῖν συμπαθεῖν θείαν φύσιν
ἀνθρωπίνῃ, πέφυκε νῦν δεδογμένον;
ἐκ τοῦδ' ἀπηλλάττοντο κατῃσχυμμένοι·
Προγνοὺς βασιλεὺς οὗτος οὐκ οἶδα πόθεν
ὡς ἐκ κεραυνῶν ἀστραπῶν εἱμαρτό οἱ
βίου γενέσθαι καὶ βασιλείας πέρας,
θάλαμον δ' ἀνήγειρε κάλλιστον δόμον
θολωτὸν αὐτὸν καλέσας φερωνύμως
ἐν ᾧ διάγων ἀστραπῶν ῥηγνυμένων
ἐξαπίνης εὕρατο τέρμα τοῦ βίου·
οὗτος μυσῶν τε καὶ σκυθῶν παριστρίων
ἐπιδρομὰς λείας τε μάχας ἐκκλίνων
ἔκτισε τεῖχος εὖ μακρὸν κεκλημένον·

(1) Scilicet Severus Antiochiae patriarcha, haereticus synchyticus et theopaschites.

ἄνδρα τε φρικτὸν εἶδε νυκτὸς καθ' ὕπνους
τόμον χεροῖν φέροντα καὶ φάσκοντά οἱ,
ὅρα διὰ σὴν φευκτέαν δυσπιστίαν
ζωῆς δὶς ἑπτὰ σῆς ἀπαλείφω χρόνους·
χαλκοῦ τ' ἀνιστᾷ κίονι στήλην Ταύρου(1):
τῆς πρὶν πεσούσης τῷ χρόνῳ τῷ παμφάγῳ.

Idem viri terrificam speciem vidit
per somnium, praelato libro dicentem sibi:
en ego propter tuam perversam fidem
bis septem vitae tuae annos deleo.
Is aeneam statuam columnae Tauri imposuit,
unde prior exciderat edaci impulsa tempore.

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ Ο ΘΡΑΞ ΕΤ. Θ.

Οὕτω λιπόντες Ἀναστασίου βίον,
Ἰουστῖνος Θρᾶξ ἐξ ἀσήμου τοῦ γένους
εἰς ὕψος ἀνήνεκτο τῆς κραταρχίας,
αὐτὴν ἔχων ἄνωθεν ἀφωρισμένην·
μαρτύριον δὲ, κινδυνεύων τεθνάναι
πρὸς δικόρου πρὶν, ῥύεται πρὸς ἀγγέλου·
ἀνὴρ προσηνὴς εὐσεβόφρων ἀγχίνους,
τοὺς πρὶν φυγάδας πίστεως ὀρθῆς χάριν,
αὐτὸς κατάγων καὶ τιμῶν ὥσπερ δέον,
στοιχῶν τετάρτης συνόδου θείοις ὅροις
δόγματι πάντας τήνδε θεσπίζει σέβειν,
καὶ ταῖς πρὸ αὐτῆς ἐγκρίνειν θεοκρίτοις·
καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ πατέρας θεηγόρους
καταγραφῆναι διπτύχοις ἐκκλησίας.

IUSTINUS THRAX AN. IX.

Sic amittente vitam Anastasio,
ortus obscuro thrax Iustinus genere
ad imperii fastigium sublatus est,
quod ipsi caelitus praedestinatum fuerat.
Eius rei indicium fuit, quod a dicoro
iam occidendus, ab angelo est ereptus.
Vir fuit mitis, sani dogmatis, perspicax,
qui rectae fidei causa extorres homines
reduxit atque debito in honore habuit:
haerensque quartae synodi divinis placitis,
edicto cunctis mandavit hanc colere,
et cum priorum voluit reputari numero;
patresque eius auctores deo afflatos
ecclesiae diptychis inscribi nominatim.

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ ΕΤ. ΛΗ.

Καὶ τοῦδε βίον καὶ κράτος λελοιπότος,
σκηπτουχίαν εἴληφε τὴν τῶν Αὐσόνων
Ἰουστινιανὸς μεγαλουργὸς κράτωρ,
πολλῶν δομήτωρ καὶ καλῶν δομημάτων,
ναῶν, γεφυρῶν, ἀστείων, λαμπρῶν δόμων,
ἄλλων τε πλείστων κτισμάτων καινουργέτης·
ὧνπερ κορωνὶς ἀπαράμιλλος πέλει
ναὸς σοφίας τοῦ θεοῦ τε καὶ λόγου
τῶν πανταχοῦ γῆς θαυμάτων θαῦμα ξένον·
οὗτος στρατηγοῖς ἦν κατορθῶν τὰς νίκας
Βελισαρίῳ καὶ Ναρσῇ τοῖς γεννάδαις·
σωροὺς ἀπείρων χρημάτων χρυσαργύρου
ἐκ παντοδαπῶν ἠρανισμένος τρόπων,
ταῦτ' ἦν ἀφειδῶς ἐκκενῶν ὁσημέραι
εἰς βαρβάρων ἄμυναν, εἰς κτίσεις δόμων·
ἐφ' οὗ κλόνος γῆς συνέβη φρικαλέος,
ἐμφύλιός τε πρὸς Βυζαντίδι μάχη,

IUSTINIANUS MAGNUS AN. XXXVIII.

Postquam Iustinus vita regnoque cessit,
Romanorum sceptrum manu corripuit
magnificus imperator Iustinianus
pulchrorum passim auctor aedificiorum,
templorum, pontium, urbium, palatiorum,
aliorumque magno numero aedificiorum;
quorum incomparabilis coronis est
templum sapientiae Dei Verboque structum,
miraculorum in orbe omnium maximum.
Victorias hic per duces patrabat suos
Narsete ac Belisario viris strenuis:
acervos enim auri argentique,
quos innumeris modis congerebat,
dein large quotidie profundebat
struendis aedificiis, propulsandis barbaris.
Sub eo motus contigit terrae horrificus,
atque in urbe Byzantio civile bellum,

(1) Nempe suam statuam posuit Anastasius loco statuae deciduae Theodosii.

in quo plurima ferro caesa fuit
turba, millia scilicet quadraginta.
Plurimis quoque deprehensis sodomitis,
horum imperator fuit inclemens vindex.
Idem curavit fieri quintam synodum,
quae firmiter insistens quartae regulis
Origenem atque Didymum cum Theodoro
haeretico pastore Mopsuestiae
damnatos sacro subdidit anathemati.
Tunc etiam coniux Caesaris Theodora
praeclarum Dei donum et pars optima
gerendis rebus aemula auxiliatrix erat.
Ipsa sapientium struxit aedem apostolorum.
Iam vitae termino proximus Iustinianus
in exsecrandam haeresim heu incidit,
qua innexus solis huius lucem deseruit.

καθ' ἣν μυριάριθμον ἐκτάνθη στίφος,
μυριάδες τέτταρες ἀνῃρημένων·
ἤλω πολύ τι πλῆθος ἀρρενοφθόρων,
ὧνπερ κολαστὴς ἀσυμπαθὴς εὑρέθη·
οὗτος βραβευτὴς συνόδου πέμπτης ἔφυ,
ἥτις τετάρτης ἐμμένουσα τοῖς ὅροις,
Ὠριγένην, Δίδυμον, σὺν Θεοδώρῳ
Μοψουεστίας αἱρετικῷ ποιμένι,
ἐκκηρύκτους τίθησι καὶ βδελυκτέους·
Ἐν τῷδε καὶ σύνευνος ἡ Θεοδώρα
μερὶς ἀγαθὴ καὶ Θεοῦ θεία δόσις
βοηθὸς ἁνθάμιλλος εἰς τὰ πρακτέα·
ἧς ἔργον οἶκος τῶν σοφῶν ἀποστόλων·
οὗτος πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει τῷ τοῦ βίου
ἁλίσκεται φεῦ αἱρέσει βδελυκτέᾳ,
μεθ' ἧς φάος λέλοιπεν ἡλίου τόδε.

IUSTINUS IUNIOR AN. XIII.

Post hunc Iustinus comis atque pius
ornavit a Deo datum regium stemma,
et vir pragmaticus et bonus imperator,
beneficus, benivolus, modesto spiritu,
probus, magnanimus, miti ingenio.
Hic velut arca re bona redundans,
virtutibusque rege dignis praeditus,
iustitia tamen magis praefulgebat.
Ipsi sociata fuit foedere coniugii
femina a Deo docta Deique reverens,
Sophia dicta, moribus vere sopha.
Haec miseris spem ferendo aetatem trivit.
Nam extinguendis feneratium sortibus
quotquot in urbe regia versari novit,
alieno aere pressos expedivit,
syngraphas atque pignora ad se recepit;
quorum alterum dominis restitui iussit,
alterum igni tradens, rem malam abstulit.
Iustinus infirmam corporis ob compagem
raroq. ob morbum prodiens in publicum,
hominibus iniustis auxit impudentiam:
quare maeroris iaculo confixus,
consiliique inops cum Davide aiebat:
quis, oro, vindex latus teget meum?
quis adversariis mecum adversabitur?

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ Ο ΝΕΟΣ ΕΤ. ΙΓ.

Μεθ' ὃν προσηνὴς εὐσεβὴς Ἰουστῖνος
κοσμεῖ τὸ βασίλειον ἐκ Θεοῦ στέφος,
ἀνὴρ περιδέξιος ἀγαθὸς κράτωρ,
εὐεργετικὸς, εὐμενὴς, ταπεινόφρων,
χρηστὸς, μεγαλόψυχος, ἠπία φύσις·
οὗτος ταμεῖον ἀγαθῶν πεπλησμένον
ἐν βασιλικαῖς ἀρεταῖς διαπρέπων
δικαιοσύνῃ μᾶλλον ἠγλαϊσμένος·
ᾧπερ συνῆπτο πρὸς γάμου κοινωνίαν
γυνὴ θεόφρων καὶ θεὸν φοβουμένη
κλῆσιν Σοφία, καὶ σοφή τις τοὺς τρόπους·
ἧς ἔργον οἶκτος ἀπόρων καὶ χρηστότης·
αὕτη δανεισταῖς καταβαλοῦσα χρέα
ἅπασιν οἷς οἴκησις ἦν αὐτὴ πόλις
χρεῶν λύτις δ' ὀφλοῦσι καθισταμένη,
ἐγγραφὰς ἀπείληφε, μνήμονας δόσεις,
ὧν θάτερον μὲν τοῖς κεκτημένοις νέμει,
τὸ δ' αὖ πυρὶ δέδωκεν εἰς ἀμνηστίαν·
οὗτος νοσώδους σαρκίου πλάσιν ἔχων
καὶ μὴ προϊὼν συχνάκις ἐκ τῆς νόσου
ἁρπακτικοῖς ηὔξησεν ἀναισχυντίαν·
ῥομφαίᾳ λύπης τοιγαροῦν τετρωμένος
μετὰ Δαβὶδ ἔφασκεν ἀπορῶν τάδε·
τίς ἂν τιμωρὸς συμπαραστήσαιτό μοι;
ἢ νῦν ἀναστήσαιτο κατ' ἀντιδίκων;

ϗ τὶς παρελθὼν, ὡς Ἡσαΐας πάλαι,
ἀνδρεῖος ἀνὴρ ϗ μισῶν ἀδικίαν,
ἄναξ ἰδοὺ πάρειμι, κέχρησό μοι·
ἐπαρχικὴν εἴληφεν οὗτος ἀξίαν,
πρὸς δ' αὖ σθένος κράτιστον ἐκ βασιλέως
καθ' ἁρπακτόρων ϗ λύκων βροτοκτόνων·
οὕτω κατωχείρωτο τ' ἀνδρὶ τὸ σθένος·
ἐπεὶ δὲ προὐκάθητο κρίνων ὡς δέον,
προσῆλθεν αὐτῷ δυσγενής τις ϗ πένης
κατ' ἀνδρὸς ἱστὰς εὐγενοῦς περιβλέπτου,
ἀδικίας ἔγκλημα ϗ φαυλουργίας·
μετακαλεῖται τὸν ῥέκτην τῆς κακίας·
ὁ δ' οὐκ ἀπαντᾷ· ϗ πάλιν δὶς μηνύει·
ϗ πάλιν αὐτὸς οὐδ' ἄκροις ὠσὶ κλύων·
ἤκουσε ταῦτα τῷ δότῃ τῆς ἀξίας·
ὃ δ' ὡς παρευθὺς ἀξιέπαινον λόγον·
κἂν αὐτὸς εἴπω ἀδικῶν ἐγὼ φίλω,
κατάσπασόν με τοῦ βασιλείου θρόνου·
κἀντεῦθεν ἀνάρπαστον ἐκ συσσιτίου
τὸν ἄνδρα λαβὼν ἑστιώμενον τότε,
ϗ συνδικάσας τῷ πένητι πρὸς δίκην,
ϗ καταλαβὼν ἁρπαγῇ κεχρημένον,
αἰκίζεται μάστιξιν αὐτὸν ἀξίαις
τῆς εἰς δικαστήριον ἀναισχυντίας·
εἰσπράττεται δὲ ϗ δίκην ἀδικίας
εἴσπραξιν ὧν ἥρπασε πολλαπλασίω,
ϗ ταῦτα τῷ πένητι δίδωσι φέρων.

Tum quidam adstans, ceu quondam Esaias,
vir animosus, iniquitatis osor,
rex, inquit, adsum; opera mea prompta est.
Ergo is obtinuit munus praefecturae.
Hunc rex hortando fecit animosiorem
contra rapaces homicidasque lupos.
Sic iste ad rem gerendam munitus fuit.
Ergo dum iuridico pro tribunali sedet,
quidam accessit ignobilis atque pauper
de viro nobili splendidoque expostulans
propter iniuriae crimen et maleficium.
Ergo is peccati auctorem in ius vocat;
qui vadimonium deserit. Vocat iterum:
ille superbis rem praeterit auribus.
Id ubi datori potestatis regi
innotuit, dictum laude dignum protulit:
si quidem ipse praeter ius quid fecero,
hortor de regio detrahas me throno.
Igitur praetor rapiens ex convivio
hominem illum forte tunc prandentem,
pauperis causam, ut par est, cognovit:
quumque rapinae crimen emersisset,
plagis merito impositis castigat reum
propter contempti iudicii impudentiam.
Mulctam praeterea rapta pro re persolvere
longe graviorem cogitur ille invitus;
eamque pauperi praetor habendam tribuit.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΕΤ. Δ.

Τούτου τὸ βιοῦν ϗ κράτος λελοιπότος,
ἄρχει μετ' αὐτὸν Τιβέριος τοῦ κράτους,
φιλευσεβής τις ϗ θεοῦ τρέμων νόμους,
μηδὲν νεοχμῶν τῶν ἐθῶν ἐκκλησίας,
ἀλλ' ἐξομαρτῶν τοῖς νόμοις τοῖς κειμένοις,
σοφῶς φυλάξας τῇ θετῇ μητρὶ σέβας,
ὡς ἦν θεμιτὸν Σοφίᾳ βασιλίδι,
μείλιχος εὐέντευκτος ἡδὺς τοῖς φίλοις,
ἐχθροῖς δὲ δεινὸς ϗ τεθηγὼς σφίσι δέος
καλοῖς στρατηγοῖς ϗ στρατῶν εὐανδρίᾳ·
οἷς συγκαθεῖλε δυσμενῶν πολλὰς πόλεις,
λείαν μακρὰν τ' ἤλασε λάφυρα σκῦλα·
εἰς πάντα φιλότιμον αὐχῶν τὴν χέρα
εἰς ἐνδεῶν οἶκτόν τε ϗ πτωχῶν δόσιν·

TIBERIUS AN. IV.

Ubi Iustinus sceptrum cum vita amisit,
extitit imperii successor Tiberius
religionis amans homo legumq. reverens,
nihil in ecclesiae institutis innovans,
sed in praescriptis conquiescens regulis,
matri adoptivae legitimum obsequium
praebens prudenter Sophiae reginae.
Vir blandus, comis, iucundus amicis,
hostibus formidandus quos terrebat
egregiis forti cum milite ducibus,
quorum virtute multas urbes hostium
diruit, et opimas manubias retulit.
Idem munificam cunctis porrexit manum
clemens erga miseros, largus indigis,

struendis templis et gerotrophiis deditus.
Barbaros etiam Persas captivos quondam
ad hanc traductos urbem regni sedem,
singulos exornatos decoris vestibus
ad suas remisit patrias postliminio.
Rege sub hoc, legatos Abarorum princeps
misit qui peterent dari sibi opifices
artis peritos ad structuram balnei:
quos ubi accepit, ponte iunxit Istrum,
atque hinc romanos fines vastare coepit.

κτίσεις τε ναῶν ϗ δόμων γηροτρόφων·
ὃς αἰχμαλώτους βαρβάρους πέρσας πάλαι
εἰς τήνδ᾽ ἀχθέντας τὴν βασιλίδα πόλιν
μεταμφιασκὼς ἐν στολαῖς σφᾶς ἐντίμως
εἰς ἰδίαν πέπομφεν ἥκειν πατρίδα·
ἐφ᾽ οὗ πεπομφὼς Ἀβάρων ἀρχηγέτης
ᾔτησεν ἄνδρας τεχνίτας χειρώνακτας
αὐτῷ σταλῆναι πρὸς βαλανείου κτίσιν·
ὁ δ᾽ αὖ λαβὼν, γέφυραν ἐν ῥοαῖς Ἴστρου
τεύξας, ἐκάκου Ῥωμαΐδος τοὺς ὅρους.

MAURICIUS AN. XX.

Postquam Tiberius pie vitam clausit,
regnum obtinuit Mauricius praestantissimus
vir magni spiritus, indole forti praeditus,
alter quodammodo visus patientia Iobus,
vitae suae termino laudatissimus.
Hic universo populo in amore fuit,
suavis, hilaris, benivolus imperator,
morum constantiam gravitatemque gerens,
statura venerabili et rege digna,
mentis consilio, corporis vigore eluens,
semperq. ad Numinis placita cursum dirigens.
Verumtamen in rosa spina fuit,
et tritico zizanium subnatum est:
parcus atque avarus hic videbatur omnibus
atque auri fame laborans imperator;
quam rem sermo sequens confirmabit.
Rex Abarorum Thraciam tunc invasit
cum coniurato exercitu innumerabili,
praedam abduxit, manubias rapuit.
In his ingentem turbam cepit vivam
virorum et mulierum ac puellorum,
quorum sunt numerata millia duodecim.
Porro ut historiam rei paucis exsequar,
his simul cunctis nummûm haud plus sex mille
barbarica avaritia pretium statuit;
petit responsum, minas intentat quoque:
at rex hominibus, pro nefas! aurum praefert.
Tum barbarus (ab mihi ne cor dispereat!)

ΜΑΥΡΙΚΙΟΣ ΕΤ. Κ.

Τούτου τελευτήσαντος εὐσεβῶς βίον,
Μαυρίκιος κράτιστος ἔσχε τὸ κράτος,
ἀνὴρ μεγαλόψυχος ἀνδρεία φύσει,
ἄλλος τις Ἰὼβ ἀναφανεὶς γεννάδας,
ϗ μακαριστὸς τοῦ τέλους χρηματίσας·
τἄλλα μὲν οὗτος πᾶσιν ἦν πεφιλημένος,
ἡδὺς ἱλαρὸς εὐμενὴς αὐτοκράτωρ·
ἦθος βέβαιος ἐμβριθὲς προδεικνύων,
εἶδος τι σεμνὸν ἄξιον τυραννίδος,
φρενῶν βάθει, σώματος ἀλκῇ τ᾽ ἐμπρέπων,
θεοῦ συνεὶς εἰς θελημάτων τέλος·
πλὴν εἶχε καί τι παρακνίζον τῷ ῥόδῳ,
ὡ τῷ σίτῳ τὲ ϗ ζιζάνιον τάχα,
φειδωλὸς ὑπείληπτο πᾶσι ϗ γνίφων (1),
ἥττων τε χρυσοῦ χρημάτων οὗτος κράτωρ·
ϗ δῆλον ἐξ ὧν κατερεῖ τρέχων λόγος·
ἐπῆλθεν ἄρχων Ἀβάρων Θρᾴκῃ τότε
σὺν ἀμυθήτῳ στρατιᾶς ὁμαιχμίᾳ,
ἔλασε λείαν ϗ λάφυρα λαμβάνει,
ϗ πλῆθος ἐζώγρησεν ἄλλο μύριον
ἀνδρῶν γυναικῶν ϗ βρεφῶν ϗ νηπίων
ἐς χιλιάδας ἓξ δὶς ἀριθμουμένων·
ϗ τί με δεῖ γράφοντα μηκύνειν λόγον;
ἱστᾷ τιμὴν σφῶν χιλιάδας ἓξ μόνας
ἡ βαρβαρικὴ φιλόχρυσος καρδία·
αἰτεῖ τὸ δοχθὲν, προσφέρει τι ϗ βίας·
ὁ μὲν βασιλεὺς φεῦ προτιμᾷ χρυσίον·
ὁ βάρβαρος δὲ (μὴ ῥαγῇς μοι καρδία)

(1) Ita cod. Quare hinc aperte cognoscimus huic vocabulo sensum eumdem a Niceta etiam Choniata tribui, quem auctorem non recte intelligit Cangius in lexico.

ὢ θηριώδους ὢ μανικῆς καρδίας
κτείνει τοσοῦτον μυριάριθμον στῖφος·
αἱματόφυρτος ἕλκεται ῥοῦς αἱμάτων,
ὡς κατὰ κρανοῦς ὕδωρ ψυχρὸν ἐκτρέχον·
ἄναξ συνῆκεν ἔμμονον φέρων φρένα,
αἰσθητικὴν καρδίαν, ὡς σὴς ὀστέων
ὕπερ κακοῦ γένοιτο τελχῖνος φθόνῳ·
θεὸν λιπαρεῖ τοῦ μίσους τὰς εὐθύνας
ὧδ' εἰσπραχθῆναι σχεῖν τε κακῶν τὴν λύσιν·
ἔδοξε γοῦν τι κατ' ὄναρ οὕτω βλέπειν,
πολύ τι πλῆθος γηγενῶν παριστάναι
ἀνδρῶν γυναικῶν εἰκόνι τοῦ δεσπότου,
καταβοῶν τε σφᾶς ἄνακτος σὺν γόοις
αὐτοῦ συνόντος συμπαρεστῶτος τρόμῳ·
φωνῆς τ' ἀκούειν εἰκόνος προϊεμένης,
ποῦ τῶν κακῶν βούλοιτο δοῦναι τὴν δίκην
τὸν τοῦ μύσους αἴτιον ἐκ φειδωλίας;
ἐνταῦθ' ὅπου μέτριον ἔσται τὸ τρύχον,
ἢ ταῖς ἐκεῖθεν παραπεμφθῆναι δίκαις;
τὸν δ' ὧδε φάναι συνιέντα τοῦ λόγου·
παραδοθῆναι λοιπὸν Φωκᾷ προσκλύει·
ὕπνου δ' ἀνέντος, ὕπαρ οὐκ ὄναρ κρίνει,
ὧν εἶδεν ὧν ἤκουσεν εἶναι τὴν θέαν·
μετακαλεῖται Φιλιππικὸν σὺν τάχος
εἱρκτῆς τε δεσμῶν τῶν ἀδίκων ἐκλύσας
οἷς αὐτὸν ἐξέθλιβεν ἐξ ὑποψίας,
καὶ σπένδεταί γε καὶ κομίζεται λύσιν
ὧν αὐτὸν εἰργάσατο κακῶν ἀδίκως·
καὶ ταῦτα μὲν πέπρακτο τόνδε τὸν τρόπον·
ἡ δὲ στρατιὰ στασιάσασα τότε
Φωκᾶν ἀνηγόρευσαν εἰς βασιλέα·
μεθ' οὗ πόλιν φθάνουσι τὴν βασιλίδα,
καὶ ταινιοῦται παλάμαις ἀρχιθύτου·
σπούδασμα προὔργου τῷδε λοιπὸν γίνεται
το, Μαυρίκιον παγγενῆ δοῦναι ξίφει·
ἔθνη κελεύσει, φεῦ φονικῆς καρδίας,
Φωκᾶ τυράννου τοῦδε καὶ φαυλεργάτου,
δεῖ γὰρ ἐπιτρέχοντα λιπεῖν τὰν μέσῳ,
γυνή τε παῖδες ἐκθερίζονται ξίφει,
τοῦ Μαυρικίου συμπαρόντος δρωμένοις,
καὶ τὰς σφαγὰς φέροντος ἀνδρειοφρόνως,
καὶ τῶνδε χάριν τῷ θεῷ κατειδότος·
καὐτὸς τέλος τέθνηκεν ἀδίκῳ κρίσει·
Οὗτος τεσσαράκοντα Χριστοῦ μαρτύρων

proh beluiuum animum ac furiosum!
tam graudem turbam ense districto metit:
atra volvuntur bumi fluenta sanguinis
frigidus ut labitur per praeceps aquae humor.
Id audiit immotam mentem gerens rex,
corde tamen vulnerato, ceu depascitur
ossa teredo invidi magi fascino.
Deum igitur rogat, cito culpae poenam
ut ab se repetat, et animum cura solvat.
Ergo visus est sibi per somnium cernere
multam utroque e sexu mortalium turbam
adstare coram imagine Christi domiui,
regemque adversus clamoribus expostulare,
ipso praesente remque cum metu audiente.
Tunc ab imagiue vox emissa sonuit;
ubinam is vellet malorum poenam luere
qui se avaritiae obstriuxerat piaculo?
num heic, ubi supplicium clementius erit,
an illic alias poenas experiri?
Is heic se malle, verbo intellecto, ait.
Tum se traditum Phocae fuisse audiit.
Somno discusso, verissimum visum putat,
quae vidit quaeque audiit iu eo spectaculo.
Protiuus ergo advocat Philippicum
carcere ex iniusto, vinculis detractis,
queis suscipione motus eum gravaverat;
pacem impertit, veniam vicissim
praeteritarum impetrat iniuriarum.
Horum gestorum talis fuit exitus.
Exin exercitus motu seditioso
imperatorem acclamavit Phocam,
qui fretus armis Byzantium veniens,
stemmate ornatur manu archipraesulis.
Mox pretium operae facturum se putavit,
si Mauricii genus omne perimeret.
Quamobrem de mandato cruenti animi,
Phocae tyrauni inquam scelestissimi,
(mitto enim quidquid intermedium extitit)
principis uxor liberique gladio
caeduntur. Aderat spectans Mauricius
caedemque heroico tolerabat animo,
gratias immo Deo ob eamdem agens.
Ipse ad extremum nece iniusta periit.
Rex hic quadraginta Christi martyrum

templum absolvit ornans mirifice,
nempe quod Tiberius struere coeperat.

PHOCAS TYRANNUS AN. VIII.

Phocas tyrannice regnum occupavit,
nefarius homo, sanguinarius animus,
saevus tyrannus, cruoris canis appetens,
mulierosus, comissator, ebriosus,
imperii dedecus, vel magis exitium,
prosperitatis romanae eversor,
carnifex populi, daemon, et labes;
aqua, igne, mari, gladio, perdens
alios tristissime (proh miseriam!)
alios imminutos corporis partibus
sinens ignominiam suam circumferre.
Dum hic ignave desidet domi
eoas incursarunt provincias Persae:
armis pulsarunt fines cappadocas;
Galatarum terras et Paphlagonum;
ex Coelesyria cunctaque Armenia
praedas egerunt usque Chalcedonem:
tum Palestinam et fines phoenicios
in provinciam persicam redegerunt.
At in occidente Abarorum exercitus
terras atque urbes populabatur.
Romanae vires proeliis sunt accisae,

νεὼν τελειοῖ φαιδρύνας ὑπὲρ λίαν
πρὸς Τιβερίου κτίσεως πρὶν ἠργμένης.

ΦΩΚΑΣ Ο ΤΥΡΑΝΝΟΣ ΕΤ. Η.

Φωκᾶς τυραννεῖ τοῦ βασιλείου κράτους,
ἀνὴρ ἀποφρὰς αἱμοχαρὴς καρδίᾳ,
τύραννος ὠμὸς καὶ φιλαίματος κύων,
γυναικομανὴς καὶ φίλοινος καὶ πότης,
αὐταρχίας ὄνειδος ἢ μᾶλλον λύμη,
τῶν ῥωμαϊκῶν ἀφανιστὴς πραγμάτων,
ὑπηκόων δήμιος, ἀλάστωρ, φθορὸς,
ὕδατι, πυρὶ, καὶ θαλάσσῃ καὶ ξίφει
οἰκτίστως τοὺς μὲν ἐκδιδοὺς, φεῦ τοῦ πάθους·
τῶν δ' αὖ μέλος μέρος τι σώματος τέμνων,
περινοστεῖν ὄνειδος εἴα τῷ βίῳ (1)·
οὗ ῥᾳθυμίᾳ συνεχεῖ τ' οἰκουρίᾳ
ἑῷα πέρσαι κατέδραμον χωρία,
ἐπῆλθον ὅπλοις Καππαδοκίας ὅροις,
καὶ Γαλατίας καὶ Παφλαγόνων τόποις,
κοίλης Συρίας, τῆς ὅλης Ἀρμενίας,
λεηλατοῦντες καὶ μέχρι Χαλκηδόνος,
Παλαιστίνην δὲ καὶ τόπους τῆς Φοινίκης
τοῖς ὑφ' ἑαυτοὺς συνέταξαν χωρίοις·
τὸ δ' Ἀβάρων στράτευμα πάλιν ἐν δύσει
χώρας δυτικὰς κατέκειρε καὶ πόλεις·
ὁ στρατὸς δ' ἔφθαρτο ῥωμαίων μάχαις,

(1) Haec Phocae verissima vituperatio prorsus infirmat fidem laudativae inscriptionis his annis in romano foro detectae sub columna honori eius regnantis ab adsentatore dicata, quae est huiusmodi:

† OPTIMO CLEMENTIS· FELICISSIMOQVE
PRINCIPI DOMINO N· FOCAE IMPERATORI
PERPETVO A DO CORONATO TRIVMPHATORI
SEMPER AVGVSTO
SMARAGDVS EX PRAEPOS· SACRI PALATII
AC PATRICIVS ET EXARCHVS ITALIAE
DEVOTVS EIVS CLEMENTIAE
PRO INNVMERABILIBVS PIETATIS EIVS
BENEFICIIS ET PRO QVIETE
PROCVRATA ITAL· AC CONSERVATA LIBERTATE
HANC STATVAM PIETATIS EIVS
AVRI SPLENDORE MICANTEM HVIC
SVBLIMI COLVMNAE AD PERENNEM
IPSIVS GLORIAM IMPOSVIT AC DEDICAVIT
DIE PRIMA MENSIS AVGVST· INDICT. VND
PC. PIETATIS EIVS ANNO QVINTO

λοιμός τε λιμὸς κατέτρυχε τὰς πόλεις
ἀμετρία κρύους τε ϗ κτηνῶν φθίσις,
κακὰ δυσλύγια ποικίλα πάθη·
τὸ κατ' Ἀντιόχειαν δ' ἑβραίων φῦλον
στάσιν κινοῦσι ϗ μάχην χριστωνύμοις,
ϗ δρῶσι πολλοὺς εὐσεβῶν ἔργον ξίφους·
μεθ' ὧν Ἀναστάσιον αὐτῆς ποιμένα,
ϗ νεκρὸν αὐτοῦ τῷ πυρὶ δεδωκότες·
οὕτω κακῶν τις ἰλιὰς πάντ' ἐκλόνει,
ϗ κυμάτων σύῤῥοια καθάπαξ φάναι,
λαῖλαψ τε δεινὴ ϗ καταιγὶς ϗ ζάλη
ϗ τρικυμία πνευμάτων ἀντιπνόων
ἐφιλονίκουν τῷ βυθῷ καταδῦσαι
αὐταρχίας ὁλκάδα τῆς ἐγκοσμίου,
ναύαρχον οὐκ ἔχουσαν οἰακοστρόφον.
Οὕτω κακῶς πάσχοντος αὐσόνων κράτους
στρατηγὸς Ἡράκλειος Ἀφρικῆς τότε
στόλῳ πλεύσας εἰς βασιλίδα πόλιν
ἥττησε Φωκᾶν συμπλακεὶς τῷδ' εἰς μάχην,
ϗ τόνδε κτείνας παραλαμβάνει τὸ κράτος.

urbes adflixit fames cum pestilentia,
vis nimia frigoris et iumentorum lues,
malorum cohors immensa et multiformis.
Tum etiam Antiochiae iudaicus populus
seditiosa pugna Christianos adpetiit,
permultasque piorum vitas gladio messuit;
in his pastorem urbis Anastasium,
cuius etiam cadaver igni tradidit.
Sic malorum ilias quatiebat omnia,
prorsus veluti quidam concursus fluctuum,
turbo, procella, maris aestuatio,
gravis tempestas flatuum adversariorum,
certabant profundo mergere
mundani imperii navigium
navarcho destitutum qui clavum regeret.
Quum res romanae ita laborarent,
Africae per id tempus dux Heraclius
armatam classem appellens ad urbem regiam,
Phocam conserto proelio debellavit;
quo occiso, sibi imperium vindicavit.

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ ΕΤ. ΛΑ.

Φωκᾶ φθαρέντος, ὡς ἔφην, αὐτοκράτωρ
Ἡράκλειος πέφηνεν ἀριστεὺς μέγας
ἄλλος τις ὄντως Ἡρακλῆς κατὰ σθένος,
οὐ θηρίων γῆν ἐκκαθαίρων ἀλόγων
οὐδ' Εὐρυσθέως προσταγαῖς εἴκων βίᾳ.
ἀλλ' ἀπελαύνων ἐκδιώκων μακρόθεν
πόῤῥω τε τιθεὶς γῆς ὅλης ῥωμαΐδος
Χριστοῦ δυνάμει σταυρικῇ παντευχίᾳ
ὡς θῆρας ἄλλους ἀγρίους φιλαιμάτους
ἢ παλαμναίους ϗ θρασεῖς κύνας λύκους,
πέρσας ἀναιδεῖς ἁρπαγαῖς κεχρημένους·
ὃς ὢν στρατηγὸς καρτερόψυχος μάχαις
ϗ ζηλοτυπῶν πατρίων νόμων χάριν
κλέος τὸ τῆς πρὶν αὐσόνων κραταρχίας
πολλοὺς ἀνατλὰς ϗ μεγάλους κινδύνους,
ὑπερμαχεῖ κάλλιστα Ῥωμαίων ὅρων
εἰς πίστεως σύστασιν εὐσεβοφρόνων,
εἰς ἀντέρεισιν εὐαγῶν Χριστοῦ νόμων
εἴς τε πλατυσμὸν τῆς κράτους σχοινισμάτων,
ἐπάνοδόν τε ῥωμαϊκῶν πραγμάτων·
λειπλατοῦντος τηνικαῦτα Χοσρόου

HERACLIUS AN. XXXI.

Phoca sublato, ut dixi, imperator
processit Heraclius ingens heros
alter reapse Hercules propter vires:
nec vero terram purgans brutis beluis,
neque Eurysthei mandata coactus faciens,
verum expellens longissimeque persequens
romanisque finibus procul submovens,
Christi virtute crucisque panoplia,
feras alias saevas et sanguinarias
dirosque lupos atque canes rabidos,
impudicos nempe Persas ac direptores.
Hic cum dux esset in proeliis strenuus
et patriarum legum amore flagrans,
dum veterem imperii gloriam revocat,
multis magnisque implicuit se periculis,
fines romani orbis protexit strenue,
orthodoxorum dogmata confirmavit,
pro sanctis Christi legibus arma movit,
proque dilatandis etiam imperii finibus,
prorsus ut rem romanam restitueret.
Tunc autem Persidis regnatore Chosroë

coas ubique terras depraedante,	Περσῶν κρατάρχου πάντα τὰς ἕω μέρη,
fines quoque invadente palaestinos,	καταδραμόντος καὶ Παλαιστίνης ὅρους,
ita ut theopolim ipsam Sionem ceperit;	Θεοῦ πόλιν τε τὴν Σιὼν ἡλωκότος,
Christicolarum periit immensus numerus	χριστωνύμων ἔφθαρτο πλῆθος μυρίων
millia hominum scilicet nonaginta;	ἐς μυριάδων ἐννέα ποσουμένων·
partim in ipso proelio gladiis caesa,	τὸ μὲν θερισθὲν τῶνδε πρὸς μάχῃ ξίφει,
partim dolo Hebraeorum pessum data.	τὸ δ' αὖ φονευθὲν ἑβραίων κακουργίᾳ·
Quippe hi captivos fraudulenter emptos,	ὠνούμενοι γὰρ αἰχμαλώτους δυστρόπως
tenui repensa barbaris pecunia,	μικρᾶς τιμῆς οὗτοι γε πρὸς τῶν βαρβάρων
protinus gladiis, pro dolor! conficiebant.	ὑπῆγον εὐθὺς τῇ τομῇ φεῦ τοῦ ξίφους·
Barbari Sionis pastorem sacrumque lignum	Πέρσαι δὲ Σιὼν ποιμένα θεῖα ξύλα
in Persidem abduxerunt patriam suam.	ἐς Περσίδ' ἀπάγαγον αὐτῶν πατρίδα·
Haec imperator audiens angebatur,	ταῦθ' ὁ κρατῶν γνοὺς πυρπολεῖται καρδίαν,
nempe militum numero pauciore instructus,	στράτευμ' ἀποχρῶν μηδαμῶς κεκτημένος
item pecuniae auxilio destitutus,	μηδ' αὖ δαπάνην χρημάτων ἀναλόγων
quominus hostem barbarum propulsaret.	οἷς ἀντιπαλάμησεν ἐχθρῶν βαρβάρων·
Mox tamen opes numerosumque exercitum	ὅμως δὲ καὶ χρήματα καὶ στρατοῦ στῖφος
armorumque apparatum apte instruens,	καὶ τὰ πρὸς ἐξόπλισιν εὖ ἀπαρτίσας,
pecunia e templis mutuata gratis,	τὰ μὲν πρὸς οἴκων ἱερῶν χάριν δάνος
collecto de provinciis idoneo milite,	τὸν δ' ἐκ θεμάτων συναγείρας ὡς δέον,
adversus Chosroëm Deo victorioso fretus	κατὰ Χοσρόου σὺν Θεῷ νίκης δότῃ
cum exercitu in Persidem facit impetum.	μετὰ στρατιᾶς ἐκβάλλει τῇ Περσίδι·
Exin vigorem animis subdente Deo,	Θεοῦ τολοιπὸν ἐμπνέοντος τὸ σθένος
victorias nobiles, splendida trophaea,	περιφανῆ τρόπαια γενναίας νίκας
rex illic praesens retulit de barbaris.	ἐκεῖ παρὼν δέδρακε κατὰ βαρβάρων·
Occidit enim hostium catervas plurimas,	ἔκτεινε καὶ γὰρ βαρβάρων πλείστας ἴλας,
praedam abegit, manubias abstulit,	ἤλασε λείαν καὶ λαφυραγωγίαν,
strage, igne, vastitate attrivit barbaros.	δῃῶν ἐρημῶν πυρπολῶν τὰ βαρβάρων·
His Heraclius patratis intra sexennium,	ταῦτ' ἐν χρόνοις ἓξ Ἡράκλειος ἀνύσας,
post sanctum lignum cum Sionis praesule	ξύλα τε σεπτὰ καὶ Σιὼν ἀρχιθύτην
Hierosolymis rursus collocatum,	Ἱερουσαλὴμ ἐγκαταστήσας πόλει,
ad regiam urbem septimo revertitur	πρὸς βασιλίδα καθυποστρέφει πόλιν,
mirifica laetitia redundans anno,	ἐν ἑβδόμῳ κάλλιστα χαίρων τῷ χρόνῳ,
hymnis innumeris celebratus populi,	ὑμνούμενος στόμασιν ἀστῶν μυρίων,
heros et victor praedicatus nobilis.	ὀφθεὶς ἀριστεὺς γεννάδας νικηφόρος·
Hic rex quibusdam pastoribus obnoxius	οὗτος βασιλεὺς ἐξομαρτῶν ποιμέσιν
vel potius mercenariis, immo et lupis,	ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μισθίοις τε καὶ λύκοις
ex his synchyticis impurisque fontibus	ἐκ συγχυτικῶν οὐ καθαρῶν ναμάτων
perniciem perpotavit execrabilem.	ἀνατροπὴν ποτίζει βδελυκτίαν·
Sub eo Mahumetus populi seductor fallax	ἐφ' οὗ Μουχούμετ λαοπλάνος καὶ φέναξ
turpis atheorum princeps Agarenorum,	φύλαρχος αἰσχρὸς ἀγαρηνῶν ἀθέων
nefandae religionis antecessor,	καὶ μυσταγωγὸς ἀθεμίτων ὀργίων
ad hominum exitium orbi innotuit.	φθισίβροτος λύμη τις ἐξέφυ βίου·
Feminae hic ditis persidis cum esset famulus,	ὃς ὢν γυναικὸς περσίδος θῆς πλουσίας
impostor, homo obscurus, stirpe ignobili,	ἀνὴρ γόης ἄσημος ἀτίμου γένους,

σύνευνον ἔσχε τήνδε κακοτεχνίας·
εἶτα φύλαρχος καὶ διδάσκαλος πλάνος
οὐκ οἶδ' ὅπως γένοιτο τῶν ἐκ τῆς Ἄγαρ·
οὗτος προϊὼν ἐξ Αἰθρίβου χωρίου
ὑποστρέφοντι βασιλεῖ νικηφόρῳ
προσῆλθεν αἰτῶν χῶρον εἰς κατοικίαν·
καὶ παραλαβὼν κατέδραμε Συρίαν,
καὶ ῥωμαϊκῶν κατακρατεῖ χωρίων.

hanc habuit tori sociam et malitiae.
Exin evasit princeps doctorque nugax
nescio quo pacto apud Agarae posteros.
Idem progrediens ex Aethribi regionibus
imperatori post victoriam reduci
occurrens, sedem ad incolendum petiit;
qua mox impetrata, Syriam incursavit,
et Romanorum terris potiri coepit.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΥΙΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΕΤ. Α.

Τοῦ δ' Ἡρακλείου τὸν βίον λελοιπότος
Κωνσταντῖνος παῖς ὀρθόφρων ἔσχε κράτος·
μεθ' ὃν σὺν υἱῷ Ἡρακλωνᾷ Μαρτίνα (1)·
ὧν γλῶσσαν ἡ μὲν τέμνεται μάλ' ἐνδίκως,
Ἡρακλωνᾶς δὲ τοῦ προσώπου τὴν ῥῖνα,
φυγὴν κατακριθέντες ἐνδικωτάτην.

CONSTANTINUS HERACLII FILIUS AN. I.

Postquam Heraclius finem vitae imposuit,
Constantinus filius regnavit orthodoxus;
post quem Martina cum Heraclona filio.
Sed enim matri merito lingua exciditur,
turpiter Heraclonas truncatur naribus,
uterque exsilio multatur iustissimo.

ΚΩΝΣΤΑΣ Ο ΥΙΟΣ ΑΥΤΟΥ ΗΤΟΙ Ο ΕΓΓΟΝΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΕΤ. ΚΖ.

Εἶτα κατάρχει τοῦ κράτους τῶν αὐσόνων
Κώνστας, διώκτης εὐσεβεστέρου μέρους,
Κωνσταντίνου παῖς, ἔγγονος δ' Ἡρακλείου·
τἄλλα μὲν οὐκ ἄχρηστος ὀφθείς τις κράτωρ,
σέβας δ' ἀχρεῖος οἰοφυσίτης τάλας,
ὃς ἐκδιώκων ὀρθοδοξούντων μέρος,
καὶ Μάξιμον δ' ἤλασε τὸν θεηγόρον
σὺν τοῖς μαθηταῖς, καὶ Μαρτῖνον τὸν πάπαν·
ὅμαιμον αὐτοῦ κτείνας οὗτος ὁ κράτωρ
μισητέος κέκριτο καὶ βδελυκτέος,
καὶ μᾶλλον οἷς δέδρακε κακῶς ἁγίους·
διατριβὰς οὖν ἐκλιπὼν Βυζαντίδος,
πρὸς Σικελίαν τὴν μεγίστην ἐκπλέει,
καὶ Συῤῥάκουσαν ἔσχεν εἰς κατοικίαν.

CONSTANS CONSTANTINI FILIUS, HERACLII NEPOS, AN. XXVII.

Exin Romanorum obtinet imperium
Constans piarum persecutor partium,
Constantini filius, nepos Heraclii.
Ceteris usibus non malus imperator,
dogmate sed pravus, monophysita miser;
qui dum negotium facessit orthodoxis,
Maximum quoque theologum expulit
cum suis discipulis, cumque Martino papa.
Quum vero et proprium fratrem occidisset,
invisus plane evasit et abominabilis;
tum praesertim quia sanctos iniuria adfecerat.
Ergo Byzantii degere iam non sustinens,
ad insularum maximam Siciliam venit,
et Syracusis stabilem sedem fixit.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΠΩΓΩΝΑΤΟΣ ΕΤ. ΙΖ.

Τούτου σφαγέντος καὶ μεταστάντος βίου,
Κωνσταντῖνος παῖς εὐσεβὴς πωγωνάτος
παραλαβὼν ἴθυνε τὴν κραταρχίαν·

CONSTANTINUS POGONATUS AN. XVII.

Quum violenta Constans obiisset nece,
Constantinus pogonatus praedicti filius,
delatum ad se imperium coepit regere;

(1) Scilicet Martina noverca sustulit veneno Constantinum privignum, invasitque tyrannidem cum Heraclona filio; cuius sceleris iustas poenas mox dedit.

vir bonus, dogmatis recti amans;
qui ut patris haeresim solveret, congregavit
venerabilium patrum divinum coetum,
pulcherrimum synedrium orthodoxiae;
qui definierunt, in Christo fuisse simul
duas voluntates naturasque unitas duas,
cunctisque valedixerunt monophysitis.
Hoc imperante, quaedam Agarenorum
classis ad hanc adnavigans urbem regiam,
populabatur omnem circa locum:
vere quidem acres committens naumachias,
hieme se subducens ad navalia
Cyzici; atque id septennio factitavit:
sed quum iam lapsu temporis attrita esset,
confractaeque laborarent pleraeque naves,
ridicula iam classis reversa est;
tum universa in cursu pessum ivit
turbine gravi, vi conspirante Dei.
Insuper Abarorum formidabilis
exercitus ad hanc urbem accessit regiam,
lanceis horridus et cataphracto milite.
Attamen universus romanis viribus
succubuit, tot cadentibus in acie barbaris
ut triginta millium summa collecta fuerit.
Ignem quoque graecum his temporibus
syrus invenit artifex Callinicus.

ἀνὴρ ἀγαθὸς ὀρθοδοξίας φίλος
ὅστις πατρῴαν κακοδοξίαν λύων
ἤθροισε σεπτῶν πατέρων θεῖον στῖφος,
συνέδριον κάλλιστον ὀρθοδοξίας,
ἐπί γε Χριστοῦ δογματισάντων ἅμα
διττὰς θελήσεις καὶ φύσεις ἡνωμένας,
καὶ καθελόντων πάντας μονοφυσίτας.
Τούτου κρατοῦντος, ἀγαρηνῶν τις στόλος
τῇ βασιλίδι προσβαλὼν ταύτῃ πόλει (1)
ἐδῄου ξύμπαντα τὸν πέριξ τόπον·
ἦρος μὲν ἱστὰς χαλεπὰς ναυμαχίας,
ὡρμεῖτο χειμῶνος δὲ τοῖς νεωρίοις
τοῖς τῆς Κυζίκου, μέχρις ἑβδόμου χρόνου·
ἐπεὶ δὲ τετρύχωτο μάκει τοῦ χρόνου,
πλεῖστα τε συντέτριπτο τούτου τὰ πλοῖα,
ὀλιγοστεύων γέλωτα καθυποστρίψει,
καὶ κατὰ τὴν κέλευθον ἅπας ἐφθάρη
λαίλαπι δεινῇ τῇ Θεοῦ συνεργίᾳ.
Πρὸς τοῖσδ' ἀβάρων στρατιὰ φρικαλία
ἐπῆλθε ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει,
φρίσσουσα τοῖς δόρασι καὶ πανοπλίαις,
καὶ πᾶσα κατέφθαρτο ῥωμαίων σθένει,
τῶν νεκριμαίων βαρβάρων ποσουμένων
ἐς χιλιάδας τριάκοντα τὰς ὅλας·
ὑγρόν τε πῦρ εὕρητο τούτοις τοῖς χρόνοις
σύρου παρά του τέκτονος Καλλινίκου.

IUSTINIANUS RHINOTMETUS AN. X.

Deinde Iustinianus regnare coepit
Constantini filius, religione sincerus,
dogmate rectus, sed crudelis admodum.
Hic e barbaris Sclavis delectu habito,
puberes iuvenes, bellatores validos
cruentum Martem in proeliis spirantes
conscripsit, millia triginta scilicet,
novum exercitum carum praecipue,
quem appellavit populum eximium;
quo delectatus confidensque maxime,
bellum suscepit adversus Arabes,
pace cum ipsis diremta inique.
Barbaros igitur armis est adgressus,

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ Ο ΡΙΝΟΤΜΗΤΟΣ ΕΤ. Ι.

Εἶτ' Ἰουστινιανὸς ἦρξε τοῦ κράτους
Κωνσταντίνου παῖς, εὐσεβὴς κατὰ σέβας,
φρονῶν μὲν ὀρθά, πλὴν δ' ἀπηνὴς εἰς ἄγαν.
οὗτος σθλαβινῶν (2) βαρβάρων ἀποκρίνας
ἡβῶντας ἄνδρας ὁπλίτας ῥωμαλέους
φόνιον πνέοντας Ἄρην ἐν μάχαις,
ἐς χιλιάδας τρὶς δέκ' ἀριθμουμένους
νέον συνεστήσατο σύνταγμα φίλον,
λαὸν περιούσιον αὐτὸ καλέσας·
ἐφ' ᾧ γεγηθὼς καὶ πεποιθὼς μειζόνως
κατ' ἀντιπάλων ἐστράτευσεν ἀρράβων,
σπονδὰς λελυκὼς τὰς πρὸς αὐτοὺς ἀδίκως·
ἐπῆλθε τοίνυν σὺν στρατιᾷ βαρβάροις

(1) Hinc atque ex aliis locis similibus satis apparet constantinopolitanum Ephraemium fuisse vel pa-
tria byzantinum vel saltem incolatu.

(2) Ita cod.

σύγχυσιν ὅρκων ἐν λύπῃ ποιουμένοις·
στρατὸς δ' ἀράβων ἀντεπῄει αὖ πάλιν
σπονδῶν γραφὴν ἔνορκον ἐκκρεμασμένην
κοντοῦ φέρων σφῶν στρατιᾶς ἡγουμένης·
καὶ συῤῥαγείσης καρτερᾶς δεινῆς μάχης
ἀποστατοῦσαν ἐκ φάλαγγος τῆς νέας
τὸ πλεῖστον αὐτῆς, χιλιάδες δὶς δέκα,
προστίθεται κάκιστα τοῖς ἀντιπάλοις·
ἐντεῦθεν αἰσχρῶς βασιλεὺς ἡττημένος
μόλις φυγὼν κίνδυνον ἀνθυποστρέφει·
καὶ τοιναῦτα, φεῦ ἀπανθρώπου τρόπου,
τοὺς ἐκ νέου τάγματος ἐκλελειμμένους
πάντας μαχαίρας τῇ τομῇ καθυπάγει·
καὶ βάρβαροι μὲν τοῦ κατείργοντος σπάνει
ἅπαξ πάντα κατέδραμον χωρία·
αὐτὸς δ' ἀπησχόλητο κτίσμασι δόμων
ἐνδιατρίβων τοῖς βασιλείοις δόμοις,
τοῖς πᾶσι βαρὺς δυσαχθὴς δεδειγμένος.

qui abruptum foedus aegre ferebant.
Arabum copiae vicissim processerunt
iurati foederis scriptum suspensum
conto gestantes primis in ordinibus.
Mox obstinato acrique conserto proelio,
novae phalangis defecit subito
pars maior, scilicet viginti mille,
seque foedissime adiunxit hostibus.
Quamobrem turpiter victus imperator
aegre periculo elapsus revertitur.
Tunc autem (eheu inhumanum animum!
novae phalangis partem residuam
gladiorum ictibus cunctam subiecit.
Barbari autem prohibente nemine
eoas cunctas incursabant partes.
Ipse struendis domibus dabat operam,
in regiis palatiis tempus conterens,
gravis iam omnibus et intolerabilis.

ΛΕΟΝΤΙΟΣ ΕΤ. Γ.

Ὅθεν μισηθεὶς ἀπελήλαται κράτους
ἐπιφύντος τῷδε τοῦ Λεοντίου,
καὶ κράτος ἁρπάσαντος εὐχερῶς δόλῳ,
ὃς τοὺς φυλακαῖς ἐγκαθειργμένους λύσας,
μεθ' ὧν ἐθάῤῥει δράματος συνιστόρων,
ἄλλων τε πολλῶν, ἐκτελεῖ δεδογμένα,
καὶ καθελὼν ἄνακτα τὸν πρὶν τοῦ θρόνου,
τεμών τε ῥῖνα τοῦ προσώπου κανίδι (1),
εἰς Χερσῶνα πέπομφεν ἔμφρουρον πόλιν·
Οὕτω κρατοῦντος τοῦ κράτους Λεοντίου,
στόλος ἐκπλεύσας ἀῤῥάβων ἐνθαρχίας
ὅρους Ἀφρικῆς κατέκειρε καὶ πόλεις·
καὶ πέμπεται δὲ πρὸς βασιλέως στόλος
εἰς ἀντιπαράταξιν ὑπεναντίων,
ὃς συῤῥαγεὶς ἥττητο βαρβάροις μάχῃ
καὶ παλινοστῶν πρὸς Κρητῶν νῆσον φθάνει.

LEONTIUS AN. III.

Igitur invisus imperio deiicitur
Iustinianus, Leontio rebellante
doloque facili potentiam arripiente.
Namque carceribus detentos liberans,
hos adiutores habuit facinoris,
aliosque multos rei perficiendae socios.)
Quare priorem throno regem detrahens,
eumque naribus ense inhoneste truncans,
ad Chorsonem urbem custodiendum misit
Sic ad Leontium delatâ republicâ,
classis profecta ex Arabum ditione
populabatur fines urbesque Africae.
Vicissim igitur mittitur a Caesare
classis quae hostibus adversetur:
haec autem proelio cum barbaris conserto
vincitur, et rediens Cretae tenet littora.

ΑΨΙΜΑΡΟΣ ΕΤ. Ζ.

Ἔνθ' Ἀψίμαρον τινὰ συναποστάτην
ἀνεῖπον ὡς ἄνακτα τῆς ῥωμαΐδος·

APSIMARUS AN. VII.

Illic Apsimarum, defectionis socium
quemdam, romani dominum imperii creant:

(1) En belle Ephraemius confirmat vocabulum κανίς, quod ab antiquioribus lexicis abest, quodque Herodianus nuper editus epimer. p. 63. explicat μάχαιρα.

quicum ad urbem regiam properantes
throno Leontium protinus deturbant,
eumque duro carcere concludunt,
naribus prius de facie praecisis.
Iustinianus interim Chersone urbe
profugiens, veluti accipiter laqueo,
ad Bulgarorum regem raptim advolat:
quo magnis sibi donis conciliato
oblatis etiam nuptiis et terris aliquot,
cum barbarico exercitu ad urbem venit,
arcanumq. aquaeductum noctu permeans
intra Byzantii moenia recipitur.
Sic ergo rursus imperium adipiscitur;
Leontio cum Apsimaro interfectis,
qui alternatim antea regnaverant.

μεθ' οὗ πόλιν φθάνουσι τὴν βασιλίδα,
καὶ καθελόντες τὸν Λεόντιον θρόνου
φρουρᾷ καθειργνύουσι μεστῇ πικρίας,
πρόσθεν τεμόντες τοῦ προσώπου τὴν ῥῖνα·
ἦν δ' Ἰουστινιανὸς ἐν τῇ Χερσῶνι
ὅθεν διαδρὰς, ἱέραξ ὡς ἐκ βρόχων,
πρὸς Βουλγάρων ἄρχοντα δίεισι τάχος·
καὶ πείσας αὐτὸν δωρεαῖς δαψιλέσιν
ὑποσχέσει κήδους τε καὶ χωρῶν δόσει,
σὺν βαρβαρικῇ στρατιᾷ φθάνει πόλιν
καὶ νυκτὸς ὁλκὸν ὑπόγειον εἰσδύσας
ἐντὸς δι' αὐτοῦ γίγνεται Βυζαντίδος·
καὶ πάλιν ἀπείληφε τὴν κρατ‹αρ›χίαν,
κτείνας τὸν Λεόντιον σὺν Ἀψιμάρῳ
ἀμοιβαδὸν πρὶν κεκρατηκότας κράτους.

RHINOTMETUS ITERUM AN. VI.

Exin et senatores interfecit aliquot.
Tum ultricis irae fomitem corde gerens
contra Chersonem contraq. huius finitimos,
qui se extorrem perdere coniuraverant,
nunc demum excitavit ingentem flammam
ut eos igne redigeret in solitudinem.
Igitur comparato ingenti exercitu,
cum maritimo milite et classe gravi,
duobus etiam praepositis ducibus,
fulgurum instar contra Chersonem misit;
mandans ut nemini prorsus parcerent,
quotquot in urbe cives habitarent:
sed cunctos ritu pecudum interficerent,
mactando iugulando (heu tragoediam!)
urendo flammis, gladiis demetendo.
Illi sic iussi caede repleront urbem,
infandis caedibus et luctu et gemitibus;
exstruxeruntq. in urbe ingentem cumulum
aggestis cadaveribus (pro miseriam!)
intolerandum mitibus spectaculum,
cunctis inclementer trucidatis civibus.
Ex his infantium tantum acerba aetas
ac puellorum meruit clementiam.
At ubi rex cognovit servatos pueros,
Phalaris alter, Echetus, Herodes,
canis immo cruentus, ira excanduit,

ΠΑΛΙΝ Ο ΡΙΝΟΤΜΗΤΟΣ ΕΤ. ϛ.

Ἀμύνεται δὲ καί τινας τῶν ἐν τέλει·
οὗτος τρέφων ἔναυσμα μήνιδος χόλου
πόλει Χερσῶνος καὶ προσοίκοις Χερσῶνος,
ζητοῦσιν αὐτὸν ἀνελεῖν πεφευγότα,
ἐκ τῶνδ' ἀνῆψε θυμικὴν σφοδρὰν φλόγα
εἰς τῶνδε πυρπόλησιν εἰς ἐρημίαν·
στρατιὰν οὖν οὖν εὐτρεπίσας μυρίαν
καὶ ναυτικὸν στράτευμα σὺν βαρεῖ στόλῳ
ἐφ' ὧν ἐφίστα καὶ στρατηγῶν δυάδα,
πρηστῆρας ἐκπέπομφε κατὰ Χερσῶνος·
φειδὼ κελεύσας μηδενὸς λαβεῖν ὅλως
οἷς ἡ πόλις πέφυκε κατοικουμένη,
κτεῖναι δὲ πάντας ὡς προβάτων ἀγέλην,
κτείνοντας ἐκτέμνοντας, ὢ τραγῳδίας,
πιμπρῶντας αὐτοὺς ἐκθερίζοντας ξίφει·
οἱ μὲν πόλιν ἔπλησαν οὕτω τοῦ φόνου,
μύσους τ' ἐναγοῦς καὶ στεναγμῶν καὶ γόων
σωροὺς ἀναστήσαντες αὐτῇ πτωμάτων
ὡς σφίσιν ἐντέταλτο, φεῦ φεῦ τοῦ πάθους,
οὐδ' ἀνεκτὴν ὄμμασιν ἡμέροις θέαν,
πάντας ἀφειδῶς ὑπάγοντες τῷ ξίφει,
μόνης ἀώρου νηπίων ἡλικίας
καὶ μειρακίσκων συμπαθῶς πεφεισμένοι·
ὁ δὲ κρατῶν γνοὺς νηπίων σωτηρίαν
Φάλαρις ἢ Ἔχετος Ἡρώδης πλέον
κύων ὁ φιλαίματος ἐξώργιστό πως,

οἷς ταῦτα μὴ γένοιντο πάρεργον σπάθης·
καὶ μηνιῶν ἦν, καὶ στελεῖν ἄλλον στόλον
δράσοντα τὴν δήωσιν ἠπείλει τάχος·
ταῦτ' ἄρα λαὸς Χερσῶνος λελειμμένος
στολός τε παρὼν ἐκ βασιλέως τότε
ἀποστατήσας Φιλιππικὸν Βαρδάνην
εὐθὺς ἀνευφήμησαν ὡς βασιλέα·
μεθ' οὗ καταπλεύσαντες ἧκον εἰς πόλιν,
καὶ συλλαβόντες ἐκθερίζουσι ξίφει
κάραν φονουργὸν κράτορος σὺν τῷ γόνῳ.

quod haec mantissa caedi non accesserit.
Iamque furebat, et statim novam classem
exitii causa missurum se minabatur;
interim tamen reliquus Chersonis populus
cum classe regia tunc ibi praesente
conversis armis Philippicum Bardanem
subito motu caesarem acclamarunt:
quo duce ad urbem regiam navigantes;
Iustiniano potiti, gladio demetunt
eius crudele caput et filii pariter.

ΦΙΛΙΠΠΙΚΟΣ Ο ΚΑΙ ΒΑΡΔΑΝΗΣ ΕΤ. ΒϚ.

Οὕτω μὲν ἔσχε Φιλιππικὸς τὸ κράτος,
δοκῶν μὲν εἶναι ῥητορικὸς ἐν λόγοις
ἐπήβολος λόγων τε καὶ μαθημάτων,
καὶ πρός τι πᾶν εὔχρηστος ἐν συνουσίαις,
πρὸς δ' αὖ περιδέξιος ἐν συντυχίαις,
ἀδέξιος πάμπαν δὲ πρὸς τὰ πρακτέα,
τὴν γλῶσσαν αὐχῶν μὴ συνᾴδουσαν λόγοις (1)·
οὗτος πεπωκὼς συγχυτικῶν ναμάτων
ἔσπευδε τάλας ἀκυρῶσαι καθάπαξ
σύστημα σεπτῶν πατέρων θεηγόρων
ἕκτης κυρωτὸν συνόδου θεοκρίτου
ματαιότητος δυσσεβεῖ συνεδρίῳ·
τινὶ μοναχῶν αἱρετικῆς φρατρίας
αἰτοῦντι χάριν τῆς προγνώσεως τίνων
τοῦ κράτος ἕξειν ἀθέτησιν συνόδου·
ἐφ' οὗ Μυσῶν στράτευμα Θράκης χωρία
ἔλασε λείαν καταδραμὸν μυρίαν,
φθάσαν πρὸ τειχῶν ἄστεως βασιλίδος·
οἱ δ' Ἀγαρηνοὶ τὰ μέρη τα καθ' ἕω
λεηλατοῦντι καὶ σκυλεύουσιν ὅπλοις·
οὕτως ῥᾳθύμως πλημμελῶς ἀρχὴν στρέφων
μᾶλλον δὲ κοινὰ πράγματα καταστρέφων,
εἰλικρινῆ τε δόγματα διαστρέφων,
ἐν συσσιτίῳ συσχεθεὶς τοῖς ἐν τέλει,
ἔσβεστο λύχνους ἀξίως τῶν ὀμμάτων.

PHILIPPICUS BARDANES AN. II. MENS. VI.

Atque ita imperium obtinuit Philippicus,
vir sermone quidem admodum rhetoricus,
doctrinis atque litteris eruditus,
omni consilio abundans in colloquiis,
praeterea satis dexter in variis casibus;
sed tamen ad gerendas res ineptus,
vana lingua praeditus haud factis consentanea.
Quum hic synchyticos fontes ebibisset,
statim heu miser abrogare voluit
impio stultorum synedrio haereticorum,
augustum patrum theologorum coetum
qui divinam sextam synodum adprobaverant.
Namq. is partium haereticarum monacho
praedicti imperii mercedem promiserat
petenti sextae synodi abrogationem.
Sub eo Moesorum turmae thracios fines
ablata incursaverunt praeda innumera,
ipsius regalis urbis usque ad moenia.
Tum et Agareni terras orienti obversas
omni re corrasa armati diripuerant.
Ergo dum hic Caesar pigre maleque gerit
imperium, vel remp. dum potius subruit,
et simul recta dogmata perverti curat,
a senatoribus captus in convivio
lumine oculorum merito orbatus fuit.

(1) Ita codex; quae lectio improbabilis videtur.

ANASTASIUS, QUI ET ARTEMIUS, AN. I. VEL UT ALII AIUNT, AN. II.

Deinde summa rerum fuit concredita
regali cum fastigio sapienti viro
protasecretis doctrinarum cato,
qui apostolorum itemque patrum dogmata
collaudans, apprime amabat orthodoxiam,
ad rerum quoque regimen recte exercitus,
nunc Anastasius nomine, Artemius olim.
Hic pastorem haereticum Iohannem
statim deposuit, Germanumque magnum
ad byzantinam censuit transferendum
sedem e Cyzico cum pastorum consilio.
Idem et classem misit adversus hostium
classem Phoeniciae Syriaeq. vastantem littora
navarchum autem classi praeposuit
magnae diaconum ecclesiae, quem honore
generalis decoravit logothetae.
Is feliciter navigans Rhodum usque,
illic in navalibus portum tenuit.
Quum autem convenisset robur militum
cum tribunis qui classem apte regerent,
tum demum ut in mandatis a rege habuerat
diaconus duces coepit violenter
iracundeque cogere ad navigandum;
qui simul omnes statim conspirantes
crudeliter diaconum gladio caedunt.
Deinde ad Adramyttium profecti urbem,
ibi Theodosium quemdam exactorem
publicorum vectigalium deprehendentes,
virum imperando plane ineptum,
affatim rudem, merum idiotam,
et quidem reluctantem acclamant caesarem.
Re comperta Anastasius, discessit protinus,
bithynamque urbem Nicaeam insedit.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Ὁ ΚΑΙ ΑΡΤΕΜΙΟΣ ΕΤ. Α. ΟΙ ΔΕ ΕΤ. Β.

Εἶτα παρῆλθεν εἰς διοίκησιν ὅλων
ἀρχήν τε βασίλειον πρωτασηκρῆτις
σοφός τις ἀνὴρ καὶ μαθημάτων ἴδρις
ἀποστολικῶν δογμάτων ἐπαινέτης
πρὸς δ' αὖ πατρικῶν, φίλος ὀρθοδοξίας·
ἠσκημένος πράγματα καλῶς διέπειν,
Ἀναστάσιος Ἀρτέμιος παιδόθεν·
ὃς Ἰωάννην αἱρετικὸν ποιμένα
καθεῖλεν εὐθύς· Γερμανὸν δὲ τὸν μέγαν
μετατεθῆναι πρὸς θρόνον Βυζαντίδος
ἐκ Κυζίκου κέκρικε σὺν ἀρχιθύταις·
οὗτος στόλον πέπομφε κατ' ἐχθρῶν στόλου,
ὅρους κακοῦντος Φοινίκης καὶ Συρίας·
ναύαρχον εἶναι προστεταχὼς τοῦ στόλου
θεοῦ μεγάλης λευίτην ἐκκλησίας,
αὐτὸν τιμήσας γενικὸν λογοθέτην,
ὃς ἐκπεπλευκὼς εὐμαρῶς ἄχρι Ῥόδου
ἐλλιμενίζει τοῖς νεωρίοις Ῥόδου·
ἐπεὶ δὲ συνήθροιστο ταγμάτων στῖφος,
καὶ ταγματάρχαι πρὸς σύναρσιν τοῦ στόλου·
ὡς ἂν βασιλεῖ προστεταγμένον τόδε,
βίαν ἐπῆγε τοῖς στρατηγοῖς λευίτης,
πρὸς ἀπόπλουν σφᾶς ὀργίλως παροξύνων·
οἱ δὲ στασιάζουσι πάντες εὐθέως,
καὶ λευίτην σφάττουσιν ἀφειδῶς ξίφει·
καὶ πρὸς πόλιν φθάνουσιν Ἀτραμυττίου
ἔνθα Θεοδόσιον πρακτόρων ἕνα
τῶν δημοσίων εἰσφορῶν εἰληφότες,
ἄνδρα πρὸς ἀρχὴν μηδ' ὅλως πεφυκότα,
ἀγροῖκον ὄντως ἰδιώτην παντάπαν
ἄκοντ' ἀνηγόρευσαν εἰς βασιλέα·
ὃ γνοὺς Ἀναστάσιος ᾤχετ' αὐτίκα
καὶ Βιθυνῶν Νίκαιαν καταλαμβάνει.

THEODOSIUS ADRAMYTTENUS AN. II.

Theodosius autem Byzantium properans,
intra receptus creatur imperator.
Tum vero assumptis electis senatoribus
quibuscum praesul quoque Germanus erat,
Nicaeam simul cuncti ad regem veniunt,

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΑΤΡΑΜΥΤΤΗΝΟΣ ΕΤ. Β.

Ὁ δ' αὖ Θεοδόσιος φθάσας τὴν πόλιν
εἴσεισιν ἐντὸς, ἀναδείκνυται κράτωρ·
καὶ παραλαβὼν προκρίτους γερουσίας,
οἷς καὶ συνῆπτο Γερμανὸς ἀρχιθύτης,
εἰς Νίκαιαν ἥκουσι πρὸς βασιλέα,

ἃ συμβεβήκει δεικνύοντες ὡς ἔθος·
ὁ δ' αὖ μετημφίαστο καρεὶς τὴν κόμην
μοναδικῷ τάγματι κατειλεγμένος·
καὶ καθαρῶς εἴληφε τὴν σκηπτουχίαν
νέος Θεοδόσιος ἔξω κινδύνων,
χρηστὸς μὲν ἀνὴρ εὐμενὴς ὑπηκόοις,
ἡδὺς γεραρὸς καὶ σεμνὸν φέρων βίον·
εἰς δ' αὖ μεταχείρισιν ἀρχικὴν ὅλως
ἦ διέπειν πράγματα πλημμελὴς πάνυ·
ὃς κληρικὸς κέκαρτο λιπὼν τὸ κράτος
μετά τε βραχὺν τῆς βασιλείας χρόνον.

ΛΕΩΝ Ο ΙΣΑΥΡΟΣ ΕΤ. ΚΔ.

Τυραννικῶς δὲ κατακρατεῖ τοῦ κράτους
ὁ θηριώδης ἐξ Ἰσαυρίας Λέων
ἀνὴρ ἀποφρὰς δυσσεβὴς κακεργάτης
ἀνήμερος θὴρ καὶ δαφοινός τις δράκων,
ἀσπὶς ἰὸν τρέφουσα θανατηφόρον,
τελχὶν, ἐριννὺς, κέρβερος, ψυχοφθόρος,
ἢ βασιλίσκος ἐμφυσήματι μόνῳ,
βροτοὺς ἀναιρῶν καὶ παραπέμπων ᾅδῃ,
λύσσης μανίας ἐμπεπλησμένος κύων,
ἐπωνύμως λέοντι πάντα δεικνύων,
προσηγορίαν ὡς δὲ θηριωδίαν
καὶ βλέμμα καὶ κίνημα καὶ φονουργίαν·
ὃς πρῶτος ἠθέτησε τιμὴν εἰκόνων,
καὶ τοῦ τιμᾷν ἔπαυσε Χριστοῦ τὸν τύπον,
ἰνδάλματα φεῦ καλέσας τὰς εἰκόνας·
ὡς αἱρετικῶν ἀσεβῶν διδαγμάτων
θησαυροφυλάκιον αὐχῶν καρδίαν·
ἀνὴρ ἄγροικος σκαπανεὺς ὀνηλάτης
πρόσθεν βίον βάναυσον ἕλκων ἐκ νέου,
εἶτ' αὐτοκράτωρ, ὢ θεοῦ τῶν κριμάτων,
καὶ βασιλεὺς δέδειχτο τῆς Ῥωμαΐδος,
οὐ μᾶλλον ἢ τύραννος ἀνθρωποκτόνος·
τῷ δ' ἐντυχόντες ἄνδρες ἑβραίων δύο
γόητες ἄκρως μαγικὴν ἠσκημένοι
ἐξ ἀῤῥάβων ἄρχοντος ἐκπεφευγότες·
ὀφθέντες ὡς φένακες αὐτῷ καὶ πλάνοι,
διατριβὰς ἔχοντι κατ' Ἰσαυρίαν
νέῳ βαναύσῳ καὶ πένητι καθάπαξ
προεῖπον αὐτῷ τὸ κράτος Ῥωμαΐδος·
τοῦ δ' ἀφορῶντος πρὸς τύχην καὶ τὴν τέχνην,

ut fama est, rem actam nunciantes.
Is autem statim veste mutata comam
radit, coetuique iungitur monastico.
Sic legitimam accepit potestatem
novus Theodosius extraque pericli aleam;
indole vir bona, subditis benivolus,
suavis, venerandus, castis moribus;
sed ad regendos tamen imperio populos
et res administrandas plane futilis.
Quare se sponte exauctorans fit clericus
post modicum in imperio exactum tempus.

LEO ISAURUS AN. XXIV.

Exin imperium corripuit tyrrannice
ferinus ille ex Isauria Leo
scelestus homo haereticus et maleficus,
belua crudelis et draco sanguinarius,
aspis venenum alens exitiosum,
magus, crinnys, cerberus, animarum
pestis, vel basiliscus afflatu solo
mortales perimens atque demittens orco,
rabie atque furore concretus canis,
cuncta leonis nomini prae se ferens
congrua, ferinum ingenium animi,
intuitum, gestum, homicidiariam manum.
Primus hic imaginibus abrogavit
honorem, vetuitque coli Christi crucem
imagines habens heu in idolorum loco.
Nimirum hic haeresibus scelestissimis
arcam veluti praebuit pectus suum:
rusticus vir, fossor, agaso, qui a puero
vecturas onerum corpore suo fecerat,
is deinde imperator (o Dei iudicia!)
et rex creatus est romanarum rerum,
immo potius tyrannus homicida.
Huic olim occurrentes Iudaei duo
praestigiatores, magiae periti apprime,
ab Arabum principe extorres facti,
cui impostores planique visi erant,
huic inquam in Isauria degenti adhuc
adulescenti baiulo et prorsus pauperi
romani imperii sceptrum praedixerunt.
Is quum fortunam suam artemq. inspiceret,

vaticinationem veridicam non putabat;
illi vehementer rei exitum promittebant,
fidemque postulabant, si facta congruerent
dictis, ut voti sui compotes ab eo fierent.
Ergo permotus iuvenis iuratam fidem
obtulit, fore ut illi impetratis gaudeant,
si vaticinii exitum tempus adferat.
Cum ergo sceptrum reapse obtinuit Leo,
ad imperatorem accurrunt Iudaei duo,
admonent promissorum, petuntque ab eo
ut venerandas imagines tolli curet.
Annuit imperator ut beneficium
maleficum vere, animabus exitiosissimum,
par Iudaeorum tristissimum impetraret;
idque concedit; o rem auditu absurdam!
o tragoediam novellam et ingratissimam!
Sic ergo persequendi initium faciens
omnia tumultu replet ac turbatione.
Nam furialiter adgressus ceu leo rugiens,
ecclesiam, clerum, fideliumque ovile,
gregem pastoris dilaceravit Christi,
et martyres exhibuit ipsi plurimos
qui strenue usque ad sanguinem certaverunt
pro veneranda Domini sui imagine.
In his coetum duodecim sapientium
ac docendis litteris praepositorum
cum suo praesule et vitae moderatore,
quem magistri oecumenici ornabat dignitas,
Christi combustos martyres effecit;
cum bibliotheca librorum instructissima
diris impiisque flammis eos absumens.
Germanum quoque praesulem primarium
irreligioso dogmati haud adsentientem
expulit, et pro eo lupum obtrusit gregi.

προῤῥήσεως τ' ἔκβασιν μὴ δεδεγμένου,
οἱ δ' ἰσχυρῶς ἔφασκον ἐκβῆναι τάδε,
ᾔτουν τε πίστεις, εἰ πέρας πεφασμένας
ὄψοιτο, τυχεῖν τοῦδε καταθυμίων·
καὶ δὴ προαχθεὶς ὀμνύει σφίσιν νέος,
ἦ μὴν ἁμαρτεῖν οὐδαμῶς αἰτουμένων
καιροῦ διδόντος τὴν ἔκβασιν τῶν λόγων·
ἐπεὶ δ' ἐπιβέβηκε τῶν σκήπτρων Λέων,
δυὰς ἑβραίων τῷ κρατοῦντι προστρέχει,
ἀναμιμνήσκει τῶν προϋπεσχημένων,
αἰτεῖ σεβαστῶν ἀθέτησιν εἰκόνων,
καὶ πείθεται βασιλεὺς δοῦναι χάριν
ἄχαριν ὄντως καὶ λίαν ψυχοφθόρον
ἰουδαϊκῇ δυάδι τρισαθλίᾳ·
νέμει τε ταύτην, ὢ ξένων ἀκουσμάτων,
καινῆς τραγῳδίας τε δυσχεστάτης·
τοῦ χριστομαχεῖν ὧδε λοιπὸν ἠργμένος
πάντα ταραχῆς ἀναπιμπλᾷ καὶ ζάλης·
ἐπιπεσὼν γὰρ ὡς λέων βρυχητίας
ἐκκλησίᾳ κλήρῳ τε πιστῶν ἀγέλῃ
ποίμνην κατεσπάραξε Χριστοῦ ποιμένος
καὶ μάρτυρας ἔδειξεν αὐτῷ μυρίους
αἵματος ἄχρι καλῶς ἠγωνισμένους
ὑπὲρ σεβαστῆς εἰκόνος τοῦ δεσπότου·
μεθ' ὧν σοφῶν σύστημα διπλῆς ἑξάδος
ἀνδρῶν λογάδων καὶ διδασκάλων λόγων
σὺν σφῶν προέδρῳ πρακτέων παραινέτῃ
οἰκουμενικῷ τὴν τιμὴν διδασκάλῳ
Χριστοῦ παριστᾷ μάρτυρας πυριφλέκτους,
αὐτῷ δόμῳ φύλακι παντοίων βίβλων (1)
συγκαταφλέξας σφᾶς ἀφειδῶς ἀθέως·
καὶ Γερμανὸν δὲ ποιμενάρχην τοῦ θρόνου
τῷ δυσσεβεῖ δόγματι μὴ πεπεισμένον
ἐλάσας (2), ἀντέστησε τῇ ποίμνῃ λύκον.

(1) En alterum byzantinae bibliothecae incendium sub Leone isaurico, post primum quod accidit sub Basilisco (v. 1017.) Quo iam minus miremur tot auctores sempiterno exitio periisse.

(2) His lectis, quae ob Germani patriarchae constantiam orthodoxiamque collaudandam, atque ob Leonis isaurici imp. crudelissimam haeresim obiurgandam dicit noster Ephraemius; puderet, credo, si viveret, Cavaeum doctissimum anglicanum, qui (script. eccl. ed. an. MDCCXX. p. 408) de Germano agens ita scribere ausus est: *integro quadriennio Germani pertinaciam patienter tulit clementissimus imperator* (Leo isauricus); *cum vero nullis monitis, nullis documentis ad sanam mentem et obedientiam decretis caesareis ac synodicis praestandam adduci posset, anno demum DCCXXX. habita synodo, sede patriarchali motus est.* Sed ita nimirum loqui solent homines cum praeiudicato partium studio iactantur. Ecce enim Cavaeus idem, pontificiae auctoritatis, ut tum tempora erant, odio imbutus, in praefatione quoque p. XXI. insulsum errorem ex aliena ridicula relatione hausit. Quia enim in bibliothecae vaticanae publicis legibus illud quoque mandatum est, ut a peritis scriptori-

Ταῦτ' ἄρα Ῥώμη πρεσβύτις τῆς πρὸς νέαν
διαῤῥαγεῖσα φιλίας κοινωνίας
αὐχοῦσα Γρηγόριον (1) ἔνθεον θύτην
τὸν χριστομάχον ἐξελέγχοντα πλάνην
εἰρηνικὰς τίθησι σπονδὰς πρὸς Φράγγους
ἐκ γερμανικῶν βαρβάρων κατηγμένους,
ἐλεύθερον θέλουσα πνεῖν τὸν ἀέρα.
Τούτου κρατοῦντος στρατιά τις ἀῤῥάβων
μυριάριθμος ναυτικῆς ναυαρχίας
πεζῆς τε λοιπῆς προσβαλοῦσα τῇ πόλει,
λεηλατοῦσα κατέκειρε τὰ πέριξ,
ἡ πᾶσα κατέφθαρτο τῷ θεοῦ σθένει.

Idcirco Roma senior adversus novam
dissociavit communionis vincula,
quum praesideret ipsi Gregorius divus,
qui obiurgato nequicquan iconomacho
pacifica pactus est cum Francis foedera
populo barbaria oriundo germanicis,
liberumque aërem respirare maluit.
Leone regnante, Arabum exercitus
innumerus partim mari classe vectus
partim pedester Byzantio appropinquavit
praedaudoque totam nudavit viciniam.
Is tamen universus Dei virtute periit.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΚΟΠΡΩΝΥΜΟΣ ΕΤ. ΛΓ.

Τεθνηκότος Λέοντος λαμβάνει κράτος
Κωνσταντῖνος παῖς ἢ σκύμνος μᾶλλον φάναι
ἐπώνυμον σχὼν τὴν κοπρώνυμον θέσιν·
ἀνὴρ γόης μάγος τε κακῶν ἐργάτης
τῶν δαιμονικῶν μυσταγωγὸς ὀργίων,
τῆς δυσσεβείας κικεὼν ἢ πλημμύρα·
καὶ παντοδαπῆς ἀμάρα δυσπιστίας,
οὐχ ἧττον ὀρθῆς κακοδοξίας τέλας
κληροῦχος ἤπερ πατέρων αὐταρχίας,
πιστῶν ἐλατὴρ, εὐσεβῶν ἀνχειρίτης,
εἷς προσκυνητὸς χαρακτὴρ ἦν δεσπότου·
τούτῳ δὲ ἃ πέπρακτο κακῶν (2) καὶ πλάνην
καὶ θηριώδη καὶ φονουργὸν κακίαν,
ὄντι μισητῷ πᾶσιν ἐνδίκῳ τρόπῳ,
τῷ δ' Ἀρταβάσδῳ κουροπαλάτῃ πλέον
ἀνδρὶ στρατηγῷ σὺν τῷ βουληφόρῳ,
τῇ δ' εὐσεβείᾳ μᾶλλον ἠγλαϊσμένῳ
καττύεταί τις ἐν θέματ' Ὀψικίου
κατ' ἀῤῥάβων στράτευμα κινοῦντι τότε,
ἐνέδρα δεινὴ πρὸς στρατιᾶς ἐγκρίτων
πρωτουργὸν Ἀρταβάσδου ἐξευρηκότων·
ἣν γνοὺς ὁ κρατῶν, ἐκδιδράσκει τὸν μόρον
ἵπποις ταχυτέροις τε καὶ προθυμίᾳ·
ἡ δὲ στρατιὰ καὶ λοχαγοὶ ταγμάτων

CONSTANTINUS COPRONYMUS AN. XXXIII.

Leone extincto, excepit potentatum
Constantinus filius vel potius catulus,
qui Copronymi cognomine distinctus est:
vir praestigiator magus et maleficus,
daemoniacorum magister mysteriorum,
haerescon malus cinnus et colluvies,
errorum omnium scatebra vel sentina;
haud minus falsi dogmatis infaustus heres,
quam regiae dignitatis, patri factus;
fidelium exagitator, piorum carnifex,
quotquot Christi domini crucem adorabant.
Hic ob sua maleficia atque haeresim
atque ob ferinum cruentumq. ingenium
iustum cunctorum odium in se converterat,
Artavasdi potissimum curopalatae
militari civilique dignitate insignis,
sed pietate magis exornati.
Ergo versanti in provincia Opsicii
Copronymo, dum Arabes bello premeret,
insidiae graves a copiarum summatibus
struuntur duce Artavasdo facinoris.
Re comperta imperator, necem effugit
equis velocibus et experrecto animo.
Tum vero exercitus ordinumq. duces

bus antiqui codices, siqui carie vel alio chartarum vitio vehementius laborant, diligenter et fidelissime exscribantur; atque ita tum vetus exemplar, tum novum iuxta custodiatur; id cum suo relatore Canovum iuxta custodiatur; id cum suo relatore Cavaeus ad impiae fraudis suspicionem oblique convertit; quasi nos adeo corrumpendis auctoribus indulgeamus, ut ei rei proprium etiam munus et conductos stipendio homines decreverimus. Quo dicto nihil imprudentius, nihil gravi auctore indignius esse potest.

(1) Intellige Gregorium II.

(2) Malim κακῶς.

imperatorem creant Artavasdum;
quicum ad urbem Constantini veniunt;
libenterque in eam receptus Artavasdus
merito civium vocibus rex salutatur,
eique tamquam domino fit acclamatio.
Is autem erexit statim Christi crucem
colendamque exhibuit prout decebat.
Sed et Copronymus urbi supervenit
pacifice postulans recipere imperium;
quod dum communi voto cuncti pernegant,
is arma movet civileque bellum:
statimque insigni cives damno adficit
frumentarias naves accessu prohibens,
ex quo fames gravissima urbi accidit.
Sed postquam urbis moenia subiit quatiens
exercitu machinis et artificio,
utrimq. pugna accenditur, dum Copronymo
omni resistit ope imperator novus.
Sed iudiciorum Domini quis abyssum
scrutari satis poterit? superior
commisso proelio discedit tyrannus,
turpiter vincitur Artavasdus pius,
captusque orbatur miserrime utroq. lumine
cum duobus filiis (heu supplicium!)
insuper et alios optimates plurimos
malis suppliciis perdidit Copronymus.
Impius hic maledictusque congregans
turbam de mercenariis profanis lupis
concordi vel excordi potius mente praeditis,
quos appellavit synodum (o Dei leges!)
septimam oecumenicam (o imposturam!)
ob augustas imagines abolendas
ad sanctum blachernense processit templum;
ibique inscenso impudenter ambone
elata voce, impia protenta dextera,
byzantinae urbis antistitem declarat
Constantinum infaustum Sylaei lupum:
peractaque illic impia caerimonia,
cum illo aliisque episcopis profanis
cunctis in foro audientibus videntibusque
venerationem honoremque imaginum
abrogat hic haereticus (o vesaniam!)
Stulte etiam subiecit furiosus homo
maledictis anathematis sanctos viros
sapientem Germanum, Georgium cyprium,

ἀνεῖπον Ἀρτάβασδον ὡς βασιλέα,
μεθ᾽ οὗ κατειλήφασι τὴν Κωνσταντίνου·
ἧς ἀσμένως ἔντοσθεν ἐλθὼν ὡς δέον
φημίζεται στόμασιν ἀστῶν ὡς ἄναξ
ἀνακτορικῆς τυγχάνων εὐφημίας·
εὐθὺς δ᾽ ἀνιστήλωσε Χριστοῦ τὸν τύπον
καὶ προσκυνεῖν δέδωκεν αὐτὸν ὡς θέμις·
ἐφίσταται δὲ καὶ Κοπρώνυμος πόλει
τὸ πρὶν ἀναπαιτῶν ἀδεῶς ἔχειν κράτος·
ἐπεὶ δ᾽ ἀπηγόρευον ἅπαντες τόδε,
πρὸς ὅπλα χωρεῖ καὶ μάχας ἐμφυλίους,
καὶ δρᾷ τι κακὸν ἀστικοὺς καὶ τὴν πόλιν,
εἰσπλεῖν σιτηγοὺς κωλύσας νῆας ἔσω·
ἀφ᾽ οὗ πολίταις βουλιμιᾶν συνέβη·
ἐπεὶ δ᾽ ἐπεισέφρησε συγκλονῶν πόλιν
σὺν στρατιᾷ τε μηχαναῖς τε καὶ δόλῳ,
συνίσταται μάχη τις ἐξ ἑκατέρων
ἀντιστατοῦντος αὐτοκράτορος νέου·
ἀλλὰ κριμάτων τὴν ἄβυσσον κυρίου
τίς ἂν ἱκανῶς ἐξιχνιάσειέ πως;
νίκην ἀπηνέγκατο τύραννος μάχῃ·
ἥττητο δ᾽ Ἀρτάβασδος αἰσχρῶς ὀρθόφρων,
καὶ συσχεθεὶς ἔσβεστο λύχνους ὀμμάτων
σὺν υἱέσιν αἴσχιστα διττοῖς, ὢ δίκης·
ἄλλοι τε πλεῖστοι τῶν ἐπισήμων πάλιν
κακοῦ παραπέλαυσαν ἐκ Κοπρωνύμου·
οὗτος βδελυρὸς ἀσεβὴς συναλίσας
ἀνιέρων σύστημα μισθίων λύκων
ὁμοφρόνων οἳ καὶ πλέον κακοφρόνων,
ὃ σύνοδον κέκληκεν, ὢ θεοῦ νόμοι,
οἰκουμενικὴν ἑβδόμην, ὢ τῆς πλάνης,
ἐπ᾽ ἀθετήσει τῶν σεβαστῶν εἰκόνων,
θεῖον Βλαχερνῶν καταλαμβάνει δόμον·
ἐπ᾽ ὀκρίβαντος δ᾽ ἀναβὰς τολμητίας
φωνῇ τορῷ τε καὶ χερὶ βδελυκτέᾳ
ὡς πατριάρχην δεικνύει Βυζαντίδος
Κωνσταντῖνον τάλανα Συλαίου λύκον·
τελῶν δ᾽ αὐτοῦ τὴν ἀθεμιτουργίαν,
εἶτα μετ᾽ αὐτοῦ ποιμένων τ᾽ ἀνιέρων
πάντων ὁρώντων καὶ κλυόντων ἐν φόρῳ
τὴν προσκύνησιν καὶ τιμὴν τῶν εἰκόνων
ἀπηγόρευσε δυσσεβῶς, ὢ μανίας·
καθυποβαλὼν ἀφρόνως ὁ μαινόλης
ἀραῖς ἀναθέματος ἄνδρας ὀλβίους,
σεπτὸν Γερμανόν, Γεώργιον κυπρόθεν

τοὺς ποιμενάρχας τῆσδε τῆς Κωνσταντίνου,
πρὸς δ' αὖ Ἰωάννην τε τὸν Δαμασκόθεν·
οὗτος διωγμὸν ἀσεβῶς φρικαλέον
κατ' εὐσεβούντων προσκυνητῶν εἰκόνων
ὡς χριστομάχος ἀνακινήσας τάλας
πάντας ἐκάκου καὶ πλέον ῥακενδύτας,
μεθ' οὗ Στέφανον Ἀνδρέαν μονοτρόπους
μάρτυρας ἀπέφηνε Χριστοῦ δεσπότου,
ἄλλους τε πλείστους σὺν μονασταῖς μυριάδας.
Τούτου τυραννοῦντος, ἐν Παλαιστίνῃ
κἀν τῇ Συρίᾳ καὶ βασιλίδι πόλει
σεισμὸς μέγιστος καὶ κλόνος γῆς συνέβη,
δι' οὗ βροτῶν ἔφθαρτο μυρίον στίφος·
ἄλλη φθορά τε καὶ φθισίβροτος νόσος
ἐπεισπεσοῦσα κατέτρυχε τὰς πόλεις·
ὡς μὴ δυνατὸν ἐκνομίζεσθαι τάχα
τὸ πλῆθος ἅπαν τῶν νεκρωμαίων φθάνειν·
χειμών τε πάντων βαρύτατος καὶ μέγας
ἐπεισπεσὼν τῇ βασιλίδι πόλει
πολλὴν ἐνειργάσατο ταύτῃ τὴν λύμην,
ὡς κρυσταλλωθῆναι γε τῷ πολλῷ ψύχει
κρύει τ' ἀμέτρῳ συμπιληθῆναι πάλιν
θάλατταν αὐτὴν καὶ ποταμῶν ἀπλέτους·
ὡς τόνδε πορθμὸν τὸν πρὸ τῆς Κωνσταντίνου
βατὸν πέλειν ἅπασι τοῖς ἠρημένοις
ταλασιουργοῖς κτήνεσιν ἀχθοφόροις,
καὶ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς ποσὶ κεχρημένοις·
θαλφθέντος ἀέρος δὲ χειμῶνος λύσει
ἐπιδιδούσης ἐξ ἔαρος ἀλέας
τὸ κρυσταλλῶδες συνεχὲς διερράγη,
καὶ πνεῦμα σφοδρὸν τμήματα τῶν κρυστάλλων
πολυπλέθροις νήσοις τε καὶ βουνοῖς ἴσα
ὤθησε τείχη καὶ προσήρασσον πόλει,
καὶ πλεῖστα κατήρειψε τειχέων τότε·
ταῦτα μὲν οὕτω συνέκυρσε τῇ πόλει
Κοπρωνυμοῦντος κατέχοντος τοῦ κράτους.

qui Byzantii huius pastores fuerant;
ac Iohannem insuper damascenum.
Idem scelestus persecutione horribili
commota adversus cultores imaginum,
tristissimi christomachi persona induta,
cunctos vexabat, praesertim saccophoros:
quos inter Stephanum et Andream monachos
Christi domini martyres effecit,
aliamq. plurimam cum monachis catervam.
Eo regnante tyrannice, Palaestinam
tum etiam Syriam et ipsam urbem regiam
maximus terrae motus agitavit,
isque mortalium numerum ingentem hausit.
Praeterea morbus pestilens exitiosus
late per orbem grassans adflixit urbes:
nec porro narranti mihi supputare
extinctorum hic hominum licet numerum.
Summa etiam hiems et gravissima,
quotquot fuerunt, regiae urbi ingruens,
permultum huic detrimentum adtulit:
frigoris enim vis intolerabilis
dura constrinxit glacie et constipavit
cum ipsum mare tum fluvios vastissimos:
quare et hic portus Constantinopoleos
gradu cuique calcabilis evasit,
lanigeris pecudibus atque onerariis
iumentis, cunctisq. demum pede utentibus.
Mox tepescente post solutam hiemem
aëre flatibus veris advenientis,
gelida crusta dissilire coepit:
tum ventus vehemens gelida fragmenta,
insulis amplis collibusque paria,
impulit in muros urbique allisit;
quare tum corruit maxima pars moenium.
Atque has rerum vices est experta
urbs dum imperium teneret Copronymus.

ΛΕΩΝ Ο ΥΙΟΣ ΑΥΤΟΥ Ο ΕΚ ΧΑΖΑΡΑΣ ΕΤ. Ε.

Οὗπερ καταστρέψαντος ἀσεβῶς βίον
τούτου Λέων παῖς ἔσχε τὴν κρατταρχίαν
Χαζάρας ἐκφὺς τῷ πατρὶ Κωνσταντίνῳ·
ἀνὴρ πονηρὸς, λιβυκόν τι θηρίον,
κληροῦχος ἀρχῆς καὶ πατρῴας μανίας·

LEO FILIUS COPRONYMI EX CHAZARA AN. V.

Illo claudente sine paenitentia vitam,
imperii sceptrum filius excepit Leo,
quem Chazara peperit patri Constantino:
improbus vir, immo libyca quaedam belua,
heres paterni regni et furoris simul.

Hic sub primordiis se simulavit pium,
ferinum ingenium mente repostum celans.
Vulpinam ergo vestem et speciem gerens,
vulgo habebatur bonus piusque princeps;
praesertim quia munifica cunctis manu
subditis large dona conferebat,
sibi confirmans regni fundamentum
diuturnamque a benivolentia potentiam.
Quare ut gratiae amorisq. indicium facerent
populus simul et duces exercituum
rogarunt ut huius filius Constantinus
imperatorium consequeretur nomen.
Is autem precatus est ut iurati omnes
lege sancirent ne praeter se quemquam
praeterque filium suum et huius posteros
ad imperatorium veherent dignitatem;
nemoque repugnavit sermoni improbo.
Lex ergo conditur plena iuratis formulis.
Tum Leo pietatis fictam abiiciens speciem,
ferinum animum revelavit omnibus:
nactusque aliquot cultores imaginum
viros illustres, corpore animoque nobiles,
excruciatos pessime inclusit carcere.

ὃς πρῶτον ἄρξας εὐσεβεῖν ὑπεκρίθη
τὸν θῆρα δ' ὑπέκρυψεν ἔνδον καρδίας·
ἀλωπεκῆς δ' ἔνδυμα καὶ σχῆμα φέρων
πᾶσι δοκῶν ἦν εὐσεβὴς χρηστὸς κράτωρ,
καὶ μᾶλλον οἷσπερ φιλότιμον τὴν χέρα
παρεῖχε πᾶσι δαψιλῶς ὑπηκόοις,
αὐτῷ κρατύνων τοῦ κράτους τὰς κρηπῖδας,
καὶ μνώμενος χρόνιον εὔνεν τὸ κράτος·
ὥσπερ χάριν τίνοντες αὐτῷ καὶ σχέσιν
ξύγκλυδες ἅμα καὶ στρατηγοὶ ταγμάτων
ᾐτοῦντο παῖδα τοῦδε τὸν Κωνσταντῖνον
ἀνακτορικῆς τυγχάνειν εὐφημίας·
ὁ δ' ἐμπεδοῦν ἅπαντας ὅρκοις ἠξίου
ἦ μὴν ἑαυτοῦ παρεκτὸς καὶ φιλτάτου
καὶ τοῦδε σειρᾶς καὶ γένους κατηγμένων
μὴ δ' ἂν ἑλέσθαι κράτορ' ἄλλον σφᾶς ὅλως·
καὶ πᾶς τις εἶξε τοῖς παρανόμοις λόγοις·
ὅθεν τόμος γέγραπτο μεστὸς ὁρκίων·
τῆς εὐσεβείας οὗτος ἐκδὺς τὸ δρᾶμα,
θῆρα τὸν ἐντὸς ἀπογυμνοῖ τοῖς ὅλοις·
καί τινας εὑρὼν προσκυνητὰς εἰκόνων
ἄνδρας τιμίους εὐγενεῖς ψυχὴν δέμας
αἰκίζεται κάκιστα καὶ καθείργνυσι.

IRENE CUM CONSTANTINO FILIO.
DEINDE SOLUS CONSTANTINUS.
ITERUM IRENE SOLA.
SUMMA ANNORUM XXI.

ΕΙΡΗΝΗ ΣΥΝ ΤΩΙ ΥΙΩΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩΙ.
ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΝΟΣ.
ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΛΙΝ ΜΟΝΗ.
ΕΤ. ΚΑ.

Leone paulo post amittente vitam,
regnat Irene cum Constantino filio,
virili animo mulier et benedicta,
largiens universo populo pacis munus,
ipsamet Dei donum et publicae rei robur,
Iaël altera et Debora et imperii salus:
quae delevit fortiter ubique
iconomachorum haereticum errorem
per synodicum sanctorum patrum iudicium.
Ipsa iampridem cum Constantino filio
imaginibus cultum adhibebat,
easque debito honore prosequebatur.
Deinde vero consecuta imperium
cunctas ecclesias inter se sociavit,
scandali causa procul ablegata.
Tarasium enim perillustrem hominem

Τούτου καταστρέψαντος ἐν τάχει βίον,
Εἰρήνη κρατεῖ σὺν γόνῳ Κωνσταντίνῳ,
ἀνδρεία γυνὴ φύσιν εὐλογημένη,
εἰρηνικὴν διδοῦσα τοῖς πᾶσι δόσιν,
δῶρον Θεοῦ σθένος τε τῆς κρατ(αρ)χίας,
Ἰαὴλ Δεβώρα τε σώτειρα κράτους,
ὡς ἀῤῥενόφρων καθελοῦσα παντάπαν
τὴν χριστομάχον εἰκονομάχων πλάνην,
ἐν συνοδικῇ πατέρων θείων κρίσει·
καὶ πρὶν μὲν αὕτη σὺν Κωνσταντίνῳ γόνῳ
ταῖς εἰκόσιν ἦν ἀποδιδοῦσα σέβας,
καὶ τὴν σχετικὴν προσκύνησιν ὡς δέον·
ὡς δ' ἐγκρατὴς γένοιτο τῆς μοναρχίας
ἐκκλησίας ἑνοῖ ἀλλήλαις ὅλας
περιελοῦσα σκανδάλων τὰς αἰτίας·
Ταράσιον γὰρ τὸν περιδόξων ἕνα

τῶν δογμάτων πρόμαχον ὀρθοδοξίας
πρωτασηκρῆτις συγκλητικὸν ἀξίαν
ἐν ἐκλογῇ τε πατέρων θεοκρίτων
καὶ κανονικῇ συνοδικῇ τε κρίσει
εἰς πατριάρχων ἀναβιβάζει θρόνον·
αὖν τῇ Νικαίᾳ πατέρων θεηγόρων
συνηλικυῖα σύνοδον πανταχόθεν
τοὺς ἀθετοῦντας προσκύνησιν εἰκόνων
ἀναθέματι παρέπεμψεν ἐνδίκως·
ἐκκλησίᾳ δ' ἔνειμε νόμον τὸν πάλαι,
ἀγλαΐαν κάλλος τε σεπτὰς εἰκόνας.
Ταύτης κρατούσης, ἐν μακρῷ τείχει Θράκης
ἀνὴρ ὀρύττων κατὰ τύχην σκαπάνος
ἐντυγχάνει λάρνακι τινὶ λιθίνῃ
νεκρὸν φερούσῃ γράμματ' ἐγγλυμμένα,
λέγοντα Χριστὸν Μαρίας ἐκ παρθένου
μέλλειν τεχθῆναι, καὶ θεὸν τοῦτον σέβειν·
ἐπὶ δ' ἀνάκτων Εἰρήνης Κωνσταντίνου
πάλιν ἰδεῖν ἥλιον αὐτὸν ἀκτίσιν.
Καὶ πυρκαϊᾶς συμβάσης ὀλεθρίας
ἀνακτόρων αἴκαυτο τῆς ἐκκλησίας
Θωμαΐτης κάλλιστος ἔκλαμπρος δόμος
ὃς ἔνδον εἶχεν ἐντεθησαυρισμένα
ὡς μουσαϊκὰς καὶ θεογράφους πλάκας
τὰ χρυσογλώττῳ πατέρι συγγεγραμμένα
σεπτὰ σχεδιάσματα γραφῆς ἐνθέου,
ἔμφασιν ἀνάπτυξιν αὐχοῦντα ξένην,
ἅτινα συμπέφλεκτο, φεῦ τῆς ζημίας.
Καὶ δρᾶμα συνίστηκεν ἐκ σκευωρίας
τῶν τε στρατιᾶς καὶ λοχαγῶν ταγμάτων
ἐν βασιλίδι συναλισθέντων πόλει,
κατὰ κρατούντων Εἰρήνης Κωνσταντίνου·
οἷσπερ συνηρίθμητο καὶ Μωσηλέ τις
ἀνὴρ στρατηγὸς δεξιὸς πρὸς μάχας,
ἄνακτ' ἀνειπεῖν καίσαρα Νικηφόρον,
τοῦ Κωνσταντίνου πατρόθεν θεῖον μέγαν·
ὃ φωραθὲν πέπαυκε τὴν τυραννίδα,
τῶν δραματουργῶν καὶ συνιστόρων ἅμα
δίκην τισάντων σκέμματος τὴν ἀξίαν·
ὁ Μωσηλὲ δὲ καὶ Νικηφόρος καίσαρ
τὴν ὀμμάτων πήρωσιν ἔσχον εἰς δίκην.
Ὁ Κωνσταντῖνος συμπροϊόντι χρόνῳ
θαῤῥῶν ἑαυτῷ πραγμάτων τὴν φροντίδα,

orthodoxorum dogmatum defensorem,
protasecretis et gradu senatorem,
venerandorum patrum suffragiis
canonicoque synodi iudicio
patriarchalem evehit ad sedem.
Tum Nicaeae patrum theologorum
universale congregans concilium
eos qui imaginibus cultum negabant
perculit iusto fulmine anathematis:
ecclesiae vetus institutum reddidit,
lucem, splendorem, sanctasque imagines.
Hac imperante, in longo Thraciae muro
nescio quis fossor dum terram forte subruit
quamdam offendit arcam lapideam,
corpore incluso, litterisque insculptis,
quae aiebant: Christum de Maria virgine
naturum, seque hunc ut Deum venerari;
sub Constantino autem atque Ireue
rursus se radios solis visurum.
Exin damnificis flammis excitatis
ecclesiae in patriarchio deflagravit
pulcherrimum aedificium splendidumque
nomine thomaites, in quo repositae
mosaicarum instar tabularum
Patris chrysostomi scripturae erant,
eximiae scilicet commentationes
quae sacra biblia mire declarabant.
Has absumpsit ignis (proh perniciem!)
Tum etiam motus seditiosus extitit
a militibus ordinumque ducibus
in urbe regia conspirantibus
adversus Irenem et Constantinum.
Horum in numero Moselus quidam erat
dux militaris, belli peritus;
hique acclamabant caesarem Nicephorum,
qui Constantini magnus erat patruus.
Re deprehensa, tyrannis oppressa est;
criminis auctoribus et consciis simul
debitas moliminis poenas luentibus.
Moselus autem et caesar Nicephorus
lucem oculorum merito amiserunt.
Sed Constantinus procedente tempore
curam reip. uni sibi vindicans,

communione imperii matrem submovet,
fitque reapse contra fas monarcha:
quae res malorum mundo cohortem peperit
ingratumque facinus piis auribus,
quod quamvis tragicam vicit tragoediam,
reumque ipsum oculis cassum dedit.
Irene enim doloris impatientia
et recipiendi imperii amore percita
calicem filio parat sane amarum
mulsumque miscet morte temperatum:
conscios habens doli ac ministros
quos muneribus ceperat et promissis
duces exercituum et senatores;
quibus adiuta filium imperio deiicit
eique extinguit lumina oculorum.
Heu quid non cogis homines, ambitio,
maleficiorum socium praebens fascinum!
te nihil habent daemones exitiosius.
Tunc sol tantum non sustinens videre crimen
nonnisi hebetem lucem obscuramq. emisit
diesque exhibuit noctibus persimiles;
atque ita manserunt tenebrae ad plures dies.
Sic ergo imperium rursus ad Irenem
rerumque arbitrium, metu remoto, rediit.
Iam Hadriano papa Romae mortuo,
vir venerabilis honorandusque Leo
pontificalem rite occupavit sedem;
cui seditiosi invidique homines
oculum haud letaliter vulnerarunt,
spe sua, volente sic Deo, frustrati.
Is vero ad regem Francorum Carolum
confugit, huiusque ope recepit sedem,
maleficisque meritam inflixit poenam.
Quare is Carolum stemmate regali ornavit,
eumque Romae imperatorem fecit.
Hinc tenuerunt Romam Franci barbari,
qui Germanorum genere oriundi erant,
quod me superius memini iam scribere.
Gens haec olim sua relicta patria
fines Italiae primitus ingressa est,
eamque armis sus deque concursans,
inclytae praesertim Romae molesta erat.
Sed enim imperante Leone isaurico
haeresimque fovente, ut iam diximus,
Romae veteris primas et sacerdos

κοινωνίας ἔπαυσε μητέρα κράτους,
ϗ δείκνυται μόναρχος, οὐ καλῶς δράσας,
ὃ συμφορᾶς ἤνεγκε τῷ βίῳ βάρος,
ϗ δρᾶμα πικρὸν ἀκοαῖς εὐγνωμόνων
πᾶσαν τραγικὴν ἐκνικῶν τραγῳδίαν,
αὐτῷ δὲ τῷ δράσαντι φωτὸς ζημίαν·
αὕτη γὰρ οὐ φέρουσα πρᾴως τὴν λύπην
φιλαρχίας ἔρωτι ϗ κράτους σχέσει,
παιδὶ σκύφον κίρνησι μεστὸν πικρίας
ϗ κυκεῶνα θανάτου πεπλησμένον,
συνίστορας ἔχουσα ϗ ῥέκτας δόλου
οὓς δωρεαῖς ἔπεισεν ἁβραῖς ϗ λόγοις
τοὺς ταγματάρχας στρατιᾶς τούς τε ἐν τέλει,
δι᾽ ὧν συνέσχε καθελὼν τόνδε κράτους,
ϗ φωτὸς ἠμαύρωσεν αὐτοῦ τὰς κόρας·
φεῦ οἷα ποιεῖς ϗ τυρεύεις ὦ φθόνε
τελχῖνα συνέριθον αὐχῶν κακίας,
ἢ δαιμόνων κάκιστον ἀνθρωποκτόνον·
τόθ᾽ ἥλιος φῶς μὴ φέρων βλέπειν μύσος,
ἀμυδρὸν ἐξέλαμπε ϗ βεβυσμένον
τὰς ἡμέρας δρῶν νυξὶ παρεικασμένας,
ϗ τοῦτο πολλῶν ἡμερῶν παρατάσει·
οὕτω μὲν αὖθις Εἰρήνη κραταρχίαν
ϗ πραγμάτων πρόνοιαν ἔσχεν ἀφόβως·
Τοῦ δ᾽ Ἀδριανοῦ πάπα θανόντος Ῥώμης,
αἰδοῖος ἀνὴρ ϗ σεβάσμιος Λέων
προεδρίαν εἴληφε ταύτης ἐννόμως·
ὃν στασιασταὶ συλλαβόντες ἐκ φθόνου
ὄμμα τ᾽ ἐλωβήσαντο τοῦδ᾽ οὐκ εἰς βάθος
σφήλαντος αὐτοῖς τοῦ θεοῦ τὰς ἐλπίδας·
ὅθεν Καρούλῳ προσρυεὶς ῥηγὶ Φράγγων,
τούτου συνάρσει λαμβάνει πάλιν θρόνον,
ϗ τοὺς ὑβριστὰς ἀνταμύνεται δίκῃ·
ὃν ϗ διαδεῖ βασιλικῇ ταινίᾳ,
ἀναγορεύσας αὐτοκράτορα Ῥώμης·
ἀφ᾽ οὗ κατέσχον βάρβαροι Φράγγοι Ῥώμην,
ἐκ γερμανῶν ἕλκοντες ἄνωθεν γένος,
ὡς ἀνόπιν εἴρητο συγγράφοντί μοι·
Ἰταλίας μὲν τοῖς ὅροις εἰσεφθάρη
πρῶτον γένος σφῶν ἐκλιπὸν τὴν πατρίδα,
ϗ τὴν ἰταλῶν τοῖς ὅπλοις κατατρέχον,
Ῥώμην μεγαλώνυμον ἠνία πλέον·
τοῦ δ᾽ ἰσαύρου Λέοντος ἄρχοντος κράτους
ϗ δυσσεβοῦντος, ὡς ἔφη φθάσας λόγος,
Ῥώμης παλαιᾶς ὁ πρόεδρος ϗ θύτης

ἀποστατήσας Γρηγόριος ἐνθέως
ζυγοῦ τε κράτους ἱερᾶς κοινωνίας
ἔξωθεν ὄντι σπένδεται Φράγγων γένει,
καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς συγκαταλύει μάχην.
ἐπὶ δ' ἀνάκτων Εἰρήνης Κωνσταντίνου
Ῥώμης Λέων ἔντοσθεν αὐτοὺς εἰσάγει
καὶ ταινιοῖ Κάρουλον ὡς ἔφην ἄνω,
κἀντεῦθεν ἦρξαν τῆς ὅλης Ἰταλίας.
Κάρουλος οὗτος ἀξιωθεὶς τοῦ στέφους
ἔστειλε πρέσβεις πρὸς κρατοῦσαν Εἰρήνην
γάμους ἑαυτῷ μνώμενος βασιλίδος,
καὶ τῇδε τυχὸν στερκτέους πεφηνότας·
καὶ τάχ' ἂν ἦκε πρὸς πέρας τὰ τῶν γάμων,
εἰ μὴ μέγα τις ἐν βασιλείοις σπάδων
τῷ κλῆσις Ἀέτιος ἰσχύων τότε,
κῆδος τὸ πρὸς Κάρουλον ἴσχυσε σβέσαι,
πάντα κινήσας λίθον, ὡς παροιμία,
τῷ παρεῖραι τῇ κραταρχίᾳ θέλων
Λέοντα κασίγνητον ἄνωθεν φόβου.

Gregorius ab se repulit divinitus
iugum imperii et sacram communionem,
et cum externo genere Francorum,
omisso bello, pacem foedusque iniit.
Denique sub Irene Constantinoque regibus,
intra romana moenia Francos Leo,
Carolo coronato, ut dixi, excepit;
qui sic totius Italiae evaserunt domini.
Carolus post receptam coronam regiam
legatos misit ad Irenem principem
ut sibi conciliaret eiusdem nuptias,
quae res ipsi reginae valde placuit.
Et nuptiae quidem fortasse peragendae erant,
nisi in aula regali spado quidam,
nomine Aëtius, tunc praecipue praepotens
adfinitatem Caroli impedivisset,
omnem, ut est in proverbio, movens lapidem;
nempe ut tutius Leonem fratrem suum,
quod sibi erat in votis, imperio obtruderet

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Ο ΓΕΝΙΚΟΣ (1) ΕΤ. Θ. ΕΤΕΡΟΙ ΔΕ Η.

NICEPHORUS GENERALIS AN. IX. VEL UT ALII AIUNT, AN. VIII.

Ὅθεν βασιλὶς τοῖς ὅλοις μισουμένη
ἔαπτωσεν ὑπόμειον τῆς μοναρχίας,
ἄλλου παρεισφρήσαντος αὐτῇ σὺν δόλῳ
τοῦ λογοθέτου Γενικοῦ Νικηφόρου,
ἀνδρὸς μιαροῦ κακοήθους τοὺς τρόπους,
ἐρασιχρημάτου τε καὶ φιλαργύρου,
πάσης ταμείου κακίας ἀπληστίας
ἐφόρκου ἀβεβαίου αὐχοῦντος τρόπον·
οὗτος τιμῶν ὅρκια τῇ βασιλίδι
δῆλον τεθείσῃ χρημάτων ἀποκρύφων
θησαυρὸν ἀθρὸν τῇδέ που κεκρυμμένον,
ἄχαρι μηδὲν μηδαμῶς πεισεσθήναι,
ἐπείπερ ὑπέδειξεν αὐτῷ μυρία,
εἰς νῆσον ἐξόριστον ἐκπέμπει βίᾳ
ἐπωνυμίαν πριγκίπου κεκτημένην·
εἶτα μετατίθησιν εἰς νῆσον Λέσβον,
ὅρκων ἑαυτοῦ μηδένα τιθεὶς λόγον·
ἔνθα περαίνει τὸν δρόμον τοῦ βίου·
πανσπερμία δ' ὢν παντοδαπῆς κακίας

Ergo regina Irene invisa omnibus
amissionem imperii perpessa est,
alio per fraudem occupante sceptrum
generali nempe logotheta Nicephoro;
viro nefando, praedito malis moribus,
pecuniae cupido, aque opum amasio,
omni malitia pleno, avarissimo,
instabili periuroq. et mente et lingua.
Hic obligata imperatrici fide
opes reconditas sibi revelanti,
thesaurum grandem quem seposuerat,
nihil molestum fore experturam;
postquam illa ostendit auri acervum,
protinus exsulem pepulit in insulam
quam vulgo nomine indigitant Principis:
inde ad aliam insulam Lesbum transtulit,
nulla sacramenti ratione habita,
ubi illa vitae suae cursum clausit.
Ipse concretus homo malitia omnigena

(1) Codex mendose habet in titulo rubricato ὁ τοῦ Γενικοῦ. Sed emendatur a textu mendum marginis.

sed avaritia in primis pestifera
novorum tributorum inventor extitit,
velut illegitimae capnicae pensionis
excogitatio subditis molestissimae.
Age iam proferam improbitatis specimen,
ut gutta totius dolii gustus sit.
Vir dardanarius et apprime dives
a rege accersitus effari cogitur
quantam auri vim gestaret in loculis.
Is dicit; rex verum dixisse negat.
Porro tuam, inquit, capiti meo manum
imponens, iura per hanc quantum habeas.
Is paruit, animum quatiente metu;
dixitque centum auri se habere libras:
quas ilico ad se adferri rex mandavit;
datisque decem, reliquas rex retinuit;
haud opus est tanto tibi, dicens, auro.
Hic suscepta in Bulgaros expeditione,
qui regiones hesperias incursabant
gravem cum hostibus pugnam commisit:
et primum quidem barbaris superior fuit;
mox victus, vitam amisit in proelio.
Periit simul caterva plurima
ducum, nobilium, et senatorum.
Nam gregariorum numerum nemo iniverit.

ἀπληστίας μάλιστα τῆς ὀλεθρίας
κακῶν ὑπῆρξεν εὑρετὴς τελεσμάτων,
καπνικαλλελέγγυον εἰσπράξιν νόθον
ἐπινοήσας συντρίβων ὑπηκόους·
καὶ τοῦτο δεῖγμα τῆς ἑαυτοῦ κακίας
ὡς ἐκπλέου γένοιτο γεῦμα τοῦ πίθου·
ἀνὴρ παλεγκάπηλος ἀφνειὸς πάνυ
πρὸς τοῦδε κληθεὶς, ἐκβιάζεται λέγειν
ἀριθμὸν αὐτῷ τοῦ προσόντος χρυσίου·
καὶ φάμενον τὸν, οὐκ ἀληθεύειν φάνει·
τείνων ἐπιθεὶς τὴν κεφαλῇ μου χέρα
ὄμνυε φησὶ κατὰ ταύτης εἰς τόσα·
ὁ δ᾽ ἔδρα βληθεὶς δειλίᾳ τὴν καρδίαν,
εἰπὼν δεκάκις χρυσίου λίτρας δέκα,
ἃς καὶ κομισθῆναι γε προστάττει τάχος
ὥσπερ δέκα δοὺς, εἶχε λοιπὰς ὁ κράτωρ,
οὐ δεῖ τοσούτου φάμενος σοὶ χρυσίου·
οὗτος κατ᾽ ἐχθρῶν ἐκστρατεύσας Βουλγάρων
λεηλατούντων δυτικάττα χωρία,
μάχην συνῆψε καρτερὰν ἀντιπάλοις·
καὶ πρῶτον εὐτύχησε κατὰ βαρβάρων·
εἶτα νικᾶται κτείνεται πρὸς τῇ μάχῃ·
προσαπτείνεται δὲ μυριάριθμον στῖφος
ἀνδρῶν στρατηγῶν, εὐγενῶν τῶν ἐν τέλει·
τὸ δὲ στρατιᾶς οὐδ᾽ ἀριθμήσαιτό τις.

STAURACIUS NICEPHORI FILIUS
AN. I, VEL UT ALII AIUNT MENSE I.

Caeso Nicephoro rex Bulgarorum
caput abscidit, eiusq. compagem osseam
argento auroque affabre exornans
dein habuit pro scypho (heu piaculum!)
in laetis coetibus atque conviviis,
irridens scilicet Romanorum reges
et suae victoriae plaudens magnopere.
Tum et Stauracius in proelio sauciatus,
Nicephori invenustus et simplex filius,
quin immo insipiens et intellectu carens,
brevi superstes, mox vitam amisit,
regni specie, non regno, potitus.

ΣΤΑΥΡΑΚΙΟΣ Ο ΥΙΟΣ ΑΥΤΟΥ
ΕΤ. Α. ΟΙ ΔΕ ΜΗΝΑ (1).

Τούτου πεσόντος, Βουλγάρων ἀρχηγέτης
τεμὼν κεφαλὴν καὶ λαβὼν τῆσδ᾽ ὀστέον,
καὶ τοῦτο καλῶς σκευάσας χρυσαργύρῳ,
ἐχρῆτο λοιπὸν ὡς κύλικι, φεῦ μύσους,
ἐν φιλοτησίαις τε καὶ συσσιτίοις,
ἐπεγγελῶν ἄναξι ῥωμαίων τάχα,
αὐτοῦ κατορθώματι κομπάζων μέγα·
καὶ Σταυράκιος δ᾽ ἐν μάχῃ τετρωμένος
παῖς τις δυσειδὴς ἀφελὴς Νικηφόρου
ἀβέλτερός τε καὶ φρονήσεως ἄτερ
βραχύ τι βιοὺς ἀπολείπει τὸν βίον,
φαντασίαν σχὼν οὐκ ἀλήθειαν κράτους.

(1) In titulo rubricato scribitur per compendium μϛ., nihilque additur; ita ut videatur intelligendus mensis unus. Attamen Zonaras regnanti Stauracio duos attribuit menses cum sex diebus.

ΜΙΧΑΗΛ Ο ΡΑΓΚΑΒΑΙΟΣ ΕΤ. Β.

Τούτου θανόντος ἀναδείκνυται κράτωρ
λαμπρὸς Μιχαὴλ τοὐπίκλην ῥαγκαβαῖος,
ἀνὴρ τιμήεις χαριεστάτη φύσις,
χρηστὸς τρόπους πρᾶός τε, καλῶν ἑστία,
φιλευσεβής τις ἀγαθῶν μυρμηκία (1),
ὑπέρμαχος κράτιστος ὀρθῶν δογμάτων·
οὗτος λογάδας ἀρετῆς, λόγου φίλους
ἱερῶν μοναχῶν τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου
Πλάτωνα Θεόδωρον ἅμ' ὁμογνίῳ
Θεσσαλονίκης Ἰωσὴφ καθειργμένους,
ὡς ποιμενάρχῃ τῷ σοφῷ Νικηφόρῳ
μὴ συμμετασχεῖν ἀξιοῦντας μηδόλως
κοινωνίας θείας τε καὶ μυστηρίων,
ἐπ' ἐκ λαϊκῶν εἰς πανύψηλον θρόνον
τῶν πατριαρχῶν ἀθρόως ἀνηγμένῳ,
καὶ τοῖσδε λοιπὸν ἐμμένειν ὡρμημένους,
σπεύσας συνάπτει ποιμένι καὶ ποιμνίῳ·
ἀνδρῶν δὲ πολλῶν καινίσαι τὴν μανίαν
τὴν κατὰ σεπτῶν εἰκόνων πειρωμένων,
συσχὼν τινὰς σφῶν σωφρονίσας τ' αἰκίαις,
ἔπεισε πάντας εὐσεβεῖν Χριστοῦ τύπον.
καί τινα δ' εὑρὼν τῶν μοναχῶν αὖ πάλιν
τῆς μητρανάνδρου παρθένου τὴν εἰκόνα
κακῶς ἀποξέσαντα, φεῦ τῆς μανίας,
γλώσσης ἀπεστέρησεν εὐθὺς ἐνδίκως.
καὶ Μιχαὴλ δὲ στρατιὰν συναλίσας
κατὰ Μυσῶν ἔξεισι δηούντων Θρᾴκην,
καὶ συγκροτήσας τὴν μάχην φρικαλέαν,
ἧτταν ἀπηνέγκατο, Βούλγαροι νίκην,
Λέοντος ἥττης αἰτίου πεφηνότος,
ἐξ Ἀρμενίας στρατιᾶς στρατηγέτου,
ἐρῶντ' ἐρῶντος δριμύτατον τοῦ κράτους·
συῤῥήξεως οὖν συμπεσούσης καὶ μάχης,
αὐθαίρετος ῥίψασπις ὤφθη σὺν δόλῳ,
αὐτός τε φυγὼν καὶ στρατιὰν προτρέπων
αὐτὸν μιμεῖσθαι προτροπάδην τὸ τρέχειν,
οὕτω περιέβαλεν αἰσχύνην κράτει·
ὅπερ τ' ἀποστὰς ἀναζώννυται κράτος·
καὶ γνοὺς Μιχαὴλ ὁ φιλοχρίστου τρόπου,
ἑκὼν ὑπεξίστατο τῆς κραταρχίας,
πέμψας τυράννῳ τὰ παράσημα κράτους,
αὐτὸς δ' ὑπεκστάς, γίγνεται μελαμφόρος.

(1) Ita codex, non μυρμηκιά.

MICHAEL RHANCABAEUS AN. II.

Stauracio extincto successit imperator
illustris Michaël dictus Rhancabaeus,
vir honorabilis, indoles gratissima,
probis moribus, mitis, honestatis ara,
et religiosus bonae rei thesaurus,
rectorum dogmatum defensor optimus.
Hic cum videret virtute ac litteris
insignes homines de Studii coenobio
Platonem, Theodorum, eum fratre suo
thessalonicensi Iosepho, clausos carcere,
quia patriarchae sapienti Nicephoro
communicare prorsus recusabant
sacra in synaxi atque mysteriis,
quoniam laicus homo ad eximium sedem
patriarcharum subito pervenerat,
atque in hoc proposito firmiter haerebant;
curavit statim ut gregem pastori adiungeret.
Cum vero multi renovare insaniam
adversus sacras molirentur imagines;
ipse aliquot captis poenaque coërcitis,
cunctos ad colendam adegit crucem.
Monacho rursus quodam deprehenso,
qui deiparae Virginis imaginem
male dedolaverat (proh vesaniam!)
hunc statim lingua merito privavit.
Deinde Michaël conscripto exercitu
Moesos adgreditur Thraciam vastantes;
cumque se horridae pugnae implicuisset,
vincitur ipse, Bulgari triumphant.
Iam causa cladis fuit sine dubio Leo,
Armenia oriundus, dux copiarum,
et obtinendi sceptri summe cupidus:
qui calente proelii discrimine
sponte per dolum parmulam abiecit,
fugiens ipse copiasque adhortans
ad suam praecipitem imitandam fugam.
Sic conciliavit imperio infamiam.
Postea rebellans purpuram sumpsit.
At Christi mores imitatus Michaël,
re cognita, imperio ultro se abdicavit,
missis tyranno dignitatis insignibus;
ipseque secedens, fit atratus monachus.

LEO ARMENIUS AN. VII.

Sic iste quidem sceptrum occupavit,
scaevus leo, nova belua ex Armenia,
alter Hieroboam, vere novellus
pessimus famulus et fugitivus
a Salomone domino suo rege
deficiens structis insuper insidiis;
immo rebellans, paransque animo
scelestum bellum nedum apostasiam:
subdolus homo, iracundus, fallax,
confovens iram ad obsidendum facinus,
ad consumendum quos hodio baberet,
trux vultu, adducto tristis supercilio,
infidis moribus, varius chamaeleon,
noxium piorum coetui portentum,
gravis culparum levium punitor,
maxime siquis Christi typum coleret.
In pugnis tamen animosus audax,
promptus, actuosus, mavortius affatim,
rei quoque publicae regendae prudens.
Hic armis sumptis contra Moesos barbaros,
qui romanas terras incursabant,
trophaeum insigne post victoriam struxit,
spoliis opimis, ut aiunt, relatis.
Iusti praeterea legumque custos
publicam rem praeclare dirigebat:
neque venales pretio praefecturas
vel militares obtulit ducatus;
neque civiles item magistratus
viris commisit muneri ineptis;
sed cum ratione rectoque iudicio
officia attribuit et procurationes.
Raptores autem legibus coërcuit:
nam et uxorem viri pauperrimi
cum summas quidam sibi vindicasset,
quoniam praefectus haud admissis precibus
tam scelestum facinus non vindicaverat;
ipse imperator puniit raptorem,
praefectum autem officio spoliavit.
Atque in his quidem laude dignus Leo.
Sed enim odio sanctarum imaginum
omnem excessit malitiae limitem.
Quippe hunc errorem valde amplectebatur,
in quem inciderat fuco deceptus

ΛΕΩΝ Ο ΑΡΜΕΝΙΟΣ ΕΤ. Ζ.

Οὕτω μὲν οὗτος σκῆπτρα λαβὼν κατέχει
σκαιὸς λέων θὴρ ἄλλος ἐξ Ἀρμενίας,
Ἱεροβοὰμ ἄλλος ὑπάρξας, νέος
κάκιστος ὄντως οἰκέτης καὶ δραπέτης
ἐκ Σολομῶνος δεσπότου βασιλέως
ἀποστατήσας καὶ δόλον προσαρτύσας,
μᾶλλον δ' ἀποστὰς καὶ νοσήσας ἐσχάτως
κακὴν ἐπανάστασιν ἅμ' ἀποστάσει·
ὕφαλος ἀνὴρ, ὀργιλώτατος, φέναξ,
μῆνιν ἐναύων εἰς φρυκτώρησιν πάθους,
καὶ καταπυρπόλησιν οἷς ἔδρα χόλον,
ὄψις στυγνός τις συννεφὴς τὰς ὀφρύας,
ἄπιστος ἦθος ποικίλος χαμαιλέων,
κακόν τι τερμέριον (1) εὐσεβῶν στίφει,
βαρὺς κολαστὴς μικρὰ προσκεκρουκόσι,
τοῖς προσκυνηταῖς εἰκόνος Χριστοῦ πλέον·
πλὴν πρὸς μάχας ἦν γεννάδας τολμητίας,
θυμηργὸς ὀξὺς ἀρεϊκὸς καθάπαξ,
κοινῶν τε διοίκησιν εὖ ἠσκημένος·
καὶ γὰρ στρατεύσας κατὰ Μυσῶν βαρβάρων
κατατρεχόντων γῆς ὅρους Ῥωμαΐδος,
περιφανὲς τρόπαιον ἱστᾷ καὶ νίκην,
λείαν Μυσῶν θεὶς τὰ κατὰ σφᾶς ὡς λόγος·
πρὸς δ' αὖ δικαίου καὶ νόμων ἦν τις φύλαξ,
πράγματα δημόσια καλῶς διέπων·
οὐ χρημάτων γὰρ ὠνίους ἐθναρχίας
ἢ ταγμάτων γε προὐτίθει στρατηγίας,
ἢ κοινὰς ἀρχὰς πραγμάτων τε φροντίδας,
ἀνδράσιν ὑπῶν μὴ πεφυκόσι νόμων·
πάσας δὲ τιθεὶς σὺν λόγῳ τε καὶ κρίσει
ἀρχαιρεσίας καὶ διοικήσεις ὅλων·
τοὺς δ' ἁρπαγαῖς χαίροντας εἶργεν ἐννόμως·
καὶ γάρ ποτ' ἀνδρὸς γαμετὴν πενεστάτου
τῶν τινος ἁρπάσαντος εὐγενεστάτων
ἐπεὶ τιμωρὸς ὤπτο μηδόλως κλύων
ὕπαρχος οὕτω πράγματος παρανόμου,
αὐτὸς δι' αὐτοῦ τὸν βιαστὴν εὐθύνει
τὸν δ' ὕπαρχον πέπαυκε τῆς λειτουργίας·
ἀλλ' ἀποδεκτέα μὲν ὑπάρχει τάδε·
ἡ δ' αὖ σεβαστῶν μανία κατ' εἰκόνων
ἅπαν ὑπερβέβηκεν εἶδος κακίας·
ἔστεργε καὶ γὰρ ᾗ συνεσχέθη πλάνῃ
εἰς ἥνπερ ἐμπέπτωκεν ἠπατημένος

(1) Ita codex; cuius vocabuli notionem ab aliis discere studeo.

πρὸς ἀμονάχων δυστρόπων λαοπλάνων,
οἷς μυσταγωγοῖς χρώμενος παραινέταις
ὡς δῆθεν ἀπόρρητα φράσιν εἰδόσιν,
καρποῦ τε τοῦ πνεύματος ἠξιωμένοις·
καὶ τῶνδ' ἀλιτήριος εἴξας τοῖς λόγοις
ἀνανεοῖ κάκιστα τὴν ἐσβεσμένην
ἐκ συνοδικῆς ἀποφάσεως πλάνην,
καὶ πνεῖ σφοδρόν τι καὶ λεόντειον τάλας
κατ' ὀρθοδόξων εὐσεβῶν Χριστοῦ φίλων·
καὶ ποιμενάρχην τὸν σοφὸν Νικηφόρον,
τὸν δόγμ' ἀνατρέποντα τὸ βδελυκτέον
τίθησιν ἐξόριστον ἐκβαλὼν θρόνου
εἰς Προικόννησον νῆσον ἑλλησποντίων·
εἰς ἣν διαπόντιος ἦν ἐσταλμένος,
καὶ κατὰ τὸν πλοῦν, ὢ τεραστίου λόγου,
τῷ πνεύματι γνοὺς τὴν κέλευθον ἁγίου
Θεοφάνης πόρρωθεν ἔνθεος λύχνος
μονῆς προεστὼς τῆς κατ' ἀγρὸν κειμένης
θυμιάμασιν ἡμμέναις τε λαμπάσιν
προὔπεμπεν εἶον δεξιούμενος μέγαν.
ὁ δ' ἐκ κελεύθου προσκύνησιν ἦν νέμων
τῷ τὴν προπομπὴν εὐτρεπικότι φίλῳ·
ὡς εἰκὸς οὐκοῦν θαυμασάντων ναυτίλων
καὶ τινὶ προσκύνησιν εἰπόντων νέμει,
ὁ δ' ὡς προαθρῶν, γεννάδᾳ Θεοφάνει
ὁμολογητῇ καὶ μοναχῶν προστάτῃ
ἀσκουμένων κάλλιστα κατ' ἀγρὸν μέγαν·
οὗτος κατασχὼν Μιχαὴλ τραυλὸν θέσιν
τῶν τινα λαμπρῶν καὶ περιφανεστάτων
καὶ πρόσθεν οἱ φίλων τε καὶ τιμωμένων,
ἐν φυλακῇ τίθησι καὶ καθειργνύει·
εἶτα κατακέκρικεν αὐτοῦ καὶ μόρον
τὸν διὰ πυρὸς ἡ μιαρὰ καρδία·
καὶ τάχ' ἂν ἐξήνυσεν αὐτὸν αὐτίκα,
εἰ μὴ βασιλὶς εὐνέτις ἦν ἐνστάτις·
ἐπεὶ δ' ἀφείθη, καλέσας συνωμότας
συνίστορας δέσμιος οὓς ᾔδει τύχας,
σὺν σφίσι τῷ Λέοντι καττύει λόχον·
οἳ καὶ κατ' ὄρθρον παραδυσθέντες λάθρα
τοῖς βασιλείοις Παπίου συνεργίᾳ
ἐν κληρικῶν σχήματι καὶ ξιφηφόροι
ὡς δῆθεν ἀνοίσοντες ᾠδὰς ὀρθρίας
σφάττουσι τὸν Λέοντα τοῖς ξιφιδίοις
ἐν τῷ νεῷ ψάλλοντα σὺν κληρωμένοις,
θείᾳ τραπέζῃ προσπεφευγότα φόβῳ,

a pseudo monachis impiis impostoribus
qui sibi in sacris aderant consiliarii,
ceu nempe eventuum arcanorum conscii,
et sancti spiritus munere exornati.
Quamobrem horum instinctus sermonibus
impius princeps pessime resuscitat
synodico extinctam decreto haeresim,
gravem leoninamque iram spirans
adversus orthodoxos pios Christophilos:
et archipraesulem doctum Nicephorum,
qui abominando dogmati resistebat,
sede depositum pellit in exilium
ad Proeconesum insulam hellesponticam;
ad quam dum navi deportatus ducitur,
mirum in cursu contigit prodigium.
Nam sancti viri cognito spiritaliter
itinere dius Theophanes, procul licet,
qui monasterio praeerat in agris posito,
et ture et facibus incensis magnum
prosequebatur veluti salutans virum.
Vicissim de nave hic cernuus adorabat
amicum qui transeuntem se honorabat.
Igitur nautis iure demirantibus
et quemnam adoraret sciscitantibus,
inclytum, inquit vaticinans, Theophanem
confessorem et monachorum praesidem,
qui sanctum asceterium in agro incolunt.
Deinde Leo balbum Michaëlem
splendidum virum ex optimatium numero
quem hactenus amicum in aula habuerat,
vinctum carceri tradit custodiendum:
mox etiam immiti animo decernit ipsi
luendum igne supremum supplicium:
et sine mora rem transacturus erat,
nisi regina coniux intercessisset.
Ergo hic dimissus vinculis, coniuratos
advocat, notos sibi rei gerendae socios,
quibuscum Leoni statim struit insidias.
Hi sub auroram introgressi clanculum
in aulam regiam, Papiae favore,
sub clericali veste succinti gladiis,
ceu matutinis canticis daturi operam,
armis eductis Leonem confodiunt
psallentem in ecclesia inter clericos;
qui territus ad divinum altare confugiens

in eo violentam pertulit necem loco,
quem violaverat haereticus infelix.
Quae priusquam acciderent, hoc visum accidit.
Mater Leonis conspexit per somnium
in blachernensi templo adstantem sibi
feminam exornatam in regium morem,
quam circumstabat cum decenti ordine
candidatorum manipulus virorum.
Sed pavimentum redundabat sanguine.
Insuper audiit dicentem mulierem;
ut regis matri scyphus ad bibendum
cruore plenus exhiberetur.
Qua talem potum prorsus respuente;
mulier respondit, nonne filius tuus
divinum filium meum et me colentibus
plagas imponit praeter fas cruentas?
Ipsa rogavit igitur regem filium
scelus ut omitteret, nequid mali accideret;
verum hic maternis haud paruit monitis.

ἐκεῖ βιαίως τὸν βίον λελοιπότα,
ἔνθα περ ἐξύβρισεν ἀσεβῶς τάλας·
πρὶν ἢ δὲ ταῦτα συμπεσεῖν, ὤπται τάδε·
ἔδοξε μητρὶ τοῦ Λέοντος κατ' ὄναρ
ναῷ βλαχερνῶν εἰσδῦσαν παριστάναι
γυναῖκα καταθρεῖν κοσμίαν βασιλίδα
λευχειμονοῦσιν ἀνδράσι τιμωμένην,
δορυφορουμένην τὸ σὺν εὐταξίᾳ·
τὸ δάπεδον δὲ πλῆρες αἱμάτων βλέπειν·
πρὸς δ' αὖ ἀκοῦσαι τῆς δορυφορουμένης
σκεῦος λεγούσης μητρὶ τοῦ βασιλέως
νεμεῖν πιεῖν αἵματος ἐμπεπλησμένον·
πόσιν δὲ τῆσδε παντελῶς ἀρνουμένης,
γυναῖκα φάναι, σὸς δὲ παῖς οὐχ αἱμάτων
υἱὸν θεόν μου προσκυνοῦντας κἀμέ γε
τίθησι πλήρεις μαστιγῶν παρανόμως;
ἐδεῖτο παιδὸς τοιγαροῦν στεφηφόρου
λῆξαι μανίας μὴ κακόν τι καὶ πάθῃ·
ἀλλ' ἦν ἀπειθὴς μητρικαῖς συμβουλίαις.

MICHAEL BALBUS AN. IX.

ΜΙΧΑΗΛ Ο ΤΡΑΥΛΟΣ ΕΤ. Θ.

Sic interfecto, ut diximus, Leone;
Michaël balbus procedit imperator,
qui pedes adhuc pedicis conclusos
gestans, ad regium devenit fastigium:
statimque ad magnam progressus ecclesiam
ab archipraesule stemma regni accipit.
Hic sui trahebat generis originem
urbe ex Amorio phrygia in provincia,
genitus infimis sine re parentibus.
Ipse vir nequam, haereticus, fidelium
pestis, et carnifex partis orthodoxae;
secta tam varius quam eorium pardaleos,
alter quin adeo discolor chamaeleon,
haereticorum omnigenae malitiae
cinnus atque colluvies abominabilis,
Athinganis christomachisque favens,
ac Sadducaeis potissime tristissimis,
aliisque insuper sectis haereticis;
sabbata observabat et neomenias,
futurae vitae bona et resurrectionem
et prophetas omnes irridebat;
daemonas prorsus nullos esse putabat;
Iudam dicebat esse laude dignum;

Οὕτω σφαγέντος τοῦ Λέοντος, ὡς ἔφην,
τραυλὸς Μιχαὴλ ἀναδείκνυται κράτωρ,
ἔτι σιδήρῳ τοὺς πόδας καθειργμένος
ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς αὐτοκράτωρ·
εἶτ' εἰς μεγάλην προσδραμὼν ἐκκλησίαν
παρ' ἀρχιθύτου γίνεται στεφηφόρος·
ἄνωθεν οὗτος εἷλκε σειρὰν τοῦ γένους
ἐκ Φρυγίας μὲν, ἄστεος δ' Ἀμορίου,
ἐκφὺς πενιχρῶν ἀπόρων τε πατέρων,
ἀνὴρ ἀποφρὰς δυσσεβὴς πιστῶν λύμη,
βαρὺς τιμωρὸς ὀρθοδοξούντων μέρους,
πάρδαλις οἷον ποικιλόχροος σέβας,
ἄλλος χαμαιλέων τις ἀμείβων χρόας,
τῶν αἱρετικῶν παντοδαπῆς κακίας
πανσπερμία τις παμμιγὴς βδελυκτία,
ἀθιγγάνοις τὲ καὶ χριστομάχοις φίλος,
σαδδουκαίοις μάλιστα τοῖς τρισαθλίοις,
ἄλλῃ τε λοιπῶν αἱρετικῶν φρατρίᾳ,
ἔστεργε τὰ σάββατα καὶ νουμηνίας·
μέλλοντ' ἀγαθὰ καὶ πάλιν δρόμου βίου,
καὶ τῶν προφητῶν διέσυρε τὸ στῖφος·
οὐκ ὤετ' εἶναι δαίμονας τὸ παράπαν,
τὸν Ἰούδαν ἔφασκεν εἶναι δεκτέον,

μὴ κατὰ καιρὸν ἐκτελεῖσθαι κατ' ἔθος
πάσχα τὸ σωτήριον ἀπεφλυάρει·
πορνείαν ὠνόμαζεν οὐχ' ἁμαρτίαν,
οὔτ' ἄλλο κακῶν, φιλόπονος καρδίᾳ·
Θεόν τ' ὀμνύναι τῶν ὅλων παρεγγύα
ὡς μὴ τρισυπόστατον ὑμνῶν τριάδα·
οὗτος βαρὺς ἐπνευσεν εὐσεβῶν μέρει
καθυποβαλὼν αἰκίαις σφᾶς ἀγχίαις
καὶ φυγαδείαις καὶ τελευταῖον μόροις
ὑπὲρ σεβαστῶν προσκυνητῶν εἰκόνων·
πρὸς τοῖσδε καθείργνυσι φωστῆρας δύο
Εὐθύμιον Σάρδεων σὺν Μεθοδίῳ,
τύπτει τ' ἀφειδῶς μαστιγῶν πολλῶν βάρει·
ὧν Εὐθύμιος εὐψύχως φέρων πόνους
ἐναποθνήσκει βασάνοις λαβὼν στέφος·
καθείργνυται δὲ Μεθόδιος μακρόθεν.
Ἄνακτι τῷδε Θωμᾶς τις ἀποστάτης
ἐπιφυεὶς ὅπλοις τε καὶ βάρει στόλῳ
πορθῶν ἐδῄου τὰ πέριξ Βυζαντίδος·
καὶ τοῦτ' ἐπὶ μάκιστον οὐ καλῶς ἔδρα·
ὅμως δίκην ἔτισε συσχεθεὶς τάλας
διπλοῦν ὑποστὰς ὧν ἔδρασε τὸν μόρον·
Τούτου κρατοῦντος, ἀγαρηνῶν τι γένος
οἰκοῦν ἴσχον δυτικὴν Ἰβηρίαν,
ἀρχῷ προσῆλθεν ἀξιοῦν ἀποικίαν
σφίσι παρασχεῖν εἰς τινα θέσθαι τόπον.
τοῦ δ' ἄρα κατ' αὐτοὺς ἐστενωμένου τόπου
καὶ μὴ σθένοντος σφῶν φέρειν συνοικίαν·
καὶ πείθεται φύλαρχος αὐτῶν τοῖς λόγοις,
καὶ τούσδε λαβὼν ἐξέπλευσε σὺν στόλῳ·
λαφυραγωγῶν πυρπολῶν νήσους ὅλας,
καὶ πειρατικῆς ἀναπιμπλῶν ναυτίας·
ἐπεὶ δὲ καθώρμισε τριήρεις Κρήτῃ,
τὸ πάμφορον δ' ἔβλεψε νήσου καὶ θέσιν
εὖ κράσεως ἔχουσαν ἄλλων θ' ὡρίων,
φλέγει μονωθεὶς πάντα πυρὶ τὸν στόλον·
καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ναυτικοῦ πεφλεγμένου
καρδίαν οὐχ ἥκιστα καύσεως στόλου
καὶ γαμετῶν καὶ φιλτάτων μεμνημένου,
νῦν ὑμῖν ὧδε χῶρος εἰς κατοικίαν
γάλα μέλι ῥέουσα γῆ τις ἀντέφη,
ἥνπερ κατοικήσατε συσχόντες φίλοι
καὶ φίλτατα κτήσεσθε γήμαντες τάχα·

praeter suum tempus paschalem ritum
a nobis celebrari blaterabat;
scortationem negabat in culpis ponere
vel quicquam esse mali furiosus homo;
Deum sic iurare summum suadebat,
tamquam trium hypostaseon non sit trias.
Hic molestus erat partibus orthodoxis,
quas cruciatibus diris exercebat,
nec non exsiliis et supremis suppliciis
propter angustarum cultum imaginum.
Praeterea comprehendit insignes duos,
Sardium epum Euthymium cum Methodio,
multoque et gravi verbere caecidit.
In his Euthymius fortiter dolores ferens
stemma lucratus moritur in cruciatu;
Methodius remotum in carcerem ablegatur.
Regnanti huic Thomas rebellis quidam
hostis exortus, armis et classe gravi
cunctam Byzantii diripiebat viciniam;
idque permulto malum duravit tempore:
sed ad extremum captus infelix Thomas
factorum suorum duplam persolvit poenam.
Sub hoc item rege, Agarenorum quaedam
tribus occiduam incolens Iberiam
principem suum precibus fatigabat
ut se in coloniam duceret ad alias terras,
quoniam arctiore nunc habitabat loco
qui iam non caperet incolarum numerum.
Paruit tribulium princeps sermonibus,
impositoque in navibus populo
insulas coepit depraedari, incendere,
mareque opplevit piraticis navigiis.
Cumque appulisset ad Cretam triremes,
miratus insulae uberem naturam,
temperiem aëris, commoditates ceteras;
remotis arbitris, classi subiecit ignem.
Post id, quum socia turba dolore arderet
haud minus quam incendio flagrabant naves,
propter uxorum ac pignorum memoriam;
nunc, ait princeps, vobis heic est manendum
in regione quae lacte et melle fluit;
quam ut occupetis, oro vos, amici,
ductisque uxoribus pignora procreetis.

Tempore ex illo Ismaëlis populus
fortiter insulam eiusque arces tenuit.

THEOPHILUS MICHAELIS FILIUS AN. XII.

Mortali Michaël vita discedens
imperium filio tradidit Theophilo;
qui religione a pueris imbutus prava
paternae visus est potentiae simul
haereseosque heres et successor:
immo copioso regioque modulo,
ut in proverbio est, patrem superans,
impietatis suae fervidum furorem
contra cultores imaginum spirans.
Ceterum iuris incorrupti tenax
iustarumque legum custos erat;
cuiusce rei proferam testimonia.
Illustris vir imperatricis frater,
nomine Petronas, dignitate drungarius,
ad versus vicinam feminam iniurius erat,
dum extruendis altius cubiculis
illius domum detrimento adficeret.
Mulier igitur regem invocavit,
qui iussit a Petrona damnum refici.
Hic de sua nihil remisit iniustitia.
Accessit ergo ad regem mulier iterum,
contra drungarii vim expostulans,
suamq. iniuriam clamitans questa est.
Tunc rex submissis qui rem cognoscerent,
ubi Petronam crimini affinem scivit,
flagris in eum rite animadvertit,
et sic punitum publice in urbe exposuit:
tum aedificium a fundamentis subruit,
iussitque feminae materiem attribui.
Insuper onerariam plenam mercibus
navem conspicatus e regia domo,
quae nuper a mercando reversa fuerat;
ut hanc reginae coniugis esse audiit,
ipsam cum mercibus igne consumpsit;
quia reges, inquit, haud decet mercari
nec dardanariorum vitam sequi;
sed privatorum id conditioni relinquere,
ut hinc tuendae vitae copiam habeant.
At quantum iusti fervidus amans erat,
tantundem gravis iracundusque erat

ἐκ τοῦδε λοιπὸν Ἰσμαὴλ ἰσχυρὸν γένος
νῆσον κατέσχον ϗ τὰ τῆς νήσου κράτη.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ Ο ΥΙΟΣ ΑΥΤΟΥ ΕΤ. ΙΒ.

Ὁ Μιχαὴλ δὲ τὸν βίον καταστρέφει
λιπὼν τὸ κράτος παιδὶ τῷ Θεοφίλῳ
σέβας μὲν οὐ τρέφοντι καλὸν ἐκ νέου,
ἀλλὰ πατρῴας δυσσεβείας ϗ κράτους
ὀφθέντι κληρούχῳ τε ϗ διαδόχῳ,
μᾶλλον δὲ πολλῷ ϗ βασιλικῷ μέτρῳ
νικῶντι καθά φασι τὸν φυτοσπόρον
τῆς δυσσεβείας διαπύρῳ μανίᾳ,
ἣν προσκυνηταῖς ἐμπνέων ἦν εἰκόνων·
στάθμη δὲ δίκης ἀρρεποῦς πεφυκότι,
ϗ τῶν νόμων φύλακι τῶν εὖ κειμένων·
ϗ τῶνδε μαρτύριον ἃ μέλλω φράσειν·
λαμπρῶν τις ἀνὴρ σύγγονος βασιλίδος
κλῆσιν Πετρωνᾶς δρουγγάριος ἀξίαν
ἐγγειτόνων γύναιον οἰκοῦν ἠδίκει
τῷ τὰς διαίτας τῶν δόμων ὑψοῦν μέγα
τῷ δωματίῳ προξενῶν τοῦδε βλάβην·
ὃ ϗ προσῆλθε βασιλεῖ τούτου πέρι·
ὁ δ' αὖ κελεύει Πετρωνᾷ λῦσαι βλάβην·
ἀλλ' οὗτος αὖθις ἀδικῶν οὐκ ἀνίει·
πρόσεισι γυνὴ τῷ στεφηφόρῳ πάλιν
καταβοῶσα τῆς βίας δρουγγαρίου,
τὴν ἀδικίαν ἐκτραγῳδεῖ σὺν γόοις·
στείλας βασιλεὺς ἐξετάζει τὴν δίκην,
ϗ γνοὺς Πετρωνᾶν ὑπόδικον αἰτίαις
αἰκίζεται μάστιξιν αὐτὸν ἐννόμως,
ϗ στηλιτεύει φανερῶς ἐν τῇ πόλει,
ϗ συγκατασπᾷ τὰς διαίτας ἐκ βάθρων
ϗ τῇ γυναικὶ τὰς ὕλας διανέμει·
ϗ φορτίδα δὲ τῶν ἀγωγίμων πλέαν
ἰδὼν προκύψας ἐκ βασιλείων δόμων
ἐξ ἐμπορίας κατάρασαν ἀρτίως
ϗ βασιλίδος τυγχάνειν γνοὺς φορτίδα
ἔμφορτον αὐτὴν τῷ πυρὶ καταφλέγει,
μὴ δεῖν βασιλεῖς ἐμπορεύεσθαι λέγων,
μετ' οὖν παλιγκάπηλον ἀνύτειν βίον·
μοίρᾳ δ' ἰδιώτισι ταῦτ' ἀφιέναι,
ὡς ἂν ἀφορμὰς συμπορίζωνται βίου·
ἀλλ' ὡς δικαίου διάπυρος ἦν φίλος,
οὕτως ἐπαχθὴς ϗ δυσοργής τις λίαν,

τιμωρὸς ὑπῆν εὐσεβῶν ἠρεμένοις.
ἐλύττα καὶ γὰρ κατὰ σεπτῶν εἰκόνων,
καὶ προσκυνητὰς ἱερῶν μορφωμάτων
ἄνδρας ὁσίους ἀγγελικοὺς τὸν βίον
ὡς δυσμενεῖς τε δυσσεβεῖς στυγητέους
πάσαις ἐκάκου τῶν λυπηρῶν ἰδέαις,
μηδὲν προλείπων εἶδος ἀπανθρωπίας,
ᾐκίζετ᾽ ἀπήλαυνε κατεπυρπόλει,
εἱρκτῇ ζοφώδει κατέκλειε δεσμίους,
βυθοῖς ἐδίδου καὶ μακραῖς κακουχίαις,
ἔστιζεν ὄψεις, ὢ ξένης τιμωρίας.
καὶ ταῦτα ποιῶν ἐκμανῶς σατὰν λάτρις
αὐτῷ δοκῶν ἦν τὰ θεῷ πράττειν φίλα,
ἃ καὶ λατρείαν τῷδε δεκτὴν προσφέρειν,
ἣ φησὶ Χριστὸς ἐν λόγοις εὐαγγέλοις
ταῦτ᾽ ἄρα πλείστους ἐνθέως ἀνδρισμένους .
καὶ χριστομάχου τοῦδ᾽ ἐλέγξαντας πλάνην
μόρῳ παραδοὺς μάρτυρας ἀπειργάζει·
ἄλλοι δ᾽ ἐναπέμειναν ἀλεῖπται βίῳ,
εἷς Μεθόδιος συνάριθμος τυγχάνει
καὶ Θεοφάνης σωφρόνως στιγματίας,
καὶ ζωγράφος Λάζαρος καυθεὶς τὰς χίρας,
αἷς εὐχερῶς ἔγραφεν εἰκόνας πάλιν.
Θεόφιλος σχεῖν σύζυγον βίου θέλων
κοινωνὸν ἅμα τοῦ κράτους καὶ τοῦ λέχους,
χορὸν συνῆξε παρθένων πολλαχόθεν
καλῶν ἁπασῶν, ὄψιν εὐπρεπεστάτων·
ἐν αἷσπερ ἐξέλαμπε τῶν ἄλλων πλέον
οἷος σελήνης πλησιφαοῦς τις κύκλος
σώματος ὥρᾳ λαμπρότητι τοῦ γένους
καὶ μαρμαρυγαῖς τῶν λόγων Εἰκασία·
χρυσοῦν τι μῆλον ἀμέλει φέρων ἄναξ
περιπολῶν ἦν τὸν χορὸν τῶν παρθένων
μνῆστρον σκοπῶν δοῦναι τι τοῦτο φιλτάτῃ·
ὡς οὖν θεᾶται παριὼν Εἰκασίαν,
κάλλους περιττοῦ θαυμάσας κόρην, ἔφη·
διὰ γυναικὸς φαῦλα πάντ᾽ ἀπέῤῥυη·
ἡ δ᾽ ἠρέμ᾽ ἀντέφησεν εὐστόχως ἄγαν,
ἀλλ᾽ ἐκ γυναικὸς πηγάζει καὶ βελτίω·
ὁ δ᾽ αὖ παρῆλθε θαυμάσας τὴν παρθένον·
καὶ δοὺς τὸ μῆλον παρθένῳ Θεοδώρᾳ
χρόαν ἐχούσῃ πατρίδα Παφλαγόνων
πλὴν εὐπατριδῶν πατέρων κατηγμένῃ
κοινωνὸν αὐτὴν ἄγεται κράτους λέχους,

adversus verae religionis adseclas:
saerarum etenim odio imaginum
imbutus, quicumq. his adhibebant honorem,
sanctos vitaque angelica viros praeditos,
velut hostes, impios, abominabiles,
omni adfligebat molestiarum genere,
nullam omittens saevitiae speciem.
Cruciabat igitur, pellebat in exsilium,
urebat, caeco vinctos tenebat carcere,
mergebat aquis, longis urgebat poenis,
faciem compungebat (o supplicium novum!)
Quae patrans hic furiosus satanicola,
sibi videbatur rem Deo acceptam facere
ipsique gratum exhibere famulitium,
ut ait Christus in sermone evangelico.
Sic ergo plurimos decertantes fortiter,
scelestamq. huius arguentes haeresim,
morte damnatos efficiebat martyres.
Aliquot tamen martyrii hortatores
supervixerunt, in quibus Methodius,
Theophanesq. honesto compunctus stigmate,
et pictor Lazarus qui perustis manibus,
belle tamen rursus pingebat imagines.
Iam Theophilus adpetens vitae sociam
imperii simul torique participem,
chorum undecumque collegit virginum,
quarum etsi nulla non erat formosissima
inter has tamen magis emicabat,
qualis est lunae cumulatus orbis,
venusto corpore et generis splendore
sermonisque etiam dignitate Icasia.
Aureum ergo pomum manu gerens
chorum virgineum rex circumibat,
ut hunc gratissimae daret arrhabonem.
Ut autem vidit in transitu Icasiam,
formam eximiam mirans puellae, ait;
cuncta obvenerunt mala per mulierem.
Illa submisse, sed prudenter admodum,
atqui ex muliere meliora manant, ait.
Rex admiratus virginem, praeteriit;
pomoque tradito virgini Theodorae
patriam quidem habenti Paphlagoniam,
sed de patriciis genitae parentibus,
hanc simul imperii torique participem

fecit, praeterita ut iam divi Icasia:
quae ubi mundanum non est adepta sceptrum,
terrenique regis nuptiis excidit,
spiritalem et omnium regem sponsum
lucrata est et caelestis regni sortem.
Monialis enim condito monasterio,
in hoc se exercuit litteris dans operam;
eiusque extant pleni lepore libri.
At imperatrix, inclytum Dei donum,
sacras imagines clanculum colens,
servabat reverenter in arca conditas
insanum odium coniugis declinans,
quo cultores imaginum prosequebatur.
Quumque illa aliquando has ipsas coleret,
homuncio quidam Thersite deformior
dementi mente praeditus et insipiens,
regii palatii ludicrum ludibrium,
rogavit adstans; quid hae sunt o Mana?
hoc enim nomine reginam appellabat.
Illa pure respondit, sunt pulchrae pupae.
Protinus ad regem illinc cursu concito
homuncio ille venit pro more suo.
Rex sciscitatur undenam ipse veniat;
vesanus illinc sese redire ait,
et reginam possidere pulchras pupas.
Rex pupas intelligens esse imagines,
ira inflammatus pergit ad reginam,
eamque obiurgat compellans verbis asperis.
Ipsa cavillatorem decipiens improbum,
ait se in speculo contemplantem spectra,
formam suam appellasse puparum nomine.
Sic elocuta regis extinxit iram.
Rex hic Theophilus saepenumero
tum per se ipse tum per duces bellicos,
quos multos habuit forti animo praeditos,
Manuelem praesertim ac Theopobum,
feliciter bellavit cum hostium caede.
Ambo enim erant dextri fortesque,
neminique cedebant suorum temporum
strenuitate vel arte imperatoria.
Ipse Theophilus liberalem manum
munificamque omnibus porrigebat.
Quare etiam hospitium splendidum magnum,
ad peregrinos excipiendos exstruens

τὴν Εἰκασίαν παραβλέψας ὡς ἰδίαν·
ἡ μὴ τυχοῦσα κοσμικῆς σκηπτουχίας
οὐ νυμφίου τε γηγενοῦς βασιλέως,
πλουτεῖ νοητὸν παντάνακτα νυμφίον,
ϗ βασιλείας οὐρανῶν κληρουχίαν·
μονάσασα δὲ ϗ μονὴν δειμαμένη,
ἠσκεῖτ' ἐν αὐτῇ προσλαλοῦσα ταῖς βίβλοις,
ἧς μεστὰ συγγράμματα χαρίτων ἔφυ.
Ἡ δὲ βασιλὶς ἡ Θεοῦ θεία δόσις
στέργουσα κρύβδην εἰκόνας σεβασμίας
κατεῖχεν ἔνδον εὐλαβῶς κιβωτίῳ,
μανίαν ἐκκλίνουσα τοῦ συνευνέτου
ἥνπερ προσῆγε προσκυνηταῖς εἰκόνων·
ϗ δή ποτ' αὐτῆς προσκυνούσης εἰκόνας,
αἴσχιον ἀνδράριον αὐτοῦ Θερσίτου
παράφορον νοῦν ϗ παρακεκομμένον
ἀνακτόροις ἄθυρμα ψυχαγωγία,
ἠρώτ' ἐπιστὰν, τί τάδ' ἐστὶ ὦ μάνα·
οὕτω γὰρ ὠνόμαζε τὴν βασιλίδα,
ἡ δ' ἀφελῶς εἴρηκε, καλὰ νινία·
ἐκεῖθεν οὖν ἔδραμε πρὸς βασιλέα,
ἐκεῖνο τ' ἀνθρώπιον ὡς εἴθιστό οἱ·
ὁ δ' ἤρετο ἐξ ὅτου περ ἥκειν ϗ πόθεν·
τὸν δ' ἐκμανὰς ἔφησεν ἥκειν ἐνθάδε,
ϗ τήνδε καλὰ προσκεκτῆσθαι νινία·
συνεὶς βασιλεὺς εἰκόνας τὰ νινία,
θυμοῦ πνέων ἄπεισι πρὸς βασιλίδα
ϗ λοιδορεῖται ϗ καθικνεῖται λόγοις·
ἡ δ' ἦν σοφιστὴν ἀπατῶσα κακίας,
τὰς ἐν κατόπτροις ἐμφάσεις λέγουσά πως
μορφῆς ἐμῆς ἰδεῖν τι φράσαι νινία·
οὕτω θυμοῦ σβέννυσιν εἰποῦσα φλόγα·
οὗτος βασιλεὺς Θεόφιλος πολλάκις
ϗ δι' ἑαυτοῦ ϗ στρατηγῶν ταγμάτων
ἄλλων τε πολλῶν ἀνδρικῶν εὐκαρδίων,
Μανουὴλ δ' οὐχ ἥκιστα ϗ Θεοφόβου,
μάχας κατώρθου κτεινόντων ἀντιπάλους·
ἤστην γὰρ ἄμφω δεξιὼ ῥωμαλέω
ϗ τῶν κατὰ σφᾶς οὐδενὸς λελειμμένω
εὐανδρίαις τε ϗ καλαῖς στρατηγίαις·
ϗ χεῖρα δ' εἶχε φιλότιμον πλουσίαν
εὐεργετικὴν φιλόδωρον εἰς ὅλους·
ἔθου ξενῶνα ϗ φαεινὸν ϗ μέγαν
εἰς ἀνάπαυμα τῶν ξένων ἀπαρτίσας

κλῆσιν ἑαυτοῦ τῷ δομήματι νέμει,
οἶκον γυναικῶν ὄντα τὸ πρὶν ἀσέμνων·
ἥττητο δ' οὐδὲν ἀφροδισίων σφόδρα
τῇ σωφροσύνῃ προσπεπτωκὼς ἐκτόπως·
Ἀλεξίῳ δὲ τῷ Μωσηλὲ τοὐπίκλην
ἐξ ἀρμενίων κριτιτῶν λαμπροῦ γένους
ἀνδρὶ στρατηγῷ γεννάδᾳ ῥωμαλέῳ
μετὰ χαρίτων ὄψιν ἠγλαϊσμένῳ
Μαρίαν συνῴκισε τὴν θυγατέρα,
τιμήσας αὐτὸν ἀξίᾳ τῇ καισάρων·
καὶ σὺν στόλῳ πέπομφε πρὸς Λογγιβάρδους·
φθονουμένου δὲ τοῖς κατ' αὐτὸν ἀνδράσι
καὶ τῷ βασιλεῖ γ' ἐνδιαβεβλημένου,
διαβολῶν σύζυγος ἦν ζῶσα λύτις·
ἐπεὶ δ' ἐκείνη κατέλιπε τὸν βίον,
εὐθὺς περιφάνειαν ἐκλιπὼν βίου,
καίσαρος ἀξίαν τε, συγγενεῖς, φίλους,
ἄλλα τε πάντα καὶ πλέον τύρβην βίου,
τὸ κατὰ Χριστὸν ἀμφιέννυται ῥάκος,
καὶ τρίχα καρεὶς τὴν μονὴν ὑπεισέδυ,
ἣν αὐτὸς ἀνήγειρε τὴν Ἀνθεμίου·
ἐν ᾗ μονάζων καταλύει τὸν βίον.
Τοῦ δ' Ἀμορίου πατρίδος Θεοφίλου
ταῖς ἀγαρηνῶν στρατιαῖς ἡλωκότος,
ἀπειραριθμήτου δὲ κτανθέντος στίφους
καὶ πλῆθος ἄλλο μυριάριθμον τότε
ἀχθὲν δορυάλωτον αὐτοῖς βαρβάροις,
ἐν οἷς στρατηγοὶ τῶν ἐκεῖθι ταγμάτων
δεκὰς τετραπλῆ (1) σὺν ἁπλῇ ξυνωρίδι,
οἳ μαρτύρων ηὔξαντο καὶ στέφη τέλος·
ὧνπερ χάριν πέπομφε πρέσβεις ὁ κράτωρ
ἀπαγγελοῦντας τῷ κρατοῦντι Περσίδος
δοῦναι λαβόντα λύτρα τὴν λύσιν σφίσιν
κεντηνάρια πρὸς τέτρασι δὶς δέκα·
ἀλλ' οὐ προσέσχεν ἀκοὴ φαύλη λόγοις·
ὅθεν βασιλεὺς ἐκτακεὶς μακρᾷ λύπῃ
νοσήσας ἀπέρρηξε κακῶς τὸν βίον·
πολλὰ διαθεὶς συζύγῳ τῶν τ' ἐν τέλει
καθαιρέσει στέργοντας τῶν εἰκονισμάτων
τὸν Ἰωάννην λύκον, οὐχὶ ποιμένα,
ἐᾶν καθέδραν κατέχειν ἐκκλησίας.

suimet aedificio nomen indidit,
quod antea fuerat scortorum lustrum.
Nec rei venereae prorsus erat obnoxius,
sed castimoniae studebat mirifice.
Alexio autem cognomento Moseli
ex armeniorum Crinitarum claro genere,
strenuo viro et duci magnanimo,
et venustate vultus exornato,
Mariam filiam nuptiis copulavit,
addito honore tituli caesarei;
misitq. cum classe contra Longobardos.
Sed enim invidente comitatu,
atque apud regem calumniante Caesarem,
uxor dum vixit calumnias dispulit.
Sed postquam illa vitam deseruit,
statim Alexius mundi se pompa abdicans
caesarea dignitate, propinquis, caris,
profanique omni tumultu saeculi,
pauperem Christi exemplo saccum induit,
coenobiumque tonsa coma ingressus est
Anthemii scilicet quod ipse conttruxerat,
ibique monachus vitae confecit cursum.
Ecin Amorio Theophili patria
Agarenorum capto exercitibus,
innumerabilis turba gladio periit,
aliaque plurima servituti addicta
ad barbaros iure belli abacta est:
atque in his erant legionum duces
illic bellantium quadraginta duo,
qui etiam martyres denique evaserunt.
Hos ut redimeret rex legationem misit
significantem Persidis tyranno
ut hos dimitteret acceptis redimiis
centenariis quatuor cum viginti.
Sed verba respuerunt aures barbarae.
Quare imperator longo maerore adfectus,
contracto morbo misere abrupit vitam,
uxorem atque optimates valde exorans
ut abolendas curarent imagines;
atque ut Iohannem lupum, non pastorem,
ecclesiae cathedram retinere sinerent.

(1) Cod. τετραπλῇ.

MICHAEL THEOPHILI FILIUS CUM THEODORA MATRE, RURSUSQUE SOLUS. SUMMA ANNORUM XXV.

Postea cum filio regnat Theodora
quae pacis reddidit imperio donum.
In primis enim exsules reduxit,
quique tenebantur vinculis emisit liberos,
persecutionis cursum omnino inhibens,
Mox properavit cultui proponere
sacras ac venerabiles imagines.
Deinde eiecto de sede Iohanne
illi Methodium digne substituit,
quo praesidente orthodoxis partibus,
augustarum imaginum fieret restitutio,
easque publice populus adoraret.
Tunc imperatrix episcoporum coetum
nec non sapientium hieromonachorum,
enixis precibus pro defuncto coniuge
oravit, ipsis ut intercedentibus
Deus augusto Theophilo culparum
errorisque haeretici veniam concederet
misericordia flexus ceu mitis dominus.
Horum reapse precibus aures praebens
Theophilum misericors clemensque Deus
ceu quondam Manassem salute dignatus est.
Interim is qui sede merito exciderat
planus Iohannes in monasterio degens
Christi matrisque eius imaginibus
forte deprehensis oculos furiosus eruit.
Quo audito scelere inclyta regina
zeli vicissim flammis cor perusta
impio pupillas excuti oculorum
iusto talione protinus imperavit.
Verum quorumdam prohibita consiliis,
mittens armatos scutica ministros,
multis verberibus corpus illi contudit.

ΜΙΧΑΗΛ Ο ΥΙΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΣΥΝ ΤΗΙ ΜΗΤΡΙ ΘΕΟΔΩΡΑΙ ΚΑΙ ΑΥΘΙΣ ΜΟΝΟΣ. ΟΜΟΥ ΕΤ. ΚΕ.

Εἶτα κραταρχεῖ τοῦ κράτους Θεοδώρα
σὺν παιδὶ βραβεύουσα γαλήνης δόσιν·
ἧς πρῶτον ἔργον κατάγειν τοὺς φυγάδας
τούς τ' ἐν φυλακαῖς ἐκλύειν καθειργμένους,
νεῖμαι τε παῦλαν τοῦ διωγμοῦ καθάπαξ·
μετὰ δ' ἀναστήλωσιν ἔσπευδε δρᾶσαι
τῶν ἱερῶν τε προσκυνητῶν εἰκόνων·
εἶτα κατάγει τοῦ θρόνου Ἰωάννην,
ἀντεισάγει δὲ Μεθόδιον ἀξίως,
οὗ προστατεύοντος ὀρθοδόξων τοῦ στίφους
καθίδρυσις γένοιτο σεπτῶν εἰκόνων
εἰς τοὐμφανές τε προσκύνησις τοῖς ὅλοις·
τόθ' ἡ βασιλὶς ποιμεναρχῶν πληθύος
πρὸς δ' αὖ λογάδων ἐνθέων μονοτρόπων
δεῖται λιπαρῶς τοῦ ξυνευνέτου χάριν·
ὡς ἂν ὑπ' αὐτοῖς διαλλακταῖς εὐχέταις
θεὸς βασιλεῖ Θεοφίλῳ πταισμάτων
καὶ χριστομάχου τῆς πλάνης λύσιν νέμοι
συγγνωμονήσας ὡς συμπαθὴς δεσπότης·
καὶ τῶνδε προσχὼν ταῖς λιταῖς εὐξαμένων,
οἷα θεὸς φιλοικτος εὔσπλαγχνος φύσει
ὡς πρὶν Μανάσσην ἀξιοῖ σωτηρίας (1)·
ὁ δ' ἐνδίκως ἔκπτωσιν ὑποστὰς θρόνου
γόης Ἰαννῆς ἐν μονῇ τις διάγων
Χριστοῦ τε μητρὸς τοῦδε λαβὼν εἰκόνας
ὄμματ' ἀπημαύρωσε τῶνδ' ὁ μαινόλης·
ὅπερ μαθοῦσα βασιλὶς τρισολβία
ζήλου φλεχθεῖσα τῷ πυρὶ τὴν καρδίαν
τοῦδ' ἐκκεντῆσαι τὰς κόρας τῶν ὀμμάτων
εἰς ἔκτισιν ἔνδικον εὐθὺς ἀξιοῖ,
ὁρμῆς δ' ἀνείρχθη ταῖς τινῶν συμβουλίαις·
πλὴν πέμψας ᾐκίσατο τοῦτον σκυτάλῃ
πληγαῖς μακραῖς κόψασα τοῦδε σαρκίον·

(1) Hunc merito recenset inter Graecorum errores Allatius in tractatu de lib. eccl. Graecor. p. 117. sqq. citatque falsae sententiae auctores synaxarium, Nicephorum, Zonaram, Constantinum Manassem, Gennadium, aliosque anonymos; quibus nunc accedit Ephraemius. Perniciosum errorem ego ipse nuper refutavi in adnotationibus ad orationem Blemmydae a me editam in vaticanae collectionis secundo volumine. Est autem hoc in loco ineptum Manassis exemplum, viventis scilicet hominis in terreno carcere, comparatio cum anima corpore soluta infernisque poenis, quas evangelium aeternas esse adfirmat, addicta.

ταύτης κρατούσης βουλγάρων ἀρχηγέτης
μαθὼν γυναικὶ σὺν ἁπαλῷ τεκνίῳ
τὴν ῥωμαϊκὴν ἠγμένην αὐταρχίαν,
σπονδῶν δράσειν σύγχυσιν ἠπείλει μέγα
ἃς εἶχε συνθεὶς ἄνακτι τῶν αὐσόνων,
καὶ καταδραμεῖν τοὺς ὅρους Ῥωμαΐδος·
πρὸς τόνδε φάναι τὴν βασίλισσαν λόγος·
θεῷ δὲ κἀγὼ συντρίβοντι τὰς μάχας
θαρροῦσα πάντως ἀντιτάξομαι γέ σοι·
κἂν μὲν νικήσω σὺν θεῷ μαχουμένη,
μέγαν ὀφλήσεις τὸν κατάγελων ὅλοις·
εἰ δ' αὖ νικήσεις, οὐ τὸ νῖκος σοι μέγα
γυναῖκα νικήσαντι θηλείαν φύσιν·
ὡς οὖν τάδ' ἀπήγγελτο μυσαρχηγέτῃ
ὑφῆκεν ὁρμῆς τὴν ὀφρὺν κατασπάσας,
ἀνανεοῖ τε τὴν πρὶν εἰρήνην πάλιν.
Αλλὰ καλὸν πῶς πόθεν λόγῳ φράσαι
εἰς πίστιν ἧκεν εὐσεβῆ μυσῶν ἔθνος·
γυνή τις ὄντως εὐγενὴς ἐκ βουλγάρων
ὅμαιμος οὖσα τοῦ Μυσῶν ἀρχηγέτου
ἤχθη δορυάλωτος εἰς Κωνσταντίνου
ἥ γ' ἐνδιατρίβουσα τοῖς ἀνακτόροις,
βαπτίσματι πρόσεισι τῷ σωτηρίῳ,
τὸ χριστιανῶν ἐκδιδαχθεῖσα σέβας,
καὶ γνῶσιν ἔσχε γραμμάτων ἑλληνίων.
αὕτη λυθεῖσα παρακλήσει συγγόνου
καὶ τῷδ' ὀφθεῖσα, χριστιανοὺς ὡς δέον,
ὑπῆρχε θαυμάζουσα σεμνύνουσά τε,
καὶ τόνδε βαπτίσματος ἔνθεον χάριν
ἔπειθε λαβεῖν ταῖς καλαῖς συμβουλίαις·
ὁ δ' ἦν τέως ἄτεγκτος οὐδ' εἶκων λόγοις·
ἐπεὶ δ' ἐπεισέφρησε λοιμὸς βουλγάροις,
οὐκ ἦν δὲ λύσις οὐδὲ φυλὴ τῆς νόσου·
θεὸς δὲ λυτὴρ ὤπτο λοιμοῦ παμφάγου,
προσχὼν γυναικὸς ταῖς λιταῖς χριστωνύμου,
ἔγνω θεοῦ δύναμιν ἄμαχον τέως,
καὶ οἱ σταλῆναι ποιμενάρχην ἠξίου·
παρ' οὗ σταλέντος καὶ μυεῖται κατ' ἔθος,
καὶ λαμβάνει βάπτισμα τῆς ἀφθαρσίας·
οὗ χάριν ἔθνος ἐκμανὲν τὸ βουλγάρων
ἀρχηγέτην σφῶν ἀνελεῖν τόνδ' ἠξίου·
ἀλλὰ πεποιθὼς σταυρικῇ παντευχίᾳ
ἥττησεν αὐτοὺς συμπλακεὶς κατὰ κράτος,
καὶ τόνδε πάντες εὐσεβοῦσι τὸν τρόπον

Hac imperante, Bulgarorum dominus
audiens mulieri teneroque puero
romani imperii regimen commissum,
magnopere minabatur se abrupturum
foedera quae sibi cum Caesare intercedebant,
et romanos fines incursaturum.
Tunc huic reginam sic rescripsisse aiunt:
equidem cum Deo proeliorum arbitro
prorsus aperto marte resistam tibi.
Quod si, favente Deo, superior fuero,
tu quidem orbi cuncto risui eris;
sin contra viceris, laus tua levidensis erit
victoriam de muliere retulisse.
Haec ubi relata sunt Moesorum duci,
is suum impetum superbiamq. fregit,
pacisque veteris renovavit foedera.
Sed est praeclarum verbis iam referre
quomodo gens Moesorum ad fidem venerit.
Femina apprime nobilis ex Bulgaris
naturâ soror principis Moesorum
Constantinopolim captiva ducta est.
Haec autem degens regio in palatio
ad salutare lavacrum accessit
edocta Christianorum religionem
simulque litteris graecis erudita.
Haec deinde dimissa, rogante fratre,
atq. ad hunc reversa, Christianos ut par erat
omni verborum magnificabat honore:
atque ut baptismatis gratiam reciperet,
fratrem egregiis hortabatur monitis:
sed is loquentem immota mente audiebat.
Verumtamen quum Bulgaros corripuisset
pestis, nullumque adesset remedium mali,
nisi Deus fieret summi exitii aversor,
christianae princeps feminae preci annuens
agnovit Dei virtutem insuperabilem,
sibique mitti postulavit episcopum:
a quo superveniente initiatur rite,
et lavacrum recipit incorruptionis.
Ob id bulgaricus efferatus populus
principem suum molitus est occidere:
sed enim fretus validis crucis armis
rebelles conserta princeps pugna domuit.
Tunc omnes vera pariter fide imbuti

dium libentes baptisma receperunt.	βάπτισμα θεῖον προφρόνως δεδεγμένοι.
Igitur quoad praefuit imperio	Ἕως μὲν οὖν ἦν ἐγκρατὴς αὐταρχίας
reginarum gloria Theodora,	ἡ Θεοδωρώνυμος ἀνασσῶν κλέος
romanae res feliciter se habebant:	εὖ εἶχε τὰ πράγματα τῇ Ῥωμαΐδι·
sed postquam summa cessit potentia in filium,	ἐπεὶ δ' ὑπεξίστατο παιδὶ τοῦ κράτους,
sus deque permisceri coeperunt omnia.	ἅπαντα πεπλήρωτο τῆς ἀκοσμίας,
Pecuniae opumque Michaël acervos	σωροὺς Μιχαὴλ χρημάτων καὶ πραγμάτων
totis, ut aiunt, plaustris effundebat,	ὅλαις ἁμάξαις ἐκκενοῦντες ἀφθόνως
comissans, potans, inter palpones graecans.	κώμαις μέθαις κόλαξιν ἔργοις ἀτόποις·
Idem etiam platanum affabre ex auro factam	ὃς ἐκ χρυσοῦ πλάτανον εὖ εἰργασμένην
duosque gryphos et leones totidem,	γρύπας τε δισσοὺς καὶ λέοντας αὖ τόσους
atq. aliam plurimam variam supellectilem	εἴδη τε πλεῖστα παντοδαπῶν κοσμίων
quae dignitati regiae ornamento erat,	εἰς κόσμον εἰς ἔκπληξιν ὄντα τοῦ κράτους
stulte conflavit ut pecunia fieret.	χωνείᾳ παρέδωκεν ἐξ ἐμπληξίας.
Rex Michaël, quoniam ex proprio genere	Ἄναξ Μιχαὴλ οὐκ ἔχων ἐξ ὀσφύος
non suppetebat regni successor heres	κληροῦχον ἀρχῆς καὶ διάδοχον κράτους,
Romanorum regem Basilium creat,	ἄνακτα Βασίλειον Αὐσόνων στέφει,
eique nuptiis copulat Eudociam	συζεύξας αὐτῷ πρὸς γάμου κοινωνίαν
Inceris filiam, concubinam suam.	αὐτοῦ παλλακὴν Ἴγκερος Εὐδοκίαν·
Patria Basilii Macedonia fuit,	χώρας δ' ὁ Βασίλειος ἐξέφυ πάλαι
ubi ex obscuris natus est parentibus,	Μακεδονίας ἐξ ἀσήμων πατέρων
qui manu propria agrum excolebant:	αὐτουργίᾳ τε χρωμένων γεωργίᾳ,
vir fortis, dexter, viribus praepollens,	ἰσχυρὸς ἀνὴρ, δεξιὸς, ῥωμαλέος,
aetate florida, bene comatus, blandus,	εὐῆλιξ, ἁβρὼν, εὐπρόσιτος, δασύθριξ,
et bono animo et mente constanti praeditus.	ψυχὴν ἀγαθὸς, τὰς φρένας ἐρρωμένος·
Huic multa imperium portenderunt	ᾧ πολλ' ἐμηνύετο σύμβολα κραταρχίαν
signa iam inde a teneris unguiculis,	εὐθὺς ἀπ' αὐτῆς παιδικῆς ἡλικίας,
ex quibus dicam carmine pauca admodum.	ἀφ' ὧν βράχιστα σημανῶ στιχουργίᾳ.
Aestivo tempore radiis sub solaribus	θέρους βριθικοῦς τῷδ' ὑπ' ἀκτῖνα πάλαι
dormienti, uti mos est rusticorum liberis,	ὑπνοῦντι καθὰ γηπόνων ἔθος τέκνοις
advolans aquila (mirum prodigium!)	ἐπικαταπτὰς αἰετὸς θαῦμα ξένον
umbram expansis alis puero praebuit.	σκιὰν ἀνεὶς πτέρυγας ἔδρα τῷ βρέφει·
Tunc filio timuit mater vehementer	περὶ βρέφους ἔδεισε μήτηρ ἐκτόπως
aquilam videns praeter expectationem	τὸν αἰετὸν βλέψασα μὴ κατ' ἐλπίδας
umbram tenello infanti suppeditantem;	σκιὰν σχεδιάζοντα τῷ βρεφυλλίῳ,
lapidumque iactu procul abigebat avem.	καὶ τόνδε λίθοις ἀπελαύνει μακρόθεν.
Matre recedente, aquila rursus advolat,	καὶ τῆσδ' ἀπούσης, ὄρνις ὡς πρὶν κατέπτη
atque suum puero praebet ministerium.	τελῶν τὸ λειτούργημα παιδίῳ πάλιν,
Rursus hanc mater abigit; idque saepe	καὶ πάλιν ἀπήλαυνεν ἡ γειναμένη,
per vices illa die factitatum fuit.	καὶ τοῦτ' ἐδρᾶτο πολλάκις τῆς ἡμέρας·
Ut vero e pueris excessit Basilius,	ὡς δ' ἐφήβων ἥψατο τῆς ἡλικίας,
omnibus ignotus atque egentissimus	ἀγνώστης ὢν ἅπασιν ἐσχάτως πένης
ad Constantini urbem pedester venit,	βαδίσας ἧκε πρὸς πόλιν Κωνσταντίνου,
nempe ut alicui diviti navans operam	ὡς ἂν ὑπάρξας τοῦ τινος θὴς εὐπόρου,
vitae adiumenta sustentandae acciperet.	ζωῆς τὰ συνέχοντα κτῷτο προσφόρως·

πόλιν δ' ὑπεισδὺς κατέδαρθεν ἑσπέρας
Διομήδους μάρτυρος ἐν ναοῦ πύλῃ
ὥς τις πενιχρὸς εὐτελὴς νεανίας.
ὄναρ δ' ὁ μάρτυρ ἐμφανίζεται νύκτωρ
τινὶ καθ' ὕπνους τῶν ἔσω νεωκόρων,
καὶ οἱ τὸν ἐκτὸς ἐγκελεύεται τάχος
εἰσαγαγεῖν ἄνακτα τῆς πύλης ἔσω.
ὁ δ' ὑπεξελθὼν καὶ Βασίλειον μόνον
εὑρὼν ὑπνοῦντα κατὰ λιτοῦ δαπέδου,
πάλιν ὑπῆλθε τοῦ νεὼ καὶ τὸν δόμον,
δόξας ὄναρ φάντασμα μάταιον πέλειν,
καὶ πάλιν εἶχε τὸν νεωκόρον κλίνη·
καὶ πάλιν ὄψις ταυτά οἱ παρεγγύα·
καὶ πάλιν ἐξέδραμε τῆς πύλης τάχος,
καὶ Βασίλειον εὗρεν ὑπνοῦντα μόνον·
ἐπεὶ δὲ τρὶς γένοιτο ταῦτα κατ' ὄναρ,
καὶ σύνεσις ἂν οὐδαμοῦ νεωκόρῳ,
δηλοῖ τὸ τρίτον ἐμφανῶς μάρτυς λέγων,
εἶναι τὸν ἐκτὸς κείμενον βασιλέα.
ὃν εἰσαγαγὼν ὡς δέον νεωκόρος
φιλοφροσύνης καὶ ξενίας ἠξίου·
εἶτα συνιστᾷ τῷδέ τῳ τῶν ἐν τέλει,
κἀκεῖνος ᾠκείωσεν ἄνακτι πάλιν·
ὁ δ' ὕψος ἐβράβευσε τῆς κραταρχίας·
καί τις μοναχῶν ἀρεταῖς ἐστεμμένος
μέλλοντα τ' εἰδὼς πνεύματι θείῳ λέγειν,
Κρήτην πατρίδα καὶ μονὴν κεκτημένος
ἐκεῖσε τῷδε πρὸ κράτους ἀφιγμένῳ
προεῖπεν ἀνάρρησιν εὖ κραταρχίας.

Ergo ingressus urbem dormiebat vespere
in valvis templi martyris Diomedis
tamquam egenus vilisque adulescentulus.
En autem martyr se conspiciendum obtulit
uni ex aedituis noctu per somnium, iubens
ut festinanter eum qui cubabat foris
regem, reclusis valvis, introduceret.
Egressus ille cum Basilium solum
nuda humo dormientem offendisset,
in templum regressus domum se recepit,
vanum se somnium aestimans vidisse;
itaque in lecto rursus se composuit.
Sed ecce oblata species mandatum repetit.
Ipse celeriter ianua se proripit,
et Basilium dormientem solum reperit.
Quumque iam tertio somnium occurrisset,
neque rem aedituus prorsus intelligeret,
martyr ad extremum aperte dixit:
eum, qui foris cubabat, esse regem.
Tunc introductum, ut par erat, aedituus
blandiis officiis recreavit et hospitio:
tum cuidam optimati commendavit,
qui rursus illum regi familiarem reddidit,
a quo Basilius regium honorem retulit.
Quin adeo quidam virtute fulgens monachus,
spiritu divino futurorum praescius,
in Creta patria monasterium incolens,
illuc venienti ante imperium Basilio
veraciter praedixit regem creatum iri.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ ΕΤ. ΙΒ.

Οὗτος Μιχαὴλ κτανὼν εὐεργέτην
καὶ βασιλευτὴν καὶ δότην τοῦ στέφους,
αὐτοκράτωρ μόναρχος ὤφθη τῶν ὅλων.
ὅθεν συνεὶς αἰκίᾳ συνειδότος
φόνου δυσαχθὲς καὶ μιαιφόνον μύσος
ἐξιλεοῦν ἔσπευδε δεσπότην ὅλων
ἄβυσσον ὑπάρχοντα τῆς εὐσπλαγχνίας,
ἔργοις φιλοίκτοις καὶ καλῶν εὐποιίαις·
μεθ' ὧν, νεὼν κάλλιστον εὐπρεπῆ ξένον
πολυτελὲς θέαμα τέρψιν ὀμμάτων
ἐν βασιλείοις καινίσας πρωταγγέλῳ
νέαν ἀποκέκληκε τήνδ' ἐκκλησίαν·
καὶ πάλιν ἄλλον Ἠλίᾳ τῷ Θεσβίτῃ

BASILIUS MACEDO AN. XII.

Hic Michaëlem erga se beneficum
regnique datorem postquam interfecit,
solus cunctarum dominus rerum extitit.
Quare conscientiae stimulis compunctus
dum acclus caedis reputat infandae,
placare adgressus est communem Dominum,
cuius clementiae nullus est terminus,
bonis operibus et largiendo egenis.
Tum etiam templum novum pulcherrimum
mirum gratumque oculis spectaculum
regio in palatio angelorum principi
condidit, novamq. appellavit ecclesiam.
Rursusq. templum aliud Eliae thesbitae,

quem colebat praecipue per anni cursum
pompis, diebus festis, honore lauto.
Hic per suos duces perque exercitum
perdebat hostes igne gladio vinculis,
urbesque illorum suo adiungebat regno.
Hic templi Sophiae apsidem occiduam
iam laborantem temporis iniuria
artificum refecit eleganter manu:
multisque aliis terrae motu dirutis
delubris congruam suppeditavit opem.
Iudaeos quoque multos ad rectam fidem
pellexit, vitae agendae adiumentis praebitis.
Quin Rossos hactenus errori deditos
ad religionem Christi curavit trahere.
Egregius etenim missus ad hos episcopus
suasit cunctis ut ad Christum accederent,
Christi evangelica narrans miracula.
Tum Rossi postulabant signum cernere
quod narratarum rerum fidem faceret.
Ergo verbi evangelici divinum librum
episcopus eum precibus in ignem misit;
hunc autem vis flammarum non laesit vorax.
Qua re attoniti Dominum sunt secuti
Rossi, et baptismi munus susceperunt.
Exin Leonem filium Basilius
Santabareni absurdis consiliis obsequens
invidi pravique viri, in custodiam tradidit.
Et quidem oculos forte amissurus erat
dilectus filius Leo mandato patris,
ni patriarcha cum conscriptis patribus
precibus fregissent parentis consilium.
Sed tamen iamdiu in vinculis manebat Leo.
Ecce autem praebito publice convivio
psittacus avis loquax et imitatrix
Leonis inter epulas nomen coepit
ingeminare convivisq. expressit lacrimas;
qui ad genua domini flagitanter proni
reconciliarunt denique filium patri,
qui Leoni dignitatem cum gratia reddidit.
Rex aliquando venans in cervum incidit
eximia magnitudine celsisque cornibus,
quem statim instructus armis cursu adpetiit;
iamque occisurus erat elato gladio,
cum ille contra irruens hostem cornibus
sublatum in avios locos fuga abripuit.

ὃν ἐξόχως ἦν ϗ τιμῶν ϗ σεμνύνων
πομπαῖς ἑορταῖς δαψιλῶς ταῖς δι' ἔτους·
οὗτος δι' αὐτοῦ ϗ στρατηγῶν ϗ στόλου
ἐχθροὺς ὑπῆρχε κτεινύων εἵργων φλέγων,
ϗ σφῶν πόλεις ἅρπαγμα τιθεὶς τῷ κράτει·
ναοῦ σοφίας ϗ δυτικὴν ἀψῖδα
κάμνουσαν ἤδη τῷ χρόνῳ τῷ παμφάγῳ
ἤδρασε χερσὶ τεχνιτῶν εὐμηχάνως·
ναοῖς τε πολλοῖς γῆς κλόνῳ τεθραυσμένοις
τὴν δυνατὴν σύναρσιν εἰσῆξε σφίσιν·
πολλούς τ' ἐπεσπάσατο τῶν ἰουδαίων,
πρὸς πίστιν ὀρθὴν χρημάτων συνεργίᾳ·
ϗ ῥῶς ἔθνος πρὶν κεκρατημένον πλάνῃ
Χριστῷ προσελθεῖν εὐσεβῶς δράσας ἔχει·
σταλεὶς γὰρ αὐτοῖς ἀρχιθύτης τῶν πάνυ
ἔπειθε πάντας τῷ Χριστῷ προσιέναι
εὐαγγελίῳ ϗ Χριστοῦ τεραστίοις·
οἱ δὲ πρὸς αὐτοῦ κατιδεῖν ᾔτουν τέρας
πρὸς πίστιν ὧν ἔφασκε Χριστοῦ θαυμάτων·
εὐαγγέλων γοῦν πυκτίδα θείαν λόγων
εὐξάμενος τε ϗ πυρὸς θέντος μέσον
ἄφλεκτος ὤπτο τῷ πυρὶ τῷ παμφάγῳ·
οἱ δ' ἐκπλαγέντες προστίθενται κυρίῳ
βαπτίσματος δώρημα προσδεδεγμένοι·
καὶ παῖδα τὸν Λέοντα πεισθεὶς ἀτόποις
Σανταβαρηνοῦ βασκάνου συμβουλίαις
γόητος ἀνδρὸς φυλακῇ καθειργνύει·
ϗ τάχ' ἂν ἀπέσβεστο λύχνους ὀμμάτων
ὁ φίλτατος παῖς πρὸς φυτοσπόρου Λέων,
εἰ μὴ πατριάρχης τε ϗ γερουσία
λιταῖς ἀπεῖρξαν σκέμματος τὸν πατέρα·
ἔμφρουρος ἦν ὅμως δὲ μακρὸν τὸν χρόνον·
δήμῳ δὲ κοινῆς ἠγμένης πανδαισίας
πτηνὸν μιμηλὸν ψιττακὸς ζῷον λάλον
Λέον Λέον κέκραγε συχνῶς ἐν πότῳ,
ϗ συσσίτους δείκνυσι πλήρεις δακρύων·
ϗ προσπεσόντες λιπαρῶς τῷ δεσπότῃ
ἐξιλεοῦνται τῷ πατρὶ τὸν υἱέα·
ϗ σπένδεταί οἱ ϗ πάλιν νέμει κράτος.
Θηρῶν ἐλάφῳ βασιλεὺς ἐντυγχάνει
ὑπερφυεῖ τε ϗ λίαν κερασφόρῳ,
ἐφ' ὃν ξιφήρης κατέτεινε τὸν δρόμον,
ϗ φθὰς ἐπῆρε τὸ ξίφος πλῆξαι θέλων·
ὁ δ' ἀνθυποφθὰς τοῖς κέρασι σφαγέα
ἄρας ἀπῄει κατὰ δυσβάτων τόπων·

καί τις προλαβὼν ἐξομαρτούντων νέων
ζώνην τεμὼν σέσωκε τὸν βασιλέα·
ὃς σῶστρα καλὰ τῷ σεσωκότι νέμει
τομὴν κεφαλῆς· φεῦ δίκης τῆς ἀδίκου.

Sed enim comes iuvenis praevertens cursu
regem praeciso baltheo neci eripuit;
qui sane egregium servatori praemium
contulit, abscisso capite. Proh iniustitiam!

ΛΕΩΝ Ο ΣΟΦΟΣ ΕΤ. ΚΕ.

Βασιλείου δὲ τὸν βίον λελοιπότος
διάδοχος παῖς ἀναδείκνυται κράτους
Λέων σοφίας κοσμικῆς πάσης ἴδρις,
τῆς τετρακτύος τῶν σοφῶν μαθημάτων,
καὶ μαντικῆς αὐτῆς ἀπορρήτου πλέον
τῆς δι' ἐπῳδῶν καὶ δρόμου τῶν ἀστέρων,
μύσταις διδούσης τὴν πρόγνωσιν τῶν ὅλων (1)·
τἆλλα μὲν οὗτος εὐσεβὴς ἦν ὀρθόφρων
κοινῶν τε διοίκησιν ἦγεν ὡς δέον·
τετραγαμίᾳ δ' ὁμιλήσας συζύγων
καὶ πρὸς νόμων αὔλομα μὴ φέρων λέγων
κυδοιμὸν ἐντίθησι προστάταις νόμων
καὶ ποιμενάρχην ἐνστάτην δεδειγμένον
ποίμνης ἐλαύνει καταγαγὼν τοῦ θρόνου·
πρώτην δὲ τιμῶν συζύγων βασιλίδα
τὴν μακαριστὴν Θεοφανὼ τὴν πάνυ
ἄγχιστα ναοῦ κηρύκων ἀποστόλων (2)
ναὸν ἀνιστᾷ τῆδε τῶν ἐξαισίων,
ἐν ᾧ σορῷ τίθησιν αὐτῆς λείψανον·
καὶ πάλιν ἄλλον κτίσας θεῖον δόμον
Χριστοῦ πάλιν ζῶντι γε Λαζάρῳ φίλῳ
ἐν τῷδ' ἐθαύρισε κἀκείνου δέμας
καὶ Μαγδαληνῆς Μαρίας τῆς ὀλβίας·
πρὸς τοῖσδ' ἀνιστᾷ καὶ μονὴν Κωνσταντίνῳ
ἐν ταῖς νοσσιαῖς τῷ παφλαγόνι γένος
καὶ θηλυδρίᾳ, πλὴν δ' ὅμως πεφιλημένῳ,
ὃν ἀποκείρας πρῶτον εἰς ῥακενδύτην
λόγοις προαχθεὶς Σαμωνᾶ τοῖς βασκάνοις·
εἶτ' ἐκδύσας ἄμφια τὰ μονοτρόπων
ἀξίᾳ τιμᾷ τοῦ παρακοιμωμένου,

LEO SAPIENS AN. XXV.

Extincto Basilio, successor heres
filius imperii habenas tractandas cepit
Leo mundanae sapientiae nullius inscius,
quadrigâ doctrinarum apprime exercitus,
arcana divinandi praesertim arte,
quae fit incantationibus cursuque siderum,
quaeque peritis cuncta futura pandit.
Hic ceteroquin pius et orthodoxus
rem dirigebat aequo iure publicam;
sed tamen quartis celebratis nuptiis,
nec legum hac in parte frenum patiens,
tumultu perturbavit custodes iuris;
et patriarcham adversantem sibi
grege procul pepulit detractum throno.
Tum ut suam primam coniugem reginam
Theophanonem mortuam honoraret,
delubro proximam apostolorum
aedem huic extruxit ingentis molis
ibique reliquias eius in arca posuit.
Rursusq. aliam instaurans sacram aedem
amico Christi redivivo Lazaro,
ibidem corpus eius clausit loculo,
nec non beatae Magdalenae Mariae.
Coenobium insuper struxit Constantino
paphlagoni in eo loco qui nidus dicitur,
turpi viro sed tamen dilecto sibi;
quem coma tonsa iussit esse monachum
verbis instinctus Samonae invidentis:
postea detracta monachali veste
cubicularii honore condecoravit

(1) Profecto rei divinatoriae artique astrologorum vanissimae male deditus fuit Leo; cuius rei testem me videre memini codicem perantiquum insignem, e byzantina aula ut puto profectum, in quo mendacis perniciosaeque artis praecepta copiosissime traduntur. Ex eo nimirum codice fragmenta tria Iuliani laodicensis nuper ego edidi. Nota quoque sunt oracula, quae Leonis imp. nomen prae se ferunt.

(2) Locutionem *nuntius apostolus*, quae est in editione Eusebii mediolanensi p. 70, reprehendit ut incredibilem, abiiciendamque iudicavit, in suis animadversionibus doctus quidam vir italus. Sed ecce tibi κῆρυξ ἀπόστολος *nuntius apostolus* apud Ephraemium. Quare sic reapse legerat olim interpres armenius etiam apud Eusebium.

illum cui monasterium, ut dixi, struxerat.
Exin imperatorem in templo martyris
Mocii versantem, dum regii satellites
cancellis propinquarent divinae domus,
nescio quis fuste percussit in capite;
quod quidem illi prorsus confregisset,
nisi pendenti lychno illisus fustis
multum de vi lethali perdidisset.
Atque id proceres valde turbavit facinus.
Fatidicus autem et clarus inter monachos
Marcus, qui panxit carmen tetraodium
sabbati magni pervenusto metro,
forte ibi praesens regem sic est affatus:
tempore ex hoc certum te esse volo
decem adhuc annos fore regnaturum:
fuitque verbis reapse eventus consonus.

ᾧ καὶ μονὴν ἤγειρε τὴν εἰρημένην·
τὸν δ᾽ ἐν νεῷ μάρτυρος ὄντα Μωκίου
ἱστῶτα δ᾽ ἀγχοῦ κιγκλίδος θείου δόμου
δορυφορίας βασιλικῆς ἡγμένης
κατὰ κάρας ἔπληξεν ἀνήρ τις βάκτρῳ·
καὶ τάχ᾽ ἂν αὐτὴν συνέτριψεν ἐσχάτως,
εἰ μὴ προσαῤῥάξαν γε βάκτρον λυχνίᾳ
τὸ πλεῖστον ἀφῄρητο βιαίας ῥύμης·
ὃ συμβὰν εἰργάσατο θροῦν τοῖς ἐν τέλει·
προήγορος δὲ κἀν μονοτρόποις μέγας
Μάρκος παρὼν ἔφησε τῷ στεφηφόρῳ,
ὁ συνυφήνας τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ
μέλος τετραῴδιον εὐφυέστατως,
ἐκ τοῦ παρόντος ἐς νέωτ᾽ ἀραρότως,
δέκατον ἄρξων βασιλεῦ ἴσθι χρόνον·
καὶ σύνδρομον γένοιτο τοὔργον τῷ λόγῳ.

ALEXANDER LEONIS FRATER MENS. XIII.

Leone deserente cum vita imperium,
frater obtinuit sceptrum Alexander,
vir impudicus perditisque moribus,
servus libidinum incontinentiae deditus,
comissator, ebriosus, ingenium brutum,
atque arcanorum Veneris orgiorum adsecla.
Improbis hic scurris circumforaneis
vilibusq. rem gerendam tradebat publicam.
Qui postquam in imperio debbacchatus est
anno, ut frater praedixerat, haud plus uno,
mense misere interiit tertio decimo.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΑΥΤΟΥ ΜΗΝ. ΙΓ.

Λέοντος ἀρχὴν καὶ βίον λελοιπότος,
ὅμαιμος Ἀλέξανδρος ἔσχε τὸ κράτος,
ἀνὴρ ἀσελγὴς ἐκδεδιῃτημένος,
ἄθυρμ᾽ ἐρώτων, ἀκολασίας φίλος,
κώμοις μέθαις χαίρουσα χοιρώδης φύσις,
ῥέκτης κρυφίων Ἀφροδίτης ὀργίων,
φαύλοις ἀγύρταις ἀνδράσιν εὐτραπέλοις
τριωβολιμαίοις τε χειρίζων κράτος·
ὅστις κατωρχήσατο τῆς κρατάρχίας
ὡς συγγόνου πρόῤῥησις ἐν γ᾽ ἔτος μόνον,
μῆνας δεκατρεῖς δυστυχέστατης φέρων.

CONSTANTINUS LEONIS FILIUS PORPHYROGENITUS CUM SOCERO SUO ROMANO LACAPENO ANN. XXVI.

Ubi Alexander turpiter vitam clausit,
Constantinus purpurae germen primum
Leonis filius imperium obtinuit
aetatem prorsus teneram adhuc degens.
Dum is cum matre rei praesideret publicae
Romanus quidam lacapenus patria,
dux exercituum munere drungarius,
fefellit puero regnatori fidem.
Mox ad regni societatem admissus fuit
non sine gravi iureiurando pactoque inito

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΥΙΟΣ ΛΕΟΝΤΟΣ Ο ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ ΣΥΝ ΤΩΙ ΠΕΝΘΕΡΩΙ ΑΥΤΟΥ ΡΩΜΑΝΩΙ ΤΩΙ ΛΑΚΑΠΗΝΩΙ, ΟΜΟΥ ΕΤ. Κϛ.

Τούτου καταστρέψαντος αἰσχρῶς τὸν βίον
Κωνσταντῖνος βλάστημα πρῶτος πορφύρας
Λέοντος υἱὸς παραλαμβάνει κράτος,
νέος κομιδῇ τυγχάνων ἡλικίαν.
Σὺν μητρὶ διέποντι τῷδε κράτος
ἐπιφυεὶς τὶς Ῥωμανὸς ἐκ Λακάπης
φίλων στολάρχης δρουγγάριος ἀξίαν,
ἀπιστάτησε τοῦ νέου στεφηφόρου·
ὅρκοις φρικαλέοις δὲ συνθήκαις θ᾽ ἅμα
εἰς βασιλείας προσδεχθεὶς κοινωνίαν,

ὡς συνανάσσῃ τῷ νέῳ στεφηφόρῳ,
καὶ κηδεμὼν ᾖ τοῦ νέου καὶ τοῦ κράτους,
καὶ τῷδε τηρήσειε τὴν κραταρχίαν
ὡς κλῆρον ὄντως πατρόθεν δεδογμένῳ·
οὐ πάντ᾽ ἐφυλάξατο τῶν συγκειμένων,
ἀλλ᾽ υἱέας τρεῖς εἰς βασιλείας στέφει,
αὐτῷ ἀποκληρώσας κοινῶν πραγμάτων
φροντίδα πᾶσαν καὶ διοίκησιν κράτους·
τέως δὲ συνίθυνε καὶ Κωνσταντῖνος
τῷ πρεσβύτῃ καὶ νεωτέροις κράτος.
καὶ μακρὸς ἐξήνυστο τῷ μέσῳ χρόνος
πρὸς εἴκοσιν ἓξ παραρρυέντων χρόνων.

fore ut conregnaret cum rege puero,
imperiiq. et pueri simul tutelam gereret,
atque huic incolumem servaret potentatum
cuius reapse heredem pater fecerat.
Sed non servavit Lacapenus foedera:
quin adeo filios tres designavit Caesares;
sibique vindicavit publicarum rerum
curam universam imperiiq. regimen.
Interim tamen Constantinus quoque
cum sene eiusque liberis imperabat.
Atque ita tempus lapsum est diutinum;
nimirum viginti et sex fluxerunt anni.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΝΟΣ ΕΤ. ΙΕ.

Καὶ τηνικαῦτα συλλαβὼν Κωνσταντῖνος
ὡς νυνιχθές τε καὶ λίαν εὐμεθόδως
φίτυν τε παῖδας ἄνακτας παρεγγράφους
κατήλασεν ἀρχῆς καὶ μοναρχεῖ τοῦ κράτους.
Ὑπῆρχε δ᾽ οὗτος εὐσεβής τις ὀρθόφρων,
μηδὲν νεοχμῶν τῶν ἐθῶν ἐκκλησίας,
εἴκων δὲ ταύτῃ καθὰ μητρὶ φιλτάτῃ
ὑπερμαχῶν τε δογμάτων τῶν ἐνθέων,
καὶ πάντα ποιῶν πρὸς φυλακὴν τῶν νόμων·
ἦν ἐν μεθέξει καὶ σοφῶν μαθημάτων
παιδεύσεώς τε τῆς θύραθεν εἰς ἄκρον·
ὧν καὶ προμηθὴς ὤπτο συνεῖναι βίῳ,
τὰς σφῶν ἐπιστήμας γε τάξας τεχνίτας·
πλὴν εἶχεν ἄττα μὴ πρεπάποντα κράτει·
αὐταρχίαν γὰρ μαλακῶς ἦν ἰθύνων·
ὠργᾶτο καὶ δύσοργος ἁμαρτάνουσιν,
πρὸς δ᾽ αὖ κολαστὴς ἀπαραίτητος σφίσιν·
ἀρχαιρεσιάζων δὲ βουλάς τ᾽ ἐπιφέρων,
ἀρχαῖς τε κοιναῖς καὶ στρατηγίαις ὅλαις
ἄνδρας ἐφίστα μηδαμῶς πεφυκότας,
ἀναξίους δὲ καὶ μοχθηροὺς εἰς ἅπαν,
ἀρχὰς ἁπάσας χρημάτων δρῶν ὠνίους.
Τούτου Ῥωμανῷ συνανάσσοντος τότε
εἰκὼν ἀχειρότευκτος Χριστοῦ δεσπότου
ἐν χειρομάκτρῳ διαγραφεῖσα ξένως
ἐξ Ἐδέσης ἤνεκτο πρὸς Βυζαντίδα·
καὶ ῥωσικός τις μυριάριθμος στόλος
φέρων ἀριθμὸν ὁλκάδων πρὸς τοῖς δέκα
ὥς φασι πεντεχιλιοστύας ὅλας
λῃλατήτων κατέπλευσε πρὸς πόλιν·

CONSTANTINUS SOLUS AN. XV.

Tunc demum comprehensos Constantinus
cauto artificio idoneoque tempore
patrem cum filiis regibus insitivis
dominio evuit solusq. imperium tenuit.
Hic pius erat et orthodoxo animo,
et nihil in ecclesiae institutis innovans,
immo huic dilectae ceu matri obediens,
et divinorum dogmatum defensor,
et iuris observantiam in primis exigens.
Idem doctrinis praeditus sapientibus
profanisque litteris eximie instructus,
harum quoque gessit semper patrocinium,
quibus et tradendis magistros praeposuit.
Tamen indignae imperio dotes inerant:
namque remp. socorditer regebat,
nimis irascebatur delinquentibus
poenisq. erat sumendis inexorabilis.
Idem magistratus senatoriosq. gradus
praefecturasque et militares ordines
viris tradebat prorsus haud idoneis,
indignis omnique vitio laborantibus,
officia cuncta auro venalia exhibens.
Hic cum Romano dum regnaret adhuc
imago Christi domini haud manu facta
miro artificio in mantili picta
Edessa urbe Byzantium translata fuit.
Rossicus etiam plurimus exercitus
quindecim mille naves onerarias,
ut fama est, ducens, cunctaq. depopulans
ad urbem regiam direxit cursum.

Sed enim prope universus auxilio Dei
virgine quoque matre ferente opem
romanae classis impetu deletus fuit.

σχεδὸν δ' ἅπας ἔφθαρτο τῷ θεοῦ σθένει,
ϗ μητρανάνδρου παρθένου συμμαχίᾳ,
πρὸς ἀντιπρώρου ῥωμαϊκοῦ τοῦ στόλου.

ROMANUS CONSTANTINI FILIUS AN. III.

Exin Porphyrogenito vita functo
Romanus filius imperator extitit,
cui matrimonii iure coniuncta erat
Theophano plebeio prognata genere.
Haec viro peperit masculos filios duos
videlicet Basilium et Constantinum,
quos regio quoque stemmate ornavit genitor:
vir voluptarius et corruptis moribus,
potando comissando plus nimio deditus,
deliciisque et veneri et conviviis,
sodalibus utens pessimis et corruptoribus.
Rei vero publicae curam gerendam tradidit
Iosepho cuidam, cui Bringae agnomen erat,
praepositi gerenti munus et cubicularii.
Is tamen strenuos habens in armis duces
valido cum exercitu victorias retulit
feliciter, suosque hostes in fugam compulit.
Phocam quippe Nicephorum fortem virum
Leonemque fratrem eius duces habuit;
quorum virtute cepit hostium urbes
fastumque illorum imperii iugo subdidit.

ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΥΙΟΣ ΑΥΤΟΥ ΕΤ. Γ.

Τοῦ πορφυρανθοῦς δ' ἀπολιπόντος βίον
ὁ παῖς Ῥωμανὸς ἀναδείκνυται κράτωρ,
ᾧπερ συνῆπτο πρὸς γάμου κοινωνίαν
Θεοφανώ τις ἐκ χαμερποῦς τοῦ γένους,
ἥ τ' ἀνδρὶ τίκτει παῖδας ἄῤῥενας δύο,
τὸν Βασίλειον πρὸς δὲ Κωνσταντῖνον,
οὓς βασιλικῇ ταινίᾳ στέφει φύτωρ·
ἀνὴρ τρυφηλὸς ἐκδεδιῃτημένος
μέθαις τε κώμοις προστετηκὼς ἐξόχως,
φιληδονίαις, ἀφροδισίοις, πότοις,
ἀνδράσι λοιμοῖς συνδιάγων ϗ φθόροις·
κοινῶν δὲ διοίκησιν ἂν ἐγχειρίσας
Ἰωσὴφ τινὶ τὴν ἐπίκλησιν Βρίγγᾳ
πραιποσίτῳ τε ϗ παρακοιμωμένῳ·
ὅμως στρατηγοῖς ἀνδρικοῖς κεχρημένος
στόλῳ τε βαρεῖ κατ' ἐχθρῶν ἀντιπάλων,
νίκας κατώρθου τοὺς ἐναντίους τρέπων·
Φωκᾶν Νικηφόρον γὰρ ἄνδρα γεννάδαν
σὺν συγγόνῳ Λέοντι στρατηγοὺς ἔχων,
αἱρεῖ δι' αὐτῶν ὑπεναντίων πόλεις,
ϗ θράσος ἐχθρῶν ὑποκλίνει τῷ κράτει.

NICEPHORUS PHOCAS AN. VI.

Postquam Romanus turpiter vitam clausit
relicto imperio coniugi atque liberis,
Phocas Nicephorus fallens imperio fidem
electus est ad honorem regium
ab orientis ducibus et exercitibus.
Hic bellum gerens contra syros Cilicas
multas illorum urbes vi martia cepit,
Adanam, Rosum, Anazarbensium murum,
praeterea Tarsum atque Mopsuestiam,
quarum etiam portas Byzantium transtulit
insigni arte et vario perfectas opere.
Divinam quoque Christi domini effigiem
haud manu factam et in olla inventam
Syrorum ex urbe Hierapoli,
capillique partem concretam sanguine

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ ΕΤ. ϛ.

Τούτου καταστρέψαντος αἰσχρῶς τὸν βίον
ϗ κράτος υἱοῖς γαμετῇ λελοιπότος,
Φωκᾶς Νικηφόρος τις ἀποστὰς κράτους
ἀνηγορεύθη βασιλεὺς αὐτοκράτωρ
παρὰ στρατηγῶν τῆς ἕω ϗ ταγμάτων·
οὗτος στρατεύσας κατὰ Σύρων Κιλίκων
πολλὰς πόλεις σφῶν εἷλε τῆς μάχης νόμῳ,
Ἄδαναν, Ῥωσὸν, τεῖχος Ἀναζαρβέων,
πρὸς ταῖσδε Ταρσὸν ϗ Μόψου τὴν ἑστίαν,
ὧν ϗ πύλας ἤγαγε πρὸς Βυζαντίδα
ἐχούσας εὖ τέχνης τε ϗ ποικιλίας·
ϗ θεῖον τύπωμα Χριστοῦ δεσπότου
εὑρὼν κεράμῳ προστυπωθὲν ἀτέχνως
ἐξ Ἱεραπόλεως ἄστεος Σύρων,
ϗ βόστρυχον γ' αἵματι συμπεφυρμένον

ἐκ προδρομικῆς κάρας ἀνειλημμένον,
ἀνακομίζει πρὸς πόλιν βασιλίδα·
ϗ φρούρια πλεῖστα δὲ τῶν ἐναντίων
κράτει καθυπέταξε τῆς Ῥωμαΐδος.
Καὶ ταῦτα μὲν κάλλιστα κατορθωμάτων·
πλὴν τοῦδε λαμπρὸν, ἐπεσκίαζεν ὦχό τι,
ἥττητο χρημάτων τε ϗ χρυσαργύρου,
κἀντεῦθεν εἰς ἃ μὴ δέον παρακλίνας
δασμοῖς τε καινοῖς κατατρύχων ϗ φόροις
ὑπήκοον πᾶν ταῖν χεροῖν τῶν πρακτόρων,
ὤφθη μισητὸς πᾶσι ϗ τοῖς ἐν τέλει·
ϗ μᾶλλον εἰς ἔθιμα τῆς ἐκκλησίας
ἀνατρέπειν ἔσπευδε ϗ κακῶς λύειν,
ψῆφος πρὸς αὐτὸν ἑλκύων ἐπισκόπων·
ϗ τῷ ταμιείῳ ποιμένος τεθνηκότος
τὰ πτωχικὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας
συνεισφέρειν δεῖν θεσπίσας παρανόμως·
οὐχ ἧττον ἐξήμηνε πάντας πρὸς μῖσος
τὸ κατ' ἐκεῖνο τεῖχος ὑπερηρμένον,
ὃ κυκλόθεν τέτευχε τοῖς ἀνακτόροις,
ὑψιτενές τ' ὂν ϗ περίδρομον λίαν·
ϗ δόγμα δ' εἰσήνεγκεν οὗτος ἐν μέσῳ
θεσπίζων ὡς δεῖν στρατιώτας ἀξίως
μάρτυσι τιμᾶν ϗ γεραίρειν τοῖς ὕμνοις
μάχαις σφαγέντας ϗ λελοιπότας βίον·
ϗ τάχ' ἂν ἐξήνυσε πρὸς πέρας τόδε,
εἰ μὴ πατριάρχης τε σὺν ἀρχιθύταις
πρὸς δ' αὖ λογάδες ἀντέστησαν εἰκότως.
Τούτῳ Τζιμισχῆς ὀργιστῶν Ἰωάννης
ἐφ' οἷς κακῶς ἔδρασεν αὐτὸν ἀδίκως,
σὺν οἷς ἐθάρρει καττύει τούτῳ λόχον
ϗ σκέμμα δεινὸν ϗ παγίδα θανάτου,
αὐτουργὸν αὐχῶν τοῦ λόγου βασιλίδα·
χρησάμενος δὲ σὺν ἑταίροις σαργάνῃ
ἣν εὐτρέπισε βασιλὶς εὐμηχάνως,
ἀνῆλθον ἠλίβατον ἄνοδον νύκτωρ,
ϗ βασιλείῳ καθάπερ νυκτιλόχοι
ἢ θῆρες εἰπεῖν ἄγριοι βροτοκτόνοι,
παρεισφθαρέντες θαλάμῳ ξιφηφόροι
σφάττουσι τόνδε τὸν βασιλέα ξίφει.

c Praecursoris capite desumptam,
ad urbem regiam transtulit.
Locos quoque munitos hostium plurimos
Romanorum redegit in ditionem.
Et haec quidem splendide ab eo sunt facta.
Verum huius lucis nullae non erant tenebrae;
pecuniae laborabat cupiditate,
propterea que ab aequo declinans iure
novorum tributorum molestia imposita
quaestorum manibus subditos vexabat.
Hinc plebi et optimatibus exosus erat;
praesertim quia canones ecclesiae
per scelus violare molitus est,
episcoporum aliquot suffragiis captis.
Nempe ad regium aerarium defuncto episcopo
opes ecclesiae pauperibus debitas
iniqua lege deferendas sanxit.
Nec minus odii publici incendit flammam
excitata iusso eius muri moles
insignis celsitudinis et magni ambitus,
quae palatium undique circumvallabat.
Is etiam novum protulit decretum
quo martyrum honore inbebat milites
coli, sacrisque hymnis celebrari,
qui in proelio caesi vitam amisissent:
eamque rem, ut arbitror, perfecisset,
ni patriarcha cum ceteris episcopis,
proceresque, ut par erat, obstitisset.
Huic infensus Iohannes Tzimisches
propter acceptas sine merito iniurias,
audacibus cum sociis insidias struxit,
dirum nempe molimen, mortis laqueum;
facinoris ministram reginam habens.
Quare cum sociis in cistam impositus,
quam regina astute praeparaverat,
impervium locum noctu conscenderunt,
latrounmque ritu nocturnorum
vel tamquam ferae saevae ac sanguinariae
in regium irruperant armati gladiis
thalamum, ibique regem trucidarunt.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΤΖΙΜΙΣΧΗΣ ΕΤ. ϛ. Ϛ

Μεθ' ὃν Τζιμισχῆς γεννάδας Ἰωάννης
εὐθὺς ἀνηγόρευτο πρὸς παντὸς κράτωρ·

IOHANNES TZIMISCHES ANN. VI. MENS. VI.

Exin egregius Tzimisches Iohannes
communi voto factus est imperator;

pauloque post regali etiam stemmate
a patriarcha caput eius est cinctum.
Dux erat hic eximius incomparabilis,
quo nemo aetate eius praestantior armis,
et manu propria fortis et strategemate,
animi audacia praeditus cum consilio,
optimus imperator, amicis blandus,
hostibus intolerandus et formidabilis.
Hic pro vi sui nominis gratiosus,
hilaris, mitis, subditis benivolus,
passus est etiam ob patratam caedem
obiurgari se temploque excludi
a Polyeucto cato patriarcha,
ceu Nathanem obiurgantem audiit David.
Exules autem statim revocavit
quos in exilium truserat Nicephorus;
quos inter erant praecipui episcopi,
qui detrectarant libello subscribere,
quo decernebat imperator Nicephorus
nequis se inconsulto praesul fieret,
nec pastorali honore frueretur.
Decretum id conscidit Tzimisches;
tum suum divisit egenis peculium:
quin et canonicam satisfactionem praestitit,
ob culpae veniam caedisque expiationem.
Deinde contra Rossos profectus barbaros
gravi conserto proelio superior fuit.
Tunc etiam quidam visus est a pluribus
eques vir incognitus qui romanis
favebat pugnans copiis contra barbaros.
Porro hunc innotuit esse Theodorum
magnum, Christi militem atque ducem.
Quo autem pacto innotuit, verbis paudam.
Femina quaedam erat pia pudica
templo cuidam regia in urbe adsidua,
quae die una ante consertum proelium
visa sibi est Deiparam cernere
virorum comitatu permultorum
deductam, veluti reginam decet.
Insuper haec dicentem audire credidit:
o domine Theodore, o dux exercitus,
meus itemque tuus amicus Iohannes
gravi in agone vertitur et perdifficili;
quamobrem ad ferendam opem propera.
Illa rem visam narravit praesentibus,

μετὰ δὲ μικρὸν βασιλικῇ ταινίᾳ
παρ' ἀρχιθύτου διαδεῖται τὴν κάραν·
ἀνὴρ στρατηγὸς ἀπαράμιλλος ξένος
τῶν καθ' ἑαυτὸν ἐν μάχαις διαφέρων
εὐανδρίαις τε συνεταῖς στρατηγίαις
ψυχῆς παραστήματι σὺν εὐβουλίᾳ,
αὐτοκράτωρ ἄριστος, ἡδὺς τοῖς φίλοις,
ἐχθροῖς δυσαντίβλεπτος ἢ φρικαλέος·
οὗτος χαριτώνυμος, ὀλβία χάρις,
πραῢς, ἱλαρὸς, εὐμενὴς ὑπηκόοις
ὃς ἠμέρως ἤνεγκε τὴν διὰ φόνον
ἐπιτιμίαν καὶ ναοῦ τὴν κωλύμην
τοῦ ποιμενάρχου καὶ σοφοῦ Πολυεύκτου
ὡς πρὶν ὁ Δαβὶδ τοὺς ἐλέγχους τοῦ Νάθαν·
τοὺς μὲν φυγάδας κατηγαγὼν αὐτίκα
οὓς πρὶν ἐφυγάδευσε φθὰς Νικηφόρος,
ἐν οἷσπερ ἦσαν καὶ λογάδες ποιμένων
καθυπογράψαι μὴ θελήσαντες τόμῳ,
τῷ θεσπίσας ἦν βασιλεὺς Νικηφόρος,
ἄνευ ἐκείνου μηδένα προεδρίας
ποιμαντικῆς τε τυγχάνειν προστασίας,
ὅνπερ διατέτμηκεν εἰς λεπτὰ τόμον·
ὃν δ' εἶχε πλοῦτον διένειμεν ἀπόροις,
καὶ κανονικὴν ὑπέδυ λειτουργίαν,
εἰς ἄφεσιν πταίσματος εἰς λύσιν φόνου·
εἶτα κατὰ Ῥῶς ἐκστρατεύσας βαρβάρων
ἥττησεν αὐτοὺς ἐν μάχῃ κατακράτος·
ἡνίκα καί τις ὤφθη πολλοῖς ἱππότης
ἄγνωστος ἀνὴρ ῥωμαϊκῶν ταγμάτων
ὑπερμαχῶν ἄριστα κατὰ βαρβάρων,
ἔγνωστο δ' εἶναι Θεόδωρον τὸν μέγαν
Χριστοῦ στρατιώτην τε καὶ στρατηλάτην·
ἔγνωστο δ' οὕτως, ὡς προϊὼν σοι φράσω·
γυνή τις ὑπῆν εὐλαβὴς καὶ κοσμία
ναῷ προσεδρεύουσα πρὸς Βυζαντίδι,
ἥτις πρὸ μιᾶς ἡμέρας ταύτης μάχης
ἔδοξεν ἀθρεῖν μητέρ' ἄνανδρον παρθένον
δορυφορουμένην τε καὶ προηγμένην
ἀνδράσι πολλοῖς καθάπερ βασιλίδα·
καὶ ταῦθ' ὕπαρ ἔδοξε φαμένης κλύειν·
ὦ Κυριθεόδωρος, ὦ στρατηλάτα,
ἐμός τε καὶ σὸς προσφιλὴς Ἰωάννης
βαρεῖς ἀγῶνας καὶ δυσνύτους ἔχει·
σὺ δ' ἀλλ' ἐπικούρησον αὐτῷ ταχύνας·
τόδ' ἡ θήωρος τοῖς συνοῦσιν ἐκφέρει

μνήμη διδεῦσι καὶ γραφῇ τὴν ἡμέραν
καὶ πάνθ᾽ ὑπῆρχε σύνδρομα χρόνῳ μάχης,
οὗτος στρατεύσας καὶ κατὰ Κιλικίας
πάμπολλ᾽ ἐχειρώσατο ταύτης φρούρια·
ὅσα δ᾽ ἀφηνίασι τῆς κραταρχίας,
πρὸς τήνδ᾽ ἐπανήγαγε ταῖς στρατηγίαις·
οὗτος νεὼν ἤγειρε Χριστῷ δεσπότῃ
πολυτελῆ κάλλιστον ἐν Χαλκῇ ξένον.

qui diem memoriae scriptoq. consignarunt.
Reapse visio congruit cum pugnae tempore.
Idem suscepto bello adversus Cilicas,
permultas cepit horum munitas arces.
Quotquot autem negabant subesse imperio,
eas armis motis compulit ad obsequium.
Hic templum excitavit Christo domino
in Chalce, dives opum et miro opere.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΣ ΕΤ. Ν.

Τούτου τὸ βιοῦν ἐκμετρήσαντος μόρῳ,
κληροῦχος ἀρχῆς τῆς πατρῴας ἐννόμως
Βασίλειος δέδεικτο καὶ σκηπτουχίας,
ὁ Ῥωμανοῦ παῖς πορφυρόβλαστος κλάδος,
αὐτοκράτωρ κράτιστος ἐν στρατηγίαις,
αὐταρχίας τάλαντον αὐξήσας μέγα·
ὡς πιστὸς ὡς φρόνιμος ὢν ὑπηρέτης
οὐ πρὸς τρυφάς τε καὶ πρὸς ἀνέσεις βλέπων
οὐδ᾽ ἀμελείᾳ μήτε μὴν οἰκουρίᾳ
ἢ μαλακίᾳ προστετηκὼς μηδόλως,
ἀλλὰ στρατάρχων πάντα καιρὸν τοῦ βίου
καὶ ταῖς κατ᾽ ἐχθρῶν ἐντρυφῶν ἀεὶ μάχαις·
ἀνὴρ ἀγαθὸς, εὐσεβῶν νόμων φύλαξ,
μηδὲν νεοχμῶν τῶν ἐθῶν ἐκκλησίας (1),
ταῖς ἀρετῶν χάρισιν ἠγλαϊσμένος
μᾶλλον δ᾽ ἐραστὴς σωφροσύνης ἀνδρείας·
οὗτος καθάπερ ἀετοῦ λαχὼν φύσιν,
ἢ πτηνὸς ὢν φρόνησιν ἢ προθυμίαν,
τὸ μὲν πρὸς αὐτὴν ἐκστρατεύων τὴν ἕω,
τὸ δὲ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὅρους τῆς ἑσπέρας
ἢ πρὸς μέρη βόρεια καὶ μεσημβρίας
χώρας ἐπῄει βαρβάρων ἀντιπάλων,
λεηλατῶν σφᾶς, πυρπολῶν, πορθῶν πόλεις
ἐρυμνά τε φρούρια τῷ μάχης νόμῳ·
καὶ δεῖγμ᾽ ἐναργὲς ἡ σκυθῶν ἐρημία,
λεία τε μυσῶν (2) κατὰ τὴν παροιμίαν,
περσῶν τ᾽ ἀβασγῶν ἐκτριβὴ τῶν τ᾽ ἀβάρων,
ὧνπερ καθεῖλε τὸ θράσος κατὰ κράτος·
καθεῖλε δ᾽ οὐχ ἥκιστα καὶ τυραννίδα
τὴν τοῦ Σαμουὴλ βουλγάρων ἀρχηγέτου,

BASILIUS BULGARICIDA AN. L.

Iohanne fatis functo, patrium sceptrum
heredis iure ac nomine legitimo
obtinuit Basilius cum regio titulo
Romani filius, genitus in purpura,
egregius exercituum imperator,
qui ditionis fines valde ampliavit.
Fidelis hic et prudens administrator
delicias haud spectabat requiemve corporis,
neque socordiam nec domi desidiam,
nulloque captus erat voluptatis genere;
sed universam degens in armis vitam
pulsandis in proelio hostibus gestiebat.
Vir bonus, legum sacrarum custos,
nihil immutans in ecclesiae moribus,
virtutum ornamentis valde rutilans,
apprime studens fortis esse et temperans.
Hic sortitus veluti naturam aquilae,
certe habens mentem efficaciamq. volucrem,
nunc in orientis bellum gerebat plagis,
nunc in hesperiis finibus, nunc sub borea,
nunc denique per tractus meridionales
bello quatiebat barbaros adversarios,
depraedans, urens, depopulans urbes
munitasque arces, prout fas est belli.
Rei testis est Scythiae solitudo,
praedaque Moesorum, ut ait proverbium,
Persarum, Abasgorum clades, et Abarorum,
quorum audaciam aperto Marte fregit.
Nec vero secius contudit tyrannidem
Bulgarorum principis Samuelis,

(1) Huius religiosissimi principis insigne κειμήλιον possidet bibliotheca vaticana; menologii scilicet graeci picturatum codicem nobilissimum, cuius mentionem feci in collectionis meae vaticanae secundo volumine praef. p. 1.

(2) *Mysos* dicit pro *Moesis* perpetuo Ephraemius. Proverbium tamen loquitur de Mysis. Zenob. V. 15. Diog. VI. 42.

eiusque gentis occidit innumeros.
Etenim facto pugnae conflictu gravi,
Moesorum tantum captivavit numerum
ut ea aestimata sint millia quindecim,
queis cunctis oculos latâ sententiâ eruit.
Hos autem paucis ducibus instructos,
quos uno tantum oculo excaecaverat,
remisit cunctos liberos in Moesiam.
Quos ubi sic adfectos rex suus vidit,
maeroris ictus telo mortem obiit.
Atque hinc Basilius augustus magnus
vulgo vocari bulgaricida coepit.
Moesorum autem captis hesperiis urbibus
Achride, Scopiis, et Presthlabis geminis,
Sardicae quoque et Bidinae castellis
Pernicoq., cum arcibus triginta quinque,
cunctas romano subdidit imperio.

ϗ σφῶν δ' ἀνεῖλε δυσαριθμήτους ἐν μάχῃ·
συῤῥήξεως γὰρ συμπεσούσης ϗ μάχης,
μυσῶν ἐχειρώσατο χιλιοστύας
πεντάδας εἰς τρεῖς τὰς ὅλας ποσουμένας,
ὧν ὄμματ' ἐξέκοψε πάντων ἐνδίκως·
κἀκ τῶνδε βραχεῖς παραδοὺς πομποὺς σφίσι
ϗ θάτερον σφᾶς ὀμμάτων ἐσβεσμένους,
πάντας ἀφῆκεν ἰέναι πρὸς Μυσίαν·
οὓς δυστυχῶς ἔχοντας ἰδὼν σφῶν κράτωρ
τέθνηκε τρωθεὶς τῷ ἀθυμίας βέλει·
κἀκ τοῦδε Βασίλειος αὔγουστος μέγας
πᾶσιν ἐπωνόμαστο βουλγαροκτόνος·
ἑλὼν δὲ μυσῶν τὰς καθ' ἑσπέραν πόλεις
Ἀχρίδα ϗ Σκόπια Προσθλάβας δύο
τὰς ἐν Σαρδικῇ ϗ Βιδίνης χωρία,
σὺν Περνίκῳ φρούριά θ' ἑπτὰ πεντάδας,
πάντα καθυπέταξε Ῥωμαίων κράτει.

CONSTANTINUS BASILII FRATER
AN. II. MENS. VI.

Postquam grandaeva aetate hic mortem obiit
Constantinus frater imperium tenuit;
vastum quidem corpus viresque iactans,
sed tamen corde timidus et infractus,
molli morum genere et ignavo,
theatri atque aleae studio deditus,
deliciis, ganeae, vino, et rei venereae,
voluptatum mancipium atque gulae,
aemulam vitam degens Sardanapalo:
barbaris cunctis hostibus ludibrio,
quorum incursum haud armis repellere,
nec gladiis propulsare, ob metum, censuit;
verum tributis subditos atterens,
multaque et varia sine fine exigens,
barbaros deleniebat donorum cumulo,
conlatis etiam summis dignitatibus:
sic barbarorum mitigans ferociam.
Calumniis autem facilem aurem praebens,
iracundiae, invidiae, malignitati obnoxius,
multos mortales spoliavit vita;
oculorum alios orbavit lumine
suspicionum momento impulsus levi.
Demum senecta et morbis conflictatus,

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΑΔΕΛΦΟΣ
ΑΥΤΟΥ ΕΤ. Β. Ϛ.

Τούτου μεταλλάξαντος ἐν γήρᾳ βίον
Κωνσταντῖνος σύναιμος ἄρχει τοῦ κράτους,
ὄγκον μὲν αὐχῶν σωματικὸν ϗ σθένος,
δειλὸς δὲ πάμπαν καρδίαν ἀνειμένος,
ἤθους τυφικῶς μαλθακοῦ ϗ ῥαθύμου,
θεατρομανῶν ϗ κύβοις προσανέχων,
τρυφαῖς τε, κώμοις, ἀφροδισίοις, μέθαις,
ἡδυπαθείαις ἐντρυφῶν συσσιτίοις,
βίον βιῶν ἄντικρυς Σαρδαναπάλου·
ἄθυρμα πᾶσι βαρβάροις ἀντιπάλοις,
ὧν ὁρμὰς οὐκ ἔκρινε δεῖν ὅπλοις τρέπειν,
ἢ συνελαύνειν σφᾶς ξίφει πρὸς δειλίαν·
ὑπηκόους δὲ καλαμώμενος φόροις
εἰσπράξεσί τε παντοδαπαῖς συχνάκις
ἐδεξιοῦτο δωρεαῖς σφᾶς ἀφθόνοις,
τῶν ἀξιωμάτων τε τοῖς ὑπερτάτοις·
οὕτω κατεπράϋνε βαρβάρων θράσος·
διαβολαῖς δ' εὔεικτον οὖς ἦν ὑπέχων,
ἥττητο θυμοῦ ϗ φθόνου ϗ κακίας·
ταῦτ' ἄρα πολλοὺς ἐστέρησε τοῦ βίου,
ἄλλων δ' ἐπήρου τὰς κόρας τῶν ὀμμάτων
ἐξ ὑπονοίας ϗ ψιλῆς ὑποψίας·
ἐπεὶ δὲ τετρύχωτο γήρᾳ ϗ νόσοις,

ϗ καθεώρα προσδόκιμον τὸν μέτρον,
ἀργυρόπουλον Ῥωμανὸν προσλαμβάνει,
ϗ τῷδε συνῴκισε τὴν θυγατέρα,
δόλῳ γυναικὸς τοῦ νομίμου χωρίσας,
εἶτα παραδίδωσι καὶ κρατταρχίαν·
ἐπιβιοὺς δὲ τοῖσδε μικρὸν, ἐκπνέει·

ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΤ. Ε. Ϛ.

Καθίσταται δὲ Ῥωμανὸς αὐτοκράτωρ,
ἀνὴρ ἀγαθὸς εὐσεβὴς εὐπατρίδης
λόγων ἑταῖρος ϗ τέχνης ἐγκυκλίου,
τῶν δημοσίων εὐαγῶν ἴδρις νόμων,
εἰσπράξεως ὄλεθρος ἀλληλεγγύου,
εὐεργετικὸς ἀπορουμένοις ὅλοις,
δορυαλώτων δυσαριθμήτων λύτης·
ναοῦ σοφίας τῆς μεγίστης ἀψίδος
εὐμήχανός τις φιλότιμος συνδέτης,
χρυσοῦ χορηγὸς ἀφθόνου κληρουμένοις,
κοινῶν χρεῶν λύτης ϗ δότης πάλιν·
οὗτος στρατεύσας κατὰ τῶν ἐν Φοινίκῃ
σπονδὰς λυσάντων ἀγαρηνῶν ἀθέων
πόλεις θ' ἑλόντων τὰς ὑπηκόους κράτει,
ϗ συμπλακεὶς ἥττητο δυσκλεῶς σφίσι,
ϗ διεσώθη πρὸς πόλιν Ἀντιόχου,
κἀκεῖθεν ἀνέζευξεν εἰς Κωνσταντίνου·
ϗ λοιπὸν ἠλλοίωτο γνώμην τὴν πάλαι,
ϗ πάντας ἐξέθλιβε τοὺς ὑπηκόους
εἰσπράξεσι φόρων τε δασμῶν ἐκτόπων,
δεικνύμενος πράκτωρ τις, οὐκ αὐτοκράτωρ,
πικρὸς λογιστὴς εἰσφορῶν ϗ παιπάλη.
ταῦτα δὲ πάντα ϗ μακρῷ τούτων πλέω
κενῶν ὑπῆρχε ϗ δαπανῶν πλουσίως,
ἐν ᾧ καθιδρύσατο σεμνείῳ ξένῳ
τῇ μητρανάνδρῳ ϗ περιβλέπτῳ κόρῃ,
ᾧπερ καθυπέταξε κτήσεις παμφόρους,
πόλεις τε πολλὰς ϗ φόρους ἐτησίους,
ϗ πλέθρα γῆς πάμπολλα ϗ πλείστας δόσεις,
πάντα μοναστῶν ἀκατάλληλα βίῳ.
οὗτος στρατηγοῖς ἀνδρικοῖς βουληφόροις
ϗ ταγματάρχαις συνετοῖς κεχρημένος
στρατεύματί τε ναυτικῷ ῥωμαλέῳ
νίκας κατώρθου κατεναυμάχει στόλους·

iamque instare cernens vitae finem,
Romanum Argyropulum adoptavit,
eique filiam propriam nuptui dedit,
pulsa per dolum coniuge legitima.
Exin imperii quoque pondus tradidit;
brevique adhuc superstes, efflavit animam.

ROMANUS ARGYROPULUS
AN. V. ET MENS. VI.

Romanus ergo constituitur imperator,
vir bonus, pius, nobilitate eluens,
litterarum artiumque amicus omnium,
publici recti iuris peritissimus,
versurae cum mutua fideiusione eversor,
erga egenos omnes largus opum,
et captivorum redemptor plurimorum.
Maximam templi hic Sophiae absidem
pulchro artificio ac splendido compegit,
multamque auri vim attribuit clericis,
et publicum dissolvit aes alienum.
Idem conlatis in Phoeniciam armis
contra foedifragos impios Agarenos,
qui subditas imperio urbes ceperant,
conserta manu pugnavit infeliciter,
fugaque evasit in urbem Antiochiam,
atque illinc semet contulit Byzantium.
Dein alio ingenio se ostendit praeditum,
cunctisque gravis coepit esse subditis,
insolitis tributorum coactionibus,
exactor visus potius quam imperator,
acerbusque quaestor et persubtilis.
Has tamen omnes multoque plures opes
magnificas effudit in impensas,
dum sanctuarium exstrueret novum
Virgini matri venerandae dominae:
cui fructuosa attribuit praedia,
multarumque urbium annuos redditus,
soli iugera multa ac dona plurima,
quae res monachis non erant congruae.
Fortibus idem et consiliosis ducibus,
catisque simul utens centurionibus,
pedestri pariter nauticoque exercitu
valens, felices retulit victorias.

Cum enim Agareni ingenti classe
oras haberent infestas Illyrii,
urbesque damnis et pagos adficerent,
his superveniens Romanorum classis
hostiles naves absumpsit incendio.
Rursus mille navium advenit classis
ex Africa, per insulas incendia iactans.
Sed parum abfuit quin omnem inflammarent
Romani, qui ceperunt quingentos milites,
vinclisq. onustos miserunt Byzantium.
Quin et ad urbes euphratides missus
dux quidam proelio Edessam cepit:
ibique autographum immo theographum
repertum Christi domini epistolium
donum gratissimum misit ad Caesarem.
Hoc imperante terrae motus accidit,
quo domorum numerus ingens corruit,
quas omnes liberaliter refecit Caesar.
Exin tabido morbo multiformi
filum abrumpi sibi vitae sensit.

ϗ γὰρ κατακείρουσιν ἐν βαρεῖ στόλῳ
τοὺς ἀγαρηνοὺς ἰλλυρικὰ χωρία,
ϗ δρῶσι κακῶς τὰς ἐκεῖ κώμας πόλεις,
ῥωμαϊκός τις ἐντυχὼν σφίσι στόλος
πυρίφλεκτον σφῶν ἀποδεικνύει στόλον·
ϗ πάλιν ἄλλος τις χιλιόναυς στόλος
ἐξ Ἀφρικῆς ἔπλευσε τὰς νήσους φλέγων,
ϗ πᾶς μικροῦ πέφλεκτο ῥωμαίων στόλῳ,
ὃς αἰχμαλώτους εἷλε πεντακοσίους
ϗ δεσμίους πέπομφεν εἰς Βυζαντίδα·
τῶν πρὸς δ' Εὐφράτῃ κειμένων περ ἀστέων
στρατηγὸς ἐκράτησεν Ἐδέσσης μάχῃ·
ὃς αὐτόγραφον ϗ θεόγραφον πλέον
εὑρὼν ἐπιστόλιον Χριστοῦ δεσπότου (1)
στέλλει βασιλεῖ δῶρον ἠγαπημένον.
τούτου κρατοῦντος, γῆς κλόνος τις συνέβη,
ᾧ πολλὰ κατέρρευσε τῶν δομημάτων·
ἅπαντα λαμπρῶς ἀνεκαίνισε κράτωρ·
ἐπεὶ δὲ μῖτος τοῦ βίου κέκοπτό οἱ
νόσῳ τακέντι ποικίλῃ φθισιβρότῳ.

MICHAEL PAPHLAGON AN. VII.

Tum Zoë regina Caesarem dixit
amasium suum Michaëlem paphlagonem
formoso vultu venustoque praeditum
rarum naturae veluti figmentum:
insuper animi florentem virtutibus,
bonum et comem et moribus hilarem.
Huic forma scilicet regium stemma contulit,
vili namque stirpe plebeiaque erat:
sed venustate praestans atque elegantia
amorem sibi reginae conciliavit,
atque hinc conscendit, ut strictim dicam,
tantum in fastigium regnique thronum.
Quem cum amorem Romanus rescivisset,
superstes adhuc et imperium retinens,
sacramento adstrinxit Michaëlem
ut adfirmaret nihil se tale scire.
Ille iuravit facile, haud verens Deum.
Quamobrem daemon irruens in ipsum,
veluti Saulem quondam, suffocabat,
prorsus, ut fama erat, periurii causa.

ΜΙΧΑΗΛ Ο ΠΑΦΛΑΓΩΝ ΕΤ. Ζ.

Ζωὴ βασιλὶς δεικνύει Καίσαρα
τὸν τῆσδ' ἐραστὴν Μιχαὴλ παφλαγόνα,
ὡραῖον ὄψιν εὐπρεπῆ κεκασμένον,
τῆς φύσεως ἄντικρυς ἄγαλμα ξένον·
πρὸς δ' αὖ ψυχικαῖς ἀρεταῖς ἀνθισμένον,
ἀγαθὸν εὐέντευκτον ἱλαρὸν τρόπους·
τούτῳ τὸ κάλλος προξενεῖ κράτους στέφος·
γένους γὰρ ἐκφὺς εὐτελῶν ϗ ξυγκλύδων·
κάλλους δ' ἔχων εὖ ϗ μελῶν εὐκοσμίας,
ἐρώμενος δέδεικτο τῆς βασιλίδος,
κἀντεῦθεν ἀνάκτα καθάπαξ φάνει
εἰς ὕψος οἷον ϗ θρόνον κραταρχίας·
πλὴν γνοὺς Ῥωμανὸς ὡς ἐνῆν πεπραγμένα
ἔτι περιὼν ϗ κρατῶν εὖ τοῦ κράτους,
πίστεις παρέξειν ὁρκίοις φρικαλέοις
Μιχαὴλ ἠνάγκασε μηδὲν εἰδέναι·
ὁ δ' εὐπετῶς δέδρακε μὴ δείσας δίκην·
ὅθεν τι δαιμόνιον ὡς Σαοὺλ πάλαι
ἐνσκῆψαν αὐτῷ, συνέπνιγεν ἀθλίως
ὡς ἦν ἀκούειν τῆς ἐφορκίας χάριν·

(1) Intellige epistulam ad Abgarum regem edessenum; quae recitatur ab Eusebio caesariensi hist. I. 13, et a Mose armenio hist. II. 29. Quamobrem res quidem iamdiu notissima erat; Ephraemius autem loquitur de ipso (si credere fas est) autographo.

ὅμως διῆγεν εὐτυχῶς τὰ τοῦ κράτους,
καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ στρατηγῶν ἐκκρίτων,
ἠμύνετ' ἐχθροὺς καὶ δορυκτήτους πόλεις
αἱρῶν ὑπῆγε τῷ κράτει τῶν αὐσόνων·
ἐκ τῆς δ' Ἀφρικῆς αὖθις ἐκπλεύσας στόλος
νήσους τε κακῶν καὶ παραλίους τόπους,
ῥωμαϊκῷ πᾶς κατεποντώθη στόλῳ·
καὶ Μανιάκης εὐσθενὴς στρατηγέτης
ἑλὼν Σικελῶν νῆσον ἐν στρατηγίαις,
ταύτην καθυπέταξε τῇ κραταρχίᾳ·
μικροῦ δ' ἂν εἷλον Ἐδεσσηνῶν τὴν πόλιν
ἀρραβική τις δραματουργία τότε,
εἰ μὴ Θεός γ' ἔσφηλεν αὐτὴν αὐτίκα·
μεγιστᾶνες γὰρ ἀρράβων ἐθναρχίας
πόλει προσῆλθον δώδεκα τῆς Ἐδέσσης
πλασάμενοι δῶρ' ἄττα βασιλεῖ φέρειν,
πεντακοσίας τῶν καμήλων ἡγούμενοι,
ἄχθος φερουσῶν καθ' ἑκάτερον μέρος
θίβας μεγίστας αἷς ἐνῆν τις ὁπλίτης,
οἵπερ δολίως ἱκέτευον εἰς πόλιν
συνεισαγαγεῖν θίβας ἑσπέρας σφίσιν,
ὡς νυκτὸς αὐτοῖς τὸ δρᾶμα λάβῃ πέρας·
οὔπω δὲ τοῦτ' ἔσχηκε βαρβάροις τέλος·
καὶ δρᾶμα γνωσθὲν, εἰς κακὸν ἀντεστράφη
τοῖς ἐλλοχῶσι καὶ συνίστορσι δόλου·
πάντες γὰρ ἀνῄρηντο ῥωμαίων σπάθῃ·
ἐπεὶ δὲ τετρύχωτο Μιχαὴλ νόσῳ
λύσιν δ' ἑώρα καὶ τομὴν ἐγγὺς μόρου,
τὴν βασιλικὴν παριδὼν ἁλουργίδα
καὶ βασιλείας σύμβολα πάντα κράτους,
ἐκ βασιλείων ἀπανίσταται δόμων,
καὶ τὴν πρὸ τειχῶν εὐαγῆ μονὴν φθάνει
ἣν αὐτὸς ἀνήγειρε δυσὶ συγγόνοις
θαυματοβρύταις ἁγίοις ἀναργύροις (1),
ἔνθα καταχθεὶς καὶ καρεὶς καλὴν κόμην,
τὸ κατὰ Χριστὸν ἐνδιδύσκεται ῥάκος·
εἶτα μετὰ βράχιστον ἐκλείπει βίον
θερμῶς δεδωκὼς τῆς μετανοίας τρόπους.

Feliciter is tamen imperium rexit:
ipsemet enim, vel per delectos duces,
pulsavit hostes, et vi captas urbes
deuuo romano subdidit imperio.
En vero ex Africa rursus profecta classis
insulis nocens maritimisque locis,
cuncta a romanis mersa fuit liburnis.
Tum etiam strenuus dux Maniaces
siculam armis expugnatam insulam
romano vectigalem imperio reddidit.
Sed parum abfuit quin edessenam urbem
Arabum quoddam strategema caperet,
nisi artificium irritum Deus fecisset.
Namque optimates arabes duodecim
ad edessenam urbem accesserunt,
dona se ferre Caesari simulantes,
quingentosque camelos prae se agebant,
onere utrimque singulis imposito,
maximis cistis, cum incluso milite.
Ergo dolose poscebant urbem ingredi,
cistasque secom sub vespera inferre,
nempe ut per noctem dramatis finem facerent.
Ante quam tamen barbaris fraus succederet,
comperta res convertit iu exitium,
atque in dolosi caput ruit dolus:
etenim cunctos romanus ensis messuit.
Deinde Michaël morbo vexatus gravi
finemque vitae proximum aspiciens
regiae despiciens purpurae fulgorem
suaeque dignitatis insignia reliqua,
regali maluit palatio digredi
ac suburbanum monasterium adiit,
quod ipse aedificaverat duobus fratribus
nempe mirificis sanctis Anargyris;
in quo receptus, pulchra caesarie tonsa,
pauperem, Christi amore, saccum induit.
Sed enim mox citissime vita excessit
editis fervidae signis paenitentiae.

ΜΙΧΑΗΛ Ο ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ ΜΗΝ. Δ.

Καὶ πάλιν ἧκε πρὸς βασιλίδα κράτος
ἥτις ὑπούλοις καταθελχθεῖσα λόγοις
ὅρκοις τε φρικτοῖς καὶ τινῶν συμβουλίαις

MICHAEL CALAPHATES MENS. IV.

Rursus imperium ad reginam devolvitur
quae fraudulentis delenita sermonibus,
iuratis verbis, et quorumdam consiliis,

(1) Intellige ss. Cosmam et Damianum.

Caesarem regemq. appellat Michaëlem
et Romanorum imperatorem creat:
impurum hominem, genere vili satum,
ob mores tamen suos peiorem adhuc,
subdolum atque ingratum beneficiis,
vecordem, invidum, iracundo ingenio,
verbis immutantem et vane gloriosum.
Hic regni sedem statim ac obtinuit,
genus cognatum suum coepit persequi,
et genitalem cunctis vim eripuit,
barbatis etiam et maritis iamdiu.
Quin et exilium decrevit avunculo,
cuius favori culmen debebat regium.
Deinde regio pepulit palatio
dominam suam beneficam reginam,
eamque attonsam clausit ad extremum
Principis in insula, calumnias dictitans.
Rem ut cognovit populus, furiis arsit,
et tumultuariis correptis armis,
ut apum ab examine fieri solet
regium ad palatium raptim cucurrit.
Ergo civilis pugna conserta est,
nec brevis hominum numerus occisus.
Donec suis rebus desperans Michaël
pulla miserabiliter indutus tunica
ad Studii monasterium supplex fugit,
atque sub arae asylo semet condidit:
unde protractus excaecatur miser.
Duabus autem traditur sororibus
Zoae Theodoraeque imperii sceptrum.

στέφει Μιχαὴλ καίσαρα βασιλέα,
ϗ κράτορα δείκνυσι τῆς Ῥωμαΐδος·
ἄνδρα ῥυπαρὸν, δυσγενῆ, φαύλου γένους,
κἀκ τῶν τρόπων κάκιστον ὄντα τὸ πλέον,
ὕπουλον ἀχάριστον εἰς εὐεργέτας,
ἀγνώμονα, βάσκανον, ὀργίλον φύσει,
τὴν γλῶτταν ἀντίφθογγον, αὐχοῦντα λόγοις·
ὅστις ἐπείπερ ἐγκατεστάθη κράτει,
τὸ συγγενὲς μέτεισιν οἰκεῖον γένος,
ἀποστερῶν σφᾶς ἀρρενωπίας ὅλως,
κἂν ἦν ὑπηνήτης τις ἢ γήμας πάλαι.
ϗ μητράδελφον ἐξόριστον δεικνύει
δι' οὗ τὸ βασίλειον εὕρατο κράτος·
εἶτ' ἀπελαύνει τῶν ἀνακτόρων βίᾳ
δέσποιναν αὐτοῦ κυρίαν εὐεργέτιν,
κείρει τε ταύτην ϗ κατακλείει τέλος
νήσῳ πριγκίπου, συκοφαντίας πλάσας.
ἃ δῆμον ἐξέμηνε μαθόντα τάδε·
ϗ τῷ τυχόντι δεξιὰν πᾶς ὁπλίσας
ὡς σμῆνος οἷον τῶν μελισσῶν συνέθει
τῶν βασιλείων εὐθὺ σὺν προθυμίᾳ·
ἀνερράγη γοῦν ἐμφύλιός τις μάχη,
ϗ πλῆθος οὐ βράχιστον ἐν ταῖσδ' ἐφθάρη·
τέως Μιχαὴλ ἀπορηθεὶς τοῖς ὅλοις
μέλαν τι τριβώνιον ἐνδὺς ἀθλίως
μονῇ Στουδίου προσπεφευγὼς ἱκέτης
ὑπεισέδυ τράπεζαν ἱλαστηρίου·
ἧς ἐκβαλόντες ἐκτυφλοῦσιν ἀθλίως·
χειρίζεται δὲ δυὰς ἡ τῶν συγγόνων
Ζωὴ Θεοδώρα τε τὴν κραταρχίαν·

CONSTANTINUS MONOMACHUS AN. XII.

Sed quum sola Zoë regnare cuperet,
Constantinum cognomento Monomachum,
sibi coniunxit foedere coniugii
et Romanorum imperatorem fecit.
Porro hic de coetu nobilium erat,
atque patriciis ortus parentibus:
et vix quidem litteras attigerat,
easdem tamen amore dignabatur.
Ceterum ignavis moribus solutisq. erat,
deliciis deditus et hilaritatibus,
amoris quoque obnoxius illecebris.
Tum dignitates conferebat temere

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΜΟΝΟΜΑΧΟΣ ΕΤ. ΙΒ.

Ζωὴ δ' ἐρῶσα τήνδε κατέχειν μόνη
πρὸς συνάφειαν γαμικὴν συνεζύγη
τῷ Κωνσταντίνῳ τοὐπίκλην μονομάχῳ,
ϗ κράτορα δείκνυσιν αὐτὸν αὐσόνων·
ὄντ' εὐγενῶν τε ϗ περιδόξων ἕνα
ὡς εὐπατριδῶν ἐκφυέντα πατέρων,
λόγοις ὁμιλήσαντα πάνυ μετρίως,
ἐρωτικῶς δ' ἔχοντα πλὴν πρὸς τοὺς λόγους
ῥᾴθυμον ἦθος μαλακόν τ' ἀνειμένον,
τρυφαῖς προσανέχοντα γλυκυθυμίαις,
ἐρωτοληψίαις τε συνεσχημένον,
τῶν ἀξιῶν νέμοντα τὰς τιμὰς χύδην,

οἷς οὐ προσῆκεν ἀγοραίοις ἀνδράσιν,
καὶ δημοσίων χρημάτων ὅλβους ὅλους
ὅλαις ἁμάξαις ἀναλίσκοντα μάτην,
οὐκ εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον ῥωμαΐδι,
ἢ χρήσιμόν τι τῷ κράτει συνεισφέρον·
ἀντῆρε τῷδε βασιλεῖ Μανιάκης
ἀποστατήσας καὶ στρατιὰν ἀθροίσας,
ἀνὴρ στρατηγὸς εὐσθενὴς καὶ γεννάδας,
οὗπερ κλέος μέγιστον ἐν στρατηγίαις·
ὃς μηδοτιοῦν ἐν τυραννίδι δράσας
ἐξαπίνης τέθνηκεν ἀρτύων μάχην.
μεθ' ὃν τις ἄλλος Τορνίκιος τοὐπίκλην
ὅστις ἐπῆλθε σὺν στρατιᾷ τῇ πόλει·
ἀλλὰ κρατηθεὶς ἐστέρητο τοῦ φάους.
καὶ ῥωσικὸς πάλιν δὲ τῇ πόλει στόλος
ἐπεισέφρησε μυρίον στρατὸν φέρων,
ὃς ναυμαχίᾳ πᾶς σχεδὸν διεφθάρη.
καὶ πατζινάκαι τῶν παριστρίων ἔθνος
ληιλατοῦντες κατέδραμον τὴν Θρᾴκην·
σπονδὰς δεδρακότες δὲ Ῥωμαίοις τέλος,
τὰς πανοπλίας κατέθεντο καὶ μάχας.
τούτου κρατοῦντος οὐννικὸν τούρκων ἔθνος
ὁρμώμενον πρὶν ἐξ ὀρῶν καυκασίων
ἐπῆλθε πρῶτον Ῥωμαΐδος τοῖς ὅροις·
κἀκ τοῦδ' ἐθισθὲν τῇ κατ' αὐτῆς μανίᾳ
ἔληγεν οὐδὲν τῆσδ' ὅρους κατατρέχον·
ἐκ τῶν μερῶν ὅπως δὲ τῶν προσαρκτίων
οἷα λύμη τις οὐ καλῶς εἰσεφθάρη
εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γειτνίασιν λεκτέον.
Μουχούμετ ἀνὴρ ἡγεμὼν τῆς Περσίδος
ἤρατο μάχην κατὰ βαβυλωνίων
ἰνδῶν θ' ἑαυτῷ δυσμενῶν ἀντιπάλων,
δι' ὧν προποιοῦται τοὺς ἐχθροὺς κατὰ κράτος·
νικηφόρος γοῦν σὺν σφίσιν ἀφιγμένος
πρὸς τὴν ἑαυτοῦ Μουχούμετ ἐθναρχίαν,
πάλιν δραμῆσαι πρὸς πατρίδα συμμάχους
οὐκ εἴα μηθέσι χρησίμους δεδειγμένους·
ὅθεν φυγόντες ἀνέδραμον εἰς ὄρη,
καὶ τῇδε τὴν δίαιταν εἶχον ἐν χρόνῳ,
καὶ κατιόντες κατεδῄουν τὰ πέριξ,
ἀγρούς, πόλεις, κώμας τε τῶν ἐκ τῶν Ἀγαρ·
στράτευμα τοίνυν εὐτρεπίσας Μουχούμετ
στέλλει κατ' αὐτῶν μυριάδας τε δύο
ὃ νυκτὸς ἄρδην τοῖς τούρκοις κατεσφάγη·
κἀκ τοῦδε θρασεῖς τῇ νίκῃ δεδειγμένοι,

viris vulgaribus ac praeter meritum.
Aerarii quoque publicam pecuniam
effuso luxu ac stolido effundebat,
qui nec romanis rebus quicquam proderat,
nec imperii commoda adaugebat.
Adversus regem hunc Maniaces arma
rebellans sustulit congregato milite,
strenuus imperator et magnanimus
ductandis exercitibus iamdiu clarus;
sed post tyrannidem nulla re patrata,
repente periit dum pugnam instrueret.
Exin tyrannide Tornicius quidam
arrepta, ad urbem regiam armatus venit,
sed victus, oculorum multatur lumine.
Rossica praeterea contra Byzantium classis
advenit plurimum vehens militem,
quae prope omnis navali proelio periit.
Tum Patzinacae, gens Istri accola,
Thraciam praedantes concursaverunt:
qui tamen foedere cum Romanis icto
arma bellumque demum posuerunt.
Monomacho regnante gens Turcarum
hunnica, caucasiis oriunda iugis,
romani primum imperii fines attigit:
quo postquam odio semel est imbuta,
nullum iam fecit incursionum finem.
Porro hi de boreae quomodo regionibus
ceu pestis quaedam omine tristi advenerint,
iuxtaque nos adsederint, dicendum superest.
Persidis princeps Mahumetus nomine
bellum exercens cum Babyloniis
atque cum Indis hostibus acerrimis,
Turcarum auxilio rem bene gessit.
Igitur victor cum his regressus
ad principatum suum Mahumetus
socios ad propriam remeare patriam
nolebat, quoniam utiles compererat.
Quare hi fuga montes petiverunt,
ibiq. vitam aliquamdiu toleraruut:
mox praedabantur vicinam regionem,
agros, urbes, pagosque Agarenorum.
Ergo contractos Mahumetus milites
viginti mille contra Turcas mittit;
sed una nocte cuncti a Turcis pereunt:
qui iam audaces hac victoria redditi

aperto Marte gerere bellum incipiunt,
et cum Mahumeto consertis manibus,
ipsum occidunt, potiuntur castris,
atque Agarenos spoliant imperio,
suaeque genti publicam rem vindicant,
Agarenos autem sibi faciunt subditos.
Monomachus Manganorum monasterium
pulchro varioque opere praefulgens
laute excitavit maximis impensis
victorioso martyri Georgio;
ibique vim ingentem profudit opum
talenta multa vel potius innumera.
Quumque alia rursus indigeret pecunia,
periculosam aleam tractare coepit.
Quibusdam enim populis ideo immunibus
quia tuendis invigilabant finibus,
et barbaros accessu prohibebant,
tributum indixit et vectigal annuum:
et sic locorum perdidit custodes.
Atque hinc barbaris facilis ingressus
in Romanorum terras deinde patuit.

ϗ τὴν κατὰ πρόσωπον ἱστῶσι μάχην·
ϗ συμπλακέντες κατὰ μάχην Μουχούμετ,
κτείνουσιν αὐτὸν ϗ κρατοῦσι τοῦ τόπου,
ἀποστεροῦσι τοῦ κράτους τοὺς ἐξ Ἄγαρ,
ϗ τοῦτο χειρίζουσι τοῖς ἐκ τοῦ γένους,
τοὺς δ' ἀγαρηνοὺς ἔσχον εἰς ὑπηκόους·
οὗτος βασιλεὺς ϗ μονὴν τῶν μαγγάνων
ἔχουσαν εὖ κάλλους τε ϗ ποικιλίας
ἤγειρε λαμπρῶς ἀφθόνοις χορηγίαις
Γεωργίῳ μάρτυρι τῷ καλλινίκῳ,
ἐν ᾗ μυρίας ἀνάλωσε δαπάνας
πολυταλάντους ϗ δυσαριθμουμένας·
ἐπεὶ δ' ἐδεῖτο χρημάτων ἄλλων πάλιν,
ἤρξατο κινεῖν ἃ κινεῖν οὐκ ἦν δέον·
χώραις γὰρ ἀτέλειαν αὐχούσαις τῶν τόπων,
εἰς φυλακὴν δὲ συντελούσαις πάλαι
ϗ κωλυούσαις βαρβάροις τὰς ἐξόδους,
δασμοὺς ἐπιθεὶς ϗ φόρους τοὺς δι' ἔτους,
φρουροὺς καταργεῖ ϗ κατοπτῆρας τόπων·
κἀκ τοῦδε λοιπὸν πάροδος τοῖς βαρβάροις
ὑπῆρξε ῥᾴστη Ῥωμαΐδος πρὸς τόπους.

THEODORA ET MICHAEL AN. III.

Postquam excessit e vivis Monomachus,
purpurae flosculus Theodora virgo
Romanorum sceptrum gestare coepit,
ad quam potiore iure pertinebat.
Haec monasterio teneris ab annis
semet concludens, tonsaque capillos,
Christi coniugium sacrum praeoptaverat.
Nunc regina splendida iucundissima
virtutumque ornatibus decorata,
hilaris, gloriosissima, perpetua virgo.
Quae cum imperium, ut dixi, adiisset,
cuncta pro suo naviter gerebat munere,
virilem prae se ferens vim ac spiritum,
ut illa fortis celebrata Debora.
In tribunali quippe sedebat regio
aulica pompa custodibusque cincta
reip. gerendae impendens curam
aequis cum legibus iudiciisq. rectis,
officia quoque utiliter conferens,

ΘΕΟΔΩΡΑ ΚΑΙ ΜΙΧΑΗΛ ΕΤ. Γ.

Μονομάχου δὲ τὸν βίον λελοιπότος,
τὰ ῥωμαϊκὰ σκῆπτρα παραλαμβάνει
ἡ πορφυρανθὴς παρθένος Θεοδώρα,
ταύτῃ διαφέροντα μᾶλλον πατρόθεν (1)·
ἥτις μονῇ τε ϗ μοναχαῖς παιδόθεν
ἐκδοῦσ' ἑαυτὴν ϗ τρίχα κειραμένη
Χριστῷ καθιέρωτο καλῷ νυμφίῳ,
βασιλὶς ἐκλάμπουσα ταῖς ἀγλαΐαις
ταῖς ἀρετῶν χάρισιν ὡραϊσμένη,
φαιδρὰ κυδίστη παρθένος διὰ βίου·
ἄρτι δὲ κράτος ὡς ἔφην δεξαμένη
ἅπαντ' ἐποίει τὰ προσήκοντα κράτει
λῆμ' ἀῤῥενωπὸν δεικνύουσα ϗ σθένος,
ὡς ἀῤῥενόφρων Δεβώρα θρυλουμένη·
καθῆστο ϗ γὰρ ἐν βασιλείῳ θρόνῳ
δορυφορίας βασιλικῆς ἠγμένης,
ἐπιστατοῦσα τοῖς ὅλοις ὥσπερ δέον,
σὺν εὐνομίᾳ ϗ δικαιοκρισίᾳ,
ἀρχαιρεσιάζουσα πρὸς τὸ συμφέρον,

(1) Lege Zonaram XVII. 20.

ψήφους τιθοῦσα καὶ δίκας κατὰ λόγον,
καὶ βασιλικῶς χρηματίζουσα πάλιν
ταῖς πρέσβεσιν ἥκουσιν ἐξ ἐθναρχίας·
οὐκοῦν Θεὸς κύδιστον εὔδαιμον κράτος
παρέσχεν αὐτῇ φυλακῆς χάριν νόμων,
αὐτοῦ τε σεπτῶν ἐνθέων προσταγμάτων
καὶ συνδιέπει τῇδε τὴν κραταρχίαν,
ὁ πάντα τιθεὶς ὡς Θεὸς παντοκράτωρ·
οὐ γάρ ποτ' ὤπτο τῆσδε κρατούσης ὅλως
ἀποστάτης τις ἢ τυραννίδος ῥέκτης
οὐκ ἐνδρομή τις ἐθνικῆς ὁμαιχμίας
ὅπλα κινούσης κατὰ ῥωμαίων κράτους,
οὐ δυσχερές τι καὶ προσαντές τῷ βίῳ·
πάντα δὲ καλὰ καὶ πλίω θυμηδίας,
ὡρῶν κράσις εὔκρατος, εὐετηρία,
εὐθηνία πάγκαρπος, ἄφθονος χύσις,
καὶ γῆ μέλι ῥέουσα καὶ γάλ' ἀφθόνως,
καὶ βίος ἡσύχιος εὐτυχὴς ἄγαν.
ἐπεὶ δὲ βίον ἐκλιπεῖν πάντως ἔδει,
πρὸς τέρμα βίου κράτορα Ῥωμαΐδος
τινὰ Μιχαὴλ στρατιώτην δεικνύει
γεραιὸν ἄνδρα, παντάπασι πρεσβύτην,
ἀβληχρὸν, ἀδέξιον εἰς κραταρχίαν
ἐκ νωχελίας φυσικῆς γήρως θ' ἅμα,
ἕλκοντα σειρὰν ἐκ Βυζαντίου γένους,
ἐπὶ βράχιστον τοῦ κράτους γεγευμένον
καὶ μηδοτιοῦν τῶν καλῶν πεπραχότα·
ἐφ' οὗ δυὰς ἤκμασε τῶν ἀριστέων,
τῶν τε στρατηγῶν συνέσει τ' εὐανδρίᾳ
βίου τε λαμπρότητι καὶ τῇ τοῦ γένους
καὶ πᾶσιν εὐδόκιμος ἔνδοξος πάνυ
ὁ Κατακαλὼ τοὐπίκλην κεκασμένος (1),
πρὸς τῷδ' Ἰσαάκιος Κομνηνῶν γένους,
ὅστις ἀποστὰς πορφυρίδα καὶ στέφος
αὐτῷ περιέθηκεν ἀντάρας κράτει,
καὶ κράτος ἀδήριτον ἔσχεν εἰσάπαν·
ἐξίσταται δὲ Μιχαὴλ κραταρχίας.

ius rectum dicens et suffragia ferens:
insuper regia eum maiestate excipiens
quae mittebantur gentium legationes.
Ergo gloriosum ipsi Deus regimen
concessit propter legum observantiam:
et quia divinis non discedebat regulis,
idcirco Deus, inquam, huic imperium
prosperum tribuit, utpote omnipotens.
Namq. hac regnante nullus rebellis extitit,
nemo tyrannidem uspiam arripuit;
nullus incursus coniuratarum gentium
armis romanum pulsavit imperium;
nil molestum adversumve mundo accidit.
Quin omnia fausta plenaque laetitiae,
caeli temperies, fructuum fertilitas,
annonae vilitas et copia rerum,
terra melle fluens et lacte uberrime,
vitae quies, felicitas omnigena.
Sed quia suprema instabat necessitas,
romanum moriens imperatorem creat
Michaëlem quendam agnomine Stratiotam,
senem vel potius aevo decrepito,
debilem, atque ineptum ad imperium
segnitie naturali senioque simul,
qui byzantina in urbe natus erat.
Hic degustato brevissime imperio,
nihil memoria dignum regnans fecit.
Sub eo virorum par floruit egregiorum,
bellica scientia atque fortitudine,
splendore simul vitae avitiq. generis;
ille nimirum celebris ac laudatissimus
qui cognomento dictus est Catacalo:
alter Isaacius Comnenorum genere,
qui manifeste ab imperio deficiens
purpuram induit coronamque cinxit,
et sine bello stabile regnum tenuit.
Michaël autem imperio se abdicavit.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ Ο ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΕΤ. Η. Ϛ.

Αὐτοκράτωρ οὖν Κομνηνὸς δεδειγμένος
Ἰσαάκιος εὐθυνὴς στρατηγέτης,
οὐ τῷ Θεῷ γέγραφε τὴν εὐτυχίαν,

ISAACIUS COMNENUS AN. VIII. MENS. VI.

Ergo imperator processit Comnenus
belli fortissimus dux Isaacius,
fortunam suam nequaquam Deo tribuens,

(1) Cod. κεκαυμένος.

sed sibi magis brachioque ensifero.
Id declaravit, cum suum typum
statere cudens, protentam dexteram
enseque nudo armatam inscripsit.
Erat hic vir, ut summatim dicam,
more severo, adducto supercilio,
impigra opera, igneus in proeliis,
audaci animo, actuosus maxime,
egregius dux, martio corde praeditus,
rudis litterarum sed tamen studiosus.
Hic patriarchae debitam gratiam referens
qui sibi imperium adeunti faverat,
cunctarum illi rerum ecclesiae curam
tribuit, et duorum simul officiorum
oeconomi videlicet et scevophylacis
creandi potestatem ecclesiae dedit;
quae res suffragio regis fiebat antea.
Deinde Scythas Pannoniosque adgrediens
bello vicit; illos proelio frangens,
his vero postulatam impertiens pacem.
Ergo cum victor bello reverteretur,
loco Moesiae quodam cui nomen Lobitzo
hieme desaevieute tentorium statuit.
Verum cessante nive, sub quercum abiit
ramosissimam, grandem, et insolitam,
cum optimatium comitatu Caesar
regio progrediens nempe tabernaculo,
ubi in consilio negotia expediverat:
cum ecce subito fragor excitatus
regem eiusque socios de quercu amovit,
ipsa autem vulsa radicitus corruit;
at Caesar necem cum comitatu effugit.
Quamobrem grates debitas ut Deo redderet
regio in palatio Theclae apostolicae,
(eius enim festo die vitarat fatum)
pulcherrimum delubrum excitavit.
Huic visus est venanti in angustis locis
aper magnus, horrendus, exsertis dentibus,
quem Caesar ense stricto dum persequitur
ille se maris fluctibus submergens,
spectantium subito evanuit oculis.
Tunc aiunt fulminis velut ictu percitum
imperatorem humi concidisse stratum,
spumas ore agentem, nec iam aliquid
intelligentem sensibus; donec paululum

αὐτῷ δὲ μᾶλλον χειρί τε ξιφηφόρῳ·
καὶ τοῦτο δῆλον, οἷς ἑαυτοῦ τὸν τύπον
στατῆρι τυπῶν δεξιὰν τεταμένην
ἐσπασμένην ἔγραφε γυμνὸν τὸ ξίφος·
ἦν δ' οὗτος ἀνὴρ ἐν κεφαλαίῳ φάναι
ἦθος σοβαρὸς καὶ κατωφρυωμένος,
ὀξὺς πρὸς ἔργα, πῦρ πνέων ἐν ταῖς μάχαις,
δραστήριος μάλιστα καὶ τολμητίας,
στρατηγίαν ἄριστος, ἀνδρεία φύσις,
οὐχ ὁμιλητικὸς πλὴν προσανέχων λόγοις·
χάριτας οὗτος ἐκτίνων ἀρχιθύτῃ
τῆς εἰς τὸ κράτος συνδρομῆς συνεργίας,
φροντίδα πάντων, πραγμάτων ἐκκλησίας
ἔνειμε τῷδε, καὶ δυεῖν ὀφφικίων
οἰκονόμου τε σκευοφύλακος θ' ἅμα
πρόβλησιν ἀπέταξε τῇ ἐκκλησίᾳ,
πρὸ τοῦ, βασιλεῖ τήνδε δρᾷν ἀνειμένην·
καὶ κατὰ σκυθῶν ἐκστρατεύσας καὶ οὔγγρων
ἥττησε· τοὺς μὲν καταβαλὼν ἐν μάχαις,
σπονδὰς δ' οὔγγροις ἔθηκεν ἐξαιτουμένοις·
νικηφόρος γοῦν ἀνθυποστρέφων μάχης
χώρῳ Λοβιτζῷ Μυσίας κεκλημένῳ
χειμῶνος ὥρᾳ πηγνύει σκηνὴν φέρων·
ὑπῆλθε δὲ δρῦν νιφετοῦ πεπαυμένου
σὺν τοῖς μεθ' αὐτοῦ προκρίτοις γερουσίας
πασῶν μεγίστην καὶ πολύκλωνον ξένην·
σκηνῆς προελθὼν τῆς βασιλείου τότε
οὗπερ συνεστὼς ὡμίλει διδογμένα·
θροῦς δ' ἐξαπίνης καὶ βοή τις συμβᾶσα
τοῦτον μεθιστᾷ τῆς δρυὸς τούς τ' ἐν τέλει·
ἡ δ' αὐτίκα πέπτωκεν ἐκ ῥιζῶν ὅλη
καὶ βασιλεὺς πέφευγε σὺν ἄλλοις μόρον·
ὅθεν χαριστήρια τῷ θεῷ θύων
ἐν βασιλείοις ἰσαποστόλῳ Θέκλῃ,
μνήμῃ γὰρ αὐτῆς ἐκδιδράσκει τὸν μόρον,
κάλλιστον ἀνήγειρε ναὸν ἐκ βάθρων.
θηρῶντι τῷδε πρὸς στενοῦ που χωρίοις
σῦς ὤφθη φρικτὸς καὶ μέγας χαυλιόδους,
ὃν ἦν διώκων ἱππότης ξιφηφόρος·
σῦν δ' ὑποδύντα κυματούμενον σάλον
ὁρῶσιν ἀθέατον εἶναι παντάπαν·
ὡς ἀστραπῆς δ' ἅλματι βληθέντα λόγος
πεσεῖν κρατοῦντα πρὸς χθόνα παραυτίκως
ἀφρόν τι τοῦ στόματος ἐκπτύοντά πως
καὶ συνιέντα μηδοτιοῦν μηδόλως

μικρὸν δ' ἀνανήψαντα δοῦναι τὸ κράτος,
τῷ φύντι Δουκῶν ἐκ γένους Κωνσταντίνῳ·
αὐτὸν δὲ τριβώνιον ἠμφιεσμένον
μονῇ προσελθεῖν εὐαγεῖ τῇ Στουδίου,
κἀκεῖ τὸ λοιπὸν τοῦ βίου διανύσαι
καλῶς ἀνασφήλαντα τῆς κακοζωΐας·
τυραννίδος δ' ἔφασκεν αἰτιωμένοις
ὅτι περ ὤκνουν τῷ συνοικέτῃ τέως
ὑπηρετῶν ᾧ εἰδότι μὰ τυγχάνειν.

mente recepta, tradidit imperium
Ducarum Constantino familia nato.
Is autem paupercula indutus tunica
ad monasterium Studii se contulit,
atque ibi reliquam exegit vitam
pulchre recedens pravo vitae genere.
Hic tyrannidis crimen obiicientibus,
nolui, respondit, conservo diu obsequi,
qui mihi debitam gratiam non referret.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΔΟΥΚΑΣ ΕΤ. ΙΒ.

Ἐπεὶ δὲ Δούκας ὡς ἐφίλει αὐταρχίας
ἀπραγμόνως ἔτυχε καὶ χωρὶς φόνου,
πολλοὺς γερουσίας τε καὶ τῶν συρφάκων
εἰς ὕψος ἀνήγαγεν ἀξιωμάτων·
ἀνὴρ ἀγαθὸς εὐσεβὴς πρᾶος φύσει,
χρηστὸς, γαληνὸς, εὐμενὴς ὑπηκόοις,
γνώμων δικαίου καὶ δικῶν ζυγοστάτης·
γνώμην δὲ νωθρὸς ποικιλῆς τε καθάπαξ,
ἄνδρας ἐραστὰς ἀρετῆς στέργων πάνυ,
ἥττων χρυσοῦ δὲ χρημάτων αὖ ἐκτόπως,
ματαιολοσχὸς, δυσχείριστος καὶ γνίφων,
ἀνύστακτον σπούδασμα τιθεὶς φροντίδος
σχολάς τε πάσης ἡμέραν ἐξ ἡμέρας
πῶς χρημάτων γένοιτο πολλῶν δεσπότης
θησαυρὸν ἁβρὸν ἠρανικὸς χρυσίου
ἁδρόν τε σωρὸν ἄπλετον ἀργυρίου·
τοίνυν ἐπαύξειν εἰσφορὰς ἐτησίους
δασμούς τε κοινοὺς δημοσίους δ' αὖ φόρους
ἔσπευδε καὶ πράγμασιν αὖ καὶ λόγοις
σφᾶς ὠνίους δρῶν χρημάτων ἡρημένοις·
ἃ καὶ τελώναις συλλογὴν τὴν τῶν φόρων
ἐπί γε ῥητῇ κατεπίστευ' ἐκτίσει·
ἐπιδρομὰς δὲ βαρβάροις ἀντιθέτοις
οὐκ ἐκστρατείαις οὐδ' ὁπλίταις καὶ μάχαις
ἠγάπ' ἀπείργειν ἐξ ἄκρας γε δειλίας,
ἀλλὰ χρυσαργύροις τε δώροις ἀφθόνοις
φιλοφροσύναις καὶ τιμαῖς ὑπερτάτοις
σφᾶς ἡμεροῦν ἔσπευδε πραΰνειν κράτει·
κἀπὶ τοῦδ' ἑῷα ῥωμαΐδος χωρία
ἔφθαρτο πλεῖστα θρασύτητι βαρβάρων
ἄστη δ' ὑπέσχον αὐχένα σφίσι πάλιν
χῶραι τε πολλαὶ ῥωμαϊκαὶ καὶ πόλεις·

CONSTANTINUS DUCAS AN. XII.

Cum Ducas, uti dixi, imperii habenas
corripuisset facile et labore nullo,
nobiles multos, simul et plebeios,
ad dignitates extulit sublimes;
vir bonus, pius, mansueto ingenio,
mitis, tranquillus, subditis benivolus,
regula iuris, iudiciorum lanx quaedam:
ignavus ceteroquin atque socors;
et frugi quidem homines diligens,
sed laborans auri absurdo amore,
minutus, sordidus, minimis lucris inhians.
Nempe praecipuum collocabat studium
idque quotidie sedulo curabat
ut pluris dominus fieret pecuniae,
splendidum auri congerens thesaurum
et grave pondus argenti innumeri.
Augendis igitur annuis redditibus
tributis publicis atque vectigalibus
instabat impensissime et verbo et opere,
eaque redemptoribus venalia dabat.
Quin etiam publicanis exactionem
pacta mercede, ut diximus, locabat.
Iam barbarorum proximorum incursum
nequaquam armis neque virtute bellica
arcere solitus fuit ob nimium metum;
sed vi pecuniae et donis abundantibus,
blanditiis atque honoribus supremis,
benivolos imperio studebat reddere.
Ergo romana in oriente ditio
barbaro incursu laboravit plurimum;
iterum arces iugum subierunt,
multaque loca urbesque imperii.

Neque minora patiebatur damna
orbis occiduus militum absentia
Uzi enim Scythae Istri accolae
fluvio traiecto cum immenso numero,
nam nonaginta mille fuisse fama est,
Thraciam incursarunt ac Macedoniam,
omni exterminii genere saevientes,
et ipsam Graeciam usque penetrarunt.
Sed demum cunctos Bulgari ceciderunt,
Numine caelitus ipsis auxiliante.
Interim Caesar moverat in barbaros
omnium conviciis domo protrusus,
secum ad bellum conficiendum ducens
haud plures centum quinquaginta milites.
Ergo tentoriis imperator fixis
in suburbanis Byzantii locis,
ibi intellexit barbarorum caedem.
Illo regnante, terrae motus horridus
multa delubra proruit atque domos;
araque graeca cyzicenae urbis,
opus pulcherrimum et visu mirum,
humi deiecta incubuit, terrae tremitu.
Templum quin etiam divinorum patrum
nicaena in urbe concussum dissiluit.
Ducas prae ceteris litteras Caesaribus
dilexit, summis quas labris attigerat,
atque eruditos homines in pretio habuit,
seque dicebat a litteris malle
quam ab imperio fieri gloriosum.
Is fato urgente, tradidit imperium
liberis suis reginaeque coniugi,
iuratam prius fidem ab hac exigens
secundas nuptias haud se petituram:
qua scheda patriarchae Caesar tradita,
humanae vitae terminum imposuit.

ἔπασχεν οὐχ ἧττον δὲ κακῶς συχνάκις
μέρη δυτικὰ στρατιᾶς ἀπουσίᾳ·
οὔζων γὰρ ἔθνος ἐκ σκυθῶν παριστρίων
Ἴστρον διαβὰν μυριάριθμον στῖφος
ὃ φασιν ἑξήκοντα χιλιοστύες
Θράκης ἐπῄει Μακεδονίας ὅρους
δῃοῦν λεηλατοῦν τε καὶ καταστρέφον,
ὃ καὶ προῆλθε μέχρις αὐτῆς Ἑλλάδος·
πέρας ἅπαν ἔφθαρτο μικροῦ βουλγάροις,
θεοῦ συναρήγοντος αὐτοῖς ὑψόθεν·
τέως δ' ἄναξ ἔξεισι κατὰ βαρβάρων
ταῖς παρὰ πάντων μέμψεσιν ὡρμημένος,
ἄγων μεθ' αὐτοῦ στρατιώτας πρὸς μάχην
πρὸς τοῖς ἑκατὸν πεντηκοντάδα μίαν·
ὃς τὰς φορητὰς οἰκίας καθιδρύει
ἐν τοῖς πρὸ τειχῶν χωρίοις Βυζαντίδος
οὗ βαρβάρων ὄλεθρος ἠκούσθη οἱ·
ἐφ' οὗ κλόνος γῆς συνέβη φρικαλέος
δι' οὗ κατηρείπωντο ναοὶ καὶ δόμοι,
ἑλληνικός τε βωμὸς ἐν τῇ Κυζίκῳ
κάλλιστον ἔργον καὶ θέαμά τι ξένον
πέπτωκεν εἰς γῆν κατασεισθεὶς τῷ κλόνῳ
σεπτὸς δὲ ναὸς πατέρων θεηγόρων
ἐν Νικαίᾳ σέσειστο καὶ διερράγη.
οὗτος λόγους ἔστεργε τῶν ἄλλων πλέον,
ἄκρῳ λιχανῷ τῶνδε περ γεγευμένος,
καὶ τοὺς λογίους ἦν τιμῶν τε καὶ σέβων
κἀκ τῶν λόγων ἔφασκεν οὐχ ἧττον θέλειν
ἢ βασιλείας γνώριμον καθιστάναι·
οὗτος τὸ βιοῦν ἐκμετρῶν λείπει κράτος
τέκνοις ἑαυτοῦ συζύγῳ βασιλίδι,
ἔγγραφον ὅρκον τῆσδε πρὶν δεδεγμένος,
ὡς οὐχ ὁμιλήσοιτο δευτέροις γάμοις·
ὃν εἰς φυλακὴν ποιμενάρχῃ χειρίσας
βίον τὸν ἀνθρώπινον ἐκλείπει μόρῳ.

ROMANUS DIOGENES AN. IV. MENS. VI.

ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΕΤ. Δ. Ϛ.

Cum sic regina fefellisset coniugem,
Diogeni Romano deinde nupsit,
ipsique regiam dignitatem contulit.
Erat is summus et invictus dux,
fortissimus, in proeliis Martem spirans,
maximis viribus audaciaque pollens,
severis moribus gravibusque praeditus,

Αὕτη γε μέντοι τόνδε λαβοῦσ' ἀπάτῃ
τῷ Διογένει Ῥωμανῷ συνεζύγη
καὶ κράτορ' αὐτὸν ἀπέφηνεν αὐσόνων,
ἄνδρα στρατηγὸν ἀπαράμιλλον ξένον
ἀρήϊον, κράτιστον ἐν πάσαις μάχαις,
βριαρόχειρα καὶ μαχητὴν γεννάδαν,
ἦθος σοβαρὸν ἐμβριθὲς κεκτημένον,

ψυχῆς τε παράστημα πλουτοῦντα μέγα,
ἀνδρεῖον ὄντως ϗ σθένος ῥωμαλέον,
τρόπους τε χρηστὸν ϗ θεῷ πεφιλημένον,
προκινδυνεύειν προθύμως ᾑρημένον
ὑπηκόων ἄριστα ϗ στρατευμάτων·
οὗ τὰς κατ' ἐχθρῶν συμπλοκάς τε ϗ μάχας,
νίκας, ἀριστείας τε, γενναίους ἄθλους,
ϗ τἄλλα καλῶν παραδιδόναι λόγῳ
ἐργῶδες ὄντ' συντομίᾳ χρωμένοις·
οὗτος κατ' ἐχθρῶν ἐκστρατεύσας βαρβάρων
περσῶν κακούντων τὰ πρόσοικα χωρία
τὰ πρὸς Κιλικίᾳ τε ϗ τῇ Φοινίκῃ
ληϊλατούντων ϗ πόλεις τὰς καθ' ἕω,
ϗ συῤῥαγείσης καρτερᾶς ἀμφοῖν μάχης,
φεῦ φεῦ ἑάλω βαρβάροις ὁ γεννάδας,
ὁ πάντα λαμπρὸς ὁ κλονῶν ἐχθρῶν ἴλας,
ὁ Ῥωμαΐδος ἡγεμὼν ϗ προστάτης·
ἤχθη τῷ περσάνακτι δεσμώτης ἄναξ·
πρὸς δ' αὖ δορυάλωτος ἀπαχθεὶς δ' ὅμως
φιλοφροσύνης ϗ θεραπείας ὅσης·
τιμῆς βασιλείου τε ϗ δόξης πάλιν
ἔτυχε καλῶς πρὸς κρατοῦντος Περσίδος
Ἀζὰν ἐκείνου τοῦ περιθρυλλουμένου
ἀνδρὸς μετρίου τὸ φρόνημα ϗ λόγον
ἴσου τ' ἐραστοῦ φιλοτίμου τοὺς τρόπους·
ἐπανόδου δ' ἔπειτα λαμπρᾶς τυγχάνει
σὺν αἰχμαλώτοις ἀπολυθεὶς ἐντίμως·
ἐπεὶ δ' ἐπανέζευξεν εἰς Ῥωμαΐδα,
ἐπανασωθεὶς ὥσπερ ἐκ τρικυμίας
ὡς εἰς ἄκλυστον λιμένα κραταρχίαν,
ἐνταῦθα ναυάγιον, ὢ δεινοῦ φθόνου,
ἔτλη στερηθεὶς τοῦ φάους τῶν ὀμμάτων·
οὕτω δ' ἔχων ἄπεισι πρὸς καλουμένην
πρώτην γε νῆσον πλησίον Βυζαντίδος,
ἔνθα μονὴν ἤγειρεν οὗτος ἐκ βάθρων,
κἀκεῖ τελευτᾷ σαββατίσας τῶν πόνων·
ἐφ' οὗ Βλαχερνῶν εὐπρεπὴς ναὸς ἅπας
ἐπυρπολήθη τῷ πυρὶ τῷ παμφάγῳ.

ΜΙΧΑΗΛ Ο ΥΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ ΗΤΟΙ Ο ΠΑΡΑΠΙΝΑΚΗΣ ΕΤ. ϛ. ϛ.

Εἶτα Μιχαὴλ παραπινάκης θέσιν
Κωνσταντίνου παῖς παραλαμβάνει τὸ κράτος,
χαῦνος τις ἦθος, ἀβελὴς, ἀνειμένος,

animi quoque dotibus praedives,
vir vere streuuus atque pectus validum,
optimâ vitâ et Deo gratissimâ;
et qui libenter pro subiectis populis
et pro exercitibus adibat pericula.
Huius diversas cum hoste pugnas,
victorias, palmas, et strenuitates,
cetera honesta facta verbis dicere
summario in opere admodum difficile.
Is contra hostes profectus barbaros,
Persas videlicet, qui loca finitima,
Ciliciam et Phoenicen devastabant,
orientis urbes raptui praedaeq. habebant;
cum his, inquam, gravi couserto proelio
captus est a barbaris heu vir strenuus,
vir qui hostiles legiones prosternebat,
romani imperii caput et defensor.
Ergo ad Persarum regem vinctus trahitur
sed captivo licet statu, nactus est
benivolentiam plurimam atque curam.
Immo et honore regio cultuq. est habitus
egregio exemplo apud Persarum dominum
Azanem illum fama celeberrimum,
animo et verbis mitibus uti solitum,
aequi amatorem, nominis clari cupidum.
Quin etiam splendido mox impetrato reditu
cum captivis dimittitur honorifice.
Sed cum romani imperii fines attigit,
veluti ex summa tempestate incolumis
in portum regni sui tutum veniens,
ibi naufragium, o dira fati invidia!
fecit, et oculi vivo sunt erepti.
Sic aeger ergo abiit in insulam
(cui nomen prima) proximam Byzantio,
in qua is olim monasterium struxerat;
ibiq. moriens requiem laborum habuit.
Illo regnante, Blachernorum templum
insigne, flamma edaci absumptum fuerat.

MICHAEL CONSTANTINI DUCAE FILIUS SIVE PARAPINACES AN. VI. MENS. VI.

Deinde Michaël, vulgo Parapinaces,
Constantini filius imperium adiit,
ingenium leve, dissolutum, stolidum,

ignavum et ineptum ad imperium,
qui ne privatam quidem rem suam gerere,
nedum imperii publicam valebat.
Ergo cum nihil frugi sciret agere,
aliis habenas imperii committens,
is se cum litteris quotidie oblectabat,
ineptisque stolide occupationibus.
Quare res publica laborare coepit,
imperiique navis periclitari,
ne saevis undis ac tempestatibus
in Amphitrites barathro mergeretur.
Namque ut feroces beluae furentesq.
nonnulli duces cupidi tyrannidis
navim reip. naufragam dederunt.
Nempe ut foecunda capitibus hydra,
sic apostatici prodibant duces.
Primus Ruselius quidam rebellat,
deinde Caesar, tum Nestor vestarcha:
exin Nicephorus agnomine Bryennius,
qui ex illustribus erat optimatibus:
denique Nicephorus alius Botaniata,
qui et imperium romanum obtinuit.
Pestis praeterea hominumque lues
gravis adflixit populos imperii,
et iniustissima vectigalium exactio.
Sic ergo res humanae tunc se habebant.

ἁπαλὸς, ἀδέξιος εἰς κραταρχίαν,
τὰ καθ᾽ ἑαυτὸν διέπειν οὐκ ἰσχύων,
μή τοι γε κράτος καὶ διοίκησιν ὅλων·
πρὸς οὐδοτιοῦν προσπεφυκὼς κρειττόνων
ἄλλοις ἐφιστῶν ἡνίαις ταῖς τοῦ κράτους,
αὐτὸς προσεῖχε τοῖς λόγοις ὁσημέραι,
οἷς τ᾽ οὐ προσῆκεν ἀμαθῶς κεχρημένος,
ὅθεν κακῶς ἔπασχεν κοινὰ πραγμάτων,
ὁλκάς τ᾽ ἐκινδύνευε τῆς κραταρχίας
δειναῖς τρικυμίαις τε καὶ καταιγίσιν
εἰς ἀμφιτρίτης τὸν βυθὸν καταδύναι·
ὡς ἄγχιοι γὰρ κακίαι πεπνευκότες
ἄνδρες στρατηγοὶ βασιλειῶν τις τότε
ὁλκάδα κράτους κατέδυσαν εἰς βάθος·
ὡς γὰρ πολυκέφαλος ἄλλη τις ὕδρα
οὕτως ἀποστάτιδας ἦν ὁρᾷν κάρας·
ἀφίσταται πρῶτα μὲν Ῥουσέλιός τις,
πρὸς τῷδε καῖσαρ καὶ Νέστωρ τις βεστάρχης,
Νικηφόρος τε βρυέννιος τοὐπίκλην
ὡς παρασήμοις ὡραΐστο τοῦ κράτους·
ἄλλος Νικηφόρος τις Βοτανειάτης,
ὃς καὶ κατῆρξε τοῦ κράτους τῶν αὐσόνων·
σὺν οἷς λιμός τε καὶ βροτῶν φθίσις
βαρεῖα κατέτρυχε τοὺς ὑπηκόους,
καί τις φόρων εἴσπραξις ἀδικωτάτη·
ταῦτα μὲν οὕτω συμβέβηκεν ὡς ἔφην·

NICEPHORUS BOTANIATA AN. III.

Ergo appellatur rex Botaniata
atque sollemni stemmate exornatur:
qui sui nominis celebrandi cupidus
cunctam aerario debitam pecuniam
remisit, novas tabulas instituens:
vir laetus facilis moribusque commodis,
ceterum segnis, levis, dissolutus,
neque ad reip. curam idoneus;
nam et senecta et morbis premebatur:
quamobrem alios reip. praeponens,
ipse deliciis epulis ac balneis
comissabundus quotidie indulgebat.
Michaël autem clericus tondetur,
exin fit primas Ephesi episcopus:
cuius uxorem sibi consociavit
haud laudabiliter Botaniata.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Ο ΒΟΤΑΝΕΙΑΤΗΣ ΕΤ. Γ.

Φημίζεται δὲ Βοτανειάτης κράτωρ,
καὶ διαδεῖται βασιλικῇ ταινίᾳ·
καὶ τηνικαῦτα φιλοτιμίαν ξένην
τὴν τῶν χρεῶν ἅπασιν ἐκτομὴν νέμει
χρεωκοπίαν δημόσιον θεσπίσας·
ἀνὴρ ἱλαρὸς εὔπαλος χρηστὸς τρόπους,
ἄλλως δὲ νωθὴς χαῦνος ἐκλελυμένος
πρὸς πραγμάτων πρόνοιαν οὐκ εὖ πως ἔχων·
τὸ δ᾽ αὖ ἐτῶν μήκει τε καὶ γήρως νόσοις
ὅθεν παραδοὺς ἡνίας ἄλλοις κράτους,
αὐτὸς τρυφαῖς ἔχαιρε καὶ συσσιτίοις,
λουτροῖς πανημέροις τε καὶ πανδαισίαις·
ὁ Μιχαὴλ δὲ γίνεται μελαμφόρος,
εἶτ᾽ ἀρχιθύτης καὶ πρόεδρος γ᾽ Ἐφέσου·
τούτου συνεύνῳ πρὸς γάμου κοινωνίαν
Βοτανειάτης οὐ καλῶς συνεζύγη·

ἀποστασίας δ' αἴροντι Βρυεννίῳ,
τυραννίδος τ' αὖ οὐ καλῶς ἐξημμένῳ
ϗ μὴ θῦναι δωρεαῖς πεπεισμένῳ,
στέλλει κατ' αὐτοῦ βασιλεὺς τὰς δυνάμεις,
Ἀλεξίῳ δοὺς Κομνηνῷ ταύτας ἄγειν·
ὃς συμπλακεὶς ἥττησε τύραννον μάχῃ,
ϗ φωτὸς ἐστέρησεν αὐτὸν ὀμμάτων·
πρὸς δ' αὖ τυραννήσαντα ϗ Βασιλάκιον
πεμφθεὶς Κομνηνὸς συμπλακείς οἱ πρὸς μάχην
ἥττησε κραταιῶς ϗ στερίσκει τοῦ φάους·
ϗ Βαράγγων σύστημα τῶν στεφηφόρων
κατεξανέστη ἠϋτρέπιστο πρὸς μάχην·
ἀντιπαρατάξει δὲ χειρὸς δυσμάχου
καθυπεκλίθη ϗ συνέγνωσται πάλιν·
ὕστατον ἀνταίρει δὲ Βοτανειάτῃ
Κομνηνὸς Ἀλέξιος τυραννοκτόνος,
ὃς καταλαβὼν Ἀδριανοῦ τὴν πόλιν,
στρατόν τ' ἀγείρας, ἀναδείκνυται κράτωρ,
ϗ βασιλικοῖς ἀναδεῖται συμβόλοις,
μεθ' ὧν ἀπάρας τὴν Κωνσταντίνου φθάνει,
ϗ τήνδ' ἑλὼν μάχῃ τε ϗ στρατηγίᾳ
εἴσεισιν ἐντὸς τῶν βασιλείων δόμων·
ἄπεισι δ' αὐτῶν Βοτανειάτης τάχος,
ϗ τριχακαρεὺς ἀμφιέννυται ῥάκος
ἐν μητρανάνδρου τῇ μονῇ περιβλέπτου,
ἔνθα θανὼν, ἔτυχε τιμῆς ἐντίμου.

Iam rebellante postea Bryennio
tyrannidemque perfide adfectante,
neque se donis placidum praebente,
mittit in ipsum copias imperator
bellique ducem Comnenum Alexium,
qui pugna tyrannum patrata vicit,
atque oculorum lumine spoliavit.
Item adversus Basilacem rebellem
missus Comnenus, consertis manibus
fortiter vicit illumque excaecavit.
Quin et Varangi coniurati in Caesarem
publice ad arma seditiosa iverunt:
sed manu forti protinus perdomiti,
veniam moliminis mox impetrarunt.
Ipsum postremo Botaniatam adgreditur
tyrannicida Comnenus Alexius:
atque occupata Hadriani urbe
collectisque copiis, fit imperator,
atque regalibus ornatur insignibus.
Sic ergo accedens ad Constantini urbem,
cepit hanc proelio et peritia bellica,
et regiam ipsam occupavit domum;
qua festinanter exiens Botaniata,
monachi tunicam, tonsa coma, induit
in monasterio venerandae Virginis,
ibique moriens sepelitur magnifice.

ΑΛΕΞΙΟΣ Ο ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΕΤ. ΛΖ.

Οὕτω μὲν Ἀλέξιος εὕρατο κράτος,
ὃς ϗ τετελείωτο παρ' ἀρχιθύτου,
κράτωρ ἀγαθὸς ϗ στρατηγὸς γεννάδας,
φρικτὸς μὲν ἐχθροῖς εὐμενὴς δ' ὑπηκόοις,
ἀνὴρ περιδέξιος, ὀξὺς ἐν μάχαις,
εἶδος προδεικνὺς ἄξιον τυραννίδος,
ϗ πρᾶον ἦθος ϗ φιλαγάθους τρόπους,
γένους ἔχων εὖ, σώματος τ' εὐρυθμίας,
ἔργων στρατηγίας τε ϗ μάχης ἴδρις,
οὐ χρημάτων ἥττητο ϗ χρυσαργύρου,
οὔτ' αὖ θυμοῦ τε ϗ χόλου φθισιβρότου,
οὐχ ὑπερόπτης ϗ σοβαρός τις τρόπους·
ἢ δυσπρόσιτος ἦν ὑπηκόοις ὅλως,
ἢ πρὸς κόλασιν ἀπαραιτήτως ἔχων,
ἐπικλινὴς δὲ πρὸς φιλανθρώπους τρόπους,
μέτριος, ἡδὺς, εὐπρόσιτος, χαρίεις,

ALEXIUS COMNENUS AN. XXXVII.

Sic ergo Alexius nactus est imperium,
quin et a summo praesule coronatus;
bonus imperator et dux strenuus,
hosti tremendus, civibus benivolus,
egregius vir, impiger in proeliis,
vultum prae se ferens imperio dignum,
mitem consuetudinem honestosq. mores.
Stirpe erat nobili, corpore decenti,
operis bellici maxime peritus:
nec vero auri cupidini obnoxius,
nec rursus irae sanguinis sitienti;
neque superbis fastosisve moribus,
vel umquam subditis aditu difficilis,
vel poenae exactor inexorabilis;
sed in benignitatem propensus magis,
suavis, moderatus, gratiosus, facilis,

prompto et acuto ingenio arcanoq. simul,	πτηνὸς φρόνησιν, ἀγχίνους ἢ κρυψίνους,
optimus orthodoxae defensor fidei,	ὑπέρμαχος κάλλιστος ὀρθοδοξίας,
nec conviviorum amans neque luxus:	δίαιταν ἁβρὰν οὐ φιλῶν οὐδ' αὖ πότους·
tum et virtutis doctrinaeque studiosos	ἄνδρας λογίους ἀρετήν τ' ἠσκηκότας
viros honorans et officiis colens.	σέβων τε τιμῶν καὶ προτανέχων σφίσιν
Huic in imperii sede collocato	ἤγγελτο τῇδε τοῦ κράτους δεδραγμένῳ
nuncius advenit, italum Robertum	ὥς τις ἰταλὸς Ῥομπέρτος κεκλημένος
Dalmatiae urbem Epidaurum	εἰς Δαλματίας τὴν Ἐπίδαμνον πόλιν
armis cepisse et plurimis navigiis.	σὺν στρατιᾷ κατῆρε καὶ βαρεῖ στόλῳ·
Ergo profectus Caesar cum exercitu	ἔξεισι τοίνυν ἐκστρατεύσας ὁ κράτωρ,
illuc, et pugna cum hoste patrata,	καὶ τῇδ' ἐπιστὰς συμπλακεὶς τ' ἀντιπάλῳ,
noster profugit proelio infeliciter	πέφευγεν οὗτος δυσκλεῶς ἐκ τῆς μάχης,
cladem romano referente exercitu,	τῆς ῥωμαϊκῆς στρατιᾶς ἡττημένης·
atque Byzantium Caesar est reversus.	καὶ βασιλεὺς μὲν τὴν Κωνσταντίνου φθάνει·
Barbari autem cum Roberto duce	οἱ βάρβαροι δὲ σὺν στρατάρχῃ Ῥομπέρτῳ
populabantur oppida romana,	λεηλατοῦντες ῥωμαϊκὰ χωρία
captis Larissa Castoriaque urbibus.	Λάρισσαν εἷλον καὶ Καστορίαν πόλεις·
Contra Robertum rursus est egressus	ἔξεισι λοιπὸν κατὰ Ῥομπέρτου πάλιν
inclytus Caesar cum ingenti exercitu,	ἄναξ ὁ κλεινὸς σὺν στρατιᾷ μυρίᾳ,
atque Castoriam recuperavit.	καὶ Καστορίαν ἀναλαμβάνει πάλιν,
Robertum autem astu est adgressus,	καὶ Ῥομπέρτον μέτεισι δραματουργίᾳ·
cuius rationem interest narrare.	ὅπως τε δρᾶμα συμπέπλασται ῥητέον·
Caesar ornatum regium circumposuit	σχῆμα περιτίθησιν ἀρχικὸν κράτωρ
germano proprio, copiasque tradidit;	αὐτοῦ τ' ἀδελφῷ καὶ στρατιὰν προσνέμει
eumque iussit expositas praebere	καὶ οἱ κατὰ φάλαγγα τήνδε Ῥομπέρτου
in acie, coram agmine Roberti;	στῆσαι παρηγγύησεν εὐσυμβόλως·
qui si copias suas contra commovisset,	κἂν μὲν κατ' αὐτοῦ συγκινῇ τὰς δυνάμεις,
monuerat fratrem cedere effusa fuga.	στρέψαντα νῶτα προτροπάδην φυγγάνειν·
Interim Caesar modico cum milite	δι' ἀτραπῶν δὲ δυσβάτων τε χωρίων
per caeca reptans difficilia loca	ἄναξ διεκδὺς σὺν ὁπλίταις βραχέσι,
tota diripuit barbarorum castra,	ληΐζεται χάρακα πάντα βαρβάρων,
quotquot ibi reperit caesis gladio.	καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ παραδίδωσι ξίφει·
Cognita re barbarus, metu attonitus	ὁ βάρβαρος γνοὺς συσχεθεὶς ἀθυμίᾳ
animo simul viribusque concidit,	παρεῖτο χεῖρας καὶ δέμας καὶ καρδίαν,
cunctique sunt reversi in patriam suam	καὶ πάντες ἀπῴχοντο πρὸς σφῶν πατρίδα
risum lucrati immo et ignominiam.	ὠφληκότες γέλωτα πρὸς δ' αὖ αἰσχύνην·
Postea turca, cui nomen Tzachas,	καὶ τοῦρκος αὖθις Τζαχᾶς τις κεκλημένος
Chii iam dominus, adornata classe,	Χίον κατασχὼν καὶ στόλον καταρτίσας
Samum et Lesbum atque Rhodum capit,	αἱρεῖ Σάμον Λέσβον τε νήσους καὶ Ῥόδον,
aliasq. praefecturas; sed inde pulsus	ἄλλας τε δεσποτείας, ἐξελήλαται πάλιν
proeliis maritimis a Romanis fuit.	ῥωμαϊκῷ στόλῳ καὶ ναυμαχίᾳ·
Tunc etiam Cyprus defecit ab imperio	ἀποστατεῖ δὲ τηνικαῦτα καὶ Κύπρος
occupata videlicet a Rhapsommato.	τοῦ Ῥαψομμάτου τήνδε κατεσχηκότος.
Fertilem insuper Cretensium insulam	καὶ πάλιν ἀμφίρρυτον εὔφορον Κρήτην
rabidus quidam Caryces rebellis	ἀνὴρ Καρύκης δυσμενὴς ἀποστάτης

βίᾳ κατασχὼν, εἶχε πρὸς κατοικίαν·
ἐπανεσώθη δ' αὖθις αὐσόνων κράτει
νήσων δυὰς αὕτη γε ῥωμαίων στόλῳ·
Τούτου κρατοῦντος καὶ κλόνος γῆς συνέβη,
σεισμός τε δεινὸς καὶ λίαν φρικαλέος,
ὑφ' οὗ καλοὶ δόμοι τε καὶ ναοὶ ξένοι
καταπεσόντες συνετρίβησαν βίᾳ·
συνηρεφεῖς τε καὶ μακραὶ στοαὶ πάλιν
πτῶσιν παθοῦσαι συνέχωσαν πολίτας·
καὶ πατζινάκαι σκυθικὸν πάλιν ἔθνος
Θράκης ἐπῄει Μακεδονίας ὅρους,
αὐτῶν νομάς τε καὶ τόπους λελοιπότες·
ἀλλὰ κατ' αὐτῶν ἐκστρατεύσας ὁ κράτωρ
καὶ συμπλακεὶς, ἥττηται τοῖσδε βαρβάροις·
ὡς στρατιωτῶν τοῖς ὅπλοις πεποιθότων,
καὶ μὴ νικητῇ τῷ θεῷ καλῶν δότῃ·
καὶ πάλιν ἐστράτευσε κατ' αὐτῶν ἄναξ,
καὶ σώφρονός γε στρατιᾶς δεδειγμένης
ῥοπῆς τε θείας ἐλπίδας ἐξαψάσης,
συμμίξας αὐτοῖς ἐνίκησε κατὰ κράτος,
καὶ σφῶν τὸ πλῆθος ἐκθερίζουσι ξίφει·
ἄλλους δ' ἑλόντες αἰχμαλώτους ἐν μάχῃ
ἠρημένοις σφᾶς ἀπέδοντ' ἀργυρίου·
ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἐκ Σκυθῶν ἀποκρίνας
νέους σφριγῶντας εὐσθενεῖς καὶ μαχίμους
ἐν Μογλένων ᾤκισε τούτοις χωρίοις,
οἰκεῖον οἱ σύνταγμα τούτους καλέσας,
οἳ καὶ μέχρι νῦν ἀπὸ Μογλένου τόπου
πᾶσι καλοῦνται μογλενοπατζινάκαι·
καὶ στρατιά τις ἰταλῶν ἐξ ἑσπέρας
ἄνεισι βαδίσασα πρὸς Βυζαντίδα,
ἔχουσα τὸ πρόθυμον ὡς πρὸς τὴν ἕω·
ἧς συγκίνησιν ἐμφανῶς προμηνύει
πλῆθος ἀκρίδων ἑσπέρας πρὸς τὴν ἕω,
διά τε Θράκης Μακεδονίας ὅρων
τὴν ἀέριον πτῆσιν ἐξειργασμένη·
Φράγγων ὅμως στράτευμα πορθμὸν διέβη,
ἐφίσταται δὲ τῇ Νικαέων πόλει
χερσὶ τούρκων αἴσχιστα τυραννουμένῃ·
καὶ σὺν χρόνῳ δὲ καὶ μάχῃ φρικαλέᾳ
φθορᾷ τε πολλῇ πρὸς μερῶν ἑκατέρων
αἱροῦσι Φράγγοι τὴν πόλιν κατὰ κράτος,
καὶ τῷ βασιλεῖ τήνδε πολλῶν χρημάτων
ἀπεμπολοῦσι καὶ προχωροῦσι πρόσω·
καὶ προσβαλόντες Ἀντιόχου τῇ πόλει

vi captam, dominus veluti insidebat.
Utramque tamen insulam imperio
classis romana denuo restituit.
Hoc imperante Caesare, terrae motus
admodum vehemens atque terrificus
speciosas domos templaque magnifica
diruit passim, viquc sua contrivit.
Tum vero opacae prolixaeq. porticus
stratae mortales oppresserunt plurimos.
At Patzinacae scythica gens denuo
Thraciam vastabant atq. Macedoniam
suis relictis patriis atque pascuis.
Contra hos correptis armis imperator,
manu conserta, victus est a barbaris,
quia nostri milites confidebant armis,
non Deo victore bonorumq. auctore.
Rursus profectus contra eosdem Caesar
modesto cum exercitu atque pio
et qui victoriam caelitus sperabat,
inito proelio debellavit hostes,
numerumq. plorimum gladio messuit:
reliquam captam belli iure turbam
victor exercitus sub corona vendidit.
At imperator sibi de Scythis legit
eximios iuvenes validos pugnaces
quos in regione posuit dicta Mogleno,
suam hanc appellans peculiarem manum;
hique nunc etiam a statione Mogleni
vulgo appellantur Moglenopatzinacae.
En autem italus ex occidente exercitus
processit, urbem ad byzantinam tendens,
sed orientales cursu petens plagas.
Huius portendit manifeste motum
vis locustarum ingens ex hesperiis
eoos petens locos, ac volatum
per Macedoniam Thraciamque dirigens.
Francorum quoq. exercitus fretum transiit
atque nicaenam urbem circumsedit
Turcarum manibus turpiter oppressam;
quam diuturnis horridisque pugnis
multoque utrimque militum excidio
expugnatam Franci per vim summam,
Caesari graeco multo repenso pretio
divendiderunt, perrexeruntq. ulterius:
delatique ad urbem Antiochiam,

hanc artificio et proeliis obtinuerunt.
Posthinc certaminum magno labore
Sionem quoque ceperunt urbem Dei.
Tum et Raimundus filius Roberti,
nobilis italus Caesari nostro fidem
iuratam dedit, fore ut amicitiam
perpetuam secum coleret, et obsequium
devoti animi reverentiamque haberet.
Ob id accepta a Caesare pecunia,
donis adfectus insolitisq. honoribus,
perrexit in Ciliciam moxque in Syriam.
Ast Antiochia fortiter potitus,
quam regi obtulerat iuratam fidem
sacrumque foedus ilico fefellit,
perfidum bostem semet imperio exhibens.
Mox ab oriente rursus in Hesperiam
homo scelestus cum rediturus esset,
metuens sibi, mortem simulavit.
Ergo fallaci, tamquam mortuus, dolo
vel moribundus conditur in capsa
atq. ita a famulis defertur in patriam
falso dicentibus mortuum hunc esse.
Quum sic in patriam evasisset astu,
Caesari multum obtrectavit temere,
congregatoque exercitu latino
ad Epidaurum urbem classem appulit,
huiusque moenia machinis pulsabat.
Sed spe frustratus cum nihil proficeret,
omisso bello, mittit legationem,
et impetrato Caesaris colloquio,
foedus cum ipso denuo pacemq. facit.
Bogomilorum sub Alexio haeresis
invisa Deo emersit et execrabilis,
cuius Basilius quidam auctor erat,
medicus vulgo dictus, minister Satanae,
qui clam permultis pestem suam afflabat,
atque animabus dogmata exitiosa.
Hic multos annos bac illaeque cursans,
orbis provincias atque urbes peragrans,
tristi postremum omine adventavit
in hanc imperii maximam metropolim.
Sed imperator orthodoxiae tenax
hominis fraudem cauto artificio adgreditur.
Nam simulatâ callide personâ
credulum se benivolumque finxit,

αἱροῦσιν αὐτὴν μηχαναῖς τε καὶ μάχῃ·
μεθ' ἣν ἀγῶσιν ἰσχυροῖς τε καὶ μάχῃ
καὶ τὴν Σιὼν αἱροῦσι τὴν Θεοῦ πόλιν·
καὶ Ῥαϊμοῦνδος οὗ πατὴρ ἦν Ῥομπέρτος
τῶν παρ' Ἰταλοῖς εἷς ἐπισήμων πέλων
πίστεις ἐνόρκους ἔδρα πρὸς βασιλέα
τὴν δὴ πρὸς αὐτὸν ἐμπεδούσας φιλίαν
καὶ δουλικὴν εὔνοιαν ἀεὶ καὶ σχέσιν·
ὅθεν λαβὼν χρήματα πρὸς βασιλέως
καὶ δωρεὰς αὖ φιλοτιμίας ξένας,
πρὸς Συρίαν ὥρμησεν καὶ Κιλικίαν·
τῆς δ' Ἀντιόχου κατακρατήσας μάχῃ,
οὓς εἶχεν ὅρκους πρὸς βασιλέα δράσας
σπονδάς τε φρικτὰς ἠθετηκὼς αὐτίκα,
ἄσπονδος ἐχθρὸς εὑρέθη Ῥωμαΐδος·
ἐκ τῶν ἑώων τοιγαροῦν πρὸς ἑσπέραν
μέλλων ἀπαίρειν ἡ βέβηλος καρδία,
αὐτοῦ κατεψεύσατο θάνατον φόβῳ·
ὡς νεκρὸς οὖν ἐντεθεὶς ἐψευσμένος
ἢ νεκρὸς ἔμπνους λαρνακιδίῳ τότε
ἀπῆκτο χερσὶν οἰκετῶν πρὸς πατρίδα
μάτην θρυλλούντων τόνδε νεκρὸν τυγχάνειν·
ἐπεὶ δὲ λαθὼν ἀνεσώθη πατρίδι,
πολλὰ κατειπὼν τοῦ κρατοῦντος ἀλόγως
καὶ συναλίσας στρατιὰν ἐκ Λατίνων
Ἐπιδαμνίων προσκαταίρει τῇ πόλει,
καὶ τήνδ' ἑλεῖν ἔσπευδε τειχομαχίαις·
ἀλλ' ἐλπίδων ἐψεύσατο μηδὲν ἀνύσας·
πρεσβεύεται γοῦν ἀπογνοὺς τῶν ἐλπίδων,
καὶ τῷ κρατοῦντι πρὸς λόγους ἀφιγμένος,
σπονδὰς πρὸς αὐτὸν ἐκτελεῖ καὶ συμβάσεις·
Τούτου κρατοῦντος αἵρεσις Βογομίλων
θεοστυγὴς πέφηνε καὶ βδελυκτέα,
ἧς μυσταγωγὸς ἰατρός τις τοὐπίκλην
κλῆσιν δὲ Βασίλειος σατὰν ἐργάτης·
ὃς λάθρα πολλοὺς ἀνεπίμπλα τῆς λύμης
καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ δογμάτων ψυχοφθόρων·
πολλῶν ἐτῶν δρόμοις τε καὶ περιδρόμοις
χώρας ἐπιὼν καὶ πόλεις οἰκουμένης,
ἐπιπολάζει καὶ τελευταῖον τάλας
πόλει μεγίστῃ τῇδε καὶ βασιλίδι·
ἀλλ' ὁ κρατάρχης ὀρθοδοξίας φίλος
μέτεισιν αὐτοῦ πανσόφῳ τέχνῃ πλάνην·
πλασάμενος γὰρ ὑποκριθεὶς τ' ἐντέχνως
πίστιν βεβαίαν εὐμένειάν οἱ τρέφειν,

θαμὰ προσῄει τῷ τρισαλιτηρίῳ,
ἄγαν προσηνῶν καθομιλῶν συχνάκις,
σωτῆρα καλῶν τόνδε πεπλανημένων·
τοῖσδ' ὁ βδελυρὸς καταθελχθεὶς τοῖς λόγοις
ἰὸν κακίας ἐξεμεῖ ψυχοφθόρον,
ἔκπυστα τιθεὶς δόγματα πονηρίας·
ἃ γνοὺς ὁ κρατῶν φιλόχριστος καρδίᾳ
ὀλέθρια δόγματα διδασκαλίας
γόητος ἀνδρὸς μισοχρίστου καὶ πλάνου
καὶ στηλιτεύει καὶ θριαμβεύει πρόφρων,
ψήφῳ τε κοινῇ τῷ πυρὶ τόνδε φλέγει.
Οὗτος βασιλεὺς καὶ μανιχαίων πάλιν
πολλοὺς πρὸς εὐσέβειαν ἦν ἐφελκύσας,
διδασκαλίαις καὶ σοφαῖς συμβουλίαις·
καὶ παισὶ δ' ἀνήγειρεν ὀρφανοῖς δόμον,
τάξας σιτήσεις δαψιλεῖς ἐν τῷ δόμῳ
ἐπιμελείας καὶ τροφῆς τούτων χάριν·
καὶ γραμματικῶν ἀπέταξεν αὖ πάλιν
μουσεῖον εἰς παίδευσιν ὀρφανῶν νέων
οὐκ εὐπόρων τε πατέρων τεθνηκότων,
νείμας μαθηταῖς καὶ διδασκάλοις νέων
πλείστας σιτήσεις δαπάνας χορηγίας.
Ἐπὶ χρόνων τούτου δὲ τῆς κραταρχίας
καὶ πυρκαιαὶ συνέβησαν τῇ πόλει,
καὶ πλεῖστα τῆσδε κατανήλωσαν μέρη·
ἔπνευσε δ' ἦρος ἀνέμου τις σφοδρότης
βιαιοτάτη προξένα γε κινδύνων,
ᾗ πολλὰ κατήρειπε τῶν δομημάτων·
μεθ' ὧν χαμαὶ πέπτωκεν ἄγαλμα ξένον,
ἄνωθεν ἑστὼς κίονος πορφυρέου
τῆς πρὸς πλακωτῷ τὴν βάσιν ἱδρυμένου·
ὃ κατενεχθὲν παρατυχόντων τόπῳ
πολλοὺς ἀνεῖλε συντετριφὸς ἐσχάτως·
κατερράγη δ' ἄνωθεν ὑετὸς μέγας
χύδην κατιὼν καὶ κατακλύζων μέγα,
ὑφ' οὗ κατηρείπωντο πλεῖστα δωμάτων,
ζώων δ' ὑπῆρξε καὶ βροτῶν πολλὴ φθίσις.
οὗτος στρατεύσας κατὰ τούρκων βαρβάρων
ἀφῖκτο καὶ μέχρι γε Φιλομηλίου·
εὑρὼν δ' ἔρημον ὁπλιτῶν ἄστυ τόδε,
ἀποδρασάντων τοῦδε βαρβάρων δέει,
αἱρεῖ τε τοῦτο καὶ στίφος τι φρουρίων
κρησφύγετα σπήλαια τῶν ἐγχωρίων,
καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς προσλαβὼν οὕτω κρίνας
ὑποστρέφει κάλλιστα πρὸς Βυζαντίδα·

saepe ac benigne eum scelesto versans,
ac familiari demulcens colloquio,
servatoremque errantium appellans.
His homo impius delenitus verbis
exitiosum vomuit venenom,
pessimae exponens dogmata doctrinae.
Quae pius Caesar simul ac agnovit,
scelesti nempe effata magisterii,
protinus vulgo patefieri voluit,
impostoremq. hominem Christi hostem
tradidit flammis communi suffragio.
Multos praeterea Manichaeos Caesar
tum magisterio tum catis suasionibus
ad religionem veram revocavit.
Orphanis quoque pueris attribuit
domom, et victum adsignavit uberem
his et alendis et curandis sedulo.
Quin et grammaticae ludum aperuit
orbis adulescentibus, vel de paupere
stirpe progenitis, multosque redditus
et largos sumptus suppeditavit
simul discipulis atque magistris.
Commeno Alexio moderante imperium,
incendia quoque in urbe acciderunt,
quibus absumptae multae partes sunt.
Vehemens quoque tempore sub verno
spiritus multa detrimenta fecit
humi deiectis passim aedificiis:
quibuscum decidit admiranda statua
imposita columnae porphyreticae
cuius in Placoto basis erat posita:
illa cum caderet, forte praesentes ibi
multos mortales mole sua contrivit.
Imbrium quoque nimia vis caelo
conchim effusa passimque inundans
aedificiorum latam stragem edidit.
Bestiarum deniq. et hominum lues fuit.
Caesar cum Turcis barbaris belligerans
pervenit usque ad urbem Philomelium;
quam cum desertam milite invenisset,
quia metus barbaris fugam suaserat,
hanc capit, et simul castella aliquot
asyla veluti et specus incolarum.
Atque hos captos Caesar sibi vindicans
cum gloria insigni Byzantium rediit,

aliô translatos cogitans deponere.
Ergo horum longum carpentium iter
validi quidem atq. aetate vegeti
pedibus propriis metiebantur viam;
aegrotis autem vel senio confectis
clemens iumenta dabat imperator:
qui autem corpore prorsus erant fracto
hos longis scutis affabre compositos
forti iuventae deportandos tradidit.
Tum eques ipse hac illacq. cursans
tamquam curator et salutis custos,
siquem videret male laborantem
cibi potusve inopia aut longo cursu,
hunc imitator Christi recreabat.
Hoc imperator cum rediret ordine
occurrit ei equitanti Sultanus,
qui et ex equo procul et celeriter
descendens, debitum obtulit obsequium:
tum conventionibus amice initis,
cum honorificis donis recessit.
Porro imperator in urbem Constantini
laetante animo semet restituit.
Sed ibi posthinc aeger in lecto iacuit,
dum pravus humor generatus morbo
ad imos pedes plurimus descenderet:
a quo corruptum denique corpusculum
haud multo post vivendi finem fecit,
quum medicorum consulto iudicio
ardentem pilulam stomacho recepisset.

IOHANNES COMNENUS AN. XXIV.

Postquam is vitam imperiumq. amisit,
rerum dignissimus corripit habenas
Iohannes filius, virtutum congeries,
dulce reapse nomen et gratiosum,
rex simul bonus, bellatorq. strenuus,
hostium victor, cupidinum domitor,
plenus thesaurus divinorum munerum,
suavis, hilaris, subditis benivolus,
mitis, benignus, beneficus, comis,
mare redundans liberalitate,
indoles benedicta incomparabilis,
dotibus rege dignis longe rutilans,

(1) Iudicent eruditi de huius vocabuli sensu.

μετοικίσαι σφᾶς κατὰ νοῦν ἄλλῃ γ' ἔχων·
τούτων πορείαν τὴν πρόσω ποιουμένων
οἱ μὲν σφριγῶντες καὶ νεάζοντες χρόνῳ
ποσὶν ἐχρῶντο καθ' ὁδὸν τοῖς ἰδίοις·
οὕσπερ λυγρὸν δ' ἔτρυχε γῆρας καὶ νόσος,
τούτοις ὑποζύγια παρεῖχε κράτωρ·
παρειμένους πλάσιν δὲ σώματος πάλιν
ἀσπίσι μακραῖς ἐντιθεὶς εὐμηχάνως
νέοις ἀθηναροῖς σφᾶς παρηγγύα φέρειν·
αὐτὸς δ' ἄνω κάτω περ ἱππότης θέων
ὡς σφῶν προμηθεὺς καὶ φύλαξ εὐζωΐας
εἴ τινά που βλέψειε προσκεκμηκότα
βρωτοῦ ποτοῦ σπάνει τε καὶ μακρῷ δρόμῳ,
τόνδ' ἀνεκτᾶτο χριστομιμήτῳ τρόπῳ·
οὕτως ὑποστρέφοντι συντεταγμένῳ
Σουλτὰν προσῆλθεν ἱππότῃ στεφηφόρῳ,
πόρρωθεν αὐτὸς ἀποβὰς ἵππου δρόμου,
καὶ προσκύνησιν ἀποδοὺς ὥσπερ θέμις,
σπονδάς τε δράσας φιλικὰς καὶ συμβάσεις,
σὺν φιλοτίμοις δωρεαῖς ὑποστρέφει·
ὁ δ' αὐτοκράτωρ πρὸς πόλιν Κωνσταντίνου
αὖθις ἐπανέζευξε σὺν εὐθυμίᾳ·
ἔνθα νοσῶν ἔκειτο λοιπὸν ἐν κλίνῃ
σφοδρῶς ἐπιρρεύσαντος ἐκ καχεξίας
βάθροις ποδῶν ῥεύματος ὑλωδεστέρου
παρ' οὗ δαμασθεὶς ἐσχάτως τὸ σαρκίον
μετ' οὐ πολὺ δέδεκτο τέρμα τοῦ βίου,
κατὰ στομάχου μύδρον (1) εἰσδεδεγμένος
ἀσκληπιαδῶν προσταγῇ τε καὶ κρίσει.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΕΤ. ΚΔ.

Τούτου τὸ βιοῦν καὶ κράτος λελοιπότος,
χειρίζεται κάλλιστα τὴν κραταρχίαν
Ἰωάννης παῖς ἀρετῶν συστοιχία,
ὄντως χαριτώνυμος ὀλβία χάρις,
ἄναξ ἀγαθὸς καὶ μαχητὴς γεννάδας,
ἐχθρῶν νικητὴς καὶ παθῶν αὐτοκράτωρ,
πλῆρες ταμεῖον ἀγαθῶν θεοδότων (2),
ἡδὺς, ἱλαρὸς, εὐμενὴς ὑπηκόοις,
χρηστὸς, προσηνὴς, εὐπρόσιτος, χαρίεις,
θάλαττα καλῶν φιλοδωρίας πλέα,
φύσις ἀπαράμιλλος εὐλογημένη,
ταῖς βασιλικαῖς ἀρεταῖς διαπρέπων,

(2) Cod. θεοσδότων.

σὺν τῇ γε λοιπῇ τῶν καλῶν εὐκοσμίᾳ,
γνώμων δικαίων, πρᾳότητος αὖ τύπος
καὶ τῆς ἀληθείας γε τῆς ἐν τοῖς λόγοις·
πρῶτος μετά γε πρῶτον εὐσεβανάκτων
πιστὸς φρόνιμος οἰκέτης ὑπηρέτης,
κραταρχίας τάλαντον αὐξήσας μέγα,
ἀεὶ στραταρχῶν ὑπεραθλῶν τοῦ κράτους,
πόλεις ἐθνικὰς ὑποτάσσων τῷ κράτει,
γνώσει, λόγῳ, πράγματι, καὶ πείρᾳ μάχης,
μυριόνικος πλειστάκις δεδειγμένος,
ὡς πρὶν ὁ Δαβὶδ κατ' ἐχθρῶν ἀντιμάχων
λιταῖς στρατηγίαις τε σὺν εὐανδρίαις·
οὗ τοὺς ἀγῶνας καὶ νίκας καταλέγειν,
τῶν ἀρετῶν θ' ὅμιλον αἷς ἦν ἐκπρέπων,
καὶ ῥήτορι γένοιτ' ἂν ἔργον ἐξόχῳ·
μικράττα δ' ἡμῖν ἐκ περιττῶν λεκτέον·
οὗτος κατασχὼν ἀσφαλῶς κραταρχίαν
τιμὰς ἐπιβραβεύει τοῖς ἐκ τοῦ γένους,
καὶ πᾶσιν ἁπλῶς δωρεὰς ἀναλόγως,
κοινῶν προμηθεῖς ἀποτάξας πραγμάτων,
ἐκ τῶν καθ' αἷμα καὶ προσῳκειωμένων·
σύστρεμμα τῷδε βασιλεῖ τῶν ἐκ γένους
καττύνεται σκέμμα τὸ θανατηφόρον
μετά γε βραχὺν τῆς κραταρχίας χρόνον·
πρωτουργὸν ἅμα καὶ στρατηγέτιν ἔχον
ὅμαιμον αὐτοῦ τὴν καισάρισσαν Ἄνναν (1)·
καὶ φωραθέντων τῶν συνιστώντων λόχων,
ἀεικὲς οὐδεὶς εἰς δέμας πέπονθέ τι,
ὅτι γε μὴ ψίλωσιν οὐσιῶν μόνον,
ἃς ἀποδοῦναι βασιλεὺς κεκτημένοις
μετά γε βραχὺ προσετέταχεν εὐθέως,
αἰτίας ἀφεὶς πᾶσι προσκεκρικόσι,
σπεισάμενος πρώτιστα τῇ καισαρίσσῃ
καὶ πλοῦτον αὐτῇ συνεπιδοὺς ἀξίᾳ·
ὅπως δὲ τοῦτο συμβέβηκε φραστέον·
τὴν ἐν χρυσαργύροις τε λιθομαργάροις
ὑφάσμασί τε ποικίλοις τιμαλφέσιν
οὐσίαν ἀμύθητον ἔν τινι δόμων
τῆς κασιγνήτης καισαρίσσης κειμένην
ἄναξ ἐπισκοπῶν ἦν σὺν Ἀξοὺχ Ἰωάννῃ·
ἡνίκα τόνδε καὶ τάδε φάναι λόγος·
ὡς τάξις ἀντέστραπτο κἀμοὶ τοῦ γένους,
καὶ συγγενὴς μοῦ δύστροπόν μοι τυγχάνει,

atq. aliis etiam bouis ornatissima,
iustitiae uorma, elemeutiae typus,
et iu loquendo veritatis tenax.
Primus hic post primum ehristianum regem
fidelis prudens oecouomus famulus
qui talentum imperii valde auxit;
semper iu armis pro salute publiea,
alienas urbes viudicans imperio,
consilio, verbis, opera, et arte bellica,
victor saepissime hostium plurimorum,
eeu quoudam David hostes propulsabat
prece pia, forti manu, peritia ducis.
Huius victorias dicere vel proelia
virtutumque numerum et ornatum,
rhetori quoque summo operosum sit.
Nos ex iogeuti acervo pauca sumimus.
Hic occupato pacifice imperio
largitus est honores eognato generi
cunctisq. tribuit pro dignitate munera:
nempe gerendis reip. offieiis
propinquos sibi sanguine praeposuit.
Hi vero ipsi couiurati iu regem
exitiosas moliuutur insidias
paulo post initum ab illo imperium.
Atque his dux erat peragendo operi
regis germana soror priueeps Anna.
Quorum eum essent detectae insidiae,
nullius corpus violatum fuit,
sed patrimonia tantum sunt erepta:
atque haec ipsa paulo post restitui
mira imperavit Caesar elementia,
eunetis remittens criminis reatum;
parcens in primis priucipi sorori,
ipsique opes pro dignitate reddens.
Id quomodo sit gestum, lubet dicere.
Auri atq. argenti vasa gemmasq. uitidas
et multi generis vestem atque insignem,
maximi pretii opes, iu quadam domo
sororis suae priucipis repositas
Caesar spectabat cum Iohanne Axueh.
Quin etiam tune sic ferunt locutum.
Hem ut generis mei sors est eouversa!
utque inimica mihi nuue est coguatio,

(1) Simultatem suam adversus fratrem, doloremque quod is imperium extincti parentis occupavisset, satis demonstrat ipsa Anna Comnena in Alexiadis suae calce.

et qui benivoli olim, nunc sunt malivoli!
Quamobrem iubeo praesentes opes
ut tibi sumas, Axueh dulcissime.
Is liberali regi grates agit;
sed licet, inquit, sensus meos dicere!
Rege annuente, sic orsus est loqui.
Quamquam iniustam vim et insidias
contra te, Caesar, soror est molita,
et abdicavit factis fraternitatem,
natura tamen facit consanguineam.
Vincesis igitur christiana clementia
malum sororis animum et iniurium,
illique haec omnia largire benivole
ad quam paterno magis iure pertinent.
His morem gerens monitis Caesar
cuncta libenter tribuit sorori.
Etenim, inquit, regno sim indignus,
si meo generi minus sim benivolus,
quam tu, qui lucri prodigus contemptor
nunc tot oblatas respuisti opes.
Adeo clemente rex hic erat animo,
atque imitator Christi studiosus!
Ceterum mater ac regina Irene
quamquam Iohanni immerenti infensa,
quem haud imperio dignum reputabat,
idque studuerat olim committere
filiae atque genero caesori Bryennio,
nunc insidiarum tamen ignara fuit.
Quin certior postea moliminis facta
fertur dixisse commodum effatum,
atq. prudentem admodum sententiam,
non esse vestigandum latentem regem,
sed huic praesenti amanter obsequendum.
Idem suscepit contra Persas bellum,
qui cum Comneno foedus olim initum
fregerant, atque urbibus romanis
in Phrygia et ripa Maeandri positis
armatis incursionibus molesti erant.
Ergo non semel manibus consertis,
profligando hoste gloriam retulit.
Urbem quin adeo cepit Laodiceam,
quam mox munivit moenium praesidio,
cunctisque bene ut opus fuit dispositis,
ad urbem regiam reditu se recepit;
ibique veluti rex victoriosus

ἀλλότριον δ᾽ εὔνουν τε ϗ πεφιλμένον·
ὅθεν κελεύω τὰ προκείμενα τάδε
φίλτατον Ἀξοὺχ προσλαβόντα κατέχειν·
ὁ δ᾽ εὐχαριστεῖ τῆς μεγαλοψυχίας,
μετὰ δέ γ᾽ εἰπεῖν λιπαρεῖ δεδογμένα·
ϗ τὸν λαβόντα τοῦ λέγειν ἐξουσίαν,
εἰ ϗ βιαίων ἀδίκων τε πραγμάτων
κατῆρξεν, ἄναξ, σὴ κασίγνητος φάναι,
ἔργοις τ᾽ ἀπωμόσατο φιλαδελφίαν,
ἀλλ᾽ ἁ φύσις σύναιμον αὐτὴν δεικνύει·
νίκησον οὐκοῦν χριστομιμήτῳ τρόπῳ
γνώμην ὁμαίμου δυσμενῆ κακεργάτιν,
ϗ τὰ κατ᾽ ὄψιν πάντα δὸς κατὰ χάριν
ταύτῃ διαφέροντα μᾶλλον πατρόθεν·
ταύτῃ γε πεισθεὶς βασιλεὺς παραιφάσει
πάντα προθύμως καισαρίσσῃ προσνέμει·
εἴην ἂν εἰπὼν τοῦ βασιλείου κράτους
παντάπαν ἀνάξιος, εἰ περὶ γένος
τοὐμὸν κριθείης εὐμενέστερος σύ γε,
ἀνώτερος κέρδους τε κτόσιους τόσης·
οὕτως ἀμνησίκακος ἦν ἄναξ ὅδε,
θερμός τ᾽ ἐραστὴς χριστομιμήτων τρόπων·
μήτηρ δὲ τοῦδε ϗ βασιλὶς Εἰρήνη
εἰ ϗ πρὶν ἀπεστέργει τόνδ᾽ οὐκ ἐνδίκως
οὐκ ἄξιον κρίνουσα πρὸς κραταρχίαν,
ὡς τῇ θυγατρὶ μνωμένη τὰ τοῦ κράτους,
γαμβρῷ τε τῷ καίσαρι τῷ Βρυεννίῳ,
λόχου φονῶντος οὐ συνίστωρ εὑρέθη·
μᾶλλον δὲ γνοῦσα εἰς ἔπειτα τὸ δρᾶμα
εὐστόχως λόγιον ἐξειπεῖν λόγος,
γνώμην τε κεδνὴν συνετὴν μάλ᾽ εὐστόχως
ὡς οὐχ ὑπόντα χρὴ διφᾷν βασιλέα·
παρόντα δὲ στέργειν τε τοῦτον ϗ σέβειν·
οὗτος στρατεύσας κατὰ περσῶν βαρβάρων
τὰς πρὸς Κομνηνὸν κτα συνθήκας πάλαι
διαλυσάντων, ϗ πόλεις Ῥωμαΐδος
τὰς πρὸς Φρυγίᾳ ϗ Μαιάνδρῳ κειμένας
κατατρεχόντων ϗ κακῶς δρώντων ὅπλοις·
ϗ συμβαλὼν ἔττησεν αὐτοὺς πολλάκις,
τρεψάμενος σφᾶς εὐκλεῶς ἐν ταῖς μάχαις·
ϗ Λαοδικείαν δὲ λαμβάνει πόλιν,
ϗ τήνδε τειχῶν κατοχυρώσας κράτει
ϗ πάντα θεὶς εὖ ϗ καθὼς ἂν συμφέρῃ,
πρὸς βασιλίδα καθυποστρέφει πόλιν,
εἶτα βασιλεὺς ἀγαθὸς νικηφόρος

τοῖς βασιλικοῖς ἀναδούμενος κρότοις·
μετὰ δὲ μικρὸν ἀπανίσταται πάλιν,
καὶ γίνεται δὴ κατὰ τὴν Παμφυλίαν,
αἱρεῖ τε Σωζόπολιν μηχανουργίᾳ
πόλιν ἐρυμνὴν καὶ κατησφαλισμένην·
ἄλλα τε πλεῖστα τῶν ἐκεῖ πολιχνίων
στρατηγικαῖς τέχναις τε καὶ μάχης νόμῳ·
ἐν οἷς περ ἠρίθμητο καὶ κεκλημένον
δύσληπτον ὄντως Ἱερακορυφίτης,
ἔρυμα τειχῆρες τι δύσμαχον πάνυ,
πάλαι μὲν ὄντα τῷ κράτει Ῥωμαΐδος
ὑπήκοα τε καὶ συνηριθμημένα,
ζυγῷ δὲ περσῶν καθυπείκοντα τότε·
οὗτος περὶ πέμπτον γε τῆς ἀρχῆς χρόνον
ἔθνους σκυθικοῦ κατακείροντος Θράκην
καὶ πάντα ταύτης σκυθικὴν ἐρημίαν,
ὅ φασι, δρῶντος ἐκδρομαῖς πανημέροις,
κινεῖ κατ' αὐτῶν ῥωμαϊκὰς δυνάμεις,
καὶ συμπλακεὶς σφίσι γε τῷ θεοῦ σθένει
κατατροποῦται σκυθικὰς πάσας ἴλας,
καὶ τρισαριστεὺς ἀναδείκνυται κράτωρ
βουλαῖς στρατηγίαις τε λιταῖς ἐνθέοις·
οὐ γὰρ ἄναξ σύμβουλος ἦν χρηστὸς μόνον
καί γε στρατηγὸς ἐν μάχαις ῥωμαλέος,
ἀλλὰ καθά τις καὶ Μωσῆς ἄλλος νέος
χεῖρας ἀνυψῶν εἰκόνι σεβασμίᾳ
τῆς μητρανάνδρου καὶ πανυμνήτου κόρης
σχήμασιν οἰκτροῖς καὶ σταλαγμοῖς δακρύων
παρεμβολὰς ἔκρινε τὰς τῶν βαρβάρων
θεοῦ διδόντος τὴν νίκην οὐρανόθεν
περιφανῆ τε καὶ περίπυστον λίαν·
καὶ γὰρ τοσοῦτον μυριάριθμον στῖφος
δορυαλώτων συνελήφθη βαρβάρων,
ὡς κατὰ δυσμὴν ῥωμαϊκοῖς ἐν τόποις
ἐκ τῶνδε κώμας καὶ συνοικίας ὅλας
καὶ συσταθῆναι καὶ παραμένειν ἔτι,
ἐπωνυμίαν ἐξ ἔθνους κεκτημένας·
τάγμασι δ' ἄλλους συμμάχους ἐν ταῖς μάχαις
καταλεγῆναι ῥωμαϊκοῖς καὶ στίχαις·
μοίρας δὲ πολλὰς ἀποδόσθαι χρυσίου
ὑπὸ στρατιᾶς σφῶν πάλιν ᾑρημένοις·
μετὰ δὲ μικρὸν ὕστερον πάλιν ἄναξ
ἐπιστρατεύσας τοῖς τριβαλοῖς βαρβάροις
ὅρκια συγχέουσιν ἐκ κακουργίας,
σφᾶς ἐκνικήσας ἐν μάχῃ κατὰ κράτος

plausu solemni populi est receptus.
Brevi intervallo, discessit denuo
et cum exercitu pergens in Pamphyliam
vi strategematis cepit Sozopolim
urbem excelsam undique munitam.
Alias quoque plurimas urbeculas
partim astutia partim vi bellica
cepit, quas inter aditu difficile
castrum, cui nomen Hieracoryphites,
moenibus celsum et inexpugnabile.
Quae cunctae arces in romani imperii
finibus positae eidemque obnoxiae
Persarum iugum postea subierant.
Anno Iohannis imperantis quinto,
scythica cum gens Thraciam vastaret,
et solitudinem, ut est in proverbio,
scythicam faceret perpetuis incursibus;
romanas copias Caesar contra eduxit;
Deique ope proelio commisso
scythicas cunctas disiecit phalanges,
et victoriosus imperator extitit
consilio, manu, precibus ad Deum.
Non enim tantum rex consiliosus erat
atque per pugnas fortis imperator,
sed velut alter Moyses novellus
manus attollens ad augustam imaginem
laudatissimae Virginis deiparae
supplici gestu profusisque lacrymis
barbaricos exercitus superavit,
victoriam caelitus donante Deo
splendidam prorsus et celeberrimam.
Etenim tantus barbarorum numerus
in potestatem decidit victoris,
ut in romanis terris occiduis
pagi et coloniae tunc de his barbaris
conflatae fuerint et nunc adhuc maneant,
quibus et gentis inditum est nomen.
Alii conscripti sunt auxiliares
atque romanis admixti exercitibus.
Magnam vim quoque sub corona vendidit
victor exercitus auro licitantibus.
Paulo post Caesar armis rursus motis
contra Triballos barbaros est profectus,
fidem iuratam perfide fallentes;
quos debellatos violento Marte

denuo pacem facere coëgit:
cumque manubias illinc abegisset,
militem proprium praeda replevit,
spoliis innumeris, opibus copiosis.
Captivum autem vulgus ultra fretum
transtulit in Bithyniam, eique sedes
haud procul urbe Nicomedia attribuit.
Indeque partim milites conscripsit,
partim reip. fecit vectigales.
Istrum aestivo tempore transgressi
Hunni ceperunt urbem Branitzoben,
cuius deiectis cunctis aedificiis,
lapides etiam Zeugmion tulerunt:
tum etiam agrum incursarunt Sardicae.
Igitur bis occurrens imperator
inter paludes valido cum milite
haud procul Istro hostibus congressus
claram de barbaris retulit victoriam;
et Chrasmum cepit cum Francochorio,
quae pars Paeoniae praestantior erat.
Tum etiam Zeugmii moenia expugnavit,
illincq. praedam abstulit innumeram,
manubiis ipse plurimis ditatus
simulq. omnis romanus exercitus.
Pace cum Hunnis barbaris composita,
in orientem transtulit exercitum;
perque Bithynos transiens et Paphlagonas
celeri cursu pervenit Castamonem,
hancque romano vindicavit sceptro,
(quam Persarmenii iampridem tenebant)
scalis et machinis arietantibus
ad hanc capiendam naviter usus.
Post haec, captivos plurimos ducens
rex atque praedam iuumerabilem,
regiam ad urbem retulit pedem
exceptus plausibus qui decent victorem:
atque ob recentem suam victoriam
media deduxit urbe triumphum.
Adornans enim artificio insolito
currum argento auroque fulgidum,
quem niveorum quadriga equorum
apte et decenter iunctorum trahebat,
huic venerandam imposuit Caesar
inviolatae Deiparae imaginem;

τὸ βάρβαρον τίθησιν ἔνσπονδον πάλιν·
λείαν δ᾽ ἐκεῖθεν ἀπελάσας μυρίαν
πλήσας τε τὸ στράτευμα τῶν σκυλευμάτων
ὄλβῳ τε πολλῷ ϗ λαφύρων μυρίων·
πλῆθος δορυάλωτον εἰς ἐπαρχίαν
τὴν τῶν Βιθυνῶν κατὰ τὴν Νικομήδους
διαβιβάσας ἐγκατοικίζει φέρων
ϗ τῶνδε τοὺς μὲν στρατιᾷ καταλέγει,
τοὺς δ᾽ αὖ παρῆκε συντελεῖν κοινῷ φόρους.
Οὖννοι τὸν Ἴστρον ἐκπεράσαντες θέρους
κατακρατοῦσιν ἄστεος Βρανιτζόβης,
ϗ τῆσδε πάσας κατερείψαντες βάρεις
μετήγαγον πρὸς Ζεύγμινον (1) ϗ τοὺς λίθους,
ἐπιδραμόντες ϗ Σαρδικῆς χωρία·
οὐκοῦν ἐπὶ σφᾶς ἐκστρατεύσας ὁ κράτωρ
ἐν ὑγροχέρσῳ (2) ϗ σθεναρᾷ δυνάμει
κατὰ τὸν Ἴστρον συμπλακεὶς ἀντιπάλοις
ἵστησι λαμπρὰν κατὰ βαρβάρων νίκην,
ϗ Χράσμον εἷλε σὺν τῷ Φραγγοχωρίῳ,
γῆς παιόνων κράτιστον ὑπάρχον μέρος·
πρὸς δ᾽ αὖ παρεστήσατο τεῖχος Ζευγμίνου,
κἀκ τοῦδε λείαν ἀπήλασε μυρίαν,
ϗ λάφυρ᾽ ἐκτήσατο ϗ πλεῖστα σκῦλα,
αὐτός τε ϗ στράτευμα ῥωμαίων ἅπαν·
σπεισάμενος δ᾽ ἔπειτα βαρβάροις Οὔννοις
πρὸς τὴν ἕω στράτευμα διαβιβάσας,
διὰ βιθυνῶν χωρίων παφλαγόνων
ἐφίσταται τάχιστα τῇ Κασταμόνῃ,
ϗ τήνδ᾽ ἐπανέσωσε τῇ ῥωμαΐδι
περσαρμενίοις κεκρατημένην πάλαι,
χρησάμενος κλίμαξι τειχομαχίαις
εἰς τῆσδε τὴν ἅλωσιν ὡς εὐμηχάνως·
τοιαῦτα δράσας αἰχμαλώτων τε στῖφος
ϗ λείαν ἀμύθητον εἰληφὼς ἄναξ
πρὸς βασιλίδα τὴν πόλιν ὑποστρέφει
εἶτα νικητὰς ἀναδούμενος κρότους·
κἀπὶ τροπαίῳ προσφάτῳ ϗ τῇ νίκῃ
κατήγαγε θρίαμβον ἐν μέσῃ πόλει·
τεύξας γὰρ ἅρμα σὺν τεχνουργίᾳ ξένον
χρυσαργύρῳ κάλλιστα διειλημμένον
ὃ χιονώδης τετρακτὺς συστοιχία
ἵππων τις εἷλκεν εὐφυῶς ζευγνυμένων·
ἐν τῷδε σεπτὴν ἀναβιβάζει κράτωρ
τῆς μητρανάνδρου παρθένου τὴν εἰκόνα,

(1) In codicis margine γρ. Ζεύγμινον.

(2) De hoc vocabulo iudicent hellenistae.

ἐν ᾗ πεποιθὼς ϗ κατορθῶν τὰς νίκας
ὡς συστρατηγέτιδι κατ᾽ ἐχθρῶν μάχης
προσῆγε τὴν πρέπουσαν εὐχαριστίαν,
ἧς ϗ προῆγε σὺν ὅλῃ γερουσίᾳ
ποσὶ βαδίζων σταυρικὸν σκῆπτρον φέρων·
ἀλλὰ βραχὺς ἤνυστο κατ᾽ οἶκον χρόνος,
ϗ πάλιν ἐστράτευσεν ἄναξ χαρίεις
μετὰ στρατιᾶς ἀρείκης προθρόνως
ἐπὶ Τανισμάνιον εἰς Κασταμόνα
στρατηγὸν ἄνδρα παρὰ περσαρμενίοις,
ταύτην ἑλόντα τειχομαχίᾳ πόλιν,
ϗ φύλακας κτείναντα ῥωμαίοις ξίφει·
ϗ τήνδ᾽ ἐπανέσωσε ῥωμαίων κράτει·
πρὸς τοῖςδε Γάγγραν καταπορθεῖ τὴν πόλιν
ἐν ᾗ γε φρουροὺς ἀποτάξας ὁπλίτας
ἐκ ῥωμαϊκῆς στρατιᾶς δισχιλίους
ϗ πάντα θεὶς εὖ, εἰς πόλιν ὑποστρέφει·
ϗ τῇδε μικρὸν ἐνδιατρίψας χρόνον
κατακρατοῦντος Ἀρμενίας Λεβούνου
ἐπιστρατεύει στρατιὰν πλείστην ἄγων,
κατηκόους σίνοντος αὐσόνων πόλεις·
οὐκοῦν ἐπιβὰς Ἀρμενοκιλικίας,
Ταρσὸν παρεστήσατο φαεινὴν πόλιν,
ϗ τὴν Ἀδάνην ϗ Βακᾶ, στρατηγίᾳ·
ἔπειτ᾽ ὀχυρὰν Ἀναζάρβην σὺν βίᾳ
Περιαλυτόν τε ϗ Κολώνειαν πόλιν·
ϗ δὴ μετελθὼν τὰς πέριξ ταύτας πόλεις
ἐρυμνά τε φρούρια ϗ κώμας ὅλας·
ἐφίσταται δὲ τοῖς τόποις τῆς Συρίας,
ϗ τὴν πόλιν εἴσεισι τὴν Ἀντιόχου,
Ῥαϊμούνδου πρίγκιπος ἅμα τοῖς ὅλοις
εὖ χερσὶν αὐτὸν ὑπτίαις δεδεγμένου,
ϗ πᾶσι τιμάσαντος αὐτὸν εἰκότως·
ἐφ᾽ ἡμέραις οὖν ἐνδιατρίψας πόλει,
αὐτῷ τε τὸν πρίγκιπα λίζιον δράσας,
σὺν τῷδε Τριπόλεως κρατοῦντα τότε,
ἄναξ χαριτώνυμος ἔξεισι πάλιν,
ϗ πρὸς παρευφράτιδας ἄπεισι πόλεις,
παρ᾽ ἀγαρηνῶν οὐ καλῶς κρατουμένας
ϗ τῶνδε πορθεῖ τειχομαχίαις ὅπλοις,
Πεζᾶ, Χάλεπ, Νίστριον, Καρφαρᾶ, Φέρεπ·
ἐκ τῶν δὲ λοιπῶν ἀστέων δῶρα ξένα
ϗ πλεῖστα λαβὼν ϗ λίθους ϗ μαργάρους
πολύν τε χρυσὸν ϗ λαφυραγωγίαν
ϗ λυχνίτην φέροντα σταυροῦ τὸν τύπον

cui quia confisus victor extiterat,
nunc ceu belli sociae et auxiliari
convenientes reddebat grates;
praecedens ipse cum toto senatu
pedester, sceptrum gestans cruciferum.
Sed brevi domi tempore permansit;
rursusque ad bellum rex amabilis
profectus impigre cum valido exercitu
venit Castamonem contra Tanismanium,
qui dux delectus a Persarmeniis
praedictam urbem expugnaverat,
gladio romanum caedens praesidium.
Hanc ergo Caesar recuperavit.
Insuper Gangra occupata urbe,
ibique impositis praesidii causa
de nostro exercitu bis mille armatis,
cunctis pacatis, Byzantium rediit.
Attamen breviter heic commoratus,
profectus est cum ingenti exercitu,
imperitante Armenis Levuno,
nostrasq. urbes damnis adficiente.
Ergo progressus in Armeno-Ciliciam
splendidam urbem occupavit Tarsum,
Bacam et Adanem peritia bellica.
Mox Anazarbum summa vi expugnavit,
et Coloneam et Periclytum urbes.
Proximis quoque subiugatis oppidis,
cum munitis castellis cunctisq. pagis,
venit in Syriae usque regiones,
atque Antiochiam urbem ingreditur,
Raimundo principe cum cuncto populo
hunc excipiente studio proclivi
omnique debito cum honore.
In hac paulisper demoratus urbe
cum sibi obnoxium effecisset principem
eumque eo Tripoleos etiam dominum,
rex gratiosus progressus ulterius
ad euphratesias festinavit urbes,
quas Agareni contra fas tenebant.
Ex his perdomuit machinis et armis
Pezán, Caleph, Nistrion, Carpharan, Pherep.
Ex aliis autem urbibus donaria mira
multaq. retulit, gemmas margaritas,
magnam vim auri, praedaeque cumulum,
lychnitem quoque cui crux impressa erat,

rem miram et stupendam atq. insolitam:
insuper mensam multo apleudidissimam
elaboratam arte inimitabili,
pretiosissimam auream variegatam:
quae cuncta Persae quondam diripuerant,
cum captivassent caesarem Diogenem.
Ad urbem autem rediit Iohannes
habens germanum cum nepote secum
sebastocratorem, dico, pridem profugum,
tunc vero amanter semet permittentem
regi Iohanni peramanti fratri.
Hic derelictis romanis finibus,
spretoque adfectu fratris atque Caesaris,
ad persam regem tactus dulore fugerat:
sed sero tandem mali sui conscius
consilio egregio rediit ad Caesarem
tutique fidem reditus impetravit.
Namq. reversum cernens imperator
Numini gratias reddidit supremo
aeque re gaudens ut trophaeis mille.
Ergo complexus officiu debito
utrumque, ut olim, habuit carissimum.
Brevi moratus apud urbem tempore,
ut sese habebat, transiit in Bithyniam,
contempta corporis mala valetudine;
Turcis romanas terras infestantibus;
quos ubi sola terruit praesentia,
usque ad Lopadium venit civitatem:
ubi dum moratur copiasq. contrahit,
gravis est visus militi mitis Caesar,
quoniam ad fortes exstimulabat pugnas,
belliq. longas ferre cogebat moras.
Igitur castra commovens Lopadio
rex cum innumero transiit exercitu
contra Agarenos barbaros Ponti incolas,
iugo prementes Neocaesaream:
punire quoque studens Constantinum
Gabram tyrannum Trapezuntiurum.
Ergo progreditur Neocaesaream
quam circumfuso obsidet exercitu.
Atque hanc capturus imperator erat,
nisi improvisa incidens calamitas
suscepto militem bello retardasset.
Nam cum instaret pugna contra barbaros
egregium quemdam ex Italia equitem

χρήματι πανθαύμαστον ἐκπληκτον ξένον·
πρὸς δ' αὖ γε ϗ τράπεζαν ἔκλαμπρον πάνυ
ἐξ ἀμιμήτυ συντεθειμένην τέχνης
πολυτιλῆ τε χρυσότευκτον ποικίλην·
ἃ πάντα συνείλεπτο τοῖς πέρσαις πάλαι
συσχοῦσιν αὐτάνακτα τὸν Διογένην,
πρὸς τὴν βασιλεύυσαν ἔρχεται πόλιν
ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ κασίγνητον σὺν γόνῳ
τὸν σεβαστοκράτορα τὸν πρὶν φυγάδα,
τῷ τηνικαῦτα προσρυέντα γνησίως
ἄνακτι τῷδε ϗ κασιγνήτῳ φίλῳ·
ὃς ἐκλιπὼν πρὶν διατριβὰς αὐσόνων
σχέσιν ὁμογνίυ τε ϗ βασιλέως
πρὸς περσάνακτα φυγὰς ἐκλυπὴς τρέχει
μόλις δὲ συνεὶς οὗ γε κακοῦ τυγχάνει,
πάλιν δρομεῖ κάλλιστα πρὸς βασιλέα,
ϗ δεξιᾶς ἔτυχε τῆς ἐπανόδυ·
ἐπανιόντα ϗ γὰρ ἰδὼν ὁ κράτωρ
θεῷ χαριστήρια τῷ ὅλῳ θύει
οὐχ ἧττον ἐσθεὶς ἢ νίκαις ταῖς μυρίαις·
ϗ χαριέντως προσπλακεὶς κατὰ δίον
τὸ φίλτρον ἀπένειμεν ἀμφοῖν ὡς πάλαι·
χρόνον δὲ βραχὺν ἐνδιατρίψας πόλει
ὡς εἶχεν ἐξώρμησε πρὸς Βιθυνίαν
καταφρονήσας σώματος καχεξίας,
τούρκων κακούντων ῥωμαϊκὰ χωρία,
οὓς ἐκθροήσας ϗ μόνῃ παρυσίᾳ
πρὸς Λοπάδιον ἀφικνεῖται τὴν πόλιν,
ἔνθα βραδύνων συνάγων τε δυνάμεις
στρατῷ βαρὺς ἔδοξεν ὁ πραῢς ἄναξ
ὡς διανιστῶν ἀρτίως πρὸς μάχας,
ϗ προσβιάζων καρτερεῖν ἐν τῇ μάχῃ·
τοίνυν ἀπάρας βασιλεὺς Λοπαδίυ
ἐπιστρατεύει σὺν στρατιᾷ μυρίᾳ
τοῖς κατὰ πόντον ἀγαρηνοῖς βαρβάροις
καταχρατοῦσι τῆς νεοκαισαρέων·
σπεύδων μετελθεῖν ϗ Γαβρᾶν Κωνσταντῖνον
κατατυραννεύοντα Τραπεζυντίων·
ἐφίσταται γοῦν τῇ Νεοκαισαρέων,
ϗ τῇδ' ἐφιστᾷ τὰς δυνάμεις κυκλόθεν
ϗ τάχ' ἂν εἷλε τήνδε κρατάρχης τότε
εἰ μή τι συμβὰν ἀπρόοπτόν τι πάθος
ἀπεῖρξε τὸ στράτευμα τῆς διαμάχης·
πρὸς βαρβάρυς γὰρ ἐνστάσης μάχης τότε,
ἐξ Ἰταλίας δεξιόν τιν' ἱππότην

ἄνιππον ἰδὼν ἐγκελεύεται κράτωρ
ἀγχοῦ συνεπιπιόντα τἀδελφοῦ γόνον
ἵππου παρασχεῖν ἀποβάντα λατίνῳ·
ὁ δ' οὐ ποιεῖν ἔφασκε μάλ' ἀντιλέγων,
μόλις δ' ἄκων δίδωσιν ἵππον ἱππότῃ
κἀκ τοῦδε πληγεὶς οὐ μικρᾶς ἀθυμίας
μικροψυχήσας ἐκ φρενῶν ἀβλεψίας
ἀδελφόπαις οὗτος γε καιρῷ τῆς μάχης
ἐξ ὑπογυίου προστρέχει τοῖς βαρβάροις
καὶ τοῖς δεδεχθεὶς ἀσμενεστάτῳ πόθῳ,
μετά γε βραχὺ καὶ χριστώνυμον σέβας
ἐξόμνυται φεῦ καὶ συνεζύγη τάλας
θυγατρὶ περσάνακτος ἰκονίου·
ἐντεῦθεν ἄναξ συσχεθεὶς ἀγωνίᾳ
ὑποστρέφειν ἤρξατο πρὸς πόλιν βάδην
κλέπτων ἀναχώρησιν ἐξ ἀβουλίας·
ὅμως πεφθακὼς τὴν βασιλίδα πόλιν,
ἐν τῇδε μικρὸν ἐνδιατρίψας χρόνον,
ἔξεισι πάλιν σὺν στρατιᾷ μυρίᾳ
καὶ παραδραμὼν Φρυγίαν καὶ Λυκίαν,
τὴν Ἀττάλου πέφθακεν εὐκλεᾶ πόλιν
καὶ τῆσδε θεὶς εὖ ὡς προσῆκον τὰ πέριξ
ἑλών τε λίμνην Πασγοῦσαν κεκλημένην,
πρὸς Ἰσαυρίας ἀφικνεῖται τὸ κλίμα,
καὶ πρὸς Συρίαν καὶ πόλιν Ἀντιόχου
ἐπιμελὲς σπούδασμα τεθεὶς καὶ λόγον,
ἐλευθερῶσαι τὴν Ἀντιόχου πόλιν
τῆς λατινικῆς δυσαχθοῦς τυραννίδος,
καὶ τήνδ' ἑνῶσαι τῇ πόλει Κωνσταντίνου.
ἔπειτα Σιὼν ἀφικέσθαι πρὸς πόλιν,
καὶ φιλοτίμοις ἀναδῆσαι καὶ ξένοις
δώροις ἀναθήμασι δεσπότου τάφον,
τὸ δ' ἐν κύκλῳ πᾶν βαρβαρικὸν καθᾶραι·
οὐκοῦν ἐπιστὰς Ἀντιοχέων πόλει
ταύτης ἐδῄου κατέκειρε τὰ πέριξ·
ἐπεὶ δέ οἱ πρόθυμον οὐ κατ' ἐλπίδας
συμβαῖνον ἐσκόπησεν ἀγχίνους ἄναξ
πρὸς Κιλίκων ἄπεισι πανστρατὶ μέρη·
ἐν σκινοβατεῖ δ' ἐν φαραγγώδει τόπῳ
ἔνθα κοράκων φωλεοὶ κλῆσις τόπου
καὶ πρὸς κυνηγέσιον ὁρμᾷ κατ' ἔθος,
συὶ δ' ὑπαντᾷ κατὰ λόχμην ἀγρίῳ
καὶ τόνδε τῷ δόρατι πλήττει καιρίαν·
τῇ δ' ἀντερείσει τοῦ συὸς κάμψασά πως
δορυφόρος χεὶρ αὐτάνακτος δεσπότου,

equo carentem cernens imperator,
fratris sui filio iuxta adaequitanti
equum mandavit cedere latino.
Ille enimvero facturum negavit,
vixque coactus equiti cessit equum.
Ob id dolore maximo perculsus,
praecipite exiguae mentis consilio
Caesaris hic nepos, proelio fervente,
ex improviso perfugit ad barbaros,
a quibus lubentissimo exceptus animo,
paulo post etiam cultui christiano
nuncium heu remittit, ac matrimonio
iungitur filiae principis Iconii.
Exinde Caesar valde maerente animo
coepit reverti gradatim Byzantium,
reditum dissimulans et consilii inops.
Tandem in urbem regiam delatus,
ibique brevi tempore subsistens;
mox denuo egressus cum ingenti exercitu
Phrygiam praeteriens atque Lyciam,
ad nobilem perveuit urbem Attali,
quam ubi cum finitimis ordinavit,
palude quoque capta Pasgusaca,
venit in Isauriae fines et in Syriam
atq. Antiochiam versus propinquavit,
ardente studio moliens hanc urbem
gravi depulso Latinorum iugo
praestare liberam, atque Constantini
urbi devotam rursus restituere.
Dein Sionem cogitabat accedere
ut pretiosis prorsus et insolitis
Christi sepulchrum donis exornaret,
cunctosq. barbaros accolas deleret.
Itaque adgressus Antiochiam urbem
huius vastabat milite viciniam:
tamen cum votum sibi non succedere
rex prudens sensit, moto hinc exercitu
traustulit sese Cilicum in terras.
Ibi in silvoso praeruptoque loco,
quod vulgo dicitur corvorum latibulum,
Caesar venatum de more profectus
obvium habuit in dumeto aprum,
quem hasta statim perculit letaliter:
verum obiectu resistentis apri
armata manus Caesaris repressa,

retroque cito cedere coacta
haerentem lateri tetigit pharetram,
quae venenata in ferarum perniciem
tela gestabat: his repente effusis,
unum proh dolor Caesaris fixit manum;
moxque veneni vis exitiabilis
sensim dimanans membraq. corrumpens,
regem divinum victoriosum magnum
vitae mortalis adigit ad terminum.

MANUEL COMNENUS AN. XXXVIII.

Manuelem moriens pater edixit regem
minimum natu filium praesentem sibi,
atq. huic romanum tradidit imperium.
Tunc etiam cunctus romanus exercitus
cum ducibus et ordinum centurionibus
ipsum libenter salutavit regem.
Dein perrexit ire Byzantium
Manuel cum copiis imperator novus,
patris adducens nave cadaver.
Cumque ad regalem pervenisset urbem,
plausu, qui decet regem, est exceptus;
praemissis scilicet qui recto ordine
urbis ingressum regi pararent,
Axucho magno in aula domestico
et Basilio dicto Tzitziluca.
Ingressus autem Manuel metropolim
a patriarcha rite coronatur,
cunctisque a civibus volente animo
rex salutatur atque imperator.
Erat hic iuvenis strenuus in proeliis,
egregius usquequaq., mitis, lenis,
cunctis acceptus, utpote magnanimus,
cordatus insuper, elegans, amabilis,
et publicorum prudens negotiorum,
vultus insigni venustate praeditus,
atq. divinis donis florentissimus,
corporis robore, forma, sapientia,
prompto ad pericula subeunda animo,
artuum procero pro aetate habitu,
laetus, iucundus, comitate obvia:
verum patientia maxime excellebat,

(1) Cod. εὐθέως.
(2) Cod. ἔφθην.

καὶ παρενεχθεῖσα τὸ μικρὸν εὐθέως (1)
τῆς παρὰ πλευρὸν παραψαύει φαρέτρας,
ἰοτρόφα βέλεμνα θηρῶν εἰς φόνον
ἔνδον φερούσης, καὶ χυθέντων ἀτράκτων,
εἷς τῶνδε φεῦ ἔπληξε κράτορος χέρα,
καὶ φθαρτικὴ δύναμις ἡ τοῦ φαρμάκου,
κατά γε μικρὸν ἀπονεκροῖ καὶ φθίνει
ἄνακτα θεῖον τρισαριστέα μέγαν,
καὶ συνελαύνει πρὸς τὸ τοῦ βίου τέρας.

ΜΑΝΟΥΗΛ Ο ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΕΤ. ΛΗ.

Πρὶν ἢ δὲ θανεῖν Μανουὴλ βασιλέα
ὕστατον υἱὸν συνομαρτοῦντα στέφει
καὶ κράτορα δείκνυσι τῆς Ῥωμαΐδος·
στράτευμ' ἐπὶ τούτοις δὲ Ῥωμαίων ἅπας
σὺν τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς ταγμάτων
ἀνεῖπον αὐτὸν αὐσονάρχην ἀσμένως·
ἔπειτ' ἐπανέζευξε πρὸς Βυζαντίδα
μετὰ στρατιᾶς Μανουὴλ ἄναξ νέος,
ἀνακομίζων καὶ πατρὸς ναυσὶ νέκυν,
καὶ καταλαβὼν τὴν βασιλίδα πόλιν
βασιλικῆς ἔτυχε τῆς εὐφημίας·
πρῶτον σταλέντων καὶ προευτρεπικότων
τὴν εἴσοδον κάλλιστα τὴν εἰς τὴν πόλιν
Ἀξοὺχ μεγάλου τὴν τιμὴν δομεστίκου,
καὶ Βασιλείου Τζιτζιλούκα τοὔπικλην·
πλὴν ὡς ἔφθη (2) φθὰς Μανουὴλ πόλιν κράτους
παρ' ἀρχιθύτου ταινιοῦται κατ' ἔθος,
καὶ πᾶσιν ἀστοῖς προσδέδεκτο προφρόνως
διαγορευθεὶς βασιλεὺς αὐτοκράτωρ·
νεανίας ὢν ἀρεϊκὸς ἐν μάχαις,
κάλλιστος ἡδὺς εὐμενὴς ὑπηκόοις
τοῖς πᾶσιν ἀσπάσιος ὡς μεγαλόφρων·
πρὸς δ' αὖ φρενήρης χαρίεις πεφιλμένος,
τῶν δημοτικῶν ἐντριβὴς γε πραγμάτων,
τῇ τοῦ προσώπου καλλονῇ κεκασμένος,
καὶ πᾶσι καλοῖς ἐμπρέπων θεοδότοις (3),
ῥώμῃ τε τοῦ σώματος, εἴδει, συνέσει,
ψυχῆς παραστήματι φιλοκινδύνῳ,
ἰθυτενεῖ σχήματι τῆς ἡλικίας,
ἤθει προσηνεῖ, χαρωπῷ, πεφιλμένῳ·
ἀνεξικακίᾳ δὲ μάλιστ' ἐκράτει

(3) Cod. θεοσδότοις, ut v. 3721.

ϗ πραότητι τῶν κατ' αὐτὸν ἀνάκτων·	et leni animo prae ceteris regibus;
ἥρως Ἡρακλῆς ἀπαράμιλλος φύσει,	heros herculeus insuperabilis,
ὑπέρμαχος κάλλιστα τῆς κληρουχίας,	suique regni validus defensor,
ποιμὴν ἀγαθὸς, ἄγρυπνος ποίμνης φύλαξ,	pastor bonus, vigil ovilia custos
λύκους διώκων δυσμενεῖς τῆς ποιμνίας,	luporum rabiem a grege depellens,
ϗ τῷδε διδοὺς τὴν νομὴν ἐλευθέραν·	atque huic libera pascua procurans:
ἄναξ προσηνὴς ϗ μαχητὴς γεννάδας,	comis regnator, validus bellator,
Αἴας, Ἀχιλλεὺς, ϗ Νέστωρ βουληφόρος,	Aiax, Achilles, Nestor consiliosus,
ὑπὲρ Πρίαμον εὐμελίας ἱππότης·	eques vel ipso Priamo peritior,
Ἕκτωρ φάλαγγας ῥηγνύων ἐναντίων·	Hector phalangas aternens adversas,
ἐπίχαρις ἦθος τε πυκνὸς τὴν φρένα,	moribus iucundis, acuto ingenio,
φρικτὸς μὲν ἐχθροῖς, εὐμενὴς δ' ὑπηκόοις,	hostibus formidandus, bonus subditis,
ἱλαρὸς, εὐέντευκτος, ἀδίνα χάρις,	hilaris, accessu facilis, gratiosissimus,
μυριόνικος τροπαιοῦχος αὐτάναξ,	mille relatis rex inclytus palmis,
ἑρμοῦ τε παιδείας τε παντοίας φίλος,	et simul omnis eruditionis amans,
ἀντίκρυς Ἄρης ἐν μάχαις ἀντιπάλων,	Mavorti par decertans in proeliis,
ἐξύβριστός τις πρὸς μάχας ϗ κινδύνους,	alacer ad pugnas atque pericula,
ἀεὶ στρατάρχων, κατ' ἐχθρῶν κινῶν δόρυ,	semper belligerans hastaq. hostes premens,
ϗ ταῖς κατὰ σφῶν ἀναδούμενος νίκαις·	seque victricibus laureis exornans.
οὗτος στρατεύσας κατὰ τούρκων βαρβάρων	Hic bello moto contra Turcas barbaros,
κατὰ τὰ μελάγγεια τῆς ἐν τόποις	eoia locis quibus nomen melangia,
τούρκους μετέλθων ἀνεχαιτίσας ὅπλοις	hostium incursum armis compescuit;
ϗ τῆς φυλακῆς φροντίσας τῶν ἀστέων,	impositoque urbibus praesidio,
εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐπανυποστρέφει·	regiam ad metropolim redux se recepit.
εἶτ' ἐκστρατεύει κατὰ περσῶν ϗ πάλιν	Deinde Persas persequendos censuit,
τὰς πρὸς Πιθηκᾶν κατατρεχόντων πόλεις,	qui ad Pithecam oppida incursabant,
λεηλατούντων ϗ θρακησίων θέμα·	themaque thracesium diripiebant.
τοίνυν ὑπερβὰς Λυδίαν ϗ Φρυγίαν	Ergo transgressus Lydiam atq. Phrygiam,
ἄναξ ἐπέστη φρουρίοις κακουμένοις,	castellis adfuit Caesar laborantibus,
ϗ δυνατὴν σύναρσιν αὐτοῖς εἰσφέρει	atque his firmum attulit subsidium,
ϗ πέρσας ἀπήλασεν ὡς ποῤῥωτάτω·	submovitque Persas quam longissime.
ϗ πρὸς Φιλομήλιον ἀπελθὼν πόλιν,	Ad Philomelium postea progressus,
κἀκεῖσε τούρκοις βαρβάροις ἐντυγχάνει·	barbaris Turcis ibi quoque occurrit,
ϗ πείρεται δὴ τὸν ποδὸς ταρσὸν βέλει	imoque in pede iaculo transfigitur,
ὑπ' ἀγαρηνοῦ λογχοτρώτου κειμένου	ab agareno qui lancea prostratus
ἄνω κατὰ πέλματος ἀφέντος βέλος·	telum inferius in soleam coniecit.
κακεῖθεν ὡς τις ἀετὸς ταχυπτέρυξ	Indidem autem ceu pernix aquila
ἵπτη πρὸς αὐτὴν Ἰκονίων πόλιν,	ad iconiensem urbem transvolavit,
ϗ τῆσδε πάντα κατακείρας τὰ πέριξ,	huiusque omni devastato agro
πρὸς βασιλίδα τὴν πόλιν ὑποστρέφει·	reversus est ad imperii metropolim.
ὑπῆρξε φροντὶς ὡς πατρὶ τούτῳ πάλαι,	Iam qualem pater olim prae se tulerat
ϗ τῷδε κοινῶν πράξεων στεφηφόρῳ,	curam reip., talem gessit filius.
ὃς ϗ συνήφθη πρὸς γάμου κοινωνίαν	Idem coniugii iunxit sibi foedere
ἐξ ἀλαμανῶν εὐγενεστάτῃ κόρῃ	ex Alamannis puellam nobilissimam,
ταῖς ἀρετῶν χάρισιν ὡραϊσμένῃ	virtutum ornamentis haud minus miram

quam corporis compage et pulchritudine.
Regnante Manuele, ex orbe occiduo
germanicus instar turbinis exercitus
gravis et cunctis rebus exitiosus
romano imperio derepente incubuit,
sionicam praetendens expeditionem
Huius Corradus dux erat exercitus
rex pius et Christo maxime devotus;
qui data Caesari iurata fide
per fines nostros amice transiturum,
nec se nec milites fore nobis nocuos,
ad ipsam Constantini devenit urbem
cum suis copiis populoque subdito,
nec praeter foedus quicquam est molitus.
Atque hinc traiecto sine mora freto,
susceptum porro continuarunt iter.
Iam imperator necessarium iudicans
cum praepotente validoque exercitu
ferre suppetias arci corcyraeae,
quae nuper cladem a sicula classe
ob consilii imprudentiam passa fuerat;
huic curae diu noctuque intentus erat:
et congregato undecumque exercitu
armis horrifico innumero miro
et mille navium classe plena milite;
cum his accessit ad Phaeacum insulam
eamque viribus undique circumdedit,
et fame demum vique debellavit.
Mox victor venit in Pelagoniam,
unde Triballos invasit ceu leo,
qui foedus ante initum irritaverant,
atque romanis urbibus molesti erant,
Hos ergo terruit vel solo rugitu;
et praedam inde referens ac manubias
innumerabiles cum mancipiis,
rursus ad regiam urbem pedem retulit;
atque ob recentem nobilem victoriam
rite triumphum media urbe egit.
Tum rursus, vere vix se aperiente,
adfuit Caesar Pelagoniae terris
et Triballorum principem iniurium
Uresim impetit, qui nuper arma

οὐχ ἧττον ἢ σώματος ὥρᾳ καὶ πλάσει·
Τούτου κρατοῦντος, ἐκ κλιμάτων ἑσπέρας
ἀλαμανῶν στράτευμα καθάπερ νέφος
δεινὸν τετριγὸς φθαρτικόν τι καθάπαξ
ἐπεισέφρησεν ἀθρόον Ῥωμαΐδι,
τὴν πρὸς Σιὼν ἄφιξιν αὐχοῦν αἰτίαν·
ὧν ῥὴξ Κορράδος ἦν στρατηγὸς ταγμάτων,
φιλευσεβὴς ῥὴξ καὶ φιλόχριστος πλέον,
ὃς ὅρκια θεὶς ἄνακτι πιστευτέα,
ἦ μὴν παρελθεῖν φιλίως Ῥωμαΐδα
αὐτόν τε καὶ στράτευμα καὶ βλάβης δίχα,
καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Κωνσταντίνου φθάνει
σὺν τῇ στρατιᾷ καὶ λεῷ κατηκόῳ
μηδὲν νεοχμώσας τι τῶν συγκειμένων·
ἀφ᾽ οὗ γε πορθμὸν ἐκπεράσαντες τάχος
ἤνυτον αὐτῶν τὸν προκείμενον δρόμον
Ὁ δ᾽ αὐτοκράτωρ ἀκριβῶς εἶναι δέον
δι᾽ ὑψοχέρσου (1) στρατιᾶς ῥωμαλέας
ἐπιστρατεῦσαι τῇ Κερκυραίων ἄκρᾳ,
ἐκ σικελῆς πρόσφατος ναυαρχίας
ὑποστάσῃ πόρθησιν ἐξ ἀβουλίας,
πρὸς τοῦτ᾽ ἀπησχόλητο νυκτὸς ἡμέρας
καὶ συναλίσας στρατιὰν πανταχόθεν
φρίσσουσαν αἰχμαῖς μυριάριθμον ξένην,
χιλιόναυν στολόν τε πρὸς τοῖς δ᾽ ὁπλίταις
πρὸς νῆσον ἐστράτευσε τὴν τῶν Φαιάκων,
καὶ τῇδ᾽ ἐφιστᾷ τὰς δυνάμεις κυκλόθεν,
καὶ καταπρατεῖ τῆσδε λιμῷ καὶ βίᾳ·
καὶ τροπαιοῦχος Πελαγονίαν φθάνει·
ἀφ᾽ ἧς ἐπελθὼν τριβαλοῖς ὥσπερ λέων
σπονδὰς διαλύσασι τὰς συγκειμένας,
καὶ ῥωμαϊκὰς καταδῃοῦσι πόλεις,
βρυχήματι σφᾶς κατέπληξε καὶ μόνῳ·
λείαν θ᾽ ἐλάσας καὶ λαφυραγωγίαν
ἐκεῖθεν ἀμύθητον ἅμ᾽ ἀνδραπόδοις,
πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἀνθυπεστρέφει·
κἀπὶ τροπαίῳ προσφάτῳ καὶ τῇ νίκῃ
κατήγαγε θρίαμβον ἐν μέσῃ πόλει·
ἄρτι δ᾽ ὑπολάμποντος ἦρος καὶ πάλιν
ἄναξ ἐφίστη Πελαγονίας τόποις,
καὶ τριβαλλάρχην Οὔρεσιν κακεργάτην
μέτεισιν αὖθις κατὰ ῥωμαίων ὅπλα

(1) De huius vocabuli novitate et ambiguitate iam monui lectorem v. 3875; ubi etymologiam secutus in interpretando sum: nunc tamen mihi prorsus videtur epithetum adiectivum fortitudinis.

κινοῦντα κακῶς παιόνων συμμαχίᾳ·
ὥστ' ἀναθαρσήσαντα κατὰ συστάδην
τὴν πρὸς κρατοῦντα μὴ κατοκνῆσαι μάχην·
τέως βασιλεὺς συμπλακεὶς σφίσι μάχῃ
τρόπαιον ἱστᾷ κατὰ βαρβάρων μέγα·
ὅ τ' Ἀρχιζουπάνος γε κλῆσιν Βακχῖνος
μόνῳ βασιλεῖ κατ' ἐπιλέγδην μόνος
μέγας τε φυὴν καὶ Βριαρέχειρ γίγας
ἄλλος Γολιὰθ ὑπέροφρυς τοὺς τρόπους
ἄνακτι Δαβὶδ πρὸς μάχην συνεπλάκη·
καὶ θᾶττον παραπετάσματι δηροῦν κράνους
τὸ πρὸ προσώπου βάρβαρος πλήξας ξίφει·
ἄναξ δὲ διέπειρε βαρβάρου χέρα
τριχῶν τε τούτου εὐφυῶς δεδραγμένος,
ζῶντα στρατιᾷ ταχέως παριστάνει·
καὶ βαρβαρικοῦ διαλυθέντος στίφους,
νίκην ἀπηνέγκαντο ῥωμαῖοι πάλιν·
ἔτι δ' ἱδρῶτας Μανουὴλ μάχης φέρων
οὐδ' ἐκτινάξας τοῦ προσώπου τὴν κόνιν,
ἐκεῖθεν ἐξώρμησε κατὰ παιόνων,
ἔγκλημ' ἐπάγων σφίσι τὴν συμμαχίαν
τὴν πρὸς τριβαλοὺς ῥωμαΐκῶν καθ' ὅρων·
Σάυβαν οὐκοῦν ἐκπεράσας ὡς δέον
Φραγγοχωρίῳ καὶ Ζευγμίνῳ τῇ πόλει
ἐπικρατῶν ἔκειρε πάντα τὰ πέριξ,
κἀκεῖθεν ἀπήλασεν λείαν μυρίαν,
καὶ πλοῦτον εἷλε καὶ λάφυρα καὶ σκῦλα·
καὶ παλινοστεῖ πρὸς βασιλίδα πόλιν,
καὶ κατάγει θρίαμβον εὔσημον πόλει
δορυαλώτους τριβαλοὺς οὔννους ἄγων,
στολὰς τιμαλφεῖς εὐφυῶς ἠσθημένους
πομπήν θ' ὑπεξαίροντας αὐτῶν τῇ θέᾳ·
καιρὸν δὲ βραχὺν ἐνδιατρίψας πόλει
ἐπιστρατεύει παίοσιν αὖθις ἄναξ,
καὶ πρὸς Σαρδικὴν ἀφικνεῖται πόλιν,
κἀκεῖ παρὼν τίθησι συμβάσεις σφίσιν·
χωρεῖ δ' ἐκεῖθεν πρὸς τριβαλῶν σατράπην,
καὶ τόνδ' ὁδοῦ πάρεργον ἔντρομον δράσας,
πειθήνιόν τε τῷ κράτει τῶν αὐσόνων
πρὸς τὴν βασιλεύουσαν εἴσεισι πόλιν·
ἦρος δ' ἐπιλάμποντος ἔξεισι πάλιν,
καὶ πρὸς πεδία Πελαγονίας φθάνει·
κἀκεῖ διαγνοὺς βασιλειῶντα δόλῳ
οὔννους τ' ἐπαλείφοντα πρὸς ξιφουλκίαν
κομνηνὸν Ἀνδρόνικον ἄρχοντα τότε

sociis Paeonibus in Romanos moverat:
quare et audebat manifesto marte
cum nostro Caesare pugnam non respuere.
Verum patrato cum barbaris proelio,
trophaeum ingens Caesar reportavit.
Sed Archizupanus, vulgo Bacchinus,
singulare cum Caesare certamen
suscepit, magna praeditus membrorum
mole, et Briareo par centimano,
vel gigas Goliath superbiens in Davidem.
Barbarus ergo munimentum galeae
ori praetentum Caesaris, ense frangit;
at manum barbari Caesar configit,
eumque coma fortiter correptum,
pertrahit vivum ad nostrum exercitum.
Quare barbarico dissoluto agmine,
Romani denuo referunt victoriam.
Manuel adhuc pugnae sudorem gerens,
needum de facie pulvere detersa,
illinc in Paeonas transtulit exercitum
crimen ulturus societatis bellicae
quam cum Triballis contra nos inierant.
Ergo traiecto cum copiis Savo,
et Francochorium Zegminumque urbem
occupans, agros quaquaversus vastans,
illincque abductis plurimis manubiis,
opibus auctus praedaque onustus,
reversus est ad imperii metropolim,
nobilem agens per urbem triumphum,
captos Triballos Hunnosque ducens
splendidis togis decenter indutos
insignis pompae mirum ornamentum.
Brevi intervallo in urbe demoratus,
rursus paeonium bellum est adgressus
Caesar, et Sardicam urbem usque venit,
ibique pacem hostibus est largitus.
Illinc profectus contra triballum satrapam,
hunc in itinere tantopere exterruit,
ut obedientem fecerit imperio;
et sic Byzantium redux venit Caesar.
Sed vere exorto, iterum egressus
ad Pelagoniae terras semet transtulit:
ibique intelligens moliri tyrannidem,
Hunnosque ad bellum exstimulare
Comnenum Andronicum tunc regentem

Branitzobae thema et Bellegradi,	Βρανιτζόβης θέματος ϗ Βελλαγράδων,
officio spoliat, catenisque onustum	ἔπαυσεν ἀρχῆς, ϗ καθείρξας ἐν πέδαις
mittit Byzantium, ibique mandat	δέσμιον ἀπέστειλεν ἐν Βυζαντίδι,
quam tutissimo carcere custodiri.	ϗ φυλακῇ δέδωκεν ἀσφαλεστάτῃ·
Interim princeps Paeonum, violato	ϗ τηνικαῦτα παιόνων ἀρχηγέτης
foedere, terras incursabat omnes	σπονδὰς λελυκὼς κατέδραμε χωρία
Branitzobae atque Bellegradi:	Βρανιτζόβης ξύμπαντα ϗ Βελλεγράδων·
sed Caesar praesens damnum perpessis	τέως ἐπιστὰς βασιλεὺς κακουμένοις,
tulit suppetias cum vindiciis:	ἤμυνεν αὐτοῖς ὡς ἐν παρουσίᾳ,
mox ad metropolim pedem referebat,	ϗ πρὸς βασιλεύουσαν ἀνθυποστρέφει,
compositis cunctis in occidente rebus.	εὖ πράγματα θεὶς πάντα τὰ πρὸς ἑσπέραν·
Postea transtulit bellum in Ciliciam;	ϗ λοιπὸν ἐστράτευσε πρὸς Κιλικίαν·
pervectusque Adanam atque Tarsum,	εἰς Ἄδαναν σὺν ϗ Ταρσὸν ἀφιγμένος
harum castella instauravit rite,	ϗ ταῖσδε τὰ πρόσοικα θάλψας ὡς δέον
quae romano imperio obnoxia erant,	ὑπήκοα φρούρια ῥωμαίων κράτει
sed nuper a Toruse vexata fuerant;	πάσχοντα κακῶς πρὸς Τορούσῃ (1) τῷ τότε·
et Antiochiam usque progressus est,	ϗ μέχρι λαμπρᾶς Ἀντιοχείας φθάνει,
in quam cum suis custodibus est receptus	ἧς ἔνδον εἰσήλασε σὺν δορυφόροις
et cum vexillis regiis ut imperator,	ϗ παρασήμοις βασιλικοῖς ὡς κράτωρ
effusis obviam extra portas civibus,	διεκχυθέντων ἐκ πυλῶν οἰκητόρων
eique valde gloriosam curantibus	ϗ σκευασάντων φιλότιμόν οἱ λίαν
ingressus pompam cum secundis plausibus.	πομπαίαν εἰσέλευσιν εὐφήμοις κρότοις·
Dumque ibi manet Manuel imperator	ἔνθα διάγων Μανουὴλ αὐτοκράτωρ
in ludorum agone ostendit civibus	ἐν παιδιαῖς δέδειχεν ἀγῶνι σφίσιν
validae manus opera virilia	ἀνδρείας ἔργα ϗ χερὸς ῥωμαλέας,
heroicae digna generosaeque indolis,	ἡρωϊκῇ πρέποντα γενναίᾳ φύσει
contorum certaminibus vincens equites	κοντῶν ἁμίλλαις ἐκνικήσας ἱππότας
italicos hastarum laude inclytos.	ἰταλιώτας ἀγερώχους πρὸς δόρυ·
Sic fortitudinis indiciis editis	εὐανδρίας οὕτω δὲ δείξας τὸ σθένος
atque prudentis in procliis peritiae,	ἐμπειρίαν τε συνετὴν τὴν ἐν μάχαις
suique admiratione concitata,	ϗ θαύματος ξύμπαντας ἐμπλήσας ἄναξ
ad Constantini rediit urbem patriam.	οἴκαδ' ἐπανέζευξε πρὸς Κωνσταντίνου·
Idem consortem tori atque imperii	κοινωνὸν οὗτος τοῦ λέχους ϗ τοῦ κράτους
duxerat forma inclytam puellam	ἔγημε κάλλος εὐπρεπεστάτην κόρην
Antiochiae satrapa prognatam	Ἀντιοχείας σατράπου θυγατέρα
Petebino equite ex Italia:	ἰταλιώτου Πετεβίνου ἱππότου·
nempe quia primam coniugem amiserat	πρώτην σύνευνον ἀποβαλὼν θανάτῳ
ex Alamannis genitam principibus.	ἐξ ἀλαμανῶν ἀρχικῶν οὖσαν γένους·
Atq. haec huiusmodi sortita sunt exitum.	ταῦτα μὲν ὧδε συνέκυρσεν ὡς ἔδει·
Comnenus autem habitus in vinculis	κομνηνὸς Ἀνδρόνικος δ' ἐγκαθειργμένος
ob iam narratas causas Andronicus,	δι' ἃς περ ἱστόρησεν αἰτίας λόγος,
versuto astu carcere se proripiens	εἱρκτῆς διαδρὰς μηχανῇ πολυτρόπῳ
in russicam confugit Galitzam urbem,	εἰς Γάλιτζαν ἔδραμε ῥωσικὴν πόλιν,
ibiq. a satrapa prono animo exceptus,	ϗ τῷ σατραπεύοντι ταύτης ἀσμένως

(1) De Toruse armenio Nicetas choniata hist. III. 1.

δεχθεὶς, παρ' αὐτῷ πλεῖστον ἐμμένει χρόνον·
οὕτω δὲ συνέδησαν αὐτοῦ πρὸς πόθον
ϗ φιλίαν σχέσιν τε σατράπου χρόνῳ,
ὡς συνεδρεύειν συναριστᾷν σατράπῃ
ϗ τῷδε συνέστιον ἀεὶ τυγχάνειν·
ὅμως αἰσχρὸν ὄνειδος οἰκεῖον κράτωρ
πρωτεξαδέλφου τὴν φυγὴν Ἀνδρονίκου
ἀπόδρασίν τε ἀφνὶ τῆς ξένης ἄλην
ἐπιμελὲς τίθησιν ἔργον ϗ λόγον
ὥστ' ἀπολαβεῖν τῆνδε πατρίδα πάλιν·
ϗ μᾶλλον εἰς ἤγγελλε φήμη ϗ τάδε
ὅτι σκυθικὴν στρατιὰν παροξύνει
Θρᾴκης ἐπελθεῖν Μακεδονίας ὅρους·
ἐκεῖθεν οὖν εὐμενῶς αὐτοκράτωρ
πίστεις παρασχὼν ϗ λαβὼν ἐπανάγει
κομνηνὸν Ἀνδρόνικον πρὸς τὴν πατρίδα·
καθ' ὃν χρόνον παίονες ἠθετηκότες
ἃς πρὸς κρατοῦντα συνέθεντο ξυμβάσεις,
χώραις ἐπῆλθον αὐσόνων παριστρίοις·
ϗ ῥωμαϊκοῖς συμβαλόντες τάγμασι
νίκην ἀπηνέγκαντο ϗ πλῆθος σκύλων·
τοίνυν ἐπιστὰς βασιλεὺς τῷ Ζευγμίνῳ
ἁλωκότι παίοσιν ἄρτι βαρβάροις,
ἐπανασώζει ϗ πάλιν Ῥωμαΐδι
εὐβουλίαις νίκαις τε ϗ στρατηγίαις·
ϗ μὴν περιώνυμον ἔργον ϗ τόδε
ἀναπέφανται τοῦ καλοῦ στεφηφόρου·
πόλεις ἀσιάτιδες εὔχρηστοι βίῳ
Χλιαρὰ ϗ Πέργαμος ἄλλαι τ' αὖ πόλεις
ὧν τὰ πέριξ πάσχοντα πέρσαις βαρβάροις
δῃούμενά τε πυρπολούμενα σφίσιν
κωμηδὸν ὡς ἔχοντα τὴν συνοικίαν
ἄναξ περιέβαλε τείχεσι τάδε·
ϗ διαλαβὼν φρουρίοις ἀσφαλέσι
τὸν χῶρον, ἀπήλλαξε περσικῆς λύμης·
οἰκητόρων οὕτω δὲ πληθύει τάδε
ϗ πᾶσι καλῶς τοῖς κατὰ βίον βρίθει,
ἀγροῖς τε φυτοῖσι τε χάρισι ξέναις
φρούρια ταῦτα ϗ πόλεις εἰρημέναι
ὡς τῶν μεγάλων κατακρατοῦν ἀστέων·
ταῦτα μὲν οὕτω συμβέβηκεν ὡς ἔφην·
ὅρκους δὲ πάλιν συγχεάντων παιόνων,
ἔξεισιν ἄναξ τῶν βασιλείων δόμων,
ϗ πρὸς Σαρδικὴν ἀφικνεῖται τὴν πόλιν,

longo permansit apud ipsum tempore.
Tanta autem sibi iunxit amicitia
et quotidianis satrapam officiis,
ut illi semper in convictu adesset
eiusque mensa adsidue uteretur.
At Caesar sibi probrosam existimans
Andronici fugam patruelis
et in alieno solo vagam vitam,
coepit putare qua ratione posset
hominem in patriam suam retrahere:
praesertim quia didita fama erat
arma Scytharum ab illo commoveri,
Macedoniaeq. et Thraciae adesse finibus.
Ergo benivola oblata fide
Caesar et recepta invicem, reduxit
comnenum Andronicum ad lares patrios.
Sub idem tempus Paeones effracta
quam Manueli spoponderant fide,
nostras ad Istrum incursabant terras,
et cum romanis congressi militibus
victoria et spoliis plurimis sunt potiti.
Quamobrem Caesar Zeugminum progressus,
quam urbem nuper Paeones occupaverant,
rursus romano vindicat imperio
victoriis et consiliis et arte bellica.
Inclytum aliud et famigeratum
praeclari regis opus inclaruit.
Urbes asiaticas utiles reipublicae
Chliaram Pergamum aliasque aliquot,
(quarum ager misere Persis barbaris
obnoxius, igne et ferro vastabatur,
propterea quod pagatim habitabantur)
moenibus Caesar cunctas circumclusit:
et communitam validis castellis
provinciam, damno persico prohibuit.
Sic autem crevit incolarum numerus,
sic ampliata sunt vivendi commoda
agris, arboribus, peregrinisque bonis,
ut haec castella praedictaeq. urbes
vel ipsis magnis urbibus antistent.
His ita gestis; interim Paeonibus
fidem iuratam denuo rumpentibus,
relicta regia pergit imperator
Sardicam usque urbem, quò condictus

romanis legionibus conventus erat.	οὗ συμβαλῶν τέτακτο ῥωμαίων ἴλαις·
Ubi universae convenerunt copiae,	ἐπεὶ δὲ συνήθροιστο πᾶν στρατευμάτων
ducum prudentium Caesar de consilio	κρίσει στρατηγῶν βασιλεὺς βελεφόρων,
Andronicum creat contostephanum,	κοντοστέφανον Ἀνδρόνικον δεικνύει,
virum mavortium proeliis invictum,	ἄνδρ᾽ ἀρεϊκὸν ἀπτόητον ἐν μάχαις,
eique bellum committit hungaricum.	ϗ τὴν κατ᾽ οὔγγρων ἀνατίθησι μάχην,
Is vero assumpto exercitu romano	ὃς παραλαβὼν ῥωμαϊκὰς δυνάμεις
pergit in hostes eum Deo propitio,	ὁρμᾷ κατὰ σφῶν σὺν θεῷ νίκης δότῃ·
traiectisq. Savo et Istro fluviis	ϗ δὴ περάσας Σάβον Ἴστρον θ᾽ ἅμα
ingreditur Zeugminum urbem nostram;	ὑπεισέδυ Ζεύγμινον αὐσόνων πόλιν,
et cum paeonicis congressus legionibus,	ϗ παιονικαῖς συμπλακεὶς ἰλαρχίαις,
splendidum ex hoste trophaeum retulit;	περιφανὲς τρόπαιον ἱστᾷ ϗ νίκην·
atque illinc venit ornatus adorea	κἀκεῖθεν ἀνέζευξεν ὡς νικηφόρος,
ad Caesarem qui laetus eum excepit.	ϗ βασιλεὺς δέδεκτο λίαν ἀσμένως·
Paulo post igitur ad regalem urbem	μεθ᾽ ἡμέρας οὖν τὴν βασίλειον πόλιν
Caesar reversus cum victoriae auctore	ἄναξ ἐφθακὼς σὺν νίκης παραιτίῳ
duxit triumphum apprime magnificum,	κατήγαγε θρίαμβον ἔκλαμπρον πάνυ,
confertis plenum spectatorum turbis	στενούμενον πλήθει τε τῶν θεωμένων
militibus captivis ac manubiis.	τῶν τ᾽ αἰχμαλώτων ϗ σκύλων ϗ λαφύρων.
Nam procedebat affabre composita	ἡγεῖτο γὰρ τέτρωρον εὖ ἡρμοσμένον
quadriga argento auroque exornata,	ἀργύρεον πως ὑπόχρυσον μετρίως,
nivei quam ducebant candoris equi.	ὃ χιονώδεις εἷλκον ἵπποι τὴν θέαν·
Ibi locari iusserat imperator	ἐφ᾽ οὗ γε σεπτὴν ἀναβιβάζει κράτωρ
Virginis augustam deiparae imaginem,	τῆς μητρανάνδρου παρθένου τὴν εἰκόνα,
belli velut sociae tutelaeque.	ὡς συστρατήγου συμμάχου τ᾽ ἀπροσμάχου·
Hanc sequebantur regii cognati	μετὰ δέ, λαμπροὶ ϗ βασιλείῳ γένει
pulcherrime exornati suis insignibus.	κυδρούμενοι κάλλιστα ϗ ταῖς ἀξίαις·
Deinde Caesar ut gigas fortissimus,	ἔπειθ᾽ ὁ κρατῶν ὡς γίγας βριαρόχειρ
vel potius ceu sponsus adveniens thalamo,	ἢ μᾶλλον εἰπεῖν νυμφίος γ᾽ ἐκ παστάδος
maximus admirandus luce rutilans	κύδιστος ἢ μέγιστος ἀστράπτων φάει
equitans procedebat decenter admodum:	ὀχούμενος προῆλθεν εὐπρεπῶς ἄγαν·
post quem Contostephanus victoriosus	μεθ᾽ ὃν κοντοστέφανος αἴτιος νίκης,
hymnis a cuncto exercitu celebratus.	ὑμνούμενος ξύμπασι τῆς στρατηγίας·
Postquam ad templum devenerunt maximum,	μέγαν δὲ ναὸν ἐφθακὼς αὐτοκράτωρ,
illuc ingressus Caesar laeto animo	ϗ τόνδ᾽ ὑπεισδὺς εὐχαριστεῖ προφρόνως
gratias egit victoriae auctori Deo,	τῷ νικοποιῷ παντάνακτι δεσπότῃ,
eiusque laudes divite lingua dixit;	ϗ τοῦδε λαμπρῶς αἴνεσιν γλώσσῃ φράσας,
tum se ad regium contulit palatium.	ἐκεῖθεν ἄκει πρὸς βασιλείους δόμους·
Hic Manuel rex atq. porphyrogenitus	οὗτος Μανουὴλ πορφυρανθὴς αὐτάναξ
supremo Numini gratias persolvit,	θεῷ χαριστήρια τῶν ὅλων θύει
auscepto filio de secundis nuptiis;	γεννήσας υἱὸν ἐκ γάμων τῶν δευτέρων,
ob quem laetitiâ publici convivii	ἐφ᾽ ᾧ θαλίαις ϗ καλαῖς πανδαισίαις
cives universos opipare excepit;	ἀστυπολίτας ἑστιακὼς πλουσίως,
eumq. filium appellavit Alexium.	κέκληκεν Ἀλέξιον υἱέα φίλον.
Regnante Manuele, gentis venetae	Τούτου κρατοῦντος ϗ βενετίκων γένος

ἀνδρῶν ὑπῆρξεν ἰταλῶν ἀποικία
ἐκ Βενετίας εἰς βασιλίδα πόλιν,
ϗ τῇδ' ἐνεγράφησαν ἀστοῖς γνησίοις,
κἀκ τῆσδ' ἐφαπλώθησαν εἰς πᾶσαν χθόνα
διασπαρέντες αὐσόνων κρατ αρχίας,
ἐνησμένοι πλοῦτον δὲ βαθὺν πραγμάτων,
αὔξην τε μακρὰν, αὐθάδειάν τε πλέον,
οὐκ αὔσονας ἔχοντο δυσμενῶς μόνον
ἀλλὰ βασιλείων γε ϗ προσταγμάτων
ϗ τῶν ἀπειλῶν εἶχον ἀνεπιστρόφως·
τὴν σφῶν τολοιπὸν ὑπεροψίαν ἄναξ
οὐκέτι φορητὴν οὐδ' ἰάσιμον κρίνων,
γράμματα βασίλεια κατ' ἐπαρχίαν
ῥωμαϊκὴν πέπομφεν ἅπασαν λάθρα
κατάσχεσιν δηλοῦντα τῶν βενετίκων,
χρόνον τε καθ' ὃν ταῦτα πραχθῆναι δέον,
ὥριστο τοίνυν ἡμέρα προθεσμίας,
ᾗς ἐνστάσης πᾶς συνελήφθη λατίνων
τῆς δυστροπίας εἰσπραχθέντες εὐθύνας·
Βενετίκων ὅσοι δὲ τὴν Κωνσταντίνου
πόλιν κατῴκουν ἀποδράσαντες τάχος
ἐπιβεβηκότες τε νηὸς ἑσπέρας
ταῖς ἀνέμοις λαῖφη τε δόντες ὡς δέον
ἀφῆκαν φεύγοντες ἐς σφῶν πατρίδα·
ϗ σφᾶς μὲν εἶχεν ἡ Βενετία τότε·
μετὰ δὲ μακρὸν εὐτρεπίσαντες στόλον
νήσους ἐκάκουν ἐκπλέοντες εὐδρόμως·
ἀλλ' ἀντίπρωρος αὐσόνων σταλεὶς στόλος
πλοῦ σφᾶς ἀπεῖρξε πειρατικοῦ ϗ μάχης·
τοίνυν ἀποστάντες γε τοῦ διὰ μάχης
ἐχθροὺς κακῶς δρᾷν ἀμύνεσθαι τ' αὖ στόλῳ,
πρὸς ῥῆγα συνέθεντο τῆς Σικελίας
ὅρκια πιστὰ συμβάσεις τε φιλίας·
ὃ γνοὺς βασιλεὺς ὁ προμηθεὺς αὐσόνων
ϗ τὰς ἐπὶ λύμῃ γε τῆς Ῥωμαΐδος
συμφωνίας σφῶν ἐννοούμενος λῦσαι
ἃς ῥηγὶ συνέπραξαν ἀμύνης χάριν,
ἀνεξικάκως εὐμενῶς εὐμηχάνως
πρὸς φιλίαν εἵλκυσεν αὐτοὺς τὴν πάλαι,
ἀμνηστίαν δοὺς τῶν σφίσι πεπραγμένων·
πρὸς δ' αὖ ἔθη δίδωσιν αὐτοῖς τὰ πάλαι,
ϗ σφῶν ὅσων εἴληπτο τοπρὶν οὐσίαν
ϗ τῆνδε βασιλείοις ἐφρούρει στέγη,
τοῖς βενετίκοις ἀπέδωκε προφρόνως·

colonia quaedam civium italorum
Venetiis venit ad regiam metropolim;
ibique genuinis adscripta civibus,
exin in omnes sparsa est provincias
romani imperii, lautosque thesauros
opum congessit et potentiam amplam,
multoque magis intendit audaciam.
Nec solum nostro populo diffidebant
Veneti, sed edicta spernebant regia,
neque minarum tangebantur metu.
Horum superbiam haud diutius Caesar
ratus ferendam utpote insanabilem,
litteras regias per provincias omnes
romani imperii clanculum dimisit,
quae ut caperentur Veneti mandabant,
et rei gerendae tempus praescribebant.
Ergo condicta certa dies fuit,
qua sunt reapse capti Latini omnes,
improbi moris poenas uti luerent.
Tamen qui Veneti urbem Constantini
tunc incolebant, festinanter omnes
conscensa nave vespertino tempore,
velaque ventis naviter pandentes
in suam patriam fuga devenerunt:
Sicque Venetiis interim manserunt.
Multo post tamen ordinata classe,
facili cursu infestabant insulas:
verum opposita Romanorum classis
cohibebat illos a suo latrocinio.
Quare dimisso decertandi studio
neque iam hosti navibus nocentes,
cum rege siculo conventione facta
fidem iuratam pangunt amicitiae.
Cognita re Caesar imperii tutor,
ad Romanorum damna coniuratam
deliberavit solvere amicitiam
quam studio ultionis cum rege pepigerant.
Nempe patienter callide benivole
illos ad veterem traxit amicitiam,
facti cuiusvis impertita venia.
Insuper prisca privilegia indulsit;
et quidquid venetae rei captum fuerat
et in quaestorio servabatur regio,
reddidit ipsis animo lubente.

Hic tam egregio praeditus ingenio
Caesar, ad pugnas alacer pangendas,
efficax, animo admodum constante,
et per se ipse bella conficiens,
ubi opus erat, statim equo inscenso
primus in acie strenue perstabat.
Iterum ergo pergit in Sultanum
a quo romanae incursabantur terrae,
et usq. ad thema pervenit Dorylei.
Ibi subsistens instauravit urbem
validis moenibus miroque vallo
ei circumposito, cum propugnaculis;
impositoque idoneo praesidio
ex agro Dorylei castra movit,
atque Subleo adfuit castello;
ipsoque pariter apte communito,
et reliquis dispositis, ad urbem redit.
Sed brevi requies intervallo fuit:
invicem quippe Caesar et Sultanus
ignem fovebant sub cordis cineribus
fomitem promptum meditatae ultionis,
atque crupturum protinus in flammam.
Uterque scilicet accusabant invicem
querelis manifestis minisque gravibus.
Quamobrem Caesar vires universas
undique contrahens, hisque supplementa
alia atque alia, ut par erat, addens
ex Italis atque Scythis ad Istrum positis,
congregatoque innumero exercitu,
persicam pergit ceu deleturus gentem,
Iconiumque humi prostraturus,
eiusque regem insuper capturus,
ut pede collum, de more, calcaret.
Igitur raptim profectus Byzantio
cum suis copiis Phrygiam pertransiens
Chonas devenit elegantem urbem.
Illinc ad castrum quoddam est progressus,
cui nomen vetus erat Myriocephalon;
unde pervasit in ditionem persicam
tendens ad moenia incluti Iconii,
cum exercitu valido fortissimo
et cum expertis proeliandi ducibus,
itineris stationes prudenter metiens
propter iumenta machinis onusta
cum artificibus suis inermibus

γενναίαν ἄναξ οὗτοσὶ πλουτῶν φύσιν,
ὀξύῤῥοπός τ' ὢν ἐν μάχαις ἀντιπάλων,
δραστήριός τε καρτερόψυχος λίαν,
ϗ διενεργῶν δι' ἑαυτοῦ τὰς μάχας,
δέῆσαν ἵππον ἀνέβαινεν αὐτίκα,
ϗ τῆς στρατιᾶς ἦν προμαχῶν εὐθύμως·
ἔξεισι τοίνυν κατὰ σουλτάνου πάλιν
κατατρέχοντος ῥωμαϊκὰ χωρία,
ϗ γίνεται δὲ πρὸς θέμα Δορυλέου,
ἔνθα χρονίζων εὖ ἀνακτίζει τόδε
τείχει τ' ὀχυρῷ ϗ περιτείχῳ ξένῳ
περιβαλὼν εὖ κατοχυρώσας θ' ἅμα,
ϗ δοὺς φυλακὴν ὡς ἐνῆν τῷδ' ἀξίαν,
μερῶν ἀπανίστατο τῶν Δορυλέου·
ἐφίσταται δὲ φρουρίῳ τῷ Συβλέῳ,
κἀκεῖνο' ὁμοίως ἀνακτίσας ὡς δέον,
ϗ πάντα θεὶς εὖ, πρὸς πόλιν ὑποστρέφει·
βραχὺς ἐφεξῆς παρελήλυθε χρόνος,
ϗ καθ' ἑαυτοὺς βασιλεὺς ϗ σουλτάνος
ὑπέσμυχον πῦρ ἐν σποδιᾷ καρδίας
ἔναυσμα βραχὺ μνησικακίας χόλου
ϗ τοῦτ' ἀνάψαι κατέσπευδον εἰς φλόγα·
ἑκάτερος γοῦν ἐγκαλῶν ἑκατέρῳ
ὑπῆρχε σαφῶς ϗ διηπείλει μέγα·
ὅθεν βασιλεὺς τὰς ὑπούσας δυνάμεις
πάσας ἀθροίσας ὡς ἐνῆν πανταχόθεν
ἄλλας τ' ἐπ' ἄλλαις συναγαγὼν ὡς δέον
ἐξ ἰταλῶν τε ϗ σκυθῶν παριστρίων
ϗ συγκροτήσας μυριάριθμον στῖφος
ἀφανίσων ἄπεισι περσικὸν φῦλον,
ϗ κατερείψων Ἰκόνιον εἰς ἔδος,
πρὸς δ' αὖ γε περσάνακτα καθέξων βίᾳ
ϗ συμπατήσων ὡς ἔθος κατ' αὐχένος·
ἀπάρας οὐκοῦν ἐκ Βυζαντίου τάχος
μετὰ στρατιᾶς διὰ Φρυγίας μέσης,
εἰς Χώνας ἦλθεν εὖ πόλιν ᾐκισμένην·
κἀκεῖθεν ἐξώρμησεν εἰς ἔρυμά τι
τὸ Μυριοκέφαλον ἦν κλῆσις πάλαι,
ἀφ' οὗπερ εἰσήλαυνεν εὐθὺ Περσίδος
τειχῶν Ἰκονίου τε τοῦ περικλύτου
μετὰ στρατιᾶς εὐσθενοῦς ῥωμαλέας·
ϗ ταγματαρχῶν ἀρεϊκῶν ἐν μάχαις,
σταθμοὺς ἀπάρσεις συνεχῶς ϗ σὺν λόγῳ
τὰς καθ' ὁδὸν δρῶν χάριν ὑποζυγίων
ἃ μηχανὰς ἂν εἶχε ϗ σφῶν τεχνίτας

ὄντας ἀόπλους ἰδίους τε τῆς μάχης·
πλὴν οὐδ' ὁ σουλτὰν ἠμέλει στρατευμάτων,
συμμαχικὸν δ' ἤθροισεν ἐκ τῶν συμφύλων
πρὸς ἀντιπαράταξιν εὐτρεπισμένον·
πρέσβεις δ' ὅμως πέπομφε πρὸς βασιλέα
αἰτῶν ἐνόρκους φιλίας ϗ συμβάσεις,
ἐξάνυσίν τε βασιλεῖ βουλητέαν·
ἐπεὶ δ' ἑώρα συμβάσεις ἀνωνύτους,
αἱρεῖ προφθάσας σουλτάνος δυσχωρίας
ϗ τοὺς στενωποὺς ἀτραπῶν πορευσίμων,
κλεισούρας ἣ κέκλητο Τζιβρίτζη πάλαι·
δι' ἧς στρατιὰ ῥωμαϊκὴ ϗ κράτωρ
ἔσπευδον ἐλθεῖν ἐν Μυριοκεφάλῳ,
οὗ παραβύει σουλτάνος τὰς δυνάμεις,
λόχον καθίσας ὡς ἔθος τοῖς βαρβάροις,
ὡς ἂν ἐπεισπαίσωσι ῥωμαίοις δόλῳ,
ἔστι δ' ὁ χῶρος ἀπόκρημνος εἰσάπαν
στενὸς κομιδῇ δυστίβευτός τε πλέον,
Ταίναρον ᾅδου ϗ χαρώνεια πέδα,
αὐλὼν προήκων δυσπόρευτον εἰς τρίβον·
ἐμβάντες οὖν στρατιᾶς δυσχωρίας,
στρατεύματα μὲν ϗ λοχαγοὶ ταγμάτων
οἷς ἦν προάγειν στρατιᾶς τεταγμένων
διαδραμόντες ἀπαθεῖς κακῶν τόπον,
εἰς πλάτος ηὐλίσθησαν ἔξω κινδύνου·
ἀγχοῦ δὲ κράτωρ παριὼν οὐραγίας
ἐπεισπεσόντων ἐξ ἐνέδρας βαρβάρων,
βέλη τ' ἐπ' αὐτὸν ἀφιέντων ϗ λίθους
ὡς κατὰ πρανοῦς ἐξ ἑκατέρου μέρους
οὐκ εἶχε ῥᾷστα τὴν ὁδὸν παριέναι,
οὔτε ἑαυτῷ κινδυνεύοντ' ἀμύνειν·
ἀλλ' οὐδὲ πάλιν ἐκ στρατιᾶς τις δρᾶσαι
γενναῖον ἠδύνατο μαχητῇ πρέπον,
βοῶν, ἁμαξῶν, τειχομάχων ὀργάνων,
ὡς ἀντίφραγμα τῆς ὁδοῦ προκειμένων·
ϗ κατὰ νώτου περσικὴ φάλαγξ πάλιν
βελῶν νιφάδας ἀφιεῖσα μυρίων
παλινδρόμησιν χαλεπὴν εἶδε πάνυ·
ἔπιπτε τοίνυν βοῦς ἅμα βοηλάτῃ,
ἱππεὺς σὺν ἵππῳ συναπέψυχε βίᾳ
ἐν περσικῷ βλήματι θανατηφόρῳ,
ϗ πάντες ἐσφάττοντο κατὰ πληθύας
ὡς ἀγέλη τις θρεμμάτων φοῦ ἀλόγων,
ϗ πάντες ἐφθείροντο συγκεκλεισμένοι
ἐν δυσπορεύτῳ δυσβάτῳ τε χωρίῳ·

neque gerendi belli peritis.
Nec vero Sultanus non cogebat copias,
immo gentiles accersebat suppetias,
et defensionem strenue apparabat.
Tamen legatos misit ad Caesarem
iuratum foedus qui memorarent,
fidemque ratam esse postularent.
Sed enim irrita foedera cernens
Sultanus, locos occupat difficiles
atque viarum obsidet angustias,
clausuram olim dictam Taibritzen,
per quam romanus cum Caesare exercitus
gressurus erat veniens Myriocephalo.
Illuc Sultanus suas copias coniicit
more barbarico latens in insidiis,
ut mox dolose Romanos invaderet.
Est autem locus undique praeruptus,
angustus valde et prorsus impervius,
Taenarus infernus, Charontis campus,
vallis difficiles ducens in anfractus.
Illapso igitur in angustias exercitu,
velites quidem et ordinum praefecti,
queis praecedendi ceteris cura data,
praetereuntes sine damno locum
ad spatiosa tuti devenerunt.
At imperator in extremo agmine,
post iam exortos insidiis barbaros
telaque in ipsum saxaque iacientes,
utpote acclivi ex utroque latere,
nec iter persequi facile poterat,
nec propulsare a semet periculum;
nec quisquam aliquid agere in exercitu
milite dignum strenuumq. poterat,
curribus, bobus, machinisq. bellicis,
aggeris instar viam impedientibus.
A tergo autem persicus exercitus
nimborum instar iacula coniiciens
arduum prorsus reddebat regressum.
Cadebat ergo bos cum bubulco suo,
cum equo eques expirabat misere
Persarum telis confixus mortiferis;
atq. turmatim caedebantur omnes,
tamquam brutarum grex beluarum,
et circumclusi feriebantur cuncti
imperviis in furcis et sine exitu;

et plenae valles erant cadaveribus	τῶν νεκριμαίων σωμάτων αἱ κοιλάδες
faucesq. hiantes montium et cavernae :	τέμπη τε καὶ φάραγγες ὑπῆρχον πλέαι·
rivi cruoris decurrebant heu !	προὔβαινον, οἴμοι, ῥύακες λύθρων ὅλαι
mixto brutorum hominumq. sanguine,	ἐξ ἀλόγων αἵματος ἐκ βροτῶν ἅμα,
cuncta erant plena miseriae et gemituum.	καὶ πάντα μεστὰ συμφορᾶς ἦν καὶ γόων·
Atq. haec fiebant Caesare spectante	καὶ ταῦτ᾽ ἐδρᾶτο κράτορος δεδορκότος
qui suis nullam ferre opem poterat.	καὶ συμπαρόντος, μὴ σθένοντος δ᾽ ἀμύνειν,
Quin summo ipse erat in discrimine :	ἐν χρῷ δὲ μᾶλλον κινδύνου πεφυκότος·
nam post accepta vulnera, Deo favente,	μόλις μετὰ τραύματα τῷ Θεοῦ σθένει,
vix barbarorum manibus elapsus,	ὅμως διαδρὰς τὰς λαβὰς τῶν βαρβάρων
Dei profecto auxilio et magna ope,	Θεοῦ συνάρσει καὶ κραταιᾷ δυνάμει
piri silvestris umbram imperator	σκιὰν ὑπελθὼν ὁ κρατάρχης ἀχράδος,
subiit, fessas refecitque vires,	ἰσχὺν καμοῦσαν ἀνεκτᾶτο μετρίως,
solus, ut poterat semet refocillans,	πρὸς δ᾽ αὖ ἑαυτὸν ὡς ἐνῆν ἀναψύχων
orbatus omni corporis custode,	μὴ σώματος φύλακα μὴ δορυφόρον
nullo cum armis milite praesente.	ἔχων συνεστῶτα γε τῷ τηνικάδε·
Sic solitarium conspicatus quidam	οὕτω δ᾽ ἔχοντα κατιδών τις ἱππέων
exercitus romani gregarius eques,	ῥωμαϊκῆς φάλαγγος ἀσήμου γένους
acerbi casus misericordia tactus	τῆς συμφορᾶς ᾤκτειρεν αὐτὸν τῆς τότε·
ad Caesarem accessit prompto animo,	ὅθεν προσελθὼν ἀσμένως στεφηφόρῳ
opemq. ferre pro viribus coepit :	διακονεῖν ἤρξατο τὰ κατὰ σθένος,
atque illi in capite galeam composuit	καὶ τῇ κεφαλῇ κυνέην συνηρμόκει
quae capitalia prohiberet vulnera,	τὰς ἐν κεφαλῇ παρακλίνασαν ἕδρας,
praesentisq. socius fortunae aderat.	καὶ σύμμαχος δ᾽ ἦν τῆς ἐνεστώσης τύχης·
Huius correpta imperator lancea	τούτου βασιλεὺς εἰς χεῖρα λαβὼν δόρυ
plurimos Persas contra se ruentes,	πέρσας ἐπ᾽ αὐτὸν εἰσρέοντας ἀπλέτως
ut vel captivum ducerent vel occiderent,	καὶ τόνδ᾽ ἑλεῖν σπεύδοντας ἢ καὶ κτανύναι
repulit omnes Numinis auxilio :	ἀπώσατο σφᾶς τῇ Θεοῦ συμμαχίᾳ,
atque unum quidem ipse irruentem fixit,	καὶ διαπείρει τῶν ἐπιόντων ἕνα,
alium similiter eques ense occidit.	ἄλλον τε πάλιν ἱππότης κτείνει ξίφει·
Paulo post circa Caesarem armati	μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ τῶν ὁπλιτῶν αὐτόνων
decem de nostro exercitu adstiterunt,	περὶ κρατοῦντα συναλισθέντων δέκα,
cum quibus iter reliquum coepit prosequi,	σὺν τοῖσδε τὴν ἔμπροσθεν ἤνυσε τρίβον
praeviis coniungi cupiens ordinibus.	τοῖς φθάσασι τάγμασι συμμῖξαι θέλων·
Sed haec priusquam fierent, atq. Caesar	πρὶν δὲ ταῦτα συμπεσεῖν, ὑπ᾽ ἀχράδα
solus sub piro adhuc se reficeret,	ἑαυτὸν ἀνέψυχεν ὡς εἶχε κράτωρ·
perses accurrens hunc trahebat loro;	πέρσης δ᾽ ἐπελθὼν εἷλκεν αὐτὸν ἡνίας,
sed imperator persae caput ictu	ὁ δ᾽ αὖ κεφαλῆς κατενεγκὼν καιρίαν
mortali vulneravit hastae fragmine,	δορατίου τμήματι τῷ μετὰ χέρας
eumq. exanimatum stravit humi.	τοῦτον θανατοῖ καταβαλὼν εἰς χθόνα·
Ergo miserrime tunc laboravit	ἔπασχε δὲ τάγματα χειρόνως λίαν
in illis furcis clausus exercitus,	ὅσα γε συγκέκλειστο τῇ δυσχωρίᾳ,
paucisq. exceptis, perierunt cuncti.	καὶ πλὴν ὀλίγων πάντα κακῶς ἐφθάρη·
Nam etsi amfractum unum transierant,	οἱ γὰρ παρῆλθον καὶ φάραγγα τὴν μίαν,
adhuc supererant ad evadendum	ἀλλά γε λοιπὰς οὐκ ἐνῆν διεκδύναι

ἀκινδύνους ἐξ τὰς ταφρώδεις κοιλάδας,
περσῶν ἐφιστώντων γε ταῖς διεξόδοις·
πρὸς τοῖσδε καὶ πνεύσαντος ἀνέμου τότε
καὶ θῖνα βαθεῖαν γε παρακειμένην
ἐκ γῆς ψαμμώδους ἀνακυκῶντος βίᾳ
δεινῶς τ' ἀναφέροντα εἰς ὕψος μέγα
καὶ νύκτα δρῶντος ἀτεχνῶς τὴν ἡμέραν,
ῥωμαϊκαὶ φάλαγγες ὡς δὲ βαρβάρων
φύρδην ἀναμὶξ συμπλακεῖσαι πρὸς μάχην
ἐν νυκτομαχίᾳ καθὰ καὶ σκότει
ἔκαινον ἀπέσφαττον ἀλλήλους ξίφει,
μηδὲν διακρίνοντες ἐξ ἀβλεψίας·
ἐπῆγε φίλος τὸ ξίφος κατὰ φίλου,
καὶ βάρβαρος δ' ἔσφαττε τὸν συμφυλέτην
ὡς ἀντίμαχον δυσμενῆ κακοεργάτην·
ὥστ' ἀτεχνῶς φάραγγα πεπλῆσθαι τάχα,
ὥς τις βλέπων ἔφησε κατ' ἄλλον λόγον (1)
τῶν νεκριμαίων πτωμάτων καὶ σωμάτων
τῶν ῥωμαϊκῶν ἀναμὶξ καὶ βαρβάρων,
καὶ θνησιμαίων παντοδαπῶν ἀλόγων,
ἵππων, βοῶν, ὄνων τε σὺν ἡμιόνοις,
τάφον τε κοινὸν τοῖς ὅλοις χρηματίσαι,
μᾶλλον πολυάνδριον εἰ χρεὼν φάναι
ἐκ γηγενῶν σύμμικτον ἀλόγων θ' ἅμα·
πεπτώκασι πλεῖστοι δὲ ῥωμαίων μάχῃ
καὶ τῶνδε πλείους τοῦ βασιλείου γένους·
καὶ ταῦτα μὲν ἐπέπρακτο τόνδε τὸν τρόπον·
ὁ δ' αὐτοκράτωρ ὡς ἔφην ἐπειγμένος
ἴλαις συνελθεῖν ταῖς προηγησαμέναις,
τούρκοις πορείας εἴργεται τῆς εἰς πρόσω,
οὐδὲν δὲ μεῖον καὶ κολωνοῖς πτωμάτων·
ὅμως διελθὼν δυσπόρους μόλις τόπους
καὶ τὸν παραρρέοντα χειμάρρου ῥόον
καὶ στῖφος ἄλλο ῥωμαϊκὸν ἁλίσας
ὡς εἶχε διήνυε τὴν προκειμένην·
ὃν παριόντα βαρβαρική τις φάλαγξ
ἵπποις ὁπλισμοῖς ἐκπρεπὴς ἀρραβίοις
ἰδοῦσ', ἐπ' αὐτὸν ἐμμανῶς πως συνέθει,
ὡς θήραμα σπεύδουσα τόνδ' ἑλεῖν τάχα·
ὁ δ' ἀρρωνύσας τῶν συνόντων τὰς φρένας
ὀξυτάτας ἥττησε ῥᾷστα βαρβάρους·
κατὰ βραχὺ δὲ συμπροιὼν καὶ βάδην

omne periculum sex profundae valles,
quarum Persae obsidebant exitus.
Praeterea validus spirabat ventus,
qui circumiectum pulverem multum
ex arenoso solo sustollens
late spargebat cum molesto turbine
diemque noctis instar efficiebat.
Quare romanus miles cum barbaro
tumultario conflictu mixtus
tamquam in nocte pugnam conserebat:
caedebant invicem et iugulabant,
nullum discrimen patiente tempore.
Sic ergo amicus amicum feriebat,
barbarus occidebat gentilem suum
quasi sibi adversarium et maleficum.
Sic vallis indiscretim complebatur,
ut quidam dicit oculatus testis
scriptor historiae, mortuis corporibus
Romanorum pariter ac barbarorum,
cum interfectis variis animalibus,
equis ac bobus, asinis, mulabus,
quasi in communi conditis sepulchro.
Immo erat hominum coemeterium,
si fas ita loqui, admixtis beluis.
Romani sane perierunt plurimi,
quos inter ingens regiae stirpis numerus.
Atque haec talem habuerunt exitum.
Imperator autem dum conatur adsequi
legiones suas ut dixi praecedentes,
a Turcis vetabatur ulterius progredi,
nec acervatis minus cadaveribus.
Tamen difficiles eluctatus locos,
nec non torrente superato fluvio,
alio et adiuncto Romanorum globo,
viam, ut poterat, absolvebat reliquam.
Quem transeuntem conspicata phalanx
arabum equitum splendide ornatorum,
ruit in ipsum violento cursu
ut quasi praeda potiretur ilico.
Is vero hortatus animos suorum
barbaricum manipulum vicit facile.
Paulatim autem lenteque progrediens

(1) Sine dubio designat Ephraemius Nicetae choniatae historiam lib. VI. 3. ubi haec ipsa partim verba leguntur. Se autem interfuisse rebus gestis Manuelis Caesaris, ait ipse Nicetas in historiae prohoemio.

modo cruenta pugna decertans,	νῦν μὲν νόμῳ μάχης τε ϗ μεθ' αἱμάτων,
modo etiam hoste liber, ad extremum	ἐνιαχοῦ δὲ ϗ μάχης πάλιν δίχα
magno cum gaudio ad suos pervenit;	τρισάσμενος μέμικτο τοῖς ποθουμένοις,
qui quidem nihil gravius dolebant,	οὐ μᾶλλον αὐτῶν δυσχεραίνουσι χάριν
quam quia cum ipsis non adesset Caesar;	ὑπὲρ δι' αὐτὸν μὴ παρόντα ταῖς ἴλαις,
summoque erant metu solliciti.	ἀγωνιῶσι ϗ δεδοικόσι σφόδρα·
Ante quam autem misceretur suis	μήπω δὲ τοῖς τάγμασι συμμίξας κράτωρ,
Manuel rivos decurrentes nactus	ἀλλ' ἐν παραῤῥέοντι χειμάῤῥῳ πέλων
aqua levare depoposcit sitim:	πιεῖν ὕδωρ ᾔτησε διψήσας μέγα,
cumq. ei quispiam aquam obtulisset,	καί τις ὕδωρ ἤνεγκεν αὐτῷ πρὸς πόσιν·
hac summis labris leviter gustata,	σπάσας δὲ τοῦδε ϗ περικλύσας στόμα
statim ex ore reliquam proiecit,	τὸ λοιπὸν ἐκ στόματος ἐκχεῖ σὺν τάχει,
ceu si potus ille non descenderet	ὡς τοῦ ποθέντος μὴ κατωλισθηκότος
ad imum stomachum renitente oesophago.	δι' οἰσοφάγου πρὸς τὰ κάτω κοιλίας.
Mox ubi agnovit tinctam aquam tabo,	εἶτα ποτὸν γνοὺς συμπεφυρμένον λύθρῳ
ingemuit, sibi haud placuisse dicens	ᾤμωξεν, εἰπὼν οὐ καλῶς γεγευκέναι
aquam christiano sanguine foedatam.	ὑδατοφύρτων χριστιανῶν αἱμάτων·
Tum quidem praesens importunus audax	καί τις παρεστὼς ἰταμὸς θρασὺς τότε
impudens blatero et lingua intemperans,	τὴν γλῶτταν ἀκόλαστος ἀναιδὴς λάλος
Semei novellus conviciari solitos,	κατὰ Σεμεῒ λοιδορεῖν εἰθισμένος
sic Christo Domini coepit maledicere.	χριστῷ κυρίου λοιδορούμενος λέγει·
Haud nunc primum, sed antea saepe,	οὐκ ἄρτι πρώτως ἀλλὰ πολλάκις ἄναξ
plenum cratera Christianorum sanguine	πλήρη κρατῆρα χριστιανῶν αἱμάτων
bibisti, subditos divexans populos	ὑπήκοον πᾶν καλαμώμενος πίνεις·
maturus veluti racemus comprimitur,	ἢ ϗ πεπείρους καθὰ συνθλίβων βότρυς
per tributorum gravium exactiones	εἰσπράξεσι φόρων τε ϗ τελῶν βάρει
potans illorum abundanter sanguinem.	αἵματος αὐτῶν ἐμφορῇ κατακόρως·
Tulit patienter Caesar hanc vesaniam,	ὁ δ' ἀμέρως ἤνεγκε τὴν παροινίαν,
nec contra quidem quicquam mussitavit	ἀνεξικάκως τονθορύσας μηδόλως,
mitis monarcha, nec infrenduit dentibus.	μηδ' ὑπ' ὀδόντα γρύξας ὁ πραῢς ἄναξ·
Iterum Caesar dum videret sacculos	ϗ πάλιν αὐτοῦ καθορῶντος θυλάκους
publici nummi custodes diripi	τοὺς τοῦ χρυσοῦ φύλακας ἐκρηγνυμένους
a persequentium barbarorum impetu,	ἐκ θρασύτητος ϗ βίας τῶν βαρβάρων,
atque ad tutelam hortaretur suos,	ϗ τοὺς ἑαυτοῦ ῥωννύοντες ὡς δέον
nempe ut aliena pulsa vi, servarent	ἐπισπεσεῖν τε σφίσι ϗ κτᾶσθαι τάδε
futuram ipsis utilem pecuniam;	ἄμεινον αὐτῶν συμφορώτερον πάνυ,
denuo adstans ille audax nebulo	αὖθις ἐπιστὰς ὁ θρασὺς μωμοσκόπος
novo convicio regem verberabat,	ἐλοιδορεῖτο τῷ κρατάρχῃ ϗ πάλιν,
velut ille Semei quondam Davidem.	ἄνακτι Δαβὶδ Σιμεῒ καθὰ πάλαι·
Sponte oportebat hunc nobis antea nummum	ἑκὼν πρὶν ἐχρῆν ταῦτα ῥωμαίοις νέμειν,
dare; non nunc aegre recipiendum.	οὐκ ἦν γε νυνὶ, δυσχερὴς κτῆσις ὅτι·
Quod si tu validus vir es et frugi,	εἰ δ' αὐτὸς ἀνὴρ τυγχάνεις ὢν ἰσχύος
raptam recupera nobis pecuniam.	ἁρπαγμέν' ἀνάσωσον αὖθις πάλιν·
Caesar tranquille conviciantem pertulit,	ὁ δ' αὖ προσηνῶς κερτόμου φέρει λόγους
praeteriitque verba surdis auribus.	ὡς κωφὸς αὐτόχρημα μὴ κλύων ὅλως·

ἐπεὶ δὲ παύει νὺξ ἐπελθοῦσα μάχην,
καθῆστο πᾶς ἔμφροντις ἀσχάλλων μέγα
ἐν νῷ προαθρῶν τὸν προκείμενον μόρον.
ὁ δ' αὐτοκράτωρ τῆς φρενὸς καὶ τοῦ κράτους
ἀναξίαν ἔφρασε βουλὴν ἐν μέσῳ,
οἷς εἶχε θαῤῥεῖν ἀνδράσι βουληφόροις·
ἡ δ' ἦν λαθραία δυσκλεὴς φυγὴ νύκτωρ,
ψυχῶν δὲ λοιπῶν ἐπαγωγὴ πρὸς μόρον,
πρὸς αἰχμαλωσίαν τε δυστυχεστάτην,
ἣν πᾶς διαπρύσιον ᾤμωξε κλύων,
καὶ βαρέως ἤνεγκε τὰ δεδογμένα,
παραφρονοῦντος οὐχ ὑγιοῦς δεσπότου
τὸ σκέμμα κρίνας καὶ κατακρίνας πλέον·
τούτοις μαλαχθεὶς Μανουὴλ τὴν καρδίαν
καὶ σχὼν λογισμὸν ποιμένος καὶ προστάτου,
πάντ' ὤπτο καὶ δρῶν καὶ λέγων πρὸς συμφέρον·
θεὸς δ' ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετατρέπων,
ὁ μαστιγῶν τε καὶ θεραπεύων πάλιν,
ὁ θανατῶν τε καὶ πνοὴν αὖθις νέμων,
ὁ ῥάβδον ἀφεὶς ἀσεβῶν οὐκ εἰς τέλος
κλήρῳ δικαίων καὶ λάχει χριστωνύμων,
ὁ πρὶν λεόντων ἡμερώσας τὸ θράσος
ἵν' ἀσινὴς γένοιτο δίκαιος πάλαι,
ἐκεῖνος οὗτος ἡμεροῖ τοῦ βαρβάρου
τὴν θηριώδη καὶ φονῶσαν καρδίαν·
πρεσβείαν οὐκοῦν ἐκπεπομφὼς σουλτάνος
σπονδὰς ἀπαιτεῖ καθαρὰς καὶ φιλίαν·
καὶ σπένδεται δὲ βασιλεὺς τῷ σουλτάνῳ·
εἶτ' ἀπαναστὰς τῶν στυγητῶν χωρίων
δι' ὧν προῆκεν ἀσμένως ὑποστρέφων,
οἰκτρὸν βλέπει θέαμα μεστὸν δακρύων,
καὶ συμφορὰν οἴκτιστον ἀξίαν γόων,
τραγῳδίαν τ' ἄῤῥητον ὤμοι τοῦ πάθους
Ἱερεμίου τῆς φιλοίκτου καρδίας
τῆς δ' ἂν ἀποχρήσαντος εἰς θρηνῳδίαν
ὃς ἐξισοῦν κάτεισι πάθεσι γόους·
ὡρῶντο γὰρ φάραγγες, ἄλση, κοιλάδες,
πεδία, τέμπη, καὶ νάπαι, καὶ χαράδραι
τῶν νεκριμαίων σωμάτων πεπλησμέναι
ὡς εἰς κολωνὸν ὑπερανηρεισμέναι·
καὶ κειμένων πᾶς ἦν σεσυρμένος δέρας
τὰ τῆς κορυφῆς, καὶ φαλλοὺς τετμημένος·
ὡς ἦν ἀκούειν βαρβάροις πεπραγμένον,
ὡς ἂν τὸ νικῶν ἀμφίδοξον τυγχάνῃ,
ἑκατέρωθεν μυρίων πεπτωκότων·

Sed postquam pugnam nox diremit
sedebat unusquisq. valde maerens
mente praesentem fati vim revolvens.
Tum Caesar animo ac dignitate sua
indignam prorsus protulit sententiam
inter adstantes viros consiliarios:
nempe nocturnae auctor erat fugae,
fato permissa reliqua multitudine
miserrimaeque captivitati:
quam quisq. audiens magnopere ingemuit,
aegroque tulit animo sententiam;
idq. consilium veluti iosanientis
Caesaris indicans, ultro reprobavit.
Ergo iam mentem Manuel immutans
seq. pastorem atq. ducem praebens
exin saluti consulebat publicae.
Sed Deus auctor mutatorque rerum,
plagas imponens vicissimq. curans,
mortificans et vitam rursus tribuens;
qui virgam impii non sinit perpetuam
contra iustorum sortem christianorum;
olim leonum qui inhibuit impetum,
ut iustus ille maneret incolumis;
idem nunc barbari ferinam regis
et sanguinariam mitigavit indolem.
Itaque missis Sultanus legatis
sincerum foedus amicitiae obtulit.
Sic inter Caesarem pax Sultanumq. convenit.
Inde digressus, per infaustos locos
quibus processerat, nunc lubens revertitur
Manuel, et cernit lugubre spectaculum,
dignam infinitis stragem lacrymis,
malorum ineffabilem tragoediam,
cui gemebundum Hieremiae pectus
pro merito deflendae opus foret,
atq. exaequando lacrymis tanto malo.
Nam videre erat foveas, lucos, valles,
campos, saltus, voragines, fauces montium,
interfectis corporibus oppletas,
quorum acervi passim consurgebant.
Iacentium autem cutis detracta erat
capitibus, et virilia quoque exsecta;
barbarorum opus, ne circumcisus victor
a victo incircumciso iam differret,
quoniam utrimq. innumeri ceciderant.

Deniq. Caesar Chonas urbem tenuit,
ibique requievit cum omni exercitu,
semet et militem relaxans laboribus.
Philadelphiam postea progressus,
ibi permultis perstitit diebus.
Illinc praemissis nunciis Byzantium,
omnem rei gestae ordinem exponit,
et dirum casum verbis non imminuit.
Tum quia Dorylaeum non diruerat,
cuius eversio rata erat foedere,
misit legatos Sultanus ad Caesarem,
qui de iurata admonerent fide.
Caesar coactis non standum dicens,
legatos re infecta ad eum remisit.
Persa furens, iterum collecto exercitu,
viginti quatuor armatorum millibus
ex validiore delectorum numero,
praeponens ipsis bello gerendo ducem
de suis nobilibus satrapis unum,
mittit in nostrae ditionis urbes
quae ad Maeandrum flumen sunt positae.
Is dux Tralles urbem sibi vindicat,
Luma et Antiochiam in Phrygia sitam,
item Pentachira cum castellis aliquot,
atque maritimos populatur pagos.
Sed Caesar missis suis exercitibus,
multis legionibus cum egregiis ducibus,
hostes praevalida manu caecidit;
quorum ex tanto numero paucissimi
necis cruentae fatum vitarunt:
multamque attulit recreationem
rebus romanis facinus praesens,
quoniam Persarum fregit audaciam.
Sed et Claudiopolis sub idem tempus
ab Agarenis tentata est barbaris.
Cognita re, Manuel expedite admodum
atque e vestigio itineri se commisit,
sine regali lecto sine culcita,
ne proprium quidem ferens tentorium,
dum obsessores satagit praevertere.
Itaque noctes agebat insomnes,
et viae duces adhibebat lampadas
per Bithynorum asperas regiones
valde festinans destinatum iter.
Sicubi corpori quies tribuenda erat,

ὅμως βασιλεὺς πορθήσας Χώνας πόλιν,
ἐκεῖσ' ηὐλίσατο σὺν πάσαις ἴλαις,
αὐτόν τε στρατὸν ἀναπαύων ἐκ πόνων·
εἶτ' εἰς Φιλαδελφείαν ἧκε τὴν πόλιν
κἀκεῖ διατέτριφε συχνὰς ἡμέρας·
ἀφ' οὗ πέμψας ἀγγέλους Βυζαντίοις
τὰ συμβεβηκότα γε πάντα μηνύει
καί γ' ἐκτραγῳδεῖ συμφορᾶς ὄγκον λόγῳ·
ἐπεὶ δὲ Δορύλαιον οὐ κατέσκαφε,
καταστροφῆς γε κειμένης ἐν ὁρκίοις,
πρεσβεύεται δὲ πρὸς κρατοῦντα σουλτάνος,
ϗ τῶν πρὸς αὐτὸν ἀνέμνησεν ὁρκίων·
ὁ δ' οὐ προσίσχειν τοῖς κατ' ἀνάγκην φράσας,
πρέσβεις ἀπράκτους ἐξαποστέλλει πάλιν·
μανεὶς δ' ὁ πέρσης στρατιὰν ἀποκρίνας
πρὸς εἴκοσι τέσσαρας ἀριθμουμένην
ἐς χιλιάδας εὐσθενῆ ῥωμαλέαν,
ϗ ταγματάρχην τῆσδ' ἐπιστάσας ἕνα
τῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἐκπρεπῶν μεγιστάνων,
κατ' ἀστέων πέπομφε τῆς Ῥωμαΐδος
τῶν πρὸς Μαιάνδρῳ τῷ ποταμῷ κειμένων·
ὃς ϗ παριστήσατο Τράλλεις τὴν πόλιν,
Λοῦμα τ' Ἀντιόχειαν τὴν πρὸς Φρυγίᾳ,
ϗ Πεντάχειρα σὺν ἐρύμασιν ὅσοις,
κώμας σκυλεύσας ϗ παραθαλαττίους·
ἀλλὰ βασιλεὺς ἐκπεπομφὼς δυνάμεις
ἴλας τε συχνὰς ϗ καλοὺς στρατηγέτας,
ἀμύνετ' ἐχθροὺς ἀνελὼν κατὰ κράτος·
ὡς ἐκ τοσούτων ἰσχύσαι βραχυτάτους
τὸν ἐκ ξίφους θάνατον ἐκπεφευγέναι·
πολλὴν δὲ τοτὲ τὴν ἀνάρρωσιν φέρει
τοῖς αὐσόνων πράγμασι τοὔργον τουτονί,
φρόνημα περσῶν καταβαλὸν ϗ θράσος·
τούτου κρατοῦντος ϗ πόλις ἡ Κλαυδίου
ἔπασχε κακῶς βαρβάροις τοῖς ἐξ Ἄγαρ·
ὁ γνοὺς Μανουήλ, εὐσταλῶς μάλ' αὐτίκα
ὡς εἶχεν ἐξώρμησεν εὐθὺ φρουρίου,
ἀνακτορικὴν οὐ κλίνην οὐ στοιβάδα,
ἀλλ' οὐδὲ βασίλειον αὐλαίαν φέρων
ἐν τῷ προφθάσαι τειχομαχοῦντος θέλειν·
οὐκοῦν ἰαύων ἄϋπνος ϗ τὰς νύκτας
ἐχρῆτο φωτὶ πρὸς πορείαν λαμπάδων
διὰ βιθυνῶν δυσεμβάτων χωρίων
σφοδρῶς ἐλαύνων τὸν προκείμενον δρόμον·
ὅπου δ' ἐχρῆν γε διαναπαῦσαι δέμας,

ἣν καθέδρᾳ τοὔδαφος αὐτῷ καὶ κλίσις,
πάλιν φορυτὸς ὑπεβέβλητο κλίνη·
καταῤῥαγέντος ὑετοῦ ποτ' οὖν λάβρα
ἐν ᾧπερ ὕπνου ηὐτρέπιστο χωρίῳ
ταῖς σταγόσιν ἄνωθεν ἠχλεῖτο σφόδρα,
καὶ κατιόντι ῥεύματα κάτω κλίνης·
ὁ δ' ὑπερήσθη συμβεβηκότι πλέον
ἢ βασιλικῶν στρωμάτων οἱ κειμένων
ἀνακλιθεὶς ὕπνωττεν ἔξω φροντίδων·
ὅμως προβαίνων πλησίον τῆς Κλαυδίου
φυγάδας εἰργάσατο πέρσας βαρβάρους,
ἀστυπολίταις καὶ προσοίκοις δ' αὖ πάλιν
θάρσος παρέσχε καὶ φάος θυμηδίας.
Οὗτος μονὴν ἐγείρει ἐν Κατασκέπῃ
κατ' αὐτὸ πόντου κειμένῳ πως τὸ στόμα
τῷ τῶν ἀΰλων στρατιῶν ἀρχηγέτῃ
πιστῶν δ' ὁδηγῷ Μιχαὴλ ἀρχαγγέλῳ,
καθ' ἣν τι κτησείδιον οὐδὲν οὐδόλως
οὔτε πλέθρα γῆς οὐδ' ἀγροὺς οὐ χωρία;
μονοτρόπων δὲ συναγαγὼν προκρίτους
ἐν τῇδε προὐνόησεν αὐτοὺς ἀνύτειν
ἀπράγμονά τε καὶ φιλήσυχον βίον,
τὰς σφῶν σιτήσεις καὶ διαίτας δι' ἔτους
κοινοῦ ταμείου θεσπίσας προσλαμβάνειν·
παρὰ δὲ ῥωμαίοις γε θεσμοῦ κειμένου
κρατοῦντος οἶμαι τοῦδε κἀπὶ βαρβάροις
τοῖς στρατιώταις τὰς δόσεις ὀψωνίων
ἐκ τοῦ ταμείου παρέχεσθαι δι' ἔτους,
καὶ τούσδ' ἀκριβοῦν εἰ πεπείρανται μάχης,
εἰ τόξον εὖ εἴδασιν ἐντείνειν μάλα,
δόρυ τε κινεῖν καὶ κραδαίνειν ἐντέχνως,
εἰ σώματος φέρουσι ῥώμην καὶ σθένος
ψυχῆς τε παράστημα πρὸς τοὺς κινδύνους,
κἆτ' ἐγγράφεσθαι σὺν λόγῳ καταλόγοις·
οὗτος σιταρχίας τῶν στρατευμάτων
κατέσχε λαβὼν ὡς λίαν ἀσυμφόρως·
ἐπονεῖ δὲ τὰς παροίκων τὰς δόσεις,
καὶ ταῖσδε δίψος σφῶν θεραπεύειν θέλει·
ἐντεῦθεν οὐκοῦν οὐκ ἐπελέγετο ἅπας
τάγμασι κατείλεκτο τῶν στρατευμάτων,
ἀλλὰ θελήσας ἐγκριθεὶς ἦν αὐτίκα·
ταῦτ' ἄρ' ἀνατέτραπτο τὰ τῶν αὐσόνων,
καὶ χείρονας πάσχουσιν ὡς ἔστι βλέπειν·
ἔμφυτον ἄναξ εὐτυχῶν χάριν λόγων
εὐγλωττίας κλέος τε καὶ φρενῶν βάθος,
οὐ λαμπρῶς ἂν συντιθεὶς γράφων μόνον

scamnum praestabat ad residendum tellus,
stramineumque supponebat lectum.
Ergo quandoque ruente pluvia,
sicubi rex decreverat dormire,
molestae desuper perluebant guttae
et subter rivus aquae decurrebat.
Attamen Caesar magis his gaudebat,
quam si regali stromate supinus
curisque liber somnis indulgeret.
Tandem progressus prope Claudiopolim
barbaros Persas coniecit in fugam,
simulque civibus et agri incolis
fiduciam attulit et lumen laetitiae.
Hic imperator struxit in Catascepe
ad ipsa Ponti ostia monasterium
duci fidelium Michaëli archangelo
atque militiae spiritalis principi:
nil tamen prorsus possidendum tribuit,
non agri praedia, non villarum reditus;
sed monachorum selectiores congregans,
illic eos voluit in coenobio degere
curis expertem et quietam vitam:
annuâ porro victus subsidia
publico iussit ex aerario accipere.
Iam quum Romanis aeque barbarisque
usq. ad hunc Caesarem firma lex fuisset
ut cibariorum demensa militibus
exhiberentur ex aerario annua;
atque horum peritia exploraretur,
num arcum apte in primis scirent tendere,
movere hastam et vibrare ex arte;
num corpus firmum validumq. haberent,
nec non audacem ad pericula animum,
atque ita in albo scite scriberentur;
hic imperator militum cibaria
sustulit, lucro reip. damnoso;
hisque incolarum pensiones substituit,
quibus ingluviem militum satiaret.
Hinc nemo rite iam miles conscriptus
adlegebatur in copiarum ordines;
sed voluntarius quisque fiebat miles:
et sic romana pessum res est data,
et quam videmus patitur ruinam.
Caesar doctrinis a pueritia imbutus,
verborum gloria, sensuum altitudine,
non solum splendido stilo componebat

epistularum pro libito gratiam,
sed catecheticos etiam sermones
ceu genuinam parturiebat sobolem,
vulgo silentia dicta, cate admodum.
Hinc sumpta audacia, etiam de dogmatibus
divinis voluit dicere et audire:
mentemque abstrusis inserens mysteriis
horum quaestiones ambiebat solvere
tamquam edoctus esset a Christo interpres.
Ergo tunc orta quadam controversia
super scripturae loco disputantium,
in quo et accipere simul et offerre
dicitur incarnatum Verbum Dei;
cum eius temporis eruditi homines
discordes ferrent hac de re sententias,
verba fiebant ex utraque parte
dum suum quisque oppugnat adversarium.
Cumque meliori calculum adiiceret
patrum sententiae, ut par erat, Caesar;
sacro depulsi sunt ministerio
viri praecipui in ecclesiae officiis,
qui pertinaces in sententia manserant,
Soterichus quidam, vulgo Panteugenus,
antiochenus electus episcopus;
item Eustathius Epidauri praesul,
et Thessalorum Michaël tunc rhetor,
ac Basilaces sapientium Pauli
interpres litterarum ac levita.
Post annos aliquot idem monarcha
aliud proposuit explicandum thema:
Dominus dixit passionis tempore
maior me pater est. Tum parum curans
Caesar iam cognitas patrum sententias,
propriam procudit interpretationem,
et tempestatem concitavit maximam

ἐπιστολῶν χάριτας οἷς δέδοτό οἱ,
ἀλλ' ὠδίνων γε καὶ κατηχητηρίους
ἢ παῖδας ἀπέτικτεν εὐγενεῖς λόγους
οὕς φασι σιλέντια συντόμως ἄγαν·
ὅθεν προϊὼν ἠμμένος καὶ δογμάτων
περὶ Θεοῦ λέγειν τι καὶ κλύειν θέλων
νοῦν δυσεφίκτοις δόγμασι δ' ἐφιστάνων
πεύσεις προσῆγε καὶ λύσεις τούτων πέρι
ὡς ἂν μυηθεὶς πρὸς Χριστοῦ τούτων πέρι·
ζητήσεως οὖν τηνικαῦτα συμβάσης (1)
διεξιόντων γραφικοῦ ῥητοῦ πέρι
ὡς προσδέχεσθαι προσφέρειν τε σύναμα
σάρκα λαβόντα τὸν Θεόν τε καὶ λόγον,
καὶ τῶν τότ' ἀνδρῶν ἐν λόγοις τεθραμμένων
ἀποκριθέντων εἰς ἐναντία μέρη
λόγοι προῆλθον ἐξ ἑκατέρου μέρους
ἀντιφατικῶς ἀντερίζοντος λόγοις·
τῇ κρείττονι δόξῃ δὲ προστεθειμένου
καὶ πατρικῇ κάλλιστα τοῦ βασιλέως,
καθῃρέθησαν ἱερᾶς λειτουργίας
ἄνδρες λογάδες λευιτῶν ἐκκλησίας,
ἀντίφρονες μείναντες ἀνεπιστρόφως,
Σωτήριχός τις Παντεύγενος τοὐπίκλην
τιλῶν ὑποψήφιος Ἀντιοχείας (2),
Εὐστάθιος πρόεδρος Ἐπιδαμνίων,
ὁ τῶν Θετταλῶν Μιχαὴλ ῥήτωρ τότε,
καὶ Βασιλάκης τῶν σοφῶν Παύλου λόγων (3)
διδάσκαλος τις τυγχάνων καὶ λευίτης·
μετὰ δὲ λυκάβαντας οὗτος ὁ κράτωρ
ῥητὸν προτιθεὶς εἰς ἀνάπτυξιν πάλιν,
ὁ δεσπότης εἴρηκε καιρῷ τοῦ πάθους
μείζων ἐμοῦ πέφυκε πατήρ μου λέγων (4).
μικρόν τε προσχὼν ἀναπτύξει πατέρων (5)
οἰκείαν ἐξήγησιν ἀντεπεισφέρει,
καὶ τρικυμίας ἀνεπίμπλη καὶ ζάλης

(1) Ex hoc versu usque ad v. 4764. extat locus apud Allatium contra Creygh. p. 526.

(2) Wolfius interpres Nicetae choniatae hist. VII. 5. haud scio an significatum intellexerit vocabuli ὑποψήφιος, quod tamen explicat Cangius, citato ipso nostro Ephraemio, cuius fragmenta legerat apud Allatium. Rursus idem nescivisse videtur, Theopolim esse Antiochiam ipsam. Quare verba ὁ ὑποψήφιος τῆς θεοῦ πόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας Σωτήριχος ὁ Παντεύγενος, vertit *Hyposephius theopolitan. Soterichus Panteugenus antiochen.*; quasi *hyposephius* proprium nomen esset viri theopolitani, et quidem diversi a Soterichο antiocheno. Allatius tamen contra Creygh. p. 526. officii nomen retinet: *Antiochiae hyposephius*, sicut alibi ὕπατος vertitur ab eodem *hypatus*. Extat autem in cod. vat. 2146. p. 124. scriptum Demetrii Gemisti ὅπως ὁ ὑποψήφιος εἰς τὸ ἅγιον εἰσέρχεται βῆμα.

(3) Ergone in urbe Byzantio cathedra fuit interpretando Paulo occupata? Hinc videlicet tot paulinarum epistularum graeci commentarii in bibliothecis mss. nobis occurrunt.

(4) Huius rei causa celebratum concilium graecum, hactenus ineditum, ego praelo iam subieci.

(5) Has sententias legesis interim apud Choniatam VII. 5.

ἐκκλησίαν τε καὶ σοφοὺς ἀρχιθύτας·
ὁμήγυριν οὖν ἐκ λογάδων ἀλίσας
ἐνῆγεν ἄναξ προστιθείς τι καὶ βίας
ὑπογράφειν ἕκαστον οὕτως ἐν τόμῳ·
στιχῶ μὲν αὐτὸς ῥήσεσι καὶ πατέρων
ἃς εἶπον ἐκ πνεύματος εἵνεκα λόγου
τοῦ μείζον' εἶναι τοῦ Χριστοῦ τὸν πατέρα·
λέγω δὲ τοῦτο καὶ λελέχθαι καθότι
κτιστὴν παθητὴν σάρκα λαμβάνει λόγος·
τοῦθ' ὕφεσιν φέρει δὲ πρὸς τὸν πατέρα
υἱῷ λαβόντι σάρκα τῶν βροτῶν χάριν·
ἐρυθροσημάντῳ δὲ δοὺς γραφῇ τάδε
καὶ πλαξὶ καλῶς ἐγχαράξας λιθίναις
ἐπὶ σοφίας τοῦ ναῷ θείου λόγου
ἀνάγραφα τίθησιν ὡς ἔστι βλέπειν·
ἔτι κινεῖ ζήτημα καὶ πάλιν τόδε·
ἀνάθεμ' εἴη τῷ θεῷ τοῦ Μωάμεθ,
τόδ' ἀπαλεῖψαι πυκτίων παρηγγύα,
ὡς μὴ καθυβρίζοιτο φησὶ τῶν ὅλων
ὁ παμβασιλεὺς καὶ θεὸς καὶ δεσπότης·
τίθησι δῆλον ποιμέσι σκέμμα τόδε,
ἀπαγορεύει πᾶς κλύων βλασφημίαν·
μανεὶς ὁ κρατῶν καινοποιεῖ δὴ τόμον
συνηγοροῦντα λαοπλάνῳ Μωάμεθ,
τῶν πρὶν δ' ἀνάκτων καθικνούμενον μάλα
ὡς λοιδορούντων ἀμαθῶς θείῳ λόγῳ,
εἰς ἀκρόασιν ἐκδίδωσι τὸν τόμον·
ὁ πατριάρχης ἀντέβη θαρσαλέως,
καὶ πᾶς συνῳδὰ συνομαρτεῖ ποιμένι,
καὶ μᾶλλον ὁ πρόεδρος Θεσσαλονίκης
περιβόητος ἀρετήν τε καὶ λόγον,
τῶν ποιμεναρχῶν Εὐστάθιος τὸ κλέος
ζήλῳ θεϊκῷ καταφλεχθεὶς καρδίαν
ἤλεγξε δόγμα καινοφανὲς καὶ νόθον·
εἴην ἂν ἀνάξιος εἰπὼν παντάπαν
τῆς ποιμεναρχῶν καὶ στολῆς καὶ τοῦ θρόνου,
ἠλίθιος δὲ καὶ νομιζοίμην πάλιν
εἰ παιδεραστὴν καὶ καμηλώδη πλάνον
μύστην τε πάσης πράξεως βδελυρίας
καὶ μυσταγωγὸν ἀσεβῶν διδαγμάτων
ὁλόσφυρόν τι καὶ πεπλασμένον τέρας
ψιλῆς ὑπονοίας γε καὶ στυγητίας
θεὸν καλοίην ἀτρεκῆ κτίστην ὅλων·
ὁ δ' ὡς πεπονθὼς ἐσχάτην παροινίαν
ὀνείδεσιν ἔπλυνε τοὺς ἀρχιθύτας

ecclesiae simul et doctis praesulibus.
Ergo coacta delectorum synodo
impulit Caesar, vi quoque adhibita,
omnes libello ut ita subscriberent:
adsentior ego patrum sententiis,
quas inspirati de verbo scripserunt,
Christo maiorem scilicet esse patrem.
Id autem aio dictum, quia creatam
passibilemque carnem Verbum sumpsit.
Sic porro supponebat filium patri,
postquam nostri gratia carnem sumpserat.
Haec consignata litteris purpureis
lapideisque tabulis insculpta
pulchro artificio, in templo Sophiae
instar ephigraphes spectanda exposuit.
Aliam rursus controversiam movit;
nempe ut anathema Mohamethis Deo
eximeretur dyptichis suadebat,
ne forte contumelia fieret Numini
omnium domino atque regnatori.
Rem iudicandam obtulit episcopis,
qui reiecerunt omnes ut blasphemiam.
Iratus Caesar renovat libellum
falsae Mohamethis faventem fidei,
ac superiores castigantem Caesares
tamquam inscite maledixissent Deo;
atque hunc libellum edidit legendum.
Sed patriarcha restitit audacter
et cum pastore conspirarunt omnes;
Thessalonicae praesul inter primos
vir celebratus virtute ac litteris;
atque pastorum gloria Eustathius
zelo divino viscera perustus
novum ac spurium improbavit dogma;
dicens, enimvero forem ego indignus
episcopali stola atque solio,
prorsusque insanus merito aestimarer,
si a paederasta vafro mulione
magistro omnis actus execrandi
et doctrinarum scelestarum mysta,
qui monstrum quoddam finxit holosphyron
vili mentis partu et detestando,
Deum discerem omnium creatorem.
At Caesar oestro percitus insano
probrosis verbis obruit episcopos,

mundi quisquilias stolide appellans;
seque oecumenica minabatur synodo
disceptaturum, furiose inclamans,
Papae interposito de his iudicio.
Mox ira omissa, mansuetus Caesar
praesulis opera byzantinae urbis
cum thessalo pastore pacem fecit,
illi concedens liberam sententiam.
Postremo id quoque dixit imperator,
frugi et prudentem virum non decere
aspere quicquam inhonestumque loqui,
nec turpia verba prorsus effutire:
atque in pastorem furere desivit.
Hic fuit dicti exitus negotii.
Tamen in synodo definitum fuit
ut e libellis prorsus delerentur
verba " sit anathema Mohamethis Deo ",
Sed scriberetur " Mohamethi anathema
» eiusque magisterio et omni errori ».
Atque hoc perscripto decreto patres
fecerunt coetuum synodique finem.
Postea Caesar gravi morbo implicitus
seque iam morti proximum cognoscens,
sceptrum contemnens splendoremq. mundi
praeteritaeque vitae iam paenitens,
pauperem induit monachi tunicula;
moxque cum sceptro vitam deseruit
post annos regni octo et triginta,
sepultus sacro patris monasterio,
omnipotente cui nomen a Verbo,
Caesare auctore aedificii Iohanne.
Reliquit autem Manuel imperium
uxori et aevi teneri filiolo.

κόσμου τὰ μωρὰ τούσδε καλῶν ἀλόγως·
ἀπειλεῖ μεγάλης δικάσειν συνόδου
πρὸς τούσδ' ἀπειλῶν ἐμμανῶς ἐκκεκράγει
πάπα παρόντος τῶν προκειμένων χάριν
ὅμως θυμοῦ λήξαντος, ὁ πραῢς ἄναξ
σπουδῇ προέδρου τῆσδε τῆς Κωνσταντίνου,
τῷ Θετταλίας ἀρχιθύτῃ συνέβη,
ἐνδοὺς τά οἱ δόξαντα φάναι προφρόνως·
τέλος δ' ἐπειπὼν καὶ βασιλεὺς τοιάδε
ὡς δεῖ σοφόν τε συνετὸν πεφυκότα
μηδὲν παρακαίρια λαλεῖν θρασέως,
μὴ δὲ προβάλλειν ῥήματ' αἰσχρὰ καθάπαξ,
τῶν μηνιμάτων ἔπαυσε πρὸς τὸν ποιμένα·
οὕτω μὲν ἐξένευσε τάδ' ὡς ἂν ἔφην·
τὰ δόγματα δ' ὥρισε τῇδε συνόδῳ
ὡς τῶν βιβλίων ἀπαλειφθῇ παντάπαν
ἀνάθεμ' εἴη τῷ θεῷ τῶν Μωάμεθ·
ἀντεγγραφῇ δ' ἀνάθεμα τῷ Μωάμεθ
καὶ τῇ διδαχῇ τοῦδε καὶ πάσῃ πλάνῃ·
καὶ τοῦτο κυρώσαντες οἱ τῆς συνόδου
τῶν συνόδων λήγουσι καὶ τῶν συλλόγων·
περιπεσὼν δὲ βασιλεὺς δεινῇ νόσῳ
καὶ γνοὺς ἑαυτὸν πλησιάζοντα μόρῳ,
σκῆπτρα παριδὼν καὶ τὰ λαμπρὰ τοῦ βίου,
ἐλθών τε κακῶν εἰς συναίσθησιν ὅλων,
τὸ τῶν μοναχῶν ἀμφιέννυται ῥάκος·
εἶτ' ἀπολείπει τὸν βίον καὶ τὸ κράτος,
ὀκτὼ κατάρξας καὶ τριάκοντα χρόνους,
ταφεὶς πατρῴᾳ πρὸς μονῇ σεβασμίᾳ
κλῆσιν φερούσῃ παντοκράτορος λόγου,
ἧσπερ δομήτωρ βασιλεὺς Ἰωάννης.
γυναικὶ λιπὼν σὺν κόρῳ τεκνίῳ
κρατταρχίαν τε καὶ διοίκησιν ὅλων.

ANDRONICUS COMNENUS CUM ALEXIO MANUELIS FILIO AN. I. ET SOLUS AN. II.

Quum Manuelis filius ad imperium
cum sua dilecta matre pervenisset
teneram adhuc exigens aetatem,
romana res sus deque perturbata
pessime habebat valdeq. incomposite,
magis quam cum Phaëthon solis filius

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ Ο ΚΟΜΝΗΝΟΣ ΣΥΝ ΑΛΕΞΙΩΙ ΤΩΙ ΥΙΩΙ ΜΑΝΟΥΗΛ ΕΤ. Α ΚΑΙ ΜΟΝΟΣ ΕΤ. Β.

Ἐπιβεβηκότος δὲ τῆς αὐταρχίας
παιδὸς Μανουὴλ σὺν τεκούσῃ φιλτάτῃ
ἡλικίαν ἄγοντος ἁπαλὴν ἔτι,
ἀκοσμίας πέπλησε ῥωμαίων πράγμα,
καὶ πλημμελῶς ἔπασχε καὶ σφόδρ' ἀτάκτως,
καὶ χεῖρον ἤπερ Φαέθων παῖς ἡλίου

ὅτ' ἦν ἐπιβὰς χρυσοκολλήτου δίφρου
ὡς μῦθος αἱρεῖ καὶ τὸ πᾶν ἐφθαρκότες
ἁπαλότητι καὶ πλέον γ' ἀπειρίᾳ·
οὗτος γὰρ Ἀλέξιος ἁπαλὸς κράτωρ
κυνηγεσίοις προσπεπτωκὼς ἐκτόπως
ἱππηλασίαις καὶ μίμοις καὶ παιγνίοις
κοινῶν ὀλίγα φροντίδων γε προὐνόει·
μάτηρ δὲ πάλιν καὶ βασιλὶς Μαρία
φροντίδα κοινῶν ἀναθεῖσα πραγμάτων
πρωτοσεβαστῷ πρωτοβεστιαρίῳ
ἄφροντις ἐξήνυεν αὐτὴ τὸν βίον.
τοίνυν ἀπεπνίγοντο τοῖς τελουμένοις
οἱ τῆς γερουσίας τε καὶ τῶν ἐν τέλει,
πρωτοσεβαστὸν ὑφορώμενοι λίαν
ὡς ἀτεχνῶς τύραννον ἐκ τῶν πραγμάτων.
Κομνηνὸς δ' Ἀνδρόνικος οἰκήσεις ἔχων
καὶ διατριβὰς κατὰ χῶρον Οἰναίου,
ἐπεὶ πύθοιτο τοῦ κρατοῦντος τὸν μόρον,
ἐκεῖθεν ᾔει πρὸς πόλιν Κωνσταντίνου,
πάντας ἀπατῶν καὶ φενακίζων λόγοις
οἷς ἐντύχοι γ' ἄν, τοῖς δ' ἀποῦσι καὶ γράφων,
ὑπὲρ κρατοῦντος τὴν ἔλευσιν τιθέναι,
καὶ τὸν φυγεῖν κίνδυνον ἕρποντα θέλειν
ἄνακτι τῷδε τοῦδε τῇ συμμαχίᾳ·
καὶ τοῦ φυλάξαι βιβλίον τῶν ὁρκίων,
ὃ πρὸς βασιλεῦς ἦν ὀμωμοκὸς πάλαι,
ὅτε προσῆλθεν ἄνακτ' ἐκ τῆς Χαλδίας·
τοῦτον γὰρ Ἀνδρόνικον ὄντα φυγάδα
ἐθνῶν τε πολλῶν διαμείψαντα τόπους,
παρὰ δ' Ἀλτούχῳ τῷ κρατοῦντι Χαλδίας
τέλος καταλύσαντα καὶ πεπαυμένον
ἄλης τε πικρᾶς καὶ μακρῶν περιδρομῶν,
μετακαλεῖται Μανουὴλ αὐτοκράτωρ
καὶ δεξιοῦται δωρεαῖς φιλοφρόνως,
καὶ πρὸς πόλιν Οἰναῖον στέλλει διάγειν,
ὅρκους πρὸς αὐτοῦ πρίν γε προσδεδεγμένος
ὀρθῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης καὶ φιλίας·
ἔπειτ' ἀπῆρεν, ὡς ἔφην, ἐξ Οἰναίου
κομνηνὸς Ἀνδρόνικος Σίσυφος τρόπους
χώρας ἐπιστὰς τοῖς ὅροις Παφλαγόνων,
πολλοὺς ἐπεσπάσατο πρὸς συμμαχίαν
καὶ συνερίθους τῆς ἑαυτοῦ κακίας,
μεθ' ὧν ἐπιὼν πάντα κυκῶν ἐστρόβει,
καὶ μᾶλλον ᾧπερ προὐτίθει δελεασμῷ,
ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ νέου βασιλέως

aureum regens, veluti est in fabulis,
currum, mundana cuncta exurebat,
ob puerilem suam imperitiam.
Alexius hic tener imperator
assiduis vacans perdite venatibus
equitationi, mimis, et aliis ludicris,
tenuem reip. curam gerebat.
Maria item genitrix regina
negotiorum commisso regimine
protosebasto protovestiario,
expertem curis vitam agitabat.
Suffocabantur interim tributis
cuncti optimates ac senatores;
atq. suspectum magnopere habebant
protosebastum veluti tyrannum.
Comnenus autem Andronicus habitans
longa iam mora in Oenaeo oppido,
postquam rescivit de monarchae obitu,
illinc Byzantium coepit accedere,
omnes decipiens fallensq. sermonibus
praesentes verbis, litteris longinquos,
seque pro Caesaris salute adesse,
atq. ut periculum latens effugeret
novus monarcha per suum auxilium:
denique ut fidem tueretur datam
regiae domui, sacramento adhibito,
cum e Chaldaea redux ad aulam venit.
Hunc Andronicum enim qui exul fuerat
multasque gentium sedes permutaverat,
atque apud Altuchum Chaldaeae principem
postremo versabatur, ibique demum
finem molesti erroris cursuumq. fecerat,
Manuel imperator revocavit,
donisque exceptum perhumaniter
in Oeneo urbe hospitari iussit,
iuratum tamen antea promissum exigens
fore in officio ac fide permansurum.
Oeneo discessit posthinc, ut dixi,
comnenus Andronicus sisyphii moris,
atque Paphlagonum occupatis locis,
multorum sibi suppetias adiunxit
suaeque improbitatis socios fecit:
quibus stipatus cuncta perturbabat,
illa praesertim abutens fraude,
quod se pro novi Caesaris salute

cuncta fingebat agere atque dicere.
Sane protosebastus in odio erat
vulgoque detestabilis ob actus suos,
quoniam mortales cunctos despiciebat,
sibique uni remp. vindicabat:
nil enim erat in universo imperio,
quod huius potestati non pareret.
Quare cuncta metropolis spem salutis
in Andronico reponebat uno,
atque hunc tyrannidis appellabat vindicem,
et clandestinis invitabat litteris
ut ad regalem adventare urbem
omni seposito festinaret metu;
nam se prompto cives dicebant studio
urbanas illi portas aperturos.
Hos ille audiebat perlibenter nuncios,
iamque adfectabat manifeste tyrannidem
castellis occupandis ac provinciis.
Accessit etiam Nicaeam Bithyniae,
eamque blandis tentavit sermonibus;
sed illa verbis minime gessit morem,
eiusque fraudibus fuit insuperabilis.
Sed quum occupavisset Nicomediam,
eamque suis iam partibus adiunxisset;
missus est cum iusto copiarum numero
dux Andronicus cognomento Angelus
ut bello aperto hostibus resisteret:
qui cum eunucho Andronici congressus
duce copiarum paphlagoniarum,
rudium quamvis belli agricolarum,
turpiter profligatus Byzantium fugit.
Ergo cum victus redisset ad urbem,
ab eo pecuniam statim repetebant
cives, quam bello gerendo insumpserat:
quod aegre ferens maturavit fugam
cum sex armatis fortibusque liberis,
et semet recta ad Andronicum contulit:
qui roboratus Angeli praesentia,
aliosque omittens occupare locos,
cum Angelo Byzantium direxit iter:
et quum Chalcedonis esset in vicinia,
ibi tentorium fixit substititque.
Protosebastus haud potis Alexius
exercitu pedestri rebellem opprimere,
nauticis copiis resistendum censuit;

ἅπαντα καὶ δρᾷν μηχανῶτο καὶ λέγειν·
πρωτοσεβαστὸς δ' ἦν πάλιν μισητέος,
καὶ πᾶσιν ἀπόστοργος ἐκ δυσπραξίας,
ὡς τῶν καθ' αὐτὸν ὑπερόπτης τυγχάνων
καὶ βασιλείας ἀνέχων τὰς φροντίδας·
οὐδὲν γὰρ ὑπῆν τῆς ὅλης κραταρχίας
ὃ μὴ διεξάνυστο τοῦδε τῷ κράτει·
τῷ τοι πρὸς Ἀνδρόνικον ἅπασα πόλις
ἐλπίδας ἀνέτεινε τῆς σωτηρίας,
καὶ τόνδ' ἐκάλει τῆς τυραννίδος λύτην,
καὶ παρεκάλει γράμμασι λαθριδίοις
τὴν εἰς βασιλεύουσαν εἴσοδον πόλιν
καταταχῆσαι μηδένα δεδοικότα,
ἀλλ' ὑπτίαις ὃ φασι χερσὶν ἀσμένως
ἀναπετασόντων γε τῷδε τὰς πύλας·
ὁ δ' ἀσμένως μὲν καὶ τάδ' ἂν δεδεγμένος,
ἀεὶ δ' ἐχώρει πρὸς σαφῆ τυραννίδα,
χώραις ἐπιὼν φρουρίοις τε καὶ τόποις·
ἐπεὶ δ' ἐπέστη καὶ Βιθυνῶν Νικαίᾳ,
καὶ τήνδ' ἑλεῖν ἔσπευδεν αἱμύλοις λόγοις,
οὐκ ἔσχεν αὐτοῦ τοῖς λόγοις πειθηνίαν,
ἀλλ' ἐμφανῶς ἦν ἀτίνακτος ἀπάταις·
ἀλλ' ὡς ἐπιβίζει τῆς Νικομήδης,
καὶ τήνδ' ἐπεσπάσατο πρὸς συμμαχίαν,
μεθ' ἱκανῆς ἔσταλτο ταξιαρχίας
στρατηγὸς Ἀνδρόνικος Ἄγγελος θέσιν
πρὸς ἀντιπαράταξιν ἅμα καὶ μάχην·
ὃς ἐκτομίᾳ συμπλακεὶς τοῦ Ἀνδρονίκου
ἐκ παφλαγόνων στρατιᾶς ἡγουμένῳ
καὶ γηπονούντων ἀδαῶν ὅλως μάχης,
ἥττητο κακῶς καὶ τρέχει πρὸς τὴν πόλιν·
ἡττημένον γοῦν εἰσδραμόντα τὴν πόλιν,
χρήματ' ἀπῄτουν καταθέσθαι σὺν τάχει,
ὅσα πρὶν ἀνάλωσε πρὸς μάχας φθάσας·
ὅθεν λυπηθεὶς πρὸς φυγὴν εὐθὺς βλέπει
μεθ' υἱέων ἓξ ὁπλιτῶν ῥωμαλέων,
καὶ τῆς πρὸς Ἀνδρόνικον ἅπτεται τρίβου,
ὃς θάρσος ἄρας Ἀγγέλου παρουσίᾳ
πορθεῖν ἐάσας καὶ κατατρέχειν τόπους
εὐθὺ μετ' αὐτοῦ τῆς Κωνσταντίνου τρέχει·
καὶ δὴ φθακὼς πλησίον Χαλκηδόνος
σκηνὴν ἐκεῖ πήγνυσι καὶ παραμένει·
πρωτοσεβαστὸς δ' Ἀλέξιος οὐκ ἔχων
πεζῇ στρατιᾷ καθελεῖν ἀποστάτην,
τόνδ' ἀπελάσαι δεῖν κρίνει ναυμαχίᾳ·

πλείστας τριήρεις τοιγαροῦν ἐξαρτύσας,
ϗ ταῖσδε καλύψας γε τὴν Προποντίδα,
ϗ τὸν μέγιστον κοντοστέφανον Δοῦκαν
δείξας στολάρχην τοῦ στόλου ϗ προστάτην,
πρὸς τὴν κατ' ἐχθροῦ δυσμενοῦς πέμπει μάχην·
ἢ ϗ φυλακὴν τῆσδε τῆς Κωνσταντίνου·
μετὰ βραχὺ δὲ πρέσβυς ἐκ βασιλέως
σταλεὶς πρὸς Ἀνδρόνικον ὁ Ξιφιλῖνος
εἷς τῶν ἀρίστων ἐντρόφων ἐκκλησίας
ἐπαγγελίας ἀφθόνων δωρημάτων
αὐτῷ προσῆγεν ἀξιῶν τε μειζόνων
εἰ σκέμμ' ἀφεικὼς τὸ προκείμενον τάχος
παλίνδρομος γένοιτο χωρὶς αἱμάτων·
ὁ δ' οὐ προσέσχεν· ἐμβριθῶς δὲ μηνύει
παραιφάσει δ' ὥς φασι τοῦ Ξιφιλίνου,
ὡς εἴ περ Ἀνδρόνικον ἀθρῆσαι θέλεις
πάλιν ἐπανέκοντα σὺν ἡσυχίᾳ,
πρωτοσεβαστὸν ἐκβάλλε ἐκ μέσου,
ϗ πλημμελείας εὐθύνας ἐκτιννύτω.
σὴ δ' ἡ τεκοῦσα βασιλὶς, ἄναξ, πάλιν
κατὰ μοναχοὺς τὴν τρίχα κειραμένη,
βίον βιούτω καθ' ἑαυτὸν ὡς δέον.
σὺ δ' ὡς πατρῷα διαθήκη βούλεται
κληροῦχος ὢν ἄνασσε τῆς κραταρχίας·
οὔπω παρῆλθον ἡμέραι συχναὶ πάνυ,
ϗ παραλαβὼν τὰς τριήρεις δοὺξ μέγας
χωρεῖ πρὸς Ἀνδρόνικον ὠκυτέρῳ τάχει·
ϗ τοῦτ' ἐπῆρε τοῦ τυράννου τὸ θράσος,
πρωτοσεβαστὸν δ' ἠφάνισε καθάπαξ.
τοίνυν ἀποστὰς τοῦδ' ἅπας τῶν ἐν πόλει
βαλών τε τοῖς σκώμμασιν ἀνέδην,
προστίθεται δὲ φανερῶς ἀποστάτῃ,
ϗ τοῦδε γῆρας ϗ φυὴν ἦν σεμνύνων·
πρὸς τοῖς δ' ἀνεῖντο παῖδες εἱρκτῆς ὡς τάχος
αὐτοῦ τυράννου ϗ κατακλείστων στῖφος·
καθείργνυται δὲ, φεῦ τῆς τύχης τῆς ἀστάτου,
πρωτοσεβαστὸς ἐν μέσοις ἀνακτόροις,
ϗ σβέννυται δὲ τὰς κόρας τῶν ὀμμάτων,
Ἀνδρονίκου κρίναντος τοῦδ' ἀποστάτου,
μετὰ φαεινῶν προκρίτων γερουσίας·
ὅστις ἀπῆρε πρὸς πόλιν βασιλίδα
ϗ τῷ βασιλεῖ προσκύνησιν προσνέμει
βαθεῖαν, εἰς γῆν ταπεινωθεὶς ϗ δακρύων·
κοινῶν ἔπειτα πραγμάτων δεδραγμένος
ἐκράτει τοῖσδε καθά οἱ δεδογμένον·

Cum ergo plurimas instruxisset triremes
ita ut totam implerent Propontidem,
et contostephanum maximum Ducam
scholarcham creavisset summumq. ducem,
iussit cum hoste inviso decertare,
vel certe byzantinam tutari urbem.
Paulo post missus legatus a Caesare
ad Andronicum ivit Xiphilinus,
unus illustrium ecclesiae alumnorum,
ipsi oblaturus plurimam pecuniam
et dignitatum titulos summarum,
si, quod susceperat, omisso molimine
statim incruentus retro cederet.
Renuit, ac superbe respondit ille,
ut fama est hortante Xiphilino:
si quidem, Caesar, Andronicum aves
retro pacifice cedentem cernere,
protosebastum loco depelle,
criminumque poenas ab eo reposce.
Praeterea regina parens tua
monacharum instar attonsa comam
vitam, ut par est, solitariam degat:
tu vero, ut est in patris supremis tabulis,
heres imperii regnato legitimus.
Paucis deinde elapsis diebus
dux magnus sumptis secum triremibus
ad Andronicum celeri cursu fugit:
quae res tyranni extulit audaciam,
protosebastum autem prorsus fregit:
passimque populus in urbe rebellans
hunc impudenter adpetebat conviciis,
apostataeque partibus adhaerebat,
eius demirans formam et senectam.
Insuper filii liberantur carcere
tyranni eiusdem, aliique plurimi:
clauditur autem, o fortunae inconstantia!
protosebastus regio in palatio,
eique lumen oculorum extinguitur,
sic decernente Andronico rebelle
cum splendidorum procerum corona.
Tum ipse ad urbem adventavit regiam,
regique humile obtulit obsequium,
humi prostratus, lacrimas profundens.
Exin correptis reipublicae habenis,
coepit ad arbitrium cuncta suum gerere.

Et regem quidem occupabat venatibus
astutus homo et lusibus idoneis
custodia septum vigili et malivola:
ipse regendi imperii suscepit curam;
mortalium dira erinnys, cruentus canis,
maleficus Andronicus, proh calamitas!
ac manifestam iuvasit tyrannidem.
Et praemiis quidem ornavit eximiis
cum alios multos tum apprime Paphlagonas
qui rebellanti sibi auxilium tulerant:
ac dignitates splendidas sublimes
amicis suis attribuit et noxae sociis.
Illustres autem viros et stirpe nobiles
partim iniusto carcere conclusit,
partim domo, cognatis, patria procul
nullius pepulit criminis convictos,
alios denique oculis privavit.
Ergo ubique miseria, ubique dolor,
suspiria ubique, lacrimae, eiulatus.
Nam properabat Andronicus homines
(breviter ut dicam) tollere de medio
vel genere conspicuos, vel consilio
vel forti manu praeditos vel prudentia;
videlicet ut tute, remoto obice,
regium genus funditus extereret.
At Manuelis Sultanus morte cognita,
Sozopolim occupavit aliasque urbes,
et Cotyaeam arcem armata manu:
insuper terras Romanorum proximas
plurimas sibi vindicavit bellans.
Nec vero interea minus laborabant
per Asiam pagi rustici multaeque urbes
civili seditione cum variis caedibus.
At enim callidus Andronicus volens
studiosus regis ac peramans videri,
a patriarcha mox coronari iussit
imperatorem Romanorum Alexium,
quem ipse propriis humeris ut regem extulit
sublimem in suggestum cum fictis lacrimis:
quamobrem vulgo est creditus patre melior,
regisque adulescentis tamquam tutor:
sed enim hunc proiecit mox in barathrum,
ut David ait alicubi rex fatidicus.
Iam postquam omnes sustulit e medio,
mente agitabat sedula quotidie

κυνηγεσίοις βασιλεῖ προσανέχειν
ἐνδοὺς ὁ δεινὸς παιδιαῖς τε προσφόροις
μετὰ φυλάκων δυσμενῶν κατασκόπων·
ἔπειτ' ἀνεζώσατο κοινῶν φροντίδα
βροτῶν ἐριννὺς καὶ φιλαίματος κύων,
ῥέκτης τε κακῶν Ἀνδρόνικος, ὢ πάθους,
καὶ φανερῶς ἥψατο τῆς τυραννίδος·
ἀμείβεται μὲν δωρεαῖς ἀθρόαις πάνυ
ἄλλους τε πολλοὺς καὶ πλέον παφλαγόνας
τοὺς τῇδε συμπράξαντας ἀποστασίαν·
τιμᾷ δὲ λαμπραῖς καὶ μεγάλαις ἀξίαις
οὓς εἶχε πιστοὺς καὶ συνεργοὺς κακίας·
ἀνδρῶν ἐριτίμων δὲ καὶ λαμπρῶν γένει,
οἳ μὲν φυλακαῖς ἐγκαθείργνυντ' ἀλόγως,
οἳ δ' οἰκίας τε συγγενῶν καὶ πατρίδος
μακρὰν ἀπηλαύνοντο χωρὶς αἰτίας,
ἄλλοι δ' ἀπεσβέννυντο λύχνους ὀμμάτων,
καὶ πάντα μεστὰ συμφορᾶς ἦν καὶ πάθους
πλήρη δακρύων καὶ στεναγμῶν καὶ γόων·
ἔσπευδε καὶ γὰρ Ἀνδρόνικος ἐκ μέσου,
ὡς συνελὼν εἴποιμι, θεῖναι ταχέως
προύχοντας ἄνδρας εὐγενεῖς βουληφόρους
ῥώμῃ διαφέροντας ἢ καὶ συνέσει
ὡς δ' ἀδεῶς τε κωλύμης πάσης δίχα
ἄρδην τὸ βασίλειον ἐκτρίψῃ γένος.
Ὁ δ' αὖ σουλτάνος, Μανουὴλ γνοὺς τὸν μόρον,
κατέσχε Σωζόπολιν, ἄλλας τ' αὖ πόλεις,
καὶ τὸ Κοτυάειον ἄστυ τῇ μάχῃ·
ῥωμαϊκὰ δὲ καὶ πρόσοικα χωρία
πλεῖστα παρεστήσατο τῷ μάχης νόμῳ·
ἔπασχον οὐχ ἧττον δὲ δυστυχεστάτως
ἀσιαναὶ κῶμαι τε καὶ πολλαὶ πόλεις,
ἐξ ἐμφυλίου στάσεως φθισιβρότου·
εὔνους βασιλεῖ καὶ φιλόστοργος θέλων
δοκεῖν πανοῦργος Ἀνδρόνικος τυγχάνειν,
χερσὶ στεφθῆναι ποιμένος σπεύδει τάχα
τὸν Ἀλέξιον αὐτοκράτορ' αὐσόνων,
ὅντιν' ἐπ' ὤμων ὡς ἄνακτα βαστάσας
ἐπ' ὀκρίβαντος ἀνάγει δακρυχέων,
ὅθεν τισὶν ἔδοξε πατρὸς βελτίων,
καὶ κηδεμὼν εἶναι τις ἄνακτος νέου·
ἄρας δὲ τόνδε κατέρραξεν εἰς χάος
ὥς που μελῳδεῖ Δαβὶδ ὁ προφητάναξ·
μετὰ δὲ τὸ ξύμπαντας ἐκ μέσου δρᾶσαι,
ὡς κυριεύων τῆς ὅλης κραταρχίας

καὶ τήνδε καθὼς ἐσκόπει διεξάγων,
ἀναπολῶν ἣν κατὰ νοῦν ὡσπερ ἐρ᾽αι·
καὶ πρῶτα μὲν, φεῦ τῆς ἀπανθρώπου δίκης,
μόρον κατακέκρικεν ἄδικον πάνυ
τῆς βασιλίσσης αἰτίας ἀναπλάσας,
ἣν ἀπαγαγὼν πνιγμονῇ πικρᾷ βίᾳ,
σῆς ἀνοχῆς εὔσπλαγχνε Χριστέ μου λέγω,
ψάμμῳ κρυβῆναι τῆσδε νεκρὸν ἀτίμως
ἀκταῖς κελεύει τῆς θαλάσσης ὡς τύχοι·
σπουδῇ δ᾽ ἔπειτα φρατρίας Ἀνδρονίκου,
συμβασιλεύειν Ἀνδρόνικος προὐκρίθη
νέῳ βασιλεῖ καὶ κράτος συνδιέπειν·
καὶ καταλαβὼν τὸν θεοῦ μέγαν δόμον
καὶ ταινιωθεὶς ὡς ἔθος στεφηφόροις,
ἄρτον δίεισαν οὐράνιον λαμβάνει·
καὶ κατὰ φρικτῶν ὀμνύει μυστηρίων
ἦ μὴν φυλάξειν τῷ νέῳ στεφηφόρῳ
πίστιν ἀκραιφνῆ, καὶ νεμεῖν τοῦδε κράτει
τὴν δυνατὴν σύναρσιν ὡς πατὴρ φίλος·
ἐπεὶ δ᾽ ἔσω γένοιτο τῶν ἀνακτόρων
ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς αὐτοκράτωρ
ἐπίορκος Ἀνδρόνικος αἱμύλος φύσει,
μνήμην φέρων ἔναυλον ὁρκίων ἔτι
ὡς θὴρ ἐφορμᾷ τῷ νέῳ στεφηφόρῳ,
καὶ τόνδ᾽ ἐθανάτωσε φεῦ οἰκτροῦ πάθους·
τόξου γὰρ αὐτὸν πνιγμονῇ νευρᾶς νύκτωρ
βίου παρόντος δυστυχῶς ὑπεξάγει,
ἐπισπευδόντων τῶνδε τινῶν ἀδίκως·
καὶ σῶμα μὲν δίδωσι θαλάττης βάθει,
τὴν δ᾽ αὖ κεφαλὴν σώματος τετμημένην
ἐν παραβύστῳ καταποντίζει (a) τόπῳ·

Οὕτως Ἀλεξίου δὲ λιπόντος βίον
Ἀνδρόνικος μόναρχος ὤφθη τοῦ κράτους,
πολιὸς ἀνὴρ, ἀποφρὰς, κακῶν ῥέκτης,
ἀνδρῶν ἐρινὺς καὶ φιλαίματος κύων,
δράκων δαφοινὸς, σκορπίος βροτοκτόνος,
κακόν τι τερμέριον, ᾅδης παμφάγος,
στὺξ συμφορῶν γέμουσα δακρύων γόων,
φέναξ, σοβαρὸς, ἀγέρωχος τὸν τρόπον,
ἀπατεὼν, θὼψ, ποίκιλος, χαμαιλέων,
τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν ὀργιλώτατος γέρων,
καὶ μισοφαὴς δυσμενὴς ὑπηκόοις,
δήμιος ἀνδρῶν εὐγενῶν ἀριστέων,
καὶ βασιλείου τοῦ γένους ἀναιρέτης·

(a) Cod. καταποντίζει.

quo pacto totum raperet imperium
proque suo voto gereret ac libito.
In primis igitur, o diram sententiam!
morte reginam damnat iniustissima
criminibus confictis, eamque laqueo
crudeli suffocatam, vita spoliat:
atque, o patientiam Christe bone tuam!
arena iubet obrui cadaver
marino abiectum littore sine honore.
Mox coniuratae suae factionis studio
socius imperii Andronicus dicitur,
ut iuvene cum rege rem summam gereret.
Igitur progrediens in templum maximum,
more sollemni, redimitur stemmate,
atque caelesti rite pane vescitur:
ibique formidandis in mysteriis
iurat se fidem adulescenti regi
immotam servaturum, eiusque imperio
pro viribus fauturum, ut patrem decet.
Deinde regium ingressus palatium
acclamatusque rex et imperator
perfidis Andronicus blanditiis usus,
recentem sacramenti memoriam gerens,
ilico regem iuvenem adgreditur,
eumque mactat, proh lugubre facinus!
Etenim arcus nervo noctu strangulat,
sicque infelicem vitae imponit finem,
usus ad id quorumdam iniquo officio.
Et corpus quidem mergit profundo mari,
avulsum autem cervicibus caput
secreto loco sepeliendum curat.

Sic ergo Alexio deserente vitam,
solus imperium tenuit Andronicus,
vir canus, detestandus, et maleficus,
civium erinnys, caedique anhelans canis,
draco cruentus, scorpiusque letifer,
horrendum monstrum, orcus insatiabilis,
styx plena miseriis, gemitibus, lacrimis,
dolosus, tetricus, moribus superbis,
deceptor, adsentator, versipellis, varius,
senex suorum temporum furiosissimus
lucifugus, et in subditos ira plenus,
natorum loco nobili virorum carnifex,
denique regiae extinctor prosapiae.

Qui summo rerum occupato imperio Alexii sponsam sibi nuptiis innxit scelere manifesto scortator senex. Quin sacramenti Manueli praestiti a patriarcha petiit atque episcopis absolutionem: qui servientes gratiae pro suo ligandi solvendique arbitrio divinitus concesso, dederunt veniam, tam gravi sacramento solventes senem: ridiculumque retulerunt praemium, nempe ut cum ipso interdum considerent. Hoc exercente, ut diximus, tyrannidem, a Romanorum defecere imperio, propterea quod tyranno parere nollent, urbes Bithyniae Prusa et Nicaea. Igitur Andronicus instructo exercitu statim Nicaeam pergit iram spirans, quam nitebatur capere moenia quatiens, et machinis et vario pugnae genere. Nec tamen bene evenit oppugnatio, sed firma urbs perstabat atque incolumis machinas contra telorumque nimbos. Sed regi demum, acceptis conditionibus, cessit, ad pristinum ordinem revertens Nicaea pulchris domibus turribusq. instructa. Tunc Prusam Andronicus castra transtulit exercitu cum valido, structisque vineis, et vallo circumiecto, variisque machinis, urbem summis viribus conabatur capere. Sed tamen illa resistebat fortiter, propulsabatque machinas et adgressiones. Sic pugnabatur ab utroque exercitu saepe repetitis per diem proeliis, bellumque longo trahebatur tempore. Postremo laborasset cum murus leviter, subrutum cives prorsus crediderunt, et mox ruinam tracturum extremam: quae res bellantium intus resolvit manus, mortalique animos pulsavit metu. Tunc obsessores, repugnante nemine, in urbem irrumpebant studio alacri superabantque appositis moenia scalis. Porro Andronicus ipse in urbem irruit ceu violenta fera leoque rugiens, suaeque irae et gladio, proh dolor! cives

ὃς παραλαβὼν τὴν ὅλην αὐταρχίαν,
μνηστῇ συνήφθη πρὸς γάμους Ἀλεξίου
λίαν ἀθέσμως φιλόπορνος ὢν γέρων·
ἐκλιπαρεῖ δὲ πατριάρχην ποιμένας
τῆς πρὸς Μανουὴλ ὁρκίου λαβεῖν λύσιν·
οἱ δ' ὡς τὰ πάντα πρὸς χάριν καὶ φιλίαν
δεσμεῖν τε λύειν πρὸς Θεοῦ δεδεγμένοι,
ἀμνηστίαν ἔνειμον ἀνομημένων,
καὶ λύσιν ὅρκων δυσλύτων τῷ πομπίλῳ·
καὶ φαῦλον ἔσχον ἀντιμισθίαν γέρας,
σφᾶς συνεδρεύειν οἱ τύχαι καθημένῳ.
Τούτου τυραννήσαντος, ὡς ἔφη λόγος,
ἀποστατοῦσι τῆς κράτους τῆς Αὐσόνων
εἴκειν τυράννῳ μὴ θέλουσαι πρὸς βίαν,
Προῦσα τε καὶ Νίκαια Βιθυνῶν πόλεις·
στρατιὰν οὖν Ἀνδρόνικος ὁπλίσας,
εὐθὺ Νικαίας ἵεται θυμοῦ πνέων,
καὶ τήνδ' ἑλεῖν ἔσπευδε τειχομαχίαις
καὶ μηχαναῖς γε καὶ μάχαις πολυτρόποις·
οὐδὲν πλέον δ' ἤνυεν ἰσχὺς τὴν μάχην,
ἀλλ' ἦν ἀσινὴς ἀτίνακτος ἡ πόλις,
ταῖς μηχαναῖς τε καὶ βελῶν ταῖς νεφάσιν·
ὅμως ὑπείκει βασιλεῖ συμφωνίᾳ,
καὶ τὴν πρὶν ἀπέλαβε τάξιν ἐννόμως.
Νίκαια καλλίπυργος εὖ ᾠκισμένη·
ἐφίστατο δὲ καὶ Προυσαίων πόλει
μετὰ στρατιᾶς βασιλεὺς ῥωμαλέας·
καὶ χάρακα θεὶς τειχομαχίαις ὅλαις
καὶ μαγγανικαῖς ἔσπευδε καθελεῖν πόλιν·
ἀλλ' ἡ πόλις ἦν ἀντέχουσ' ἐρρωμένως,
καὶ μηχανὰς λύουσα ῥᾷστα καὶ μάχας·
καὶ συμπλοκαὶ δ' αὖ ἐξ ἑκατέρου μέρους
πολλάκις ἦσαν ἡμέρας πεπραγμέναι·
καὶ τοῦτ' ἐπὶ μήκιστον ἐδρᾶτο χρόνου·
τέλος λυτισθέντος δὲ τείχους βραχύ τι
καὶ τὴν σεισμοῦ δόξαν ἀστοῖς νεύσασαν
κλίσιν τε παθεῖν ἐμβαλόντος ἐσχάτην,
πᾶς τις μαχητὴς ἔνδον ἀνεῖθη χέρας,
ἐναποθανὼν παραβραχὺ τῷ δέει·
ἐντεῦθεν εἰσήλασαν ἔνδον εἰς πόλιν
οἱ τήνδ' ἑλεῖν σπεύδοντες ἄνευ κωλύμης,
χρησάμενοι κλίμαξι πρὸς συνεργίαν·
ὁ δ' Ἀνδρόνικος εἰσπνευστικῶς εἰς πόλιν
ὡς ἄγριος θὴρ ὡς λέων βρυχητίας,
πάντας παρανάλωμα θυμοῦ καὶ ξίφους

μικροῦ κατειργάσατο φεῦ τοῦ πάθους,
τοὺς μὲν παραδοὺς πικροτάτῳ θανάτῳ,
τοὺς δὲ στερήσας τοῦ φάους τῶν ὀμμάτων·
ὧν δ' αὖ πόδας τέτμηκεν ἄμφω πρὸς βίαν,
καὶ χεῖρας ἄλλων, αἱμοχαρὴς καρδία·
οὓς δὲ στερεῖ φάους τε καὶ τῶν δακτύλων
ποδῶν πάλιν ἄλλους τε καὶ τῶν ὀμμάτων·
Θεόδωρον δ' Ἄγγελον, οἰατίστου πάθους,
ἠΐθεον κάλλιστον ἄνδρα γεννάδαν
ἐξ ὀμμάτων θεὶς δυσεκνάλγητος γέρων,
ὄνῳ τ' ἐπιθεὶς εὐτελεῖ πομποῦ δίχα,
γῆς ῥωμαΐδος ἀπελαύνει μακρόθεν·
ἀλώμενον Τοῦρκοι δὲ τόνδ' εὑρηκότες
ἀπαγαγόντες εἰς ἑαυτῶν οἰκίας
ἐπιμελείας ἀξιοῦσιν ἀξίας.
Λέοντα δ' αὖθις Συνέσιον τοὐπίκλην,
καὶ τὸν Λαχανᾶν Μανουὴλ ἄνδρας ξένους
μετὰ δεκάδος τετραπλῆς ποσουμένης
ἀνδρῶν ἀρίστων, εὐγενῶν ἀριστέων,
οἰκτρῶς ἀπηώρησε δένδρων τοῖς κλάδοις
παραπεφυκότων γε Προυσαίων πόλει·
ποινὰς δ' ἀπηνῶς ὑποβαλὼν μυρίας,
ἐκεῖθεν ἧκε πρὸς Λοπάδιον πόλιν,
κἀκεῖ παραπλήσια τοῖς πρώην δράσας,
ἐπισκόπων ἕνα τεθεὶς ἐξ ὀμμάτων
οὐκ εὐαφόρμως ἀλλὰ συνθεὶς αἰτίαν,
πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἔρχεται πόλιν,
γαυρούμενος καδμείᾳ δυσκλεῶς νίκῃ,
γαννύμενος θ' αἵμασι τοῖς ἐμφυλίοις·
ἦν Ἀνδρονίκῳ καὶ θρασὺς ὑπηρέτης,
ὅμοιος ὡς λέγουσι παραπλησίῳ,
θερμουργὸς, αἰσχρὸς, ἐποφρὰς, μιαιφόνος,
προαιρέσει σύμμορφος αὐτοῦ δεσπότῃ,
τῶν συμφορῶν ὄργανον, ἀνὴρ αἱμάτων,
πλήρης κακίας καὶ χολῆς καὶ πικρίας,
ἀκαμπὲς ἀμείλικτον ἦθος εἰσφέρων,
καλούμενος Στέφανος ἐξέτι νέος,
τοῦ ὕβρεως στέφανος αἰσχύνης ἅμα,
ἐπώνυμον δ' ἁγιοχριστοφορίτης,
ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀντιχριστοφορίτης·
τούτῳ βασιλεὺς ὀργάνῳ κεχρημένος
πλείστους ἀνῄρει, κατέλευεν, ἠδίκει·
δι' οὗ γε κατέλευσεν ἀδίκῳ κρίσει,
καὶ Δούκαν Ἀνδρόνικον σὺν Μακροδούκᾳ,
ἄνδρας ἀρίστους εὐγενεῖς στρατηγέτας·

cunctos propemodum consumendos tradidit.
Atque alios quidem diro supplicio enecuit,
aliis extinxit lumen oculorum
aliis utrumque pedem abscidi iussit,
at manus aliis, heu sanguinarium animum!
Hos oculis digitisque privavit simul,
illos vicissim pedibus atque oculis.
At Theodorum Angelum, heu diram poenam!
adulescentem nobilem et pulcherrimum
effossis oculis senex crudelissimus
asino vili imposuit absque duce,
romanisque finibus procul expulit:
quem errabundum invenientes Turcae
suis receperunt domibus et hospitio,
et qua par erat confoverunt cura.
Leonem item cognomine Synesium
et Manuelem Lachanam egregios viros,
cum quadraginta circiter ornatissimis
deque primaria nobilitate hominibus
miserabiliter ramis suspendit arborum
quae circa urbem Prusam germinabant.
Sic post inflictas quamplurimis poenas,
illinc ad urbem transiit Lopadium,
ibique pari grassatus saevitia,
excaecatoque etiam uno episcopo,
non quasi temere, sed conficta causa;
ad principalem urbem pedem retulit,
gaudens cadmea misere victoria,
atque civili sanguine fuso gestiens.
Habebat Andronicus audacem famulum
similem prorsus, ut aiunt, suo simili,
acrem, audacem, turpem, sanguinarium,
seque studiose conformantem domino,
malorum instrumentum, cruentum virum,
plenum malitia acerbitate bile,
immiti rigidaque natura praeditum,
Stephanum, id est coronam, a puero dictum,
coronam nempe infamiae et contumeliae;
martyris quidem nomen prae se ferentem,
sed Antichristi opera patrantem.
Hoc Andronicus instrumento utens
plurimos laesit, mactavit, lapidavit.
Per hunc iniuste lapidavit etiam
Andronicum Ducam cum Macroduca,
viros egregios nobilesque duces.

Nam cum in regia extra muros domo	τειχῶν γὰρ ἐκτὸς ἐν βασιλείοις δόμοις
Manganae dicta imperator degeret,	ἄνακτος ὄντος Μαγκάνῃ κεκλημένοις,
atque illuc plurima plebis infinitae	ὁρμῆς τε πλείστης συνδρομῆς παντὸς γένους
ipsius iussu turba coacta esset,	ἐκείνου προστάγματι συνηθροισμένου,
producti sunt in publicum ex iis domibus	ἐξάγεται δὲ τῶν ἐκεῖ που δωμάτων
duo praedicti viri ad supplicium,	ἀνδρῶν λεχθεῖσα δυὰς ὡς θανουμένη,
perque omnium manus sunt lapidati,	ϗ παρὰ πάντων λιθολευστεῖται τάχος,
caedis faciente initium iniquae Stephano,	Στεφάνου κατάρχοντος ἀνόμου φόνου,
atque ad cruentum facinus exhortante.	ϗ πάντα θαρρύνοντος εἰς φονουργίαν·
Deinde extinctos, o crudele facinus!	εἶτα νεκροὺς σφῶν, ὢ μισανθρώπου τρόπου,
lignis suspenderunt e regione urbis.	ξύλοις ἀπῃώρησαν ἄστεος πέραν·
His se oblectabat immanibus operibus	τοιοῖσδ' ἐνησμένιζεν ἔργοις ἀτόποις
suppliciis inhumanis et execrandis	φοναῖς ἀπανθρώποις πράξεσιν ὁσημέραι
et exitiosis actibus quotidie	ϗ θανασίμοις τε ϗ στυγητέαις
crudelis Andronici ingenium pessimum.	φονουργὸς Ἀνδρόνικος ἡ φαύλη φύσις·
Hoc imperante urbs Thessalonica,	Τούτου κρατοῦντος Θεσσαλονίκη πόλις,
nobilis illa gloriosa civitas	πόλις περιώνυμος ἀρίστη κλέος
thessalicarum urbium regina	πρόεδρος οὖσα θετταλικῶν ἀστέων
heu Siculorum capta est exercitu,	φεῦ φεῦ ἑάλω σικελικῇ ὁμαιχμίᾳ
et in barbaricum cessit dominatum.	ϗ βαρβαρικῷ κατεδουλώθη κράτει·
Etenim quidam comnenus Alexius	Ἀλέξιος γὰρ ἐκ Κομνηνῶν τις γένους
pessimus homo patriaeque exitium	κάκιστος ἀνὴρ ϗ φθορεὺς Ῥωμαΐδος
ab Andronico relegatus in Scythiam,	παρ' Ἀνδρονίκου φυγαδευθεὶς εἰς σκύθας,
profugus exul venit in Siciliam,	φυγὰς ἀπαίρει πρὸ Σικελίαν τρέχων,
atque latinum insulae tyrannum	ϗ τῷ τυραννεύοντι τῆσδε λατίνῳ
conveniens, atque admissus ad colloquium,	εἰς ὄψιν ἐλθὼν εἰς ὁμιλίαν λόγων
hunc Andronici tanto inflammavit odio,	ὡς εἶχεν ἐξέμηνε κατ' Ἀνδρονίκου·
ut congregatis copiis innumeris	ὅθεν στρατιὰν εὐτρεπίσας μυρίαν
nauticis et pedestribus rex Siciliae	πεζήν τε ναυτικήν τε ῥὴξ Σικελίας
contra romanas expediret terras;	ἐπὶ πόλεις πέπομφε χώρας τ' αὐσόνων·
equestres quidem Epidaurum copias,	ἐπὶ μὲν Ἐπίδαμνον, στρατὸν ἱππέων·
nauticas autem ad Thessalonicam.	τὸν ναυτικὸν δὲ κατὰ Θεσσαλονίκης·
Et Epidaurum quidem virtute bellica	ϗ τὴν μὲν Ἐπίδαμνον ὡς νόμος μάχης
cepit terrestris miles cum vicinia;	στρατὸς κατέσχε, ϗ σὺν αὐτῇ τὰ πέριξ·
populatusque terras interpositas	ϗ διαδραμὼν ϗ σκυλεύσας τὰν μέσῳ,
cursu pervenit illinc ad classem suam	ταῖς ναυτικαῖς μέμικτο ταξιαρχίαις,
Thessalonicae in finibus expectantem.	Θεσσαλονίκης προσμενούσαις τοῖς ὅροις·
Utroque igitur concurrente exercitu	ϗ συνδραμούσης στρατιᾶς ἑκατέρας
a continente terra nempe ac mari,	καθ' ἅλα κατ' ἤπειρον εἰς ὁμαιχμίαν,
et quaquaversus urbem circumdante,	ϗ προσβαλούσης τῇ πόλει πανταχόθεν,
heu heu capta est Thessalonica civitas,	φεῦ φεῦ ἑάλω Θεσσαλονίκη πόλις,
illa, inquam, Macedonum metropolis,	πόλις προεδρεύουσα τῶν Μακεδόνων,
et Siculis coacta cervicem flexit.	ϗ σικελοῖς ἔκλινε πρὸς βίαν κάραν·
Deinceps quantas malorum iliadas	ϗ λοιπὸν οἵας τῶν κακῶν ἰλιάδας,
calamitatum tragoediaeque pelagus	ϗ συμφορῶν πέλαγος ἢ τραγῳδίας

πέπονθεν εἶδεν ἀθλίως αὕτη πόλις,
οὐκ ἐκτραγῳδήσειεν ἄν τις ἀξίως·
τῶν σικελῶν γὰρ εἰσρυέντων εἰς πόλιν,
ἡβηδὸν ἐσφάττοντο πάντες τῷ ξίφει·
ἄλλοι δὲ πάλιν ἐσκυλεύοντ' ἀθλίως.
γυναῖκες ὑβρίζοντο παρθένοις ἅμα,
ϗ πᾶς νεώς τις παρθένων τε ϗ δόμος
τῶν ἔνδον ἐρήμωντο πάντων πρὸς βίαν·
πᾶσα δ' ἀγυιὰ ϗ στενωπὸς ϗ τρίβος
αἱματοφύρτοις ἦν πεχραμένη λύθροις,
ϗ νεκριμαίων σωμάτων πεπλησμένη·
πανταχόθεν γοῦν δάκρυα, θρῆνος, γόος,
ϗ κώκυτός τις, ϗ τραγῳδία ξένη,
ἵνα καθάπαξ συνελὼν τὸ πᾶν φράσω,
ϗ συμμιγὴς θροῦς ἀνεπέμπετ' ἀθρόον·
τοιοῖσδ' ἐνετρύχωτο κακοῖς ἡ πόλις·
ὁ δ' Ἀνδρόνικος τῶν κακῶν οὐκ ἠμέλει·
ἀλλ' οἷα δοῦλος ἀτεχνῶς ἐριννύων
ἢ τελχίνων ὢν δαιμόνων ὑπηρέτης,
ἤγουν ἀπηνὸς Ἔχετος ἢ Καμβύσης,
ἢ Φάλαρις ἄγριος ἢ ταυροσκύθης
ὑπήκοον πᾶν ἐκρεανόμει τάλας·
ὁμαίμονας μὲν Σεβαστιανοὺς δύο
κακῶς ἀναρτᾷ καὶ θανατοῖ τῷ ξύλῳ.
Ἀλέξιον δὲ Μανουὴλ παῖδα νόθον
ὃν εἶχε γαμβρὸν εἰς θυγατέρα νόθην,
ἐξ ὀμμάτων τίθησιν ἀδίκῳ δίκῃ,
ϗ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐκτυφλοῖ τοὺς βελτίους·
ἕνα δὲ τὸν Μάμαλον ὑπογραφέων
πυρὶ παραδέδωκεν ἐν τῷ σταδίῳ·
ϗ Τρίψυχον δ' αὖ, ὡς ἐπαινῶ σ' ὦ δίκη,
ὃς ἔδρασεν χείριστα πολλοὺς ἀδίκως,
ἔθηκε τυφλὸν μὴ βλέποντα φωσφόρον·
ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ ϗ βραχεῖ φάναι,
ἐφ' ἡμερῶν τούτου γε Τίμωνος τρόπων,
θλῖψις, ὀδύνη, συμφορῶν μυρμηκία
πάντας κατεῖχε, συνοχή τε δακρύων,
ϗ χαλεπῶν σύῤῥοια ϗ τρικυμίας·
καθ' ἣν γὰρ οὐκ ἔδρασε κακῶς ἡμέραν
τῶν τινα λαμπρῶν τιμίων τῶν ἐν τέλει,
παντάπαν ἀβίωτον ὑγεῖθ' ἡμέραν·
ὅθεν γυναῖκες ἄνδρες ἠγμένοι βίᾳ
φρουρᾷ τε λοιμῷ ϗ κολάσει ϗ μόρῳ,
ὠπῶν σβέσει τε σωματικαῖς αἰκίαις,
ἄλλαις τε ποιναῖς παρεδίδοντ' ἀδίκως·

perpessa sit ac viderit infelix civitas
nemo pro meritis saue narrare queat.
Siculis enim in urbem irrumpentibus,
puberes cuncti caedebantur gladio,
reliqui bonis nudabantur misere,
matronae virginesque dehonestabantur:
omnia templa et parthenopaea
despoliabantur violenta manu:
plateae omnes, angiportus, viae,
morticinis corporibus plenae erant,
cruentique tabi rivis redundabant.
Ergo lacrimae ubique, luctus, clamor,
ululatus, et horribilis tragoedia:
sic enim paucis dicere rem verbis iuvat;
mixtusque ferebatur ad caelum clamor.
Atque his civitas atterebatur malis.
At Andronicus malitiam suam non desinens,
quin adeo ceu furiarum quidam famulus,
et lymphatorum daemonum minister,
crudelis nempe Echetus vel Cambyses,
vel Phalaris ferinus vel scytha tauricus
subditos cunctos miser devorabat.
Etenim fratres Sebastianos duos
diro suspensos interfecit ligno.
Alexium Manuelis notbum filium,
cui spuriam filiam suam iugarat nuptiis,
oculis cassum fecit sententia iniqua,
eiusque potiores adsoclas excaecavit.
Scribam autem quemdam dictum Mamalum
flammis exurendum in stadio tradidit.
Tripsychum quoque, o iustum Dei iudicium!
inique multis pessima qui fecerat,
caecum solisque radiis carentem fecit.
Atque ut summatim breviterque dicam,
huius novelli tempore Timonis,
poenae, tristitia, calamitatum cumulus
cunctos tenebant, lacrymaeque inges,
et malorum quidam torrens ac tempestas.
Qua die enim nemini male fecerat,
nobilium nempe hominum atque procerum,
hoc se vixisse non putabat dic.
Feminae ergo et viri rapti domibus
vinclis, fame, mortibus, vexationibus,
oculorum orbitate et cruciatibus,
aliisque poenis plectebantur innocui.

His se oblectabat actibus imperator.
Sed boni quiddam aequique simul inerat:
nam beneficiis recreabat plurimis
pauperes subditos tenuesque, siquidem
vere sibi benivolos comperiret:
ac praepotentium iniustas direptiones,
criminumque fontem avaritiam
cuncto romano submovens imperio,
meliori conditioni provincias reddidit.
Tunc nusquam exactoris audisses minas,
qui tenuiorum patrimonia quateret
quamlibet obtendens malitiae causam.
neque venalia exposita vidisses
tunc vectigalia publica redemptoribus:
verum qui Caesari rem dedisset Caesaris,
de reliquo securam agebat vitam.
Iam qui tributa publica exigebat
stipendiis ipse instructus id iuste agebat:
quia gratis nempe dabantur dignitates
cunctae cuique optimo ac merenti,
nemini indigno qui pecunia emeret.
Ergo ut carminibus psaltes David cecinit,
iustitia simul et venusta pax
tunc coniuratae amice osculabantur.
Insuper morem impium scelestissimum,
facinus inhumanum iniustissimum,
nempe uti naves alicubi naufragae
ventorum violentia et tempestatis
confractae, et mox ad littora proiectae
sarcinae direptionem ac perniciem
contra fas omne ab accolis paterentur,
sustulit Andronicus regio nutu:
qui gravi iussu ac minis vehementibus
certam constituit mortem ac supplicium
his qui decretum violarent suum,
idque cum poena aeternum ratumque voluit.
Siquis locorum, inquit, maritimorum
possessor est de genere optimatium,
seu magistratum traditum a me gerens,
primo se ipsum dein subditorum ordinem
ad Dei sanctum timorem instituat,
atque ad imperii nostri reverentiam.
Tum praedii siquem dominum maritimi
provinciaeve praesidem, quamvis nobilem,
de naufragarum navium quidpiam sarcinis
percepisse certo constabit indicio,

τοιαῖσδ' ἐνησμένιζε πράξεσιν ἄναξ·
ὅμως μετεῖχεν ἀγαθῶν ϗ μετρίων·
ἔθαλπε ϗ γὰρ δωρεαῖς ὑπηκόων
τοὺς ἐνδεεῖς τε ϗ πένητας πλησίως
ἣν εὐνοοῦντας ᾔσθετο σφᾶς ἀδόλως·
ϗ τῶν δυνατῶν ἁρπαγὰς τὰς ἀδίκους
ϗ κακιῶν πίδακα πλεονεξίαν
ἐκ Ῥωμαΐδος ἀπελάσας χωρίων
ἐπαρχίας ἤγαγεν εἰς ἐπιδόσεις·
οὐκ ἦν ἀπειλὴν πράκτορος κλύειν τότε
ϗ τὰ πενήτων πάντα καλαμωμένη,
ἐν τῷ μόνου πρόφασιν εὑρεῖν κακίας·
οὐ δημοσίων ὠνίους τὰς ἐκτίσεις
ὁρᾷν τελωμένας γε τοῖς ᾑρημένοις,
ἀλλ' ἀποδούς τις καίσαρι τὰ καισάρων
ὑπῆρχε λοιπὸν ἀπαθὴς κακῶν ἔτι·
ὡς δημόσια πᾶς τις εἰσπράττων τότε
ὀψωνίοις ἦν τάδ' ἀπαιτῶν ἐν δίκῃ·
ἀρχιερεσιῶν προῖκα παρεσχημένων
πασῶν ἀριστίνδην τε ϗ κατ' ἀξίαν,
οὐδὲν δὲ πλουτίνδην γε τοῖς ἐκ τριόδων.
ἣ Δαβὶδ οὐκοῦν ἐμμελῶς ψάλλων λέγει
δικαιοσύνης πρὸς δέ γ' εἰρήνης χάρις
συνελθοῦν ἠσπάσαντο φιλίως τότε·
ἔθος δ' ἐναγὲς ϗ παράνομον λίαν
ϗ πρᾶξιν ἀπάνθρωπον ἀδικωτάτην
τῶν ναυαγουσῶν φορτίδων κατὰ τόπους
ἐκ πνευμάτων βίας τε ϗ καταιγίδος
ϗ συντριβουσῶν εἶτ' ἀκταῖς ἐῤῥιμμένων
ἀγωγίμων σκύλευσιν ἁρπαγὴν λύσιν
πρὸς τῶν προσοίκων ἀσεβῶς τελουμένας,
ἔστησεν οὗτος ἀντιπνεύσας ὡς κράτωρ
σφοδραῖς ἀπειλαῖς προσταγαῖς ἐμβριθέσιν
ἀσυμπαθῶς θάνατον ἕξειν ζημίαν,
πάντα παραβαίνοντα προστεταγμένα,
παρεγγυώσαις ϗ κυρούσαις εἰσάπαν·
εἴτις γάρ, εἶπε, χωρίων παραλίων
κύριός ἐστιν εὐγενῶν ἐντίμων,
ἢ παρ' ἐμοῦ πέφυκεν ἀρχὴν διέπων,
πρώτισθ' ἑαυτὸν εἶθ' ὑπηκόων στῖφος
καταρτισάτω πρὸς θεοῦ θεῖον φόβον
ὑποστολήν τε τῆς ἐμῆς κραταρχίας·
ὁ δεσπότης πᾶς κτήματος παραλίου
ἐπαρχίας ἄρχων τε, κἂν ᾖ τίμιος,
ὁ παρὰ νηῶν ναυαγουσῶν λαμβάνων
ἀγωγίμων τι, φανερῶς γινωσκέτω,

πρόστιμον ἔξων τὸν θάνατον ἐνδίκως·
κἂν ᾖ μὲν αὐτὸς καθαρὸς τῇ καρδίᾳ
χερσὶ δ' ἀθῷος ἀμέθυκτος τ' εἰσάπαν,
οἱ δ' ὑποχεῖρα κάτοχοι ταῖς αἰτίαις,
ἄρχοντι καὶ γὰρ ἐξισοῦσθαι προστάτῃ
εἰώθεν ἅπαν ὑποχείριον θέλειν,
τίσει δὲ πότμον ἐντολῶν παραβάτης,
φρικαλέον τε καὶ δυσήκουστον τάχα·
παθὼν κρεμάθραν, ἀνάτασίν τ' ἀθλίαν,
νεὼς ἐφ' ἱστοῦ συντριβείσης τῷ σάλῳ·
τοιόνδ' ἐπισείσας γε σύμπασι δέος,
θεοστυγὲς πέπαυκε κρατῆσαν ἔθος·
καὶ λοιπὸν οὐκ ἦν καθορᾷν τὰς φορτίδας
περιπεσούσας ἐκ σάλου ναυαγίῳ,
ἀγωγίμων σκύλευσιν ὑφισταμένας·
ἀλλ' ἦν γαλήνην ἐκ τρικυμίας βλέπειν
διαγελῶσαν ναυαγούσαις ὁλκάσιν·
ἦν καὶ κολαστὴς χειροδίκαις ἀνδράσι,
ποινήν τε τιθεὶς ἀδικοῦσι καὶ δίκην,
κἂν ἦν ἀδικῶν εὐγενῶν λαμπρῶν γένει,
ὡς μὴ κατ' ὄψιν ἀλλὰ δικαίως κρίνων,
καὶ κατὰ μικρὸν ᾗ φασι καὶ τὸν μέγαν.
Καὶ τῶν τεσσαράκοντα Χριστοῦ μαρτύρων
ναὸν περιώνυμον ἠγλαϊσμένον
χρόνῳ παλαιωθέντα καὶ κεκμηκότα
ἀνανεοῖ κάλλιστα πλείσταις δαπάναις·
οὗ καὶ δόμους ἤγειρε πρὸς κατοικίαν,
δεῆσαν ἐλθεῖν πρὸς νεὼν τῶν μαρτύρων
πολυτελεῖς τε καὶ ποικίλους τέχνῃ ξένους·
καὶ πατέρας δὲ τῶν λόγων καὶ τοὺς λόγους
οὗτος βασιλεὺς ἀξίους τιθεὶς λόγου
σφᾶς δωρεαῖς ἥδυνεν ἁβραῖς ὡς θέμις·
ὢν δ' ἀτεχνῶς μάγειρος ἀνθρώπων ὅδε,
μᾶλλον δὲ σατὰν ἄλλος ἀνθρωποκτόνος
ᾗ φησι Δαβὶδ ὠδινήσας δὴ πόνον,
παρανομίας ἀποτίκτει φεῦ μόρον·
ὥριστο τοίνυν, ὦ μισανθρώπου τρόπου,
καθειργμένους ξύμπαντας εἴ τι φυγάδας
ἄρδην βυθῷ τε καὶ ξίφει καὶ θανάτῳ
παραδοθέντας τὸν βίον καταστρέφειν,
αὐτούς τε πάντας καὶ προσήκοντας γένει·
τί γὰρ κεφαλῆς εἰ μιᾶς τετμημένης
φυήσεται κάρηνα χείρω καὶ πλέω;
ὦ παμμιάρου καὶ θεοστυγοῦς δίκης,

hunc manet dirum merito supplicium:
etiamsi forte ipsemet mente purus
manuque prorsus incontaminatus fuerit,
si tamen eius subditi se reos fecerint;
quandoquidem rectori praesidentique
subditi cuncti conformari solent.
Transgressor autem legis perpetietur
inauditam illico horrendam mortem,
triste nempe suspendium extensionemque
in malo navis naufragae experietur.
Cum talem cunctis incussisset metum,
inveterati moris cessavit scelus.
Exin iam nulli contingebat navi
ut spoliaretur onere a praedonibus
si forte in mari faceret naufragium:
sed tempestati serenitas successerat
periclitantibus favens onerariis.
Insuper Andronicus iniustos homines
poena adficiebat debitaque ultione,
quantumvis reus nobilis clarusque foret:
scilicet haud pro persona sed iuste iudicans,
et tenuem atque magnum perinde aestimans.
Is etiam Christi quadraginta martyrum
celebre valde templum et ornatissimum,
tunc laborantem temporis iniuria,
instauravit optime impensa plurima:
ibique aedes ad habitandum struxit,
siquando ad dictum templum ipse accederet,
vario artificio sumptuosoque miras.
Insuper litteras cum suis professoribus
hic imperator plurimi aestimavit,
largisque fovit donis prout fas erat.
Iam quum hic esset prorsus lanius hominum,
Immo vero satan alter homicida,
ubi concepit, ut ait David, dolorem,
iniquitatis peperit eheu mortem.
Decretum fit, proh inhumanum facinus!
ut cuncti inclusi carcere vel exules
mari, vel gladio, vel alio mortis genere,
nemine excepto, vitae finem cernant,
ipsi et coniuncti omnes iure generis.
Cur enim, ait, uno resecto capite,
alia consurgent plura et peiora?
hem execeranda horribilis sententia!

hem maledictum satanicum decretum,
a quo tot leto destinabantur homines!
Atque hoc inscriptum libellis decretum
ab iniquissimis acceptum iudicibus
Andronicus imperator custodiebat:
idque heu quantocius exsecuturus erat,
pecudum instar tot homines iugulans,
quotquot per imperium in vinclis erant
cum consanguineis cunctis et affinibus,
nisi creator generis humani ac dominus
praeoccupasset perdere Andronicum,
taliaque in cassum vertere consilia.
Interim Andronicus cuncta cernens
adversa sibi fieri et difficilia
propter victores siculos exercitus,
qui Thessalonicam occupaverant,
prout superior narravit historia,
et nunc iam Serras Bolerumque advenerant;
insuper gnarus subditis se iuvisum;
ad divinandum temporis futuri casus
per homines hariolos convertit animum
abominanda utens hydromantia.
Et interesse quidem cum hariolis
noluit ipse, derisionem cavens;
verum haec ministro commisit Stephano
sacra nocturno tempore peragere:
qui ad se vocans Sethum quendam nomine
caecum, sed arte hariolum, ob idque olim
iusta sententia oculis privatum
a Manuele purpurae regiae flosculo;
interrogare coepit malos daemonas
per nefariae artis incantationes,
quisnam post Andronicum Caesar foret?
vel huius quisnam raperet imperium?
Daemon ex pelvi retulit ambigua,
et perobscure dum per aquam loquitur
delineavit litteris fallacibus,
quantum coniicere licuit, Isaacium.
Nec vero nominis cuncta elementa scripsit,
sed semiplenae obtulit tamquam lunae
figuram dimidiatam, atque ambigue
ei lunae iota litteram praeposuit.

ϗ σατανικοῦ σκέμματος μιαστίας,
κατακρίνοντος παντὸς ἀνθρώπου μόρον·
σκέμμα πονηρὸν ἔγγραφον τόμοις τόδε
πρὸς τῶν κρινόντων ἄνομα δικασπόλων,
εἴληφεν Ἀνδρόνικος φυλάττειν κράτωρ·
ὃ τάχ' ἂν ἐξήνυστο φεῦ φεῦ πρὸς πέρας,
ϗ πάντες ἐσφάττοντο θρεμμάτων δίκην
οἱ πανταχοῦ γῆς αὐσόνων καθειργμένοι
σὺν τοῖς καθ' αἷμα ϗ προσήκουσι γένει,
εἰ μὴ βροτουργὸς τῶν ὅλων ϗ δεσπότης
ἔθηκεν Ἀνδρόνικον ἐκ ποδῶν φθάσας,
σκέμματα δ' ἀπέδειξεν ἄκυρα τάδε·
οὗτος στενὰ οἱ καθορῶν πανταχόθεν
πράγματα συμβαίνοντα δύσκολα πάνυ
ἐκ σικελικῶν δυσμάχων στρατευμάτων,
ἅπερ παρεστήσατο Θεσσαλονίκην,
ὡς ἀνόπιν εἴρηκεν ἱστορεῖν φθάσαν,
ϗ μέχρι Σιῤῥῶν ϗ Βολεροῦ πεφθάκει·
πρὸς δ' αὖ ἑαυτῷ δυσμενοῦς ὑπηκόου,
ἀπεῖδε πρὸς πρόγνωσιν ὧν μέλλων χρόνος
τὴν ἔκβασιν δίδωσιν ἠρωτηκόσι
τὴν διὰ πλυνοῦ μαντικῆς τε φευκτέας·
ἀλλὰ παρεῖναι τοῖς τελουμένοις τότε
αὐτὸς μὲν ἀπείπατο μῶμον ἐκκλίνων,
ὑπηρέτῃ δ' ἁγιοχριστοφορίτῃ
φέρων ἀνατίθησι νυκτεργασίαν·
ὃς παραλαβὼν τινα Σὴθ κεκλημένον
πηρὸν μὲν ὄψεις, μαντικὴν δ' ἠσκημένον,
οὗ χάριν ἐγκέκοπτο τὰς κόρας πάλαι
πρὸς πορφυρανθοῦς Μανουὴλ μάλ' ἐνδίκως·
πυνθάνεται δὴ τῶν πονηρῶν πνευμάτων
φαύλης ἐπῳδῆς μαντικῇ πεπραγμένης,
ὅστις μετ' Ἀνδρόνικον ἄρξων τυγχάνει,
ἢ παραλύσων τόνδε τῆς κραταρχίας·
πνεῦμα δ' ἀνεῖλεν ἐκ πλυνοῦ βεβυσμένον
μᾶλλον δ' ἀμυδρῶς ὡς ἐν ὕδασι λέγον
σκιαγραφεῖ γράμμασι πεπλανημένοις
Ἰσαάκιον ὡς ἐνῆν ἀπεικάσαι·
οὐ κλήσεως γράμματα συντάξαν ὅλα,
ὥσπερ σελήνης δ' ἀμφικύρτου φαντάσαν
ἡμίτομον σχῆμά τι ϗ πεπλασμένον,
ϗ τοῦδ' ἰῶτα προγράφει λοξῶς τύπον (1)·

(1) Scilicet antiquus typus graeci sigmatis est C, cui praeposita I satis portendebat nomen Isaacii IC. Verum Nicetas choniates hist. II. 9. ait litteram I non praepositam sed subiunctam fuisse, ob augendam ambiguitatem.

ἤκουσεν Ἀνδρόνικος πυθίους λόγους,
καὶ καιρὸν εἰπεῖν ἀξιοῖ καθ' ὃν τάδε·
πεῦσις τελεσμὸν γίγνεται δὴ δευτέρα,
καὶ πνεῦμ' ἀνεῖλε δι' ἐπασμάτων τάδε,
ὡς ἡμέρας ἐντεῦθεν ὑπάρξει τάδε,
καθ' ἣν τὸ τρισόλβιον ὑψοῦται ξύλον,
μίαν δ' ὁ σεπτέμβριος ἦγε πρὸς δέκα,
ὅταν ἐδρᾶτο πρᾶξις ἀρρητουργίας,
ὁ λῆρον ἡγήσατο γνοὺς ταῦτα κράτωρ·
πῶς ἂν ποτ' ἰσχύσειεν εἰπὼν Κυπρόθεν
πλεύσας Ἰσαάκιος ἐν βραχεῖ χρόνῳ
οὕτω καταστρέψαι με τῆς κρατ αρχίας;
τὸν κυπρίων τύραννον οἰηθεὶς πέλειν
τὸν καθελεῖν μέλλοντα τόνδε τοῦ κράτους,
ἄνδρα κομνηνῶν ἐκ γένους κατηγμένον,
ἀποστάτην δὲ τοῦ κράτους δεδειγμένον,
ἀρχήν τε τὴν ὕπαρχον, εἰς ἀναρχίαν
τυραννίδα τε δυσμενῶς τεθεικότα,
τὴν Ἰσάκου κλῆσιν δὲ πεπλουτηκότα·
οὕτω νομίσας Ἀνδρόνικος καὶ φράσας,
εἰς ἀρχικὰ δώματα τὰ πρὸς Ἀνάπλῳ
πρὸς διατριβὴν καὶ διάχυσιν ἔβη·
ὁ δ' αὖ κακοῦργος ἀντιχριστοφορίτης
τρέχων ἀφίκτο σὺν ὀλίγοις οἰκέταις
πρὸς οἰκίαν τὤκτιστον Ἰσαακίου,
καὶ τόνδ' ἐφώνει τῶν δόμων κατιέναι·
καὶ τῷδ' ὁμαρτεῖν οὗ δοκεῖ πορευτέον·
ὁ μὲν δεδιὼς τὴν ὁμοκλὴν αὐτίκα,
θεοκλυτῶν ὑπῆρχε ῥυσθῆναι μόρου·
ὁ δ' ἀγρίῳ βλέμματι καὶ βοῇ πάλιν
αὐτὸν κατελθεῖν ἐγκελεύεται τάχος·
ἀλλ' ὡς ἑώρα βραδύνοντα καὶ πάλιν,
τοῖς οἰκέταις ἂν ἐγκραγὼν μετὰ χόλου
σύροντας αὐτὸν κατάγειν οἰκημάτων·
μόλις κατελθὼν ἐκβιασθεὶς τῇ βίᾳ
ἵππον τ' ἀναβὰς εὐτρεπισμένον τότε
ἐξ Ἀγγέλων Ἴσακος ἀνδρειοφρόνως
σπασάμενος φάσγανον ἠκονημένον,
ἐφάλλεται δὴ ἀντιχριστοφορίτῃ,
καὶ κατενεγκὼν τοῦδε πληγὴν καιρίαν,
διχῇ κεφαλὴν διέκοψε τῇ σπάθῃ·
ὃν καὶ προκεῖσθαι τοῖς κυσὶ λιπὼν ἕλωρ,
ὅλῳ ῥυτῆρι πρὸς νεὼν τρέχει μέγαν
δι' ἀγορᾶς τε καὶ λεωφόρου μέσης·

Oraculi Andronicus verbis cognitis,
tempus poposcit scire quo haec fierent.
Iterum ergo rogatur oraculum.
Tum sic composito carmine daemon ait:
haec intra diem exitum sunt habitura
quo venerandum solet exaltari lignum:
porro septembris iam erat dies undecima
dum haec arcana divinatio fieret.
Has imperator nugas esse credidit:
quomodo enim, inqoit, Cypro poterit
huc navigare Isaacius tam brevi tempore,
meumque regni solium evertere?
Existimabat enim tyrannum cyprium
ad eversionem sui venturum throni,
virum comnena de gente progenitum,
qui perduellem semet imperio exhibens
insulae praefecturam ad se rapuerat,
ibique saevam exercebat tyrannidem,
atque Isacus nomine appellabatur.
Sic Andronicus dicens atque existimans,
ad regias aedes ivit quae sunt in Anaplo
ut sese in illo oblectaret hospitio.
Interim tamen maleficos Stephanus
cum paucis raptim venit familiaribus
ad pulchras aedes Isaacii Angeli,
eumque voce iussit prodire domo,
seque ducem sequi quorsum tenderet.
Ille minaci consternatus voce,
ut se morti subduceret Deum rogabat.
Stephanus torvis oculis inclamans iterum
ut sine mora sequeretur iubet.
Verum ut vidit demorantem adhuc,
intendit vocem ad satellites suos,
ut cum correptum aedibus protraherent.
Tum demum tali vi coactus equum,
qui bene instructus aderat, conscendit
Angelus Isaacius, somptoque animo
acutum gladium de vagina promens
impetu contra Stephanum impium ruit,
atque eum mortali consecutus ictu,
caput bifariam ensis acie secoit;
et praedam canibus hominem relinquens,
effuso cursu magnum ad templum venit
per viam publicam perque forum medium;

nudumque adhuc manu gladium gerens
cunctis inclamabat, hoc ego gladio
capite obtruncavi scelestum Stephanum.
At ubi in magnum pervenit templum
homicidarum pulpitum insedit.
Deinceps confluente turba maxima
innumeroque populo ad Isaacium,
hic obsecrabat ut sibi suppetias
ferrent et validam defensionem,
in ipsis nempe posito mortis ianuis.
Reapse ad hoc fautores permulti erant,
maxime quidem genere propinqui.
Quumque a rege nemo superveniret
qui coepta illa minis disturbaret,
praedicti fautores sumpta audacia
liberis iam succlamabant vocibus,
atque Isaacio firmam spondebant opem.
Ergo ut illa praeteriit prima dies,
iamque alia advenerat, summo mane
populus cunctus byzantinae urbis
fluminis instar ociter ruentis
ad praecipuum confluxit templum Dei.
Cur autem ego longos sermones nectam?
incessunt maledictis Andronicum,
Isaaciumque dignum edicunt stemmate.
Insuper omnes carceribus clausos
emittunt, atque turbam conficiunt maximam.
Tunc vero innumeros vidisses ensiferos,
thoracibus et scutis armisque accinctos,
alios denique lignis clavisque instructos.
Sic ergo adstante concione omnigena
rex atque imperator Isaacius
concordi labio a cunctis acclamatur,
dum ei quidam in caput imponeret
imperatoris maximi Constantini
coronam quae de sacra pendebat mensa.
Quum Andronicum tamen adhuc timens
coronam Isaacius aegre admitteret,
patruus eiusdem praesens Iohannes Ducas,

καὶ χειρὶ γυμνὸν τὸ ξίφος φέρων ἔτι
πᾶσιν τορὸν κέκραγε, τῷδε τῷ ξίφει
τεμεῖν κεφαλὴν ἀντιχριστοφορίτου·
ἐπεὶ δὲ ναὸν εἰσέδραμε τὸν μέγαν,
τὸν τῶν φονουργῶν ἔσχεν εἰς στάσιν τόπον· (1)
εἶτα συνέῤῥει κατὰ χιλιοστύας
ἄπειρα πλήθη πρὸς θέαν Ἰσαακίου,
οὓς ϗ καθικέτευσε τῷδ' ὑπαμύνειν
ϗ τὴν δυνατὴν εἰσφέρειν συμμαχίαν,
ὄντι πρὸς αὐταῖς τῆς θανάτου ταῖς πύλαις·
ὧ ϗ κατανεύοντες εἶχον εἰς τόδε
ἄλλως τε πολλοὺς ϗ προσήκοντας γένει·
ἐπεὶ δὲ παρῆν οὔ τις ἐκ βασιλέως
ἐπαγανακτῶν οὐδ' ὅλως τοῖς δρωμένοις,
οἱ συλλεγέντες θάρσος ἀνειληφότες
ἐχρῶντο γλώττῃ παντάπασιν ἀσύλῳ,
ϗ τῷδ' ἐπηγγέλλοντο σύναρσιν ξένην·
ὡς οὖν ἐκείνη παρέδραμεν ἡμέρα,
ἄλλη δ' ἐπῆλθε, πρωΐας οὔσης ἔτι,
ὅμιλος ἅπας ἀστικὸς Βυζαντίδος
κατὰ ποταμῶν ῥεύματα ταχυῤῥόων
εἰς ναὸν εἰσέῤῥευσε τῆς θεοῦ μέγαν·
ϗ τί με δεῖ γράφοντα μηκύνειν λόγον;
βάλλουσιν Ἀνδρόνικον ταῖς δυσφημίαις,
κρίνουσι δ' Ἰσάκιον ἄξιον στέφους·
πρὸς τοῖσδε πάντας φυλακαῖς καθειργμένους
ἀνέντες εἱρκτῆς, πλεῖστον ἤθροισαν στῖφος·
ἦν λοιπὸν ἰδεῖν μυρίους ξιφηφόρους
πεφραγμένους θώραξιν ἀσπίσιν ὅπλοις,
ἄλλους ῥοπάλοις ϗ ξύλοις ὡπλισμένους·
ϗ συναγωγῆς παμμιγοῦς ἠθροισμένης
Ἰσαάκιος βασιλεὺς αὐτοκράτωρ
φημίζεται δὴ παρὰ πάντων χειλέων,
ἐφαρμόσαντος τινὸς αὐτοῦ τῇ κάρᾳ
στέφος μεγίστου κράτορος Κωνσταντίνου
ἄνω τραπέζης μυστικῆς ἠρτημένον·
τοῦτο τὸ πρῶτον Ἀνδρονίκου τῷ δέει
στεφηφορίαν ῥᾷστα μὴ δεδεγμένου,
θεῖος συνεστὼς ὁ Δούκας Ἰωάννης

(1) Nicetas choniates lib. II. 101: *τὸν θεῖον εἰσιὼν ναὸν, ἄνεισι τὸν ἀνάσταθμον, ὃν οἱ φονεῖς ἀνερχόμενοι, τὸ οἰκεῖον ἀνακαλυμμένως διατρανοῦσι πλημμέλημα, τὴν ἐκ τῶν εἰσιόντων τέ καὶ ἐξιόντων τὸ ἱερώτατον τέμενος αἰτοῦντες συγχώρησιν: templum ingressus eam sedem conscendit in qua homicidae suum facinus publice confitentes, ab ingredientibus sanctissimum locum egredientibusque veniam petunt.*

ἀνὴρ πολιὸς φαλακρὸς βαθυγέρων,
κάλυμμα κάρας ἐκβαλὼν ἐλιπάρει
ἐπὶ κεφαλὴν ἰδίαν θεῖναι στέφος·
δῆμος δ' ἰδόντες ἐψιλωμένην κάραν,
λαβοῦν ἀπηγόρευσαν αὐτῷ τὸ στέφος,
γέροντ' δ' ἐπ' αὐτοὺς βασιλεύειν μηκέτι
δι' Ἀνδρόνικον μὴ θέλειν εἰρηκότες,
πολλὰ παρ' αὐτοῦ τῶν κακῶν πεπονθότες·
Τέως δ' ὑπάρξας δημοπρόβλητος κράτωρ
Ἴσακος ὡς ἄνωθεν ἱστορεῖν ἔφην,
ᾔει πρὸς οἴκους τοὺς βασιλείους βάδην
σὺν πατριάρχῃ καὶ λαῷ πλείστῳ στίφει·
Ἀνδρόνικος δ' ὢν ἐν Μελουδίου δόμοις
ἐπείπερ ἠκούσατο τὰ πεπραγμένα,
ἧκε τριήρει πρὸς παλάτιον μέγα
ἐν ἀστέρῳ δή τινι πεπλευκὼς τάχει·
ὡς οὖν ἀφῖκτο καὶ νεόχριστος κράτωρ,
ἀντιμαχεῖν ἤρξατο κρατάρχης γέρων
ἰστοὺς ἀφιεὶς ὑψόθεν σὺν βραχέσιν
πᾶσιν ἐπιοῦσι τε καὶ στεφηφόρῳ·
ὡς τηνάλλως δ' ἔγνωκε μοχθῶν τρεγέρων,
πέδιλα ῥίψας κοκκοβαφῆ καὶ στέφος
καὶ τοῦ τραχήλου σταυρὸν ἐκβαλὼν τάλας,
ἐνθεὶς δὲ κρατὶ βαρβαρικόν τι πῖλον,
ἐμβὰς τριήρει πρὸς ταυροσκύθας ἔπλει·
εἴσω δ' Ἰσαάκιος ἀρχικῶν δόμων,
εὐθὺς παρελθὼν βασιλεύς τ' αὐτοκράτωρ
ἀναγορευθεὶς Ῥωμαΐδος τῆς ὅλης
ἔστειλεν Ἀνδρόνικον ἄξοντας τάχος·
ὃν κατὰ Χηλὴν ἄστυ συνειληφότες,
ὡς φθὰς ἔφην, φεύγοντα πρὸς ταυροσκύθας
ἄνακτι παρέστησαν Ἰσαακίῳ·
καὶ λοιπὸν οἵαις ἐξέτριψεν αἰκίαις
ὅσαις τε ποιναῖς Ἰσαάκιος κράτωρ
τὸν ἄθλιον γέροντα τόνδε καὶ βίαις
οὐκ ἄν τις ἰσχύσειεν εἰπεῖν ῥαδίως·
ὅμως φράσαιμ' ἂν συνελὼν κατὰ σθένος·
καθείργνυται πρῶτα μὲν οὗτος εἰς πόλιν
δεσμοῖς σιδηροῖς ἐνδεθεὶς δειρὴν πόδας·
εἶτ' ἐμφανισθεὶς ἀθλίως οὕτως ἔχων
τῷ βασιλεῖ, σκώμμασι βάλλεται τάλας
καὶ λοιδορησμῶν νιφάσιν ἀπειρίτων,
ῥαπίζεται μάστιξι γλουτοὺς καὶ ῥάχιν,
κάραν ψιλοῦται τῶν τριχῶν καὶ τὴν γένυν,

vir canus, immo et calvus et senecio,
denudans caput pileo, obsecrabat
ut suam frontem redimirent stemmate.
Populus recalvastrum caput cernens,
negavit huic coronam se donaturum;
aitque regem senem se iam nolle,
Andronici nempe causa a quo malorum
tantam nuper congeriem perpessi erant.
Tunc ergo a populo electus imperator
Isaacius, ut meum hactenus carmen dixit,
ad regiam pedetemtim ibat domum
cum patriarcha populoque plurimo.
At Andronicus in Meludii regia
versans, ut gestam rem inaudiit,
venit trireme ad palatium magnum,
volucri nempe cursu fretum permeans.
Superveniente tunc novello Caesare,
repugnare coepit armis senex dominus,
tela cum paucis desuper coniiciens
contra adventantes omnes atque Caesarem.
Sed cum se frustra laborare senex
sensit, purpureas crepidas et coronam
abiecit, crucemque miser collo abstulit;
barbaricumque capiti imponens pileum,
trireme inscensa ad Tauridem fugiebat.
Ingressus autem palatium Isaacius,
statim romani universi imperii
dominus acclamatus atque imperator
misit qui Andronicum ad se retraherent;
quem prope urbem Chelen comprehensum,
dum fugeret ut diximus ad Scythas tauricos,
imperatori obtulerunt Isaacio.
Quantis deinde attriverit cruciatibus
quotque suppliciis Isaacius imperator
infelicem hunc senem quotque poenis,
vix est humano effabile eloquio,
attamen dicam breviter pro viribus.
Urbano primum concluditur carcere
collum catenis vinctus atque pedes;
atque hac tristi exhibitus in specie
regi, conviciis appetitur miser
maledictisque obruitur innumeris;
verberibus lumbos teritur et nates,
barba et capillo carptim nudatur caput,

excutiuntur dentes inflictis ictibus,
ludibriique gratia ac risus traditur
suismet inimicis et carnificibus.
Fert petulantias contumelias verbera,
tunditur os alapis, varie adfligitur,
malorum iliadem trogoediamque patitur
et miseriarum infinitum pelagus:
praesertim vero vexatur a feminis,
quibus oculorum lumen eripuerat,
vel maritos partim nece abstulerat
partim effossis oculis excaecaverat
pro sua saevitia mortalis hic pessimus.
Postremo impositus, hem auditu horribile!
scabioso infeliciter camelo,
qui Romanorum nuper imperator,
quem circa regii resonabant plausus,
per forum ducitur perque vias publicas
triumphum turba spectante turpissimum,
ipse vix tectus vili tunicula
tegmine nudum cranium ostentans;
lugubre visu narratuque horribile
uberes lacrimas sine dubio eliciens
mitibus ex oculis, qui solent miseros
naturaque socios, prout fas est, aspicere.
At plebeiorum vilissima colluvies,
fartores et coriarii ac sutores,
dardanariorum stolida collegia,
pompam ducentes triumphumq. huiusmodi,
vel potius id ludibrium et deridiculum,
nullum praetermittebant poenae genus,
opprobrii, maleficii, contumeliae,
quin Andronico per nefas impingerent.
Alii siquidem, o vesanum furorem!
percussum discerpebant ipsius cranium
dorsumque ligneis inclementer clavis:
alii latus renes atque podicem
suffodiebant cultris atque subulis,
alii inquinabant fimo nares bubulo,
alii spurcitias corporum in vultum eius
spongiis expressas saepe coniiciebant:
audaces autem quidam ac ferociores
lapidibus adpetebant dicentes canem
et cerberum atque feram sanguinariam,
atque his similia per summum furorem.
Verum ut verba ad compendium conferam,

ϗ τοὺς ὀδόντας ἐξεκρούσθη πρὸς βίαν·
ἐκδίδοται παίγνιον ἄθυρμα γέλως
μισοῦσιν αὐτὸν ϗ κακοῦν ἠρημένοις·
φέρει παροινίας τὲ μάστιγας ὕβρεις,
πυγμὰς κατὰ στόματος, ἄλλας αἰκίσεις,
κακῶν ἰλιάδα τὲ ϗ τραγῳδίαν
ϗ συμφορῶν πέλαγος οὐ μετρούμενον·
ϗ πρὸς γυναικῶν ἐμπαροινεῖται πλέον,
πρὸς τοῦδε φάος ὀμμάτων ἐσβεσμένων,
ἢ ϗ παθουσῶν ζημίαν τῶν συζύγων,
τυχὸν δὲ ϗ σφῶν ἐκτύφλωσιν ὀμμάτων,
πρὸς μισοφαοῦς τοῦδε φαύλης καρδίας·
τέλος καθισθεὶς, ὢ ξένων ἀκουσμάτων,
ἐπὶ καμήλου ψωριώσης ἀθλίως
ὁ πρὶν βασιλεὺς αὐτοκράτωρ αὐσόνων,
ὁ βασιλικοῖς ἀνᾳδούμενος κρότοις,
δι' ἀγορᾶς τε ϗ μέσης λεωφόρου
πομπεύεται κάκιστα συνειλεγμένοις,
σῶμα καλύπτων εὐτελεῖ τῷ ῥακίῳ,
ἀκαλυφές τε δεικνύων τὸ κρανίον,
οἰκτρά τις ὄψις, ἀκοὴ φρικαλέα,
πηγὰς δακρύων ἐκκαλούμεναι τάχα
εἰς ἡμέροις ὄμμασι πρὸς κακουμένους
ϗ συγγενὲς πέφυκεν ἀθρεῖν ἐνθέως·
ὁ ξυγκλύδων ὄχλος δὲ ϗ τῶν συρφάκων
ἀλλαντοπῶλαι βυρσοδέψαι ϗ ῥάπται
παλιγκαπήλων ἀλόγιστος φρατρία
πομπῇ παρόντες ϗ θριάμβῳ τῷ τότε,
ἀτιμοποιῷ ϗ γελοιώδει πλέον,
οὐδὲν παρῆκαν αἰκίας τιμωρίας
εἶδος τι λοιπῆς κακίας βδελυρίας
ὃ μὴ προσῆγον ἀσεβῶς Ἀνδρονίκῳ·
οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, ὢ περιττῆς μανίας,
ἔτυπτον, ἐσπάραττον αὐτοῦ κρανίον
ϗ νῶτ' ἀφειδῶς ταῖς κρούναις ϗ ξύλοις,
οἱ δ' αὖ γε πλευρὰς ϗ νεφροὺς πρωκτὸν πάλιν
ξιφιδίοις ἔπειρον ἢ ϗ ῥαφίσιν·
ἄλλοι δ' ἐμίνθουν τὴν ῥῖνα τοῖς βολβίτοις,
τῶν δ' ὄψεων λύματα τὰ τῶν γαστέρων
σπόγγοις κατηκόντιζον αὐτοῦ συχνάκις·
οἱ δὲ θρασεῖς τε ϗ πλέον τολμητίαι
ἐλιθολεύστουν ἀποκαλοῦντες κύνα
ϗ κέρβερον θῆρα τε ϗ μιαιφόνον
ϗ τοῖςδε τὰ σύστοιχα, φεῦ τῆς μανίας·
ὡς ἂν δὲ φαίην ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν λόγῳ,

οὐδεὶς ὑπῆρχε συναλισθείσης θέας
ὃς οὐ κακοῖς ἔβαλλε βλήμασι λόγοις
τὸν δυστυχῆ γέροντα τῷ τηνικάδε·
μία δὲ γυνὴ πορνικὴ λαγνιστάτη
ἐξ ὀπτανίου σκεῦος ἁρπάσασά τι
σφοδρῶς γε καχλάζοντος ὕδατος πλέον
τούτου παρειῶν ἐμμανῶς κατέχεε·
τόσα δὲ παθὼν καὶ πολὺ τούτων πλέω
καὶ τηλικαῦτα δυσχερῶν ὁ γεννάδας
πρὸς συμφορῶν κύματα καὶ καταιγίδας
καὶ χαλεπῶν πέλαγος, ἀντέχων ὅμως
καὶ νιφάδας φέρων τὸ κακῶν εὐψύχως,
ἐν πᾶσιν εὐχάριστος ἦν πρὸς δεσπότην
ἐῤῥωμένον φρόνημα κἀν δεινοῖς ἔχων·
οὕτως δ' ἀπαχθεὶς ἀτίμως ἐν σταδίῳ
ποδῶν ἀπῃώρητο βραχύ τι πνέων
ἐν τοῖς ἐκεῖ που καθιδρυμένοις στύλοις·
μετὰ δ' ἀπαιώρησιν ἄφρονες πάλιν
ὡς μὴ λαβόντες τοῦδε τῶν σαρκῶν κόρον,
αἰδῶ τε καλῶς παιδικούς τε διδύμους
χιτῶν' ἀναστέλλοντες ὕβριζον, ὦ πάθους·
καὶ κατὰ τῆς φάρυγγος ὦσέ τις ξίφος·
καί τις λατίνων καθ' ἕδρας ἀκινάκην·
λοιποὶ περιστάντες δὲ τοῦδε λατίνων
τοῖς ξίφεσιν ἔπαιον αὐτοῦ σαρκίον
συχνὰ καταφέροντες αὐτοῦ συντόνως,
πεῖραν δοκιμὴν προσλαβεῖν ἠρημένοι
ὁποῖον αὐτῶν τμητικώτερον πέλει·
οὕτως ἐναθλῶν ἐν τοσαύταις βασάνοις
καὶ τηλικαύτῃ συμφορῶν τρικυμίᾳ
ψυχὴν ἐναπέῤῥηξεν αὐτοῦ πρὸς βίαν
ἐπὶ στυλίσκων ἀτίμως ἠρτημένος·
τοιοῦτο τέρμα τοῦ κράτους καὶ τοῦ βίου
πολύτλας Ἀνδρόνικος εὗρεν ἐν βίῳ,
χρόνοις μὲν ἄρξας δυσί που στεφηφόρος·
κοινῶν δ' ἐνὶ κύριος ὢν τῶν πραγμάτων
ἄνευ χλαμύδος καὶ πολυτίμου στέφους·
ἦν οὖν φυὴν σώματος εὐφυὴς πάνυ
ἡρωϊκόν τ' ὄρθιον εὖ φέρων δέμας
ἀγητὸς εἶδος καὶ γεραρὸς εἰσάπαν
σῶμα προδεικνὺς ὑγιές τ' ἐῤῥωμένον·
μεθ' ἡμέρας δὲ κατενεχθεὶς ὑψόθεν
ὁ τοῦδε νεκρὸν ἐν μιᾷ τῶν ἀψίδων
ἀτημελήτως ἐῤῥίφη τοῦ σταδίου·
εἶτα πρό που τὴν μονὴν τὴν Ἐφόρου

nemo in immenso illo fuit spectaculo,
quin molestis ictibus et conviciis
tunc infelicem senem non verberaret.
Scortum denique quoddam inpudentissimum
correptam de culina in viam deferens
ollam fervente admodum aqua plenam
in Andronici effudit furiose genas.
Atque haec perpetiens multoque plura,
contra tot mala durans vir magnanimus
in tot dolorum fluctibus et procellis,
tantoque miseriarum obluctans pelago,
malorum inquam nimbo quamvis pressus,
fortiter tamen Domino agebat gratias,
constantem in suppliciis mentem retinens.
Sic ergo in stadium ductus eum ignominia
parumper adhuc spirans ad columellas
prostantes illic pedibus est suspensus.
Furiosus tamen populus necdum satur
vorandis eius carnibus, suspensi miseri
membris etiam genitalibus insultavit,
tunicula reducta, hem pudorem!
Quidam acutum gladium per guttur egit,
alius latinus podicem ense fodit;
latini vero circumstantes reliqui
gladiis caedebant miserum corpusculum
ingeminatis continenter ictibus,
sponsione velut mutua utri acutius
acinaces ferirent experientes.
Sic Andronicus in suppliciis luctans
in tantoque cruciatuum mari naufragus,
spiritum sibi violenter raptum
in columellis illis effudit turpiter.
Atque hunc imperii vitaeque finem habuit
homo aerumnosus postquam imperaverat
biennio fere stemmate revinctus,
uno praeterea dominatus anno
absque corona, et purpurae decore.
Erat is egregia forma corporis
proceritate praeditus heroica
augusta facie et prorsus admirabili,
praevalidaque uteus valetudine.
Post aliquot autem dies de suspendio
detractum eius cadaver in quodam stadii
fornice sine cura proiectum iacuit;
donec ad Ephori tandem monasterium

composuerunt quidam in brevi loculo;
ubi adhuc corpus spectatur a cupidis
integritatem suam prorsus retinens.
Is autem toto deperibat animo
apostoli divinas Pauli epistulas;
a quibus, admiranda velut scatebra,
in orationes suas et scripta ducebat rivulos,
quae componebat nobili artificio.
Quin sacram Pauli caelispicis imaginem
auro argentoque insignem Andronicus
in quadraginta martyrum delubro
a semet dedicatam colebat admodum.
Haec autem Andronici instante fato
oculis lacrimarum profudit guttas.
Audita re, Andronicus statim misit
ad explorandum famam studio sedulo
fidelem sibi Stephanum cum comitibus.
Ergo profectus impius ille Stephanus
curam impendit probe ut rem cognosceret,
veridicoque ore mitteuti diceret.
Quamobrem Pauli oculos linteolo puro
abstersit reverenter; is autem veluti
fons, lacrimarum frigidum fudit rivum.
Id quod ubi intellexit a spectatoribus,
ingemuit Andronicus, miransque plurimum,
caput huc illuc quassans, Paulum ait
lacrimas illas causa sui profundere,
aliquid forte mali portendentem:
nam se Paulum amare effictim dixit,
eiusque summe verba pretiosa colere;
quare se amari ab illo vicissim, aequum.
Quid autem mali lacrimae praedicerent,
a me superius dicta perspicue docent.

ἔν τινι κατέθεντο τινὲς χωρίῳ·
ὀπτάνεται δὲ σῶμα τοῦδ' ἠρεμίνοις
ἀπαραφνὲς ἀλώβητον εἰσέτι μένον·
ψυχὴν δὲ παντάπασιν ἦν ἐκλελημμένος,
εἰς τοὺς θεαυγεῖς κήρυκος Παύλου λόγους,
ἀφ' ὧν ἀπαντλῶν ἐκ πίδακος ὡς ξένης
ἐπιστολὰς ἤρδευεν αὐτοῦ ϗ λόγους,
ἃ συντιθεὶς ἦν εὐφυῶς ϗ συγγράφων·
οὗ ϗ θεόπτου Παύλου σεπτὴν εἰκόνα
καλλύνας Ἀνδρόνικος ἐν χρυσαργύρῳ
νεῷ τεσσαράκοντα Χριστοῦ μαρτύρων
ἀνατεθεικὼς, προσκυνῶν ἦν ϗ σέβων·
ἥτις ἀπεστάλαττεν ὀμμάτων δάκρυ
Ἀνδρονίκου φθάνοντος οἴκτιστον μόρον·
ὃ γνοὺς, ἀκριβώσοντας ἐκπέμπει τάχος
τὴν ἀκοήν τε ϗ τὰ τῆσδε καθάπαξ,
τὸν πιστόν οἱ Στέφανον ἄλλοις συνάμα·
ἐπεὶδ' ἀπῆλθον, ἀντιχριστοφορίτης
σπουδὴν ἐτίθει πάντα σαφῶς εἰδέναι,
ὡς πάντ' ἀληθῶς μηνύσῃ τῷ πομφότι·
ὑφάσματι γοῦν ἀβιγεῖ Παύλου κόρας
σεπτῶς ἐναπέψησεν· αἳ δ' ὥσπερ πίδαξ
δάκρυον ἀπέλειβον ὡς ψυχρὸν νᾶμα·
ἃ πρὸς θεατῶν Ἀνδρόνικος γνωρίσας,
μέγα στενάξας θαυμάσας τε πλειόνως
κάραν ταλαντεύσας τε τῇδε κἀνθάδε
αὐτοῦ χάριν εἴρηκε Παῦλον δακρύειν
κακὸν προσημαίνοντα τῷ δὲ που τάχα·
φιλεῖν γὰρ αὐτὸν ἐκθύμως ἄγαν ἔφη,
καὶ οἱ τιμαλφῶν ἐξόχως ῥημάτων,
πρὸς τοῦδε λοιπὸν ἀντιφιλεῖσθαι δέον·
ὅ τι δὲ κακὸν προὔλεγον τὰ δακρύων,
εἴρηκε σαφῶς ἀνόπιν πεφρασμένα.

ISAACIUS ANGELUS AN. VIIII.
MENS. VI.

Igitur postquam tam facile obtinuit
romani imperii thronum Isaacius,
hilaris erat, subditis accessu facilis,
suavis, mitis, erga omnes clemens.
Is ab Andronico male passos,
vel iniuste bonis pulsos propriis,
vel membro aliquo corporis mulcatos,
prolixis beneficiis recreabat,

ΙΣΑΑΚΙΟΣ Ο ΑΓΓΕΛΟΣ
ΕΤ. Θ. Ϛ.

Ὡς οὖν ἐπιβέβηκεν οὕτω ῥᾳδίως
Ἰσαάκιος αὐσόνων κρατάρχίας,
ἱλαρὸς εὐέντευκτος ἦν ὑπηκόοις,
ἡδὺς προσηνὴς ϗ φιλοικτίρμων ὅλοις·
παρ' Ἀνδρονίκου τοὺς κακῶς πεπονθότας,
ἢ τῶν ἐόντων ἐκπεσόντας ἀδίκως,
ἢ σώματός τι τῶν μελῶν τετμημένους,
ἐδεξιοῦτο δωρεαῖς σφᾶς ἀφθόνως,

ἀφαιρεθεῖσιν ἀποτιννὺς οὐσίας·
ἄναξ γὰρ οὗτος, ἵνα συλλήβδην φράσω,
ὑπῆρχεν ἐκφὺς εὐγενοῦς λαμπροῦ γένους
κομνηνιαδῶν ἀγγέλων ὑμνημένων·
νεανίας κάλλιστος εὐπρεπὴς λίαν,
ἀκμαῖος εὐμήκης τὸ ϗ ῥωμαλέος,
εὔρωστος ἰσχὺν ϗ σθεναρὸς τὰς χέρας,
μείλιχος, εὐπρόσιτος, εὐσεβὴς ἄγαν,
ἐς μητρανάνδρου παρθένου πίστιν τρέφων
ἄρρητον εἰπεῖν ϗ τιμὴν σέβας σχέσιν·
λόγων ἑταῖρος ἑρμαϊκὸς χαρίεις,
τιμῶν λόγους εὖ ϗ λόγων τοὺς πατέρας·
οἴκτῳ πενήτων ϗ φιλευσπλάγχνοις τρόποις,
εὐποιΐᾳ τε τὴν ψυχὴν ᾐκασμένος,
μεταδοτικὸς συμπαθὴς στερουμένοις,
εὐεργετῶν ἅπαντας ἀπορουμένους,
πτωχοὺς, πένητας, ὀρφανοὺς, χήρας, ξένους·
ἦν ϗ χορηγῶν παρθένοις τὰ πρὸς γάμους,
ϗ πανδοχεῖα ϗ καχεκτούντων δόμους
ἀνακαινῶν τε φιλοτίμως καλλύνων,
εἰς ἀνάπαυσιν εἰς ἴασιν τῆς νόσου,
τῶν συνιόντων ἀσθενῶν πτωχῶν ξένων
τὰ πρὸς δαπάνην προσνέμων μάλα σφίσιν·
ἦθος μαλακὸς, νωχελὴς, ἀνειμένος,
πολυτελὴς δίαιταν ἐσθῆτας ἅμα,
τράπεζαν ἀεὶ σολομόντειον φέρων,
ϗ καινοφανεῖς στολὰς καθημέραν·
μεταδοτικὸς βρωμάτων διακόνοις·
ἐχρῆτο λουτροῖς ἑβδομάδος πολλάκις,
ὠσφραίνετ' ἀεὶ ϗ μύρων εὐωδίας,
ϗ φιλόκαλος ὡς ταὼν ϗ νυμφίος
ἀεὶ προῄει τῶν βασιλείων δόμων·
ὀργίλος ἦν τις ϗ θυμῷ πλέον νέμων·
πλὴν εἶχε θυμὸν συμπαθεῖ κεκραμένον·
οὐ διέπων κάλλιστα τὴν κραταρχίαν·
καινουργὸς ὑπῆν πραγμάτων παραλόγων,
λουτρὰ διαστήσεις τε ϗ λαμπροὺς δόμους
δομούμενος κτίζων τε καινίζων ξένως·
ἐκκλησίας ἔθιμα καινουργῶν φύρων,
ὃν μὲν καθιστὰς ποιμεναρχῶν εἰς θρόνους,
ὃν δ' ἐξάγων αὖ ϗ μόνῃ προαιρέσει.
Τούτῳ προσῆλθε τοῦ κράτους τετευχότι
ἀνδρῶν ἀπειράριθμον εὐσθενῶν στίφος
ἐκ ῥωμαϊκῶν ἀστέων πανταχόθεν
χώρων τε λοιπῶν τῆς ἕω τῆς ἑσπέρας,

reddens ablata cunctis patrimonia.
Hic enim Caesar, ut summatim dicam,
genitus erat nobili illustri genere
e Comneniadis agnomento Angelis,
speciosus valde iuvenis et pulcherrimus,
floridus, validus, corpore procero,
viribus praepollens fortique manu,
comis, benivolus, apprimeque pius:
erga Deiparam miram fiduciam gerens,
eamque summa religione colens:
litterarum amans, gratiosus, doctus,
litteras ac litteratos honorans simul:
misericordi animo erga egenos,
ad beneficia conferenda pronus,
largus opum, indigos charitate fovens,
cunctis demum subveniens necessitatibus,
inopibus, mendicis, viduis, pupillis, advenis,
Virgines quoque dotabat ad nuptias;
publica hospitia atque nosocomia
instaurabat studioseque ornabat,
ad requiem corporum morborumque curam;
quicumque convenissent infirmi, pauperes,
omnia ad victum affluenter tribuens.
Ceterum mollis moribus, ignavus, socors,
et sumptuosus valde victu ac vestibus,
convivium semper solomonteum apparans,
semetque novis stolis quotidie exornans,
lautasque suis ministris largiens epulas.
Saepe utebatur balneis in hebdomada,
unguentorum semper odore fragrans,
exornatusque ut sponsus vel ut pavo
procedere de regiis solebat aedibus.
Idem promptus ad iram eique indulgens,
misericordiam tamen irae admiscens.
Nec vero imperium administrans optime,
sed inconsultus potius novator rerum:
caenacula, balinea, domos splendidas
fundans aedificans sumptuoseque instaurans;
statuta ecclesiae innovans perturbans;
pastores alios in sede constituens,
alios per solum detrahens arbitrium.
Ad hunc regnantem convenerunt undique
fortium virorum innumerae catervae
ex urbibus romanis aliisque terris
tum orientalis orbis tum occidui:

e quibus iustum conscribens exercitum,
adnumeravit romanis legionibus.
Militibus quin etiam extra metropolim,
ut propulsandis hostibus promptos faceret,
victum submisit lautaque stipendia,
auri nimirum summam cuius pondo
pol centenarios quadraginta appenderet.
Iam vero, ut retro diximus, miles siculus
romanas urbes vexabat concursans:
Serras orasque Strymonis devastaverat:
urbem Amphipolim, expugnatis moenibus,
ceperat nuper cum propinquis locis;
Boleron occupaverat cum Mosynopoli:
ipsamque urbem se capturum regiam
ceu nidum derelictum autumabat,
copiis suis moenia circumdans.
Iamque etiam classis sicula stationem
in suburbanis insulis insederat.
Verum romani ductor exercitus
Branas vir magnanimus et consiliosus
italo cum hoste consertis manibus,
Numinis proelia inclinantis ope,
magnum de barbaris retulit trophaeum,
et Siculorum plurimam stragem edidit.
Vivos quin etiam legionum duces
Ricardum cepit Balduinumque comitem,
quos in metropolim misit ad Caesarem.
captivum fecit cum praedictis ducibus
exitium patriae comnenum Alexium
malorum causam et procellae flabrum,
atque oculorum lumine privavit.
Quotquot autem Itali effugerunt caedem,
Thessalonicam properantes urbem
navibus abierunt in patriam suam.
Qui vero in illa substiterunt urbe,
malos male iustus ensis perdidit,
superveniente exercitu romano.
Ergo omnes Siculi peribant gladio
magnanimorum domiti virorum manibus,
praesertim ab Alanis tunc auxiliaribus.
Talionem siquidem reddentes Latinis,
saevitiaeque memores recentis
Thessalonica capta quam exprompserant,
recta capitibus enses impingebant,
fratrum suorum gentiliumque vindices.

οὓς εἰς στρατιὰν ἀποτάξας ὡς δέον,
ῥωμαϊκοῖς τάγμασιν ἐγκαταλέγει·
καὶ τοῖς θύραθεν οὖσι ταγμάτων πάλιν
ὀψώνια πέπομφε καὶ πλείστας δόσεις,
πρὸς τὴν κατ' ἐχθρῶν παραθαῤῥύνων μάχην,
κεντηνάρια χρυσίου στείλας σφίσι
ποσούμενα ξύμπαντα τετράκις δέκα·
ἦν, δ' ὡς ἔφην, στράτευμα σικελῶν ἄνω
πόλεις ἐπιὸν ῥωμαΐδας καὶ τρύχον.
Σέῤῥας μὲν ἠμαύρωσε Στρυμμόνος τόπους,
Ἀμφίπολιν δὲ τειχομαχίᾳ πόλιν
ἤδη παρεστήσαντο σὺν τοῖς ἐν κύκλῳ·
εἷλον Βολερὸν, Μοσυνόπολιν πόλιν·
καὶ τὴν βασιλεύουσαν αἱρήσειν πόλιν
ὡς νοσσιὰν ἔρημον ᾤοντ' αὐτίκα,
κύκλῳ περιστήσοντες αὐτῶν δυνάμεις·
καὶ σφῶν στόλος δὲ νησίσιν ἀμφιῤῥύτοις
ἐλλιμενίζει ταῖς περὶ πόλιν φθάσας·
ἀλλὰ στρατηγὸς στρατιᾶς τῆς αὐσόνων
Βρανᾶς ἀνήρ τις γεννάδας βουληφόρος
ἐχθροῖς ἰταλοῖς συμπλακεὶς κατὰ μάχην
θεοῦ συνάρσει συντρίβοντος τὰς μάχας,
τρόπαιον ἱστᾷ κατὰ βαρβάρων μέγα,
καὶ πλεῖστον εἰργάσατο σικελῶν φόνον·
ζωγρεῖ τε καὶ σφῶν τοὺς λοχαγοὺς ταγμάτων
τὸν Ῥικάρδον τε καὶ Βαλδουῖνον κόντον,
οὓς βασιλεῖ πέπομφε πρὸς πόλιν κράτους·
ζωγρεῖ δὲ σὺν οἷς ἐῤῥέθη στρατηγέταις
κομνηνὸν Ἀλέξιον πατρίδος φθόρον
ῥέκτην τε κακῶν κυκεῶνα τε ζάλης,
καὶ φωτὸς ἐστέρησεν αὐτὸν ὀμμάτων·
ὅσοι δ' ἰταλῶν ἐξέφυγον τὸν φόνον,
Θεσσαλονίκην καταλαβόντες πόλιν,
νηυσὶν ἀπηλλάττοντο πρὸς τὴν πατρίδα·
ὅσοι δ' ἐγκαλύοντες ἦσαν τῇ πόλει
κακοὶ κακῶς ὤλλυντο δικαίως ξίφει,
ἐπιφθασάσης στρατιᾶς σφᾶς αὐσόνων·
πάντες δ' ἀπεσφάττοντο σικελοὶ σπάθῃ,
ἄλλοις τε πολλοῖς ἀνδράσιν εὐκαρδίοις,
τοῖς δ' ἀλανοῖς μάλιστα συμμάχοις τότε·
ἀντίῤῥοπα δρῶντες γὰρ οὗτοι λατίνοις
ὧν πρὶν καθυπέστησαν ἀσπλάγχνῳ τρόπῳ
ἐπὶ κατασχέσει γε Θεσσαλονίκης,
ἐπῆγον εὐθὺς τὸ ξίφος κατὰ κάρας
ποῦ σύγγονος φάσκοντες ἢ συμφυλέτης;

οὓς πρὶν ἀνεῖλον δηλαδὴ κατὰ πόλιν·
τούτων δὲ ναοῖς προσπεφευγότας πάλιν
σφάττοντες ἀνέκραζον ἐν παῤῥησίᾳ
ποῦ σοῦ παπᾶς πέφυκεν ἀνῃρημένος;
οὓς ἐν νεὼς ἔκτειναν οἱ μιαίφονοι·
ἐπ' ἂν ὑπῆρχε καθορᾶν τι καὶ ξένον
τοὺς κύνας οὐ θίγοντας ἀστῶν σωμάτων
τῶν νεκριμαίων ἀμφόδοις ἐῤῥιμμένων·
τοῖς δ' ἰταλῶν στόμασι τῇ τηνικάδε
ἐπιμανέντας ἐσθίειν κατὰ κόρον
καὶ τυμβορυχτεῖν εἰ δεήσοι πολλάκις·
οὕτως ἀπηλάθη μὲν ἐκ Θεσσαλίας
ἡ σικελικὴ στρατιὰ σὺν αἰσχύνῃ·
αἱ δὲ τριήρεις αἱ κατὰ Βυζαντίδος
ἐκπλεύσασαι σφῶν, ὡς ἔφαμεν ἀνώτερω,
κακῶς παθοῦσαι πρὸς στρατιᾶς αὐσόνων
πλεῖστον τὸ ναυτῶν ἀποβάλλουσαι μέρος
οὖσαι περί που δὶς ἑκατὸν καὶ πλέον
ᾤχοντ' ἀγεννῶς ἀκλεῶς πρὸς πατρίδα·
ὧν φασι πολλαὶ κατέδυσαν εἰς βάθος.
κατά γε τὸν πλοῦν πνευμάτων καταιγίσι
περιπεσοῦσαι καὶ κλύδωνι καὶ σάλῳ·
ὡς ἀπολέσθαι κατὰ τάσδε τὰς μάχας
ἀνδρῶν ἰταλῶν μαχίμων πρὸς αὐσόνων
πλείους σχεδόν που χιλιοστύων δέκα·
καὶ συσχεθῆναι κατὰ διπλῆν μάχην
ἄνδρας σικελοὺς τέτταρας χιλιάδας·
οἳ δημοσίαις φυλακαῖς καθειργμένοι
ὤλοντο λιμῷ καὶ κρύει καὶ τῇ νόσῳ·
ἠγάγεθ' οὗτος καὶ σύνευνον δευτέραν,
πρώτης θανούσης, παῖδα ῥηγὸς Οὐγγρίας·
ἧς οὐ θελήσας νυμφικὴν δαῖτα γάμους
ἐκ δημοσίων χρημάτων ἑστιάσαι,
φειδοῖ τε τούτων, καὶ φιλοχρύσῳ τρόπῳ
ἐκ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀστέων ὑπηκόων
χωρῶν τε λοιπῶν ἂν τάδ' ἠρανισμένος·
ὧν χάριν μυσῶν ἐκταραχθὲν πως ἔθνος
κατ' Αἷμον οἰκοῦν οἱ καλλίσκονται Βλάχοι,
ἀποστατοῦσιν αὐσόνων κραταρχίας,
ἀφαίρεσιν σφῶν θρεμμάτων εὑρηκότες,
τὴν Πατρόκλεος (1) πρόφασιν, ἣ φασιν λόγος·
καὶ συνεπαλείφουσαν αὐτοὺς πρὸς τόδε
δυάδ' ἀδελφῶν 'Ασάνην τε καὶ Πέτρον·

quos illi nempe per urbem mactaverant.
Quod siqui ad sacra asyla confugiebant,
hos iugulantes clamabant ferociter,
ubinam est occisus per vos sacerdos?
nam et se sacris caedibus impiaverant.
Tum et mirandum quiddam videre licuit,
canes parcentes civium corporibus,
si quae proiecta iacebant in vicis;
ast Italorum certatim cadavera
avida fame ibidem devorantes,
quin et sepulcris saepe protrahentes.
Sic e thessalicis pulsus fuit finibus
cum ignominia siculus exercitus.
Triremes autem, ut superius diximus,
byzantina urbe fugientes procul,
male a romano milite sunt mulcatae,
atque amiserunt plurimam turbam nauticam:
quumque ducentae essent vel etiam plures,
turpiter victae fugiebant in patriam:
quarum permultas fama est in cursu
ventorum vim perpessas et tempestatis,
naufragas medio periisse mari.
Quare in his proeliis bellatores itali
contra romanum decertantes militem
occubuerant decem ferme mille:
terrestrique simul et maritimo
bello sunt capti quater mille Siculi,
qui carceribus publicis conclusi
frigore sunt enecti et morbo et fame.
Alteram duxit Isaacius coniugem,
mortua priore, ungarici regis filiam:
quarum nuptiarum sponsalisque pompae
nolens de fisco regio impensas facere,
dum huic parcit victus avaritia,
coepit pecuniam subditis ex urbibus
et reliquis castellis coacervare:
unde commoti populi Moesorum,
incolae Haemi, qui dicuntur Blachi,
fidem romano negarunt imperio,
propterea quod suis gregibus spoliabantur,
Patroclis occasio ut est in proverbio.
Ad id praeterea facinus sunt compulsi
a fratribus duobus Asane et Petro

(1) Cod. Πάτροκλος. De iis dici proverbium Diogenianus VII. 47. ait, qui cum proprias calamitates ob metum deplorare non ausint, sub alieno praetextu eas deflent. De Patroclo sordidissimo Aristophanes in pluto I. 1. 28.

moesis et ipsis genere et ingenio.
Hi populares suos, qui deficere
a partibus imperii subtimebant,
exacuerunt callido artificio,
seu daemoniaca fraude, ut rectius dicam.
Splendidum isti condiderunt fanum
Demetrio martyri unguentifluo,
ibique quosdam familiares daemonum
lymphatos homines dolose collocarunt,
oculos distorquentes, effusis comis:
atque his mandarunt ut tamquam inspirati
sic loquerentur inter multitudinem.
Nempe quod Deus Bulgaros atque Moesos
in libertatem vindicare vellet:
propterea Demetrium quoque magnum
Thessalonicam cum suo templo insigni
atque romanas deserentem sedes,
huc demigrasse opem adlaturum.
Quare iam mora protinus abrupta
armis Romanos commotis adpeterent,
eosque in proelio sine venia occiderent,
nemiuem vivum pretio dimitterent.
Haec inclamantes bacchici divini
persuaserunt barbaris ut arma caperent,
qui romanam ditionem ad Haemum sitam
concursaverunt totam diripientes.
Petrus quin etiam aurea corona caput
vinxit, et pedes calceis purpureis.
Hos ergo adgressus armis imperator
proelio victos compulit in fugam.
Asan vero Petrusque auctores sceleris
Istro transmisso cum suis rebellibus,
adiunxere semet barbaris loci accolis.
Caesar cum posset universam Moesiam,
percurrere recteque eam componere,
quoniam nuspiam quisquam resistebat,
utile nihil ad tutelam praestitit.
Inflammatis igitur frumenti cumulis,
simul Blachorum fraudibus deceptus,
ad urbem regiam retulit inde pedem,
relictis ibi rebus in discrimine.
Tum Asan atque Petrus adsumptis Scythis

ϗ τούσδε μυσοὺς ϗ γένος ϗ τὸν τρόπον·
οἳ πρὶν ὀκνοῦντας βαρβάρους συμφυλέτας
ἀποστασίαν ϗ τὸ ῥαγῆναι κράτους,
σφᾶς παραθαῤῥύνουσι δραματουργίᾳ
ἢ μᾶλλον εἰπεῖν δαιμονιώδει πλάνῃ·
περιφανῆ κτίζουσιν ἱερὸν δόμον
μυροβλύτῃ (1) μάρτυρι τῷ Δημητρίῳ,
εἰς ὃν θιασώτας γε τινὰς δαιμόνων
ἐνθουσιῶντας ἐμβιβάσαντες δόλῳ
διαστρόφους κόρας τε χαίτας ἀνέτους,
τοιάδε θείας ἐξ ἐπινοίας τάχα
λέγειν ὑπηγόρευον αὐτοῖς εἰς ὄλους,
ὅτι θεὸς μυσῶν τε βουλγάρων γένους
ἐλευθερίαν εὐδοκεῖ ζυγοῦ λύσιν·
ταῦτ' ἄρα λιπεῖν ϗ Δημήτριον μέγαν
Θεσσαλονίκην ϗ νεὼ κάλλει ξένου
διατριβάς τε ῥωμαΐκὰς καθάπαξ
ἐλθεῖν πρὸς αὐτοὺς συμμαχήσοντα σφίσι·
μέλλειν τολοιπὸν οὐδὲ βραδύνειν ἔνι,
χρεὼν δὲ κινεῖν κ͂ ῥωμαίων ὅπλα,
ἀνηλεῶς κτείνειν τε τούτους ἐν μάχῃ,
ζωγρεῖν δὲ μηδὲν, μὴ δ' ἐπὶ λύτροις λύειν·
τοιαῦτ' ἀνακράζοντες οἱ θεοπρόποι,
ὅπλων γενέσθαι κατέπεισαν βαρβάρους,
ϗ τὰ κατ' Αἷμον ῥωμαΐκὰ χωρία
κατέδραμον ξύμπαντα κείροντες βίᾳ·
Πετρος δ' ἀναδεῖ ϗ χρυσῷ στέφει κάραν
ϗ φοινικοῦν πέδιλον εἰλίσσει πόδας·
ὅθεν κατ' αὐτῶν ἐκστρατεύσας ὁ κράτωρ
ἐτρέψατο σφᾶς ϗ τίθησι φυγάδας·
'Ασὰν δὲ Πέτρος κακίας ἀρχηγέται
Ἴστρον διαβαίνουσι σὺν ἀποστάταις
ϗ συνέμιξαν βαρβάροις παριστρίοις·
ἄναξ δ' ἐπελθεῖν Μυσίας πάσης ὄρυς
ϗ τὰ κατ' αὐτὴν εὖ διαθέσθαι πάνυ
τῇ κωλυσόντων ἰσχύων ἐρημίᾳ,
τοσοῦτον οὐδὲν ὤπτο κατειργασμένος·
πυρὶ δὲ καρπῶν παραδοὺς θημωνίας,
ϗ ταῖς ἀπάταις ὑπαχθεὶς ταῖς τῶν Βλάχων,
παλινδρομεῖ δὴ πρὸς πόλιν βασιλίδα,
τἀκεῖ λελοιπὼς ὠδίνοντα πραγμάτων·
'Ασὰν δὲ Πέτρος σὺν σκύθαις εἰς πατρίδα

(1) Cognomentum hoc s. Demetrio attribuitur etiam in argentea tabella cum his litteris in christianis inscriptionibus. Αὕτη ἡ στάμνος φέρει μύρον ἅγιον ἐκ τοῦ φρέατος ἀντλήσασα, ἐν ᾧ τὸ σῶμα τοῦ μυροβλύτου θείου Δημητρίου τοῦτο ἀναβλύζον κεῖται.

αὖθις ἐπανέδραμον ἀνυποστόλως·
ἐπῄεσαν οὖν ῥωμαϊκοῖς χωρίοις
λείαν μυσῶν ἅπαντα δρῶντες ὡς λόγος·
καθ' ὧν ἀφῖκτο σὺν στρατιᾷ μυρίᾳ
στρατηγὸς Ἀλέξιος Βρανᾶς τοὐπίκλην·
ὃς δὴ τρέφων ἔρωτα πάλαι τοῦ στέφους
καὶ τηνικαῦτα συνδρομὴν σχὼν ταγμάτων,
ἀποστατούσας, σύμβολα τὰ τοῦ κράτους
αὐτῷ περιθεὶς, πρὸς Βυζαντίδα τρέχει·
καὶ δὴ πρὸ τειχῶν ηὐλίσατό που φθάσας,
πειρώμενος λόγοις τε τοῖς ὅπλοις πλέον
ἀστυπολιτῶν ὡς ἑὸν καθ' ἡμέραν·
καὶ βασιλεὺς δὲ στρατεὶαν συναλίσας
ἀνδρῶν ὁπλιτῶν ἐκ φύλων ἀλλοθρόων
σκυθῶν, ἰταλῶν, ἀγαρηνῶν, ἰβήρων,
ἰταλιώτου Κορράδου συμβουλίᾳ,
ἀντικατέστη τῷ τυράννῳ πρὸς μάχην·
ὑπῆρχε δ' ἐκφὺς εὐπατριδῶν πατέρων
τῶν παρ' ἰταλοῖς ἀρχικῶν ὁ Κορράδος,
ἀνὴρ περιώνυμος ἐν καλοῖς ὅλοις
λαχὼν φυσικὴν εἴ γέ τις εὐκληρίαν,
φρενῶν τε βαθύτητα, σώματος σθένος,
δραστήριος μάχας τε καὶ ῥωμαλέος·
γαμβρὸς κρατοῦντος εἰς σύνευνον τυγχάνων
θεόσδοτον δώρημα φανεὶς τῷ τότε
ἄνακτι τῷδε κατὰ τήνδε τὴν μάχην
ὃς ἐκ λατίνων συναγείρας ἱππότας
ἀρειμανίους δὶς ἑκατὸν καὶ πλέον,
πεζοὺς καταφράκτους δὲ πεντακοσίους,
ἡγεῖτο τῶνδε καὶ κατορθοῖ τὴν νίκην·
παρῆν δὲ κατάφρακτος ὅπλοις καὶ κράτωρ
μετὰ στρατηγῶν εὐσθενῶν τε ταγμάτων·
ἐπεὶ δ' ὑπῆρχε συμπλοκῆς καιρὸς μάχης,
εὐώνυμον μὲν εἶχε Καμμύτζης κέρας
πρωτοστράτωρ ὢν εὐγενὴς βουληφόρος·
τὸ δεξιὸν δὲ βασιλεὺς ἦν διέπων·
σὺν ἰταλοῖς δ' ἴθυνε Κορράδος μέσον·
καὶ Βρανᾶς δ' ἐξήταζεν αὐτοῦ δυνάμεις
μέσον μὲν αὐτὸς κατέχων τῶν ταγμάτων
τὰ δ' αὖ ἑκατέρωθεν, ἰλάρχαι πάλιν·
καὶ συῤῥαγείσης παρ' ἑκατέρων μάχης,
ἵν' ὡς ἔπος, φράσαιμι συντόμῳ λόγῳ,
πίπτει Βρανᾶς αἴσχιστα Κορράδου ξίφει,
καὶ τὴν κεφαλὴν τέμνεται παραυτίκα,
καὶ τέρμα μάχη καὶ τυραννὶς λαμβάνει·

in patriam redeunt, prohibente nemine,
rursusque ingressi romanas regiones
Moesis exercent dignum latrocinium.
Contra hos venit cum innumero exercitu
Alexius dux cognomento Branas,
qui regiae iamdiu inhians coronae,
nunc conspirantes legiones nactus,
a Caesare deficiens sumpsit purpuram,
atque Byzantium concito cursu veniens
constitit improvisus ante moenia;
ibique civium, verbis et armis magis,
sollicitabat valde quotidie animos.
Sed imperator congregato exercitu
ex viris militaribus externi generis,
Italis nempe, Scythis, Iberis, Turcis,
italici Corradi consilio impulsus
ausus est pugna tyranno resistere.
Nobili genitus fuerat de genere
italicorum principum Corradus,
vir clarus, omni laude florentissimus,
naturae dotibus praeditus eximiis,
mentis sapientia viribus corporeis
strenuus patrandis proeliis et praevalidus,
Caesaris sororem in coniugio habens,
vere caeleste per id tempus donum
regi concessum ob imminens discrimen.
Nempe hic latinis collectis equitibus
Martem spirantibus paulo plus ducentis,
cataphractisque peditibus quingentis,
ducem se praebuit victoriamque retulit.
Caesar quin etiam loricatus adfuit
cum ducibus ac fortibus ordinibus.
Cumque iam acies essent in procinctu,
sinistro cornu praefuit Cammytzes
protostrator et nobilis consiliarius;
dexterum ipse Caesar cornu rexit;
medium tenuit Corradus exercitum.
Aciem et Branas ordinavit suam,
mediam ipse occupans phalangem,
alas tribunis regendas attribuens.
Mox concurrentibus utrimque aciebus,
ut paucis verbis tantam rem complectar,
Corradi Branas cadit ense turpiter
eique caput statim amputatur,
fitque simul pugnae finis et tyrannidi.

Deinde nobiles, qui rebelles fuerant,
legationem ad Caesarem submiserunt
criminis veniam sibi deposcentes.
Caesar se praebuit cunctis indulgentem,
atque accedentes benivole excipiens,
cunctis prudenter veram paenitentiam
violatorum foederum suadebat:
atque ut sacri vinclis anathematis
a patriarcha byzantinae urbis
peterent solvi, quibus ante triduum
a civibus obstricti rite fuerant,
dum summis moeniis stantes atque turribus
mala rebellium spectarent facinora.
Atque in his multi tacti paenitentia
ad magnum praesulem fervide accedebant:
ast alii vanam speciem consensus
capitis nutu tenus simulantes,
exhortationem Caesaris ridebant.
Ipse profectus iterum in Moesiam
hostium effusas passim excursiones
sane parumper armis compescuit
progressus usque ad urbem Hadriani.
Interim Moesi devastabant rursus
circa Philippi civitatem pagos.
Dum laboranti rex parti succurreret,
locum quem vacuum abiens reliquerat,
contumax statim moesa gens tenebat.
Barbaros ergo debellare studens
ad Triaditzae contulit se fines:
sed quum rigente hieme nil proficeret,
expeditus ipse Byzantium venit:
dumque illic miles manet sub Iove frigido,
circi spectabat ludicra certamina.
Attamen verno tempore Byzantio
rursus discedens Moesos armis petiit:
cumque ob capiendum laborasset diu
Lobitzum quoddam Moesiae castellum,
inconsummatam operam omittens,
iterum regiam rediit in urbem.
Scilicet pulchrae gratia Propontidos,
aedificiorum commoda et ornatus,
venatio dulcis et simul equitatio,
piscium praeda, cum hilaritatibus,
diu longinquum non sinebant Caesarem,

ἐπεὶ δ' ἐπρεσβεύσαντο πρὸς βασιλέα
οἷς περ μετῆν σθένους τε λαμπροῦ καὶ γένους
ἐκλιπαροῦντες λύσιν εὑρεῖν πταισμάτων,
ἄναξ βραβεύει πᾶσι τὴν ἀμνηστίαν.
καὶ προσδραμόντας εὐμενῶς δεδεγμένος
πᾶσι κεχρῆσθαι γνησίῳ μεταμέλῳ
ἐπὶ παραβάσει γε φρικτῶν ὁρκίων
τῶν πρὶν πρὸς αὐτὸν ὑπετίθει σὺν λόγῳ·
λύσιν δ' ἀναθέματος αἰτεῖν αὖ πάλιν
παρ' ἀρχιθύτου τῆσδε τῆς Κωνσταντίνου,
ᾧ σφᾶς καθυπέβαλον ἀστοὶ πρὸ τρίτης
ἑστῶτες ἄνω τειχέων πυργωμάτων,
καὶ δρώμενα βλέποντες αὐτοῖς ἀνόμως·
καὶ τῶνδε πολλοὶ τῶν κακῶν ᾐσθημένοι,
θερμῶς προσῆλθον τῷ μεγάλῳ ποιμένι·
ἄλλοι δὲ δόξαν εἰσδοχῆς δεδωκότες
τῇ τῆς κεφαλῆς κατανεύσει καὶ μόνῃ,
ὡς λῆρον ἡγήσαντο τὴν συμβουλίαν·
κατὰ μυσῶν ἔξεισιν καὶ πάλιν ἄναξ,
καὶ τὰς κατ' αὐτοὺς ἐκδρομὰς τὰς ἀσχέτους
πάνυ τι μικρὸν ἀναχαιτίσας ὅπλοις,
τὴν Ἀδριανοῦ καταλαμβάνει πόλιν·
μυσοὶ δὲ κώμας κατέκειρον καὶ πάλιν
τὰς πρὸς Φιλιππούπολιν κατῳκημένας·
ἀφιγμένου δ' ἄνακτος εἰς πάσχον μέρος
ἀφ' ὧν ἀπανίστατο χωρίων ἄναξ,
ἐκεῖσ' ἐπῄει δύστροπον μυσῶν ἔθνος·
οὗτος θέλων οὖν ἀμύνασθαι βαρβάρους
ἐφίσταται δὴ τοῖς ὅροις Τριαδίτζης
καὶ μηδοτιοῦν ἐκ κρύους διανύσας
εὔζωνος αὐτὸς τὴν Κωνσταντίνου φθάνει,
στρατὸν παρεικὼς αὐτόθι παραμένειν,
ἵππων ἁμίλλαις ἐντρυφῶν καὶ παιγνίοις·
ἦρος δ' ἀπαίρει τῆς Κωνσταντίνου πάλιν,
καὶ τοὺς μυσοὺς μέτεισιν αὖθις τοῖς ὅπλοις
περὶ δὲ παράστασιν ἱδρώσας πάνυ
τινὸς Λοβίτζου φρουρίου τῶν αὐτόθι,
καὶ τοὔργον ἀνήνυτον ἀφεικὼς πάλιν
πρὸς τὴν βασιλεύουσαν εἴσεισι πόλιν·
αἱ χάριτες γὰρ τῆς καλῆς προποντίδος
αἱ καλλοναί τε τῆσδε καὶ κάλλη δόμων
τερπνὰ κυνηγέσια σὺν ἱππασίᾳ
τῶν ἰχθύων ἄγρα τε σὺν εὐθυμίᾳ
μακρὸν θυραῖον τυγχάνειν οὐκ ἠφίει.

ἀλλὰ τρέχειν ἔπειγεν αὐτὸν πρὸς τάδε·
κατίσχεν ἄναξ γαμετὴν Ἀσὰν τότε
καὶ θάτερον δὲ συγγόνων Ἰωάννην
εἴληφε, δόντων εἰς ὁμηρείας λόγον·
ὃς ὕστερον δέδρακε ῥωμαίων πόλεις
κάκιστα πάντων, φεῦ μισανθρώπου τρόπου·
τούτου κρατοῦντος τοῦ βασιλείου κράτους,
ἀποστατήσας καὶ Μαγκαφᾶς τοὐπίκλην
Θεόδωρός τις φιλαδελφεὺς τῷ γένει,
κατατυραννεῖ πατρίδος καὶ Λυδίας,
καὶ πλεῖστα δεινῶν εἰργάσατο τὰς πόλεις,
κώμας τε λοιπὰς αἷς ἐπῄει σὺν ὅπλοις·
ἄναξ δ' ἐπιστὰς Φιλαδελφείας ὅροις
ἐμφρούρον αὐτὸν ἐγκαθεστᾷ πατρίδι,
ἡνίκ' ἐπωνόμαστο καὶ μάλ' ἐνδίκως
ὁ μωροθεόδωρος ἐκ τῶν πραγμάτων·
πλὴν μὴ δυνηθεὶς τὴν Φιλαδέλφου πόλιν
ἄναξ ἑλεῖν ὅπλοις τε καὶ στρατηγίαις,
πρὸς συμβιβάσεις δεύτερον πλεῖν ἐτράπη·
ὡς ἂν Μαγκαφᾶς παράσημα τοῦ κράτους
ῥίψας, καθ' αὑτὸν βίον διανύσῃ,
ἔθη δὲ τὰ πρὶν ἡ πόλις ἀναλάβῃ,
καὶ πάλιν ἰθύνοιτο παρ' οὗ καὶ πάλαι.
Μαγκαφᾶς οὗτος προσφυγὼν τῷ σουλτάνῳ
τούρκους τε λαβὼν συμμάχους κατ' αὐσόνων,
χώρας ἐπῄει ῥωμαΐδας ἐκτρίβων·
σταλεὶς δὲ σὺν χρήμασι πρέσβυς σουλτάνῳ
καὶ τόνδε λαβὼν κατανεύσει σουλτάνου,
πρὸς βασιλίδα τὴν πόλιν ἀναφέρει,
καὶ δεσμὰ καὶ κάθειρξιν ἄλυτα φέρει·
καὶ τοῦτο παρώξυνε σουλτὰν συγγόνους
πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ καὶ μάχην καὶ μανίαν,
ἔγκλημα οἱ φέροντες ἀδίκου δίκης
καταπροδόντι πρόσφυγα δώρων χάριν·
καὶ τάχ' ἂν ἠμύναντο τοῦτον τοῖς ὅπλοις,
εἰ μὴ τεθεὶς πρόφασιν εὔλογον τάχα.
ἔφασκεν αὐτὸν ἀποδοῦναι πατρίδι
ἐπ' ἀσφαλείᾳ μήτε θανεῖν μηδόλως,
μήτ' εἰς δέμας τι τῶν κακῶν πεπονθέναι·
τῷ τοιαῦτα καὶ ῥὴξ Ἀλαμανίας
ἔστειλε πρέσβεις ἀξιῶν βασιλέα
αὐτῷ παρασχεῖν σὺν στρατιᾷ φιλίως
γῆς παραδραμεῖν ῥωμαΐδος τοὺς ὅρους
πρὸς Παλαιστίνης τοὺς τόπους ὡρμημένῳ·
πρὸς ῥῆγα τοίνυν, τοῦ δρόμου λογοθέτην

sed ad fruendum sese compellebant.
Asanis quoque uxorem Caesar cepit
tertiumque ex eius fratribus Iohannem
obsidis loco traditum accepit.
Nihilo hic tamen minus postea nocuit
pro sua malitia pessima romanis urbibus.
Adhuc tenente imperium Isaacio
defecit quidam Mancaphas cognomine
philadelphensis civis Theodorus
Lydiaeque et patriae invasit tyrannidem
atque urbes plurimis mulcavit damnis
cum harum pagis, circum arma ferens.
Philadelphiae Caesar ad fines veniens
in sua patria conclusit rebellem,
qui tunc idoneum nactus est agnomen
dictus ab actis fatuus Theodorus.
Cum Philadelphi tamen haud posset urbem
capere Caesar vi peritiaque bellica,
quod fuit reliquum, conditiones obtulit;
nempe ut depositis imperii insignibus
privatam vitam Mancaphas exigeret;
urbs autem veterem ordinem reciperet,
seque priori domino submitteret.
Mancaphas tamen profugiens ad Sultanum,
Turcis adsumptis secum auxiliaribus,
romani imperii fines incursabat.
Missus cum donis legatus ad Sultanum,
Mancapham annuente reduxit Sultano
regiam ad urbem, ibique Caesar vinclis
perpetuoque illum addixit carceri.
Cognita res Sultani excuit fratres
ad iracundiam plurimam atque ad arma,
perfidiam criminantes quod prodiderat
munerum gratia transfugam sibi supplicem.
Iamque armis Sultanum adgressuri erant,
nisi hic speciosis rem purgasset verbis:
ait enim hominem a se patriae redditum
fide interposita, ne vel moreretur,
neve quid mali pateretur corpore.
Per illud tempus rex quoque Alamanniae
misit legatos qui rogarent Caesarem
ut sibi atque exercitui pacificum
romanam per ditionem annueret transitum
proficiscenti ad Palaestinae locos.
Ad regem autem cursus logotheta

Caesar praemisso, foedera composuit.
Accepta vicissimque oblata fide
stabilem fore cum rege amicitiam,
logotheta ad Caesarem est reversus.
Rex autem fines imperii ingressus
usque ad Philippi urbem promovit castra.
Exin alternabant vario affectu,
insuper contendebant dimicabantque
regis praedicti Caesarisque milites,
donec alamannum agmen fretum transiit,
et Philadelphi usque ad urbem venit:
praeteriensque Phrygiam et Laodiceam,
celeri cursu pervenit Philomelium,
ubi rex pugnam cum Sultano ciet,
eoque victo, potitur oppidulo,
idque direptum consumit incendio.
Pergit deinde ad Iconium urbem,
quam postquam expugnavit virtute bellica,
propositum sibi prosequebatur iter:
iamque ad Antiochi urbem properabat,
cum suffocatus est, o Dei iudicia!
rapidis undis fluminis abreptus.
Ipsius autem filius suscepto imperio
usque ad Antiochi progreditur urbem:
unde ad syriacas pergens civitates,
Agarenorum iugum ab illis depulit:
Christique causa plurimum laborans,
is quoque vitae terminum illic habuit.
Tum Alamanni navibus insceusis
reversi sunt in patriam incolumes.
Rex quoque Galliae et Britanniae dominus
cum classibus armatis supervenerunt;
cumque Agarenos pellere ex urbe sancta
frustra tentassent, ut christianis traderent,
marino rursum cursu in patriam redeunt.
Antea tamen in Cyprum exscenderat
Anglorum rex, et insula potitus fuerat,
eiusque vinclis tyrannum tradiderat
comnenum Isaacium, novellum Echetum.
Tum palaestinas navigans ad terras,
praesidium suum in Cypro reliquerat

ἄναξ πεπομφὼς, συμβιβάσεις ἀρτύει·
λαβών τε πίστεις καὶ δεδωκὼς αὖ πάλιν
ὡς ἔμπεδα μένοιτο τὰ τῆς φιλίας,
αὖθις ἐπανέδραμε πρὸς βασιλέα·
καὶ ῥὴξ ἐπιστὰς τοῖς ὅροις ῥωμαΐδος,
καὶ πρὸς Φιλίππου τὴν πόλιν ἐπιφθάνει,
καὶ δὴ μετά γε τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις
καὶ φιλονείκους διανίξεις καὶ μάχας,
βασιλικῶν τε ῥηγικῶν τε ταγμάτων
ἀλαμανῶν στράτευμα πορθμὸν διέβη,
καὶ πρὸς Φιλαδέλφειαν ἧκε τὴν πόλιν·
διὰ δὲ Φρυγίας τε Λαοδικείας
ἐφίσταται τάχιστα Φιλομηλίῳ
ἐν ᾧ μάχην ἵστησι ῥὴξ πρὸς σουλτάνον·
καὶ τόνδε νικᾷ καὶ κρατεῖ πολιχνίου,
ὅπερ σκυλεύσας ἐμπιπρᾷ μετὰ τόδε·
εἶτα πορθηκὼς Ἰκονιέων πόλιν,
καὶ τήνδ' ἑλὼν ὅπλοις τε καὶ μάχης νόμῳ
ὥδευσε λοιπὸν τὴν προκειμένην τρίβον·
εἰς δ' Ἀντιόχου τὴν πόλιν ἐπειγμένος
ἐναποπνίγη, φεῦ Θεοῦ τῶν κριμάτων
ἐναποληφθεὶς ταῖς δίναις τῶν ὑδάτων·
υἱὸς δ' ἐκείνου τὸ κράτος δεδεγμένος
καὶ μέχρις αὐτῆς Ἀντιοχείας φθάνει,
κἀκεῖθεν ἥκων συριακὰς πρὸς πόλεις
ἐλευθεροῖ ταύτας γε τῶν ἐκ τῆς Ἄγαρ·
πολλὰ δὲ καμὼν κλήσεως Χριστοῦ χάριν,
ἐκεῖ καταλέλυκεν αὐτὸς τὸν βίον·
οἱ δ' Ἀλαμανοὶ ναυσὶ πρὸς τὴν πατρίδα
αὖθις ἐπανήχθησαν εὖ σεσωσμένοι·
καὶ Φραγγίας ῥὴξ γερμανῶν (1) τ' ἄρχων πάλιν
ναυσὶν ἐπῆλθον ὁπλῖται τοῖς ἐξ Ἄγαρ·
οὐκ ἴσχυσαν ὅμως δὲ Σιὼν ἁγίας
σφᾶς ἐξελάσαι καὶ νέμειν χριστωνύμοις·
ᾤχοντο δὲ πλῷ καὶ πάλιν ἐς πατρίδα·
ὁ δ' ἰγκλίνων ῥὴξ κατάρας ἐς τὴν Κύπρον
ταύτης τε κρατεῖ τοῖς ὅπλοις κατὰ κράτος·
δεσμεῖ δὲ συσχὼν καὶ τύραννον τῆς Κύπρου
κομνηνὸν Ἰσαάκιον (2) Ἔχετον τρόπους·
καὶ καταπλεύσας πρὸς Παλαιστίνης τόπους
στράτευμα κατέλειπεν οἰκεῖον Κύπρῳ

(1) Ita codex. Et quidem infra Ephraemius declarat Germanos hoc loco se intelligere Anglos, qui olim scilicet in Britanniam e Germania commigraverant.

(2) Cod. Ἀλέξιον, manifesto errore, quem coarguit Nicetas, immo ipsemet Ephremius, qui de Isaacio Cypri tyranno in superioribus verba fecit.

ὁ γερμανῶν ῥὴξ δηλαδὴ τῶν ἐγκλίνων,
καὶ τῆσδ' ἐκυρίευσεν ὡς ὑπηκόου,
ζωῆς δ' ἀφορμὰς αὐτόθεν κεκτημένος·
ἐν τῷ μέλλειν δὲ πρὸς πατρίδα ἀπιέναι
ῥηγὶ Κύπρου δέδωκε τῆς Παλαιστίνης
οἰκεῖν τε ταύτην εἰ σχολὴν ἄγει μάχης,
καὶ κυριεύειν καὶ κρατεῖν τῶν κυπρίων,
ὡς ὑπ' ἐκείνῳ προσνεμηθείσης πόθῳ
ζωηφόρῳ μνήματι τῷ τοῦ κυρίου,
καὶ συναφθείσης τοῖς ὅροις Παλαιστίνης.
Ἄγων μετάγων συγχέων μεταστρέφων
ἀνθρώπινα θεῖά τε πράγματα κράτωρ
καὶ δραματουργῶν ὡς δέδοκτό οἱ μόνῳ,
εὐθὺς ἐρείσας τὸν πόδα κραταρχίᾳ,
τὸν πατριάρχην τοῦ θρόνου παραλύει
τὸν καματηρὸν Βασίλειον ἀδίκως·
τὸν Μουντάνην δὲ Νικήταν ἀντεισάγει,
τρισέμπελόν τε καὶ χρόνῳ παρειμένον·
ὅνπερ καταγνοὺς ἀφέλειαν αὐτίκα
ἄκοντα κατήγαγεν ἱεροῦ θρόνου·
καί τινα Λεόντιον ἐγκαθιδρύει
ἄνδρα μοναστὴν, ἀρετῆς ὄντ' ἐργάτην·
ὃν τῷδε δεῖξαι τὴν ἀπείρανδρον κόρην
ἔφασκε νυκτὸς συλλόγων ἠθροισμένων,
εἶδός τε κλῆσιν ἀρετὴν τοῦδ' εὐστόχως
μάλα διαγράψασαν ὡς ἐν εἰκόνι·
ἀλλά γε καὶ τόνδ' ἀπελαύνει τοῦ θρόνου,
πάντα παριδὼν τὰ προηγορευμένα·
μετάθεσιν δὲ δραματουργεῖ ποιμένος·
ἀρχιθύτην γὰρ τῆς Σιὼν τῆς ἁγίας
κλῆσιν Θεοδόσιον φύντα λατίνων
ἐθάδα τῷδε καὶ προήγορον κράτους
εἰς πατριαρχῶν ἀνάγει προεδρίαν·
ἀλλ' οὐδὲν ἀπώνατο τῆς καινουργίας,
ἀμφοῖν γὰρ ἐκπέπτωκεν ἱεραρχίαιν,
Σιών τε τῆς πρὶν καὶ βασιλίδος πάλιν,
καὶ τῶνδ' ἀτίμως ὁ προβληθεὶς ἀκρίτως·
ἔπειτα Γεώργιος ὁ ξιφιλῖνος
ποιμὴν ἀναδέδεικτο τῆς Κωνσταντίνου.
Ἐκ τῶν πρὶν εἶχεν αὐτοκράτωρ σπερμάτων
παῖδας φυτεύσας καλλιπαρθένους δύο·
ὧν ἀποκείρει κατ' ἔθος πρεσβυτέραν
καθιερώσας ὡς ἀμνάδα κυρίῳ·
μεταβεβληκὼς δ' εἰς μονὴν ἀσκουμένων
καὶ παρθενῶνα δαπάναις ὡς ἀφθόνοις

germanicorum, inquam, rex Anglorum,
eiusque dominum se gerebat insulae,
et commeatum militi hinc subvehebat.
Verum in patriam reversurus postea
Cyprum donavit palaestino regi,
ut illic pacis tempore vitam degeret,
et Cypriorum regem semet gereret,
quod ipsi regnum tribuit affectu pio
propter vivificum Domini sepulchrum,
quia prope Palaestinae fines erat.
Interim imperator sus deque agebat
cuncta humana et divina ferens, rapiens,
commutans ut fit in scenis pro suo arbitrio,
summa videlicet fretus potestate.
Sede deiecit iniusta sententia
Camaterum Basilium patriarcham:
substituitque Nicetam Montanum
vel potius depontanum, confectum senio;
quem mox despiciens ob ineptitudinem
pontificali invitum honore exuit.
Porro Leontium quendam in sede posuit
monachum et virtuti navantem operam,
quem sibi demonstratum a sancta Virgine
noctu, adfirmavit in publica concione:
sibique nomen eius virtutem formam
descriptam esse caelitus ceu in tabula.
Verumtamen hunc etiam solio pepulit,
pensi non habens quidquid ante dixerat.
Deinceps vero pastorem transferre maluit;
quippe sanctae Sionis archipraesulem
nomine Theodosium, latinum genere,
sibi familiarem atque imperii vatem,
ad patriarchae summum honorem transtulit.
Sed nihil huic profuit facti novitas;
utroque enim excidit sacerdotio,
Sionis nempe ac regiae metropoleos,
admissus inconsulte, eiectus turpiter.
Ad extremum Georgius Xiphilinus
Constantini pastor est datus urbi.
Caesari natae fuerant ex primis nuptiis
virgines pulchri aspectus filiae duae;
quarum priorem rite comas tonsam
instar agnae Domino sacratam obtulit;
propterea que vertit in monasterium
parthenonemque maximis impensis

palatium dictum antea Iohannitzae:
hoc, inquam, attribuit natae diversorium.
Alteram autem tradidit nuptam filio
regis Siciliae nomine Tancredi.
Apud se vero imperii paterni heredem
alebat Alexium filium natu minimum,
qui patriam suam oppressit malorum cumulo.
Nec soli Branas Theodorusque lydus
calcaneum extulerunt contra Caesarem,
verum post illos etiam Alexii duo,
qui se iactabant titulo fictitio
de Manuele imperatore genitos.
Alter ex his instructus a Sultano
militum persicorum ingenti numero
praedam agebat ex romanis oppidis:
cui noctu consopito prope Harmala
sacerdos quidam caput amputavit,
caesareique exercitus duci obtulit.
Alter autem in proelio occisus fuit
a Basilio chartulario Chumno.
Basilius etiam quidam, vulgo Chotzas,
a Caesare deficiens in urbe Tarsia
romanae ditioni molestus erat:
sed demum captus excaecatur miser.
Rursusque alius, et posthinc alius denuo,
tellure ceu gigantas educit fabula,
immo permulti obstiterunt Isaacio:
sed omnes, Deo volente, perierunt.
Hic princeps quia sui nimium amans erat,
iracundus, levi de causa suspicax,
invidia quoque flagrans adversus subditos,
multos mulcavit membris optimates:
oculorum quidem eripuit lumen
Andronico comneno immerenti,
et Constantino cognomento Aspietae.
Alios addixit tonsos monasteriis.
Quum praedarentur Blachi cum Comanis
romanas terras ad occidentem positas,
rursus hos contra capit arma Caesar.
Quamobrem urbe Anchialo praeterita,
Haemum ingreditur Blachorum sedem:
sed cum castella ibidem cunctasque uberculas
praesidiis invenisset munitas validis,
moenibus atque turribus convestitas;
Moesos item cerneret, tamquam capreas,

Ἰωαννίτζα τὸν κεκλημένον δόμον,
ἐνταῦθ' ἐνασκεῖν ϗ κατοικεῖν προσνέμει·
ῥηγὸς δὲ συνέζευξεν υἱῷ δευτέραν
τῆς Σικελίας τοῦ Ταγγρὲ κεκλημένου·
κληροῦχον ἀρχῆς πατρικῆς ἀνατρέφων
τὸν υἱὸν Ἀλέξιον ὕστατον χρόνῳ,
ὃς συμφορᾶς ἤνεγκε πατρίδι βάρος·
οὐ Λυδὸς Θεόδωρος οὐ Βρανᾶς μόνον
πτερνισμὸν ἦραν κατὰ τοῦ στεφηφόρου,
ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς ϗ δυὰς Ἀλεξίων,
οἳ σφᾶς ἐπωνόμασαν αὐτοὺς υἱέας
τοῦ πορφυρανθοῦς Μανουὴλ βασιλέως·
ἀφ' ὧν ὁ μέν γε προσλαβὼν ἐκ σουλτάνου
συμμαχικόν τι περσικὸν πλεῖστον στῖφος
πόλεις ἐπιὼν κατέκειρεν αὐσόνων·
ὃν νυκτὸς ὑπνώττοντα καθ' Ἁρμαλά που
κτείνας θύτης τις ϗ τεμὼν αὐτοῦ κάραν
ἤνεγκεν αὐτὴν ταγμάτων στρατηγέτῃ·
ϗ ἅτερος δὲ κτείνεται κατὰ μάχην
πρὸς Βασιλείου χαρτουλαρίου Χούμνου·
καί τις δὲ Βασίλειος Χοτζᾶς τοὐπίκλην
ἀποστατήσας κατὰ Ταρσίαν πόλιν
χώρας ἐκάκου ῥωμαϊκὰς ϗ πόλεις,
ὃς συσχεθεὶς ὄμματα πηροῦται τάλας·
ϗ πάλιν ἄλλος, κἀπὶ τῷδ' ἄλλος πάλιν,
ὡς ἐκ χθονὸς γίγαντας αἴρει τις μῦθος,
ϗ πλῆθος ἀντέστησαν Ἰσαακίῳ,
ϗ πάντες ἀπώλοντο τῇ θεοῦ κρίσει·
ὀργίλος ὢν φίλαυτος οὗτος ὁ κράτωρ
κἀξ ὑπονοίας καὶ λαβῆς μικρᾶς μόνης
ϗ ζηλοτυπῶν ϗ φθονῶν ὑπηκόοις,
πολλοὺς ἀρίστων παρέβλαψεν εἰς δέμας·
φάους μὲν ἐστέρησε τοῦ τῶν ὀμμάτων
κομνηνὸν Ἀνδρόνικον ἄνευ αἰτίας,
ϗ Κωνσταντῖνον Ἀσπιέτην τοὐπίκλην.
ἄλλους δ' ἐναπέκειρε φροντιστηρίοις.
Λεηλατούντων σὺν κομάνοις τῶν βλάχων
τὰ κατὰ δύσιν ῥωμαϊκὰ χωρία,
ὅπλα κατ' αὐτῶν βασιλεὺς αἴρει πάλιν.
Ἀγχίαλον οὖν παραμείψας τὴν πόλιν
εἴσεισιν Αἷμον τὴν βλάχων παροικίαν,
πάντα δὲ τἀκεῖ φρουρίων πολιχνίων
εὑρὼν ἐρυμνὴν ἰσχὺν ἐνδεδυμένα,
ϗ τείχεσι πύργοις τε διειλημμένα·
μυσοὺς δὲ βλέψας ἀγρίων αἰγῶν δίκην

τοὺς ἀποκρήμνους καταλαβόντας τόπους
ὡς ῥωμαϊκὴν συμπλοκὴν δεδιότας·
πρὸς δ' αὖ σκυθικὸν ὑφορώμενος στῖφος
ὑποστροφῆς ἥψατο τῆς πρὸς τὴν πόλιν·
διὰ δὲ τμητῶν δυσβάτων τε χωρίων
καὶ τρυμαλιᾶς οἷον εἰπεῖν δυσπόρου
αὐλῶνι σαφῶς πάντα παρῃκασμένης
τὴν ἐς Βεῤῥόην ἐκδρομὴν τεθειμένος,
ἀπώλεσε πλεῖστον τι τῶν στρατευμάτων·
κἀκεῖνος ἂν ἔφθαρτο παρὰ βραχύ τι,
εἰ μὴ βοηθοῦ τοῦ θεοῦ τέτευχέ πως·
ὡς γὰρ ἑαυτοὺς παρέβυσαν εἰς μέσον
ἄναξ τε καὶ στράτευμα δυσπόρου πόρου,
ἡγούμενα μὲν διέβη στρατευμάτων
κακῶν ἀπαθῆ κινδύνου τε καὶ μάχης·
μέσον δὲ τῆς φάλαγγος ὁ κρατῶν ἔχων,
ἐπίθεσιν εὕρατο πρὸς τῶν βαρβάρων
ἰστοῖς βαλόντων καὶ δόρασι καὶ λίθοις
ἑκατέρωθεν αὐτὸν ὁπλίταις ἅμα,
ὡς παραμικρὸν τόνδε φυγεῖν τὸν μόρον,
πεσεῖν δὲ πολλοὺς στρατιώτας γεννάδας·
ὅμως διεκδὺς δυστίβητον χωρίον
καὶ πρὸς Βεῤῥόην ἀποσωθεὶς σὺν βίᾳ
ἔμφροντιν εὗρεν στρατιὰν τούτου χάριν
φήμῃ δυσήχῳ μάλα τεθροημένην·
τῷ τοι βασιλεὺς τὴν Κωνσταντίνου φθάνει,
ἐκ τοῦδε φήμην οὐ καλὴν ἀνατρέπων·
μικρὸν δ' ὀφρύος καθυφῆκε καὶ τύφου
ἐπαναδραμὼν εἰς πόλιν τὴν τοῦ κράτους,
ἀθυμίας δόρασιν ἐμπεπαρμένην
ἐφ' οἷς κακῶς πέπονθε τὴν ψυχὴν ἔχων·
πρὸ τοῦδ' ἀνασπῶν τὰς ὀφρῦς ἐπηρμένως
μετὰ σοβαρᾶς καὶ φρενὸς καὶ καρδίας,
ἐπεστράτευσε κατὰ μυσῶν βαρβάρων
ὀμφὰς προφητῶν κατὰ νοῦν περιστρέφων,
ὡς ἔξοδον μὲν θεῖτο σὺν θυμηδίᾳ
ἐπάνοδον δὲ μᾶλλον ἀγαλλιάσει·
βουνοί τε προσδέξαιντο χαίροντες μάλα
καὶ πάντα χαρήσαιντο τὰ δρυμοῦ ξύλα,
τοῦ δ' ἐξιόντος εἰσιόντος αὖ πάλιν·
οὗτος γε δόξαις ἀπᾳδούσαις ἐμμένων,
χάριν ἑαυτοῦ γνωματεύων ἦν τάδε·
ὡς οὐ δι' ἃ πέπρακτο πλημμελημάτων
ἅπασι κοινῇ τῇ θεοῦ θείᾳ κρίσει
θεῷ δίκην τίνυμεν ἁμαρτημάτων·

praerupta atque inaccessa tenentes loca,
ne cum Romanis pugnam statariam gererent;
Scytharum quoque incursum pertimesceret;
reditum ad urbem regiam instruere coepit
angustos per anfractus locosque impervios:
nimirum per convallem prorsus similem
foramini ut ita dicam impenetrabili,
Berroen versus militum direxit iter,
quorum amisit scilicet partem maximam:
atque ipse summo haud aberat exitio,
ni sospitator Deus tulisset opem.
Nam quum se in medias coniecissent fauces
Caesar exercitusque tam stricti tramitis,
prima quidem transiit frons exercitus
sine molestiis proelii atque incolumis:
sed media phalanx, in qua Caesar erat,
incursum barbarorum coepit perpeti,
qui telis, lanceis, saxis utroque ex latere
ipsum eiusque agmen impetebant.
Quare vix is supremum vitavit fatum,
multis amissis strenuis militibus.
Sed tamen tam difficilem emensus locum,
magno conatu incolumis Berroen venit,
ubi sui causa invenit anxium militem
tristi rumore valde perturbatum.
Igitur imperator Byzantium properat
expeditionis famam non pulchram referens:
et sic remisso superbiae supercilio,
ingressus est imperii metropolim;
maeroris nempe aculeis transverberatum
propter acceptam cladem gerens animum.
Antehac enim elato supercilio,
superbia inflatus ac tumente animo
adversus Moesos barbaros processerat;
dicta prophetica mente revolvens,
quod cum laetitia scilicet foret exitus,
reditus autem magis adhuc laetus:
quodque exultantes colles se reciperent,
ipsaeque laetarentur saltus arbores,
se procedente ex urbe vel redeunte.
In his se oblectans canticis propheticis,
sibique blandiens haec secum reputabat:
nequaquam ob communia quae fiunt peccata
inter mortales, celso Dei iudicio
persolvere nos debitas malitiae poenas,

cum tradimur barbarico insano populo
ad punitionem iustam correctionemque,
qui Dei misericordis mos esse solet;
sed quia Branae tyrannidem secutus erat
christianus populus ab imperio deficiens,
idcirco his esse implicitum aiebat malis.
O scaeva ingenia stultaque consilia
siquis hanc mentem gerit et sententiam,
piorum nempe innumeras a Deo catervas
barbarae genti ad interitum tradi
quamlibet propter erroris insaniam,
qua laesus sit fortasse mortalis dominus!
Quin adeo universalem monarchiam sibi
vaticinans spondebat, et Palaestinam
iugo subtractam redditurum se imperio:
et se lac populorum ebibiturum,
divitias voraturum, et pinguedinem
medullis exhausturum, ut ait propheta.
Effutivit etiam palam in concione
disertis verbis, romano Andronicum
praefuturum annis imperio novem;
ni redegisset Deus ad triennium,
ex quo Andronicus sceptro abuti coeperat:
subtractum autem Andronico sexennium,
ceu purpurae segmentum vi direptum,
ad sui fuisse adiectum regni spatium:
seque propterea per id sexennium
fortasse haudquaquam fore prorsus optimum.
Verum ne elapsis quidem praedictis annis
visus est mores suos conferre in melius.
Blachorum gens iam erat intolerabilis,
romanis spoliis manubiisque dives
eximiisque opibus instructa ad bellum:
quare romanam incursans provinciam
oppidum Varnam cepit cum Anchialo,
et Triaditzae quoque invasit agrum,
Naissum delevit denique cum Stumpio,
abductis inde innumeris manubiis,
viris cum feminis, et gregibus omnigenis.
Conclusus ergo quaquaversus hostibus
nec iam tueri victos valens Caesar,
exercitum bifariam divisit ducibus,
partim ad locos iubens abire hesperios,
partim ad terras nupero adflictas bello:
Varnamque instauravit cum Anchialo,

λαῷ παραδοθέντες ἄφρονι τέως
πρὸς σωφρονισμὸν μαστίγωσιν μετρίαν,
ἥπερ φιλοίκτου συμπαθοῦς Θεοῦ νόμος·
ὅτι δ' ὀπίσω τῆς Βρανᾶ τυραννίδος
ὑπῆρξε λαὸς, τοῦδ' ἀποστὰς τοῦ κράτους,
τοιοῖσδε κακοῖς ἐκδεδόσθαι συνίζει·
ὢ τῶν πονηρῶν σκεμμάτων καὶ σπερμάτων,
εἰ ταῦτα τινές εἰσιν ὑπειληφότες,
ὡς μυριάδας εὐσεβῶν ἐκδοὺς ἔχει
Θεὸς πρὸς ἀπώλειαν ἔθνει βαρβάρῳ,
οὑτινοσοῦν ἀντίψυχον παρονίας
ὄντος καθ' ἡμᾶς τοῦ κακῶς πεπονθότος·
πρὸς τοῖσδε προὐφοίβαζεν, ὡς μοναρχίαν
περιβαλεῖται, καὶ Παλαιστίνην πάλιν
ἐλευθερώσας προσνεμεῖ κρατταρχίᾳ,
καὶ γάλα δ' ἐθνῶν θηλάσει κατὰ κόρον,
καὶ πλοῦτον αὐτῶν φάγεται καὶ τὰ πάχη
ἐκμυελεῖ κατὰ τὴν θεσπίαν·
καὶ τοῦτ' ἀμαθῶς συλλόγων ἠλισμένων
ἔφασκε λαμπρῶς, ὡς Ἀνδρόνικος χρόνων
ἔμελλεν ἄρξειν ἐννάδα Ῥωμαΐδος·
Θεὸς δὲ συνέστειλεν εἰς τὴν τριάδα,
κακοῦ φανέντος Ἀνδρονίκου τῷ κράτει·
ἡ δ' ἑξὰς αὕτη τῶν χρόνων Ἀνδρονίκου
ὡς πορφύρας ῥάκος τι διερρηγμένον
ἐπιβέβληται τοῦδε τῇ κραταρχίᾳ·
καὶ κατὰ τούτους οὐκ ἀγαθὸς τοὺς χρόνους
γένοιτ' ἂν ἴσως οὐδὲ βελτίων πάνυ·
ἐπεὶ δὲ παρέδραμεν ἑξὰς τῶν χρόνων,
αὐτὸς πάλιν ἦν οὐχ ἑαυτοῦ βελτίων.
Βλάχων ὑπῆρξεν ἀνύποστατον φῦλον
πλησθὲν λαφύρων ῥωμαϊκῶν καὶ σκύλων
καὶ πλοῦτον ἁβρὸν ἐνδυθὲν πρὸς τὰς μάχας·
τοίνυν ἐπιὸν ῥωμαϊκοῖς χωρίοις,
καὶ Βάρναν εἷλε σὺν Ἀγχιάλῳ πόλεις,
καὶ Τριαδίτζης κατέδραμε τοὺς ὅρους,
καὶ Νίσον ἠφάνισε σὺν τῷ Στυμπίῳ,
λείαν ἐκεῖθεν ἀπαγαγὸν μυρίαν
ἀνδρῶν, γυναικῶν, παντοδαπῶν ἀλόγων·
κυκλούμενος γοῦν τοῖς ἐχθροῖς πανταχόθεν,
καὶ μὴ σθένων πάσχουσιν ἀμύνειν ἄναξ
εἰς τοὺς στρατηγοὺς στρατιὰν κερματίσας,
τὴν μὲν μέρει πέπομφε πρὸς ἑσπέραν,
ἄλλῃ δὲ τήνδε πρὸς πονοῦν πάντως μέρος·
καὶ Βάρναν ἀνέκτισε σὺν Ἀγχιάλῳ,

ϗ ταῖςδε φρουρὰν ἱκανὴν ὑπεισάγει·
αὐτὸς δ' ἐπιστὰς τῇ Φιλίππου ϗ πάλιν
μυσῶν τε σκυθῶν ἀνεχαίτιζε στίχας
ϗ δι' ἑαυτοῦ ϗ στρατηγῶν εὐόπλων·
ϗ τριβαλάρχου καταδῃοῦντος πόλιν
σὺν τοῖς πέριξ ἅπασι τὴν τῶν Σκοπίων,
ὁρμᾷ κατ' αὐτοῦ βασιλεὺς σὺν δυνάμει,
συμπλακεὶς ἥττησεν αὐτὸν ἐσχάτως·
χῶρον παραλλάξας δὲ πάντα τῆς Νίσου
ϗ πρὸς Σάυβαν πεφθακὼς βαθυδίνην
ἐκεῖσε συνέμιξε κηδεστῇ φίλῳ
Οὐγγρίας ῥηγὶ τῷ Βελᾷ κεκλημένῳ,
ϗ εἰ προσαγόρευσιν ἀποτεινύει
ϗ τὴν πρεπώδη δεξίωσιν ϗ σχέσιν·
ἔπειτ' ἐκεῖθεν ἀπαναστὰς ὡς δέον,
μεθ' ἡμέρας εἴσεισι Φιλίππου πόλιν,
κἀκεῖθεν ἀνέζευξεν εἰς Κωνσταντίνου·
ἐπεὶ δὲ μυσῶν ϗ σκυθῶν δεινὸν φῦλον
ἐπεστράτευσε ϗ πάλιν Ῥωμαΐδι,
δῃοῦν δὲ φθάνει μέχρι τῆς Ἀρκαδίου,
ϗ στρατιὰν ἥττησεν αἰσχρῶς αὐσόνων
πρὸς ἀντιπαράταξιν ἐκτεταγμένην,
ἔγνω δι' αὐτοῦ σφᾶς μετελθεῖν ὁ κράτωρ·
ἀπογραφὴν οὖν συλλογὴν καθημέραν
ἐρρῶν ὑπῆρχε ῥωμαΐδων ταγμάτων·
πρὸς δὲ ξενικὸν συμμαχικὸν μυρίον
μισθοῦ συνιὸν ἐξ ὅλης ἐθναρχίας·
ὡς οὖν ἀπειράριθμον ἠθροίσθη στῖφος,
ἔξεισιν ἦρος τῆς Κωνσταντίνου κράτωρ,
χρυσοῦ κεντηνάρια πέντε πρὸς δέκα
ἀργυρίου δ' αὖ ἑξήκοντ' ἐπηγμένος·
ϗ πρὸς Ῥαιδεστὸν τὴν πόλιν ἀφιγμένος,
ἐκεῖ θύσας ἔφαγε μυστικὸν πάσχα
ἑορτάσας ἔγερσιν ἡμῶν δεσπότου
πρώτην κυριώνυμον ὡς πιστοῖς ἔθος·
συγγίνεται δ' ἐνταῦθα Βασιλακίῳ
ἀνδρὶ βιοῦντι βίον ἐξηλλαγμένον
ϗ διαγωγὴν ἀσυνήθη τοῖς ὅλοις·
ὅστις τὰ πρόσθεν προβλέπειν εἶχε κλέος,
εἰς ὃν συνέρρει πᾶς τις ὡς εἰς Λοξίαν.
οὐδὲν διεξῄει δὲ τρανὲς συνόλως,
οὐδ' ὑγιές τι ϗ διηκριβωμένον,
ἀλλὰ γριφώδη πάντα πεπλανημένα·
ἐν δ' αὖ γε πολλοῖς ἀποφλυάρει λόγοις
εὐτραπελίας ϗ γέλωτος ἀξίους,

idoneumque imposuit his praesidium.
Ipse profectus denuo Philippopolim
Moesorum ac Scytharum repressit impetum
et sua praesentia et ducibus pugnacibus.
Quumq. triballus princeps Scopiorum urbem
cum universo agro popularetur,
impetum fecit Caesar cum exercitu
illumque triumphali prostravit proelio.
Exin praeteriens cunctum Naissi agrum,
progressusque ad ampli fluenta Savi,
ibi in congressum venit cum caro socero,
cui Belae nomen erat, Ungariae rege;
cuius colloquio fruitus, atque ut decuit
invicem impertitis amoris signis,
illinc reversus est, vocante officio,
brevique post pervenit Philippopolim,
atque hinc concessit Constantinopolim.
Sed quoniam Moesi et Scythae gentes efferae
rursus molesti erant romanis terris
praedantesque pervenerant Arcadiopolim,
exercitu romano victo turpiter
qui contra exire in aciem ausus fuerat;
bellum constituit Caesar per se gerere.
Conscribebatur itaque quotidie exercitus,
romanique ordines centuriabantur;
plurimus etiam advena et auxiliaris
conducebatur miles in cuncto imperio.
Iamque collectis copiis prope innumeris,
vere ineunte Caesar Byzantio exivit,
auri quidem centenarios quindecim,
argenti sexaginta secum ferens.
Et ad Rhaedestum usque progressus urbem
mysticum ibi manducavit pascha,
resurrectionem Christi sollemnem peragens,
primam nempe dominicam, christiano more.
Ibi in colloquium venit cum Basilacio
viro vivente insolitum vitae genus
nulli suetos profitente mores,
qui futura canendi cluebat gloria,
cunctis ad eum venientibus ceu ad Loxiam.
Nec tamen is dicebat perspicue quicquam,
neve quid sanum probeque definitum,
verum fallacia cuncta et perobscura.
Profecto eius sermones plerumque erant
scurriliter effusi risuque digni.

Papillas feminarum contrectans manibus
inspiciensque pariter illarum talos,
longas tum demum nectebat cantilenas.
Plebeiam tamen turbam is illexerat
praebentem aures sibi tamquam vati.
Comitabantur illum et quaedam vetulae
vecordi oestro percitae atque insanae,
quae gestus eius pariter et dicta omnia,
edisserebant populi coronae.
Vulgares ergo homines qui hunc noverant,
prophetae loco habebant Deoque cari:
verum cordati et sano iudicio praediti
ridiculum nugacemque putabant senem:
alii postremo pythonicum credebant.
Is accedentem per id tempus principem
et salutantem comiter ac benivole
nullo dignatus est respectu, auditu:
immo hac illac discurrens tamquam baccha
conviciis circumstantes onerabat,
praefectos praesertim ac senatores:
nec minus ipsi Caesari maledicebat;
quin et detrahere capite tentavit apicem.
Demum desistens equinis saltationibus,
vili quem forte manu gerebat baculo
oculos violavit regiae imaginis
quae prostabat ibidem picta in tabula.
Tunc homine ut insani contempto cerebri
Caesar ad alias animum convertit curas.
Illinc promotis ad Cypsella castris,
animi causa venatum est profectus,
invitavitque fratrem ut secum iret.
Hic autem venae simulans sectionem
venatorium excursum declinavit:
quare imperator solus est profectus.
Tunc coniurati idoneum nacti tempus
germanum eius Alexium raptim ducunt
intra tentorium regium thronoque collocant,
et romanum salutant imperatorem,
plausibus, ut fit regibus, concrepantes.
Audita re Isaacius Deum rogabat
ut se praesenti discrimini eriperet.
Tum missos cernens equites qui se caperent
celeri cursu instantes, habenis laxis
coepit et ipse in fugam se coniicere:
oppositique fluvii tranatis fluctibus,

μαστοὺς γυναικῶν ἀναδιφῶν παλάμαις
περιαθρῶν τε ϗ σφυρὰ τούτων πάλιν,
ἐφ' οἷς συνεῖρε ϗ μακρὰς λῃρῳδίας·
ὅμως ἐπεισπάσατο συρφάκων ὄχλον,
καὶ οἱ προσεῖχον οἷα ϗ προηγόρῳ·
συνῄεσαν αὐτῷ καί τινα γραΐδια
οἰστρηλατουμένων τε ϗ παραφόρων
τὰ δρώμενα οἱ πάντα ϗ λελεγμένα
διατρανούντων ἀφικνουμένοις ὅλοις·
τοῖς πλείοσι δ' ἔδοξε τοῦτον εἰδότων
προφητικός τις ϗ Θεῷ πεφιλμένος·
οἷς σύνεσις δ' ἦν ϗ φρένες κρίνειν δίου,
γελοῖος ὑπείληπτο λῃρώδης γέρων·
ἔδοξε δ' ἄλλοις πνεῦμα Πύθωνος φέρειν·
ὅστις ἐπιστάντι γε τῷ στεφηφόρῳ
ϗ τόνδ' ἱλαρῶς εὐλογήσαντι τότε
οὐδὲν κατηξίωσε προσχεῖν συνόλως·
ἄνω δὲ κάτω βακχικῶς πως ἡγμένος
ὀνείδεσιν ἔβαλλε συνειλεγμένους,
τοὺς δ' ἐν τέλει μάλιστα ϗ γερουσίας
ϗ κράτορα δ' οὐχ ἧττον ἦν κακῶς λέγων·
καί οἱ κράτος δ' ὥρμησεν ἁρπάσαι πῖλον·
μόλις δὲ λήξας πωλικῶν κινημάτων,
τῇ διὰ χειρὸς εὐτελεῖ βακτηρίᾳ
ὄμματ' ἀμαυροῖ βασιλικῆς εἰκόνος
ἐπὶ πίνακος αὐτόθ' ἐγγεγραμμένης·
ᾧ δ' ὡς μεμηνότος καταγνοὺς ἄναξ,
ἄλλαις ἑαυτὸν φροντίσιν ἐνησχόλει·
ἐκεῖθεν εἰς Κύψελλα φρούριον φθάσας,
πρὸς θήραν ἐξώρμησε τέρψεως χάριν·
ϗ συγκάλει ϗ σύναιμον πρὸς τόδε·
σκεψάμενος δὲ τὴν φλεβὸς σχάσιν ὅδε
ᾧ πρὸς κυνηγέσιον ἐκκρούει δρόμῳ·
ἔξεισι δ' οὕτως αὐτοκράτωρ ϗ μόνος.
συνίστορες δὲ προσλαβόντες σκεμμάτων
σύναιμον Ἀλέξιον ἄγουσι τάχος
σκηνὴν πρὸς αὐτὴν ϗ βασίλειον θρόνον,
ϗ τόνδ' ἀνεῖπον αὐτοκράτορ' αὐσόνων
τοῖς βασιλικοῖς ἀλαλάζοντες κρότοις·
ϗ γνοὺς Ἰσαάκιος τὰ πεπραγμένα,
θεοκλυτῶν ἦν κίνδυνον πεφευγέναι·
ἐπεὶ δὲ συνέξοντας αὐτὸν ἱππότας
ἑώρα συντρέχοντας ἀπτέρῳ τάχει,
ἀνεὶς χαλινὰ πρὸς φυγὴν μετετράπη,
ϗ ῥοῦν ποταμοῦ διαβὰς προκειμένου,

ἐλαύνων ἵππον φυγαδεύων ἢ σθένος·
πλὴν συσχεθεὶς γε κατὰ Στάγειραν πόλιν,
ἐκκόπτεται δὴ τὰς κόρας τῶν ὀμμάτων
κατὰ σεμνεῖον εὐαγὲς τὸ τῆς Βήρας,
οὗπερ δομήτωρ σεβαστοκράτωρ ἔφυ
τοῦδ' Ἀνδρονίκου καὶ τοκεὺς στεφηφόρου·
οὕτω δ' Ἰσαάκιος ἐκκοπεὶς κόρας,
ἐν βασιλείοις ἐγκαθείργνυται δόμοις
οὐχὶ μετασχὼν οἱασοῦν ἐδητύος,
διὰ τὸ πάθος, ἡμερῶν συχνῶν πάνυ·
ἔπειτ' ἐκεῖθεν ἔσχεν αὐτὸν οἰκία
ἡ κατὰ διπλοῦν κίονα Προποντίδος,
σὺν μησὶν ἑπτὰ (1) λυκάβαντας ἐννέα
κρατταρχίας ἄρξαντα τῆς τῶν Αὐσόνων.

calcaribus urgebat cursum equi.
Sed tamen captus in oppido Stagira
orbatus est oculorum luminibus
in venerando monasetrio Berae,
cuius fundator fuerat sebastocrator
imperatoris Andronici genitor.
Sic Isaacius luminibus cassus
regio in palatio clauditur ceu carcere,
ubi propter doloris acerbitatem
nullum per dies complures gustavit cibum.
Exin ad duas columnas (sic locus dicitur)
domus ipsi adsignatur in Propontide,
postquam romanum dominus imperium
rexerat annis novem cum septem mensibus.

ΑΛΕΞΙΟΣ Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΕΤ. Η. ϛ

Οὕτω δ' ἐπιβὰς Ἀλέξιος τοῦ κράτους
καὶ τῶν ὅλων σχὼν καθαρῶς αὐταρχίαν,
οὐκ εὐθὺς εἰσέδραμε πρὸς Βυζαντίδα,
ἀλλὰ κακῶς πάσχουσι τοῖς κατὰ δύσιν
παρὰ μυσαρχῶν κασιγνήτων δυστρόπων
Ἀσάν τε Πέτρου τῆς κακῆς ξυνωρίδος
προστρέχει πράγμασι καὶ τοῖσδ' ἀμύνει·
δηλοῖ δ' ἐπ' αὐτῷ τὸ πραχθὲν τῇ συζύγῳ,
γερουσίας μέρει τε τῷ κατὰ πόλιν,
κλήρῳ τε παντὶ καὶ πολιτείᾳ πάλιν·
καὶ πᾶς τις ὠσὶν ἀκοὴν πεπραγμένων
ἄγαν ἱλαρῶς ἡδέως ἐκπιεῖν·
τῆς δ' Εὐφροσύνης Δουκαίνης βασιλίδος
πρὸς τὸν μέγιστον ναὸν ἀφικνουμένης,
στῖφος βαναύσων φρατρίαν δεδρακότες
ἄνδρα Κοντοστέφανόν τινα τοὐπίκλην
Ἀλέξιον κλῆσιν δὲ συνειληφότες
ἐν τῷ μεγίστῳ τοῦ Θεοῦ θείῳ δόμῳ
ἀνεῖπον ὡς ἄνακτα τῆς Ῥωμαΐδος·
λαμπρῶν δ' ἐνίοις συσχεθεὶς παραυτίκα
φρουρὰν ὑπέστη καὶ κάθειρξεν ἐνδίκως·
καὶ λοιπὸν ἅπας προστρέχων θείῳ δόμῳ

ALEXIUS ANGELUS AN. VIII. MENS. VI.

Atque ita Alexius imperio potitus
rerumque summam solus administrans,
non tamen festinavit Byzantium statim,
sed occiduis partibus laborantibus,
propter molestos principes Moesorum
Asanem atque Petrum infaustos fratres,
opem curamque cenanit impeudendam.
Significavit tamen coniugi dignitatem suam
senatusque parti quae in urbe erat,
cleroque toti, civibusque simul.
Atque hanc novarum notitiam rerum
nemo non libenter hausit auribus.
Dum tamen Enphrosyne ducaena
ad magnum templum regina procederet,
plebeiae turbae conspirata manus
virum cognomine Contostephanum,
Alexium autem nomine, deducens
in magnum Dei venerandum templum,
imperatorem romanum salutavit.
Verum is captus statim ab optimatibus
meritam habuit carceris custodiam.
Deinde cunctus populus ad templum currens

(1) Atqui Ephraemius in titulo scripserat notam ϛ, quae in Graecorum scriptis significat partem dimidiam. Quamobrem et ego perpetuo scripsi *mens. VI*, quae anni pars est dimidia. Sed tamen tum ex hoc loco, tum etiam aliunde necessario constat, praedictam notam liberiore sensu ab Ephraemio usurpari ob significandum quemlibet anni excessum. Quis enim tot Caesares annis N. cum mensibus adamussim sex regnavisse credat?

imperatricem salutabat Euphrosynem.
Post dies aliquot Caesar quoque in urbem
haud cunctis gratus venit ob suum facinus
contra germanum fratrem suumq. dominum.
Atque convicians aliquis sic forte aiebat:
si bibentes quidem praefocat aqua,
quis iam alio potu vitam toleret?
et si fratrem non redimit a discrimine
germanus frater, periit natura.
Attamen progressus ad templum magnum,
et patriarchae coronatus manibus,
exiit ad pompam Caesaribus solitam:
ad quem sublimis, ut insideret, ducitur
equus arabs de praesepibus et bene exercitus:
verum dum Caesar in ephippium insilit,
subsultans equus valdeque ferociens,
seque anteriores arrigens in pedes,
torvis et iracundia suffusis oculis,
et pavimentum ungulis saepe quatiens,
miro sessorem recusabat nisu:
sed cum repente ephippium occupasset
prehendissetque frenum imperator,
nihilo tamen ferociebat minus
equus elatis pedibus, terramque verberans,
sonorisque hinnitibus aerem complens:
neque a furore huiusmodi prius destitit,
quam capite coronam excussit Caesari
humi proiectam, cuius etiam partes
confractae sunt infauste atque indecore:
sessor autem strato corruit purpureo.
Quamobrem alio inscenso Caesar equo
qualemcumque demum absolvit pompam
cum stemmate confracto et deciduo;
quod laevum omen visum est spectantibus.
Erat hic Caesar indole bona praeditus,
comis, tranquillus, mansueto ingenio,
hilaris, accessu affatuque facilis,
clemente animo, manu liberali,
cunctorum precibus patens, et benivolus:
blandus, gratiosus, formosusque admodum,
procerus, virente aetate, alter Nireus.
Neminis hic corpori reive nocuit,
neque in ecclesia quicquam innovavit,

τὴν Εὐφροσύνην ἀνύμνει βασιλίδα·
μεθ' ἡμέρας δ' εἴσεισι καὶ κράτωρ πόλιν,
οὐ πᾶσιν ἀσπάσιος ὧν χάριν ἔδρα
εἰς σύγγενον φίλον τε καὶ βασιλέα,
οἷ καὶ παριφθέγγοντο δήπουθεν τάδε,
ἂν οἶδεν ὕδωρ τοὺς πεπωκότας πνίγειν,
τί λοιπὸν ἄλλο καὶ πιὼν ζήσαιτό τις;
εἰ δ' οὐ λυτροῦται τὸν σύναιμον κινδύνου
ὁ φίλος αὐτάδελφος, οἴχεται φύσις·
ὅμως παρελθὼν εἰς νεὼν θεοῦ μέγαν
καὶ ταινιωθεὶς ταῖν χεροῖν ἀρχιθύτου,
ἔξεισιν αὖθις ὡς ἔθος στεφηφόροις·
ἵππος προσήχθη γαῦρος εἰς ἱππασίαν
φατνιστὸς ἀῤῥάβιος εὖ ἠσκημένος·
ὡς οὖν ἐπῆλθεν ἐγκαθιζῆσαι δίφρῳ,
ἵππος φριμάσσων γαυριῶν ἦν ἐκτόπως,
ἐμπροσθίους δ' ἄνωθεν ἀνυψῶν πόδας
καὶ βλοσυρόν τι καὶ μανιῶδες βλέπων,
τὸ δάπεδον δ' ὄνυξι κόπτων συχνάκις,
τὸν ἀναβάτην ἀπεσείετ' ἐξόχως·
ἐπεὶ δὲ λαθὼν ἐμβεβήκει τῷ δίφρῳ
ἀνία λαβὼν ἐν χεροῖν αὐτοκράτωρ,
οὐχ ἧττον ἵππος ἀγέρωχος ἠτάκτει
πόδας ἀνυψῶν καὶ κροαίνων ἀγρίως
μετ' ἐξακούστων χρεμετισμῶν καὶ κρότων·
καὶ ταῦτα ποιῶν οὐκ ἔληξε παράπαν,
ἕως κεφαλῆς τοῦ κρατοῦντος τὸ στέφος
χαμαὶ πεσεῖν δέδρακε, καὶ τούτου μέρη
θραῦσιν τε παθεῖν, δυσκλεῶς τ' ἀκοσμίαν,
αὐτὸς δ' ἀπεσφαίριστο (1) μάλα ἐφεστρίδι·
ἵππον δ' ἀναβὰς ἄλλον ὁ στεφηφόρος
πομπὴν ἐπεισόδιον εἶχεν ἀνύσας
σὺν τῷ πεσόντι καὶ τεθραυσμένῳ στέφει·
ἀπαίσιος δ' ἔδοξεν οἰωνὸς τόδε·
ὑπῆρχεν οὗτος ἀγαθὸς τρόπους κράτωρ,
μείλιχος, ἡσύχιος, ἠπία φύσις,
ἱλαρὸν εὐέντευκτον ἦθος εὖ φέρων,
μεταδοτικὸς καὶ φιλοικτίρμων πλέον,
πᾶσι προσιτὸς, εὐμενὴς ὑπηκόοις,
ἡδὺς, χαρίεις, εὐπρεπὴς ὕψιν ἄγαν,
ὄρθιος, εὐῆλιξ τε, Νιρεύς τις νέος,
οὔτινα βλάψας εἰς δέμας εἰς οὐσίαν,
οὔτ' αὖ νεοχμώσας τι τῆς ἐκκλησίας,

(1) Cod. ἀπεσφαίρισε.

οὐ καινίσας ἔθιμα τῆς κραταρχίας·
μισῶν διαβόλους τε θῶπας καθάπαξ·
αἰσθητική τις καρδία σὴς ὀστέων,
τῆς εἰς ἀδελφὸν ἀδίκου παροινίας
ἐν συντριβῇ πνεύματος οὖ ᾐσθημένος
ϗ κατανύξει καρδίας δακρυχέων·
ἐφ' οὗ γυνή τις οὐκ ἐφάνη γαμέτου
ἐκ τοῦδε κακῶς εἰς δέμας πεπονθότος,
παρειὰς ἀμφίδρυφος ἢ ϗ λυσίθριξ,
οὐδ' ἀπελαθεὶς ὤπτό τις πατρίδος·
πλὴν νωχελὴς ἦν ϗ μαλακὸς τὴν φύσιν,
οὐδ' εὖ πεφυκὼς πρὸς διοίκησιν ὅλων,
ἐκ τῆς φυσικῆς νωθρότητος συντρόφου
ϗ τῆς τρυχούσης πόδας καχεξίας·
οὗτος γε τοίνυν ἀσφαλῶς σχὼν τὸ κράτος,
ϗ βασιλείοις ἐνδιατρίψας δόμοις,
ϗ δωρεαῖς πλείστας καταπιάνας
ϗ φιλοτίμοις ἀξίαις καθηδύνας,
μετὰ στρατιᾶς ἐκπερᾷ πρὸς τὴν ἕω·
ἤκουστο ϗ γὰρ ὡς ἀποστάτης πάλιν
Ἀλέξιός τις κιλίκων ἐπαρχίας
προσηγορίαν ὑποδὺς Ἀλεξίου
οὗπερ τοκεὺς ἦν Μανουὴλ αὐτοκράτωρ,
κώμας ἐπιὼν ἀνίσοι τὰς πόλεις·
τοίνυν ἐπιστὰς φρουρίοις Μελαγγείων,
ϗ τοῖς ἐκεῖσε βασιλεὺς αὐτοκράτωρ
ἀναγορευθεὶς πρὸς πόλιν ὑποστρέφει·
εἶτ' ἀνεφύη Ῥωμαΐδος τῷ κράτει
κακόν τι τερμέριον ἄελπτον πάλιν.
Ἰσάκιος τύραννος αἰσχρὸς κυπρίων,
ὃς ἐξαπίνης προσρυεὶς τῷ σουλτάνῳ
κἀκεῖθεν εὑρὼν συμμαχικόν τι στίφος
χώρας ἐκάκου ϗ πόλεις Ῥωμαΐδος·
ὤλλυντο δ' ἄμφω παραπεμφθέντες μόρῳ·
φροντίδα τιθεὶς δυτικῶν χωρῶν ἄναξ,
μετὰ στρατιᾶς ἱκανῆς εὐκαρδίου
ἄνδρα στρατηγὸν τοὐπίκλην Ἀσπιέτην
κατὰ μυσῶν πέπομφεν ἐχθρῶν βαρβάρων·
χρησάμενος δὲ μὴ δεόντως τῇ μάχῃ,
αὐτοῖς ἑάλω βαρβάροις ἀντιμάχοις·
ποιούμενος λόγον δὲ πλείονα πάλιν
κράτωρ δυτικῶν ἀστέων κακουμένων,
Ἰσαάκιον γαμβρὸν εἰς θυγατέρα
τὸν σεβαστοκράτορα πέμπει δευτέρως
σὺν δυσαρίθμῳ στρατιᾷ ῥωμαλέᾳ·

nec obrogavit item imperii legibus;
adsentationis aeque et calumniae osor.
Cumque esset tenero imbutus animo,
crimen adversus fratrem, ut cariem ossium,
exulcerata fixum gerebat mente,
gemitibusque et lacrimis expiabat.
Ipso regnante nulla umquam mulier
propter mariti mutilatum corpus
vel laceravit genas vel solvit comam;
nec quisquam patria pulsus in exilium.
Ceterum socors remissoque ingenio,
neque ad remp. regendam idoneus
propter natura insitam segnitiem,
et quia pedibus etiam laborabat.
Quietus ergo moderans imperio
atque in regali desidens palatio
plurimos donis largiter ditabat
eximiisque augebat dignitatibus.
In orientem postea cum copiis transiit:
audivit enim, denuo rebellem
Alexium quendam in provincia Cilicum,
(illius nomine scilicet adsumpto
Alexii Caesare Manuele nati)
pagos incursu urbesque perturbare.
Ad Melangiorum ergo praesidia pergens,
atque illic etiam salutatus dominus
reversus est in urbem imperator.
Obortum est deinde romano imperio
molestum monstrum atque inexpectatum
tyrannus ille Cypriorum Isacius;
qui ad sultanum repente profugiens
atque ibi nactus auxiliares copias,
romanas terras urbesque divexabat.
Sed enim ambos mors oppressit demum.
Caesar de terris occiduis sollicitus
peritum ducem cognomento Aspietam
cum numeroso validoque exercitu
adversus Moesos barbaros hostes misit:
verum infelici commisso proelio,
captus est a barbaris Aspieta Moesis.
Plurimam rursus Caesar gerens curam
occiduarum urbium adflictarum
Isacium, cui tradiderat filiam nuptui,
sebastocratorem dignitate, misit
denuo cum praevalido ingente exercitu:

sed ab Asane captus et hic barbaro,
vincla diuturna et carcerem perpessus,
ibidem violenta morte obiit.
Verum et ipse barbarus Asan periit
manu cuiusdam moesi Ibanci domitus;
Petrusque obtinuit Moesiae principatum.
Sed cum hic etiam gladio fuisset caesus,
princeps Moesorum exstitit Iohannes
Petri Asanisque frater, ingenio pessimo,
et romanarum urbium pernicies.
Ibancus autem ad Caesarem confugiens
atque libente animo receptus
romanis partibus utilem se praebuit,
floridus nempe iuvenis, forti manu,
sed ad sumendam iram paratissimus.
Huic collocavit Caesar in matrimonium
in aulam advenienti neptem suam,
et praefecturam tradidit Philippopoleos.
Is autem contra Moesos et contra Scythas
firmum romani imperii munimen erat.
Iam quum Sicilia ab Alamannis barbaris
turpiter esset domita, tunc in Italiam
vi deportata est ceu praeda belli
filia quoque Caesaris Isaacii;
et regis Alamanniae germano fratri
Philippo iuncta est nuptiali foedere,
quoniam priorem ipsi mors abstulerat
sponsum Siciliae quondam regis filium.
Haec femina conditum amaro absinthio
dominicaque tamquam ira plenum
calicem propinavit patriae suae.
Pedibus et arthritide laborans Caesar
haud quidem sine requie vel intervallo,
sed temporibus certis ac periodis,
propter vitiosum corporis humorem
dolores patiebatur intolerabiles,
dum se per corpus morbus circumageret.
Igitur verno tunc instante tempore,
cum angeretur solitis doloribus
novum audacter tentavit remedium,
quod ipsi summum adtulit discrimen:
fervidas enim admodum ferri laminas
utrique cruri et pedibus imponens
inussit grave carnibus cauterium.

κἀκεῖνος Ἀσὰν συσχεθεὶς τῷ βαρβάρῳ
χρόνια δεσμὰ καὶ κάθειρξιν ὑπέδυ,
ἐν οἷς ἐναπέψυξε βιαίῳ μόρῳ·
πλὴν ἀλλὰ καὶ βάρβαρος Ἀσὰν ἐφθάρη
κλήσει Ἰβαγκῷ τινι μυσῶν ἐκ γένους·
καὶ Πέτρος ἀρχὴν τὴν μυσῶν λαβὼν (1) ἔχει·
καὶ τοῦδε κακῶς ἀποκτανθέντος ξίφει,
Ιωάννης δέδεικτο μυσαρχηγέτης,
Ἀσὰν Πέτρου σύναιμος, αἴσχιστος τρόπους,
τῶν ῥωμαϊκῶν ἀστέων καθαιρέτης·
ὁ δ' οὖν Ἰβαγκὸς προσρυεὶς στεφηφόρῳ
καὶ παρὰ τοῦδε προσδεχθεὶς μάλ' ἀσμένως,
χρήσιμος ὤπτο τῷ μέρει τῶν αὐσόνων,
ἀκμαῖος ὤν τις καὶ χέρας ῥωμαλέος,
ὀξύῤῥοπος δ' οὖν πρὸς θυμὸν καὶ μανίαν·
τούτῳ κατηγγύησε πρὸς συνοικίαν
τὴν θυγατριδὴν βασιλεὺς ἀφιγμένῳ,
ὕπαρχον ἀρχὴν τῆς Φιλίππου χειρίσας
ὃς ἦν ἐπιτείχισμα μυσοῖς καὶ σκύθαις,
τειχήρες αὐσόνων δὲ χωρίων μέρει.
Τοῖς ἀλαμανοῖς βαρβάροις Σικελίας
αἰσχρῶς ἁλούσης, ἐν Ἰταλίᾳ τότε
δορυάλωτος συναπήχθη πρὸς βίαν
καὶ θυγάτηρ ἄνακτος Ἰσαακίου,
καὶ κασιγνήτῳ ῥηγὸς Ἀλαμανίας
Φιλίππῳ συνέζευκτο πρὸς γάμου σχέσιν,
πόσιν ἑαυτῆς ἀποβαλοῦσα μόρῳ
τῶν σικελῶν ἄρξαντος υἱὸν πρὸ χρόνων·
ἣ κυκεῶνα πικρίας ἀψινθίου
ποτήριον δ' οὐχ ἧττον ὀργῆς κυρίου
ὀλέθριον κίρνησι τῇ Βυζαντίδι.
Πάσχων τὰ τοῦ σώματος ἄρθρα καὶ βάθρα
οὐ συνεχῶς μὲν καὶ διὰ βίου κράτωρ,
κατὰ δὲ κύκλους καί τινας περιόδους
ἔκ τινος ὕλης σώματος καχεξίας,
ὀδύνας εἶχε καὶ δυσυποίστους πόνους,
ἐπεισρυέντος τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ πάθους·
ἔαρος οὐκοῦν τηνικαῦτ' ἀφιγμένου
πόνοις νικηθεὶς καὶ περιωδυνίαις,
τολμᾷ τι πρᾶγμα κινδυνῶδες καὶ ξένον,
ὄλεθρον αὐτῷ προξενοῦν παραβόλως·
σιδήρια γὰρ πυρακτωθέντα σφόδρα
σκέλοιν ἐπιτίθησιν ἀμφοῖν καὶ βάθροιν,
καὶ πρὸς βάθος δέδρακε καυτῆρα μάλα·

(1) Cod. λαβὴν.

καὶ πρὸς βραχὺ μὲν ῥαΐσαντος τῶν πόνων,
μεθ' ὕβρεων ἅπαντες ἀσκληπιάδαι
μακρὰν ἀπηλαύνοντο κράτορος λόγῳ·
μετὰ δὲ τοῦτο φλεγμοναὶ καυτηρίας
κατέτρυχον κρατοῦντα καὶ ποδαλγίαι,
καὶ πᾶς ἰατρὸς εἰσεκέκλητο σὺν τάχει·
καὶ πάντας ὑπέθραττεν οὐ φαῦλον δέος,
μήπως ἀνειρχθὲν καθόδου τῆς πρὸς πόδας
εἰωθὸς αἷμα σὺν ὕλῃ καταῤῥέειν,
ἐνσκῆψαν εἰς καίρια σώματος μέλη
εἴσω κρατάρχῃ θάνατον παραυτίκα,
μεταπισῶται δ' ἀλλαχοῦ κραταρχία·
τούτων λόγος μάλιστα τῇ βασιλίδι,
κληροῦχον υἱὸν οὐκ ἐχούσῃ τοῦ κράτους,
μόνην ξυνωρίδα δὲ τῶν θυγατέρων,
χῆρευ (1) παθουσῶν τῶν συνευνῶν πρὸ χρόνων·
ὧν Εἰρήνη μὲν ἡ χρόνῳ πρεσβυτέρα
συνῆπτο καλῶς πρὸς γάμου κοινωνίαν
κοντοστεφάνων ἐκ γένους Ἀνδρονίκῳ,
μόρῳ μαλακῷ καταλύσαντι βίον·
ἡ δευτέρα δ' Ἄννα γε συνῴκει πάλιν
Ἰσαακίῳ κομνηνιάδῃ νέῳ
μυσῶν καθείρξει τὸν βίον λελοιπότι,
ὡς ἱστορῶν ἔφρασεν ἀνόπιν λόγος·
ταῦτα μὲν οὕτω τῷ βασιλεῖ συνέβη
ὅμως ῥαΐσας ἀπάρας Βυζαντίδος
ἐφίσταταί γε Θεσσαλονίκῃ πόλει,
κἀκεῖθεν ὁρμᾷ κατὰ Χρύσου τοῦ βλάχου,
ὃς παραλαβὼν Στρούμμιτζαν σὺν τοῖς πέριξ,
καί τι κατασχὼν εἰς τυραννείου λόγον
ὑπερφυὲς τειχῆρες αἰπεινὸν λίαν
ἔρυμα δεινὸν Πρόσακον κεκλημένον,
ὃ συνδραμοῦσαι φύσις ἅμα καὶ τέχνη
ἀπρόσμαχόν τ' ἄμαχον εἰργάσαντό πως,
ἦν ῥωμαϊκοῖς γειτνιάζουσιν ὅροις
μέγα τι κακὸν ἀφανίζουσα λύμη·
τοίνυν ἐπιστὰς βασιλεὺς τῷ Προσάκῳ
μετὰ στρατιᾶς ἀξιαγάστου λίαν,
καὶ συγκροτήσας καρτερὰν μυσοῖς μάχην
σπουδὴν ἐτίθει τοῦ Χρύσου κατισχῦσαι,
ἑλεῖν τε καὶ φρούριον αὐτοῦ τοῖς ὅπλοις·
μετὰ φόνον γοῦν καὶ κάματον μυρίον
εἰς συμβάσεις βλέψαντος αὐτῷ τοῦ Χρύσου
τοῦ καθυπείκειν βασιλεῖ διὰ βίου,

Et sedatis quidem parumper doloribus,
non sine convieiis omnes aselepiadas
procul a se faecessere iubebat Caesar:
verum canterii posthine inflammatio
dolorque pedum Caesarem erueiabat;
revocatique medici sunt celeriter,
quos omnes baud vanus invasit timor,
ne prohibitus quominus in pedes flueret
solitus humor sanguinis et saniei,
in corporis praecipuis stagnaret partibus,
aegrumque subitanea morte opprimeret,
atque ad extraneas sceptrum abiret manus.
Sermo hic fiebat apud regiam maxime,
quae masculum heredem haud pepererat,
sed feminarum tantum par filiarum,
quarum iam erat utraque sponso vidua.
Irene natu maior iuncta fuerat
splendidis sane nuptiis Andronico,
progeniem suam trahenti de Contostephanis;
sed is abrupit vitam ob suam mollitiem.
Iunior aeque nupta fuerat Anna
Comnenorum surculo Isaacio,
qui apud Moesos obiit in vinculis,
ut nostra historia desuper narravit.
Atque ita Caesaris se res habebant:
qui male firmos adhuc Byzantio exeedens
Thessalonicam contulit se in orbem:
inde perrexit contra Chrysum blachum
qui Strummitza occupata cum vicinia,
tenensque quoddam, voluti regium suam,
peridoneum munitissimum et sublime
ingens castellum cui nomen Prosacon,
quod ars certatim cum natura effecerat
bellantibus inaccessum inexpugnabile,
romanae illic proximis ditionis finibus
grave imminebat malum et exitium.
Accedens ergo Prosacon imperator
eum florente exercitu et permiro,
consertaque gravi eum Moesis pugna,
vi nitebatur debellare Chrysum,
eiusque arcem armis occupare.
Post multam autem caedem ac laborem
ad pacis conditiones respexit Chrysus,
se Caesari nimirum fore subditum,

(1) In margine glossa στέρησιν.

si retinere hanc sibi liceret arcem,
et si daretur regia de stirpe uxor.
Sic re confecta Caesar discedens Prosaco,
regressus est ad urbem Constantini.
Exin romano imperio fidem fregit
perfuga Ibancus in Philippi urbe,
detrimentisque adfecit nostros plurimis:
nam et acie saepe discessit victor,
Cammytze quoque capto protostratore,
et incursavit nostrae ditionis urbes
quae sunt Boleron versus usque Xanthiam,
omnia late diripiens agens ferens:
vir sine dubio praeditus ferino corde,
rabidi canis instar Romanos allatrans;
qui eo vesaniae furorisque evasit,
ut milites romanos in proelio captos
frustatim ense caederet in convivio.
Quare imperator abiens Byzantio
semet Orestis contulit ad urbem;
cumq. rebellem cerneret fortem admodum,
Romanos autem semet comitantes
proelio abhorrere atque metu exanimes,
inops consilii curis aestuabat.
Igitur conditiones rebelli obtulit,
armorum pugnaeque interim non immemor;
exercitumque omnem secum trahens
contulit se in provinciam Philippopoleos,
ibique castrum cepit vi Stenimachum,
ubi barbarorum erat ingens numerus,
quos urbem populatus captivavit.
Deinde capto falsis promissionibus
crudeli Ibanco, pessimo adversario,
victor reversus est Constantinopolim.
Regnante Alexio de Comnenis Angelis
Iohanne autem Camatero ecclesiae
sacrum tenente solium byzantinae,
novum emersit spuriumque dogma,
cuius magister erat et creator
monachus quidam dictus Sicidites,
infima vere blaterans et ventriloquus.
Nam controversia exorta utrum dicere
immo et diserte credere nos oporteat,
corpus dominicum in mysteriis sumptum
incorruptivum esse, ut post passionem
admirandamque anastasim; an corruptivum

ἔρυμα κατέχειν βασιλεῖ διὰ βίου,
ϗ σύζυγον σχεῖν ἐκ βασιλείου γένους,
ἄναξ μεταστὰς τῶν μερῶν τῶν Προσάκου,
εἰσεισιν αὖθις τὴν πόλιν Κωνσταντίνου·
ἀφίσταται δὲ τοῦ κράτους Ῥωμαΐδος
πρόσφυξ Ἰβαγκὸς ὢν ἐν Φιλίππου πόλει,
ϗ πλεῖστα δεινῶν αὔσονας κατειργάκει,
ϗ στρατιὰν ἥττησεν αὐτῶν πολλάκις,
ἑλὼν πρωτοστράτωρα Καμμύτζην μάχῃ·
ἐπιδραμὼν δὲ ϗ πόλεις Ῥωμαΐδος
τὰς πρὸς Βολερὸν μέχρις αὐτῆς Ξανθείας,
ϗ πάντα μυσῶν, ᾗ φασι, λείαν δράσας·
ἀνὴρ ἀτεχνῶς αἱμοχαρὴς καρδίᾳ,
κύων μανικὸς καθυλακτῶν αὐσόνων·
ὃς ἐς τοσοῦτο μανίας ἐληλάκει,
ὡς συσχεθέντας αὐσόνων κατὰ μάχην,
τέμνειν μεληδὸν ἐν πότῳ ξιφιδίῳ·
ὅθεν βασιλεὺς ἀπάρας Βυζαντίδος
Ὀρεστιάδα καταλαμβάνει πόλιν·
ὁρῶν ἀποστάτην δὲ δύσμαχον πάνυ,
ϗ συνὸν αὐτῷ ῥωμαϊκόν τι στῖφος
πρὸς συμπλοκὴν φρίσσον τε ϗ θνῆσκον δέει,
ἐξηπορεῖτο φροντίσι προσανέχων·
πλὴν προὐκαλεῖτο πρὸς φιλίαν ἐνστάτην,
μὴ δὲ στρατιᾶς ἀμελῶν ϗ τῆς μάχης·
ϗ παραλαβὼν τὰς δυνάμεις τὰς ὅλας
ϗ τῆς Φιλίππου τὴν ἐπαρχίαν φθάσας,
Στενίμαχον φρούριον εἷλεν ἐκ μάχης,
ἔνθα συνῆκτο βαρβάρων πλεῖστον στῖφος,
οὓς κατεδουλώσατο πορθήσας πόλιν·
ἔπειτα συσχὼν ἀπάτῃ ψευδορκίοις
Ἰβαγκὸν ὠμὸν δύσμαχον κακεργάτην,
εἴσεισι καλλίνικος τὴν Κωνσταντίνου.
Τούτου κρατοῦντος Κομνηναγγελωνύμου,
Ἰωάννου δὲ Καματηροῦ τὸν θρόνον
Βυζαντιάδος ἰθύνειν εἰληχότος,
δόγμ' ἀνεφύη καινοφανὲς ϗ νόθον,
γεννήτορα τε ϗ διδάσκαλον φέρον
τινὰ μοναχὸν Σικιδίτην τοὐπίκλην,
λαλοῦντ' ἀληθῶς ἀπὸ γῆς ϗ κοιλίας·
ζητήσεως οὔσης γὰρ εἰ χρὴ ϗ λέγειν
νοεῖν τε σαφῶς σῶμα Χριστοῦ δεσπότου
ὃ ληπτόν ἐστιν ἡμῖν ἐν μυστηρίοις
ἄφθαρτον εἶναι καθάπερ μετὰ πάθος
ϗ θείαν ἀνάστασιν, ἢ φθαρτὸν λέγειν

ὁποῖον ἦν πρὸ θανάτου καὶ τοῦ πάθους·
ἄφθαρτον οἱ μὲν ἀπεδείκνυον τόδε,
διδασκαλικαῖς χρώμενοι μαρτυρίαις
σοφοῦ Κυρίλλου καὶ πατρὸς Χρυσοστόμου,
Εὐτυχίου τε ποιμένος Βυζαντίδος,
καὶ Γρηγορίου φωσφόρου νυσσαέων·
οἵπερ παριστάνουσι διδασκαλίαις
ἐκεῖνο σῶμα δεσπότου πεφυκέναι
τὸ νῦν πρὸς ἑστίασιν ἡμῖν τυγχάνον·
ὃ κρεῖττον ὀφθὲν θανάτου μετὰ πάθος
ζωῆς κατῆρξεν ἀφθίτου βροτῶν χάριν·
οὗ κἂν μέρος τις τυγχάνῃ δεδεγμένος,
ἅπαν λαβὼν ἄπεισι σῶμα κυρίου,
καὶ προσθεουργεῖ τοὺς μετασχόντας ξένως·
οἱ δ' ἐκ μερίδος τῆς ἐναντίας πάλιν
ἔφασκον αὐτὸ μὴ δὲ τύπον παρέχειν
σεπτῆς μακαρίας τε παλινζωΐας·
τελούμενον δὲ θυσίαν μόνην φέρειν,
κἀντεῦθεν ἄνευ φθαρτὸν ἄψυχον πέλειν,
καὶ τὸν μετασχόντα δὲ λαμβάνειν μέρος,
οὐχ ἅπαν τὸ σῶμα Χριστοῦ δεσπότου·
εἰ γάρ φασιν ἄφθαρτον ὑπῆν καθόλου,
ἦν ἂν ἀναφὲς ἀθέατον τοῖς ὅλοις·
τοιαῦτα συνείροντες οἵδε δυστρόπως,
ἀπλουστέρους ἔπειθον ὑπείκειν σφίσι·
τῇ κρείττονι δόξῃ δὲ προστεθεὶς ἄναξ
εἴα φθινύθειν τηνάλως τοὺς θατέρας.
Μυσῶν γένος κάκιστον εἰς συμμαχίαν
στῖφος κομάνων προσλαβὼν παριστρίων
χώρας ἐπῄει ῥωμαΐκὰς ἐκτρίβον
καὶ λείαν ἀμύθητον αἰχμαλωσίαν
καὶ σκῦλα πλεῖστα κερδάναν ὑποστρέφει·
καὶ τοῦτ' ἂν εἶχεν εἰσαεὶ δρᾶν ἐξ ἔθους,
εἰ μὴ τὸ χριστώνυμον εὐσεβὲς φῦλον
τῶν ῥῶς ἀπεῖρξε σφᾶς κακῆς προθυμίας·
ὁ γὰρ Γαλίτζης ἡγεμὼν παραινέσει
τοῦ ποιμενάρχου ῥωσικῆς ἐκκλησίας
στῖφος στρατιᾶς ἡλικὸν ὡς μυρίον
ἐπῆλθε τῇ γῇ τῶν κομάνων ἀθρόον,
καὶ χώραν ἠφάνισεν αὐτῶν ἐσχάτως·
καὶ τοῦτο δράσας πλειστάκις φιλοφρόνως
εἰς εὐσεβῶν καύχημα τῶν χριστωνύμων,
σφᾶς συμμαχεῖν ἔπαυσε μυσοῖς βαρβάροις·
καί τις κομνηνῶν ἐκφυεὶς Ἰωάννης
ἀνὴρ πιθώδης σωματικὴν τὴν πλάσιν

quale ante mortem fuerat ac passionem;
altera pars aiebat incorruptivum
freta doctrinis atque testimoniis
cati Cyrilli et patris Chrysostomi,
Eutychiique byzantini praesulis,
et Nyssenorum phosphori Gregorii,
qui scripto suo suadent magisterio,
istud a nobis sumptum in mysteriis
Domini corpus prorsus esse eiusmodi,
quale devicta morte post passionem
aeternam occepit vitam nostri gratia:
neque aliquantam partem nos percipere,
sed universum Christi corpus domini,
a quo sumentes sanctificamur mire.
Verum contrariae partis defensores
dicebant ipsum haud praeferre typum
sacrae ac beatae Domini anastaseos,
sed sacrificium unice mysterio fieri;
hinc corruptivum, sine sensu, exanime.
A nobis autem sumi partem tantum,
non universum corpus Christi domini:
nam si hoc esset prorsus incorruptivum,
nec palpabile fore nec visibile.
Haec isti falso blaterantes ore
imperitiori turbae faciebant fucum:
sed imperator obsequens meliori dogmati
sivit contrarios frustra laborare.
Pessima gens Moesorum cum socia manu
accolarum Danubii Comanorum
terras romanas incursabat vastans,
praedamque agebat plurimam et captivos,
quibus ditata in patriam se recipiebat.
Atque id deinceps semper actura fuerat,
nisi Rossorum pia gens christiana
cohibuisset barbaros a maleficio.
Galitzae quippe princeps adhortante
ecclesiae summo rossicae pastore,
plurima militari coacta manu,
in Comanorum agrum repente irruit
cumque extrema adfecit vastitate:
quod quum egisset saepe amico animo
ad solatium piorum christianorum,
comanicum auxilium Moesis abstulit.
Iohannes quidam de Comnenis genitus,
corporis mole dolii formam referens,

proiecto ventre, carnibus pinguissimis,
nomine idoneo dictus vulgo crassus,
Caesari se rebellem in urbe praebuit.
Ingressus enim templum Dei maximum,
coronam ex iis quae mensa pendebant sacra
ausu scelesto imposuit in caput suum,
atque ita coronatus templo exiit:
et cum favente conspirato globo
hominum splendidorum de classe nobili,
recta processit ad palatium magnum,
plausibus concrepantibus in morem regium:
mox cum regali consedisset throno,
splendidis quosdam donavit dignitatibus.
Miscella vero populi colluvies
per angiportus vias vicosque urbis
perque plateas currens atque portus
romanum proclamavit imperatorem
libera lingua clamitans hunc Iohannem;
et simul opulentas spoliabat domos.
Verum sequente nocte mero oppressus
crassus hic mente et nomine tyrannus,
regiae patentibus per socordiam ianuis,
dum eius per urbem esset dilapsa cohors,
a Caesaris militibus repente captus
calamitosum caput ensi obtulit.
Cammytzes quoque protostrator, tentum
quem supra dixi in vinculis apud Moesos,
effracto sibi Chrysi manu carcere,
cum hoc conspirans defecit a Caesare,
et Pelagoniam cunctam occcupavit:
tum etiam cepit Prilapum levi nisu,
atque Thessaliae dominum se gessit:
nullo obsistente demum commovit Helladem,
rebellemque fecit Peloponnesum.
Tum et rebellis alius repente apparuit
(tamquam illi quondam gigantes sparti)
Iohannes cyprius vulgo Spyridonaces,
hoc habens cognomentum paterna ex domo,
foedum quid visu, moribus et corpore,
oculis homo strabis, arte opifex,
humili sorte genitus et terrae filius,
Caesaris olim palatinus famulus
interioris fisci custodiae impositus:
exin smolenam praefecturam naetus,
inexpectata dignitate elatus

προκοίλιός τε καὶ λιπόκρεως λίαν
παχὺς ἐπίκλην ἐκ θέας φερωνύμως
ἀντάρας ὤπτο βασιλεῖ κατὰ πόλιν·
νεὼν γὰρ εἰσδὺς τὸν θεοῦ θεῖον μέγαν
καὶ τῶν περὶ τράπεζαν ᾐωρημένων
στέφανον ἐνθεὶς τῇ κάρᾳ παρανόμως,
στεφανίτης ἔξεισι τῶν θείων δόμων·
καὶ σὺν φρατρίᾳ καὶ συνιστόρων στίφει
ὄντων ἐπισήμων τε λαμπρῶν ἐκ γένους,
εἴσεισιν εὐθὺς εἰς παλάτιον μέγα,
τοῖς βασιλικοῖς ἀναδούμενος κρότοις·
καὶ βασιλείῳ καθίσας ἐπὶ θρόνῳ
τινὰς ἐδωρήσατο λαμπραῖς ἀξίαις·
ὁ συρφάκων ὄχλος δὲ καὶ τῶν ξυγκλύδων
ἀνὰ στενωποὺς ἀμφόδους Βυζαντίδος
πρὸς δ' αὖ ἀγυιὰς ἐκτρέχοντες λιμένας
ἀνηγόρευον αὐσόνων βασιλέα
ἐλευθέρῳ στόματι τόνδ' Ἰωάννην,
τιθέντες εἰς ἅρπαγμα λαμπρὰς οἰκίας·
νυκτὸς δὲ χανδὸν ἐμφορηθεὶς ἀκράτου
παχὺς φρένας κλῆσίν τε τύραννος νέος
ἀνείς τε πύλας ἀνέτως ἀνακτόρων
ὁπλιτικῆς φάλαγγος ἐσκεδασμένης
ἔλαθεν ἁλοὺς ὁπλίταις βασιλέως,
καὶ τὴν κεφαλὴν ἐκκοπεὶς παναθλίως.
Καὶ δέσμιος δὲ πρωτοστράτωρ Καμμύτζης
ὃν φθάσας εἶπον τοῖς μυσοῖς ἠλακένας
εἱρκτῆς τε δεσμῶν ἐκλυθεὶς παρὰ Χρύσου,
σὺν τῷδ' ἀποστατήσει αὐσόνων κράτους,
καὶ καταρατεῖ Πελαγονίας ὅλης·
συνέσχε καὶ Πρίλαπον ἄστυ ῥᾳδίως,
κατατυραννεῖ θετταλικῶν χωρίων,
παρακινεῖ τε ῥᾷστα καὶ τὴν Ἑλλάδα,
παλίμβολον τίθησι Πέλοπος κλίμα·
πρὸς τῷδ' ἀποστάτης γε δεύτερος πάλιν,
σπαρτοὺς κατὰ γίγαντας, αἴφνης ἀνέφυ
Ἰωάννης κύπριος σπυριδωνάκης,
τοὐπώνυμον σχὼν ἐκ πατρῴας ἑστίας·
αἰσχρός τις εἶδος ἡλικίαν καὶ τρόπους,
χειρωνάκτης τέχνην τε, τὰς ὄψεις στράβων,
τύχην χαμερπὴς καὶ χθόνιος παντάπαν,
ὑπηρετῶν ἄνακτι τὰ κατὰ δόμους,
φύλαξ ταμιείων τῶν ἔσω τεταγμένος·
εἶτα Σμολένων κλίμα λαχὼν διέπειν·
ὃς κατεπαρθεὶς ἀξίαις παραλόγοις

ἤρθη πρὸς ἀπόνοιαν ἀποστασίας·
ὑπῆν βασιλεῖ καὶ κακὸν τρίτον τότε
εἰωθός οἱ νόσημα τῆς ποδαλγίας·
στρατευμάτων τοίνυν διελὼν πᾶν εἰς δύο,
τὸ μὲν παρέσχε κατὰ Σπυριδωνάκη
γαμβρῷ παλαιολόγῳ τῷ Ἀλεξίῳ·
τὸ δ' εἶχε πέμψας Ἰνοπολίτῃ (1) πάλιν
εἰς ἀντίμαχον κατὰ Καμμύτζη μάχην·
καὶ συμβαλὼν ἥττησε τοὺς ἀποστάτας
καὶ φυγάδας τίθησι τῷ Θεοῦ σθένει,
καὶ Χρύσον ἀπήλασε χώρας Στρυμμίτζης.
Ἐφ' ἡμερῶν τούτου γε τῆς κραταρχίας
Ἰωάννης ἔξεισι μυσαρχηγέτης
σύναιμος Ἀσὰν καὶ Πέτρου τῆς Μυσίας
μετὰ στρατιᾶς κατὰ ῥωμαίων ὅρων,
καὶ διαλαβὼν ὁπλιτῶν πολλῶν ἴλαις
κατὰ Ῥοδόπην τὴν Κωνστάντιαν πόλιν
ᾠκισμένην εὖ καὶ κολώνειαν πόλιν,
ταύτην παριστήσατο ῥᾷστα τῇ μάχῃ·
καὶ κατερείψας τὸν περίβολον τάλας
εἰς Βάρναν ἧκε τὴν παράλιον πόλιν,
καὶ τάνδε τρισὶ κατασείσας ἡμέραις
παραλαβών τε καταδαφίσας ἅμα,
καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ καταχώσας, φεῦ πάθους,
ζωοὺς ἀλάστωρ παρακειμένῃ τάφρῳ
κατὰ μέγα σάββατον εὐλογημένον,
μηδὲν σεβασθεὶς τὰ Χριστοῦ θεῖα πάθη,
ἐκεῖθεν ἀνέζευξεν εἰς τὴν πατρίδα.
Φαῦλον τραγῳδὸν οὐκ ἔδει παριέναι
τοιοῦτον οἷος ὢν ἐγώ γε τυγχάνω
εἰς συμφορῶν πέλαγος εἰς τόσον βάθος
τραγῳδίας τε καὶ κακῶν ἰλιάδος
ἃ πάντα συμβέβηκε τῇ Κωνσταντίνου·
ἀλλ' ὅστις ἂν ἤμελλεν ἐκ διαμέτρου
ἅπαντα νικῆν τραγικὸν πρὸς τὸ κλάειν
καὶ δραματουργὸν συμφορῶν ἀνθρωπίνων,
οἷοι περ ὄντες τυγχάνουσιν ἐκτόπως
Σοφοκλεῖς Αἰσχύλοι τε σὺν Εὐριπίδαις·
πίσυνος ὢν ὅμως δὲ κἀγὼ τῷ λόγῳ,
αὐτοῦ διδόντος, ἐξερῶ τι πρὸς σθένος·
καθεῖλεν Ἀλέξιος κομνηνὸς κράτωρ
σύναιμον Ἰσάκιον ἀρχικοῦ θρόνου·
καὶ τάχ' ἂν ὑπῆν συμφέρον κραταρχίᾳ,

ad apostasiae proruit vesaniam.
Tertiam habebat Caesar tunc miseriam,
suetos sibi podagrae dolores.
Bifariam igitur distributo exercitu,
partem ducendam contra Spiridonacem
genero Alexio tradidit palaeologo;
alteram vero traditam Oenopolitae
ad debellandum misit Cammytzem hostem.
Proelio conserto utrumque rebellem vicit,
eiecitque imperio eum Dei ope:
et Chrysum quoque pepulit Strummitza.
Adhuc Alexio retinente imperium,
Asanis atque Petri Moesorum frater
in principatu patriae successor
Iohannes arma extulit contra imperium:
statimque adgressus cum plurimo exercitu
in rhodopeiis iugis Constantiam urbem
bene munitam fastigiisque impositam
facili proelio sibi vindicavit.
Huius deiectis moenibus, scelestus homo
Varnam perrexit urbem ad mare sitam,
quam continenter tribus diebus quatiens,
denique captam exaequavit solo,
eiusque cives in subiecta fossa
hic daemon obruit vivos, heu dolorem!
sabbati magni et benedicti die,
Christi sacram passionem nil reveritus:
tum demum in suam patriam est reversus.
Nunc opus haud inepto tragoedo foret,
qualis sum ego, ut caneretur digne
calamitatum pelagus et abyssus,
malorum inquam ilias et tragoedia,
quae Constantini simul urbi contigit:
immo opus foret contra summo vate
qui quemvis superaret plorando tragicum
humanarumque actorem miseriarum;
quales fuerunt scilicet illi eximii
Sophocles Aeschylusque atque Euripides.
Verum et ego fretus facundiae viribus,
harum ope aliquid conabor fari.
Comnenus Caesar expulerat Alexius
germanum Isaacium regali throno;
idque fortasse fuerat imperio utile,

(1) Οἰνουπολίτης Iohannes hic dicitur a Niceta lib. III. 7, nempe urbis Oenei civis.

nisi custodiam pulsi neglexisset.
Nunc quum Isaacius domum habitaret
ad duas columnas sitam in Propontide,
erat cuique liberum accedere
colloquia atque negotia audacter agere.
Ergo Isaacius usus ministris italis
amicis sibi viris, arcanas litteras
mittit ad filiam suam Philippi uxorem
tunc Alamannis imperantis feliciter.
In his significabat fortunam suam:
receptisque illinc vicissim litteris
mittere Alexium filium ad ipsam statuit,
(quem et sperabat regni heredem linquere)
clam illis scilicet qui observabant iuvenem.
Sed ut latuerit fuga, iuvat eloqui.
Profectus hic cum Caesare nuper fuerat
bellum Cammytzae, ut diximus, inferenti:
quum autem Damocraniae mora fieret,
fuga adulescens contulit se Athyram.
Cumque famulus lembus ingentis navis
cuius navarchus erat pisanus civis,
ad Hellesponti caput progressus esset,
paratus nempe ad excipiendum profugum;
repente admotus Athyrae littoribus
recepto adulescente altum tenuit,
atque ad pisani navem eundem transtulit.
Sed mox ut fuga innotuit adulescentis,
navigium magnum Caesar scrutari iussit
ministros a se missos; sed isti tamen
ad eum reversi sunt negotio infecto.
Etenim apte tonso capillo iuvenis
vestimentoque simulans se latinum,
cum se permiscuisset turbae nauticae,
cunctis vel familiaribus fuit incognitus.
Sic fuga elapsus, ut dictum est, Alexius
ad sororem confert se in Siciliam,
atque apud illam casus flet domesticos;
quae sponsum exoravit ut vindex fieret
parenti suo tam gravibus oppresso malis,
fratrique nudo exsuli et sine laribus.
Dum haec peragebantur; erinnys alia
exitiosa byzantinae urbi
dux Venetiarum erat Ericus Dandulus,
vir fraudulentus, veterator pessimus,
Ader exsecrandus, imperii pestis,

εἰ τοῦδε μηδὲν φυλακῆς κατημέλει·
νυνὶ δὲ διάγοντι τῷδ' Ἰσακίῳ
κατά γε διπλοῦν κίονα προποντίδος,
ἀνεύθυνον ξύμπασιν ἦν προσιέναι
ϗ καθομιλεῖν, πάντα τε δρᾷν ἀνέδην·
διακόνοις σὺν ἰταλοῖς κεχρημένος
ἀνδράσι φίλοις, γράμματ' ἐκπέμπει λάθρα
φίλῃ θυγατρὶ τῇ συνεύνῳ Φιλίππου
ἀλαμανῶν ἄρχοντος εὐτυχῶς τότε
δηλοῦν τὰ οἱ ξύμπαντα συμβεβηκότα·
κἀκεῖθεν ἀντίγραφα προσδεδεγμένος,
πέμπει πρὸς αὐτὴν Ἀλέξιον υἱέα,
ὃν ϗ λιπεῖν ἤλπιζε κληροῦχον στέφους,
λαθόντα τὴν αἴσθησιν οἷς τούτου λόγος·
ὅπως δὲ λαθὼν διέδρασε, λεκτέον·
οὗτος γε συνέξεισι τῷ στεφηφόρῳ
στράτευμα κινήσαντι κατὰ Καμμύτζε·
εἰς δ' οὖν Δαμοκράνειαν ἐσκηνημένου
ἀπέσχετ' αὐτὸς ἀποδρὰς πρὸς Ἀθύραν·
ἐφόλκιον δὲ νηὸς εὐρείας πάνυ
ἑλλησποντίαις πηγαῖς καθωρμισμένης
ἧς ἡγεμὼν ἦν ἐκ λατίνων πισσαῖος
προευτρεπισθὲν εἰς δοχὴν τοῦ δραπέτου,
ἐκεῖ κατάραν ἐξ ἐπίτηδες τότε
ἥρπακὸς ἐξέπλευσε τὸν νεανίαν,
ϗ πρὸς μέγ' ἀπήνεγκε πλοῖον λατίνου·
ἐπεὶ δὲ δρασμὸς διέγνωστο τοῦ νέου,
στείλας ἐρευνᾷ βασιλεὺς πλοῖον μέγα·
οὐδὲν δὲ ϗ δράσαντες ἀπεσταλμένοι,
παλίνδρομοι φθάνουσι πρὸς βασιλέα·
κειράμενος γὰρ εὐφυῶς οὗτος κόμην,
ἐσθήμασί τε σχηματισθεὶς λατίνων,
εἰλούμενος τ' αὖ ἀναμὶξ αὐτῶν ὄχλῳ,
ἄγνωστος ἦν ἅπασι ϗ τοῖς εἰδόσιν·
οὕτως ἀποδρὰς Ἀλέξιος, ὡς ἔφην,
πρὸς κασιγνήτην ἐν Σικελίᾳ πλέει,
ϗ τῇδ' ἐποφθεὶς ἐκτραγῳδεῖ τὰ πάθη·
ἡ δ' ἐκλιπαρεῖ τὸν σύνευνον ἀμῦναι
φίλῳ τε πατρὶ δυστυχῶς πεπραγότι
ϗ συγγόνῳ πλάνητι γυμνῷ τ' ἀστέγῳ·
ταῦτα μὲν οὕτω συνέκυρσε τηνικάδε.
Ὑπῆν δ' ἐριννὺς φθαρτικὴ ϗ πρὶν πόλει
Ἐρίκος τις Δάνδυλος δοὺξ Βενετίας
ἀνὴρ ἀγύρτης ϗ παλαιὸς κακίαν,
Ἄδερ ἀλιτήριος, αὐσόνων λύμη,

ὃς ὑποτύφων ζώπυρον βασκανίας
ἐναύσματ' αὖ μήνιδος ἔνδοθεν φέρων
ὡς ἐν σποδιᾷ τῆς ἑαυτοῦ καρδίας
τῆς δῆθεν ὡς ἔφασκεν εἰς συμφυλέτας
παρ' αὐσόνων πρὶν ζημίας παροινίας
εὐκαιρίαν πνεύματος ἦν ἀναμένων
ὡς πυρσὸν ἀνάψειεν αὐτοῦ κακίας
περιφανῆ μέγιστον ἑπταπλασίως
κατὰ κραταρχίας τε καὶ Ῥωμαΐδος·
δραξάμενος γοῦν τηνικαῦτ' εὐκαιρίας,
τὴν πυρκαϊὰν ἦρεν εἰς μέγα φθόνου·
ὕλην χορηγοῦντος δὲ καιροῦ τῷ φθόνῳ,
συνωμότας σχὼν εἰς σύναρσιν κακίας
ἄνδρας τοπάρχας εὐγενεῖς ἐκ λατίνων
ἐκπλεῖν ἑτοίμως εἰς Παλαιστίνης ὅρους
πρὸς ἐκδικίαν μνήματος ζωηφόρου·
βουλεύεται δὲ κατὰ ῥωμαίων σφίσιν·
οὗτοι δ' ὑπῆρχον ἀρεϊκοὶ γεννάδαι
Μόντης Φεράντης μαρκέσιος ἀξίαν
κλῆσιν Βονιφάτιος ἀκμαῖος σθένος
Βαλδουῖνος κόμης τε χώρας τῆς Φλάντρας·
πρὸς δ' αὖ Ἔρικος ἁγίου Παύλου κόμης·
καὶ Δολόϊκος κόμης τῆς χώρας Πλέης·
πλείστοις σὺν ἄλλοις ἀνδράσι τολμητίαις·
πλοῖα δ' ἐτύχθη παντὸς ὡς εἰπεῖν στόλου
εἰς Βενετίαν ἐν τρισὶν ὅλοις χρόνοις,
δρόμωνες ἵππων εἰσδοχεῖς πρὸς τοῖς δέκα
ἑκατὸν εὖ πως τῇ τέχνῃ πεπηγμένοι,
ἑξήκοντα νῆες τε τριήρεις πάλιν·
ἔτι δὲ συνήλεστο πλοῖα στρογγύλα
πανταχόθεν μέγιστα τῆς Ἰταλίας
πληροῦντ' ἀριθμὸν ὑπὲρ ἑπτάκις δέκα·
οἷσπερ συνηρίθμητο πλοῖόν τι τέρας
πελώριον, μέγιστον ὧν ποτ' εἶδέ τις,
κόσμος σφίσιν οὕτω γ' ἐπικεκλημένον·
εἴσεισι τοίνυν ἵππος αὐτὰ χιλία,
ὅπλοις γε κατάφρακτος εὖ ὡπλισμένη·
ἄσπις δ' ὁμοίως, μυριάδες που δέκα (1)·
εἰς παντοδαποὺς ὁπλίτας τετμημένη·
εἰς τζαγγατοξότας δὲ τῶν ἄλλων πλέον·
ὡς δ' ἦν πρὸς ἔκπλουν εὐτρεπισμένος στόλος,
ἐνταῦθα βυθὸς ἀνέρρηγε κακίας
καὶ συμφορῶν θάλασσα κυματουμένη

qui arcanam flammam nutriens livoris
atque odii fomitem iamdiu gerens
tamquam sub mentis cinere repositum,
ob suis illata, ut aiebat, civibus
a nobis detrimenta atque iniurias,
aurae secundae flabrum expectabat
ut suae malitiae facem inflammaret
maximam luculentam et septemplicem
contra romani columen imperii
Tunc ergo idoneam nactus occasionem,
facem ingentium sustulit irarum,
suppeditante tempore materiam ignibus.
Is conspiratos habuit ad facinus
viros toparchas nobiles latinos
in Palaestinam mox navigaturos
ob liberandum Domini sepulchrum.
Cum his ad nostram coniuravit luem.
Erant hi bellica virtute insignes
Montisferrati dignitate marchio
nomine Bonifacius vir fortissimus,
Balduinusque comes provinciae Flandriae,
insuper sancti Pauli Ericus comes,
praetereaque Pleae Doloicus comes,
cum audacibus aliis viris plurimis.
Ac navigia universae prope classis
constructa sunt Venetiis per triennium:
celeres naves decem supra centum,
equis vehendis, optime compactae:
sexaginta praeterea triremes.
Tum et rotundae sunt collectae naves
undique versum ex Italiae oris
peramplae molis ad septuaginta:
quibuscum erat prodigiosum quoddam
maximum quotquot umquam visa fuerant
navigium, cui mundi nomen fecerant.
Implerunt autem classem mille equites
armati omnes immo cataphracti:
scutati autem milites centum mille
in varios armaturae distincti ordines;
plerique tamen erant ballistarii.
Iam cum parata esset ad cursum classis,
tunc dilatavit fauces abyssus mala,
inhorruit procellosum aerumnae mare,

(1) Rectius sine dubio Nicetas III. 9. scribit *ἀσπὶς τρισμυρία scutati milites triginta mille.*

imbuitque urbi malorum cumulus.
Infaustus namque Alexius Isacii filius
imperatoris quondam byzantini,
is qui clam antea fugerat ex urbe,
litteris Papae senioris Romae
atque Alamanniae regis communitus,
navigaturis adfuit in Palaestinam
petens reverti in patriam cum ipsis,
suffragio adiutus, inquam, et Papae et regis,
qui se praedictis viris habituros
gratiam aiebant, siquidem reponerent
adulescentem in paterno imperio:
praeter quam quod innumera pecunia
idemmet, et officio, gratus foret,
si illorum ope imperium reciperet.
Callidi homines variisque agendis
exerciti negotiis tunc exceptum
simplicem puerum fraudibus expositum,
navis mensaeque socium, errantem, advenam,
iuratis verbis adigunt spondere
quae numquam poterant exitum sortiri:
neque enim tantum maria pecuniae
promisit se daturum; sed quinquaginta
cum auxiliari milite triremes
Agarenorum profligando bello.
Praeterea promisit, heu stultitiam!
restituturum prisca se Papae iura,
ritus ecclesiae nostrae reformaturum,
talem se denique in Graeciam reducturum,
qualem Latini profitentur, fidem.
Postquam sublatis demum classis anchoris
ad parvam urbem Iadara pervenit,
hanc suadente expugnavit Dandulo;
quam ubi cepit arcem, progressa classis
ad Epidaurum urbem obvertit proras:
ibique est acclamatus romanus Caesar
puer Alexius cum Italis navigans.
His intellectis romanus imperator
triremes putres et senio fatiscentes
instaurari iussit ab opificibus,
quae vix viginti numero fuerunt.
Portu discedens Epidauri classis
ventis propitiis utens ad miraculum,

ἐπὶ κακῷ κακόν τι προσβάλλον πόλει·
δαλὸς γὰρ Ἀλέξιος τοῦ Κωνσταντίνου
Ἰσακίου παῖς τῆς βεβασιλευκότος
ὁ πρὶν ἀποδρὰς λάθρα τῆς Βυζαντίδος,
γράμμασι Πάπα τῆς παλαιτέρας Ῥώμης
ἀλαμανῶν τε ῥηγὸς ὠχυρωμένος,
τοὺς ἐν στόλῳ πλέοντας εἰς Παλαιστίνην,
ἐκπλεῦν σὺν αὐτοῖς ἠξίου πρὸς πατρίδα·
συναξιούντων τῶνδε ῥηγὸς καὶ Πάπα,
οἳ χάριτας ἔφασκον ὀφλόσειν σφίσιν,
εἰ τουτὶ μειράκιον εἰς κραταρχίαν
αὖθις ἐπανάξουσι τὴν φυτοσπόρου·
πρὸς τοῖσδ᾽ ὑμᾶς καὶ τοῦτο σωροῖς χρημάτων
ἀμείψαι γε καὶ θεραπεύσειν τάχα,
εἴπερ δι᾽ ὑμῶν ἀπολήψεται κράτος·
ἄνδρες πανοῦργοι λοιπὸν εἰσδεδεγμένοι,
πολυτρόποις πράγμασιν ἐντεθραμμένοι,
παῖδά τιν᾽ ἁπλοῦν εὔκολον πρὸς ἀπάτην
σύμπλουν, ὁμοτράπεζον, ἀλήτην, ξένον,
ὅρκοις ἀναπείθουσι συνθέσθαι σφίσιν,
ἃ μηδαμῶς πέφυκε δέξασθαι πέρας·
οὐ γὰρ θαλάσσας κατένευσε χρημάτων
τούτοις παρασχεῖν, ἀλλὰ καὶ συμμαχίδας
νῆας τριήρεις πεντήκοντ᾽ ἅμ᾽ ὁπλίταις
κατ᾽ ἀγαρηνῶν ἀπόπλουν ποιουμένοις·
πρὸς τοῖσδ᾽ ἐπηγγείλατο φεῦ ἀμαθίας (1)
ἐθῶν ἀνακαίνισιν ἀρχαίων Πάπα,
ἔθη νεοχμῶσαι τὰ τῆς ἐκκλησίας,
καὶ πίστεως δὲ παραποίησιν δρᾶσαι
ἣν στερκτίαν κρίνουσι παῖδες λατίνων.
ἀλλὰ τὰ πρυμνήσια λύσας ὁ στόλος
πρὸς Ἰάδαρα τὴν πολίχνην κατάρας,
ἐμάχετ᾽ αὐτοῖς, τοῦτο δόξαν Δανδούλῳ·
ὡς δ᾽ οὖν παρεστήσατο φρούριον στόλος
Ἐπιδαμνίων ἐγκαθώρμιστο πόλει·
καὶ τοῖσδ᾽ ἀνηγόρευτο ῥωμαίων ἄναξ
Ἀλέξιος παῖς ἰταλοῖς ὁ συμπλέων·
ταῦτα σαφῶς γνοὺς ὁ κρατάρχης αὐσόνων
ἤρξατο σαθρὰς καὶ παλαιὰς τῷ χρόνῳ
νῆας τριήρεις ἀνακαινίζειν τέχνῃ,
εἰς εἴκοσιν μόλις ἀναριθμουμένας·
ὅρμου δ᾽ ἀναχθεὶς ἐξ Ἐπιδάμνου στόλος
τυχὼν ἐπιφόρου τε πνεύματος λίαν

(1) Hoc loco schismaticum se demonstrat aperte Ephraemius.

αὔρας τε λαμπρᾶς ἐκ πρύμνης ποντιάδος,
ἐφίσταται τάχιστα τῇ Κωνσταντίνου
ἀστυπολιτῶν μήτινος κατειδότος
σχεδὸν κατάπλουν ἰταλῶν ἐναντίων·
ϗ τί με δεῖ γράφοντα μηκύνειν λόγον;
γνόντες λατῖνοι δειλίαν τῶν αὐσόνων
οἷς σφᾶς ἑώρων τῷ δέει τεθνηκότας
πιπνοῦσιν ἀκταῖς εὐχερῶς ἔξω φόβου,
στράτευμα δ' ἐξάγουσιν εἰς γῆν ἱππικόν·
νῆες δὲ πλοῖα ϗ δρόμωνες αὖ πάλιν
πρὸς κόλπον εὐθὺς εἰσπλέουσι τὸν πρόσω·
ἁλύσεως δὲ προσβαλόντες φρουρίῳ
ἐνάλιοί τε ϗ χθόνιοι κυκλόθεν,
οὓς μὲν φυλάκων εἰργάσαντο φυγάδας
οὓς δ' αὖ θαλάσσης παρέπεμψαν τῷ βάθει,
τὴν μάχην κτείναντες ἀνθισταμένους·
ἁλύσεως δ' ἔπειτα ῥαγείσης μέσον
εἰσρύεται πᾶς εὐχερῶς ἔνδον στόλος
ϗ κακὸν ἀνύποιστον ἦν ἀργαλέον·
στράτευμα λοιπὸν ἱππικὸν πεζόν θ' ἅμα
ϗ πᾶς προσέσχον τῷ Κοσμιδίῳ στόλος,
στρατὸς δ' ἐκεῖ χάρακα πεζὸς πηγνύει,
ἐπὶ πεφυκότος γε χώρῳ γηλόφου·
τάφρῳ περιδρόμῳ τε διειλημμένον
σταυρώμασί τε ξυλίνοις ἐν τῷ μέρει·
ἀφ' οὗ θεατὰ τὰ βασίλεια πέλει·
ταῖς ᾐόσι δ' αὖ ναυλοχεῖ πάλιν στόλος·
ἦν οὖν τολοιπὸν καρτερὰς μάχας βλέπειν
ἑκατέρωθεν πολλάκις τῆς ἡμέρας·
ἄνδρες δ' ὁπλῖται γεννάδαι στρατηγέται
εὖνοι βασιλεῖ ϗ προσήκοντες γένει,
μετὰ στρατιᾶς ἱππικῆς πεζῆς θ' ἅμα
συνεπλέκοντο λατίνοις εὐκαρδίως·
τὸ μὲν παριστάνοντες ὡς ἔνδον πόλις
ὁπλιτικὸν μάχιμον εὐσθενὲς φέρει·
τὸ δ' αὖ ἑαυτῶν ἐν μάχαις εὐανδρίαν·
ἠνίκ' ἀθρεῖν ἦν οὐκ ἀγεννῆ τ' αὐσόνων,
οὐδ' ἀρεϊκῆς ἀνδραγαθίας ξένα·
ϗ μᾶλλον ἔνθα γαμβρὸς ἦν βασιλέως
μάχας στρατηγῶν ϗ διευθύνων ξένως
Θεόδωρος Λάσκαρις ἐν μάχαις λέων·
οὗτος πολυπονῶν γὰρ ἄριστα μάχας
ἔπληττε κατέπληττε τοὺς ἀντιπάλους·
συσπειραθὲν στράτευμα λοιπὸν λατίνων
χερσαῖον ὑδραῖον τε φεῦ τῆς μανίας,

quippe marina aura urgente puppes,
Constantinopolim tenuit celerrime,
nemine prope civium sciente adhuc
italicorum hostium adventum.
Nec vero longas loquar per ambages:
Gnari Latini quantus esset civium
metus, quo cunctos cernebant exanimes,
classem secure ac facile advertunt oris:
ipsi cum equis in terram desiliunt:
cuncta diversi generis navigia
in ulteriorem provehuntur sinum
usque ad castellum quod catenae dicitur.
Sic oppugnantes terra marique urbem
partim custodes moenium fugabant
partim classiarios mari demergebant,
eratque caedibus inquinatum proelium.
Ut autem media fracta est catena,
omnis continuo classis introibat,
eratque malum nimium, ineffabile.
Reliquus miles pedes equesque simul
tum classis etiam pergunt ad Cosmidium.
Ibi pedester miles castra struit
in eminentis stationis loco,
(e regione regii palatii)
quae partim fossa circumducta munit,
partim decussim travibus defixis:
cuncta item classis constitit in littore.
Tum vero utrimque Martis opus grave
per diem saepe peragi vidisses.
Magnanimi correptis armis duces
bene volentes Caesari vel stirpe proximi
cum peditatu simul equitatuque
Latinis resistebant forti animo;
portisque se efferebant ut ostenderent
bellicis viribus urbem non destitui,
neque se aleam pugnae detrectare.
Profecto tum Romanos vidisses strenuos,
atque mavortiae memores virtutis;
praesertim ubi imperatoris gener
bellum ducatu regebat mirifico
Lascaris Theodorus in proeliis leo.
Hic enim pugnas fortiter sustentans
caedebat concidebat adversarios.
Quare collectus latinus exercitus
terrestris et maritimus, proh rabiem diram!

impetu statuit capere Byzantium	ἔγνωκε δεῖν πως προσβαλεῖν Βυζαντίδι·
si certe praevaleret; sin autem minus,	ἵν' εἰ μὲν ἰσχύσειεν· εἰ δ' οὖν συμβάσεις
oblatis conditionibus hinc recedere.	δράσαν, ἀπίῃ πρὸς κελεύθους ἰδίας·
Ergo latini hostes in aciem prodeunt	οἱ μὲν τολοιπὸν ἀντιμάχων λατίνων
atque naves promovent usque ad Petrium	πλοῖα φέροντες ἱστᾶσι πρὸ πετρίου,
grandes habentes in antennis scalas	διὰ κάλων κλίμακας ἴσχοντα ξένας,
funibus alligatas arte mira.	ἱστοῖς πρὸς ὕψος εὐτέχνως συνδεμένας·
Arietem alii machinam obiectant	οἱ δὲ κριὸν τεύχουσι μηχανήματι
solitum urbanorum flagellum moenium,	καθαιρετικὸν τειχέων πολισμάτων·
et circumponunt homines armigeros	κύκλῳ περιστήσαντες ἄνδρας ὁπλίτας
nimirum balliatarios qui hostem verberent.	τζαγγατοξότας εἰς μάχην ἀντιμάχων
Tunc atrox exardescit ad moenia bellum	καὶ τηνικαῦτα συγκροτοῦσι τὴν μάχην
terrore plenum maximis conatibus.	ὡς κρατερὰν τε καὶ σφόδρα φρικαλέαν·
Ariete expugnatore ruperunt facile	ὁ τειχεσιπλήτης δὲ κριὸς ῥᾳδίως
obversum mari murum; sed sunt repulsi	ἔρρηξε τεῖχος πρὸς θάλασσαν τὸ βλέπον·
a nostris auxiliaribus qui in urbe erant.	κἂν ἀπεκρούσθη συμμάχοις τοῖς αὐσόνων·
At classiarii desuper e scalis	πλοίοις δ' ἐόντες ἐκ κλιμάκων ὕψοθεν
lapidibus feriebant telis gladiis	ἀφίεσαν λίθους τε κοντοὺς καὶ ξίφη
turrium custodes moeniumque vindices,	φύλαξι πύργων καὶ προμάχοις τειχέων,
brevique eosdem in fugam coniecerunt.	καὶ πρὸς φυγὴν τρέπουσιν αὐτοὺς ῥᾳδίως·
Deinde hostes moenibus potiti	λοιπὸν κρατοῦσι τειχέων πυργωμάτων,
urbanis ignem domibus iniiciunt	καὶ πυρπολοῦσιν οἰκίας ἱδρυμένας
inde a Blachernis ad aedem Evergetae.	ἐκ τῶν Βλαχερνῶν ἐς μονὴν εὐεργέτου·
Tunc dirum casum cernens imperator	ἰδὼν δὲ δυστύχημα τοῦτ' αὐτοκράτωρ
trepidationem lacrimasque civium,	καὶ συνοχὴν δάκρυα τῶν ὑπηκόων,
horumque verens maxime querimoniam,	μέμψεις δὲ τούτων εὐλαβηθεὶς καὶ πλέον,
aegre et coactus tandem in arma rapitur,	μόλις ὁπλίτης γίνεται καὶ σὺν βίᾳ
et cataphractus prodiens palatio	τῶν βασιλείων δ' ἐξιὼν ὡπλισμένος,
traxit nobilium equitum catervam	πλείστους ἐπεσπάσατο λαμπροὺς ἱππέας,
peditumque iuvenum fortem manum.	καὶ πεζικὴν φάλαγγα γενναίων νέων·
Et fortasse aliquod peracturus erat	καὶ τάχ' ἂν ἔργον εὐκλεὲς διέπρακτό οἱ
utile urbi facinus et imperio,	σωτήριον πόλει τε καὶ κραταρχίᾳ,
si cum hostibus manum conseruisset,	εἰ συνεπλάκη τοῖς ἐχθροῖς ἐναντίος,
vel certe Lascari genero fortissimo	ἢ συμπλοκὴν Λάσκαρι γαμβρῷ γεννάδᾳ
maxime optanti pugnam permisisset:	ὀργῶντι μάλα συγκεχωρήκει τότε·
nunc conservandae vitae dum studet miles	νῦν δ' ὑπὲρ αἶσαν ἡ στρατιᾶς δειλία
acceleravit urbi discrimen summum.	εἰς ἔσχατον κίνδυνον ὦσε τὴν πόλιν·
Nam Caesar armis sumptis in speciem tantum	μόνον γὰρ εἰς ἔνδειξιν αὐτὸν ὁπλίσας
postquam se brevi armatum ostendit civibus,	μικρόν τι φανεὶς ὁ κρατάρχης ὁπλίτης
nulla re digna gesta recessit statim;	εὐθὺς ἀπεκρύψατο μηδέν τι δράσας·
et qui iucundus nuper in proelium venerat,	ἀσπάσιος μὲν ἐξιὼν πρὸς τὴν μάχην,
mox ignominia plenus ex eo discessit,	ἐπανιὼν δ' αἴσχιστος ἐκ μάχης τάχα,
aucta latinis hostibus audacia.	θρασυτέρους θεὶς ἀντιμάχους λατίνους·
Quum recepisset ergo se in palatium	ὅμως ὑπεισδὺς τοὺς βασιλείους δόμους
romanus Caesar comnenus Alexius,	κομνηνὸς Ἀλέξιος αὐτοκράτωρ,

ἔγνωκε δ' οὖν οἱ συμφέρον τὸ τυγχάνειν
ἀντιφερίζειν μηδὲν ἀκμῇ κινδύνου·
ἔξεισι νυκτὸς τοιγαροῦν λεληθότως,
πρὸς Δεβελτὸν δ' ἄπεισι φρούριον Θράκης,
ἔνθα προητοίμασε τὴν κατοικίαν,
ὀκτὼ κατασχὼν τὴν βασιλείαν χρόνους
σὺν μησὶ τρισὶν ἡμέραις αὖθις δέκα.

utile sibi censuit ac necessarium
instanti iam periculo non diu resistere.
Clam igitur per noctem dilapsus aedibus
abiit Debeltum Thraciae castellum,
ubi iam sibi instruxerat diversorium;
postquam tenuerat regnum annis octo,
tribus praeterea mensibus, diebus decem.

ΑΛΕΞΙΟΣ Ο ΥΙΟΣ ΙΣΑΑΚΙΟΥ ΜΗΝ. ϛ.

Αὖθις δ' Ἰσαάκιος ἄρχει τοῦ στέφους
σὺν Ἀλεξίῳ τεκνίῳ πεφιλημένῳ·
ἐπεὶ γὰρ Ἀλέξιος ἀπέστη κράτους,
καὶ πρὸς Δεβελτὸν ἀπέδρασεν, ὡς ἔφην,
εὐθὺς ἀνηγόρευτο πρὸς γερουσίας
Ἰσαάκιος βασιλεὺς πηρὸς φάη
εἱρκτῆς τε δεσμῶν ἀνεθεὶς παραλόγως·
καθείργνυται δὲ βασιλὶς Εὐφροσύνη·
ὡς δ' ἐγκατέστη καὶ πάλιν κρατάρχῃ,
τίθησι δῆλον θᾶττον τὸ συμβὰν Λατίνοις·
οἱ δ' υἱὸν ἐκπέμπουσιν αὐτῷ σὺν τάχει,
ὡς ἠξίωτο πατρικῆς συνεδρίας
κοινωνίας τε τοῦ βασιλείου κράτους·
καὶ πᾶς προσιὼν δημοτῶν τῶν ἐν τέλει
ἀμφοῖν προσῆγε προσκύνησιν καὶ σέβας·
μετὰ βραχὺ δὲ καὶ πρόκριτοι Λατίνων
τοῖς βασιλείοις παραβαλόντες δόμοις
τιμῶν τυχόντες δωρεῶν τ' αὖ ἀφθόνων,
αὖθις ἀπηλλάττοντο σὺν εὐταξίᾳ·
τούτοις βασιλεὺς δαψιλῶς καθημέραν
ὅλας θαλάσσας χρημάτων ἦν παρέχων,
εἰ καὶ σφίσι κέκριτο ῥανίς τις τάδε·
χρήζων τολοιπὸν πλειόνων εἰς δαπάνην
τῶν ἱερῶν ἥψατο θεοῦ κειμηλίων
σκευῶν τε θείων καὶ σεβαστῶν εἰκόνων·
καὶ τῶνδε κόσμον ἀθεμίτως λαμβάνων
ὡς κοινὸν ἀργύριον ἢ καὶ χρυσίον
παρεῖχεν ἐχθροῖς Ἰταλοῖς τόνδ' ἀφθόνως·
οὗτος Πισσαίους Ἰταλοὺς τοὺς ἐν πόλει
διαφόρως ὄντας γε τοῖς Βενετίκοις,
ἐπὶ κακῷ θεοῦ τῆς ὅλης Ῥωμαΐδος
σπεύσας φιλιοῦν καὶ καταλλάσσειν τότε·
οἱ δ' ἀντιμάχοις προσρυέντες αὐτίκα
ἀεὶ διῆγον σύσσιτοι συνημμένοι·

ALEXIUS ISAACII FILIUS MENS. VI.

Tunc iterum Isaacius potitur stemmate
cum dilecto suo filiolo Alexio:
nam postquam prior Alexius cessit regno
atque Debeltum ut diximus profugit,
a senatu protinus imperator
caecus Isaacius est acclamatus,
carcere suo praeter spem emissus.
Contra regina Euphrosyne custodiae traditur.
Ille recepto iterum imperio
peractam rem significat Latinis:
qui statim ipsi remiserunt filium
ut consideret cum parente domino
sociumque honorem obtineret regni.
Tunc universus populus cum magistratibus
utrique simul domino obsequium obtulit.
Paulo post etiam duces Latinorum
quum ad regales aedes se contulissent,
honoribus adfecti donisque innumeris,
quieti recesserunt cum recto ordine.
His imperator affatim quotidie
maria pecuniae in sinum ingerebat,
quamquam haec ipsis videbantur guttae.
Mox ad impensas indigus pecuniae
coepit diripere sacros thesauros,
vasa divina, venerandas statuas,
quibus inlicite detrahens ornatum,
argenteosque et aureos nummos conflans,
hostibus large profundebat italis.
Is et Pisanos urbis inquilinos
antehac a Venetis odio dissidentes,
heu cum pernicie universi imperii
inter se studuit iungere amicitia.
Illi adversariis exin reconciliati
cum his curabant quotidie convivia.

Tum etiam Franci, socia cohorte
pisana venetaque quae ultro accessit,
cymbis in urbem subito delati
impetum faciunt simul armata manu
in synagogam clam Agarenorum,
eiusque omnem rapiunt supellectilem:
verum a Turcis demum sunt repulsi,
opem ferentibus Byzantii civibus.
Illi efferati faculas iniiciunt
civium tectis, consumantque incendio
plurima et optima urbis aedificia.
Magni fuit autem incendii initium
a synagoga ut diximus Agarenorum,
qui locus vulgo dicitur Mitatum;
idque aedificium pertinet ad mare
ubi et Irenes divae templum surgit:
illinc progrediens amburensque omnia
propagatumque gravi cum exitio
devenit usque ad inclytum circum maximum,
qui sanctissimae Sophiae templo adiacet:
atque ad oppositum venit usque mare,
longe lateque media omnia concremans.
Nec tutum erat ad amicos accedere,
nisi quis cymba semet circumveheret.
Haec Isaacius cum maerore audiebat:
sed huius filius patriae perniciei
tanto gaudebat urbis exterminio.
Romanis rebus ita se habentibus
nuper eiectus Caesar Debelto veniens
armis insedit urbem Hadriani.
Infaustus iuvenis re cognita Alexius,
Constantinopoli cum exercitu exivit
habens latinum in comitatu ducem
Montisferrati marchionem Bonifacium,
quem mercede conduxerat ad bellum
sexdecim auri datis centenariis.
Igitur Thraciae peragratis urbibus,
reque confecta ex animi sententia,
usque ad Cypsella oppidulum progressus;
mox ad metropolim retro pedem tulit.
Dein scelestis partibus adhaesit
hominum qui parentem excaecaverant
thronoque deturbaverant, faventes patruo:
quam rem aegerrime caecus rex ferebat,
qui moliebatur iamdiu supplicium sumere

ὅθεν φραγγίσκοι προσλαβόντες τί μέρος
τῶν προσρυέντων πισσαίων βενετίκων
δι' ἀκατίων προσπεπλευκότες πόλει
συνεισπεσόντες ὁπλῖται ξιφηφόροι
τῇ συναγωγῇ κρυφίως τῶν ἐξ Ἄγαρ,
ἅπαντα λῃστεύουσι τἄνδον καθάπαξ·
τέως δ' ἀπεκρούσθησαν ἰσμαηλίταις,
ἀστυπολίταις σφίσι συμμαχουμένοις·
οἱ δ' ἐκμανέντες πῦρ ἐνιᾶσι δόμοις
καὶ πυρπολοῦσι τῷ πυρὶ τῷ παμφάγῳ
τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῆς Κωνσταντίνου·
ἀφὴ μὲν ἀπήρξατο πυρὸς τουτέτε,
ἐκ συναγωγῆς ὡς ἔφην τῶν ἐξ Ἄγαρ·
τὸ καὶ Μιτάτον τοῖς ὅλοις κεκλημένον
ὃ πρὸς θάλασσαν Εἰρήνης τῆς ἁγίας
ἀγχωμάλως ἵδρυτο ναῷ τιμίῳ.
καὶ πάντα φλέξαν ἀφανίσαν τὰ πέριξ,
διερρύη πῦρ πάντ' ἐρημοῦν τὰ κύκλῳ,
ἄχρι μεγίστου καὶ περικλύτου δόμου
θεοῦ σοφίας καὶ παναγίου λόγου,
δίηκε μέχρι καὶ θαλάσσης θατέρας
κατά τε μῆκος πυρπολοῦν καὶ πρὸς πλάτος·
οὐκ ἦν τότ' ἀκίνδυνος ἡ φίλων θέα,
εἰ μή τις ἐχρήσατο πορθμείῳ τάχα·
ταῦτα μὲν Ἰσάκιος ἤχθετο κλύων·
υἱὸς δὲ τούτου πυρπολητὴς πατρίδος
ἔχαιρε τῆσδε συντελεσμῷ καὶ φθίσει·
οὕτως δ' ἐχόντων πραγμάτων Ῥωμαΐδι,
ὁ πρὶν κρατάρχης ἀπάρας Δεβελτόθεν
τὴν Ἀδριανοῦ καταλαμβάνει πόλιν·
ὁ γνοὺς ὁ δειλὸς Ἀλέξιος πατρίδος
ἔξεισιν ἅμα στρατιᾶς Βυζαντίδος,
ἔχων μεθ' αὐτοῦ συστράτηγον λατίνων
Βονιφάτιον μαρκέσιον Φεράντης·
συνεκστρατεῦσαι πείσας αὐτὸν χρυσίου
κεντηναρίοις ἐξ ὅλοις πρὸς τοῖς δέκα·
περιδραμὼν οὖν θρακικὰς οὗτος πόλεις,
καὶ πάντα θεὶς εὖ εἰς ἑαυτοῦ συμφέρον,
ἄχρι Κυψέλλων κατιὼν πολιχνίου,
αὖθις ἐπανέστρεψεν εἰς Βυζαντίδα·
καὶ λοιπὸν ἐξήρτητο κακῆς φατρίας
ἣ συνδιεπράξατο πήρωσιν φίτου
τῷ πατραδέλφῳ καὶ καθαίρεσιν κράτους·
ἐφ' οἷς ἀπηγχόνιστο πηρὸς αὐτάναξ·
ἐκαιροφυλάκει γὰρ ἔκτισιν τίως

τῶν τῶνδε κακῶς εἰς φάος δεδρακότων·
ὅθεν τὸν υἱὸν λοιδορῶν οὐκ ἀνίει,
καὶ μᾶλλον οἷς ἔκλυεν ἀνδράσι φθόροις
χαίρειν τε τούτου καὶ μάλα γεγηθῆναι,
καὶ συγκυβεύειν Ἰταλοῖς καθημέραν,
καὶ συγκραιπαλᾶν τι καὶ ῥυπαίνειν τὸ στέφος,
ἀνάξια ξύμπαντα δρῶντα τοῦ κράτους·
ἦν οὖν στυγητὸς πᾶσι καὶ τοῖς ἐν τέλει·
οὐχ ἧττον υἱοῦ καὶ πατὴρ στυγητέος,
ὀμφάς τινας λόγια συνθεὶς ἀσήμους
ἅπερ προηγόρευον οἱ μοναρχίαν
ὡς ἔστ' αὐτὸς δοξομανῶν ἀλόγως,
αὐτόν τε συνάψοντα δύσει τὴν ἕω
ἔφασκεν εἶναι, μὴ νοῶν ὅ τι λέγοι,
κράτος τε παγκόσμιον ἕξοντα τόδε·
πρὸς τοῖσδε καὶ τύφλωσιν ἣν περιφέρει,
ἀρθρῖτιδα νόσον τε καὶ ποδαλγίαν
ἀποξύσασθαι καθάπερ λεβηρίδα
ἔσθ' οἱ προτένθαι τῶν μοναχῶν καὶ λίχνοι
οἱ πάντα γαστρὶ δρᾶν λέγειν τ' εἰθισμένοι
τούτῳ συνεσθίοντες ἐν συσσιτίῳ
μόναρχον ἀρχὴν συγκαθίστων οἱ λόγοις
ἀνθοσμίαν πίνοντες ἄχρι καὶ κόρου,
καὶ κατεφίλουν ἀπατῶντες τὰς χέρας
καὶ προὔλεγον σφῶν ἀνακαίνισιν σθένους (1)·
ὁ δὲ προσεῖχεν ὡς ἀπλανέσι σφίσι
καὶ θεσπιῳδήμασι ταῖς λῃρῳδίαις
ἐπιγεγηθὼς σφῶν, ἐπεσκίρτα μέγα·
προσκείμενος τ' ἦν ἀστρολέσχαις καὶ μάλα,
καὶ τοῖσδ' ὑπείκων πρὸς τὸ δῆθεν συμφέρον
ἔπραττε πολλὰ τῶν ἀθέσμων ἀλόγως·
καὶ σῦν καλυδώνιον ἔργον τι ξένον
ἕδρας ἐφ' ἧς ἵδρυτο καταβιβάσας
ἤνεγκεν εἰς μέγιστον ἀρχεῖον βίᾳ·
δήμου σοβοῦν μανικὴν ἀταξίαν
παύειν ὑπερφρίσσουσαν ἀτασθαλίαις·
ὁ δ' ἐλλοχῶν ἦν τῇ βασιλίδι πόλει
στρατὸς λατίνων ἱππικὸς καὶ ναΐτης
φιλαργυρίας ὢν ἐραστὴς εἰσάγαν,
ἄπληστος ὄντως πίθος, ὡς παροιμία·
συχνῶς ἐπιόντες δὲ προποντίδα
καὶ τὰ πέριξ ἅπαντα τῆς Βυζαντίδος,

de viris qui se tanto malo adfecerant.
Hinc maledictis filium incessebat,
quem versari cum pessimis audiebat,
tali gaudentem maxime consortio;
ludere quotidie alea cum Italis
comissarique, et dignitatem regiam
dedecorare singulos per actus.
Ergo hunc oderant populus et optimates:
nec minus odio dignus pater erat,
qui concinnatis ridiculis oraculis,
quae universale sibi spondebant regnum,
ut laeso cerebro iudicabat fatue,
a se coniunctum iri occiduum orbem
deblaterans aiebat orienti,
totiusque mundi dominum se fore:
quam patiebatur insuper caecitatem,
arthritidisque morbum atque podagram
se positurum veluti exuvias.
Haec ei suadebant catillones monachi,
omnia ventris causa et fari et gerere
imperatoris soliti in convivio;
qui huic monarchiam verbis despondentes
interim mero sese ingurgitabant;
eiusque infirmas manus deosculantes,
mox recepturas robur praedicebant.
Credulas senex his praebebat aures
deliramentis atque vaticiniis,
atque laetitiis incedebat omnibus.
Astrologis quin etiam apprime deditus,
dum his obsequitur in gerendis rebus,
absurda multa fecit et illicita.
Nam et suem calydonium opus mirum
de base sua commotum, in qua steterat,
in maximum transferri palatium voluit;
quasi cohibiturus hac re ferociam
populi horrentem atque petulantiam.
Insidiabatur interim urbi regiae
exercitus latinus terra et mari
profundae deditus semper avaritiae,
dolium vere inexplebile, ut ait proverbium.
Is sine fine excurrens per Propontidem,
perque Byzantii cuncta suburbana,

(1) Invectionem hanc a Niceta sumit Ephraemius; quae si veritate nititur, sine dubio vituperandi sunt monachi illi. Sed enim quam saepe haec crimina vel falso dicantur vel exaggerentur a scriptoribus parum piis aut odio aliquo imbutis, satis novimus.

sacra delubra cum nobilium villis
passim subiecto praedabatur igne.
Quare conspirans civium multitudo
exercitum a regibus postulabat,
qui sibi contra hostes suppetias ferret.
Verum hac preces canebantur surdis;
et renuebant maxime regnatores,
qui ne mentionem quidem, ob suam stultitiam
bellandi cum latinis, ferre poterant.
Solus Murtzuflus Ducas armis sumptis
cum Italis conflixit aliquando:
verum quum nemo ferret ei suppetias,
propter invidiam sic volente Caesare,
in summo fuit discrimine, ni sagittarii
illi adfuissent eminus coniectis telis.
Igitur universus Byzantii populus
seditiose murmurans, conviciis
turpibus adpetebat utrumque Caesarem,
studioseque alium quaerebat dominum.
Reapse quendam cognomento Canabum,
nomine Nicolaum, invitum iuvenem
imperatorem cives constituerunt.
Tunc enimvero Alexius cum Marchione
(namque Isaacius animam agebat
nihil iam rerum terrenarum sentiens)
ad palatii custodiam sine mora
latinos admovendos censebant milites.
Sed res perlata ad populi notitiam
tumultum statim peperit et seditionem.
Tempus id idoneum ratus Ducas
ad exequenda mentis suae consilia,
noctu ad Alexium fraudulenter venit,
eumque falsis territat sermonibus
nempe quod ipsum statim occisurus
in foribus staret populus districtis gladiis,
propterea quod latinis faveret partibus.
Tunc enixe Ducam rogabat iuvenis
ut sibi adesset ultor in discrimine:
quem ille pallio obtectum in solitudine,
per occultum posticum clam deducit
in depressum quoddam tentorium abditum
ibique vinctum miserum custodiae tradit,
pauloque post funesto extinguit laqueo:
romanus autem ipse fit imperator,
adsumptis regii culminis insignibus.

ναούς τε θείους ϗ περικλύτους δόμους
πάντας ἐλπίζοντο κατεμπυρπόλουν·
ὅθεν πολιτῶν συναλισθέντες στίφος,
ᾔτουν λαβεῖν στρατιὰν ἐξ ἀνάκτων
ἡγήτορα σφῶν κατ' ἐχθρῶν ἀντιπάλων·
ἀλλ' ἐξεκώφει πᾶς τις ἐν τούτοις λόγοις,
μάλιστα δ' ἀνένευον οἱ στεφηφόροι
μὴ δ' ὠσὶν ἄκροις τὴν πρὸς λατίνους μάχην
ἀκουστέαν κρίνοντες ἐξ ἀμαθίας.
ὁ Δούκας δὲ Μούρτζουφλος ἐξελθὼν μόνος
τοῖς ἰταλοῖς που συνεπλάκη πρὸς μάχην·
ϗ μή τινος τούτῳ γε συνησπικότος,
οὕτω βασιλεῖ δόξαν ἐκ βασκανίας,
τάχ' ἂν ἐκινδύνευσεν, εἰ μὴ τοξόται
ἐπήμυναν πόρρωθεν ἐκ τοξευμάτων·
ταῦτ' ἄρα δῆμος πᾶς ὁ τῆς Βυζαντίδος
συσπειραθέντες ἀπετόξευον λόγους
αἰσχροὺς κατ' ἀμφοῖν τοῖν κρατούντοιν αὐσόνων·
καί τιν' ἐδίφων εἰς κρατάρχην ἐκπόνως·
καί τινα Νικόλαον συνειληφότες
νεανίαν ἄκοντα Κανάβον θέσιν
εἰς κράτορα χρίουσι τῆς Ῥωμαΐδος·
τούτου πραχθέντος Ἀλέξιος δεῖν ἔγνω
σὺν Μαρκεσίῳ, λατινικὰς δυνάμεις
ἐν βασιλείοις εἰσαχθῆναι ταχέως·
ὁ γὰρ Ἰσαάκιος λοίσθια πνέων
ἔκειτο μηδὲν γηΐνων ᾐσθημένος.
ὡς οὖν τάδ' ἐνώτιστο, δημῶδες στίφος
ϗ ταραχὰς ὤδινε ϗ τρικυμίας·
τὸν καιρὸν ἁρμόδιον ἁρπάσας Δούκας
πρὸς ἥνπερ εἶχε σκέψιν ἐν τῇ καρδίᾳ,
Ἀλεξίῳ πρόσεισι νυκτὸς σὺν δόλῳ,
ϗ τόνδ' ἀπατᾷ ϗ δεδίττεται λόγοις,
ὡς δῆθεν αὐτὸν ἀνελεῖν σπεύδων ὄχλος,
ἐπὶ θύραις ἕστηκε πᾶς ξιφηφόρος
ἐφ' οἷς λατίνοις συμμετέσχε σκεμμάτων·
ὅθεν λιπαρεῖ τὸν Δούκαν νεανίας,
αὐτῷ συνοῖσον ὑποθέσθαι πρὸς τάδε·
ὁ δ' αὖ περισχὼν τουτονὶ καταμόνας,
δι' ἀφανοῦς ἄπεισι πυλίδος λάθρα
εἴς τι βαθὺ σκήνωμα τῶν ἀποκρύφων·
κἀκεῖσε δεσμεῖ τόνδε ϗ καθειργνύει,
μετὰ δὲ βραχὺ θανατοῖ δι' ἀγχόνης·
αὐτὸς δ' ἀνηγόρευτο ῥωμαίων κράτωρ
τοῖς βασιλικοῖς ὡραϊσθεὶς συμβόλοις.

ΑΛΕΞΙΟΣ Ο ΜΟΥΡΤΖΟΥΦΛΟΣ ΜΗΝ Β. Ϛ.

Ὡς οὖν κατέσχε τὴν κραταρχίαν Δούκας,
χρυσῶνας εὑρὼν ἐν στενῷ πεφυκότας
συσχὼν τελώνας πράκτορας τῶν πρὶν φόρων
ὄγκον παρ' αὐτῶν εἷλε χρημάτων μέγαν,
καὶ τοῖσδ' ἐχρῆτο πρὸς διοίκησιν ὅλων·
καὶ τοῖς ἰταλοῖς ἀντεπιὼν ὁπλίτης,
τὰς ἐκδρομὰς σφῶν ἀνέκοπτε ῥᾳδίως·
ὅθεν ποθεινὸς ὑπῆρχεν ὑπηκόοις,
ἐξαιρέτως δὲ στρατιωτῶν ταῖς ἴλαις·
καὶ Βαλδουίνου τοῦ κόμητος τῆς Φλάντρας
τὰ πρὸς Φιλέα κατακείροντος μέρη,
ὁ βασιλεὺς ἔξεισι κατ' αὐτοῦ τάχος·
καὶ συῤῥαγείσης ἐξ ἑκατέρων μάχης,
ἡ ῥωμαϊκὴ στρατιὰ νῶτα κλίνει·
ἔνθ' ἂν παραπώλλυτο μικροῦ καὶ κράτωρ·
εἰκὼν τε σεπτὴ τῆς μητρανάνδρου κόρης,
ἣν ἄνακτες πλουτοῦσι συστρατηγέτιν,
ἐχθροῖς ἑάλω κατὰ τήνδε τὴν μάχην·
ἀφεῖντο δ' ἠμέληντο καὶ συμβιβάσεις·
καὶ λοιπὸν ηὐτρέπιστο φάλαγξ λατίνων
πρὸς ἄστεος πόρθησιν ἅλωσιν θ' ἅμα·
ἠϊόνων οὖν ἀποπλεύσαντα σκάφη
ἐφ' ὧν ὑπῆρχον κλίμακες σὺν ὀργάνοις,
ἀκτῇ προσίσχει τῆς μονῆς εὐεργέτου,
ἕως Βλαχερνῶν συνεχῶς ἀφιγμένη·
καὶ Δούκας αὖθις πηγνύει σκηνὴν φέρων,
ἐπὶ κολωνοῦ πλησίον παντεπόπτου,
ἔνθα θεατὰ τῶν ἐχθρῶν ἦσαν σκάφη,
ἃ καὶ προσέσχε τείχεσι σὺν ὁπλίταις·
οἳ συμπλακέντες ταῖς πρὸ τειχέων ἴλαις
καὶ τοῖς ἐπὶ πύργων γε καθισταμένοις,
πρὸς σφᾶς ἀγῶνα καὶ μάχην συνεκρότουν·
ἧττον δ' ἀπηνέγκαντο τὴν τόθ' ἡμέραν·
ἑξῆς δὲ προσβάλλουσι πανσυδὶ πόλει·
καὶ δύο δ' ἄνδρες ἐκ μιᾶς τῶν κλιμάκων
ἱδρυμένης ἄγχιστα χώρου Πετρίων,
εἰς χῶρον ἀφήλαντο τὸν συνημμένον·
καὶ φυλακικὸν ἐκθροήσαντες ξίφει,
σύσσημον ἦραν χαρμονῆς τοῖς φιλέταις,
καὶ πᾶν ἰταλῶν συνδεδράμηκε στῖφος·
περὶ βασιλέα δὲ τοῦτ' ἠθρηκότες,
καὶ ῥωμαϊκῆς στρατιᾶς ἰλαρχία,

ALEXIUS MURTZUFLUS MENS. II. CUM DIEB.

Ducas imperii adeptus potestatem
aerarium cernens vacuum pecunia,
a superiorum temporum publicanis
in ius vocatis aurum exegit plurimum,
idque ad gerendam contulit rempublicam.
Tum armis captis, Italis resistens,
horum excursus cohibebat facile:
quamobrem gratus admodum erat civibus,
praesertim vero militum cohortibus.
Et quia Flandriae comes Balduinus
Phileae regionem milite vastabat,
adversus illum statim Caesar exiit:
sed enim perpetrato Martis opere,
terga romanus convertit exercitus,
parumque abfuit Caesar ab interitu:
imago vero virginis Deiparae,
quam nostri reges belli sociam vocant,
pugna fervente capta est ab hostibus.
Tum pacis conciliandae omissa cura,
ad capiendam urbem diripiendamque
se comparabat exercitus latinus.
Ergo sublatis anchoris navigia,
in quibus erant machinae cum scalis,
ab Evergetae monasterii ora
usque ad Blachernas coram constiterunt.
Vicissim Ducas transtulit tentorium
proximi collis statuens in specula,
unde conspicua classis hostium erat,
moenibus iam cum milite appropinquans.
Moxque congressi cum propugnatoribus
urbani muri et turrium custodibus
Latini pugnam validam ciebant;
sed inferiores illa fuerunt die.
Postea totus rediit exercitus:
duoque viri per scalam prorepentes,
quam inter alias fixerant ad Petria,
in apprehensam turrim desiluerunt,
praesidiumque gladiis profligantes
signum laetitiae sustulerunt suis:
tunc Italorum omnis cohors irruit.
Qui vero Caesarem circumstabant aulici
atque romani exercitus rectores

in pedes cuncti semet coniecerunt,
atque unum mille timidi fugiebant:
qui cum ad portam pervenissent auream,
novo deiecto festinatim muro,
misere foras semet proripiebant.
At inimici, heu lugubrem tragoediam!
late palantes passim per Byzantium
latrocinando spoliant nobilium domos
nihil nefandum urbi non efficiunt:
regali quoque occupato palatio,
inclusas opes penitus diripiunt.
Caesar plateas triviaque percurrens
centuriare nitebatur populum,
suadebatque ut hostibus resisterent:
at meliora consilia nemo audiebat
quamlibet urbi et sibi profutura:
sed unusquisque suis raptim opibus
studebat transferendis aut infodiendis.
Quum ergo Ducas hilum non proficeret,
sibique vehementer iam timeret,
ne captus graves poenas hosti lueret;
regias ad aedes festinatim convolans,
atque illinc sumptam Euphrosynem reginam
parvo in phaselo cum filiabus collocans,
quarum unam ipse efflictim deperibat,
exul profugit patria Byzantio.
Vir sine dubio strenuus in proeliis,
constans bellator, magnanimus, fortis,
callidus, et consilia celare solitus,
cunctis se iactans idoneum negotiis:
corporis forma non satis concinna,
adductum semper gerens supercilium,
faucibus raucis, aspera loquela,
statura media et valgus a natura,
lascivus mulierosus et adulter.
Is dignitate protovestiarius erat
cum summam potestatem est adeptus:
cuius regales tenuit habenas
diebus sexdecim supra menses duos.

ὤχοντο πάντες ἀπιόντες ἐν φόβῳ,
κατὰ χιλίοις ὑφ' ἑνὸς πεφευγότες·
ϗ τὰς χρυσείας καταλαβόντες πύλας
καινόν τε τεῖχος ῥᾷστα καθῃρηκότες,
ἐξῄεσαν τρέχοντες ἀκλεῶς πάνυ·
ἀντίμαχοι δὲ, φεῦ ξένης τραγῳδίας,
διασπαρέντες πολλαχῆ Βυζαντίδος
συλῶσι λῃστεύουσι λαμπρὰς οἰκίας,
ϗ πάντα τὰ χείριστα δρῶσι τὴν πόλιν·
κατακρατοῦσι ϗ βασιλείων δόμων,
τὸν τοῖσδ' ἐνόντα πλοῦτον ἐσκυλευκότες·
ἄναξ δ' ἀγυιὰς τριόδους περιτρέχων
ἔσπευδε λαὸν συναγείρειν εἰς ἴλας,
πρὸς δ' ἀντιπαράταξιν ὑπεναντίων·
οἱ δ' οὐχ ὑπεῖκον κρείττον' ὑφηγουμένῳ
ϗ συμφέροντα ϗ σφίσι ϗ τῇ πόλει,
τῶν οὐσιῶν δ' ἕκαστος ηὐτούργει τάχος
μετάθεσίν τε ϗ κατάχωσιν πλέον·
ἰδὼν δ' ὁ Δούκας ὡς ὄνησις οὐκ ἔνι,
ἢ ϗ δεδιὼς ὑπὲρ αὐτοῦ πλείονως
μὴ συσχεθεὶς τίσειεν ἀθλίως δίκας,
τοὺς βασιλείους εἰσδραμὼν λαμπροὺς δόμους,
ϗ βασιλίδα παραλαβὼν Εὐφροσύνην,
σὺν θυγατράσι τ' ἐμβαλὼν λεμβαδίῳ
ἧς οὖσ μιᾶς ἔρωτι τούτων ἐκτόπως,
ἔξεισι φυγὼν πατρίδα Βυζαντίδα·
ἀνὴρ ὑπάρχων ἀρειϊκὸς ἐν μάχαις,
στεῤῥὸς μαχητὴς, γεννάδης, ῥωμαλέος,
σοφισμάτιας, κρυψίνους τε τὸν τρόπον,
πεφυκέναι πράγμασι κομπάζων ὅλοις·
οὐ σωματικῆς εὖ ἔχων συμμετρίας,
αὐχῶν τὰς ὀφρῦς μάλα συνεσπασμένας,
ϗ βραγχιῶν φάρυγγα, δύσηχος λόγον,
ἡλικίαν μέσος τε ϗ κοῖλος φύσει,
ἄδικος εὐνὴν, φιλογύνης ϗ λάγνος,
πρωτοβεστιάριος ὢν τὴν ἀξίαν,
ὅταν κατῆρξε τῆς βασιλείας κράτους,
ἓξ ἡμέρας δέκα τε σὺν μησὶ δύο
τῆς βασιλείας τὸ κράτος διιθύνας.

THEODORUS LASCARIS AN. XVIIII.

Post fugam Caesaris, de capiendo imperio
Lascaris et alius Ducas decertarunt
in Dei templum maximum profecti;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ο ΛΑΣΚΑΡΙΣ ΕΤ. ΙΘ.

Ἐπεὶ δ' ὁ κρατῶν ἀπέδρασεν, ὡς ἔφην,
Δούκας τε ϗ Λάσκαρις ἤρισαν κράτους,
καταλαβόντες τὸν Θεοῦ μέγαν δόμον,

ἄμφω μαχηταὶ καὶ καλοὶ νεανίαι·
κλήρῳ (1) δὲ λαχὼν Λάσκαρις κραταρχίαν,
τέως μὲν ἀπείπατο σύμβολα κράτους·
συνεξιὼν δὲ τῷ νέῳ τῷ ποιμένι
κατὰ Μίλιον καὶ μέρη Βυζαντίδος
τοὺς συνιόντας εὐμενῶς ἀντιβόλει,
καὶ παρεκάλει πρὸς μάχην ἀντιπάλων,
μάλιστα πάντων τοὺς περὶ βασιλέα
σείοντας ὤμων ἀρϋκάττα ξίφη
κελτοὺς λιπαρῶν προτρέπων οὐκ ἀνίει·
ἐπεὶ δὲ θωπεύων τε καὶ παροτρύνων,
οὐκ εἶχε τινὰ τὸν κλύοντα μηδόλως,
ἤδη δὲ καὶ φάλαγξ τις ὤπτο Λατίνων,
μεθίσταται τάχιστ' ἐκεῖθεν ὡς δέον,
καὶ πρὸς φυγὴν ἔβλεψε καὶ σωτηρίαν·
ἀντίμαχοι δὲ κατ' ἐρημίαν τάχα
τῶν κωλυσόντων ἐκδρομὰς σφῶν ἀνέτως,
ἐπῄεσαν κτείνοντες ἀφειδῶς ξίφει
τὸν προστυχόντα καὶ σκυλεύοντες βίᾳ,
ληϊλατοῦντες πυρπολοῦντες τὴν πόλιν,
καὶ πάντα δρῶντες, ὢ δυσυποίστου θέας,
κόσμον συλῶντες ἱερῶν θείων δόμων,
σεπτά τε κειμήλια καὶ θείους πέπλους,
ἔκτυπα Χριστοῦ, μητρὸς αὐτοῦ παναγνοῦ
εἰς γῆν καταῤῥάσσοντες, ἄλλων θ' ἁγίων·
καὶ τὸν παρ' αὐτοῖς κόσμον ἐκ χρυσαργύρου
ὄντα διαρπάζοντες οἱ παραβάται·
σεμνὰς γυναῖκας ἱεράς τε παρθένους
ἕλκοντες εἰς ὕβριν τε καὶ φθορὰν βίᾳ,
καὶ τἄλλα κακῶν δρῶντες ὧδ' εἰπεῖν ἔπος
σύστοιχα τούτοις καθάπαξ ἐοικότα·
ἐν οὖν στενωποῖς τριόδοις λεωφόροις,
ναοῖς σεμνείοις, γωνίαις ἀποκρύφοις,
ὁδοῖς, ἀγυιαῖς, καὶ πλατείαις ἀμφόδοις,
θρήνων, στεναγμάτων τε κωκυτῶν γόων,
εἶδος τε λοιπῆς δυστυχοῦς τραγῳδίας
ἀνδρῶν γυναικῶν ἦν παρεοῦσι κλύειν·
ἐπεὶ δ' ἱκανῶς εἶχε τῶν σκυλευμάτων,
ἔπαυσε λείας καὶ λαφυραγωγίας
ἔχθιστον ἔθνος Ἰταλῶν μιαιφόνων·
ἔδοξε δὲ σφῶν προκρίτοις στρατηγέταις
ἐᾶν ἀπαίρειν πάντας ἐκ Βυζαντίδος

fortis uterque egregiusque iuvenis;
verum sors Lascari contulit imperium,
qui regia tamen non sumpsit insignia:
sed comitante patriarcha egressus
ad Milium atque ad alias urbis partes,
populi turmas blande compellabat
ad resistendum hostibus adhortans:
praecipue vero stipatores regios,
grandes gestantes humeris bipennes,
Celtas enixis perurgebat precibus.
Sed cum nec blandis suadenti verbis,
neque adhortanti quispiam auscultaret,
iamque appareret cohors Latinorum;
Lascaris illinc, ut par erat, abiens
fuga saluti consulendum censuit.
Interim hostes obviante nemine
qui cohiberet liberos excursus,
orco mittebant inclementer animas
civium caesorum, opes auferebant,
igne latrociniisque vastantes urbem.
O intolerandum lugubre spectaculum!
sacer templorum ornatus diripitur,
veneranda cimelia almaeque vestes,
icones Christi matrisque sanctissimae
aliorumque superum sternuntur humi;
atque his pretiosum impia vi detractum
metallum sibi vindicant apostatae.
Matronas venerandas sacrasque virgines
ad stuprum rapiunt violenta manu:
alia scelesta (nam dicendum breviter)
facinora committunt his similia.
Ergo angiportus, trivia, et ambulacra,
sancta delubra, et anguli reconditi,
fora, viae, vici, compita, plateae,
luctu, gemitibus, clamore, et ululatibus
virorum feminarum, alioque genere
multiplicis tragoediae personabant.
Sed postquam spoliis explevit ingluviem,
finem praedando tum denique imposuit
crudelium detestanda gens Italorum.
Visum deinde est primariis ducibus
annuere liberum ex urbe discessum

(1) *Sortem* intelligo, non *clerum*; et falli mihi videtur Wolfius Nicetae interpres qui dictionem ἐκ δὲ κλήρου τὸ πρωτεῖον εἰληφὼς explicat *a clero praelatus*. Alibi quoque idem mihi Nicetae interpres non semel peccare videbatur. Confer v. gr. in hoc volumine p. 116. n. 1.

quibusvis solum vertere placeret.	οἷς ἡδὺ καὶ πρόθυμον ἦν ἐξιέναι·
Ergo millenae exibant catervae	ἐξῄεσαν οὖν κατὰ χιλιοστύας,
miserabiles, tristes, et pannosae,	οἰκτροὶ, κατηφεῖς, ῥακίοις εἰλημμένοι,
sanguine potius, ut aiunt, quam lacrymis	αἵμασι μᾶλλον ἢ δάκρυσιν, ὡς λόγος,
praesentem deplorantes fortunam suam.	κλαίοντες οὗτοι τῆς ἐνεστώσης τύχης·
Itali vero tumidi superbia,	οἱ δ᾽ ἰταλοὶ, φεῦ ὑπεροψίας τόσης,
ecu si quadrifidum iam tenerent orbem,	ὡς εἴ γε τετράκλιμον ἴσχοντες κτίσιν,
regesque regum semet effecissent,	ἢ καὶ βασιλεῖς ἐγκαθεστῶτες τάχα
quotquot sub Phoebi radiis imperitant;	βασιλέων πάντων γε τὸν ὑφ᾽ ἥλιον χθόνα,
inter se cunctum dividebant mundum,	αὐτοῖς διεῖλον σφίσιν τὴν οἰκουμένην,
provincias, urbes, singuli sortientes,	χώρας, πόλεις ἕκαστος εἰς κληρουχίαν
et potentatum verbis occupantes.	καὶ δεσποτείαν λαμβάνοντες ἐν λόγοις.
Veneto duce suadente Dandulo,	Βενετίκων δόξαν δὲ δουκὶ Δανδούλῳ,
(homine caecos oculos gerente,	πηρῷ μὲν ἀνδρὶ τὰς κόρας τῶν ὀμμάτων,
luce sed mentis heu nimis instructo)	νοὸς φρένας δὲ καὶ λίαν ἐρρωμένῳ,
ut imperator fieret latinus	ψήφῳ κρατάρχην ἐκλεγῆναι λατίνων,
de Venetis, Lombardis, Franciscve electus,	ἔκ τε φραγγίσκων βενετίκων λαμπάρδων
datis suffragiis electores nobiles	ἐπιλεγέντες εὐγενεῖς ψηφοφόροι
imperatorem faciunt Byzantii;	εἰς ἄνακτα χρίουσι τῆς Κωνσταντίνου
Balduinum comitem provinciae Flandriae,	Βαλδουῖνον κόμητα χώρας τῆς Φλάντρας,
eximia adolescentem forma praeditum,	νεανίαν κάλλιστον ὡραῖον φύσει,
pium, et Christo maxime devotum,	φιλευσεβῆ τε καὶ φιλόχριστον λίαν,
hilarem, mitem, apprimeque castum,	πραῢν ἱλαρὸν σωφρονέστατον μάλα,
eleemosynis etiam indulgentem,	μυρίᾳ καὶ μέλλοντι διδόντα βίῳ,
cumulatum multis a Deo virtutibus,	πολλῶν ταμεῖον ἀρετῶν θεοσδότων,
sed pudicitia in primis ac iustitia.	μάλιστ᾽ ἐραστὸν σωφροσύνης καὶ δίκης,
Hic per praeconem bis in hebdomada	ὡς εἶχε δὶς κήρυκα τῆς ἑβδομάδος
maxima voce iubebat edici	τορὸν βοῶντα μὴ καθεύδειν μηδένα
ne quis in regia noctu cubitaret,	τῶν βασιλείων ἔνδοθεν καθ᾽ ἑσπέραν
qui non coniunctus coniugi legitimae	μηδὲν νομίμῳ γυναικὶ συνημμένον,
sed meretrici contra fas conviveret.	πόρνῃ δ᾽ ἀθέσμως συμβιοῦν ἡρημένον·
Erat et legum iustitiaeque custos:	ὃν καὶ φύλαξ νόμων τε δίκης τ᾽ ἐννόμου
feminam quamvis renuens attingere,	γυναικὶ προσχεῖν οὐ θελήσας οὐδόλως
nec teneriore contuens aspectu,	μηδ᾽ ἂν μέχρι βλέμματος ἐμπαθεῖ θέᾳ
quamdiu propria tori socia abesset.	ὅσον περ ἀπῆν τῆς συνεύνης τὸν χρόνον·
Ergo imperator electus Balduinus	αὐτοκράτωρ οὖν ἀναδειχθεὶς ὡς ἔφην,
abiit ex urbe ad partes occiduas,	ἔξεισιν εἶτα πρὸς μέρη τῆς ἑσπέρας,
haud tamquam illas pugna subacturus,	οὐχ ὡς κρατήσων τῶνδε τῷ μάχης νόμῳ,
sed imperator volens salutari	ἀλλ᾽ ἵνα γνωσθῇ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ,
obsequioque a cunctis eoli subditis.	καὶ προσκυνηθῇ πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις·
Quare nec veteris imperii milites	ταῦτ᾽ ἄρα τάγμα στρατιωτῶν αὐσόνων
in suum voluit conscribi exercitum.	δεῖν οὐκ ἔκρινε προσλαβέσθαι συνόλως·
Hadrianopolim Philippopolimque	εἰς Ἀδριανοῦ τὴν πόλιν δ᾽ ἀφιγμένος,
aliasque ad urbes Thraciae profectus,	καὶ τὸν Φιλίππου θρακικάς τ᾽ ἄλλας πόλεις,
latinoque his imposito praesidio,	καὶ ταῖσδε φρουρὰν ἐμβαλὼν ἐκ λατίνων,

Θεσσαλονίκην καταλαμβάνει πόλιν·
ϗ πᾶς ὁ λαὸς ἐκχυθέντες ἀσμένως
μετὰ κρότων αἰνῶν τε φωνῶν αισίων
αὐτούς τε παρέδωκαν ἅμα ϗ πόλιν
ἄνακτι τῷδε Βαλδουΐνῳ προθύμως·
οἳ ϗ καθικέτευσαν αὐτὸν συντόνως,
μήτ' αὐτὸν ἢ στράτευμα παρελθεῖν ἔσω
Θεσσαλονίκης ἀξιῶσαι τειχέων·
ὃ ϗ δεδρακὼς εὐμενῶς Βαλδουΐνος,
αὖθις καθυπέστρεψεν εἰς Βυζαντίδα·
ϗ σπένδεταί γε Δανδούλου συμβουλίᾳ
τῷ πρὶν δι' ἔχθρας τυγχάνοντι ϗ μάχης
ἔξω διατρίβοντι τῷ μαρκεσίῳ·
ὅστις ἀποστὰς Διδυμοτείχου θέλων
ἐφίσταται τάχιστα Θεσσαλονίκῃ,
ϗ τὴν πόλιν εἴσεισι ταύτην ἀμάχως,
ϗ ζημιώσας τοὺς πολίτας ἀδίκως
εἰς χρήματά τε ϗ τιμαλφεῖς οἰκίας,
Μαρίαν ἀφεὶς τὴν σύνευνον αὐτόθι
τὴν κράτορος πρὶν γαμετὴν Ἰσαακίου,
ἐκεῖθεν ἐξώρμησε τάγμασιν ἅμα,
ϗ τὰς πόλεις μέτεισιν τὰς πρὸς ἑσπέραν.
Σέῤῥας παριστήσατο σὺν τῇ Βεῤῥοίᾳ,
κρατεῖ Λαρίσσης Ἑλλάδος τε τῆς ὅλης,
αἱρεῖ τε τὴν Πέλοπος, ἄλλας αὖ πάλιν
συγκειμένας ἄγχιστα χώρας ϗ πόλεις·
ϗ πᾶν γε μικροῦ τὸ πρὸς ἑσπέραν κλίμα
δοῦλον παριστήσατο λατίνων κράτει.
ϗ Βαλδουΐνος ἐν πόλει διατρίβων
πέπομφεν Ἐῤῥῆν σύγγονον πρὸς ἕω,
ϗ Πέτρον ἄνδρα γεννάδα ῥωμαλέον
ἡρωϊκόν τε τὴν φυὴν ϗ τὸ σθένος·
ἀφ' ὧν Ἐῤῥῆς μὲν προσλαβὼν συμμαχίαν
ἐξ ἀρμενίων τῶν ἐνοίκων Τρωάδος
χώρας ἐκάκου, κατέκειρε ϗ πόλεις
αἳ μηδὲν ὑπέκυπτον ἰταλῶν κράτει·
διὰ δὲ τεμπῶν καὶ στενῶν τῶν τῆς Ἴδης
εἰς τὴν Ἠετίωνος φέρθακε πόλιν·
ἐξ ἄστεος Πέτρος δὲ Πηγῶν ἀπάρας
ᾔει πρὸς Λοπάδιον εὐχερῶς πόλιν·
ᾧ πρὶν ἀπάντων ῥωμαϊκαὶ δυνάμεις
Θεοδώρου Λάσκαρι κρατάρχου τότε
εἰς ἀντίμαχον εὖ μάχην ὡπλισμέναι,
ἐν Ποιμανηνῷ χωρίῳ κειλημένῳ·
εἶτα λατίνων οὐκ ἐνεγκοῦσαι σθένος

Thessalonicam postea concessit :
cuius omnis obviam populus hilariter
cum plausibus processit et laudationibus;
seque libenter Balduino regi
cum civitate obtulerunt subditos.
tamen enixis precibus rogarunt
ut ipse pariter eiusque exercitus
urbis introitu vellent abstinere :
id quod clementer Balduinus annuit,
moxque se redux contulit Byzantium.
Exin obtemperans Danduli consiliis
reconciliatur Marchioni irato
immo cum armis procul urbe stanti :
qui statim lubens Didymoticho veniens
Thessalonicam contulit se in urbem
eamque nullo resistente obtinuit :
cuius iniusta mulcta adfecit cives,
pecunia et domibus exuens praecipuis.
Ibi relicta coniuge Maria,
quae caesaris Isacii iam uxor fuerat,
inde discessit comitante exercitu,
terras percurrens ad occidentem positas.
Serris potitus est, nec non Berrhoea,
Larissam occupavit, totamque Helladem,
item Peloponnesum, et alias rursus
hisce confines urbes et provincias :
cunctamque paene regionem occiduam
subditam fecit Latinorum imperio.
Interim Balduinus in urbe residens
fratrem Erricum ad orientem misit
cum Petro forti magnanimo viro
heroicis praedito viribus et statura.
Erricus quidem roboratus auxilio
Armeniorum Troadis incolarum
terras vastabat, urbes diripiebat,
quaecumque Italis negabant obsequium.
Dein per Idae montis angustas fauces
ad Eetionis urbem est progressus.
De Pegis autem urbe procedens Petrus
itinere pergebat Lopadium facili;
ubi romanas primum offendit vires
sub Theodoro principe Lascareo
ad decertandum instructas egregie
haud procul oppido Poemaneno dicto.
Hac tamen robori Latinorum impares

castris exutae in fugam se dederunt;
Petrusque facile potitur Lopadio,
atque huic proximis aliis civitatibus.
Sed cum Prusensem quoque tentasset urbem,
irritam novit ludere se operam;
urbi molestus nec fuit diutius.
Aemula Prusae Philadelphi civitas
latinae servituti haud subiacuit.
Nam Theodorus Mancaphas cognomine
generis stirpem ab hac urbe repetens
pugna conserta cum latino Errico
quodam in loco haud procul Atramyttio,
ipse vix quidem necem evitavit,
nihilo tamen minus ipsa civitas
latino immunis mansit dominatu.
Interim Marchio hesperias civitates
bellans latino subigebat nomini,
quibusdam nostris utens viae ducibus.
Sgurus autem Leo cohorte imposita
Atticae loco celebri Thermopylis,
ut ibi proelians Italis resisteret;
nulla re digna laudibus patrata,
raptim Corinthum fuga se proripuit.
Hic erat ortus Nauplii regione,
modicum nactus a patre principatum;
verum reciproco temporum euripo,
praepostero varioque fortunae cursu,
usque progrediens magnus e parvo evasit.
Is et Corinthum oppidum diripuit,
et Argos simili posthinc latrocinio.
Postremo Athenas etiam invadebat,
verum repulsus verbis archipraesulis
Michaëlis choniatae sapientissimi,
Thebas celeriter excurrit heptapylas,
easque sibi facili bello vindicat;
et dum Larissae faucibus exiret,
imperatori quondam Alexio occurrit,
qui borealibus partibus digressus,
exulum more hac et illac errans,
nunc ad thessalica tempe pervenerat,
habens in comitatu Eudociam filiam,
quam tunc despousam collocavit Sguro.
Ipsa quidem olim matrimonio fuerat
principi iuncta Triballorum Stephano,
qui repudiatam remisit in patriam.

ᾤχοντο λοιπὸν εἰς φυγὴν τετραμμέναι·
κρατεῖ δὲ Πέτρος εὐχερῶς Λοπαδίου,
ἐκ γειτόνων ἄλλων τε λοιπῶν ἀστέων·
ἐπεὶ δὲ προσβάλλει καὶ Προύσῃ πόλει
ἀνηνύτοις ἔγνωκεν ἐγχειρεῖν μάτην·
μεθίσταται γοῦν καταλιπὼν τὴν πόλιν·
Προυσαίοις δ' ἴσα καὶ Φιλαδέλφου πόλις
δουλείας ἀνάλωτος ἰταλῶν μένει·
Θεόδωρος γὰρ Μαγκαφᾶς τις τοὐπίκλην
ἄνωθεν αὐχῶν ἄστυ πατρίδα τόδε,
Ἐρρῆ συνάψας λατίνων ἀρχῷ μάχην
ἔν τινι χώρῳ τῷ πρὸς Ἀτραμυττίῳ
αὐτὸς μόρον πέφευγε τὸν ἐκ τοῦ ξίφους·
οὐδὲν δὲ μεῖον καὶ πόλις ἀνωτέρα
τῆς ἰταλῶν ἔμεινε κυριαρχίας·
Μαρκέσιος δὲ τὰς πρὸς ἑσπέραν πόλεις
αἱρῶν ὑπῆγε τῷ κράτει τῶν λατίνων,
ἔχων ποδηγούς τινας ἐκ τῶν αὐσόνων.
Λέων δὲ Σγουρὸς ὑποκαθίσας λόχον
ἐν Θερμοπύλαις Ἀττικῆς τῷ χωρίῳ
πρὸς δῆθεν ἀντίμαχον ἰταλῶν μάχην,
μηδὲν δὲ γενναῖόν τι καὶ δράσας ὅλως
ἐκεῖθεν εἰς Κόρινθον ᾤχετο τρέχων·
ὃς ἔξεφυ μὲν ἐκ κλίματος Ναυπλίου
πατρῴας ἄρχων μετρίας κληρουχίας·
ἀνωμαλίᾳ καιρικῇ δὲ πραγμάτων
φορᾷ τε τύχης ἀστάτῳ καὶ συγχύσει
ἀεὶ προϊὼν ἐκ μικροῦ μέγας ἔφυ·
ληΐζεται δὲ καὶ Κορινθίων πόλιν,
Ἄργος παρεστήσατο πᾶν λῃσταρχίᾳ·
τέλος προσαρράσσει δὲ καὶ ταῖς Ἀθήναις·
ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς ἀρχιποιμένος λόγοις
τοῦ χωνειάτου Μιχαὴλ τοῦ πανσόφου,
Θήβαις ἐφορμᾷ ταχέως ἑπταπύλοις,
καὶ τάσδε συσχὼν ῥᾷστα τῷ μάχης νόμῳ,
πρὸς Λαρίσσης ἔξεισι τὰς διεξόδους,
ἔνθα βασιλεῖ συνέμιξ' Ἀλεξίῳ,
ὃς ἀναστὰς ἐκ μερῶν προσαρκτίων
ἀλώμενός τε τῇδε κἀκεῖσ' ὡς πλάνης
καὶ Θετταλικοῖς τέμπεσι προσερρύη,
ἄγων μεθ' αὐτοῦ παῖδα τὴν Εὐδοκίαν,
ἥνπερ κατηγγύησε τῷ Σγουρῷ τότε·
συνῆπτο δὲ πρὶν πρὸς γάμου κοινωνίαν
ἀρχηγετοῦντι τῶν τριβαλῶν Στεφάνῳ,
ὃς ἐκβαλὼν ἔπεμψε τήνδ' εἰς πατρίδα·

ἣ Δούκας συνῴκησε Μούρτζουφλος θέσει.
μετὰ στέρησιν καὶ κράτους καὶ πατρίδος·
ὅντινα συσχὼν Ἀλέξιος σὺν δόλῳ
ἄναξ πλάνης ἄνακτα πλανήτην ἴσον
ἔθηκε τυφλὸν, ὀμμάτων λύχνους σβέσας·
εἶτ' εἰς λατίνων ἐμπεσὼν δεινὰς χέρας
δέσμιος ἀχθεὶς εἰς πόλιν τὴν τοῦ κράτους,
δίκας ὑπέσχε τοῦ δι' ἀγχόνης μόρου
ὅνπερ ἐπῆγεν Ἀγγέλῳ Ἀλεξίῳ·
εἰς κίονα γὰρ ἀναχθεὶς Ταύρου μέγαν
ἐκεῖθεν ἠκόντιστο, φεῦ δίκης, κάτω
καὶ συντριβεὶς ὤλλυτο βιαίῳ μόρῳ.
Μαρκέσιος δὲ τὴν Βοιωτίαν φθάσας,
ταύτην παριστήσατο ταῖς στρατηγίαις·
κρατεῖ προϊὼν Ἀττικῆς σὺν Εὐβοίᾳ·
ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ συντεμὼν φράσω,
μήπω περιτρεύσαντος ἀκριβῶς ἔτους,
ἑῷον ἑσπέριον αὐσόνων κλίμα
ἅπαν ὑπεῖκε τῷ κράτει τῶν λατίνων·
ἄναξ δὲ φυγὰς Ἀλέξιος σὺν χρόνῳ
εἰς ὄψιν ἐλθὼν λατίνῳ Μαρκεσίῳ,
τὰ σύμβολ' ἀφῄρητο τοῦ κράτους ἄκων,
εἰς ἁλμυρόν δ' ἔσταλτο χῶρον ἑσπέρας
ἐκεῖ διάγειν καὶ διανύειν βίον
σὺν Εὐφροσύνῃ συζύγῳ βασιλίδι,
σχόντες τύχῃ σύμφωνον ἀτεχνῶς τόπον·
ὅσοι δὲ συνείποντο τῷ στεφηφόρῳ
ἄνδρες μαχηταὶ καὶ γένους ἐντίμου
πόλεις θρακικὰς πατρίδας κεκτημένοι
ᾐροῦντο συνεῖναι γε τῷ Μαρκεσίῳ,
καὶ δυνατὴν σύναρσιν οἱ συνεισφέρειν,
καὶ λιπαροῦσιν ὑπὸ τῷδε τυγχάνειν·
ὁ δ' οὐ προσέσχε τῇ δεήσει σφῶν ὅλως,
μὴ χρείαν ἴσχειν ῥωμαϊκῶν ταγμάτων
ἢ τῆς παρ' αὐτῶν φάμενος συμμαχίας·
ὡς δ' ἱκέται γένοιντο καὶ Βαλδουίνου
ὡς σφίσι τὸ πρόθυμον ἥκῃ πρὸς πέρας·
καί τι προβαῖνον οὐχ ἑώρων εἰκότως,
προσῆλθον ἀρχῷ Μυσίας Ἰωάννῃ,
Ἀσὰν συναίμῳ καὶ Πέτρου τοῦ ἐξ Αἵμου,
ἀνδρὶ στρατηγῷ γεννάδᾳ τολμητίᾳ
πάσας διαφθείροντι ῥωμαίων πόλεις
χώρας τε λοιπὰς κειμένας πρὸς ἑσπέραν,
σκυθῶν ὁμαιχμίᾳ τε καὶ συμμαχίᾳ·
ὃς λατινικὴν ὑφορώμενος βλάβην,

Eadem Murtzuflo Ducae deinde nupsit
postquam hic imperium patriamq. amiserat.
Sed hunc deinde captum Alexius dolo,
rex erro erronem regem sorte pari,
lumine cassum oculorum reddidit.
Saevis postremo Latinorum manibus
Ducas exceptus Byzantiumque ductus,
pertulit poenam, quod Alexio Angelo
gulam funesto laqueo fregisset.
Nam de sublimi Tauri columna
praecipitatus est, proh Dei iudicium!
et sic collisus violenter obiit.
Interim Marchio venit in Boeotiam,
eamque sibi bello fecit subditam;
Atticam quoque obtinuit cum Euboea.
Atque ut paucis rem verbis expediam,
integro nondum praeterlapso anno
eoa simul ditio atque occidua
nostra in latinum cessit dominatum.
Alexius posthinc exul imperator
cum in latinum Marchionem incurrisset,
exuitur invitus imperii insignibus;
tum ad hesperium salsi aeris locum
mittitur, ut vitam ibi suam clauderet,
non sine Euphrosyne coniuge regina,
sedem fortunae congruam sortiti.
Caesaris autem stipatores regii
strenui viri stirpis generosae
thracias urbes patriam habentes,
ut cum Marchione facerent stipendia,
validam ipsi offerebant operam,
eiusqua imperio postulabant obsequi;
ille tamen preces prorsus respuit;
nec sibi romano opus esse milite
dixit, nec illorum expetere auxilia.
Iidem Balduino fuerunt supplices,
si forte fierent voti sui compotes;
verum cum spe frustratos semet cernerent,
ad Moesiae principem Iohannem veniunt
Petri Asanisque fratrem in Haemo natum,
audacem virum, bellatorem strennum,
et romanarum urbium perniciem,
quaa cum hesperiis vastabat regionibus,
fretus Scytharum foedere et auxiliis.
Is ut Latinis detrimentum faceret,

supplices illos excipit libenter
inque suam singulos patriam remittit;
mandans ut damnis Latinos adficerent,
quos sibi infensos iamdiu sciebat,
terroremque belli, direptionem patriae,
et principatus iacturam minantes,
nisi serviret dominis Latinis
iussaque prompto faceret obsequio.
Reversi in patriam milites, quos diximus,
urbibus hesperiis Thraciaeque simul
itemque Macedoniae suaserunt
ut a latino imperio deficerent,
Deo favente, Moesis auxiliantibus.
Italos multos demiserunt orco
Didymotichi incolas potissime:
alios Byzantium corgerunt fugere.
Atque haec caedes latino flagello
eoas etiam terras liberavit,
dum ad graviora damna securrunt Itali:
et simul illos modestiores reddidit
qui fastu elati Pelopis tenebant
armis provinciam magnam atque Helladem.
Didymotichum simul et Hadrianopolim
Romani egregio imposito praesidio
auxiliantibus retinebant Blachis.
Iohannes autem contrahebat copias
atque accersebat scythica subsidia,
idque Latinis clam curabat fieri.
Sed conspirantium Romanorum motibus
rex Italorum Balduinus cognitis,
militem mittit ad rebelles urbes,
a quo cum Byzia capitur Tzorulus
latinoque iugo utraque subiicitur.
Urbem Arcadii cuncti deseruerant
cives pecunia vel stirpe conspicui;
reliquus tamen portis egressus populus
pugnam cum Italis maluit committere;
verum fugati omnes caeduntur gladio,
dum Latinorum furor parcit nemini,
ae ne sepulchri quidem gratiam annuit.
Reliquus autem latinus exercitus,
quem Balduinus ipse docebat Caesar,
ad Orestiadem contulit se urbem,
eamque structis obsidens aggeribus
summo conatu nitebatur capere.

πρόσφυγας ἄνδρας ἀσμένως δεδεγμένος
πρὸς τὰς ἑαυτῶν ἀποπέμπει πατρίδας,
τούτοις κελεύσας δρᾶν τι κακὸν λατίνους
οὐκ εὖ πρὸς αὐτὸν διακειμένους τέως·
φόβους δ' ἐπισείοντας αὐτῷ καὶ μάχας,
ἔκπτωσιν ἀρχῆς καὶ σκύλευσιν πατρίδος,
εἰ προσφέροιτο μὴ σφίσιν ὡς δεσπόταις
καὶ πάνθ' ὑπείκοι τοῖς παρ' αὐτῶν ῥᾳδίως·
ὡς οὖν ἐπανῆκον γε πρὸς τὰς πατρίδας
πόλεις δυτικὰς αὔσονες τοῦτον τρόπον,
τὰς τῶν θρακῶν τε καὶ μακεδόνων πόλεις
ἀφηνιάσαι δρῶσι λατίνων κράτους,
θεοῦ συνάρσει καὶ μυσῶν συνεργίᾳ,
πολλοὺς ἰταλῶν παραπέμψαντες μόρῳ,
μάλιστ' ἐνοίκους τῶν διδύμων τειχέων·
τοὺς δ' αὖ φυγάδας εἰς πόλιν δεδρακότες·
καὶ τοῦτο τοὔργον, λατινικῆς κακίας
ἐλευθέραν ἔδρασε πᾶσαν τὴν ἕω,
πρὸς καταπεῖγον ἰταλῶν ὡρμημένων,
καὶ σφᾶς φρονεῖν μέτρια τίθησι τέως
τοὺς Ἑλλάδα νῆσον τε Πέλοπος ξένην
ὅπλοις ἑλόντας καὶ κατωφρυωμένους·
πλὴν Ἀδριανοῦ, Διδυμότειχον, πόλεις
κάλλιστα κρατύναντες αὐσόνων στῖφος,
κατεῖχον αὐτὰς συμμαχούντων καὶ βλάχων·
Ἰωάννης δὲ συντεταχὼς δυνάμεις
καὶ συμμαχίδας ἐκ σκυθῶν μυριάδας
σπουδὴν ἐτίθει λατίνους λεληθέναι.
ἐπεὶ δ' ἐπανάστασιν αὐσόνων μάθοι
ἄναξ ἰταλῶν Βαλδουῖνος καὶ δρᾶμα,
στέλλει στρατιὰν πρὸς πόλεις ἀποστάσας·
ἣ συνέσχε Τζουρουλὸν σὺν Βιζύῃ
καὶ ταύτας ὑπέταξε λατίνων κράτει·
ἀνδρῶν κενὴν δ' εὕρηκε τὴν Ἀρκαδίου
ῥυπφανῶν τε καὶ περιόπτων γένει·
ὅμως ἐξιόντες ἐκχυθέντες τῶν πυλῶν,
καὶ συμπλακέντες ἰταλοῖς κατὰ μάχην,
τραπέντες ἀπώλοντο πάντες τῷ ξίφει,
φειδὼ λατίνων οὐδένων εἰληφότων·
ἀλλ' οὐδ' ὁσίας τῶνδ' ἔτυχέ τις ὅλως·
ἡ δ' αὖ γε λοιπὴ στρατιὰ τῶν λατίνων
ἧς Βαλδουῖνος ἡγεμὼν ὑπῆν ἄναξ
Ὀρεστιάδα καταλαβοῦσα πόλιν,
ἐκεῖθι πως χάρακα βαλοῦσα μένει,
ταύτην ἑλεῖν σπεύδουσα παντὶ τῷ τρόπῳ·

πρεσβεύεται γοῦν ἡ κακουμένη πόλις
πρὸς Ἰωάννην τὸν κρατοῦντα βουλγάρων,
τὴν δυνατὴν σύναρσιν ἐξαιτουμένη,
ἐπικρεμαμένου τε κινδύνου λύσιν·
ὁ δ᾽ ἀσμένως δέδεκτο πρεσβείας λόγους·
ϗ συμμαχικὸν σκυθικὸν λαβὼν στῖφος
ἐπιστρατευκὼς ἰταλῶν στρατῷ λάθρα,
τοῦτον τροποῦται ϗ νικᾷ κατὰ κράτος·
ζωγρεῖ τε ϗ σφῶν κράτορα Βαλδουῖνον
κομῶντα πολλαῖς ἀρεταῖς νεανίαν,
μάλιστα πασῶν σωφροσύνῃ ϗ δίκῃ,
ὡς φθὰς προϊστόρησεν ἀνόπιν λόγος·
ὅνπερ καθείρξας μακρὸν ἐν τῷ Τρινόβῳ
δράσας τὸ δεινὰ μυρία κακοτρόπως,
πέρας καθυπέβαλεν οἰκτρῷ θανάτῳ
κατ᾽ ἠλιβάτων καταρημνίσας τόπων.
Μεθ᾽ ὃν κρατάρχει λατίνων τῶν ἐν πόλει
αλλῶν Ἐρρῆς σύναιμος ὢν Βαλδουίνου,
ἀνὴρ ἱλαρὸς εὐμενὴς ὑπηκόοις,
πρὸς δὲ στρατηγὸς εὐσθενὰς τολμητίας,
ὀξύῤῥοπός τε πρὸς μάχας ἀντιπάλων·
ϗ στρατιώτας γεννάδας ῥωμαλέους
ἑλληνικὰς ἄνδρας συντεταγμένους ἄγων
ἐπίλεκτον φάλαγγα ϗ νικηφόρον·
οὗτος μάχης αἴτιος ὤφθη πολλάκις
τῶν αὐσόνων ἄνακτι τῷ Λασκαρίῳ,
ϗ σφῶν παρεστήσατο χώρας ϗ πόλεις
πλήθει στρατιᾶς ϗ ψυχῆς προθυμίᾳ·
Λεντιανά τε Ποιμανηνὸν τὰς πόλεις
ϗ τὰς Ὀχυρὰς καταπορθήσας μάχῃ·
καθ᾽ ἣν τριὰς ὄλωλεν ἀνδρῶν τῷ ξίφει,
πανευγενῶν τε ϗ περιφανῶν βίῳ,
Δερμοκαΐτης ἡγεμὼν στρατευμάτων,
Παλαιολόγων Ἀνδρόνικος ἐκ γένους
γαμβρὸς κρατοῦντος εἰς Εἰρήνην τυγχάνων
τὴν πρωτόπαιδα φιλτάτην θυγατέρων·
πρὸς τοῖσδε τοῦδε ϗ φίλων εἷς συγγόνων.
Ἐρρῆ κρατοῦντος τοῦδε τῆς Κωνσταντίνου
Πελάγιός τις ἀρχιθύτης λατίνων
θερμουργὸς ἀνὴρ ὑπερόπτης τῶν νόμων (1),
πρὸς Πάπα πεμφθεὶς εἰς πόλιν βασιλίδα,
ὡς ποιμενάρχης ϗ λεγάτος τοῦ Πάπα,
ἐπηρμένος δίκαια τοῦ πεπομφότος,
πάντας θυηπόλους τε ϗ μονοτρόπους

Tunc urbs periclitans legationem mittit
ad Bulgarorum principem Iohannem
validum petens militum auxilium,
qui se impendente discrimine eriperet.
Ille libenter legationem audiit;
cumque auxiliarium agmine Scytharum
exercitum latinum repente adgressus,
in fugam versum penitus devicit;
cepitque vivum Balduinum caesarem
permultis iuvenem ornatum virtutibus,
sed castimonia in primis ac iustitia,
ut mea superior retulit historia;
quem diu Ternobi carcere detentum,
exercitumque plurimis cruciatibus,
denique miserando supplicio adfecit
praecipitatum rupibus altissimis.
Post hunc Latinis imperat Byzantii
Balduini frater nomine Erricus,
vir comi aspectu, subditis benivolus,
et simul fortis dux et animosus,
atque ad ciendas pugnas paratissimus.
Hic habuit graecos milites fortissimos,
quos bene instructo agmine ducebat,
triumphalem phalangem et selectam.
Idem saepe gravem belli lusit aleam
cum Romanorum principe Lascareo,
nostrasque urbes cepit et provincias,
animi fortitudine et copia militum:
Lentiana nempe urbem ac Poemanenum,
Ochyras quoque armis superavit:
quibus in certaminibus tres perierunt
nobilitate et opibus insignes viri,
Dermocaites qui dux erat exercitus;
et Andronicus gente palaeologus
cui nuptui Caesar Irenem tradiderat
maiorem nato filiam et carissimam;
denique unus de Caesaris fratribus.
Byzantii imperium retinente Errico
latinus quidam Pelagius cardinalis,
homo temerarius, contemptor legum,
a Papa missus in regiam metropolim
tamquam legatus suus et summus praesul,
digna mittente adgressus committere,
monachos omnes atque sacerdotes,

(1) Verba sunt schismatici hominis et a pontificiis partibus alieni.

quotquot incolebant Constantinopolim,
coepit vexare et carceribus claudere
ob controversa dogmata ritusque;
quam rem gravate aegreque ferebant cives,
praesertim optimates ac senatores:
qui Erricum adeuntes imperatorem
mala suorum deprecantes gentilium
hoc usi sunt sermone confidenter.
Nos, imperator, ex aliena gente
alioque grege et libero prognati,
discrepantesque a vestris habentes ritus,
sponte tamen tuo paremus imperio:
sed enim ministerium praebere corporum,
non spiritalium rerum communionem
exhibere tibi hercle parati sumus.
Vel ergo statim fac malorum finem;
vel manumitte, ut liberi possimus
ad gentis nostrae pascua reverti.
Haec imperator audiit libenter,
invitoque licet Pelagio legato,
vincula solvit, molestias expedivit,
cunctis patere sacra templa voluit.
Haec in regali contigerunt urbe.
Nunc ad romanos principes transgredior,
horumque historico res dicam sermone.
Post regiam captam ab Italis metropolim
Theodorus dictus cognomento Lascaris,
quem caesaris Alexii scimus generum,
illinc secessit festinans cum coniuge:
cumque in nicaenam pervenisset urbem,
ibi deposuit coniugem dilectam:
ipse autem Prusam cum locis circumiectis,
aliosque pagos peragrans et urbes,
idoneis populos conciliabat sermonibus,
ut se unum regem dominumque agnoscerent:
neque non compos voti sui fuit.
Haud enim longo praeterlapso tempore
reapse rex creatur et imperator:
cumque Michaël byzantinae urbis
nuper sortitus patriarchae titulum
rite regali redimit corona.

Lascaris ergo creatus imperator
imperii pondus admodum viriliter,
immo potius regaliter, sustinuit.

οἰκήτορας ἕδρας τῆς Κωνσταντίνου,
πάνδεινα κακὰ καὶ καθείρξεις ἀτόπους
χάριν ἐθῶν τε δογμάτων ἀμφιβόλων·
ὃ δὴ λύπην ἤνεγκεν ἀστοῖς καὶ βάρος,
μάλιστα τοῖς προὔχουσι καὶ τοῖς ἐν τέλει·
οἳ πρὸς τὸν Ἐῤῥὴν τὸν κρατοῦντ' ἀφιγμένοι
ᾐτοῦντο λύσιν δυσχερῶν τοῖς φυλέταις,
καὶ τάδ' ἐπιλέγοντες ἐν παῤῥησίᾳ·
ὡς πρὶν μὲν ἡμεῖς ἀλλοδαπῆς ἐκ φύτλης
φύντες βασιλέως καὶ νομῆς ἐλευθέρας
ἄλλοις τ' ἐθίμοις παρ' ὑμᾶς κεχρημένοι,
σοῦ πλὴν ἑκόντες ὑπετάγημεν κράτει·
καὶ σωματικὴν ἐκτίνειν ὑπουργίαν
οὐ πνευματικὴν ψυχικὴν κοινωνίαν
ἡμᾶς παρεσχήκαμεν αὐτούς σοι τάχα·
ἢ γοῦν τὰ δεινὰ λῦσον ἡμῖν εὐθέως,
ἢ χειρὸς ἀπόλυσον ὡς ἐλευθέρους
παλινδρομῆσαι πρὸς νομὰς τῶν αὐσόνων·
ταῦτα βασιλεὺς εὐμενῶς δεδεγμένος,
καὶ Πελαγίου μὴ θέλοντος λεγάτου,
τὴν συμφορὰν λέλυκε τοῖς καθειργμένοις,
δεσμώτας ἀφεὶς καὶ νεὼς βατοὺς ὅλοις·
ταῦτα μὲν οὕτω συμβέβηκεν ἐν πόλει·
εἶμι δὲ λοιπὸν πρὸς κρατοῦντας αὐσόνων,
καὶ τὰ κατὰ σφᾶς ἱστορήσω τῷ λόγῳ.
Ὡς οὖν ἑάλω τοῖς ἰταλοῖς ἡ πόλις,
Θεόδωρος μὲν ὁ λάσκαρις τοὐπίκλην
ὃν γαμβρὸν ἐγνώρισε κρατοῦντος λόγος,
ἀπῆρε προφθὰς τῆσδε σὺν ὁμοζύγῳ,
καὶ καταλαβὼν τὴν Νικαίων πόλιν
ὁμευνέτιν φίλτατα τῇδ' ἐνισάγει·
αὐτὸς δὲ Προῦσαν χωρία τε τὰ πέριξ
περιπολῶν ἄλλας τε κώμας καὶ πόλεις,
τῶνδ' εὐνοεῖν ἔπειθε τάσδε τοῖς λόγοις,
καὶ τόνδ' ἔχειν ἄνακτα δεσπότην μόνον·
καὶ τῶν κατὰ νοῦν οὐδόλως ἁμαρτάνει·
πολλοῦ γὰρ οὔπω παραδραμόντος χρόνου
καθίσταται δὴ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ
πρὸς ποιμενάρχου Μιχαὴλ Βυζαντίδος
ἄρτι λαβόντος τὴν λεὼ προεδρίαν,
τῇ βασιλικῇ ταινιωθεὶς ταινίᾳ.

Λάσκαρις οὕτως βασιλεὺς δεδειγμένος
σφόδρ' ἀῤῥενωπῶς πραγμάτων κραταρχίας
ἢ μᾶλλον εἰπεῖν βασιλικῶς ἡμμένος

ταύτην δ' εἶπον, ἀντέχων πρὸς κινδύνους
μάχας τε δεινὰς τὰς πρὸς ἐχθροὺς λατίνους·
ἄναξ ἀγαθὸς ϗ στρατηγὸς γεννάδας,
ὀξύῤῥοπός τε πρὸς μάχας ϗ κινδύνους
ὑπερμαχῶν ὡς κράτιστα τῆς κραταρχίας,
ἀποῤῥαπίζων ὅσον ποίμνης λύκους·
φρικτὸς μὲν ἐχθροῖς, ἤμερος δ' ὑπηκόοις,
μικρὸς τὸ σῶμα, πλὴν μαχητὴς ἐν μάχαις,
ἀεὶ στρατεύων, κατ' ἐχθρῶν κινῶν δόρυ,
αὔξων πλατύνων τοὺς ὅρους τῆς αὐσόνων,
ϗ ῥωμαΐδος ἀναλαμβάνων πόλεις,
ἐλευθερῶν τε τάσδε τῆς τυραννίδος
ὅπλοις στρατηγίαις τε ϗ μάχης νόμῳ·
φίλοικτος, εὐέντευκτος, εὔσπλαγχνος πάνυ,
μεταδοτικὸς, φιλοδωρίας χάρις,
καθειμένον γένειον εἰς μέγα φέρων,
φοξὸς, μελάγχρους μετρίως οὐ πρὸς βάθος,
ἔρωτος ἥττων, ἀφροδισίων, χόλου,
μακροὺς ἀνατλὰς κινδύνους ϗ καμάτους
ἐν ταῖς κατ' ἐχθρῶν δυσμάχοις ἀγωνίαις
χάριν γε κοινῶν πραγμάτων ὑπηκόων·
ᾧ τῶνδ' ὀφείλει πᾶς τις ἐκτίνειν χάριν,
ϗ πάλιν οἷς εὖ ἀναθηλῦσαι κράτος
ἤδη μαρανθὲν αὐσόνων ἀπειργάκει·
τούτῳ κραταρχήσαντι φροντὶς μυρία
ἐκ τῆς ἑώας ἐξελάσαι λατίνους,
ϗ ῥωμαϊκῷ τῇνδ' ὑποκλῖναι κράτει·
ἐπεὶ λατῖνοι κωλυσόντων τῇ σπάνει
οὐ χώρας ἐκράτησαν ἑσπέρας μόνον,
ἀλλά γε μικροῦ ϗ μερῶν πάσης ἕω·
ϗ γὰρ κατέσχον βιθυνῶν ἅπαν θέμα,
Λεντιανά τε Ποιμανηνὸν ϗ Βάριν,
Λοπάδιον τ' αὖ Ὀχυρὰς ϗ τὰ πέριξ,
προῆλθον ἄχρις Ἀτραμυττίου τόπων,
ϗ πάνθ' ἁπλῶς πάραλα χωρία πόλεις
αὐτοῖς καθυπέταξαν ἐσκυλευκότες·
οὐχ ἧττον ὑπέθραττον ἄνακτα πάλιν
αἱ κατὰ χώρας αὐσόνων τυραννίδες·
αὐτίκα ϗ γὰρ τοῦ Σαμψὼν πολίχνης
σὺν τοῖς προσοίκοις ἦρχε τουπίκλην Σάβας·
ϗ Μωροθεόδωρος Φιλαδελφείας·
Δαβὶδ κομνηνὸς Παφλαγονίας ὅλης,
Ἀλεξίου σύναιμος ὢν τοῦ πρὸ χρόνων
κατατυραννήσαντος Τραπεζουντίων,
ὅστις ἐπωνόμαστο Κομνηνὸς μέγας·

semet periculis iugiter obiiciens,
pugnasque graves cum Latinis conserens,
rex simul bonus et fortis imperator
ad durum Martis opus paratissimus,
et pro republica strenue decertans,
lupos ovili pro viribus submovens,
hostibus formidandus, blandus subditis,
corpore parvo sed ad proelia vivido,
lanceam semper contra hostes quatiens,
romani fines proferens imperii,
urbes latina liberans tyrannide
atque ad antiquum dominatum revocans
armis et vario belli strategemate.
Idem erat clemens, misericors, comis,
liberalique manu ac munifica:
demissam gerens ad pectora barbam,
capite acuto, subnigro colore,
ad Venerem proclivis atque ad iram.
Hic diu graves pertulit labores
duris cum hoste luctans certamanibus
pro suis subditis atque pro re publica.
Huic certe omnes gratiam debemus,
quod iam extinctum romanum imperium
ipsius opera maxime revixerit.
Hic enim Caesar summopere studuit
ut ex oriente Latinos eiiceret,
ibique nostrum firmaret imperium.
Etenim Latini prohibente nemine
non solum terras tenebant occiduas,
sed orientis quoque partem maximam.
Namque Bithyniae insederant provinciam,
Lentiana, Poemanenum atque Barim,
Lopadium, atque Ochyram cum viciniis.
Quin et devenerant Atramyttium usque,
maritimosque locos urbesque omnes
abactis praedis sibi subiugaverant.
Nec minus animum Caesaris mordebant
circa suam natae ditionem tyrannides.
Ecce enim parva Sampsonis in urbe
eiusque villis imperabat Sabas;
et Philadelphiae Theodorus fatuus;
David comnenus cuncta Paphlagonia,
illius frater Alexii, cuius pridem
Trapezuntiorum civitas iugum tulerat;
hic porro dicebatur Comnenus magnus:

ambo autem proprii generis originem	κατηγέτην ἄμφω δὲ σειρὰν τοῦ γένους
ab Andronico caesare trahebant,	ἐξ Ἀνδρονίκου τοῦ βεβασιλευκότος,
ex huius filio Manuele sati.	ἐκ τοῦδε παιδὸς Μανουὴλ πεφυκότες·
Et Theodorum quidem atque Sabam	ἀλλ' εὐχερῶς μὲν Θεόδωρον Σάβαν
Lascaris, Deo favente, statim vicit.	ἄναξ μετῆλθε τῇ θεοῦ συμμαχίᾳ,
Atque hinc Celbiani se fecit dominum,	κἀντεῦθεν ὦπτο Κελβιανοῦ δεσπότης,
Philadelphiae maeandricae, Neocastrorum.	Φιλαδελφείας Μαιάνδρου, Νεοκάστρων,
Sed Paphlagoniam aegrius obtinuit,	ϗ Παφλαγονίας δὲ κρατεῖ τῷ χρόνῳ,
comneno debellato armis Davide:	καταπαλαίσας κομνηνὸν Δαβὶδ μάχῃ·
unde acquisivit cum Heraclea	ὅθεν παρεστήσατο σὺν Ἡρακλείᾳ
Amastridem, Cytorum, Cromnamq. urbes,	Ἀμάστριδα, Κύτωρον, Κρώμναν τὰς πόλεις
cum circumiectis agris atque oppidulis,	πρὸς τοῖς πέριξ ἅπασι ϗ πολιχνίοις,
et Paphlagonum dominus evasit.	ϗ κατακυριεύει ϗ Παφλαγόνων·
Turcas vero Italosque perpetuis procliis	πέρσας δ' ἰταλοὺς ταῖς καθημέραν μάχαις
aegre mehercle, sed tamen devicit,	οὐκ εὐχερῶς μὲν ἐτροποῦτο δ' οὖν ὅμως
vires videlicet ministrante Deo.	σθένει θεϊκῷ συμμαχούμενος τάχα·
Sed conturbavit animum Lascarcos	παρέσχε δ' αὐτῷ πράγματα δυσθυμίας
exul Alexius olim imperator,	ὁ φυγὰς Ἀλέξιος αὐσόνων ἄναξ,
socer ipsius sceptrum nunc tenentis.	ὢν πενθερὸς τούτου γε τοῦ βασιλέως·
Etenim ille post amissum regnum,	οὗτος γὰρ οὗτος ἐκπεσὼν κραταρχίας,
ut mea superior retulit historia,	καθάπερ ἱστόρησε φθάσας μοι λόγος,
Thessalonicam errabundus venit;	ἀλώμενος πέφθακε Θεσσαλονίκην·
atque a Maria genere alamanna,	ϗ πρὸς Μαρίαν ἀλαμανῶν ἐκ γένους
quae coniux fuerat fratris Isaacii,	ἣ πρὶν συνῴκει συγγόνῳ Ἰσακίῳ,
nunc in Marchionis nuptias concesserat,	Μαρκεσίῳ δὲ τηνικαῦθ' ὡμευνέτει
exceptus peramanter et honorifice,	ἄριστα δεχθεὶς ϗ φιλοφρόνως πάνυ,
diversabatur ibi cum sua uxore.	ἐκεῖσε διέτριβε σὺν τῇ συζύγῳ·
Verum quum civium animos tentaret,	ὡς δ' αὖ ἀνασείων τὴν πόλιν ἐφωράθη,
mox cum uxore et liberis est eiectus.	ἅμα γυναικὶ ϗ τέκνοις ἀπηλάθη,
Is ad Corinthi protinus tyrannum	ϗ πρὸς τυραννεύοντα τοῦ Κορινθίων
Sgurum profectus, foedere coniugii	Σγουρὸν βαδίσας, πρὸς γάμου κοινωνίαν
huic copulatam tradidit filiam suam.	τούτῳ κατηγγύησε τὴν θυγατέρα·
Mox illinc navi recessit in Aetoliam	κἀκεῖθεν ἀπέπλευσε πρὸς Αἰτωλίαν
ad Michaëlem huic dominantem	πρὸς τὸν κρατοῦντα Μιχαὴλ ταύτης τότε
et simul Epiro, quam veterem vocant;	πρὸς δ' αὖ παλαιᾶς Ἠπείρου κεκλημένης
(erat enim Alexii ex fratre nepos;)	πρωτεξάδελφον συγγενῆ πέλοντά οἱ·
sed interceptum piratae Longobardi	ἁλίσκεται δὲ πειραταῖς λογγιβάρδοις,
ad Michaëlem, auro repenso, mittunt.	ἀπεμπολεῖται πρὸς Μιχαὴλ χρυσίου·
Dum ergo longo diversatur tempore	ἱκανὸν γοῦν ἐνδιατετριφότος
In Michaëlis ditione Alexius,	τοῖς τοῦ Μιχαὴλ χωρίοις Ἀλεξίου,
moritur ex morbo Euphrosyne regina	θνήσκει βασιλὶς Εὐφροσύνη πρὸς νόσου,
atque in oppidulo sepelitur Arta.	ϗ θάπτεται δὴ τῷ πολιχνίῳ Ἄρτης·
Ipse navigavit ad urbem Attali,	αὐτὸς δ' ἀπέπλει πρὸς πόλιν τὴν Ἀττάλου,
ubi est susceptus animo lubente	ἔνθα πεφθακὼς τῷ κρατοῦντι Περσίδος
a Turcarum sultano Iathatine,	Ἰαθατίνῃ προσδέδεκτο γνησίως·

ὃν αὐτὸς ἐκφεύγοντα τ' ἀδελφοῦ χέρας
ϗ πρὸς πόλιν ἥκοντα πρὶν δεδεγμένος
θετὸν κατωνόμασε παῖδα βαπτίσας,
ϗ οἱ συνεξῆει γε τῆς Κωνσταντίνου·
ἔπειτ' ἐκεῖθεν ἀποδρὰς οὐκ οἶδ' ὅπως
παλινδρομήσας εὐχερῶς πρὸς πατρίδα,
Ἰκονίου δέδεικτο σουλτὰν περσάναξ·
ϗ τηνικαῦτα δυστυχοῦντ' Ἀλεξίῳ
ὤφθη παρηγόρημα ϗ σωτηρία·
οὗτος γε τοίνυν ἱκέτῃ τίνων χάριν,
πρεσβεύεται δὴ πρὸς νέον στεφηφόρον,
ϗ παραχωρῆσαι γε τῆς κραταρχίας
τῷ πρὶν κρατοῦντι πενθερῷ παρηγγύα·
εἶτ' ἐκστρατεύσας ϗ κατὰ Ῥωμαΐδος
μετὰ στρατιᾶς δυσαριθμήτου μάλα,
ἄγων μετ' αὐτοῦ ϗ κρατοῦντα φυγάδα,
τὴν Ἀντιόχου καταλαμβάνει πόλιν
τὴν πρὸς Μαιάνδρῳ τῷ ποταμῷ κειμένην·
ἀλλ' οὐδ' ὁ κρατῶν, τοῦ καθ' αὐτὸν ἠμέλει·
ἀλλὰ προσοῦσαν στρατιὰν συναλίσας,
ἐλπίδας ἐξάψας τε Χριστοῦ δεσπότου,
ἐπὶ σουλτάνου ἵεται θαῤῥαλέως·
συῤῥήξεως γοῦν συμβολῆς τε συμβάσης,
τὸ πλεῖστον ἠφάνιστο τῶν στρατευμάτων
ἄνακτος, ὃν μάλιστα λατίνων γένους,
ἔργ' ἀρεϊκὰ καρτερὰ δεδειγμένων·
ῥωμαϊκὴ δ' ἔφευγεν ἀκόσμως φάλαγξ·
ταύτης μενόντων μετρίων κατὰ μάχην
ἀγωνίας τέρμα τὸ πᾶν σκοπουμένων·
οὕτω δὲ νίκης μειδιώσης βαρβάροις,
ἄνω θέων κάτω τε σουλτὰν ἱππότης
ἀναδιφῶν ἦν τὸν κρατάρχην αὐσόνων·
ϗ τόνδε καθ' ὅμιλον εὑρὼν ἱππότην
ῥώμῃ πεποιθὼς ϗ σθένει βραχιόνων,
πλήττει κορύνῃ κατὰ κάρας αὐτίκα,
ϗ κατὰ γῆν βέβληκε ῥίψας ἐκ δίφρου
πληςθέντα τύψει συστροφῆς τε ϗ σκότους·
ἐν χρῷ δὲ κινδύνου γε τῇδε τυγχάνων,
αἴφνης ἑαυτὸν ἀναλαβὼν ὁ κράτωρ
πλησθεὶς τε θείας ἐξ ἐπιπνοίας σθένους,
σταθεὶς ἐπὶ πόδας τε γενναίως μαλα,
σπάθην τ' ἐρύσας κουλεοῦ, τέμνει πόδας
θηλείας ἵππου περσάνακτος εὐψύχως,
ϗ τόνδε χαμαὶ κατέβαλεν ὑψόθεν·
εἶτ' ἐξαπίνης μηδενὸς πως εἰδότος

quem ipse olim profugum a fratre
Constantinopoli hospitem exceperat
et in baptismo filium adoptaverat,
quicum Byzantium quoque deseruerat.
Sed postea Iathatines nescio quomodo
feliciter reversus in patriam suam
Turcarum rex et Sultanus Iconii evasit.
Hic ergo tunc aerumnoso Alexio
ara salutis fuit et solamen.
Etenim reddens supplicanti gratiam,
misso ad novellum Caesarem legato,
hortatus est ut imperio decederet
socero suo domino priori.
Deinde sumptis contra nostros armis
egressus est cum innumero exercitu,
exulem habens in comitatu Alexium;
Antiochiamque occupavit urbem,
illam videlicet ad Maeandrum sitam.
At neque Lascaris rebus suis deerat,
qui congregatis, quotquot habuit, viribus,
spemque suam collocans in Christo domino,
contra Sultanum exiit audacter.
Sed mox conserto proelio gravissimo,
maxima pars exercitus caesarei
caesa est latinis constans stipendiariis,
postquam ediderat strenua facinora:
gentilis autem nostra confuse phalanx
acie profugit, paucis exceptis
qui pugnae reliquum expectarunt exitum.
Dum sic victoria barbaris arridet,
hac illac eques Sultanus oberrans
romanum vestigabat imperatorem:
quem ubi vidit equitem in turba,
robore proprii brachii confisus
clava percussit Caesarem in capite,
eumque ephippio proruit in terram
ictu patientem vertiginem tenebras.
In tanto versans Lascaris discrimine,
ilico tamen spiritum recepit,
divinitusque robore repletus,
pedibus insistens vigore magnanimo,
evaginato ense succidit pedes
fortiter equae Sultanum gestantis,
atque hunc humi praecipitem sternit:
mox improviso, incertoque auctore,

crudele caput Sultano praeciditur ;	σουλτὰν κάραν τέτμητο τὴν μιαιφόνον,
statimque ad nostros transiit victoria.	καὶ λοιπὸν ἠνέγκατο τὴν νίκην κράτωρ·
Atque hic successus triumphalis Caesarem	τουτὶ τροπαιούχημα τὸν βασιλέα
barbaris fecit hostibus terribilem ,	ποιεῖ μὲν ἐχθροῖς βαρβάροις φρικαλέον,
et subditis iucundum ac gratissimum :	ἀδὺν ὑπηκόοις δὲ καὶ πεφιλμένον·
insuper populi recreavit animos	πρὸς τοῖσδ' ἱκανῆς ἐμπιμπλᾷ θυμηδίας
idoneaque fiducia replevit.	καὶ λήματος θάρσους τε τούτους εἰκότως·
Exinde pacem cum romano imperio	ἐντεῦθεν ἐσπείσατο ῥωμαίων κράτει,
superba gens Turcarum libens fecit.	ἡ πρὶν ἀλαζὼν περσικὴ χώρα πρόφρων·
Quare imperator postea latinis	καὶ λοιπὸν ἐσχόλαζε ῥωμαίων κράτωρ
gerendis bellis expeditior fuit.	ταῖς πρὸς λατίνων συμπλοκαῖς τε καὶ μάχαις·
Nunc media ex pugna socero recepto	καὶ πενθερὸν δὲ προσλαβὼν ἐκ τῆς μάχης
exhibuit iustum praeter spem honorem :	τιμήσας εἰκότα τε καὶ παρ' ἐλπίδα,
atque eum nicaenam transferens in urbem ,	ἀπαγαγὼν δὲ πρὸς πόλιν Νικαέων,
imperii tantum detractis insignibus ,	καὶ παράσημα τοῦ κράτους ἀπεκδύσας,
dat Hyacinthi pro sede coenobium ,	μονῇ διάγειν ὑακίνθου προσνέμει·
in quo defunctus , sepelitur magnifice.	ἔνθα θανὼν ἔτυχε ταφῆς ἐντίμου·
Atque ita se res Lascareos habebant.	ταῦτα μὲν οὕτω συνέβη Λασκαρίῳ·
Nunc nostra historia iterum convertitur	νῦν βούλεται λόγος δεδηλῶσθαι πάλιν
ad Michaëlem cognomento Angelum ,	περὶ Μιχαὴλ ἀγγελωνυμουμένου
qui retinebat , ut superius diximus ,	τοῦ πρὶν κυριεύσαντος ὡς ἔφη λόγος
subditam Epirum veterem cum Aetolia.	παλαιᾶς Ἠπείρου τε σὺν Αἰτωλίᾳ·
Huic tres erant Michaëli fratres ,	τούτῳ τριὰς ὑπῆρχε συγγόνων φίλη,
Manuel , Theodorus , et Constantinus :	Μανουὴλ, Θεόδωρος, καὶ Κωνσταντῖνος·
ex quibus Theodorus nicaena in urbe	ἀφ' ὧν ὁ Θεόδωρος ἐν Νικαέων
apud romanum versabatur Caesarem.	παρὰ βασιλεῖ διέτριβεν αὐσόνων·
Iam quia filio legitimo herede	ἐπεὶ δὲ παιδὸς γνησίου διαδόχου
principatus sui Michaël carebat	ἀρχῆς Μιχαὴλ ἰδίας οὐκ εὐπόρει,
(nam quem habebat dictum Michaëlem	ὁ γὰρ παρ' αὐτῷ Μιχαὴλ κεκλημένος
spurium de vetita susceperat copula)	νόθος τις ὑπῆν ἐκ παρανόμων γάμων,
oravit Caesarem ut ex aula sibi	δεῖται κρατοῦντος τοῦ Θεοδώρου πέρι,
Theodorum illum liberum remitteret.	ἵνα παρ' αὐτὸν ἀφεθεὶς καταλάβῃ·
Annuens Caesar statim misit hominem	πεισθεὶς ἄναξ πέπομφε τοῦτον εὐθέως,
fide iurata sibi promittentem	πίστεις ἐνόρκους βασιλεῖ δεδωκότα
conservaturum animum benivolum	ἦ μὲν φυλάξειν εὐνοϊκήν οἱ σχέσιν
atque sinceram , quoad viveret , fidem	καὶ πίστιν ἀνόθευτον εἰς τέλος βίου,
ipsi et imperii nempe successoribus.	αὐτῷ τε δῆτα καὶ διαδόχοις κράτους·
Sic Theodorus ad occidentem veniens	οὕτως ἐπιστὰς Θεόδωρος ἑσπέρᾳ
cum Michaële versabatur fratre	συνῆν ἀδελφῷ Μιχαὴλ, ὡς ἂν ἔφην,
Aetoliae , ut dixi , principe et Epiri.	Αἰτωλίας ἄρχοντι καὶ τῆς Ἠπείρου·
Sed postquam Michaël crudeliter caesus	ἐπεὶ δ' ἀπηνῶς Μιχαὴλ σφαγεὶς ξίφει
a viro cui Romano nomen erat	πρὸς ἀνδρὸς οὕτω Ῥωμαίου κεκλημένου,
noctu sopitus apud Bellegradum	νυκτὸς καθεύδων ἐν Βελληγράδων ὅροις
vitam repente cum nece commutavit ,	ἐξαπίνης λέλοιπε τόνδε τὸν βίον,
fratris principatum Theodorus excipit ,	ἀρχὴν ἀδελφοῦ Θεόδωρος λαμβάνει,

ἀνὴρ στρατηγὸς, εὐσθενὴς ϗ γεννάδας,
γίγας βριαρόχειρ τις ὀξὺς ἐν μάχαις·
ὃς παραλαβὼν συγγόνου κληρουχίαν,
ἀρχήν τε μικρὰν εὐόριστον καθάπαξ,
ηὔξησεν ἐπλάτυνε ταύτης τοὺς ὅρους
ἐκ βουλγάρων γῆς, ἰταλικῶν ἀστίων,
ἰλλυρικῶν τε ϗ τριβαλλῶν χωρίων
ταύτην ἐπαύξων εὐρύνων μεγαλύνων·
ἔθηκε ϗ γὰρ ὑφ' ἑαυτὸν ὡς ἔπος
Ἀχρίδα, ϗ Πρίλαπον, Πελαγονίαν,
σὺν τοῖς πέριξ ἅπασι χωρίοις τόποις·
κρατεῖ Θεσσαλίας τε σὺν Ἀχαΐᾳ,
Μακεδονίας ϗ μέρους τινὸς Θρᾴκης,
αἱρεῖ Δαλματίαν τε σὺν Ἐπιδάμνῳ,
Ἰλλυρίδα γῆν, ἀλβανοὺς ὀρειτρόφους·
εὐρὺ δέ οἱ τίθησι μᾶλλον τὸ κλέος
ἡ κατὰ Πέτρου λατίνου λαμπρὰ νίκη·
γαμβρὸς γὰρ οὗτος εἰς ἀδελφὴν τυγχάνων
Ἐῤῥῆ Βαλδουίνου τε τῶν βασιλέων,
πρὸς Πάπα χρισθεὶς εἰς στρατάρχην λατίνων,
Ἐῤῥῆ θανόντος, εἰς Βύζαντος ἐστάλη·
εἰς Ἐπιδαμνίων δὲ κατάρας πόλιν,
δι' ἀλβανῶν ἔσπευδε τὴν Κωνσταντίνου
μετὰ στρατιᾶς καταλαβεῖν εὐόπλου·
ἀλλὰ προφθάσας Θεόδωρος γεννάδας
τοῦτον τροποῦται ϗ νικᾷ κατὰ κράτος
αὐτόν τε ϗ στράτευμα δοὺς ἄρδην ξίφει·
πρὸς τοῖσδε Δυῤῥάχιον αἱρεῖ τὴν πόλιν,
ϗ στρατιὰν μετὰ ἐμπιμπλᾷ λείας σκύλων,
αὐτὸς δὲ βασίλειον εἴληφε στέφος,
Πέτρου πεσόντος κατὰ μάχην ὡς ἔφην·
οὗτος πλατύνας εὐτυχῶς ἀρχῆς ὅρους
ταῖς ἀλληπαλλήλοις τε κομφωθεὶς νίκαις,
ἐν οἷς ὑπῆρχε προσμένειν οὐκ ἠγάπα,
ἀλλὰ φρονεῖ μέγα τι ϗ παρ' ἀξίαν·
φημίζεται γοῦν βασιλεὺς αὐτοκράτωρ
τῶν ὧν κατῆρχεν ἀστίων ϗ χωρίων,
στεφθεὶς κεφαλὴν βασιλικῇ ταινίᾳ
παρ' ἀρχιθύτου βουλγάρων Δημητρίου·
θεὸς δ' ἀπεδοκίμασε τούτοις οὐδόλως,
μισεῖ γὰρ ὄντως ὑπερηφάνους φύσεις,
ὅθεν δίκην δίδωκεν ὕστερον θράσους,
σβέσιν ὑποστὰς τὴν φάους τῶν ὀμμάτων·
κατὰ μάχην οὕτω δὲ κτανθέντος Πέτρου,
παισί τ' ἐπὶ τέτρασι λιπόντος βίον,

dux bellicosus, strenuus pugnator,
alter Briareus gigas in proeliis,
qui mox fraternum patrimonium augens
e parvo magnum spatiosumque reddidit,
proferens huius dilatansque fines;
Bulgarorumque et Italorum urbibus,
illyricis oppidis et triballicis
efficiens opulentum et amplificans.
Ut enim paucis dicam, sibi subdidit
Achridem, Prilapum, Pelagoniam,
cum suis agris et oppidis finitimis.
Thessaliam occupavit cum Achaia,
et Macedoniam, cum Thraciae particula,
Dalmatiam acquisivit cum Epidauro,
Illyrii tractum, monticolas Albanos.
Sed nihil huic tantam gloriam peperit
quantam Petri latini clades splendida.
Hic quia sororem in coniugio habebat
Errici et Balduini imperatorum,
a Papa coronatus latinus Caesar,
defuncto Errico, missus est Byzantium.
Atque Dyrrachium delatus ad urbem,
mox per Albanos itinere pedestri
ibat Byzantium cum instructo exercitu.
Sed anteverteus Theodorus strenuus
Petrum insigni perculit victoria,
ipsum cum toto exercitu delevit.
Urbem quin etiam tenuit Dyrrachium,
suumque praeda ditavit exercitum:
ipse regalem induit coronam,
in acie Petro, ut diximus, occiso.
Nam aucta sua feliciter ditione
et cumulatis elatos victoriis
non fuit contentus acquisitis opibus,
sed ad maiora praeter fas anhelans,
imperatorem caesarem se dixit
eios quae sibi suberat ditionis:
atque regali coronatur stemmate
a Bulgarorum Demetrio archipraesule.
Sed Deus rem gestam minime probavit,
qui mentes odit hominum superbas.
Quamobrem Michaël seram luit poenam
utroque lumine orbatus oculorum.
Petrus in pugna spoliatus vita
quatuor reliquit liberos superstites,

Robertum et Philippum ac Balduinum,
praeterea filiam feminam Mariam.
Ex his Robertus imperavit Byzantii,
sed administrans ignave rempublicam,
post vita functum Caesarem Erricum
strenuum virum et plane fortissimum.
Post illum frater regnavit Balduinus
modestus vir et temperans ac gratiosus;
quo dominante, Constantini civitas
ad Romanorum rediit imperium.
Petri Maria filia nuptiali vinculo
imperatori Lascari coniungitur,
qui uxorem primam fleverat extinctam,
secundam autem cilice gente natam
nescio quo odio in patriam remiserat.
Idem Robertum coniugis germanum
optabat generum, contra fas ecclesiae
iugando tertiam filiam Eudociam.
Cum Manuele patriarcha iurgium
hinc ortum est, philosopho appellato,
huiusmodi vetante ne fierent nuptiae.
Sed Deus abrupit inlicitum coniugium:
prius quam enim fieret, ipse Caesar
humanae vitae terminum imposuit.
Ceterum adhuc imperante Lascare,
molestias multas proelia diutina
Byzantii dominus Erricus exhibuit,
dum sibi romana oppida subiiceret,
sus deque urbes diriperet ageret.
Vir enim erat efficax, forti manu,
alacer ad pugnas semper, et Marti par:
qui quum Romanos laborantes cerneret,
praesertim quia dum Sultanum debellaret
Lascaris Caesar, equites amiserat
italos viros strenuos mavortios;
perpetuo nostros lacessebat bello.
Quin quum in finibus obviarent nulli,
tanta est elatus confidentia Erricus,
ut usque in Ioniam faceret excursus
vastatis late terris interpositis,
nil bello intactum linquens, donec tandem
coram Nymphaei regia tentorium figeret.
Sed mox Byzantium reducem tulit pedem.
Hae Lascareos Erricique res fuerunt.
Deinde pacis foedere coalnerunt,

Ῥωμπέρτῳ, Φιλίππῳ τε ϗ Βαλδουΐνῳ,
πρὸς τῇδε μιᾷ θυγατρὶ τῇ Μαρίᾳ·
τούτων κραταρχεῖ Ῥομπέρτος Βυζαντίδος
πράγμασι κοινοῖς μαλακῶς κεχρημένος,
μετ' Ἐρρῆν κατάρξαντα τὸν τεθνηκότα,
ἀνδρεῖον ἄνδρα ϗ πάνυ ῥωμαλέον·
εἶτα μετ' αὐτὸν σύγγονος Βαλδουΐνος,
μέτριος ἀνὴρ σωφρονικὸς χαρίεις,
ἐφ' οὗ κρατοῦντος ἡ Κωνσταντίνου πόλις
ἐπανεσώθη ῥωμαίων κραταρχίᾳ·
ἡ δ' αὖ Μαρία πρὸς γάμου κοινωνίαν
τῷ Λασκαρίῳ βασιλεῖ συνεζύγη
πρώτης γυναικὸς ἐκλελοιπυίας βίον·
τῆς δ' ἐκ κιλίκων δευτέρας εἰς πατρίδα
διά τι μῖσος ἀποπεμφθείσης πάλιν·
οὗτος γυναικάδελφον αὐτοῦ Ῥομπέρτον
εἰς Εὐδοκίαν τὴν τρίτην θυγατέρων
σπεύδων ἀγαγεῖν γαμβρὸν ἀθέσμῳ τρόπῳ,
ἔριν ἐνῆκε ποιμενάρχῃ τῷ τότε
τῷ φιλοσόφῳ Μανουὴλ κεκλημένῳ
μὴ συγκατανεύοντι τῷδε τῷ γάμῳ·
θεὸς δ' ἔλυσε τὴν ἀθεσμογαμίαν,
πρὶν ἢ γενέσθαι τήνδε, τοῦ βασιλέως
βίον τὸν ἀνθρώπινον ἐκλελοιπότος·
ἔτι κραταρχοῦντι γε τῷ Λασκαρίῳ
πράγματα πολλὰ ϗ μακρὰς ἀγωνίας
Ἐρρῆς παρεῖχεν ὁ κρατῶν Βυζαντίδος,
τιθεὶς ὑφ' αὐτὸν ῥωμαϊκὰ χωρία,
ληϊλατῶν τε ϗ κατατρέχων πόλεις·
δραστήριος γὰρ ϗ σθεναρὸς ὢν χέρας
ϗ πρὸς μάχας ἕτοιμος, ἄντικρυς Ἄρης,
τὰ ῥωμαϊκὰ δ' ἠσθενηκότα βλέπων,
ϗ μᾶλλον ἀφ' οὗ σουλτάνου κατισχύσας
Λάσκαρις ἄναξ ἀπέβαλεν ἱππότας
ἄνδρας ἰταλοὺς ἀρεϊκοὺς γεννάδας,
συχνῶς ἐπεστράτευε ῥωμαίων ὅροις·
τῶν κωλυσόντων οὐδένων ὁρωμένων,
ἄχρι τοσοῦτον τῆς θράσους ἀφιγμένον
ὡς καταδραμεῖν ϗ μέχρις Ἰωνίας
ληϊλατοῦντα τὰ μεταξὺ χωρία,
δῃοῦντ' ἀφανίζοντα τῆς μάχης νόμῳ,
σκηνάς τε πῆξαι κατὰ χῶρον Νυμφαίου·
εἶθ' ὑπονοστήσαντα τὴν πόλιν φθάσαι·
ταῦτ' ἄρα Λασκάριος Ἐρρῇ συνέβη·
εἰς σπονδὰς ἀμφοῖν συμβάσεις τ' ἀφιγμένων

αἱ συμβιβάσεις τάδε ϗ συμφωνίαι·
ὡς ἂν Ὀχυρὰν τὴν πόλιν ϗ τὰ πέριξ
τὰ κατ᾽ ὄρος τ᾽ αὖ τοῦ Κυμινοῦ χωρία
τυγχάνον ἀγχοῦ φρουρίου λελεγμένου,
φῦλον κατάσχῃ ϗ νέμηται λατίνων·
Κάλαμος ἡ κώμη δὲ παρ᾽ οὗ τὸ κλίμα
τῶν Νεοκάστρων τὴν καταρχὴν λαμβάνει,
ἔρημος ἀοίκητος ᾖ τὸ ϗ μένῃ·
τὰ δ᾽ ἀπὸ τοῦδε καθ᾽ ἕω νενευκότα,
Νεόκαστρα ταῦτ᾽ ἐστι Πέργαμος πόλις
Κελβιανόν τε ϗ Χλιαρὰ ϗ Σμύρνα,
σὺν τοῖς κατ᾽ εὐθὺ κειμένοις ϗ πλαγίως
ἅπαντ᾽ ἀνεῖται βασιλεῖ Λασκαρίῳ.
πρόθυμον ὁρμᾷ, ϗ τὰ παρὰ βουλγάρων
ἐπιστασόντα ῥωμαΐδι τωτότε,
τῆς ἱστορίας παραδοῦναι τῷ λόγῳ·
ϗ πρὶν μὲν εὖ ἔχοντος αὐσόνων κράτους,
πολλῶν κακῶν αἴτιον ἔθνος βουλγάρων
ὑπῆρξε ῥωμαίοις τε ϗ κρατάρχῃ·
Ἰσάκιον γὰρ ἀγγελώνυμον πάλαι
κατὰ Βερρόην ἐνίκα κατὰ κράτος
ὥστε πρὸς ἄλλοις ϗ σεβάσμιον ξύλον
σταυροῦ διαρπάσαντας αὐτοὺς κερδᾶναι·
ὃν αὐσόνων ἄνακτες ἐχθρῶν ἐν μάχαις
ἡγήτορ᾽ εἶχον ϗ τρόπαιον ϗ σθένος
ἀμήχανον κάλλος τε ϗ ποικιλίαν
χρυσῷ τιμαλφέσι τε λίθοις μαργάροις
ϗ τεχνικαῖς χάρισιν ὡραϊσμένον·
τοῦτο μέσον φέροντα, τιμίου ξύλου
ὃ σωματικῶς προσπαγεὶς ὁ δεσπότης
Χριστὸς καθηγίασεν αἵματι τόδε·
θῆκας τ᾽ ἐφεξῆς ἐξ ἑκατέρου μέρους
χρυσοῦ τεχνίτῃ προσφυῶς εἰργασμένας
ἐν αἷς προσῆν λείψανα Χριστοῦ μαρτύρων
ϗ μητρανάνδρου παρθένου σεπτὸν γάλα,
τεμάχιον ζώνης τε τῆς δε τιμίας,
ϗ πλεῖστα τιμήεντα ϗ θαυμαστέα.
ϗ τῷ μετ᾽ αὐτὸν παραλαβόντι κράτος
Ἀλεξίῳ γε κομνηναγγελωνύμῳ
πολλοὺς ἀγῶνας προὐξένησαν ϗ μάχας.
ἄρτι δ᾽ ἁλούσης ἰταλοῖς Βυζαντίδος
ϗ τοῦ κατ᾽ αὐτὴν καταλυθέντος κράτους,
ὁ κυριεύων βουλγάρων Ἰωάννης
σκαιός τις ἀνὴρ ϗ φιλαίματος κύων
Ἀζὰν Πέτρου σύναιμος ὢν ἀλαστόρων,

cuius huiusmodi conditiones erant.
Nempe ut urbs Oehyra cum agro suo
et pagi monti circumiecti Cymino
(qui mons ab urbe Ochyra non abest)
latinis dominis incolisque cederent.
Calamus autem pagus, unde incipit
Neocastrorum quae dicitur provincia,
neutrius partis esset ac deserta.
Regiones autem ad orientem versae,
Neocastra videlicet atque urbs Pergamus,
Celbianum, Chliara, atque Smyrna
cum circumiecto regionum latere
Lascari cuncta Caesari parerent.
Nunc iam fert animus omnia quae Bulgari
per illud tempus contra nos fecerunt
historiae reliquo paudere sermone.
Adhuc florente byzantino imperio
causa multorum extitit malorum
rei nostrae publicae bulgarica natio.
Nam et Isacium, Angelum cognomine,
magna devicit apud Berrohen clade;
ita ut eum cetera praeda diripuerit
crucis dominicae sacrosanctum lignum,
quod erat nostris regibus in proeliis
ducis instar, robur, victoriae omen.
Theca fuit, specie eximia et ineffabili,
auro gemmisque rutilans pretiosis,
et laborati operis artificio,
sinu complectens venerandum lignum,
quod Dominus suffixo quondam corpore
sanctificavit sanguine perfusum.
Inerant et aliae ex utroque latere
thecae ab aurifice pervenuste effictae,
martyrum Christi reliquias gestantes,
deiparaeque Virginis lac sanctissimum,
cum venerandae zonulae segmento,
mirisque aliis rebus religiosissimis.
Alexio quoque Isacii successori
aeque Comnenis Angelis progenito.
permultas Bulgari pugnas obtulerunt.
Mox occupata ab Italis Byzantio
eiusque imperio ad nihilum redacto,
regnator Bulgarorum Iohannes
homo inhumanus vel cruentus canis
Petri Asanisque frater detestandorum,

Latinos obsidentes Hadrianopolim
eamque summa vi nitentes capere
adgressus est cum scythico exercitu,
et summa clade adfectos debellavit:
quorum etiam principem Balduinum
ab ipso vivum captum supra diximus.
Deinceps Orestiadem tentavit Bulgarus
ut suae ditionis oppidis adiungeret:
sed inhiavit frustra tamquam lupus.
Hinc ergo malo percitus furore
superbusque ut alter Senacherimus,
quum nihil uspiam ipsi iam resisteret,
Thraciam Macedoniamque concursabat
pagos desolans, civitates diruens,
vastans, depraedans, a fundamentis quatiens.
In primis quidem evertit Philippopolim
famigeratam urbem et nobilissimam;
deinde et alias prostravit civitates,
inclytam Heracleam, ac Selybriam,
Rhaedestum, Panium, cum Daonio,
Maroneam insuper et Trianopolim,
itemque Mosynopolim et Stagiram,
aliasque plurimas, hic pessimus mortalis.
Sic vastitati indulgens et latrociniis
Thessalonicam denique illustrem venit,
ubi immaturum habuit vitae finem
pleuritidis, ut fama fuit, extinctus morbo:
vel eum potius, ut aiunt recte conscii,
vulgoque creditur, Christi martyr perculit
Thessalonicam protegens Demetrius.
Postquam tyrannus vivis exemptus fuit,
huius ex fratre nepos dictus Borilas
scythidi iunctus amitae incestis nuptiis.
bulgarae gentis excepit dominatum.
Asanis autem pedagogus filium
puerum adhuc clandestina fuga
consulens vitae transtulit ad Scythas.
Anna regina coniugi Lascario
tribus filiabus editis vita excessit,
Irene et Maria scilicet atque Eudocia.
Mariam, quae nata erat secundo loco
regis Paeoniae filio in matrimonium
Sione revertenti in patriam suam
genitor Caesar tradidit desponsam.
Maiorem natu Irenem nuptui tradidit

ἐν Ἀδριανοῦ λατίνοις σκηνουμένοις
ϗ τήνδ' ἑλεῖν σπεύδουσι παντὶ τρόπῳ,
ἐπιστρατεύει σὺν στρατιᾷ σκυθίδι,
ϗ κατακράτος ἐνικᾷ σφᾶς τοῖς ὅπλοις
ὡς ϗ κρατάρχην σφῶν ἀνεζωγρηκέναι
τὸν Βαλδουῖνον, ὡς ἀνόπιν ἐῤῥέθη·
ἐπεὶ δ' ἑλεῖν ἔσπευδεν Ὀρεστιάδα
ϗ τοῖς ὑπ' αὐτὸν ὑπαγαγεῖν φρουρίοις,
ἀλλ' ἦν χανὼν ἄντικρυς ὡς λύκος μάτην·
ἐντεῦθεν οἷον ἐκμανεὶς ὁ μαινόλης
ϗ κατεπαρθεὶς, Σεναχηρεὶμ ὡς πάλαι,
ἄλλως τε μηδὲν ἐμποδὼν ἔχων ὅλως
Μακεδονίαν ϗ Θρᾴκην κατατρέχει,
κώμας ἐρημῶν ϗ κατασκάπτων πόλεις,
δῃῶν, σκυλεύων, ἐκ βάθρων ἀνατρέπων·
καταστρέφει πρῶτα μὲν Φιλίππου πόλιν,
πόλιν περιώνυμον εὐκλεεστάτην·
ἔπειτα κατήρειψε τὰς ἄλλας πόλεις
κύδιστον Ἡράκλειαν ϗ Σηλυβρίαν,
Ῥαιδεστὸν ϗ Πάνιον σὺν Δαονίῳ,
Τραϊανοῦ τε ϗ Μάρωνος τὰς πόλεις,
πόλιν Μοσυνόπολιν ϗ τὴν Σταγείραν,
καὶ πλείστας ἄλλας ἡ βέβηλος καρδία·
οὕτως ἐρημῶν ϗ σκυλεύων τὰς πόλεις,
φθάνει περιώνυμον Θεσσαλονίκην,
κᾀκεῖ βιαίως τὸν βίον καταστρέφει
πλευρίτιδι μὲν, ὡς ἀκούειν ἦν, νόσῳ·
ὡς δ' αὖ κλύειν πέφυκε σαφῶς εἰδότων
ᾧ τίθεται πᾶς, χριστομάρτυρος ξίφει
Θεσσαλονίκης προστάτου Δημητρίου·
τούτου δ' ἀποῤῥήξαντος ὡς ἔφην βίον,
ἀδελφόπαις τις Βορίλας κεκλημένος
σκυθίδα θείαν γαμετὴν παρανόμως
γήμας, ὑπῆρξεν ἐγκρατὴς ϗ βουλγάρων·
Ἀσὰν δὲ παῖδα παιδαγωγός τις λάθρα
νέον κομιδῇ παραλαβὼν ὡς τάχος,
πρὸς σκύθας ἀπήγαγεν εἰς σωτηρίαν·
Ἄννα βασιλὶς συζύγῳ Λασκαρίῳ
θυγατέρας τέξασα τρεῖς, λείπει βίον,
Εἰρήνην Μαρίαν τε σὺν Εὐδοκίᾳ·
ἀλλὰ Μαρίαν δευτέραν κατὰ γένος
εἰς κῆδος ἐξέδωκε ῥηγὸς παιόνων
νύμφην ἐφ' υἱῷ βασιλεὺς φυτοσπόρος,
ἐπανιόντος ἐκ Σιὼν πρὸς πατρίδα·
πρώτην δ' Εἰρήνην ἡρμόσατο πρὸς γάμον

παλαιολόγων ἐκ γένους Ἀνδρονίκῳ,
ὃν δεσποτικῆς ἠξίωσεν ἀξίας·
τούτου θανόντος, ὡς προφθὰς ἔφη λόγος,
ταύτην συνῆψε κατὰ δευτέρους γάμους
πλήρει χαρίτων ἀνδρὶ χαριτωνύμῳ
Βατάτζῃ Δουκῶν ἐκ γένους κατηγμένῳ,
σχόντι Διδυμότειχον ἄστυ πατρίδα
αὐχοῦντι τιμὴν πρωτοβεστιαρίτου·
ᾧ πενθερὸς λέλοιπε θνήσκων τὸ κράτος·
ἐν δ' ὑακίνθου τῇ μονῇ τούτου νέκυν·
ἐγγὺς βιώσας πεντήκοντά που χρόνων,
ἐξ ὧν ἐβασίλευσεν ὀκτὼ πρὸς δέκα.

Palaeologorum surculo Andronico,
quem etiam despotae dignitate ornavit.
Quo tamen extincto, ut retro diximus,
eandem collocavit secundis nuptiis
Iohanni et re et nomine gratioso
Vatatzae de Ducarum stirpe genito,
et oriundo urbe Didymoticho,
protovestiarii dignitate ornato.
Atque huic socer moriens imperium tradidit:
ipse in Hyacinthi sepelitur coenobio,
aetatis anno ferme quinquagesimo,
duodeviginti dominatus annos.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΔΟΥΚΑΣ ΗΤΟΙ Ο ΒΑΤΑΤΖΗΣ

ΕΤ. ΛΓ.

Ἰωάννης οὕτω δὲ τυχὼν τοῦ κράτους,
εὐθὺς τεταινίωτο παρ' ἀρχιθύτου
τοῦ φιλοσόφου Μανουὴλ κεκλημένου,
ὅστις μετὰ Μάξιμον ἔσχε τὸν θρόνον·
καὶ λοιπὸν ἐδράξατο τῆς κραταρχίας
κοινῶν τε λοιπῶν ἀρρενωπῶς πραγμάτων·
ἦν γὰρ στρατηγὸς συνετὸς βουληφόρος
ψυχῆς παραστήματι σὺν εὐτολμίᾳ,
ῥώμῃ βραχιόνων τε σώματος σθένει,
κοσμούμενος μάλιστα συνέσει πλέον,
καὶ καρτερικὸς ἐν μάχαις ἀντιπάλων·
ἄναξ ἀγαθὸς καὶ μαχητὴς γεννάδας,
εὐεργετικὸς καὶ φιλοικτος εἰσάγαν,
ὑπηκόοις μὲν εὐμενὴς ἡδὺς μάλα,
ἐχθροῖς δὲ φρικτὸς καὶ δυσάντητος θέα,
προκινδυνεύων προφρόνως κληρουχίας,
ταμεῖον ὄντως τῶν ἀγαθουργημάτων,
ὄντως χαριτώνυμος, ἔνθεος χάρις,
αὔξων πλατύνων τοὺς ὅρους ῥωμαΐδος,
ὅπλοις στρατηγίαις τε σὺν εὐβουλίαις,
συχνῶς στραταρχῶν καρτερῶν ἐν ταῖς μάχαις,
ἐπανασώζων τὰς πόλεις ῥωμαΐδι
γνώσει λόγῳ πράγματι καὶ πείρᾳ μάχης,
ἃς ὑφ' ἑαυτοὺς ὑπέταξαν λατῖνοι,
τῶν αὐσόνων τ' αὖ οὐ καλῶς ἀποστάται·
προσηνὲς εὐέντευκτον ἦθος δεικνύων,
μέτριος, εὐθὺς εὐπρόσιτος, χαρίεις,
τιμῶν μοναχοὺς καὶ θεοῦ θυηπόλους,
ἴσα προσεῖχε δ' ἀγγέλοις ἀρχιθύταις,
ἐκκλησίας ἔθιμα μὴ παρατρέπων,

IOHANNES DUCAS VATATZES

AN. XXXIII.

Sic adsecutus Iohannes imperium,
statim a patriarcha est coronatus
Emmanuele, cui cognomen philosopho,
post Maximum tenente sacrum thronum.
Ille deinceps ad imperii regimen
remque gerendam publicam gnave incubuit:
dux enim erat sapiens et consiliosus,
animo instructus alacri et audace
robusto brachio viribusque reliquis;
praecipue tamen praeditus prudentia,
et sustinendis proeliis invictissimus:
rex bonus pariter bellatorque strenuus:
beneficus, misericors apprime,
benivolus in subditos et benignissimus,
hostibus formidandus intolerabilis,
creditum sibi imperium prudenter tuens:
verus recte factorum fons et thesaurus,
et suo consentiens nomini, id est gratiosus;
augens dilatans ditionis fines
armis, peritia bellica, et consilio,
semper in aciem ducens, pugnisq. occurrens,
urbes romano vindicans imperio,
prudentia, voce, manu, et Martis opere,
quas vel Latini subditas sibi fecerant,
vel alii contra imperium rebelles perfidi:
mitem comemque indolem prae se ferens,
modestus, aditu facilis, liberalis,
monachorum reverens et sacerdotum,
episcopos angelorum instar habens,
nihil in ecclesiasticis immutans moribus,

apostolicorum dogmatum laudator
statutarumque a patribus regularum:
ingenti ad res praeclaras instructus animo,
cuius demonstrat liberalitatem
martyrum salutarium coenobium nobile,
quod mundi dicitur merito miraculum.
Sed enim brevis quaedam interdum nebula
virtutum eius solem infuscabat;
amoris vincebatur quandoque illecebris.
Erat et ipsi splendida tori socia
Irene decus inclytum reginarum,
pars optima coniugii, eximia indoles,
ad res gerendas aemula auxiliatrix,
virilis mulier animi, Dei reverens,
magnanima, pudica, novella Debora,
aeque cum viro publicam rem gubernans,
gravesque secum regni curas dividens:
femina pientissima, morata admodum,
atque Amaltheae verum, ut aiunt, cornu.
Huius opus mirum et pulcherrimum
arte simul et marmorum varietate
prusaea in urbe Praecursoris templum;
quod sanctuarium tradidit incolendum
a se fundatum monachis Deique famulis.
Ipsi placebant docti apprime homines,
monachi quoque et Dei sacerdotes,
et sublevabat opibus laute egenos.
At vero Caesar aegro ferebat animo
romanos brevi linea conclusos fines,
atque universi vineam imperii
ab Italis vastatam tamquam suibus.
Quare confisus proeliorum arbitro
victorioso omnipotenti Domino,
pugnam cum Latinis commisit asperam
in Poemaneni oppidi territorio,
ubi caelestium ordinum tribuno
templum consurgit Michaëli archangelo.
Romanum ergo ducebant exercitum
cum alii multi tum Caesar praecellens
fortibus cunctis, tamquam in heroicis
Achilles quondam splendidus ordinibus,
victoriarum gloria clarissimus.
Latinum vero innumerum exercitum
ducebant, praeter alios, fratres duo
Lascareos Theodori regnantis nuper,

ἀποστολικῶν δογμάτων ἐπαινέτης,
καὶ τῶν πατρικῶν καὶ νόμων τῶν κειμένων,
γνώμην μεγαλόψυχον ἐν καλοῖς ἔχων,
δεῖγμά τι σαφὲς τῆς μεγαλοδωρίας,
μονὴ περιθρύλλητος ἡ τῶν σωσάνθρων,
ἢ μᾶλλον εἰπεῖν θαῦμα τῆς οἰκουμένης·
πλὴν εἶχε μικρὸν συσκιάζον βραχέως
τῶν ἀρετῶν ἥλιον αὐτοῦ τι νέφος,
ἥττητο βραχὺ τῆς ἐρωτοληψίας·
ὑπῆρχεν αὐτῷ καὶ σύζυγος ὀλβία
Εἰρήνη λαμπρὰ βασιλισσῶν τὸ κλέος
μερὶς ἀγαθὴ καὶ φύσις ἐξαισία,
βοηθὸς ἁνθάμιλλος εἰς τὰ πρακτέα,
ἀνδρεία γυνὴ καὶ θεὸν φοβουμένη,
σεμνή, μεγαλόψυχος, ἄλλη Δεβώρα,
οὐχ ἧττον ἀνδρὸς διέπουσα τὸ κράτος,
καὶ συνδιαφέρουσα τῷδε φροντίδας,
πανευλαβής τε κοσμία ξένη φύσις,
κέρας Ἀμαλθείας τε σαφῶς ὡς λόγος,
ἧς ἔργον ἀμήχανον εἰς κάλλους λόγον,
εὐτεχνίας τε μαρμάρων ποικιλίας,
ὁ προδρόμου κάλλιστος ἐν Προύσῃ δόμος,
ὃν εἰς σεμνεῖον καθίδρυσεν ἐνθέως
μονοτρόπων οὗ καὶ λατρευτῶν κυρίου·
αὕτη λογίους ἔστεργε πατέρας μάλα
μονοτρόπους αὖ καὶ θεοῦ θυηπόλους,
καὶ τῶν πενήτων ἦν χορηγέτις ξένη.
τῷδ' οὐκ ἀνεκτὸν ἦν βλέπειν στεφηφόρῳ
τοὺς ῥωμαϊκοὺς εὐπεριγράπτους ὅρους
τὸν ἄμπελόν τε τῆς ὅλης κραταρχίας
συσὶ καθάπερ ἰταλοῖς λωβουμένην·
ὅθεν πεποιθὼς συντρίβοντι τὰς μάχας,
καὶ νικοποιῷ πανσθενουργῷ δεσπότῃ
μάχην συνάπτει λατίνοις φρικαλέαν
ἐν Ποιμανηνοῦ χωρίοις κεκλημένου·
οὗ ταγματάρχου τῶν ἄνω στρατευμάτων
ναὸς ἀνεῖται Μιχαὴλ πρωταγγέλου·
ἡγοῦντο τοίνυν στρατιᾶς μὲν αὐσόνων
ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ βασιλεὺς ἐμπρέπων
πᾶσιν ἀρίστοις ὡς ἐν ἡρώων ἴλαις
τοπρὶν Ἀχιλλεὺς ἀπολάμπων τοῖς ὅπλοις,
καὶ ταῖς κατ' ἐχθρῶν ἀναδούμενος νίκαις·
τοῦ λατινικοῦ δ' ἀναριθμήτου στίφους
ἄλλοι τε πάλιν καὶ δυὰς ὁμαιμόνων
Θεοδώρου Λάσκαρι τοῦ βασιλέως,

οἳ πρὶν ἀποδράσαντες ἐκ βασιλέως
τῷ τῶν ἰταλῶν ὑπεκλίνθησαν κράτει·
καὶ τηνικαῦτα κατὰ ῥωμαίων σφίσι
καὶ συμμάχων καὶ συνεκρότουν μάχην·
καὶ συῤῥαγείσης ἐξ ἑκατέρου μάχης,
νίκην ἀπηνέγκατο ῥωμαίων ἄναξ,
κατὰ κράτος δ' ἥττηντο λατῖνοι πάλιν·
ἔνθα βασιλεὺς ὤπτο ῥηγνύων τρίβων
ἐναντίων φάλαγγας ἐνθέῳ σθένει,
πᾶσι κελεύων ἐμπνέων προθυμίας,
ἔνοπλος ἱππότης δὲ λογχίτης ἅμα,
ἄνω κάτω θέων τε καὶ περιθέων,
ἔβαλλεν ἐχθροὺς τῷ δόρατι καιρίαν,
αὐτὸς δι' αὐτοῦ τὴν μάχην καταρτύων·
καὶ σὺν ὀλίγοις, ὡς Γεδεών τις νέος,
ἀλλοθρόων ἤττησε τὰς μυριάδας·
οὓς μὲν παρανάλωμα μαχαίρας δράσας,
οὓς δ' αἰχμαλώτους ἀπαγαγὼν δεσμίους·
ἐλθὼν δὲ τυφλοῖ καὶ Λασκαρίους τότε·
τουτὶ τροπαιοῦχημα, λατίνων θράσος
ὀφρύν τε καὶ φύσημα συνέστειλέ πως,
ὕψωσε ῥωμαίων δὲ κραταρχίαν,
καὶ μέγ' ἀνήγαγε τῆς εὐτολμίας·
ἄλλη δὲ πάλιν λατινικὴ τις φάλαγξ
Σέῤῥας κατατρέχουσα τὴν πόλιν τότε
ὄλεθρον ἥτταν φυλετῶν γνοῦσα, τάχος
ἐκεῖθεν ἀπέδρασε σὺν ἀκοσμίᾳ,
καλῶς στρατιᾶς Ἀγγέλου Θεοδώρου,
ὃν φθάσας ἱστόρησε τοπρόσθεν λόγος,
ἐπίθεσιν δείσασα προσδοκωμένην·
οὗτος γὰρ ὡς ἔφημεν ἄρξας ἀστέων
Ὀρεστιάδος, Σεῤῥῶν, Θεσσαλονίκης
ἄλλων πολιχνίων τε καὶ χώρας ὅσης,
καὶ βασιλικοῖς ὡραϊσθεὶς συμβόλοις,
ἀντίμαχος κράτιστος ἦν τοῖς λατίνοις·
ἀντίθετος δὲ καὶ κραταρχοῦντ' αὐσόνων·
οὗτος μὲν αὐτὸν ἠξίου μάλ' ἐνδίκως
τῶν δευτερείων ἀπολαύειν τῶν κράτους,
καὶ τῶν ὑφ' αὐτὸν κυριεύειν ἀστέων·
αὐτὸς δ' ἀπρὶξ ἂν τῶν στέφους δεδραγμένος·
προὐβάλλετ' οὐκέτι δεσπότας παραλόγως,
καὶ σεβαστοκράτορας καὶ δομεστίκους,
ὀφφικίων ἄλλα τε καθάπερ κράτωρ·
ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἐκνικήσας ὡς ἔφην
τὴν τῶν ἰταλῶν στρατιὰν κατὰ κράτος,

qui a Caesare Iohanne deficientes
ad Italorum partes se contulerant;
nunc conspirantes eum hostili exercitu
adversus nos in aciem prodierant.
Ergo exercitibus utrimque concurrentibus,
Caesar romanus retulit victoriam,
et Latinorum sunt prostratae vires.
Tunc cernebatur Caesar perrumpens fugans
hostium phalanges robore divino,
cunctos imperio regens, audacia complens,
vectus equo cataphractus et hastam tenens,
sus deque currens, ordines perlustrans,
hostes letifera lancea percutiens,
ipsemet manu propria bellum gerens:
paucisque comitantibus, ecu novus Gedeo,
hostium magnas proterens catervas,
quos partim gladio messuit in acie,
partim constrictos vinculis abduxit.
Lascares quoque captos excaecavit.
Atque hoc trophaeum contudit audaciam
superbosque spiritus Latinorum;
nostratium autem extulit fortunam,
et confidentiam plurimam restituit.
Tunc alius quoque exercitus latinus,
qui Serras bello quatiebat urbem,
clade suorum cognita, celeriter
illinc tumultuaria recessit fuga:
nimirum metuens ne Theodori Angeli,
cuius iam nostra meminit historia,
in se ruentem cerneret exercitum.
Hic enim, ut iam diximus, urbium dominus
Serrarum, Orestiados, Thessalonicae,
oppidorumque aliorum cum agris suis,
et iam adsumptis regiis insignibus,
latina proelia egregie sustinebat.
Sed nostro quoque resistebat Caesari,
qui sane patiebatur aequo animo
secundum esse Angelum in imperio
suarumque urbium dominum se gerere;
sed hic coronam retinebat mordicus,
designabatque absurde sebastocratoras,
despotas, et domesticos, atque alia huiusmodi
nomina dignitatum tamquam Caesar.
At imperator post victoriam illam
quam de latino retulit exercitu,

compressa hostium tumida superbia,
urbes cum territoriis occupavit,
Lentiana statim atque Poemanenum,
Charioron deinde et Vervenicum.
Idem longarum navium classe instructa,
multam Latinis praebebat molestiam
ipsos adgrediens terra marique saepius,
praedas abducens, pro viribus atterens,
urbes illorum armis intercipiens,
quas inter Madytum et Calliopolin,
cum circumiectis pagis ac territoriis.
Atque in his bellis dum versatur Caesar,
ab Andronico patitur insidias
patruelis filio, Nestongo dicto,
qui coniuratos habuit viros nobiles
fratrem Isacium, atque Tarchaniotam
Synadenum, et Phlamulium, et Macrinum
hetaeriarcham magnum, aliosque plures.
Re cognita imperator, cremata classe,
celeri cursu se recepit Ochyras:
ubi quaestionem de negotio instituens,
praedictos culpae reperit affines.
Quare Nestongum primarii rei fratrem,
Macrinumque simul, multavit oculis:
alios inclusit; Andronicum pariter
vinclis Magnesiae custodiendum tradidit,
unde is elapsus abiit ad Turcas.
Ex illo autem tempore imperator
armatis se custodibus circumsepsit,
ob corporis tutelam atque vitae,
omissa iam priore facilitate
simplicis moris et procul suspicione.
Atque ad hoc etiam adiutricem habuit,
tori consortem et vitae subsidium,
virili praeditam spiritu regiuam
atque regali ad res gerendas indole,
Irenem, parem nomini, auctorem pacis.
Iam cum Italici cernerent inutile
a se susceptum bellum contra Caesarem,
pacis cum ipso foedus pepigerunt:
et urbe quidem Pegis excesserunt
atque aliis oppidis territoriisque,
quotquot ad austrum nobis erant posita:

ϗ καθελὼν σφῶν τὸν μεγαλόψυχον τύφον,
ἥρει πόλεις χώρας τε ταῖς στρατηγίαις
Λεντιανά τε Ποιμανηνὸν αὐτίκα,
ϗ Βερβενίκον ϗ Χαρίορον πάλιν·
πηξάμενος δὲ ϗ νεῶν μακρῶν στόλον
παρεῖχε πολλὰ πράγματα τοῖς λατίνοις,
ἐκ γῆς ἐπιὼν ϗ θαλάσσης πολλάκις,
ϗ σφᾶς σκυλεύων ϗ κακῶς δρῶν ὡς σθένος,
ϗ τὰς ὑπ' αὐτοὺς παραλαμβάνων πόλεις,
Μάδυτον εἷλε ϗ πόλιν τὴν Καλλίου,
σὺν τοῖς πέριξ ἅπασι χωρίοις τόποις·
ταύταις κρατοῦντος ἐμβραδύνοντος μάχαις,
καττύεταί οἱ παρ' Ἀνδρονίκου λόχος
πρωτεξαδέλφου Νεστόγγου γε τοὐπίκλην,
συνίστορας ἔχοντος ἄνδρας ἐντίμους,
Ἰσάκιον σύναιμον ταρχανειώτην (1)
ϗ Συναδηνὸν ϗ Φλαμούλιον μέγαν,
ἑταιρειάρχην Μακρηνὸν, ἄλλο στίφος·
ὃ γνοὺς βασιλεὺς ϗ πυρὶ δοὺς τὸν στόλον
πρὸς τὰς Ὀχυρὰς (2) τὴν πόλιν ἀποτρέχει,
κἀκεῖ τὸ πρᾶγμα δοὺς ἐξετασμῷ ϗ κρίσει
ὑπευθύνους εὕρηκε τοὺς εἰρημένους·
ϗ Νεστόγγον μὲν σύγγονον πρωτεργάτου
ϗ τὸν Μακρηνὸν, ἐστέρησεν ὀμμάτων·
καθεῖρξεν ἄλλους· τὸν δ' Ἀνδρόνικον πάλιν
εἱρκτῇ παραδίδωσιν ἐν Μαγνησίᾳ·
ἀφ' ἧς ἀποδρὰς ᾤχετ' εἰς τὴν Περσίδα·
ἐκ τοῦδ' ἑαυτῷ λοιπὸν ὁ στεφηφόρος
φρουροὺς περιέστησε ϗ ξιφηφόρους
πρὸς φυλακὴν σώματος ἢ σωτηρίαν,
ἐλευθερίας τῆς πρὶν ἐκλελησμένος,
τῆς θ' ἁπλοϊκῆς βιοτῆς τῆς ἀτέχνου·
ἔχων βοηθὸν ϗ συνεργὸν εἰς τόδε
κοινωνὸν εὐνῆς ϗ βακτηρίαν τοῦ βίου
τὴν ἀῤῥενωπὸν λῆμα προσκεκτημένην
ἦθός τε βασίλειον ἐν τοῖς πρακτέοις
Εἰρήνην βασίλισσαν εἰρήνης δότιν.
ἀσύμφορον κρίναντες αὐτοῖς τυγχάνειν
ἱστᾶν ἰταλοὶ πρὸς βασιλέα μάχας,
συνῆλθον αὐτῷ συμβάσεις δεδρακότες,
ϗ παραδόντες ἄστυ Πηγῶν εὐθέως·
ἔπειθ' ὑπεκστάντες δὲ χωρῶν ἀστέων
τῶν πρὸς νότον γε κειμένων κραταρχίᾳ·

(1) Acropolita tribuit hoc cognomen Synadeno; at Ephraemius videtur Isacio dare.

(2) Hoc nomen v. 7757. singulari numero scribitur.

τῆς δ' αὖ πρὸς ἄρκτον πλησίον Βυζαντίδος,
ἔτι κρατοῦντες σὺν Βιθυνίας τόποις·
καὶ λοιπὸν ὑπῆν ἀνακωχὴ τῆς μάχης·
οὕτως ἐχόντων ὡς ἔφην τῶν πραγμάτων,
οἰκήτορες στέλλουσι πρὸς βασιλέα
Ὀρεστιάδος λιπαροῦντας ἱκέτας,
ὡς ἂν στελείσης στρατιᾶς, τούτων πόλις
ἐλευθέρα γένοιτο χειρὸς λατίνων·
μετὰ στρατιᾶς τοιγαροῦν πέμπει τάχος
Ἴσην πρωτοστράτωρα σὺν τῷ Καμμύτζῃ,
οἳ τὴν πόλιν φθάσαντες, ἔνδον τειχέων
εὖ προσδεχθέντες εἰσέδραμον ἀσμένως·
ἐπεὶ δὲ Θεόδωρος Ἀγγέλων γένους
σχεδὸν κατῆρχε Μακεδονίας ὅλης,
τῆς γείτονος Θρᾴκης τε σὺν τοῖς ἐν κύκλῳ,
ἄνευ Ῥοδόπης Ἀχριδοῦ Μελενίκου·
τούτων γὰρ ἦρχε Σθλάβος ὠνομασμένος,
οὗ τὰ κατ' αὐτὸν ἐξερεῖ τάχα λόγος·
ἐπεὶ κατῆρχεν ἐκ Θεσσαλίας ἄρας,
τὴν Ἀδριανοῦ καταλαμβάνει πόλιν,
καὶ τῆσδ' ὑπῆρξεν ἐγκρατὴς, συμφωνίᾳ·
ἐξηλάθη γοῦν στρατιὰ βασιλέως
κακῶν ἀπαθὴς, καὶ τρέχει πρὸς τὴν ἕω·
οὕτω κατασχὼν Θεόδωρος τὴν πόλιν,
ἀεὶ παρεῖχε πράγματα τοῖς λατίνοις,
τὰς σφῶν σκυλεύων καὶ κατατρέχων πόλεις.
ἐπῆλθε μὲν Βιζύῃ λατίνων πόλει,
πρὸς δ' αὖ γε Βρύσει χωρίοις θ' ὑπηκόοις,
καὶ πάντα πορθεῖ καὶ σκυλεύει τὰ πέριξ·
ἐπιστρατεύει καὶ μέχρι Βυζαντίδος,
καὶ τοῖς ἰταλοῖς ἐντίθησι δειλίαν·
οὗτος πρὸς Ἀσὰν τὸν κρατοῦντα Βουλγάρων
σπονδὰς ἔθηκε συμβάσεις τ' ἐνωμότους·
Ἀσὰν δ' ὑπῆρχεν οὗτος υἱὸς Ἀσάνου
τῶν βουλγάρων ἄρξαντος ἔμπροσθεν χρόνον·
ὅστις θανόντος τοῦδε τοῦ φυτοσπόρου,
καὶ τοῦ Βορίλα βουλγάρων σχόντος κράτος,
καθάπερ ἱστόρησε φθάσας μοι λόγος,
φυγὰς ἀπέδρα πρὸς σκύθας παριστρίους·
εἶτα σκυθικὸν ῥωσικὸν λαβὼν στῖφος,
ἐπιστρατεύσας τῷ κρατοῦντι Βορίλᾳ
ἀνακαλεῖται τὴν πατρὸς κληρουχίαν,
καὶ κατὰ μάχην συμπλακεὶς, τοῦτον τρέπει,
ἑλών τε τυφλοῖ καὶ κρατάρχει βουλγάρων·
πρὸς τόνδε τοίνυν Ἀσάνην Ἰωάννην

sed borealem Byzantii viciniam
retinuerunt, cum Bithyniae partibus.
Deinceps vero quies a bellis erat.
Hoc rerum statu, cives Orestiados
mittunt ad Caesarem legationem supplicem,
valde rogantes ut submisso exercitu
ipsorum urbem gravi Latinorum
ereptam iugo libertati redderet.
Is ergo cum exercitu statim misit
protostratorem Isem et Cammytzem,
qui progressi illuc, in urbem facile
pronis excepti votis penetrarunt.
At Theodorus ille stirpe Angelus,
cunctae erat prope Macedoniae dominus,
finitimaeque Thraciae cum viciniis,
Rhodope excepta Achride Melenico:
(namque his terris imperabat Sthlabus)
Nunc age res gestas Theodori fabor.
Hic e Thessalia cum armis progrediens
ad Hadriani urbem semet contulit,
quam occupavit, incolis faventibus.
Quamobrem inde expulsae regiae copiae
in orientem rediere incolumes.
Sic Theodorus urbe hac potitus
numquam Latinis non erat molestus,
horum concursans urbes et depraedans.
Is Byziam quoque Latinorum urbem
insedit atque Brysin pagosque subditos,
cunctamque late diripuit viciniam.
Denique Byzantii moenia progressus usque
magnum Italicis intulit timorem.
Hic cum Asane Bulgarorum rege
inratum foedus amicitiae pepigit.
Erat hic autem Asan Asanis filius
eius qui olim imperabat Bulgaris;
isque excedente vita parente suo,
bulgaricumque regnum rapiente Borila,
veluti nostra historia iam retro dixit,
fuga trans Istrum in Scythiam evaserat:
mox comitante scythico rossoque milite
dominatori Borilae bellum inferens,
recuperavit patrium imperium:
aemulum enim acie profligatum,
captum caecavit; ipse regnum tenuit.
Cum hoc, ut dixi, Asane Iohanne

caesareae dignitatis usurpator
foedus pacificum statuit Theodorus;
tum etiam adfinitatem, nam Mariam
istius nothum filiam iustis nuptiis
germano fratri Manueli iunxit.
Sed enim paulo post contempto foedere,
contractoque plurimo copiarum numero,
bulgaro regnatori bellum intulit:
mox concurrentibus utrimque viribus
extremam cladem Theodorus pertulit,
eius dilapso turpiter exercitu.
Ipse indecore captus a Moesis barbaris
infelix ad Asanem vinctus ducitur
cum selectis nobilibus et praecipuis,
et cum ingenti vulgi multitudine.
Verum Asanes captum Theodorum
benignitate multa et honore habuit,
captivumque vulgus militum in patrias suas
libero pede solutumque metu
sivit reverti ob suum clementem animum;
quin et fortasse ob suam utilitatem.
Nam post emissos vinculis captivos,
statim cum proprio exercitu percurrit urbes,
easque obtinuit facile et sine proelio,
suaeque adiunxit ditionis oppidis.
Hadrianopolim occupavit urbem,
munitumque oppidum Didymotichum,
deinde Thraciam cunctamque Macedoniam.
Bolerum quoque coepit, Xanthiam, Serras,
Prilapum, latos Pelagoniae campos,
cum circumiectis omnibus castellis.
Cepit et Prespam, Deabolin, Achrin,
Albaniam cunctam, illyricam provinciam,
Valachiae quoque concursavit fines;
postremo in patriam reducem tulit pedem.
Oppida vero partim nobis cessit,
partim in sua retinuit potestate.
Ob has res gestas visus est Asanes
vir admirandus, cunctis laudabilis:
clemens reapse erat mitisque admodum,
nec subditorum caedibus indulgebat,
neque saevitia barbaris ingenita
stirpisque velut propria hic laborabat:
nec rursus nostro sanguine gaudebat,
velut priores impii reges bulgari;

ἄναξ ἐπακτὸς Θεόδωρος ὡς ἔφην,
εἰρηνικὰς θεὶς συμβάσεις μεθ᾽ ὁρκίων
ϗ κῆδος ἔδρα, τοῦδε παῖδα Μαρίαν
τὴν ἐκ νοθείας προσλαβὼν νύμφην φίλην
εἰς αὐτάδελφον τὸν Μανουὴλ ἐννόμως·
μετὰ δὲ μικρὸν συμβάσεις διαλύσας
ϗ συναλίσας στρατιᾶς πλεῖστον στῖφος,
ἐπεστράτευσε βουλγάρων ἀρχηγέτῃ·
ϗ συῤῥαγείσης ἐξ ἑκατέρων μάχης
ἧτταν ὑπέστη Θεόδωρος ἐσχάτην,
αὐτοῦ στρατιᾶς ἀκλεῶς λελυμένης·
ϗ συσχεθεὶς αἴσχιστα μυσοῖς βαρβάροις
πρὸς Ἀσὰν αἰχμάλωτος ἀπήχθη τάλας,
μετὰ λογάδων προσγενῶν ἐντίμων,
ἄλλου τε πολλοῦ μυριαρίθμου στίφους·
ἀλλ᾽ Ἀσάνης μὲν Θεόδωρον κατέχων
πολλῆς θεραπείας τε τιμῆς ἠξίου·
πλῆθος δ᾽ ἐλατὸν ἐκλύει πρὸς πατρίδας
ποσὶν ἐλευθέροις τε ϗ δίχα φόβου
ἐπαναδραμεῖν ἐκ φιλανθρώπου τρόπου·
τάχα δ᾽ ἑαυτῷ ϗ τιθεὶς τὸ συμφέρον·
μετὰ γὰρ ἀπόλυσιν αὐτῶν εὐθέως
μετὰ στρατιᾶς ἐξιὼν πρὸς τὰς πόλεις
ᾕρει τε ταύτας εὐχερῶς ἄνευ μάχης,
ϗ τοῖς ὑπ᾽ αὐτὸν συνέταττε φρουρίοις·
τὴν Ἀδριανοῦ παραλαμβάνει πόλιν,
μεθ᾽ ἣν Διδυμότειχον ἀσφαλῆ πόλιν,
ἔπειτα Θρᾴκην Μακεδονίαν ὅλην,
Βουλερὸν εἷλε ϗ Ξάνθειαν ϗ Σέῤῥας,
ἄστυ Πρελάπου, Πελαγονίας πλάτη,
σὺν τοῖς πέριξ ἅπασι χωρίοις τόποις·
αἱρεῖ τε Πρέσπαν, Δεάβολιν, Ἀχρίδα,
ἀλβανὸν ἅπαν, ἰλλυριῶν τὸ κλίμα,
ϗ τῆς Βλαχίας τοὺς ὅρους κατατρέχει·
ἔπειτ᾽ ἐπανέζευξε πρὸς τὴν πατρίδα·
ϗ φρουρίων μέν τινα ῥωμαίοις νέμει,
ἄλλα δ᾽ ἀφῆκεν ὑφ᾽ ἑαυτὸν τυγχάνειν·
ἐντεῦθεν οὖν ἔδοξεν οὗτος Ἀσάνης,
θαυμαστὸς ἀνὴρ μακαριστὸς τοῖς ὅλοις·
ἦν γὰρ ἀληθῶς συμπαθὴς πρᾷος πάνυ·
οὐ γὰρ ἐχρῆτο καθ᾽ ὑπηκόων φόνοις,
οὐδ᾽ εἶχεν ὠμότητα τὴν ἐν βαρβάροις
σύμφυτον οἷον συμπεφυκυῖαν γένει,
ἢ ῥωμαϊκοῖς αἵμασιν ἐνετρύφα,
ὡς πρὶν κρατάρχαι βουλγάρων κακοτρόπως·

ἀλλ' ἦν ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος φύσει,
τῷ τοι ποθεινὸς αὔσοσιν ἦν βουλγάροις·
φρουρούμενος δὲ Θεόδωρος ὡς ἔφην
φιλοφροσύνης τ' ἀπολαύων ἐν χρόνῳ,
ἐπεὶ τυρεύειν μηχανὰς ἐφωράθη,
τοὺς ὀμμάτων ἔσβεστο λυχνοὺς ἐνδίκως·
αὐτοῦ δ' ἀδελφὸς Μανουὴλ ὁ δεσπότης
κατὰ μάχην ὢν καὶ φυγῇ κεχρημένος,
Θεσσαλονίκην καταλαμβάνει πόλιν,
καὶ τῆς δ' ἐκυρίευσε πραγμάτων δίχα
σὺν τοῖς γε λοιποῖς ἀστέων καὶ χωρίων
τοῖς κατὰ δύσιν ἐγκαταλελειμμένοις·
οὗτος καλεῖσθαι δεσπότης ἠρημένος
ἐχρῆτο μᾶλλον βασιλικοῖς συμβόλοις
ἐν ὑπογραφαῖς διὰ κοκκίνου γράφων,
πρὸς ὃν τις ἀπέσκωψεν εὐστόχως μάλα,
ὡς σοὶ προσᾴδειν ἁρμόδιον τυγχάνει
σὲ τὸν βασιλέα τε δεσπότην ἅμα·
καὶ Σθλάβος ἀνὴρ, οὗπερ ἐμνήσθην ἄνω,
ἐκ βουλγάρων φὺς προσγενὴς ὢν Ἀσάνη,
λαβὼν κατεῖχε φρούριον Μελενίκου,
καὶ τῆς Ῥοδόπης ἦρχε σὺν τοῖς φρουρίοις,
καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ χωρίοις ἀραρότως,
καὶ δεσποτικῆς ἀξίας γε τυγχάνει
πρὸς τοῦ κρατοῦντος Ἐρρὴ τῆς Κωνσταντίνου,
οὗ καὶ συνήφθη τῇ θυγατρὶ τῇ νόθῳ·
ἐνίοτ' οὗτος συνεμάχει λατίνοις,
ἐνίοθ' αὖθις βουλγάροις τοῖς φυλέταις,
καὶ Θεοδώρῳ τῷ κομνηνῷ πολλάκις,
τινὶ δ' ἁπάντων οὐ συνήρχετ' εἰς λόγον,
ἀλλοπρόσαλλος εὐρίπιστος τυγχάνων·
τοῦ δὲ κρατοῦντος ἰταλῶν τοῦ Ῥομπέρτου
βίον καταστρέψαντος ἐν Βοιωτίᾳ,
σφῶν Ἰωάννης παραλαμβάνει κράτος,
ἔξωρος ἀνὴρ, τῆς Σιὼν ῥὴξ τυγχάνων,
ὃς καὶ μάχην ἵστησι πρὸς βασιλέα,
μετά γε νηῶν ἐκπεπλευκὼς εἰς ἕω,
καὶ τῆς Λαμψάκου κατάρας νεωρίῳ,
πλέον δὲ μηδὲν δεδρακὼς, ὑποστρέφει·
ὁ γὰρ βασιλεὺς αὐσόνων Ἰωάννης
γενναῖος ἀντίμαχος ἦν ἀντιστάτης·
εἰ καὶ καθυπέστρεψεν ἄρτι τῆς μάχης
τῆς πρὸς καίσαρα Γαβαλᾶν ἀποστάτην·
εἰ καὶ τριήρεις καὶ δυνάμεις αὖ πάλιν
παλαιολόγῳ παραδοὺς Ἀνδρονίκῳ,

sed bono erat clementique ingenio,
et nostris aeque ac Bulgaris gratissimus.
Captivus vero, ut dixi, Theodorus,
et iam expertus diu benivolentiam,
postea moliri fraudes deprehensus,
meritam poenam excaecatus pertulit.
Eius autem frater Manuel despota
praedicto e proelio fuga se subducens
Thessalonicam urbem cursu petiit,
eiusque nullo resistente dominum
se gessit, atque urbium ceterarum,
quae ad occidentem reliquae sibi fuerant.
Hic cum vocari despota voluisset
regias tamen usurpabat tesseras,
nempe rubrica utens in subscriptionibus:
in quem iocatus est acute admodum
nescio quis dicens: congruit vocari,
ut est in psalmo, te regem et despotam.
Ille etiam Sthlabus, cuius antea memini,
bulgarus gente Asanisque adfinis,
insederat praesidium Melenici,
et Rhodopem tenebat cum castellis
eiusque montis pagis dominio firmo:
despotae quoque acceperat dignitatem
a byzantino imperatore Henrico,
cuius et uotham filiam habebat coniugem.
Hic nunc latinas sequebatur partes,
nunc Bulgaris favebat popularibus,
comneno quoque saepe Theodoro:
nemini vero firmam servabat fidem
homo desertor atque versipellis.
Iam cum Robertus italus imperator
vivendi finem in Boeotia fecisset,
Byzantii sceptrum Iohannes excepit,
decrepitus vir, qui Sionis rex erat.
Atque hic nostro Caesari bellum intulit
in orientem navibus directis,
atque occupato Lampsaci navali.
Verum nil ultra adgressus, retro cessit.
Iohannes enim imperator noster
validus erat obex et adversarius.
Qui quamquam bello vix perfunctus fuerat
adversus Gabalam caesarem rebellem;
et quamquam naves etiam cum militibus
Andronico traditas palaeologo

(qui magnus illi tunc erat domesticus)	ὃν εἶχε δομέστικον μέγαν τητινικαῦτα,
rebellis causa Rhodum amandaverat;	πρὸς τὴν Ῥόδον πέπομφε κατ' ἀποστάτου·
attamen paucis stipatus militibus	ἀλλ' οὖν μετρίους παραλαβὼν ὁπλίτας,
armis latinas incursiones repulit.	ὅπλοις ἀπεῖργεν ἐκδρομὰς τοῖς λατίνοις·
Insuper pugnam adversus rebellem	ϗ τὰ κατὰ μάχην δὲ τὴν ἀποστάτου,
prospero eventu gessit Palaeologus	αἴσιον ἔσχε παλαιολόγῳ πέρας,
et ex sententia caesaris Iohannis.	ϗ κατὰ νοῦν τείνοντα τοῦ βασιλέως.
Imperatore Latinorum mortuo,	τοῦ λατινάρχου δ' ἐκλελοιπότος βίον,
heres imperium Balduinus adiit,	κληροῦχος ἀρχῆς Βαλδουῖνος γίνεται,
vir mitis ac modestus et gratiosus.	ἤπιος ἀνὴρ, σωφρονικὸς, χαρίεις·
At Caesar noster subditorum auctis	ἄναξ δὲ τιθεὶς τοῖς ὑπηκόοις σθένος,
viribus, et securae pacis munere	ϗ τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἄστεσι ϗ χωρίοις
per cuncta imperii oppida florente,	εἰρηνικὴν σύναρσιν εὖ τε ϗ πλάτος,
perterrefactis hostibus et repressis;	ἐναντίοις δὲ συστολὴν ϗ δειλίαν,
adfinitatem quoque, quaesitis nuptiis,	κῆδος τε κατήλλαξε μνηστείαν θ' ἅμα
cum Bulgarorum rege Asane iunxit,	πρὸς τὸν κρατοῦντα βουλγάρων τὸν Ἀσάνην,
iuratamque fidem rursus obtulit	ϗ πιστὰ συντέθεικεν ὅρκια πάλιν,
et firmas amicitiae conditiones:	σπονδὰς ἐνωμότους ϗ συμφωνίας·
nempe ut utilem operam conferret sibi	ὡς εἰ παρείκοι συγκροτοῖτο προσφόρως,
Bulgarus et bellorum socius fieret:	ϗ συμμαχοῖτο πρὸς μάχας ἐναντίων·
idem vicissim, si romano auxilio	ϗ πάλιν εἰ δέοιτο χειρὸς αὐσόνων,
forte indigeret, frustra non requireret.	καταπολαύοι βουλγάρων ἀρχηγέτης·
His quemadmodum dixi constitutis,	τούτων πραχθέντων ὅνπερ εἰρήκειν τρόπον,
profectus est Asanes Callioupolim	συνέρχεται δὲ πρὸς πόλιν τὴν Καλλίου
cum tori socia, filiaque Helena,	μετὰ συνεύνου ϗ θυγατρὸς Ἑλένης,
ad Caesarem reginamque praesentem ibi,	Ἀσὰν βασιλεῖ ϗ βασιλίδι τότε,
et liberorum celebrarunt nuptias;	ϗ συντελοῦσι συνάφειαν υἱέων·
Asanis nempe filia datur Helena	Θεοδώρου λάσκαρι συνεζευγμένου
Lascari Theodoro in matrimonium:	Ἀσὰν θυγατρὶ κατὰ νόμους Ἑλένῃ·
benedixitque nuptiis patriarcha	ἐπευλόγει δὲ τοὺς γάμους ἀρχιθύτης
rei gestae praesens Germanus venerabilis.	θεῖος Γερμανὸς συμπαρὼν τελουμένοις,
Tempore illo Ternobi archipraesul	τῷ τηνικαῦτα ποιμενάρχης Τερνόβου
metropolitae bulgaro antea subditus	τῷ Βουλγαρίας (1) ὑποκείμενος θρόνῳ,
patriarchalem titulum obtinuit	οὐκ οἶδ' ὅπως κέκριτο συνόδου κρίσει
nescio quo sacrae synodi iudicio	θεσπίσματι τε τοῦ κρατοῦντος αὐσόνων,
decretoque simul nostri Caesaris	τιμὴν πατριάρχου γε ϗ κλῆσιν ἔχειν,
qui adfinitati tribuit hanc regiam gratiam.	κήδους τυχόντων τῶν κρατούντων οἱ χάριν·
Post celebratos nuptiarum ritus	ἐπεὶ δ' ἐπεπλήρωτο τὰ κατὰ γάμους,
regina Irene cum novitiis sponsis	βασιλὶς Εἰρήνη μετὰ ἅμα νυμφίοις
in orientem redux domum petiit;	οἴκαδ' ἀπῄει κατὰ τοὺς ἕω τόπους·
et bulgara regina in Moesiam rediit.	πρὸς Μυσίαν δ' αὖ ἡ βασιλὶς Βουλγάρων·
At reges ambo stipati exercitibus	δυὰς δ' ἀνάκτων σὺν δυνάμεσι πάλιν
Thraciam Macedoniamque percurrebant,	Μακεδονίαν κατέδραμε ϗ Θράκην,

(1) Rectius Acropolita ait Κωνσταντινουπόλεως. Neque certe Iohannes graecus imperator decretum condidisset de episcoporum bulgarorum inter se praerogativis.

ϗ λατινικὰ χωρία τε ϗ πόλεις
αὐτοῖς διεῖλον ϗ κατέσχον ἀμάχως·
τὰ Μάδυτα (1) μὲν ϗ Χεῤῥονήσου πλάκα
πόλιν Καλλίου σὺν ὄρει τὲ τοῦ Γάνου
μάχῃ παρεστήσατο προφθὰς ὁ κράτωρ,
οὗ ϗ πόλιν ἔκτισε πρὸς πόδας ὄρους·
ἀρχῆς δ' ὅρους ἔπηξεν ἄχρι Μαρίτζης·
τὰ δ' αὖ κατ' ἄρκτον προσνενευκότα μέρη
κληρουχίαν εἴληφε βουλγάρων ἄναξ·
ϗ μέχρι δ' αὐτῶν τειχέων Βυζαντίδος
ἄνακτες ἄμφω προσπελάζουσιν ὅπλοις,
ϗ πτοίαν οἵαν ἐντιθοῦσι λατίνοις·
ἑκάτερος δ' ἔπειτα τῶν βασιλέων
χειμῶνος ὑπέστρεψεν εἰς κραταρχίαν.
ὁ μέν γε Θεόδωρος ἄνακτος γόνος
ἄνηβος ὤν τις ϗ νεώτατος φύσει
εἰ ϗ συνῄει μηδαμῶς γε τῇ κόρῃ,
πλὴν ἀλλ' ἀνῆκτο σὺν Ἑλένῃ συζύγῳ
πρὸς βασιλίδος εὐμενῶς φιλοφρόνως·
μεταμεληθεὶς δ' ὡς ἐνῆν ἀπεικάσαι
ἐφ' οἷς Ἀσὰν δέδρακε πρὸς βασιλέα,
στείλας πρὸς αὐτὸν ἐκλιπαρεῖ σὺν δόλῳ
αὐτῷ σταλῆναι τὴν φίλην θυγατέρα
προσρήσεως τὲ ϗ φίλης θέας χάριν
ἐν Ἀδριανοῦ τῇ πόλει σκηνουμένῳ
μετὰ στρατιᾶς ϗ συνεύνου φιλτάτης,
μετὰ δ' ἐπανήκειν γε πρὸς τὸν γαμέτην·
σταλεῖσαν οὐκοῦν προσλαβὼν φυτοσπόρος
οὐκέτι μεθῆκε ϗ δακρύουσαν μάλα
ἐπαναδραμεῖν, ὡς ὑπόσχεσις, πάλιν·
ἀλλὰ σὺν αὐτῇ πρὸς μυσοὺς ἀποτρέχει,
μεθεὶς ὀπαδοὺς εἶναι παλινδρόμους·
εἶτα σκυθικὸν μυριάριθμον στίφος
Ἴστρον περάσαν σὺν γυναιξὶ ϗ τέκνοις,
ἄκοντος Ἀσὰν, δι' Αἵμου ϗ Ῥοδόπης
χύδην ἐπῆλθε Μακεδονίας τόποις,
ϗ τήνδ' ἐληΐσαντο σὺν πάσῃ Θρᾴκῃ,
εἰς Αἶνον αὐτὴν πεφθακότες τὴν πόλιν·
ϗ τὰ πρὸς ἑσπέραν γε νεύοντα μέρη·
ὧν οἱ μὲν εἶχον τὰς νομὰς ἐλευθέρας,
ϗ ποταμὸν Εὗρον ὠνομασμένον,
ὃς ἐκβολὰς τίθησιν εἰς Ἀμφιτρίτην·
οἱ δ' αὖ ἐνηυλίζοντο τοῦδε χωρίοις,
κἀν τοῖς πεδίοις ϗ τόποις παραλίοις,

et latina castella urbesque captas
absque labore bellico dividebant.
Madyta quidem et tractum Chersonesi,
Ganum etiam montem et Calliupolim
antea noster bello Caesar ceperat:
oppidum quoque ad montis pedem struxerat;
finesque imperii protulit Maritzam usque:
verum regiones reliquas ad boream sitas
rex Bulgarorum sibi vindicavit.
Quin adeo byzantina usque ad moenia
cum armis ambo reges adpropinquarunt,
incutientes mirum Latinis metum:
verum instante hieme rex uterque
in suum reversus est deinde imperium.
Iam Theodorus imperatoris filius
impubes adhuc teneraque aetate,
quamquam puellae nondum idoneus erat,
diversabatur tamen cum sponsa Helena
apud reginam matrem amantissimam.
Sed enim Asan, ut credere par erat,
gestae cum nostro Caesare rei paenitens,
misso legato, precibus fallacibus
ad se reduci petiit filiam suam,
ut eius alloquio et visu frueretur,
quoad versaretur in Hadriani urbe
coniuge cum dilecta et cum exercitu;
ad sponsum suum postea reversuram.
Igitur missam filiam parens perfidus
haud iam remisit, lacrimantem licet,
neque promissum reditum concessit:
verum cum ipsa abiit in Moesiam;
comites tantum retro iussit cedere.
Mox infinita Scytharum multitudo
Istro traiecto cum feminis ac liberis,
invito Asane, per Aemum atque Rhodopen
effusa est in agrum Macedoniae,
cum universa Thracia hunc depopulans:
Aenumque usque pervenerunt urbem
atque ad occiduas item partes Scythae:
quorum alii liberis vagabantur tribubus
qua se flumen Hebrus in mare exonerat;
alii occupatis villulis utrimque
in huius ora stationem fixerant,
et per planitiem locaque maritima;

(1) Hoc nomen v. 7987. effertur singulari numero.

unde ruentes praedis indulgebant
urbes capiendo, pagos exurendo,
scythica ubique facta solitudine,
Denique captivam turbam in graecis urbibus
hastae suppositam pecunia commutabant.
Ast Italorum impudens gens foedifraga
ingenti adversus nostros ira exaestuans
ob inflictas a Caesare clades varias,
cum Scythis et Asane foedus pepigit;
et sic cum armis scythicis et bulgaricis
contra romanum Caesarem commovit bellum.
Ergo accesserunt ad Tzuruli arcem,
atque hanc machinis undique cingentes
summis oppugnabant connisi viribus,
iaculis ex adverso saxisque iactis,
atque tormentis muros suffodientes
nihil excidio idoneum omittebant.
Verum omnes machinae, arcus, tela
in irritum lusumque recidebant.
Erat enim arcis praeses duxque belli
Nicephorus et nomine et factis victor
Tarchaniotarum genitus familia,
qui domestici magni gener erat
Andronici gente palaeologi,
cuius seniorem filiam Mariam duxerat,
Idem et regiae mensae pincerna erat;
mox et magnus domesticus fuit creatus:
vir sane fortis prudens et magnanimus,
admodum religiosus Dei famulus,
fortuna et rebus bellicis praeclarus,
Hic ob relatas nobilis victorias.
hostibus erat firmus adversarius,
quorum phalanges repellebat fortiter
divino auxilio fretus et arte bellica.
Ecce autem rebus ita se habentibus
Asani, ut dixi, ad bellum incumbenti
nuncius venit plenus amaritie
quod eius simul uxor ac filiolus,
atque archipraesul Ternobi, repente
vitam cum morte nuper commutaverant.
Quibus ille auditis, omisso bello,
statim in Moesiam maturavit reditum,
igne consumptis bellicis tormentis.
Tunc et Latina derelicta phalanx
Byzantium sibi redeundum censuit,

ἐφ' ὧν ἰδέαν ἐσκύλευον τὰ πέριξ,
αἱροῦντες ἄστη, πυρπολοῦντες χωρία,
ϗ πάντα δρῶντες σκυθικὴν ἐρημίαν·
τοὺς δ' αἰχμαλώτους εἰς πόλεις τὰς αὐσόνων
πωλοῦντες ἦγον ἀργύρῳ ϗ χρυσίῳ·
τὸ δ' ἰταλῶν ἔκσπονδον ἀναιδὲς γένος
κατ' αὐσόνων μῆνιν τε ϗ χόλον τρέφον
ἐφ' οἷς κακῶς πέπονθεν ἐκ βασιλέως,
συνῆλθεν Ἀσὰν ϗ σκύθαις εἰς συμβάσεις·
ϗ σὺν στρατιᾷ σκυθικῇ ϗ βυλγάρων
ἐπ' αὐτὸν ὁρμᾷ τὸν κρατάρχην αὐσόνων·
ὡς δ' ἧκον ἔνθ' ἔρυμα Τζυρούλου πέλει
περιλαβόντες μηχαναῖς πάσαις τόδε,
μάχην ἐπ' αὐτὸ καρτερὰν συνεκρότουν,
τόξοις λίθοις βάλλοντες ἐξ ἐναντίας,
ϗ μηχαναῖς τύπτοντες αὐτοῦ τὰς βάρεις,
ϗ πάντα δρῶντες ὥστε πορθῆσαι τόδε·
ἀλλ' ἦσαν αὐτοῖς μηχαναὶ τόξα βέλη
ἄπλα πάντα ϗ σαφὴς ληρῳδία·
ὁ γὰρ ἔσω φρούραρχος ἢ στρατηγέτης
Νικηφόρος κλήσει τε ϗ τρόποις πλέον
ταρχανειωτῶν ἐκ γένους κατηγμένος,
ὁ τοῦ μεγάλου δομεστίκου νυμφίος
παλαιολόγων ἐκ φυλῆς Ἀνδρονίκου,
εἰς πρωτόπαιδα Μαρίαν θυγατέρα,
τῆς βασιλείου τραπέζης ὑπηρέτης,
μετὰ δὲ δομέστικος ὀφθείς τις μέγας,
ἀνδρεῖος ἀνὴρ συνετὸς ϗ γεννάδας,
θεοῦ θεράπων νουνεχής θ' ὑπηρέτης,
ταῖς εὐτυχίαις ϗ στρατηγίαις μέγας·
ὃς ταῖς κατ' ἐχθρῶν ἀναδούμενος νίκαις,
στεῤῥός τις ἀντίμαχος ἦν ἀντιστάταις
ἀποτρέπων φάλαγγας αὐτῶν εὐψύχως,
θεοῦ σθένει τε ϗ στρατηγίας τέχνῃ·
οὕτως ἐχόντων ὡς ἔφην τῶν πραγμάτων,
Ἀσὰν τολυπεύοντι τὰ κατὰ μάχην,
ἀγγέλλεται μήνυμα μεστὸν πικρίας,
ὡς σύζυγός τε ϗ σὺν αὐτῇ παιδίον,
ϗ Τρινόβου πρόεδρος αὐτίκα μάλα
τεθνᾶσιν ἤδη τὸν βίον λελοιπότες·
ὡς οὖν ταῦτ' ἠκούετο, λύσας τὴν μάχην,
εὐθὺς ἐπανέζευξε πρὸς τὴν Μυσίαν,
πυρὶ παραδοὺς τειχέων καθαιρέσεις·
μόνον δὲ φῦλον ἰταλῶν λελειμμένον,
ϗ τοῦτ' ἐπανέζευξε πρὸς Βυζαντίδα,

ἄστυ λελοιπὸς ἀσινὲς βλάβης δίχα·
Ἀσὰν δὲ συνεὶς συμφορᾶς τὴν αἰτίαν
ὡς ἔκτισις πέφυκε τῆς ἐφορκίας,
πρεσβεύεται τάχιστα πρὸς βασιλέα,
ἀνανεῶν κῆδος τε ϗ συμβιβάσεις,
ἃ δέδρακε πρὶν ἠθέτησε δ' ὑστέρως·
ὁ δ' ἀσμένως ἀκούσει πρεσβείας λόγους,
ϗ σπένδεται δὴ συγγινώσκει τ' αὖ μάλα
μετανοοῦντι βουλγάρων ἀρχηγέτῃ,
ἐφ' οἷς κακῶς ἔπραξεν ὅρκους συγχέας·
ὃς λοιπὸν ἐκπέμπει ϗ θυγατέρα,
ϗ συμβιβάσεις ἐμπεδοῖ ϗ φιλίαν,
ϗ πάλιν αὐσόνων τε βουλγάρων μέσον
ὑπῆρχεν εἰρήνης τε ϗ φιλίας κλέος.
ἐξαπορηθεὶς τοῖς ὅλοις Βαλδουῖνος
ὡς συνελαθεὶς εἰς πόλιν πανταχόθεν,
πρὸς τοῦ κρατοῦντος αὐσόνων Ἰωάννε
πρὸς ῥῆγα Φράγγων ἐν τριήρεσι πλέει,
ϗ συμμαχικὸν προσλαβὼν πλεῖστον μάλα,
ϗ διοδεύσας Γαλλίας Ἰταλίαν,
εἰς Παιόνων ἔφθασε λιπαρὰν χθόνα·
ἀφ' οὗ περάσας τὸν βαθυδίνην Ἴστρον,
προσέσχε μυσῶν τοῖς ἀποκρήμνοις τόποις,
οἳ ϗ παρέσχον δίοδον τοῖς λατίνοις,
τὰς πρὸς κρατοῦντα σπονδὰς ἠθετηκότες·
εἷλον δ' ἰταλοὶ ϗ Τζουρουλὸν τηνικάδε
σκύθας ἔχοντες συμμάχους περιστρίους
τοῦ Πετραλίφα πρὸς φυλακὴν φρουρίου,
ὄντος δὲ ὄντος εὐγενοῦς στρατηγέτου·
ἄναξ δ' ἐπελθὼν Νικομηδείας τόποις
δι' ὑγροχείρου στρατιᾶς ῥωμαλέας,
Δακιβύζης φρούριον εἷλε τῇ μάχῃ,
ἔρυμά τ' ἄλλ' ᾧ κλῆσις Νικητιάτης,
ϗ λείαν ἀπήλασε πλῆθος λαφύρων·
πέπονθε δ' ἄλλως ἐν στόλῳ δυστυχίαν·
τοῦ γὰρ κοντοφρὲ Μανουὴλ κεκλημένου
ἀνδρὸς στρατηγοῦ, δεξιοῦ ναυαρχίαν,
ὄντος στολάρχου τοπρὶν, εὐτύχει στόλος·
ὡς δ' Ἰαφρὲ ναύαρχος ἐκ βασιλέως
ἀντικαταστὰς ἰταλοῖς συνεπλάκη,
ἧτταν ὑπέσχε παρὰ τούτων ἐσχάτην,
τρισκαίδεκα ναῦς ἀποβαλὼν ἐν μάχῃ·
ταῦτα μὲν οὕτω ἔσχηκε τόνδε τὸν τρόπον·
ὁ δ' Ἀσάνης ἔστεργε συμβάσεις τέως,
εἰ μὴ καθαρῶς ἀλλὰ τὸ πλέον μέρος·

et sic Taurulus perstitit incolumis.
Tunc vero Asanes infortunium suum
iustam periurii poenam esse intelligens,
protinus misit ad Caesarem legatos
pacem instaurans et adfinitatem,
quam olim is compositam mox resciderat.
Caesar libenter legationem audiit,
foedusque renovavit, et veniam obtulit
resipiscenti Bulgarorum segi
de violato fidei iuratae iure;
qui mox et filiam remisit ad sponsum,
et confirmavit foedus amicitiae.
Atque ita rursus inter nos ac Bulgaros
benivolentiae ac pacis munus floruit.
At Balduinus rebus suis desperans,
propterea quod in urbe Constantinopoli
prorsus conclusus esset a nostro Caesare;
adnavigavit ad Francorum regem,
a quo permagnis instructus auxiliis
permeatisque Gallis atque Italia
ad Paeonum pervenit pingue solum;
ubi traiecto maximo Danubio
accessit ad montanas Moesorum sedes,
qui transitum Latinis concesserunt,
contra promissas Caesari conditiones.
Tunc Tzurulum quoque ceperunt Itali
auxiliantibus Scythis Istri accolis;
quamquam illius arcis custodia tradita
nobili duci Petraliphae fuerat.
Nicomediensem Caesar invadens agrum
forti ac potente stipatus exercitu
vi superavit Dacibyzae castellum,
aliamque arcem dictam Nicetiatae,
magnamque praedae copiam inde abegit.
Verum accepit mari detrimentum.
Quoad enim Manuel contophreus
dux sapiens et rei nauticae peritus
navarchus praefuit, classis bene habuit:
sed postquam id officium obtinuit Iaphreus
a Caesare, et cum Italis pugnam iniit,
summam ab his perpessus cladem est,
in proelio amissis tredecim navigiis.
Atque hic fuit praedictae eventus rei.
Asanes autem in foedere manebat,
etsi non prorsus, attamen ex parte.

Is defuncta sibi, ut supra diximus,
ungarica consorte, secundis nuptiis
duxit uxorem contra ius canonicum
Theodori filiam comnenangeli,
quem ipse olim oculis orbaverat,
nomine Irenem, aspectu formosissimam,
fratris adfinitatem haud reveritus.
Erant huic Theodoro quatuor liberi,
Iohannes, et Demetrius, atque Anna,
denique Irene uxor Asanis bulgari;
quae apud ipsum peperit tres liberos
Michaelem, Mariam, et Theodoram.
Carcere porro emissus ob istas nuptias
Theodorus ille, de quo saepe diximus,
Thessalonicam venit haud absque dolo:
nam cum galero pannosaque veste
clam intra moenia oppidi receptus,
coniuratorum conspiratis viribus
fratrem, ut dicam breviter, in vincla coniicit,
pristinum ipse dominatum recipit.
Mox unum e suis liberis Iohannem
insignibus ornari regiis voluit,
atque hunc regem appellari iussit;
ipse suscepit reipublicae curam.
Porro germanum exulem ad urbem Attali
expulit, eiusque coniugem remisit,
o fortunae inconstantiam! ad patrem Asanem.
Ceteroqui Manuel profectus Pergamo
ad caesarem Iohannem supplex venit,
eiusque nactus pium patrocinium,
atque ut par erat peramanter habitus,
pecunia instructus itemque sex triremibus,
quibus ad terram posset tuto exscendere,
ad Valachiae oras direxit cursum:
cumque appulisset naves Demetriadem,
contractis brevi copiis occupavit
Pharsala, Platamonem et Larissam.
Mox in colloquium venit cum duobus
fratribus, Theodoro caeco et Constantino:
quibus obtemperans, iusiurandum violat,
volens scilicet nolens, ut ait proverbium,
quod nuper nostro Caesari praestiterat;
et cum germanis societatem iniit.
Sed enim paulo post hic Manuel moriens

τούτῳ θανούσης ὡς ἔφην τῆς συζύγου
τῆς ἐξ Οὐγγρίας, πρὸς γάμους γε δευτέρους
ἠγάγετ' ἀθέσμως τὲ καὶ παρανόμως
τὴν Θεοδώρου παῖδα κομνηναγγέλου
ὃν φωτὸς ἐστέρησε τὸ πρὶν ὀμμάτων,
κλῆσιν Εἰρήνην, ἀγαθὴν ὄψιν πάνυ,
μὴ κασιγνήτου κῆδος (1) ἐν νῷ λαμβάνων·
παίδων δ' ὑπῆρχε τετρακτὺς Θεοδώρῳ,
Ἰωάννης τὲ Δημήτριος σὺν Ἄννῃ,
Εἰρήνη τ' αὖ σύνευνος Ἀσὰν βουλγάρου,
ἣ παῖδας οἱ τρεῖς ἀποτέξασα φθάνει
Μιχαὴλ, Μαρίαν τε καὶ Θεοδώραν·
εἱρκτῆς δὲ δεσμῶν ἐκλυθεὶς γάμους χάριν
ὁ μνημονευθεὶς Θεόδωρος πολλάκις,
Θεσσαλονίκην καταλαμβάνει πόλιν·
μετὰ φενάκης δ' εὐτελοῦς τε ῥακίου
εἴσω παρελθὼν τῆσδε λαθὼν τειχέων
συνιστόρων σθένει τε καὶ συνεργίᾳ
δεσμοῖ τ' ἀδελφὸν, ἐν κεφαλαίῳ φάναι,
καὶ τὸ πρὶν ἀνείληφε τῆς χώρας κράτος·
εἶτ' Ἰωάννην υἱέων φίλων ἕνα
τοῖς βασιλικοῖς ὡραΐσας συμβόλοις,
πρὸς δ' αὖ καλεῖσθαι θεσπίσας βασιλέα,
αὐτὸς διῆπε πραγμάτων τὰς φροντίδας·
τὸν σύγγονον δὲ πρὸς πόλιν τὴν Ἀττάλου
ἔπεμψεν ἐξόριστον, αὐτοῦ δ' εὐνέτιν
Ἀσὰν πατρὶ πέπομφεν, ἀστάτου τύχης·
ἀλλὰ Μανουὴλ ἀπάρας ἐξ Ἀττάλου
πρὸς τὸν χαριτώνυμον ἄνακτα τρέχει,
καὶ τοῦδε τυχὼν εὐμενοῦς γε προστάτου
φιλοφρονηθεὶς δ' ἱκανῶς ὥσπερ δέον,
χρήματα λαβὼν καὶ τριήρεις ἓξ πάλιν
δι' ὧν κατασχεῖν ἠδυνάσθη τὸν τόπον,
πρὸς τὰ Βλαχίας ἐξαπεστάλη μέρη·
καὶ καταλαβὼν Δημητριάδος τόπον,
στράτευμ' ἱκανὸν ἐν βραχεῖ συναλίσας,
ἄρχει Φαρσάλων, Πλαταμῶνος, Λαρίσσης·
εἶτα συνῆλθε τοῖν δυοῖν ὁμαιμόνοιν
πηρῷ Θεοδώρῳ τε καὶ Κωνσταντίνῳ,
καὶ τοῖσδε πεισθεὶς ἀμελεῖ τῶν ὁρκίων
ἑκὼν ἄκων ὥς φασι καὶ συγκειμένων
τῶν πρὸς κρατάρχην αὐτάνακτ' Ἰωάννην·
ἐσπείσατο σφίσι δὲ καὶ συνεκράθη·
μετ' οὐ πολὺ θνήσκων δὲ Μανουὴλ ὅδε

(1) Recole v. 8068.

ἐχρῆτο πολλῷ ϗ πικρῷ μεταμέλῳ
παραβασίας ὁρκίων φρικαλέων·
λείπει δὲ βίον ϗ βασιλὶς Εἰρήνη,
ϗ πρὸς μονὰς βέβηκε τὰς οὐρανίους,
γυνὴ φίλοικτος, ἀρχικὴ, σώφρων, ξένη,
χάρισι πολλῶν ἀγαθῶν κοσμουμένη·
μετὰ βραχὺ δὲ ϗ κρατάρχης βουλγάρων
ἀνθρώπινον λέλοιπεν Ἀσάνης βίον,
ἤπιος ἀνὴρ ϗ φιλοικτίρμων φύσει,
ἄριστος ὀφθεὶς παρὰ μυσοῖς βαρβάροις,
εὐεργετικὸς αὔσοσι ϗ φυλέταις,
πᾶσιν ἐπαρκῶν τὰς σιτήσεις ἀφθόνους,
μερίδα ϗ μέλλοντι προσνέμων βίῳ·
τούτου τελευτήσαντος, ἀρχὴν βουλγάρων
παῖς Καλλιμάνος παραλαβὼν κατέχει,
ὃν βασιλὶς ἔτικτεν αὐτῷ Μαρία
ἐκ παιόνων ἔχουσα σειρὰν τοῦ γένους·
ὑπῆρχεν αὐτῷ ϗ σύναιμος ἡ Θάμαρ,
ἐκ δ' ἀγγελίνης Εἰρήνης Ἀσὰν ἔφυ
Ἄννα, Μιχαὴλ, ϗ σὺν αὐτοῖς Μαρία·
Καλλιμάνος γοῦν κράτος ἀνεζωσμένος
τὰς πρὸς κρατάρχην ἐμπεδοῖ συμβιβάσεις,
ϗ πάλιν εἰρήνη τις ἦν ἐν τῷ μέσῳ·
πηρὸς δὲ Θεόδωρος σὺν Ἰωάννῃ
Θεσσαλονίκης ἐκράτει ϗ τῶν πέριξ·
μεθ' οὓς ὑπῆρχε δεσπότης Κωνσταντῖνος
πηροῦ σύναιμος ϗ Μιχαὴλ ἔγγονος,
μυσῶν κραταρχῶν Μανουὴλ τε τοῦ λάχους.
οὕτως ἐχόντων πραγμάτων, Ιωάννης
στρατηγετῶν κράτιστος, ἀνάκτων κλέος,
βουλεύεται δὴ καθελεῖν Ἰωάννην
τῆς βασιλικῆς ἀξίας ϗ τοῦ θρόνου,
ὡς τήνδε κατέχοντα μάλ' ἀναξίως·
ὅθεν παρ' αὐτὸν εἰσκαλεῖται καθ' ἕω
τὸν Ἰωάννου Θεόδωρον πατέρα,
ἄναξ φρονήρης ϗ τιμᾷ φιλοφρόνως·
εἶτα δυνάμεις ῥωμαϊκὰς σκυθίδας
ἃς εἶχε κλῆρον ἰδιαίτατον δράσας
εὖ συναθροίσας, ἐκστρατεύει προφρόνως
κατ' Ἰωάννου διὰ Μακεδονίας·
Χριστοῦ πόλιν οὖν παραμείψας Στρυμμόνα,
προσέσχε φρουρίῳ γε τῷ τῆς Ῥεντίνης
πάμπαν ἐρήμῳ τῶν συνοικούντων ἔσω,
ἀποδρασάντων τῶν φυλάκων ἐκ φόβου·
ὃ ϗ λαβὼν, φύλακας ἔνδον εἰσάγει·

amaram prae se tulit paenitentiam
ob violatam fidei religionem.
Regina quoque Irene vita excessit
atque ad caelestes transiit stationes;
misericors, pudica, imperio digna,
mirabilis et affluens virtute mulier.
Paulo post etiam Bulgarorum dominus
deseruit mortalem Asanes vitam,
vir clemens et misericors natura,
optimus sine dubio inter Moesos barbaros,
beneficus in nostros et cives suos,
cunctis dilargiens vitae subsidia,
partem sibi reponens futuro saeculo.
Hoc vita functo, regnum Bulgarorum
ipsius filius excepit Callimanus,
quem ex regina susceperat Maria
genus de populo Paeonum trahente.
Erat huic etiam Thamar germana soror.
Irene vero peperit angelonyma
Asani Michaelem, Mariam, Annam.
Iam vero Callimanus imperio adito
cum nostro Caesare foedus renovavit;
eratque rursus pax ambobus populis.
Theodorus autem caecus cum Iohanne
Thessalonicam cum locis finitimis
regebat, et sub illis caeci frater
despota Constantinus, et demum Michael
Manuelis nepos partem Moesiae.
Hoc reipublicae statu, Caesar noster
optimus imperator et gloria regum
Iohannem illum thessalonicensem
imperatorio statuit detrahere gradu,
quem iste nullo possidebat iure.
Quare in orientem prudente consilio
Iohannis patrem Theodorum vocat,
atque benivolis excipit officiis.
Deinde copiis propriis atque scythicis,
quarum selectam manum sibi adsciverat,
egregie comparatis, in Macedoniam
contra Iohannem pergebat alacriter:
praeterveetusque Strymmona et Christopolin
ad Rhentinae castellum castra transtulit,
quod sane offendit incolis desertum,
eius dilapsis prae metu custodibus;
ipse occupatum muniit praesidio.

Illinc deinde cum potente exercitu
Thessalonicam propere contendit,
et prope moenia fixit tabernacula
Caesar cum omni bellico apparatu:
cuius dispersi copiarum manipuli
omne vastabant late territorium
praedam agentes proximis e villis:
praecipue vero Scythae molesti erant,
dum perpetuis per agrum incursionibus
scythicam facerent ubique solitudinem.
Interim classis litora infestabat
cuius navarchus fortis Contophreus erat.
Caesaris castra sequebantur duces
viri praecipui strenui mavortii,
Andronicus inclytus palaeologus
expertus dux et magnus domesticus:
Raulus item protovestiarius,
egregiusque Tornices Demetrius:
et qui consilium publicum regebat
Tarchaniotarum de gente Nicephorus:
protosebastus item Contostephanus,
et Petraliphas magnus chartularius,
cum aliis multis claris senatoribus.
Dum ibi incumbit ad bellum exercitus,
ecce defertur nuncius ad Caesarem
quod Tachariorum gens commisso proelio
vires Turcarum penitus fregisset.
Morari Caesar nequiens, omissa
obsidione conditiones obtulit,
et mediatorem rei legatum misit
ipsum Iohannis patrem Theodorum.
Mandabat autem Caesar ut Iohannes
imperii cuncta deponeret insignia
calceos rubros, pyramidis lapillum;
nomenque et dignitatem haberet despotae,
benivolumque animum servaret Caesari.
His actis, imperator inde abscessit
post confirmatum sacramento foedus,
Theodorumque Angelum filio tradidit.
Reverso autem Caesari in orientem
Iathatines sultanus Iconii
misit legatos atque enixis precibus
ab eo suppetias petiit et societatem,
male mulcatus scilicet a Tachariis
deque rerum summa iam periclitans.

ἔπειτ᾽ ἐκεῖθεν σὺν στρατῷ ϗ δυνάμει
ἐφίσταται τάχιστα Θεσσαλονίκῃ·
ἧς τειχέων ἄγχιστα πηγνύει φέρων
σκηνὰς βασιλεὺς τε ϗ παντευχίας·
παρὰ δ᾽ ἑαυτῷ τῶν στρατευμάτων στῖφος
ἃ πάντ᾽ ἐδῄουν ἐκδρομαῖς κεχρημένα,
ληλατοῦντα τὰ πρόσοικα χωρία·
σκύθαι δὲ μᾶλλον ἠφάνιζον πλειόνως
συχνῶς ἐπιόντες γε πάντα τὰ πέριξ·
ϗ ταῦτα δρῶντες σκυθικὴν ἐρημίαν·
ὁ δ᾽ αὖ στόλος πάραλα κατεπυρπόλει
οὗ περ στολάρχης Κοντοφρέ τις γεννάδας·
εἵποντο τῷδε βασιλεῖ στρατηγέται
ἄνδρες λογάδες ἀρεϊκοὶ γεννάδαι,
ἄριστος Ἀνδρόνικος ἐν στρατηγίαις
Παλαιόλογος ἐν δομεστίκοις μέγας,
πρωτοβεστιάριος Ῥαοὺλ τοὐπίκλην,
Τορνίκης Δημήτριος ἀγαθὸς φύσει,
πράγματα κοινὰ φροντίδας τ᾽ αὖ ἀνέχων
Ταρχανειωτῶν ἐκ γένους Νικηφόρος,
πρωτοσεβαστὸς Κοντοστέφανος πάλιν,
ϗ Πετραλίφας χαρτουλλάριος μέγας
μετά γε πολλῶν εὐκλεῶν βουληφόρων·
ἀμφιπονουμένων δὲ τῇδε ταγμάτων,
ἀφῖκτό τι μήνυμα πρὸς βασιλέα,
ὡς Ταχαρίων ἔθνος ὠνομασμένον
Τούρκοις συνελθὸν, ἐνίκησε σφᾶς ἐν μάχῃ·
ταῦτ᾽ ἐμβραδύνειν μὴ δυνάμενος κράτωρ,
ἀφεὶς τὸ πορθεῖν, ἀφορᾷ πρὸς συμβάσεις,
πρέσβυν μεσιτεύοντα ταύταις λαμβάνων
τὸν Ἰωάννου Θεόδωρον πατέρα·
τὰ δ᾽ ὁρκίων ἦν ὡς ἅπαντ᾽ Ἰωάννην
τὰ σύμβολα ῥίψαντα τῆς κρατααρχίας,
πέδιλ᾽ ἐρυθρὰ ϗ πυραμίδος λίθον,
κλῆσιν κεκτῆσθαι ϗ τιμὴν τὴν δεσπότου,
ϗ φίλον εὔνουν βασιλεῖ καθιστάναι·
οὕτω δεδρακὼς βασιλεὺς ὑποστρέφει,
κατεμπεδώσας ὁρκίοις τὰς συμβάσεις·
Θεόδωρον δ᾽ Ἄγγελον λιπὼν φιλτάτῳ·
ὡς οὖν ἐπανέζευξε πρὸς τὰ τῆς ἕω,
Ἰαθατίνης σουλτὰν ἰκονίου
ἔπεμψε πρέσβεις λιπαρῶν βασιλέα
τυχεῖν βοηθείας τε ϗ συμμαχίας
κακῶς πεπονθὼς, ὡς ἔφην, Ταχαρίοις,
ϗ κινδυνεύων ἀπολέσθαι παντάπαν·

συνεὶς βασιλεὺς ὡς ἑαυτῷ συμφέρει
εἰ δυστυχοῦντι συμμαχήσει σουλτάνῳ,
πρεσβείαν εἰσεδέξατο ϗ μάλ᾽ ἀσμένως·
ἦλθεν κρατάρχης ϗ σουλτὰν συνελθέτην
ἐν τῇ Τριπόλει τῇ πρὸς Μαιάνδρῳ πόλει·
σπεισάμενοι δὲ ϗ δράσαντες συμβάσεις
ὡς ἂν συνασπίζοιεν ἀλλήλοις μάχῃ
πρὸς πατρίδας ἤχοντο ϗ κραταρχίας·
μετὰ δὲ μικρὸν ἀπολείπει τὸν βίον
ἐν Θετταλίᾳ δεσπότης Ἰωάννης,
ἀνὴρ ἀγαθὸς εὐλαβὴς νόμων φύλαξ,
σώφρων ἱλαρὸς εὐμενὴς ὑπηκόοις,
ἀεὶ σχολάζων ἱεραῖς ὑμνῳδίαις,
ϗ ναζιραίων προκρίτοις ἐντυγχάνων·
τούτου θανόντος, λαμβάνει κληρουχίαν
ϗ δεσποτικὴν ἐξ ἄνακτος ἀξίαν
Δημήτριος σύναιμος, οὐ καλὸς τρόπους,
ἔρωτος ἥττων, δοῦλος ἀφροδισίων,
τὰ πολλὰ συνὼν ἀνδράσιν ἀβελτέροις,
ϗ μειρακίοις συνομιλῶν δυστρόποις·
ἄγων δὲ μάχης ἀνακωχὴν ὁ κράτωρ,
περάσας Ἑλλήσποντον ἅμα βραχέσιν
ἐπιστρατεύει τοῖς κατὰ δύσιν τόποις·
Κισσὸν παραμείψας δὲ φρούριον Θρᾴκης
Εὔρου τε τὸν ῥοῦν ἐκπεράσας ἱππότης,
εὐθὺ Ζιχνῶν ἤλαυνε τοῦ πολιχνίου·
μήνυμα δ᾽ ἦκεν ὡς ὁ Βουλγάρων ἄναξ
Καλλιμάνος λέλοιπεν ἡλίου φάος·
βαίνων δ᾽ ὅμως ἔφθακε Σέῤῥας τὴν πόλιν
ἣν ϗ παρεστήσατο ταῖς εὐβουλίαις·
μυσοῦ Δραγωτᾶ παραδόντος τὴν πόλιν
τοῦ τῆσδε φρουράρχου τε ϗ πρωτοστάτου·
φιλοφρονηθεὶς δ᾽ ἐκ βασιλέως ὅδε,
πρὸς Μελενίκου τὴν πόλιν ἀπεστάλη·
εἶτα, τί πολλὰ μηκύνοντα δεῖ γράφειν,
σὺν Νικολάῳ μαγκλαβίτῃ τοὐπίκλην
ἀνδρὶ φρονίμῳ ϗ πάνυ δραστηρίῳ
παραδιδοῦσι τῷ κρατάρχῃ τὴν πόλιν,
τουπρὶν προβάντων χρυσοσημάντων λόγων
ἐρυθρογράφων ἐξ ἄνακτος ὡς ἔθος,
πόλει τυπούντων δωριὰς χορηγίας·
τούτων τελεσθέντων δὲ τόνδε τὸν τρόπον,
οἱ κρείττονές τε ϗ περίβλεπτοι γένει
οἰκητόρων ἥκουσι πρὸς βασιλέα
ϗ μᾶλλον οἷς Ἄρης τε ϗ μάχη φίλα,

Utile sibi Caesar esse intelligens
si laboranti sultano subveniret,
libente animo excepit legationem,
et cum sultano venit in colloquium
tripolitana in urbe ad Maeandrum,
ubi conscriptis firmiter conditionibus
de sufficiendis invicem auxiliis
in suum quisque rediit imperium.
Brevi post illud tempus in Thessalia
excessit vita despota Iohannes,
vir bonus, pius, legum servantissimus,
modestus, comis, clemens erga subditos,
et semper sacrae deditus hymnodiae,
cumque potioribus monachis conversans.
Huius defuncti stationem excipit
despotaeque a Caesare dignitatem
frater Demetrius moribus incomptis,
amori obnoxius, Veneris mancipium,
viris plerumque pessimis se socians,
et corruptorum iuvenum familiaris.
Tunc otiosus a bellis imperator
paucis stipatus Hellespontum traiicit,
occiduasque terras armis adpetit.
Cissum castellum Thraciae praeteriit,
Hebrumque flumen vectus equo tranans
Ziehnorum ilico adfuit urbeculae.
Ibi intellexit, Bulgarorum regem
Callimanum vitali privatum luce.
Attamen pergens Serras usque venit,
quam et sagace obtinuit consilio,
moeso Dragota oppidum tradente,
cuius praesidio et curae mandatum fuerat.
Hic delinitus a Caesare officiis,
legatus est ad urbem Melenicum:
is autem (ne rem longo sermone differam)
cum Nicolao conspirans manclavita
sagacis mentis viro et efficaci
imperatori nostro urbem tradidit:
praemisso tamen aureo libello,
quem Caesar rite minio subscripserat,
urbi spondente largitiones plurimas.
Rebus hoc modo denique compositis,
ecce optimates et genere conspicui
incolae urbis ad Caesarem venerunt,
praecipueque viri sueti bellis,

adseclae Martis, strenui, pugnaces,
quorum quingenti aut ferme paulo plures
debitum obtulerunt obsequium Caesari.
Ipse deinde sine proelio obtinuit
urbeculas Stenimachum et Tzepaenam,
terrasque cunctas ad Rhodopen positas,
Belesbum, Dium, cum omni territorio.
Belessum insuper occupavit cum Scopiis,
Prilapum quoque cum locis finitimis,
et Pelagoniae fines cum sua planitie,
Prosacum castrum cum oppido Eutza.
Haec, inquam, omnia subdidit imperio
absque cruore Iohannes imperator.
Bulgaris autem promisit postulantibus,
his se contentum terminis futurum.
Thessalonicam postea perrexit,
atque hac favente potitus est Numine,
cuius rei ordinem breviter expediam.
Urbem tenente, ut dixi, Demetrio
scelesto iuvene et pessime morato
perpetuae dedito crapulae et lasciviae
et negligente publicae rei curam,
fit contra ipsum conspirata factio
civium in patria minime obscurorum
Iatropuli, Sparteni, Cunsulati,
cum quibus erat Campanus, alter Sisyphus;
nobiles autem duo, Lascaris et Tziritho.
Hi fraudulenter miserunt ad Caesarem
tunc Melenici in agro demorantem,
Campanum illum, ut dixi, coniuratum;
praetextu quidem publici negotii,
revera ut bullam auream impetraret
minio subscriptam ad salutem patriae.
Aunuit cunctis libenter imperator;
illi dedendae urbi navarunt operam.
Namque Campanus in urbem profectus
rem omnem gestam sociis patefecit.
Mox imperator significat Demetrio,
ut ad se veniat obsequium praebiturus,
quod se facturum sacramento obstrinxerat,
cum dignitatem despotae impetraverat.
Morem iubenti iuvenis non gessit.
Thessalonicam igitur accedens Caesar,
idem mandatum Demetrio significat,
qui id rursus surdis praeteriit auribus.

ἄνδρες σθεναροὶ γεννάδαι ῥωμαλέοι,
πλεῖνς ἀριθμῷ πεντακοσίων τάχα,
ϗ βασιλεῖ τίνουσι πρόσφορον σέβας·
εἶτα κατῆρξεν ἀμαχεὶ στεφηφόρος
Στενομάχου τε Τζεπαίνης πολιχνίων,
χώρας τε πάσης πρὸς Ῥοδόπῃ κειμένης,
ϗ Βελέσβου Δίου γε σύμπαντος τόπου,
ϗ Βελεσσὸν εἷλε δὲ σὺν τοῖς Σκοπίοις·
κατέσχε ϗ Πρίλαπον ἅμα τοῖς πέριξ,
Πελαγονίας τοὺς ὅρους ϗ τὰ πλάτη,
ϗ φρούριον Πρόσακον ἅμ' Εὔτζᾳ πόλει·
ταῦτα καθυπέταξε τῇ κραταρχίᾳ
ἄναξ χαριτώνυμος ἄνευθεν μάχης·
ἐφ' οἷς παρέσχεν αἰτήσασι Βουλγάροις
ἐχέγγυον μόνοις γε τούτοις ἐμμένειν·
ἔπειτ' ἐπῆλθε Θεσσαλονίκης ὅροις,
ϗ τῆσδε κρατεῖ τῇ θεοῦ συμμαχίᾳ·
ὅπως δ' ἑάλω, συντεμὼν δήπου φράσω·
ταύτης κρατοῦντος, ὡς ἔφην, Δημητρίου
ἀτασθάλου τε δυσαναγώγου νέου,
ϗ παιδιαῖς χαίροντος ἀεὶ ϗ μέθαις,
καταμελοῦντος ἀστικῶν δὲ πραγμάτων,
καττύεταί οἱ σκέμμα ϗ συνωρία
παρὰ πολιτῶν γνωρίμων τῇ πατρίδι,
Ἰατροπούλου, Σπαρτηνοῦ, Κουνσουλάτου,
σὺν οἷς Καμπανὸς, Σίσυφος ἄλλος τρόπους·
ἐκ δ' εὐγενῶν Λάσκαρις καί τις Τζιρίθων·
οἱ ϗ δόλῳ πέμψαντες ὡς βασιλέα
σκηνούμενόν που καθ' ὅρους Μελενίκου
τοῦτον Καμπανὸν τῶν συνιστόρων ἕνα,
τῇ μὲν προφάσει πραγματιώσεως χάριν,
τῷ δ' ὄντι λαβεῖν χρυσοσημάντων λόγων
ἐρυθρογράφων ἀσφάλειαν πατρίδι
ἅπαντα κρατῶν ἐκπεραίνει προφρόνως,
ἁλώσεως ἤνυσαν ἅπαντα λόχον·
ἐπαναδραμὼν Καμπανὸς γοῦν εἰς πόλιν,
ἕκαστα σαφεῖ λάθρα τοῖς συνωμόταις·
εἶτα βασιλεὺς μηνύει Δημητρίῳ,
ὡς αὐτὸν ἐλθεῖν προσκύνησιν ἐκτίσων,
καθάπερ ἐστοίχησε τοπρὶν ὁρκίοις,
τὴν δεσποτικὴν ἀξίαν δεδεγμένος·
ὁ δ' ἀπειθὴς ἦν, μηδαμῶς ἐπαΐων·
τοίνυν ἐπιστὰς Θεσσαλονίκῃ κράτωρ
πάλιν ἐδήλου ταῦτα τῷ Δημητρίῳ·
ἀλλ' ἦν ἀπειθὴς ἀμελῶν συμβουλίας·

τῶν πραγμάτων οὖν τῇδε διακειμένων
βοή τις ἔνδον ἀθρέως ἐξεῤῥάγη
ὡς πυλὶς ἀνέωκτο τισὶν ἀνδράσιν
ἡ καθ᾽ ἅλα νεύουσα, καὶ συνεῤῥύη
ὁπλιτική τις ἔνδον τειχέων φάλαγξ·
ἐν τῷ δέ τις θροῦς παμμιγὴς ἤρθη μέγας,
καὶ τῶν πυλῶν ἔντοσθεν ἀνεωγμένων,
στρατιὰ συνήλασεν ἔνδον καὶ κράτωρ·
φεύγει δὲ Δημήτριος εἰς ἄκραν πόλιν·
ἐχέγγυον δὲ προσλαβὼν σωτηρίας
αὐτόν τε φρουρὰν τῷ κρατάρχῃ προσνέμει·
οὕτως ἑάλω Θεσσαλονίκη πόλις·
οὗ διαγαγὼν βασιλεὺς βραχὺν χρόνον,
καὶ διαθεὶς ἅπαντα καθάπερ δέον,
χαίρων ἐπανέζευξεν εἰς ἕω τόπους,
ὑμνούμενος ξύμπασιν ὡς νικηφόρος·
ἀφεὶς στρατηγὸν τῶν δυτικῶν ταγμάτων
πάντων ἐπιστάτην τε χωρῶν ἀστέων
Παλαιολόγον ἐν δομεστίκοις μέγαν,
ἄνδρα στρατηγίας τε καὶ μάχης ἴδριν,
καὶ παντοδαπαῖς καλλοναῖς ἠνθισμένον·
τὸν δ᾽ αὖ κομνηνὸν Μιχαὴλ τούτου γόνον,
τὸν ὑστέροις ἄρξαντα ῥωμαίων χρόνοις,
ἐπιστατεῖν Σεῤῥῶν τε καὶ Μελενίκου,
καὶ τῶν μεταξὺ καὶ πέριξ τούτων τόπου·
καὶ πάλιν ἄλλους ἀλλαχοῦ γῆς καὶ τόπου
ἄρχειν ἐφῆκε καὶ διευθύνειν πόλεις·
Δημήτριον δὲ Λεντιανῶν ἐν πόλει
ἔμφρουρον εἶχεν ἐν μακρῷ καθειργμένον·
τοῦ δ᾽ ἀρχιθύτου Γερμανοῦ Βυζαντίδος
βίον λιπόντος καὶ σὺν αὐτῷ τὸν θρόνον,
ἀναδραμόντος δ᾽ εἰς μονὰς αἰωνίους,
Μεθόδιός τις ἐκ μονῆς ὑακίνθου
ἐπὶ βράχιστον παραλαμβάνει θρόνον·
τούτου θανόντος, εἰς μακρὸν χρόνου θρόνος
ἔρημος ὑπῆν ποιμένος καὶ προστάτου·
μετὰ δὲ μικρὸν καὶ δομέστικος μέγας
Παλαιολόγος ἐξαμείβει τὸν βίον,
τὰ τῶν μοναχῶν ἐνδυθεὶς πρὶν ὡς θέμις·
καὶ φιλῆς Θεόδωρος ἐξαπεστάλη
ἀρχεῖν στρατηγεῖν ἀντ᾽ ἐκείνου ταγμάτων·
Θεσσαλονίκη καὶ Βέῤῥοια μὲν πόλεις
τὸν αὐσονάρχην δεσπότην εἶχον τότε·
πηρὸς δὲ Θεόδωρος ἐκφὺς Ἀγγέλων
κατῆρχεν αὖθις Βοδινῶν, Σταριδόλων,

Quae cum ita se haberent, en repente
fama clamorque diditur per urbem
portam a viris patefactam aliquot
mare spectantem, et moenibus receptam
phalangem armatorum iam irrumpere.
Ibi tumultus maximus est ortus,
et reseratis foribus introrsus,
ingreditur exercitus Caesarque simul:
Demetrius autem fugit in acropolin;
qui mox salutis fide sibi data,
semet cum arce imperatori tradidit.
Sic urbs Thessalonica capta fuit:
ubi imperator substitit parumper,
ordinatisque rebus ex sententia,
laetus ad eoas provincias rediit
a cunctis celebratus ceu triumphator.
Reliquit autem exercitus occidui
generalemque urbium rectorem
magnum domesticum Palaeologum
ducendi pugnandique scientissimum,
atque ornamentis abundantem omnibus.
Huius vero filium Michaëlem comnenum,
qui deiu romanum tenuit imperium,
Serris praefecit atque Melenico,
et circumiectis omnibus regionibus.
Alios praeterea statuit praefectos
regendis variis urbibus ac provinciis.
Demetrium autem in urbe Lentianis
diu retinuit custoditum carcere.
Iam patriarcha Byzantii Germano
vitam sedemque simul relinquente,
ut in aeternas stationes pergeret;
Methodius quidam de Hyacinthi coenobio
insedit solium tempore brevissimo:
quo moriente, sedes byzantina
perdiu caruit praeside pastore.
Paulo post etiam magnus domesticus
mortali excessit vita Palaeologus
monachi in speciem rite convestitus:
missus est autem Theodorus philes
qui copiarum regimen exciperet.
Tunc urbs Thessalonica et Berrhoea
imperatorem ipsum habebant dominum.
Theodorus autem caecus angelonymus
Bodenis imperabat et Staridolis,

cum Ostrobi provincia et confinibus.
A Platamone autem atque inferius
in partibus ad hesperum conversis,
nec non Blachiam, Achaiam et viciniam,
antiquamque Epirum cum Aetolia,
Illyriumque et oppidum Dyrrachium,
Prilapum etiam, Pelagoniam cunctam,
nobilem Achrin, splendidamque Prespam,
cum dignitate despotae regebat Michaël,
quem clandestinis nuptiis genuerat Michaël
Theodori frater comnenangelus,
cuius iam nostra meminit historia.
Hic erat rerum in occidente status.
Caesar relicta regia Nymphaei,
vere adpetente, Hellespontum transiit,
valloque statim circumclusit arcem
Tzuruli, et mox adhibito Martis opere,
admotis machinis obsidionalibus,
facile arcem sibi vindicavit:
ubi sororem reginae uxoris suae
Eudociam deprehensam, quae nupserat
Aseldecao italo dynastae,
celeti equo impositam Byzantium misit,
erepto omni ornatu et supellectile
ipsi, comitibusque et satellitibus.
Nam sponsus eius fuga se subduxerat
percitus metu, consternatus animo
priusquam arcem Caesar obsideret.
Neque diu post cepit quoque Byziam
missis infestis copiis imperator.
Per idem tempus astu fuit capta
ab italis Ianuensibus Rhodus insula.
Nam cum abesset exteris in terris
Rhodi praefectus Gabalas Iohannes
(Caesaris frater qui Rhodi princeps fuerat)
imperatoris domini castra sequens,
hostes praedicti clam ceperunt insulam.
Rem ubi in Thracia novit imperator,
cantacuzenum cum copiis Iohannem
ad Rhodiensium oppidum direxit.
Ille quum classem Rhodum appulisset,
oppidum cepit proelio Phileremum;
ex quo progressus fortiter in hostes
ipsorum facile contudit audaciam:
iamque capturus erat et metropolin,

σὺν Ὀστροβοῦ κλίματι καὶ τῶν ἐν κύκλῳ·
τὴν ἐκ Πλαταμῶνος δὲ καὶ κατωτέρω
μερῶν κλινόντων ὡς πρὸς ἑσπέραν τόπους,
σὺν Ἀχαΐᾳ Βλαχίας καὶ τὴν πέριξ
παλαιᾶς Ἠπείρου τε σὺν Αἰτωλίᾳ,
ἅμ' Ἰλλυρικῷ καὶ Δυῤῥαχίῳ πόλει,
ἔτι Περιλάπου Πελαγονίας ὅλης,
κλεινῆς Ἀχρίδος, σελασφόρου καὶ Πρέσπης,
ὁ Μιχαὴλ ἦν δεσπότης ὁ δεσπότης
ὃς ἐκ νοθείας Μιχαὴλ πρὶν ἐξέφυ
κομνηναγγέλου συγγόνου Θεοδώρου,
ὡς ἀνόπιν εἴρηκε φθάσας μοι λόγος·
οὕτω μὲν ἔσχε τὰ πρὸς ἑσπέραν μέρη·
ἄναξ δὲ λιπὼν βασίλειαν Νυμφαίου
ἦρος φανέντος Ἑλλήσποντον διέβη,
καὶ βάλλεται χάρακα κατ' ἄστυ φθάσας
τὸ τῆς Τζουρουλοῦ, καὶ νόμῳ τῷ τῆς μάχης
καθαιρετικῶν μηχανημάτων τέχνῃ
ῥᾷστα παρεστήσατο φρούριον τόδε·
οὗ κασιγνήτην Εἰρήνης βασιλίδος
Εὐδοκίαν ἔντοσθεν εὑρὼν εὐνέτιν
παρ' ἰταλοῖς ἄρχοντος Ἀσελδεκάει
κέλητι παρέπεμψεν εἰς Βυζαντίδα,
πάντων γυμνώσας τῶν ἐνόντων πραγμάτων
αὐτήν τε προσπόλους τε καὶ δορυφόρους·
ἐκεῖσε δ' ὢν σύνευνος αὐτῆς ἀπέδρα
πρινὴ κρατάρχην προσβαλεῖν τῷ φρουρίῳ,
τρόμῳ τε ληφθεὶς καὶ ψυχῆς ἀγωνίᾳ·
ἤδη παρεστήσατο καὶ τὴν Βιζύην
πέμψας κατ' αὐτῆς στρατιὰν αὐτοκράτωρ.
τούτοις ἑάλω τοῖς χρόνοις νῆσος Ῥόδος
τοῖς Γενουίταις ἰταλοῖς μετὰ δόλου·
ἐπεὶ γὰρ ἀπόδημος ἦν ἐπιστάτης
Ῥόδου Γαβαλᾶς Ἰωάννης τωτότε
ὅμαιμος ὢν καίσαρος ἄρξαντος Ῥόδου
συνεκστρατεύων αὐσονάρχῃ δεσπότῃ,
νῆσον κατέσχον οἱ λελεγμένοι λάθρα·
ὁ γνοὺς βασιλεὺς ἐν Θρᾴκῃ διατρίβων,
Καντακουζηνῶν ἐκ γένους Ἰωάννην
σὺν στρατιᾷ πέπομφε Ῥοδίων πόλει·
ὃς ἐκπεπλευκὼς καὶ κατάρας ἐν Ῥόδῳ,
κατέσχε Φιλέρημον ἄστυ τῇ μάχῃ·
ἀφ' οὗπερ ἐχθροῖς ἀντεπιὼν εὐψύχως
ῥᾷστα κατέσπα τὴν ὀφρὺν σφῶν καὶ θράσος·
καὶ τάχ' ἂν εἷλε καὶ πόλιν κατὰ κράτος,

εἰ μὴ πρίγκιψ ἤμυνε τῆς Ἀχαΐας
ὁπλίτας αὐτοῖς συμμάχους δοὺς ἱππότας·
ὡς οὖν ἐπανέζευξεν ἐκ μάχης ἄναξ,
ναῦς ἱππαγωγοὺς εὐτρεπίσας καὶ στόλον,
ἵππους ἐν αἷς ἔβαλε τριακοσίους,
εἶτ' ἀποτάξας καὶ στολάρχην τοῦ στόλου
τινὰ Κοντοστέφανον ἄνδρα γεννάδαν
πρωτοσεβαστοῦ τὴν τιμὴν εἰληχότα,
εἰς νῆσον ἀπέστειλε τὴν τῶν ῥοδίων·
καὶ κατὰ μάχην συμπλακεὶς Γενουΐταις,
κατὰ κράτος σφᾶς ἐκνικᾷ καὶ συντρίβει,
καὶ νῆσον ἀνέσωσεν αὖτοσι πάλιν·
ὁ δ' αὐτοκράτωρ πρὸς Μιχαὴλ δεσπότην
κῆδος τε ποιεῖ συμβάσεις τ' ἐνωμότους·
παῖς δεσπότου γὰρ Μιχαὴλ Νικηφόρος
εἰς γαμετὴν εἴληφε τὴν Θεοδώρου
ἄνακτος υἱοῦ Μαρίαν θυγατέρα·
τῆς τοῦ Μιχαὴλ συζύγου Θεοδώρας
δι' Ἑλλησπόντου φθασάσης χώρους ἕω,
μετά γε παιδὸς φιλτάτου Νικηφόρου
καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ συγγένειαν δρασάσης,
εἶτα σὺν αὐτῷ πρὸς δύσιν χωρησάσης·
ἀλλὰ Μιχαὴλ αἰθίοψ ὢν καρκίνος
οὐκ εὖ βαδίζειν οὐδὲ ῥύπτεσθαι θέλει·
συμφωνίας γὰρ ἀθετηκὼς συμβάσεις,
ἀναπέφανται δυσμενὴς ἀποστάτης
σύμβουλον εὑρὼν πατράδελφον εἰς τόδε
Θεόδωρον Ἄγγελον εὔριπον τρόπους·
ὡς οὖν τάδ' ἠνώτιστο τῷ στεφηφόρῳ,
τὰς ῥωμαϊκὰς δυνάμεις συναλίσας
καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν εὐσθενεῖς στρατηγέτας,
Ταρχανειωτῶν ἐκ γένους Νικηφόρον
κλῆσιν ἀληθεύουσαν εὖ κεκτημένον,
τὴν ἀξίαν τε τὴν ἐπὶ τῆς τραπέζης,
πληροῦντα δ' ἔργα μεγάλου δομεστίκου·
στρατηγόπουλον Ἀλέξιον γεννάδαν,
καὶ φίλον υἱὸν μεγάλου δομεστίκου
παλαιολόγον Μιχαὴλ κλέος νέων,
καὶ τὸν Μακρηνὸν καὶ Τύραννον Βουδελόν·
παραλαβὼν τούτους τε καὶ τὰς δυνάμεις,
Θεσσαλονίκην καταλαμβάνει πόλιν·
κἀκεῖθεν ἄρας ἐν Βοδηνῶν φρουρίῳ
ἀνακτορικὰς σκηνὰς ἐγκαθιδρύει,
καὶ τοῦτο πορθεῖ μηχανικαῖς καὶ σὺν χρόνῳ·
ἔφθη δ' ἀποδρὰς Θεόδωρος φρουρίου,

nisi obstitisset ipsi Achaiae princeps,
qui armatos equites hostibus concessit.
Sed suo bello redux imperator
equestribus navigiis eum elasse instructis
ibi trecentos equos imposuit.
Tum et navarchum elassi praepositum
Contostephanum quemdam virum strenuum
protosebasti dignitate praeditum,
in rhodiensem ire iussit insulam:
qui Ianuenses in proelium voeatos
potenter debellavit ae protrivit,
et sie imperio insulam restituit.
At imperator cum Michaële despota
adfinitatem panxit et amicitiam.
Filius enim despotae Nicephorus
uxorem sibi Theodoro genitam
imperatoris filio Mariam iunxit.
Et Theodora Michaëlis coniux
per Hellespontum ivit in orientem
una eum dulci filio Nicephoro
ad copulandas nuptias praedietas:
exin cum ipso rediit in patriam.
Attamen Michaël aethiops et caneer
nec recte incedere poterat nec albescere.
Namque deletis paeis conditionibus
rabidum semet praebuit rebellem,
naetus ad hoe conspirantem patruum
Angelum Theodorum versipellem.
Haec imperator cum intellexisset,
romanas vires denuo collegit,
suosque duces robore praecipuos;
tarchaniotam scilicet Nicephorum
nomen gerentem meritis idoneum,
regii insignitum pincernae officio,
domesticique magni gerentem vices:
strategopulum strenuum Alexium:
filium praeterea magni domestici
palaeologum Michaëlem decus iuvenum:
demum Macrinum et Tyrannum Budelum.
His ducibus stipatus atque exercitu
Thessalonicam contulit se in urbem:
atque illinc pergens ad Bodenum castrum,
ibi defixit regium tentorium,
diuque moenia perstans oppugnabat.
Sed Theodorus evolarat arce

ad Michaëlem despotam profugiens.
Mox ad Ostrobi lacum ivit Caesar,
exercitumque misit contra despotam.
Paulo post venit insperatus nuncius
ad comitatum Caesaris Glabas quidam
gratam Castoria referens notitiam;
simulque Petraliphas senator nobilis,
qui Demetrii Tornicae gener erat,
et Michaëlis despotae uxori frater.
Ut ergo ad Caesarem pervenit Petraliphas,
ipsum exercitumque implevit gaudio:
ait enim, ilico deditam Castoriam
cum territorio cuncto et cum Deaboli.
Goleamus etiam nobilis albanus
reginae Irenes neptem in matrimonio
habens desponsam, invitatus litteris
lubens ad pacem confirmandam venit.
Quos omnes Caesar benivole exceptos
multis ornavit ultro beneficiis.
Ubi haec rescivit Michaël despota
misit legatos, Naupacti episcopum,
nubilem Maliasenum, ac Lampetem;
qui conditiones firmarunt cum Caesare.
Igitur Michaël Prilapum concessit,
Belessum, Croas, ditioni caesareae.
Postea subscriptas misit conditiones
ad Michaëlem despotam imperator
per Phocam episcopum Philadelphiae,
Isaacium ducam, et Hyaleam:
qui Michaëli Larissae occurrentes
pacis negotium rite transegerunt:
atque abducentes illinc Nicephorum
despotae filium, cum eoque pariter
qui rebellarat Angelum captivum
ad Caesarem legati remearunt:
cui Michaëlis hunc filium Nicephorum
despotae dignitate ornare placuit.
Hesperiis rebus sic Caesar dispositis,
atque Bodenis hieme transacto,
veris sub ortu, reliquit ibidem
plerasque copias; ipse comitantibus
paucis armatis, castra nuper dedita
invisit; nempe venit ad urbem Lychnidum,
spectavit et Deabolin ac Castoriam.
Moxque rêversus, exercitu recepto

καὶ τῷ Μιχαὴλ δεσπότῃ προσεῤῥύη·
εἶτα βασιλεὺς, Ὀστροβοῦ φθάνει λίμνην,
καὶ στρατιὰν πέπομφε κατὰ δεσπότου·
μετὰ δὲ μικρὸν παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα
προσελθεῖν ἄνακτι Γλαβᾶς τοὐπίκλην
ἐκ Καστορίας ἀγγελιὰς τῶν κρειττόνων,
καὶ Πετραλίφας εὐγενῶν τῶν ἐν τέλει,
γαμβρὸς Τορνίκη τυγχάνων Δημητρίου,
Γυναικάδελφος Μιχαὴλ δεσπότου·
ὡς οὖν προσῆλθε βασιλεῖ Πετραλίφας
αὐτόν τε χαρᾶς ἐμπιπλᾷ στράτευμά τε·
εὐθὺς προσεῤῥύη γὰρ ἡ Καστορία
καὶ τὰ πέριξ ἅπαντα σὺν Διαβόλει·
καὶ Γολεάμος ἀλβανῶν εἷς ἐντίμων
αὐτανεψιὰν Εἰρήνης βασιλίδος
σύνευνον αὐχῶν, εἰς ὅμηρα φιλίας
γράμμασι πεισθεὶς, αὐτεπάγγελτος φθάνει·
οὕσπερ κρατάρχης εὐμενῶς δεδεγμένος
πολλαῖς ἐδωρήσατο τῆς εὐποιίαις·
ταῦτ᾽ ἄρα μαθὼν Μιχαὴλ ὁ δεσπότης
ἔπεμψε πρέσβεις, ποιμένα Ναυπακτίων,
Μαλιασηνὸν εὐγενῆ καὶ Λαμπέτην
πρὸς τὸν κρατοῦντα, καὶ τιθοῦσι συμβάσεις·
καὶ παραχωρεῖ Μιχαὴλ τοῦ Πριλάπου,
Βελισσοῦ Κροῶν ἀστέων στεφηφόρῳ·
εἶτ᾽ ἀσφαλεῖς τίθεισιν ὅρκους ἐγγράφως
καὶ Μιχαὴλ πέπομφεν ἄναξ δεσπότῃ
δι᾽ ἀρχιθύτου Φωκᾶ Φιλαδελφείας,
Ἰσαακίου Δούκα τε καὶ Ὑαλέα,
οἳ πρὸς Λαρίσσῃ Μιχαὴλ εὑρηκότες,
σπονδὰς πεπληρώκασι καθάπερ δέον·
ἔπειτα παῖδα τοῦδε τὸν Νικηφόρον
παραλαβόντες καὶ μετ᾽ αὐτοῦ δ᾽ αὖ πάλιν
τὸν Ἄγγελον δέσμιον ὡς φαυλεργάτην
αὖθις ὑποστρέφουσι πρὸς βασιλέα·
τιμᾷ δ᾽ ὁ κρατῶν ἄξια τοῦ δεσπότου,
τὸν τοῦ Μιχαὴλ παῖδα τὸν Νικηφόρον·
οὕτω περάνας τὰ πρὸς ἑσπέραν κράτωρ,
κἀν τοῖς Βοδηνῶν παραχειμάσας τόποις,
ἦρος φανέντος καταλιπὼν αὐτόθι
πλεῖστον στρατιᾶς, σὺν ὁπλίταις μετρίοις
βλέψων ἀπῄει προσρυέντα φρούρια·
ἀφίκτο λοιπὸν εἰς Λυχνιδὸν τὴν πόλιν,
ἔβλεψε Δεάβολιν καὶ Καστορίαν·
ἐλθὼν δ᾽ ἐκεῖθεν ἀναλαβὼν δυνάμεις

Θεσσαλονίκην παραμείψας τ' αὖ πόλιν,
ἔνθα δικαστήριον ἀθροίσας μέγα,
κριτάς τ' ἐν αὐτῷ καὶ δικαστὰς καθίσας,
προὔθηκεν ἐξέτασιν ἀστάτου λόγου
ὃν μαγκλαβίτης Νικόλαος ἐκ φθόνου
ἐν τοῖς Βοδηνοῖς βασιλεῖ σκηνωμένῳ
ἐξεῖπε λάθρα κατὰ κομνηνιάδου
κλάσει Μιχαὴλ παλαιολόγων γένους·
ὃ δ' εἶχεν ὧδε, συντεμόντα με φράσαι·
ἐπεὶ γὰρ ἐκλέλοιπε Τορνίκης βίον
ὅστις προσῆκε Μιχαὴλ κατὰ γένος
ἦν βαρυθυμῶν καὶ σκυθρωπάζων ὅδε,
ποθῶν στέρησιν συγγενοῦς ἀνδρὸς τάχα·
ὥσπερ δ' ἐπὶ τούτοις γε φιλεῖ συντρέχειν,
ὅτου χάριν ἔφη τις ἡγεμὼν στένει;
ὁ πεῦσιν ἀκούσας δὲ, τἀληθῆ λέγει,
αἴτιον εἶναι Τορνίκη φράσας μόρον·
ὁ δ' ἀνανεύσας ὠδίνει πονηρίαν,
κἀκεῖνα φάσκει κατὰ Παλαιολόγου
ἃ μηδ' ἐπὶ νοῦν ἐμβέβληκε παράπαν,
μήτ' οἶδεν εἰπεῖν ἢ γινώσκειν συνόλως·
νοῦς δ' ὑπέτεινε βασκάνῳ συνηγόρῳ
ὡς δῆθεν ἐν νῷ συντρέφει κακουργίαν
γνώμην τ' ἀποστάτιδα Παλαιολόγος·
καὶ βούλεται γε πρὸς γάμου κοινωνίαν
λαβεῖν ἀδελφὴν Καλλιμάνου τὴν Θάμαρ·
εἶτα κατασχεῖν καὶ Μελενίκου πόλιν
σὺν τοῖς πέριξ ἅπασι φρουρίοις τόποις
κἂν τοῦτο συμβῇ, φεῦ τόποις τοῖς ἐνθάδε
τοῖς ἄρτι κατάστασιν οὐ σχοῦσιν ἔφη·
ἀποκριθεὶς δ' εἴρηκεν ἅτερος τάδε·
ἑταῖρε κἂν γένοιτο τοιοῦτον φίλε,
οὐ χεῖρον' ἔσται τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ πάλιν·
ἐν Θεσσαλονίκῃ γὰρ ἡγεμὼν ὢν
Παλαιολόγος ἐν δομεστίκοις μέγας,
ἐν δ' αὖ παρ' ἡμῖν Μιχαὴλ τούτου γόνος
ἐπιστατεῖ χώρας τε καὶ τῶν πραγμάτων·
ὅθεν ὑπὸ τούτοιν τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγμένα
οὐ κοσμικὴν ἂν καθυποσταίη ζάλην·
ἐκ τῶν δ' ἀναστὰς ἅτερος Μαγκλαβίτῃ
τὰ θατέρου πέφρακεν ὡμιλημένα·
Μαγκλαβίτης δ' αὖ βασιλεῖ καταλέγει·
κατασχεθέντες τοιγαροῦν ἄνδρες δύο
οἱ καθ' ἑαυτοὺς τὸν λόγον δεδρακότες·
ἐπυνθάνοντο τῶν λελεγμένων χάριν·

Thessalonicam denuo migravit,
ubi senatu celebri coacto,
delectisque quaestoribus ac iudicibus,
instituit quaestionem de dubio crimine
quod manclavites Nicolaus invidus
apud Bodenos ad Caesarem detulerat
elam comneniadem contra Michaëlem
Palaeologorum genitum famulia:
cuius negotii seriem brevi evolvam.
Postquam Tornices vitam dereliquit,
qui Michaëlem genere attingebat,
hic erat maestus facieque tristi,
cognati viri dolens desiderio.
Ut autem his in rebus haud raro evenit,
rogabat quidam, cur dux noster gemit?
Porro is qui audiebat respondit vere,
causam maeroris esse, Tornicae fatum.
Ille prior negans, parturit malitiam,
eaque dicit contra Palaeologum,
quae prorsus ille mente non revolverat,
nedum verbis attigerat aut notitia.
Hinc accusator invidus putabat,
mala consilia, mentem apostaticam,
versare secum et alere Palaeologum:
et quod praeterea coniugem ambiret
Thamar Callimani ducere sororem:
mox occupare Melenici urbem
cum sua vicinia munitisque locis:
quod si fiat, inquit, vae terris nostris
quae sunt recente vix pace compositae.
Alter respondens loquebatur ita:
o sodes, etiamsi forte haec eveniant,
res nostra publica peius non habebit:
Thessalonicae etenim moderator
magnus est domesticus Palaeologus:
apud nos autem filius eius Michaël
res et provinciam magistratus regit:
quare res nostrae, talibus praesidibus,
magnis iactari incommodis haud poterunt.
Iam hunc sermonem alter colloquentium
ad Manclavitae detulit notitiam:
is autem Caesarem conscium rei fecit.
Quamobrem comprehensi viri duo,
quos habuisse scripsimus colloquium,
interrogantur quidnam inter se dixerint.

Atque horum unus, sic loqutum fassus;
sed sponte sua addidit, conscio nemine.
At accusator adfirmabat conscio
dicta haec fuisse Michaële palaeologo;
ille constanter contra pernegabat.
Tum militari more fit decretum
rem cognoscendam esse per duellum.
Uterque igitur cum lorica et galea
venit in stadium eques hastam tenens;
et mox conserto valido duello
accusatori adrisit victoria,
qui proturbavit adversarium equo.
Tunc iste eadem super re rogatur,
qui superiore constans in sermone
rei Michaëlem inscium adfirmat:
quamobrem gladio decollandus traditur;
statimque vinctis manibus, velatis oculis,
iudicio iniusto ad necem ducebatur.
Sed cum cervicem iam offerret ictui,
interrogatur rursus a carnifice:
homo constanter adhuc et sancte deierans
immunem criminis Michaëlem ait.
Iniusto tunc subducitur supplicio,
traditur tamen carceris custodiae.
Quaestio deinde explorationque criminis
in Michaëlem vertitur comnenum;
qui ferrum candens tangere iubetur,
atque ita ambiguam controversiam solvere.
Hic confidenter respondit iudicibus:
si testimonium quispiam in me diceret,
huic ego armis equidem resisterem;
nunc accusante nemine, non video
contra quem possim iudicio contendere.
Quod si patrare iubeor miracula,
homo peccator equidem non potero.
Iam fervefactum igne siquis ferrum
viventis nudis collocet in manibus,
nescio cur manus non sit ambustorum.
Ibi inter iudices sedens episcopus
Philadelphiae, gratificari volens,
hunc Michaëlem sevocat secreto,
et sic eum illo insipienter loquitur:
cum sis tu nobili vir conditione,
et de nobilibus genitus parentibus,
oportet te pro generis dignitate

καὶ τῶν δ' ὁ μὲν συνῄνει τὸν λόγον φάναι,
πλὴν ἀφ' ἑαυτοῦ μηδενὸς συνειδότος·
κατήγορος δ' ἔφασκε καὶ συνειδότος
τούτου Μιχαὴλ παλαιολόγου φάναι·
ὁ δ' ἀντέβαινεν ἰσχυρῶς ἀντιλέγων·
καὶ λοιπὸν ηὐτρέπιστο τούτου δὴ χάριν
στρατηγικὴ τις ἀπόδειξις ἐκ μάχης·
ἑκάτερος γοῦν ὁπλίτης δεδειγμένος
εἰσῆλθε τὸ στάδιον ἱππεὺς λογχίτης,
εἶτα συνεπλάκησαν ἄμφω πρὸς μάχην·
καὶ τὴν νίκην κατήγορος κομίζεται,
ῥίψας τὸν ἀνθάμιλλον ἀφ' ἵππου κάτω·
καὶ πάλιν ἠρωτᾶτο τοῦ λόγου χάριν,
ὁ δ' ἐμμένων ἦν τοῖς πρὶν οὐχ ἧττον λόγοις,
ἀθῷον εἶναι Μιχαὴλ φάσκων λόγου·
ὅθεν κατακέκριτο θανεῖν ἐκ ξίφους·
δεθεὶς οὖν καὶ καλυφθεὶς τὰ φάη
ἀπήγετ' εἰς θάνατον ἀδίκῳ κρίσει·
προὔτεινεν αὐχένα δὲ δέξασθαι μόρον·
καὶ πάλιν ἠρωτᾶτο παρὰ δημίου·
ὁ δ' ἀμετακίνητος ἦν δεδογμένων,
ὅρκοις ἀθῷον Μιχαὴλ φρικαλέοις·
ἀλλ' οὗτος ἐρρύσθη μὲν ἀδίκου μόρου,
καθειργμένος δὲ φυλακὴν ὑπεισέδυ·
ἡ δ' ἐξέτασις καὶ βάσανος τοῦ λόγου
πρὸς τὸν κομνηνὸν Μιχαὴλ μετηνέχθη·
καὶ τόνδε μύδρον χειρίσαι κατηξίουν,
καὶ σκέψιν οὕτως ἀμφιβάλλουσαν λῦσαι·
ὁ δ' ἀντεπῆγε πρὸς κριτὰς πεποιθότως·
ὡς εἰ μὲν ἦν τις κατ' ἐμοῦ τάχα λέγων,
πρὸς αὐτὸν ἂν ἠγωνισάμην σὺν ὅπλοις·
κατηγόρου δὲ μὴ παρόντος μοι τέως,
πρὸς τίνα δεῖ με τὴν δίκην καθιστάναι;
εἰ θαυματουργεῖν δ' ἐγκελεύεταί μέ τις,
ἀλλ' ὢν ἁλιτρὸς, οὐ δυνήσομαι τόδε·
ἐνθεὶς δέ τις σίδηρον ἐκκεκαυμένον
πνέοντος ἀνδρὸς χερσὶν ἐψιλωμέναις,
οὐκ οἶδα πῶς ἂν οὐ καταφλέξοι χέρας·
παρὼν δὲ ποιμὴν τῆς Φιλαδέλφου τότε,
λαχὼν δικάζειν καὶ τὰ πρὸς χάριν λέγειν,
τοῦτον Μιχαὴλ παραλαβὼν ἰδίᾳ,
τοιαῦτα οἱ δήπουθεν οὐκ εὖ ὡμίλει·
ὡς σὺ μὲν ἀνὴρ εὐγενὴς ὢν τυγχάνεις
κἀξ εὐγενῶν ἔφυς δὲ πατέρων πάλιν·
καὶ δεῖ σε λοιπὸν τοῦ γένους ἐπαξίως

πάντ' εὐνοεῖν τε ϗ πείρατι διδόναι·
ἐπεὶ γὰρ οὐ πάρεισι μάρτυρες λόγου
θείᾳ τε δείξει ϗ σαφεῖ τεκμηρίῳ
μύδρῳ χρεὼν ἔλεγχον ἐκτίσαι φίλε·
ὁ δ' ἀνδρικῶς ἔφησεν εὐεπηβόλως·
τέθηπα πῶς ἅγιον ᾄδεται μύδρος
ὅνπερ δέδοικα χειρί μου προσεγγίσθαι,
ὡς ἂν ἀλιτρὸς ἤπερ ἀνόπιν ἔφην·
σὺ δ' ἅγιός τε ϗ θεοῦ θεῖος θύτης
χερσὶ προσάγων κυρίῳ τὴν θυσίαν·
εἰ γοῦν κελεύεις, ἐνδὺς ἱεραρχίας
σὺ τὴν στολὴν ἅπασαν ὡς ἔστιν ἔθος,
σιδήριον πύρωσον ἐν τῇ καμίνῳ,
ϗ τοῦτο λαβὼν τῇ καθαρᾷ χειρί σου
χερσὶν ἐπίθες ταῖς ἐμαῖς ταῖς ἀνάγνοις·
ϗ δὴ θεῷ πέποιθα παντοδυνάμῳ
ὡς θαυματουργήσει σαῖς δυσωπίαις
πληθὺν παριδὼν τῶν ἐμῶν ἁμαρτάδων·
οὕτω Μιχαήλ· ἀρχιθύτης δ' ἀντέφη·
ὡς οὗτος ὦ βέλτιστε βαρβάρων νόμος,
οὐ ῥωμαϊκοῖς ἐγκατάγραφος νόμοις,
οὐ κανόσι θείοις τε τῆς ἐκκλησίας
δεκτὸς πέφυκεν, οὐ πατράσιν ἁγίοις,
ἡμῖν δ' ἀγνώς τις βαρβαρικός θ' ὁ τρόπος·
ἦ δ' ὃς Μιχαὴλ προσφυῶς ἐπηβόλως·
οὐκοῦν μέγιστε ποιμενάρχα κυρίου
τα κατ' ἐμαυτὸν ἐκτελεσθῆναι δέον,
ὡς ῥωμαϊκοὶ διατυποῦσι νόμοι·
εἰ μὲν γὰρ αὐτὸς ἐξέφυν ἐκ βαρβάρων,
ἢ βαρβαρικοῖς ἀνατέθραμμαι νόμοις,
τάχ' ἂν δικαίως σφῶν ὑπήγομεν δίκαις·
ῥωμαῖος ὑπάρχων δὲ κἀκ τούτου γένους,
τοῖς ῥωμαϊκοῖς ὑπαχθήσομαι νόμοις·
οὕτω Μιχαὴλ φαμένῳ τὰ τῆς δίκης,
ἀνεῖται τηνικαῦτα πρὸς βασιλέως·
ὅμως παρεῖχεν οὐ μικρὰν ὑποψίαν·
πέμπει τὸ λοιπὸν χαριτώνυμος κράτωρ
τοῦτον, πρὸς υἱὸν ϗ διάδοχον κράτους
ϗ ποιμενάρχην Μανουὴλ Βυζαντίδος,
οὗτος γὰρ ἦρχε τηνικαῦτ' ἐκκλησίας·
ὁ δ' ὑποβάλλει Μιχαὴλ φρικαλέοις
ἐπιτιμίοις ἀφορισμοῖς ϗ λέγειν,
ἦ μὲν καθαρῶς εὐνοεῖν τῷ δεσπότῃ
ϗ βασιλεῖ πάντα γε τὸν ζωῆς χρόνον,
μισεῖν τ' ἀποστάτιδα γνώμην ἐκτόπως·

et cogitare semper et operari:
quum ergo testes criminis non adsint,
divino te iudicio committas velim,
tuique facias per ignem peritiam.
Audacter ille et commode respondit:
miror cur vectes, res sacra dicatur;
quem hercle timet manus mea contingere,
qui sum peccator, ut antea iam dixi.
Tu vero sanctus et dius Dei sacerdos
Deo sacrificium manibus offerre solitus,
si tibi placet, age, captis infulis
totaque stola rite convestitus,
vectem ardente fervefac camino,
tuisque puris manibus sublatum
in meas transfer sordidatas manus.
Tunc sane spero omnipotentem Deum
rem tui gratia miram peracturum,
dissimulatis interim peccatis meis.
Sic Michaël. Respondit autem archipraesul.
Est hic, o sodes, barbarorum ritus,
romanis minime legibus adscriptus,
neque sacris canonibus ecclesiae
receptus umquam, neque sanctis patribus:
quare insuetus nobis hic mos barbaricus.
Recte respondit Michaël sciteque admodum:
igitur, o mi maxime Dei pontifex,
me meo iure agere sit aequum,
atque ut romanis legibus praecipitur.
Nam si parentibus natus essem barbaris,
atque barbaricis innutritus legibus,
iuste, ut opinor, ad hoc ius compellerer:
nunc quum romana stirpe sim creatus,
romanis volo disceptare legibus.
Sic Michaëlem sibi patrocinantem
Caesar tunc quidem dimittendum censuit;
nec tamen ille gravi suspicione caruit.
Mittitur ergo a domino gratioso
ad filium suum imperii successorem
Manuelemque praesulem Byzantii
(hic enim per id tempus ecclesiae praeerat)
qui perquam gravibus Michaëlem minis
canonicisque iussibus cogit dicere,
se vere domino bene velle Caesari,
fidemque in omni vita servaturum,
atque apostasia prorsus alienum fore.

Peractis his, Iohannes imperator
matrimoniali copulat consortio
huic Michaëli stirpe palaeologo
Theodoram neptem germani sui,
sebastocratoris scilicet Isaacii:
iamque cum benigno respiciebat vultu,
atque amicorum habebat in numero.
Hic fuit dicti exitus negotii.
Postea Nicaeam ivit imperator
ferme sub mensis finem februarii.
Vespere porro lectulo decumbens
corpusculi quieti indulgebat:
paulo post subito cernuus in culcitam
mutus inventus est et nihil audiens:
quamobrem adcurrentes asclepiadae
morbo medelam variam adhibebant,
et pedes etiam punctim vellicabant,
promentes artis omne magisterium.
Nihilo tamen minus iam die secunda
immobilis mutusque iacebat Caesar,
sensibus cunctis morbo consopitis.
Mox aliquantum revigiut; quamquam
corpusculo defluxerat omnis color.
Quare defertur in Nymphaei regiam,
ubi sat brevi tempore superstes,
postea defunctus ad Dominum abiit:
rex sane bonus et fortis imperator,
annis duobus supra sexaginta
vixit, in imperio triginta tribus.
Is postquam gravem incidit in morbum,
circa Nymphaei regiam diversans
ex intervallo deficiebat animo.
Interdum enim in palatio degens
loquela in lecto carens recumbebat:
interdum etiam equitans in publico,
lapsurus erat cernuus ephippio
ni adequitantes subvenissent iuvenes:
et mox erectus, spiritu recepto,
revertebatur pedibus in regiam,
vel gestatus a famulis in sellula.

τούτῳ πραχθέντος βασιλεὺς Ἰωάννης
εἰς συνάφειαν γαμικὴν συζυγνύει
τούτῳ Μιχαὴλ παλαιολόγων γένους
τὴν Θεόδωραν ἔγγονον τῆς συγγόνου
τῆς σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου·
καὶ λοιπὸν αὐτὸν εὐμενῶς ἦν προσβλέπων,
καὶ συνέταττεν εὐγνοοῦσι γνησίως
οὕτω συνηνέχθη μέχρι ὑπάρξαι τάδε·
ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἧκεν εἰς Νικαίαν
μηνὸς περί που τέρμα φεβρουαρίου·
ἐπὶ κλίνης δὲ καθίσας καθ' ἑσπέραν
παρεῖχεν ἀνάπαυσιν αὐτοῦ σαρκίῳ·
μετὰ βραχὺ δ' εὕρητο πρηνὴς ἐν κλίνῃ
ἐξαπίνης ἄναυδος οὐκ ἐπαΐων·
ταῦτ' ἄρα συνέδραμον ἀσκληπιάδαι
ἕκαστος συμφέροντες ἄκος τῆς νόσου,
πρὸς δ' αὖ ἀμυχὰς ἐν ποσὶ τιθεικότες,
τἄλλα τε δρῶντες ὧν διδάσκαλος τέχνη·
ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἡμέραν εἰς δευτέραν
ὑπῆρχεν ἀκίνητος ἄφωνος κράτωρ
ἐμπληξίας νόσῳ γε συνεσχημένος·
νόσου δὲ μικρὸν ῥαΐσας πλὴν δυσκόλου
εἶχε χρόαν σώματος ἠλλοιωμένην·
ἀφῖκτο λοιπὸν εἰς βασιλείους δόμους
τοὺς ἐν Νυμφαίῳ καὶ βραχὺν βιοὺς χρόνον
ἀπῆλθε πρὸς κύριον ἐκλιπὼν βίον·
ἄναξ ἀγαθὸς καὶ στρατηγὸς γεννάδας
πρὸς δυσὶν ἑξήκοντα βιώσας ἔτη,
ἐξ ὧν κατῆρξε πρὸς τριάκοντα τρία·
ἐπεὶ δ' ἐνετρύχωτο χαλεπῇ νόσῳ,
ἐπιπολάζων τοῖς τόποις ἐν Νυμφαίου,
κατὰ διαστήματα πάσχων τῆς χρόνου·
ἐν παλατίῳ διάγων γὰρ ἔσθ' ὅτε
ἐπὶ κλίνης ἄναυδος ἦν ἐρριμμένος·
ἐνίοτ' αὖθις ἱππότης δεδειγμένος
ἐκινδύνευεν ἱππείου ἐφεστρίδος,
εἰ μὴ παρεσπεύοντες ἀντεῖχον νέοι·
εἶτα καθεστὼς τὸ φρόνημα λαμβάνων,
βάδην ὑπῆρχεν εἰς δόμους ὑποστρέφων
ἢ καὶ φοράδην τοῖς ὑπηρετημένοις.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΔΟΥΚΑΣ Ο ΛΑΣΚΑΡΙΣ

ΕΤ. Γ'. Ϛ.

Οὕτω τὸ βιοῦν ἐκμετρῶν Ἰωάννης
Θεόδωρον κληροῦχον ἀρχῆς καὶ κράτους
τὸν παῖδα κατέλειπεν, ἐκ Λασκαρίων
τοὐπώνυμον φέροντα τῶν προπατόρων·
ἄγοντα τριάκοντα τοῦ βίου χρόνους
πρὸς τρισὶν ἄλλοις ὡς ἔφασαν εἰδότες·
ὃς αὐτοκράτωρ βασιλεὺς ἐπ' ἀσπίδος
ἀναγορευθεὶς κατὰ κρατοῦσαν ἔθος,
εὐθὺς ἀπάρας ἀπὸ χώρου Νυμφαίου,
τὴν Φιλαδέλφου καταλαμβάνει πόλιν,
ἀφ' οὗ βεβαιοῖ τὰς πρὸς σουλτὰν συμβάσεις·
κἀκεῖθεν ἐλθὼν εἰς Νικαίων πόλιν,
βασιλικῆς ἔτυχε τῆς εὐφημίας·
εἶτ' ἀρχιθύτας ἐκλίσας πανταχόθεν
κλήρου τε παντὸς τοὺς λογάδας ὡς δέον
σὺν τοῖς δ' ἕδρα προστάτην ἐκκλησίᾳ,
τοῦ ποιμενάρχου Μανουὴλ τεθνηκότος
πρινὴ θανεῖν ἄνακτα μησὶ που δύο·
ἔσπευδεν οὖν ὡς ταινιωθεὶς τῷ στέφει
ἐπιστρατεύσει τοῖς κατὰ δύσιν τόποις
πάσχουσι κακῶς πρὸς Μιχαὴλ βουλγάρου
ὃν Ἀγγέλου παῖς ἀπέτικτεν Ἀσάνῃ·
μαθὼν γὰρ οὗτος τὸν μόρον βασιλέως
σφοδρῶς ἐπῄει ῥωμαϊκοῖς φρουρίοις
τοῖς κατὰ δύσιν κειμένοις καὶ χωρίοις·
ἄλλων παρ' ἄλλων τοιγαροῦν καλουμένων
εἰς ποιμεναρχίαν τε καὶ προεδρίαν,
ἡ δόξα κοινὴ Βλεμμύδην Νικηφόρον (1)
προστασίας ἄξιον εἶναι προὐτίθει,
ἄνδρ' ἀρετῇ τε συνέσει κεκασμένον,
ἴδριν σοφίας παντοδαπῆς καὶ λόγων,
καὶ τῶν κατ' αὐτὸν οὐδενὸς λελειμμένον,
τετρακτύος διδάσκαλον μαθημάτων,
φιλούμενον φιλοῦντα πρὸς βασιλέως,
διδάσκαλον φανέντα τῷδε τῶν λόγων,
παιδείας ἄλλης καὶ καλῶν διδαγμάτων·
καὶ βασιλεὺς οὐχ ἧττον ἠγάπα τόδε·
ἔσπευδεν οὐκοῦν τόνδ' ἐνιδρύσαι θρόνῳ,
πεῖραν προσάγων, προστιθείς τε καὶ βίας·

THEODORUS DUCAS LASCARIS

AN. III. MENS. ALIQUOT.

Sic vitae termino Iohannes imposito
heredem dignitatis et imperii
filium reliquit Theodorum Lascarim
cognomen id habentem a maioribus,
annos tunc natum tres supra triginta,
ut tradiderunt temporum periti.
Hunc more solito clypeo sublatum
imperatorem salutavit populus:
isque Nymphaei regia profectus
Philadelphiam sine mora accessit,
ubi cum sultano foedus confirmavit.
Illinc nicaenam progressus in urbem
regium plausum audiit sollemniter.
Mox congregatis undique pastoribus
praecipuaque rite cleri parte
cum his de summo praesule deliberabat,
quoniam Manuel patriarcha obierat
mensibus ante Caesarem duobus.
Atque id urgebat, ut accepto stemmate
in occidentem iret cum exercitu,
res ibi turbante Michaële bulgaro
quem ex Asane ediderat filia Angeli.
Caesaris enim hic audito obitu,
nostra incursabat graviter castella
hesperiisque nocebat provinciis.
Itaque aliis alios eligentibus
ad patriarchae summum dignitatem,
communis demum Blemmydam sententia
Nicephorum honore dignum censuit,
virum virtute et mente praestantissimum,
omni exornatum doctrinarum genere,
suaeque aetatis nemini secundum,
disciplinarum omnium magistrum,
et summo amore Caesari devinctum,
cui litteras discenti praeceptor fuerat,
nec non ad alias pulchras disciplinas.
Mire ergo Caesari placebat electio,
qui hunc ad sacrum solium vocabat
haud preces solum sed vim quoque adhibens.

(1) Hic est, cuius orationem *de regis officio*, ad Theodorum imp. scriptam, ego nuper edidi in coll. vat. volumine secundo.

Sed repugnantem dignitati cernens,
neque se omnino patientem flecti,
ad monachum Arsenium suffragium vertit
degentem prope lacum Apolloniadis,
nulla propemodum praeditum doctrina,
unius leviter conscium grammaticae,
gravibus prorsus scientiis expertem.
Atque hunc accitum festinatim Caesar,
iamque praesentem, patriarcham eligit:
pastoribusque praecipit, celeriter
ipsum ordinibus initiarent sacris:
qui tridui spatio consecrant Arsenium
diaconum presbyterum et episcopum:
a quo imperator corona redimitus
in occidentem protinus discedit,
hellespontiacum navibus fretum transiens.
Atque Hadriani delatus ad urbem,
ibi vix uno demoratus die,
castra promovit Rhodopem versus
contra bulgaricum principem Michaëlem,
qui cum exercitu ad Hebrum morabatur,
Stenimachum ceperat, Tzepaenam, Ustram,
Cribos, Perperacium, et Peristitzam,
Ephraemum, Critzimum, cunctam Achridem
quae nobis arces antea parebant.
Nunc de irruente celeriter Caesare
ab explorante Michaël admonitus,
fuga se statim retulit in patriam
ipse cum copiis, per locos difficiles
perque dumosos sine calle saltus.
Mane quum vacuum locum reperisset
Caesar, propinquam pervenit ad Berrhoen:
qua capta, agroque proximo direpto,
Hadrianopolim semet recipiebat
non sine multis spoliorum divitiis.
Atque illinc misso protinus exercitu
recuperavit urbes apostaticas.
Ipse perrexit imperator ad Rhodopen,
Stenimachumque, Peristitzam, Crytzimum,
romano rursus addidit imperio.
Una Tzepaena perstitit invicta
ob loci asperitatem atque hiemis.
Sed vere exorto, statim dedit litteras
ad duces Caesar Serris demorantes
Strategopulum scilicet et Tornicium,

ὡς δ' εἶδεν οὐ θέλοντα τὴν προεδρίαν,
τρόπῳ δὲ παντὶ μηδόλως πεπεισμένον,
ἐπὶ μοναχὸν Ἀρσένιον ἐτράπη,
ἀσκοῦντ' Ἀπολλωνιάδος κατὰ λίμνην,
πεῖραν ὀλίγην γραμμάτων κεκτημένον,
ἐπιπολαίως γραμματικοῦς ἁμμένον,
ἄλλων δ' ἄγευστον ἐγορίτων μαθημάτων·
τοῦτον μετεστείλατο ταχέως κράτωρ,
ϗ δὲ παρόντα πατριάρχην δεικνύει·
ϗ ποιμενάρχαις ἐγκελεύεται τάχος
ἅπαντ' ἐπ' αὐτῷ τὰ κατὰ νόμους δρᾶσαι,
ὃν ϗ τελοῦσιν ἐν τρισὶ τῶνδ' ἡμέραις
διάκονόν τε ϗ θύτην ϗ ποιμένα·
παρ' οὗ βασιλεὺς ταινιωθεὶς τῷ στέφει,
ὡς εἶχεν ἐξώρμησεν εὐθὺς πρὸς δύσιν
πορθμὸν διαβὰς ναυσὶν Ἑλλησποντίων·
ϗ καταλαβὼν Ἀδριανοῦ τὴν πόλιν,
ἐν τῇδε διέγαγεν ἡμέραν μίαν·
εἶτ' ἐστρατεύει πρὸς τὰ Ῥοδόπης μέρη
κατὰ Μιχαὴλ βουλγάρων ἀρχηγέτου
σὺν στρατιᾷ κατ' Εὖρον ἐσκηνημένου·
ὃς εἷλε Στενίμαχον, Τζέπαιναν, Οὖστραν,
Κρυβούς, Περπεράκιον ϗ Περιστίτζαν,
Ἐφραίμ, Κριτζιμὸν, Ἀχριδοῦ πάντα τόπον,
ὑπήκοα φρούρια τῇ ῥωμαΐδι·
οὕτως ἐπιόντος δὲ κρατάρχου δρόμῳ,
ὁ Μιχαὴλ γνοὺς ἐκ κατασκόπων δράμα
φυγὰς ἀπιὼν ᾤχετο πρὸς πατρίδα
αὐτός τε ϗ στράτευμα διὰ δυσπόρων
συνηρεφῶν τρίβων τε ϗ δυσεμβάτων·
εὑρὼν κενὸν δ' ἕωθεν ἄναξ τὸν τόπον,
ἐπὶ Βεῤῥόην ἧκε τὸν ἐγγειτόνων·
ἑλὼν δὲ ταύτην ϗ σκυλεύσας τὰ πέριξ,
εἰς Ἀδριανοῦ τὴν πόλιν ὑποστρέφει
μετὰ λαφύρων ἀμυθήτων τε σκύλων·
ἀφ' οὗ πέμψας στρατιὰν ὅτι τάχος,
πόλεις παρεστήσατο τὰς ἀποστάσας·
ϗ βασιλεὺς δ' ἔξεισι κατὰ Ῥοδόπης,
ϗ Στενίμαχον, Κρυτζιμὸν, Περιστίτζαν,
ἐπανασώζει κράτει τῷ αὐσόνων·
ἔμεινε δ' ἀνάλωτος Τζέπαινα μόνη
διά τε κρυμμὸν ϗ τόπου δυσχωρίαν·
ἦρος δ' ἐπιλάμψαντος αὐτίκα γράφει
ἄναξ στρατηγοῖς τοῖς κατὰ Σίῤῥας πόλιν
τῷ Στρατηγοπούλῳ ϗ Τορνικίῳ

μετὰ στρατιᾶς προσβαλεῖν τῇ Τζεπαίνῃ·
ἐξήεσαν οὖν παρὰ τόνδε τὸν τόπον·
εἶτ' οὐκ ἰδόντες στρατιὰν ἐναντίων,
οὐχ ὁπλίτας ἰόντας εἰς μάχην ὅλως·
φύλλων δὲ κτύπων ϗ ψόφων ᾐσθημένοι,
ᾤχοντ' ἀκόσμως ἐν φυγῇ λελοιπότες
ἵππους πανοπλίας τε ϗ σκευὴν ὅλην
τοῖς ἱπποφορβοῖς ϗ συβώταις βουλγάρων·
ὃ γνωσθὲν ἠνίασεν ἄνακτα λίαν·
οὐχ ἧττον ἠνίασεν εἰσπεσὸν πάλιν
λυποῦν τι κακὸν Δραγωτᾶς ἐκ βουλγάρων,
ἄρχων στρατιᾶς τῆς κατὰ Μελενίκου·
ὅστις ἀποστὰς ϗ στρατὸν συναλίσας
κατατρέχων ἦν τὰ πέριξ Μελενίκου·
ἄστυ δὲ συνέκλεισε πορθῆσαι θέλων·
ἤκουστο ταῦτα βασιλεῖ στρατηγέτῃ,
ϗ τὴν ταχίστην ἀετός τις καθάπερ
ὠκιστος ὤπτη πρὸς Μελενίκου τόπους
μετὰ στρατιᾶς ϗ στρατηγῶν ταγμάτων·
ϗ καταπλήξας στρατιὰν ἐναντίων
αἰφνιδίῳ τε ϗ στρατιᾶς τῷ στίφει,
ἐτρέψατο σφᾶς εἰς φυγὴν κατακράτος,
κτείνων διώκων αἰχμαλώτους λαμβάνων,
ὡς ἐκ τοσούτων ἐκφυγεῖν βραχεῖς μόρον,
ϗ πρὸς Μυσίας διασωθῆναι μέρη·
ὁ δ' αὖ Δραγωτᾶς συμπατηθεὶς ἀθλίως
ἵππων ποσὶν τέθνηκεν ἐκλιπὼν φάος·
οὕτω βασιλεὺς διαθεὶς πάνθ' ὡς δέον,
ϗ τὰς ἀπίστων γαμετὰς ϗ τεκνία
ποῤῥωτάτω θεὶς ἄστεος Μελενίκου,
ἐκεῖθεν ἧκεν εἰς Θεσσαλονικέων·
ἀφ' οὗ περάσας Ἀξειὸν βαθυδίνην
ἄστυ Βοδηνῶν ὑδατόῤῥυτον φθάνει
ἔνθα νοσήσας κοιλιακόν τι πάθος,
μικρόν τι χώρῳ προσμένει τούτου χάριν·
εἶτα ῥαΐσας ἄστυ Πριλλάπου βλέπει,
οὗ διαγαγὼν οὐκ ὀλίγας ἡμέρας,
ἐπιστρατεύει Βελεσῷ τινι πόλει,
καθαιρετικὰς μηχανὰς ἐπηγμένος·
ἥνπερ παρεστήσατο τῇ συμφωνίᾳ
τοῦ μή τι παθεῖν ὅρκον εἰσδεξαμένων
τῶν ἔνδον ὄντων ϗ προδόντων τὴν πόλιν·
ἅπαντα τοίνυν εὖ διαθεὶς φρουρίῳ,
διὰ Ναυτζαπόλεως ἀνύδρου τόπου
σὺν ἀπορίᾳ ϗ ποτῶν ϗ βρωμάτων,

ut cum exercitu quaterent Tzepaenam.
Illi ad hunc agmine tendentes locum,
quum nec vidissent hostilem exercitum
neque ruentes in proelium armatos,
foliorum tantum sonitu perterriti
torpiter diffugerunt, abiectis etiam
equis et armis et sarcina universa,
quae praeda cessit armentariis bulgaris.
Rem autem Caesar pertulit aegerrime.
Nec minus aliud superveniens malum
sensit, videlicet bulgarum Dragotam,
nostras regentem Melenici copias.
Rebellans enim, congregato exercitu,
populabatur Melenici fines
ipsamque urbem obsidens premebat.
Audiit hoc in castris imperator,
atque volatum aquilae aemulatus
viae compendio pergit Melenicum
cum suis copiis ordinumque ducibus:
perterritoque hostium exercitu
subito advento militumque numero,
fugam ingentem atque cladem edidit,
persequens, caedens, captivos intercipiens,
ut pauci ex tot interitum vitaverint,
qui fuga in Moesiae partes evaserunt.
Dragotas autem proculcatus misere
equorum pedibus vitae rupit filum.
His Caesar actis ex animi sententia,
et defectorum feminis ac liberis
alio translatis, procul Melenico,
Thessalonicam illinc est reversus.
unde transmisso Axio profundo,
Bodenos venit aquis abundantes:
ubi laborans ventris doloribus,
paullum propterea substitit in urbe.
Mox recreatus, Prilapum invisit,
ubi non paucis perstitit diebus.
Deinde transiit ad Belesum oppidum;
contra quod machinis bellicis directis,
in deditionem mox cives accepit,
qui obtenta nequid paterentur fide
semet ac oppidum permiserunt Caesari.
Quamobrem arci imposito praesidio,
per Nantzapoleos aridam regionem,
aqua laborans atque commeatu,

aegre pervenit tamen ad urbem Serras.
ubi ex oriente litteris perlatis,
Turcas a gente Tachariorum denuo
periclitari intelligit et conturbari.
Quod ubi Caesar novit, cursu concito,
processit sine mora ad Hebrum flumen:
ubi rumorem falsum esse intelligens,
de itinere suscepto nonnihil devians
Didymotichum contulit se in urbem,
deinde ad inclytam Hadrianopolin,
et ad Tzepaenam oppugnandam rediit;
sed quum nihil proficeret, reversus est
ad munitum oppidum Didymotichum:
ubi relicto non modico exercitu
cum ducibus et oppidi custodibus,
Lascari Manuele, et Margarite
homine rusticano et pulte alito
Neocastrisque originem trahente;
insuper belli ordine praescripto,
illinc discedens Hellespontum transiit,
stationesque Lampsaci constituit:
ubi suos duces celsis dignitatibus
auxit, ornavit, praemiaque distribuit.
Georgium quidem vulgo Muzalonem
protovestiarii et simul protosebasti
nec non stratopedarchae ornavit titulis:
huius autem fratrem Andronicum,
magni donavit officio domestici:
Angelum denique fecit protostratorem.
His actis imperator revertebatur
ad suum regale Nymphaei palatium:
ubi per hiemis tempora versatus,
vere adpetente exercitum collegit
innumerum pedestrem atque equestrem,
concretum Moesis, Italis, atque Scythis,
praecipue tamen viris nostri generis:
dirigensque iter in occidentem,
hellespontiacam Lampsacum devenit:
ubi cladem exercitus intellexit
ducumque relictorum Didymotichi.
Nam Caesare in longinquis absente locis,
rex Bulgarorum conscripta Scytharum
millia ferme quatuor aut etiam plura
per Thraciae immisit terras atque urbes;
qui circa flumen, cui nomen Regina,

εἰς Σέῤῥας ἧκε τλιπαθῶς πλὴν τὴν πόλιν·
ἔνθα γραφὴν δέδεκτο πρὸς τῆς ἐξ ἕω,
ὅτι τὰ τούρκων πρὸς ταχαρίων ἔθνους
κυμαίνεται νῦν καὶ ταράσσεται πάλιν·
ταῦτα διαγνοὺς, συντεταγμένῳ δρόμῳ
πέφθακεν Εὗρον τὸν ποταμὸν ἐν τάχει·
οὗ μήνυμα γνοὺς ἀτρεκὲς μὴ τυγχάνειν,
τρίβου παρεκκλίνας τι καταλαμβάνει
Διδυμότειχον ὠνομασμένην πόλιν·
εἶτα κυδίστην Ἀδριανοῦ τὴν πόλιν·
καὶ πάλιν ἐστράτευσε κατὰ Τζεπαίνης·
καὶ μηδοτιοῦν δεδρακὼς, ὑποστρέφει
κατὰ Διδυμότειχον ἀσφαλῆ πόλιν·
ἔνθα λελοιπὼς στρατιὰν οὐ μετρίαν,
καὶ ταγματάρχας καὶ φύλακας φρουρίου,
Μανουὴλ τὸν λάσκαριν καὶ Μαργαρίτην
ἀργοῖκον ἄνδρα πιτύροις τεθραμμένον
ἐκ Νεοκάστρων σειρὰν ἕλκοντα γένους·
καὶ νουθετήσας σφᾶς δέοντα πρὸς μάχας,
ἐκεῖθεν ἄρας Ἑλλήσποντον διέβη·
καὶ σκηνὰς αὐτοῦ πηγνύει πρὸς Λαμψάκῳ,
καὶ τοὺς ὑφ' αὐτὸν ἀξίαις ὑπερτάταις
τιμᾷ κυδαίνει δωρεάς τε προσνέμει·
Γεώργιον μὲν Μουζάλωνα τοὐπίκλην
πρωτοβεστιάριον ἀναδεικνύει
πρωτοσεβαστὸν στρατοπεδάρχην μέγαν·
Ἀνδρόνικον δὲ σύγγονον τούτου πάλιν
μέγαν κατωνόμασεν ἐν δομεστίκοις·
τὸν Ἄγγελον δὲ πρωτοστράτωρα πάλιν·
ταῦτα δεδρακὼς βασιλεὺς ὑποστρέφει
πρὸς βασιλείους τοὺς ἐν Νυμφαίῳ δόμους·
οὗ διαγαγὼν χειμερινὰς ἡμέρας,
ἦρος φανέντος στρατιὰν συναλίσας
μυριάριθμον πεζικὴν αὖ ἱππότιν
μυσοῖς ἰταλοῖς συγκεκροτημένην σκύθαις
μάλιστα πάντων ῥωμαϊκῇ πληθύϊ,
ὡς πρὸς δύσιν ἔτεινεν ὅρμημα κράτωρ,
καὶ Λάμψακον πέφθακεν ἑλλησποντίαν·
ἔνθα περ ἔγνω συμφορὰν στρατευμάτων
καὶ τῶν στρατηγῶν τῶν ἐν Διδυμοτείχῳ·
ἐπεὶ γὰρ ἀπῆν βασιλεὺς μακρὰν τόπου,
ὁ βουλγαράναξ ἐκ σκυθῶν συναλίσας
χιλιάδας τέτταρας εἴ τι καὶ πλέον,
κατὰ Θρᾴκης πέπομφε χωρῶν ἀστέων·
οἳ πρὸς ποταμὸν Ῥηγῖνα κεχυμένοι,

ἅπαντ' ἐποίουν σκυθικὴν ἐρημίαν·
ἔνθα στρατηγοὶ προσταγῇς βασιλέως
οὐκ οἶδα τί παθόντες ἐκλελησμένοι,
ἐπαφιᾶσι τὴν στρατιὰν τοῖς σκύθαις·
συῤῥήξεως οὖν συμβάσης ἑκατέροις,
νικῶσαν ἠνέγκαντο βαρβάρων στῖφος,
καὶ κτείνεται στράτευμα ῥωμαίων ξίφει·
ἁλίσκεται δὲ Μαργαρίτης τοῖς σκύθαις
πολλοῖς συνάμα καὶ πιπράσκεται σφίσιν·
ὁ γνοὺς ὁ κρατῶν καταταχήσας δρόμῳ
βουλγαροφύγῳ προσπελάζει φρουρίῳ·
καί τινας εὑρὼν βαρβάρων ἐν Βυζύῃ,
ἔργον σπάθης τίθησιν αὐτοὺς καὶ ξίφους·
πλὴν καταλαβὼν τὸν ποταμὸν Ῥηγῖνα,
σκηνὰς ἐκεῖ πήγνυσι καὶ παραμένει·
ἔνθα πρὸς Οὖρον ῥῶσσον ὠνομασμένον
τὸν παιόνων πέπομφε ῥῆγα (1) μυσάναξ
πρὸς τὸν κρατάρχην Θεόδωρον αὐσόνων,
ὡς ἂν ἐρωτήσειε τὰ πρὸς συμβάσεις·
ἀφιγμένος γοῦν ῥῶσσος ὡς βασιλέα
ὢν πενθερός γε βουλγάρων ἀρχηγέτου
καλῶς ἐδέχθη καὶ λίαν φιλοφρόνως,
καὶ συμβιβάσεις ἐκτελεῖ σὺν ὁρκίοις·
αἳ δ' ἦσαν, ὡς Τζέπαινα ῥωμαίων κράτει
πρὸς βουλγάρων ἄρχοντος ἀφεθῇ πάλιν·
τούτων βασιλεῖ κατὰ νοῦν πεπραγμένων,
ἄρας ἐκεῖθεν, Θεσσαλονίκην φθάνει,
ἔχων μεθ' αὐτοῦ καὶ Μιχαὴλ δεσπότου
σύνευνον ἅμα φιλτάτῳ Νικηφόρῳ,
ὁδοιποροῦντας εἰς περάτωσιν γάμων·
ἤνυστο τοίνυν τὰ περὶ γάμων ὡς δέον·
παῖδα κρατάρχου Μαρίαν Νικηφόρος
κατὰ νόμους σχὼν εἰς γάμου κοινωνίαν·
πλὴν πρόσθεν ἀπέλυσεν αὐσόνων κράτει
Σέρβια Δυῤῥάχιον οὗτος δεσπότης
περὶ γυναικὸς δειλιῶν καὶ φιλτάτου·
ἐν τοῖσδε διάγοντος ἄνακτος τότε,
γραφήν τις ἐκπέπομφεν οἱ βιθυνόθεν
δηλοῦσαν ὡς ἀποδράσας ἔχοι
πρὸς Περσίδος γῆν ἡγεμὼν Βιθυνίας
παλαιολόγος Μιχαὴλ κομνηνόπαις·
τοῦτ' ἀνακυκᾷ καρδίαν βασιλέως·
ὅμως κακῶν ἐν φυγῇ πρὸς Περσίδα

vagi palantes omnia corrumpebant.
Tunc nostri duces, Caesaris maudato
nescio quo pacto oblivioni tradito,
cum suis copiis adgrediuntur Scythas;
et iam utrimque armis concurrentibus,
barbara phalanx retulit victoriam,
caesusque noster fuit gladio exercitus:
ipse quin etiam Margarites capitur
cum aliis multis, atque a Scythis venditur.
Caesar re cognita, subditis calcaribus
ad arcem Bulgarophygum accurrit statim;
Byziaeque nactus aliquantos barbaros,
occidione omnes gladio occidit.
Verum progressus ad Reginam fluvium,
tentorium ibi fixit, atque substitit.
Atque illuc Urum cognomento Rosum
Paeoniae regem misit rex bulgaricus
ad romanum Caesarem Theodorum
ut de integranda pace verba faceret.
Imperatorem igitur conveniens Rosus,
qui socer erat regnatoris bulgari,
amanter est exceptus et honorifice,
iurataeque pacis sunt conditiones;
nempe ut romano Tzepaenam imperio
rex Bulgarorum denuo concederet.
Qua re peracta ex animi sententia,
Thessalonicam illinc Caesar venit,
despotae quoque Michaëlis habens
in comitatu uxorem cum filio suo
ob peragendas nuptias Nicephoro.
Ergo nuptiarum celebratur ritus,
Caesaris filiam Mariam Nicephorus
legitimo coniugio sibi copulat.
Antea tamen cesserat imperio
nostro Dyrrachium Serviorumque castrum
despota uxori filioque timens.
Dum in hoc Caesar versatur negotio
accipit litteras missas ex Bithynia
significantes profugisse ad Turcas
Bithyniae rectorem palaeologum
Michaëlem illum Comnenis natum:
quae res turbavit imperatoris animum.
Quum ille tamen ad Turcas profugeret,

(1) Falli videtur Ephraemius. Acropolita enim dicit hunc Urum Ungariae regis generum, non regem.

schedam Bithyniae scripsit magistratibus
quam propria manu subscribens firmavit;
significans, se quidem extorrem ire,
ne pateretur oculorum damnum;
ceterum ipsi rem prudenter gererent,
et custodirent sedulo civitates
provinciamque et milites recte regerent.
Quae res nunciata imperatori placuit:
iamque ordinatis in occidente rebus,
ad orientem cum milite excurrit,
relicto duce Thessalonicae
Lascari Michaële viro strenuo;
Prilapi autem Scuterio Xylea
congruum sibi cognomen gerente.
Belesso imposuit locisque finitimis
custodem Theodorum Calampacem.
Illyrium denique Chabaroni tradidit.
His super, summo dignitatis apice,
constituit Georgium acropolitam
praetoris titulo pridem exornatum.
Georgius hic contulit se Berrhoeam,
ubi expectabant eum legati Papae:
quibuscum ex sententia negotium gessit,
eosque posthinc dimisit in patriam.
Deinde accessit ad Serviorum castrum,
praeteriensque oppido Castoria,
per Achrin iter faciens Albanum venit,
atque illinc demum ad urbem Epidaurum:
in qua dispositis prout visum est rebus,
viam emensus per Chunabiam, Maten,
Citzabin atque Debren parvas urbes,
ut potuit pervenit ad urbem Prilapum.
Atque ibi versanti Aeropolitae
tristis repente rumor est intellectus,
Chabaronem scilicet Constantinum
in Caninorum conclusum castello,
a sorore uxoris Michaëlis despotae
Maria deceptum nuptiis et amore,
vinctum teneri ferreis compedibus.
Interim vero Michaëlem despotam
pacis cum Caesare violato iure,
ditionem nostram armis concursare:
iamque invasisse cunctam Pelagoniam,
universumque Prilapi territorium,
unico excepto Prilapi praesidio,

γράμμ' ἐγχαράττει προστάταις Βιθυνίας
ἐν ὑπογραφαῖς ἀσφαλισθὲν ἰδίαις·
διαγορεῦον ὡς ἐκεῖνος μὲν τάχα
φεύγει δεδιὼς τὴν σβέσιν τῶν ὀμμάτων·
αὐτοὶ δ' ἔχεσθε νουνεχῶς τῶν πραγμάτων,
καὶ πάντα δρᾶτε πρὸς φυλακὴν ἀστέων
χώρας τε λοιπῆς φησὶ καὶ στρατευμάτων·
τουτὶ κομισθὲν τὸν κρατάρχην ἥδυνε·
πλὴν διαθεὶς εὖ τὰ καθ' ἑσπέραν ἄναξ,
μετὰ στρατιᾶς ἐκτρέχει πρὸς τὴν ἕω
λιπὼν στρατηγοὺς κατὰ Θεσσαλονίκην
Μιχαὴλ Λασκάριον ἄνδρα γεννάδαν,
ἐν δὲ Πριλλάπῳ Σκουτέριον Ξυλέαν
ἐπωνυμίαν ἀτρεκῆ κεκτημένον·
ἐν δ' αὖ Βελεσσῷ τοὺς περικύκλῳ τόπους
φύλακα Θεόδωρον τὸν Καλαμπάκην·
Ἰλλυριῶν δὲ Χαβάρων' ἐπιστάτην·
πρὸς τοῖσδε Γεώργιον ἀκροπολίτην
ἄρχοντα πάντων καὶ πρόεδρον δεικνύει,
πρόσθεν τιμήσας τῇ πραίτωρος ἀξίᾳ.
οὕτως ἀφῖκτο πρὸς πόλιν Βερροιαίων,
κἀκεῖσε πρέσβεις προσμένοντας τοῦ Πάπα
εὖ τὰ κατ' αὐτοὺς διαθεὶς ὥσπερ δέον,
ὑποστρέφειν δέδρακε πρὸς τὴν πατρίδα·
εἶτα παρελθὼν φρούριον τῶν Σερβίων,
καὶ Καστορίαν παραμείψας τὴν πόλιν,
δι' Ἀχρίδος πέφθακεν Ἀλβάνου τόπον,
κἀκεῖθεν ἧκεν εἰς Ἐπίδαμνον πόλιν·
κἀκεῖ διαθεὶς τὰ κατὰ νοῦν ὡς δέον,
διὰ Χουναβίας τε καὶ Μάτης τόπων
Κιτζάβεως Δεύρης τε τῶν πολιχνίων,
ὡς εἶχε κατέλαβεν ἄστυ Πριλλάπου·
ἔνθα διατρίβοντι κατ' ἄστυ τόδε,
δυσάγγελος φήμη τις ἧκεν ἀθρόον
ὅτι περιελοὺς Χαβάρων Κωνσταντῖνος
ἐν καστελλίῳ Κανίνων πρὸς Μαρίας
γυναικαδέλφης Μιχαὴλ τοῦ δεσπότου,
ἐρωτοδέσμαις ἀπατηθεὶς καὶ γάμῳ
εἱρκτὴν κατακέκριτο κλοιὰ καὶ πέδας·
καὶ τηνικαῦτα Μιχαὴλ ὁ δεσπότης
τὰς πρὸς κρατοῦντα συμβάσεις διαλύσας,
χώρας ἐπῄει ῥωμαΐδας σὺν ὅπλοις,
πᾶσαν τε κατέδραμε Πελαγονίαν
καὶ τὸν πέριξ ἅπαντα χῶρον Πριλλάπου·
τὸ φρούριον λέλοιπε Πριλλάπου μόνον,

ὅπερ προδόντων συνέλαβε ϗ τόδε·
Ἀκροπολίτης δ' εὑρεθεὶς ἔνδον τότε,
ὀρύματός τι καταλαβὼν πυργίον,
ἐκεῖ διῆγε, ϗ λαβὼν πρὸς δεσπότου
ὅρκια κακῶν ἀπαθῆ πεφηνέναι
ϗ παραπεμφθῆναι δὲ πρὸς βασιλέα,
αὐτὸν παραδέδωκε σὺν τῷ πυργίῳ·
ὁ Μιχαὴλ δ' ἐπίορκος ὢν ὁ δεσπότης,
δεσμοῖς περιέβαλεν αὐτὸν ἀφύκτοις.
ὁ δ' αὖ κομνηνὸς Μιχαὴλ οὗ πολλάκις
μνήμην ἐποιήσαμεν ἀνώτερον λόγου,
ὅρκια λαβὼν πιστὰ πρὸς βασιλέως,
πρὸς τόνδ' ἐπανέζευξεν ἐκ τῆς Περσίδος·
ᾧ δοὺς στρατιὰν ἐκ μακεδόνων ἄναξ,
εἰς ἑσπέραν πέπομφε κατὰ δεσπότου·
ϗ καταλαβὼν Θεσσαλονίκην πόλιν
καί πῃ συνελθὼν Μιχαὴλ λασκαρίῳ,
σὺν τῷδ' ἐπῆλθε τὰ μέρη τῆς Βεῤῥοίας,
ϗ λείαν ἀπήλασεν ἔνθεν μυρίαν·
τῶνδ' πραγμάτων οὕτω δὲ διακειμένων,
ϗ τριβαλάρχης ὁ κάκιστος καρδία,
ἔκσπονδος ἀνὴρ ἀποφρὰς μαιφόνος
ὑπὲρ χιλίους στρατιὰν συνελίτας,
τὰ ῥωμαϊκὰ κατέδραμε χωρία·
ὁ δεσπότης δὲ Μιχαὴλ τὰ πρὸς δύσιν
δῃῶν ἐρημῶν οὐκ ἔληγε καθόλου
ϗ τῇ κατ' αὐτὸν προστιθεὶς ἐξουσίᾳ·
ὅθεν στρατιὰν ἱκανὴν ἀποκρίνας
ἧς ἡγεμὼν παῖς Θεόδωρός τις νόθος,
πρὸς τὰ Βοδηνῶν ἐξαποστέλλει μέρη·
ἣ ῥωμαϊκῷ συντυχοῦσά που στίφει,
ἥττησιν ἐσκέδασεν αὐτὸ ῥᾳδίως·
ὃ γνοὺς Μιχαὴλ παλαιολόγος τόδε
ἀνὴρ μαχητὸς γεννάδας ῥωμαλέος
ὡς εἶχεν ἐξώρμησε κατ' ἀντιπάλων·
καί τινα τῷ δόρατι πλήξας ἱππότην,
ἦν δ' ἄρα Θεόδωρος παῖς ἀποστάτου,
εἰς γῆν καταβέβληκεν ἐξ ἀφιστρίδος·
ὁ δ' αὖ Κομνηνῷ προσδραμὼν ἱκετεύει
ζωῆς τε χάριν ϗ ψυχῆς πεφιλημένης,
ϗ συμπαθοῦς ἔτυχε συγγνώμης τότε·
πλὴν ἠγνοεῖτο τίς ἄρα ϗ τυγχάνει·
τῷ τοι παραδίδωσιν φυλάσσειν τούρκῳ,
ὁ δ' αὖ φονεύει ϗ παραπέμπει μόρῳ·
τουτὶ μὲν οὕτω Μιχαὴλ ἐδραμένος

quod tamen ipsum proditione cepit.
Acropolites autem in arce degens,
quadam conscensa castelli turricula,
perstabat illic; donec iuratam fidem
obtulit illi despota, fore incolumem,
atque ad suum Caesarem dimissum iri.
Tunc se permisit hosti cum turricula.
Michaël tamen despota periurus
solidis illum vinculis adstrinxit.
Ecce autem Michaël comnenus ille,
quem saepe memoravit historia nostra,
non sine sacramento in fidem Caesaris
rursus receptus, a Turcis regreditur:
et cum macedonum militum exercitu
in occidentem mittitur contra despotam.
Is igitur se contulit Thessalonicam;
moxque coniunctus Michaëli Lascari
simul in agrum incurrit Berrhoeae,
atque inde praedam abstrahit innumeram.
Sic perturbato rei publicae statu,
pessimus etiam Trihallorum princeps
periurus vir, crudelis, temerarius,
mille conscriptis et amplius militibus,
romanas terras vagans infestabat.
Neque cessabat in occidente Michaël
despota damnis omnigenis faciendis
et suae ditioni terris subigendis.
Nam comparato idoneo exercitu,
quem notho filio Theodoro tradidit,
iussit invadere Bodenorum agrum:
atque ibi nostras quas offendit copias
vicit dispersit facili negotio.
Michaël re cognita palaeologus
bellator vir, magnanimus, fortis,
abrupta mora hostibus occurrit:
et quemdam hasta equitem percussum
(erat is filius perfidi Theodorus)
humi proiecit ephippio depulsum.
Ille Comneni provolutus genibus
vitam rogabat sibi conservaret,
reque ipsa veniam mitem impetravit,
quamquam eius ignota conditio erat;
turcaeque homini custodiendus traditur,
qui miserum captivum gladio perimit.
Atque hanc victoriam Michaël patravit

mavortiorum quos ducebat militum
opera usus, patria paphlagonum.
Et multos quidem interemit hostes,
praeterea viginti vivos cepit
viros insignes de rebellis aula.
Atque hunc praedicta res exitum habuit.
Michaël autem Bulgarorum dominus,
cuius soror Caesari nupta erat,
nostri foedifragus hostis imperii,
a consobrino suo Callimano,
mortifero repente percussus vulnere
vitam cum morte statim commutavit:
cuius uxore ducta Callimanus
visus est regnum obtinere bulgaricum.
Sed regis socer accurrens cum exercitu
Rosus Urus filiam suam recipit:
occiditurque a Bulgaris Callimanus.
Iamque carebat successore legitimo
bulgaricae reipublicae vacans thronus:
sed optimates gentis ac senatores
ad Bulgarorum thronum advocarunt
egregium Tichi filium Constantinum.
Atque ut legitimo successoris iure
regnum adire videretur bulgaricum,
ad Romanorum Caesarem Theodorum:
mittit senatus legationem petens
ut iungeretur dicto Constantino
Irene filia Caesaris natu maior,
quae Asanis regis bulgari neptis erat.
Et Caesar noster rem libenter annuit.
Tum quia iam Constantino uxor erat,
hanc a suo viro abstractam illicite
imperatori custodiendam mittunt.
Morbo post haec correptus gravissimo
caesar Theodorus tenebatur lecto;
et nil medendo proficiebant medici,
artem Hippocratis superante morbo.
Quare spe vitae prudenter abiecta
ornamentisque regiis depositis,
monachi Caesar induit tuniculam,
omnia sua confitens peccata
coram hominibus sed praesertim Deo
(namq. hunc transversum egerant illecebrae
amorque scorti nobilis haud protriti.)

σὺν τοῖς δ' ὑφ' αὐτὸν ἀρηϊκοῖς ἀνδράσι
Παφλαγονίαν πατρίδα κεκτημένοις,
πολλοὺς μὲν ἔργον εἰργάσατο τοῦ ξίφους·
ζωοὺς δὲ συνέσχηκεν εἴκοσιν πάλιν
ἄνδρας τιμίους ἐγκρίτους ἀποστάτου·
ταῦτα μὲν οὕτω συμβέβηκεν ὡς ἔφην·
ὁ Μιχαὴλ δὲ Βουλγάρων ἀρχηγέτης,
ὃς δὲ γυναικάδελφος ἦν βασιλέως
ἐχθρὸς δ' ἄσπονδος αὐσόνων κραταρχίᾳ,
πρὸς Καλλιμάνου καιρίαν βεβλημένος
πρωτεξαδέλφου προσγενοῦς πεφυκότος,
ἐξαπίνης τέθνηκεν ἐκλιπὼν φάος·
οὗ τῇ γυναικὶ συναφθεὶς Καλλιμάνος,
ἔδοξεν ἀρχὴν προσλαβεῖν καὶ Βουλγάρων·
ἀλλὰ ῥῶσος Οὖρος μὲν ὡς θυγατέρα
μετὰ στρατιᾶς συμπεσὼν προσλαμβάνει·
φονεύεται δὲ Καλλιμάνος Βουλγάροις·
ἔρημον οὐκοῦν γνησίου διαδόχου
ὑπῆρχε λοιπὸν τὸ κράτος τοῖς Βουλγάροις·
ἀλλ' οἱ παρ' αὐτοῖς ἔγκριτοι βουληφόροι
ἀρχηγετεῖν τάσσουσιν ἀρχῆς Βουλγάρων
Τείχου τὸν υἱὸν τὸν καλὸν Κωνσταντῖνον·
ὡς ἂν δὲ καὶ δόξειεν ἐκ κληρουχίας
εἰς Βουλγαρικὸν ἐγκαθιστάναι θρόνον,
ἐρίτιμοι πέμπουσι πρέσβεις Βουλγάρων
πρὸς τὸν κρατοῦντα Θεόδωρον αὐσόνων
ἵνα συναφθῇ τῷ Τείχου Κωνσταντίνῳ
Εἰρήνη πρώτη τοῦδε τῶν θυγατέρων,
Ἀσὰν κρατάρχου Βουλγάρων οὖσ' ἐγγόνη·
ἃ καὶ περατοῖ σὺν προθυμίᾳ κράτωρ·
ἐπεὶ δ' ὁ Τείχου ἦν ἔχων ὁμευνέτιν,
ταύτην διαζεύξαντες ἀνδρὸς ἀνόμως,
εἰς φυλακὴν πέμπουσι τῷ στεφηφόρῳ.
μετὰ δὲ ταῦτα χαλεπωτάτῃ νόσῳ
περιπεσὼν ἔκειτο κρατάρχος κλίνῃ·
ἡ δ' ἦν ἀνιάτρευτος ἀσκληπιάδαις,
καὶ σφῶν τέχναις ἄκαμπτος οὐδ' εἴκουσά πως·
τοίνυν ἀπογνοὺς καὶ διαγνοὺς ὡς δέον,
ῥίψας τὰ λαμπρὰ τοῦ κράτους καὶ τοῦ στέφους,
τὰ τῶν μοναχῶν ἐνδιδύσκεται ῥάκη
ἐξαγορεύσας πάντα εἰ πεπραγμένα
ἔμπροσθεν ἀνθρώπων τε καὶ θεοῦ πλέον·
πόρνης γὰρ οὗτος σώφρονος θρυλλουμένης
τὴν πίστιν ἐν νῷ προσλαβὼν καὶ τὸν πόθον (1),

(1) Hinc intelligimus quid spectet Nicephorus sub praedictae orationis initio, ubi graviter invehitur in amorem illegitimum. Quamquam Iohannem quoque Theodori parentem prae oculis habere po-

τῷ ποιμενάρχῃ προσδραμὼν Μιτυλήνης
ᾧ σφαλμάτων ἦν ἀνακαλύπτων βάρη,
εἰς τοὔδαφος πέπτωκεν αὐτοῦ πρὸς πόδας,
καὶ τούσδε θερμοῖς δάκρυσιν ἀποπλύνει,
ὡς πρὶν γυνὴ βίβλος Χριστοῦ δεσπότου·
ὡς καὶ γενέσθαι πηλὸν ἐκ τῶν δακρύων·
ἐξαγορείας ταῦτα συνείρων λόγους,
σὺ Χριστὲ κατέλειπον, ἵλεως ἔσω·
οὕτω δεδρακὼς συνεχῶς χρηστὸς κράτωρ,
πρὸς τὰς μονὰς ἔβηκε τὰς οὐρανίους,
λιπὼν τὸ κράτος παιδὶ τῷ Ἰωάννῃ
ἑπταέτει που τυγχάνοντι καὶ πλέον·
μήπω καθαροὺς τέτταρας ὅλους χρόνους
τὴν ῥωμαϊκὴν ἰθύνας κραταρχίαν·
ἀνὴρ ἀγαθὸς εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ,
ἡδὺς ἱλαρὸς εὐμενὴς ὑπηκόοις,
ἴδρις σοφίας παντοδαπῆς καὶ λόγων,
πιστὸς κυρίου νουνεχὸς ὑπηρέτης
τάλαντον αὔξων πλατύνων κραταρχίας,
προκινδυνεύων εὐψύχως κληρουχίας·
ἄναξ προσηνὴς, καὶ στρατηγὸς γεννάδας,
μηδὲν νεωχμώσας τι τῆς ἐκκλησίας,
ἐπαινετός τε τοῦ βίου καὶ τοῦ κράτους,
καὶ μακαριστὸς τῆς καλῆς μετοικίας
καὶ τῆς μετανοίας γε τῆς σωτηρίου·
τούτου θανόντος εἰς ταφὴν νέκυν φέρει
μονὴ πατρῴα Σωσάνδρων κεκλημένη,
οὗ καὶ πατὴρ τέθαπτο θανὼν ἐντίμως·

Accedens ergo ad Mitylenes episcopum
cui confiteri solitus peccata fuerat,
ad huius pedes accidit prostratus humi
eosque calidis perluebat lacrymis,
ceu quondam Christi femina peccatrix:
quare et madebat fletu pavimentum.
Atque haec verba geminabat confitens:
te, Christe, dereliqui; propitius esto.
Sic continenter repetens bonus Caesar,
ad stationes transiit celestes,
filio relinquens regnum Iohanni
septenni ferme aetate aut paulo amplius:
ipse quatuor nondum plenos annos
romanum sceptro rexerat imperium:
vir sane bonus, regnator religiosus,
hilaris, blandus, subditis benivolus,
omni doctrina et litteris ornatus;
fidelis Domini atque prudens famulus
qui regni talentum ampliavit auxit,
et patrimonium strenue protexit:
princeps benignus, fortis imperator,
quique in ecclesia nihil innovavit,
laudabilis tum vita tum imperio;
egregio demum ex hac terra transitu
atque salubri paenitentia felix!
Delatum est cadaver ad coenobium
a patre exstructum salutarium martyrum,
ubi et fundator iacet honorifice.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ.

Οὗτος βίῳ λέλοιπε παιδία τρία,
ὃν πρόσθεν εἶπον χαριτώνυμον νέον
κληροῦχον ἀρχῆς καὶ διάδοχον κράτους·
καὶ θήλεα δ' ἄζυγα πρὸς τούτῳ δύο,
Εὐδοκίαν τε καὶ Θεοδώραν ἅμα·
πρώτη δ' Εἰρήνη τῷ Τείχῳ συνεζύγη,
ἡ δευτέρα δὲ Μαρία Νικηφόρῳ
παιδὶ Μιχαὴλ ὡς ἔφαμεν δεσπότου·
νεώτατος δ' ἦν παῖς Ἰωάννης πάνυ·

IOHANNES THEODORI FILIUS ET MICHAEL PALAEOLOGUS.

Moriens Theodorus tres reliquit domi
filios, quem dixi parvulum Iohannem
heredem dignitatis et imperii,
duasque innuptas insuper virgunculas,
Eudociam videlicet ac Theodoram.
Nam maior natu Irene Ticho nupserat,
Mariam minorem duxerat Nicephorus
filios, ut dixi, Michaëlis despotae.
Tenera plane aetate Iohannes erat;

fuit, cuius in amore fragilitatem noster innuit Ephraemius v. 7896; Allatius autem in adnotationibus ad Acropolitam cap. 52 Nicephori eiusdem recitat epistulam de pellice Iohannis Marcesina, quam ipse Nicephorus sacra aede excluserat.

quamobrem cavens rex pater filiolo,
huic supremis tabulis imperium liquerat,
adactis prius in sanctum iusiurandum
subditis universis ac magistratibus
ut conservarent stabilem filiolo fidem;
quem commendavit postea tutoribus,
quorum Georgius Muzalo primus erat
protovestiarii tunc honore fungens.
Sed enim needum triduum peractum erat
ex quo imperator tumulo iacebat,
iamque aestuabant omnia tamquam mare.
Namque ad coenobium salutarium martyrum
progressis magistratibus atque exercitu
ut principi defuncto iusta solverent,
Muzalo quoque cum germanis venit.
Dum ergo sacra celebratur missa,
Muzaloue cum fratribus adstante;
eu senatores aliique magistratus
conspiratione unanimi conflata,
ceu furibundae ferae atque homicidae
in sanctum cursim irruunt coenobium
ob lacerandum violentis unguibus
cum suis germanis protovestiarium:
qui re intellecta, sub asylum sacrum
mensae sanctissimae raptim confugerunt.
Verum scelesti illi et sanguinarii
pollutis pedibus penetrale ingressi
usque ad arae pacificae mensam sacram,
districtis gladiis, turgidi furore,
hem tetrum scelus! hem rabiem barbaricam!
frustatim gladiis innocentes caedunt.
Etsi supremae tabulae ter fuerant
cum sacramenti formula praelectae
coram senatu et curam exercitibus,
qui se in obsequio fore cuncti dixerant.
Post hanc scelestam perpetratam caedem,
civiles magistratus et duces militum,
clerus cum patriarcha aliisque episcopis,
ad regni veluti coëuntes comitia,
de reipublicae summa deliberabant,
quisnam videlicet in demortui loco
romani imperii navem clavo regeret:
et rogabantur nobilium sententiae
per singulas familias perque ordines.
Ac suffragiorum sane maior numerus

ὅθεν δεδιὼς τεκνίῳ φίτυς ἄναξ,
ἐν διαθήκαις τῷδε λείπει τὸ κράτος·
πρόσθεν προβάντων ὁρκίων φρικαλέων
ὑπηκόοις ἅπασι ϗ τοῖς ἐν τέλει
ἦ μὴν φυλάξειν τεκνίῳ πίστιν σχέσιν·
εἶτα παραδίδωσι τοῖς ἐπιτρόποις,
ὧν πρῶτος ὑπῆν Γεώργιος Μυζάλων
πρωτοβεστιάριος ὢν τὴν ἀξίαν.
ἀλλὰ τριταῖος οὐδέπω πρὸς τῷ τάφῳ
ἔκειτο νεκρὸς ἄνακτος τεθειμένος,
ϗ πάντ' ἀνάμιξ μεστά τε τρικυμίας·
εἰς γὰρ σωσάνδρων τὴν μονὴν ἀφιγμένων
τῶν ἐν τέλει τε ϗ στρατευμάτων στίφους
ὡς ἂν ὁσίαν θῶσι τεθνηκότι,
τοῖς κασιγνήτοις συμπαρῆν ϗ Μυζάλων·
ϗ τῆς φρικώδους θυσίας τελουμένης,
Μυζάλων παρίστατο σὺν ὁμογνίοις·
ἀλλ' οἱ γερουσίας τε ϗ τῶν ἐν τέλει
συσπειραθέντες πάντες εἰς ὁμαιχμίαν,
ὡς ἄγριοι θῆρες τε ϗ βροτοκτόνοι,
ἐπὶ μονὴν ἥλλαντο τὴν σεβασμίαν,
ῥοιζηδὸν ἀκρατεῦντες ἐκλαφύξαι σὺν βίᾳ
πρωτοβεστιάριον σὺν ὁμαιμόνοις·
σὺν κασιγνήτοις Μυζάλων ᾐσθημένος,
ἔνδον τραπέζης παναγοῦς ὑπεισέδυ.
ἀλλ' οἱ μιαροὶ ϗ φονικοὶ τοὺς τρόπους
ποσὶ βεβήλοις εἰσδραμόντες εὐθέως
εἰς ἱερὰν τράπεζαν ἱλαστηρίαν,
ξιφηφόροι τε ϗ θυμοῦ πεπνευκότες,
φεῦ ἀσεβείας βαρβαρικῆς μανίας,
μελεϊστὶ ἐκτέμνουσι τοὺς ἀναιτίους·
καί τοι διαθήκης τε ϗ τῶν ὁρκίων
τρανῶς τε σαφῶς ἀνεγνωσμένων τρίτον
ἐπὶ γερουσίας τε ϗ στρατευμάτων,
ϗ τοῖσδε παντὸς ἐμμένειν εἰρηκότος·
μετὰ δὲ τήνδε τὴν κακὴν φονουργίαν,
οἵ γ' ἐν τέλει τε ϗ λοχαγοὶ ταγμάτων,
κλῆρος πατριάρχης τε σὺν ἀρχιθύταις
συνεισδραμόντες εἰς μίαν συμφωνίαν,
σκέψιν ἐτίθουν πραγμάτων κοινῶν χάριν,
τίς ἂν κυβερνήσειε προσδεδεγμένος
τῆς ῥωμαϊκῆς ὁλκάδα κρατεαρχίας·
ἐπυνθάνοντο τοιγαροῦν κατὰ γένη
ϗ κατὰ τάξιν πάντες οἱ τῶν ἐν τέλει·
ϗ πλείοσιν ἦν ἡ ῥοπὴ ϗ καρδία

ἐπὶ κομνηνὸν Μιχαὴλ τεταμένη·
ὅθεν τί μακροὺς δεῖ περιάγειν κύκλους;

Χειρίζεται δὴ τὴν διοίκησιν ὅλων
καὶ ῥωμαϊκῶν πραγμάτων τὴν φροντίδα
οὗτος Μιχαὴλ παλαιολόγων γένους,
δραστήριός τις καὶ πεφυκὼς πρὸς τόδε,
εἶδος προδεικνὺς ἄξιον τυραννίδος,
βλοσυρὸν ἦθος καὶ λεόντειον φέρων,
φρικτὸς μὲν ἐχθροῖς, ἥμερος δ' ὑπηκόοις,
ἄναξ ἀριστεὺς καὶ στρατηγὸς γεννάδας,
πρῶτα μὲν ἀξίωμα λαβὼν δεσπότου,
μετὰ δὲ μικρὸν ταινιωθεὶς τῷ στέφει
παρ' ἀρχιθύτου κατὰ τὴν Νικαέων·
οὗτος λατίνους ἐξελαύνει πατρίδος
τῆς Κωνσταντίνου βασιλίδος ἀστέων,
ἐλευθερώσας τήνδε λατίνων βίας·
τιμᾷ δ' ἀδελφὸν κομνηνὸν Ἰωάννην
τῇ σεβαστοκράτορος εὐθὺς ἀξίᾳ,
ἔκδημον ὄντα τοῖς καθ' ἑσπέραν τόποις·
Ἀλέξιον δὲ στρατηγόπουλον πάλιν
προὐβάλλετ' εἰς μέγιστον ἐν δομεστίκοις·
Κωνσταντῖνον ἄλλον δὲ σύγγονον πάλιν
τῇ καισαρικῇ ταινιώσας ταινίᾳ,
πρόμαχον ἀπέστειλε τῶν παφλαγόνων·
καὶ πρὸς Μιχαὴλ ἐκπέπομφε δεσπότην
τὸν φιλὴν Θεόδωρον, αἰτῶν φιλίαν
σύνδεσμον εἰρήνης καὶ τῆς συμφωνίας,
καί τινα λῦσαι φρούρια Ῥωμαΐδι·
πρὸς δ' αὖ καθειργμένους γε τοὺς ἐξ αὐσόνων
Χαβάρωνά τε καὶ τὸν Ἀκροπολίτην·
ἀλλ' ἦν ἀπειθὴς Μιχαὴλ πρὸς τοὺς λόγους
πρεσβευτικοὺς ἄνακτος, ἄτεγκτος πάνυ,
καὶ μηδοτιοῦν ἐκτελῶν αἰτουμένων·
ὅθεν βαρυνθεὶς βασιλεὺς τούτων χόλῳ
τῷ σεβαστοκράτορι συγγόνῳ γράφει
τοῖς κατὰ δυσμὴν ἐμμένοντί που τόποις,
μετὰ στρατιᾶς καὶ στρατηγῶν ἐκκρίτων
μάχην συνάψαι Μιχαὴλ τῷ δεσπότῃ·
καὶ τοῦτο δρῶντος συνεὶς ὁ δεσπότης
στρατῷ συνυπάρχοντος ἐν Καστορίᾳ
φυγὰς ἀπέστη κατ' ἀποκρήμνων τόπων·
σεβαστοκράτωρ δ' ἐκποδὼν ὑπαρξάσης
οὕτω στρατιᾶς Μιχαὴλ ἀντιμάχου,
κατ' ἀστέων ὥρμησε τῶν τοῦ δεσπότου,

comnenum designabat Michaëlem.
Cur ergo longis differam rem sermonibus?

Rei publicae universae moderamen
romanique imperii cura traditur
huic Michaëli gente palaeologo:
qui vir erat efficax et rei idoneus,
corporis formam regno dignam gerens;
severo more et vultu truculento;
hostibus formidandus, comis subditis;
optimus princeps, et fortis imperator.
Is primo accepit dignitatem despotae:
paulo post autem in urbe nicaena
a patriarcha stemmate est redimitus.
Hic est, qui nostra patria Latinos expulit,
reginamque urbium Constantinopolim
latino iugo liberam adseruit.
Is comnenum Iohannem fratrem suum
creavit sine mora sebastocratorem,
quamquam absentem in hesperiis partibus:
Strategopulum insuper Alexium
ad domestici magni officium legit:
alium denique fratrem Constantinum
caesarea dignitate conspicuum fecit,
atque ad tuendam misit Paphlagoniam.
Ad Michaëlem vero legavit despotam
philem Theodorum ob petendam pacem
constringendumque vinculum amicitiae,
reposcendasque imperio arces aliquot:
simulque ut duos captivos tristi eximeret
Acropolitam carcere et Chabaronem.
Despota tamen durus et refractarius
imperatoris legationem audiit,
nec postulanti quicquam prorsus annuit.
Quamobrem imperator ira percitus
scripsit ad fratrem sebastocratorem,
qui in occidente, ut dixi, versabatur
cum selectis ducibus et cum exercitu,
ut Michaëli bellum inferret despotae.
Quod iam commotum despota cognoscens,
qui Castoriam cum armis insidebat,
fugam arripuit per praeruptos locos.
Sebastocrator autem sic diffugiente
Michaëlis exercitu adversario,
impetum fecit contra urbes despotae

bulgarum patriarcham secum ducens
Cabasilam divum Constantinum,
cuius egregiis monitis et consiliis
inclytam adquisivit urbem Achrin:
Deabolin deinde arcem alteram
machinis et belli viribus expugnavit.
Tunc Michaël de summa re sollicitus,
quotquot habebat copiis congregatis,
latinis quoque adsumptis auxiliaribus
ab Achaiae principe, Siciliaeque a rege,
quorum uterque erat gener despotae,
ad committendam exiit nobiscum pugnam.
Praeteriens ergo Stani Soscique arces
et Pelagoniae humilem planitiem,
Prilapi propter constitit praesidium:
ubi se angustis cernens versantem rebus,
fortunaeque aleam periculosam,
noctu profugit cum filio Nicephoro,
exercitum in castris illic deserens.
Sed tamen mane postero res nocturna,
ex his quae sunt secuta, nobis notuit.
Pars enim illa copiarum despotae,
quae nostrae gentis milite conflata erat,
cum viris se nobilibus atque ducibus
sebastocratori tradidit Iohanni:
atque in his erat fugientis despotae
adulterinus quidam Iohannes filius.
Tum auxiliaris cunctus latinus miles
vinclis adstrictus cum Achaiae principe
dimissus est ad Caesarem captivus.
Provincia autem omnis cum urbeculis
in nostram cessit subdita ditionem.
Postea domesticus magnus Alexius,
Raul Iohannes et Strategopulus
usque ad oppidum Artae decurrerunt,
diripientes, vastitati dantes
terram arcesque Michaëlis despotae.
Sebastocrator deinde Iohannes
ad novas Patras produxit exercitum,
habens in comitatu filium despotae
spurium illum, de quo retro diximus:
qui fuga elapsus cum paucis comitibus
raptim reversus est ad patrem despotam,
qui oberrabat cymbis circa insulas
Cephaleniam infelix atque Leucadem

ἔχων μεθ' αὐτοῦ ποιμενάρχην βουλγάρων
τὸν θεῖον Καβάσιλαν τὸν Κωνσταντῖνον·
οὗ νουθεσίαις καὶ καλαῖς συμβουλίαις
πόλιν παρεστήσατο κλεινὴν Ἀχρίδος·
ἔπειτα Διάβολιν ἄλλο φρούριον
ταῖς μηχανουργίαις τε καὶ μάχης νόμῳ·
ἐξαφορηθεὶς Μιχαὴλ γοῦν τοῖς ὅλοις,
ἐνοῦσαν αὐτῷ στρατιὰν συναλίσας
καὶ συμμαχικὸν προσλαβὼν ἐκ λατίνων
τῶν τοῦδε γαμβρῶν πρίγκιπος τ' Ἀχαΐας
καὶ Σικελῶν ἄρχοντος ἄλλου νυμφίου,
εἰς ἀντιπαράταξιν ἧκεν αὐσόνων·
Στανὸν παραμείψας δὲ Σοσκὸν χωρίον,
καὶ Πελαγονίας δὲ τὰς πεδιάδας
ἀγχοῦ Πριλλάπου φρουρίου κατεστάθη·
κἀκεῖ συνιδὼν ὡς στενά οἱ τυγχάνει
τὰ τῆς τύχης ἅπαντα καὶ πλήρη ζάλης,
νύκτωρ ἀπέδρα σὺν τέκνῳ Νικηφόρῳ,
σκηνούμενον στράτευμα λιπὼν αὐτόθι·
ἕωθεν ἀμέλει δὲ διεγνωσμένα
τὰ τοῦδε τοῦ δράματος ἐκ τῶν πραγμάτων,
προστίθεται μὲν ἡ ἐκ φάλαγγος δεσπότου
ἡ ῥωμαϊκοῦ τοῦ γένους κατηγμένη
σὺν ταγματάρχαις ἀνδράσι τ' ἐντίμοις
τῷ σεβαστοκράτορι χαριτωνύμῳ·
ἐν οἷς γε συντέτακτο καὶ παῖς τις νόθος
ὁ Ἰωάννης τοῦ φυγάδος δεσπότου
συμμαχικὸν ξύμπαν δὲ λατίνων γένους
σὺν Ἀχαΐας συσχεθέντες πριγκίπῳ,
πρὸς τὸν κρατάρχην ἐστάλησαν ἐν πέδαις·
χώρα δὲ πᾶσα σὺν πολιχνίοις ὅλοις
τῷ ῥωμαϊκῷ καθυπεκλίθη κράτει·
Ἀλέξιος γοῦν ὁ δομεστίκος μέγας
Στρατηγόπουλος καὶ Ῥαοὺλ Ἰωάννης
καὶ μέχρις αὐτῆς κατέδραμον τῆς Ἄρτης,
λεηλατοῦντες ἐκτρίβοντες ἐσχάτως
χώραν Μιχαὴλ δεσπότου σὺν φρουρίοις·
σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης δ' αὖ πάλιν
πρὸς Πάτραν ἐστράτευσε τὴν νεωτέραν
ἔχων μεθ' αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν δεσπότου
οὗ φθὰς ἐμνημόνευσεν ἀνόπιν λόγος,
ὅστις σὺν ἄλλοις ἀποδράσας μετρίοις
τρέχει πρὸς αὐτοῦ πατέρα τὸν δεσπότην,
νήσους περιπλέοντα τὰς ἀμφιρρύτους,
τὴν τῶν Κεφαλλήνων τε καὶ τὴν Λευκάδα,

ἔκδημος ὢν ἄθλιος ἀρχῆς πατρίδος·
ἐπεὶ δ' ἐπανέδραμε πρὸς τὸν πατέρα,
σὺν τῷδ' ἀθροίσας στρατιὰν οὐ μετρίαν,
τὴν ῥωμαϊκὴν ἐξελαύνει μακρόθεν
ὅρων παλαιᾶς Ἠπείρου μάχης νόμῳ·
ἀλλὰ χαριτώνυμος σεβαστοκράτωρ,
καὶ τοῦδ' ἑκυρὸς Κωνσταντῖνος Τορνίκης
ἐν τῇ Λαμψάκῳ βασιλεῖ προσηλθέτην·
καὶ τὸν μὲν αὐτάδελφον αὐτοῦ τὴν χάριν
τῷ δεσποτικῷ ταινίῳ λαμπρῷ στέφει·
εἰς ἀξίαν δὲ σεβαστοκρατορίας
ἀναβιβάζει Τορνίκην Κωνσταντῖνον·
Ἀλέξιον δὲ στρατηγόπουλον πάλιν
εἰς καισάρων ἦγαγε λαμπρὰν ἀξίαν·
τὸν καίσαρα δὲ σύγγονον Κωνσταντῖνον
εἰς σεβαστοκράτορα καὶ τόνδ' ἀνάγει·
πλὴν χρυσυφεῖς ἀετοὺς φορεῖν νέμει
ἐν τοῖς πεδίλοις, παράσημον ἀξίας·
ἦρος δ' ἐπιλάμψαντος ὥρας Λαμψάκου
ἄναξ Μιχαὴλ σὺν στρατεύμασιν ὅλοις
ἐπιστρατεύει τῇ Κωνσταντίνου πόλει,
εἴ πως δυνηθῇ λατινικῆς κακίας
ἐλευθερῶσαι τήνδε ταῖς στρατηγίαις·
καὶ ταῦτ' ἐποίει τοῖς λόγοις πεπεισμένος
οὐχ ἧττον ἤπερ τῷ στρατευμάτων σθένει,
ἀνδρὸς λατίνου κλῆσιν Ἀσελδικάς
πόλιν προδώσειν βασιλεῖ προφαμένου·
ἐπεὶ δ' ἐπεστράτευσεν ἐν Βυζαντίδι,
καὶ φανερῶς ἔγνωκε τὰ τῆς ἀπάτης,
αὖθις ἐπανέζευξεν εἰς ἕω τόπους,
ἔνθα προσελθὼν Τορνίκης ἐκ Νικαίας
δι' Ἀρσένιον λιπαρῶς ἀντιβόλει
ὡς ἐγκρατὴς γένοιτο πάλιν τοῦ θρόνου·
ἐπεὶ γὰρ ἐστέρητο ποιμένος θρόνος
ἄρτι θανόντος Ἐφέσου Νικηφόρου
ὃς δὴ μετήχθη πρὸς θρόνον Βυζαντίδος·
τοῦ δ' Ἀρσενίου τοῦτον ἀπεσπασμένου,
ἰδοῦσα πάλιν τόνδε λαβεῖν τὸν θρόνον·
δύσνουν δ' ἑαυτῷ ποιμενάρχην μὴ θέλων
ἄρχειν βασιλεὺς, παρακλήσεις ἠκύρου·
οὗτος γὰρ Ἀρσένιος ὢν ἀρχιθύτης
στέφει Μιχαὴλ τῷ κραταρχίας στέφει,
ἄνακτα δείξας αὐτοκράτορ' αὐσόνων·
ἔπειτα φανεὶς δυσμενὴς οὐκ οἶδ' ὅπως
σὺν Ἀνδρονίκῳ Σάρδεων ἀρχιθύτῃ

exsul et patrio spoliatus regno.
Sed enim post reversum ad se filium
recuperatis adhuc non parvis copiis,
exercitum nostratem procul expulit
antiqua Epiro armis debellatum.
Sebastocrator interim Iohannes
cum Constantino socero Tornice
imperatorem Lampsaci convenerunt:
is autem fratrem propter ea quae gesserat
sublimi dignitate ornavit despotae:
Tornicemque simul Constantinum
promovit ad officium sebastocratoris:
item Alexium Strategopulum
splendido titulo decoravit Caesaris:
Constantino denique fratri Caesari
sebastocratoris detulit honorem;
aureas insuper aquilas concessit
indicium dignitatis gestare in calceis.
Mox vere exorto, Lampsaco discedens
cum copiis cunctis imperator Michaël
Constantinopolim versus direxit iter;
nimirum experturus an arte bellica
hanc posset iugo latino subducere.
Idque tentabat confidens promissis
(haud sane secius quam viribus bellicis)
latini viri, cui nomen Aseldecao,
urbem spondentis nobis proditurum.
Sed ubi accessit ad Byzantii moenia,
seque deceptum sensit imperator,
in orientem flexit cursum denuo.
Ibi nicaena in urbe obvium habuit
Tornicem supplicantem ut Arsenius
patriarchalem sedem recuperaret.
Nam destituta ecclesia pastore fuerat
mortuo nuper ephesio Nicephoro
illinc translato ad sedem byzantinam;
quam cum Arsenius sponte deseruisset,
nunc se volebat rursus in eam restitui.
Verum infensum patriarcham respuens
obtrudi sibi, Michaël abnuebat.
Hic sane Arsenius pontifex dum esset
regiam coronam Michaëli imposuerat,
romanumque fecerat imperatorem.
Mox Michaëli nescio cur iratus,
cum Andronico Sardium episcopo,

et Manuele thessalonicensi,
ad monasterii quietem se contulerat,
sponte dimissa byzantina sede.
Quare imperator ex synodi sententia
metropolitam Ephesi Nicephorum
ad byzantinas infulas transtulerat.
Nunc postulante rursus utilitate,
volens nolens, ut dicitur, Tornice orante,
sedem Arsenio reddit imperator.
Hic fuit dicti exitus negotii.
Idoneum postea collectum exercitum
Strategopulo caesari demandans,
misit ad hesperios debellandos hostes.
Obiter tamen et Byzantium visere
iussit, et illi minas ostentare.
Res ita est acta. Caesar illuc veniens
armatis vacuam deprehendit urbem,
quia paulo ante classis profecta erat
ad spoliandam insulam Daphnusiam.
Ut ergo noctu accessit ad moenia Caesar
comites habens quosdam ex urbe perfugas,
ab his fuit certior factus, esse antiquitus
urbani quoddam muri foramen patens.
Protinus ergo adstitit illi loco:
ubi introgressus per foramen miles
reliquis sociis valde audaciam auxit;
ita ut alius mox penetrarit miles;
deinde tertius, atque ad extremum quindecim:
qui continuo refractis introrsus portis
patentem cunctis copiis fecerunt aditum.
At cives improviso perculsi casu
in subterraneis adytis cellisque abditis
in angulis obscuris sacrisque templis
vel monasteriis semet abstrudebant.
Latinus autem caesar Balduinus
cursim se regium contulit ad palatium,
ex quo celeri nave in patriam fugit.
Interim noster miles spoliabat urbem,
vias concursans vicos et angiportus.
Iam quae ad Daphnusiam classis iverat
cognovit urbis casum apud Anaplum,
raptimque ad eius tutelam advolabat.
Verum iam noster miles latinas domos
igne subiecto cunctas concremabat:
quae res e mari procul spectata Italis,

πρὸς δ' αὖ Μανουὴλ τῷ Θεσσαλονικέων,
μονῇ παραδίδωκεν αὐτὸν διάγειν,
ἑκὼν λελοιπὼς τὴν Βύζαντος προεδρίαν·
ὅθεν βασιλεὺς ποιμεναρχῶν τὸ στῖφος
Νικηφόρον πρόεδρον ὄντ' Ἐφεσίων
τῆς Κωνσταντίνου δεικνύασι προστάτην·
ἐπεὶ δ' ἐλειτούργησε τῷ χρεὼν τότε,
ἑκὼν ἄκων ὥς φασι λιταῖς Τορνίκη
Ἀρσενίῳ δίδωσιν ἄναξ τὸν θρόνον·
ταῦτα μὲν οὕτω συμβέβηκεν ὡς ἔφην·
στράτευμα δ' ἄναξ ἱκανὸν συναλίσας,
ϗ τοῦτο δοὺς καίσαρι Στρατηγοπούλῳ
καθ' ἑσπερίων ἐκπέπομφε δυσνόων·
πλὴν ἐν παρέργῳ ϗ Βυζαντίδα φθάσαι
ϗ τῇδ' ὁμοκλὴν προσδράσαι παρηγγύα·
ὑπῆρξεν οὕτω· ϗ φθάσας καῖσαρ πόλιν
ἔρημον εὗρεν ὁπλιτῶν οἰκητόρων,
πρὸ βραχέως σφῶν ἐν στόλῳ πεπλευκότων
ἐπὶ σκύλευσιν νησίδος Δαφνουσίας·
ὡς τοίνυν ἧκε νυκτὸς εἰς ταύτην πόλιν
ἔχων ὀπαδοὺς φυγάδας ταύτης καῖσαρ,
ἔγνω παρ' αὐτῶν ὡς ὀπή τις τυγχάνει
κατά γε τεῖχος συμβεβηκυῖα πάλαι·
ἐφίσταται γοῦν ἧ τάχος πρὸς τὸν τόπον,
ϗ δι' ὀπῆς τις ὁπλίτης προσερπύσας,
ἐνῆκε θάρσος οὐ βραχὺ συνοπλίταις·
εἶτ' ἄλλος εἰσείρπυσεν ὁπλίτης πάλιν,
ϗ πάλιν ἄλλος, ϗ τριὰς σὺν πεντάδι·
εἶτα καταρράξαντες οὗτοι τὰς πύλας
ῥᾴστην παρέσχον εἴσοδον πάσαις ἴλαις·
οἱ δ' ἐντὸς ἐν δράματι κατεπτηχότες
εἰς γῆς μυχοὺς ἔδυνον, εἰς στοῶν βάθη,
εἰς ἀποκρύφους ϗ σκοτεινὰς γωνίας,
εἰς ἱεροὺς τ' αὖ ϗ σεβασμίους δόμους·
Βαλδουῖνος δ' ὥρμησε λατινάναξ
ἐπὶ μεγάλους ϗ βασιλείους δόμους,
ἀφ' ὧν φυγὰς ἔπλευσε πρὸς τὴν πατρίδα·
στράτευμα δ' ἐσκύλευε ῥωμαίων πόλιν
ταύτης ἐπιὸν ϗ στενωποὺς ϗ τρίβους·
ὁ δ' ἐκπεπλευκὼς εἰς Δαφνουσίαν στόλος
κατ' ἀνάπλουν γνοὺς συμβεβηκότα πόλει,
τάχιον ἐκπλεῖ προσβοηθήσων πόλει·
ἀλλ' ἡ στρατιὰ λατινικαῖς οἰκίαις
ἐνιεῖσι πῦρ ϗ φλέγουσι τὰς ὅλας·
ὅπερ θεαθὲν ἰταλοῖς ϗ μακρόθεν,

ὁρμὴν ἀπεῖρξε ϗ σκεδαννύει στόλον·
ὑπὸ κρατραρχίαν δὲ λοιπὸν αὐσόνων
αὖθις ὑπέχθη βασιλὶς τῶν ἀστέων
οὔσης τετάρτης ἰνδικτιῶνος τότε,
ϗ πέντ' ἄγοντος πεντάκις ἰυλίυ·
ἔτους δ' ἐπιτρέχοντος ἀρχῆς ἀπ' ἄκρας
χιλιάδων ἓξ ἑπτακοσίοις ἅμα
πρὸς δ' αὖ ἑνὸς δέοντος ἑπτάκις δέκα·
ἐχθροῖς δ' ἰταλοῖς ἤδε τυραννυμένη
ὀκτὼ πρὸς πεντήκοντα τοῖς ὅλοις χρόνοις·
οὕτω Θεοῦ νεύσαντος ἡ Κωνσταντίνυ
πόλις πολυθρύλλητος ἀνθρώποις ὅλοις
οἰκυμένης θαῦμα τε ϗ μέγα κλέος
ἐλευθερῶθη λατίνων τυραννίδος
ϗ ῥωμαϊκῷ καθυπεκλίθη κράτει·
τῷ δὲ κρατάρχῃ Μιχαὴλ σκηνυμένῳ
περὶ Μετεώριον ἐκεῖσε ἀθρόως
εὐάγγελος φήμη τις ἡδονῆς πλέα
πρὸς κασιγνήτης φιλτάτης Εὐλογίας,
ὡς τὴν περικλέιστον ἅπασι πόλιν
περιπολοῦσι τὰ στίφη τῶν αὐσόνων·
εἶτ' ἄγγελός τις ὢν θεατὴς πραγμάτων
ἐλθὼν σαφῶς ἤγγειλε τὰ πεπραγμένα·
μετὰ δὲ μικρὸν ϗ λατινάρχυ στέφος
πέδιλ' ἐρυθρὰ ϗ βασίλειον ξίφος
κομίζεται δὴ βασιλεῦ τῶν αὐσόνων·
ὃς δὴ ταχύνας καταλαμβάνει πόλιν
καί πυ κατεσκήνωσεν αὐτῆς πλησίον·
εἶτ' ἀναβάντος τοῦ προέδρυ Κυζίκυ
εἴς τινα πύργων τῆς πύλης τῆς χρυσέας,
αὐτῷ συνούσης εἰκόνος σεβασμίας
τῆς μητρανάνδρυ ϗ πανυμνήτυ κόρης,
ὡς μὴ παρόντος ποιμένος Βυζαντίδος
Θεῷ τ' ἀναπέμποντος εὐχὰς δεσπότῃ
πίπτει βασιλεὺς ἀκαλυφὴς εἰς χθόνα,
πάντες τε συμπίπτυσιν αὐτῷ κατόπιν·
μετὰ δὲ συμπλήρωσιν εὐχαριστίας,
εἰσῆλθε πύλην χρυσέαν στεφηφόρος
πεζῇ βαδίζων ἐς μονὴν τοῦ Στυδίυ,
ἔχων σεβαστὴν εἰκόνα θεοτόκου
ἔμπροσθεν ἡγμένην τε ϗ τιμωμένην·
κἀκεῖ λελοιπὼς εἰκόνα σεβασμίαν,
ἔφιππος ἦκεν εἰς θεοῦ ναὸν μέγαν·
ϗ προσκυνήσας εὐχαριστήσας ἅμα
τῷ πανσθενυργῷ θαυματυργῷ δεσπότῃ,

horum cohibuit impetum, dispersit classem.
Sic ad romanum rediit imperium
Constantinopolis urbium regina,
indictione quarta, iulii mensis
quinta supra vigesimam labente die,
anno ex quo mundus Deo creante coepit — CHRISTI ANNO 1261.
sexmillesimo et septingentesimo
praetereaque nono et sexagesimo.
Sub italorum hostium dominio
quinquaginta et octo annos fuerat.
Nimirum Deo collibuit ut Constantini
omnium linguis celebrata civitas
vere mundi miraculum et magnum decus
liberaretur Latinorum tyrannide
nostrique imperii rursus ditioni accederet.
Michaël imperator tunc diversans
ad Meteorium audiit repente
nuncium rumorem voluptate plenum
significante dulci sorore Eulogia;
nempe quod urbem orbis famosissimam
iam occupassent agmina romana.
Deinde noncius qui spectator fuerat,
adfuit pure gestam rem significans.
Mox et insignia Caesaris latini,
coronam, rubros calceos, regiumque ensem,
adlata noster imperator accipit,
qui properandum censuit ad urbem,
nec procul illa stationem cepit.
Mox, quia Byzantii patriarcha aberat,
Cyzici antistes contulit se in turrim
quae super aurea porta sublimis eminet,
delata secum veneranda imagine
ter gloriosae Virginis deiparae,
ibique sacras Domino peregit preces.
Interim nudo capite procubuit humi
princeps, simulque omnis procubuit populus.
Peractis autem Domino rite gratiis,
portam ingreditur imperator auream,
pedester pergens ad coenobium Studii,
sectans augustam Deiparae imaginem
prae se gestatam hymnisque celebratam.
Exin relicta ad Studium imagine,
eques ad aedem Dei processit maximam,
ubi adorato altari et gratiis actis
omnipotenti prodigioso Numini,

cum regia pompa, plausibus concrepantibus,
imperatorium laetus palatium adiit.

μετὰ προμομπῆς βασιλικῆς ϗ κρότων
εἰσῆλθε χαίρων εἰς ἀνάκτορον μέγα.

PATRIARCHARUM ACCIPE NUNC CATALOGUM
NOVELLAE ROMAE CONSTANTINOPOLEOS.

SERIES FICTA.

1. Andreas ap. Apostolorum Andreas protocletus
dum religonis verae semen spargeret
per Ponti regiones ec Bithyniae,
ultra progressus pervenit Byzantium;
quam quum divino verbo illustrasset urbem
et conflevisset Christo credentium coetum,
aedem orandi causa piis fidelibus
aedificavit proxima in Chrysopoli,
2. Stachys constituitque episcopum ibi Stachyn
de septuaginta discipulis unum:
qui administrato recte grege Domini
e terra ad caeli transiit stationes.
Post quem pastores dati sunt fidelibus,
3. Onesimus Onesimus, fructuosus re et nomine;
4. Polycarpus I. 5. Plutarchus Polycarpus, Plutarchus, Sedecion,
6. Sedecion 7. Diogenes Diogenes, Eleutherius, atque Felix;
8. Eleutherius sanctus deinde Polycarpus alius.
Atque hi cuncti metuentes ethnicos
9. Felix trans fretum pastorali vacarunt curae.
10. Polycarpus II. Post hos Athenodorus sacerdos divus
11. Athenodorus byzantinae urbis ecclesiam rexit:

ΚΑΙ ΠΟΙΜΕΝΑΡΧΩΝ ΤΟΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟΝ ΣΚΟΠΕΙ
ΡΩΜΗΣ ΝΕΑΣ, ΒΕΛΤΙΣΤΕ, ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ.

Ὁ πρωτόκλητος Ἀνδρέας ἀποστόλων
τῆς εὐσεβείας ἐγκατασπείρων σπόρον
τοῖς ποντικοῖς κλίμασι ϗ Βιθυνίας
ὁδῷ προϊὼν, ϗ Βυζαντίδα φθάνει·
ἣν φαιδρύνας δόγμασιν ἐνθέου λόγου,
χριστῷ τ' ἀγείρας εὐσεβῶν ἐκκλησίας
εὐκτήριον τεύξας τε τοῖς πιστοῖς δόμον
ἐν Χρυσοπόλει τῇ κεκλημένῃ πόλει,
ἐπίσκοπον τίθησιν ἐν ταύτῃ Στάχυν (1),
ἕνα μαθητῶν ἑβδομήκοντα λόγου·
ὃς ποιμάνας θρέμματα καλῶς δεσπότου,
γῆθεν μετέστη πρὸς μονὰς οὐρανίους·
μεθ' ὃν νομεῖς ὤφθησαν εὐσεβοφρόνων
ὁ κλῆσιν Ὀνήσιμος ἅμα ϗ τρόπον·
Πολύκαρπος, Πλούταρχος, ϗ Σεδεκίων,
Διογένης, Ἐλευθέριος, ϗ Φῆλιξ,
ἄλλος τε Πολύκαρπος ἱερὸς πάλιν·
οὗτοι γε πάντες ἀσεβῶν ὑποψίᾳ
πέραν ὑπῆρχον ἰθύνοντες ἀγέλην·
μεθ' οὓς Ἀθηνόδωρος ἔνθεος θύτης
ἐκκλησίαν ἴθυνε τῆς Βυζαντίδος·

(1) De byzantinorum episcoporum ante Constantini magni aetatem falsa serie, a Stachy usque ad Probum, satis praeter alios disseruit Lequinius in orientis christiani tomo primo. Hoc certe rectissime dicitur, suppositum illum Dorotheo martyri libellum, in quo praedicta series proponitur, haud ante photiana tempora fuisse confictum; quandoquidem et ille byzantinorum episcoporum catalogus, qui a me in collectionis vaticanae volumine primo recitatus est, seriem illam ignorat; quia videlicet is catalogus auctorem photiano schismate seniorem habet. Desinit enim in Methodio I, qui sanctum illum Ignatium praecessit, contra quem Photius tyrannus debacchatus est. Ephraemium praesentis catalogi auctorem schismatico fuisse animo, satis cognoscimus ex Alexii III, Theodorique I. vitis. Is igitur, ut alii paris dogmatis partiumque Graeci, seriem praedictam, invita licet veritate, non est aspernatus; quae vel patriae gloriae, ut fit, nimio amore, vel ob falso exaggerandam byzantini episcopatus antiquitatem, contra romanae ecclesiae praerogativas, conficta fuit. Est igitur primus Byzantii indubius episcopus ille Metrophanes sub Constantino magno: vel potius sub Severo imp. Philadelphus, secundum Simeonem metaphrastem: neque enim credibile videtur Byzantium haud ignobilem urbem caruisse episcopo usque ad novae urbis fundatorem, vel potius veteris ampliatorem, magnum Constantinum. Philadelpho dat successorem Metaphrastes Eugenium; huic Rufinum; denique Rufino Metrophanem Constantini aevo viventem. Non agnoscit autem tum falsi Dorothei tum etiam eius adseclae Ephraemii catalogus hos tres episcopos *Philadelphum*, *Eugenium* et *Rufinum*; quos tamen solos Maurini monachi in sua chronologia prudenter scripserunt: itemque ab his tribus Lequinius seriem suam exorditur.

ὃς οἶκον εὐκτήριον ἄλλον καινίσας
κατά γε χῶρον ἐλαία κεκλημένον,
ἐκεῖ συνάξεις ἐκτελῶν ἦν ἐνθέως·
ὃν Κωνσταντῖνος εὐσεβοκράτωρ μέγας
ὕστατον ἀνύψωσε καλλύνας μάλα·
εἶτα Ζωΐλος (1) λαμβάνει προεδρίαν·
καὶ Λαυρέντιος, Ἀλύπιος, Περτίναξ
ὑπατικός τις εὐγενὴς τῶν ἐν τέλει,
ὃς ναὸν ἀνέστησεν εὐαγῆ ξένον
ἔν τινι συκαῖ προσκεκλημένῳ τόπῳ·
ἔπειτ' Ὀλυμπιανὸς καὶ θεῖος Μάρκος,
πρὸς τοῖσδε Κυριλλιανὸς καὶ Καστῖνος,
ὃς πρῶτον ἀνήγειρεν ἐν Βυζαντίῳ
Εὐφημίᾳ μάρτυρι σηκὸν ἐκ βάθρων
ἐν τῷ Πετρίῳ τῷ φερωνύμῳ τόπῳ,
τότ' ἐκδραμούσῃ τὸν δρόμον μαρτυρίου·
μεθ' ὃν τις Τίτος προστατεῖ Χριστοῦ λάχους·
ἔπειτα κασίγνητος ἄνακτος Πρόβου
Δομετιανὸς (2) εὐγενὴς ψυχὴν δέμας·
καὶ τοῦδε παῖδες σὺν Πρόβῳ Μετροφάνης·
ἐφ' οὗ μέγιστος εὐσεβὴς Κωνσταντῖνος
εἰς ἄστυ Βυζάντιον ἐλθὼν τητότε,
τουτὶ μετεσκεύασεν εἰς εὖρος μέγα,
Ῥώμην ὁρίσας τοῦτο καλεῖσθαι νέαν·
Μετροφάνης δὲ τὸν βίον λελοιπότος,
ὁ θεῖος Ἀλέξανδρος ἔσχε τὸν θρόνον,
κοσμούμενος λόγῳ καὶ βίῳ πλέον·
ἐφ' οὗ γε συνήθροιστο πατέρων στῖφος
κατ' Ἀρείου τὸ πρῶτον ἐν Νικαίᾳ,
ὅστις βαλὼν Ἄρειον εὐχῆς τῷ βέλει,
τοῦτον θανατοῖ καὶ παραπέμπει μόρῳ.
ἔπειτα Παῦλος ὀρθοδοξίας στῦλος,
πρεσβύτερος τρόφιμος ὢν ἐκκλησίας
Ἀλεξάνδρου μύστης τε σεπτοῦ ποιμένος,
ποίμνην ποδηγεῖ πρὸς νομὰς ψυχοτρόφους,
ὃν ἔσχεν ἐξόριστον Κουκουσὸς πάλαι
ὑπερμαχοῦντα δογμάτων ὀρθοφρόνων,
οὗ καὶ τέλος βίαιον εὗρε τοῦ βίου,
παθὼν παρ' ἐχθρῶν πνιγμονήν τε καὶ βρόχον.
μεθ' ὃν τις Εὐσέβιος Νικομηδείας
προεδρίαν εἴληφε τῆς Κωνσταντίνου,
θερμὸς πρόμαχος ἀρειανῶν μανίας,
ὃς Βηρυτοῦ πρόεδρος ὑπάρξας πάλαι
κἀκεῖθεν ἀχθεὶς εἰς πόλιν Νικομήδους,

(1) Dorotheo est Εὐζώϊος.

qui nova quoque condita ad orandum aede
in regione quae dicitur olea,
ibi synaxes celebrabat pie:
quam aedem postea magnus Constantinus
instauratam plurimum exornavit.
Exin pontificatum gesserunt Zoilus, 12. Zoilus 13. Laurentius
Laurentius, et Alypius, atque Pertinax 14. Alypius 15. Pertinax
vir consularis et senator nobilis,
qui aedificavit templum mirum splendidum
quodam in loco cui nomen est Sycae. 16. Olympianus
Sequuntur Olympianus et divus Marcus 17. Marcus
Deinde Cyrillianus et Castinus, 18. Cyrillianus
a quo Byzantii primo delubrum fuit 19. Castinus
ad locum iusto nomine dictum Petrium
martyri Euphemiae a fundamentis conditum
quae nuper stadium vicerat martyrii.
Christi deinde gregi praefuit Titus. 20. Titus
Hinc Domitianus Probi imperatoris 21. Domitianus
frater, haud minus animo quam stirpe nobilis, 22. Probus
huiusque filii Probus et Metrophanes: 23. Metrophanes.
sub quo postremo pius Constantinus
ad byzantinam urbem semet transferens,
huius pomoerium protulit amplissime,
eamque Romam iussit vocari novam.
Postquam deseruit vitam Metrophanes, SERIES VERA.
divus Alexander occupavit sedem
facundia et sanctis moribus magis praeditus, 1. *Philadelphus* 2. *Eugenius*
sub quo coacta fuit patrum synodus 3. *Rufinus*
Nicaeae prima ob damnandum Arium; 4. Metrophanes
quem ipsemet sanctarum precum telo 5. Alexander
percussum leto confectumque tradidit. 6. Paulus I.
Deinde Paulus orthodoxiae columen,
qui alumnus fuerat presbyter ecclesiae
Alexandrique episcopi discipulus,
ad salutaria gregem minavit pascua.
Idem Cucusum pulsus exul fuit
propter rectorum dogmatum defensionem,
ubi et violentum habuit vitae exitum
ab adversariis suffocatus laqueo.
Post hunc Eusebius nicomediensis 7. Eusebius
pontificatum tenuit Byzantii
vesaniae arianae fervidus defensor;
qui Beryti episcopus olim fuerat,
illinc translatus postea Nicomediam,

(2) Dorotheo est Δομέτιος.

denique iussu caesaris Constantii
in byzantina ponitur sublimi sede.
8. Macedonius I. Postea senior Macedonius, lupus
vorax, non pastor, ille pneumatomachus
in gregem Domini clanculum irrupit:
donec cum sede pepulit Constantius,
propter patratas caedes, et praesertim
propter translatum Constantini patris
sacrum cadaver e templo apostolorum
ad martyris Acacii sacram aedem:
9. Eudoxius substituitque infamem huic Eudoxium
Arii studiosum, lupum pro pastore.
qui cum fuisset praesul Germaniciae,
antiochenam postea tenuisset sedem,
denique et byzantinam inique invasit.
10. Demophilus Secutus est Demophilus Arii discipulus
qui ex episcopatu Berrhoeae threiciae
translatus, hunc primatum decoravit:
cuius cum vitam fatum abrupisset,
11. Evagrius Evagrius orthodoxae tenax fidei
a beatae memoriae Eustathio episcopo
in byzantina sede constituitur;
qui statim a Valente exul pellitur,
ne parum quidem degustato honore.
Deinde praefuit magnifice ecclesiae
12. Gregorius theologus Gregorius lyra et animo theologus
a Deo promotus ad sedis gubernaculum:
qui se innumeris obtulit periculis
dum forti manu protegit ecclesiam.
Sub hoc coaluit contra Macedonium
secunda patrum veneranda synodus
in Constantini regia metropoli.
Gregorio sponte sedem relinquente,
synodus urbi praeficit pastorem
13. Nectarius Nectarium vita et litteris fulgentem,
senatorem nobilem et optimatem,
adseclam Christi, sed nondum initiatum:
quare baptizant simul et mystam ungunt.
14. Iohannes chrysostomus Atque hoc sancte vitam concludente,
monachorum illud decus et presbyterii,
aureum os, caelitus gratia data,
mare eloquentiae, ingenium prodigiosum,
virtutum luce splendens tamquam lampas,
Antiochia divinitus effulsit
ad byzantinam collustrandam sedem;

πρὸς Κωνσταντίου καθιδρύεται τρίτον
τῆς Κωνσταντίνου τῷ πανυψήλῳ θρόνῳ.
πνευματόμαχος Μακεδόνιος γέρων
λυμαντικὸς λύκος τις οὐ νομεὺς ὅλως
παρεισφθαρεὶς ἔλαβε ποίμνην δεσπότου·
ὃν ἀπελάσας Κωνστάντιος τοῦ θρόνου
δι' οὓς γε προὐξένησεν ἀδίκους φόνους,
καὶ μᾶλλον οἷσπερ ἱερὸν πατρὸς νέκυν
ἀνακομίσας ὄντα ναοῦ κηρύκων
εἰς Ἀκακίου μάρτυρος θεῖον δόμον,
ἄδοξον Εὐδόξιον Ἀρείου φίλον
ἀντικαθιστᾷ λύκον ἀντὶ ποιμένος·
ὃς τυγχάνων πρόεδρος Γερμανικείας,
εἶτα κατασχὼν Ἀντιοχείας θρόνον,
τέλος τυραννεῖ καὶ θρόνον Βυζαντίδος.
πρὸς τοῖσδε Δημόφιλος μύστης Ἀρείου
ἐπίσκοπός τις Βερρόης τῆς ἐν Θρᾴκῃ
μετατεθεὶς ᾔσχυνε τὴν προεδρίαν.
οὗπερ τὸ βιοῦν ἐκμετρήσαντος μόρῳ,
Εὐάγριός τις ὀρθοδοξίας φίλος
προεδρίαν εἴληφε τῆς Κωνσταντίνου
πρὸς Εὐσταθίου μακαριστοῦ ποιμένος,
ὅστις πρὸς Οὐάλεντος ἐξώσθη θρόνου,
μηδὲ βραχύ τι τῆς λάχους γεγευμένος.
εἶτα προέστη κοσμίως ἐκκλησίας
ὁ γρήγορος νοῦς, ἡ θεηγόρος λύρα
θεῷ κινηθεὶς πρὸς κυβέρνησιν θρόνου,
ὅστις ἀνέτλη μυρίους τοὺς κινδύνους
ὑπερμαχῶν κάλλιστα τῆς ἐκκλησίας·
ἐφ' οὗ συνέστη κατὰ Μακεδονίου
ἄθροισμα σεπτὸν συνόδου τῆς δευτέρας
ἐν βασιλίδι τῇ Κωνσταντίνου πόλει.
αὐθαιρέτως τούτου δὲ λιπόντος θρόνον
ἡ σύνοδος χρίουσι ποιμένα πόλει
Νεκτάριον λάμποντα βίῳ καὶ λόγῳ,
συγκλητικῶν τε καὶ περιδόξων ἕνα,
χριστώνυμον μὲν, ἀμύητον δ' εἰσέτι·
ὃν ἅμα βαπτίζουσι, χρίουσι θύτην.
οὗπερ μεταλλάξαντος εὐαγῶς βίον,
κλέος μοναστῶν ἅμα καὶ πρεσβυτέρων
στόμα τὸ χρυσοῦν ἡ θεόσδοτος χάρις,
ἡ τῶν λόγων θάλασσα, φύσις ἡ ξένη,
λαμπτὴρ καθάπερ ἀρετῶν λάμπων φάει
ἐξ Ἀντιοχείας κατηύγασεν ἐνθέως
τῆς Κωνσταντίνου τὸν περίκλυτον θρόνον,

ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν τετράκλιμον κτίσιν
διδασκαλίαις φαιδρύνει καθημέραν,
οἰκουμένης ἥλιος ὢν ψυχοτρόφος.
οὗ τοῦ θρόνου φεῦ ἀπελασθέντος φθόνῳ
εἰς δ' ἀλλοδαπὴν ἐκδιωχθέντος χθόνα
τὴν ἐν Κομάνοις ἐσχάτην ἐρημίαν
οὗ μακαριστὸν ἔσχε καὶ τέρμα βίου,
γηραιὸς Ἀρσάκιος ἔμψυχος νέκυς
πρὸς βασιλίδος ἐγκατεστάθη θρόνῳ
Εὐδοξίας, φεῦ οἷος ὢν μετὰ τίνα,
μεθ' ἥλιον ζόφωσις εἶτ' ἀκοσμία.
τούτου καταστρέψαντος ἐν θρόνῳ βίον,
πρεσβύτερός τις εὐλαβὴς ἐκκλησίας
κλῆσιν Ἀττικὸς, ἐμπρέπων βίῳ λόγῳ,
κοσμεῖ καθέδραν ἱερὰν Βυζαντίδος.
μεθ' ὃν τις Σισίννιος ἀνὴρ πρεσβύτης
τῆς καθ' ἐλαίαν ὢν θύτης ἐκκλησίας
πρᾶος γεραρὸς καὶ νομεὺς ψυχοτρόφος.
τούτου θανόντος, Νεστόριός τις θύτης
τῆς Ἀντιόχου δυσσεβὴς καὶ κακόφρων
στόμα βδελυρὸν καὶ βέβηλος καρδίᾳ
ἢ λυμεὼν λύκος τις ἐμπεδᾷ θρόνῳ·
ὅστις γυμνωθεὶς ἱεροσύνης θρόνου
δι' ἅπερ ἠρεύξατο δόγματα νόθα
πρὸς συνόδου τρίτης τῆς ἐν Ἐφέσῳ
ἧς προστάτης Κύριλλος Ἀλεξανδρείας,
εἰς ἐξορίαν ἀπελήλαται δίκῃ.
εἶτ' ἐγκατέστη τῷ Βυζαντίδος θρόνῳ
γένει ῥωμαῖος καὶ θύτης ἐκκλησίας
Μαξιμιανὸς ὀρθοδοξίας βάσις·
γῆθεν μεταστάντος δὲ τοῦδε πρὸς πόλον
μύστης φιλητὸς τοῦ πατρὸς Χρυσοστόμου
καθίσταται πρόεδρος ἱερὸς Πρόκλος,
ὅστις γε χρισθεὶς ποιμενάρχης Κυζίκου
πρὸς Σισινίου μακαριστοῦ ποιμένος
καὶ κυζικηνοῖς μὴ δεχθεὶς οὐκ οἶδ' ὅπως,
ἄγων σχολὴν δὲ τὸν διαμέσου χρόνον,
τότ' εἰς καθέδραν ἠρέθη Βυζαντίδος.
ποίμνην δὲ καλῶς ποιμάναντος δεσπότου
διδασκάλου σῶμα τε συνηργηκότος
ἀνακομισθῆναι γε πρὸς πόλιν κράτους,
εἶτα λιπόντος γηγενῶν παροικίαν,
ὀρθῶν πρόμαχος Φλαβιανὸς δογμάτων
πρεσβύτερος τρόφιμος ὢν ἐκκλησίας
προεδρίαν εἴληφε μάλ' ἐπαξίως.

vel potius universo illuxit mundo,
quem magisterio suo quotidie illuminat,
vere universi orbis sol vivificus.
Atque hoc sede ab invidis expulso
atque ad extraneas proterrito regiones,
nempe ad comanicam Ponti solitudinem,
ubi et beatum habuit vitae terminum;
decrepitus Arsacius et vix spirans 15. Arsacius
Eudoxiae iussu augustae in pastorali
(qualis post quantum!) sede constituitur;
nempe post solem tenebrae et confusio.
Hoc vitam simul sedemque relinquente,
Atticus florens moribus et litteris, 16. Atticus I.
qui pius erat presbyter ecclesiae,
sacram ornavit cathedram Byzantii.
Post hunc grandaevus aetate Sisinnius, 17. Sisinnius I.
ecclesiae sacerdos ad oleam positae,
utilis mitis venerandus pastor.
Quo mortuo, Nestorius sacerdos olim 18. Nestorius
antiochenae ecclesiae, impii dogmatis,
protervum os, et animus profanus,
exitiosusque lupus, sedem insilit.
Atque is tamen exutus dignitate,
quia spuriorum dogmatum auctor erat,
ab ephesino tertio concilio
cui praeerat Cyrillus alexandrinus,
iusto in exsilium pellitur iudicio.
Deinde sedit byzantina in cathedra
homo romanus, ecclesiae sacerdos,
Maximianus orthodoxiae columen. 19. Maximianus.
Postquam hic terram cum caelo commutavit,
patris Chrysostomi dilectus discipulus
sacer creatur patriarcha Proclus: 20. Proclus
qui ordinatus olim pastor Cyzici
a beato Sisinnio patriarcha,
a Cyzicenis nescio cur exclusus,
interim vacuus ab officio fuerat,
nunc ad Byzantii promotus est cathedram.
Dominicum hic gregem recte pavit,
mortalesque exuvias magistri sui
curavit pervehendas ad metropolim.
Proclo ex convictu hominum sublato
Flavianus veri dogmatis defensor
ecclesiae nostrae presbyter alumnus 21. Flavianus
pontificatum adiit digne admodum.

Post quem extinctum ex calce Dioscori
in ephesina synodo latrocinali,
ubi rectorum dogmatum protector erat,
22. Anatolius sacerdos Anatolius alexandrinus
creatur pastor Constantinopoleos;
opilio bonus, rectae fidei turris,
sub quo concilii quarti sacer coetus
utiliter Chalcedone congregatus
alienum declaravit ab ecclesia
alexandrinum miserum Dioscorum,
cum Entychete et aliis paris furfuris.
23. Gennadius Postea Gennadius vir egregius,
fidei typus et omnis honestatis,
ecclesiae alumnus simul et sacerdos,
clavum suscepit regendum ecclesiae.
24. Acacius Post quem Acacius orphanorum praeses,
presbyter ecclesiae, sed secta pessimus,
patriarchatum improbe surripuit.
Is etiam quartam venerandam synodum,
quantum in ipso erat, abolevit miser.
Post hunc duplici vere extinctum morte,
25. Flavitas Flavitas presbyter ministerio addictus
in templo Theclae martyris apud Sycas,
profanus et blasphemus monophysita,
atque acaciani dogmatis sectator,
patriarchatum contra ius obtinuit.
Hoc autem breve mortuo post tempus,
26. Euphemius Euphemius tanto dignus sacerdotio
presbyter pridem in ecclesia Dei,
Neapolique praeses orphanorum,
ad summam cathedram optime deligitur;
vir sanctus et protector orthodoxorum:
quem renuentem subdere anathemati
beatum illum coetum episcoporum
qui Chalcedone olim coactus fuerat,
caesar e sede depulit Anastasius
extorremque fecit edicto iniquo:
eiusque loco ad cathedram Byzantii
extulit magnum ecclesiae scevophylacem
27. Macedonius II. divum Macedonium tunc presbyterum;
quem item renuentem valedicere
praedicto patrum nobili concilio
ad urbem euchaiticam Caesar expulit:
28. Timotheus Timotheumque ignobilem obtrusit,
sacerdotem quidem et scevophylacem

οὗπερ θανόντος λακτίσει Διοσκόρου
ἐν Ἐφεσίων λῃστρικῷ συνεδρίῳ
ὡς ὑπερασπίζοντος ὀρθῶν δογμάτων,
θύτης Ἀνατόλιος Ἀλεξανδρείας
ποιμὴν ἀναδίδοικτο τῆς Κωνσταντίνου,
νομεὺς ἀγαθὸς, πύργος ὀρθοδοξίας·
ἐφ' οὗ τετάρτης συνόδου θεῖον στίφος
καλῶς ἁλισθὲν ἐν πόλει Χαλκηδόνι
ἀλλότριον τίθησι τῆς ἐκκλησίας
Διόσκορον δύστηνον Ἀλεξανδρείας
ἅμ' Εὐτυχεῖ τε καὶ σφίσιν ὁμοτρόποις.
ἔπειτα Γεννάδιος ἀνὴρ γεννάδας
τῆς εὐσεβείας καὶ καλοῦ παντὸς τύπος
ἐκκλησίας τρόφιμος ἅμα καὶ θύτης
τοὺς οἴακας ἴθυνε τῆς ἐκκλησίας.
μεθ' ὃν τις Ἀκάκιος ὀρφανοτρόφος
ἐκκλησίας θύτης τε κάκιστος σέβας,
κακῶς ἐπισείφρησεν τῇ προεδρίᾳ·
ὅστις τετάρτην σύνοδον σεβασμίαν
τό γ' εἰς ἑαυτὸν ἀκυροῖ ψήφοις τάλας.
τούτου θανόντος τὸν διπλοῦν ὄντως μόρον
ἀνὴρ Φλαβίτας μάρτυρος ναοῦ Θέκλης
τῆς κατὰ συκὰς διακειμένου θύτης
ἀνίερος βλάσφημος οἰοφυσίτης
Ἀκακίῳ σύμπνους καὶ σύμφρων σέβας,
ἀναξίως ἔσχηκε τὴν προεδρίαν.
τούτου τελευτήσαντος ἐν βραχεῖ χρόνῳ,
Εὐφήμιος ἄξιος ἱεραρχίας
πρεσβύτερος μὲν τῆς θεοῦ γ' ἐκκλησίας,
τῆς δ' αὖ Νεαπόλεως ὀρφανοτρόφος,
πιστεύεται κάλλιστα τὴν προστασίαν·
ὅσιος ἀνὴρ ὀρθοδόξων προστάτης,
ὅντιν' ἀναθέματι μὴ πεπεισμένον
καθυποβαλεῖν σύνοδον τρισολβίαν
ἐν Χαλκηδόνι συναλισθεῖσαν πάλαι
ἄναξ Ἀναστάσιος ἐκβαλὼν θρόνου,
τίθησιν ἐξόριστον ἀδίκῳ δίκῃ·
ἀντικαθιστᾷ δ' εἰς θρόνον Βυζαντίδος
σκευῶν μέγαν φύλακα τῆς ἐκκλησίας
θεῖον Μακεδόνιον ἐκ πρεσβυτέρων·
ὃν ἀθετῆσαι μηδαμῶς ᾑρημένον,
εἰρημένον σύστημα σεπτῶν πατέρων,
εἰς Εὐχάϊτα φυγαδεύει τὴν πόλιν.
Τιμόθεον δ' ἄτιμον ἐγκαθιδρύει
θύτην μὲν ὄντα, σκευοφύλακα θ' ἅμα

ἐκκλησίας πρὶν, αἱρετικόν δ' αὖ σέβας,
ὀρθόφροσιν ἄχθος τι φανέντα μέγα.
τούτου καταστρέψαντος ἀθλίως βίον,
Ἰωάννης σύγκελλος ἅμα καὶ θύτης
γένει καππαδόκης δὲ λαμβάνει θρόνον·
οὗπερ τελευτήσαντος ἐν προεδρίᾳ,
Ἐπιφάνιος ἐμφανὴς ὢν τὸν βίον
πρεσβύτερος σύγκελλος ἔσχε τὸν θρόνον.
τούτου θανόντος Ἄνθιμος Τραπεζοῦντος
ἐπιβάτης δέδεικται τοῦ σεπτοῦ θρόνου,
νοσῶν Σεβήρου καὶ Διοσκόρου νόσον·
ὃν Ἀγαπητὸς καθελὼν Ῥώμης πάπας,
εἰς ποιμενάρχην τῆς βασιλίδος χρίει
Μηνᾶν λόγῳ λάμποντα καὶ βίῳ πλέον
ἐκκλησίας τρόφιμον ὄντα καὶ θύτην
ἀλεξανδρέα, τοῦ Σαμψὼν ξενοδόχον.
οὗπερ μεταλλάξαντος εὐαγῶς βίον
Εὐτύχιός τις καὶ μοναστὴς καὶ θύτης
μονῆς κατ' Ἀμάσειαν εὐαγεστάτης,
λόγων ἑταῖρος ἀρετῆς τ' αὖ ἐργάτης,
νομεὺς ἀγαθὸς ὤφθη Χριστοῦ θρεμμάτων·
ἐφ' οὗ γε πέμπτης συνόδου θεῖον στῖφος
καλῶς ἁλισθὲν ἐν βασιλίδι πόλει
στοιχοῦν τετάρτης συνόδου θείοις ὅροις
αὐτοῖς γε συγγράμμασι τὸν Ὠριγένην
τίθησιν ἐκκήρυκτον ἅμα Διδύμῳ
καὶ Θεόδωρον τὸν τῆς Μοψουεστίας.
ἐξωσμένου θρόνου δὲ τοῦδ' Εὐτυχίου
ἐφ' οὗπερ ἐξήλεγχε τὸν βασιλέα
δόγμα στυγητὸν κρατύνοντα καὶ νόθον
τὴν σάρκα φθαρτὴν μὴ λεγόντων σχεῖν λόγον,
σχολαστικός τις εὐσεβὴς Ἰωάννης
τῆς Ἀντιόχου τυγχάνων θυηπόλος,
προεδρίαν εἴληφε τῆς Κωνσταντίνου.
χρησαμένου τέλει δὲ τοῦδε τοῦ βίου,
καὶ πάλιν Εὐτύχιος εὐτυχεῖ θρόνον.
μεθ' ὃν καθωραΐσε τὴν ἐκκλησίαν,
ἀνὴρ χαριτώνυμος ὄλβιον κάρα,
νηστευτὴς τοὐπώνυμον ἐξ ἔργων φέρων
ἐκκλησίας τρόφιμος ὢν καὶ λευίτης
σύγκελλος ἀξίαν δὲ πνεύματος δόμος,
ὃς Μαυρίκιον ταινιοῖ λαμπρῷ στέφει.
τούτου δ' ἀναλύσαντος εἰς θείους δόμους,
Κυριακός τις οἰκονόμος καὶ θύτης
θεοῦ μεγάλης ἁγίας ἐκκλησίας,

ecclesiae pridem, sed haeresi pollutum;
id quod aegerrime tulerunt orthodoxi.
Post huius autem infelicem obitum,
syncellus simul et presbyter Iohannes 29. Iohannes II.
cappadox gente sedem occupavit.
Post quem pastoris in munere defunctum,
splendidis praeditus Epiphanius moribus 30. Epiphanius
presbyter et syncellus ad sedem venit.
Hoc quoque mortuo, trapezuntius Anthimus 31. Anthimus
sedem sanctissimam iussus est conscendere,
quamquam Severo deditus et Dioscoro:
quo tamen Agapetus Romae papa
exauctorato, fecit patriarcham
Mennam alexandrinum facundia clarum 32. Mennas
magisque moribus, alumnum sacerdotem
ecclesiae, xenodochio praefectum Sampsonis.
Quo pie mortalem deserente vitam,
Eutychius quidam monachus et sacerdos 33. Eutychius
ex amaseno sanctissimo coenobio
amicus litterarum, virtutis auctor,
christiani bonus pastor ovilis fuit.
Sub eo quintae synodi divus coetus
regali in urbe rite congregatus,
insistens quartae synodi canonibus
ipsisque eiusdem formulis, Origenem
eiecit ab ecclesia, simulque Didymum,
et Theodorum Mopsuestiae episcopum.
Eutychio postea cathedra depulso,
propterea quod reprehendisset Caesarem,
qui falsum dogma et pessimum fovebat
de Christi in terra carne incorruptibili;
scholasticus Iohannes homo pius 34. Iohannes III.
antiochena ex urbe tunc sacerdos
patriarchatum adiit byzantinum.
Sed ubi is quoque vitae metam attigit,
rursus Eutychius in sede constituitur.
Post quem ecclesiae splendidus illuxit
Iohannes alter, homo beatissimus, 35. Iohannes IV.
dictus verace titulo ieiunator,
qui ecclesiae alumnus fuerat et levita,
syncellusque officio in aede Spiritus.
Hic Mauricium redimivit stemmate
Quum autem superas adiisset sedes,
Cyriacus oeconomus et sacerdos
magnae atque sanctae Dei ecclesiae 36. Cyriacus

sacrum successit in pontificatum,
divinus vir et orthodoxiae columen.
Quo deserente terrenum hunc primatum,
37. Thomas I. ad Thomam sacellarium et sacerdotem
defertur populi sacer principatus,
apostolicum hominem religiosissimum.
Huic solarem deserenti lucem
successor datus est levita ecclesiae
ptochotrophii praefectus ad portum Phrixi
38. Sergius Sergius pollutus dogmate monophysitico.
39. Pyrrhus Cui morienti Pyrrhus substituitur
haud minus Sergio haeresi corruptus.
Erat is magnae presbyter ecclesiae,
praefectus monachorum, coenobii abbas
quod est trans fretum in urbe Chrysopoli,
divini verbi matri dedicatum
antiquitusque conditum a Philippico.
Postquam expulsus Pyrrhus ecclesia fuit,
40. Paulus II. Paulus ecclesiae oeconomus et sacerdos,
praeses custodum, dogmate perversus,
semet ovili obstrusit tamquam lupus.
Post quem defunctum impie in ministerio
sedem recuperavit denuo Pyrrhus.
41. Petrus Deinde Petrus pessimus ad sedem venit,
levita ecclesiae, praeses ptochotrophii,
referendarius, curatorque senum
in eo quod est Neapoli ptochodochio,
Sergii Pyrrhique et Pauli sectans haeresim.
Hoc passo, ut vere dicam, mortem duplicem,
42. Thomas II. Alius Thomas orthodoxiae amans,
qui ecclesiae alumnus erat et levita,
praeclare gubernavit Christi ecclesiam.
Atque hoc pie concludente vitam,
43. Iohannes V. pontificatum adiit Iohannes,
sacerdos et protecdicus ecclesiae,
scevophylax, syncellus, et oeconomus,
et gerocomii Rosorum Dexiocratis
praefectus; pastor utilis ovili.
Quo moriente, levita Constantinus,
44. Constantinus I. vasorum custos in ecclesia Dei,
periodeuta Thraciae et Macedoniae,
ad ecclesiae summatum est provectus;
probatus vir, et decus orthodoxorum.
Hoc in suprema cathedra demortuo,
45. Theodorus I. sacer Theodorus Christi Dei sacerdos

τὴν ἱερὰν εἴληφεν ἱεραρχίαν·
θεῖος τις ἀνὴρ ὀρθοδοξίας στύλος.
τούτου λιπόντος τὴν κάτω προεδρίαν,
Θωμᾶς σακελλάριος ἅμα καὶ θύτης
πιστεύεται δὲ τὴν λεὼ προστασίαν·
ἀποστολικός, εὐσεβέστατος σέβας.
οὗπερ τὸ φάος ἐκλελοιπότος τόδε,
ἀντικατέστη λευίτης ἐκκλησίας
πτωχοτρόφος τε λιμένος τοῦ τῆς Φρίξου
Σέργιος ἀνὴρ οἰοφυσίτης σέβας.
τούτου θανόντος, ἀντικατέστη Πύῤῥος,
ἀνὴρ ὅμοιος Σεργίῳ κατὰ σέβας,
θύτης μεγάλης τῆς θεοῦ ἐκκλησίας,
ἄρχων σεμνείων καὶ μονῆς ἐπιστάτης
ἐν Χρυσοπόλει διακειμένης πέραν,
ἀνειμένης δὲ τῇ θεοῦ μητρὶ λόγου
τῆς Φιλιππικῷ συσταθείσης πρὸ χρόνων.
τούτου διωχθέντος δὲ τῆς ἐκκλησίας
οἰκονόμος καὶ θύτης τῆς ἐκκλησίας
κἀπὶ φυλακῶν δυσσεβὴς Παῦλος σέβας
παρεισεφθάρη ποιμνίῳ τις ὡς λύκος.
οὗπερ θανόντος δυσσεβῶς ἐν τῷ θρόνῳ,
καὶ πάλιν ἀπείλαβε τὸν θρόνον Πύῤῥος.
εἶτα Πέτρος κάκιστος ἔσχε τὸν θρόνον,
ἐκκλησίας ὢν λευίτης πτωχοτρόφος,
καὶ ῥαιφερενδάριος καὶ γηρωκόμος
τοῦ κατὰ Νεάπολιν πτωχείου τότε,
σύμφρων Σεργίου καὶ Πύῤῥου καὶ Παύλου.
τούτου θανόντος τὸν διπλοῦν ὄντως μόρον,
Θωμᾶς τις ἄλλος ὀρθοδοξίας φίλος
ἐκκλησίας τρόφιμος ὢν καὶ λευίτης
Χριστοῦ καλῶς ἴθυνε τὴν ἐκκλησίαν.
οὗπερ μεταλλάξαντος εὐσεβῶς βίον,
Ἰωάννης εἴληφε τὴν προεδρίαν,
θύτης τε πρωτέκδικος ὢν ἐκκλησίας,
καὶ σκευοφύλαξ σύγκελλος οἰκονόμος,
γηροκόμος τε ῥωσῶν Δεξιοκράτους
ποίμνην ποδηγῶν πρὸς νομὰς ψυχοτρόφους.
τούτου θανόντος, Κωνσταντῖνος λευίτης
καὶ σκευοφύλαξ τῆς θεοῦ γ' ἐκκλησίας,
περιοδευτὴς Θρᾴκης Μακεδονίας,
ἀρχιθύτης δέδεικτο τῆς ἐκκλησίας·
σπουδαῖος ἀνὴρ εὐσεβοφρόνων κλέος.
τούτου καταλύσαντος ἐν θρόνῳ βίον,
Θεόδωρός τις ἱερὸς Χριστοῦ θύτης

ἐκκλησίας τ' αὖ ἱερῶν σκευῶν φύλαξ
ἄρχων μονῶν τε σύγκελλος τὴν ἀξίαν,
προΐσταται κάλλιστα τῆς ἐκκλησίας,
ὀρθῶν πρόμαχων εὐσεβῶν τε δογμάτων.
τούτου ῥιφέντος ἀδίκως ποίμνης θρόνου,
Γεώργιός τις εὐλαβὴς Χριστοῦ θύτης
ἐκκλησίας μέγιστος ὢν σκευοφύλαξ,
ϗ ποιμενάρχου σύγκελλος τὴν ἀξίαν,
ἐκκλησίας εἴληφε τὴν προεδρίαν·
νομεὺς ἀγαθὸς ϗ θεοῦ νόμων φύλαξ·
ἐφ' οὗ κελεύσει κράτορος Κωνσταντίνου
ὀρθόφρονός γε τοὐπίκλην Πωγωνάτου,
ἐκ τῆς σεβαστῆς συνόδου θεῖον στῖφος
ἐν βασιλίδι συναλισθὲν τῇ πόλει,
ἐπί γε Χριστοῦ τοῦ θεανθρώπου λόγου
καλῶς ἐδογμάτισεν εὐσεβοφρόνως
διττὰς θελήσεις ϗ φύσεις ἑνωμένας,
ϗ πάντα κατῄσχυνεν οἰοφυσίτην.
οὗ γῆθεν ἀπάραντος εἰς σκηνὰς ἄνω,
Θεόδωρος αὖ ἀπολαμβάνει θρόνον.
τούτου μεταστάντος δὲ πρὸς θεὸν μόρῳ,
ἐκ βασιλείων ἀσηκρῆτις τις Παῦλος
ποιμαντικῆς ἔτυχε ϗ προεδρίας,
ποιμαντικῆς ἄξιος ὢν ϗ τοῦ θρόνου.
ϗ τοῦδε τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος μόρῳ,
Καλλίνικός τις γεννάδας θυηπόλος
ϗ σκευοφύλαξ Βλαχερνῶν ἐκκλησίας,
ἀνὴρ λόγῳ βίῳ τε καλῶς ἐμπρέπων,
λαβὼν ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν·
ὅντινα ῥινότμητος ἄναξ ἀδίκως
πηρὸν δεδρακὼς ἐξελαύνει τοῦ θρόνου.
Κῦρον δ' ἀπ' Ἀμάστριδος ἀγαγὼν θύτην
ἔγκλειστον ὄντα, ποιμενάρχην δεικνύει·
ὃν Φιλιππικὸς βασιλεὺς ὁ Βαρδάνης
ὑπερμαχοῦντα δογμάτων τῶν ἐνθέων
θρόνου τε ποίμνης ἀπελάσας ἀδίκως,
ἀντικαθιστᾷ λευίτην Ἰωάννην,
ὄντα χαρτουλλάριον οἰκονομείου·
ἄνδρα στυγητὸν, Εὐτυχοῦς, Διοσκόρου
ὁμόφρονα μύστην τε, τῆς ποίμνης λύκον,
ὃς ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου μάλ' ἐνδίκως.
θύτης δὲ Χριστοῦ ϗ νομεὺς ψυχοτρόφος
θεῖος Γερμανὸς ἀρεταῖς λάμπων λόγοις,
ἐπὶ λυχνίαν ἐντεθεὶς ὥς τις λύχνος
τῆς Κωνσταντίνου τῷ περιόπτῳ θρόνῳ,

sanctorum in ecclesia vasorum custos,
syncellus dignitate, praefectos monachis,
summa cum laude praefuit ecclesiae,
atque orthodoxa dogmata defendit.
Sed tamen hoc iniuste depulso sede
Georgius religiosus Christi presbyter, 46. Georgius
qui summus erat scevophylax ecclesiae,
et syncellus etiam patriarchae
pontificatus munere fungi coepit,
opilio bonus, custos divinae legis:
sub quo, mandante caesare Constantino
orthodoxo principe Pogonato,
divinus venerandae coetus synodi
regali in urbe rite congregatus
de Christi Verbi essentia theanthropica
rectam sententiam protulit et catholicam
duas voluntates statuens et duas naturas
coniunctas; omnes damnans monophysitas.
Georgio mox translato ad sedes superas,
iterum Theodorus recepit pedum.
Quo transeunte ad Dominum per obitum,
Paulus qui in regia erat a secretis 47. Paulus III.
patriarchali honore insignitus fuit,
dignus revera pastorali munere.
Post hunc communi fato exemptum vivis
Callinicus egregius Dei sacerdos 48. Callinicus I.
in Blachernarum templo vasorum custos,
vir litteris et moribus spectatus admodum,
ecclesiae curam gubernandae excepit:
quem rhinotmetus Caesar iniquo iussu
oculis excaecatum sede pepulit:
substituitque Cyrum ex Amastride 49. Cyrus
presbyterum, e monachis quos aiunt inclusos.
Sed hunc divina dogmata tuentem
Philippicus Bardanes potitus sceptro
sententia iniusta pepulit ovili,
levitamque ad sedem Iohannem extulit, 50. Iohannes VI.
qui oeconomatus erat chartularius,
abominandum hominem, Eutychetis
Dioscoroque deditum, in grege lupum;
qui demum sede pulsus est iustissime.
Sacerdos autem Christi et pastor bonus
divus Germanus, litteris ac virtutibus 51. Germanus I.
splendens, lucerna veluti in candelabro,
e byzantina eminus conspicua sede

sermonis magisterio effulsit orbi.
Cyzicenorum pastor electus fuerat;
sed nescio cur ab illis non receptus,
interim mansit expers ministerio:
postea translatus ad byzantinam sedem
gregem christianum rectis minavit semitis.
Sed enim hunc sceleste detraxit sede
Leo caesar isauricus, qui bellum
primus indixit sanctis imaginibus,
obiurgante divinitus Germano.
52. Anastasius I. Successit falso nomine Anastasius
presbyter et syncellus in ecclesia,
sed iconomachus et tyrannus gregis,
mercenarius miser, lupus exitiosus,
qui honorem primus abrogavit imaginum.
Hoc temporali morte aeternaque extincto,
53. Constantinus II. infelix Constantinus Sylaei lupus,
par Anastasio dogmatis impietate,
munere suo vacuus, invasit sedem:
quem Copronymus tamen, vah iusta poena!
sede detraxit sane merentissimum;
(nequaquam fidei causa neque dogmatum)
et procul urbe pepulit extorrem:
deinde rursus Byzantium revocatum,
impositumque asello circumduxit;
dumque ederentur ludi in stadio equestres,
miserum illic iussit truncari capite:
quem ante extremum ictum interrogarunt,
utrum probaret synodum iconomacham;
et quamquam dixit recte sensisse synodum,
nihilo tamen minus truncarunt capite.
54. Nicetas Successit huic Nicetas eunuchus servus,
immo mancipium vile et inscitissimum,
apostolorum presbyter in aede,
scevophylaxque templi Chalcopratiorum,
advocatus ecclesiae et coenobiarcha,
sanctarum Christi imaginum destructor,
qui irrepsit in ovile tamquam lues.
Post hunc Nicetam in officio mortuum,
65. Paulus IV. Paulus Cypro oriundus et vir laicus,

λόγων διδαχαῖς κατελάμπρυνε κτίσιν (1)·
ὅστις προβληθεὶς ποιμενάρχης Κυζίκου
καὶ τοῖς ἐκεῖσε μὴ δεχθεὶς οὐκ οἶδ' ὅπως
ὑπῆν σχολάζων τὸν διαμέσου χρόνον·
μετατεθεὶς δὲ πρὸς Βυζαντίδος θρόνον,
ποίμνην καθωδήγησεν εὐσεβοφρόνως.
τοῦ δ' ἀπελασθέντος δὲ κακῶς τοῦ θρόνου
πρὸς κράτορος Λέοντος ἐξ Ἰσαυρίας
πρώτου σεβαστῶν εἰκόνων καταλύτου,
ἐφ' ᾧπερ ἐξήλεγχε τοῦτον ἐνθέως,
νέκυς (2) Ἀναστάσιος εἰκόνων λύτης
πρεσβύτερος σύγκελλος ὢν ἐκκλησίας,
ποίμνης τυραννῇ παραλαβὼν τὸν θρόνον·
μισθωτὸς οἰκτρὸς ἄντικρυς λύκος φθόρος,
ὃς πρῶτος ἠθέτησε τιμὴν εἰκόνων.
τούτου διπλοῦν θάνατον ὑφεστηκότος,
Κωνσταντῖνος ἄθλιος Συλαίου λύκος
Ἀναστασίῳ πάντ' ἐοικὼς εἰς σέβας,
σχολὴν ἄγων, ἥρπασε τὸν θεῖον θρόνον·
ὅντινα Κοπρώνυμος, αἰνῶ σ' ὦ δίκη,
θρόνου κατασπάσας γε καὶ μάλ' ἐνδίκως,
οὐ πίστεως αὖ οὐδὲ δογμάτων χάριν,
ἔθηκεν ἐξόριστον εἰς ἀλλοτρίαν·
καὶ καταγαγὼν αὖθις αὐτὸν εἰς πόλιν
ἐπιβιβάσας καὶ θριαμβεύσας ὄνῳ
ἱπποδρομίας ἠγμένης ἐν σταδίῳ
τέτμηκεν αὐτοῦ τὴν παναθλίαν κάραν·
ὃν ἤρετο πρὶν ἐκλιπεῖν ξίφει βίον,
εἰ σύνοδον στέργει τὴν κατ' εἰκόνων·
καὶ τήνδε καλῶς φαμένου δογματίσαι,
οὐχ ἧττον ἐκτέτμηκεν αὐτοῦ τὴν κάραν.
μεθ' ὃν Νικήτας ἐκτομίας οἰκότριψ
μᾶλλον δὲ καὶ τρίδουλος ἀμαθὴς πάνυ
πρεσβύτερος μὲν κηρύκων θείου δόμου,
ναοῦ σκευοφύλαξ δὲ Χαλκοπρατείων,
ἄρχων σεμνείων, ἔκδικός τ' ἐκκλησίας,
Χριστοῦ σεβαστῶν εἰκόνων καθαιρέτης,
ποίμνῃ παρεισέφρησε καθά τις λύμη.
τούτου καταστρέψαντος ἐν θρόνῳ βίον,
ἐκ λαϊκῶν Παῦλος τις ἀνὴρ Κυπρόθεν

(1) Germani huius prolixum tractatum de vitae termino antea ineditum, habes in collectionis vaticanae volumine I. p. 285—315; quod scriptum sibi Photius in amphilochianis usurpaverat, uti docui coll. praed. T. II. p. 682, ubi eiusdem complementum ex alio codice protuli.

(2) Argutia Ephraemii est de contraria significatione νέκυς et ἀναστάσιος quasi *vivificans*, vel *resurgens*.

οὐ χρηματίζων προσκυνητὴς εἰκόνων,
προεδρίαν εἴληφεν ἱεραρχίας·
οὗτος νοσήσας καὶ λιπὼν προεδρίαν,
μονῇ προσελθὼν κείρεται μελαμφόρος,
στένων δακρύων οἷς κατέσχε τὸν θρόνον
ἐκκλησίας αἴσχιστα τυραννημένης,
καὶ συστὰς ἀθέτησε τιμᾷν εἰκόνας·
ὃν οἱ βασιλεύοντες ἀπεσταλκότες,
ἤροντο τούτοις ὑποθέσθαι πρακτέα·
ὁ δ' ὡς συνελθεῖν σύνοδον δεῖ πατέρων
οἰκουμενικὴν εἰς ἴασιν τῆς νόσου,
ἐκκλησιῶν θ' ἕνωσιν ἀπεσχισμένων,
ἄλλως τυχεῖν γὰρ οὐκ ἔνι σωτηρίας·
οἱ δ' ἀντέλεγον τῷδ' ἐπιστάντες πάλιν·
καὶ πῶς προεδρίαν σὺ μέλλων λαμβάνειν,
ἀπηγόρευσας προσκύνησιν εἰκόνων;
ὁ δ' αὖ κρατούντων ᾐτιᾶτο μανίαν,
ὅθεν στένων νῦν προσπεφευγὼς κυρίῳ
καθικετεύω λιπαρῶς κριτὴν ὅλων,
ὡς ποιμενάρχην μὴ κριθῆναι με κρίσει·
μετὰ δὲ μικρὸν ἀπολείπει τὸν βίον.
μεθ' ὃν κατηγλάϊσεν ἱερὸν θρόνον
Ταράσιος πρόμαχος ὀρθοδοξίας,
κοσμούμενος βίῳ τε λαμπρῷ καὶ λόγῳ,
πρωτασηκρῆτις εὐγενὴς ψυχὴν δέμας·
ἐφ' οὗ συνέστη κατὰ Νικαίαν πόλιν
τῆς ἑβδόμης ἄθροισμα σεπτῶν πατέρων·
οἳ καὶ κυροῦσιν εἰκόνας σεβασμίας
ὡς πρὶν τιμᾷν τε καὶ σέβειν ἐπαξίως·
Νήκην δ' Ἀναστάσιον καὶ Κωνσταντῖνον
σὺν τῷ Νικήτᾳ μισθίους οὐ ποιμένας
ἀναθέματι παρέδωκαν εἰκότως.
πρὸς νηνέμους δὲ λιμένας Ταρασίου
βίον καθορμίσαντος ἐκ τρικυμίας
διάδοχος θρόνου τε τοῦδε καὶ τρόπου
Νικηφόρος δέδεικτο πρωτασηκρῆτις·
ἀνήρ τις ὄντως εὐγενὴς εὐπατρίδης
προκινδυνεύων δογμάτων τῶν ἐνθέων
Χριστοῦ τε ποίμνης ὑπεραθλῶν ὡς θέμις·
ὅντινα ποίμνης ἀπελάσας καὶ θρόνου
ἐξ Ἀρμενίας θηριώνυμος Λέων
οἷς συμφρονοῦντα μηδαμῶς ἔχων σέβας
μηδ' αὖ συνυβρίζοντα Χριστοῦ τὸν τύπον,
τίθησιν ἐξόριστον εἰς νήσων μίαν.
Θεόδοτον δὲ Κασσιτηρᾶν τοὐπίκλην

neque sacrarum venerator imaginum
ad hierarchicum venit principatum.
Hic morbo arreptus cathedram deseruit,
atratumque et tonsum se fecit monachum,
maerens lugensque quod fuisset praesul
dum vexaretur miserrime ecclesia,
et quod imagines coli vetuisset.
Hunc internuncio misso regnatores
quidnam gerendum esset interrogarunt:
respondit is, cogendam esse synodum
quae malis obviam iret oecumenicam,
unitatemque ecclesiae procurandam,
neque salutis aliam spem esse reliquam.
Illi remisso nuncio, rogabant denno;
cur autem tu quum cathedram adires
colendis imaginibus interdixisti?
Ille incusavit principum vesaniam.
Et nunc ad Deum confugiens cum lacrimis
universalem iudicem exorabat
ne de se ceu patriarcha iudicaret;
pauloque post devenit ad vitae terminum.
Deinde sacram illustravit sedem
Tarasius rectae fidei defensor 56. Tarasius
litteris aeque et moribus insignis,
protasecretis, nobilis stirpe et animo:
sub quo convenit ad nicaenam urbem
venerandorum patrum concilium septimum,
qui decreverunt sacris imaginibus
reddendum esse ut antea honorem debitum:
Nicetamque, Anastasium, et Constantinum,
mercenarios revera non pastores,
anathemate iusto perculerunt.
Iam quum Tarasius ad securum portum
ex tempestate vitae appulisset navem,
aedis ac morum pariter successor
Nicephorus electus est protasecretis, 57. Nicephorus
vir sane stirpe nobili et patricius,
divinorum dogmatum tutelam gerens,
atque ut par erat Christi gregem protegens.
Porro hunc ovili depulit ac sede
armenius ille merito dictus Leo,
quia dissidentem dogmate videbat
neque illudentem secum Christi cruci:
exsulem ergo misit in quandam insulam.
Pro quo Theodotum, vulgo Casiteram 58. Theodotus

vel Melissenum dictum, in sede posuit;
profanum hominem, imaginum osorem,
lupum revera in grege dominico,
germen infaustum urbis Nacoliae.
Post hunc in suo demortuum officio,
59. Antonius I. Antonius quidam Cassimatas dictus
impius Sylaei episcopus, fit patriarcha;
qui exsecrabatur Domini sacram crucem.
60. Iohannes VII. Sequitur miser Iannes, ineptus magus,
antichristiani caesaris Theophili
magister pessimus, imaginum destructor:
quem regnatores Michaël et Theodora
sede detrudunt veluti impostorem:
concordique suffragio episcoporum
monachum atque dium Dei presbyterum
61. Methodius I. Methodium rectae fidei defensorem,
Domini in carne sua ferentem stigmata,
ad sacrum thronum evehunt metropoleos,
in candelabro scilicet ponentes lampadem.
Exin translato ad Dominum Methodio,
splendidus pastor metropoleos extitit
62. Ignatius Rhancabi Michaëlis Ignatius filius,
regula exacta dogmatum ac virtutum,
doctrinae cinnus, litterarum columen,
quem fecerat eunuchum armenius Leo
iniusta vi, cum raperet imperium,
quique deinde monachus pie vixerat,
postremo byzantinam conscendit sedem:
e qua deinde Michaël hunc deturbavit,
vel potius Bardas caesar, iniusto iussu:
callido viro et plane versutissimo
63. Photius laico Photio tunc protasecretis
patriarchatum interim usurpante.
Sed enim Photio pariter de sede pulso,
stationem suam Ignatius recuperavit:
quo transeunte ad superas regiones
in sacram sedem revocatur Photius.
Tandem eiecto denuo de sede Photio,
64. Stephanus Stephanus eviratus, levita officio,
imperatoris Basilii filius
pontificatum byzantinum rexit.

ἢ Μελισσηνὸν ἐγκαθιδρύει θρόνῳ,
ἄνδρα βέβηλον, εἰκόνων καθαιρέτην,
ϗ λύκον αὐτόχρημα Χριστοῦ θρεμμάτων,
θρέμμα πονηρὸν ἄστεως Νακωλείας.
τούτου θανόντος δυσσεβῶς ἐν τῷ θρόνῳ,
Ἀντώνιός τις Κασσυματᾶς τοὐπίκλην
νομεὺς Συλαίου δυσσεβὴς ἔσχε θρόνον,
θεανδρικὸν τύπωμα μισῶν δεσπότου.
εἶτ' Ἰαννῆς ἄθλιος ὁ σκαιὸς γόης,
τοῦ μισοχρίστου κράτορος Θεοφίλου
διδάσκαλος κάκιστος, εἰκόνων λύτης·
ὃν οἱ κρατοῦντες Μιχαὴλ Θεοδώρα
θρόνου κατασπάσαντες ὡς λαοπλάνον
ἀρχιθυτῶν ψήφῳ τε ϗ συμφωνίᾳ,
ἄνδρα μοναστὴν ϗ θεοῦ θεῖον θύτην
Μεθόδιον σύμμαχον ὀρθοδοξίας
στίγματα βαστάζοντα σαρκὶ δεσπότου (1),
εἰς θῶκον ἀνάγουσι τῆς βασιλίδος,
ἐπὶ λυχνίαν ἀναθέντες τὸν λύχνον.
τούτου μεταστάντος δὲ πρὸς τὸν δεσπότην,
ποιμὴν θεαυγὴς ὤφθη τῆς βασιλίδος
Ἰγνάτιος παῖς Μιχαὴλ βασιλέως,
κανὼν ἀκριβὴς ἀρετῶν ϗ δογμάτων,
παιδεύσεως μέλημα ϗ λόγων κράτος·
ὃν ἐκτομίαν θηριώνυμος Λέων
κράτος κατασχὼν ἀπέφηνε σὺν βίᾳ·
εἶτα μονάσας ὡς θεοῦ θεῖος νόμος,
ὕστατον ἔσχε τῆς Κωνσταντίνου θρόνον·
τοῦτον Μιχαὴλ καταγαγὼν τοῦ θρόνου,
μᾶλλον δὲ καῖσαρ Βάρδας ἀδίκῳ δίκῃ
ἄνδρα πανοῦργον (2) ϗ σοφώτατον λίαν
ἐκ λαϊκῶν Φώτιον πρωτασηκρῆτις
ἀντικαθιστᾷ ποιμενάρχην ἀδίκως.
τοῦδ' ἀπελαθέντος ἐκ προεδρίας,
Ἰγνάτιος ἔσχηκε τὸν θρόνον πάλιν.
οὗ γῆθεν ἀπάραντος εἰς πόλου πλάτος,
ἀνάγεται Φώτιος αὖθις πρὸς θρόνον·
οὗ ϗ πάλιν αὖ καταχθέντος τοῦ θρόνου,
ἀδίδυμος Στέφανος ἄνακτος γόνος
τοῦ Βασιλείου, λευίτης τὴν ἀξίαν,
προεδρίαν εἴληφε τῆς Κωνσταντίνου.

(1) Quia scilicet fidei rectae causa plagas perpessus fuerat.

(2) En ut de Photio schismatis primo auctore loquitur Ephraemius, quamquam ipsemet addictus schismati. Multo autem deterius idem loquitur de Michaele Cerulario, graeci schismatis instauratore.

μεθ' ὃν τις Ἀντώνιος ἀσκητὴς μέγας	Post quem Antonius quidam asceta magnus,	65. Antonius II.
αὐχῶν πατρίδα τὴν βασιλίδα πόλιν,	natus in urbe regia Constantinopoli,	
ὅσιος ἀνὴρ ἀρεταῖς ἐστεμμένος,	vir sanctus, et virtutibus affluentissimus,	
οἴκτου ναὸς ἄντικρυς ἀγαθωσύνη.	misericordiae templum et bonitatis.	
τούτου λιπόντος γηραιὰν οὐσίαν	Hoc dimittente mortales exuvias	
μεταβεβηκότος δὲ πρὸς θείους νόας,	atque ad beatos angelos conscendente,	
ἀρχιθύτης δέδεικται τῆς Βυζαντίδος	patriarcha Byzantii electus est	
ἀνὴρ μοναχὸς εὐλαβὴς σοφὸς μέγας,	monachus homo pius, sapiens, magnus,	
κλῆσιν μὲν Νικόλαος, ἄξιος θρόνου,	nomine Nicolaus, sede dignus,	66. Nicolaus I.
μυστικὸς ἀξίαν δὲ πρόσθεν τυγχάνων,	qui fungebatur antea officio mystici,	
ἐκφὺς Ἰταλῶν, εὐφυὴς περὶ λόγους.	itala gente ortus, ornatus litteris.	
ὃν ἐξελάσας τοῦ θρόνου σοφὸς Λέων	Hunc spoliavit honore Leo sapiens	
τετραγαμίας ἄγος οὐ δεδεγμένον,	quartas vetantem celebrari nuptias,	
Εὐθύμιον σύγκελλον ἐγκαθιδρύει.	syncellumque Euthymium pro eo constituit.	67. Euthymius I.
τούτου διωχθέντος δὲ τῆς προεδρίας,	Verum hoc ipso dignitate exuto,	
πάλιν ὁ Νικόλαος ἔσχε τὸν θρόνον.	iterum Nicolaus recepit sedem.	
τούτου θανόντος, Στέφανος Ἀμασείας	Sed hoc defuncto, Stephanus amasenos	68. Stephanus II.
σπουδαῖος εὐνοῦχος τις ἱερὸς θύτης,	eunuchus frugi, sacerdos ordinatus,	
Ῥώμης νέας εἴληφε τὴν προεδρίαν.	pontificatum novae Romae obtinuit.	
τούτου τὸ βιοῦν καταλύσαντος μόρῳ,	Stephano communis fati extincto viribus,	
ἀρχιερεὺς δέδεικται τῆς Κωνσταντίνου	fit patriarcha Constantinopoleos	
Τρύφων μοναστὴς εὐλαβής τε καὶ γέρων·	monachus Tryphon, religiosus senex:	69. Tryphon
τοῦδ' ἀπελαθέντος δὲ τοῦ θρόνου δόλῳ,	quem postquam sede depulerunt dolo,	
εὐνοῦχος υἱὸς Ῥωμανοῦ βασιλέως	Romani imperatoris eunuchum filium	
κλῆσιν Θεοφύλακτος αὐχεῖ τὸν θρόνον,	nomine Theophylactum pedo donant:	70. Theophylactus
οὐχ εὐαγῶς ζῶν οὐδὲ κατὰ ποιμένας,	qui neque sancte vixit nec pastoraliter,	
κυνηγεσίοις προστετηκὼς δ' ἐκτόπως,	sed venationi semper absurde deditus	
ταῖς ἱππομανίαις τε καὶ τούτων δρόμοις.	equis nutriendis et cursim exercendis.	
τούτου καταστρέψαντος ἐν θρόνῳ βίον,	Hoc vitae et dignitatis faciente finem,	
ἀντικατέστη ποιμενάρχης κυρίου	promotus est ut esset Dei pontifex	
Πολύευκτος ἄξιος ἱεραρχίας,	dignus sacrorum apice Polyeuctus,	71. Polyeuctus
εὐκταῖον ὄντως χρῆμα καὶ πᾶσι φίλον,	egregius sane vir cunctisque amabilis,	
κλέος μοναστῶν, ἀρετῶν πασῶν τύπος,	gloria monachorum, virtutum typus,	
διαπρέπων λόγῳ καὶ τρόπῳ πλέον.	doctrinae luce clarus sed magis moribus.	
τοῦδ' ἐκλελοιπότος δὲ τὸν φθαρτὸν βίον,	Hoc etiam relinquente caducam vitam,	
μοναχὸς Βασίλειος ἔσχε τὸν θρόνον	insedit cathedram Basilius monachus	72. Basilius I.
ἐκ τῆς πατρίδος Σκαμανδρηνὸς τὴν θέσιν.	dictus a patria vulgo Scamandrenus.	
καθαιρεθέντος τοῦδε τῆς προεδρίας,	Huic abrogato posthinc pontificatu,	
Ἀντώνιός τις εὐλαβὴς ὁ Στουδίτης	pius Antonius de Studii coenobio	
ἀρχιθύτης πέφηνε τῆς Βυζαντίδος.	fit patriarcha byzantinae urbis.	
τοῦ δ' Ἀντωνίου θῶκον ἀπειπαμένου,	Exin honorem abdicante Antonio,	73. Antonius III.
ὁ Νικόλαος Χρυσοβέργης τοὐπίκλην	Nicolaus cognomine Chrysoberges	74. Nicolaus II.
εἰς τόνδ' ἀνέχθη τὸν περίπυστον θρόνον.	evectus est ad sedem famosissimam.	
τούτου μεταστάντος δὲ πρὸς τὸν δεσπότην,	Quo transeunte ad Domini conspectum	
κατέσχε Σισίνιος μάγιστρος θρόνον,	magister cathedram insedit Sisinnius,	75. Sisinnius

	litteria doctus, medicina, et legibus,	παιδείας ἴδρις ἰατρικῆς ϗ νόμων,
	qui adfinitatum scripsit iustos gradus.	βαθμοὺς ὁ συνθεὶς συγγενικοὺς ἐννόμως.
	Postquam vitalem lucem hic deseruit,	τούτου θανόντος ϗ λελοιπότος φάος,
76. Sergius II.	sacram excepit dignitatem Sergius	μονῆς προστὰς Μανουὴλ κεκλημένης
	coenobii alumnus Manuelis dicti.	Σέργιος ἀνὴρ παραλαμβάνει θρόνον.
	Post cuius obitum praesul constituitur	τούτου θανόντος ἐγκαθίσταται θρόνῳ
77. Eustathius II.	Eustathius princeps presbyterorum	πρῶτος τις Εὐστάθιος ἐν πρεσβυτέροις
	qui in aede palatina rem sacram curant.	τῶν ἐν βασιλείοις γε κατειλεγμένων.
	Hoc quoque vitae terminum attingente,	ϗ τοῦδε τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος μόρῳ,
78. Alexius	potitus est honore Alexius monachus,	ἐκκλησιάρχης τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου
	ecclesiarcha in Studii coenobio,	μοναχὸς Ἀλέξιος εἴληφε θρόνον·
	vir liberalis, splendidus sacerdos.	ἀνὴρ μεγαλόδωρος ὄλβιος θύτης.
	Quo sancto concludente vitam obitu,	οὗπερ μεταλλάξαντος εὐαγῶς βίον,
79. Michaël I.	Michaël cognomento Cerularius	κλῆσιν Μιχαὴλ Κηρουλάριος θέσιν
	nobilis vir professione monachus	εὐπατριδῶν εἷς ϗ μονοτρόπων ἅμα
	episcoporum praesul constituitur:	καθίσταται πρόεδρος ἀρχιποιμένων·
	turbulentus homo, contemptor legum;	θερμουργὸς ἀνὴρ, ὑπερόπτης τῶν νόμων·
	quem Isaacius caesar detractum sede	ὃν καταγαγὼν Ἰσαάκιος θρόνου,
	non sine dolo misit in exsilium.	εἰς ἐξορίαν παρέπεμψε σὺν δόλῳ.
	Cuius post obitum cathedra potitur	ἔνθα θανόντος, ἐγκαθίδρυται θρόνῳ
	et patriarcha magnus constituitur	ϗ ποιμενάρχης ἀναδείκνυται μέγας
80. Constantinus III.	Lichudes eviratus Constantinus,	Κωνσταντῖνος τις ἐκτομίας Λειχούδης,
	qui dignitate erat protovestiarius:	πρωτοβεστιάριος ὢν τὴν ἀξίαν,
	probatus homo, pius, et Deo dilectus,	σπουδαῖος ὄντως, εὐλαβὴς, θεῷ φίλος,
	in negotiorum publicorum cura	ἐν δημοσίαις πραγμάτων λειτουργίαις
	sine querela inventus et inculpabilis,	φανεὶς ἀμεμφὴς ἀνεπίληπτος πάνυ,
	nedum in rei sanctioris ministerio.	πολλῷ δὲ μᾶλλον ἐν καλῶν ἐργασίαις.
	Atque hoc etiam dimittente vitam,	οὗ τὸν παρόντα καταλύσαντος βίον,
81. Iohannes VIII.	vir gratiosus Xiphilinus Iohannes	ὁ Ξιφιλῖνος χαρίεις Ἰωάννης
	ecclesiae coepit regere principatum,	ἐκκλησίας ἰθύνει τὴν προεδρίαν,
	stirpe vita litteris apprime clarus,	βίῳ λόγῳ γένει τε λαμπρῶς ἐμπρέπων·
	nobilis quondam inter senatores;	ὃς πρόσθεν ὢν εἷς εὐγενῶν τῶν ἐν τέλει,
	deinde omisso mundo se fecit monachum,	κόσμον λελοιπὼς, τὰ μοναχῶν ὑπέδυ,
	Byzantii demum evasit patriarcha.	ϗ ποιμενάρχης ἐκρίθη Βυζαντίδος.
	Iamvero hoc humanis exempto rebus	τούτου τὸν ἀνθρώπινον ἐκβάντος βίον,
82. Cosmas I.	monachus Cosmas hierosolymites,	Κοσμᾶς μοναχὸς ἱεροσολυμίτης
	vir bonus et virtutum thesaurus mirus,	ἀνὴρ ἀγαθὸς ἀρετῶν θεῖος δόμος
	populi accepit sacrum principatum.	χειρίζεται δὴ τὴν λεὼ προστασίαν·
	Sed enim is turbatas res fastidiens,	ὃς δυσχεραίνων πραγμάτων τῇ συγχύσει
	sponte abdicavit sacrum ministerium,	ἑκὼν ἀπηγόρευσεν ἱερωσύνην,
	sede et ovili secedens laudabiliter.	καλῶς ὑπεκστὰς ϗ θρόνου ϗ ποιμνίου.
	Exin statuitur in sublimi cathedra	αὖτ' ἐγκατέστη τῷ πανυψήλῳ θρόνῳ
83. Eustratius	Eustratius monachus cognomento Garidas	μοναχὸς Εὐστράθιος Γαριδᾶς θέσιν,
	ad nullam rem praeclaram natura idoneus,	πρὸς πᾶν ὁτιοῦν μὴ φυσικῶς κρειττόνων,
	egens doctrinae omnis et litterarum,	παιδεύσεως ἄμοιρος ἅμα ϗ λόγων.

ἀσυχίᾳ τε γωνίᾳ μᾶλλον πρέπων,
ἢ προστασίᾳ καὶ λαῶ πρεσδρίᾳ.
τοῦδ' ἀπελαθέντος γε τῆς προεδρίας,
ὅσιος ἀνὴρ εὐλαβὴς πρᾶος φύσει,
Θεῷ προβληθεὶς Νικόλαος ἀξίως
μοναχὸς ἐλλόγιμος ἄξιος θρόνου,
ἐκκλησίαν ἴθυνεν ὡς Θεῷ φίλον.
τούτου μεταστάντος δὲ πρὸς θείους νέας,
ἀνὴρ χαριτώνυμος ἐμπρέπων λόγοις
ἱερομνήμων λευίτης ἐκκλησίας,
τῷ τηνικαῦτα ποιμένι Χαλκηδόνος
ἀγχοῦ καθ' αἷμα καὶ γένος συνημμένος,
τὸ δ' ἀγαπητὸς ὡς ἐπώνυμον φέρων,
ἀνάγεται δὲ πρὸς θρόνον Βυζαντίδος.
οὗ τὸν παρέντα καταλείψαντος βίον,
Στυππῆς Λέων εἴληφε τὴν προεδρίαν,
οἰκονόμος ὢν λευίτης ἐκκλησίας.
καὶ τοῦδε τὸ ζῆν ἐν θρόνῳ λελοιπότος,
πρόεδρος ὤφθη ποιμενάρχης αὖ μέγας
σεμνὸς Μιχαὴλ ἀρεταῖς λάμπων λόγοις,
μονῆς προεστὼς εὐαγοῦς τῆς Ὀξείας·
ὅστις ἑκὼν λέλοιπεν ἱεραρχίαν·
πρὸς νησῖδα δὲ καὶ μονὴν τῆς Ὀξείας
ἐπαναδραμὼν, ὑποθεὶς τὸν αὐχένα
ναοῦ πύλῃ δόχμιον, ὢ πρᾴου τρόπου,
πατεῖν παρεῖχεν εἰσιοῦσι τὸν δόμον·
ἐφ' οἷς ἀποστὰς τῆς μονῆς τῆς ἰδίας
ἀξυμφόρως εἴληφε τὴν προεδρίαν.
οὕτω μεταστάντος δὲ Μιχαὴλ θρόνου,
Κοσμᾶς ἀττικὸς κόσμος ἱεραρχίας,
τῶν ἀρετῶν ὄχημα, καλῶν ἑστία,
προφητικός τις καὶ τὸ μέλλον προβλέπων,
ἀρχιθύτης δέδεικτο τῆς Κωνσταντίνου·
ποιμὴν ἀγαθὸς καὶ νομεὺς ψυχοτρόφος,
ὅνπερ καθεῖλε Μανουὴλ ἄναξ θρόνου,
ψευδεῖς προφάσεις αἰτίας τε συμπλάσας·
ὅθεν προαχθεὶς ποιμενάρχης ὁ βλέπων
ἢ μὴν μενεῖν ἄκαρπον ἄρρενος τόκου
μήτραν προηγόρευσε τῆς βασιλίδος·
καὶ ταῦτα συμβέβηκεν ὑστέρῳ χρόνῳ·
δεινὰ μεγάλῳ καὶ κρατοῦντος νυμφίῳ
Κοντοστεφάνῳ πρὸς τόδ' ἠπειληκότι
δρᾶσαι δ' ἀεικὲς τόνδ' ἐπιβεβληκότι,
ἔχειν προεῖπε τὸν διὰ λίθου μόρον·
εἴληφε δ' ἄμφω τὰ προλεχθέντα τέλος.

angulis et silentio longe aptior
quam dignitati et populi primatoi.
Ergo post hunc eiectum ministerio,
vir sanctus, religiosus, miti ingenio,
Deo volente electus Nicolaus,
monachus eruditus, sede dignus, 84. Nicolaus III.
ecclesiae rem direxit ut Deo placet.
Nicolao transeunte ad coetus superos,
Iohannes laude litterarum florens, 85. Iohannes IX.
hieromnemon et levita ecclesiae,
chalcedonensi praesuli coniunctus
sanguinis iure ac necessitudine,
dilectus dici ceu cognomento solitus,
ad byzantinam cathedram evehitur.
Quo derelinquente caducam vitam,
pontificatum adiit Styppes Leo, 86. Leo
ecclesiae iam oeconomus et levita.
Hoc etiam vitam in sede dimittente,
magnus processit pontifex et primas
litteris Michaël clarus et virtutibus 87. Michaël II.
sancti coenobii praeses oxitani:
qui tamen sponte honorem abdicavit,
atque ad Oxiae monasterium insulae
reversus, collum praebuit proteotom
in templi foribus, proh mansuetudinem!
ingredientium omnium calcandum pedibus,
propterea quod coenobio relicto suo
inutilem honorem recepisset.
Sic Michaële deserente sedem,
atticus Cosmas sacerdotii decus, 88. Cosmas II.
cinnus virtutum, honestatis apex,
spirito quoque praeditus prophetico,
processit praesul Constantinopoleos,
nutritor animarum, pastor bonus:
quem tamen exauctoravit Manuel caesar
falsi confieto criminis obtentu:
quare in iudicium patriarcha adductus,
ait prophetans uterum reginae
mascula prole sterilem futurum.
Posterum tempus dictum confirmavit.
Iam magno duci imperatoris genero
ob id minanti graviter Contostephano
et dirum aliquid facere volenti
praedixit ipsum periturum lapide.
Utrumque dictum exitu non caruit.

89. Nicolaus II.	Post Cosmam autem Muzalo Nicolaus	μεθ' ὃν Μυζάλων Νικόλαος κυπρόθεν
	Cypro translatus ecclesiam gubernavit,	μετατεθεὶς ἴθυνε τὴν ἐκκλησίαν,
	ipsius ecclesiae alumnus et levita,	ἀνὴρ τρόφιμος λευίτης ἐκκλησίας,
	sacrarum Pauli interpres litterarum,	διδάσκαλος τ' αὖ τῶν Παύλου θείων λόγων (1).
	Cypri deinde factus archipraesul:	εἶτ' ἀρχιθύτης ἀνεδείχθη κυπρίων
	quam tamen sedem abdicavit postea	καὶ δυσχεραίνας πραγμάτων τῇ συγχύσει
	perosus humanarum colluviem rerum.	θρόνον παρῃτήσατο καὶ προεδρίαν·
	Quum vero otiosus esset Constantinopoli	βακάντιβος δ' ὢν ἐν βασιλίδι πόλει
	coenobiique praeses ad Cosmidium,	καὶ Κοσμιδίου τῆς μονῆς ἐπιστάτης,
	tunc quidem byzantinam excepit sedem,	εἴληφε θῶκον τῆς Βυζαντίδος τότε
	hac tamen ipsa sponte dein recessit.	αὐθαιρέτως τούτου δὲ λιπόντος θρόνον,
90. Theodotus II.	Theodotusque monachus et sacerdos	Θεόδοτός τις καὶ μοναχὸς καὶ θύτης
	praeses coenobii Christi resurgentis,	μονῆς προεστὼς ἀναστάσεως λόγου
	quod nunc concluditur moeniis metropoleos,	τῆς ἐν πόλει νῦν κειμένης βασιλίδι
	donatus est byzantinis infulis.	πρόεδρος ὤφθη τῆς Κωνσταντίνου θρόνου·
	Cuius demortui Chliarenus sedem	οὗπερ θανόντος, Κωνσταντῖνος λευίτης
91. Constantinus II.	excepit Constantinus, in Dei ecclesia	καὶ σακελλίου τῆς θεοῦ γ' ἐκκλησίας
	praepositus sacello et levita.	ὁ χλιαρηνός, παραλαμβάνει θρόνον·
92. Lucas	Atque hoc etiam moriente, Lucas	καὶ τοῦδε βίον ἐκμετρήσαντος μόρῳ
	religiosus Chrysoberges monachus,	Λουκᾶς μοναχὸς εὐσεβὴς χρυσοβέργης
	egregie functus hactenus vita ascetica,	ἀσκητικὸν κάλλιστον ἀνύων βίον,
	pro suis meritis ad infulas devenit.	ἐπαξίως ἔσχηκε τὴν προεδρίαν.
93. Michaël III.	Post Lucam Michaël levita sacellarius	μεθ' ὃν Μιχαὴλ λευίτης σακελλίου
	philosophorum hypatus Anchiali	φιλοσόφων ὕπατος τοῦ Ἀγχιάλου
	tiaram byzantinam egregie ornavit.	κοσμεῖ θρόνον κάλλιστα τῆς Κωνσταντίνου
	Atque hoc translato ad caerula superna,	τούτου μεταστάντος δὲ πρὸς πόλου πλάτος,
	eugeniota monachus sacerdos,	εὐγενειώτης ἐν μονοτρόποις θύτης
	coenobio Manganorum tunc praepositus,	μονῆς προεστὼς χρηματίσας Μαγγάνων
94. Chariton	nomine Chariton sedem occupavit.	κλῆσιν Χαρίτων παραλαμβάνει θρόνον.
	Hoc deserente terrenum incolatum,	τούτου λιπόντος τὴν κάτω παροικίαν,
95. Theodosius	Theodosius qui in Boradii coenobio vixerat,	Θεοδόσιος ἐκ μονῆς Βοραδίου
	vir sane bonus et decus monachorum,	ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ μονοτρόπων κλέος,
	ecclesiam Christi rexit laudabiliter.	Χριστοῦ καλῶς ἴθυνε τὴν ἐκκλησίαν·
	Is tamen sacrum honorem abdicavit.	τούτου λιπόντος ἱεραρχίας θρόνον,
	Cui sedem vacuam sponte relinquenti,	ἑκουσίως τε τὸν θρόνον λελοιπότος,
	venerandarum heres infularum	Βασίλειός τις Καματηρὸς τοὐπίκλην
96. Basilius II.	successit Basilius Camaterus,	λόγιος ἀνὴρ χαρτοφύλαξ λευίτης,
	vir eruditus, chartophylax, levita;	ἀντικατέστη τῷ σεβασμίῳ θρόνῳ·
	quem Isaacius imperator Angelus	ὃν Ἄγγελος σχὼν Ἰσαάκιος κράτος
	pontificatus exuit honore	κατήγαγε θρόνου τε καὶ προεδρίας,
	falsis omnino circumventum criminibus.	συνθεὶς προφάσεις παντάπαν ἀνευλόγους.
	Pro quo levitam ecclesiae sacellarium	σακελλάριον λευίτην δ' ἐκκλησίας
97. Nicetas II.	nomine Nicetam cognomine Muntanem,	κλῆσιν Νικήταν, Μουντάνην δὲ τοὐπίκλην,
	Tithono Thucritoque annosiorem	παλαίτερόν γε Τιθωνοῦ καὶ Θουκρίτου,

(1) Recole quae dixi p. 116. n. 2.

ἀρχιθύτην δείκνυσι τῆς Κωνσταντίνου·
μετὰ μικρὸν δὲ τοῦ θρόνου κατασπάσας
ὡς ἀφελῆ τε καὶ χρόνῳ παρειμένον,
ἄνδρα μοναχὸν ἀρετῆς ὄντ' ἐργάτην,
τὸν πρᾷον Λεόντιον ἐγκαθιδρύει,
λόφων ἀπ' αὐτῶν ἀγαγὼν Αὐξεντίου·
ὃν τῷδε δεῖξαι τὴν ἀπείρανδρον κόρην
ἔφασκε νυκτὸς συλλόγων ἠθροισμένων,
εἶδός τε κλῆσιν ἀρετὴν τοῦδ' εὐστόχως
καλῶς διαγράψασαν ὡς ἐν εἰκόνι·
ἀλλά γε καὶ τόνδ' ἀπελαύνει τοῦ θρόνου,
πάντα παριδὼν τὰ προηγορευμένα·
μετάθεσιν δὲ δραματουργεῖ ποιμένος·
ἀρχιθύτην γὰρ τῆς Σιὼν τῆς ἁγίας
κλῆσιν Θεοδόσιον (1) φῦντα λατίνων,
ἰθάδα (2) τῷδε καὶ προήγορον κράτους,
εἰς θῶκον ἀνήγαγε τῆς Κωνσταντίνου·
ἀλλ' οὐδὲν ἀπώνατο τῆς καινουργίας·
ἀμφοῖν γὰρ ἐκπέπτωκεν ἱεραρχίαιν
καὶ τῶνδ' ἀτίμως ὁ προβληθεὶς ἀκρίτως.
ἔπειτα Γεώργιος ὁ Ξιφιλῖνος
σκευοφύλαξ ὢν τῆς θεοῦ γ' ἐκκλησίας
ποιμαντικὴν εἴληφε καὶ προεδρίαν (3).
τούτου θανόντος ἐγκαθίσταται θρόνῳ (4)
ὁ Καματηρὸς εὐεπὴς Ἰωάννης,
ἴδρις σοφίας παντοδαπῆς καὶ λόγων,
ἐπήβολός τε δογμάτων τῶν ἐνθέων,
ἐκκλησίας ὢν λευίτης χαρτοφύλαξ·
ἐφ' οὗ παρεστήσαντο λατῖνοι πόλιν·
ὃς ἐξελαθεὶς δυστυχῶς πρὸς λατίνων
θρόνου πατρίδος τῆς σεμνῆς (5) Βυζαντίδος,
οἰκοῦ Διδυμότειχον εἰς ἄστυ φθάσας,
ἔνθα θανὼν ἔλιπεν ἡλίου φάος.
μετὰ δὲ τοῦτον ποιμένες Βυζαντίδος
οὗτοι προεβλήθησαν ἐν Νικαίᾳ·
πρῶτος Μιχαὴλ Αὐτωρειανὸς θέσει

creavit praesulem Constantinopoleos:
quem ceteroqui paulo post deposuit
tamquam effoetae aetatis ac delirum:
substituitque professione monachum
asceticumque hominem Leontium mitem 98. Leontius.
e collibus Auxentii in urbem pertrahens.
Atque hunc sibi a Virgine deipara,
dicebat Isaacius adstanti turbae,
noctu monstratum, et affabre descriptam
corporis speciem cum virtute ac nomine.
Nihilo tamen minus hunc sede depulit
postea dictorum negligens suorum.
Namque transferre voluit episcopum.
Sanctae nempe Sionis patriarcham
stirpe latinum, Theodosium nomine, 99. Theodosius II. sive potius Dositheus.
cognitum sibi, atque imperii vatem,
ad byzantinas infulas provexit.
Sed homini nil profuit facti novitas,
ambobus enim sacerdotiis excidit
cum ignominia, nequiter electus.
Secutus est Georgius Xiphilinus 100. Georgius II.
e scevophylace in ecclesia Dei
ad pastoralem cathedram subvectus.
Hoc vita functo, stationem occupavit
oris facundi Iohannes Camaterus 101. Iohannes X.
omnigena cumulatus sapientia ac litteris
et divinorum dogmatum callentissimus,
antea levita ecclesiae et chartophylax.
Sub eo metropolim Latini expugnaverunt.
Quamobrem infeliciter ab his expulsus
sede atque alma patria Constantinopoli,
Didymotichum transtulit stationem,
ibique clausit oculos vitali luci.
Post hunc pastores urbis byzantinae
hi creabantur in oppido Nicaea.
Primus est Michaël, dictus Antorianus, 102. Michaël IV.

(1) Sic etiam v. 6030. Atqui hunc passim appellant alii *Dositheum*, quos inter Methodius infra a nobis edendus. Sed enim *Dositheus* nihil aliud est nisi metathesis τοῦ *Theodosius*. Sic in coll. vat. T. II. p. 441. quem Polybius appellaverat *Theotimum*, Diodorus cum anagrammate dicit *Timotheum*.

(2) Allatius de cons. p. 702. legebat ἐθάδα, quae mihi melior lectio videtur. Codex tamen noster tum heic tum v. 6031. habet ἰθάδα.

(3) Recitat tres hos de Xiphilino versiculos Allatius de Georgiis p. 664. ed. Fabric.

(4) Ex hoc versiculo usque ad v. 10310 habes patriarchas constantinopolitanos, qui in exilio electi fuerunt, apud Allatium de consensione lib. II. cap. 14. p. 725. Item partim in adn. ad Acropolitam cap. VI.

(5) Allatius in utroque citato loco pro σεμνῆς *almae* legit ἐμῆς *meae*. Num ergo hinc orta est Allatio opinio quod Ephraemii patria Byzantium fuerit; quandoquidem eum appellat *byzantinum*?

ecclesiae sacellarius et levita,
mundanis litteris divinisque abundans.
103. Theodorus II. Post quem in sede extinctum, Theodorus
sacri primatus adiit honorem,
antea levita ecclesiae et chartophylax
Irenici cognomen a patre trahens,
in studiis philosophicis gradu hypatus.
Quo moriente, sacrae rei primatum
104. Maximus Maximus tulit monachos sacerdos,
Acoemetarum praepositus coenobio.
105. Manuel I. Post hunc philosophus oratione Manuel,
legum defensor canonumque sedulus.
Quo deserente terrenum incolatum,
106. Germanus II. clarus doctrina et moribus Germanus
creatur praesul Constantinopoleos,
vir monachatum profitens, Dei sacerdos,
oppido oriundus Anaplo in Propontide,
in urbe a pueritia ecclesiae alumnus,
deinde factus monachus et Dei minister,
carus praecipue martyri Georgio;
postremo byzantinus evasit pastor.
Sed hoc per obitum transeunte ad Dominum
et patriarchis sanctis connumerato,
107. Methodius II. Methodius item monachus et Dei sacerdos,
tunc Hyacinthi praesidens coenobio,
tempore sedem tenuit brevissimo.
Quo moribunda deserente membra,
108. Manuel II. pedum corripuit Manuel archipresbyter
cleri, qui sacram aedem palatii curat;
senex benignus, mansuetis moribus.
Atque hoc etiam concludente vitam,
109. Arsenius I. Arsenius inter monachos pietate fulgens,
virtutum eximia atque animata sedes,
electus est Byzantii patriarcha.
Is natus quidem erat in urbe regia;
sed in nicaenis monasteriis postea
totonderat capillum, et abbas fuerat:
nunc solitarius uni Deo vacabat
in Apolloniadis urbis asceteriis;
quo tempore Nicaeam fuit accitus
a Theodoro caesare romano:
ubi expletis cunctis ecclesiae gradibus
ad summum hierarchiae pervenit apicem.
Quum autem sponte dimisisset pedum,
monasticam quietem pie repetens,

σακελλάριος λευίτης ἐκκλησίας,
ἴδρις σοφίας κοσμικῆς θείας ἅμα.
οὗπερ μεταλλάξαντος ἐν θρόνῳ βίον,
Θεόδωρος εἴληφε τὴν προεδρίαν
ἐκκλησίας ὢν λευίτης χαρτοφύλαξ,
τοὐπώνυμον σχὼν Εἰρηνικὸς πατρόθεν,
φιλοσόφων ὕπατον ἀξίαν λόγοις.
καὶ τοῦδε θανόντος δὲ, τὴν προεδρίαν
Μάξιμος αὐχεῖ καὶ μοναχὸς, καὶ θύτης
μονῆς προεστὼς εὐαγοῦς ἀκοιμήτων.
μεθ' ὃν Μανουὴλ φιλόσοφος τὸν λόγον,
φύλαξ ἀκριβὴς καὶ νόμων καὶ κανόνων.
τούτου λιπόντος τὴν κάτω παροικίαν,
πολὺς Γερμανὸς τὸν βίον, καὶ τὸν λόγον
ἀρχιθύτης δείκνυται τῆς Κωνσταντίνου,
ἀνὴρ μονάστης, καὶ θεοῦ θυηπόλος,
αὐχῶν Ἀνάπλουν πατρίδα Προποντίδος,
ἐκκλησίας τρόφιμος ὢν τῆς ἐν πόλει·
εἶτα μονάσας, καὶ φανεὶς θεοῦ λάτρις
Γεωργίῳ μάρτυρι καὶ πεφιλμένος
ἔλαχε ποίμνην ἰθύνειν Βυζαντίδος.
τούτου μεταστάντος δὲ πρὸς τὸν δεσπότην
καὶ συναφθέντος πατριαρχῶν ἁγίοις,
Μεθόδιός τις καὶ μοναχὸς καὶ θύτης
μονῆς προεστὼς τῆς Ὑακίνθου τότε,
ἐπὶ βράχιστον ἀπολαύει τοῦ θρόνου·
οὗπερ θανόντος, καὶ λιπόντος τὸν βίον,
ὁ πρωτοθύτης Μανουὴλ ἔσχε θρόνον
τῶν ἐν βασιλείοις γε κατειλεγμένων,
γέρων προσηνὴς, μειλίχιος τὸν τρόπον.
χρησαμένου τέλει δὲ τοῦδε τοῦ βίου,
Ἀρσένιός τις εὐλαβὴς μονοτρόπων
τῶν ἀρετῶν κάλλιστος ἔμψυχος θρόνος
εἰς ποιμενάρχην ἠρέθη Βυζαντίδος,
σπορὰν γένους ἔλκων μὲν ἐκ Βυζαντίου,
κόμην δὲ καρεὶς ἐν μοναῖς τῆς Νικαίας,
καὶ τῇδε δειχθεὶς καὶ μονῆς ἐπιστάτης,
εἶθ' ἡσυχάζων καὶ θεῷ πρυτανεύων
ἐν Ἀπολλωνιάδος ἀσκητηρίοις
ἀφῖκτο κληθεὶς εἰς πόλιν Νικαέων
πρὸς τοῦ κρατοῦντος αὐσόνων Θεοδώρου,
καὶ πάντα βαθμὸν ἀνύσας ἐκκλησίας
εἰς ὕψος ἤρθη ποιμεναρχίας μέγα.
αὐθαιρέτως τούτου δὲ λιπόντος θρόνον,
μονῇ δὲ αὐτὸν εὐαγῶς δεδωκότος

Νικηφόρος πρόεδρος ὢν Ἐφεσίων
προεδρίαν εἴληφε τῆς Κωνσταντίνου,
ὃς ἀρχιλευίτης πρὶν ἦν παλατίου,
ἀνὴρ ἀμεμφὴς παρθένιος (1) διὰ βίου.
τούτου τελευτήσαντος ἐν προεδρίᾳ
Ἀρσένιος πρώτιστος ἀπολαμβάνει
τῆς βασιλίδος ἱερὰν προεδρίαν.
καθαιρέσει τούτου δὲ καθυπηγμένου
πρὸς ποιμεναρχῶν καὶ δικαστῶν τῶν τότε,
εἶτ' ἀπελαθέντος τε τῆς ἐκκλησίας,
εἰς Προικόννησον δ' ἀπαχθέντος νησίδα,
τῆς Ἀδριανοῦ Γερμανὸς ἀρχιθύτης,
μεταθέσει δέδεικτο καὶ Βυζαντίδος,
τούτου παραιτήσει δὲ λιπόντος θρόνον,
ἀνὴρ Ἰωσὴφ ὀρθοδοξίας στῦλος (2),
κλέος μοναστῶν ἅμα καὶ πρεσβυτέρων,
μονῆς προστὰς εὐαγοῦς Γαλησίου,
πρᾶος χαρίεις καὶ Θεοῦ τρέμων νόμους,
πτωχοτρόφος φιλοικτὸς εὔσπλαγχνος φύσει
εἰς πατριαρχῶν τὸν περίπυστον θρόνον
ἀνάγεται δὲ κανονικῶς ἀξίως,
κλήρου πέλων εἷς τῆς βασιλείου πάλαι,
γήμας τε σεμνῶς καὶ τεκὼν θυγατέρα·
εἶτ' ἀποβαλὼν θανάτῳ συνευνέτιν,
καὶ τὰ μοναχῶν ὑποδὺς ἐμψύχως,
ὤφθη δοχεῖον ἀρετῶν τῶν ἐνθέων·
ἔπειτα ποιμὴν τῆς μονῆς Γαλησίου,
καὶ ποιμενάρχης ἀρχιθύτης τ' αὖ μέγας·
ἐπεὶ δ' Ἰταλῶν δόγμα παρεισεφθάρη
ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οὐ καλῶς ἐκκλησίᾳ (3)
τούτου διιθύνοντος εὐσεβῶς θρόνον,
καὶ τῷδ' ἐπῆκτο τάδ' ἐπαινεῖν τις βίᾳ,

ad byzantinum transiit patriarchatum,
Ephesiorum Nicephorus archiepiscopus 110. Nicephorus II.
qui olim palatii fuerat archipresbyter,
innocens vir, perpetuum parthenius.
Atque hoc sedem eum vita deserente,
Arsenius primus liberatae urbis
sacrum recuperavit principatum.
Sed idem postea depositus sententia
episcoporum aliorumque iudicum
ecclesiaque abscedere coactus
in Proeconnesum insulam deportatur. 111. Germanus III.
Germanusque praesul Hadrianopoli
translatus est ad urbem Constantini.
Verum Germano abdicante honorem,
Iosephus rectae religionis columen, 112. Iosephus.
presbyterorum decus et monachorum,
sancto coenobio praepositus Galesii,
mitis, benignus, divinae legis reverens,
nutritor egenorum, natura clemens,
patriarcharum celebrem insedit thronum
digne et canonicis regulis electus.
Is regio in clero presbyter olim fuerat,
sanctisque nuptiis filiam procreaverat:
postea vero viduatus coniuge,
monasticam professus libenter vitam
caelestium virtutum arca apparuit:
exin coenobii galesini abbas,
episcopus postremo et magnus pontifex.
Quum autem Italorum dogma invasit
ecclesiam nostram haud laudabiliter,
pie Iosepho sedem gubernante,
ipse ad consensum vi compellebatur,

(1) Allatius habet παρθένος.

(2) Immo schismatis tenacissimus, atque idcirco a Michaele palaeologo imp. sede eiectus, quia concordiae cum ecclesia romana, quam praedictus imperator conciliaverat, subscribere noluit.

(3) Ephraemium animum prorsus gerere schismaticum, alibi quoque cognovimus; et nunc his factiosis in Iosephum laudibus rursus demonstratur. Non est autem hic locus refutandi Graecorum errores et schisma; id quod iam doctissimi catholici praestiterunt, princeps quidem merito et infinita doctrina Allatius, tum Arcudius, Caryophilus, Caleca, Papadopulus, Baronius, Natalis Alexander, Lequinius in dissert. et panopl., aliique plurimi. De defensoribus quidem graecis legesis Allatium de synod. ephes. cap. LVII. p. 371. Ex iis autem, qui tunc concordiam cum latinis dogmatibus id est cum orthodoxia tuiti sunt, duos memorare satis est; quorum primus Nicephorus Blemmyda, ab Ephraemio nostro v. 8939. sqq. eximia laude, tamquam sapientiae coryphaeus et patriarchatu dignissimus, exornatus; alter Iohannes Veccus, cuius item sapientia ab Ephraemio v. 10346 laudatur, qui lectis Blemmydae scriptis a schismate ad orthodoxiam transiit, ut ait Pachymeres hist. V. 15, et patriarchatum catholice gessit, concordiamque cum romana ecclesia scriptis doctissimis defendit, et usque ad carcerem obitumque retinuit. Legesis Vecci testamentum apud Allatium Gr. orth. T. I. p. 378.

sed perstitit immotus in basi dogmatum.
Pellitur ergo sede iudicio iniquo,
propterea quod pro recto pugnaret dogmate,
atque in extraneum deportatur solum,
postquam pastores primi contra innocuum
depositionis tulerant sententiam.
Post hunc remotum summo gubernaculo,
112. Iohannes XI. Iohannes quidam cognomento Veccus
suffectus est, consentiens cum Latinis,
chartophylax ecclesiae ac levita
vir sane sapiens et litteris innutritus.
Sed hunc ecclesiâ pepulit fidelium zelus
et pii regnantis nutus Andronici,
ut latinarum partium studiosum;
et suam recepit cathedram Iosephus.
Quo deponente cum officio vitam,
113. Gregorius II. Gregorius sapiens vir oriundus Cypro
alumnus doctrinarum, musarum ara,
ad patriarchae dignitatem venit.
Hic patriis laribus patrioque solo
iam inde a teneris exulans unguiculis,
addiscendarum cupidus disciplinarum
migravit inquilinus Constantinopolim:
ubi se studiis tradens impensissime
magnum sapientiae congressit thesaurum:
unde regnanti Caesari fit cognitus,
adseriburque clero palatino,
et byzantinus denique creator praesul,
monachi adscitis antea, ut mos est, vestibus.
Hoc autem sponte honorem deponente,
114. Athanasius I. sancta Athanasius veniens solitudine
asceticus et presbyter inter monachos,
magnanimus vir, laborum patientissimus,
praesul processit urbis byzantinae.
Hoc item sacram abdicante sedem,
115. Iohannes XII. vir pius Iohannes sanctitate fulgens,
adfabilis, tranquillus, virtutum cinnus,
presbyterii decus simul et monachatus,
apprime tamen dives mansuetudine,
digne adsecutus est honoris apicem.
Hic oriundus partibus Mesembriae

ὃ δ' ἀκλινῶς ἵδρυστο δογμάτων βάσει·
ἐκβάλλεται δὴ τοῦ θρόνου μάλ' ἀδίκως,
ὡς ὑπεραθλῶν δογμάτων ὀρθῶν ἄγαν,
εἰς δ' ἀλλοδαπὴν ἀπελαύνεται χθόνα,
καθαιρετικὴν ψῆφον ἀρχιποιμένων
σχεδιασάντων κατὰ τοῦδ' ἀναιτίως·
τοῦδ' ἀπελαθέντος δὲ τῆς προστασίας,
Ἰωάννης τὶς τὴν ἐπίκλησιν Βέκκος
ἀντικατέστη συμφρονῶν τοῖς λατίνοις,
ἐκκλησίας ὢν χαρτοφύλαξ λευίτης,
ἀνὴρ σοφός τις ἐντεθραμμένος λόγοις.
τοῦδ' ἐκδιωχθέντος δὲ τῆς ἐκκλησίας
νεύσει κρατοῦντος εὐσεβοῦς Ἀνδρονίκου (1)
ζήλῳ τε πιστῶν, ὡς προμάχου λατίνων,
πάλιν (2) Ἰωσὴφ ἀπολαμβάνει θρόνον·
οὗπερ λιπόντος τὸν βίον καὶ τὸν θρόνον,
σοφός τις ἀνὴρ Γρηγόριος Κυπρόθεν
λόγων σοφῶν μαίευμα, μουσῶν ἑστία,
εἰς πατριαρχῶν ἀνεβιβάσθη θρόνον·
ὅστις πατρίδος καὶ πατρικῆς οἰκίας
φυγὰς ὑπάρξας παῖς ἔτι που τυγχάνων,
παιδεύσεως ἔρωτι καὶ μαθημάτων,
ἐλθὼν κατοικεῖ πρὸς πόλιν Κωνσταντίνου·
αὑτὸν δὲ μαθήμασιν ἐκδοὺς καὶ πόνοις
ἀφῖκτο πρὸς μέγα τι παιδείας βάθος·
εἶτα καταστὰς γνώριμος στεφηφόρῳ
καὶ συνταγεὶς κλήρῳ τε τοῦ παλατίου,
ἀρχιθύτης πέφηνε τῆς Κωνσταντίνου,
τὰ τῶν μοναχῶν πρὶν τελεσθεὶς ὡς ἔθος·
αὐθαιρέτως τούτου δὲ λιπόντος θρόνον,
Ἀθανάσιος ἐκ καλῆς ἡσυχίας
ἀσκητικός τις ἐν μονοτρόποις θύτης,
γεννάδας ἀνὴρ καρτερικὸς πρὸς πόνους
ἀντικατέστη τῷ Βυζαντίδος θρόνῳ.
τούτου παραιτήσει δὲ λιπόντος θρόνον,
ὅσιος ἀνὴρ εὐλαβὴς Ἰωάννης,
γαληνός, εὐέντευκτος, ἀρετῶν θρόνος,
κλέος μοναχῶν ἅμα καὶ πρεσβυτέρων,
πλέον δὲ πλουτῶν πραότητα καρδίας,
ἐπαξίως εἴληφε τὴν προεδρίαν·
ὡρμημένος μὲν ἐκ μερῶν Μεσημβρίας (3),

(1) Nimirum Andronicus II, quum regnum adiret, ad id coactus fuit factione schismaticorum, ut historia notissima tradit.

(2) Hinc usque ad v. 10363. edidit versiculos Allatius in op. de cons. p. 776, et in dissertatione de Georgiis, ubi agit de patriarcha Georgio cyprio, qui dicitur etiam Gregorius. Allatius autem legebat, seu certe edebat, πω pro που, et ἐνδοὺς pro ἐκδούς.

(3) Lequinius dicit oriundum Sozopoli. Verum utraque urbs Mesembria et Sozopolis pertinet ad Haemimontium, nec valde distant inter se.

γάμοις ὁμιλήσας δὲ σεμνοῖς ἐν βίῳ,
καὶ παῖδας εὐθὺς ἄρρενας φυτοσπόρος,
ἑκών τε λοιπὸν γαμετῆς συνοικίαν,
ἀσκητικὸν προὔκρινεν ἔνθεον βίον·
ἐνστάσεως σὺν συμπρεπούσης βίῳ,
Ῥώμης ἐδείχθη πατριάρχης τῆς νέας.
τούτου δ' ἑκόντος ἀπολιπόντος θρόνον,
πάλιν Ἀθανάσιος ἔσχε τὸν θρόνον·
καὶ τόνδε λοιπὸν αὖθις ἀπειπαμένου,
μεταθέσει δέδεκτο Κυζίκου Νίφων
τῆς βασιλίδος ἀστέων ἀρχιθύτης,
ἀνὴρ μοναχὸς ἀγχίνους ἐν πρακτέοις
παιδεύσεως μετὰ ἄδεκτος ἐγκυκλίου,
ἐπήβολος δὲ καὶ φρενῶν πεπλησμένος,
Βέῤῥοιαν αὐχῶν τὴν δυτικὴν πατρίδα,
λαύρας ὑπάρξας προστάτης τῆς κατ' Ἄθω·
εἶτα κατέστη ποιμενάρχης Κυζίκου
καὶ πατριάρχης τῆσδε Κωνσταντίνου.
τοῦδ' ἐγγραφῇ δὲ θῶκον ἀπειπαμένου,
Ἰωάννης τὶς ὁ Γλυκὺς δὲ τοὐπίκλην
συγκλητικός τε καὶ λογοθέτης δρόμου,
εἷς ὢν ἀρίστων καὶ σοφῶν λόγων ἴδρις,
χειρίζεται δὲ τὴν λεὼ προστασίαν (1)·
καὶ τοῦδ' ὁμοίως θῶκον ἀπειπαμένου,
Γεράσιμός τις καὶ μοναχὸς καὶ θύτης
πόλιν Φιλαδέλφειαν αὐχῶν πατρίδα
μονῆς προεστὼς χρηματίσας Σωσάνδρων,
προεδρίαν εἴληφε τῆς Κωνσταντίνου.
τούτου τὸ βιοῦν ἐν θρόνῳ λελοιπότος,
ἀνὴρ μοναχὸς εὐλαβὴς Ἡσαΐας
πρᾶος γεραρὸς καὶ ταπεινόφρων γέρων
κλέος μοναστῶν τῶν βιούντων κατ' Ἄθω,
Ἤπειρον αὐχῶν πατρίδα παλαιτέραν
εἰς ὕψος ἀνήνεκτο ποιμεναρχίας.

ΤΕΛΟΣ.

nuptiis quoque in saeculo contractis
masculi filii edidit progeniem:
sponte dimisso postea coniugio,
diam asceticorum vitam praetulit:
in quo vitae proposito diu persistens,
denique novae Romae fit patriarcha.
Sed postquam sponte is etiam dimisit pedum,
iterum Athanasius ad sedem venit:
quod cum is rursus pondus fastidisset,
Cyzici Niphon translatus dioecesi 116. Niphon I.
reginam urbium rexit patriarcha;
vir monachalis, rebus agendis sagax,
communi quidem expers eruditione,
sed prudens rerum et affluens ingenio,
Berrhoeae natus occiduis in regionibus,
laurae praepositus in Athone monte,
metropolita postea factus Cyzici,
denique tenuit pontifex Constantinopolim.
Verum et hic libello honorem abdicat.
Iohannes autem cognomento Glyca 117. Iohannes XIII.
vir senatorius, et cursus logotheta,
optimatium de numero et doctissimus,
populi sacrum praesidatum adiit.
Quo dignitatem pariter abdicante,
Gerasimus vir monasticus ac presbyter, 118. Gerasimus.
qui Philadelphi in urbe natus fuerat,
et Sosandrorum rexerat monasterium,
pontificatum tenuit Byzantii.
Quumque hic in sede mortuus fuisset, 119. Isaias.
monachus Isaias pietate insignis
benignus, venerandus, modestus senex,
natalem habens terram Epirum veterem,
Athone in monte monachorum gloria, Christi
patriarchatus attigit summum apicem. anno 1323.

FINIS.

(1) Habet hos versus de Glyca Allatius in diss. de Georgiis p. 638. (ed. Fabric.) ubi Ephraemium nostrum appellat *monachum*.

DE METHODII OPUSCULO.

Dum Ephraemii catalogum patriarcharum byzantinorum latinum facerem typisque excuderem, multa mihi in vaticanis codicibus scripta praedictorum patriarcharum occurrebant luce saepe digna, et quae singulorum praesulum temporumque historiam augebant, resque apprime ecclesiasticas illustrabant. Ac tantum sane numerum in manibus habeo epistularum, sermonum, decretorum, tractatuum, synodorum, ut peculiaris ex his scriptis tomus in hac mea collectione conficiendus postea videatur. Nunc his omnibus praetermissis, unum delegi Methodii monachi libellum ineditum, quo nullum fere vidi aptius ad byzantinae sedis vices varias oculis subiiciendas. Scribendi autem opusculi haec causa fuit. Michaël VIII imperator palaeologus anno Christi MCCLXI, post recuperatam Latinis eiectis Constantinopolim, Iohannem III Ducaenum Lascarim, qui pupillus a patre relictus in Michaëlis veluti tutela adolescebat, cumque ipso postea regnaturus erat, immani scelere excaecavit, atque ita omni spe regni proturbavit. Rei atrocitatem tulit aegerrime Arsenius patriarcha byzantinus; eoque processit, ut imperatorem Michaëlem ab ecclesiastica communione removerit: qui mox culpam suam, ut par erat, profitens, canonicam absolutionem implorabat. Quam ubi parum credulus patriarcha indignabundusque negavit, coacta episcoporum synodo dedit operam Michaël, ut Arsenius sede depelleretur; eique Germanus III. substitueretur. Rem plenius cognoscere licet ex Arsenii testamento, quod Cotelerius monum. eccl. gr. T. II. p. 168. vulgavit. Germano item Iosephi abbatis artificiis expulso, Iosephus ipse patriarchalem sedem, adnitente Caesare, obtinuit. Interim byzantina ecclesia gravi schismate laboravit, dum alii Arsenio ut inique exauctorato studerent; alii, ut fit, Iosephum patriarcham novellum sectarentur. Hoc animorum fervente aestu, atque in his ecclesiasticis motibus, Methodius monachus, ut schismati (quod sane pessimum ecclesiae malum est) obviam iret, libellum scribendum censuit, quo demonstraret byzantinam ecclesiam, quamquam saepe a praepotentia Caesarum (de qua legendus est Lequinius or. ch. T. I. dissert. praev. cap. XVII.) contra aequissimas et sanctissimas canonum normas, pastores invita accepisset; nihilo tamen minus perpetuo cavisse, ne schisma in populo fieret; dummodo hi praesules orthodoxam fidem retinerent. In hoc scilicet vertitur totius summa opusculi; cuius notitiam seu titulum tradidit olim Allatius in diatribe de Methodiis p. 383, neque tamen ubinam id latitaret nobis indicavit: mihi vero in vaticanis codicibus deprehensum est, et typis dignum atque utile visum. Etsi enim idem argumentum anonymus alius auctor versavit, quem e codice barocciano anno MDCXCI vulgavit Oxonii Humphredus Hodius; baroccianum tamen opusculum et brevius est, et ab hoc vaticano satis diversum, ut legens comperi.

ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

συλλογὴ ἐκ διαφόρων συνοπτικῶν βιβλίων, ὅτι οὐ δεῖ σχίζεσθαι τοὺς λαοὺς ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων ὀρθοδόξων ὄντων, εἰ κατά τινα ἐγκληματικὴν περίστασιν ἡ χειροτονία αὐτῶν προβῇ.

α. Ἰστέον ὡς παραιτησαμένου μεγάλου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀναχωρήσαντος, Νεκτάριος πατριάρχης κεχειροτόνηται, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ μέγας Χρυσόστομος· τούτου ἐκβληθέντος ἀδίκως, Ἀρσάκιος ὁ τοῦ εἰρημένου Νεκταρίου ἀδελφὸς, εἰς τὸν θρόνον ἀνήχθη παρὰ πᾶσαν κανονικὴν παρατήρησιν· οὐ μόνον διὰ τὴν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἄδικον ἐξορίαν, ἀλλ' ὅτι ὡς λέγεται καὶ ζηλοτυπούμενος πρὸς τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Νεκταρίου, ὤμοσεν αὐτῷ τὸν τῆς βασιλίδος θρόνον μηδέποτε καταδέξασθαι· μετὰ τοῦτον ἀνάγεται Ἀττικὸς εἰς τὸν θρόνον, ἔτι τοῦ Χρυσοστόμου ζῶντος· εἴκοσι γὰρ οὗτος ἐπιζήσας χρόνους τῷ θρόνῳ, θνήσκει· ἐλύθη δὲ τὰ σχίσματα τῆς ἐκκλησίας ἔτι ζῶντος Ἀττικοῦ, τῷ συντάξαι αὐτὸν τὸν θεῖον Χρυσόστομον, μετὰ τῶν ὀρθοδόξων πατριαρχῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις· μετὰ Ἀττικὸν Σισίνιος· μετὰ τοῦτον Νεστόριος· τούτου καθαιρεθέντος ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ, Μαξιμιανὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως χειροτονεῖται ἐπίσκοπος· τούτου τελευτήσαντος, ὁ ἱερὸς ἐκ Κυζίκου μετατίθεται Πρόκλος εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰδήσει καὶ συναινέσει τοῦ τηνικαῦτα Ῥώμης ἀρχιερέως, ὡς ὁ Ζωναρᾶς ἱστορεῖ ἐν τῷ χρονικῷ αὐτοῦ (1)· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ φέρεται· ὁ δὲ θεῖος Πρόκλος κοινωνικὸς ἦν τῷ ἁγίῳ Πρόκλῳ τῷ Ἀλεξανδρείας· οὐ μόνον δ' οὗτος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Μαξιμιανὸς, καὶ δὴ καὶ Σισίνιος, καὶ Ἀττικός. πρὸς οὐδένα καὶ γὰρ διεφέροντο, οὔτε Κύριλλος, οὔτε οἱ λοιποὶ πα-

(1) Lib. XIII. 22. Notitiae tamen huius partem aliunde sumit Methodius, ut ipsemet innuit. Nam Zonaras de romani pontificis suffragio nihil dicit.

METHODII MONACHI

ex diversis libris synopticis Sylloge, qua demonstratur haud oportere populos ab orthodoxis episcopis semet seiungere; quamquam ex aliqua criminosa ratione electio eorum processerit.

1. Postquam magnus Gregorius theologus constantinopolitanam sedem abs se abdicatam dimisit, creatus est patriarcha Nectarius; et post hunc Chrysostomus; quo inique expulso, Arsacius praedicti Nectarii frater, ad sedem evectus est; sane contra omnem canonicam regulam; non solum ob iniustum Chrysostomi exilium, verum etiam quia, ut traditum est, sollicito ob aemulationem fratri Nectario iuraverat Arsacius, numquam se regiae urbis infulas fore recepturum. Arsacio successit, superstite adhuc Chrysostomo, Atticus qui nonnisi post vigesimum episcopatus annum mortuus est. Ecclesiae vero schisma sublatum est, cum nondum extincto Attico divi Chrysostomi nomen in sacra diptycha relatum fuit. Attico successit Sisinius, huic Nestorius; quo decretis tertiae synodi deposito, Maximianus Constantinopoleos fit episcopus. Atque hoc mortuo, transfertur Cyzico Constantinopolim sanctus Proclus, sciente et comprobante qui per illud tempus erat Romae hierarcha, ut et Zonaras in chronico narrat, et aliunde etiam compertum est. Porro divus Proclus cum sancto Proclo alexandrino communicabat; neque is tantummodo, verum etiam praecessor eius Maximianus, nec non Sisinius et Atticus. Nemini enim adversabantur sive Cyrillus sive reliqui patriarchae propter vel sedis translationem, vel alienam a summo iure

canonico electionem. Neque vero episcoporum horum ordinationes a quopiam repudiabantur. Qui enim id fieri poterat, praedictis summatibus consentientibus?

2. Quod vero res ita se habuerit, cum aliunde constat, tum etiam ex epistula ad Nestorium sancti Caelestini papae romani palam fit, quae incipit: *aliquantis diebus vitae nostrae*. Et paulo post: *sanctae recordationis Atticus catholicae magister* (1) *fidei, et vere beato Iohanni etiam ad ista successor*. Et multis interiectis: *cur tamen ea, quae adversus hos tunc sunt acta, quaeruntur; cum certum sit illinc ad nos a catholico episcopo Attico tunc commentarios esse directos?* Idem ad clerum Constantinopoleos, atque ad tunc versantes ibidem episcopos presbyteros diaconosque scribens contra Nestorium, sic loquitur: *nam ut a recentioribus inchoemus, quid non animos vestros magisterium edocuit sanctae recordationis Iohannis episcopi, cuius oratio catholicam adstruens fidem toto orbe diffusa est? qui nusquam per doctrinam suam defuit; quia ubicumque lectus est, praedicavit. Illius diligenti prudentiae constantia celebrata successit. Rexit enim sanctae recordationis episcopus Atticus christianum populum decessoris exemplo, et sacrilegos persecutus est haereticorum furores*. Cyrillus item in sua ad Nestorium epistula ait: *testor, vivente adhuc beatae recordationis Attico, scripsisse me de sancta et consubstantiali trinitate libellum*. Sic ergo isti se gesserunt locutique sunt.

3. Quis vero ignorat, quod iam ego dicturus sum, nempe illorum qui iniustissimam scelestissimamque magni Chrysostomi depositionem curaverunt, principem

πριάρχαι ἕνεκα τῆς μεταθέσεως, καὶ τῶν παρὰ τὴν κανόνων ἀκρίβειαν χειροτονιῶν· ἀλλ᾽ οὐδὲ αἱ τούτων χειροτονίαι, ἄδεκτοί τινι ἐγεγόνεισαν· πῶς γάρ, αὐτῶν ἐπαινουμένων;

β. Καὶ ὅτι ἀληθὴς ὁ λόγος, δῆλον μὲν ἐξ ἄλλων· δῆλον δὲ ἐκ τῆς πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Κελεστίνου, πάππα Ῥώμης ἧς ἡ ἀρχή· ἐφ᾽ ἡμέρας τινὰς τῆς ζωῆς ἡμῶν· καὶ μετ᾽ ὀλίγα· αὐτίκα ὁ τῆς ἁγίας μνήμης Ἀττικός, ὁ διδάσκαλος τῆς καθολικῆς πίστεως, καὶ ἀληθῶς τοῦ μακαρίου Ἰωάννου καὶ εἰς ταῦτα διάδοχος· καὶ μετὰ πολλά· ὅμως διὰ τί τὰ κατ᾽ ἐκείνων πεπραγμένα ζητεῖται; ὁπότε δῆλόν ἐστιν ὅτι ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς παρὰ τοῦ τότε ἐπισκόπου τοῦ καθολικοῦ Ἀττικοῦ τὰ ὑπομνήματα ἀπεστάλη· ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τὸν κλῆρον Κωνσταντινουπόλεως γράφων, καὶ εἰς τοὺς αὐτόθι τότε διάγοντας ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους κατὰ Νεστορίου τάδε φησίν· ἵνα γὰρ ἀπὸ τῶν νεαρῶν ἀρξώμεθα, τί οὐκ ἐνέβαλεν ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς ἡ παίδευσις τοῦ τῆς ἁγίας μνήμης Ἰωάννου ἐπισκόπου; οὗ λόγος εἰς πάντα τὸν κόσμον ἐξεχύθη οἰκοδομῶν τὴν καθολικὴν πίστιν· ὃς οὐδαμοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἀπῆν· ὅπου γὰρ δήποτε ἀνεγνώσθη, ἐκήρυξε· τὴν δὲ ἐκείνου ἐπιμελῆ σύνεσιν στεῤῥότης διαβεβοημένη διεδέξατο· ἐκυβέρνησε γὰρ ὁ τῆς ἁγίας μνήμης ἐπίσκοπος Ἀττικὸς τὸν χριστιανικὸν λαὸν τῷ τοῦ προηγησαμένου ὑποδείγματι, καὶ ἐδίωξε τὰς ἱεροσύλους τῶν αἱρετικῶν μανίας· καὶ Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον λέγει· ἐπ᾽ ἀληθείας δὲ λέγω, ὅτι καὶ περιόντος ἔτι τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀττικοῦ, συντέθειταί μοι βίβλος περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος· καὶ οὗτοι μὲν ταῦτα.

γ. Ἐκεῖνο δὲ τίς οὐκ οἶδεν ὅτι φημί; τῶν τὴν ἀδικωτάτην καὶ παρανομωτάτην τοῦ μεγάλου Χρυσοστόμου καθαίρεσιν ἐργασαμένων, πρῶτος μὲν ἦν αἴτιος ὁ Ἀλε-

(1) In appendice prima ad iur. civ. vat. p. 144. iam demonstravi, textum genuinum epistulae huius in codice antiquo bobiensi habere *amator* pro *magister*. Heic tamen sequi debeo Methodii lectionem διδάσκαλος, cuiusmodi est in vulgatis graecis editionibus.

ξανδρείας Θεόφιλος· μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Γαβάλων Σευηριανὸς, καὶ ὁ Βεῤῥοίας Ἀκάκιος· ἀλλ' ὅμως οὗτοι μετὰ τὴν τοῦ Χρυσοστόμου κοίμησιν ἐμφανισθέντες Ἰννοκεντίῳ τῷ πάππᾳ, οὔτε καθῃρέθησαν, οὔτ' ἐπετιμήθησαν, τὴν ἀπ' αὐτῶν τοῦ Χρυσοστόμου ἐκδίκησιν, τῷ Θεῷ τοῦ πάπα ἀναθεμένου (1)· αὐτὸν δὲ τὸν Θεόφιλον τίς ἀπεβάλετο; τὸν πάντων τῶν κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου κακῶν αἴτιον (2) καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ γεγενημένον, διὰ τὸν πρὸς αὐτὸν φθόνον· ὁπότε καὶ εἰς τὰ πατερικὰ ἀναγινώσκομεν οὕτως· εἶπεν ὁ ἅγιος Θεόφιλος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας· ὅτι δὲ ἅγιοι τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσὶν οἱ προειρημένοι καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ποιμένες, ἀναγινώσκομεν καὶ εἰς τὰ συναξάρια ἐκκλησιῶν οὕτως· τῇ ἑνδεκάτῃ τοῦ ὀκτωβρίου μνήμη τῶν ἐν ἁγίοις πατέρων ἡμῶν ἀρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως, Νεκταρίου, Ἀρσακίου, Ἀττικοῦ, καὶ Σισινίου. — τροπάριον ἦχος δ. — ὦ θεοφόροι κυβερνῆται λαῶν, τῷ ὅλων κυβερνήτῃ Θεῷ ἐκτενῶς πρεσβεύσατε, ἱεραρχικῶς ὁδηγοῦντες καὶ νῦν τὴν ποίμνην ὑμῶν ἄνωθεν· εἰρήνην αἰτήσασθε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

δ. Μετὰ Πρόκλον ὁ μέγας Φλαβιανὸς, ὁ τὸν ἀρχιμανδρίτην καθελὼν Εὐτυχῆ, τῆς Βυζαντίδος κατέστη ἐπίσκοπος· οὗ καθαιρεθέντος ἐν Ἐφέσῳ γενομένῃ λῃστρικῇ συνόδῳ, ἐπειδὴ καθεῖλε τὸν Εὐτυχῆ ὁμόφρονα Διοσκόρῳ ὄντα· καὶ φονευθέντος, λὰξ ἐναλλομένου αὐτῷ Διοσκόρου, ἢ ὡς ἕτεροι λέγουσι, Βαρσουμᾶ παρειληφότος αὐτὸν εἰς ὑπερορίαν, καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν σφαγῆναι αὐτὸν παρασκευάσαντος, Ἀνατόλιος ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτοῦ θρόνον ἀνήχθη πρὸς Διοσκόρου· ὃς καὶ αἱρετὸς ἦν, ὥσπερ εἴρηται, καὶ φόνου αἴτιος τῷ ἁγίῳ γέγονε Φλαβιανῷ· τούτου ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ καθαιρεθέντος, οὔτε Ἰουβενάλιος ὁ Ἱεροσολύμων, οὔτε τις ἄλλος τῶν συμπραξάντων ἐν Ἐφέσῳ Διοσκόρῳ, ἐν τῇ ἀδίκῳ μετὰ καθαιρέσει τοῦ ἁγίου Φλα-

(1) Ergo falsa narrare videtur Nicephorus Callistus hist. XIII. 34, apud quem Innocentius Theophilum anathemate percutit. Reapse illa Innocentii epistula a Callisto relata, inter spurias ponitur.

(2) Non legitur ob rasuram αἴτιον.

fuisse alexandrinum Theophilum, proximos autem huic Severianum gabalitanum, et berrhoensem Acacium? Attamen hi post Chrysostomi obitum, quamquam apud Innocentium papam postulati fuerunt, tamen neque depositi sunt neque increpiti; quia poenas propter Chrysostomum de ipsis sumendas, Dei indicio Papa permisit. Ipsum vero Theophilum quis a propria communione removit, qui omnium Chrysostomi calamitatum verbo operaque auctor fuit, propter invidiam adversus hunc susceptam? Sane et in patrum vitis sic legimus: *dixit sanctus Theophilus episcopus Alexandriae.* Quod autem hos ecclesia in venerabilium habeat patriarcharum atque pastorum numero, testimonium dant ecclesiarum synaxaria, in quibus sic legimus. *Octobris die undecima, commemoratio sanctorum patrum nostrorum Constantinopoleos antistitum, Nectarii, Arsacii, Attici atque Sisinii.* Item troparium tono quarto. *O divi gubernatores populorum, apud communem gubernatorem Deum estote intercessores, pro vestro officio nunc etiam gregem vestrum caelitus dirigentes: pacem animabus nostris postulate.*

4. Post Proclum magnus Flavianus, is qui Eutychen archimandritam profligavit, byzantinae urbis episcopus extitit. Is tamen in latrocinali Ephesi synodo, propterea quod Eutychen eum Dioscoro consentientem damnaverat, interemptus fuit; sive calcibus insiliente Dioscoro, sive ut alii dicunt a Barsuma in exilium compulsus, atque inter eundum a sicariis interfici iussus. Tum Anatolius in Flaviani sedem a Dioscoro substituitur, homine ut dixi haeretico, et qui sancto Flaviano necem adtulerat. Etsi autem Dioscorus a quarta synodo depositus fuit, attamen neque Iuvenalis hierosolymitanus, neque alius quisquam ex iis, qui Dioscoro ad

iniustam sancti Flaviani depositionem, culpabilemque Anatolii promotionem, Ephesi faverant, nemo, inquam, vel damnatus est vel omnino obiurgatus; ne ipse quidem ea, quam diximus, ratione ordinatus Anatolius. Testatur hoc epistula quoque Leonis papae ad Marcianum imperatorem scripta de dioecesium per illud tempus commotione, ubi haec leguntur: *quoniam vero ipse (nempe Anatolius) orthodoxam fidem amplexus est, de ordinatione eius quaestionem instituere praetermisimus. In hoc ergo rerum statu maneat, neque ulterius quicquam moliatur.*

5. Verum ad haec fortasse respondebit aliquis eorum qui tam intemperanter nunc obloquuntur, dominum illum Arsenium obtentui sumentes: qui omnem egressi modestiae limitem, universam Dei ecclesiam pessum dederunt, quique totum quoque terrarum orbem, quantum in ipsis est, permiscuerunt; qui fora omnia domosque contentiosis pugnacibusque quaestionibus quotidie onerant; quin tamen plerique eorum id, pro quo depugnant, intelligere queant: hi inquam dicent, quorsus haec? alii nunc sunt qui iniuriam pertulerunt, alii item qui poenae sententiam scripserunt: res autem parum vel nihil horum intererat: pro re nata iudicarunt: fortasse etiam hoc iudicio, aequitatis famam stabiliendam sibi putarunt; seque alicubi laudem consecuturos existimarunt. Sane in praedicto negotio sic quispiam loquatur. Verum enimvero de mundi luce Iohanne, lingua aurea praedito, quis ita dicere ausit? nonne ipse invidiae atque iniuriarum tela perpetiebatur? nihilo tamen minus, quum esset veritatis exploratissimae exemplar, inflictam sibi iniuriam Deo permittebat, qui universi orbis iudex futurus est: deque ecclesiae pace sollicitus, cavensque ne Christi corpus laceraretur, interrogatus a quadraginta suarum partium e-

βιανοῦ, Ἀνατολίῳ δὲ οὐκ ἀνεπιλήπτῳ προβιβασίᾳ, κατεκρίθη ἢ ἐπετιμήθη τὸ σύνολον· ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς Ἀνατόλιος, οὕτως ὡς εἴρηται, χειροτονηθείς· μαρτυρεῖ τοῦτο καὶ ἡ πρὸς τὸν βασιλέα Μαρκιανὸν ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Λέοντος, γραφεῖσα διὰ τὴν τότε γεγονυῖαν παρακίνησιν τῶν ἐνορίων· φησὶ γὰρ ἐν αὐτῇ ὁ πάπας Λέων οὕτως· διὰ δὲ τὸ προστεθῆναι αὐτὸν, ἤγουν τὸν Ἀνατόλιον, τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, εἰάσαμεν τὰ περὶ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ ἀνεξέταστα· ἀρκεσθήτω γοῦν ἐν τούτῳ, καὶ περαιτέρω μὴ προβαινέτω.

ε. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἴσως ἄν τις ἐρῇ τῶν σήμερον πάντα ῥᾳδίως φθεγγομένων, προφάσει τοῦ κυροῦ Ἀρσενίου ἐκείνου (1), οἵ γε καὶ ὑπὲρ τὰ ἐσκεμμένα πηδῶντες, πᾶσαν τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν διέφθειραν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀνεστάτωσαν ὅσον τὸ κατ' αὐτούς, καὶ πάσας ἀγυιὰς καὶ οἰκίας ἐμφιλονείκων καὶ μαχίμων συζητήσεων καθεκάστην ἀναπιμπλῶντες· ὧν οἱ πλείους οὐδὲ εἰδέναι δύνανται περὶ ὧν οὕτω μάχονται· ὅτι τί ταῦτα; ἄλλων ἀδικημένων, ἄλλοι τὰς τῆς δίκης ἐξῆγον ψήφους (2)· οὐκοῦν ὅτι ἢ ὀλίγον ἢ οὐδὲν αὐτοῖς ἔμελλε· καθὼς εὕρισκον τοὺς καιρούς, τάχα δὲ καὶ τὰ πράγματα ἔκρινον· τῆς οἰκείας ἐπιτιμίας ἐπιμονήν, καὶ δὴ καὶ τὸν πρός τινων ἔπαινον ἑαυτοῖς οὕτω περιποιούμενοι· καὶ περὶ τῶν εἰρημένων τάχ' ἄν τις ταῦτα ἐρῇ· περὶ δὲ τοῦ τῆς οἰκουμένης λαμπτῆρος Ἰωάννου τοῦ τὴν γλῶτταν χρυσοῦ, τί ἄν τις καὶ εἴποι; οὐχὶ αὐτός ἐστιν ὁ φθονηθείς; οὐχὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἀδικηθείς; ἀλλ' ὅμως στάθμη τῆς ἀληθείας ὤν, τὴν μὲν ἀδικίαν ἣν ἔπαθε, τῷ Θεῷ ἀνέθετο, τῷ κρίναι μέλλοντι πᾶσαν τὴν γῆν· αὐτὸς δὲ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ μὴ σχισθῆναι φροντίζων τὸ σῶμα Χριστοῦ, τοῖς μετ' αὐτοῦ οὖσι τεσσαράκοντα ἐπισκόποις ἐρωτήσασι, περὶ τοῦ τί χρὴ ποιῆσαι αὐτοὺς ἐν τοῖς οὕτω κατ' αὐτοῦ πραχθεῖσιν ἀθέσμως, καὶ παρὰ πᾶσαν κανονικὴν διάταξιν, ἀπεκρίνατο, παρακαλῶν

(1) De Arsenio, et schismate ob eius depositionem coorto, dixi in praevia notitia opusculi.

(2) Intelligit iudices qui Arsenium patriarchatu exauctoraverunt.

ἅμα καὶ προτρεπόμενος, κοινωνήσατέ φησιν αὐτοῖς, ἵνα μὴ αἴτιοι σχισμάτων ἔσεσθε· καὶ τὴν αἰτίαν οὐ τοῖς ἀδίκως καὶ παρὰ κανόνας αὐτὸν κατακρίνασιν ἐπέγραψεν, ἀλλὰ τοῖς οὖσι μετ' αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς ἁγίοις ἀρχιερεῦσιν, ἂν μὴ ἐκείνοις συνέλθωσι καὶ συγκοινωνήσωσι· καὶ πρόδηλον πάντως διὰ τὸ ἀφανῶς τῆς ὀρθοδοξίας ἀντιποιεῖσθαι· ὁ αὐτὸς καὶ πρὸς τὰς περὶ τὴν ἁγίαν Ὀλυμπιάδα ἤδη τοῦ ναοῦ ἐξερχόμενος καὶ πρὸς ἐξορίαν ἀποπεμπόμενος, οὕτω φησίν· ἀδύνατον οὕτως εἶναι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ· εἴ τις οὖν προβῇ, ὡς πατρὶ αὐτῷ ὑποτάγητε, καὶ ὡς ἐμοὶ τὴν κεφαλὴν ὑποκλίνατε· ταῦτα οἱ ἀναγινώσκοντες τὸν αὐτοῦ βίον ἴσασι (1)· καὶ περὶ μὲν τούτων ἅλις.

ϛ. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀναστάσιος, ὡς ἐν τῷ τοῦ μεγάλου Σάβα ἀναγέγραπται βίῳ, τὸν Εὐθύμιον (2) τοῦ θρόνου καταβαλὼν, τὴν τῶν ἀκεφάλων μὴ παραδεχόμενον αἵρεσιν, τὸν Μακεδόνιον ἀντ' αὐτοῦ χειροτονηθῆναι παρεσκεύασεν, ὁμόφρονα αὐτοῦ τοῦτον εἶναι οἰόμενος· ἐπεὶ δὲ ὀρθόδοξος ἦν ὁ ἀνὴρ, αὐτὸς μὲν αὐτίκα τοῦ θρόνου καὶ τῆς πόλεως ἐξορίζεται· Τιμόθεος δὲ ἀντ' αὐτοῦ προβάλλεται· ἀλλὰ τάχιον καὶ οὗτος ἐξοστρακίζεται παρὰ τοῦ δυσσεβοῦς βασιλέως· ὀρθόδοξος γὰρ εἶναι εὕρηται· καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ τῆς ἁγίας πόλεως ἀρχιερεὺς, ὁ ἅγιος Ἠλίας, ταῦτα ἀκούων ἤχθετο μὲν φασὶ τὴν ψυχὴν, τὴν ἄδικον ἀποδεχόμενος τῶν εἰρημένων ἀρχιερέων ἐκβολήν· ἐδέχετο μέντοι τὸν χειροτονούμενον μετὰ τὸν πρὸ αὐτοῦ ἐκβληθέντα, τῷ καὶ αὐτὸν ὀρθόδοξον εἶναι ὡς καὶ τὸν πρότερον· ταύτης τῆς αἱρέσεως ἕνεκα καὶ ὁ θεῖος

(1) Intellige Palladii dialogum de vita s. Ioh. Chrysostomi ed. Montf. tom. XIII, cuius videsis pag. 28. et 36. Ceterum Palladius ait, Chrysostomum praecepisse Olympiadi ut subesset futuro post se episcopo, ita tamen si ille consensu omnium electus esset, et reluctans nedum ambiens, καὶ ὃς ἂν ἄκων ἀχθῇ ἐπὶ τὴν χειροτονίαν, μὴ ἀμβιτεύσας τὸ πρᾶγμα, κατὰ συναίνεσιν τῶν πάντων. Quas recipiendi episcopi conditiones nescio cur Methodius reticuerit. Palladii locum recitat etiam Baronius tom. VI. ad an. CCCCIV. n. XLI.

(2) Cum Methodio scribit *Euthymium* etiam anonymus baroccianus; sed dicendum esse *Euphemium*, prorsus constat ex historia; et sic recte habet etiam Ephraemius v. 1060. et 9756.

piscopis, quidnam eis in tanta iuiuriarum nequitia contemptuque canonum agendum suaderet; respondit orans simul atque adhortans, communicarent cum adversariis suis, ne schismatis rei fierent. Reatum porro, haud in eos coutulit qui se iuique et praeter canones condemnaverant, verum his veluti adscripsit, qui sibi favebant sanctis episcopis, uisi cum ceteris communicarent concordiamque servarent. Videlicet, quia adversarii pariter orthodoxiam retinebant. Idem sanctae quoque Olympiadi in adlocutione, quam templo egressurus atque in exilium profecturus habuit, haec ait: *fieri non potest, ut ecclesia Dei sic viduata permaneat. Siquis ergo ordinatus fuerit, ei tamquam patri subeste, neque secus ac mihi caput docile inclinate*. Haec legentibus Chrysostomi vitam explorata sunt. Sed de re hactenus.

6. Imperator Anastasius, prout in Sabae magni vita descriptum est, Euthymio sede deiecto, qui Acephalorum haeresim cuius ipse studiosus erat, non recipiebat, Macedonium huic substituit, quem consectaneum suum indicabat. Sed quia orthodoxus vir apparuit, ipse quidem confestim sede atque urbe pellitur; ordinatur autem Timotheus; qui pariter brevi expellitur ab impio Caesare, quia orthodoxus deprehensus est. Atque hi fortunam eiusmodi experti sunt. Interim vero sanctae urbis patriarcha sanctus Helias, his auditis, angebatur quidem animo propter iniustam praedictorum patriarcharum depositionem; nihilo tamen minus communicabat cum nuper electo post praecessoris expulsionem, quoniam uterque orthodoxus erat. Quin adeo ab huiusce haereseos viribus divus quoque hic Helias propria sede detractus in vincula coniectus est; ipsi autem substitutus Iohannes qui haeresi consentiebat, et ab Imperatoris sententia non discedebat. Verumta-

men hic Iohannes divi Sabae familiaris amicusque erat; cuius obtemperans admonitionibus ab haeretica sententia sectaque statim recessit, fidemque Heliae sanctorumque patrum Sabae ac Theodosii toto animo amplexus est.

7. Etenim quum aliquando imperiali mandato cunctus de more populus, monachorumque innumera multitudo in sancti protomartyris templo coivisset; tamquam si patriarcha Iohannes anathema iis dicturus esset qui synodum quartam admitterent, Severum acephalum repudiarent; id enim se facturum promiserat ministris regiis Iohannes; ambonem patriarcha conscendit, eum coque Sabas ac Theodosius monachorum summates fideique orthodoxae propugnatores, qui ex utroque latere patriarchae adstiterunt. Aderat in templo nepos quoque imperatoris Hypaticus captivitate nuper redux. Tum vero fefellit prorsus Iohannes promissam Anastasio fidem, consiliis Theodosii obtemperans atque Sabae. Etenim sublata voce anathema egregie dixit iis qui oecumenicam quartam synodum cum prioribus tribus non reciperent; Severum, Acephalosque, atque omnes omnino haereticos exsecratus est. Tum enimvero pudore suffusi sunt quotquot regiarum partium studiosi in templo aderant; orthodoxi autem fiduciam receperunt, et patriarchae omnes adhaeserunt, insuper habentes quod praeter canones sacros ordinatus fuisset. Ex eo igitur tempore beatus Sabas ac Theodosius honorem venerationemque patriarchae Iohanni exhibebant sedem occupanti, quia iam orthodoxus erat; simulque Heliae qui rectae fidei gratia carcere tenebatur. Qua in re ipsum prorsus sanctum Heliam imitabantur: sic enim et ipse superiore tempore cum constantinopolitanis Euthymio Macedonioque se gesserat; postea vero cum Timotheo, scholastico olim antiocheno et apocrisiario, aeque communicaverat.

(1) Nempe *Euphemium*, ut iam dixi.

οὗτος Ἠλίας τῆς οἰκείας καταβιβασθεὶς θρόνου, εἰς φυλακὴν κατεκλείσθη· ἀντ' αὐτοῦ δὲ προεβλήθη Ἰωάννης συνθέμενος τῇ αἱρέσει, ϗ σύμφρων γινόμενος τῷ βασιλεῖ· οὗτος ὁ Ἰωάννης συνήθης ἦν ϗ φίλος Σάβα τῷ θείῳ· οὗ ϗ τὰς ὑποθήκας δεξάμενος, τοῦ αἱρετικοῦ μὲν φρονήματος ϗ σεβάσματος ἑαυτὸν συντόμως ἀπέστησε· τῇ Ἠλίου δὲ πίστει ϗ τῶν θείων πατέρων Σάβα ϗ Θεοδοσίου ὅλον ἑαυτὸν ὅλῃ ψυχῇ ἐκδέδωκε.

ζ. Καὶ δὴ ἐν μιᾷ προσταγῇ βασιλικῇ συνήθως πᾶς ὁ λαὸς ϗ τῶν μοναχῶν πλῆθη ἄπειρα ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρώτου ἐν μάρτυσιν ἱερῷ σηκῷ ἠθροίσατο, ὡς μέλλοντος δῆθεν ἀναθεματίσαι τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοὺς τὴν τετάρτην σύνοδον δεχομένους, Σευῆρον δὲ τὸν ἀκέφαλον μὴ παραδεχομένους· τοῦτο γὰρ ἦν ἤδη ποιῆσαι τοῖς τῆς βασιλείας ὁ Ἰωάννης ὑποσχεθείς· ἀνήχθη οὖν ὁ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος· σὺν αὐτῷ δὲ ϗ Σάβας ϗ Θεοδόσιος οἱ τῶν μοναχῶν ἔξαρχοι, ϗ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως πρόμαχοι· ἱστάτην οὖν ἄμφω τοῦ πατριάρχου παρ' ἑκάτερα· παρῆν δὲ τῷ νεῷ ϗ τοῦ βασιλέως ἀνεψιὸς Ὑπατικὸς τῆς αἰχμαλωσίας τότ' ἐπανασωθείς· ἐψεύσατο τὰς ὑποσχέσεις ὁ Ἰωάννης ἃς πρὸς Ἀναστάσιον ἐποιήσατο ταῖς ὑποθημοσύναις Θεοδοσίου ϗ Σάβα· ἐξεφώνησε καλῶς ποιῶν, τὸ ἀνάθεμα κατὰ τῶν μὴ δεχομένων τὴν τετάρτην οἰκουμενικὴν σύνοδον, μετὰ τῶν πρὸ αὐτῆς τριῶν· ἀπεβάλετο Σευῆρον, ἀπεβάλετο ἀκεφάλους, ϗ πάντας ἁπλῶς τοὺς τὰ τῶν αἱρετικῶν φρονοῦντας· ᾐσχύνθησαν οἱ τὰ τοῦ βασιλέως φρονοῦντες ϗ τῷ θείῳ παρόντες νεῷ· ἠνδρίσθησαν οἱ ὀρθόδοξοι, ϗ τῷ πατριάρχῃ αὐτίκα πανδημεὶ προσετέθησαν τοῦ μὴ κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας χειροτονίας αὐτοῦ μὴ φροντίσαντες· ἦν οὖν φησὶν ἔκτοτε Σάβας ὁ μακαρίτης ϗ Θεοδόσιος τὸ σέβας ἀπονέμοντες ϗ τὴν τιμὴν τῷ πατριάρχῃ Ἰωάννῃ μὲν ἐν τῷ θρόνῳ καθεζομένῳ ὡς ὀρθοδόξῳ γεγονότι· Ἠλίᾳ δὲ πάλιν ὡσαύτως καταλειστῷ ὄντι ἐν φυλακῇ τῆς ὀρθῆς ἕνεκα πίστεως· τὸν ἱερὸν πάντως Ἠλίαν ἐκμιμησάμενοι· οὕτω γὰρ αὐτὸς πρότερον πρὸς Κωνσταντινουπόλεως Εὐθύμιόν (1) τε ϗ Μακεδόνιον, ϗ τὸν ἀπὸ σχολαστικῶν Ἀντιοχείας ὄντα ἀποκρισιάριον ϗ πρὸς τούτοις διετέθη Τιμόθεον (2).

(2) Hic tamen Timotheus creditur fuisse haereticus.

η'. Ἀλλὰ καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς τὸν ἅγιον Εὐτύχιον τοῦ θρόνου καταγαγὼν, ἐξόριστον ἐποιήσατο ἐν τῇ εἰς τὴν Ἀμάσειαν αὐτοῦ μονῇ· καὶ εἰς τὸν αὐτοῦ δὲ θρόνον ἀνήγαγεν Ἰωάννην· ὃς καὶ αὐτὸς δεκτὸς τῇ ἐκκλησίᾳ ἐστὶν, ὀρθόδοξος ὤν· ἀλλὰ καὶ Ἀνθίμου τοῦ ἐκ Τραπεζοῦντος μετατεθέντος εἰς τὸν τῆς βασιλίδος θρόνον παρὰ τοῦ βασιλέως, εἶτα καθαιρεθέντος πρὸς τοῦ πάππα Ἀγαπητοῦ διὰ τὸ μὴ θέλειν αὐτὸν μεταβαλεῖν τὴν αἵρεσιν, Μηνᾶς ὁ θεῖος ἐχειροτονήθη· οἱ δὲ παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντες, ἐδέχθησαν, τὴν αἵρεσιν ἀποθέμενοι· τὰ Σευήρου γὰρ ἦν φρονῶν ὁ Ἄνθιμος. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ τῶν μονοθελητῶν κακίστη αἵρεσις ἐπεκράτησε, τίς μετὰ ταῦτα τῶν ἐξ αὐτῶν χειροτονίαν δεξαμένων, οὐκ ἐδέχθη ἐν τῇ ἕκτῃ συνόδῳ, ἧς ἡγοῦντο Ἀγάθων πάπας Ῥώμης, Γεώργιος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Θεοφάνης Ἀντιοχείας, μόνον εἰ τὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτισε, καὶ τῇ ὀρθοδόξῳ προσετέθη πίστει; ἀλλὰ καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ ῥινότμητος Κάλλιστον (1) μὲν τὸν ἁγιώτατον Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἀδίκως καθεῖλε τοῦ θρόνου, καὶ τῆς πόλεως ἐξόριστον εἰς τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην πρότερον ἀποτυφλώσας τίθησι· τὸν δὲ ἔγκλειστον Κῦρον ἐκ τῆς πόλεως Ἀμάστριδος ἐνεγκὼν, εἰς τὸν ἐκείνου θρόνον ἀνῆξεν, ἐπειδὴ προεῖπεν αὐτῷ τὴν εἰς τὴν πόλιν πάλιν ἐπάνοδον, καὶ τὴν τῆς βασιλείας αὖθις ἀνάληψιν. Φιλιππικὸς δὲ ὁ καὶ Βαρδάνης τῆς βασιλείας τετυχηκὼς, καὶ τὴν ἕκτην οἰκουμενικὴν σύνοδον ἀκυρώσας, ὡς ἔδοξε, σύνοδον ἀθροίσας ὁ μάταιος κατ' αὐτῆς· τοῦτο γὰρ ἦν ὑποσχεθεὶς τῷ ἐν τῇ τοῦ Καλλιστράτου μονῇ ὄντι ἐγκλείστῳ, ὅτι αὐτῷ τὴν βασιλείαν ἐχρησμοδότησε, τὸν μὲν πατριάρχην ἐξώθησεν, Ἰωάννην δὲ ὁμόδοξον αὐτῷ προεβάλετο, διάπυρον ὄντα τῆς τῶν μονοθελητῶν δυσσεβοῦς αἱρέσεως ἐραστήν. Ἀρτέμιος δὲ ὁ καὶ Ἀναστάσιος λεγόμενος, τῶν σκήπτρων τῆς βασιλείας ἐραστὴς γινόμενος, ἀπὸ Κυζίκου πρὸς τὸν τῆς βασιλευ-

8. Iustinianus quoque imperator sanctum Eutychium sede deiectum ad Amaseae monasterium relegavit, eique Iohannem subrogavit; quem item ecclesia, quia orthodoxus erat, admisit; praetereaque Anthimum e Trapezuntis ecclesia ad regiae urbis infulas translatum ab eodem imperatore. Et quamquam deinde Anthimus ab Agapeto papa depositus fuit, propterea quod haeresim retineret; divusque Mennas subrogatus; ordinati tamen ab Anthimo sacri viri, ad communionem admissi sunt quotquot haeretico errori valedixerunt. Severi enim haeresim fovebat Anthimus. Postquam vero Monothelitarum pessima haeresis exorta est, quemnam ab his ordinatum sexta synodus non admisit, (cui ceteroqui praeerant Agatho romanus papa, Georgius constantinopolitanus, ac Theophanes antiochenus) si modo haeresim eiuravit, orthodoxamque fidem professus est? Item rhinotmetus Iustinianus Callistum sanctissimum Constantinopoleos episcopum, iniuste depulit sede, regiaque urbe fugatum et excaecatum ad veterem Romam ablegavit: Cyrum autem monachum inclusum, ex Amastride urbe accitum, in praedicti statione collocavit, quia praedixerat ipsi reditum in regiam urbem, atque imperii recuperationem. Philippicus vero Bardanes imperium adeptus, et sextam synodum antiquavit, ut ipse putabat, celebrato stulte adversus eam concilio; (id enim se facturum promiserat callistratici coenobii monacho qui ei imperium ominatus fuerat); et patriarcha exauctorato, Iohannem consectaneum suum elegit, qui fervidus nefariae Monothelitarum haereseos amator erat. Artemius autem, qui et Anastasius dicebatur, quum regium sceptrum adfectavisset, Cyzico transtulit ad regiae urbis sedem sanctum Germanum, Iohanne eiecto, qui adversus sacram sextam synodum, ut dixi, ferebat.

(1) Immo hic dicitur *Callinicus* ab Ephraemio, Anonymo baroecciano, aliisque.

9. Ex quo autem arcanis Dei iudiciis Leo isauricus imperii habenas corripuit, postque nonum regni sui annum iconomachiam commovit, is sanctum quidem Germanum, obiurgationum eius impatiens, extorrem fecit, sedemque metropoleos Anastasio concessit. Iam quinquaginta et septem annorum intervallo, quo iconomachia debacchata est, complurium, ut necesse erat, huius metropoleos patriarcharum successio fuit: donec aetate patriarchae Tarasii, regnantibus Irene magna cum filio Constantino, septima synodus coaluit; cuius tamen iussu nemo depositus est, qui ab iconomachis ordinationem accepisset, si modo sectam eiuravit; exceptis haereseos auctoribus et antesignanis, vel siquis ad finem usque pertinaciam retinuit. Sed ecce, post religiosissimum Coropalatam imperatorem, Leo armenius occupata tyrannide, consopitam iconomachiam suscitavit, sanctumque Nicephorum erepto pedo in exilium pepulit. Leoni successit Michael balbus, huic filius Theophilus. Cunctis autem sex et viginti annis, quibus hi haeretici tyrannidem exercuerunt, nemo fere orthodoxus extitit patriarcha. Verumtamen post Theophili obitum magna Theodora patriarcham fecit Methodium sanctissimum; qui quidem suffragatore inter ceteros consiliique auctore magno ascetico Iohannicio, ut in huius vita legere est, cunctos ab haeresi resipiscentes, in communionem recepit.

10. Nunc animum adtende ad ea quoque scandala, quae ecclesiae propter improbissimum contumacemque Iosephum, ipsius ecclesiae oeconomum, acciderunt, Tarasii et Nicephori patriarcharum sanctissimorum, nec non Theodori studitae, temporibus. Hic enim Iosephus, quum Constantinus magnae Irenes filius repudiata uxore adulterinam aliam per nefas toro reciperet, Iosephus, inquam, nuptiis benedixit contra sancti Tarasii vetitum:

σύσης θρόνον τὸν ἅγιον Γερμανὸν μετέθηκε, κατασπάσας τὸν Ἰωάννην, τὸν μετὰ τῆς ἱερᾶς ἕκτης συνόδου ὡς εἴρηται λυττήσαντα.

θ. Ἐπεὶ δὲ κρίμασιν οἷς οἶδε Θεὸς, Λέων ὁ ἴσαυρος τῆς βασιλείας ἐγκατέστη κύριος, καὶ μετὰ χρόνον ἔννατον τῆς βασιλείας τὴν εἰκονομαχίαν ἐκίνησε, τὸν μὲν ἅγιον Γερμανὸν ἐξόριστον ἐποιήσατο, μὴ φέρων τοὺς παρ' αὐτοῦ ἐλέγχους, Ἀναστασίῳ δὲ τὸν τῆς πόλεως ἐνεχείρισε θρόνον· καὶ τῆς εἰκονομαχίας ταύτης πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ διαμεινάσης ἐνιαυτοὺς, πλείους ὡς εἰκὸς κατὰ διαδοχὴν ἐγίνοντο πατριάρχαι τῆς πόλεως ταύτης· ὕστερον δὲ ἐπὶ ἡμερῶν μὲν Ταρασίου πατριάρχου, βασιλέων δὲ Εἰρήνης τῆς μεγάλης καὶ Κωνσταντίνου τοῦ ταύτης υἱοῦ, ἡ ἑβδόμη συνεκροτήθη σύνοδος· καὶ οὐδεὶς ἀπόβλητος γέγονεν ὡς παρὰ τῶν εἰκονομάχων τὴν χειροτονίαν δεξάμενος, μόνον εἰ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἀπεβάλετο· πλὴν τῶν πρωτοστατῶν καὶ ἀρχηγῶν τῆς αἱρέσεως, καὶ εἴ τις που διέμεινεν εἰς τέλος ἀνένδοτος. πάλιν δὲ ὕστερον μετὰ τὸν Κουροπαλάτην εὐσεβέστατον βασιλέα, Λέων ὁ ἀρμένιος τὴν βασιλείαν τυραννικῶς δεξάμενος τὴν εἰκονομαχίαν παυθεῖσαν ἤδη ἀνήγειρε· καὶ τὸν ἅγιον Νικηφόρον τοῦ θρόνου καταγαγὼν, ἐξώρισε. τοῦτον διεδέξατο Μιχαὴλ ὁ τραυλὸς, καὶ ὁ τούτου υἱὸς Θεόφιλος· ἐν ὅλοις δὲ εἴκοσι καὶ ἓξ ἔτεσιν, οἷς οἱ ῥηθέντες ἤδη αἱρετικοὶ τυραννήσαντες ἀναγράφονται, οὐδεὶς σχεδὸν διαμεμένηκεν ἀρχιερεὺς ὀρθόδοξος· μετὰ δὲ τὸν θάνατον Θεοφίλου, τὸν ἁγιώτατον Μεθόδιον πατριάρχην ἡ μεγάλη Θεοδώρα ἀποκατέστησεν (1)· ὃς πάντας ἐδέξατο συναινέσει καὶ συμβουλῇ καὶ τοῦ μεγάλου ἐν ἀσκηταῖς Ἰωαννικίου, ὡς ἴσμεν ἐκ τῶν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ περὶ τούτων φερομένων, ὅσοι δηλαδὴ αἵρεσιν ἐξωμόσαντο.

ι. Ζήτησον καὶ τὰ περὶ τὸν παρανομώτατον καὶ ἀφηνιαστὴν Ἰωσὴφ, τὸν τῆς ἐκκλησίας τότε οἰκονόμον, γεγενημένα σκάνδαλα ἐν τῇ ἐφημερίᾳ Ταρασίου καὶ Νικηφόρου τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, καὶ Θεοδώρου τοῦ στουδίτου καὶ ὁμολογητοῦ· ἐπειδὴ ἐκεῖνος τὸν τῆς μεγάλης Εἰρήνης υἱὸν Κωνσταντῖνον ἐκβαλόντα τὴν οἰκείαν γαμετὴν, καὶ ἄλλην μοιχικῶς ἐπεισαγαγόντα τῇ σφετέρᾳ κοίτῃ πα-

(1) Hunc locum de Michaele, Theophilo et Theodora, citat ex Methodio ms. Allatius contra Creygh. p. 344.

φανόμως εὐλόγησεν, ἀπωσαμένου τούτου Ταρασίου τοῦ ἱεροῦ· ὃς καὶ καθαιρέσει τὸν ἄθεσμον ὑποβαλὼν Ἰωσὴφ, οὐ μόνον εἰς τέλος οὐκ ἴσχυσεν, ἀλλὰ καὶ εἰς κοινωνίαν αὖθις τοιοῦτον ἐδέξατο· ἄκων μὲν πάντως καὶ μὴ βουλόμενος· πλὴν ἐδέξατο βιασθεὶς πρὸς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀνεγεῖραι ἀπειλουμένου κακῶς τὴν ἤδη καλῶς παυθεῖσαν δυσσεβῆ εἰκονομαχίαν· εἰ εἰς τέλος ἄδεκτος μείνῃ τῷ πατριάρχῃ ὁ εὐλογήσας αὐτὸν ὡς εἴρηται Ἰωσήφ· τοῦτον ὕστερον καὶ Νικηφόρος ὁ πατριάρχης καὶ ὁμολογητὴς κατεδέξατο, καταναγκασθεὶς παρὰ Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ Γενικῶν ἁρπάσαντος τὴν βασιλείαν βιαίως, καὶ τὴν μακαρίαν Εἰρήνην ἐξώσαντος· ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πέπτωκε πόλεμον αἴσχιστα ὁ Νικηφόρος, καὶ ἡ βασιλεία εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σταυράκιον μετεβέβηκε, θανόντος καὶ τούτου μετὰ δύο μόνους τῆς ἀρχῆς μῆνας, ὁ Κουροπαλάτης Μιχαὴλ τῶν σκήπτρων ἐγκρατὴς γίνεται· καὶ Ἰωσὴφ ἀναξίως, ὡς ἄν τις ἐκ περιχαρείας εἴποι, καθαιρεῖται παρὰ τοῦ ἱεροῦ Νικηφόρου τοῦ πατριάρχου.

ια. Οὗ γεγονότος, εἰς κοινωνίαν ὁ θεῖος συνῆλθε τῇ ἐκκλησίᾳ Θεόδωρος· καὶ τῷ πατριάρχῃ ἄξιος τῇ ἑαυτοῦ καὶ γνώσει καὶ ἀρετῇ ποιῶν ἡνοῦτο, ὡς ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ἀναγέγραπται, καὶ ἔν τινι τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν φέρεται· φησὶ γὰρ ὁ τὸν βίον αὐτοῦ συγγραψάμενος οὕτως· μετὰ τὸ ἐπανελθεῖν τὸν θεῖον Θεόδωρον καὶ τὸν πατριάρχην Νικηφόρον ἐκ τῆς ἐξορίας, τὸν φίλεριν καὶ φιλόνεικον τρόπον ἀπορριψάμενος ὁ Θεόδωρος, ὅλως μετὰ τοῦ πατριάρχου ἦν ὁμότροπος, ὁμόστεγος, ὁμοδίαιτος, καὶ πολλαῖς αὐτὸν ταῖς εὐφημίαις ἔστεφε· τοῖς εἰρημένοις συνᾴδει καὶ τὰ τοῦ μεγάλου ἐν ὁμολογηταῖς πατριάρχου Μεθοδίου· φησὶ γὰρ οὗτος ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Σακκουδιανοὺς καὶ Βοσκητιανοὺς ἔτι μὴ συνερχομένους τῇ ἐκκλησίᾳ ἀλλ' ἀποσχιζομένους αὐτῆς· ὁ γὰρ μακάριος πατὴρ ὑμῶν Θεόδωρος, εἰ μὴ πρότερον ἀπεβάλετο ἃ εἶπε πάντα καὶ ἔγραψε κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Ταρασίου καὶ Νικηφόρου, οὐκ ἂν εἰς κοινωνίαν τοῦτον ἐδεχόμεθα· ταύτην δὲ τὴν ἐπιστολὴν ὁ βουλόμενος ἰδεῖν, ζητησάτω ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ ἁγίου πα-

a quo Iosephus improbus excommunicatus est, non tamen in perpetuum: etenim invitus licet planeque nolens Tarasius coactus est illum rursos in communionem recipere a Constantino imperatore; qui impium iconomachiam feliciter compressam, suscitaturum se sceleste minabatur, nisi qui benedixerat nuptiis suis Iosephum patriarcha reciperet: quem ipsum postea Nicephorus quoque patriarcha et confessor admisit; coactus videlicet a Nicephoro Generali qui expulsa beata Irene imperium vi usurpavit. Postquam autem in proelio adversus Bulgaros Nicephorus foede cecidit, regnumque ad eius filium Stauraciom devenit, qui mensibus haud plus duobus dominatus obiit; Michaël Curopalates sceptro potitur; moxque Iosephus dignissime, ut lactanter dicere licet, a divo Nicephoro patriarcha excommunicatus est.

11. Post id factum ad ecclesiae communionem rediit divus Theodorus, qui etiam patriarchae pro sua sapientia ac virtute reconciliatus est, prout in ipsius vita narratur, nec non in quadam epistula eiusdem scribitur. Ait vero vitae auctor. *Postquam divus Theodorus ac Nicephorus patriarcha ab exilio in patriam redierunt, omni acerbitate inimicitiaque abiecta Theodorus, totum se in patriarchae familiaritatem tradidit, sententia, tecto, mensa communi utens, multisque eum laudibus ornans.* Praedictis consonat magnus quoque confessor patriarcha Methodius. Ait enim in quadam ad Saccudianos Bosectianosque scripta epistula, qui nondum ecclesiae reconciliati erant, sed in schismate permanebant: *nisi enim vester beatus pater Theodorus cuncta improbasset, quae in sanctos patriarchas dicto scriptove iecerat. Tarasium atque Nicephorum, numquam eum ad communionem recepissemus.* Iam hanc epistulam siquis avet inspicere, in sancti nostri patris Niconis libro quaerat.

Porro magnus Methodius quatuor in pontificatu exactis annis, pie sancteque vitam clausit.

12. Mox sancto ad patriarchatum evecto Ignatio, Bardas Michaëlis imperatoris avunculus atque caesar, nurum suam flagitiose deperiens, uxori propriae misso repodio, quum incestum amorem illum a sancto Ignatio omittere iuberetur, ob vitandas obiurgationes atque ex his consequentem infamiam (nam etiam ecclesia secluserat cum patriarcha) sede Ignatium deturbavit, abutens scilicet Michaëlis levitate, ad explendam suam cupiditatem. Quo expulso, studio quidem consilioque Bardae, Michaëlis autem auctoritate, collocatur in sede Photius. Veromtamen macedo Basilius Michaële interempto ad regnum connisus, Photium exauctoravit, Ignatiumque restituit. Causa vero rei fuisse traditur, qood Photius, misso nuncio, sacrae mensae communione Basilio interdixerat, manum adhuc cruentam gerenti

πρὸς ἡμῶν Νικῶνος (1)· ὁ μέντοι μέγας Μεθόδιος τέσσαρας ἐπιζήσας τῷ θρόνῳ χρόνους, ὁσίως καὶ εὐσεβῶς ἀπαίρει τῶν τῇδε.

ιβ. Καὶ τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου πατριάρχου ἀναδειχθέντος, Βάρδας ὁ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ θεῖος καῖσαρ ὢν, καὶ τῇ σφετέρᾳ πανασελγῶς συμφθειρόμενος νύμφῃ, τὴν ἰδίαν ἀναιτίως ἀποπεμψάμενος γαμετὴν, ἐπὶ ἀποστῆσαι ἑαυτὸν τῆς μυσαρᾶς ταυτησὶ μίξεως πρὸς τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου κατηναγκάζετο, θέλων ἐκφυγεῖν τοὺς ἐλέγχους καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπιτριβομένην αὐτῷ αἰσχύνην ἀποβαλέσθαι· ἀπεῖρξε γὰρ αὐτὸν καὶ τῆς ἐκκλησίας ὁ πατριάρχης· τοῦ θρόνου κατάγει αὐτὸν, καὶ τῇ ἐξορίᾳ δίδωσι, τῇ τοῦ Μιχαὴλ κουφότητι χρησάμενος εἰς τὴν τοῦ ἰδίου θελήματος ἀποπλήρωσιν· τούτου δὲ ἐκβληθέντος, σπουδῇ μὲν καὶ συναινέσει τοῦ Βάρδα, προβλήσει δὲ τοῦ Μιχαὴλ, εἰς τὸν θρόνον ἀνάγεται Φώτιος· ἐπεὶ δὲ Βασίλειος ὁ μακεδὼν τὸν Μιχαὴλ ἀποκτείνας, κατέσχε τὴν βασιλείαν, τὸν Φώτιον μὲν τοῦ θρόνου κατάγει, τὸν δὲ ἅγιον Ἰγνάτιον αὖθις ἀνάγει· ἡ δὲ αἰτία φασὶν ὅτι πέμψας αὐτὸν Φώτιος, τῆς ζωοποιοῦ κοινωνίας

(1) Epistulam hanc in Niconis inedito opere alii quaerant. Ego quidem eam lego in perdocto quodam prolixoque graeci auctoris tractatu nondum typis impresso, sed, ut reor in hac mea collectione postea vulgando; in quo rursus luculenter demonstratur ex ecclesiastica historia, scriptis patrum, synodorumque decretis, quantopere a schismate cavendum sit. En autem Methodii patriarchae epistulam, sive potius duarum epistularum excerptum.

Ἀναγνωσθήτω ἐνταῦθα καὶ ὅσα ὁ μέγας ἐν ὁμολογηταῖς καὶ πατριάρχαις Μεθόδιος πρὸς τοὺς στουδίτας μοναχοὺς εἶπεν, ἀποσχιζομένους τῆς ἐκκλησίας διὰ τὰ συγγεγραμμένα τῷ πατρὶ αὐτῶν τῷ ἁγίῳ Θεοδώρῳ τῷ στουδίτῃ κατὰ τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν Ταρασίου καὶ Νικηφόρου· ἃ δὲ εἶπεν εἰσὶ ταῦτα.

„ Εἰ μὴ ἀναθεματίσητε τὰ γεγραμμένα κατὰ Νικηφόρου τοῦ πανοσίου καὶ Ταρασίου τοῦ τρισολβίου βιβλία, ἢ σήμερον ἔμπροσθεν τῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἢ εἰς ὡρισμένην ἡμέραν ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τῇ ὑμετέρᾳ μονῇ καὶ ἀκροωμένων· καὶ θείητε τὸν ἐν αὐτοῖς ὅρον καίειν τε καὶ ἀναθεματίζειν αὐτὰ καθὼς ἀπολογούμενοι ἐν ταῖς περὶ τῆς ἐκκλησίας διοικήσεως γεγραφήκαμεν, γνῶτε ἀδελφοὶ ὅτι ὑμᾶς τε αὐτοὺς τοὺς περιεχομένους αὐτῶν, οὐχ ἁπλῶς ἀναθεματίσομεν, ἀλλὰ αἰσχροτέρως καὶ καθαιρετίσομεν· ὁ γὰρ μακάριος ἡγούμενος ὑμῶν καὶ διδάσκαλος τὸ πέρας τῆς αὐτοῦ βιοτῆς αἴσιον καὶ σὺν ἡμῖν ὑπάρχων λειτουργήσας, ἔργῳ τοὺς ἰδίους λόγους ἠθέτησεν· ἐπεὶ οὐκ ἂν ποτ' ἐγένετο μεθ' ἡμῶν, εἰ τὰ γραφέντα αὐτῷ καθ' ἡμῶν ἔφερεν ἐν τῇ διανοίᾳ ἑαυτοῦ. „

Ἀναγνωσθήτωσαν καὶ ταῦτα ὅσα ὁ αὐτὸς μέγας ἐν πατριάρχαις Μεθόδιος ἐν ἐπιστολαῖς κατὰ τῶν αὐτῶν στουδιωτῶν δικαιότατον ἀπεφήνατο, ἵνα γνῶτε κ. τ. λ.

„ Πρὸς οὖν τοὺς στουδιώτας τούτους ῥητέον ταῦτα· καὶ κἂν μὴ πάρεισιν, ἀκουσάτωσαν· ὅτι εἰ μὴ ἀναθεματίσωσι τὰ κατὰ Νικηφόρου καὶ Ταρασίου τῶν παναγιωτάτων πατριαρχῶν συγγεγραμμένα τῷ πατρὶ αὐτῶν, οὐ κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον μὴ γένοιτο. Particulam quamdam huius epistulae recitavit iam Allatius in dissert. de Methodiis p. 377.

In codicis autem margine sic rei historia scribitur. Χρὴ εἰδέναι ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Στουδίτου μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου ἐκείνου κοίμησιν μὴ θέλοντες ὑποτάσσεσθαι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ θελήματι περιάγεσθαι, τὰς πρώτας ἐκείνας κατηγορίας λαβόντες εἰς ἀφορμὴν, διεῤῥάγησαν πάλιν καὶ ἀπέσχισαν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· καθ' ὧν καὶ ὁ ἅγιος Μεθόδιος κινηθεὶς, συνοδικῶς τὸ ἀνάθεμα ἐξεφώνησεν.

οὐ μετεδίδει αὐτῷ, ἡμαγμένην ἔτι ἔχοντι τὴν χεῖρα τῷ τοῦ Μιχαὴλ φόνῳ· ἀλλὰ τοῦ Ἰγνατίου τὸν βίον ἀπολιπόντος, αὖθις εἰς τὸν θρόνον ἀνήχθη Φώτιος παρὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως· οὗ ὁ υἱὸς Λέων, ὁ πολὺς τὴν φιλοσοφίαν, τὸν Φώτιον αὖθις τοῦ θρόνου παρακινήσας (δείσας ὥς φασι μὴ οὐκ ἐάσῃ ἀμύνασθαι Σανταβαρηνὸν τὸν εἰς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα διαβολῆς κατ' αὐτοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ ὁ Λέων αὐτάρχης ἤδη ἀναδειχθεὶς κατὰ νοῦν ἔστρεφε) Στέφανον τὸν ἴδιον ἀδελφὸν καθιστᾷ πατριάρχην, ἐξουσιαστικῶς· καὶ τούτων πάντων οὐδεὶς ἀπόβλητος γέγονεν, ἀλλ' ὅλοι δεκτοὶ καὶ σεβάσμιοι τῇ τῶν πιστῶν ἐκκλησίᾳ καὶ εἰσὶ καὶ γνωρίζονται· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ συνοδικοῦ (1)· γέγραπται γὰρ ἐν αὐτῷ οὕτω ταῦτα· Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, καὶ Ἀντωνίου τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, αἰωνία ἡ μνήμη· καὶ πάλιν· τὰ λαληθέντα καὶ γραφέντα κατὰ Ἰγνατίου καὶ Φωτίου τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, ἀνάθεμα.

ιγ. Ἐγὼ δὲ τοῦ συνοδικοῦ ἀρτίως ἐπιμνησθεὶς, καὶ ὧν ἤδη ἐπιλέλησμαι ἐμνημόνευσα· φέρεται γὰρ ἐν αὐτῷ τάδε. Ταρασίου καὶ Νικηφόρου τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, αἰωνία μνήμη· καὶ αὖθις· τὰ λαληθέντα καὶ γραφέντα κατὰ τῶν ἀοιδίμων πατριαρχῶν Ταρασίου καὶ Νικηφόρου, ἀνάθεμα· ὁρᾶτε τὴν ὀρθὴν καὶ τῷ θεῷ εὐαπόδεκτον κρίσιν τῆς ἁγίας καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἱεροκηρύκων ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν οἱ νῦν ἀντιλέγοντες τῷ κοινῷ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματι· φρίξατε, παρακαλῶ, ἐννοήσαντες ἣ κακοῦ φέρεσθε καὶ πρὸς διόρθωσιν ἑαυτῶν ἐπάχθητε· οἱ γὰρ εἰρημένοι μικρὸν ἀνωτέρω πάντες ἅγιοι, οὗτοι πάντες ἄνθρωποι ὄντες ἔπαθόν τι ἀνθρώπινον· καὶ οἴδατε πάντες ὅσα καὶ εἶπον καὶ ἔγραψαν ἄλλοι κατ' ἄλλων· ἐπειδὴ εὐλόγοις δῆθεν ἐνέπεσον ἀφορμαῖς, καὶ τῆς ἀκριβείας ἀντιποιεῖσθαι ἐνόμισαν· ὅπερ καί τινες ἐξ ὑμῶν κατὰ τοὺς ἄρτι χρόνους παθεῖν ἔδοξαν· τὰ γὰρ τῶν πολλῶν ἃ καὶ πράττουσι καὶ διδάσκουσι οἱ τὴν ὑμετέραν δῆθεν ὑπὲρ τῆς ἀκριβείας εὐλάβειαν ὑποκρινό-

(1) De synodico legi solito quotannis Constantinopoli et in cuncta Graecia loquitur Allatius contra Creyghtonum p. 535.

Michaëlis caede. Sed enim Ignatio mortuo, rursus ad Photium dignitas ab eodem imperatore defertur: cuius filius Leo philosophi nomine clarus, Photium denuo sede removit; timens, ut aiunt, ne Santabarenum defenderet in causa calumniae, quam ille olim contra se apud patrem imperatorem struxerat. Hoc enim obvertebatur Leonis menti nuper regnum adepti. Ergo Stephanum fratrem suum vi regia patriarcham creavit. Atqui nemo ex his patriarchis repudiatus fuit; sed admissi omnes atque in honore habiti apud fidelium ecclesiam fuerunt et adhuc sunt atque existimantur. Idque fit palam ex libro synodico, ubi haec habentur: *Ignatii, Photii, Stephani, atque Antonii sanctissimorum patriarcharum aeterna memoria sit.* Et rursus. *Anathema iis, quae dicta scriptave fuerunt adversus sanctissimos patriarchas Ignatium atque Photium.*

13. Ego vero cum synodici mentionem fecerim, addam et alia verba, quorum paene oblitus eram. Sic enim ibidem praeterea legitur: *Tarasii et Nicephori sanctissimorum patrum aeterna memoria sit.* Rursusque, *iis quae dicta scriptave fuerunt adversus laudabiles patriarchas Tarasium atque Nicephorum, anathema.* Videte rectum Deoque gratum sanctae et catholicae ecclesiae iudicium, sanctorum evangelii praeconum apostolorum, sanctorumque patrum nostrorum; vos, inquam, qui generali orthodoxorum coetui resistitis. Exhorrescite, oro, in quantum malorum barathrum per discordiam vestram ruatis, emendationique curam impendite. Nam praedicti omnes, quibus sacer honor habetur, quoniam homines erant, humani aliquid passi sunt: nostis enim quibus invicem verbis atque scriptis adversati sint: quia videlicet probabiles in speciem causas controversiarum nacti erant, et suum quis-

que persequi ios credebant: quod ipsum vestri quoque nonnulli homines naperis temporibus egisse videntur. Etenim quae multi faciunt, ex iis qui vestrum summae rectitudinis studium simulant, silentio magis commendare oportet quam scriptis. Nam quae in occulto, inquit divus apostolus, a nonnullis fiunt, ea dictu quoque turpia sunt. Sed enim haec vestrarum partium homines maxime norunt; qui deinde a vestro errore resipiscentes, nobis patefecerunt, non sine multo dolore ac lacrimis rem confitentes. Age vero, quod iam dixi, venerabiles illi viri lingua et scriptis intemperanter sane usi sunt; divinum autem ecclesiae iudicium, quidquid inimicitiarum tempore et aestu dictum scriptumve fuit, anathemate synodali perculit: verborum vero scriptorumque auctores peramanter omnes recepit; aeternaeque memoriae honorem cunctis aeque per sacrum ritum acclamat.

14. Quid autem hinc docemur? nempe rectius fieri si consensio et pax inter orthodoxos christianos firmiter concorditerque cum Dei timore et charitate servetur, quam si, dum ius summum videmur persequi, formosum ecclesiae christianae corpus discerpamus. *In hoc enim*, inquit Dominus, *cognoscet mundus quod discipuli mei estis*; (non si summo iuri mordicus adhaeseritis, verum) *si invicem dilexeritis*. Qui igitur ob alicuius tutelam canonis turbas ciet seditionesque commovet, atque ecclesiae corpus discindit, (si modo ea fidei puritatem retineat) hic, inquam, quantumvis se religione permotum autumet, nescit tamen (fremat quisque licet, dicam quod sentio) nescit inquam, se lupum esse ovis pelle contectum, rapinaque et dolo concretum. Neque vero mihi quisquam succenseat; non enim meus hic sermo est, sed duorum qui terram universam verbo ac moribus illustravere virorum, Ignatii inquam theophori et Io-

μενοι, σιωπῇ μᾶλλον προσήκει δοῦναι ἃ χαφῇ· τὰ γὰρ κρυφῆ, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος, γινόμενα ὑπό τινων, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν· ἀλλὰ τὰ τῶν τοιούτων, οἱ καὶ ἡμῖν ὑποστρέψαντες ἀπὸ τῆς καθ' ὑμᾶς πλάνης ἐκδιηγοῦνται· κατανύξει πολλῇ καὶ δάκρυσι ποιούμενοι τὴν ἐξομολόγησιν· ἐγὼ δὲ ὅπερ ἔλεγον, ἀνθρώπινόν τι παθόντες οἱ εἰρημένοι ἅγιοι, εἶπον καὶ ἔγραψαν ἃ ἔγραψαν· ἡ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἔνθεος κρίσις τὰ μὲν εἰρημένα καὶ γεγραμμένα ἐν τῷ τῆς φιλονεικίας καιρῷ καὶ πάθει, τῷ ἀναθέματι συνοδικῶς καθυπέβαλε· τοὺς δ' εἰπόντας καὶ γράψαντας πάντας ἀσπασίως ἐδέξατο· καὶ τό, αἰωνία ἡ μνήμη, περὶ πάντων ἐπίσης ἀναφωνεῖ.

ιδ. Τί ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἐκπαιδεύουσα; ὅτι τοι κρεῖσσόν ἐστιν ἡ ὁμόνοια καὶ εἰρήνη τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἀστασιάστως καὶ ὁμονοητικῶς τηρουμένη μετὰ φόβου θεοῦ καὶ ἀγάπης, ἢ τῷ τὴν ἀκρίβειαν δοκεῖν διώκειν, καὶ τὸ καλὸν σχίζειν σῶμα τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ· ἐν τούτῳ γάρ, φησὶ καὶ ὁ κύριος, γνώσονται, ὅτι μαθηταί μου ἐστέ, οὐχὶ τῷ τῆς ἀκριβείας δοκεῖν ἐξέχεσθαι, ἀλλ' ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ὁ γοῦν δι' ἀκρίβειαν δῆθεν κανόνος τινὸς ταραχὰς ποιῶν, στάσεις κινῶν, καὶ τὸ σῶμα σχίζων τῆς ἐκκλησίας, ὀρθοδοξίᾳ τῆς εὐσεβείας συντηρουμένης, ὁ τοιοῦτος εἰ καὶ ἀπὸ εὐλαβείας κινεῖσθαι οἴεται, λέληθεν ἑαυτόν· εὑρήσεται γάρ, εἰ καὶ ἐπαχθές, λύκος ὢν ἔξωθεν μὲν ἐν δορᾷ προβάτων ἐρχόμενος, ἔσωθεν δὲ γέμων δόλου καὶ ἁρπαγῆς· καὶ μὴ καθ' ἡμῶν ἀγανακτήσῃς ἀκούων· οὐδὲ γὰρ ἡμέτερος οὗτος ὁ λόγος, ἀλλὰ τῆς πᾶσαν τὴν ὑφήλιον αὐγαζούσης καὶ λόγῳ καὶ βίῳ σεπτῆς ξυνωρίδος, Ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου φημὶ καὶ Ἰωάννου τοῦ χρυσορρήμονος· ὁ μὲν γάρ, ὁ τοιοῦτος, φησί, λύκος σοι ἅρπαξ ἔστω, προβάτου φθορὰν ἐν προβάτου δορᾷ κατεργαζόμενος· ὃν μηδὲ μαρτυρίου αἷμα πλῦναι ἰσχύειν τρανῶς ἀποφαίνεται· ὁ δὲ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς καὶ τῶν αἱρετικὰ φρονούντων δόγματα, χείρονα τὸν τὴν ἐκκλησίαν σχίζοντα εἶναι διαμαρτύρεται· καὶ οὐχ ἁπλῶς χείρονα, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείστης ὅσης τῆς

ἐπιστάσεως πολλῷ μᾶλλον χεῖρόν φησιν(1)· ἄλλος δέ τις τῶν ἁγίων· ὁ σχίζων τὴν ἐκκλησίαν φησὶ, δηλονότι ὀρθοδοξίας οὔσης, ταυτὸν ποιεῖ τοῖς λόγχῃ διατρήσασιν ἐν τῷ πάθει τὸ τοῦ κυρίου σῶμα· ὁπηνίκα δέ τις ἐπικρατεῖ αἵρεσις, τηνικαῦτα ὁ ἀντιλέγων, οὐ σχίσμα παρεισάγει τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἀπὸ σχισμάτων αὐτὴν λυτροῦται· ὥς που τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσιν εὐστόχως εἴρηται. ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν, καὶ τὰ ὅμοια τοῖς ἤδη ῥηθεῖσι προσθετέον τῷ λόγῳ.

ιε. Λέων ὁ σοφὸς οὗ καὶ πρότερον ἐμνήσθην, Νικόλαον τὸν μυστικὸν τοῦ θρόνου ἀδίκως ἐξώσας ὅτι μὴ παραχωρῶν ἦν αὐτῷ τὴν τετραγαμίαν, Εὐθύμιον τὸν σύγκελλον πατριάρχην ἀνέδειξεν· ἀλλ' ὅτε μὲν ὁ Λέων οὗτος ἀπεβίω, Ἀλέξανδρος δὲ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν βασίλειον ἀρχὴν ᾠκειώσατο ἑαυτῷ, τὸν μὲν Εὐθύμιον τοῦ θρόνου καθεῖλε, Νικόλαον δὲ αὖθις τῷ οἰκείῳ θρόνῳ ἀποκατέστησεν· οὗτοι δὲ καὶ ἀμφότεροι, δεκτοὶ πάντως τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσὶν, ὡς ὀρθόδοξοι ὄντες, καὶ ὑπὲρ τῶν θείων νόμων ἠγωνισμένοι· καὶ γὰρ καὶ τὸν Εὐθύμιον πολλά φασιν ἀγωνίσασθαι κωλῦσαι τὸν βασιλέα Λέοντα μὴ νόμον τὴν τετραγαμίαν γράψαι καὶ καταλεῖψαι καὶ δὴ καὶ ἐκώλυσεν. ἔλθωμεν δὲ ἐπὶ τῶν νεωτέρων· ὁ ἐκ Κομνηνῶν βασιλεὺς Μανουὴλ τὸν ἅγιον ἐν πατριάρχαις Κοσμᾶν τὸν ἀττικὸν ἀδίκως τοῦ θρόνου καταγαγὼν, ἕτερον ἀνῆξεν· ὅπερ τοῖς κανόσι τοῖς ἱεροῖς οὐ δοκεῖ· ἀλλ' ὅμως ἐκκλησία καὶ τοῦτον ἐδέξατο· καὶ τοὺς δι' αὐτοῦ χειροτονηθέντας οὐκ ἀπεβάλετο· ὅτι δὲ πολλὴν τὴν παῤῥησίαν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐπλούτει ὁ εἰρημένος Κοσμᾶς ὁ πατριάρχης, ἐντεῦθεν δῆλον· φασὶ γάρ· ὅτι ὑπεραλγήσας τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς κατ' αὐτῆς δυναστείας τῶν οὐκ εὐαγῶς τῇ βασιλείᾳ χρωμένων, μέλλων ἤδη ἐξέρχεσθαι, τὴν αὔγουσταν κατὰ γαστρὸς σφραγίσας, ἐπετίμησε μηκέτι τεκεῖν παῖδα ἄῤῥενα· ὁ δὲ Κοντοστέφανος τῷ καιρῷ χαριζόμενος, ἐπεὶ

(1) Utrumque dictum tam Ignatii quam Chrysostomi extat in huius postremi homilia XI. in epist. ad Ephes. Porro Ignatii dictum citat etiam Iohannes antiochenus apud Cotelerium monum. eccl. gr. T. I. p. 176., ut iam observavit Grabius.

hannis Chrysostomi. Ait enim disertis verbis Ignatius: *hic tibi lupi instar rapacis sit, quia gregi exitium sub ovis pelle molitur. Hunc ne martyrii quidem sanguis mundabit.* Chrysostomus autem hominem qui schisma in ecclesia facit, peiorem haeretico esse testatur; neque tantummodo peiorem dicit, verum cum summa emphasi multo peiorem esse pronunciat. Alius vero sanctus vir quidam; *qui ecclesiam*, inquit (*dummodo sit orthodoxa*) *scindit, eodem se obstringit scelere, atque illi olim qui dominicum corpus lancea transfoderunt.* Verumtamen siqua haeresis forte inciderit, tunc demum is qui adversatur, haud schisma in ecclesiam invehit, sed hanc a schismate prohibet; velnti in sacris divinisque canonibus sapienter animadversum est. Sed illuc, unde discessimus, redeundum est, et susceptae materiae tenor continuandus.

15. Leo sapiens, quem iam antea commemoravi, Nicolao mystico per vim iniustam depulso, quia nuptias ei quartas non annuebat, Euthymium syncellum patriarcham fecit. Sed enim mortuo Leone, Alexander frater eius imperio ad se translato, Euthymium deposuit, propriaeque sedi restituit Nicolaum. Iam hos ambos ecclesia recepit, quia scilicet orthodoxi erant, et quia sacras leges protegebant: nam et Euthymius plurimum laborasse dicitur ne quartas nuptias Leo imperator lata lege sanciret: quod reapse impetravit. Sed ad recentiores iam accedamus. Manuel imperator comnenus sanctum patriarcham Cosmam cognomento atticum iniuste sede detraxit, alio substituto; quam rem sacri canones vetant. Sed tamen ecclesia hunc quoque recepit, neque ordinatos ab eo repudiavit. Quod vero praedictus Cosmas patriarcha multa erga Deum fiducia polleret, hinc innotuit: maerens enim ecclesiae malis, quam regnantium tyrannide oppressam videbat, iam sede

decessurus, Augustae uterum imprecatione conclusit, ne masculam prolem umquam pareret. Tum Contostephanus tempori velificans, cum dominae adstaret, manum intendit ut patriarcham alapa percuteret: prohibitus tamen a praesentibus est. Tum patriarcha conversus, sinite hunc inquit; paulo post enim Petream suam excipiet; id quod reapse accidit. Brevi enim clapso tempore bello corcyraeo Contostephanus periit, lapide ictus a nescio quo de superiore urbis muro; quo ictu vitam foede misereque amisit, prout patriarcha praedixerat. Augustae quoque uterus masculo fructu expers fuit, post patriarchae quam diximus imprecationem. Etsi enim natus est Manueli filius Alexius, haud ex illa tamen, sed ex Maria latina, susceptus fuit.

16. Quid vero Isaacius Angelus? nonne praeter omnem iustam causam titulumve canonicum, Camatero deposito, Nicetam sacellarium obtrusit? Nonne hunc, ut imbecillum, anno uno exacto, removens, Leontium patriarcham fecit, quem etiam marianum vocitavit; testans, hunc sibi a Deipara ostensum, cum mandato, ut deiecto Niceta Leontium in sede poneret? Nonne postea Leontium exauctoravit, adfirmans pariter, id sibi a Deipara imperatum; et Dositheum hierosolymitanum Constantinopolim transtulit patriarcham? Obloquente autem magnopere ob hanc rem populo, nonne etiam Dositheus sede excidit, alio substituto? Quinque igitur patriarchas byzantina in urbe intra novennium constituit Isaacius, quanto scilicet tempore ipse regnavit; rationem quidem vel canonicas causas nullas secutus, sed propria tantum voluntate et arbitrio illum ciiciens, hunc oggerens. Et tamen horum neminem, vel eos qui ab his sunt ordinati, ecclesia exclusit: quodque festivius fuit, vel potius turpius, omnes hi regnante Isaacio vivebant, prop-

παρεστὼς ἦν τῇ δεσποίνῃ, ἐξέτεινε τὴν χεῖρα ῥαπίσαι τὸν πατριάρχην· ἀλλ᾽ ἐκωλύθη πρὸς τῶν συμπαρεστώτων· ὁ γοῦν πατριάρχης ἐπιστραφεὶς, ἄφετε αὐτὸν ἔφη· μετ᾽ οὐ πολὺ τὴν οἰκείαν πετρίαν ληψόμενον· ὃ καὶ γέγονεν (1)· ὀλίγου γὰρ διελθόντος καιροῦ, πίπτει ὁ Κοντοστέφανος εἰς τὸν κατὰ Κέρκυραν πόλεμον, λίθῳ βληθεὶς πρός τινος τῶν τοῦ ἄστεος ἄνωθεν· ἐφ᾽ οὗ λίθου καὶ τὴν ψυχὴν αἰσχρῶς ἀπέβαλε καὶ ἐλεεινῶς κατὰ τὴν τοῦ πατριάρχου πρόῤῥησιν· ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς αὐγούστης γαστὴρ ἄκαρπος ἐξ ἀῤῥενικῆς γονῆς ἔμεινε, τὴν παρ᾽ αὐτοῦ ἐπιτίμησιν ὡς εἴρηται δεξαμένη· εἰ γὰρ καὶ γέγονε τῷ Μανουὴλ υἱὸς Ἀλέξιος, ἀλλ᾽ οὐκ ἐκ τῆς εἰρημένης αὐτὸν ἐγείνατο, ἀλλ᾽ ἀπὸ Μαρίας τῆς ἐκ λατίνων.

15. Τί δὲ καὶ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος (2); οὐ χωρὶς πάσης αἰτίας εὐλόγου καὶ κανονικῆς αἰτίας τὸν Καματηρὸν τοῦ θρόνου παρακινήσας, Νικήταν τὸν σακελλάριον ἔθετο; οὐχὶ τοῦτον αὖθις ὡς ἀφελῆ μετ᾽ ἐνιαυτὸν ἕνα καταγαγὼν, τὸν θεοτοκίτην Λεόντιον πατριάρχην πεποίηκεν; ὃν καὶ θεοτοκίτην ἐκάλεσε, διαβεβαιούμενος τὴν θεοτόκον ἐμφανισθῆναί οἱ, καὶ προστάξαι Νικήταν μὲν καθελεῖν, Λεόντιον δὲ ἀντ᾽ αὐτοῦ τῷ θρόνῳ ἐγκαταστῆσαι; οὐχὶ αὖθις τὸν μὲν Λεόντιον τοῦ θρόνου ἐξέωσε, τῆς θεοτόκου αὐτῷ καὶ πάλιν τοῦτο ποιῆσαι διαταξαμένης ἰσχυριζόμενος, τὸν Ἱεροσολύμων δὲ Δοσίθεον τῆς Κωνσταντίνου ἱεράρχην ἀπέδειξεν; ἐπεὶ δὲ ὁ γογγυσμὸς πολὺς περὶ τούτου γεγένηται, οὐχὶ καὶ Δοσίθεος τούτου ἕνεκα τοῦ θρόνου ἀποπεσὼν, ἕτερος προεβλήθη; πέντε γοῦν οὕτω πατριάρχας τῆς Κωνσταντίνου ὁ Ἰσαάκιος κατέστησεν ἐν χρόνοις ἐννέα, οὓς καὶ ἦν βασιλεύσας αὐτὸς· λόγῳ μὲν καὶ κανονικοῖς ἐγκλήμασιν οὐδαμῶς, ἁπλῶς δὲ οἰκείῳ θελήματι καὶ

(1) Haec narrat apud Ephraemium v. 10165. sqq. absque notitia tamen quod Contostephanus perierit bello corcyraeo.

(2) Hunc locum de Isaacii Angeli promotionibus seu potius perturbationibus ecclesiasticis profert ex Methodio nostro Allatius contra Creygh. exerc. XVII. p. 330. Rem narrat etiam Ephraemius v. 6010. sqq.

ὀρέξει, τὸν μὲν κατάγων, τὸν δ' ἀνάγων· καὶ ὅμως οὐδεὶς τούτων, ὁ τῶν δι' αὐτῶν χειροτονηθέντων ἄδεκτος τῇ ἐκκλησίᾳ γεγένηται· τὸ δὲ δὴ ἀστειότερον, μᾶλλον δὲ ἀτιμότερον, ὅτι πάντες ἔζων ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰσαακίου, διὰ τὸ ὀλιγοχρόνιον τάχα ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτὸν γεγενῆσθαι· καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον. ὧδε δὲ καὶ ταῦτα προστίθημι.

ιζ. Μάξιμος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἱερὸς πρόεδρος καὶ ὁμολογητὴς ἐπειδὴ σύνοδον συνήθροισε τοπικὴν, καὶ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον εἰς κοινωνίαν ἐδέξατο ἐξ Ἀντιοχείας ἐρχόμενον, καὶ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν καταλαβεῖν σπεύδοντα, δεξάμενον ἤδη ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου τὴν τοῦ οἰκείου θρόνου ἐκχώρησιν, διαβολαῖς τοῦ Καισαρείας Παλαιστίνης Εὐσεβίου (1), τοῦ οἰκείου θρόνου ἐκπεπτωκὼς, ἀνάγεται εἰς αὐτὸν σπουδῇ τοῦ αὐτοῦ Καισαρείας, Κύριλλος ὁ θαυμάσιος, ὃς καὶ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως τὸ πρότερον διάπυρος ἐραστὴς ἦν· καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τοῦ Μάξιμον μὲν τὸ ὁμοούσιον πρεσβεύοντα τοῦ θρόνου ἐκπεσεῖν, Κύριλλον δὲ πρὸς ἀρειανῶν ἀντὶ Μαξίμου καταστῆναι πρόεδρον τῆς ἁγίας Σιών· λέγει δὲ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνακομιδὴν Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος λόγῳ (2) οὕτως· ἦν δὲ ὁ Κύριλλος ἐκ μεταμελείας τῷ ὁμοουσίῳ προσθέμενος· οὗτος καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ σαφῶν ὑπὲρ τοῦ ὀρθοῦ ἀγωνιζόμενος δόγματος, καὶ συγγράμματα δὲ πλεῖστα καὶ πάσης ὠφελείας γέμοντα τῇ τῶν ὀρθοδόξων καταλέλοιπεν ἐκκλησίᾳ· οὗτος οὐ μόνον οὐκ ἀπόβλητος γέγονε τῷ ἐπιβῆναι τοῦ θρόνου, ἔτι ζῶντος τοῦ ἱεροῦ Μαξίμου καὶ ἐν ἐξορίᾳ ὑπὲρ τοῦ ὀρθοῦ διάγοντος λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐπαινετός πάνυ καὶ ἀποδεκτός· ἕνα γὰρ τῶν ἁγίων ἡ ἐκκλησία καὶ τοῦτον πλουτοῦσα σεμνύνεται.

(1) Immo *Acacii*. Anonymus vero baroccianus episcopi caesariensis nomen reticet.

(2) In sanctum Stephanum duae extant laudationes Nysseni, una in priscis editionibus, altera ex codice vaticano a cl. Zacagnio edita. Neutra tamen loquitur de translatione reliquiarum eius: quare nec verba a Methodio citata in iis leguntur. Superest ergo ut tertia Nysseni oratio de s. Stephano detegatur.

ter brevem imperii eius periodum. Sed de his hactenus. Nunc alia subtexere placet.

17. Hierosolymorum patriarcha et confessor Maximus, postquam, congregata palaestina synodo, magnum Athanasium Antiochia profectum atque ad suam urbem accedentem in communionem accepit, qui iam decretum Constantii imperatoris nactus erat Antiochiae, quo sede sua deponebatur; propter Eusebii caesariensis in Palaestina episcopi calumnias, ipse quoque Maximus sede sua detrahitur; habetque successorem, adnitente eodem Caesariensi, Cyrillum illum mirificum, qui antea fervidus Arii adsecla fuerat: quae res cum aliunde constat, tum inde etiam, quod Maximus homousianus honore excidit, Cyrillus autem ab Arianis ad sanctae urbis pontificatum promotus est pro Maximo. Porro divus Gregorius nyssenus in oratione de reliquiarum Stephani protomartyris translatione sic ait: *Cyrillus post resipiscentiam, vocabulum HOMOUSION admittebat.* Hic secundae etiam praesens synodo pro recto dogmate depugnavit; et plurima atque utilissima scripta orthodoxae ecclesiae reliquit. Iam vero hic Cyrillus non solum ecclesia eiectus non est, propterea quod sedem occupavisset, vivente adhuc Maximo et recti dogmatis causa exulante, verum etiam laudatissimus fuit atque pergratus: namque et hunc in sanctorum numero ecclesia recensere gloriatur.

18. Quid porro magnus inter confessores Meletius? Nonne Sebastiae, et mox Berrhoeae syrae, postremo Antiochiae magnae sacras infulas ab Arianis accepit? nonne his ipse favebat navabatque operam? nonne horum placita firmare satagebat, quorum favore pontificatus apicem adeptus erat? Verumtamen quidam vestrae sectae homines mecum colloquentes summa cum stultitia adfirmabant, se

quidem Meletium Antiochiae episcopum, Germanum confessorem, Proclum Cyzico translatum Constantinopolim, simulque Gregorium theologum, exceptione quadam et quasi gratiose, episcopos agnoscere, non tamen ut genuinos praesules. Ita ne vos cuncti reapse iudicatis? an potius eos qui sic irreligiose loquuntur, vos quoque quotquot pii estis, pari nobiscum contemptu aversamini? sanctos autem hos homines veneratione prosequimini, non exceptione quadam et quasi gratiose, sed ut veros reapse veritatis patronos, legitimosque ecclesiae ministros? Verumtamen quid hac in re agere velitis, ipsi demum constituite. Dei quidem ecclesia praedictos viros ceu genuinos antistites, rectae nostrae fidei magistros ac defensores ubique praedicat eisque gloriatur. Atque ita vincit omnem haeresin; et horum freta magisterio atque exemplis malitiam illorum aversatur ac procul abiicit, qui sub religionis obtentu fidelium corpus nituntur discindere.

19. Divus certe Chrysostomus de Meletii antiocheni episcopi sacris manibus primo quidem regenerationis sacrum lavacrum, postea diaconatus quoque accepit ordinem: quamquam probe sciebat, magnum Eustathium in exilio inter plurimas miserias versari, rectae fidei causa. Is etiam utrumque laudationibus exornavit, Meletium inquam atque Eustathium; rixarum indecentium stultarumque contentionum amatores praeclare contemnens; nec non excogitatas ad hominibus appellationes contra decorum atque officium. Quippe illi Meletianos appellabant adversarios suos; hi rursus Eustathianos illos vocitabant. Quae flagitia doctissimus quoque sacrae rei Basilius iampridem detestans, flagitiosos miserabatur. Quare et ad magnum Athanasium sic scribebat. *Antiochiae morbus magno medico indiget: eius enim ecclesiae etsi vitalia sana sunt,*

ιη. Τί δὲ ϗ Μελέτιος ὁ μέγας ἐν ὁμολογηταῖς, ὁ Σεβαστείας ϗ Βεῤῥοίας τῆς κατὰ Συρίαν, ϗ τελευταῖον Ἀντιοχείας τὸν μεγάλης τὸν θρόνον πιστεύεται πρὸς ἀρειανῶν; οὐ συμπράκτωρ αὐτοῖς ϗ συναγωνιστὴς ὢν, ϗ τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς κρατύνειν ἐπείγετο; οἷς ϗ τὸν ὑψηλὸν τοῦτον θρόνον δίκαιος ἐκρίθη λαβεῖν; ϗ γὰρ τινὲς τοῦ ὑμετέρου φρονήματος ποτὲ εἰς λόγους ἐλθόντες ἐμοὶ, διαβεβαιούμενοι ἔφασκον μεθ' ὅσης ἂν τις εἴποι τῆς ἀπονοίας, ὅτι Μελέτιον τὸν Ἀντιοχείας, Γερμανὸν τὸν ὁμολογητὴν, ϗ Πρόκλον τὸν ἐκ Κυζίκου μετατεθέντα εἰς πόλιν τὴν βασιλεύουσαν, ϗ σὺν τούτοις Γρηγόριον τὸν θεολόγον φωνὴν, μετὰ διακρίσεως καὶ χάριν δεχόμεθα, ἀλλ' οὐχ ὡς γνησίους ἀρχιερατεύσαντας· ἆρ' οὖν τοῦτο δοκεῖ ϗ πᾶσιν ὑμῖν; ἢ τοὺς εἰπόντας δυσσεβῶς ταῦτα, ϗ ὑμῶν ὁπόσοι τὰ θεῖα ἐστὲ εὐλαβέστεροι, καταπτύετε ὡς ἡμεῖς, τὸ σέβας τοῖς ἁγίοις προνέμοντες, οὐ κατ' οἰκονομίαν χάριν οὐδὲ διάκρισιν, ἀλλ' ὡς γνησίοις τῆς ἀληθείας προστάταις, ϗ νομίμως τὴν ἐκκλησίαν ἱερατεύσασιν· ἀλλ' ὅπερ μὲν πρὸς τοῦθ' ὑμεῖς ἔχειν βούλεσθε, αὐτοὶ ἂν εἰδῆτε· ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία (1) Γνησίους προστάτας ϗ διδασκάλους ϗ προμάχους τοῦ ὀρθοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως λόγου, πανταχοῦ τούτους προβαλλομένη σεμνύνεται, ϗ νικᾷ πᾶσαν αἵρεσιν ϗ πᾶσαν κακόνοιαν τῶν ἐν προσχήματι εὐλαβείας κατατέμνειν τὸ τῶν πιστῶν σῶμα σπουδὴν τιθεμένων, ταῖς τούτων διδαχαῖς τε ϗ πράξεσιν ἀποτρεπομένη ϗ πόῤῥω βάλλουσα.

ιθ. Ὁ μέν τοι γε θεῖος Χρυσόστομος ταῖς Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας χερσὶν ἱεραῖς, πρότερον μὲν τὸ τῆς παλιγγενεσίας θεῖον λουτρὸν, ὕστερον δὲ τὴν τῆς διακονίας χειροτονίαν, ἱερῶς δέχεται· ϗ ταῦτα εἰδὼς τὸν μέγαν Εὐστάθιον ἐν ἐξορίᾳ πλείσταις ὅτι κακώσεσι προσταλαιπωροῦντα, τῆς ὀρθῆς ἕνεκα πίστεως, ὃς ϗ ἀμφοτέρους ἐγκωμίοις ἐτίμησε, Μελέτιον δηλαδὴ ϗ Εὐστάθιον, τοὺς ἀπρεπέσι φιλονεικίαις ἀσέμνοις ϗ ματαίαις ἐνστάσεσιν χαίρειν ἐθέλοντας, θεοφρόνως ἀποῤῥιψάμενος, σὺν ταῖς ἐξ ἀνθρώπων

(1) Deest ἐκκλησία in codice.

ἐπωνυμίαις, ὡς σφίσιν ἔδοξε, ὡς μὴ ὤφελον· οἱ μὲν γὰρ μελιτιανοὺς τοὺς ἀντιδιατιθεμένους ὠνόμαζον· τούτους δ' αὖθις ἐκεῖνοι εὐσταθιανοὺς ἐκάλουν· ταῦτα δὲ καὶ ὁ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος πρότερον μυσαττόμενος, τοὺς πάσχοντας κατελέει· διὸ καὶ πρὸς τὸν μέγαν ἔγραψεν Ἀθανάσιον οὕτως· τὰ γὰρ τῆς Ἀντιοχείας ἀῤῥωστήματα, μεγάλου τινὸς ἰατροῦ δέονται· ἥτις περὶ τὰ καίρια ὑγιαίνουσα, περὶ τὰ πρόσωπα σχίζεται· ὁ αὐτὸς καὶ ἐν ἄλλῃ φησὶ τῶν ἐπιστολῶν· ἐγὼ δὲ Μελίτιον οὐκ ἀγνοῶ, ἀλλ' ἔσχεν αὐτὸν ἡ ἐμὴ ἐκκλησία, καὶ ἔχει κοινωνικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἕξει, χάριτι τοῦ κυρίου· καὶ ἐν ἄλλῃ· εἰ τὸ φιλόνεικον ἀφέμενοι πάντες, προστεθεῖεν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ Μελετίῳ· καὶ ἐν ἄλλῃ· μέρος ἐκκλησίας ἐκεῖνο κρίνομεν, τὸ προσκείμενον τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ Μελετίῳ· ἐγκαλούμενος δὲ πρός τινος, ἀπολογεῖται καὶ φησίν· οὐκ οἶδα ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας ἕτερον εἰ μὴ Μελέτιον(1)· καὶ πάντως οὐκ ἀποβαλλόμενος τὸν Εὐστάθιον τοῦτο εἴρηκεν, ἀλλὰ προσεξεπόμενος καὶ ἐντρέπων τοὺς μὴ παραδεχομένους Μελέτιον· ἅμα δὲ καὶ ὡς τούτου τὴν ἐκκλησίαν τέως κατέχοντος καὶ ἰθύνοντος, Εὐσταθίου ἀργοῦντος ἐν ἐξορίᾳ· ἔτι δὲ ἄγχων τοὺς ἐξ Ἀρείου τῷ ῥήματι.

κ. Ὁ δὴ καὶ εἰ μή τι ἄλλο, ἀλλὰ κἂν τοῦτο ἔδει σκοπεῖν καὶ ὑμᾶς· καὶ μὴ ἀποτέμνεσθαι οὕτως ἀκρίτως τὸν τῆς ἡμετέρας καλῶς προϊστάμενον εὐσεβείας, ἁγιώτατον Ἰωσήφ, τὸν ἱερὸν ἡμῶν πατριάρχην· καὶ ἄλλῳ δέ τινι παραινῶν δι' ἐπιστολῆς ὁ μέγας Βασίλειος, ἀφέμενον τὴν τῶν σχισμάτων ἔριν προστεθῆναι Μελετίῳ παρακελεύεται· καὶ τί δεῖ πλειόνων ἡμῖν; οὐχὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μέγας Βασίλειος παρὰ τοῦ Μελετίου τὴν τῶν πρεσβυτέρων (2) χειροτονίαν ἐδέξατο; ἀνάγνωτε τὴν τοῦ Σωκράτους ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, καὶ Ἀμφιλοχίου τοῦ Ἰκονίου εἰς τὸν βίον τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ γνῶτε· χάριν καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου· τῇ πίστει δὲ θαυμαστὸς ἦν ὁ Ἀντώνιος καὶ

vultus tamen laceratur. Idem in alia epistula ait: *ego Meletium non ignoro: usa est enim communione eius ecclesia mea, et adhuc utitur, et cum Domini gratia deinceps utetur.* Et in alia: *si omnes, omissis contentionibus, homini Dei Meletio adhaererent.* Adhuc in alia: *illa ecclesiae membra esse iudicamus, quae cum homine Dei Meletio cohaerent.* Et rursus: *oportet omnes ad hominem Dei Meletium se adiungere.* Reprehensus autem a nescio quo, ita se defendit: *ego Antiochiae episcopum novi neminem nisi Meletium.* Neque omnino sic dixit, quod Eustathium reiiceret, sed ut eos refelleret confunderetque qui Meletium non recipiebant: simul etiam, quia is interim ecclesiam tenebat regebatque, dum Eustathius in exilio otiari cogebatur. Fortasse etiam his verbis dolorem Arianis inurere voluit.

20. Hoc, inquam, saltem exemplum spectare vos oporteret; neque tanta inconsiderantia repudiare sanctissimum Iosephum, praeclarum religionis nostrae ducem, sacrumque nostrum patriarcham. Et alium quemdam per epistulam admonens magnus Basilius, hortatur ut, omissa schismatum discordia, Meletium sequatur. Sed cur plura dicam? Nonne hic magnus Basilius presbyteratus ordinem a Meletio suscepit? Legite Socratis ecclesiasticam historiam, itemque magni Basilii vitam ab Amphilochio iconiensi scriptam, ut rem cognoscatis. In vita quoque sancti Antonii scribitur: *fide autem admirabilis erat Antonius et prorsus orthodoxus: nam neque cum meletianis schismaticis communicavit umquam, quorum noverat improbitatem et apostasiam, neque cum Manichaeis,*

(1) Aliter mox divus Antonius, cui Hieronymus noster consonat in epistula ad Damasum *non novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum.* Consule catalogum episcoporum antiochenorum in collect. vat. T. I. part. II. p. 15. Haec est nimirum episcopalium schismatum natura ut veritas rectumque ius aegre dignoscatur, nec nisi fere tempore inclarescat, quod idcirco Pindarus ait *omnium rerum sapientissimum.*

(2) Immo diaconum factum a Meletio Basilium dicit Socrates lib. IV. 26, ut certe in editionibus legitur.

neque cum aliis quibusvis haereticis partium amore versabatur, nisi forte aliquando commonendi causa. Et paulo infra ait biographus. *Cum suprema monita discipulis daret, mandabat ipsis ne cum Meletianis schismaticis versarentur; nostis enim, inquit, illorum improbitatem profanamque haeresim: item ne cum Arianis communicarent.* Rursumque paulo post. *Mementote, inquit, quas audistis a me, admonitionum: nullaque vobis cum Meletianis schismaticis communio sit, neque omnino cum Arianis haereticis: scitis enim quomodo et ego eiusmodi consortia vitaverim.* A sancto ergo Antonio cognoscite, extra ecclesiam vos esse, o schismatici; neque vos oportere a nobis recipi, nisi sincera paenitentia tangamini, fiatisque ecclesiae filii per conversionem, velut sacri quoque decernunt canones. Illud etiam animadvertite, quod nempe Meletianos Antonius haereticos appellavit dicens, *nostis enim illorum improbam profanamque haeresim.* Sic etiam apostolus haereseos nomine schismata indigitat in epistula ad Corinthios etc.

εὐσεβής· οὔτε γὰρ τοῖς μελετιανοῖς τοῖς σχισματικοῖς ποτὲ ἐκοινώνησεν εἰδὼς αὐτῶν τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἀποστασίαν, οὔτε μανιχαίοις, ἢ ἄλλοις τισὶν αἱρετικοῖς ὡμίλει φιλονείκως, ἢ μόνον ἄχρι νουθεσίας· καὶ μετά τινα νουθετῶν τοῖς μαθηταῖς τὰ τελευταῖα ἤδη, ἐνετέλλετο αὐτοῖς μὴ ἐγγίζειν μελετιανοῖς σχισματικοῖς· οἴδατε γάρ φησιν αὐτῶν τὴν πονηρίαν καὶ βέβηλον αἵρεσιν· μήτε κοινωνίαν ἔχειν πρὸς τοὺς ἀρειανούς· καὶ μετά τινα· μνημονεύετέ φησιν ὧν ἠκούσατε παρ' ἐμοῦ παραινέσεων· καὶ μηδεμία κοινωνία ἔστω ὑμῖν πρὸς τοὺς σχισματικοὺς μελετιανούς, μήθ' ὅλως πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἀρειανούς (1)· οἴδατε γάρ φησι πῶς κἀγὼ τούτους ἐξετρεπόμην· διδάχθητε καὶ παρὰ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, ὅτι ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἐστὲ ὑμεῖς οἱ σχισματικοί· καὶ οὐκ ἔστι δίκαιον δέχεσθαι παρ' ἡμῶν εἰς κοινωνίαν ὑμᾶς, ἂν μὴ γνησίως μετανοήσητε, καὶ τέκνα τῆς ἐκκλησίας γίνησθε διὰ μετανοίας· καθὼς καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι δοκεῖ· ἅμα δὲ σημειώσασθε, καὶ ὅτι τοὺς μελετιανοὺς σχισματικοὺς ὄντας, αἱρετικοὺς ἐκάλεσεν· οἴδατε γάρ φησιν αὐτῶν τὴν πονηρίαν καὶ βέβηλον αἵρεσιν· οὕτω καὶ ὁ ἀπόστολος αἱρέσεις τὰ σχίσματα, ἐν τῇ πρὸς κορινθίους καλεῖ. κ. τ. λ. (2).

(1) Idcirco cum Arianis Meletiani coniunguntur quia Meletius ab Arianis promotus fuerat, ut ait, praeter Methodium etiam Hieronymus in chronico. Ceteroquin si magnus Athanasius (praeter Basilium) cum Meletio communicare optabat, ut ex Basilii epistolis noscimus, id prorsus Meletium ab arianismo liberare videtur. Et quidem delusos fuisse Arianos, qui Meletium consentire secum putabant, ait auctor catalogi episcoporum retro citatus.

(2) Hactenus Methodius visus mihi est utilis propter ea quae ex ecclesiastica sedium orientalium historia defloravit. Reliqua erant in codice usque ad opusculi finem perpauca.

VICTORINI PHILOSOPHI

IN EPISTULAM PAULI AD GALATAS

LIBER PRIMUS INCIPIT.

Epistula ad Galatas missa dicitur ab apostolo ab Epheso civitate: et idcirco quidam illam praemittunt epistulam, hanc ordinant consequentem. Summa autem huius epistulae haec est: errare Galatas quod ad evangelium fidei, quod est in Christo, adiungant iudaismum, corporali intellectu observantes sabbatum, et circumcisionem, item cetera opera quae ex lege perceperant. His rebus motus Paulus scribit hanc epistulam, eos volens corrigere et a iudaismo revocare, ut fidem tantum in Christum servent, et a Christo spem habeant salutis et promissionum eius: scilicet quod ex operibus legis nemo salvetur. Ut refutet ergo ista quae adiungunt, confirmare vult evangelium suum. Ut autem det auctoritatem evangelio suo, adhibet principia dicens, se esse apostolum non ab hominibus neque per hominem. His divisionibus, quod evangelium revelatione susceperit iudaeus, et acriter iudaeus; quod post triennium Hierosolymam ad Petrum venerit; quod quindecim diebus cum eo fuerit; quod Hierosolymam post quatuordecim annos redierit: quibus omnibus hoc ostendit, nihil se ab his didicisse vel propter exiguam praesentiam, vel propter longam absentiam. Confirmata igitur auctoritate quod a Deo susceperit evangelium (a) domino nostro Iesu Christo, subiungit ipsa praecepta, id est non esse iungendum corporalem intellectum iudaismi: et id se dicit olim ostendisse et egisse, cum ageret etiam contra Petrum. Deinde exsequitur hoc ipsum, asserens unum esse evangelium quod ipse docuit, et longe errare eos qui iudaismi praecepta iungunt et observationem. Haec igitur quemadmodum tractet, suo loco dividemus: interim ad principium epistulae revertamur.

" Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum CAP. I. V. 1.
" Christum et Deum patrem, qui suscitavit illum a mortuis, et qui mecum
" sunt omnes fratres ecclesiae Galatiae ". Ordo in principio sententiae hic est, Paulus apostolus, et qui mecum sunt omnes fratres, ecclesiae Galatiae. Et hic se laudat apostolus, non ab hominibus missum neque per hominem, sed per dominum Christum et Deum Patrem qui suscitavit illum a mortuis; ostendens quis, cum quibus, et quibus scribat: et cum soleat de se tantum profiteri Paulus apostolus Romanis, Corinthiis; ut oneraret Galatas, et in errore gravi notaret, coniunxit secum etiam omnes fratres qui cum eo erant, quod et ipsi illis

(a) Ita codices sine copula *et*; quamquam Paulus in textu dicit *per Iesum Christum et Deum patrem.*

scribant, faciens eis pudorem quod contra omnes sentiunt."Non ab hominibus neque per hominem „ quo maiorem vim faciat praeceptorum suorum et evangelii quod adnunciat. Quippe correcturus Galatas dicit se non apostolum esse aut ab hominibus aut per hominem, sed esse per Iesum Christum et Deum patrem. Ergo credendum mihi, et habenda fides : et verum evangelium est quod profero; quippe per Iesum Christum et Deum patrem. Apostolus ergo inquit non ab hominibus neque per homines; quoniam non per apostolos, de quibus dicit quia et paucos dies cum ipsis fuit, et quia dexteras sibi dederunt: nihil ergo ab ipsis didicit. Neque per hominem vel per prophetam aliquem, ut ambigue (a); neque per Christum hominem, sed per Christum qui in homine: Christus enim et Deus et homo. " Non ab hominibus neque per hominem „. Cum dicit ab hominibus, significare videtur Matthiam, qui ab hominibus didicit: hic enim suppositus est in locum proditoris; ergo ab hominibus didicit. Quod autem dixit neque per hominem, intelligit quod non missus aut doctus est ab homine, sed per Iesum Christum, scilicet Deum. Ergo in eo quod dixit non ab hominibus, apostolos innuit; quoniam apostolus Paulus, sicuti probavit, a nullo apostolo, qui cum Christo fuit, aliquid didicit. Item ne, cum per Christum didicerit, negare videatur, ut quidam haereticus blasphemus, quod fuerit homo Christus; adiiciens non per hominem, quid illud sit subiungit, dicendo sed per Iesum Christum et Deum patrem. Cum negavit utique per hominem, et subiunxit per Christum, intelligi licet per Deum Christum. Sed quoniam subiunxit per Deum patrem, idcirco quidam vix a Paulo nominatum Deum dicunt Christum. Verum in multis locis probavimus Deum dictum etiam a Paulo. Etiam hic quoque intelligi licet: etenim si dictum est non per hominem, et subiunctum sed per Christum, intelligendum est quod et Christus Deus est. Quoniam tamen Deus quae facit, per Christum facit, sicuti multis ostendimus, idcirco dictum per Christum, et Deum patrem qui excitavit illum a mortuis. Utique ne diceretur, quo modo per Christum didicisti qui Christum non sequutus es, et Christus mortuus est? addidit, quod resuscitaverit Deus Christum a mortuis. Ergo Christus me docuit, qui resuscitatus est a mortuis; resuscitatus autem Dei patris virtute. Quod sit hoc mysterium resuscitati filii a mortuis saepe exposuimus; saepe, cum occasio erit, dicemus. Et qui mecum sunt omnes fratres. Ordinem iam supra huius sensus ostendit Paulus apostolus " et qui mecum sunt omnes fratres „. Quid subiungitur? ecclesiae Galatiae.

v. 3. Servata consuetudine qua addimus aut salutem aut aliquid tale " gratia vobis et pax a Deo patre, et domino nostro Iesu Christo, qui se dedit pro peccatis nostris ut liberaret nos de praesenti saeculo malo secundum voluntatem Dei et patris nostri, cui est gloria in saecula saeculo-

(a) Ita se habent codices.

„ rum „. Memores simus quid in epistula agat hac apostolus; quoniam Galatas reprehendit, et corrigere cupit, ut in Christum fidem habeant, et ab ipso solo spem salutis, spem aeternitatis expectent, remissionem peccatorum; et omnino ne sibi credant prodesse vel opera legis vel sabbata vel circumcisionem. Ergo in principio pacem illis precatur et gratiam a Deo: et deinde adiunxit a Christo, quia in Christo sunt omnia nostra bona: et probat in Christo esse omnia, et per Christum omnia, cum dicit " qui se dedit pro pecca- v. 4.
„ tis nostris, ut liberaret nos de praesenti saeculo malo „. Ergo ipsius beneficio, ipsius gratia, a Deo quidem patre, sed passione eius, nos de praesenti saeculo maligno liberamur; et liberamur per Christum, sed virtute Dei, Dei scilicet cui est gloria per omnem aeternitatem. Si igitur Deus aeternus, et gloria eius in aeternum. Et ex Dei voluntate Christus mysterio functus, pro peccatis nostris se dedit, ut nos liberaret omnes, liberatio ex Dei voluntate per Christum est. Quod si per Christum est, ultra nihil quaerendum, et vana sunt illa, quae Galatae adiungunt, idest iudaismus, opera legis, et sabbati observatio, et circumcisio.

" Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gra- v. 6.
„ tiam in aliud evangelium „. Cum evangelium certum sit quod adnunciat apostolus Paulus, id est Christum Dei filium virtutem Dei in salutem (a) omnibus credentibus sive graecis sive iudaeis; nihilque praeterea, sed omnem spem salutis, et gratiae Dei circa nos in fide esse circa Christum, ut eum credamus Dei filium esse, pro nobis passum esse, resurrexisse, exinde nos quoque resurgere, cum remissione peccatorum; quod est verum evangelium, quod adnunciat Paulus; siquis aliud adiungit, idest iudaismum et circumcisionem et sabbati observationem et cetera, peccat huiusmodi, atque alienus a veritate est. Cum igitur Galatae adiungendum putaverint iudaismum ad evangelium apostoli; ideo, ait, " miror quod sic tam cito transferimini „. Primum enim peccatum est cito transferri: non enim habet rationem cum cito aliquid transfertur: et deinde quod transfertur, quoniam ab aliquo transfertur. Videamus ergo a quo " ab eo, inquit, qui vos vocavit in gratiam „. Etenim Christus qui pro nobis omnibus passus est, in gratiam nos vocavit, si in ipsum credamus; non enim magnum est gratiam eius consequi, si modo eum sequamur credentes mysterio suo ista praestitisse; et id gratis, et sine labore, et sine magnis operibus. Hoc cum sit nobis ab eo praestitum, cito ab eo transferri, magnum est mirandi argumentum, ut transferri maluerint in aliud evangelium, sociantes iudaismi disciplinam. Unum autem est evangelium, solumque unum, Christum credere Dei filium esse, Christum cum passione sua et adventu in carne et resurrectione ac passione solvisse omnia peccata, vicisse mortem, corruptionem omnem exterminasse: hoc est solum evangelium. Ideo adiungit

(a) Ita codd. sine verbo.

" quod non est aliud ,,: solum enim illud est, quod supra diximus: aliud enim
non est, neque ex operibus mereri salutem, neque ex sabbati observatione,
neque ex circumcisione evangelium est, id est salus nostra.
v. 7. " Nisi si aliqui sunt qui vos conturbant, et volunt convertere evange-
lium Christi ,,. Dicit ergo quorumdam opera fieri non ex veritate, ut cum vo-
lunt vos conturbare, et quasi minus docti sitis, vos docere. Convertunt
evangelium Christi, cum evangelium non sit nisi Christi. Illud vero quod ex
operibus est aut ex circumcisione, Christi non est: etenim ista carnaliter
intellecta Christi non sunt; si autem spiritaliter intelleguntur (a) ut circumcisio
sit cordis, et omnia quae in carne sunt, spiritaliter intellegantur, haec in-
quam Christi evangelium sunt. Porro autem qui ad opera, et ad ea quae
sunt carnalia descendunt, Christi evangelium non habent. Ergo qui vos ob-
servare vel sabbatum vel neomenias vel circumcisionem vel cetera quae o-
peribus fiunt, volunt et iubent, isti Christi evangelium non habent: unde vo-
lunt vos convertere a Christi evangelio. Porro autem cum in Christum credi-
deritis, et in Christo omnia speranda, volunt vos conturbare dum aliud sua-
v. 8. dent. " Sed et si nos vel angelus de caelo vobis evangelizaverit praeter quam
quod evangelizavimus vobis, anathema sit ,,. Acrius ac vehementius coactum
sensum coniunxit, errare omnes, si praeter evangelium Christi quid adnuntia-
verint; siquid nos ipsi, quibus iam credidistis, vel amplius angelus, licet
angelus de caelo, aliter evangelizaverit vobis, aliter scilicet, praeter evan-
gelium Christi, quod quidem nos evangelizavimus, anathema sit; hoc enim
dixit praeter quam quod evangelizavimus vobis. Et mihi ergo, si aliter evan-
gelizavero, et angelo qui de caelo sit, si inquit aliter enunciaverit quam
nos semel enunciavimus vobis, sit anathema; idest, quod supra exposuimus,
repudietur: et sit ille sine praemio, immo magis cum poena malefacti sui.
v. 9. " Sicuti praediximus ,,. Potest videri quia et in superioribus tale aliquid
praedixerit, ut anathema sit illis qui aliter praedicant evangelium: sed ideo
dixit, sicuti praediximus ut adiiceret " et nunc iterum dico ,, ut de hoc ipso
quod nuper dixit intellegatur sicuti praediximus, et nunc iterum admoneo.
Quid? illud, quod supra dictum est, si quis vobis evangelizaverit, praeter
quam quod accepistis, anathema sit: idest sive ego aliter praedixero et e-
nunciavero evangelium, sive angelus, sive quilibet alius, anathema sit. Ad-
icit autem fortiorem rationem quia non hoc quod agit, ideo agit, ut homini-
bus suadeat, sed ut mysterium compleat, quod ei mandatum est. Sic enim
v. 10. adiungit: " modo enim hominibus suadeo an Deo ,,? non enim inquit hoc quod
ago, ago propterea ut hominibus suadeam, sed suadeo ante dominum Deum,
cui velim placere, ut id quod mandatum est exsequar. Graecus aliter ha-
bet, modo enim ἀνθρώπους πείθω ἢ τὸν Θεόν (1)? Hoc est non evangelizo ho-

(a) Ita antiquior codex non per i sed per e, quae reapse est germana palaeographia.

(1) Graecum textum (ut certe est in codice) a latino differre mihi non persuadet Victorinus.

mines, neque quae hominum sunt, sed Deum. Persuadere enim non homines volo, sed Deum Christum. Ergo et sic habeo necessitatem et metum vera dicendi, et non alia et alia dicendi. " Aut quaero hominibus placere ? „ Non enim ea ago quae pro hominum commoditate sint, ut hominibus placeam, sed ut placeam Deo in eo quod obsequium praesto, et mandata compleo. Fortius autem adiungit illud quod dicit " si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem „. Etenim placere hominibus, sicuti multis rebus ostenditur, non est gratiam Dei mereri. Si quis ex operibus putat agendam vitam, hominibus placet, adhuc gratiam non meretur. " Quod si ho„ minibus placerem. „ Ergo si vellem, inquit, hominibus placere, " Christi servus non essem „ idest non a Christo redemptus essem. Hoc est enim servum esse Christi, ut redemptus per eius passionem, a mundo atque a dominis mundi et carnis liberatus, iam Christum dominum habeam, et eius servus sim. Itaque qui hominibus placere vult, a Christo redemptus non est, et servit mundi dominis, cum hominibus placet: servus autem Christi fit qui est redemptus a servitute in libertatem: hoc est enim servum Christi esse, liberum esse a servitio mundano: is servus Christi est, qui redemptus, ut diximus, nescit illam servitutem; quae plena libertas est.

" Notum enim facio vobis evangelium, quod evangelizatum a me, quia V. 11.
„ non est secundum hominem. „ Sive, ut supra dixit, quod non ab hominibus neque per hominem apostolus sit, et nunc hoc dixit quia non secundum hominem. Etenim apostolus nunciat, id est evangelizat, quod est Dei filium praedicat Christum salvatorem omnium, per quem omnia facta sunt: et hoc ego non secundum hominem dico, idest non ab homine acceptum. Sive quia ipse ille salvator non homo est, ita ut quidam putant (1); neque quia in hominem missus, idcirco homo; sed Deus mysterio carnem sumens ad carnem vincendam, sicut multis dictum atque tractatum, homo factus est (2). Non ergo, inquit, secundum hominem evangelizavi vobis. " Notum ergo facio fratres „ qui erratis, et ad hominem defcrimini et deportamini carnaliter sentiendo, observando sabbata, circumcisionem, et cetera; evangelium meum non secundum hominem est, idest ut de homine agatur, idest de carne, sed secundum virtutem animae. Omne enim mysterium ideo actum est, ut non eo modo sentiamus, quomodo secundum hominem sentiunt quidam, omnia carnaliter accipiendo: sed ipse subiunxit quid intelligi velit, quia
non secundum hominem: " neque enim ego ab homine accepi illud, neque V. 12.
„ doctus sum, sed per revelationem Iesu Christi „. Non ergo secundum hominem evangelizavi, quia non ab homine accepi. Ergo si aliud est accipere ab homine, aliud erit secundum hominem: et item si aliud est non ab

(1) Scilicet non homo tantummodo est, ut quidam haeretici existimant.

(2) Verba *homo factus est* addita fuerunt in margine; postea vero deleta.

homine accepi, aliud erit non secundum hominem: unde intelligi licet secundum hominem, ut corporaliter sentias; quippe cum hoc accipiat argumentum, quia non ab homine accepi. Si enim mihi homo ista tradidisset, secundum hominem acciperem, ut omnia secundum carnem intelligerem; nunc vero quod evangelizo, non secundum hominem accipiendum est; idest non carnaliter sed spiritaliter: quippe cum hoc sit argumentum, quod non accepi (a). Si enim a spiritu accepi, et a spiritu doctus sum, spiritaliter debeo intelligere: et hoc erit non secundum hominem. Denique quid subiungit? "sed revelatum est mihi, inquit, a Christo Iesu". Plus autem fidei habet quod revelatum dixit, quam si doceatur. Etenim homines docent, et quasi rationibus asserunt aliquid; revelatio autem, ipsarum rerum visio est; quod utique plus est. Quis autem revelavit? Iesus Christus. Non enim ita accipere debent illi, qui iam Christum sequuntur, ut ab homine intellegant acceptum, cum dictum esset, revelavit Iesus Christus, et Galatae iam acceperunt et Deum et Dei filium. Reliqua quae adiungunt, ab homine sunt, vel ab his qui illis suaserunt, vel ab ipso Moyse, qui legem dedit. Ipse quidem a Deo accepit, verum illi parum intelligentes, omnia carnaliter sentiunt. Ita tantum est mali! Etenim Moyses accepit legem hanc, et credidit: at vero apostolus revelatum sibi esse dixit, et hoc exponit.

v. 13. "Audistis enim conversationem meam aliquando in iudaismo, quia supra „ modum persequebar ecclesiam Dei et expugnabam, et proficiebam in iu„ daismo supra multos coaetaneos meos in genere meo abundantius zela„ tor (b) existens paternarum traditionum". Summa huius de se narrandi haec est, uti doceat non se ab hominibus neque per hominem didicisse, sed a Deo atque a Iesu Christo: quae quidem res ad illud proficit, ut aliter Galatae non sentiant, neque adiungendum aliquid putent ad id evangelium quod eis adnunciavit Paulus; in Christum fidem suscipiendam, et credendum quod ipse salutem dat, et alius nullus: neque ex operibus salutem dari neque ex circumcisione vel sabbati observatione hoc esse evangelium, neque aliud accipi praeterea debere, quod Galatae acceperunt. Hoc ut facile probet, adiungit, uti dixi, de se narrationem, quid fuerit, quemadmodum conversus sit; postea quam conversus a iudaismo in Christum coepit credere, quae egerit: et quod omnia haec non ab hominibus didicerit; si quidem neque Petrum vidi nisi iam paratus et doctus, neque aliquem apostolorum. Nam primo, inquit, iudaeus fui; ergo contrarius: neque ab ipsis didici, quippe cum contra eos sit, quod in evangelio de Christo dicitur. Ergo fui iudaeus multa faciens contra ecclesiam; nihil ergo a iudaeis didici. Postea quam autem conversus sum, et per gratiam suam Deus revelare filium suum in me coepit; coepi, inquit, evangelizare inter gentes.

(a) Supplendum videtur *ab homine*. (b) Cod. 1. *dum lator*, 2. *cum lator*, sed deletur ibidem *cum*; 3. *lator*.

Deinde se ostendit non sibi pepercisse nec venisse se Hierosolymam, ne forte ibi didicerit ab apostolis. Sed "recessi, inquit, in Ara-" biam: inde Damascum redii: deinde post tres annos Hierosolymam ve-" ni". Ecce iam evangelizat, et Christum docet. Non ergo ab hominibus haec didicit: post triennium enim venit Hierosolymam. Deinde ergo vidit Petrum, et XV diebus cum eo fuit. Quando ergo didicit a Petro aut discere potuit? Deinde neminem, inquit, vidi apostolorum nisi Iacobum fratrem Domini. In quo illud utique ostendit, a nullo se didicisse, cum et cum Petro paucis diebus fuerit: et Iacobum videns fratrem Domini, magis confirmavit a Iacobo so non potuisse discere; si quidem ea in evangelio habet Paulus; contra Iacobus non haec, ut post docebimus. Deinde isse se ad partes Syriae dicit et Ciliciae; omnibus tamen iam se ecclesiis et iudaeis notum fuisse, quod cum iudaeus fuisset, etiam evangelium sequeretur et evangelizaret.

Post haec narrat, post quatuordecim annos venisse se Hierosolymam. Unde ergo didicit haec quae evangelizat? non ab hominibus, neque per hominem, sed per revelationem. Exposui, inquit, illis omnibus evangelium, quod praedico inter gentes. Deinde etiam apostolis ego magis narravi evangelium, non illi me docuerunt. Ubi et quantum per dissimulationem fecerit, docet, ut evangelium obtineret: si quidem iudaismi particulam acceperit ex necessitate, ut veritas evangelii permaneret, quod loco suo quid sit docebimus. Inde evangelium unum, et Petrum et se habere dicit; sed Petrum ut evangelizet iudaeis, se ut gentibus; et hoc sibi per revelationem datum; et haec officia divisa esse a Deo et domino nostro Iesu Christo: ipse enim in ambobus operatus est: quod confirmaverunt sententiam suam eamdem esse Petrus et Iohannes cum apostolo Paulo et cum Barnaba; et consenserunt ut isti gentibus evangelizarent, illi iudaeis. Maximum autem illud et fiduciae suae et scientiae et revelationis et evangelii sui adiungit et memorat, quod integre Petrum dicit egisse ante quam a Iacobo quidam venerunt: deinde postea quam venerunt, mutatus est: et hoc ipsum quod reprehenderit Paulus, et eum revicerit. Mutatus autem fuerat ut non ederet cum gentibus, et iudaeis cibis uteretur. Hoc a se dicit reprehensum quippe cum ante quam venissent a Iacobo, cum gentibus vivebat: postea timens veluti Iacobi legatos, cum iudaeis vixerit; etenim Iacobus admixto iudaismo Christum evangelizabat, quod negat hic faciendum. Si ergo iam hoc et reprehensum est, et in Petro cum ita ageret convictum atque superatum (a) et confirmatum; utique etiam isti Galatae, cum hoc facere coeperint, corrigendi et commutandi sunt: scilicet ut hi per fidem in Iesum Christum credentes iustificentur ex fide non ex operibus legis.

(a) Ita codex antiquior; at duo reliqui *separatum*.

Huc usque ratio de se: deinde admonitio et enarratio est satis utilis et commoda ad id quod agere cupit, ut Galatas corrigat, ne sequentes iudaismum, evangelium non sequantur; quod unum est, et in Christum veram fidem habere, et ab eo iustificari, non ex operibus legis. Post haec dat alia argumenta, quia ex Christo iustificatio fit non ex lege neque ex operibus; et est ista omnis lectio, quam supra dixi, usque ad illum locum, qui incipit ita, " si autem quaerentes iustificari in Christo, inveniemur et ipsi ,, peccatores; ergo Christus peccati minister est? et reliqua. Sed nunc ad narrationem (quae quare suscepta sit diximus) de sua persona redeamus. " Audi- ,, stis, inquit, conversationem meam aliquando in iudaismo ,,. Ne novam rem de se narrare videatur, audistis inquit vitam meam: hoc enim dixit conversationem: actum scitis vivendi, quem actum habebam aliquando cum in iudaismo eram, et quemadmodum agebam, quia supra modum persequebar ecclesiam Dei. Non solum, inquit, iudaeus eram, et legem sequebar, sed contra persequebar ecclesiam et impugnabam. Ergo qui talis eram ut persequerer ecclesiam, non possum hodie qui conversus sum a iudaismo ecclesiam persequi, quam persequebar; non possum, inquam, probare ut et iudaismum sequar, et ecclesiam persequar: simulque, et quod supra dixi, in iudaismo nihil intellexi neque accepi quod ad ecclesiam pertinebat. Non ergo ab hominibus doctus sum: expugnabam ergo ecclesiam: parum est expugnabam: quid adiecit? et proficiebam in iudaismo supra multos coaetaneos meos in genere meo abundantius: et cum haberem collegas, aeque omnes vincerem cupiditate, et professione in iudaismo: et abundantius agerem, idest fortior ac vehementior ad iudaismum adserendum essem: aemulator existens paternarum traditionum ut eodem modo traditiones paternas, idest lectiones iudaismi et legis, exponerem et traderem. Aemulus, idest imitator, et quasi concertatione quadam; qui et idem esse vellem quales fuerunt vel patres mei vel ipsae traditiones.

v. 15. Haec igitur cum fuerit vita, unde conversio tanta? Subiungit " sed ,, cum placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meae, et vocavit per ,, gratiam suam ut revelaret filium suum in me, ut evangelizarem illum in ,, gentibus ,,. Ordo est, " sed cum placuit Deo revelare filium suum in me ,,. Quid est autem placuit Deo revelare filium suum in me? idest ut ego cognoscerem Christum: prius enim est ut cognoscat, deinde ut evangelizet. Sic " qui me, inquit, separavit de utero matris meae ,, idest nasci me fecit. Item " et vocavit me per gratiam suam ,,; id est ut ad gratiam suam venirem Deumque cognoscerem, evocavit: nemo enim cognoscit Deum, nisi qui vocatus est. Vocavit ergo me, et placuit ei ut revelaret filium suum in me; ut ego, inquit, cognoscerem, et sic deinde ut eum evangelizarem inter gentes. Hoc postea quam placuit, quid sequutum est? " continuo non adquievi carni et sanguini. Ergo re-

(1) Cod. pergere.

velatum, inquit, mihi est quod evangelizo. Et omnino laboravi carnaliter. Hic enim labor non est. Nam si divina nunciat, et ea quae gratiam Dei habent animo labor non est, sed labor carnis et sanguinis, idest discurrere, ferre itineris laborem, provincias et gentes peragrare." Non autem acquievi inquit carni, et sanguini ,,. Caro enim et sanguis homo exterior totus est. "Neque veni Hierosolymam ad praecessores meos apostolos ,,. Hinc enim videri potuit ab hominibus vel per homines didicisse si Hierosolymam pregeret, et cum maioribus et praecessoribus diu viveret. Non, inquit, ivi ad apostolos praecessores meos, non ab ipsis didici; sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum. Hoc est quod accepit per revelationem a Deo, ut evangelizaret inter gentes. Abii, inquit, in Arabiam. Quam longum iter! et cum redit Damascum, quam diversum? Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum. Ergo iam tribus annis evangelizaverat inter gentes. Quid utique, nisi quod a Deo acceperat, ut Christum revelatum sibi gentibus evangelizaret? Post tres, inquit, annos Hierosolymam veni. Deinde subiungit causam, videre Petrum. Etenim si in Petro fundamentum ecclesiae positum est, ut in evangelio dictum; cui revelata erant omnia Paulus scivit videre se debere Petrum; quasi eum, cui tanta auctoritas a Christo data esset, non ut ab eo aliquid disceret (1). Denique quid subiungit? " et mansi apud eum diebus quindecim ,,. Ergo mansi tantum. Numquid paucis diebus tantam istam de Deo scientiam tam parvo tempore a Petro potui discere? " Alium autem apostolorum neminem vidi, nisi Iacobum fratrem Domini ,,. Magna doctrina etiam hoc adiunxit magnoque ingenio: primo quod ita dixit, apostolorum neminem alium vidi: nam Iacobum apostolum Symmachiani faciunt quasi duodecimum (2): et hunc sequuntur qui ad dominum nostrum Iesum Christum adiungunt iudaismi observantiam (3): quamquam etiam Iesum Christum fatentur: dicunt enim eum ipsum Adam esse, et esse animam generalem, et alia huiusmodi blasphema. Ergo hic Paulus negavit Iacobum apostolum (4), dicendo " alium autem apostolorum neminem vi-

(1) Locus insignis pro Petri auctoritate, quam etiam sapientissimi in Ecclesia doctores revereri apprime debent.

(2) Notabilis admodum est hic Victorini locus de haereticis symmachianis; adiungendusque paucis illis veterum auctoritatibus, quas ob huius haereseos tradendam notitiam, collegit Fabricius in scholiis ad Philastrium cap. LXIII.

(3) Iacobum indulsisse conversis ex iudaismo christianis, ut mosaicos ritus partim saltem sectarentur, constat ex actibus apost. XXI. 20, ubi Paulus ad Iacobum senioresque Hierosolymis versantes introductus, audivit eos sibi dicentes: *vides, frater, quot millia sunt in Iudaeis, qui crediderunt, et omnes aemulatores sunt legis.* Idem tamen Iacobus in concilio apostolico (act. XV. 13.) secutus erat Petri sententiam, ne videlicet ii saltem qui ex ethnicis accedebant ad Christum, iugo legis mosaicae subiicerentur.

(4) Quaestio inter viros ecclesiasticos diu ventilata num Iacobus, qui primus Hierosolymorum episcopus fuit, fraterque Domini dictus, e collegio duodecim apostolorum sit, nec ne. Quae rursus quaestio ex alia controversia pendet, utrum tres Iacobi fuerint an tantum duo; qua super re docte disputavit inter ceteros Florentinius ad martyrolog. hieronym. dissertatione illa qua tres Iacobos fuisse contendit. Victorinus certe noster Iacobum episcopum hierosolymitanum e numero apostolorum eximit: consequenterque tres Iacobos admittit: nam Iacobi duo recensentur diserte inter apostolos act. I. 13.

di ,, quod neminem apostolorum alium vidisse se dixit, nisi Iacobum. Et causa, quare Iacobum, adiecta est " fratrem Domini ,, qui frater est habitus secundum carnem. Cum autem fratrem dixit, apostolum negavit. Videndus autem hic fuerat honorifice. Sed neque a Iacobo aliquid discere potuit, quippe cum alia sentiat. At neque a Petro, vel quod paucis diebus cum Petro moratus est; vel quod Iacobus apostolus non est, et in haeresi sit (1). Adiecit autem " et Iacobum ,,. Vidi ergo nominatim quid Iacobus tractet et evangelizet: et tamen quoniam cognita mihi est ista blasphemia (2), repudiata a me est, sicut et a vobis, o Galatae, repudianda. Non enim potestis dicere, negas Iacobum, et inde ea quaé nos sequimur repudias, quia non vidisti Iacobum. Adiecit ergo " vidi et Iacobum ,, Nec error est: quem Iacobum fratrem inquit Domini, id est auctorem sententiae vestrae. Ita nihil apud me valuit. Et cum non secutus sim, et novi eius sententiam. Quia ergo nihil mihi incognitum est, nec ille valuit persuadere, frustra vos eum sequimini (3).
v. 20. " Quae autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior ,,. De-
ferenda fides erat etiam iure iurando. His enim, qui iam erraverunt a fide,
ea inquit quae scribo vobis non mentior, ecce coram Deo omnia profiteor
v. 21. me narrare, quemadmodum gesta sunt. " Deinde veni in partes Syriae et Ci-

(1) Nemo heic scandalum inconsulte paliatur. Non enim Victorinus infami sensu heic haeresim dicit, sed grammatico et naturali. Ecce enim in concilio apostolico (act. XV. 5) *surrexerunt quidam de haeresi Pharisaeorum, qui crediderant, dicentes quia oportet circumcidi, praecipere quoque servare legem Moysi.*

(2) Damnatam fuisse a Petro in concilio apostolico sententiam de retinendis in christiana professione mosaicis ritibus, eique decreto primum omnium adsensisse Iacobum, tradunt actus apostolici cap. XV. Ob id blasphema sententia evasit; videlicet siquis ethnicos ad baptismum accedentes Mosi obtemperare cogeret. Porro a blasphemia longissime aberat Iacobus, qui nonnisi iudaeos conversos passus est oeconomiâ quadam retinere ritus patrios. Nonne etiam Alexandriae iudaizantem in primordiis ecclesiam narrat Hieronymus de vir. ill. cap. VIII? Quid quod ipse Paulus aliquando necessitati cessit v. gr. cum Timotheum circumcidit?

(3) Ita se habet hic locus in antiquiore codice otthoboniano, a quo duo reliqui Victorini codices derivati fuerunt. Sed enim vetustior is codex manum emendatoris interdum expertus est; quae modo in marginibus scripsit *lege caute*; modo etiam, quamquam raro, textui vim intulit, deletis nempe antiquis particulis (quae tamen omnes sub litura adhuc leguntur) diversis autem in ora libri suppositis. Has autem emendationes receperunt in textum reliqui duo codices; ita ut genuinum et sine interpolatione textum codex unus aliquando suppeditet, quem ego semper exprimendum curavi. Cave tamen potes factam esse in vaticana bibliotheca interpolationem: namque hic codex otthobonianus nonnisi anno MDCCXLIX, beneficio Benedicti XIV, in pontificiam bibliothecam est illatus; manus autem interpolantis adeo vetustior hac aetate est, ut mihi ad saeculi XV. initium referenda videatur. Igitur qui codicem interpolavit, ita scripsit hoc loco in codicis ora: *non ergo hic Paulus asserit Iacobum apostolum, dicendo alium autem apostolum vidi neminem, nisi Iacobum. Cur autem adiecit fratrem Domini? quia frater est illius habitus: videndus autem hic fuerat honorifice. Sed neque a Iacobo aliquid discere potuit, quippe cum alia sentiat. At neque a Petro, vel quod paucis diebus cum Petro moratus est; vel quod Iacobus apostolus in ea sententia est, ut servet legalia; quae quidem a me repudiata est, sicut a vobis, o Galatae, repudianda est. Non enim potestis dicere, ea quae nos sequimur, repudias, quia Iacobum non vidisti. Adiecit ergo, vidi et Iacobum fratrem Domini auctorem sententiae vestrae. Scilicet ita nihil apud me valuit, ut cum non sim secutus, licet eius noverim sententiam. Quia ergo nihil mihi incognitum est, nec ille valuit persuadere, frustra vos eum sequimini.*

liciae „ hoc est evangelizare per gentes. " Eram autem ignotus facie ecclesiis V. 22.
Iudaeae , quae snut in Christo „. Idest iam notum erat evangelium paene omnibus ecclesiis Iudaeae , quod ego adnunciabam (quae tamen Iudaea est in Christo , non in iudaismo Iudaeorum.) Multae autem ecclesiae sunt in Christo , quibus omnibus erat notum evangelium , quod de Christo habet. " Eram tamen ipse ignotus facie „. His ergo omnibus , quid ostendit? iam se evangelium suum
omnibus persuasisse , etiam cum absens esset." Tantummodo audiebant quod is , V. 23.
„ qui persequebatur nos aliquando , nunc evangelizat fidem „. Hoc et miraculo dicit fuisse omnibus , quod utique et esse debet ad miraculum : audiebant, inquit , omnes quod ego qui iudaeus fuissem , qui persequerer christianos et ecclesias aliquando , nunc evangelizarem fidem , idest ut omnes haberent fidem in Christum : quam fidem antea denegabat , quam aliquando expugnabat. Miraculum ergo erat ut hodie evangelizaret fidem , qui aliquando ex-
pugnaverat; quod ipse fecerat. " Et in me , inquit , magnificabant Domi- V. 24.
num „. Quia omnes iam capiebant virtutem Dei , et magnificum Deum dicebant , quod ego conversus essem ; et expugnator qui fueram , nunc essem praedicator. Sic fiebat ut magnificarent Deum in me ; idest magnum dicerent , qui conversa subito mente praedicarem dominum Christum , scilicet quem ego antea expugnabam. Quid enim tam magnificum , quam vincí mentem , et accipere contrariam et praedicare eam quam ante expugnaras fidem? Quod si ita est , ergo et vos nihil aliud sequi debetis , nisi quod vobis evangelizat fidem Christi.

" Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum CAP. II.
„ Barnaba , assumpto et Tito „. Semel enim ante , post triennium ; nunc post V. 1.
annos quatuordecim iterum , inquit , ascendi. Ergo evangelium a me gentibus enunciatum , per revelationem accepi , non ab hominibus neque per hominem didici. " Cum Barnaba et assumpto Tito „. Hos utique ut testes habet , per quos probat evangelium suum per revelationem sibi datum ; si quidem Barnabas mecum , inquit , ascendit ; assumpsit etiam Titum ; quorum
fides probata omnibus et evangelium. " Ascendi autem secundum revelatio- V. 2.
„ nem , et exposui illis evangelium quod praedico inter gentes „. Magnis argumentis probare nititur evangelium ex revelatione sibi datum , quod inter gentes praedicaret a Deo esse : nam ascendi , inquit , Hierosolymam secundum revelationem ; ut etiam docerem omnes ; etiam ipsos Iudaeos : exposui , inquit , omnibus evangelium quod praedico inter gentes. In quo intelligitur , ex eo quod nemo contradixit , nemo restitit , hoc verum esse evangelium et unum : siquidem hoc quod praedico , inquit , inter gentes exposui in Hierosolyma . Sed potuit ignorare populus . Quid adiecit? " seorsum autem his „ qui firmamenta videbantur esse „. Idest per quos mandata Dei trade-

bantur et evangelium , ut apostolis ceterisque ; his inquit seorsum exposui evangelium quod praedico inter gentes , ut si quid esset quod aliter traderent , corrigerent , vel quod ipse aliter traderem , emendarent. Haec igitur causa fuit cur ascenderem Hierosolymam : et propterea mihi revelatum est ut ascenderem , quo facilius cognosceretur bonum evangelium , et meum inter gentes , et illorum inter Iudaeos. Quod autem seorsum illis ostendit , est , ut Iudaeos de medio tollerent , et inter se mysteria communicarent ipsi , qui noverant. Quibus omnibus cum fuisset una sententia atque unum evangelium , quid persuadere nititur ? nihil novi addere debere , nihilque coniungere. Unde peccant hodie Galatae sequendo iudaismum et disciplinam vel circumcisionis vel sabbati vel rerum ceterarum , " Ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem ,,. Idest ne non integre evangelizarem : si enim minus aliquid evangelizavi , in vacuum cucurri , aut in vacuum nunc etiam curro. Si enim prodest circumcisio , sabbati observatio , rerumque ceterarum , non erit ex gratia Christi salus , et in vacuum curritur.

v. 3. " Sed neque Titus qui mecum erat graecus compulsus est circumcidi ,,. Illud
explicat , nihil omnino actum esse ab his qui pseudo-apostoli sunt , idest ab
his qui evangelio Pauli , hoc est nuntio de filio Dei Christo , per quem est
fides et certa salus , huic inquam evangelio adiungendum putant esse , cir-
cumcidi , observare sabbatum , et cetera ; haec , inquam , non valuisse ait ; ne-
que persuasum esse Tito , qui utique , inquit , graecus erat , id est paganus , ut
compelleretur circumcidi , ac propterea non tamen illi persuasum est , neque
ipsi quidem ausi sunt illum compellere. Ita consensus apostolo factus est de
evangelio omnium , qui apud Hierosolymam fuerunt. Unde peccant Galatae ,
v. 4. qui novum istud adiungendum putant. " Sed propter subinductos falsos fratres ,
,, qui subintraverunt auscultare libertatem nostram , quam habemus in Christo ,
,, ut nos in servitutem redigerent , ad horam cessimus subiectioni ,,. Quidam haec
sic legunt " nec ad horam cessimus subiectioni (1) ,, et est sensus integer cum su-
periori , ut neque graecus Titus compulsus sit circumcidi , nec tamen nos ces-
simus vel ad horam subiectioni ; idest ut in aliquibus cederemus. Quoniam
v. 5. tamen in plurimis codicibus et latinis et graecis (2) ista sententia est , " ad horam
cessimus subiectioni ,, idest fecimus quae illis facienda videbantur , sed non ut
semper sequeremur ; multis modis probatur legendum ita esse , ad horam cessi-
mus subiectioni ; primum quia vere cessit ; nam et Timotheum circumcidit prop-
ter Iudaeos , ut ait in actibus apostolorum (3). Ergo mentiri non debuit aposto-
lus. Deinde nec ad horam quis diceret , si negare opus fuerat omnino fac-
tum. Et certe si Petro restitit , quid est hic nec ad horam cessimus ? Item

(1) Sic est in editione Pauli vulgata.

(2) Huiuscemodi varietatem ex patribus collectam exhibet Wetstenius in scholiis criticis ad hunc locum. Consule etiam Sabatierium.

(3) Cap. XVI. 3.

si supradictum neque Titus, qui mecum erat graecus, compulsus est circumcidi; nou ergo in omnibus nec semper aut multum; postremo propter inductos fratres, qui erant miscentes iudaismum christianismo. Et hinc propter Iudaeos declaravit certe semper consilium suum, ut aliquando cederet, etiam his rebus quae verae sunt. Nam hinc ille sensus est, qui iudaeus ut Iudaeos lucrifacerem, et cetera huiusmodi. Ergo nunc propter subinductos falsos fratres (quoniam multi pseudo-apostoli, quos falsos fratres dicit) quidam coeperunt addere, subintrare persuasionibus suis, atque auscultare libertatem verborum apostolicorum; idest intrare cupiebant nos. An veri apostoli tamen Christi? an temptabant libertatem nostram quam habemus in Christo? Cum ergo illorum consilium videremus, ut nos inducerent in servitutem, ad horam quidem cessimus subiectioni, idest ad breve tempus ut aliqua faceremus. Non hoc cuicumque, sed perfecto et in fide corroborato permissum intelligere debemus, ut propter Christum aliqua faciat que extra regulam sunt; dummodo ea, quae facit, prosint legi, idest ut animae liberentur. Et id multis in locis probatum, et a Paulo gestum ostendemus, uti cedat non verae regulae; exinde corrigat, atque inducat ad veram regulam multos. Hinc et illud est quod concedit et secundas nuptias, et quod ipsas nuptias (1), et quod etiam cibos et omnes cibos: et idolothytos cibos quamquam prohibeat, fiducia tamen et certae fidei concedit. Cum enim Christus in animo sit, et Christus nutriatur per fidem in nobis, cedere ad tempus regulae non verae periculum non est; si modo tamen hoc ideo faciamus, ut eos adducere ad veram regulam ipsa prima societate possimus. Denique sic subiungit "cessimus subiectioni, sed ad „ horam, ut veritas evangelii permaneat apud vos „; vos qui a nobis instructi. O Galatae, non cessimus, ut et vos faciatis, sed ut illis satisfieret atque inducerentur ad veram regulam, et apud vos veritas evangelii ut permaneret.

"Ab his autem qui videntur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil „ mea interest, Deus hominis faciem non accipit.) „ Ita positum "ab his „ quasi ex his qui videntur esse aliquid, vel ab his qui ab ipsis provenerunt pseudo-apostoli (a), tamen aliquid essent, idest mutarentur, sequerentur iam evangelium. Quicumque igitur nunc videntur esse aliqnid, et ab his orti sunt, ut ante tales fuerint, nunc vero integri, (hoc est enim esse aliquid): quales ante fuerint, idest aliquando, nihil inquit mea interest: sufficit enim mihi qualis sit, neque curo qualis ante fuerit. Et adiungit causam "Deus „ enim hominis faciem nou accipit „ sed mentem, sed fidem: utrum graecus, utrum iudaeus, utrum aliquid fuerit, non hoc Deus accipit, sed quid v. 6.

(a) Codd. *pseudo—apostolis*; sed tamen postrema *s* videtur expuncta in antiquiore codice.

(1) In ora codicis antiquioris adnotatur *caute lege*.

sit; et an fidem susceperit et evangelium: non enim in praeiudicio veritatis acceptat Deus personam: neque ego illos accepi, qui dicebantur columnae esse. Hoc est ergo quod ait: mihi enim qui aliquid existimantur esse, nihil contulerunt, hoc est nihil me docuerunt, nihil addiderunt, sed evangelium meum probaverunt. Ergo, et vobis nihil debuit addi ad evangelium, quod
v. 7. vobis pronunciavi. " Sed magis contra cum vidissent quoniam creditum est
8. 9. „ mihi evangelium praeputii sicut Petro circumcisionis; qui operatus est Pe-
„ tro in apostolatum circumcisionis operatus est mihi in gentibus: et co-
„ gnita gratia quae data est mihi „ Petrus et Iohannes (1), qui videbantur columnae esse, dexteras dederunt. Ordo: mihi illi praecipui viri Petrus et Iohannes et Iacobus, qui columnae esse videbantur, dexteras dederunt; idest consensum commodarunt, cum viderent mihi creditum esse evangelium praeputii, idest per gentes eodem modo creditum, ut Petro evangelium creditum est circumcisionis ut evangelizaret per Iudaeos. Quare autem creditum mihi sicut illis, subiunctum est " qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi in gentibus „: idest unus Deus atque idem Deus ipse operatus est ut Petrus evangelizaret Iudaeis, et mihi ut ego evangelizarem gentibus: qua gratia cognita, quae data est mihi, quod et ego pari modo per gentes apostolus factus sum Dei gratia; coactus Petrus et Iacobus et Iohannes, qui videbantur columnae esse, idest qui sustentabant ecclesiam, ut columnae sustentant culmina et cetera; isti, inquam, tales vel tanti dexteras mihi dederunt, idest copulaverunt amicitiam et pacem et firmitatem, et unum evangelium se habere pronunciaverunt. Vos ergo, Galatae, peccatis; et neque meum sequimini evangelium, neque Petri, Iacobi, Iohannis, qui columnae sunt ecclesiae, dum additis ea quae a nullo adprobata. Hoc enim agit in hac omni narratione, peccare Galatas, addendo ad fidem in Christum, observationem legis iudaicae et sabbati et circumcisionis.

" Et Barnabae societatis. „ Non mihi tantum dexteras dederunt societatis, sed etiam Barnabae, qui mecum fuit socius. Plus autem adiecit, ne videretur sibi tantum creditum. Verum autem probatum est evangelium Pauli, si probatum est et Barnabae, qui comes fuit Pauli; cui data est societas per dexteras ab his qui in Hierosolymis apostolatum gerebant, et evangelium nuntiabant Iudaeis. Unum verum probat esse evangelium apud omnes, et Galatas errare. " Ut nos in gentibus, ipsi autem in circumcisione praedicarent „. Ad hoc dexteras dederunt, consensum commodantes in evangelium et mihi et Barnabae, ut nos praedicaremus in gentibus, ipsi autem Iudaeis, hoc est in circumcisione, evangelium praedicarent. " Tantummodo ut pauperum memores
v. 10. essemus „. Ita si quid corrigendum esset, corrigerent et monerent: si quidem

(1) Addendus est *Iacobus*.

quod addendum putavissent, adiecissem. Quid tamen illud " ut pauperum memores essemus? „ In omni epistula sua Paulus ita agit. Cum igitur ista tractarent Paulus et Barnabas cum Iohanne et Petro et Iacobo, admissum evangelium est eodem modo, ut tradit Paulus, et confirmatum est. De hac tantummodo disputatione non admitti opera ad salutem, non libenter audierunt: monuerunt tamen ut memores tantum pauperum essemus(a). Ita et ipsum consentiunt, non ibi esse spem salutis, si in pauperes opera(b) efficiamus(1); sed tantummodo quid admonent ut memores essemus pauperum; non uti consumamus omnem actionem nostram, sed non habentibus id quod possumus habere commodemus. " Memores tantum ut simus pauperum „. Non in hoc curam et sollicitudinem ponamus, totamque virtutem salutis nostrae retinendae. Ita paene correctus in hoc est et admonitus, tamen non. fatetur: ut memores essemus, inquit, non ut hoc ageremus, sed ut in memoria haberemus; quod est minus quam in hoc operam ponere, et hoc solum complere. " Quod etiam sollicitus fui etiam hoc ipsum facere „. Plus adiecit ut etiam de hoc praeter evangelium, quod praedicabat, habuerit sollicitudinem, ut circa pauperes memor esset, et quodcumque posset praestaret. Etiamsi revera pauper nullus est, si modo fidem servans, et in Deum credens divitias expectat salvationis suae. Nam victus praesens, et parvus est et sufficiens, et qui non magnopere constet vel praestanti vel accipienti.

" Cum autem venisset Petrus in Antiochiam, in faciem illi restiti, quoniam v. 11.
reprehensus (c) erat „. Non solum, inquit, evangelium meum probatum est ab his
apostolis, qui erant in Hierusalem, neque solum admonitus sum, ut pauperum
memor essem, quod bene officium est, necessarium tamen; quod ipsum implevimus, et sollicitus fui hoc ipsum ut facerem; verum etiam, inquit, peccatum
Petri non tacui; in quo libertatem suam ostendit, et fiduciam de evangelio
suo, si quidem quod aliter fiebat a Petro, reprehendit. Rursusque etiam illud quod utique Petrus reprehensus magis erumperet reprehendere, si quid
in me vitii esset; meque si non recte agerem in evangelio, proderet; et laesus non parceret. Cum in Antiochiam, inquit, venisset Petrus, non per ecclesiam
loquutus sum et apud plebem, sed in faciem illi restiti, idest aperte con- v. 12.
tradixi. Et unde fiducia fuit? non ipse eum reprehendit, sed reprehensum
ab omnibus arguit et accusat, quoniam reprehensus erat. Ergo et ille populi
iudicio peccavit, et accusatus est; et populus siquid in me peccati esset,
pari modo reprehenderet, sicut illum reprehendit." Prius enim quam venirent qui-
„ dam ab Iacobo, cum gentibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat se ti-

(a) Codd. *essent*. (b) Codd. *operas*. (c) Ita codd.

(1) Videlicet sine recta fide vel sine gratia Dei. Legendus autem Bellarminus est, qui hanc quaestionem plenissime et acutissime tractat de iustif. lib. I. cap. XIX. sqq.

„ mens eos qui erant ex circumcisione. Et consenserunt cum illo et ceteri „ Iudaei, ita ut Barnabas consentiret simulationi eorum „. Aperte ipsum peccatum explicat, quid fecisset. Quod quidem peccatum se reprehendisse dicit in Petro, fortasse nunc tacuisset: suffecerat enim correctum esse Petrum reprehensione populi, et aperta huius accusatione: sed quoniam prodest, et ad epistulam maxime necessarium, idcirco narratur. Ubi duo agit; primum quoniam evangelium suum privatum non esset reprehensum, et ipse cum reprehenderet Petrum nihil a Petro reprehensionis audierit; tunc deinde illud quod dixi maxime necessarium est, uti quoniam Galatae, omisso evangelio primo, regulae evangelii adiiciendum aliquid (a) putabant, ut et sabbatum observarent, et circumcisionem, et eodem modo viverent ut Iudaei; hoc quoniam Galatae faciunt, ideirco haec epistula ad illos scribitur: unde optime narratur, quia id ipsum a Paulo reprehensum est in Petro, et populus reprehendit: unde colligitur et hos quoque peccare. Quomodo autem vel quid admiserit Petrus, sic subiungit per narrationem: prius enim, inquit, ante quam venirent quidam a Iacobo, cum gentibus edebat tenens evangelium integrum, et regulam eius, ut aequaliter de Christo adnuncietur et Iudaeis et gentibus, et non observetur cibus Iudaeorum, sed vivatur simpliciter more gentium. Hoc prius, inquit, faciebat Petrus ante quam ab Iacobo venirent quidam. Iacobus enim frater Domini, qui (b) auctor est ad Symmachianos (c), primus apud Hierosolymam sibi hoc adsumendum putavit, uti et Christum praedicaret, et viveret ut Iudaei, omnia faciens quae Iudaeorum lex praecipit, idest quae sibi Iudaei observanda intellexerunt. Ab Iacobo ergo quidam cum venissent ad Petrum; veritus, inquit, et timens subtraxit se ne cum gentibus ederet. Sed hoc reprehendit quod antea cum gentibus edebat, et nunc subtraxit se, timens eos qui erant ex circumcisione, idest homines ab Iacobo venientes.

Atque id parum est quod ipse faciebat; inde (d) magnum peccatum, quod alii illi consentiebant. " Et consenserunt eum illo et ceteri Iudaei „. Sic accipiamus hic Iudaeos qui iam tamen Christum acceperant, ut consentirent illi, et Christum accipientes, et iudaicam disciplinam et observantiam; nisi enim hoc accipiamus, quid erit " consenserunt illi „ si illi suo more viventes secundum iudaicam disciplinam agerent? Sed qui iam evangelium perceperant Christo credendo, quemadmodum et ipse prius cum gentibus edebat, postea illo subtrahente se, et timente eos qui venerant ab Iacobo (quos timebat scilicet ex circumcisione viros) ita ceteri consenserunt, ut non cum gentibus viverent, sed cum circumcisione, idest cum Iudaeis et ipsi qui Iudaei erant antea. " Ita ut et Barnabas consentiret simulationi eorum „. Ita inquit male simulaverant cum Iudaeis

(a) Codd. pro *aliquid* habet *ad vitam*. (b) Codd. *quia*. (c) Ita codd. Ego vero malim *auctor est Symmachianis*. Porro non Iacobus haeresim symmachianam peperit, sed eum sibi Symmachiani auctorem calumniose assumpserunt. Recule p. 9. (d) Codd. *unde*.

vivere, dimissis gentibus, ut Barnabas consentiret illis: de quo supra dictum quod socius sit Pauli, et evangelium integre tenet: consensit tamen illis, et illorum simulationi. Quid igitur intellegimus simulationem? Nam etiam Petrus, et Barnabas et ceteri Iudaei vere transierant in hoc ut et iudaica disciplina vitam agerent, sed ad tempus propter praesentes, et simularent: et idcirco, inquit, et Barnabas consensit eorum simulationi. Ita accipiendum: nam neque Petrus neque ceteri transierant ad iudaicam disciplinam, sed ad tempus consenserant; quod quidem aliquotiens fit simulata consensione: verumtamen unde peccabat Petrus? quia non ille (a) ad inducendos Iudaeos ista finxerat, ut consentiret illis; quod fecit ipse Paulus, et fecisse se gloriatur, ut consentiret Iudaeis, sed ut illos lucrifaceret: sed quod Petrus (b) simulavit quidem, in eo tamen peccavit, quod subtrahebat se timens eos qui erant ex circumcisione. Propter timorem igitur cum simularet seque abstineret a gentibus, ipsi simulationi et Barnabas consentiret, idcirco inquit ego aperte restiti, et eum accusavi, non recte propter timorem illum ita simulasse.

Deinde sic subsequitur. "Sed cum vidissem quoniam non recte ingrediuntur v. 14.
ad veritatem evangelii „. Tenebant quidem evangelium et integre tenebant, et intellegebant non ita vivendum quemadmodum vivunt ex circumcisione; sed quoniam simulabant, idcirco male evangelium interpretabantur, et male ad veritatem evangelii non recta via pergebant. Hoc ergo cum viderem, dixi Petro coram omnibus: id est quod supra dixit in faciem restiti; et aperte dixi, et coram omnibus dixi: si tu cum sis iudaeus gentiliter vivis, quomodo gentes cogis iudaizare? Utique intellexit etiam Paulus Petrum simulasse propter metum, ut non cum gentibus viveret. Itaque non hoc illi obiicit; quia dicere poterat ille, simulavi. Quid igitur obiecit illi? vixisti cum gentibus, et vivis cum gentibus: si enim ad tempus consensionem habes, sine dubio gentiliter vivis: quoniam simulatio decipit multos, peccas: cogis enim gentes iudaizare. Ita et intellexisse ostendit consensisse Petrum Iudaeis, sed simulatione; et tamen illum peccare, primo quia timuit eos qui venerant; deinde quia ceteri fallebantur et cogebantur iudaizare, non intellegentes illum simulare. Hoc ergo colligit, et dixisse memorat: si (c) tu, Petre, cum sis iudaeus gentiliter vivis, idest cum gentibus vivis, quomodo ipsas gentes cogis iudaizare? idest iudaicam disciplinam agere et in cibis et in observationibus?

" Nos natura Iudaei, et non ex gentibus, peccatores; scientes quia non iusti-
„ ficatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Christi Iesu: et nos in Christo v. 15.
„ Iesu credimus, ut iustificemur ex fide, et non ex operibus legis: quoniam ex ope-
„ ribus non iustificatur omnis caro „. Adhuc pars orationis est ipsius Pauli accusantis Petrum et ad eum loquentis quod non recte iudaismo consentiret, et sic induceret gentes iudaizare. Nos, inquit, Iudaei, idest ego et tu Petre, et cete-

(a) Codd. *unde aliquod non ad inducendos illos*, pro *quia non ille*. (b) Cod. *in Petro*. (c) Codd. *quare* pro *si*.

ri qui peccatores sumus (1) non tamen ex gentibus, sed Iudaei sumus, nempe
in Christum fidem sumimus, qua utique ratione cum Iudaei essemus; scilicet
quia scimus non iustificari hominem ex operibus legis sed iustificari per fi-
dem, et fidem Iesu Christi; cum hoc igitur sciremus, nos inquit in Chri-
sto Iesu credidimus, et credimus, ut iustificemur ex fide non ex operibus le-
gis; quia ex operibus legis, non iustificatur omnis caro, idest homo qui in
carne est. Ergo si hoc scientes credidimus per fidem iustificationem fieri,
utique erramus, si nunc ad iudaismum redimus, ex quo transivimus, ut non
ex operibus iustificemur sed ex fide, et fide in Christum: ipsa enim fides sola (2)
iustificationem dat et santificationem. Ita quaelibet caro sive iudaei sive ex gentibus
non ex operibus neque observatione legis Iudaeorum, sed iustificatur ex fide.

v. 17. " Si autem quaerentes iustificari in Christo, inveniemur et ipsi peccatores,
" ergo et Christus peccati minister est "? Etenim peccatores cum sint Iudaei, et
peccatores non ex gentibus, et cum accepta fide in Christo agimus quod Iudaei
agunt, qui ideo in Christum fidem sumimus, quia non ex operibus legis
iustificari intelleximus hominem, in qua (3) volumus iustificari in Christo; obser-
vantes legis opera, peccatores efficimur: iam fit ut Christus peccati mini-
ster sit; quem ideo accepimus, ne peccaremus; nunc accepto ipso, cum ad
peccata redeamus, idest iudaizemus, factus est Christus peccati minister?
Sed hoc inquit absit: idest non ita oportet sentire, non ita agere, ut Chri-
v. 18. stus peccati minister sit, qui ideo passus est ut peccatum interiret. " Si enim
" quae destruxi, iterum haec aedifico, praevaricatorem me constituo ". Cum enim
credidi iudaeus in Christo, destruxi legem et legis opera: nunc autem post
credulitatem in Christum si revertor atque ago legis opera, aedifico quae
destruxi, et sum iam praevaricator, qui contra facio quam utilitas et virtus et
causa postulat. Cuius autem praevaricator sum? non legis, sed Christi: man-
data enim Christi in praevaricationem traho, si ad iudaismum revertor, et
ea observare incipio quae condempnavi observanda; quia intellexi non ex ipsis
iustificari hominem, sed ex Christo.

v. 19. " Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam ". Potest
videri duas leges dixisse Paulus, unam Christi alteram Moysi, ut ipsi
legi mortuum se dicat, quae fuit Iudaeis data, per legem quae a Chris-
to data sit: ut hoc sit, per legem legi mortuus sum; idest per legem
Christi mortuus sum legi Iudaeorum ante datae. Potest autem videri, quod fre-

(1) Notabile dictum, quod demonstrat Victorinum posuisse comma ante *peccatores* in textu suprascripto Pauli, secus ac est in vulgata editione, ubi *peccatores* respicit *gentes*.

(2) Ita loquutos alios quoque patres aliquot scimus, quos recenset explicatque Bellarminus lib. cit. cap. XXV. Ego vero nolo nunc ingredi pelagus controversiae de iustificatione. Ecce tamen sacer Iacobus ep. cap. II. *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est off. rens filium suum super altare? vides quoniam fides cooperabatur operibus eius, et ex operibus fides consummata est? - Ex operibus iustificatur homo et non ex fide tantum.*

(3) Subintellige *fide*.

quenter ait Paulus, sed et ipse Salvator, ut idcirco duas leges hinc nominaverit, quoniam eadem ipsa velut duplex est, una cum carnaliter, altera cum spiritaliter, intellegitur. Ante autem carnaliter intellegebatur; et ex operibus et ex circumcisione et ceteris observationibus carnaliter intellectis legi serviebatur: at postea quam Salvator verum et spiritale lumen apparuit, intellegi lex coepit spiritaliter; facta velut alia, cum eadem ipsa lex sit. Ergo erit sensus: ego enim per legem quae nunc spiritaliter intellegitur, legi mortuus sum; illi scilicet legi, quae carnaliter intellegebatur. Et cum ita sit, quia tamen spiritaliter intellego legem, mortuus sum legi carnali, ut Deo vivam. Sic enim Deo quis vivit cum praecepta illa in lege posita non carnaliter intellegit, sed spiritaliter; idest quid sit vere circumcidi, quid sit verum sabbatum, quid cetera, quae multis locis et tractata sunt et tractabuntur.

" Cum Christo crucifixus sum ,,. Hoc est iam aliam legem accepisse, ut iam homo vetus fixus sit cruci, idest tota caro, idest omnis homo vetus, et desideria carnis. Hoc enim Christus mysterio suo, et mihi egit. Confixi ergo cum Christo sumus cruci. " Vivo autem iam non ego, sed vivit in me Christus ,,. v. 20.
Idest iam spiritus factus sum, spiritaliter intellegendo mandata Dei. Ante totum circa carnem me exhibebam, et eius desideriis vel serviebam vel imperabam, nihil spiritaliter intellegens. Nunc ergo quoniam ipse spiritaliter vivo, vivit in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei et Christi. Hoc est vere spiritaliter vivere, ut cum in carne quis vivat, non propter carnem vivat, neque ex carne, sed vivat Deo et Christo in fide eorum: quod est vivere spiritaliter, de ipso cogitare, ipsum loqui, ipsum credere, ad ipsum desiderio tendere, fugere mundum, exponere omnia quae in mundo sunt ex animo: hoc est fide vivere, a nullo aliud boni sperare quam a Christo et a Deo: hoc est in fide vivere et Dei et Christi, qui me dilexit et tradidit tantum beneficium, ut se pro nobis daret morti et cruci, ac sic nos de peccatis liberaret.

Denique sic subsequitur: " non sum ingratus gratiae Dei ,, ut cum ipse v. 21.
me heredem fecerit per Christum, et Christus se tradiderit pro me, ego dimissa omni spe quam habeo in Christo, redeam ad spem legis ut credam ex operibus legis me iustificari. Hoc est ingratum esse ei qui mihi tantum praestitit, ut pro me se obiiceret, et me a peccatis liberaret per peccata in se punita. " Nam si per legem iustitia est, ergo Christus gratis mor- ,, tuus est ,,. Plena conclusio circa errores Galatarum et eorum qui ad christianismum iudaismum adduut: etenim, inquit, si iustitia est per legem, frustra mortuus est Christus. Si enim ideo mortuus est Christus, quoniam iustificatio non contingebat ex lege, debeo Christum tamen sequi: sin autem etiam post adventum Christi per legem iustificari me credo, non est mortuus Christus propter me, et gratis mortuus est, idest sine causa mor-

tuus est. Pugnat et adversum se ipse, credere in Christum, et legis opera sequi; cum enim lex ex operibus suis non iustificaret hominem, ideirco Christus venit, ut morte sua iustificatio homini fieret: nunc cum ad legem reditus fit post fidem in Christum, gratis videbitur Christus mortuus esse, ut nihil nobis praestiterit; quippe cum iam praestabat hoc lex. Porro autem non praestabat hoc lex; et ideo Christus venit, ut ipse praestaret: ergo non gratis mortuus est Christus; sed per ipsum nobis iustificatio provenit: quod si ita est, ex operibus legis non est iustitia.

CAP. III. " O stulti Galatae quis vos fascinavit, ante quorum oculos Christus
V. 1. „ Iesus proscriptus est (1), et in vobis crucifixus „? Non patiuntur fascinum, nisi qui in bono aliquo pollent, et patiuntur a malignis et invidis: et cum bonum ex evangelio vero accepissent, et in Christum crederent, et eius promissa sperarent, nunc cum adiungere coeperint etiam iudaismi disciplinam, quis, inquit, vos fascinavit, ut a bono vestro recederetis? Estis igitur stulti, idest non intellegentes. Quid autem admiserunt, unde stulti sunt? quod illis persuasum est colere iudaismum. Ergo proscriptus Christus est, idest bona eius distracta et vendita sunt, quae utique in nobis erant, et iudaismi persuasione proscripta sunt, vendita et perdita. Ergo stulti, quorum ante oculos Iesus Christus proscriptus est, ut ea bona in vobis praesentibus perirent, ut pereunt illa quae proscribuntur: quod non restitistis, non repugnastis, et ideirco stulti. Denique et in hac sententia etiam illud est quod in vobis crucifixus est Christus; hoc enim fecerunt et in vobis illi Iudaei, qui vobis persuaserunt ut iudaismum sequeremini, quod fecerunt Christo ut in crucem tollerent: sic et persuadendo vobis iudaismi disciplinam, et vobis Christum crucifixerunt. Stulti ergo vos, Galatae, perdidistis ex vestris animis Christum et eius bona. Nescio quis igitur vos in bonis ves-
V. 2. tris fascinavit. " Hoc solum volo discere a vobis „. Nihil movebo nihil reprehendam; hoc solum, inquit, volo discere, et a vobis discere; " ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei „ quo meliores ad Dei cognitionem esse coepistis? Unde, inquit, provenit vobis accipere spiritum, ex operibus legis, an ex auditu fidei? Cum ergo vobis evangelizavi, ex auditu fidei spiritum accepistis: non ergo ex operibus legis. Aut si non ex operibus legis, quare nunc adiungitis iudaicam disciplinam, ut ex operibus legis spiritum accipere vos credatis, et de Deo sentire, et Deum sperare, cum iam accepistis spiritum ex auditu fidei? idest quod audistis fidem in Christum sequendam? Quod si ex auditu, contra fidem fit cum ex ope-

(1) Notemus lectionem *proscriptus* (pro *praescriptus*) quam alii quoque prisci patres repraesentant.

ribus legis spiritum vos accipere creditis, cum hac sola fide in Christum spiritus detur et datus vobis est.

" Sic stulti estis, ut cum spiritu coeperitis, nunc carne consumemini "? v. 3.
Expressit quid sit ex operibus legis, et quid sit ex auditu fidei: etenim opera legis nihil aliud agunt, nisi ut carni satisfaciant, ex carne adfectum patiantur, carni subveniant. Secundum carnem igitur sapit, qui ex operibus legis iustificari se credit. Vos igitur, inquit, sic estis stulti, sic non intellegentes, dum adiungitis opera ad iustificationem vestram; quod est secundum carnem sapère; ut cum spiritu coeperitis per evangelium a me datum, ut ex auditu fidei in Christum acceperitis spiritum, nunc exitum actus vestri et vitae carne consumetis; idest operibus ad carnem et secundum carnem susceptis? " Tanta passi estis sine causa "? Facile adducit ad patientiam talis oratio, v. 4.
quae reprehendit et monet, et tamen ipsam reprehensionem rursus reprehendit; namque reprehendit quod dixit, tanta passi estis sine causa, subdens " si tamen sine causa ". Monet autem cum dicit, tanta passi estis; ut cum toleraverint multa fortiter cum acciperent fidem, etiam spiritaliter viverent: necessario enim qui spiritaliter incipit vivere, dum abiicit mundana, dum sustinet cum novello suo homine invidiam graecorum et gentium imperitarum, multa necesse est patiatur, quae utique passos dicit Galatas. Verum cum tanta passi sitis, hoc magis dolendum quod sine causa passi non pervenistis ad praemium ex fide, propter quam tanta passi sitis. Ne desperare tamen videretur, quod dixit sine causa, correxit reprehensionem suam dicendo, si tamen sine causa: possunt enim corrigi; ut non sit sine causa quod passi sunt, sed habeant causam perseverationis in fide praemium et confirmationem promissorum ex Christi fide.

" Qui ergo tribuit vobis spiritum, et operatur virtutes in vobis ex v. 5.
" operibus legis operatus est, an ex auditu fidei "? Quoniam supra dixit, tanta passi estis, et exposuit quae passi viderentur, vel talia atque eiusmodi, in eo tamen quod toleraverunt, utique virtutes habuerunt circa tolerantiam: coniungit igitur " qui tribuit vobis spiritum, operatur virtutes in vobis " quibus virtutibus tanta passi estis et tolerastis. Iam ex hoc utique intellegere illos facit, quod operatus sit in his Deus virtutes plurimas: et si operatus est virtutes, tribuit illis spiritum. Ergo confirmato eo quod datus sit illis spiritus, recte procedit interrogatio, utrum ex operibus legis operatus sit Deus in illis virtutes an ex auditu fidei. Utique autem non ex operibus; non enim ulla opera a vobis progressa sunt, sed audistis fidem, et obaudistis fidei; et propterea operatus est in vobis Deus virtutes: et si operatus est, tribuit vobis spiritum: operatus est autem, et tribuit spiritum, si quidem multa et tanta passi estis. Hoc autem sine quare (1)? sine causa?

(1) Nota *quare* substantivum, quod postea barbari, a plebeia latinitate acceptum, passim in scriptis suis frequentaverunt.

Quod tamen correxit, quod non sine causa: nam sperat illos corrigi posse. Redit igitur ad confirmationem quod ex auditu fidei ista omnia eis provenerint: et id approbat, ut numquam mirabile aliquid eveniat et incredibile, nisi obaudiatur fidei evangelii.

Dat igitur similitudinem ex lectione quae continet admirabilia passionum,
quae passi sunt Galatae, et toleraverunt per fidem, ac propterea per spi-
v. 6. ritum datum et virtutem sibi a Deo operatam " sicut Abraham credidit Deo
et reputatum est ei ad iustitiam. In genesi (1) hoc positum quod Abraham cre-
didit Deo, et reputatum est ei ad iustitiam ,,: ita Deus operatur virtutes cum
fides provenerit in hominum animis, et fides ut in Deum credant. " Reputa-
tum est, inquit, Abrahae ad iustitiam, quia credidit Deo ,,. Ergo et vos tan-
ta perpessi estis et tolerastis atque vicistis: et virtutes in vobis operatus est
Deus atque operatur, quia per auditum fidei credidistis Deo. Intellegitur ergo
v. 7. quoniam qui ex fide, hii filii sunt Abrahae. Semini enim Abrahae promissa sunt
multa; ipse autem ex fide acceptus est ad iustitiam. Ergo quicumque sunt
ex fide, hii sunt filii Abrahae, ut saepe admonuimus. Omne mysterium, quod a
Domino nostro Iesu Christo actum est, fidem solam quaerit: fuit enim pro
nobis actum, et in nostram resurrectionem actum et liberationem, si fidem in
mysterium Christi et in Christum habeamus. Hoc enim praelusit divinitas et
praemisit, ut ex fide homo iustificaretur. Ut reputatum est igitur Abrahae ad
iustitiam, quia fidem habuit; sic et nos, si fidem habemus in Christum eius-
que mysterium, erimus filii Abrahae, idest reputabitur nobis omnis vita (2) ad
iustitiam. Denique sic adiungit: et mysterium circa Abraham idcirco gestum
est, ut ex fide iustificarentur homines, ex fide scilicet in Christum.
v. 8. " Providens autem scriptura quia ex fide iustificat gentes Deus, praedixit
Abrahae,, hoc est prophetae, ut id quod gerebatur circa unum, circa alios pronun-
ciaretur ad futura saecula. Providens, inquit, scriptura, idest quae futura sunt vi-
dens; scriptura, idest prophetia quae scripta est. Quid providens? " quia iustifi-
care habet Deus gentes ex fide ,, idcirco eadem scriptura praedixit Abrahae. Quid
autem praedixit? ex fide iustificari gentes. Denique subiungit exemplum scrip-
turae, quod benedicentur; idest in quo Abraham ad iustitiam reputatus (a) est,
scilicet ex fide. Hoc exemplum de genesi est. Ergo qui ex fide sunt, benedi-
centur, quod est ad iustitiam illis reputabitur; et a Deo benedicentur; be-
nedicentur autem a Deo iustificati: iustificari autem est liberari a lege ser-
vitutis. Ergo hii qui ex fide benedicentur, quia ex fide benedictus est Abra-
ham, benedicentur. Totum igitur fides est. Hoc ad Galatas quemadmodum
revocatur? scilicet quoniam tantum ex fide non ex operibus benedictio pro-

(a) Ita codd.

(1) Cap. XV. 6.
(2) En Victorinus agnoscit ad iustitiam nobis reputari vitam bene actam post fidem susceptam.

venit et iustificatio. Illi igitur erraverunt, qui praeter fidem quam acceperunt in Iesum Christum dominum nostrum, adiungendam etiam legem putaverunt et praecepta legis, idest ut ex operibus iustificationem crederent. Denique ita adiungit, ut et contrarium doceat, ex operibus quid proveniat; ne veluti hoc aestiment Galatae, et fidem retinere credant in Christum, et nihilominus prodesse sibi amplius posse, si agant aliquid et ex operibus.

At contra apostolus negat ex operibus benedictionem provenire: sed quod est
etiam gravius, et contrarium benedictioni, sub maledictione esse eos, qui
ex operibus agunt. " Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledictione v. 10.
sunt ". Vehementer igitur adiunxit non modo non benedici eos qui ex operibus sunt, sed etiam eos esse sub maledictione qui ex operibus legis sunt. Quod autem dixit ex operibus legis, intellegamus esse etiam opera christianitatis (1), maxime illa quae saepe apostolus mandat, sicut sibi mandatum ait " pauperum memores simus " et cetera quae in hoc apostolo (a) ad vivendum praecepta retinentur, quaeque opera ab apostolo omni christiano implenda mandantur (2). Alia igitur opera legis, scilicet observationes, immolationes agni cum iam pascha completum sit per Christum, ceteraque opera quae faciunt etiam circa circumcisionem et cibos vel habendos vel praestandos intellegamus. Igitur opera legis cum nescimus, Christus qui in caelis est et ad carnem usque descendit, utramque ecclesiam copulat et iungit. Est ergo mediator; et mysterio suo per angelos disposito, quasi mediator liberat istam ecclesiam, idest
membra ecclesiae, et revocat ad superiorem ecclesiam. Ergo mediator cum sit
Christus " non est autem unius mediator qui mediator est: Deus autem unus v. 20.
est " Christus est qui revocat et iungit ecclesiae membra sua. Num igitur lex hoc facit? numquid lex mediator est? Si ergo lex mediator non est; neque enim cum lex sit factorum, iungit aliqua quae sunt separata; de factis enim tantummodo iudicat: quae idcirco interposita, inquit, quousque veniret Christus, idest semen cui promissa est hereditas, in cuius manu dispositum est, quod dispositum est per angelos, qui mediator est, et mediator

(a) Ita codd.

(1) Hieronymus in hunc ipsum apostoli locum sic commentatur: *exemplum quo probatur iustus ex fide vivere, et non ex operibus, de Abacuc tulit* etc. *Considerandum itaque quia non dixerit, homo aut vir ex fide vivit, ne occasionem tribueret ad virtutum opera contemnenda, sed " iustus ex fide vivit ": ut quicumque fidelis esset per fidem victurus, non aliter posset ad fidem venire, vel in ea vivere, nisi prius iustus fuisset, et puritate vitae quasi quibusdam ad fidem gradibus ascendisset. Potest ergo fieri ut sit aliquis iustus, et tamen non vivat absque fide Christi* etc. *Faciamus et nos aliquid simile huic quod dicitur " iustus ex fide vivit " et dicamus: castus ex fide vivit, sapiens ex fide vivit, fortis ex fide vivit* etc. Certe quod sola fides iustificet, id theologica doctrina, si severe loquamur, non patitur. Nonne enim spes quoque necessaria est, praecipueque charitas ad iustificationem?

(2) Si mandantur ab apostolo bona opera, sequitur ut ad consequendam salutem necessaria sint. Quid quod Christus ex operibus, praesertim misericordiae, patratis vel omissis iudicium humani generis peracturus est?

utique inter duo. Dixique duo; Deus autem unus est: ergo mediator Dei tantum esse non potest, quia unus Deus. Ita nullo modo lex iustificat, nullo modo lex factorum hereditatem consequitur: quia heredes illi sunt qui inde originem ducunt, et inde spiritum accipiunt, unde hereditas veniet; scilicet iungente Christo ea quae sunt separata, et liberante partem ecclesiae quae hic per errores mundi tenetur, et revocante ad ecclesiam caelestem: ipse est enim solus mediator. Mediator autem, ut docuimus, non unius: reliqui enim post Deum, unum non sunt: solus autem Deus unus est: ergo quidquid extra Deum est, multa sunt, quae adiungi possunt, quia inde sunt, aut separata sunt, quia ita mysterium fuit, et ita est etiam nunc, ut iungantur; quia longe alia sunt et divisa et hostilia et peritura. Solus ergo Deus cum sit, praeter Deum mediator est, qui tamen non est unius mediator. Ipse autem mediator, alia quae inter se mysterio quodam discreta sunt, quodam rursus mysterio reconciliat atque coniungit. Sumus autem nos, et qui separati sumus per maiores nostros, et iuncti rursus per maiores quidem, sed secundum Christum, idest secundum fidem: unde apparet sine mediatore nos non posse liberari. Quod si ita est, vana spes est de factorum lege credere iustificationem et salvationem; quae, ut diximus, non mediator est: solus enim Christus mediator, qui iungit illa inter quae mediator est. Ergo per Christum iustificatio et liberatio, non per legem factorum.

VICTORINI IN EPISTULAM PAULI AD GALATAS
LIBER PRIMUS EXPLICIT.

VICTORINI PHILOSOPHI

IN EPISTULAM PAULI AD GALATAS

LIBER SECUNDUS.

Omnis, ut diximus, ista epistula ad Galatas illud operatur, illud expugnat, quod sibi adsumendum putaverunt Galatae uti cum iudaica disciplina atque observatione, Christi fidem servarent et evangelium tuerentur. Hoc neque ita esse neque se ita mandasse apostolus docet, atque omnino frustra illud esse quod ex lege iustificatio et salus speratur. Omnia enim ex fide proveniunt: promissio quippe liberationis et iustificationis et hereditatis in caelo et supra caelum Abrahae data ex fide est, ita et eius semini. Quod si ita est, docet omnino ex lege atque ex operibus eius secundum praecepta completis nullam iustificationem, nullam liberationem, hereditatem nullam provenire: ob quam causam cum impugnare legem videatur, merito quaestio proponitur. "Quid ergo, inquit, lex adversum promissa „? Etenim si lex nihil agit V. 21.
ex operibus suis, et est haec posterior; promissa enim priora facta sunt Abrahae (quia lex per Moysen data factorum iustitiam tenet); quodammodo videtur aut frustra data aut esse contraria promissioni lex. Nam si nihil operantur opera ex lege, et nihil praestant, contra promissa lex est: promissa enim cum hereditatem polliceantur et iustificationem; haec lex quae ex operibus est, dum avocat a fide, dum in alio occupatas animas tenet, ut promissa non ex fide expectentur, sed ex alio, idest ex operibus, adversum promissa lex est. Non autem verisimile est, ut cum legem Deus dederit, eadem rursus lex adversum promissa data esse videatur: quae utique adversum promissa est, si in alio occupat nos, scilicet ut opera compleamus ex lege praecepta, et non expectemus ex fide, quod promissum est, ut hereditatem caelorum fide consequamur in Deum.

Verum adversum hoc quid respondeat, sic accipiemus: ait enim primum generaliter: absit; idest non convenit ut id a Deo factum esse videatur, et adversum promissa sit, quod dedit legem, quae occupatum hominem in aliis rebus cum tenet, evacuat promissionem, facitque meritum esse, non fidem; idest ut operibus omnibus factis iustificationem merito consequamur, non fide sola. Ergo absit, inquit: deinde supponit rationem. Si enim data esset lex, quae posset vivificare, vere ex lege esset iustitia. Diximus quod lex a Moyse data, nihil aliud quam peccata docet quae peracta sint, et quemadmodum vitanda sint monet, nihilque aliud scriptura conclusit, nisi ut sub

peccato omnia praecepta poneret et de peccato (a). Haec, inquit, non ideo data
lex est, quae posset vivificare: nam si ita data esset, vere ex lege esset iu-
stitia; nunc autem non ita data est, ut (b) vita inde quaeratur, sed data
est, ut scriptura sua (c) omnia peccata et doceat et vitanda demonstret. Non
ergo ex lege iustitia est, idest non est inde iustificatio, neque salus sed ex
v. 22. fide, sicuti promissum est. Denique sic subiungit: " sed conclusit scriptura om-
„ nia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.„ Hoc,
inquit, actum est per Moysen, ut ipse quidem de peccato legem constitue-
ret, et omnis scriptura de peccato et quae sunt sub peccato concluderetur;
ut quod promissum erat, ex fide fieret, et hereditas ex fide Iesu Christi da-
retur credentibus. Ergo his omnibus quid agit vel egit? ut fides sola Iesu
Christi sufficiat ad iustificationem liberationemque nostram.
v. 23. " Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in
„ eam fidem quae futura erat, ut revelaretur „ ne vacua lex fieret, vel
adversa promissis. Quomodo dicit necessariam? quoniam expectatio de fide
futura erat, et promissio per fidem. Prius, inquit, ante quam veniret
fides, custodiebamur, idest quodammodo duce lege atque custode vitam co-
lebamus integram ex vitato peccato et ex cognito; ut cum Christus ve-
niret, nos veluti conclusi in illam fidem, quae futura erat, expectaremus ad-
ventum: in cuius fidem credentes, praeparati per legem, cum peccata vitare-
mus atque opera legis efficeremus, facile promissum ex adventu, fidem scili-
cet in Christum, habere possemus. Non ergo fidem in legem habere debemus
sed in adventum: nam conclusi, inquit, eramus per fidem; in eam, inquit, fidem
quae futura erat, idest Christi; ut revelaretur eadem fides, cum ille venisset.
v. 24. "Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo„. Quomodo enim qui pueros docent,
monent viam, quantum possunt, vivendi et ostendunt, non tamen ipsi magistri
sunt plenae vitae: sic et lex quasi paedagogus fuit, sed non sibi profuturus
neque plenus paedagogus ad vitam docendam: sed in Christo, inquit, idest
usque ad Christum: et sic custodiebat lex nos circa peccata monendo, ut in
Christo omnem spem salutis ac vitae habere possemus " et ex fide iusifice-
mur „. Non ex lege, sed ex fide, inquit, ut liberemur, hoc est ut iustifice-
v. 25. mur, et hereditatem promissionemque capiamus. Veniente autem fide, idest
Christo ipso (tunc enim orta fides est, idest tempus habere coepit, ut fi-
des esset, atque in eum crederemus ubi tota salus est; et Iudaeis con-
tra, qui non crediderunt) iam non sub paedagogo sumus, idest iam non
sub lege vivimus, quia custodivimus praecepta legis quae ad ipsam fidem
spectant, cui parabamur paedagogo legis. Veniente ipso Christo, idest ipsa fide,
iam non sub paedagogo vivimus, sed ex fide vivimus vel vivemus. " Omnes

(a) Ita codd. Dubitabam autem num forte verba *et de peccato* ad sequentem periodum devolvenda essent.
(b) Codd. *non ut*. (c) Ita codd. *sua* id est *legis*. Vel pro *sua* legendum est *sacra*.

„ enim estis filii Dei, fide in Christo Iesu „. Haec est enim hereditas ut con-
sequamur vitam aeternam: tunc enim sumus filii Dei. Sed unde istud? fide in
Christo Iesu. Tunc fidem in Iesum Christum habemus, idest dum in illum cre-
dimus, quod filius Dei sit, et quod ipse nos salvet, et quod illud myste-
rium pro nobis egerit, et illa omnia que in evangelio diximus. Verum illud
hic animadvertendum, quod cum de rebus loqueretur, ad personam se ver-
tit, ubi blandimentum ostendit quo facilius persuaderet. " Omnes, inquit, filii v. 26.
estis „. Supra " sub pedagogo sumus „ nunc velut apostrofat (1) ad ipsos: filii es-
tis, inquit, Dei; sed filii ex fide in Iesu Christo.

" Nam quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis „: hoc v. 27.
est in Christo filii Dei estis. Quid est illud in Christo? quoniam qui-
cumque baptizatur in Christo, iam filius Dei est: quicumque enim bap-
tizatur, in Christum (a) baptizatur: baptizatus autem in Christo, induit
Christum. Habet enim Christum quicumque baptizatur; et iam est in Chris-
to, dum habet Christum: dum habet Christum, filius Dei est, quia Chris-
tus filius Dei est. " In Christo enim non est iudaeus neque graecus, non v. 28.
„ servus, neque liber, non est masculus, neque femina: omnes enim vos
„ unum estis in Christo Iesu „. Tollit ergo reliquas personas hominum, quae
possunt accedere vel ex conditione vel ex natura humana vel ex gente. His
enim rebus separati inter nos esse possumus, ut alius iudaeus sit, alius grae-
cus, servus alius, liber alius. Haec, conditione vel iure; at illa, natura. Non est,
inquit, masculus neque femina. Quid ergo? his sublatis omnibus, unum in-
quit, vos estis omnes in Christo Iesu: quod estis unum accepto spiritu a
Christo, Christus estis. Ergo filii Dei estis in Christo: " ergo Abrahae semen v. 29.
estis secundum promissionem heredes. Quod si ita est, completum est il-
lud, quod Abrahae semini promissum est; unde et vos estis semen Abrahae,
secundum fidem; et vos in Christo estis, ac propterea semen estis Abrahae:
secundum promissionem heredes estis, quia Abrahae semini promissa est he-
reditas. Vos autem baptizati in Christo Iesu Christum accepistis, et Chri-
stus estis; semen ergo estis Abrahae. Si semini promissa hereditas, vobis
quoque hereditas dabitur, et heredes estis secundum promissionem.

" Dico autem quamdiu heres parvulus est, nihil differt a servo, cum do- CAP. IV.
„ minus sit omnium „. Per adiunctam similitudinem perseverat, ut quid fuerimus V. 1.
ante adventum Christi sub lege, doceat; quid, postea quam venerit. Solvens enim
quaestionem illam, an adversum promissa lex fuerit, dicit ad tempus legem da-
tam, quae nos sub custodia contineret; ac praecepta tradens custodiret a

(a) Ita codd.; quamquam supra et infra *in Christo*.

(1) Ita codd. Est autem afer Victorinus vel novator vel parum bonus latinitatis auctor, ut ex editis abunde constat.

peccatis, quousque tempus veniret in adventum Christi, ut heredes promissionum esse possemus. Ergo, inquit, heredes cum parvuli sunt, quod est tempus sub lege ante adventum Christi, cum inquam parvuli sunt heredes, nihil differunt a servis: licet enim domini futuri sint omnium, quod heredes futuri, tamen dum non venit tempus, quo tempore exserant plenum domini
v. 2. nomen, quasi quodam officio servitutis tenentur; sed non in perpetuum, quousque suae sint aetatis et libertatis, et heredis possint implere et nomen et potestatem. Hoc est quod subiungit: " sed sub curatoribus est, et actoribus usque in praefinitum tempus a patre ". Omnis, inquit, heres, dum est parvulus, est sub curatoribus. Lex illa Moysi velut sub curatore et actore custodiebat futuros heredes, vel iam qui essent, sed pleni non erant propter aetatem; quoniam ipsi per se agere non possunt, nec capere effectum vel plenum nomen heredis. Nec tamen illo tempore sic servi sunt, uti vere serviant, sed sub custodia agunt: ut servi sint in tempus praefinitum a patre. Sic enim vel actor vel curator vel tutor valet patris instituto, ut cum ille in pubertatem suam venerit, agat iure suo, libera voluntate, atque acceptam hereditatem gubernet. Haec, ut dixi, similitudo refertur ad eos, quibus lex data est.

v. 3. " Ita et nos cum essemus parvuli sub elementis huius mundi eramus " servientes. Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium " suum ". De alio quaestio fuit; et in reditione ad similitudinem, aliud subiungit, idest amplius aliud quam fuerat ante positum. Nam cum ageretur de lege, quae data fuerat, velut interposita post promissa, et ante adventum Christi diceretur interiectam esse legem, quoniam adhuc parvuli fueramus, et sub legis custodia positi; et sicut ipse dixit sub lege custodiebamur, et erat nobis lex paedagogus; quamquam, inquit, lex paedagogus erat, sed in Christo tamen (omnis dictio superior de lege fuerat, quousque veniret tempus, ut secundum promissionem heredes esse possemus) haec, ut dixi, cum de lege loqueretur, et similitudinem adiungeret, integro sensu persequebatur. At nunc in conclusione non ad legem sed ad elementa retraxit: " et nos, inquit, cum essemus parvuli ". Quid subsequi debuerat? sub lege vivebamus. At non hoc adiunctum est; sed " sub elementis huius mundi eramus servientes ". Hoc aut alterum est a superioribus, aut ad superiora (a) pendet. Quaerendum est quomodo non sit alienum. Sine dubio illud est supra dictum, quod quicumque in Christo baptizati sumus, Christum induimus. Qui autem induimus Christum, neque iudaei neque graeci sumus. Si autem neque graeci neque iudaei sumus qui induimus Christum, iam non mundi sumus: etenim mundus hominem ante adventum Christi aut iudaeum habebat aut graecum. Vel iudaeus vel graecus, dum legibus suis ageret, sub elementis

(a) Ita codd.

mundi vita gerebatur. Namque est (1) apud Iudaeos puniri sacrilegum, furem, falsum testem, et cetera. Eodem modo et apud Graecos, idest apud paganos (2), ista legibus vindicabantur et vindicantur. Elementa vero mundi simul habent secum, et motus suos, et quasi quasdam ex motibus necessitates; ut in sideribus, quorum conversione hominum vita vel in necessitatem ducitur: et sic serviunt elementis homines, ut astra iusserint, ut mundi cursus imperaverit (3): quibus omnibus solvitur, quisquis in Christum fidem habens dominum vitae suae a Christo spiritum acceperit, ut omnem mundi necessitatem, elementique vim fugiat et vitet, neque mundo serviat, sed domino Christo serviens, habeat spiritu regente in suis actibus libertatem. Amplius igitur quam sperabatur illatum est, ut intellegerent omnimodo relinquendam Galatae legem iudaicam, atque eius praecepta et observationes et opera: cum videant etiam mundi ipsius atque elementorum legem esse subversam, nec valere sub Christo, et conversionis mundanae vim penitus everti.

" Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum edi- v. 4.
,, tum ex femina ,,. Ut in rebus est plenitudo, .t.ı et in temporibus: est

(1) Ita codd. Verbum autem *est* regit *τὸ puniri*. Sic Victorinus etiam in opusculo edito contra Manich. cap. II: *inde enim est Christo habere carnem.*

(2) Sic Victorinus de *ὁμοουσίῳ* recip. cap. I: *Graeci quos paganos vocant.*

(3) Cum dicit ethnicos ab astris regi, christianos nequaquam, nondum omnem superstitionem exuisse videtur Victorinus: nec mirum; nam contra genethliacos scribebat adhuc Nicetas aquileiensis (centum post Victorinum annis) teste Gennadio cap. XXII, quod Nicetae opusculum amissum dolemus. Ego vero memini me in ambrosiana bibliotheca olim legere pervetustum codicem (M. 77. pl. sup.) cui tres membranae, integumenti interioris causa, additae erant. In his autem membranis scriptura antiquissima maiorisque moduli inerat; sed passim palimpsesti faciendi gratia scalpro erasa, ita ut pauci versus nec sine lacunis a me potuerint exscribi. Est autem in his invectio contra genethliacos atque eius generis hariolos; quae invectio utrum ex cognitis an ex incognitis Patrum scriptis sit, vestigare non est otium, praesertim quia fragmentum perexiguum hiansque est. Sic autem olim legebam: . . . " qui ,, cuique e nascentibus, vel quomodo divinae ,, providentiae administratio. Multi multa huma- ,, nis suspicionibus tribuendum *censuerunt*. Ergo ,, coniectata litteris . . . simul fulmine ali- ,, quid percutiatur: quae communia tantum va- ,, lent, quantum praesumptione animorum, qua- ,, si quadam communi lingua cum (deviationi- ,, bus) federati sunt. Quae tamen plena sunt ,, omnia pestiferae curiositatis, cruciantis solli- ,, citudinis, mortiferae servitutis. Non enim quia ,, (certa, ideo) animadversa; sed animadverten- ,, do atque signando factum est ut valerent. Et ,, ideo diversis diversa proveniunt, secundum co- ,, gitationes et praesumptiones suas. Illi enim ,, ipsi qui decipere volunt, talia praecurant cui- ,, que, qualibus eum irretitum per suspiciones et ,, consensiones eius vident. Sicut enim verbi gra- ,, tia una figura X, quae decusatim notatur, aliut ,, aput Graecos, aliut aput Latinos (denotet) ,, non natura, sed placito significandi . . . . ,, Linguam quoque noverit *qui augurium pro-* ,, *dit*, si homini graeco velit aliquid significa- ,, re . . . Non in eam enim significationem ,, ponit, cum hominis . . . uno eodem so- ,, no aput Graecos littera, aput Latinos . . . ,, In his duabus syllabis aliut Graecus aliut La- ,, tinus intellegit. Sicut ergo hae omnes signifi- ,, cationes, pro suae cuiusque societatis consen- ,, sione animos movente, diverse movent; nec ,, ideo consenserunt in eas homines, quia iam ,, valebant ad significationem, sed ideo valent ,, quia . . . quaedam . . . daemonibus ,, partim inventa referenda cupidis malorum . . ,, secundum pulcherrimum ordinem providentiae ,, . . . generi humano . . . quibus impie- ,, tatis, curiositatis . . .

enim plenitudo sua cuiusque. Omnibus abundans et plena et copiosa perfectio rerum plenitudoque Christus est : temporum plenitudo consummatio est liberationis. Quemadmodum autem Christus, ut plenitudo tota sit et perfecta, colligit membra quae dispersa sunt, et efficitur plenitudo; ita eodem modo et temporum plenitudo tunc effecta, cum maturatis ad fidem omnibus, et peccatis usque ad summa surgentibus, medicina necessario ad rerum omnium mortem quaerebatur : unde subvenit Christus, temporum plenitudine perfecta. Dicitur que quod misit Christum suum : suum inquam ante quam mitteret, intellegamus, post autem editum ex femina. Sed misit filium suum, idest qui sibi fuerit filius; misit autem. Quomodo misit? editum ex femina. Sic enim mysterio suo Christus Dei filius subvenit mundo, nobisque omnibus : nos enim mundus sumus. Cum et ipse induens carnem, idest editus ex femina, omnia quae in mysterio agenda fuerant compleret, idest ut videretur, et audiretur, et pateretur, et moreretur, et resurgeret : ideo misit editum ex femina; eum, qui suus filius fuisset, editum ex femina. Quidam ita dicunt, editum ex muliere : et habent ipsi, propter positum a se verbum, quaestionem; cum virgo Maria sit vel fuerit (1), quare dixerit editum ex muliere? In usu loquendi feminam dicimus, quod Graeci γυνὴ dicunt. Deinde ex eo quod ediderit Christum, cur non mulierem diceret? Omnis enim femina quae edit aliquid, mulier dicitur : virtus autem mysterii quamquam et occulta et sancta sit, tamen ut interim in transitu agnosci possit, sic attendenda est, quod omnia quae perfecta sunt, vir dicuntur; omnia quae imperfecta, femina. Denique cum perfectis omnibus sanctificatisque et iustificatis concurrere in virum reperimus (2). Sic enim dictum esse (a) intellegi licet : cum mundus, vel nos in ipso mundo positi, non perfectissimus, feminarum modo et mulierum exigimus vitam.

Ut igitur Christus salutem nobis praestans vel praestaturus (b) ad nos veniret, natus est ex femina, idest accepit et illam partem, quae imperfectum eum redderet, et nobiscum se parem faceret, idest vel carnem vel mundum; in quo mundo vel in qua carne cum esset editus, utique ex femina, idest ex non perfectis mysterio completo, santificatus etiam post passionem et post resurrectionem vir effectus, idest perfectum spiritum habens atque recipiens, similitudinem nobis daret, ut et nos in virum consurgeremus ex femina, idest ex hac vita, quae cum corrupta est, merito vel femina vel mulier nominatur. Hinc enim malum ex femina : nam et in primo homine non peccatum nisi ex femina.

(a) Codd. *est*. (b) Ita codd.

(1) *Vel* pro *et* non est insolitum; v. gr. p. 26. vers. ult. Ceteroquin quod Deipara non solum ante editum Iesum, verum etiam postea, perpetua virgo fuerit absoluta ecclesiae catholicae auctoritas est. Virginitatem Deiparae memoravit Victorinus etiam in comm. ad rhet. Cic. I. 40.

(2) Ad Eph. IV. 13.

" Factum " Sub hoc verbo error plurimus nascitur ut exinde intellegant non natum filium, sed factum, quia dixit " misit Deus filium suum " editum ex femina, factum sub lege ". Sed multum interest, utrum filium factum diceret, an factum sub lege. Aliud est enim filium missum esse, qui iam fuit filius, et utique cum filius natus, nunc autem cum ex femina editus est, potest dici factus ab hoc ut sub lege esset. Quid est autem dixit " factum sub lege "? ut non inter gentes nasceretur, sed apud Iudaeos, et in disciplina ac lege Moysi. Omnis enim illic poterat esse correctio; etenim in Israhel populus Dei dictus est, cui legem Moyses a Deo accepit, et dedit ipsi utique male intellegenti legem; et idcirco peccanti debuerat subvenire, et peccata ei auferret; si modo idem ipse populus cognosceret Dei filium. Poterat enim si alibi nasceretur, idest inter gentes, Israhel idcirco non cognoscere, quod non in sua gente natus videretur. Hinc autem maiora peccata iste populus admisit, quod in sua gente, idest in lege Moysi, inter Israhel natus, non est cognitus, cum ipsi genti, idest et David, dictum sit, quod semini eius daretur hereditas et aeternitas. Ergo cum David sit pater Israhel, ibi natus est, ut illum agnoscerent. Unde maius peccatum est, quod non agnoverunt factum sub lege.

Multa dici possunt, quare factum sub lege; vel quod ibi iam Deus unus colebatur, vel quod iam acceperant a Deo oracula atque praecepta, vel quod Moyses imago et typus fuit Christi; vel cum ipse, cum hoc esset quod hii qui sub lege sunt, et alio modo praeciperet atque a lege pro salute discederet (a), non observando sabbato ceteraque; exinde scirent, non in operibus legis neque ex lege salutem sperare. Unde etiam Galatae intellegerent (b) se in errorem esse delapsos, siquidem etiam Salvator ipse, in quem crediderunt, sub lege factus, non tamen servivit legi. Verum haec et alia multa, quare factus sit sub lege, non colligenda, quoniam (c) ipse causam subiecit, quare factus sit sub lege, " ut eos qui sub lege erant, redimeret; " ut filiorum adoptionem reciperemus ". Haec, inquit, causa est cur Deus misit filium suum; et misit utique iam filium, sed nunc editum ex femina; et misit factum sub lege. Quae causa est cur sub lege? ut eos redimeret qui sub lege erant. Ergo si ut redimeret missus est, magis obligati sumus si a lege redimimur. Sed et ipse sic et alio in loco (1) cum de femina loquitur: quoniam cum vir eius vivit, obligata est viro; at si perierit, liberata est a viro. Ergo quoniam lex praeceptis velut tenebat vinctos, ad vitae tantum integritatem, non et ad spem liberationis et aeternitatis, misit filium suum Deus, et sub lege misit, idest in Israhel, ut eos qui ibi fue-

(a) Codd. *descenderet*. (b) Codd. *intellegere*. (c) Codd. *quoniam non*.

(1) I. Cor. VII. 39.

rant, ac sub lege vivebant, redimeret. Magnum autem hoc, ut non illis viam vivendi praestaret neque praeceptis tantummodo (1) excitaret ad aeternitatem, sed ut redimeret, inquit. Hoc enim actum est mysterio ut redimeret omnes in illum credentes, ut fiant omnes in illum credentes filii adoptionis.

Cum ergo tantum beneficium totumque beneficium ex Christo sit, nihil adiungendum praeterea, neque legi serviendum: redempti enim sumus, et redempti a lege, et redempti ab hoc (a) mundo, ut filii Dei simus, sed et filii adoptione. Non enim filii, ut ipse filius, sed per filium filii. Haec est igitur adoptio; quam ut reciperemus, inquit, Deus filium suum misit. " Sed quoniam filii estis Dei, misit Deus spiritum filii sui in corda vestra ". Ecce totus ordo trium istarum potentiarum (2) per unam virtutem unamque deitatem. Nam, inquit, qui pater est, misit filium suum, qui Christus est. Rursusque Christus ipse, qui est Dei virtus, et ipse Deus est, misit Deus, inquit; iam enim trinitas est. Et Christus et maxime post mysterium sanctificatus misit, inquit, spiritum filii sui, qui est spiritus sanctus, qui in corda nostra descendens facile cognoscit patrem. Est ergo a Deo missus filius Iesus Christus, in quem credunt, qui credunt, atque efficiuntur filii Dei: mittiturque in eos a Deo spiritus filii, idest spiritus sanctus, ut iam properent, ad patrem festinent, clament quodammodo interiore sanctificatione et interiore voce. Quid clament, ipse subiungit: " clamant abba pater. Habent spiritus verba et magis habent cum cognoscentiam (3) patris capiunt. Ipsa autem cognoscentia patris, idest cum cognoscimus patrem, ipsa vox est spiritus nostri ad Deum quem spiritum nobis dedit Deus: cognitio consonans cum eo quem cognoscit, quasi quaedam vox est in eum quem cognoscit. Ergo quoniam et per Deum et per Christum cognoscimus Deum, efficimur filii et ipsi Dei, et ipsa cognitione vocem habemus ad patrem. Quomodo enim solus est, qui cognoscat Deum Christus, et ex eo quod cognoscit, cognitionem habet, ita eum vocat (b) atque illum appellat, quia eum cognoscit. Idcirco Christus Dei verbum est: dixi enim quod cognitiones quaeque cum nos intellegere faciant et designare et capere et concipere id quod intellegimus, quasi illud, quale sit cognitione appellamus; accipimus enim in illum quem cognoscimus, de eo quem cognoscimus, verbum (c) cum quid sit appellamus, quia cognoscimus ea: quae est omnis cognitio eius rei, quam cognoscimus (4).

(a) Codd. *hominem pro hoc*. (b) Codd. *in eum vocem*. (c) Ita codd.

(1) *Tantummodo* pertinet etiam ad praecedentem sententiam.

(2) *Potentiam* dicit Victorinus pro *persona*. Sic ergo est intelligendus apud Nicetam nuper a me editum titulus opusculi *de spiritus sancti potentia*, nempe *persona*.

(3) *Cognoscentia* vocabulum in Victorini scriptis etiam editis non insolitum.

(4) Obscura sane impeditaque legentibus videbitur hoc loco et alibi, Victorini elocutio: verum hoc vitio eum laborare in aliis quoque scriptis exploratissimum est; ita ut a Pelavio appelletur, velut alter Heraclitus, σκοτεινός.

Ergo Christus quia cognoscit Deum, Dei verbum est; et spiritus quia Christus nobis datur, dat nobis cognitionem Dei per ipsum se: inde fit ut et nos verbum simus, et in Christum, et in Deum; et idcirco clamemus cognitores. Cognitor autem cum est ipsius cogniti, fit ut cognitum pater sit, cognitor filius. Quod si ita est, merito cum cognoscimus per Iesum patrem, ex cognitione verbum ipsius efficimur (a): ac propterea filii inde
clamamus abba pater. " Itaque iam non es (b) servus, sed filius ". Is enim qui v. 7.
dicit abba pater, Deum utique patrem nominat. Si patrem nominat, filius est: iam non ergo servus. Quod si ita est, in Christo neque servus, neque liber, neque masculus, neque femina: omnes enim unum sumus. Sed quo cogit hoc totum? " si autem filius, et heres per Deum ". Ergo si filius appellatur, (c) erit et heres: heres autem non factis, non operibus suis, sed Dei miseratione et Dei gratia. Hoc est quod dixit " sed per Deum ". Sicuti multis probatum est, quia non currentis sed miserantis; et omnia
per Dei gratiam. " Sed aute (d) quidem ignorantes Deum, his qui non sunt dii v. 8.
" servistis ". Saepe dixi et admonui, ignorare Deum est Christum nescire; per Christum enim cognoscitur. Nunc autem cum apparuerit Christus qui me docuit, et per se Deum ostendit, et se Deum et per se patrem, ignorare non licet Deum. Ante autem cum ignoraretis, inquit, Deum, o Galatae " servistis his, qui non " sunt dii ". Dici deos et numero plurali, et in lege dici, saepe admonui: verum unus Deus; reliqui hoc nomine honorantur angeli, ceteraeque virtutes, ut dictum " Deus deorum ". Atque utinam illis servivissent! Porro autem his servistis qui non sunt dii, omnibus scilicet mundanis ceterisque falsis virtutibus imaginariis et a diabolo fictis atque simulatis.

" Nunc autem ut cognovistis Deum, imo cogniti estis a Deo, quomo- v. 9.
" do convertimini iterum ad infirma et egena huius mundi elementa? " Veluti aliud adiungit Galatis, quod etiam in gentilem transierint disciplinam: aut in eadem accusatione perseverat, quae prima fuit, quod adiungerent etiam christianismo legem iudaicam, de circumcisione, de sabbato, de victu: et hinc accusat, ut dicat, postea quam cognovistis Deum per evangelium a me datum, quomodo convertimini iterum ad infirma, quae sunt utique. Vel intellege, si ad iudaicam, vel ad paganos, qui et ipsi infirmi sunt. Sed cum adiunxit " egena elementa huius mundi " magis quasi paganos tangit, qui etiam de elementis huius mundi operantur sibi deos, vel ipsa illa elementa ut ignem colant, aquam colant, terram colant, aerem colant. Nulla enim dubitatio quin singula haec deos dicant, de quibus longa est disputatio, dummodo certum sit et ex elementis singula quaeque paganos deos dicere, vel ipsorum elementorum repertores deos dicere, vel ex elementis deos sibi facere, ut et de terra deos faciant, sed (e) per ignem deos faciant: deinde etiam quosdam

(a) Codd. *efficiamur*. (b) Ita codd., non *est*. (c) Codd. *appellatur num superiora erit*. Sed expungitur in antiquo codice *dum superiora erit*. Ego vero *erit* retineo. (d) Codd. *nunc*. (e) Ita codd.

daemones aerios vocent, rursus alii empirios, alii enydros, alii genios, idest terrenos, aquaticos, aerios, ignitos. Si ergo haec pagani faciunt, quasi et hoc quoque reprehendit, illos etiam ad paganismum esse conversos, maxime cum dixerit ante quam Deum cognosceretis et ignoraretis Deum, serviebatis his qui non sunt dii. Quod utique de paganis et in superioribus intellegendum. Verumtamen cum et omnis ordo et omnis iste tractatus propterea sumptus sit, ut reprehendat illos Galatas, quod ad iudaismum conversi sint, et de Iudaeis ista omnia intellegenda sint, quomodo convertimini iterum ad infirma, intellegimus. Igitur cum dixit egena elementa huius mundi, intellegamus, quod illi carnaliter intellegentes legem, ad elementa videantur esse conversi quae egena (a) sunt; eget enim semper caro et desiderat sustentari cibis et poculis et cupiditatibus, quae tamen omnia infirma sunt. Ergo cum inquit convertimini ad infirma et egena elementa, id est quae semper egeant, anima enim et spiritus nullius eget, neque aliquid desiderat, nisi illa quae sua sunt. Quod autem dixit cognovistis Deum, immo cogniti estis a Deo, servat virtutem praecepti sui, ut hii (b) veniant ad Christum, quos Deus mittit, et quos Deus vocat, et hii cognoscant Dominum, quos cognovit Deus: de quo tractatu supra multa diximus (1). Cogniti enim a Deo accipiunt spiritum, quo Deum cognoscant. Sed utique ut cognoscantur a Deo cognitique Deo sint, aguntur iam principali illo spiritu, qui datus est ut subdita (c) sit anima divinis illis patris sui praeceptis; quae cum se excitat, cognoscit eamdem Deus, et sic anima cognoscit Deum. Quod autem dixit elementa huius mundi egena, non quo sint elementa alia, idcirco egena huius mundi, et elementa quae egena sunt: quamquam possumus etiam in superioribus elementa dicere: sed longe semotum hoc ab usitatione (2). " Quibus rursum servire vultis ,,. Scilicet, ut supra dixit, antequam Deum noratis, serviebatis hiis, qui dii non sunt; nunc ergo his rursum servire vultis: vultis inquit; ut eorum voluntatis sit, non necessitatis.

v. 10. Ut autem ad Iudaeos ista et de Iudaeis videatur dicere, idest ad Galatas, qui Iudaeorum sibi disciplinam iungunt, sic adiungit " dies observatis, ,, et menses, et tempora, et annos ,,. Cum " tempora ,, genus sit ad omnia, cur (d) et dies, et menses, et anni interpositum? Quasi alterum quod quidem fieri potest; nam aliud est observare dies, ut est ut sabbato requiescat: aliud est observare menses, ut est ut neomenia observet, cum finit luna vel incipit: aliud est observare annos: aliud vero tempora (3), ut ieiunium, pascha, azyma, et cetera huiusmodi quae apud Iudaeos multa sunt. Non enim aut (e) anni sunt aut menses aut dies, sed tempora.
v. 11. " Timeo vos ne forte sine causa laboraverim in vobis ,,. Idest multum metuo ne labor omnis meus in evangelio quo instruxi vos, ut in Christum fi-

(a) Codd. *agenda*. (b) Ita codd. heic et alibi. (c) Codd. *scripta*. (d) Codd. *ut*. (e) Codd. *ut*.

(1) Victorinus morem suum ad scripta propria saepe provocandi servat etiam in operibus editis.

(2) Notemus vocabulum.

(3) Sic adhuc dicimus in sermone ecclesiastico.

dem habeatis; ne hic, inquit, labor in irritum veniat. Frustra enim erit quod
vos docui, cum Iudaeorum servare disciplinam et observationes coeperitis. " Esto- v. 12.
„ te sicut ego, quoniam et ego sicut vos „. Quomodo enim, inquit, transivi a Iu-
daeorum disciplina, et credidi in Christum, et illi servio, et aliud ago, et
hoc vos docui, factusque sum talis quales vos feci. Vivite ergo, ut ego vi-
vo: et si vos vivitis, vivo.

" Fratres obsecro vos, nihil me laesistis; scitis quia per infirmitatem v. 13.
„ carnis evangelizavi vobis iam pridem „. Istud, quod interpositum, ad
persuasionem pertinet, ut in omnibus sequamur Christum. Quo facilius au-
tem hoc suadeat, repetit principia evangelii sui. Primum commendat la-
bores suos, ut iam infirmus carne cum fuisset et laboraret, tamen imposue-
rit sibi laborem, et evangelizaverit Galatis: addidit etiam " iam pridem „ idest
olim; unde firmari apud vos debuerat charitas erga me, fides erga Christum:
si quidem longum tempus est. Non peperci, inquit, carni meae; sed per in-
firmitatem carnis evangelizavi vobis, et iam pridem evangelizavi: quare ergo
adiungitis alia, quae ego vobis non evangelizavi? Cum autem dixit " nihil
me laesistis „ illud adiecit, non aliquid vobis subtraxi, non aliquid minus
dixi, quod facit ille qui laeditur: ac ne crederent se veluti oneri fuisse,
cum infirmus (a) carne evangelizavit, idcirco ait nihil me laesistis, et ego prop-
ter vos infirmus carne cum fuissem, evangelizavi vobis iam pridem; et hoc
utique scitis. " Et temptationem vestram in carne mea non sprevistis neque re- v. 14.
„ spuistis (1) „. Quid accipiamus temptationem vestram, ambiguum mihi est: quod
vos me temptatis, an quod ego vos? Quod vos me temptatis, nullus est sen-
sus; non enim temptaverunt illum ipsi. Sed rursus numqnid Paulus ipse
temptavit illos, qui verum dicebat, et evangelizabat Christum? evan-
gelizare enim non est temptare. Quid igitur, cum tertium nihil sit? An
intellegimus, quod cum ad Galatas venisset Paulus, quod illi eum temptare
voluerunt, idest interrogare, et de Christo aliquid inquirere, an sciret: quod
quidem videri poterat temptatio; cum infirmum hominem, et in carne infir-
mum viderent Galatae Paulum: scilicet ut cum Deo serviat, Deum praedicet,
infirmus carne sit, fueritque ista cogitatio Galatis, interrogemus eum, vi-
deamus quid respondeat de Christo iste qui infirmus in carne est. Hoc,
inquit, vos in carne mea non sprevistis, et me temptastis neque contempsistis
temptationem vestram in carne mea: contempnerent autem, idest non inter-
rogarent, falsumque putarent se audire posse, quod quaerebant, idest quod
interogabant, quod est temptabant: falsum, inquam, responderi sibi cre-
dentes ab eo qui esset infirmus in carne. Verum perseverastis, nec contemp-

(a) Codd. *infirmis*.

(1) Notemus diversam a vulgata periodi divisionem.

sistis temptationem vestram in carne mea; sed accessistis ad me, an in fide
mea essem atque in evangelio perseverarem. Igitur in carne infirmum temptastis, in-
terrogantes, si ea mihi evangelizandi esset perseverans sententia, cum in car-
ne infirmus essem, hoc est *non* respuistis quasi infirmum in carne, minus
idoneum ad respondendum, vel qui posset mutare sententiam, qui in car-
ne esset infirmus: in quo et rationem reddidit, cur fieri non posset vel non
factum sit, ut sententia evangelizandi alia esset: carne enim infirmus fui,
non animo, non spiritu: ita et illos quasi considerasse dixit quod in carne es-
sem ego infirmus, non etiam in spiritu: et idcirco perseverent, ut tempta-
rent illum, neque respuerent, neque non temptarent: hoc est non contempsis-
tis, non sprevistis temptationem vestram. Denique et ipsos intellexisse Paulum
in carne infirmum esse, non in spiritu, ex subiunctis docet: " sed ut angelum
" excepistis me, ut Christum Iesum ". Adeo non vobis impedimento fuit,
quod in carne infirmus eram, sed accepistis me ut angelum Dei, idest nun-
tium, praedicatorem a Deo missum; hic est enim angelus Dei; et me susce-
pistis ut Christum Iesum, quem vobis praedicabam: ita vere Christum Ie-
sum suscepistis, si me recepistis angelum Dei, quomodo recepistis Christum
Iesum.
v. 15. " Quae ergo erat beatitudo vestra "? Iam ostendit illos nunc miseros,
siquidem antea beatitudo illis fuerat, quia receperant Iesum Christum, quia
Paulum ut angelum Dei. Magna, inquit, fuit vestra beatitudo: erat, inquit:
nunc igitur utique contra, dum adiungitis ea quae non docui, non insinuavi,
quae extra evangelium sunt, illa scilicet quae supra dixi. " Testimonium vobis
" perhibeo, quoniam si fieri posset, oculos vestros eruissetis et dedissetis mi-
" hi ". Sic me suscepistis, et talem erga me animum habuistis, talem volunta-
tem, ut iam quoniam nihil est carius homini oculis, ipsos quoque oculos e-
ruere vobis velletis (a), et mihi dare. Ergo cum sic me amaveritis, et amaveri-
tis propter evangelium, unde vobis ista sententia est, ut adiiciatis ea ad dis-
ciplinam, quae a me evangelizata non sunt? idest ut praeter Christum aliquid
de lege faciatis, et non ut simpliciter tradidi, in Christo habentes spem,
fidem, credulitatem, omnia speretis, omnia consequi vos posse credatis, et re-
missionem peccatorum, et sanctificationem, et Dei gloriam? " Ergo inimicus
v. 16. " vester factus sum, verum praedicans vobis "? Si enim alia facere coepistis, ini-
micus vobis factus sum. Sed cum praedixerim vobis et predicaverim Chris-
tum et evangelium, quod est vere unum Dei filium esse Christum, per ip-
sum omnia, et in Christo omnia, ipsum ante omnia; hoc cum sit verum,
et ipsa sit veritas; quare vobis inimicus factus sum? Is enim inimicus esse
debet, qui cum interrogetur quid verum sit, docet falsum: at ego cum ve-
rum dixerim (verum enim dicit qui praedicat Christum) non est conveniens ut
inimicus vobis factus sim.

(a) Codd. *vellitis*, mox factum *velitis*. Malui *velletis*.

" Aemulantur vos non bene ; et excludere vos volunt , ut illos ae- v. 17.
" mulemini : aemulamini autem meliora dona ". Ut saepe ab insidiis caveant 18.
monet , quod illi qui persuadent Galatis uti etiam iudaicam legem sequantur , aemulantur , inquit , vos ; idest invident vobis ; nam aemulari dum duas res significet ; unam , cum aliquis aemulatur , quia placet , quia bonum est : aliam , qua quidem ideo aemulantur , quia invident. Hi , inquit , aemulantur vos non bene ; quo ostenderet de invidia illos aemulos esse. Deinde adiunxit " excludere vos volunt " idest ab ista felicitate et beatitudine ; quia Christum cognoscendo , salutis habetis spem et gloriam caelestem : sed ab hac vos excludere cupiunt. Quod autem adiunxit " ut illos aemulemini " ut et vos sequamini illos , ita duplicem istam aemulandi significantiam diversis locis posuit , cum aemulatio sit imitatio , maxime cum et in bonum est. Hoc est quod hic ait ut illos aemulemini , idest ut quasi bonum illorum sequamini. Porro autem quod dixit aemulantur vos , ut ostenderet ad invidiam aemulationem positam , adiungit " non bene ". Aemulamini autem meliora dona , non illa quae Iudaei habent , quae bona non sunt , ac meliora non sunt ; vos autem aemulemini ea quae bona sunt , et meliora dona , idest uti quicquid in fide et charitate est , circa Christum aemulemini , et hoc sequamini. Bonum est aemulari meliora semper. Non , aemulari bonum est ; sed meliora aemulari et semper , bonum est. " Et non solum cum praesens sum apud vos , filii mei , quos ite- v. 19.
" rum parturio , donec Christus formetur in vobis ". Non solum , inquit , me praesente aemulari debetis , sed semper. Ad id igitur quod posuit " semper " adiunxit " et non solum cum praesens sum apud vos ". Porro autem quod adiunxit " filii mei " quoniam multis modis dicuntur , nunc charitate , nunc natura , nunc sanguine , nunc etiam religione , qua hodie dicit Paulus filii mei : sive quia per baptismum , cum regeneratio fit , ille qui baptizatum perficit , vel perfectum suscepit , pater dicitur (1) : sive quia cum renovat illos in Christum , facit filios suos ; idcirco adiecit " quos ego parturio " idest in lucem proferre cupio , magnisque doloribus animae meae nasci ad vitam cupio et ad salutem : hoc est enim quod ait " donec formetur Christus in vobis ". Omnis enim anima Christum recipere potest : anima , inquam , hominis si ratione utatur , si cognoscat mundum ut non suum , si omnia in mundo discernat , si creatorem suum recognoscat , recipere Christum potest ; imo in ipsa illa anima Christus formatur , idest spiritus ; quo insito et crescente per credulitatem liberatur , et ad caelestia regna pervenit , et salutem consequitur lucis aeternae. Magna autem vis et potentia est , quod ait donec Christus formetur in vobis. Atque iste sermo , qui nunc noster est , expositionem verborum simplicem tenet ; unde quantum satis esse credimus , supra diximus. Quid sit

(1) Notemus morem veterem suscipiendi baptizatos , eosque patres appellandi habendique qui baptizaverant et qui susceperant ; quae est spiritalis in ecclesiastico iure cognatio.

autem Christus, quidve formari Christum, et in homine formari, altior veriorque
expositio alibi a nobis panditur ac explicatur.
v. 20. " Vellem autem nunc adesse apud vos, et mutare vocem meam, quoniam
„ confundor in vobis „. Per epistulam haec praecepta, ut cernimus, dantur.
Magna autem indignatione hoc sumptum ut diceret, utinam apud vos nunc essem
et mutarem vocem meam! non quo evangelium aliter pronunciarem, sed in
iracundia exprimerem. Nunc monet, per epistulam, quam mittit: adiecit autem
causam iustae iracundiae, quia dixit "confundor in vobis„ idest pudore crucior,
quod cito conversi estis, qui fidem tantam perditis, qui laborem et evangelium
et insinuatam veritatem non tenetis. Hinc enim mihi de vobis efficitur magna
confusio. Denique si iracunde quidem cum temptatione, tamen subiungit:
v. 21. " dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis „? Ex ipsa lege cupit
illis persuadere, ad quam transitum fecerunt: si modo enim ipsam legem
legant, ex ipsa, inquam, lege persuadere nititur, ut intellegant quia scriptum
ita est, ut in Christum credatur (a), et credulitas sumpta in Christum, sit tota
liberatio, et tota salus, et omnis beatitudo. Qua ergo indignatione, ait, dicite
mihi? Non vos ego moneo, sed vos ipsi respondete mihi, nempe in legem
transistis, et sub lege esse vultis, et tamen legem non legistis, in qua
scriptum ita est. Et subiungit, unde probet quid sit lex Iudaeorum et disciplina,
et quae spes, et quae fides, et quid sit in Christum fides, et quae
spes et beatitudo.
v. 22. " Scriptum est enim, quod Abraham duos filios habuit, unum de
„ ancilla, unum de libera „. Hoc exemplum de genesi est: hoc probatum
cupit quod lex, quae Iudaeorum est, et omnis populus veluti de ancilla filius
sit: porro autem ecclesia et christiani, filius de libera est. Hoc enim scriptum
est, quod Abraham, qui pater est fidei, habet unum filium de ancilla;
idest de Agar; et alium de libera, idest de Sarra Isaac: significans utique
duos populos, sed istum meliorem, qui de libera est: in figura enim
v. 23. Christi Isaac. Denique sic subiungit: " sed is quidem qui de ancilla, secun-
„ dum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem „. Etenim qui
de ancilla natus est, carnalis est filius; qui autem de libera spiritalis est,
propterea quia a Deo promissus est. Deus enim ei promisit credenti, qui
cum iam paene annos centum et ipse et uxor nati essent, filium habituri essent.
Ergo cum vel emortuo semine, vel emortua etiam vulva, ambo iungerentur,
non iam de carne, sed de spiritu, procreaverunt filium, quem
procrearunt: et haec fuit repromissio, illos eum habituros. Sed nos duos istos
filios comparabimus, simulque et matres populi, ecclesiis Iudaeorum et Christianorum.
v. 24. Paulus vero aliter interpretatus subiungit ita: " quae sunt per allegoriam
„ dicta „. Sic utique nos interpretati sumus, quasi per allegoriam. Cum aliud dicitur
aliud significatur, haec allegoria est, ipsam tamen allegoriam interpre-

(a) Codd. *conferatur*.

tatur Paulus, ut ipse subiungit. " Nam haec sunt duo testamenta, unum quidem
,, ex monte Sina in servitutem generans, quod est Agar. Sina enim mons est in v. 25.
,, Arabia, qui coniunctus est ei qui nunc est iuxta Hierusalem ,,. Populus Iudaeorum,
inquit, vel testamentum vetus significat filium ex ancilla: ancilla autem quae ex monte fuit Sina. Quod autem in servitute erat ancilla, ideo et hic populus in servitute est. Quod autem fuit Sina mons coniunctus ei civitati, quae Hierusalem est, ex ipso monte intellegi civitatem voluit, et per civitatem Iudaeos: per montem autem illa, quae erat ex eodem monte Sina, ancilla fuit, et in servitute generavit; idcirco etiam Hierusalem, idest populus eiusdem civitatis, et testamentum quod scriptum est de eadem civitate, in servitute est cum filiis suis.

" Quae autem sursum est Hierusalem, libera est, mater omnium v. 26.
,, nostrorum ,,. Ad illum populum redit, idest ad filios Abraham, qui
sunt de libera, dicitque et istam Hierusalem, quam liberam nominat, esse in caelis. Hoc est quod ait " quae autem sursum Hierusalem ,, et quae supra caelos est, utique quia non in mundo est, non servit. Haec igitur cum populis suis libera est Hierusalem; et hanc dicit esse matrem omnium nostrum idest Christianorum; illam vero Iudeorum. Quid sit istud, Hierusalem esse supra caelos, et esse et in terra Hierusalem? Unde intellegi licet, et hic terram et ibi terram supra caelos (1): neque enim Hierusalem, quae civitas est, sine terra est. Ergo quid sit istud inquam esse, et hic et ibi terram esse, et hic et ibi civitatem, sed illam liberam, hanc servam, alius tractatus est longus:
modo, illud teneamus, illam esse nostram, ad illam esse festinandum. Moneo enim v. 27.
nunc interim illam esse spiritalem, quae superior est; hanc esse carnalem, quae sit
inferior. " Scriptum est enim laetare sterilis, quae non paris; erumpe et clama, quae ,, non parturis; quoniam multi filii desertae magis quae eius quae habet virum ,,. Hoc exemplum de Esaia est, ad excludendum id quod maxime persuadere cupiebant, idest ut disciplinam quam sibi Galatae adsumpserant cum Christi veneratione et fide in Christum, observarent tamen etiam iudaicam disciplinam. Ad hoc, inquam, excludendum, ut illam reicerent, et solum evangelium de Christo haberent, adsumpserat superius exemplum, quo doceret Abraham duos filios habuisse, unum de ancilla, alterum de libera. Illa autem libera, quae vere uxor fuit, sterilis erat, neque enim edidisset partum, si non Deus repromissione sua ei filium praestaret. Unde intellegitur, non ex admixtione (a) inter se corporum, sed ex promissione Dei Abraham filium habuisse; siquidem hic filius liberae, qui Isaac fuit, de sterili natus est, spiritu quodam potius conceptus quam copulatione. Haec igitur sterilis, quae filium fecit Isaac, qui ad imaginem et typum Christi natus est, ipse est qui liberavit populum.

(a) Codd. *adsumptione*.

(1) Curiosa sine dubio quaestio, supra caelos aliam terram compertum iri. Num innuit millenariorum aliquam opinionem Victorinus?

Cum igitur dicit laetare sterilis quae non paris, quia tibi Deus filios facit;
item cum dicit, erumpe quae non parturis; sine dolore etenim tibi filii creantur;
parturire enim, in dolore esse est, cum partus effunditur (a): quod utique non eodem modo est, cum ecclesia, quae imaginem tenet, vel cuius imago fuit uxor illa Abrahae libera; ecclesia inquam est, quae filios multos habet, quos Dei filios, et spiritus filios cum laetitia magis habet, non cum dolore. Hos igitur dicit esse multos filios desertae. Etenim illa ancilla, et si habuit filium, habuit ex dolore, habuit ex viro. Ergo cum dixit, multi filii desertae, ad ecclesiam retulit, cuius imaginem et typum praestitit supra. Deinde cum dixit, multi filii desertae, magis quam eius quae habet virum, ostendit quod supra, sine viro sed spiritaliter filium habuit. Numquam enim huic virum daret, nisi illa virum non viri coniunctione sensisset, sed spiritali promissione suscepisset. Et certe multi, inquit, filii desertae. Utique cum Sarra filium habuerit, non referendum ad Sarram, sed ad ecclesiam quae multos filios habet: ut sit illa, quae virum habet, lex et ecclesia Iudaeorum, quae corporaliter consentit, corporaliter cum sibi iungitur, filium spiritaliter habere non potest.
v. 28. " Vos autem fratres secundum Isaac, promissionis filii estis ,,. Satis aperte com-
parationе ista separat, ut Iudaei filii videantur ancillae, at vero Christiani fi-
lii liberae. Ut enim promissus Sarrae filius spiritalis est; sic etiam vos qui
fidei filii estis, filii liberae secundum Isaac: hoc est secundum fidem fi-
lium habuerit Isaac. Fit ergo omnis filius, qui secundum fidem est: secun-
v. 29. dum fidem enim spiritaliter accipit filium, et spiritalem filium Isaac. " Sed si-
,, cuti tunc, qui secundum spiritum erat, sic et nunc ,,. Plena expositione osten-
dit, quod qui secundum carnem natus est, idest ex ancilla, persequebatur eum, scilicet Isaac, qui secundum spiritum erat, sicuti in genesi lectum est: et nunc isti persequuntur, qui secundum carnem intellectum habent, eos qui secundum spiritum vivunt, idest Christianos. Denique ut to-
v. 30. tius argumentationis vim, quam concepit, ostendat subiungit ista. " Sed quid
,, dicit scriptura? eiice ancillam, et filium eius; non enim heres erit filius an-
,, cillae cum filio meo Isaac ,,. Satis aperte declarat ex hoc exemplo, quod est in genesi, quoniam quicumque sentit, et legem Iudaeorum sic accipit, ut carnaliter accipiat, secundum carnem est filius, de quo etiam lex pronunciavit deditque sententiam, eiiciatur ancilla et filius eius, propterea quia heres esse non poterit ancillae filius cum filio qui est ex libera, qui est Isaac. Ergo vos quoque quia adiunxistis observantiam legis secundum carnem, ut facilius heredes esse possitis, estote filii liberae, idest christianismum solum lêgemque Christi adque (b) evangelium in Christum suscipite, nihilque
v. 31. quasi ex ancillae filio habitote, idest sequimini iudaicae disciplinae. " Ergo fra-
,, tres non simus ancillae filii, sed liberae ,,. Ipse aptius hoc subiungendo decla-

(a) Codd. *et funditur*. (b) Ita codex antiquior pro *atque*. Est autem prisca orthographia, ut alibi demonstravi.

rat, quod iam qui Christum accepistis et meam fidem, ancillae filii non estis, idest non carnaliter sentitis, quoniam ancillae *filius* carnalis est; sed estis filii liberae, idest fidei filii. Hoc enim Isaac fuit secundum fidem et promissionem, filius spiritalis. " Qua libertate Christus nos liberavit " illa scilicet libertate, qua mater est nostra libera, quae libera est, fide scilicet: haec enim vera libertas est, fidem servare in Deum, et Deum et Dei promissa omnia credere. Ergo secundum fidem nos Christus ad libertatem reduxit, et libertate fidei liberavit.

" State ergo, et nolite iterum iugo servitutis contineri ". Subiungenda hortatio fuit, ut in iisdem, quae per evangelium a se acceperant, perseverent, ne revertantur rursum ad legis (a) servitium. State, inquit; quod non permittitur ei qui sub iugo est; etenim ille deponit cervicem summissam (b): non ergo stat. Vos, inquit, ergo state; quod est liberis membris erectum habere corpus: nolite, inquit, iterum iugo servitutis contineri, quia antea vel legi serviebatis (c) vel gentilitati. Ideo iterum ait, ne (d) ad eandem revertamur. " Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis " nihil proderit ". Aperte ostendit, non prodesse Christum, si aliqui (e) in circumcisione spem ponat, et in circumcisione carnali. Ergo cum vos iungitis Iudaeorum morem et praecepta et disciplinam, si in his ponitis salvationem et liberationem; dico, inquit, vobis; et dico Paulus scilicet, qui vobis ante promisit cum in evangelium Dei vocavit, Paulus, inquit, ego nego vobis prodesse et in nullo auxilium ferre Christum, si circumcidamini, si omnem spem in circumcisione ponatis. Quamquam Galatae videntur et accepisse Christum, et iungere iudaicam disciplinam, tamen adfirmavit et personam suam veluti obligavit, id quod loquitur dicendo, nihil proderit vobis Christus, si circumcidamini. Videri ergo potest, nescio quid occultum: quippe cum Christum sequantur Galatae, et Christum sequentes spem salvationis in eo ponant, quomodo hoc confirmaverit Paulus, quod Christus nihil proderit si circumcidantur Galatae? Servato autem animo et fide circa Christum, aliquid amplius faciunt, non tamen Christum derelinquunt, aut non in Christo fidem ponunt. Sed redeamus ad animum et propositum et voluntatem. Cum Christum a Paulo acceperint, et fidem in Christum sumpserint, et hoc sit verum evangelium, utique a Christo minus accepturos se putaverunt, quod est iam blasphemiae, et fidem non habentium, ex eo quod post acceptum Christum circumcidi voluerunt, et servire legi et operationibus. Quod si ita est, fides nulla in Christum: ex eo quod et aliud quod prodesse possit adiungitur, merito nihil vobis proderit Christus.

CAP. V. V. 1.
V. 2.

(a) Codd. *intellegis* pro *ad legis*. (b) Codd. *ulla deponit cervice summisse*. (c) Codd. *servitutis*. (d) Codd. *si* pro *ne*. (e) *Aliqui* pro *aliquis*; ut est in Cicerone observatum.

v. 3. " Testificor autem omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universae legis faciendae ". Ne putarent Galatae tantum sibi ex lege, quae Iudaeorum, certa adsumenda esse, ut circumcisionem; cetera vero contemnerent, vel in cibis, vel in observantia dierum, vel in coniunctione, quae qualis, et quarum *rerum* sit, in lege retinetur, in quibus omnibus quaedam supervacua, quaedam quasi nefanda, sic relinquuntur a vero Christiano atque castissimo. Unum tantum memorabo, cum excitandi seminis causa fratri iungitur uxor fratris: et cetera huiusmodi aut fiunt aut leguntur acta: item cetera quae dixi de cibis, deinde de observationibus, multisque etiam aliis rebus: quae etiam adsumenda sunt, inquit, ei qui se circumcidit. Quod si non facitis alia, frustra circumcisionem adhibuistis. Testificor enim quia omni homini circumcidenti se, fit necessitas, ut sit debitor ad universa, quae legis sunt, facienda. Facit igitur illos et in lege illa, quam adsumserunt, peccatores esse, ex eo quod non omnia faciunt, et eligunt quae facienda: et rursus circa legem, quae Christi est, et circa evangelium omnino aberrant, et magis aberrabunt, si omnia, quae legis sunt, faciant. Denique subiungit ex hac parte iam, qua agunt quaedam quae Iudaei, ex hac inquam parte quod a Christo videantur
v. 4. alieni. " Evacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis ". Omnis enim virtus in Christum credentis, in gratia est Dei. Gratia autem non ex meritis, sed ex Dei pietate est: ergo iam a gratia excidistis, si in lege iustificationem vestram ponitis; ut quia operibus servitis, quia sabbatum observatis, quoniam circumcisi estis, excidistis a gratia, et evacuati estis a Christo. Iam enim non a Christo spem habetis, neque secundum eius passionem et resurrectionem speratis gratiam vobis, si a lege iustifica-
v. 5. tionem creditis advenire. " Nos enim in spiritu et fide spem iustitiae expectamus ". Christiani inquit, et qui Christum sequuntur, et in spiritu et in fide spem habemus, et in Dei iustificatione non ex operibus. Omnis enim virtus mysterii hoc operata est, ut nobis per gratiam et Dei pietatem relaxatio fieret peccatorum, et vita aeterna praestaretur, ut saepe docuimus, ex Dei gratia, non ex operibus aut meritis. Hoc autem per spiritum contingit. Cum vero ex operibus iustificatio speratur, non ex spiritu spes est. Hoc nos expectamus, et hoc est evangelium Christi sequi.

v. 6. " Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium; sed fides quae per charitatem operatur ". Ubique ponit circa fidem in evangelium Christi, neque circumcisionem (a) valere, neque facta circa corpus, aut facta de corpore, aut propter corpus, ut circumcisio, ut opera, ut cetera huiusmodi: nihil horum, inquit, in Christo valet: frustra circumcisio est. Neque ex eo quod praeputium est, valemus in Christo; *sed* quia fidem in eum suscepimus, et quia promissa eius credimus, et quia ex resurrectione eius nos quoque resurgimus, et omnia cum eo perpessi sumus, et cum eo ad vitam, per eum tamen, resurgimus;

(a) Codd. *conditionem*.

certa nobis fides est, per quam fidem operatio fit ad salutem, et per cha-
ritatem accipere nos oportere, quam habemus in Christum et in Deum, et
exinde circa omnem hominem. Duo enim haec maxime omnem vitam corrigunt
et omnem vim legis implent, et omnia illa, quae praecepta sunt in deca-
logo, continent (a). Si fidem qui (b) servet, sequitur ut servet charitatem, quae duo im-
plent omnia, quae lex Christi praecepit. De his rebus saepissime tractavi, quod fides
liberet, et charitas aedificet. " Currebatis bene; quis vobis impedivit "? Idest bo- v. 7.
nam fidem circa evangelium habebatis; quare mutati estis? quare, quasi fa-
scino quodam, ab integro cursu revocati? Illud enim quod vos per evange-
lium docui, integrum verum fuit; hoc et falsum et contrarium, et nihil pro-
futurum. Hoc est quod adiungit. " veritati non obedire ". Quis vos inquit, im-
pediit, veritati non obedire? Etenim in vobis veritas est: huic obtemperare
debuistis, ne quid aliud observaretis. Ergo primum veluti miratur cum dixit,
quis vos impedivit. Postea iam monet, quid faciendum, nemini consenseritis.
Omni genere pugnat, ne mutent sententiam, et adiiciant aliquid extra quam
quod illis praeceptum est per evangelium a Paulo. Nolite, inquit, consensum
aliis accommodare. " Suasio vestra ex Deo est, qui nos vocavit ". Idest quod v. 8.
vobis vel suasum a me est, vel quod ipsi iam suasum habetis a Deo, qui
vos vocavit, sicuti supra dictum est, quos vocavit et praedestinavit: cetera
quaeque per ordinem dicta sunt.

" Nescitis quia modicum fermentum universam massam corrumpit "? v. 9.
Omne fermentum corruptio est panis, et corruptus panis farina, et mas-
sa farinae dum dimittitur coacescit, et hinc fermentum efficitur. Modicum
autem fermenti, cum in massam mittitur, corrumpitur massa. Oportet;
inquit, vos azymos esse. Ergo illud quod putatis modicum vos adiecisse, id-
est ut observetis circumcisionem, istud modicum quia corruptum est, cor-
rumpit massam evangelii nostri, ut non plenam spem in Christo habeatis,
neve vos Christus, ut suos ac de se spem habentes respiciat: fides enim li-
berat: et, ut diximus, fidem non habet, qui praeter Christum aliquo modo
auxilium, licet cum Christo, sperat. " Ego confido de vobis in Domino, quod v. 10.
" nihil aliud sapietis ". Bene iam de futuro confido, inquit, quia nihil aliud ha-
bebitis in corde et sapientia, nisi ut fidem tantum habeatis in Christum secun-
dum evangelium meum. " Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicum-
" que fuerit ". Et illos terruit, qui seducebant, et istos per minas iudicii futu-
ri: qui vos inquit perturbat, portabit iudicium. Sufficit autem iudicium no-
minasse, in quo utique non dici debuit quod poenam patientur, sed vero iudi-
cium (c). Deinde praemisit, quod iudicium futurum ab ipso est. Expressit autem iam
metum paene, cum dixit portabit. " Ego autem, fratres, si circumcisionem prae- v. 11.

(a) Codd. continentur. (b) Qui pro quis, ut aliqui pro aliquis. (c) Codd. indicio.

„ dico, quid adhuc persequutionem patior? „ Alienum se a praecepto, quod illi iungendum putaverunt, omni genere probat. Patitur persequutionem a Iudaeis. Qua causa? nisi quia circumcisionem non praedico. Ergo non vobis in evangelio circumcisionem praedicavi: ex eo quod Iudaei me persequuntur. Adiungit et aliud argumentum, ut ostendat quod circumcisionem non praedicat. " Ergo evacuatum est scandalum crucis? Frustra est, quod poenam merentur, qui in crucem Christum sustulerunt, et evacuatum est illud, quod male factum est. Hoc est enim *scandalum* crucis, unde et conturbabantur (a) Iudaei. Iam hoc non ad praedicationem suam tantum revocavit, sed et ad rei virtutem. Ideo enim non praedico, quia scandalum crucis manet, nec evacuatum est. Debent ergo poenas. Quod si debent Iudaei, qui scandalum crucis effecerunt, superest ut et ego non praedicem, et vos circumcisionem non sequi debeatis.

v. 12. " Utinam abscidantur, qui vos conturbant! „ Maledicto persequutus est eos qui his iniiciunt novas persuasiones, et conturbant. A veritate evangelii abscidantur, inquit, vel a se separentur, vel poenis lacerentur. Magna autem fiducia maledictum in eos ingessit, ut ostendat illos non timeri a se, a quibus supra dixit, persequutionem patiatur. Ita nec persequutionem timeo, quia vera praedico, et circumcisionem non praedico, nec pati persequutionem timeo. Utinam abscidantur qui vos conturbant! non solum circumsecentur, sed abscidantur etiam: ut hoc quoque verbum ita sit positum quod ad cir-
v. 13. cumcisionem pertinet, ut sit et abscisio (b). " Vos enim in libertatem vocati estis, „ fratres: tantum ne libertate in occasionem carnis abutamini. „ Etenim lex Christi, quae spiritalis est, libertatem dat, qua exeamus a mundo, et ad patrem et ad originem revertamur. Sed quoniam adhuc in mundo sumus, idest in carne, non debemus istam, quam accepimus, libertatem ita exercere, uti secundum carnem ambulemus; et quasi occasio nobis sit etiam faciendi in carne, quoniam liberos nos esse confirmat fide circa Christum. " Per „ charitatem spiritus servite invicem „. Libertatem datam accepimus, tamen servire nobis invicem debemus per charitatem, et spiritus charitatem, non car-
v. 14. nis. « Universa enim lex in vobis uno sermone impletur „. Frequenter hunc sensum et posuit, et nos tractavimus; quia tota lex, et omnis operatio legis, hoc sermone impletur, idest charitatis: qui enim diligit alterum, neque moechatur, neque furatur: et hoc est, et Christum diligere: et ea quae ostendit decalogus, quodammodo in hoc solo praecepto implentur, sicuti in superioribus diximus. Subiungit autem ipse exemplum de exodo " diliges proxi- „ mum tuum sicut te ipsum „. Omnem autem hominem, proximum accipere debemus; et tunc etiam proximum Christum habebimus. Ergo et vos quoque diligite vos, sed in spiritu. Hinc iam videtur, quasi omissa superiore quaestione

(a) Codd. *conturbabuntur*. (b) Codd. *abscio*.

atque tractatu, praeceptum ad exhortationem dare ut discordiam non ament, sed se invicem diligant. Hoc autem fieri potest, si vos invicem diligatis, et in spiritu diligatis non in carne, neque in carnis opera, neque in observatione carnis. Nihil enim fraudat, nihil alteri eripit, neque nocet, neque contemnit, neque obiurgat is qui alterum diligit.

" Quod si mordetis et accusatis invicem, videte ne consumamini ab v. 15.
„ invicem „. Exhortatio ad concordiam (a) ex hoc fit, dum docetur quid
mali discordia faciat: si enim vos invicem accusatis atque mordetis, id-
est nocere vultis vel nocetis, invicem vos consumetis. Ergo amate vos et
diligite invicem, et implebitis legem sola charitate (1): non, sicut vos puta-
tis, vel circumcisione vel operibus ceterisque rebus pertinenter. Ergo adpo-
situm hoc de charitate, iuxta tractatum superiorem, quo docebat illos extra
evangelium, quod ab ipso Paulo illis fuerat pronunciatum, quod observare illi
se legem putarent in circumcisione et operibus; cum solo hoc plena lex sit,
si se invicem diligant. " Dico autem vobis spiritu ambulate, et desiderium car- v. 16.
„ nis non perficietis „. Tota virtus evangelii haec est, secundum spiritum vive-
re, secundum spiritum credere, nihil carnis in animo habere et in actu et in vi-
ta; idest neque spem de carne suscipere. Ambulate ergo, inquit, in spiritu,
idest vitam agite: quod si facitis, carnis desiderium non perficietis; idest nul-
lum peccatum admittetis, quod nascitur ex carne: alia enim cupiditas nul-
la nisi de carne. Ideo subiungit. " Nam caro concupiscit adversus spiritum, v. 17.
„ spiritus autem adversus carnem (b) „. Ut omnino isti intellegant, nihil se de
carne cogitare debere, quod est in circumcisione et ceteris ex iudaicae disci-
plinae observationibus, cum inter se doceat ista adversa: non solum concu-
piscit caro, sed etiam adversus spiritum concupiscit. Habet enim motus suos
caro, habetque sensus, neque tantum ab anima suscitantur: quod intellegi li-
cet etiam in his quae animam non habent; ut in aqua, *quae* impetus suos habet
et virtutes suas, vel in sapore, vel in motu, vel in qualitate vel quan-
titate: item ignis pariterque terra et cetera elementa, ex quibus quasi
quaedam consparsio (c) est et caro facta est ex humidis (2).

* * *

(a) Codd. *exhortatio concordia*. (b) Codd. pro *adversus carnem* habent *ad subiunctum*. (c) Ita codd.

(1) Eleganter Hieronymus ad v. 13: *per caritatem nobis invicem serviamus, ut laciniosae legis praecepta uno dilectionis capitulo concluduntur.*

(2) Ab hoc versiculo 17. usque ad primum capitis VI. nihil commentarii est in codicibus. Prorsus autem incredibile est Victorinum decem propemodum commata inexplicata reliquisse; quare folium aliquod ex antiquo exemplari excidisse arbitror, unde vaticani chartacei derivati fuerunt; quam lacunam vel non agnoverunt vel certe non commemorarunt recentiores amanuenses. Et quidem in aliam mox lacunam initio epistulae ad Philippenses incurremus.

CAP. VI. V. 1. " Hii qui spiritales sunt ". Quasi ad unum ex ipsis, qui spirita-
les sunt, hoc ita protulit ut consideret unusquisque eorum, ne et ipse
temptetur: et idcirco debeat succurrere et instruere eiusmodi hominem;
et spiritu dato per tractatum ad modestiam aequalitatemque revocare.
v. 2. " Alter alterius onera portate ". Rediit ad pluralem numerum, ut omnis
homo mala portet aliena; et quod alter patitur, ferat, sustineat, corrigat,
in quantum potest: hoc est enim portare onera, patienter ferre alterius
vitium et corrigere. " Et ita implebitis legem Christi ". Sic enim et ipse pati-
ens et mala nostra portavit, et pro malis nostris ipse sustinuit. Legem, inquit,
Christi implebitis, non simpliciter legem. " Nam si aliquis extimat se esse ali-
v. 3. " quid, cum nihil sit, ipse se seducit ". Ratione nunc probat, ideo illum, qui
se iactat gloriae cupiditate, et corrigendum esse et instruendum in spiritu, quo-
niam miser ille est, qui se ipse inducit, fallit, decipit, qui se aliquid esse exsisti-
mat, cum nihil sit. Etenim si haec summa legis est, ut quicumque humilis sit,
deiectus, infimus (1); ita enim ex infimis eligit Deus quos sublevet atque al-
tos faciat; omnis homo, qui sibi aliquid vindicat, et se extimat aliquid
esse, sine dubio nihil est. Quid enim est in mundo aliquid, cum nihil sit in
mundo? Et ita agere ceu (a) nihil sit in mundo, hoc est apud Deum aliquid
esse. Porro si qui (b) in mundo aliquid se esse putat, vel sapientem, vel intel-
legentem, vel dominum, vel regem, vel divitem, vel aliquid horum; aut in
divitiis, aut in animo, aut in arte, aut in virtute; is, quoniam sapientia mun-
di stultitia est apud Deum, is inquam nihil est; et cum nihil sit, ipse se
fallit ac decipit.
v. 4. " Opus autem suum probet unusquisque, et tunc in semet ipso tan-
" tum habebit gloriam, et non in altero ". Magnae exhortationes, magna etiam
disciplina! nemo, inquit, sibi aliquid vindicet, neque opinionem habeat quod
aliquid sit: tantummodo opus suum probet; verum ipse iudicio suo probet
unusquisque opus suum, ne malo iudice usus, probet se bene fecis-
se, cum fortasse non bene fecerit. Ergo probet, et probatum faciat opus
suum: quo probato opere, tunc in semet ipso tantum habebit gloriam non in
altero. Etenim qui existimat aliquid se esse, iactat se et ab altero gloriam
petit: qui autem opus suum vel ipse probat, vel aliis probat, de se ipso
habet gloriam, et apud se ipsum, et non ab altero expectat. Non enim, inquit,
v. 5. ab homine laudari volo, neque hominibus probari, sed Deo. " Nam unusquis-

(a) Codd. *cum*. (b) *Siqui* pro *siquis*.

(1) Praeclara enimvero doctrina, quod in christiana humilitate cardo religionis et summa versetur! Atque haec doctrina mirabilior in homine est, qui tantis honoribus inclaruerat, ethnicusque ad senectutem usque vixerat. Consonat autem Hieronymus epist. CVIII. 15: *prima Christianorum virtus humilitas*.

„ que proprium ouus portabit „. Onus in medio ponitur sive bonum sive malum.
Ergo proprium, inquit, portabunt onus omnes, unusquisque proprium. " Com- v. 6.
„ municet autem qui catechizatur verbum, ei qui catechizat in omnibus bo-
„ nis „. Sensus iste : κατηχίζειν est circumsonare vel iuxta adsonare, quod
contingit cum aliqui initio christianus incipit esse, et illi Deus et Chri-
stus adsonantur, et dicitur in aures eius, atque in animum immittitur: hoc
est qui catechizatur verbum: idest per verbum si qui catechizatur, ut
ei adsonetur per invocationem. Is igitur qui catechizatur verbum, in om-
nibus bonis communicet ei qui catechizat; idest in nulla re non ei com-
munis sit; in omnibus tamen communis sit illi, qui catechizat verbum, ut
omnia in communione cum eo habeat, sed omnia quae bona sunt. Cum enim
supra dictum sit, instruite huiusmodi hominem in spiritu modestiae, utique
bonum est quod catechizat; et is qui catechizat verbum hoc tam bonum,
in bonis catechizat. Igitur qui catechizatur verbum, communicet ei qui
catechizat.

" Nolite errare; Deus non deridetur „. Subiungit praeceptum aliud quod v. 7.
quidem generale ad omnia, pertinet tamen ad id quod supra actum est,
ne illi aliud praeter evangelium sequantur; idest ne adiungant etiam Iu-
daeorum disciplinam et opera. Nolite, inquit, errare; nam ista omnia extra
evangelium quae adsumuntur, errata sunt. Et adiunxit vim necessitatis ad
praeceptum; Deus, inquit, non deridetur. Non dixit, Deus enim omnia scit;
ne sperent quasi vel veniam erroris sui, vel quod absconditum esse pos-
sit: non, inquit, deridetur. Et subiungit, quid futurum sit his qui in terra
vitam tenent. " Quae enim seminaverit homo, haec et metet „. Idest qui triticum v. 8.
seminat, messem habebit de tritico; si autem seminat zizaniam, hoc et metet:
malum seminat quicumque messor est mali. Bonum seminat? fructum de bo-
no accipiet: ita et messis ut semen est. " Quia qui seminat in carne sua, de
„ carne et metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu et
„ metet vitam aeternam „. Galatae qui Iudaeorum disciplinam adsumendam sibi
putaverunt, ut observarent sabbata et circumcisionem susciperent, et alia hu-
iusmodi carnaliter scientes agerent, spem in carne haberent et de carne. Qui-
cumque ergo in carne spem habet, et seminat spem suam circa carnem, ha-
bebit messem de carne; quem tamen fructum, corruptionem inquit. Etenim
caro corrumpitur, et hic est eius exitus ut corrumpatur, putrescat, pereat,
intereat. Omnia ergo enim quae de carne sunt putrescunt, corruptionem ha-
bent: nemo enim de carne sperare debet, nec seminare in carne, idest spem
ponere in (a) carne. Nam si ibi posuerit spem, habebit fructum de carne.
Quem fructum? Interitum, corruptionem. Hic enim fructus est carnis. Ergo me-
lius est spem ponere (b) in spiritu, ut possimus spem habere de spiritu:

(a) Codd. [illegible] habere.

quae spes est de spiritu, et qui fructus de spiritu; hoc est seminare in spiritu, idest vitam aeternam. Etenim haec vita est, non aeterna vita. Qui autem in spiritu, hic vivit, et secumdum spiritum agit, nihil operatur carnaliter, seminat sibi vitam aeternam: et haec erit messis ei, ut hinc recedens accipiat vitam aeternam.

v. 9. " Bonum autem facientes non deficiamus ". Parum est bonum faciamus, neque enim continuo meritum nostrum Deo probabile est, si bonum faciamus, sed si facientes non deficiamus. Multi enim incipiunt, multi quasi perseverant, postea tamen desinunt vel fatigati vel seducti: merito monuit non deficiamus quolibet modo, ne deficientes quod coepimus relinquamus, cum bonum facere coeperimus. " Nam tempore suo metemus, non deficientes ". Pulchre adiectum. Multi enim in hoc vitae genere quod (a) bonum dicitur, si aliquid mali patiantur, putant se sine causa facere cum bonum faciant, et defatigati desistunt bonum facere. Quid ergo adiunxit? Non deficiamus, quia licet hodie non consequamur (b) fructum bene faciendi; postea, inquit, metemus; idest messem habebimus boni facti nostri, si non defecerimus in bene facien-
v. 10. do. " Ergo dum tempus habemus, operemur ". Maximam necessitatem dedit ad bene faciendum: imminet tempus, cito finitur vita, iam finis est mundo. Dum, inquit, tempus habemus vel vitae nostrae, vel istius vitae in mundo, operemur bonum, et ad omnes operemur, ut nulla sit exceptio personarum, nulla alia actio; sed bonum operemur, et ad omnes bonum operemur. Etenim si charitas aedificat, omnem autem hominem charum habere debemus, omne bonum quod operamur, ad omnes operamur. " Maxime autem ad domesticos fidei ". Dixit ad omnes bonum operemur: facit tamen gradum ut bonum quod operamur ad omnes, maxime bonum operemur ad eos qui domestici fidei sunt, idest qui fidem in Christum et in Deum susceperunt. Magna conclusione id in exhortando posuit, quod ad Galatas maxime pertinebat: etenim illi adiungentes etiam quaedam de iudaismo, non ex fide agebant, sed quasi ex operibus credebant et ex observatione carnali habituros se fructum: idcirco adiunxit, maxime bonum operemur ad domesticos fidei, quod solam fidem in evangelium susceperunt, idest in Christum et Deum.
v. 11. " Ecce quantis (1) litteris scripsi vobis mea manu "! Ut ostenderet familiaritatem, et ne pudori illis sit quod alii sciunt illos vel peccare, vel corrigi, manu mea inquit scripsi vobis, et ex charitate signum dedit. Et vobis facilis est mu-
v. 12. tatio vitae cum a me corrigitur, cum mihi tantum conscientiam debeatis. " Quicumque volunt placere in carne, hii compellunt vos circumcidi ". Aperte

(a) Codd. *cum*. (b) Codd. *consequitur*.

(1) Notabilis lectio *quantis* pro *qualibus*. Et quidem legendus est hoc loco Hieronymus, qui a Chrysostomi interpretatione dissentit.

ipsum illud quod arguebat in Galatis quod transirent mandatum evangelii, per speciem conlocat quod se circumcidere voluerunt. Omnes, inquit, qui volunt placere in carne, hii vobis persuadent ut circumcidamini, quod tantum est in ipso solo opere ut circumcidamini, non in auxilio aliquo ad salutem. " Tan-„ tum ut crucis Christi persecutionem non patiantur „. Aestimantes, inquit, poenas se non daturos, quod in crucem Christum sustulerunt et persequuti sunt, si ad evangelium, idest ad confessionem de Christo, adiungatis vel ipsi adiungant etiam circumcisionem. Sed et in eo peccant, ut cum spes tota de Christo sit et de eius magis cruce, putemus etiam de circumcisione, vel putent illi; et idcirco persuadeant quasi non pati habeant persequutionem crucis
Christi, idest quod Christum in crucem sustulerunt. " Neque enim qui circum- v. 13.
„ cisi sunt, legem custodiunt „. In Christo enim neque praeputium neque circumcisio valet. Quam igitur legem dixit? Vel illam quae spiritaliter intellegenda est, vel istam quam Christus dedit, quae sine dubio et spiritalis est et spiritalia docet et spiritaliter agenda est. " Sed volunt vos circumcidi, „ ut in vestra carne glorientur „. Ostendit astutiam eorum, qui persuadent ut videantur vobis persuasisse, ut in vestra carne glorientur, cum tamen nihil prosit circumcisio; sed sola illis gloria quaeritur, ut in vestra carne facta (a), se aestiment obtinere quod sine hac spes nulla sit; ut iam vicisse videantur, ne de solo Christo spes sit, nisi adiuncta etiam iudaicae legis in circumcisione fuerit disciplina.

" Mihi autem absit gloriari in nullo „. Ante gloriam illorum repre- v. 14.
hendit: namque illorum gloria est in carne gloriari: at ego inquit in nullo glorior neque in carne, neque in homine, neque in aliquo horum, neque in me ipso. Et iam dictum et saepe admonitum, ut omnis qui gloriatur, in Deo glorietur, de quo supra tractavimus. " Nisi in cruce domi-„ ni nostri Iesu Christi „. Idest ut ibi spes tota ponatur, et inde sit gloria et gaudium: quod ibi in cruce domini nostri Iesu Christi salus nostra est et aeternitas quaesita. " Per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mun-„ do „. Ipsa est gloria, crux scilicet domini nostri Iesu Christi, quia (b) mysterio illo, dum carnem suspendit cruci, et in ea potentiam huius mundi triumphavit, omnis mundus per illum crucifixus est. Sed quoniam catholicum ille corpus ad omnem hominem habuit, omne quod passus est catholicum fecit; idest ut omnis caro in illo crucifixa sit. Ergo et ego crucifixus sum, et mundo fixus sum. Ego, inquit, carnalis ille et de carne qui sentiebam, mun-
do fixus sum, idest cum mundo adfectus ad poenam. " In Christo enim Iesu v. 15.
„ neque circumcisio aliquid est, neque praeputium, sed nova creatura „. Quod

(a) Ita codd.; intelligitur autem vel *circumcisio* vel *gloria*. (b) Codd. *qui*.

supra tetigimus: quamquam ubique iste sensus sit, monet quid egerit mysterium,
quod in Christo Iesu nulla persona sit, nulla discretio: omnes aequaliter, qui Chri-
stum sequuntur, aeternam vitam merentur: non enim quia circumcisio, idcir-
co aliquid est in Christo: neque quia praeputium est, ideo aliquid est in
Christo: sed in quolibet horum, quicumque sit, si modo renascatur et my-
sterio novus fiat homo, valebunt omnes in Christo.
v. 16. " Et quicumque hanc regulam sectatur, pax super illos, et super Is-
„ rahel Domini „. Conclusit ut haec sola sit regula, in Christo sperare,
neque discernere Christi virtutem praeputio a circumcisione, sed nova crea-
tura, quaecumque fuerit; per Christum et in Christo plena spes et salutis
et aeternitatis et gloriae. Hanc, inquit, regulam (non ut vos Galatae tenere
voluistis) hanc gloriam qui sectantur, pax super illos sit. Et adiunxit super
Israhel Domini; non supra Israhel quemcumque Iudaeum sed Israhel Domi-
ni. Etenim Israhel vere Domini si Dominum sequatur, ut salvationem suam
v. 17. aliunde non speret. " De cetero nemo mihi molestias praestet „. Idest ultra
nemo peccatis suis faciat me anxium tristem molestias sustinere „. Ita enim in
principio diximus quod peccasse aegre tulerit et doluerit. Monet igitur in po-
strema epistula, ut hii non ad peccata aliqua convertantur, ne molestias prae-
stent. " Ego enim stigmata domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto „ Idest
omnem passionem, et illa quae in cruce toleravit, clavis figentibus, corpus vel
vulnere lanceae per latus, et cetera inquit stigmata Iesu Chisti domini nostri in
corpore meo porto: idest et ego passus sum, et in mysterio conservio Christo,
mysterium Christi patior: unde et vos adversa multa, omnia, tolerare debetis:
quoniam cum Christo erit, qui cum Christo patitur, et ea quae Christus
passus est, et ipse actu suo adversantibus adversariis coeperit pati: ex quo o-
stendit, et quid ipse patiatur, quantum mercatur a Christo, et quid etiam
v. 18. nos pati debeamus, si volumus esse cum Christo. " Gratia domini nostri Iesu
„ Christi cum spiritu vestro fratres „. Conclusio fit epistulae: precatio est et bene-
dictio ut gratia sit; sed cum spiritu, inquit, vestro gratia domini nostri Iesu
Christi; ut quia in Christo vivitis, Christi gratia cum spiritu vestro sit.

VICTORINI PHILOSOPHI IN EPISTULAM PAULI AD GALATAS
COMMENTARIUM EXPLICIT.

VICTORINI PHILOSOPHI

IN EPISTULAM PAULI AD PHILIPPENSES

LIBER UNICUS.

* * * (1) *Posuit vel quatuor causas*, vel quatuor personas, quae CAP. I.
adnuncient Christum. Ex his duae, prima et novissima, ex malignita- v. 15.
te: duae mediae, ex bono animo et voluntate. Quod (a) inter se distent,
prima et postrema: quod inter se, secunda et tertia, dicendum. Prima
est de malignitate, propter invidiam et contemptionem: invidiam enim di-
xit quod sentiant (b) cum aemuli nobis sint. Postrema etiam est et ipsa de
malo, ut " quidam per contumaciam Christum pronunciant ". Idest ut nobis no- v. 17.
ceant. Cum enim aperte Christum negent, finxerunt se adnuntiare; ut nos, qui
eos adversarios putamus et credimus, doleamus ab his eadem pronunciari quae
nos pronunciamus: per contumaciam enim, inquit, non sancte neque caste,
pronunciant Christum; sed ut nobis incutiant tribulationem et gemitum et dolorem;
ut poenis et vinculis nostris se gaudere ostendant: quomodo dictum est ipsi
Christo in cruce posito, si filius Dei es libera te, ita et Paulo dicatur,
Deus tuus a vinculis te liberet; ille Christus Deus, Deus est; sed tu tamen in
poenis es. Hoc igitur modo distat haec praedicatio malignorum ab illa su-
periore: illa non ut poenas inserat vinculis apostoli, sed ut ipsi adfec-
tent gloriam praedicationis, cum per invidiam hoc faciant, non per in-
tellegentiam et propriam voluntatem. At vero vel duplex causa, vel du-
plex persona, de bono sic se habet, quod quidam per bonam volunta-
tem Christum pronunciant, quidam ex charitate. Hae duae causae de bo-
no adversae sunt singulis de malo: namque ad primam respondit haec
quae secunda est. Si enim primi, quia invident et quia contendunt, ideo
praedicant Christum; contra quidam de bonis per bonam voluntatem Chri-
stum adnunciant, vere hoc sentientes, non invidentes nobis (c), sed quia bonum
est quod sentiunt, et habent bonam voluntatem circa evangelium. Tertia au-
tem quae de bonis causa est, contraria est illi, quae postrema est de malis.
Nam si illa quae de malis est postrema, talis est, ut quidam in nostram poe-
nam et tribulationem per contumaciam Christum pronuncient; haec de bo-
nis contraria est, quia quidam ex charitate pronunciant: hoc est me sequen-
tes et cari mihi, non mihi insultantes: scilicet, inquit, quod in defensione ev-
angelii positus sum. Sciunt enim quia in defensione evangelii sum, et id-

(a) Malim *quid* heic et infra. (b) Codd. *sed cum*. (c) Codd. *vobis*.

(1) Desiderari partem commentarii usque ad v. 15. capituli I. res ipsa clamat: et tamen in codicibus nullum lacunae indicium est.

circo poenas has meas pro evangelio me sustinere: unde et ipsi ex charitate Christum pronunciant, vel charitate in Christum vel charitate in me, non mihi insultantes, ut illi qui per contumaciam Christum praedicant; non caste, sed existimantes tribulationem se suscitare vinculis meis.

v. 18. „ Quid enim? dum omni modo sive sub obtentu sive veritate Christus „ adnuncietur „. Cum quatuor supra vel personas vel causas posuerit, ut Christus adnuncietur, non se omnino (a) motum a malignis quia Christum praedicant, declarat et ostendit. Frustra enim illi existimant tribulationem se suscitare vinculis meis. Quid enim, aut quare moveor? aut quare in tribulationem mittor? cum enim gaudeam laetusque sim quod per omnem modum adnunciatur Christus: sive dum illi aliquo (b), suo obtentu, vel aliqua sua occasione vel nocendi vel invidendi praedicant Christum, dummodo praedicent; sive veritate pronuncient. Eventus enim mihi plurimum placet, quod de Christo pronunciant; et Christum et nominant, et Deum, sub alio licet animo, fatentur et Dei filium. Hoc enim cum celebratur, exercetur, agitur, sic adnunciatur Christus ab omnibus, et nos ad id pervenimus quod volumus ut Christus adnuncietur. Quod si ita est, frustra existimarunt me in tribulationem mitti. Denique sic subiungit " et in hoc gratulor, „ sed et gratulabor „. Et gratulor inquit etiam in hoc ipso, quod adnunciatur Christus. Non enim negant etiam illi qui nocendi modo (c), ut mihi noceant, Christum adnuntiant: neque illi qui per invidiam Christum adnunciant, animi causa, et latenter, et *per* maligna verba, tamen Christum confitentur, et Chri-
v. 19. stum adnuntiant: in hoc, inquit, gratulor et gratulabor. " Scio enim quoniam „ hoc mihi proveniet in salutem per orationem vestram, et subministrationem „ spiritus Christi Iesu „. Paene audaciter ac temere libenter accepisse et in gaudium accepisse, quod quoque modo Christus adnunciaretur etiam ab improbis, etiam per contumaciam, etiam per invidiam: sed hoc ex fiducia Dei, et benivolentia, et, ut ipse ait, ex subministratione Christi et spiritus eius confirmo futurum; et scio futurum, quoniam istud quoquo modo (d), quod pronunciatur, erit verum, eritque etiam ita ut ipse ille Paulus vult, qui vere adnunciat: et idcirco ait, scio enim quod hoc mihi proveniat in salutem: ut hoc quod illi, vel in perniciem meam pronunciant, qui per contumaciam Christum pronunciant, vel illi qui per invidiam et contentionem Christum pronunciant, omnia tamen ita scio, quoniam mihi proveniant in salutem, subministrante scilicet Christo et spiritu eius: secundum inquit quod expecto, et spem habeo, ita mihi fiducia est, ut numquam mihi ipsi noceant, etiamsi alia causa pronunciant Christum, ut ego poenas patiar et cru-

(a) Codd. *sed omni modo*; et quidem a prima manu *sed omnino modo*. (b) Codd. *aliquo et aliquo*. (c) Ita codd. (d) Codd. *quomodo*.

cier : tamen quoniam spes mea et expectatio est de Christo , proveniet id
mihi in salutem.
" Quoniam in nullo erubescam; sed in omni fiducia, quemadmodum semper , et V. 20.
nunc magnificabitur "Christus in corpore meo ,,. Sequebatur uti non continuo in sa-
lutem provenire posset istud ipsum , quod maligni praedicant , quod per invidiam
praedican , quod per contumaciam praedicant , uti posset illi et perniciem adferre et
poenas , ut in catenis semper esset , verum etiam et in morte , sed utrumque. Nam
apostolus prospiciens (a) dicit futurum esse ut Christus praedicetur quolibet in even-
tu: numquam enim , inquit , erubescam , sed ex utroque et gaudio laetabor et gra-
tulabor, et sicut semper et nunc magnificabitur, inquit, Christus: in corpore, inquit,
meo ; idest cum meum corpus poenis subiectum omnibus tolerat universa , et
Christum praedicat , nec desistit , nec poenis terretur , et omnibus poenis non
cedit. Quid est autem omnibus poenis , ipse exponit subiungendo " sive per
,, vitam sive per mortem ,,. Sive (b) enim tolerando poenas vixero , praedicabitur
Christus : sive sub poenis mortuus fuero , magis ac magis praedicabitur ; cum
videant omnes me nec poenis deterritum , nec morte revocatum , sed in evan-
gelio aut vitam eum poenis exegisse , aut usque ad mortem poenas tolerasse ,
et tamen in evangelio praedicando perseverasse. " Mihi enim vita Christus est , V. 21.
,, et mori lucrum ,,. Non igitur mortem timeo , quia mori mihi lucrum est : non
ipsa mors lucrum , sed mori : vita autem Christus est , quia qui in illo
sperat , semper vivit , et nunc et postea. Etenim cum dixerit , in corpore meo
magnificabitur Christus , sive per vitam sive per mortem , ad vitam istam
referens ; si vincit eos , qui sibi parant insidias , et perseverat in evangelio ,
gloriabitur vita eius , quia in Christo gloriatur , non in catenis , non in sa-
lute , non si nihil patiatur. Si autem occisus fuerit , lucrum est mori , cum
illi vita sit Christus. Sic (c) igitur singulis singula reddidit ; ut ad mortem
responderit , non timeo mortem , cum mihi vita sit Christus : sive in vita ,
sive in catenis licet me alligent , tamen mihi vita Christus est , et ipsum mori
lucrum est , cum pervenio ad Christum. Sive utrumque hoc singulis superio-
ribus datur , non timeo mortem , quia vita mihi Christus est , et mori lu-
crum est : sive cum vita mihi in poena erit , non timeo vitam , quia vita
mihi Christus est. Ergo illi nihil agunt , sive me morti tradant , sive in vi-
ta cruciatibus dedant : mihi enim utrumque non nocet , quia non est apud
me in tormentis vita cum poena , propterea quia vita (d) mihi Christus est :
sive interficiant , non est mihi et ista poena , quia vita mihi Christus est ,
et mori lucrum.
" Quod si vivere in carne , hic mihi fructus operis est ,,. Quoniam V. 22.
supra dixit , vita mihi Christus est ; et incertum quam vitam dixerit ,
utrum istam quae in carne , an illam quae postea ; adiecit de ista vita , quae

(a) Codd. per species. (b) Codd. si. (c) Codd. sive. (d) Codd. in vit-.

hic in carne est, et dixit nihilominus etiam in ista vita, cum hic in carne vivimus, fructus est mihi inquit operis. Qui iste operis fructus? ut labore meo et evangelio adnuntiem Christum, et multis spem vitae et salvationis efficiam, cum sperare in Christum coeperint, et fidem evangelio dare. Hic est inquit mihi fructus operis, etiam in carne vivere. " Et quid eligam „ ignoro „. Sive enim moriar, quia mors lucrum est, ac mihi vita Christus est, et ad illum utique pervenio, cum morior (a) hic in carne: sive rursus hic in carne vivam, quia mihi fructus est operis adnuntiare Christum et evangelizare; quid eligam, inquit, nescio; utrum mortem appetam, an adhuc in vi-
v. 23. ta maneam. " Coartor autem ex duobus, concupiscentiam habens dissolvi et es-
24. „ se cum Christo, quanto (b) magis optimum est. Ut vero autem in carne permaneam, necessarium propter vos „. Duplex, inquit, me necessitas et cupiditas in divisa (c) deducit: nam et habeo concupiscentiam dissolvi, idest discedere a corpore, et esse cum Christo; etiam illam (d), lucrum consequi; quod est quidem optimum et eligendum. Sed rursus est mihi in carne necessitas ut maneam et perseverem propter vos. Ita superiori parti concupiscentiam dedit dissolvi velle et esse cum Christo, quia summum est et praecipuum et optimum; hic autem ut in carne adhuc maneat necessitatem *magis* dixit, quam illam; ut propter hoc vivam, ut vos instruam, ut vos in evangelio confirmem. Cum igitur duas veluti concupiscentias habeat, confirmat unam quod hic in carne adhuc manebit; et hoc confidenter scio, quoniam manebo, et permanebo vobis, ad vestrum profectum et gratiam fidei. Vere ut pater, vere ut famulus Dei, de duabus cupiditatibus suis illam quasi reliquit, quae ipsi tantum fuerat profutura, ut iam abiret iam dissolveretur essetque cum Christo.

v. 25. " Confido inquit, et confidenter scio, quoniam Deus me hic adhuc esse „ faciet, ut permaneam; et permanebo, ut vobis omnibus prosim, et profectum „ habeatis ad gloriam fidei „. Manebo, inquit; et adiecit amplius " et permanebo „ idest usque ad perfectionem manebo; perfectionem autem profectus vestri, ut proficiatis, et gratiam consequamini, fidei scilicet; idest cum fidem
v. 26. praestatis, a Deo gratiam mercamini. " Ut gloria et exultatio vestra abundet „ in Christo Iesu penes me, per praesentiam meam denuo apud vos „. Ut cum apud vos esse iterum coepero, hoc est per praesentiam meam denuo ad vos, exultet gloria vestra, et abundet ipsa exultatio in Christo Iesu penes me, per praesentiam meam denuo apud vos: idest ut ego praesens sentiam quemadmodum gloria vestra exultet et abundet in Christo, quod Christum diligitis, quod Chri-
v. 27. sto servitis quod Christo vos servire gaudetis. " Tantummodo digne in evan- „ gelio Christi conversamini „. Tota vitae summa christianae ista est, in evange-

(a) Codd. *metior*. (b) Ita codd. (c) Ita codd. pro *diversa*. (d) Ita codd. Intelligo autem *concupiscentiam*. (e) Ita codd.

ho Cristi conversari, ipsum sibi adnunciare et ceteris, in ipso spem habere, omne quod agat ex mandatis eius agere: hoc est digne in evangelio Christi conversari. Sed et hoc parum est: ergo iungendum ut in evangelio Christi conversemur ante omnia, et digne conversemur. Est digne conversari, secundum eius praecepta vivere, et ea facere, quae Christus praecepit. " Ut si-„ ve cum venero, et videro vos; sive per absentiam, audiam de vobis quo-„ niam statis in uno spiritu, una anima concertantes cum fide evangelii „. Ipse exponit, quid sit digne in evangelio Christi conversari, uno spiritu stantes una anima concertantes cum fide evangelii: " spiritu autem, inquit, stantes uno „: quia unus est spiritus cum iam sapimus, et evangelium sentimus, et ita vivimus. Animae autem opus hoc est, ut adversa corporis expellamus: ideo una, inquit, concertantes cum fide; quam fidem vobis evangelium dedit. Ergo state, inquit, in uno spiritu, et conluctamini una anima cum fide evangelii.

Verum haec expositio illud continet quod supra dixit, digne in evange-
lio Christi conversamini. Quomodo autem se habeant verba ut integra sibi
et iuncta sint, sic attendemus: conversamini, inquit, digne in evangelio, ut
digne vobis audiam quoniam statis in uno spiritu et una anima concertan-
tes cum fide evangelii. Audiam autem vel per absentiam; fides autem erit,
ut cum audiam, credam, cum venero ad vos, et videro vos. Sive per ab- v. 28.
sentiam audiam de vobis, iam ad utrumque videro vos, quoniam statis in uno
spiritu, et nec in quocumque territi sitis ab adversariis: et hoc opus per-
tinet ad expositionem quod est digne in evangelio Christi conversari, num-
quam terreri ab adversariis, nec in aliquo terreri: quandoquidem est illis
declaratio interitus, uobis autem salutis. Hoc, inquit, non terreri (a) evangelio
servientes. Idest omnis actus christiani ad salutem est, non conturbari ab ad-
versis, fidem evangelii credere in Christo, pati pro Christo, simulque etiam
ut sciamus ex Dei gratia provenire. Ergo haec, inquit, res non terreri in
aliquo ab adversariis, et nobis ad salutem est, et nostris adversariis cau-
sa est ad interitum: et hoc tamen donum est Dei. " Et hoc a Deo „,
ne operae nostrae putemus esse, quod non terreri causa nobis est ad salu-
tem: nam et hoc a Deo est, sicuti frequenter monui, ut Dei nutu et miseri-
cordia et gratia fiant omnia. " Quoniam vobis donatum est a Christo „. Om- v. 29.
ni exhortatione praecepta haec iungit: pertinet enim, digne in evangelio Chri-
sti conversari quid sit, sic ostendere secundum superiora praecepta: et nunc
cum exhortatio adiungitur ut credant in Christo; neque tantum credant, sed ut
etiam patiantur pro illo. Quae autem patiantur, subiungit: vel quae in me *vidis-
tis*, vel quae de me (b) audistis: hoc est enim digne in evangelio Christi conver-

(a) Codd. *terrere*, et quidem sine *non*. (b) Codd. *vel quae de me*, *vel quae audistis*.

sari , et hoc dono datum est nobis pro Christo , quoniam ille mysterium complo-
vit , et ad liberationem nostram passus est omnia. Pro ipso igitur donum
nobis dedit , ut credamus in eum. Magnum autem donum , si sola in eum
fide tantam gratiam meremur. Sed ita credamus , ut etiam patiamur pro il-
v. 30. lo ; hoc enim subiungit: " id ipsum certamen et agonem habentes , quem et vi-
" distis in me , et audistis de me ". Ut vos quoque credentes in Christo , pa-
tiamini omnia pro illo , idest propter ipsum. Facere enim omnia , neque in
alium converti , et pro illo pati omnia , hoc est certamen : et hunc ago-
nem habemus scilicet et contentionem et intentionem , quae educit ad pal-
mam et ad coronam. Hunc igitur agonem ne ignoretis , ipse est quem in
me vidistis , scilicet de catenis , de carcere , de cunctis malis , quae perpes-
sus est Paulus : quae utraque apud vos habent fidem me passum esse , cum
aut audistis aut vidistis.

CAP. II. " Si qua igitur advocatio (1) in Christo, si qua consolatio dilectionis, si qua
v. 1. 2. " societas spiritus , si qua viscera et miserationes ; implete gaudium meum , ut
" idem sentiatis omnes ". Petiturus beneficium , ut gaudium suum impleatur
quod gaudium circa hoc mandatum est , ut idem sentiatis omnes , ut nullus di-
screpet (tunc enim et charitas et concordia est , idem sentientibus cunctis ; et
si concordia est , hoc habebit apostolus gaudium): ut ergo hoc impetret quod
suum gaudium vult esse , per illorum unanimitatem , concordiam , eamdemque
sententiam , et cetera similia , quasi rationem meritorum praemittit , quod
ab ipsis meretur , ut impleatur gaudium suum circa hoc , ut idem omnes
sentiant ; et cetera. Meritorum autem rationes istae sunt , quia advocati simul
in Christo sunt : advocat enim Deus in Christo nos ; eos enim santificat ,
quos vocavit et elegit et quos ordinavit. Advocatio ergo prima est ; si est ,
inquit , advocatio in Christo aliqua in nobis , quod simul vocati sumus , et
vocati in Christo , et meritum meum erga vos ; ergo implete gaudium meum.
Prima igitur haec ratio meritorum inter se , ut se invicem audiant , quod ad-
vocati sunt in Christo. Ex hoc autem quod advocati sunt in Christo , est
etiam dilectio. Item adiungit " si qua consolatio dilectionis ". Cum enim in
malis simus , et mundi malis laboremus , si nos invicem diligamus , Deus
erit nobis consolatio dilectionis. Haec , inquit , igitur si est consolatio di-
lectionis , ut quia vos diligo , vos me consolemini in malis in quibus
sum ; implete ergo gaudium meum. Singulis ergo hoc adiungendum. De-
inde adiecit " siqua societas spiritus ". Bono ordine et hoc tertium : nam
primum est advocari in Christo , deinde dilectionem habere : cum autem
utrumque fuerit , ut iam et advocati in Christo sint , et consolationem

(1) Graecum vocabulum παράκλησις ambiguitatem creat , sit ne *advocatio* an *consolatio*. Recte autem Victorinus primum retinet sensum , quia secundum mox e graeco παραμύθιον habemus.

habeant inter se dilectus (a) et dilectionis, sine dubio est societas spiritus. Siqua, inquit, est societas spiritus. Audiamus illud " implete gaudium meum ". Adiungit deinde " siqua viscera et miserationes ". Unum enim corpus efficitur ecclesiae, cum sibi vocati in Christo charitate iunguntur, iunguntur etiam spiritu, et fiunt eadem viscera et eaedem miserationes. Siqua igitur viscera, siquae miserationis sint viscera, ad hoc ut vocatio sit in Christo, et societas in spiritu. Miserationes autem sunt ad hoc, siqua consolatio est dilectionis, ut omnis alterum consoletur, quod in malis semper in mundo sumus: quoniam viscera eadem sumus, miserationes invicem nobis praestare debemus. Sic ergo siqua viscera miserationis, implete gaudium meum. Quod autem gaudium, subiunxit " ut idem sentiatis, omnes id ipsum. Quid est idem sentiatis? supponit per subiecta, aut in quibus idem sentiant, aut quemadmodum idem sentiant: eamdem dilectionem exerceatis unanimes, unum sentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate sensus invicem vos ab alteris praecedi arbitrantes. Non sua propria tantum unusquisque vestrum perspiciat, sed aliorum singuli.

" Hoc enim sentite in vobis quod et in Iesu Christo ". Ut dixi, exhortatio ista est quam nunc exsequitur, praeceptis plenioribus: implete, inquit, v. 5.
gaudium meum, quibus in rebus effici potest: quae praecepta, ut semper docui, tenent quae facienda sunt, et item quae non facienda. Quae facienda sunt, sic subiungit " ut idem sentiatis omnes " eandem dilectionem exerceatis omnes, unanimes, unum sentientes. Interponit quae non facienda " nihil " per contentionem neque per inanem gloriam ". Et subiungit quae facienda rursus " sed per humilitatem sensus invicem vos ab alteris praecedi arbitrantes ". Item subiungit quae non facienda " non sua propria unusquisque " perspiciat ". Deinde id quod faciendum " sed aliorum singuli ". Sic deinde subiungit, quod ad exhortationem plurimum valet, et certam exhortationem de praeceptis, in qua conclusio praecepti haec est, ut de aliorum recreatione (b) singuli cogitent. Hoc, inquit, facere debetis et constituere et sentire in vobis, quod Christus fecit: quod de aliis cogitans, de se et de sua gloria nihil cogitavit: vel de eo quod potentiam suam, ut docebit ipse deposuit, ut aliis ceteris subveniret. Ergo hoc tenetur in exhortatione, ut gaudium possit impleri ipsius Pauli.

Videamus igitur singula quae praecepta sint. Primo ait ut idem, omnis christianitatis potestatis, et ius et operatio illa est non dissentire, sed unum atque idem in animo habere. Etenim si unus Deus, si unus eius filius, si unus spiritus sanctus est, si omnia ista tria unum, ita debemus et nos unum habere quod sentimus, ut idem sentiamus omnes.

(a) Videtur positum pro *delectus*, ut apud Cic. de rep. I. 34. (b) Cod. unus *reatu quae ratione*, alii *ratumque ratione*.

Deinde sequitur, ut eamdem dilectionem exerceamus. Hoc iam ad moralem disciplinam, idest ad vitam pertinet; illud ad scientiam. Nam cum duo genera dixissem esse in Paulo, et in omni tractatu, ut alia discerentur (a) ad scientiam, alia discerentur ad actus et ad vitam; ita et hic ad scientiam, ita positum ut idem sentiatis: deinde ad vitam, eamdem dilectionem exerceatis. Eamdem quid est? quam alter circa vos, eamdem vos circa alterum; neque divisam (b) dilectionem, sed in Christo dilectionem. Ipsa est eadem dilectio. Deinde adiecit: " unanimes, unum scientes ,,. Eadem repetisse mihi videtur verso ordine, quae supra sunt dicta. Namque unum est unanimes quod ad eamdem dilectionem: aliud est unum scientes, quod supra ut dixi, ut unum sentiatis omnes. Verum et amplius aliud in his duobus est, quod in superioribus. Namque aliud est idem sentiatis omnes, aliud unum scientes, in ipso quidem: quippe cum ad scientiam utrumque pertineat. Verum illud superius idem sentire, ad hoc est, ut adhuc scientia nondum confirmata, par tamen videatur sciendi potestas, nondum confecta, iam perfecta scientia (1). Secundo igitur praecepto cum uno in sensu utrumque sit, fortius tamen positum; unum, inquit, scientes: iam praeceptio est ipsa, cum scientes dixit. At vero superius idem sentientes dixit, idest sensus eosdem intellegentiae habentes: illud ergo adhuc in actu est, hoc in perfectione videri potest. Idem sentientes et ad vitam pari modo, etiam in actu est, circa vitam eamdem dilectionem exerceatis. Porro autem in perfectione hoc est " unanimes ,, et utrumque de moribus, et de vitae genere: unde tamen cum eadem videantur singula in singulis, posteriora potiora sunt. Deinde adiunxit " nihil per contentio- ,, nem neque per gloriam inanem ,,. Potuit enim, et idem sentiendi, et idem sciendi esse tamen contentio. Modus igitur subiunctus est, qui esse debeat, vel potius qui non esse " nihil, inquit, per contentionem ,,. Multi enim contendendi vel necessitatem habent vel voluntatem. Utramque igitur contentionem tulit, ut necessitas non sit contendendi nec voluntas. Quippe cum utrumque vitiosum sit. Alii curiositate in ipsam contentionem inruunt: alii natura tales sunt, ut contentiosi sint: ideo adiectum " nihil per contentionem ,,. Deinde rursus alii ad iactantiam hoc proferunt, ut contendant, et pares esse videantur, aut potiores resistendi pertinacia et superiores aut gloriandi. Hoc ergo auferri vult, dicitque " neque per gloriam inanem ,,. Etenim gloria inanis est placere velle sermonibus, placere ingenti calliditate, et contentione disserendi. Raro enim apud christianum debet esse contentio, non in sermone iactantia.

Huic ita posito posteriori praecepto ne quid per gloriam inanem facere videamur, necessario subiunctum " sed per humilitatem sensus ,,. Sic enim

(a) Ita codd. (b) Num pro *diversam*, ut p. 64?

(1) Ita prorsus est in codd.; nequis forte lector obscuritatem auctoris editori imputet, tum heic tum in seq. pagina et alibi. Legesis p. 64. n. 1.

inanis gloria poterit auferri, si humilitas sit in sensibus, idest intellectibus. Hos
enim sensus posuit. Quaerendi modo, proferat quaecumque tractat, non aucto-
ritate suscepta. "Invicem vos ab alteris praecedi arbitrantes,,. Vere enim haec
humilitas, si omnem alterum putas esse potiorem: hoc est enim invicem prae-
cedi ut vos arbitremini; ne quisquam alterum non ita putet, ut non potio-
rem aestimet, et praecedere et esse meliorem. Quod si ita est, haec est hu-
militas sensus. Deinde subiungit: "non sua propria unusquisque vestrum per-
,, spiciat, sed aliorum ,,. Ex hoc sensu nectitur id quod postea subiungitur. In-
terea referendum hoc ad superiora, tunc enim implebitis meum gaudium,
si et hoc quoque faciatis ut unusquisque non tantum sua propria perspiciat
sed aliorum, et ita singuli de aliis atque aliorum curas habeant. Hoc enim
nos putamus. Quod si de nobis tantum cogitemus, nobis prodesse poterimus,
et de nostris tantum rebus agere, de spe, de liberatione nostra: sed hoc pa-
rum est. Tunc enim vere de nobis agimus, si et alios curemus, et aliis
prodesse properemus. Cum enim omnes unum corpus simus, aliis si prospicia-
mus, nobis prospicimus: si de aliis cogitemus, de nobis magis cogitamus. Hinc
subiungit, quantum sit istud quod monet, quod praecipuum, quod vehemens,
cum dicit: "hoc idem nos in nostris sensibus habeamus, quod et in Christo v. 5.
,, Iesu. Quid istud est "hoc sentite in vobis quod sentitis in Christo Iesu,, ipse
exponit et explicat. Etenim si hoc sentimus in Christo Iesu, quia ipse magis
de aliis, idest de nobis curam gessit, non de se; neque de eo quod ipse
posset aut poterat, aut potest, sed de nobis potius cogitavit. Hoc est quod
supra dixit, sed aliorum singuli curam geramus: etenim dominus noster Chri-
stus salvator, utique cum salvator esset, aliis salutem attulit: et quemadmo-
dum non modo benignitate tantum usus, neque fulgens sua benevolentia
sua luce vestit et texit, atque ad se benignitate infusa et maiestate revo-
cavit. Ut ergo magis beneficium eius, et maximum nosse possemus, exina-
nivit, inquit, se atque omni exuit maiestate, ut in carnem descendens, ut
omnem illam patientiam humilitatis suscipiens, nobis ut prodesset carne, in-
iurias in carne, deinde crucem mortemque sustinuit. Quae omnia docent et hor-
tantur nos, ut (a) similiter imitantes Dominum, non de aliis potius cogitemus
quam de nobis ipsis. Hoc est enim vere de nobis agere, aliorum curam pro
eorum salute suscipere. Hoc est ergo ut hoc sentiatis in vobis, quod et in
in Christo sentitis. Illum profuisse aliis sentitis: ergo et in vobis hoc sen-
tite, ut pro aliis cogitetis, et sollicitudinem pro aliis suscipiatis, ut aliis pro-
desse possitis.

" Qui cum in forma Dei constitutus esset, non rapinam arbitratus est, ut v. 6.
,, esset aequalis Deo; sed et semet ipsum exinanivit, et servi sumpsit formam in 7.
,, similitudine hominum factus, et habitu inventus tamquam homo. Humiliavit se

(a) Codd. autem.

" ipsum, subditus factus usque ad mortem, mortem autem crucis ". Duas res, idest duo praecepta, supra dederat, unum ut diligerent humilitatem, aliud non sua tantum curarent, sed et aliorum. Et ait: " hoc sapite in vobis, quod et in Christo Iesu ". Quid igitur de duobis istis accipimus in Christo Iesu? utrum unum? et quod unum? an ambo potius? Namque unum de humilitate manifestum, quod semet ipsum humiliavit Christus, et servi sumpsit personam. Potest tamen esse hic etiam secundum praeceptum: propter alios enim ita sustinuit, et de aliis potius quam de se cogitavit. Breviter autem hic expositum, quod Christus sit, et ante quam in carne descenderet, et in qua sit virtute atque substantia. Dictum est enim quod forma (a) Dei Christus esset. Quid autem sit Dei forma? non figura, non vultus, sed imago et potentia. Plene de hoc et hic tetigi ad Ephesios (1), et plenius uberiusque in aliis tractavi libris, Deum esse in eo quod est ipsum principale esse; esse autem ipsum, est principale habere, vivere et intellegere. Sed intellegere atque vivere, forma quaedam est et imago ipsius existentiae. Cum igitur existentia Deus sit, ut multis probatur, atque id magis quod supra existentiam est; forma autem existentiae, moveri, intellegere, vivere; circumformatur enim et definitur quodammodo, idest in considerationem et cognoscentiam devocatur, quod sit illud esse, quod invisibile est et incomprehensibile, vivere intellegitur et intellegere. Ita esse, pater est: vivere autem et intellegere, quae ista ipsa in eo sunt, quod est esse, quasi forma. Christus ergo Dei forma est: vita est enim Christus, et cognoscentia et intellectus. Haec igitur forma et imago Dei. Quanta potentia, et quanta deitas, vel virtus sit, alibi expressum. Ergo nunc Paulus non, inquit, Christus rapinam credidit, idest hoc sibi vindicavit, tantum habere voluit, ut forma Dei esset; sed etiam se ipsum exinanivit potentia, ut ad mundum et ad carnem descenderet, et formam hominis sumeret, idest parvi et humilis imaginem.

Illud autem diligenter et acute adtendendum puto, quod cum et ipse se missum a Deo dicat, et voluntatem patris implere, hoc ita positum mysterium est, ut ipsius sit voluntatis, quod venerit, et quod formam vel imaginem servi sumpserit. Sic enim ait " qui cum in forma " Dei constitutus esset, non rapinam arbitratus est, ut esset aequalis Deo; " sed semetipsum exinanivit, et servi sumpsit formam ". Sed cum ita iungamus semper, et hoc intellectus necessitate capiamus, et in eo quod est esse, intellegentiam inesse et vitam, ut et Deo, cui est potentia haec ut esse

(a) Ita codd., non *in forma*.

(1) Notemus Victorini testimonium de suo commentario in epistulam ad Ephesios. Quod autem addit *et in aliis libris*; sine dubio provocat ad suum quartum adversus Arium librum cap. XXX, ut conferenti cuilibet palam fiet. Ergo idem est auctor Victorinus et librorum iamdiu editorum adversus Arium, et horum, qui nunc a me vulgantur, commentariorum.

sit, et esse omnibus praebeat, sit tamen intellegens illud, ut vivens vel supra intellegentiam et supra vitam, et supra existentiam Christus, qui vita est, etiam progressa a Deo vita insit, et in eo quod vita est ipsa existentia, et ipsa intellegentia aequalis Deo est: unde et in filio pater est, et in patre est filius. Sed haec, ut dixi, plenius alibi. Ergo et cum pater voluit, filius voluit: et cum filius voluit, pater voluit. Unde utrumqe recte, et quod missus a patre est, et quod hic positum ut ipse se exinaniverit. Intellegamus autem ipsum se exinanisse, non in eo esse quod potentiam suam alibi dimiserit, aut se privaverit; sed ad sordida quaeque se humiliarit, ad postrema officia descendens. Cum haec implevit, se et potentiam suam exinanivit. Nam carnem sumens et formam hominis et similitudinem, omnia quae hominis erant perpessus est, egit, implevit. Hoc est enim quod ait " in similitudine hominis factus, et habitu inventus tamquam homo ,,. Non enim audiendi sunt illi qui phantasma dicunt fuisse, quia dictum hic est in similitudine hominis: sed ad Deum refertur, et λόγον ipsum formatum per carnis adsumptionem in similitudine hominum. Etenim cum caro in terris diversas formas habeat, accepisse autem carnem Christum manifestum sit; sed in qua similitudine dictum, in similitudine hominum, idest cetera animalia (a): non quo hic (b) similitudo hominum in Christo fuerit, non ipse homo susceptus.

Denique adiectum post similitudinem et habitum, ut ita se haberet tamquam homo. Sic adiunxit " inventus tamquam homo ,,. Graecus quidem σχῆμα dixit, latinus habitum nominavit. Ita cum duo posita sunt apud graecum, in similitudine et habitu; accipiamus igitur habitu figuram, et ut se homo habeat. Etenim omnis hominis qualitas his duobus exprimitur, similitudine et figura. Potuit enim in inmenso similitudo hominis, ut in gigantibus, ut in vultibus et in membris, quae finguntur: ideo ergo adiecit " et figura hominis ,, ut certus habitus et modus, praeter similitudinem hominis, videatur adsumptus. Porro autem quod dixit " inventus tamquam homo ,, non hic cum dubitatione dictum, tamquam homo quasi non homo fuerit, sed phantasia hominis; sed dictum, inventus tamquam homo. Haec scilicet media pronunciatione, qua vere non homo fuit, sed Deus (1), et carne et figura accepta quasi homo. Quod autem dixit " servi formam sumpsit ,, quoniam ipse forma Dei fuit, Dei autem servus homo est; idcirco dictum, servi formam sumpsit. Ex qua re se humiliavit, et se exinanivit factus, inquit, ut subditus usque ad mortem scilicet crucis. Ecce in hoc ipso cum dixit " subditus factus ,, graece autem aperte et plene, cum dictum ὑπήκοος γενόμενος, quod est subauditor effectus, in quo ut dixit, in

(a) Ita codd. (b) Ita codd.

(1) Scilicet Deus et homo (in persona unica) ut supra manifeste ait Victorinus.

hoc ipso expressum, quod paulo ante diximus, quoniam a patre missus est. Si enim subauditor, verum est illud et integre dictum, qui me huc misit et subditus factus; certe potest utrumque non solum per illam rationem accipi atque intellegi quia et in Christo Deus est, et est in filio pater, et in patre filius, sed quod etiam in multis locis simile reperimus, ut et mittentis sit auctoritas, et voluntas obtemperantis. Etenim ut apud poetas, si cum pater Mercurium mittens imperio suo misit; Mercurius autem patris cum pareret imperio, se ipsum composuit, et se exinanivit ut volaret, et iter tenderet, si fas est divinis talia comparare; intellegi licet, et patris imperio Dei omnipotentis missum Christum: et Christus filius, eo ipso quod imperio obtemperabat, se exinanivit, ut hominis formam sumeret, et in carne veniret, et servi imaginem sustineret, se humilians et obauditor factus, obauditor autem usque ad mortem. Quam illam mortem? multa enim genera mortis sunt: nam primum esse in carne, mortis(a) est: deinde accipere omnia peccata carnis, et ipsa mors est: ideo adiectum usque ad mortem. Quam mortem? crucis, inquit. Etenim nos salvator morte non liberavit, sed morte crucis liberavit: omne enim mysterium non in morte tantum, sed Christi, sed et in morte crucis: unde dixit Paulus, fidem se habere in Christum, et in Christum ipsum crucifixum.

v. 8. Quibus omnibus quid colligitur? ergo Christus et aliis consuluit, et se humilem fecit. " Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, " ut in nomine Iesu omnes genua flectant, caelestium, terrestrium, et infer- " norum; et omnis lingua confiteatur quoniam dominus Iesus Christus in gloria " Dei patris ". Quid istud sit, quod nunc dictum est, quia ideo Deus filium suum exaltavit, et ei donavit nomen quod supra omnia nomina est, et quod sit hoc ipsum nomen, et quare nunc haec donaverit atque concesserit, etsi magni tractatus est magnaeque doctrinae, tamen nos id quale sit, breviter admonemus. Christus idest λόγος qui cum Deo est, et apud Deum, iuxta Deum, et idcirco etiam ipse Deus, cui λόγος hic (b) ex operatione eius provenit, ut et Christus esset Iesus, et exaltaretur, et supra omnia nomina nomen acciperet; λόγος, inquam, iste in eo quod λόγος est, forma Dei est, vere iungitur, copulatur, unumque est; et idcirco et λόγος Deus est, per quem creata sunt omnia, et in quo quod effectum est, vita est, et hoc fuit a principio, et sine logo factum est nihil, qui iungitur. Simpliciter hoc aures accipiant, num ipso tempore filius, non dicebatur? Intellegi quidem potest, quoniam virtute Dei, ut Deus ipse, et forma Dei, ipse Deus, nomen hoc et hoc vocabulum postea acceperit, postea quam in mundum descendens, idest ὕλην, ipsam ὕλην praecidit, et vicit, et mortem superavit, ut iam mors non dominaretur. Quod si tanta haec eius opera, et tanta misericordia Dei, per hoc ab illo munus

(a) Ita codd., non *mors*. (b) Codd. *longon hoc*.

impletum est, in reditu atque reversione hoc nomen accepit, et hinc exaltus est, et hanc gratiam consequutus est, ut filii nomen acciperet, quod nomen supra omne nomen est.

Sed catholica disciplina dicit, et semper fuisse patrem, et semper filium: et ita et dicendum est, et intellegendum. Verumtamen, quoniam apud nos hic error est natus (1), quod constet ante in carne descensum, numquam filium dictum esse λόγον, nec nunc ita expositio ista currit, et sententiam suam tenet, ut cum dictum sit quod se ipsum exinaniverit, et cum Dei esset forma, formam servi acceperit et figuram, in similitudine inventus hominis et factus; et usque ad mortem se humiliaverit, et mortem crucis, et adiunctum ita sit " propter quod Deus illum v. 9.
exaltavit ": videtur propter ipsam passionem exaltatus esse, et accepisse se hanc gratiam, ut hoc nomen acciperet quod supra omne nomen est, propter istam, inquam, causam. Sic enim dicit Paulus. Quod si ita est, quasi intellegi vult, ante hoc non fuisse nomen, ut fuerit virtus Dei, λόγος fuerit, etiam forma fuerit in eo quod λόγος, et Deus, et fuerit apud Deum: ac propterea quasi non conveniat, ut tunc filii nomen acceperit, sed postea quam missus. In quo intellegimus iam, ex eo quod missus est, illum esse patrem, et hunc filium: deinde propter opera, propter mysterium, propter passionem, qua vita mors est, morte ipsa Christi; propter hanc, inquam, gratiam accepit nomen quod supra omne nomen est; ut tantum nomen accesserit, res eadem fuerit: et ante, id est λόγος, atque ipsa virtus; non ut nunc primum res fuerit, quando in carnem venit. Sed cum res venit, idest virtus, et sapientia, et actus, et operatio, λόγος tamen dictus fuerit, et λόγος fuerit. Nunc autem ipse λόγος cum induit carnem, ut dictum est, ipse inquam λόγος post passionem, et post mortem crucis, qua vicit omnem mortem et omnia peccata, vocabulum acceperit filii, quod vocabulum supra omne nomen est. Quid enim est quod possit accipi aequale, quod comparari possit cum fili nomine? Etenim amicitia, sanguinis coniunctio, germanitas, et cetera, inferiora sunt omnia: sive ministrorum, sive angelorum, sive quaecumque alia dixerimus. Est igitur filius supra omne nomen: quod nomen dedit Deus Christo post passionem, post crucem.

Videri tamen potest, prope non ita esse ut verum sit, quod filius supra omne nomen sit. Etenim si filius non dicitur nisi cum pater sit, et pater cum filius sit, numquid etiam hoc nomen filius supra illud nomen est, quod pater est? Utique non. Quomodo ergo filius nomen cum acciperet, supra omne nomen accepit? Utique circa alia sine dubio nomina accipienda sunt, supraque omnia alia hoc nomen fili (a) sit. Nam pater cum filio iunctus

(a) Ita codd. pro *filii*. Et quidem unicam *i* in casu patrio saepe exhibent antiqui codices.

(1) Loquitur de Arianis, quos etiam subtiliter in sequentibus coarguit.

est, et aequalia nomina ista sunt, quantum ad nomina; etsi non sit filius
nomen supra patris nomen, nec pater nomen supra fili nomen. Virtus illa
quae dicitur pater, supra est, supra illam virtutem, quae dicitur filius (1); nomen
tamen vel filius vel pater, aequalia inter se sunt. Quod si ita est filius
supra omne nomen est, quia pater cum filio simul supra omne nomen
v. 10. est; cui nomini, et in quo nomine, Iesu Christi, omnis homo genua curvat,
et orat: neque homo tantum, sed omnia caelestia et omnia terrena, et om-
v. 11. nia sub terris quae inferius esse dicuntur. Et item " omnis vox confitetur,
" quod Iesus Christus dominus noster, in gloria patris est " et fuit semper.
Haec ergo gloria ei data est, ut gloria sit ipse patris, quoniam et pater
eum genuit; et ab eo creatus mundus est et salvatus, et vita mors est; et
salus aeternitasque, quae quaesita est his omnibus. Qui in ipsum credunt
mortem in Christi morte vicerunt.
v. 12. " Quapropter, mihi carissimi, quemadmodum semper obauditis, non
" tamquam in praesentiam tantum, sed multo magis nunc in absentia,
" cum metu et tremore salutem vestram operamini. Deus est enim qui
v. 13. " operatur in vobis, et voluntate et efficacia, pro bona voluntate ". Post
mysterium totius administrationis editum, quod ita positum fuerat, uti praeceptum
confirmaretur, quo monebat ut omnis homo non de se cogitaret, neque
curam gereret, ut et dominus noster Iesus suo mysterio egit; subiungitur,
ut dixi, exhortatio ut se invicem diligant, primo cum dixit illos carissimos
sibi, et dilectissimos: deinde sicuti, inquit, mihi obaudientes fuistis,
ita semper obaudistis, non in praesentia tantum, sed magis ac magis
in absentia, et obaudistis cum timore et tremore. Quare autem magis ac magis?
vel quia dies praecedunt, vel quia in absentia plus timendus est ille, qui
monet. Quid autem istud quod hortatur et monet ut agant atque operentur
salutem suam, et agant observantes atque obedientes, cum timore, inquit, et
tremore? ut timor ad animum, tremor vero ad corpus referatur. Magnum autem
mysterium quod intente audire debemus, quod consulentes et curam aliis (a) gerentes,
nobis magis salutem operamur. Deinde quod in nobis praestans (b) sit nobis
salutem operari. Sic enim dixit " salutem vestram operamini ". Sed rursus ne
unusquisque parum gratiam Deo referat, si ipse sibi salutem operari videatur,
adiectum est illud " Deus est enim qui operatur in vobis, et voluntate et effi-
" cacia, pro bona voluntate ". Ergo salutem vestram, inquit, operamini: sed

(a) Ita codd. (b) Sic videtur in codd.

(1) Legendi sunt hac super re theologi; praecipueque Petavius de trinitate lib. II. 2, ubi is aliorum quoque ecclesiae doctorum similes locutiones sapienter expendit. Et quidem locum etiam Victorini nostri ex libris contra Arium ventilat, cuius verba passim esse obscurissima ait. Tum de illo Victorini loco sic definit Petavius: *sed haec minus ad catholicam regulam expensa, ut et alia pleraque, scriptor ille ferreus.*

ipsa operatio tamen a Deo est: Deus enim operatur in vobis, et operatur ut velitis ita. Et velle quasi nostrum est, unde nos operamur nobis salutem. Et tamen quia ipsum velle, a Deo nobis operatur, fit ut ex Deo et operationem et voluntatem habeamus. Ita utrumque mixtum est, ut et nos habeamus voluntatem, et Dei sit ipsa voluntas; et quia habemus voluntatem, adsit efficacia pro bona voluntate. Magis autem hominis alligat timorem, cum dicit " Deus est enim qui operatur in vobis ,,. Etenim si in ipsis Deus est qui operatur, sine dubio in timore esse debemus, ne faciamus contra Dei voluntatem, aut minus agendo, aut non cum timore et tremore. Operatur autem Deus in nobis, et velle et agere, pro bona voluntate. Ita qui non ex Deo operatur, primum non habet velle: deinde etiam si habuerit velle, efficaciam non habet, quia non habet bonam voluntatem.

" Omnia facite sine murmurationibus et haesitationibus vel retractationibus ,,. v. 14.
Ista duo sunt monita, ut cum agimus aliquid iam fidentes, iam in Deum credentes, et mandata divina exequimur vel apostolica vel prophetica vel evangelica, non habeamus murmurationem, idest querelas obtemperandi cum obtemperamus: nequid, inquit, agamus vel cum dubitatione aliqua vel cum ratiocinatione ac retractatione, faciendum enim vel non esse faciendum. Vel quia ex necessitate facias, si conquerari, non est obtemperantis bona voluntas. " Ut sitis sine ,, querela ,,. Graecus ait " ut sitis sine culpatione ,,: idest ut querela de vobis non sit: et hoc dixerit latinus, sine querela et inculpabiles. Denique hoc sequitur: " et sinceri filii Dei immaculati, in medio pravae generationis et ,, perversae ,,. Si enim hoc modo vivatis et hoc modo obediatis, non eritis maculati, inquit latinus. Graecus tamen ita posuit ἄμωμα τέκνα, idest filii sine v. 15.
vituperatione. Hoc est, et supra dictum, sinceri autem sitis nunc, ubi in medio pravae generationis et perversae. Quid hoc significet? si salvata anima hoc modo filius Dei fit, si ita vivat quemadmodum nunc, cum in mundo est, in medio est, in prava generatione et perversa, idest in hac vita. Ergo cum in hac vita sumus, laborandum nobis est, ut perversitatem istam fugientes et pravitatem generationis istius idest creaturae, in qua sumus, immaculati sine vituperatione, sinceri Dei filii, vivamus; facientes omnia sine vituperatione et sine retractatione. Non ergo facere tantum sufficit, sed et hoc modo facere, ut nulla sit apud nos vel retractatio vel admurmuratio et querela faciendi. Quae si in vita ista faciamus, mens enim devota iam Deo tunc efficitur inter filios Dei, si faciat praecepta Dei volens, cupida, sine querela; et faciat nunc cum in medio sit pravae generationis atque perversae. " In quibus lucetis ita ut luminaria in mundo ,,. Magna exhortatio, cum iam in hoc ipso, in quo in hoc mundo sumus, emineamus iam in hac prava generatione et perversa: emineamus autem ita, ut mundi luminaria si-

mus, quae in ipso mundo; ut sol atque luna et ut ceterae stellae lucentes. Fide enim et cognitione Dei secundum divina praecepta viventes excellunt Christiani, et ut lux et splendor in hoc mundo existunt. Etenim si praeter ceteros homines omnia, quaeque mala sunt, vincunt, et occultos daemones opprimunt, et iniquitates produnt, vincentes tenebras et opera tenebrarum; agunt in hoc mundo ut luminaria, et lumen omnibus praestant.

v. 16. " Verbum vitae obtinentes ad gloriam mihi in die Christi ". Et vobis
praemium est, quod ita vivitis, si quidem luminaria in mundo estis; et mi-
hi ad gloriam eritis in die Christi, idest cum iudicaturus venerit Christus.
Ego per vos habeo gloriam, quia vitae verbum obtinetis, idest quia Christum
cognovistis, quod est verbum vitae: quia in Christo quod factum est, vita est.
Ergo Christus verbum vitae est. Unde cognoscitur quantum sit beneficium
et quanta gloria eorum, qui animas aliorum corrigunt. " Quoniam non in
vacuum cucurri ". Haec erit mihi inquit gloria per diem Christi, quod vos
liberavi, et labor meus non in vacuum laboravit neque in vacuum cucurrit.
Labor genus est, species laboris est currere. Ergo cum genus proposuisset,
non in vacuum laboravi, quod esse poterat vel corpore vel lingua vel mo-
nitione vel instantia; adiecit speciem certam, non in vacuum cucurri. Hic vel
labor est itineris, vel labor affectus, ut hoc persuaderet, et cito persuade-
v. 17. ret: hoc est non in vacuum cucurri. " Sed si laboro in victima et obsequio
18. " fidei vestrae, laetor et gratulor omnibus vobis. Hoc idem etiam vos lae-
" tamini mihi ". Quod supra per praeceptum datum est, heic (a) in exhortatione
ponitur: uti non nostri tantum curam habeamus, sed etiam unusquisque
et aliorum. Quod si ita est, et (b) gratulatio et ex nobis nascitur. De no-
bis et de aliis hoc ait. Sed si laboro, inquit, in victima et obsequio fidei ve-
strae, hoc est ut pro vobis etiam mori paratus sim, dummodo obsequar vo-
bis, et fidem vestram confirmem, laetor et gratulor omnibus vobis. Sic ergo
et vos laetamini mihi, ut pariter et curam nostri omnes geramus, et de no-
bis invicem laetemur.

v. 19. " Spero autem in domino Iesu Christo Timotheum celeriter mittere vobis, " ut et ego bono animo possim esse, cognoscens quae penes vos sunt ". Hoc autem de mandatis est. Vere autem curam illorum gerit, siquidem et mittere alterum, qui eadem praestet illis, pollicetur, et a quo cognoscat (c) quae agant Philippenses. Timotheum suum carissimum promittit brevi se esse missurum. Et quoniam omnis actus noster Deo est adsignandus, ut a Deo compleatur; spero, inquit, in domino Iesu Christo, quod vobis mittam Timotheum, et celeriter mittam. Causa cur mittat subiungitur " ut et ego bono animo sim, cognoscens " quae vos agatis, aut quemadmodum circa vos res sit ". Quod autem dixit, ut

(a) Codd. *hoc*. (b) Ita codd. nisi quis forte mavult *haec* pro *et*. (c) Codd. *cognoscant*.

et ego bono animo possim esse; spero enim vos bono esse animo, quod omnia
praecepta servatis, et fidem in Iesu Christo, unde bono animo estis; ideo
autem ego mittere Timotheum celeriter volo, ut et ego bono animo possim
esse, cum cognosco quae sunt penes vos, vel ex moribus vestris vel ex
aliorum. " Neminem enim habeo, qui mecum sit unanimis „ Quare Ti- v. 20.
motheum polliceatur ostendit, et dat causas, quia neminem unanimem ha-
bet, idest qui eamdem mentem gerat. Habes unam causam. Subiunxit al-
teram: " qui fideliter sollicitus est de vobis „ Vere iste mittendus, qui
et mihi sit carissimus, et vestri curam gerat, et sollicitudinem pro vobis
habeat. " Omnes enim sua quaerunt, non quae sunt Iesu Christi „ Quoniam di- v. 21.
xit, solus est, et neminem inquit habeo, qui mihi sit unanimis. De ceteris
quas causas ponit? Scilicet quae secunda est pietas. Nam si Timotheus datur (a),
qui fideliter sollicitus sit pro vobis; et hanc causam subiunxit, vitium atque pec-
catum " omnes sua quaerunt „ idest solliciti sunt, sua defendunt, sua custo-
diunt: et ad hoc (b) christiani non est. Quid enim est christiani quaerere potius
in quocumque socio fratre, *quam* quae Christi sunt, idest fidem in Christum, so-
cietatem, amorem, scientiam? Potest tamen illud intellegi " quae sunt „ idest
de Christo evangelizare. " Sed experimentum eius optime scitis „ Idest proba- v. 22.
tionem de eo habetis: graecus ita posuit. Scire debetis, percipite atque co-
gnoscite qualem probationem eius habeam. Denique iuste conectitur, quod
sequitur " quoniam sicuti patri filius mecum servivit in evangelio „ Apparet
ergo quid sit " non quae sunt Iesu Christi quaerunt „ Servivit, inquit, mecum
„ Timotheus in evangelio sicuti patri filius. Breviter quemadmodum servierit
ostendit, quamquam dixerit mecum servivit (c) in evangelio. Sed quomodo ser-
vivit? ut servit filius patri, in charitate et obsequio maiore servivit mecum
Timotheus in evangelio: mecum enim, inquit, servivit; non mihi servivit.
" Hunc igitur spero me mittere mox „ Postea quam commendavit personam et v. 23.
affectum et diligentiam, subiunxit quod talem virum missurus sit. " Spero, in-
quit, me mittere „ Hoc et supra " spero in Domino „ Quod autem dixit " mox „
hoc est quod supra " celeriter „ Ut videro quae circa me sint, mittam Timo-
theum; sed cum videro quae circa me sint. " Confido autem in Domino quod v. 24.
„ et ipse cito veniam „ Magno affectu, et magna monitione hoc adiunxit, quod
cum mittat Timotheum, tamen se promittat esse venturum.

Confido enim, inquit, in Domino, quia circa me omnia recte erunt; " ne- v. 25.
„ cessarium tamen existimavi Epaphroditum fratrem, et commilitonem meum, ve-
„ strum autem apostolum, et ministrum desiderii mei, mittere ad vos „ Licet
promiserit Timotheum celeriter se missurum, tamen quia (d) habet adhuc quam-
dam moram, cum missurum se dixit, nunc mittit Epaphroditum: necessarium,

(a) Codd. *Timotheo datum*; quae fortasse scriptura retineri potest. (b) Ita codd. (c) Codd. *servierit*. (d) Codd. *qui*.

inquit, mittere ad vos Epaphroditum. Commendat personam: postea subiunxit cau-
sam. Commendatio personae est, fratrem in lege, commilitonem in castris et in
labore evangelii, vestrum autem apostolum. Ecce Epaphroditum apostolum no-
minat. Omnis enim qui mittitur, et qui propter evangelium mittitur, aposto-
lus dici potest. Denique hinc illi apostoli dicti XII vel XI a ministerio, quo
mittebantur praedicare. Ita quicumque ad hoc mittitur, apostolus dici potest.
Quod autem dixit vestrum apostolum, vel quia (a) ad vos mittitur; alii enim
ad alia loca: vel quem vos de vestris elegistis apostolum; ministrum, inquit,
tamen desiderii mei. Quod est autem desiderium meum? ut vos audiatis, ut
v. 26. vos verbum obtineatis. " Quia desiderans et concupiscens erat omnium vestrum ,,.
Nunc subiungit causam, quare ipsum mittat: etenim Timotheum celeriter se
missurum dixit, ut bono animo possit esse cognoscens, quae penes vos sunt.
Nunc hunc mittit, quia desiderat vos, et concupiscit vos omnes, et aegre est se
esse absentem. Probat autem quod aegre ferat sic: et taediabatur; propter
quod audiebatis esse (b) infirmum. Hoc, inquit, taedio laborabat, et audiebatis il-
lum infirmum esse corpore, idest aegrotare. An hoc significat taediabatur, ut
sibi sua causa sit, quod in aegrotatione fuit? et ex ipsa causa taediabatur,
et propterea aeger fuit, quia desideravit vos et concupivit? Inde ergo iam
mitto illum vobis.
v. 27. " Nam et infirmus fuit usque ad mortem: sed Dominus misertus est
,, eius; nec illius tantum, sed etiam *mei*, ut non tristitiam habeam ,,. Osten-
dit cur vel desiderabat Philippenses vel taediabatur; qui usque ad mortem,
inquit, fuit infirmus. In tali aegrotatione magna sunt desideria et vehementia:
ad mortem, inquit, aegrotabat; Dominus autem misertus est eius. Ecce quoniam
beneficium a Domino et hic in vita sentimus. Deinde quia et festinare ad
mortem non debemus. Licet enim peccati ministerium mundus sit, et idcirco
fugiendus; tamen et desiderare vitam in mundo, peccatum non est. Et si
debet desiderari, recte dictum, sed Dominus misertus est eius. Deinde quo-
niam omne quod ad (c) vitam hic agimus, si et iusti simus, et nobis prosi-
mus et aliis, merito nostri miseretur Deus, et reservat in vita. Sic de-
nique adiungit " non illius tantum Deus misertus est, sed etiam mei, ut
,, non tristitiam habeam ,,. Etenim si supra dictum ministrum desiderii mei, de ipso
Epaphrodito; si enim perderem ministrum desiderii mei, contristarer et tristitiam
haberem. Ergo multi servantur: et Deus eorum miseretur, per quos aliquid
agitur quod ad ministerium salvationis pertineat. Simul et nos pro huiusmodi
hominibus rogare debemus, ne tristitiam habeamus si illos amiserimus, quorum au-
v. 28. xilio utimur in divinis rebus agendis, insinuandis, enunciandis. " Festinantius
,, itaque misi eum ,,. Discrevit missiones suas. Nam de Epaphrodito " misi ,,

(a) Codd. *qui*. (b) Codd. *per* pro *esse*. (c) Ita codd.

inquit. De Timotheo " celeriter, inquit, spero me mittere vobis ,,. Et tamen supra " necessarium existimavi mittere ad vos ,, non de eo est quod missurus est, sed quod iam missus. Unde hic conclusit " misi ad vos, ut cum videritis illum, ,, denuo gratulemini, et ego sine tristitia sim ,,. Iunxit et hanc causam, cur illum miserit. Supra ideo misi, quia desiderabat vos et concupiscebat: nunc ad ipsos Philippenses, ut vos gaudeatis, et denuo gratulemini, cum illum videritis. Quid est denuo gratulemini? ut cum in tristitia fueritis; sic enim supra dictum audieratis illum esse (a) infirmum, nunc rursus gaudeatis, cum eum videtis. An denuo, quia post gravem valetudinem audierunt illum sanum factum, et gratulati sunt, nunc autem si eum videant, denuo gratulabuntur? Quod autem adiunxit " et ego sine tristitia sim ,, quia si supra dixit ministrum (b) sui desiderii esse Epaphroditum, utique cum illum mittit, quasi videri potest tristis (c): sed quoniam et ille desiderabat illos, et gratulabuntur si illum viderint, poterit Paulus esse sine tristitia.

" Excipite ergo illum in Domino cum omni gratulatione; et eos qui huius- v. 29.
,, modi sunt, in honoribus habetote. Quoniam propter opus Christi usque ad 30.
,, mortem accessit, exponens in incertum animam suam, ut suppleret id quod ,, defuit vobis circa meum obsequium ,,. Commendatio est haec, ut Epaphroditum suscipiant. Dat autem gratiam causamque commendationi; in Domino, inquit, excipite; idest ut eum, qui minister sit Domini: vos qui iam in Domino estis, amate Domini ministrum, et amate cum omni gratulatione. Atque id vult generaliter omnibus exhiberi, qui tales sunt. Eos, inquit, excipite qui eiusmodi sunt. Quid est autem ipsum excipite? in honoribus habete. Dat etiam causas, cur ista praeberi hominibus velit, quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit. Hoc utique de Epaphrodito; quia dum vult labore et animi et corporis satisfacere evangelio, hoc est verbum Domini praedicare, multum laboravit, et aegrotatione gravi ad mortem accessit. Simul et quid Epaphrodito contigerit, et quid nos agere debeamus ostendit. At (d) quantum laboravit? ad mortem, inquit, accessit; et ponens in incertum animam suam. Non in incertum quod circa vos agebat, sed in incertum quod usque periculum laboravit (e): ut iam in incerto esset, an viveret per laborem. Quid autem egit circa vos? Ut suppleret id quod defuit vobis circa meum obsequium: ut quod ego occupatus fui, ille compleret quod mecum defuit obsequium. Etenim revera quoniam una praedicatio est, et una doctrina est, labor tantum diversus potest esse in singulis apostolis et evangelistis; unum tamen est, quod docent. Denique et ipse Epaphroditus apostolus quid implevit (f)? Hoc, inquit, obsequium, quod vobis defuit, ille complevit.

(a) Codd. *per.* (b) Codd. *ministerium.* (c) Codd. *tristius.* (d) Codd. *aut.* (e) Codd. *laboratis.* (f) Codd. *denique ad ipsum Epaphroditus quod apostolus implevit.*

CAP. III. V. 1. " De cetero fratres gratulamini in Domino: eadem scribere ad vos,
" mihi quidem non pigrum, vobis autem manifestum (a) ". Gaudete, inquit, in Domino, o fratres, quod mihi non pigrum est eadem ad vos non scribere, vobis autem plurimum prodest. Firmum atque tutum est, quod scribo. Graecus
V. 2. sic posuit, ut firmum diceret et tutum: latinus, manifestum ait. " Cavete (b) a ca-
3. " nibus, attendite operarios malos, intuemini praecisionem. Nam circumcisio nos " sumus, qui per spiritum Deo servimus, et exultamus in Christo Iesu, non " in carne fidentes ". Haec admonitio non quid faciendum, sed quid vitandum sit, docet. Monet autem ut a Iudaeis se temperent: cavete (c), inquit a canibus. De canibus est tractatus (d): nam et ponit scriptura divina esse canes, qui prosint et defensores sint ecclesiae, sicut David docet in psalmo LXVIII (1), quos dicit satiari e sanguine inimicorum in templo Dei. Et hic adversus canes dicit, a quibus dicit cavendum esse; Iudaei scilicet, qui sint, quod operarii sint et mali: operarii enim in operibus exercent vitam, Deum non cognoscentes, et salutem sibi ex operibus sperant: de quibus supra iam dictum quod opera nihil valeant. " Intuemini, inquit, praecisionem ". Ut apud illos praecisio sit, quod foedam partem corporis praecidunt. " Nos autem circumcisio " sumus, inquit ". Circumcidimus enim omnem malitiam ex cordibus nostris: et id facimus, quia (e) per spiritum Deo servimus, illi autem per carnem; ergo praecisi sunt, non circumcisi. " Exultemus " inquit; imo potius exultamus. Ubi autem exultamus? Non in carne, ut illi, fiduciam habentes, sed in Christo Iesu. Ergo avocate omnem scientiam vestram a iudaica disciplina, ab operibus Iudaeorum, a circumcisione iudaica; et circumcisionem cordis habetote; ut per spiritum Deo serviamus et exultemus in Christo. Illi autem in carne exultent; inde fiduciam habentes, quia in carne circumcisi sunt, se posse servari, et aeternam vitam mereri.

V. 4. " Quamquam ego habeam etiam in carne fiduciam ". Multis modis probatur Iudaeos omnem fiduciam in carne habere et in circumcisione: siquidem etiam sic interpretati sunt Iudaei, cum salus proveniret circumciso Moyse (f): unde intellegi licet Iudaeos etiam de carne, et magis in carne, fiduciam gerere. Sed hoc Paulus docet, si in carne, inquit, est fiducia, idest in circumcisione; magis mihi est: ego enim in carne, inquit, fiduciam habeo. Denique ita supponitur, si quis alter putat se in carne confidere, magis ego. Et docet, quare in carne fiduciam si aliquis habeat, ma-

(a) Ita codd., non *necessarium*. (b) Codices duo *caute*, tertius recentior *cavete*. (c) Codices *caute* et *cavete*, ut supra. (d) Ita codd. (e) Codd. *qui*. (f) Ita codd.

(1) Scilicet LXVIII. secundum Hebraeos; at LXVII. secundum Graecos et latinam vulgatam. Sequitur ergo, more suo, Victorinus antiquiorem recensionem.

gis ipse habeat. Et sic (a) ostendit personam suam totam omni modo iudaicam, circumcisione, genere, tribu, gente (b), lege, administratione in lege, studio etiam vitae. Et tamen omnia haec cum circa iudaicam compleverit disciplinam; ista, inquam, cuncta dapmno sibi esse dixerit propter Christum, et propter eminentiam carnis eius. Haec igitur omnia in propositione sic proba-
buntur. Circumcisus sum octava die; haec circumcisio est. Genere inquit, ex ge- v. 5.
nere Israhel. Item tribu Beniamin. Item gente hebraeus (c) ex hebraeis. Item lege,
secundum legem pharisaeus. Item studio, secundum aemulationem persequens ec- v. 6.
clesiam. Item vita, secundum iustitiam, quae est in lege, cum essem sine reprehensione. His ergo omnibus se probavit magis fiduciam habere in carne et in circumcisione; quae omnia iudaicae disciplinae habuerit, et in sanguine, et in gente, et in animo, et in vita. Quod autem dixit secundum aemulationem persequens ecclesiam; ut magnum studium pro synagoga habens, ecclesiam persequeretur. Item quod ait secundum iustitiam, hoc est per mores et vitam, unde homo iustificatur; in lege tamen Iudaeorum ait. Cum essem sine reprehensione, ut nullum crimen admiserim, fecerimque omnia quae lex iussit. Ipsa est enim iustitia apud Iudaeos ex lege. Verum cum iustitia nunc
nobis Christianis a Christo sit, et propter ipsum iustificemur; " illa, inquit, v. 7.
„ quae erant mihi in lucro, haec pro dapmno esse duxi „: hoc est dapmnum mihi facere intellexi, habens omnia illa vilia propter Christum.

Verum (d) et hoc adiecit " propter eminentiam Christi Iesu domini nostri „. Graecus autem habet " propter eminentiam cognitionis domini nostri Iesu Christi „: ut illa ostendat et parva esse et minima et magis contraria, si sola sint; quia dampno sunt, inquit: et ista Christi eminentia est quae excellat (e) et vincat omnia.
" Propter quem universis detrimentis adfectus sum, et ut stercora existimo „. Con- v. 8.
cludit sensum, omnia se illa contepmnere, et detrimenta omnia pati propter Christum, ut lucri Christum faciat. Quid autem est detrimentis adfectus sum? Omnia illa, quae gloriosa mihi fuerant, et de sanguine, et de tribu, et de gente, et quod in lege fueram pharisaeus, et quod iustitiam sic servassem, ut sine reprehensione essem; his omnibus proiectis, detrimenta omnium rerum sustinui; et illa omnia ut stercora existimavi vel existimo. Melius enim sic legimus, quam existimor: nam et graecus ita posuit ἥγημαι (f), *non* ut ipse ab aliis existimetur, sed ut existimet illa omnia superiora, ut stercora; atque illa abiiciat,
et iusta sententia Christum lucrifaciat. Ipse subiungit: " et inveniar in eo „ v. 9.
Hoc est enim Christum lucrifacere, iam in eo esse, et fide illi iungi, et ipsum sentire, ipsum habere.

" Non meam iustitiam habens, quae ex lege est „. Illam scilicet quam supra exposui, cum sine reprehensione viverem: tunc enim quasi

(a) Codd. *si*. (b) Codd. *tribuente*. (c) Codd. *hebraei*. (d) Codd. *parum*. (e) Codd. *excellet*. (f) Codd. *ἡγούμενον*.

mea iustitia est, vel nostra, cum moribus nostris iustitiam Dei mereri nos putamus perfectam per mores. At non, inquit, hanc habens iustitiam. Sed quam? Illam subiungit: " sed eam, quae est ex fide Christi, quam praedixit; ex Deo iustitiam (a), ex fide. Hanc ergo iustitiam, inquit, habet; non illam, quae ex lege est, quae in operibus est, ut dixi, et carnali disciplina; sed hanc qnae ex Deo procedit. Quae illa est? iustitia ex fide, quae est fides ex fide Christi, idest ex nobis (b) in Christum. Et plenissime subiicit, quae sit fides nobis in Chri-
v. 10. stum, unde nobis iustitia est. " Ad cognoscendum eum, et virtutem resurrec-
11. „ tionis eius, et societatem passionum eius: particeps oneris mortis eius; siquo
„ modo obvius fiam in resurrectione, quae est ex mortuis „. Exponit fidem quam habemus in Christo, quam persuadere se dixit et annunciare Philippensibus, quae procedit ex Deo, iustitia ex fide, ex fide (c) quam subiungit ad eum cognoscendum, quid sit, qui ipse sit, unde sit. Utique de Christo haec deinde adiunxit, " et virtutem resurrectionis eius „. Vel in eo quod resurrexit virtute; magna enim virtus resurgere a mortuis: vel in eo quod ad nostram salvationem resurrexit; haec enim est virtus resurrectionis eius. Atque idem sequentibus probavit: etenim, inquit, si societatem passionum eius habemus, sicut ipse dixit, quia mortis participes fuimus vel sumus, idcirco et participes eius erimus. Haec virtus est resurrectionis, quia est societas nobis passionum eius. Quae autem est ista societas? quia qui Christum credimus, passiones toleramus, et omnes passiones, utique ad crucem atque ad mortem: quibus his omnibus ex cognitione et ex passionum societate resurrectio provenit; et inde cum participes mortis onerisque eius sumus, aliquo modo obvii efficimur, ut in resurrectione obvii veniamus, quae resurrectio est a mortuis. Ecce quae fides in Christum est; et hanc docere se dicit, docens quid in vita agendum sit; scilicet ut socii passionis Christi, et hoc credamus, et haec nobis fides sit, quia veniemus in virtute resurrectionis eius; participes scilicet effecti oneris mortis eius: ut ob hoc aliquo modo obvii fiamus in resurrectione, quae est ex mortuis. Hoc praemium est, labor ille; illa vita, hoc meritum et gloria.

v. 12. " Non propterea, quod iam acceperim aut iam consummatus sim „. Fortius hoc adiecit de se quidem memorans; sed nostrum est ad nos revocare quod de se Paulus dicit. Quid autem istud est? ut illis laboribus, et illa tolerantia societatis in morte atque passionibus, obviam ire possimus, simulque consurgere in resurrectione mortuorum. Sed non propterea, inquit, haec ego ago, quod iam ista acceperim aut consummatus iam sim: quamdiu enim enim quisque vivit, nondum haec accipit aut consummatur: adhuc enim in societate passionum eius versatur: quippe cum usque ad mortem sit societas

(a) Codd. *iustitia*. (b) Ita codd. (c) Ita repetitur, facta in margine emendatione apud antiquiorem codicem.

passionum. Nondum ergo accipit neque consummatur, sed perseverat usque vitae exitum, in iisdem istis laboribus et vera societate passionum eius manens, tunc poterit in resurrectione eius ex mortuis obvius ire. In quo tamen etiam dubitationem posuit dicendo " si quo modo obvius fiam ". Quod adhuc enim vivit, ideo dixit " siquo modo ". Nam cum perseverat in societate passionum, qui etiam ipsa morte consimilis extiterit, nulla dubitatio est quin obvius fiat in resurrectione. Quid est autem obvium fieri in resurrectione mortuorum? Perfecta atque plena vita uniuscuiusque et exacta ex societate passionum Christi omnibus modis eo tempore cum resurrectio fit a mortuis, idest cum resuscitantur mortui. Ille, ut Paulus de se loquens dicit, ille inquam, qui plena societate passionum eius egit vitam, obvius Christo fit: non resuscitatur, sed obvius Christo fit. Alii resuscitantur tantummodo; at vero perfecti, et omni genere passi quemadmodum Christo obvii erunt, et obvii ibunt venienti Christo; sicut et ipse alibi dixit. Merito igitur siquo modo ait, quod adhuc in vita sit. Et merito adiunxit " non propterea quod iam acce„ perim, aut iam consummatus sim: sector autem ut aliquando comprehendar, „ in quo et comprehensus a Christo sum ". Vides quod adhuc in vita se esse dicat, et idcirco supra dubitaverit. Sectatur (a) enim adhuc per passiones omnes Christum, ut comprehendat Christum, idest ut perveniat ad Christum omnibus passionibus eius particeps factus. Christus enim omnibus passionibus suis liberavit omnes sequentes; et quodammodo comprehendit universos, sed qui sequerentur. Is qui sequi et comprehendere Christum vult, in omnibus passionibus sequi Christum debet, ut comprehendat Christum in eo in quo et comprehensus a Christo est. Nam si passionibus suis Christus liberavit omnes, comprehendit omnes passionibus suis; in his igitur sumus. Idest particeps Christo factus per eius passiones, in eo comprehendit Christum, in quo comprehensus a Christo est.

" Fratres ego me non arbitror comprehendisse ". Adhuc perseverat in eo quod dixi quod adhuc vivit, et idcirco non iam acceperit nec consummatus sit, nec iam comprehenderit. Hoc enim dixit, sector autem ut aliquo modo comprehendam. Ergo arbitror nondum me comprehendisse ut exinde intellegant Philippenses quam longe a beneficiis liberationis sint, cum ipse ille Paulus in tot passionibus Christi saepe versatus, caesus, inclusus, feris obiectus, et ceteris malis oneratus, nondum tamen se arbitretur comprehendisse Christum; quippe cum adhuc vivat et supersit. Magna illa participatio passionis per quam vere iungimur, si Christum etiam in passione imitemur. " Unum adhuc tamen quae sunt retro transmittens in oblivionem, „ in ea vero quae in primo sunt extendens me secundum regulam, sector ad v. 13.

(a) Codd. sectantur.

„ bravium supernae vocationis in Christo Iesu „. Quoniam, ut diximus, ita supra loquutus siquo modo obvius fiam in resurrectione mortuorum, et docuimus cur sit posita ista dubitatio quod adhuc vivat, et multa possent accidere, maximeque ipsa illa mors; idcirco adiunxit non se arbitrari comprehendisse adhuc Christum. Sed quiddam (a) habere etiam nunc in sententia se ostendit; unum, inquit. Quid illud est? ut omnia quae praeterita sunt in oblivionem mittantur; sequatur tantum quae futura sunt in primo; idest in his quae ante nos prima sunt, et sequenda secundum regulam disciplinamque praeceptorum a Christo, ut ad bravium supernae vocationis, in Christo tamen Iesu, venire possimus. Duo igitur praecepta sunt ad reliquam vitam christiano ordine viventi, et qui ex regula adhuc vivat, ut ea omnia quae egit, bene licet recteque agat, non sibi tamen in memoria teneat, tamquam inde mereatur quae consequi habet; sed mittat in oblivionem, semper deinde quasi nova sequatur, quae restant, secundum regulam tamen vivens, ac se in ea semper extendens, atque usque ad exitum mortis custodiens regulam christiani, ut possit ad bravium venire. Nam meminisse praeteritorum, etiam recte factorum primum, merito suo attribuentis et vindicantis est; cum haec nec nostra sint, et non operibus nostris gratiam consequamur. Deinde nescio quomodo in ea quae in primo sunt, idest quae consequuntur, negligentes sumus, fiducia quia multa facimus. Unde praecepit apostolus, retro quae sunt, transmittenda esse omnia in oblivionem. Potest accipi etiam illa quae diximus, sed diversa vita qua viximus: ut ipse Paulus, quod iudaeus fuit, quod insectator legis, et cetera: ut haec dixerit retro esse, et in oblivionem mittenda; ac si nostrum unusquisque vitam praeteritam in oblivionem debeat mittere. Verum fortior ille sensus, etiam bene gestam, et recte secundum regulam actam vitam praeteritam, in oblivionem mittere debeamus, et in ea quae in primo sunt nos extendere secundum regulam, ut sequi Christum possimus ad bravium supernae, inquit, vocationis. Ex eo enim iam Christiani sumus, vocati a Deo sumus. Haec superna vocatio est: nemo enim ad Deum vel a Deo vocatur nisi in Iesu Christo. Ipse enim est ianua, ipse propitiator, conciliator ipse: et hoc multis partibus docuimus: et sic vita nobis est, atque esse debet; ut duce Christo praeeunte, idest fide (b) nostra in Christo, ad bravium venire possimus.

v. 15. " Quicumque itaque perfecti sumus, hoc sentiamus: et si quid aliter sapitis, „ et hoc Deus vobis revelavit „. Hinc intellegi licet, vere nos (c) exposuisse de his quae supra diximus, ut retro transmittamus in oblivionem ea quae sunt gesta a nobis in recta regula. Siquidem iungit: quicumque itaque perfecti, retro mittant in oblivionem omnia quae gesta sunt. Non enim meritis nostris, sed Dei gratia, consequimur bravium. Sic igitur hortatur: hoc sentiamus, inquit. Qui illi hoc

(a) Codd. *quidam*. (b) Codd. *fides*. (c) Codd. *vos*.

sentiant? Quicumque perfecti sumus. Quid autem sentiamus? Ut quae sunt retro, transmittamus in oblivionem, et praesens enim tempus, idest quod nunc gerimus, in oblivionem transmittendum est. Utique si praesens, et praeteritum scilicet, et quae in vita habuimus: et ad ea quae in primo sunt, extendamus nosmet ipsos secundum regulam. Hoc, inquit, sentiamus omnes, et omnes perfecti. Quod vero adiungit " et si quid aliter sapitis, et hoc vobis „ Deus revelavit „ si plenus est sensus, et se tenens non ad posteriora coniunctus, sic intellegendus est: et si est aliquid de hoc ipso, quod nos diximus, quod vos aliter accipiatis, et intellegatis, sapiatis concedo vobis: quoniam enim de perfectis loquitur, sic enim dixit, quicumque itaque perfecti sumus. Ergo qui perfecti, etiamsi aliter sapitis: quae conclusit ad concessionem, et hoc Deus vobis revelavit, bonum est, quoniam hoc et hoc, quod vos sapitis, et id quod ego dixi. Si autem non est istud, concedentes, pendebit sensus, ut ita dictum sit, si quid aliter sapitis, et tamen hoc vobis
Deus revelavit; adiungit quod subiunctum est: " tamen id sapiamus ad quod v. 16.
„ pervenimus „ idest quod nos docuimus, et ad quod instituti sumus. Sic enim subiungit, verumtamen in id quod (a) pervenimus, in id ipsum sapiamus, in eodem ambulemus. Hoc est, ex quo evangelium vobis pronunciavi, et ad hoc usque pervenimus genere vivendi et intellegendi; id ipsum, inquit, sapiamus, et in eodem ambulemus; in id scilicet quod pervenimus: etenim dicendo " tamen „ quasi repudiat. Quod supra est non admittimus, et sensus talis: est quidem istud tolerabile et faciendum; verumtamen illud maxime. Ergo et si aliter sapitis, et si hoc Deus vobis revelavit, quo (b) aliter sapitis; verumtamen in id quod pervenimus, in (c) id ipsum sapiamus. Quid autem illud est, in id quod pervenimus? Quod olim ex meis monitis accepistis, et quod nunc a me praeceptum est: in id enim pervenimus, ex omni admonitione et praeceptis: inquit autem, pervenimus; praeceptis nostris scilicet; ut quae retro sunt transmittentes in oblivionem, in ea quae in primo sunt, extendamus nos secundum regulam, ut ad bravium supernae vocationis veniamus in Iesu Christo. In eo ergo, inquit, ambulemus. Adeo de vita illa et de praecepto ad vitam superior ratio est. Siquidem supra dictum, quae sunt retro transmittentes in oblivionem, in primo quae sunt extendamus nos. Hoc est enim in eo ambulemus.
" Imitatores mei estote, fratres „ Opportune ad sententiam, quam loquebamur; v. 17.
ut nihil ipsi novi faciant, etsi aliter sapiunt, etsi aliquid a Deo revelatum habent. Imitatores mei, inquit, estote, fratres; ut quae ego ago, quae praecipio, quae in vita exerceo, quod sequor (d), hoc quoque vos imitemini, et sequamini. " Et contemplamini eos qui ita incedunt, quemadmodum exem-

(a) Ita codd. (b) Ita codd. (c) Codd. *in ipsum*. (d) Codd. *ac quod*.

„ plum habetis nos „. Praeceptum dederat quid agendum perfectis viris esset, et postea adiecerat ne aliter saperent, et quasi concesserat; concludens tamen ut se potius sequerentur, atque ita ambularent quemadmodum ipse. Nunc plena hortatione cum diceret, imitatores mei estote, adiecit exemplum, quo facilius persuaderet; ideo facere oportere; scilicet quod alii facerent: contemplamini, inquit, eos qui ita incedunt, quemadmodum exemplum habetis nos. Duo conclusit, qui ita incedunt quemadmodum nos, et in eo ipso ut et ipse his esset exemplum breviter collocavit, et qui aliis esset, et qui his esse deberet. Scilicet
v. 18. quemadmodum illi me imitantur, etiam vos habeatis et exemplum. " Multi e-
„ nim incedunt, de quibus vobis saepe dixi „. Plus adiecit, ut pauci essent qui illum viderentur imitari: " multi, inquit, ita incedunt „. Et adiecit aliud argumentum, ne hodie vobis exemplum proferam ad exhortationem, multi, inquit, sunt qui incedunt sicuti nos, de quibus saepe dixi. Ergo non ad tempus protulit eos qui ita incederent; siquidem de ipsis quod ita incederent, saepe iam dixerit.

v. 19. " Nunc autem etiam lacrimabundus dico, inimicos crucis Christi; quorum „ Deus venter, et gloria in turpitudine eorum qui terrena sapiunt „. Maior hortatio est, cum ex metu sit. Supra enim ex commodis et utilitatibus. Nam est (a) exhortatio quemadmodum vivant, ad hoc ipsum quod supra praecepit, cum ipse ad eamdem vitam compellat et adigat Philippenses, et dederit rursus aliud argumentum quod iam multi eodem modo vivunt, et multi quos iam ita vivere ipse Philippensibus Paulus saepe dixerit. Haec utilitas exhortationis maiore ratione firmatur, quid mali pati habeant si aliter vixerint, et ut dixi maior est persuasio ex timore. Adiecit etiam adfectum, dicturus mala quae patiantur illi, qui aliter vivunt dicendo: lacrimabundus dico. Doleo enim et lacrimo, quia qui inimici crucis sunt, idest qui non credunt in hoc evangelium, quod scilicet credant in Christum hominem, idest qui in homine fuerit, qui natus ex Maria sit, crucifixus sit. Omnes igitur haeretici, qui neque crucifixum, neque in homine Christum accipiunt, qui multi et varii sint; hii, inquam, finem habebunt interitum. Alii enim dixerunt hominem fuisse, non in homine fuisse (1). Alii negant omnino natum in carne, alii negant crucifixum. Omnes hii haeretici, ut dixi, atque horum (b) similes interituri sunt. Hoc enim dixit, quorum finis est interitus: quae utique consequentur huiusmodi homines. Et quid patientur, et quid sint, ita numerat: quid patientur; quorum finis est interitus: quid sint; quorum Deus venter: quid consequentur; et gloria, inquit, in turpitudine eorum. Quemadmodum sapiant, adiunxit; qui terrena sapiunt.

(a) Codd. *cum* pro *est*. (b) Codd. *huinsmodi*.

(1) Sensus loci est, quosdam haereticos dixisse Iesum merum hominem, non Deum cum adsumpta sibi hypostatice humanitate.

De interitu; quod finis eorum sit interitus, qui haec non credunt, idest qui inimici crucis sunt. Hoc enim dixit, inimicos crucis Christi esse, crucem Christi non credere. Hii, inquam, perituri; et finis his est interitus.

At vero istud qui non credunt, idest qui inimici crucis Christi sunt, quomodo Deum habent ventrem, de quibus dixit quorum Deus venter est? Duo quodammodo sunt, idest unum de duobus, qui inimici crucis Christi sunt: aut enim carnaliter sentientes crucem Christi rident, cum hominem Christum putant in crucem sublatum; non mysterio secundum evangelium Christum in homine crucifixum, per quod peccatum vicit et triumphavit potestates, et triumphavit per carnem crucifixam: hanc inquam crucem in mysterio habemus. Alii, ut dixi, ut secundum hominem, vere tantum hominem accipiunt crucem: et idcirco inimici sunt cruci: et hii quia carnaliter sentiunt, contemnunt mysterium crucis: et hii, ut dixi, de carne sentiunt, et nihil aliud quam de carne extimant, et illis Deus venter est, et gloria in turpitudine eorum est: et hii sunt, qui terrena sapiunt, quorum tamen finis est interitus. Aut rursus illi qui spiritalem sentiunt Christum; et non intellegunt illum in carne, neque crucifixum; et idcirco inimici sunt crucis Christi; et ipsi finem habebunt interritum. Et haec pars conclusa de illis est: quamquam ista pars pertineat et ad illos qui de Christo carnaliter sentiunt: at vero haec tria, quae sequuntur, ad eos pertinent qui de Christo carnaliter sentiunt; ut Deus eorum venter sit, et gloria in turpitudine eorum, et terrena sapiunt.

" Nostra enim conversatio in caelis est „. Utique hoc contrarium superiori v. 20.
est; ad istam partem tamen quod dixit terrena sapiunt, aestimando Christum hominem esse, et hominem fuisse, et non in carne fuisse, sed cum carne venisse, sicuti Iudaei venturum dicunt, et ceteri haeretici. At (a) nos contra, omnem vitam, et conversationem vivendi in caelis habemus; sentientes de caelo venisse Christum, induisse carnem, in cruce sublatum. Denique sic adiungit: " unde „ etiam salutarem expectamus dominum nostrum Iesum Christum „. Ut et inde venerit, et inde venturus sit. Etenim si inde venturus est, et ante inde venit. Qui enim ascendit, ipse est et qui descendit. Ergo nos in caelis habemus conversationem, quia inde et salutarem expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui venturus est ad iudicium postremis temporibus; et erit nobis salutaris, quia in ipsum credimus, et Christum expectamus. " Qui trans- v. 21.
„ figuravit (b) corpus humilitatis nostrae, ut sit aequiforme cum corpore „ gloriae ipsius, secundum operationem potentiae suae, ut possit etiam universa illi subdere „. Et iste locus tenet de resurrectione mysterium. Etenim quod Christus in carne positus implevit ut salvaret animas, ut et carni etiam per resurrectionem immortalitas daretur, virtutes suae crucis operatus est. Et

(a) Codd. ad. (b) Ita codd. heic et infra, non *transfigurabit*.

haec omnia expectamus, et ipsum dominum nostrum Iesum Christum; qui, inquit, illo mysterio quo descendit et crucifixus est et resurrexit, humilitatem nostri corporis vel figuram, aut magis corpus humilitatis nostrae transfiguravit. Quomodo istud est? Quia corpus nostrum humile cum resurgit et immutatur, in melius transfiguravit Iesus Christus humilitatem corporis nostri: vel corpus nostrum humile transfiguravit in magnificum. Dat (a) illi scilicet aeternitatem, faciens ipsi indumentum celeste; ut sit, inquit, aequiforme cum corpore gloriae ipsius. Namque Christus spiritus est, ex quo illi corpus species (b), et virtus, ipsa speciesquae virtus est, species gloriae corpus est diviuae et aeternae (1). Cum autem nos resurgentes immutabimur, et spiritales effecti fuerimus et anima et corpore et spiritu; ita enim ista in unum virum concurrunt, atque unus spiritus erunt; sit et corpus humilitatis nostrae aequiforme, hoc est eiusdem atque aequalis formae cum corpore gloriae ipsius Christi, ut et nos spiritus simus, ut et ipse spiritus est. Fiet autem hoc secundum operationem potentiae eius. Omne enim mysterium atque omnis actio Christi hoc operatur hoc complet secundum potentiam suam, ut nos in unum conveniamus; cum et anima et corpus et spiritus erunt, ut (c) ipse spiritus est.

Item, quia Deus cum spiritus sit, subiicientur universa Deo cum ad unam virtutem redigentur: et sic, inquit, poterit universa illi subdere, scilicet Deo. Videri potest in continuum et non coniunctum in oratione, cum ita posuit " ut „ possit etiam universa illi subdere „ neque praemisit quo referamus " illi „ Etenim si " illi „ ad Deum revocamus, Deus supra nominatus non est, sit obscurum et non rectum, sed ab interpretatore magis positum quam a Paulo. Quo igitur referimus " illi „? Constat quidem quoniam ob hoc operatur Christus, uti universa Deo subiiciat: sed hic Dei significatio nulla est. Quo igitur referimus? Intellegendum quomodo breviter, et aperte tamen posuerit Deum. Nam cum dixit quod Christus, quem expectamus, transfiguravit corpus humilitatis nostrae, ut ipsum corpus humilitatis nostrae sit aequiforme cum corpore gloriao ipsius; hic est ubi Dei intellegentia accipitur, et ipse Deus, cum dixit secundum operationem potentiae suae. Omnia enim fecit Christus ut consuleret animis, aeternitatem carni etiam daret, et aequiforme corpus nostrum faceret corpori (d) gloriae suae, sed hoc fecit secundum operationem potentiae suae. Operatus est enim, sed potentia eius per quam operatus est: Deus autem est; per patrem enim operatur. Christus quidem operatur: scilicet pater in eo est, et per ipsum operatur. Ergo ubi dixit " po-

(a) Codd. *da*. (b) Codd. *sps.* igitur vel *species* vel *spiritus*. At in sequentibus idem cod. *species*. (c) Codd. *et*. (d) Codd. *corpus*.

(1) Ita se habet locus in codd. Atque haud scio an satis theologice loquatur Victorinus; sed certe obscuritate sua se involvit. Recole Petavii dictum p. 64. n. 1.

„ teutiae suae „ illic intellegitur Deus, cui scilicet subdit universa: et propter hoc operatur, ut possit etiam universa illi subdere. Quod autem dixit etiam universa, refertur ad id quod ipse illi subditus. Nam verbum utique quod Christus (a), subditum est Deo, est enim Deus potentior (b). Et id multis probatum rebus est (1). Ille est qui mittit, hic qui mittitur: ille pater, hic filius: hic per quem operatio est, ille operator. Ergo ista (c) si sic habent, Christus ad Deum ut ipse ei subditus sit. Sic enim dictum in epistula ad Corinthios prima: cum vero subiecta fuerint illi omnia, tunc ipse subditus erit ei, qui sibi subdidit omnia: ut Deus sit omnia in omnibus. An ille sensus est, quod dixit ut possit etiam, ut non solum aequiforme corpus humilitatis nostrae faciat, sed etiam possit illi omnia subdere? Superatis enim omnibus, quae aut carnalia sunt aut creaturae, et mutatis, subdita universa redduntur potentiae Dei, per quam Christus operatur.

" Quapropter, fratres dilectissimi, gaudium et corona mea, consistite CAP. IV. v. 1.
„ in Domino „. Omnis virtus in Christianis charitas est et dilectio, quae
fieri non potest si non unam essentiam habeant et in uno consistant, unum
sentientes; quod est nunc in Domino, inquit, consistite, o fratres dilectissi-
mi. Ex quo intellegi licet unum illos velle sapere, quando fratres inquit di-
lectissimi. Hoc enim provenit, ut se invicem diligant qui unum sentiunt, et
in uno consistunt. In quo illo? in Christo scilicet. Cum enim fidem omnes
aequaliter in Christo habeant, in illo consistunt. Quod si vos, o Philippen-
ses, id feceritis, eritis gaudium meum et corona mea, " Euchodiam (d) rogo, v. 2.
„ et Syntychen rogo, id ipsum sapere in Domino „. Ut et ipsae feminae unum
sapiant in Domino, idest ut Christum credentes, ea quae de evangelio sunt
circa Christum sentiant et intellegant. Sed rogo, inquit, exprimens profuturum
illis. Non enim mando, non impero, sed rogo. " Ita obsecro et te, germane v. 3.
„ uniiuge, adiuva illas quae laboraverunt simul mecum in evangelio, cum Cle-
„ mente et ceteris adiutoribus meis, quorum nomina in libro vitae „. Supra diximus, Epaphroditum promisisse venturum ad Philippenses: postea ostendit

(a) Sequitur in codd. *et λόγος quod est Christus*, quae vana repetitio est. (b) Codd. *potentius*. (c) Codd. *ita*. (d) Ita codd.

(1) Quod adtinet ad hanc Victorini doctrinam subsequentemque Pauli textum, audiamus Augustinum quaest. 69. ex 83: *regula catholicae fidei sic se habet, ut cum aliqua in scripturis dicuntur de filio, quod sit minor patre, secundum susceptionem hominis intelligantur: cum vero ea dicuntur, quibus demonstratur aequalis, secundum id quod Deus est accipiantur.* Idemque Augustinus contra Maximinum l. 18: *scimus dictum esse patrem filio maiorem, quia in forma servi erat filius, et adhuc in forma est humana filius quam levavit in caelum.* Denique Hieronymus dialog. l. 18. contra Pelag. *Deus cui docet apostolus iuxta dispensationem carnis assumptae subiiciendum filium.* Et quidem heic valent aliorum quoque persimiles patrum auctoritates adversus Arianos olim prolatae, qui Pauli verbis abutebantur.

quod cum miserit, cum dixit " festinantius itaque misi eum „. Ergo quasi hoc adi-
icitur, ut et ipsum in epistula mandatum habeat, rogetque eum atque ob-
secret, ut illas scilicet feminas Euchodiam et Syntychen moneat id ipsum
sapere in Domino. Adiuva, inquit, illas quae laborant simul mecum in
evangelio. Quomodo laborant in evangelio? ut et ipsae vel ipsum evangelium
quod ego adnuncio agnoscant, custodiant, servent; vel ipsae adnuncient, adse-
rant, evangelizent: pro modo enim loquentes de evangelio, idest de Christo
et de mysterio toto evangelizant etiam feminae.

Denique sic adiungit " cum Clemente et ceteris adiutoribus meis, quo-
„ rum, inquit, nomina in libro vitae „. Ita enim mysterium memorat quod om-
nes, qui de Christo fidem habent, et in eo fidem habent, et loquuntur atque
insinuant fidem ipsam in Christum hominibus, velut adiutores sunt evange-
listis: et cum ita hoc sit, iam in libro sunt nomina eorum apud Deum, quod
in vita aeterna futuri sint. Istum autem esse Epaphroditum, cui ista man-
dat ut adiuvet feminas superiores ut unum sentiant. Hinc intellegi licet quia
dixit, obsecro te quoque, germane uniiuge; quippe de ipso supra sic loqu-
tus est: " necessarium tamen existimavi Epaphroditum fratrem meum commilito-
„ nem meum „. Ita ibi fratrem, hic dixit " germane „: supra dixit commilitonem „:
v. 4. hic dixit " uniiuge. Gaudete; modestia vestra nota sit omnibus hominibus „.
5. Hoc est quod consequens sit, ut qui unum sentiunt, et in uno fidem ha-
bent, de Domino gaudeant, et semper cari sibi invicem sint. Gaudete, in-
quit, in Domino. Parum istud est; " denuo dico gaudete „. Cum enim iuncti
estis corde, in Domino gaudetis: et cum gaudetis in Domino, iuncti corde
estis, et consistitis in Domino. Modestia, inquit, vestra nota sit omnibus ho-
minibus. Valde enim ad meritum vitae futurae pertinet et ad regnum in cae-
lis, si modeste vivamus. Modestia enim cognitio est uniuscuiusque modum te-
nens, nec ultra se tendens et extendens. Etenim cum nos hic sumus, humi-
litatem nostram (quippe cum in alienis sumus) recognoscamus, et modum tenea-
mus humilitatis nostrae, Deus sublevabit nos. Ergo nota sit, inquit, omnibus
hominibus modestia vestra. Quare hoc monet? ut hic placeamus? non; sed ut cog-
noverit Christus humilitatem nostram, erigat, et modestiam suscipiat.

Quid enim adiungit? " Dominus prope est „. Magna exhortatio magnumque prae-
ceptum et ex vero et ex vi persuasionis. Cum enim iam immineat iudicium, et fi-
nis istius vitae omnibus adventet, esse nobis properatio debet, ut et bonis mo-
ribus magnaque modestia vivamus: prope enim est iudicium atque adventus
v. 6. Domini. " Nihil ad sollicitudinem redigatis „. Idest nec curam vestri habeatis,
neve de mundo mundanisque rebus cogitetis aut solliciti sitis: omnia enim
necessaria vobis, et nunc in hoc vitae genere procurat Deus, et meliora
in illa vita quae aeterna est. " Sed in omni precatione et oratione cum bona

„ gratia petitiones vestrae innotescant apud Deum „. Ut omnis actio iam Christiani fidelis et boni et perfecti, omissis omnibus sollicitudinibus (ipsa est enim renunciatio) precibus vacet et orationi. Preces sunt, rogare Dominum: oratio est et loqui cum rogas: ipsa est enim oratio, preces cum oratione. Sed quae illa erit oratio? aliquid petens, an nihil? Quid est quod petat ille, qui iam fidelis effectus Deum rogat? Quam igitur habebit orationem aut petitionem, quippe cum renunciaverit omnibus mundanis? Ipse monuit ut oremus et precemur cum bona gratia; ut omnibus nobis oratio in precibus gratiarum actio sit, ut gratias agamus; quod consequuti tantum donum, Dei pietate, simus. Hoc enim ait " cum bona gratia „. Bona autem adiecit, ne inviti faciamus, sed vere gratias agamus, et bonas gratias deinde adiunxit. Quoniam oratio est in precibus, quae potest esse de bona gratia, potest de petitione. Supra cum dixisset " cum bona gratia „ adiunxit " petitiones, inquit, nostrae innotescant penes Deum „. Cuius (a) autem non est honesta? Et caelestia ipsa illa quae promittuntur petat ut impleantur. Qui petit, utique talia petit quae iam fidelem petere iustum est. Ipsa enim cum cogitamus petenda, quae volumus innotescere penes Deum, necessario talia sunt quae conveniant fideli etiam caelestia speranti et divina omnia. Haec, inquit, idest petitiones vestrae innotescant penes Deum.

" Et pax Dei, quae habet (b) omnem intellectum, custodiat corda vestra „. v. 7.
Hoc praemium erit si ita precemur, ita oremus ut cum bona gratia oremus; et ita petitiones habeamus, ut innotescant penes Deum. Hoc ita est, erit, inquit, pax Dei quae custodiat corda vestra: quae pax Dei habet omnem intellectum. Vehementer et acute hoc positum: etenim cum pax Dei venerit in nos, Deum intellegemus: nihil dissonum, nihil discrepans, nihil per argumenta litigiosum, nihil quod recipiat quaestionem, ut nobis contingit in mundanis: sed ita aperta omnia sunt, cum pacem Dei habeamus uti omnis intellectus nobiscum sit: pacis enim est iam quiescere, iam securitatem habere. Quum (c) Deus pacem committit cordibus nostris, iam omnis intellectus nobiscum est. Qui enim Deum intellegit, omnia intellegit: cum Deum intellegit, custodiuntur corda eius qui intellegit. " Item corpora vestra in Iesu Christo „. Ecce et hic significatio est de resurrectione: et hoc quoque praemium positum vel adnunciatum his qui ita rogant, et ita precantur cum bona gratia, ut habeant Dei pacem, et corpora in Iesu Christo. Dixit enim de corde, de intellectu, quod custodientur cum pax data est: nunc de ipsis illis, idest de corpore de anima; corpora, inquit, vestra in Iesu Christo: in ipsius enim maiestate et virtute corpora nostra sunt, quae cum eius adventu resurgent, reviviscent, merita accipient: quae omnia erunt nobis inte-

(a) Codd. vetustior cuius vel quis; alii quid. (b) Ita codd. (c) Codd. quam.

gra, si illa praecepta servemus, in Christo unum sentientes, gaudentes, modesti, nihil sollicitudinis habentes; in omni precatione et oratione, cum bona gratia, petitiones nostras penes Deum notas facientes.
v. 8. " De cetero, fratres, quaecumque insta, quaecumque sancta, quaecumqne
v. 9. „ amabilia, quaecumque bonae famao, si qua virtus, si qua laus, haec cogita-
„ te; quae et didicistis, et accepistis, et audistis etiam in me; haec agite, et „ Deus pacis erit vobiscum (a) „. Docuit preces quales habeamus, idest cum bona gratia, item quemadmodum petitiones: deinde qnae pax, idest quod beneficium a Deo nobis detur; sic agendum, et rogandum ut custodiatur intellectus noster et corda nostra, et sint omnia corpora nostra in Christo Iesu. Haec cum ita sint, de cetero, inquit, fratres, haec cogitate. Quid est de cetero? postquam correcti estis, sublata iam omni discordia et errato, quoniam unum sentitis; de cetero sic sentite: quaecumque sint vera, haec accipiatis et cogitetis. Quae autem illa vera sunt? quae in evangelio ponnntur, Christus Iesus Dei filius, et cetera quae saepo diximus. Cum autem vera cogitatis, sequuutur ut casta sint: non enim corrumpitur quod verum est: hoc enim castum est: quod non corrumpitur, verum est. Deinde quae vere casta sunt, haec et iusta sunt: iustificantur enim sanctificatione a Deo. Omnia quae iusta, quae casta, quae vera sunt, qnae saucta sunt, iam et amabilia, iam et bonae famae. Quis enim sauctum non amet? quis non bene de eo loquatur ac seutiat? Haec ergo, inquit, cogitate quae ad bonam pertineant famam: utiqne amabilia sint, et habeant charitatem, nequo habeant discordiam. Omne enim amabile, concordiam habet: item quae bonae famae sunt, non habeut invidiam et in concordia sunt. Ex qnibus omnibus superiora ad ipsam veram virtutem pertinent, posteriora ad fructum virtntis. Nam virtutis est amare vera, casta, iusta, sancta. Fructus virtntis amabilia et bonae famae. Idcirco duo ista posuit quae subiunxit: si qua virtus, si qua laus. Vim rerum diligeuter attendit. Etenim cnm gratia Dei fiant omnia; ipse enim per spiritum suum missum in nos et gubernat (b) et regit, ut nihil in nobis sit; ita ait, si qua virtus. Et rursns si virtus, quae in nobis est, non ex nobis est, sed ex Deo, ne laus quidem nostra: et idcirco " si qua laus „. Verumtamen quoniam videtur vel virtus nostra vel laus; unde dixit ibi (c), haec inqnit omnia cogitate. Utique quae illa sunt? quae didicistis, me scilicet docente, et accepistis, et audistis, et vidistis in me. Perfectum primo posuit " didicistis „. Unde autem didicistis? Causae subiunctae, accepistis. Rursusque ipsum accipere unde audistis et vidistis? ex me vidistis in me: ut non mouitor solum Paulus sit, sed etiam praebeat exemplnm quemadmodum vera sequantur, quemadmodum casta, quemadmodnm reliqua. Haec, inquit, agite. Supra dixit, haec cogitate; nunc adicit, haec agite; ut non so-

(a) Codd. *nobiscum*; sed iidem infra recte *vobiscum*. (b) Codd. *gubernabat*. (c) Codd. *sibi*.

lum ex cogitatione sint ista bona, sed etiam in actu. Deinde adiunxit praemium sicuti supra " et Deus pacis erit vobiscum ,,: quod maxime necessarium Philippensibus praemium, ut nulla sit discordia, unum sentiant omnes, sit pax in eorum ecclesia: et Deus pacis qui est pater, et eius filius Iesus dominus noster, omni animae in Deum conversae pacem praestans: hoc est quod ait " pax vobiscum ,,.

" Gratulatus sum autem vehementer in Domino quod tandem aliquan- v. 10.
,, do refloruistis, ut et pro me sapiatis in quó et ante sapiebatis ,,. Ut in
errorem lapsi Philippenses fuerant docti in evangelio ab apostolo Paulo; sed
nunc admoniti, reversi sunt in pristinam intellegentiam ut credant in evan-
gelio quemadmodum adnunciatur. Et refloruistis, inquit; idest ad florem reversi
estis: ideo in Domino gratulatus sum, et vehementer gratulatus: et hoc est
quod ait, ut pro me sapiatis: idest ut ego quemadmodum vos docui, sapia-
tis: coeperant enim aliter sapere. Quod autem ait " ut pro me sapiatis ,, quia
intellegentia vestra et sapientia quae fuerat una pro me non erat: nunc au-
tem cum sapitis quemadmodum docui, et evangelium tradidi, pro me sapitis;
idest prodesse mihi potest, quoniam vos docui. Et quid illud est, in quo et
ante sapiebatis, nunc refloruistis et idem sapientes pro me iam sapitis? " Oc- v. 11.
,, cupati eratis autem. Non propter penuriam dico ,,. Si hic sensus superiori iun-
gitur, quia dictum supra est, etiam pro me sapiatis, idest ut de me cogitetis,
erit intellectus ut ea quae mihi sunt necessaria, mittatis; sed etiam misistis;
et ideo dictum sit, gratulatus sum autem in Domino quod tandem aliquando
refloruistis, et abundare coepit fructus ex operatione vestra. Sic enim postea
dicit, et coepistis pro me sapere: in quo est et illud, in quo et ante sapie-
batis, ut mihi necessaria mitteretis: et hoc est quod sequitur. Quo modo sa-
piebant? Ante occupati erant, ante in his operibus. Quod quidem Paulus " non
,, ideo, inquit, dico propter penuriam ,,. Non enim quod volo (a) pro me sapiatis
aut in quo et ante sapiebatis, et in quo occupati eratis ut mihi mitteretis, aut
quod nunc volo ut mittatis, propter penuriam dico. Sic enim et postea ait
" non quia exquiro abundantiam in oratione ,,. Non ergo propter inopiam istud
quaero, sed ut fructus sit abundans in oratione vestra, cum haec omnia pro
me curatis et sapitis: ita est enim curam gerere; non quia egeo. Nam, et
abundo, inquit; quippe sufficiens mihi sum: sic enim subiungit: " et ego enim
,, didici, in quibus sum, sufficiens esse ,,. Novi sensus (b) hic est: novi, inquit, suffi-
ciens esse, in quibus sum: didici enim ego ut contentus sim quae habeo; et
in quibus sim mihi ipsi sufficiens: non enim ad sumptus tantum hoc referen-
dum, sed curam et cogitationem et orationem exhibere debent pro Paulo:
ut hoc sit ad omnia referendum; ut et pro me sapiatis, in quo et sapuistis.

(a) Codd. *voco*. (b) Codd. pro *sensus* habent *se visus*.

Generaliter ergo ut vel necessaria, vel ut oratio et cura Philippensibus pro Paulo habeatur. Denique non ad fortunas tantum vel ad necessaria quaeque
v. 12. posuit etiam hoc " et humiliari novi et abundare: et de virtutibus, et humiliari novi et abundare in omnia, in eodem modo: idest praebere omnes virtutes. " Et in omnibus institutus sum,,. Idest ad omnia adsuefactus, et ferre sitim, famem, frigus; et rursus in abundantia laetari. Sic et de virtutibus, et de laboribus, in omnibus, inquit, institutus sum; et satiari, et famem sustinere institutus sum, inquit, et copia satiari, et rursus famem sustinere. Item ipsa duo repetit, et abundare, et egere in omnibus possum. Dicendo in omnibus, non ad necessaria victus nostri diximus, sed ad omnia quae in actu sunt, labores virtutesque, referenda sunt ista. Ita se institutum dixit, ut possit et abundare et egere in omnibus. Novum est quod ait in omnibus egere possum: idest tolero cum in omnibus egeo, idest egens fuero.
v. 13. Atque ut verum, et nihilominus ex disciplina dicat evangelica, adiungit: " per ,, eum qui me confortat,,. Quod genus vitae semper et habendum et tenendum, ut et nos laboremus, et nostri instituti sit omnia ista gerere, complere, ferre, tolerare: ita tamen ut hoc credamus, quia nos ad omnia ista fortes Deus fecit. Cum enim dixerit, in omnibus egere possum, et famem sustinere, revocavit virtutem suam ad Deum " per eum qui me confortat,,. Ita et vos, et omnes qui in Deum fidem habent, credant certe quae sint, se posse fortes fieri, et in egestate, et in ceteris laboribus. Deus enim numquam deest his, qui eum diligunt, qui
v. 14. in eum fidem habent et spem. " Sane bene fecistis quod tribulationi meae ,, communicastis,,. Idest participes fuistis vel subvenistis mihi in tribulatione ut est communicatio, pari modo iungi mysterio: qui autem compatitur cum
v. 15. altero, et subvenit alteri. " Scitis autem etiam vos, Philippenses, quoniam ,, per initia evangelii cum a Macedonia profectus sum, nulla mihi ecclesia ,, communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos tantummodo,,. Hic aperte exposuit, ut supra dictum est; tribulationi meae communicastis, idest auxilium et praesidium dedistis, dando mihi necessaria. Denique hoc adiungit: scitis, inquit, Philippenses; et vos quoque scitis, quoniam in principio evangelii, quando profectus sum in Macedoniam, per omnes ecclesias evangelizavi; sed nulla mihi, inquit, communicavit. Ubi autem communicavit? in ratione, inquit, dati et accepti: idest in sumptibus, quod est datum et acceptum: nam qui dat (a), habet rationem cum eo qui accipit: et qui accipit, habet rationem cum eo qui dat, quantum dedit, quantumque accepit ille qui accepit. Non quo et ipse dederit aliquid, qui accepit; sed cum munus dat, ratio dati est et accepti. Quid enim est in quo Paulus de pecunia daret? Sed quoniam ratio dati et accepti est in pecunia inter eos qui

(a) Codd. *quidam* pro *qui dat*.

dant, et eos qui accipiunt, ideo sic iunctum. Non enim pecunia accipitur
pro evangelio, ut ratio dati sit in pecunia; at longe aliter.

Vos, inquit, tantummodo communicastis. Denique subiungit illos dedis- v. 16.
se " propterea quod in Thessalonicam semel et bis misistis ea quae mihi ne-
,, cessaria fuerant ,,. Apertissime declaravit quid sit quod communicavistis (a),
et quomodo ratio sit dati et accepti. Vos, inquit, tantummodo in Thessalo-
nicam semel et bis misistis ea quae mihi necessaria fueruut. " Non quia re- v. 17.
,, quiro datum; sed exquiro fructum abundantem in oratione vestra ,,. Non
ego, inquit, neque ista necessaria exquiro, sed tantum benivolentiae vos u-
sum habere debetis, ut mihi fructus vestrae benivolentiae sit, quod in be-
nivolentia abundatis; idest ut cum orationem de vobis habeo, sit mihi fruc-
tus benivolentiae vestrae. Cum vel Deum pro vobis rogo, vel Deo pro vo-
bis gratias ago, est mihi fructus circa orationem, quae pro vobis est, dum
abundare vos intellego et esse benivolos. " Habeo enim omnia et abundo ,,. v. 18.
Ideo, inquit, non requiro datum; nam omnia habeo: et multi habent om-
nia, sed non abundant: vere enim possumus adhuc velle si non abundemus,
sed habeamus. Qui abundat, et habet et plusquam necesse est habet. Su-
pra enim dixit, quae mihi necessaria fuerunt misistis; nunc haec, inquit, ego
habeo et abundo. Denique persequitur ut ostendat abundantiam " repletus
,, sum cum accepi quae per Epaphroditum misistis ,,. Ne illud quod abundat a-
lienum sit, dicit et ipsorum esse quia miserunt " repletus sum, inquit, cum
,, accepi ea quae per Epaphroditum misistis, odorem suavitatis, sacrificium ac-
,, ceptum, sanctum, gratum Deo ,,. Si supra nihil aliud de eo quod datur expe-
tere se dixit nisi fructum abundantem, ita et hic cum repletum se dicit,
et accepisse quae missa sunt; non in his, quae missa sunt, gaudeo et reple-
tus sum; sed in eo quod habuistis voluntatem curamque mittendi; quae est
benivolentia, et fructus abundantiae; unde ordo mihi suavitatis est, vos tales
esse; et sacrificium sanctum gratum Deo, libenter facere quae facias; curam ge-
rere, praestare quod praestandum est alteri ad necessitates: hoc est ipsum sa-
crificium et sanctum et acceptum et gratum Deo, ipsa benivolentia.

" Deus autem meus impleat omne desiderium secundum divitias suas in glo- v. 19.
,, ria in Christo Iesu. Deo autem et patri nostro gloria in saecula saeculorum ,,. 20.
Quoniam et rectos opera ipsa, et bonos ex voluntate quod libenter mittant et cu-
ram gerant sacrificium esse hoc optimum Deo dixit et odorem suavitatis. Iam
ad referendam gratiam optat, votum facit, ut Deus (sed apostoli sit Deus)
Deus, inquit, meus; ne commune sit cum ceteris; impleat omne, inquit,
desiderium vestrum, et impleat secundum divitias suas. Idest cum vos non
expetieritis quae mundi sunt, sed ea quae Deus de divitiis suis largitur et

(a) Codd. *communicavi istis.*

dat, idest quae caelestia sunt, quae divina; ipsae sunt enim divitiae Dei. Denique adiunxit " gloria in Christo Iesu " ut hae sint divitiae, quae sunt in Christo Iesu, idest vita aeterna, santificatio. Adiunxit autem, quod cum religione semper adiungitur, et devotione et obsequio: Deo, inquit, gloria, Deo patri; et Deo, inquit, nostro, scilicet Iesu Christo (1) patri nostro: sit illi gloria aeterna, quod est in saecula saeculorum.

Finit epistula. Inde monitis praeceptis quae ad recte vivendum, sequuntur salutationes. Primo salutat ipse, vel salutari suo nomine alteros mandat.
v. 21. Quos tamen alteros? " Salutate omnes sanctos in Christo Iesu ". Sanctos in Chri-
v. 22. sto Iesu, an in Christo Iesu salutate? " Salutant vos qui mecum sunt fratres.
Non, inquit, solus saluto vel mando ut salutetis, sed salutant vos et fratres. Adiecit " qui mecum sunt ". Hoc de plebe et de omni christiano, qui secum sit, accipi voluit. Denique aliud: " salutant vos universi sancti " quos utique accepta fide sanctificavit: " praecipue autem qui sunt ex Caesaris domo ": ipsi vos praecipue salutant, qui sunt de domo Caesaris. Et virtutem evangelii ostendit, quod de domo Caesaris crediderunt multi: qui utique erecti esse debuerant, et nihil aliud quam de Caesare cogitare: et rursus humilitatem ipsorum, qui et humiles sint et hospitales, et omnes fratres salutent alibi positos. Quod autem dixit " praecipue " intellegi licet illos operam dare ut placeant
v. 23. in obsequio, et idcirco extra ceteros dixerit quod ipsi salutant. " Gratia do-
" mini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro ". Qui ita sensit de Philippensibus ut illos non quomodo in ceteris epistulis rectum sentire, neque a pseudoapostolis seductos esse accepit, sed tantum exhortativa epistula scripta et in prece. " Gratia, inquit, domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro ". Si enim spiritus inest, recte sentiunt. Quid ergo preces agunt apostoli? Ut gratia domini Iesu Christi sit cum spiritu illorum in Christo Iesu. Amen.

VICTORINI COMMENTARIUM

IN EPISTULAM PAULI APOSTOLI AD PHILIPPENSES

EXPLICIT.

(1) Nota testimonium de Iesu Christi divinitate; et recole comment. ad Galat. p. 2.

VICTORINI PHILOSOPHI

IN EPISTULAM PAULI AD EPHESIOS

LIBER PRIMUS INCIPIT.

Epistula ad Ephesios summam illam tenet, quae totius disciplinae semper esse debet, scilicet ut habeant cognitionem theologiae, idest Dei Christi, mysterii ipsius et adventus, et ceterorum quae ad eam cognitionem pertinent. Item praecepta vivendi Christianis vel omnibus vel singulis convenientia continet; quid dominum apud servum, apud patrem quid filium, quid maritum apud uxorem, oporteat facere. Haec igitur cum duo sint, principio de theologia disponemus universa: deinde de vitae genere et praeceptis ad vivendum. Sane materia illa est similiter, quae in omnibus custoditur; quod etiam Ephesii a pseudoapostolis depravati videbantur iudaismum iungere christianae disciplinae. Monendi igitur modo et corrigendi, epistula ista conscripta est; ut illa quae sunt illis male insinuata, corrigant emendent; et quod ante illis traditum est, custodiant, atque in eodem perseverent. Summa igitur in principio ista est: Christum Dei filium, et ante mundum fuisse, et semper esse, et ipsum venisse, et in eo spem positam esse; et eius promissa, Dei promissa esse. Quod si ita est, iudaica disciplina longe discreta est, aliter accepta, aliter insinuata, aliter intellecta, sicuti frequenter diximus, et nunc exponimus. Non ergo adiungenda est vel scientiae divinae vel vivendi operibus et actibus.

Sumit ergo initium Christum, ut insinuet et cum se evangelizare profiteatur, et quod in ipso uno sit spes. In quo principio secundum consuetudinem suam apostolum se Iesu Christi dicit, ut ad Romanos: " Paulus servus „ Christi Iesu. „ Secundo adiunxit " vocatus apostolus „ utique vocatus a Christo; et cum praedestinatus in evangelium Dei, a Christo praedestinatus; olim praedestinatus; et si olim, ergo olim Christus; hoc enim Iudaei negant. Eodem modo ad Corinthios " Paulus vocatus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, quae est Christus: voluntas enim Dei, Christus est; quia ea facit quae Deus vult. Ergo Christi apostolus et vocatus a Christo: haec est enim voluntas Dei. Eodem modo et in secunda: " Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei „. Nunc quoque iisdem verbis: " Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei „. Sed haec cum dicit " sanctis qui sunt fidelibus Ephesi „ quid adiungitur? " in Christo Iesu „. Ita omnibus modis confirmat omnem virtutem et ev- CAP. I. V. 1.

angelii et intellegentiae in Christo Iesu consistere, et inde liberationem et promissa et aeternam vitam. Eodem modo et in ceteris, ut post dicemus.

" Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei „. Christus enim Iesus in corpore, ipse autem in spiritu voluntas Dei est. Cum ergo elegit Iesus Christus et apostolum Paulum fecit, per spiritum elegit, qui est voluntas Dei, vel potentia agendi quae velit: vult autem Christus quae Deus vult. Intellegamus igitur, ut saepe diximus, Deum esse ipsam potentiam, magnitudinem, substantiam plenitudinis totius; Christum vero idest λόγον eum, qui in Christo fuit, Dei voluntatem. Et hoc si penitus aliqui (a) ac diligenter attendat, inveniet inseparabilia esse Deum et eius voluntatem, et tamen quasi separabilia. Aliud enim Deus, aliud voluntas, iuncta tamen et cohaerentia, et numquam discreta inter se sunt, et Deus et Dei voluntas. Sic fit ut sola voluntas sciat, quid Deus velit et cogitet. Significat ergo paternam potentiam voluntas Dei, et in patre posita; et rursus ipsa patria potentia in filio; quia filius voluntatem Dei facit. Simul et hoc adtentius videndum, quomodo filius sit, et quomodo pater. Non enim generatione mota, sed (si similitudo capienda est) quasi quodam partu mentis, cogitatione prorumpit velle conceptum et effunditur. Etenim cogitationes animae, quasi filii sunt animae. Porro cum Deus universali cogitatione unam voluntatem habeat, idcirco unus est filius et unicus. Non enim cogitavit prius aliquid, et postea aliud vel diversum, non modo contrarium. Unde unus Deus, unus Christus; idest unus pater, unus filius. Sed ut diximus, haec semper voluntas a Deo, et in Deo est potentia, et ipsa Dei, et patris virtute plena et ipsa existens, et ipsa quae huc venerit in mundum saepe alio atque alio modo; et nunc in carne, quam sibi potentia sua formavit; et mysterium propter mundum et animas, quae in mundo trahebantur, implevit. Scribit igitur Paulus " sanctis, inquit, qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Iesu „. Constrinxit illos et ligavit ad religionem ceteramque vivendi legem, quod et sanctos illos appellavit et fideles in Christo, inquit, Iesu. In aliis epistulis cum ad ecclesiam et ad populum scribit, non adponit " sanctis et fidelibus „; at vero nunc, quia illos ad legem nominis tenere cupiebat, ne novum aliud quod extra nomen esset adiungerent, quoniam sanctificati iam sunt hoc nomine, et fideles in Christo sunt; idcirco eo ipso quod illos in Christo sanctos et fideles nominavit, ostendit illos nihil aliud sentire debere, nisi Iesum Christum, cuius nomine sancti sunt et fideles.

V. 2. " Gratia vobis et pax a Deo patre nostro et domino Iesu Christo „. Duo sunt quae maxime et contentiones tollunt et praeceptionem Dei tradunt, gratia et pax. Quoniam igitur isti errore tenebantur (b), idcirco optata est illis gratia, idest ut Deum noverint, et plene Deum et Christum se-

(a) Ita codd. pro *aliquis*. (b) Codd. *tenebant*.

quantur, et in Christo omnia collocent, nihilque aliud admittant: si quidem iudaismus non eodem modo est, ut non Christum laeceret: non enim legem, sed intellegentiam vivendi acceptam a Iudaeis repudiat, sicut post docebimus. Ergo gratia vobis, inquit, ut intellegatis Deum, et secundum Dei praecepta vivatis. Adiunxit " et pax a Deo ,,: quia qui dissentit, utique discordat: ergo et pax a Deo vobis, cum Deo patre, inquit, nostro. Vide quantum gratiae datur a Deo, quae optata est Ephesiis: siquidem Deus pater est noster. Deinde adiunxit (unum est enim sicuti supra diximus) " et domino nostro Iesu Christo ,,. Ille enim Deus est, hic enim Dei potentia est; ille pater, hic filius. Maxime omnis Dei gratia et potentia in Christo Iesu est. Per illum enim cum impletum sit mysterium salvationis, in ipso est omnis salvatio. Nam et ante Christum idem Dei filius, idest λόγος, idest Christus, et fuit, et semper est, et erit, et per ipsum condita sunt omnia. Sed idem ipse in Christo fuit, idest (a) Iesu; et tum subvenit saluti omnium hominum Deum cognoscentium et praecepta sua servantium.

" Benedictus est (b) pater domini nostri Iesu Christi ,,. Magnificum argumentum v. 3.
sumit, ut exponat per Christum omnia facta, et potentiam mysterii. Id ergo iunxit ut quantum nobis praestiterit Christus, idest Deus per Christum, cognoscerent homines, et magis Ephesii: quo cognito, a Christi nomine non recederent. Etenim supra dixit " gratia vobis et pax a Deo patre nostro ,,. Et cum dixisset " et domino Iesu Christo ,, quid subiungit? benedictus est pater domini nostri Iesu Christi. Iam ergo si Deus et pater noster est, quanti sumus, et quanti gratiam accepimus? siquidem Christo cogniti sumus, et fratres Christi facti: siquidem unum Deum patrem habemus. Sed haec omnia non nisi per Christum. Denique sic subiungit, quia per Christum et nos Deum patrem habemus. " Qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in caelestibus in Christo Iesu. " Ergo nos filii efficimur sed in Christo filii; idest si Christum fateamur, si illum sequamur, si ipsum concipiamus animo, si eius administrationem, qua complevit universa, et intellegamus et veneremur: et ipsum sequentes genere vivendi per praecepta data, filii efficimur. Ergo benedictus est pater. Quoniam et noster et Christi, adiunxit " pater domini nostri Iesu Christi ,,.

" Deinde subiunxit causam, quomodo benedictus " qui nos, inquit, benedixit in omni benedictione spiritali in caelestibus ,,. Hic hominum miserandus error adtendat: benedictos nos dixit et in omni benedictione benedictos: ergo nihil mali pati debet qui benedictus est. Sed quid (c) adiunxit? idest in omni benedictione spiritali, non carnali. Quod siquid hic in mundo patimur malorum, si quid etiam extra, non adscribamus Deo, sed nobis magis. Tunc

(a) Codd. *id.* (b) Ita codd. est, non *Deus.* (c) Codd. *cum* pro *quid.*

enim benedictionem consequimur si spiritales simus, et spiritaliter sapiamus, et spiritalia bona quaeramus. Et potest quidem fieri ut haec omnia sentiamus; nec obsit, si haec et alia sentientes, patiamur tamen aliquid adversi in mundo. Namque multi spiritaliter agentes, spiritaliter viventes, multa substinent adversa, ut Paulus, ut Petrus, ut ceteri. Verum ubi est illa benedictio, quae nos benedictos facit? Dei benedictio: non spiritali tantum benedictione, sed in caelestibus, idest cum ex hoc mundo exierimus. Ergo ferenda sunt omnia, quia quae nobis promittuntur ex Dei benedictione, et spiritalia sunt et in caelestibus sunt, idest extra mundum, supra caelos. Et haec tamen omnia, sicuti dicit, in Iesu Christo: ipse est enim spiritus. Et spiritalia cum promittuntur, in Christo promittuntur: et nos tunc consequemur spiritalia, si Christum sequemur.

v. 4. " Ita ut elegit nos in ipso ante constitutionem mundi, ut essemus sancti ". De divinitate tractatus est, et mysterii totius brevis explicatio, in quo ponuntur haec; quod ante mundum Christus, et quod mundus factus, et quod ante mundum animae (1), et quod Dei dispositione mundus, et quod Dei dispositione animae vel in mundum venerint, vel de mundo liberentur: sitque voluntas Dei omne quod geritur, et quod praemium sit secundum Christum viventibus, ut et peccata donentur, et participatio sit nobis gloriae Dei; de qua et in aliis epistulis tractavimus. Simulque hic tangitur quae summa quae causa sit totius mysterii; vel mundum factum esse, vel in Christo mundum, aut a Christo mundum factum: vel animas in mundum missas, vel ante mundum animas, et rursús de mundo animas liberatas: quae quidem occulta, vera tamen et plena sunt. Quare summa concluditur, quod Christo operante, et per Christum, et in Christo, omnia reconciliantur Deo quae et in caelis sunt et in terra, in Christo tamen: ut omnibus ad plenitudinem redactis, omnia in omnibus unum essent: et id tamen fieret per plenitudinem temporis; nihil enim immaturum, nihil non ordinatum, sed plenitudine temporum gestum est, ut suo loco docebimus. Ad quam plenitudinem specialiter descendens apostolus, iungit etiam Ephesios evocatos esse, ut et ipsi in plenitudine sint; ut ex hoc eos hortetur ac moneat debere servari fidem, et in Christum, et in Deum fidem, uti nihil aliud sentiant, nisi omne mysterium, et per Christum et in Christo a Deo perfectum. Quod si ita est, nihil adiungant, nihilque existiment esse faciendum: corrigantque illud, quod iudaismum associaverant disciplinae purae simplici de fide in Christum et salvatione et liberatione per Christum et ex Dei voluntate.

Primum igitur consideremus quod ita locutus est " elegit Deus nos " u-

(1) Opinio per se falsa, quamquam ab aliis quoque nonnullis recitata. Verumtamen Victorinus p. 94. subtilitate quadam philosophica declarat, quanam ratione animae videantur multo ante corpora extitisse.

tique iam cum essemus (1) elegit; et elegit in Christo: ergo et nos, et Christus ante. Et quid est ante? utique ex aeterno. Hoc enim dixit ante constitutionem mundi: elegit, inquit, ante constitutionem mundi: non elegit nisi de his qui erant: et deinde tum dixit in Christo, idest in ipso: ergo et Christus fuerat, et nos in Christo. Neque enim fieri potest ut Christus fuerit, et nos non fuerimus. Si elegit nos in ipso Christo, ergo spiritales fuimus, si in Christo fuimus: et si fuimus in Christo et spiritales fuimus; fuimus autem, ut postea subiungit, ante constitutionem mundi; quid est causae ut huc veniremus, et cur constitueretur mundus? si Christus omnia, quae et in aeternis sunt et in mundo, ipse per Dei voluntatem fecit omnia, et omnia in ipso fuerunt; et fuerunt utique substantialiter, iam non vi nec potentia qua futura erant, sed qua iam fuerant. Ergo erant omnia in Christo. An cur constitutus, an cur in mundum plurima huc venerunt, animis et ceteris huiusmodi potentiis in Christo ut dixi positis, perfectio quaedam minor est? nisi omnia, quae esse possunt, experiantur, cognoscant: et sic quid sequendum, quid eligendum sit, videant, et sequantur in spiritu utique, qui Christus est: sicut vi et sua potentia animae non hoc ipsum sunt quod spiritus, sed sunt ut recipere spiritum possint: non tamen in eo (a) quod animae sunt, iam spiritus sunt (2).

Quoniam igitur talis natura animarum est, uti si integre et perfectis omnibus se agat; idest si et se noverit, et Deum sciat, et ea quae sunt aliena ita discat, ut repudiet ut excludat, merito fit perfecta; et perfecta cum fuerit, repudiatis alienis, cognito Deo, scientiam plenam cum receperit universitatis, continuo efficitur spiritalis. Sic etiam et homo, et omne quod homo est. Cum autem secundum intellectum potens anima sit, falli autem intellectus potest; nisi sciat etiam id quod imitatur intellectum; non tamen est intellectus si in (b) hoc quod fallit, quod mentitur, ac decipit, animadvertat anima, cognoscat, et repudiet, et fugiat quasi hostem et deceptorem, facile se et virtutem suam tenebit, et cognoscet, et erit plena et perfecta in Christo, idest spiritalis. Quid est autem quod faciat similitudinem intellegentiae, et decipiat tamen sensum, qui non est nisi in mundanis et in materie (c) quam ὕλην Graeci vocant? carnalibus enim, et foraminibus (d), et sentiendi virtutibus, quasi quidam intellectus nascitur fallax et multiplici fuco decipiens integram intellegentiam et laedens quodam modo per imagines veritatem. Cum sit igitur animae naturale (e), ut intellegendi quidem potens sit, intellegentia tamen facile labi et cadere in vicinam virtutem possit, atque imaginem intellegendi, idest sensum, qui in mundo ex natura totus est, ut hoc caperet, neque aliquando

(a) Codd. *quo*. (b) Codd. *in qua*. (c) Ita codd.; at infra *materia*. (d) Ita codd. (e) Codd. *anima naturali*.

(1) Nempe in cogitatione Dei, ut dicit inferius loc. cit. Victorinus.

(2) Distinctio haec declarabitur mox.

caperetur; opera Dei et voluntate mundus factus est, et omnia composita sunt in materia: quibus anima detenta cognosceret, et qui sunt sensus, et quantum valeant: dataque lex a Deo est et monitiones, ut cognosceretur Deus, et cognosceretur quod Dei non est; sed tantum victae animae sensualibus potentiis, nihil nisi mundum, materiam, et carnem, et corpus in sensu haberent; et haec vera sola crederent; neque idoneae essent ad vincenda et rumpenda vincula quae animam continerent Dei potentia et voluntate; ut eas liberaret a sensibus et a fallaci mundo misit filium suum dominum nostrum salvatorem Christum spiritum sanctum, uti mysterio patefacto doceret primum quid pater esset; deinde quid esset spiritus, et quid spiritaliter vivere, et quid anima sequeretur, et quid esset alienum, sicuti docui. Haec est enim virtus Christiani, discernere ista et separare, quae sunt aeterna, quae mortalia, quae ad perniciem ducant, quae ad salutem.

Ergo mysterio quod hic implevit, et carne, et cruce, et morte, et resurrectione, subventum est animis: etsi in Christo fides sumatur, ille suscipit huiusmodi animas et adiuvat et liberat. Christum enim credere, et in Christum fidem sumere, iam spiritaliter sentire, et iam tolli a desideriis carnalibus et materialibus: et ex hoc veluti cognatio intellegendi nos iungit et sociat Christo: et dum Christo sociaverit, inquit, et Deo. Per Christum enim Deo iungimur, neque spes ulla salutis nostrae nisi Christum credere. Hoc est spiritaliter iam sentire, et capere sensum, et mundi et materiae motibus non exagitari: quibus omnibus homo totus in spiritu vero est, et ex hoc iam in Christo est vita: cum autem in Christo vita est, iam mysterio acto a Christo recipimur, et per Christum in numerum filiorum suscipimur a Deo, spiritales facti, ut nos quoque de mundo resurgamus et de morte per Dei voluntatem, sed in Christo tamen. Hoc enim et nunc, et saepe et ubique praecipitur, ut in Christo tota sit vita nostra, tota spes, totus intellegendi labor. Omnis enim ratio aeternitatis nostrae et gloriae et salvationis, et Christus est, et in Christo est, si proicientes omnia spiritaliterque sentientes, separemus a nobis mundanas cogitationes, mundanos adfectus, carnalia quodammodo desideria, carnales dignitates, carnales potestates, et mundi etiam velle potentias vel dignitates. Omne enim quidquid mundanum est, licet caeleste sit in mundo etiam vel aetherium vel quodlibet aliud divinum nominatur secundum mundum et aeternum, sed secundum mundum tamen, neque divinum est neque aeternum est; etenim materiale: et quicquid materiale est, et temporale est et caducum et corruptibile.

Ergo si omissis omnibus mundanis, sicuti dixi, in Christo tota intellegentia sit, et de Christo tota intellegentia nostra sit, et propterea per Christum de Deo. Unde spiritales, ut dixi, facti resurgimus, et Deo per Christum iungimur,

fitque per omnia plenitudo; quae plenitudo nihil aliud est, quam quod omne quod eius est, ipsius sit: unde cum animae gradu progressionis ex ipso, cum ipsius essent, tamen quia quadam longiuquitate ab ipso minore luce fulgebant et minore lumine non ita perfectae fuerant, idest quia labi ab intellegentia veri poterant in ea quae verisimilia erant, et a verisimilibus in falsa, idest in ea quae sensus sunt; sunt autem ea, quae dixi, vel mundus vel materia vel omnia in mundo. Haec nesciendo anima minus perfecta esset, et tali natura permaneret, si ista veniens cognosceret et contemneret: et ut perfecta ab eo quo capi poterat, adque integra redderetur, fecit Deus mundum ad cognitionem sensuum, uti quia magnis illecebris sensuum captae animae iam illam virtutem luminis sui perdiderant. Quippe caro factae et carnalia sentientes, mysterium per salvatorem completum est, uti et discerent homines parentem suum, et ad virtutem intellegendi, contemptis sensibus et calcatis et contritis omuibus, pervenirent: et sic perfectione per omnia completa, et in omnibus secundum Christum et per Christum et in Christo unum fierent universa: et sic plenitudo illa, sicuti supra dixi, perfecta ex omnibus redderetur.

Haec in his sermonibus ita tractantur uti doceantur universa facta, et per Christum facta, et Dei per Christum in voluntate completa: ita ut elegit nos, benedixit nos in ipso. Unde id probas? quia benedixit nos ita ut, inquit, elegit. Quando autem elegit? ante constitutionem mundi. Quando autem benedixit nos? quando ad fidem accessimus cognovimusque mysterium: ita ut elegit nos in ipso ante constitutionem ut essemus sancti. Admoneo, ut saepe admonui, salutem nostram atque omnem aeternitatem in Christo esse et per Christum; animasque nostras et ante mundi constitutionem fuisse, quippe cum sua substantia in aeternis semper extiterint (1). Has igitur Deus ante mundi constitutionem praedestinavit et elegit ut santificarentur: idest acceptio spirituum confirmaretur, depositis omnibus vitiis, quae in eas incidere possent, spiritus fierent. Cum enim natura sint aliud, in sensum, qui mundi et mundanorum totus est, labi possint et rursus excitata virtute naturali, et Deum noverint, et Deo vicinae sint, et Deo veluti filii exsistant.; ante constitutionem mundi Deus constituit illas atque elegit ut sanctae fierent, et sanctificarentur; mundusque propter eas est constitutus; ut intellectum verum susciperent mundanis omnibus per sensum, qui deceptor verae intellegentiae et integritatis ac veritatis. In adversis enim probatur iustus, et in tenebris lumen, et in falso veritas: unde in mundo facile Deum cognoscerent, et per Christum idest per spiritum spiritaliter intellegendo spiritus fierent: hoc est enim santificari. Praedestinavit igitur Deus

(1) Adhuc inculcat Victorinus praeexistentiam aeternam animarum; quem errorem vix aut ne vix quidem purgat mox, cum animas extitisse ait in Dei cogitatione. Aliud enim est praevidere rem futuram, aliud illam existere. Est autem doctrina christiana creari a Deo singulas animas, cum in genitorum nuper hominum corpora immittuntur. Legesis collect. vat. T. I. p. 81. sqq.

ut essemus sancti. Praedestinavit ergo non est nisi eorum quae sunt, ut quasi ordo quidam sit effectus. Videris enim quomodo quis accipiat. Iam enim substantialiter fuerant, sicuti et ego iudico et credo: sive non fuerant eo modo, quemadmodum credo, in sua substantia vel existentia. Etenim cum in Dei cogitatione fuerant, cogitatio Dei quoniam non nihil est, sed est certa existentia, necessario concedendum est ut animae fuerint in vera rectaque existentia. Etenim nostra cogitatio quasi inanis est; *non* (a) ita et Dei: quamquam sapientium ratione etiam nostrae cogitationes, non nisi existentiae sunt substantialiter rerum. Sed de his ac de eodem tractatu alias et pluribus explicavimus.

v. 4. " Et immaculati ,,. Vides igitur quantum adiiciatur et quid habeat im-
maculatio non ut essemus inquid (b), sed ut essemus sancti; neque ut es-
semus; sed ut essemus immaculati. Ergo macula res adiecta est substantiae.
Fuit ergo substantia, sed potuit macula contingere. Hoc praedestinavit Deus
ut essemus immaculati· Licet enim nondum maculasset nos mundus, tamen quo-
niam natura tali fuimus, ut in maculam cadere possemus, idcirco praedesti-
navit nos Deus, ut cum in maculam incidissemus, essemus immaculati per eius
gratiam, idest per Christum. Cognoscendo enim Christum, et cognoscendo in
mundo, et cognoscendo in sensibus, et cognoscendo in eo quod adversum
est, et cognoscendo in tenebris, tunc verum lumen accipimus, tunc Chri-
stum, idest spiritum, sumimus: et tunc reiectis corporeis maculis, idest sensi-
bus carnalibus, existimus immaculati et sumus sancti. " Coram ipso in caritate,
v. 5. ,, praedestinans nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum, in ipsum se-
6. ,, cundum propositum voluntatis suae, in laudem gloriae gratiae suae ,,. Et quid,
et quibus, et quare, et per quem, quid etiam praestat, ut filiorum adoptio-
nem habere videatur de nobis, quod magnum, et praecipuum et vix votis
nostris optabile est ut adoptati filii videamur. Quibus autem praestat? ani-
mis scilicet longe a virtute Dei positis, quippe qui cadere in vitia possint;
quippe cum maculas recipiant. Per quem autem praestat? per Iesum Christum
atque in ipsum. Quare autem vel propter quid? in laudem, inquid, gloriae
suae. Gratiae, idest ut cum magnum beneficium dat, praecipuam gloriam Deus
ex hoc potentiae suae ostendat, quando nos tales et in vitiis (c) positos et pec-
catis carnalibus, et obligatos, non solum liberat, et donatis peccatis vacuos a
criminibus reddit, sed etiam adoptat ut filios. Haec igitur est laus gloriae,
et gratiae eius: gloriae, quod tantum potest: gratiae, quod haec nobis praestat.

Quod autem dixit " in adoptionem filiorum ,, plene, certe, proprie: namque filius Christus, et vere filius Christus, et vere filius, sicuti saepe docui, cum imago Dei est. Cum autem longe a Dei imagine sint animae;

(a) Videbatur mihi prorsus addendum *non*. (b) Ita codd. antiquo more pro *inquit*. (c) Codd. *invitus*.

et rursum accipiant animae longe positae spiritum; spiritus autem filius; fi-
unt loco filii animae; et cum loco filii efficiuntur animae, in adoptionem fi-
liorum animae iure susceptae esse dicuntur, per Deum tamen Christum, idest
per spiritum, qui est vere filius, et solus filius. Si ergo verus et solus, cum
recipimus Christum, idest spiritum, adoptati filii sumus, non filii; per
virtutem enim Filii, nos efficimur filii: et haec est adoptatio, " in qua gra- v. 6.
,, tificavit nos in dilecto filio suo ,,: idest gratiam nobis praestitit: hoc enim
est gratificavit. Sed ubique firmat, et quae sit gratia, et per quem gratia:
nam et per quem gratia est subiungit, in dilecto filio suo. Aeque gratiam v. 7.
subiungit " in quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius remissionem pec-
catorum ,,. Haec enim gratia est ut in Christo per eius sanguinem habeamus
redemptionem, et remissionem peccatorum, ut et remittantur nobis peccata
nostra per id quod lege crucifixus est. Hoc est enim per sanguinem ipsius
et ipse nos redemit a morte, idest a carnalibus cogitationibus et cupiditati-
bus, et suos fecit servos, idest sibi servire, quod est spiritaliter iam vivere:
item (a) nihil carnaliter agere, nihilque sensu sentire, sed totos verti ad Deum
et mundana omnia calcare, et originem nostram repetere: hoc est enim redi-
mi, a captivitate liberari. Porro captivitas non est nisi ab origine libertatis
in captivitatem duci. Ergo fuimus liberi, idest ante mundum: sed mundus
nos captivos fecit; natura enim tali fuimus ut caderemus et capi possemus:
sed haec captivitas ad utilitatem nostram provenit: nam cognitis omnibus servi-
tutis malis et captivitatis, redempti a Christo sumus: idest ad naturam illam
pristinam quae nobis a Deo erat, reducti, spiritaliter iam vivimus: et ex hoc
spiritus sumus, et propterea Dei filii, sed per adoptionem, remissis scilicet
omnibus peccatis nostris: non enim virtute nostra ad spiritum reversi sumus,
et per sanguinem Christi spiritum accepimus. Ergo remittuntur nobis peccata
et donantur per Dei gratiam; non nostra virtute ea deponimus; solumque hoc
virtutis nostrae, Christum credere, ac propter Christum spiritaliter vivere:
ipse vero remittit peccata, ipse redimit nos, et gratiam Dei commendat,
ut aeternitatem et sanctitatem immaculati iam habere possimus.

" Secundum divitias gratiae eius, qua abundavit in nobis in omni sa- v. 8.
pientia et prudentia ,,. Deus pater est ab ipso enim veluti fonte orta sunt
omnia. Quomodo orta, magnus intellectus et magna doctrina est: est tamen
certa confessio, a Deo omnia. Porro autem omnia, et ea quae summa sunt,
et ea quae infirma, et ea quae non aeterna, et cetera huiusmodi. Cum enim om-
nia dico, intellegenda et diversa, et contraria, et repugnantia; et omnia denique
utique sunt quae, vel quomodo, vel qualiacumque sunt; quae cum ista sunt,
manent tamen, et in suo modo, et in substantia, et in sua re, et sua qualitate.

(a) Codd. idem.

Igitur et cum angeli, et daemones, et materia, et elementa, et animae ceteraque huiusmodi omnia quaeque sunt, habeant naturam suam, communem procreationis habent vim virtutemque et conditione sua manentia, animae tamen quae utique et ipsae inter omnia vi sua valent, non in eo perseverant, ut extiterunt atque substantiam sortitae sunt, sed Dei potentia in meliorem substantiam provehuntur: et ex animis cum animae sint, spiritus fiunt (1). Ergo istae Dei divitiae in nos collatae ut amplius efficiamur quam esse coepimus atque extitimus, ceteris conditione sua manentibus, ut suam substantiam suamque qualitatem, ut sunt orta, custodiant. Gratia magnifica Dei, Dei magnae divitiae cum animis praestat hoc munus ut ad adoptionem veniant filiorum Dei, per Iesum tamen Christum, idest per spiritum spiritalia sentientes, ut spiritus sint. Istae sunt divitiae eius, et eius gratiae, qua abundavit in nos. Merito ergo abundavit in nos: uam angelus in eo quod est angelus, manebit; itemque cetera, sive in materia, sive in luminaribus, sive in ceteris huiusmodi rebus; quae omnia sunt a Deo parata atque conservata. Anima tamen inter omnia plus a Deo meruit, et maximum munus, et magnas divitias, cum cognoscendo Deum, Dei tamen voluntate infusa sibi per Christum Iesum, meretur ut inter filios accepta Deo vicina sit; et filio, idest Iesu Christo, per ipsum Christum tamen, veluti coheres aeternitatis et maiestatis et potentiae effecta, meretur filii nomen et potestatem. Abundavit ergo, inquid, in nos. Quomodo autem abundavit? omni sapientia et prudentia. Vere enim omnis haec sapientia est et prudentia, Christum cognoscere; per Christum, Deum et intellegere et videre: reliqua enim vel mundana sapientia licet: alia huiusmodi, extra mundum licet. Sine Christo tamen, vana et misera sapientia est, et omnis prudentia; illa scilicet ratione, quia qui Christum cognoscit, qui Christum accipit, spiritus fit: spiritalia omnia agendo, inter filios adoptionis suscipitur, et quodammodo et ipse existit. Hac igitur in nos abundavit Deus gratia, et omni sapientia, et omni prudentia; ut genus, sapientia; ut species, prudentia.

v. 9. "Ut nobis notum faceret mysterium voluntatis suae,,. Nobis utrum hominibus? anne nobis christianis qui legem accepimus? Nos enim intellegimus mysterium voluntatis Dei, quo superabundavit gratia eius in nos, ut divitias eius cognosceremus per sanguinem Christi, et per remissionem peccatorum. Quam quidem voluntatem, sicut dicit, mysterium prudentiae, vel mysterium voluntatis in Christo Iesu. Sic enim subiicit "secundum voluntatem quam proposuit in illo,,. Non enim solum voluntatem licet, sed in illo licet propositam voluntatem. Omnia enim per illum, et nihil omnia, nihilque et in mysterio quod factum sit non per Iesum Christum: et mundus, et in mundo, et liberatio nostra, et causa om-
v. 10. nium, in Christo sunt, et Christus sunt. "Et haec est voluntas Dei quam pro-,, posuit in illo in dispensatione plenitudinis temporum,,. Ostendit ordine cuncta disposita, ut dispensatio fieret. Item omnia veluti erogarentur; quidquid

(1) Cold. *sint*.

enim fiet, ordinatum est: ut fiat, sine dubio dispensandum est: mundus au-
tem et omnia in mundo disposita sunt, et sic fiunt et quae sit summa dis-
pensationis, utique apparet per singula quae fiunt. Haec est autem plenitudo
temporum, cum suis quibusque temporibus pervenitur ad summam, quae con-
ficitur ex omnibus, scilicet liberatio nostra et animarum omnium, caeles-
tium scilicet: sed id ut (1) plenitudine temporum, cum implentur tempora, dum
fiunt ista quae de Deo disposita sunt in Christo. " Et per Christum restaura- V. 10.
„ re omnia in Christo et quae in caelis sunt, et quae super terram sunt in
„ ipso „. Non enim omnia restaurantur quae in Christo sunt, et ea ipsa quae in
caelis sunt, et ea quae supra terras sunt; sed in Christo quae sunt: sunt enim
et alia atque aliena. Quaecumque ergo in Christo sunt, haec restaurantur
et resurgunt, quae in caelis sunt, sive in terra. Ipse enim salus, ipse reno-
vatio, ipse aeternitas: in quo et sortem consecuti sumus. Quod oportebat,
adiunxit. Non enim omnes simul, sicubi et alio loco dictum: Christus primum;
deinde nos; deinde ceteri. Hoc est ergo quod ait " sortem consecuti sumus, V. 11.
„ praedestinati utique secundum propositum eius „: id est quis quo tempo-
re, et ut supra diximus; et ad perfectionem utique praedestinati iam esse-
mus. Nihil enim est, quod fit, quod non a Deo praedestinatum sit, et ante
quodammodo factum. Nunc sensibiliter fiunt quae spiritaliter a Deo sunt con-
stituta.

" Qui universa operatur secundum consilium voluntatis suae „. Qui utique
universa Deus, inquit, operatur: etenim Christus Dei virtute operatur; et cum
operator ipse sit, tamen Deus per ipsum operatur: ergo Deus operatur, et ope-
ratur universa. Omnis motus, et omnium rerum motus, non nisi a Deo, et per
Deum. Itaque operatio cum motus sit, a Deo operatio est, quia est motus opera-
tio. Reliqua etenim torpent, ignava sunt, vitiosa, pigra. Denique ut in motum
veniant, Dei operatio est, per Iesum scilicet Christum. Ergo Deus est qui uni-
versa operatur, et operatur secundum consilium voluntatis suae. Hoc inter-
est ergo, quod cum Deus operatur, et Christus operatur, Christus opera-
tur ex Dei voluntate; Deus operatur secundum consilium voluntatis suae:
etenim Christus voluntas Dei est. Aliis libris quid sit voluntas Dei, et
quid Deus sit, idem ne an aliud sit; unum, an et aliud, et cetera hu-
iusmodi, et explicasse nos puto et satisfecisse. Hic enim contenti esse sim-
plici expositione debemus, metu hoc et religione retinentes, quod Dei vo-
luntas est Christus, quod Dei voluntas est motus, quod Deus omnia opera-
tur, quia Deus motus, et Dei voluntas est motus, et Deus sit.

" Ut simus in laudem gloriae ipsius „. Si enim in ipsum credimus, atque V. 12.
spiritales efficimur sequendo Christum, erimus in laudem gloriae ipsius Dei " qui

(1) Ita codd. Et quidem obscurissimi ferreique Victorini iamdiu me taedet.

„ ante speravimus in Christo „. Ordinem dedit. Tunc erimus in laudem gloriae ipsius, cum speraverimus in Christo: vel illi erimus in laudem gloriae ipsius qui ante speravimus in Christo. Prius est ergo sperare in Christo, idest Christum sequi, et credere omnia compleri posse a Christo promissa; et sic erit consequens, ut simus in laudem gloriae Dei: quia, ut saepe dixi, per Christum aeternitas pariter, quae nobis salus est, et Dei gloria est; unde laus
v. 13. erit gloriae eius. " In quo et nos, audito verbo veritatis evangelii salutis „ vestrae „. Descendit, ne generaliter illud atque non commode vel utiliter tractasse videretur, et aliorum istud esset beneficium, non et eorum ad quos loquitur. Adiunxit speciale, scilicet quod ad Ephesios epistulam mittit: hoc, inquit, etiam vestrum est; nam et vos in hoc estis. Quid est autem " in „ quo et vos „? in Christo scilicet. Quid autem in Christo? quod audito verbo veritatis evangelii salutis vestrae, fidem sequuti estis iam in Christo. " In quo „ credentes signati estis spiritu promissionis sancto „. Ipsa ratio exhortationis, plerumque mysterium; credere in Christum, credere evangelio, hoc est verbo veritatis, inquit: in hoc, et vos credentes signati estis spiritu promissionis sancto: ut iam et vos spiritum receperitis sanctum promissionis Christi. Sed quoniam velut aliud est spiritus sanctus, aliud Christus, tamen consummatio et perfectio et plena liberatio, spiritus sanctus est. Signati estis, inquit, in spiritu sancto promissionis circa ea quae promissa sunt: quoniam
v. 14. nobis spiritus sanctus promissus est et datus: et de eo sic subiungit: " qui „ est pignus hereditatis nostrae, in redemptionem adoptionis, in laudem gloriae „ ipsius „. Qui spiritus, inquit, pignus est hereditatis nostrae: ipsum enim nobis misit quasi pignus, hereditatem nos adepturos esse caelestium et aeternitatis et gloriae Dei. Hoc enim dictum in redemptionem adoptionis, ut nos redimamur ab istis mundanis terrenisque et corporalibus et carnalibus malis; et redimamur in adoptionem, et filii existamus, quaerentes magis gloriam Dei. Et gratia est quae meritum nostrum: ultra enim meritum munus magnum, quod accipitur: gloria eius est qui praestitit, non eius qui accepit.

v. 15. " Ideo et ego audita fide vestra in domino Iesu Christo „. Specialiter descendit (a) ad exhortationem Ephesiorum, simulque cum illa admonitione, ne aliter sentiant. Urbano dicendi genere " audita, inquit, vestra fide in domino Iesu Christo „. Haec enim summa rerum est, haec virtus, hoc mysterium, ut fides in Christum Iesum sit. Quae res etiam illud necessario habet ut diligantur omnes sancti qui fidem in Christum sumpserunt et sanctificati sunt. Ita is, qui fidelis in Christum est, diligit sanctos, idest sanctificatos ex fide Christi et mysterio baptismi. Ergo et ego audita fide Christi et myste-

(a) Codd. *descendi*.

rio baptismi; ergo et ego (a) audita fide vestra, vos diligo: audita etiam
dilectione vestra, dilectione in sanctos, operam dabo, ut gratias agam Deo
pro vobis. " Non cessabo gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in v. 16.
orationibus meis „. Omnis oratio quam agimus ad Deum, aut de eo agimus
quod accepimus, aut de eo ut accipiamus aliquid. Et quoniam omnis, qui
orationem facit, primo pro se facit, deinde (b) pro his, quos amat, sic ait Pau-
lus " in oratione memoriam, inquit, vestri facio. Ergo est principalis oratio,
primo pro me, deinde etiam pro vobis. Et illam duplicem causam sup-
ponit, gratias agens pro vobis. Hoc de praeterito est. Sed adiunxit " Deus do-
„ mini nostri Iesu Christi, pater gloriae det vobis spiritum sapientiae „. Hoc igi- v. 17.
tur de futuro est, orationem facere cum aliqua petitione, ut quum in Chris-
tum creditis, agam pro vobis gratias Deo: rursusque orem et memoriam
vestri faciam in orationibus meis, ut Deus (qui Deus? ne aberrent, ne
suspicentur alia, vel gentilia, vel Iudaeorum) Deus, inquit, domini nostri
Iesu Christi pater, qui est pater gloriae. Potest ergo separatum videri, ut
Deus domini nostri Iesu Christi; ipse est enim Deus Christi: ergo et do-
minus noster est; quia dominus noster, est Christus; et is Deus noster,
qui est Deus domini nostri Iesu Christi, qui longe separatus est a Deo Iu-
daeorum; is ipse, qui et pater est gloriae. Ergo facio orationem, ut Deus det
vobis spiritum sapientiae, ut sapiatis, et quod verum est intellegatis. Et
hic et plurimis in locis satis confirmatum satisque certum et demonstra-
tur et ostenditur, quod ut sapiamus atque intellegamus et verum intellega-
mus, spiritus nobis a Deo datur, sed spiritus sapientiae.

Denique adiungit, non nostrum probans esse quod intellegimus, vel intelle-
gere nitimur. Quid enim ait? " et revelationis in agnitione eius, inluminatos o-
„ culos cordis vestri, ut det vobis spiritum sapientiae et revelationis „. Spiritus v. 18.
sapientiae est ut ipse nos spiritus faciat sapere, et in nobis sit, et quasi nos ipsi per
nosmet ipsos sapiamus, cum spiritus nos faciat sapere. Porro spiritus revelationis,
ut reveletur nobis quasi extra nos, quod intellegamus, et quod accipiamus
et sequamur. Ita aliquo modo alind spiritus est sapientiae, aliud spiritus re-
velationis. Sciamus igitur quasi duobus modis nos ad veritatem et ad mys-
terium plenissimum pervenire, vel dum ipsi intellegimus Deum, et scien-
tiam de divinis comprehendimus, vel dum revelatio quaedam est, id est
quasi extrinsecus admonitio, quae nobis ostendit Deum et omnia divina. Est
quidem apud quosdam praecipuum et magnum, et quasi vero vicinum, reve-
latione aliquid percipere; sed aut simile, aut paravit (c) simile magis et cer-
tum. Cum autem nos sapientiam accipimus, ut nostro ingenio, et ut vere
dicam, et quemadmodum etiam hic positum est spiritu divino, quae sunt di-

(a) Ita repetitur in codd. (b) Codd. *de his* pro *deinde*. (c) Ita codd.

vina capiamus, inter nos scilicet et nobiscum tractatum iam habentes, et ut fas est dicere, iam quasi spiritu existente. Oro igitur, ut det nobis spiritum sapientiae et revelationis. Circa quam rem, subiunxit; scilicet in agnitione eius, ut haec sit sapientia, et per haec revelatio, id est ut Deum cognoscamus, habeamusque illuminatos oculos cordis circa Dei cognitionem. Hoc, inquit, precor vobis, ut sciatis quae sit spes vocationis eius, quae divitiae gloriae hereditatis eius in sanctis. Deum cognoscere, magnum quidem praemium; verumtamen nescio quod parvum homini praemium, nisi ipse aliquid consequatur, atque aliquo modo se melior fiat. Ergo peto, inquit, ut spiritus vobis detur sapientiae et revelationis in agnitione eius, et oculos habeatis cordis vestri illuminatos.

Sed quoniam, ut dixi, agnitio Dei magna quidem, parva tamen apud nos, nisi exinde aliquid capiamus, adiunxit, in ipsa Dei agnitione quid magis intellegatis; ut " sciatis, inquit, quae sit spes vocationis eius ". Primum quam spem habeamus vocati: deinde quas divitias consequamur, et divitias gloriae; quae sunt divitiae gloriae hereditatis eius, ut et gloriam eius consequamur et hereditatem, ut inter filios numeremur. Cum enim in adoptionem nos recipiat pietas Dei, in adoptionem filiorum suorum, heredesque simus; heredes autem, non ut in mundanis est, eo pereunte cuius quis heres est, quod nefas intellectu et dictu est; sed ut in his, de bonis, ut qui heredes sunt habeamur; ut quibus bonis Deus utitur, iisdem et nos bonis utamur, simus in gloria, simus aeterni. Haec est hereditas. Nam et cum Christo coheredes sumus, et Christus Deus est: ergo cum Deo heredes divitiarum gloriae eius sumus. Sed haec omnia sunt in sanctis, idest in his qui sanctificati sunt mysterio, Christi nomine. Probatissimum hoc ergo peto ut illuminemini, et sciatis hoc magnum beneficium, ut imploret et roget, ut nobis adventet spiritus, qui nos hoc doceat. Et nos quidem pro nobis frequenter hoc petimus: verum non parvum beneficium praestat ille qui iam emeritus Domini et sanctificatus est. Idem ipsum rogat nobis provenire quod nos
V. 19. cupimus et rogamus. Hoc ergo Ephesiis se (a) praestare Paulus commemorat. " Et
20. " quae sit sublimitas magnitudinis virtutis eius in vos qui credidistis secun-
" dum operationem potestatis virtutis eius, quam operatus est in Christo ". Hoc, inquit, in orationibus meis peto, ut det vobis spiritum sapientiae et revelationis: item peto ut sciatis quae sit spes vocationis, quae divitiae; et item ut sciatis quae sit sublimitas. Exponit ipsam sublimitatem: "magnitudinis " inquit. Sed quae est ista magnitudo? virtutis adiecit. Item quae est ista virtus? quae est in vobis, aut in vos, quod vobis illam praestat. Quae est autem ipsa virtus quam vobis praestat? ut credatis in eum et credatis secundum operationem

(a) Codd. *Ephesii ipsa.*

potestatis virtutis eius. Multa autem operatio est virtutis Dei : etenim quidquid per Christum factum est, quasi operatio Christi est, ut mundus et omnia quae et per eum facta sunt. Tamen operatio Dei vera certa simulque magnifica, quam operatus est in Christo.

Subiungit autem quae sit illa operatio Dei quam operatus in Christo est v. 21.
" suscitans illum a mortuis, et constituens illum in dextera in caelis, supra
,, omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem, et omne v. 22.
,, nomen quod nominatur non solum in hoc saeculo sed etiam in futuro : et 23.
,, omnia subiecit sub pedibus eius, et ipsum dedit caput super omnem ec-
,, clesiam, quae est corpus illius plenitudo eius (a), qui omnia in omnibus
,, adimpletur ,,. Secundum, inquit, operationem potestatis virtutis Dei vos credidistis. Est autem operatio virtutis Dei. Quamquam in principio illa sit misisse Christum, vel illa propter animas subiectum mundum fecisse; quoniam hoc et altum et reconditum ab his rebus quae aperte manifestae sunt; quippe quae gestae (b) sunt, et gestae nuper, et ante oculos adhuc versantur. Inde sumit expositionem virtutis Dei, quam operatus est in Christo. Quae illa est? ex resuscitatione a mortuis. Cum enim resuscitavit a mortuis Christum, quam utique vidimus, magna utique operatio est potestatis virtutis Dei. Deinde haec quae consecuta sunt postea quam suscitavit a mortuis, constituit illum in dextera sua in caelis. Magnum utique hoc, tantum honorem dedisse, tantam maiestatem, ut et in caelis eum constitueret, et in dextera sua constitueret. Parum hoc est : supra omnem, inquit, principatum; ut nullus alius princeps, sive mundanus sive supra mundum, nonnisi inferior Christo sit. Et supra omnem, inquit, potestatem, et supra omnem virtutem, supra omnem dominationem, et supra omne nomen. Quod nomen? vel in terra, id est in saeculo, nominatum; vel in hoc mundo, vel etiam in futuro. Item quid est quod praestitit? quod omnia subiecit pedibus eius, et quod ipsum dedit caput esse supra omnem ecclesiam : quam quidem definit, ut intellegamus quid sit ecclesia quae corpus est illius; id est quae membra omnia sunt Christi, ecclesia est; quia ipsa plenitudo eius, qui omnia in omnibus adempletur.

Haec ergo cum praestiterit Deus tanta et tam magnifica Christo, et impleverit circa Christum quem resuscitavit, magna utique operatio potestatis virtutis eius est, quam (c) est operatus in Christo. Quoniam sensus apparet, et summa dictionis, nunc singula retractemus. " Suscitans illum a mortuis ,, quod palam gestum, quodque omnibus testimoniis clarum est, Deus Christum Iesum, qui fuit in carne, mortuum et in cruce sublatum resuscitavit tertio die a mortuis. Licet simplici intellectu mysterii ratio sit magnifica, tamen suscitatum esse a mortuis, nihil egisse mortem illam, quam homines sustinent,

(a) Codd. *ei*. (b) Codd. *egestae*. (c) Codd. *quae*.

vel per violentiam, vel per corporis necessitatem, Deum hoc sustulisse, ut mors non valeret, magna utique virtus Dei, magna potestas, magna operatio. Sed quoniam saepe vel quid sit Christus, vel quid sit in carne illum esse, vel quid sit in crucem illum sublatum esse, vel quid sit resuscitatum esse, saepius diximus, hoc breviter admonemus: nam mysterii plenioris ratio, et a nobis in his libris saepe tractata est, et alibi plenius explicata. Per Christum, idest per spiritum recreatas animas et liberatas esse, ut in suam originem reverterentur, et peccata tollerentur, in quae lapsae animae fuerant. Quoniam autem homines vivere non poterant per carnis imbecillitatem, missus est Christus, idest spiritus, et intellegentia, et revelationum, omnium divinarum rerum, et vitae aeternae spiritus, ut per eius mysterium, et per corporalem mortem resuscitatae animae ad virtutem caelestem redirent: simulque passus mortem crucis Christus, et resuscitationem a patre suscipiens, imaginem per mysterium praeberet animis omnibus ad resuscitationem. Verum haec, ut dixit, et aliquo tempore.

" Et constituens illum in dextera sua in caelis „. Quoniam Christus Dei motus est; motus autem in operatione est; operatio vero motus semper in dextera est; idcirco Christus in dextera Dei est constitutus (1) supra omnem principatum et potestatem. Primus enim motus omnium, motus est Christi. Principatus vero et potestates et virtutes et dominationes motus sunt rerum agendarum, sive in divinis sive in saecularibus. Sed cum fons sit et origo et principale omne quod movetur, idcirco supra omnem principatum positus est Christus, ut supra omnem potestatem. Aliud autem principatus est, aliud potestas: principatus in actu est, potestas in virtuta qua esse potest, non qua iam est, sed qua aliquid esse potest. Cum autem Christus ipsa origo est omnium, et in eo est quod potentia est, supra omnem est potestatem. Itemque cum fons sit omnium actuum; actus autem est principatus; supra omnem principatum est. Item quoniam sive cum est, et potest esse aliud ad ipsum, potentia est, et potest ante quam actio est, esse supra omnem actionem; in his omnibus vel in principatu, vel in potestate virtus est; idest et ante actum; ut possit esse et ipse principatus. Idcirco quoniam supra haec omnia est Christus, et est supra omnem virtutem, inde quoniam omnes illae potestates vel mundanae vel caelestes vel ultra in aeternis, vel omnes principatus, vel omnes virtutes quae dominationem tenent circa unam quaeque (2) enim dominantur. Fons autem Christus est omnium: exinde enim omnia, quippe qui pater totius motus est; et haec omnia motus sunt; etiam supra dominationem omnem Christus est.

(1) Adnotemus ingeniosam Victorini interpretationem.

(2) Ita prorsus legitur in codd.

" Et omne nomen ,,. Omnia quidem nomina a posterioribus inventa sunt, et maxime ab his qui in mundo sunt, vel hominibus, vel angelis, vel potestatibus. Etenim aeterna illa omnia, res ipsae sunt, et potentiae viventes, aeternae, intellegentes, quae substantialiter cognoscuntur (a). Nullum igitur ibi nomen est, sed nomina illis addita nostro vocabulo sunt, vel nostra lingua, vel ut dixi angelorum, eorum tamen qui in mundo sunt. Porro autem cum ille Christus spiritus divinus et sanctus et Dei filius haec nomina a nobis accipiat, ultra est tamen quam haec omnia vocabula viderentur imposita. Et quidem quodam loco tetigimus quod nomen omne post genitum est, et est in ipsis nominibus nomen principale, quod vere supra omnia nomina est, et unde omnia nomina sunt, quod graece ὤν dicitur (1). At vero Christus et supra ipsum ὤν est: ergo et supra omnia nomina. Sed illud ὤν in aeternis est; et si in aeternis est, et Christus supra ὤν est, merito dictum supra omne nomen, quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro. Acrius et acutius: nomina enim iam facta omnia sunt, quae per intellectum fingi potuerunt ad expressionem earum rerum quas (b) intellegentes cepimus. Sed quoniam multa futura sunt nova, et in illo saeculo magis nova, quod saeculum futurum est, cum indicabuntur omnia; quibus utique rebus nondum cognitis, nomina nondum a nobis imposita sunt; neque enim possunt; quippe cum nota non sint; supra ipsa quoque nomina quae futura sunt praepositus est Christus: ita et in rebus primus ac summus, quando supra omnes potestates, principatus, et reliqua. Est supra omnia nomina, quando et in hoc saeculo nullum nomen ei merito applicari possit, et omnia quae futura sunt nomina, intra eius sunt vel appellationem vel substantiam, vel quamlibet de eo pronuntiationem, et effationem (c).

" Et omnia subiecit pedibus eius ,,. Multis et variis modis una virtus intellegitur, quae Christus est, sive motus, sive verbum, sive Christus primus universalis, per quem omnia fiunt, facta sunt, futura sunt. Merito ergo omnia subiecit Deus sub pedibus eius. Etenim progressio a Deo Christus, et per cuncta progressio Christus est, et omnia quae provenerunt, et quae redeunt in Deum, ipsius potentia redeunt. Item (d) ergo omnia actione subiecta sunt sub pedes eius. " Et ipsum dedit caput super omnem ecclesiam. Multi ecclesiam, omnes animas dicunt. Ergo Christus, qui spiritus est, per quem animae Deum cognoscunt et spiritales efficiuntur, et liberantur a qualitate animae, ut iam non temptentur, neque ut labantur, quippe spiritales factae per spiritum Christum, in quem credentes, spiritaliter sentiunt, et sic in Dei

(a) Codd. *cognoscentes*. (b) Codd. *quae*. Nisi mavis referre ad nomina. (c) Ita codd. (d) Codd. *idem*, ut alibi.

(1) Exod. III. 14.

cognitionem veniunt. Hoc modo Christus caput est super omnem ecclesiam, quae est corpus illius. Ecclesia omnis, item omnis anima, sed salvanda, et inde substantiam habens de aeternis, per quam vigent omnia; et sic omnes animae per Christum sicuti frequenter diximus. Ergo omne corpus Christi anima est omnis quam ecclesiam nominavit. " Plenitudo eius „ idest ipsa ecclesia, quae corpus est illius. Plenitudo est eius, qui omnia in omnibus adimpletur. Christus plenitudo est, qui omnis plenitudo adimpletur. Omne autem quod adimpletur, exinanitur: Christus autem et exinanitus est, vel ipse se exinanivit, et rursus recuperatis omnibus per mysterium salvatisque animis universis, adimpletur in omnibus. Ideo ergo plenitudo est. Sed sic locutus est Paulus, ut diceret ecclesiam corpus eius esse; cuius (a) plenitudo est, inquit: et plenitudo eius est, qui omnia in omnibus adimpletur. De duobus his verbis, plenitudine et capacitate, in aliis libris a me distinctius et plenius explicatum est. Quemadmodum Deus plenitudo tantum (b), quemadmodum Christus, et capacitas et plenitudo. Haec omnia ad magnificentiam Christi et ad potentiam dicta hoc agunt, hoc probant, nihil ultra accipiendum, nihil extra sentiendum; ac propterea errare Ephesios, si quid praeterea adiungant, et ex doctrina vel Iudaeorum vel mundana adsocient: unde ad eosdem nunc redit, atque admonet, iam in Christum receptos, et Christum recipientes, nihil aliud quam plenitudinem Christi (c) accipere debere.

CAP. II. " Et vos cum essetis mortui delictis et peccatis vestris, in quibus aliquan-
v. 1. „ do ambulastis secundum saeculum huius mundi, secundum principem potestatis
2. „ aëris, spiritus qui operatur in filiis diffidentiae „. Totus hic sensus iungendus est, et de Ephesiis quod in peccatis fuerint; et de se ipso quod Paulus in desideriis carnis et in consiliis carnalibus fuerit. His, inquam, omnibus, iungendum est illud quod Deus, qui dives est in misericordia, salvos omnes fecerit, et ipsum Paulum, et Ephesios. Sic enim concludit, cuius gratia estis salvi facti, cum ambularetis mortui delictis; et vos cum ambulaveritis mortui delictis et peccatis vestris. Frequenter monui, mortem duplici modo accipi, illam unam notam, cum fine vivendi in mundo anima separatur a corpore; aliam, cum in ipso corpore constituta, desideria carnis agit atque in peccatis vivit. Vos, inquit, cum essetis mortui: et designavit mortis genus, delictis et peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum saeculum huius mundi. Ostendit quae sunt peccata, scilicet desideria in mundo, de mundo, divitiarum, vel voluntatis vel scientiae mundanae, vel religionis de mundo, et cetera huius mundi quae animam perdunt errantem a scientia veritatis. Quod autem dixit saeculum huius mundi, sunt enim et superiora, et illa saecula aeterna, quae quomodo intellegantur, et quam sig-

(a) Codd. *cuiusque*. (b) In codd. repetitur *plenitudo*. (c) Codd. *plenitudine Christum*.

nificantiam habeant, aliis a me libris est replicatum. Saeculum huius mundi autem omnis regio mundana, vel omnia mundus, in mundo motus rerum tempus faciens et involvens. Non eodem modo saeculum in aeternis est: esse autem aeternorum saecula, etiam Paulus declaravit, et omnes prophetae: siquidem dicitur et frequenter dicitur " benedictus Deus in saecula saeculorum ". Etenim saeculum finitur; saecula autem saeculorum, et de aeternis et in aeternum sunt.

" Secundum principem potestatis aëris, spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentiae (a) ". Qui ambulat secundum saeculum huius mundi, ambulat secundum principem potestatis aëris, qui est spiritus filiorum diffidentiae (b). Cum duo sint lux et tenebrae, veritas et falsitas, bonum et malitia, non ita ut ex aequo sint; neque enim fas est aliquid Deo vel per contrarium comparari. Sic accipiamus et spiritus, unum fidei, alterum diffidentiae. Spiritus satanas et eius diabolus hic substantiam de aëre habet, idest de hyle atque materia, et potestatem in ipsa materia, vel in eos qui materialiter sentiunt. Est ergo ille princeps eius potestatis quae in aëre est, idest in materia: qui princeps spiritus est, sed ut dixi materiae; et in materiis nunc operatur, in filiis diffidentiae: idest eorum animos tenet, et ibi dominatur. Ergo qui vivit secundum saeculum huius mundi, vivit secundum principem potestatis aëris spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiae. Est autem lectio duplex, spiritus operantis, et spiritus qui nunc operatur. Aëris autem vel principem vel spiritum materiae nos quidem diximus: ratio tamen vehemens illa est quod ipse est inter elementa princeps, aër scilicet. Nam et ignis aër agitatus est, et aqua aër humectus est, terra aër siccus et solidus: qui si omnia secum habeat, ipse est chaos, idest tenebrae, et materia tenebrarum. Ignis autem purior aër et caelum est, qui est aër agitatione succussus (c). Nam cum poëta (1) ventorum describeret potestatem, qua possent omnia confundere nisi regerentur, in aërem dixit cuncta converti, si venti habeant liberam potestatem.

Ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.

Horum separatio singulorum, mundi dispositio: sicut Moyses docuit, qui separavit aquas in principio per Dei verbum; separavit et terram, separavit et spiritum. Ergo merito materiae spiritus, aëris spiritus dicitur.

" In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus ". Ne iniuriam v. 3.
Ephesiis faceret, quia dixerat " cum essetis mortui delictis ac peccatis,

(a) Codd. *differentiae*. (b) Rursus codd. *differentiae*. Sed tamen ante et post scribitur *diffidentiae*. (c) Codd. *successus*.

(1) Virgil. aen. I. 58.

secundum spiritum aëris ambulantes; adiunxit etiam se et ceteros; ut aliquando conversati omnes sint secundum hanc vitam, quam subiungit " in desideriis „ carnis nostrae, facientes voluntatem carnis nostrae et consiliorum „. Haec sunt circa quae habet princeps potestatis aëris operationem, sed in filios diffidentes, ut desideria carnis habeant, faciant carnis voluntatem, et consilia carnis: quae qui abiecerit, iam Deum et cognoscit, et sequitur; nihil de carnis operibus cogitans. " Et eramus naturales filii irae, sicut et ceteri „. Quoniam et consiliis carnis et ex desideriis viventes (a); eramus, inquit, filii irae naturales; idest secundum naturam carnis geniti et materiae: ipsa enim natura est. Non enim divinam naturam dicimus, sed eam quae mundana est: et ubicumque nasci est, ibi natura dicitur. Ergo in superioribus, quia ingenita sunt omnia, cum dicuntur quaedam genita, quodam mysterio intelleguntur genita, non eo modo quemadmodum in mundo: ubi enim est natura, ibi (b) generatio: generatio autem est, cum ab eo quod non fuit, aliquid esse incipit; aut ab eo quod aliter fuit, aliud esse incipit; sicut de semine homo, vel virgulta alia de semine, ceteraque alia animalia. At vero in aeternis, quoniam quaecumque illa divina sunt, quasi quadam discretione apparere incipiunt, ideo veluti generata dicuntur: quum tamen eadem virtute sint, et eadem substantia qua fuerunt, idcirco ut generata non sunt. Neque enim cum Deus omnia fecerit natura, non ea quae aeterna fecit ex aeternis, ut habuit; sed tantummodo veluti separavit, et singula constituit: quae quanta et qualia sint, aliis libris intellegimus. Nunc vel Christum vel angelos vel animas ceteraque omnia, quae aeterna sunt, in aeternis quasi genita accipimus, cum longe aliter generatio sit, quae in mundo est. Ergo eramus, inquit, naturales filii; idest per naturam facti. Sed filii cuius? non Dei, sed irae: ipse enim adversarius, qui est ira, nos ex materia sibi vindicaverat. Sic, inquit, eramus nos filii irae, sicut ceteri. Sunt enim proprie filii irae, qui ex hoc mundo: sicut de quibus dixit " sicut ceteri „ ut nos qui ex illo mundo sumus male viventes; idest secundum carnem viveremus, quasi filii irae; quemadmodum vivunt filii irae; hoc est sicut ceteri.

v. 4. " Deus autem, qui dives est et in misericordia, propter multam cha-
„ ritatem suam miseratus est nos „. Vere enim divitiae magnae sunt Dei circa misericordiam. Cum enim nos peccatis nostris alienos fecissemus (c) a Deo, cum essemus ex superiori mundo, ille gratia sua donans peccata, indulgens etiam delictis, nos sibi redemit per filium suum; cui cum non pepercit ut nos liberaret, magnae sine dubio sunt eius divitiae, magna etiam charitas. Quantum enim est amoris eius in nos, cum filium suum propter nos exinanivit
v. 5. ut nos redimeret passione sua? Haec igitur charitas. " Et cum mortui esse-

(a) Codd. *viventibus*. (b) Codd. *ubi*. (c) Codd. *fecisset*.

„ mus peccatis, convivificavit nos in Christo „. Quia charitas Dei, inquit, manet. Haec, inquit, est charitas; hac sunt divitiae; ut cum substantia ex aeternis nobis esset, et cum mortui essemus peccatis, redimeret nos per passionem Christi, et salvos faceret. Quoniam autem passio Christi, mortificatio est peccatorum; resurrectio autem Christi, resurrectio est nostra; ait " convivificavit nos in Christo „ idest ad vitam aeternam restituit; sed per Christum " cuius gratia estis salvi facti „. Conclusit quod maxime necessarium et ad omues et ad Ephesios fuit, ut nihil extra Christum accipiamus; siquidem eius gratia salvi sumus. Ergo et vos, Ephesii, gratia Christi salvi facti, nihil extra accipere, nihil *externum* in religione et fide habere debetis.

" Et simul suscitavit, et simul collocavit in caelis „. Hoc sanctum plenumque v. 6.
mysterium est, ut fidem habeamus in Christo, non nos nunc mereri suscitationem
vel regna caelestia; sed cum Christus suscitatus, tunc nos suscitatos. Hoc enim
ait " simul suscitavit „. Item " et simul collocavit in caelestibus „. Cum enim
collocavit Christum, simul collocavit etiam eos, qui in Christo sunt et erunt. " In v. 7.
„ caelestibus, ut ostenderet in saeculis supervenientibus superabundantes divi-
„ tias gloriae suae, in bonitate super nos, in Christo „. Non enim nobis reddidit
meritum: quippe cum non hoc meritis nos accipimus, sed Dei gratia et bo-
nitate. Suscitavit ergo nos simul in Christo causa bonitatis suae, et gratia
quae est in Christo, ut ostenderet futuris saeculis et supervenientibus divi-
tias suas. Quas divitias? gratiam bonitatis super nos. Sed omnia haec, ut saepe
monet et ego insinuo, in Christo. Ibi (a) est enim omne mysterium resurrec-
tionis et nostrae et omnium. Per Christum enim reconciliantur omnia: ipse
enim ianua est, ipse resurrectio, ipse vita, et ad patrem via. " Nam gratia v. 8.
salvati estis per fidem „. Explicavit aperte, quod a nobis fides debeatur: tan-
tum autem debetur, ut credamus in Christo. Quod si ita, solum hoc nostrum
est; non merito nostro salvi sumus, sed Dei gratia. Denique sic adiungit
" et hoc non ex vobis; Dei donum est: non ex operibus, nequis forte glo- v. 9.
„ rietur „. Quod salvi sumus, gratia, inquit, Dei est: ita et vos, Ephesii, quod
salvi estis, non ex vobis; Dei donum est: neque ex operibus vestris, sed Dei gratia est, et Dei donum est, non meritum nostrum (b). Aliud esse opera, aliud meritum nostrum: unde separavit " non ex vobis „ dicendo " non ex operibus „: praeter opera etenim, quae quotidie praebenda sunt in officiis in pauperes, et cetera benefacta. Sed etiam cum esse possit meritum ex officio et religione, ex castitate et abstinentia; non enim neque operibus vestris potest (c). Opera ista sunt. Ideo utrumque conclusit "non ex vobis, neque ex operibus„ et adiecit "nequis glorietur„. Nescio quomodo enim qui operibus suis redditum meritum putat, suum vult esse, non praestantis: et haec iactatio est.

(a) Codd. *ubi*. (b) Codd. *merito nostro*. (c) Ita codd.

v. 10. " Ipsius enim figmentum sumus creati in Christo ". Ipse mysterio quo-
dam nos finxit et formavit in Christo, ut cum illo resurgeremus, cum illo
heredes esse possemus, credentes in Christo. " In opera bona quae paravit
" Deus ". Paravit, creavit, formavit in Christo Deus opera (a), inquit, bona:
scilicet quae futura sunt, an haec quae nunc hic agimus? Sed et sive quae
futura sunt intellegamus, sive quae nunc sunt, bona utique sunt, testes in
Christo sunt. Et videri potest de praesentibus dixisse operibus: quippe
v. 11. cum ita subiungit " ut in illis ambulemus: memores in ipsis, inquit, operi-
bus ": ut iam eodem modo vivamus, et eadem opera faciamus, quae bona
sunt. Quippe iam figmento suo Deus nos creavit in Christo, ut simus memo-
res: ac propterea fidem servantes, in ipsis iam operibus ambulemus. " Et vos
qui aliquando eratis gentes in carne ". Utique quia dixit " ambulemus " adiecit
" et vos utique ambuletis in bonis operibus quae paravit Deus ". Vos, inquit,
qui aliquando eratis gentes in carne, idest gentiliter sentiebatis; et propterea
carnaliter, idest carnis desideria facientes. Cui contrarium illud est, esse in
Christo, idest spiritaliter vivere, et omnia secundum spiritum cogitare. Hoc fre-
quenter exposui. Utique illud est, de Deo cogitare, in Deo sperare, habere
ad Deum animum, tendere ad patrem, cognoscere viam aeternitatis nostrae Chris-
tum, credere per eius resurrectionem nos resurrexisse.

" Qui dicimini praeputium ab ea quae dicitur circumcisio in carne manu
facta ". Vos, inquit, eratis gentes in carne dicti (b) ab his qui circumcisi sunt,
idest Iudaeis, quae circumcisio manu facta est. Ab hac igitur circumcisione,
idest a Iudaeis, vos dicimini praeputium; idest qui circumcisi non estis. Cum
autem dixit, quod circumcisio quae manu facta est, vos praeputium nominat;
intellegi voluit, non esse a Deo datam circumcisionem (1), quae manu facta est;
sed esse alteram circumcisionem quae mentis est, et desideriorum omnium, et
peccatorum omnium, ut vere mundum a se circumcidat, et separet desideria
carnis universa. Quid enim prodest carnem circumcidere, cum magis vitium om-
ne per animos crescat ex carne? Illa igitur, quae ex carne peccata sunt,
circumcidenda sunt: et haec circumcisio non manu facta erit, sed anima et
spiritu. Hoc autem ideo dictum, ne pudeat illos quod praeputium dicuntur:
non enim aut hoc (c) extra religionem Dei est, aut vere dicitur; quippe cum
a Iudaeis, cum dicatur idem ab ea circumcisione, quae manu facta est: cum
melior sit et verior circumcisio, quam fecerit anima et spiritus, circumcidens
carnis omnia peccata. " Quoniam eratis illo tempore sine Christo ". Cum enim
v. 12. gentes eratis, utique sine Christo eratis: itaque semper Christus: sed qui-
cumque receperit Christum, in eum sumpserit fidem; tunc quasi circumcisus

(a) Codd. *in opera*. (b) Codd. *qui pro dicti*. (c) Codd. *ex hoc*.

(1) Nempe sermonem non esse de illa vetere circumcisione.

est, et tunc erit in circumcisione, sed non manu facta. Ergo ideo praeputium eratis, quoniam non eratis cum Christo. Et hoc adiungit, non eratis veri Iudaei " alienati a conversatione Israel ,,. Vera enim eius conversatio, si secundum spiritum sentiamus, et secundum spiritum vivamus, et Christo circumcidamur a carnalibus desideriis.

" Et hospites testamentorum, promissionis eorum spem non habentes, ,, et sine Deo in hoc mundo ,,. Hoc est, gentes eratis; et quia nihil agebatis cum Christo, et eratis sine Christo; idcirco, inquit, non eratis in conversatione Israel; idcirco hospites eratis testamentorum, idest alienati testamento. Quid est testamentum? a promissione testamentorum; hoc est promissionis eorum quae Deus promiserat per testamenta sua, idest per prophetas, spem non habentes: scilicet promissionis eorum spem non habentes. Cum enim essetis sine Christo non vobis promittebatis spem promissionis eorum testamentorum: quippe cum ab his hospites essetis et alieni; et essetis sine Deo, idest sine Christo. Sic enim dixit " cum essetis sine Christo ,,. Ecce et hic Deum Christum appellavit (1). Deinde potest intellegi sine Deo, quia ex Christo Deus est. Eratis autem in hoc mundo sine Deo. Sine Deo vivit, et hospes est a promissis testamentorum, et
alius a vero Israel, cui caelum et regna caelorum promissa sunt in aeterna vita v. 13.
et Dei (a) gloria. " Nunc autem in Christo vos, qui aliquando longe eratis, facti e-
,, stis prope in sanguine Christi ,,. Omnis oratio, quae exhortationem tenet, post generalem disputationem revocat sententiam ad eos ad quos epistulam scribit, ad Ephesios scilicet. Ergo, inquit, vos quoque qui aliquando longe eratis, idest gentiles, nunc autem in Christo facti estis quemadmodum prope in sanguine Christi: quoniam non opera nostra, neque Ephesii sua prope sint, et in Christo sint; sed sanguine, inquit, Christi.

Et exponit quid illud est quia per sanguinem Christi in Christo sumus, v. 14.
per fidem tamen. " Ipse est enim pax nostra ,,. Per mysterium etenim eius reconciliati Deo sumus etiam non alieni neque adversarii. Cum enim alios colebamus, et idolis serviebamus, quasi bellum habebamus cum patre, idest cum Deo. At medius Christus mysterio suo et passione reconciliavit nos in se. Ergo pax nostra, qui fecit utraque unum; et medium parietem materiae solvens, inimicitias in carne sua. "Legem mandatorum, in decretis eva- v. 15.
cuans ,,. Pax, inquit, nostra Christus est: quem et alibi mediatorem appellat. Ipse enim se interposuit inter divisa regna, cum animae a Dei fonte natae, in hoc mundo teneantur vel tenerentur: ut intercederet medius paries, quasi saeps ac materia, per inlecebras carnis et mundanas cupiditates. Christus mysterio suo et carne et passione et disciplina medium istum parietem solvit, idest vincens

(a) Codd. *Deo*.

(1) Nota rursus praeclarum Victorini de Christo Deo testimonium; et recole p. 2.

carnem et vincendam docens, et mundi cupiditates solvens ac solvendas docens, medium parietem sustulit: iu carne tamen, inquit, sua inimicitias utique solvens. Ergo non nostri laboris est, quod saepe moneo, ut nos solvamus; sed sola fides in Christum nobis salus est. Ille enim solvit omnes inimicitias in carne sua. Item solvit et legem mandatorum, in decretis evacuans eam, ut non per opera neque per sabbata. Ipsa enim decreta sunt in lege ipsaque mandata: nunc (a), inquam, huiusmodi praecepta observationum, quae carnaliter intellecta sunt, evacuavit Christus. Quibus evacuatis, medium quod intercesserat, sublatum est: nec animae iam impediuntur quasi obiecto mundo, idest cupiditatibus mundanis, et intellcetibus, et desideriis scilicet carnalibus, ne videant Deum, cognoscant, sequantur, etiam cum eo iuncta sint. Hoc enim docet " ut duo conderet in semetipso, in uno novo homine faciens pacem „. Dixi quos duo; animas, et superiora illa, aeterna scilicet et spiritalia. Quum (b) ipse salvator, qui spiritus est et sanctus spiritus, in animas descendit, iunxit duo superiora spiritalia, et animas spiritales esse fecit, et condidit in semetipso in uno, inquit, novo homine. Novus autem qui est homo? spiritalis: vetus enim animalis est, et exinde carnalis.

" Faciens, inquit, pacem „: idest discissis et separatis et pugnantibus, idest animis ad terrena dilapsis et terrena sequentibus, et idcirco repugnantibus his quae caelestia sunt et spiritalia; pacem, inquit, fecit; dum reconciliavit spiritalia et Deum; ut iam unum animo sentiant, unum colant,
v. 16. unum sint, scilicet spiritales. " Et ut exhiberet et reconciliaret ambos in uno „ corpore Deo „. Iungens, inquit, ut diximus et animas et spiritum, pacem fecit: ut exhiberet coniunctos duos illos quondam separatos, et reconciliaret Deo. " In uno, inquit, corpore idest; ut ipsa anima iam spiritus cum esset, et ipse spiritus cum iam animam sibi vindicaret, esset unum corpus, quod fuerat antea separatum. Sed hic corpus accipiamus item copulationem, ut substantiam unam; quod est caeleste corpus et in aeternis. Corpus quomodo dictum est? de domino nostro Iesu Christo; quod corporalis substantia est Christus corporalisque maiestas. " Per carnem interficiens inimici- „ tias in semetipso „. Hoc autem est mysterium crucis, ut in poenam tollerentur omnia, quae inimica sunt animis et spiritui nostro; idest desideria mundana, carnis cupiditates, ipsaque caro quodammodo corrupta atque vitiosa. Per carnem ergo Christus interfecit inimicitias, idest omnia adversa animis. Et ubi interfecit? in semetipso. Ideo enim adsumpsit carnem, ut in semetipso vinceret carnem; et sic per carnem carni prodesset, interficiendo corruptionem carnis; et per resurrectionem, adsumendo puram atque aeternam carnem atque omne corpus deitatis; cum omnia spiritus fiant, sicut multis locis et Paulus

(a) Codd. *non, inquam, per huiusmodi* etc. (b) Codd. *quo*.

docet, et res ipsa manifestata est. In quo etiam illud, quod ubique ostendamus velim, quia dominus noster Iesus Christus istam ipsam quodammodo carnis et mundi pugnam vicit, superavit. Nostrum paene iam nihil est, nisi solum credere qui superavit omnia. Haec est enim plena salvatio, Christum haec vicisse, Christum ideo in cruce sublatum esse, Christum ideo resurrexisse, ut nobis in eum credentibus salus, aeternitas, et caelorum gloria pararetur.

" Et veniens evangelizavit pacem nobis qui longe, et pacem his qui iuxta. „ v. 17.
Omnem actum et adventum domini Salvatoris per ea quae geruntur et gerenda
sunt, exprimit. Adventus enim Domini evangelizavit pacem, idest ut reconciliarentur homines, totusque mundus per animas in Deum respiciens, nihil adversi (a) sentiret, haberet pacem. Quod autem dixit quod Deus, idest Salvator, veniens evangelizavit; omne quidquid bene est et bonum pronunciat, evangelium dicitur. Deum enim nuntiare, et Deus ut cognoscatur docere, et in Deum conversionem nuntiare, evangelizare est: et hoc est evangelizare pacem, ut non discordantibus animis et errore depravatis, dum servimus vel hylicis potestatibus, bellum quodammodo geramus in Deum. Hoc est, inquam, pacem evangelizare. Rursus quod dixit " et qui longe, et his qui iuxta „ ad id referendum quod est Iudaeis et gentibus. Namque iuxta sunt Iudaei scilicet, longe autem gentes. At vero quoniam ipse Salvator accepit evangelium ut in gentes pronunciaret Deum, primo illud posuit; ut vere etiam Christus adveniens his pronunciaret pacem, qui longe sunt, idest gentibus sicut multis rebus ostenditur. Nam et meliores filii dicuntur qui ex gentibus ad credulitatem veniunt quam ex Iudaeis. Verumtamen ne et illis negaretur, adiunctum " et his qui iuxta sunt „.

" Quoniam per ipsum accessum habemus, utrique in uno spiritu ad v. 18.
patrem „. Utrique, ut dixi, et Iudaei et gentes per ipsum Christum habemus accessum ad patrem. Sed quomodo? in uno spiritu enim, qui Christus est: dum in ipsum credimus, in nos illabitur, et Deum sentimus, et Deum cognoscimus, et Deum colimus. Ergo in ipso spiritu ad patrem ut venire possimus, per Christum utrique venire poterimus. Itaque Iudaei nisi per Christum ad patrem venire possunt; quemadmodum et gentes nullo alio extrinsecus vel
idolo, vel potentia, vel qualibet, ut ipsi nominant, maiestate. " Ergo iam non v. 19.
„ estis hospites et incolae, sed estis cives sanctorum et domestici Dei „. Concludit ad speciem, Ephesiorum scilicet, quod non sint etiam alieni neque incolae neque hospites. Qui enim peregrinantur a Deo, quoniam in Dei operibus manent, idest in mundo, hospites et incolae sunt ut possint esse domestici, Etenim si et daemonibus immolabunt (b), postea credentes et sequentes Deum, sunt domestici, sed in mundo. Nunc autem qui non credunt, ii hospites sunt et incolae. Porro quod concludit ad Ephesios, si qui Deum crediderit, et per

(a) Codd. *adversis*. (b) Codd. *in licabunt*.

Christum se ad Deum pertinere cognoverit, neque hospes neque incola est; estis ergo, inquit, Ephesii, cives sanctorum et domestici Dei. In unam enim civitatem, idest aeternam illam superiorum divitiarum, quam Hierusalem vocant, conveniunt omnes, et sunt cives sanctorum et Dei domestici: quoniam in eadem civitate Deus veluti rector et dominus et princeps est. Iidem ergo domestici Dei.

Quid autem intellegamus cives sanctorum? quasi aliud erunt isti qui cives dicuntur, et aliud sunt sancti. Quod si ita est, qui sunt sancti, et qui cives? intellegendum puto sanctos posuisse apostolos et prophetas et ceteros, qui Deum aut passi sunt aut viderunt; hoc est qui inhabitante in se spiritu, divina locuti sunt, aut praesentem aliquo modo viderunt: aliquo modo dixi, vel per carnem, vel per spiritum, ut Abraham, ut apostolus, ut ceteri hii per carnem et per spiritum, ut omnes apostoli: hi ergo sancti sunt. Qui autem credunt in Christum sine horum aliquo, cives
V. 20. sunt sanctorum et domestici Dei. " Superaedificati supra fundamentum apostolorum ". Satis ipse declaravit, aliud esse sanctos, aliud cives: siquidem superaedificatos dixit istos supra fundamentum apostolorum. Item ut praecepta vel observare debeant, vel ad Dei cognitionem, vel ad cultum ac religionem. Iesus Christus, et praecepta eius, fundamenta sunt apostolorum: quae fundamenta superaedificationem habent iam ex vita et ex moribus et ex genere vivendi et disciplina. Primum tamen fundamentum est ad vitam: cetera, ad exornandum et exaedificandum. Primum, inquit, fundamentum est Christum credere, et in eo spem habere, et in Deum fidem mittere. Hoc autem docent apostoli; et hoc est fundamentum etiam prophetarum: bono ordine, secundum illud quod supra divisi, ut sanctos dicerem et eos qui viderunt et eos qui spiritum toleraverunt(a). Viderunt enim apostoli, spiritum habuerunt prophetae. Secundum igitur praecepta apostolorum et prophetarum (quae praecepta Christi) est adnunciatio, et est fundamentum totius aeternitatis et spei.

" Superaedificati estis, inquit, in ipso angulari lapide Iesu Christo ". Omnis medietas inter duo semper posita. Haec, duo aut iungit aut separat. Sed ubi separatio est animis, ibi (b) mundus φραγμὸς dicitur, id est maceria. Ubi autem iunctio animis, Christus est, et lapis dicitur angularis, quoniam vere angularis lapis: et is est qui in primo collocatus est: vere angulo fundamentum positum, duobus lateribus iungit. Hunc lapidem ἀκρογωνιαῖον appellavit: non enim tantum angularis, sed qui primus et summus est, unde incipit fundamentum anguli, qui duo iungit et copulat et unum reddit. Etenim duo, sicuti diximus, vel superiores animas, quae etiam cum Christo fuerunt; et istas quae hic sunt sanctae, et mysteriis Christum habentes;

(a) Ita codd. (b) Codd. *ut* pro *ibi*.

vel ipsas illas omnes Christi animas, etiam gentium animas, quae iunguntur illo
angulari lapide Iesu Christo. " In quo structura compacta in templum sanctum v. 21.
in Domino ". Omnes enim animae collectae, omnesque homines spiritales (a) redditi per Christum struuntur, ubi Deus inhabitet, quasi templum sanctum; ut
cum in omnibus inest Christus, et cum est in Christo Deus, omnes templum
sint per Christum Dei. " In quo et vos coaedificamini in habitaculum Dei in v. 22.
" spiritu ". Ut saepe docui, ad speciem, idest ad Ephesios, rem vocat, ut et
ipsi aedificati in eodem angulo sint, idest in spiritu Christi, ut et ipsi habitaculum sint Dei. Magna autem moderatione, ut exhortatio fieret: non enim
iam factos dicit, sed adhuc aedificari: deest enim illis; et idcirco admonet
et hortatur. Et cum illos habitaculum Dei in spiritu dicat, utique quid agit
aliud, nisi ut aliud quodlibet excludat ex animis, solumque Christum ibi animas coaedificare adhuc dicat, ut templum fiant Dei?

" Huius rei gratia ego Paulus vinctus Christi pro vobis gentibus: si CAP. III.
" tamen audistis dispositionem Dei gratiae ". Supererat ut cum de rebus v. 1.
locutus esset, quod spes omnis in Christo, sic et spiritu coaedificentur om- 2.
nes, ut sint habitaculum Dei; supererat, inquam, ut id doceret quis ipse
esset; an ipse impleret coaedificationem per evangelium, daretque rationem
auctoritatis suae ut ei crederetur. Hoc igitur adiungit " huius inquid (b)
gratia " idest ut habitaculum Dei in spiritu aedificemini. Non enim tantum
Ephesiis istud, sed omnibus dictum audiatis. Denique pro vobis, inquit,
gentibus vinctus Christi Paulus; vinctus, aut adsociatus ad evangelium
Christi, aut qui multos labores et poenas toleravi, et pro vobis tolerem,
adnuntians Christum: et sim vinctus Christi; qui adnunciando Christum,
vinciar; sed propter vos. Id ut probare videretur, se pro gentibus vinctum esse Christi, adiecit mysterii erga se habiti (c) fidem. " Si tamen, inquit, audistis dispensationem Dei gratiae ". Idest si est cognitum vobis quae
gratia disposita sit, idest quomodo per me evangelium ordinatum sit, ut adnuncietur Deus per Christum, et Christi virtus, quae virtus Dei est. " Quae
" data est mihi in vos secundum revelationem ". Etenim, sicut ipse v. 3.
Paulus multis locis memorat, non ab hominibus, neque per homines mysterium accepit aut didicit, sed revelata illi cuncta sunt. Hoc enim
dixit, gratiam sibi datam, sed per revelationem. Quo in loco intellegi licet christianum ex revelatione fieri posse, et maxime fieri. Electus
quidem est, et vas electionis dictus est Paulus; verumtamen quia Dei
potentia omnibus modis gratiam suam ministrat, intellegamus esse istam legitimam mandatorum Salvatoris disciplinam, uti renascatur homo per spiri-

(a) Codd. *spiritaliter*. (b) Ita cod. prisco scribendi more. (c) Codd. *habenti*.

tum et aquam, et sic Christi spiritum recipiat. Sed id et ab hominibus et per homines. Istud vero quod Paulo provenit (quamquam hoc, ut aestimatio nostra est, meruit solus) tamen, ut dixi, revelatio Dei eiusmodi aut alio simili modo per Dei gratiam fieri potest. Unde non est abnegandus a Christi gratia, cui revelatio per Christi gratiam data sit, ut spiritu compleretur; et Christi cognitione per revelationem habita, deserviret.

v. 4. " Notum mihi factum est mysterium, sicut ante scripsi in modico; prout „ potuistis legentes (a) intellegere prudentiam meam in mysterio Christi „. Et hic quoque admoneo revelationibus posse cognitum esse mysterium Christi: et licet circa Paulum ex electione Domini videatur impletum, tamen quoniam electio Domini libera est, etiam circa alios potest ut non ab hominibus neque per homines fiat cognitio verae plenaeque deitatis. Magna quidem et unica dignatio, et fortassis ex parte quod fiat hodie, concedatur. Etenim cum ipse dixerit, si propheta aliquis et de eodem alius sibi revelatum dixerit, sedeat et cognoscat qui prophetat, ut audiatur is qui sibi revelatum dicit; ergo et revelari potest; et quod parte, eodem modo etiam in toto. Etenim mysterium Domini et Dei voluntas in omni potentiam suam extendit: et illum posse omnia, et velle quae potest, accipere debemus; et haec alterius quaestionis sint. Nunc revelatum sibi mysterium ostendit (b); cum dixit Paulus id se scripsisse Ephesiis, idest ipsum mysterium; non revelationem, sed quod revelatum est, hoc est mysterium. Scripsi, inquit, sed immo dico; et ut potuistis, inquit, legentes intellegere, in quantum potuistis prudentiam meam; in mysterio Christi prudentiam. Scientiam posuit non illam quae praevidet sua potentia quae sunt, quae futura sunt ratiocinando invenit et comprehendit: at hic scientiam, prudentiam nominavit. Non enim per prudentiam consecutus; sed postea quam consecutus est, habere coepit prudentiam. Denique prudentiam, inquit, in mysterio Christi; idest in eo quod percepi, quod mihi revelatum est, quod mihi notum factum est; id est in eo (c), quod doctus sit prudentia, in eo quod sibi revelatum est, vel memoria, vel scientia, vel intellegentia. Hae enim sunt partes prudentiae: ita et locus prudentiae est, et tamen non per prudentiam mysterium consequi possumus, sed per revelationem.

v. 5. " Quod aliis generationibus non fuit notum filiis hominum „. Potest hoc ad prudentiam argumentum esse, uti Deo revelatum illi sit, quia prudens erat et percipere poterat revelationem, mysterium; et solus meruit propter prudentiam mysterium nosse, quod aliis generationibus notum non fuit filiis hominum. Quid est aliis generationibus? idest ante mea tempora (d). Generationes enim, sicuti in evangelio lectum est, quasi per homines tempora. Nulli, inquit, eorum qui ante me in generatione fuerunt filii hominum; nulli, inquit, notum fuit de myste-

(a) Codd. *intellegentes*; sed recte infra *legentes*. (b) Codd. *et nos* pro *ostendit*. (c) Codd. *factum quae est autem in eo*. (d) Codd. *ante meis temporibus*.

rio. Quod sit mysterium, quod revelatum sibi et notum factum Paulus dicit, saepe locuti sumus. Adiiciendo autem " filiis hominum „ ostendit fortasse mysterium illud ante quam Paulo revelatum est, fieri potuisse ut revelatum sit angelis; idest non filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis eius apostolis. Plene mysterii concordiam quod unum sit atque idem, quod sibi revelatum est et apostolis, docet. Ne discordet et non idem videatur esse per praesentiam Christi traditum apostolis, quod ipse sibi per revelationem traditum dixit; coniungit id sibi revelatum quod sanctis apostolis. Parum est: adiicit " et prophetis in spiritu „. Acute et vehementer: etenim prophets qui mysterium locutus est, in spiritu illi revelatum est; mysterium ipse non scivit. Quia dixit filiis hominum revelatum non fuisse neque notum mysterium; fuit autem notum et prophetis, qui filii hominum sunt; adiunxit notum, sed in spiritu; idest cum afflati spiritu mysterium loquerentur.

Ipsis tamen non notum fuit esse " gentes coheredes et concorporales v. 6.
„ et participes promissionis eius in Christo per evangelium „. Hoc est quod sibi mysterium notum factum esse dixit, simulque etiam sanctis apostolis et prophetis in spiritu, quod et gentes coheredes sunt in Christo et concorporales, idest eiusdem quasi corporis: quod saepe ita memorat ut omnes animae sanctae et liberatae (a), et Christi spiritu iunctae, unum corpus esse dicantur. Exinde ergo participes promissionis eius in Christo sunt etiam gentes. Non enim solus Israël, sed et gentes, quae in Christo per evangelium concorporatae fuerunt, participes promissionis; quod aeternam gloriam merebuntur, quod vitam, quod remissionem peccatorum, et cetera, quae et Deus et Salvator promisit se sequentibus. Ergo omnes per evangelium promissionis participes in Christo sunt.
" Cuius factus sum ego minister secundum donum operationis Dei, quae da- v. 7.
„ ta mihi est secundum operationes virtutis eius „. Minister, inquit, sum evangelii factus ipsius, per quod in Christo participes promissionis et gentes et Israël sumus: cuius evangelii ego minister; factus autem dono gratiae Dei. Ubique enim non nos meritis nostris hoc accipere, sed gratia Dei, memorat Paulus; ut dantis sit, non accipientis, quidquid gratiae datur. Quod autem adiunxit " secundum operationem virtutis eius „ et hoc quoque Deo tribuit; ut siquid ego operer, virtus Dei sit. Non enim in me mea virtus operatur, sed Dei. Quomodo autem utrumque iungat et quid sequatur, perspiciendum diligenter
est. Adiungit enim: " mihi minimo omnium sanctorum data est haec gratia „. Si v. 8.
operatio iam agentis est, et secundum operationem data est gratia, meritum est prius operantis, et sic gratia. Sed supra dixit, secundum donum gratiae Dei datam esse hanc gratiam, ut minister esset evangelii: soli vero posterius data est, qua nunc operatur, et operatur virtute Dei, et dicitur " propter operationem virtutis Dei data est gratia „. Quid igitur? operatio ante gratiam

(a) Codd. *libertas*.

data est? an postea gratia data? Sed cum dicitur operationem virtutis Dei esse, iam data est gratia. Rursusque cum dicitur, secundum Dei gratiam factum ministrum esse Paulum, ante operationem intellegimus datum donum, ut minister esset; et donum Dei (a) esse gratiam quod minister est. Iam ex accepta gratia ministri cum operetur; et illa gratia est, ut operatio eius ex virtute Dei sit. Ita ut minister esset, donum Dei fuit; ut esset operatio Dei virtus in eo, gratia Dei fuit. Mihi igitur omnium sanctorum minimo haec data est, inquit, gratia. Quae illa gratia? secundum operationem virtutis eius inter gentes evangelizare.

Quid autem evangelizare, subicit: non apostolorum minimo, sed sanctorum, inquit. Sancti enim, et fide et spiritu sancti, sunt apostoli, quibus mandatum est evangelium. "Incomprehensibiles divitias Christi„. Quae enim aut divitiae tales esse possunt, aut quemadmodum comprehendi divitiae, quae sunt Christi, quae nos faciant Dei filios, aeternam vitam tribuant, corruptionem omnem auferant, mortem ipsam interficiant, in caelis esse faciant, peccata donent omnia? Ergo magnae divitiae, et in tollendis malis indulgentia peccatorum, et in dandis bonis, et tantis bonis, quae supra dixi, et alia talia.
v. 9. "Et illuminare omnes quae sit dispositio mysterii„. Ordo: data est mihi gratia inter gentes evangelizare et illuminare omnes. In qua re illumiuare? quid sit dispositio mysterii; ut non solum mysterium evagelizent sed et illuminent, idest aperiant quae sit dispositio mysterii. Quod autem dixit "illuminare omnes„ tenuit et Israël et gentes. Accepit enim sine dubio in gentes evangelium; sed et Iudaei illuminari possunt, si sequantur, si obediant. Quid autem sit dispositio mysterii, exponendum est; quoniam illuminare se dixit Paulus. Sed id in sequentibus declaravit "absconditi a saeculis in Deo„. Data mihi, inquit, inter gentes est gratia, omnes illuminare quae sit dispositio mysterii. Cuius mysterii? quod absconditum est, inquit, a saeculis in Deo.

Quid est a saeculis, et quid in Deo; quid est absconditum, et quomodo absconditum; breviter explicemus. A Deo, qui pater est primus, genitus est Christus qui est lumen ex lumine, et Deus ex Deo (1), qui Iesus est, qui Deus ex Deo est(2). Nemo me velut alterum Deum dicere existimet; sed ita ordo loquendi flagitat. In hoc, inquam, Christo, qui Deus ex Deo est, omnia perfecta sunt, et per ipsum omnia; sed quod nunc necessarium est, in ipso omnia. Sic enim dictum, et per ipsum, et in ipso. Si igitur in ipso omnia, quamquam per ipsum omnia, sed Deus in ipso omnia (3); etiam hoc mysterium est, et in ipso absconditum. Absconditum autem quibus? a

(a) Codd. *Deus.*

(1) Respicit Victorinus ad symboli nicaeni verba. Et quidem, puero vel adulescentulo Victorino, celebrabatur magnum illud Nicaeae pro Christi divinitate concilium.

(2) Atqui hoc iam dixeras, Victorine mi.

(3) Ita prorsus est in codd.

saeculis. Christus enim unigenitus Dei filius, et ab ipso reliqua creata sunt: id est per ipsum Dei opera in ipso operante per ipsum. Omnia saecula igitur posteriora Christo; quippe a Christo facta. Nihil igitur ante Christum, nec superiora ante Christum. Nullo temporis exordio Christus natus ex Deo. Ilis igitur saeculis, item ab his in Deo mysterium absconditum est, ut suis temporibus reveletur, Dei filium Christum venire, carnem induere, succurrere, liberare hominem, donare peccata, in aeterna et caelestia tollere, iustificare, et glorificare, et cetera quae subiungit. In quo igitur mysterium hoc absconditum est? in Deo. In quo Deo? qui universa creavit. Si enim per ipsum revelatum est mysterium in ipso absconditum; fuit autem absconditum ante quam veniret, revelatum est postea quam venit. Quis iste est? qui universa, inquit, creavit. Ergo creator licet Deus accipiatur, sed per Christum tamen creator Deus. Creator enim non convenit Deo (1), sed convenit Christo, et sic per Christum Deo. Ille enim genuit Christum: Christus creavit omnia ipso Deo operante et per se creante. Ita unum est quod creata sunt omnia, et ab uno creata sunt. Si quidem Dei patris opera per Christum creata sunt omnia.

" Ut innotesceret principibus et potestatibus in caelestibus per ecclesiam V. 10.
„ multiformis sapientia Dei „. Hoc est mysterium quod absconditum in Deo, id est in Christo, quod postea revelatum est non animis (a) sed hominibus, neque tantum hominibus sed omnibus principibus et potestatibus in caelestibus, et revelatum est per ecclesiam, quod scilicet per mysterium sapientia Dei est. Cum autem dixit " principibus et potestatibus in caelestibus „ intellegi licet illis revelatum non esse, quae adversae sunt: in caelestibus enim, inquit. Et quod dixit per ecclesiam, idest per membra Dei omnia, per membra Christi, et per omnem animam mysteriis eius indutam (b), et in ipsum spem habentem. Ita quantum homini datum sit, intellegi licet. Siquidem non principes et potestates in caelestibus, ipsi sapientiam Dei hominibus declarant; sed per ecclesiam, idest per eos qui membra sunt Christi, sanctificatione in fide, potestates et principes in caelestibus sapientiam Dei cognoscunt editam esse per hominem. Discere et noscere (c) etiam principibus mundi et potestatibus sapientiam Dei, facilis erit agnitio, si ubi homo sit, et ubi habeat principium didicerint, cognoverint, per prophetam Ezechielem cum loquitur de cherubin; in quo visio est, quemadmodum locus ipse certam expositionem desiderat. Breviter ergo mysterii omnes partes, quas nos supra diximus, tetigit dicendo " multiformis sapientia Dei „: vel quod filium misit, vel quod

(a) Ita codd. Num pro *angelis*? (b) Malim *imbutam*. (c) Codd. *notescere*.

(1) Quis sic loquitur, ut heic Victorinus? Deo certe convenit creatoris appellatio. Ceteroquin cur creatio de filio Deo saepius quam de patre Deo praedicetur; seu potius cur pater per filium creare dicatur, subtiliter disputat Photius a me nuper editus amphiloch. 188. Coll. vat. T. I. p. 328. sqq.

tanta maiestas servi formam suscepit, vel quod tanta signa facta sunt, vel quod promissa tanta sunt, indulgentia peccatis, et promissio caelorum. Item aeterna vita et glorificatio et hereditas simul cum eodem Christo, et eiusdem post mortem resurrectio, et ipsa mors, et cetera huiusmodi, multiformis est sapientia Dei.

v. 11. " Secundum praefinitionem saeculorum, quam fecit in Christo Iesu domino nostro ,,. Ex hoc apparet quid sit in Deo absconditum esse mysterium, siquidem adiunxit " secundum praefinitionem saeculorum ,,. Certis etenim saeculis determinatis atque conclusis apparere mysterium per praesentiam Domini, in quo absconditum mysterium fuit. Per ipsum enim revelari debuerit in quo absconditum fuit. Hoc enim adiunxit " quam definitionem saeculorum fecit in Christo Iesu domino nostro,,. Quo tempore appareret, quo tem-
v. 12. pore revelaretur mysterium, quo salus et liberatio ostenderetur. In quo habemus libertatem et aditum in confidentia per fidem ipsius ,,. Licet in mysterio praesentiae domini nostri Iesu Christi et redemptio facta sit et salus data, summa tamen, et vere (si attendamus) haec summa sola est, certe maxima, quod libertas nobis data est. Etenim pressi captivitate non valebamus per legem resistere, sicut ipse dicit quod nostra infirmitas corpore resistere non valeret. Venit igitur ut vinceret carnem, et mortem per mortem: qua victa, fecit possibile nobis esse, quod impossibile credebamus. Data ergo libertas est, et datus ad confidentiam aditus per fidem ipsius, hoc est cum fidem in ipsum habemus. Monui, et saepe monui, eam esse ianuam liberationis nostrae, si in Christum credamus: mysterium enim eius liberavit nos, si eum sequamur. Tunc enim proderit nobis eius mors et eius resurrectio, si fidem in eum habeamus; quod omnia propter nos et fecit et passus est. Confidamus ergo, sicuti subiungit.

v. 13. " Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis; ,, quae est gloria vestra ,,. Exhortationem quam debet omnibus, ut eos confirmatos redderet, in se revocavit. Propter hanc, inquit, causam scilicet quia mihi minimo omnium sanctorum data est haec gratia inter gentes evangelizare, et cetera; propter quod, id est propter istam causam, peto ne deficiatis in tribulationibus meis. Multum enim qui Paulum sequuntur fatigari possent in fide, cum audirent eumdem Paulum tribulationes sustinere. Si enim ille qui praedicat, qui evangelizat, qui a Deo electus est, multa tolerat, fatigatur periculis, laboribus multisque aliis tribulationibus; multum, inquam, deterrentur illi qui eum sequuntur, et fidem paene non integram incipiunt habere, quod quasi et ipsi periclitari possint et graviter laborare; si quidem ille qui evangelizat et praedicat, est tantae gratiae (a) in tribulationibus. Sit ergo peto, inquit, propter id quod

(a) Ita codd.

mihi revelatum est, ut non vos deficiatis in tribulationibus meis: quas tamen tribulationes non meo merito patior, neque mea causa; sed quoniam vos vel infirmi in fide estis, vel adhuc trepidatis, et nescio quomodo alia adiungitis. Idcirco ego tribulationes sustineo, volens vos ad disciplinam veram observationemque revocare, ut a Christo ne recedatis, nihil ad Christum adiungatis, solam spem de Christo habeatis. Haec non est gloria vestra; mea, inquit. Ergo tribulationes quoniam pro vobis sunt; gloria, inquit, vestra est, ut ad gloriam me laborante, operante, per tribulationes exercitato, ad gloriam vestram venire possitis.

" Huius rei gratia flecto genua ad patrem domini nostri Iesu Christi ". v. 14.
Cuius rei gratia scilicet tribulationes pro vobis sustineo. Huius rei gratia
flecto genua; id est plene rogo, et rogo patrem domini, patrem domini (a)
nostri Iesu Christi. Omnis quidem operatio per Christum et omnis actio;
sed quoniam, ut saepe monuimus, ministeriorum spiritus Christi est; quippe
ipse ministerium Dei est, et omnia Deus per ipsum; idcirco ad patrem,
inquit, flecto genua. Ipse enim rogandus, uti misereatur, et subveniat, fidem
nostram dirigat, operetur in Christo nobis, ut ipsum Christum sequamur,
atque in eum fidem habentes ad promissa pervenire possimus. Precum
autem et rogationis plenus habitus, genua flectere. Non solum enim animo
flectere nos debemus in preces, sed etiam corpore nulla parte altiore simus,
vel imagine altitudinis, vel quod superbiam (b) habere videamur (1).
Denique alio loco: servavit sibi Deus tot milia hominum qui non flexere
genua ante Baal (2). " Ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nomina- v. 15.
tur ". Scilicet ex patre Deo, et patre domini nostri Iesu Christi: ipse
enim pater, ipse primus pater, et ab ipso quicumque pater est, pater est
nominatus. Et tamen hoc vocabulum vel potestas a primo Deo patre, velut
a fonte, defluxit. Nam et Christus pater omnium, quae creata sunt:
per Christum enim creata sunt omnia. Item et in mysteriis pater (3). Et Paulus
quodammodo pater: siquidem dixit filii mei estis: ego, inquit, in Christo
Iesu per evangelium vos genui. Denique paternitas in caelis Christus
est: in terra paternitas, vel apostoli, vel quicumque evangelizat, vel qui
tradit mysterium. His enim modis atque aliis multis filii dicuntur qui fidem
accipiunt, et illi patres qui tradunt. Paternitas igitur omnis a Deo patre
proficiscitur.

" Ut det vobis secundum divitias gloriae suae virtute confortari per v. 16.
17.

(a) Ita repetit more suo Victorinus. (b) Codd. *superbiae*.

(1) Notemus Victorini doctrinam de orantium corporali habitu.

(2) III. Reg. XIX. 18; ad Rom. XI. 4.

(3) Nempe qui initiat, pater dicitur initiati. Recole nostrum p. 37.

„ spiritum suum, in interiore homine habitare Christum per fidem in cor-„ dibus vestris „. Quas preces habeat pro Ephesiis, expressit; ut det vobis, inquit, divitias gloriae: easque divitias ostendit gloriam Dei, virtute confortari per spiritum suum, uti fortes adversum carnem et carnis desideria sint, et adversum potestates huius mundi iniquissimas; quod fit et quod provenit per spiritum Dei. Quemadmodum autem per spiritum Dei confortantur, idest fortes redduntur? in interiore homine, inquit, habitare Christum. Christus enim in homine interiore, idest in anima, cum habitare coeperit, fortes virtute per spiritum redduntur homines: expelluntur enim omnia quae adversa sunt. Quomodo autem habitet Christus in interiore homine, subiecit " per fidem, inquit, in cordibus vestris „. Ergo facilis et magnifica res est: facilis in eo quod fides sola implet tantum munus et tantum beneficium, ut in cordibus nostris Christus habitet. Quo habitante quid consequimur? ut fortiores simus per spiritum, et sic habeamus divitias gloriae Dei, et fortes redditi nihil periculi sustineamus, contemnamus mundum, vincamus omnes iniquissimas potestates. Hae sunt divitiae Dei. Speremus etiam gloriam et repromissionem " in veritate radicati et fundati „. Maximum praeceptum hoc, et ubique a Paulo positum, et a me in admonitione saepius constitutum: quia firmitas et firmamentum, et totus animae ad aeternitatem status, in veritate est, de qua saepe dixi: quae et in Deum et in Christum est charitas, et circa homines. Haec radicatam efficit fidem nostram et fundatam.

v. 18. " Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit latitudo et
19. „ longitudo et altitudo et profundum. Scire etiam supereminentem scien-„ tiae charitatem Iesu Christi „. Precum suarum, ut dixi, summam exposuit; quod roget Deum ut Ephesii consequantur. In quo non Ephesiis tantum hoc accipiendum est precari Paulum, quam omnibus qui in Christum credunt. Praeter igitur ista, quae supra diximus; precatur et rogat, ut Ephesiis tribuat Deus, illud quoque quod est maximum uti scientiam consequantur, altitudinem, profunditatem. Precatur etiam ut consequantur Ephesii charitatem Christi; quae charitas supra scientiam praevalet et superemiuet, plusque ad salutem proficit, et ad aeternitatem (1) animis, si aliqui (a) charitatem in Christum suscipiat. Ita cum docuerit (b) tria perfectionem christianitatis implere, fidem, scientiam, charitatem; omnia breviter hic complexus est; atque in precibus se habere declaravit, ut Ephesiis haec Deus praestet. Nam de fide sic locutus est: ut habeatis, inquit, in interiore homine Christum habitantem per fidem in cordibus vestris. Item de scientia sic locutus est: ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis latitudinem,

(a) Ita codd. pro *aliquis*, aliquo more. (b) Codd. *docuerim*.

(1) Scilicet beatam.

longitudinem, altitudinem, profunditatem. Item de charitate sic adiungit: scire etiam supereminentem scientiae eharitatem. Et tria posuit: et ordinem, et quid magis valeret ostendit. Tria sunt, fides, scientia, charitas. Ordo est, ut prior fides sit: qui enim credit, is ad scientiam venit. Sic enim dictum est: si credideritis, tunc intellegetis. Post scientiam praeponitur omnibus eharitas Christi: sola enim charitas in Christum et (a) desiderium, et amor, et adfectus et cupiditas, elevat et liberat animas. Ergo superominet eharitas scientiam.

Quod autem quattuor posuit, quae scientia debeat comprehendore; naturaliter quidem tria sunt: nam mensura corporis habet tria, longum, latum, altum. Altum autem tam in superius quam in inferius est. Longum est quod producitur quasi contra nos. Latum quod iuxta nos per utraque latera tenditur. Altum, ut dixi, quod ad superiora pertinet et ad inferiora. Hic igitur composuit altitudinem et profunditatem. Ipsum quod nos altum diximus, in duo divisit; ut altum diceret quod in superioribus, et profundum quod in inferioribus. Ita altum dividens, duo collocavit, et facta sunt quattuor, quae tria sunt per naturam. Ergo haec veluti mensura corporeae intellegentiae homini interiori insinuanda et perspicienda est, ut circa Deum haec animadvertantur. Cum enim Deus per omnia et in omnibus sit, et sit omnia, et ex quo sunt omnia, et per quem sunt omnia, et super omnia, illic est scientiae labor animadvertere et scire quae sit longitudo, quae latitudo, quae profunditas. Quae omnia quemadmodum sint vel intellegi possint secundum partitionem istam, et intellegi in Deo, altior aliusque tractatus est. Denique precatur, ut Ephesii haec intellegant: et ne desperatio sit quod ista intellegi minime possint, adiunxit: ut comprehendere possitis, inquit, eum sanctis. Ergo sancti comprehendunt, et exponi haec possunt. Sed hoc (b) ut dixi alterius est operis, et magnae atque arduae expositionis, scire supereminentem scientiae charitatem Christi. Adtendendum vehementer et acute, quod in precibus hoc oret Paulus, ut Ephesii hoc quoque sciant, quod charitas Christi superemineat omni scientiae. Hoc orat, inquam, sciant. Qui enim scit, quod supereminent omni scientiae charitas, plene implet charitatem in Christum. Non igitur orat ut faciant, quia consequitur; sed orat, ut sciant. " Ut impleamini omni plenitudine Dei ,,. Omnia haec, quae pro Ephesiis orat Paulus, confortari in spiritu, confortari in interiore homine, et habitare Christum per fidem, et charitate radicari, comprehendere eum sanctis latitudinem, longitudinem, altitudinem, profundum; scire etiam quod supereminent scientiae Christi charitas; haec est plenitudo Dei, quod Graeci πλήρωμα dicunt, idest perfectionem, cui nihil desit: quam plenitudinem Christus mysterio suo operatur, implet, et implevit; ut faciat illud " Deus in omnia et per omnia. Haec enim est plenitudo.

(a) Codd. *in* pro *et*. (b) Codd. *nunc*.

v. 20. " Ei autem qui potest super omnia facere abundantius quam petimus
,, aut intellegimus, secundum virtutem quae operatur in me; ipsi gloria in
,, Christo Iesu, et in ecclesia, et in omnes generationes saeculi saeculorum ,,.
Ordo sensus istius: ei autem gloria in Christo Iesu, et gloria in ecclesia, et
in omnes generationes in saecula saeculorum. Cui autem gloria? ei, inquit, qui
potest super omnia facere abundantius quam petimus aut intellegimus. Nos
enim pro vobis haec oramus, ut ista faciatis, et ista intellegatis. Si quis autem
plus poterit et abundantius poterit et supra haec omnia poterit, supra scili-
licet quam petimus aut intellegimus, illi gloria. Is autem qui supra et ab-
undantius supra poterit, utique poterit secundum virtutem quae operatur in
nobis, secundum virtutem scilicet Dei et Christi domini nostri: secundum eam
enim operor. Et ille igitur secundum eam virtutem operatur, quae est in no-
bis. Igitur ei, qui supra omnia haec potest facere abundantius quam petimus
aut intellegimus, gloria sit in Christo Iesu et in omnia saecula, et in omni ec-
clesia. Potest tamen hoc totum ad Deum referri. Ipse enim potest super-
abundantius ista facere. Et ipsi gloria.

CAP. IV. " Obsecro vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis voca-
v. 1. ,, tione qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine et patien-
tia ,,. Hic locus exhortationis est et admonitionis, simul cum precibus humi-
liter et commendatione, ut et ipsi tolerent, cum et ipsum videant patien-
ter multa tolerare. Ego, inquit, vos obsecro vinctus in Domino, ut cum mul-
ta tolerem (nam et vincula et varia toleravit et passus est); cum ergo,
inquit, vinctus in Domino sim, idest propter Dominum, ego ipse qui mo-
neo in multis patiens, moneo ut digne ambuletis ea scilicet vocatione qua
estis vocati. Saepe enim diximus vocari homines Dei gratia. Hac vocati iam
vos vocatione, quia iam Deum cognoscitis et Christum dominum, hac vocatione
v. 2. digne ambulate. Subiungit quemadmodum: " cum omni humilitate et man-
suetudine et patientia ,,. Et (a) tolerantiam multam ponit, ne efferantur, ne superbi
sint. Primo posita humilitas, deinde mansuetudo. Humilitas, animi deiectio est.
Frenum superbiae et immanitatis (b), mansuetudo est. At vero quae sequitur pa-
tientia, in eo quod tolerant, siquid adversi evenerit. In prioribus, ne verean-
tur (c) pati, duo posita, humilitas et mansuetudo. In his quae sequuntur, si pas-
si fuerint, quales sint patientià, inquit. Deinde quod subiungit " cum omni
magnaniminitate ,,. Haec enim magnanimitas in hoc est, ut non solum patienter
feras (d), sed erecto animo semper sis. Denique hoc subiungit, ut si passus
fueris patienter, et magnanimiter feras " sufferentes omnia quaecumque accide-

(a) Codd. *ad*. (b) Codd. *illa humilitas animi deiectio est fera superbia et immanitate*. (c) Codd. *mereantur*. (d) Codd. *efferas*.

„ rint, portantes invicem in charitate „. Potest et ad “ sufferentes invicem in cha-
ritate „ referri. Potest tamen integer esse sensus qui sequitur “ solliciti servandae v. 3.
„ unitatis spiritus in vinculo pacis „. Ut spiritus unitatem servetis, aut unum spiri-
tum servetis servandae pacis et in vinculo pacis, hortor vos ut solliciti sitis.
Dat tamen rationes quare unitatis spiritus in vinculo solliciti esse debent:
“ unum corpus inquit et unus spiritus „. Quia unum corpus est tota ecclesia et v. 4.
unus spiritus. “ Ita ut et vocati estis in una spe vocationis vestrae „. Et
hoc argumentum est ad unitatem spiritus servandam in vinculo pacis, quod
ita et isti vocati in una spe: non enim diversam spem habent, sed unam
omnes, qui vocati sunt, promissorum Dei. Quae autem promissa sunt, notum est
omnibus.

“ Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, et pater v. 5.
„ omnium, qui supra omnia, et per omnes in omnibus nobis „. Late patet, et 6.
simplex tamen est iste tractatus; unus Dominus, id est Christus; una fides,
utique in Christum, et in Deum; unum baptisma; non enim aliter ab aliis;
neque si aliter ab aliis, baptisma; sed illud baptisma, quod in Deum patrem
et in dominum nostrum Iesum Christum filium et spiritum sanctum datur.
Aliter ergo datum baptisma non est. Ergo unum baptisma, unus Deus: quo-
niam etsi et filius Deus tamen, quia in filio Deus, et pater Deus, unus
Deus. Item quia in Deo filius, unus ergo Deus. Qui Deus? pater, in-
quit, Deus; quia ipse est per omnia, et ipse est in omnibus, et supra
omnes: ergo unus Deus, qui pater est omnium, qui supra omnes, et per
omnes, et in omnibus nobis. Adtendamus autem ordinem diligenter connexum.
Unus Dominus: ab ipso coepit, per quem incipit omnis christianitas, et ingressus
ad liberationem. Cum enim Christum quis cognoverit, tunc sequitur ut in eum
fides sit, et reliqua. Una in Christum fides; deinde consecratio eius. Unum
baptisma; deinde coniunctio. Unus Deus, pater omnium, super omnia, per
omnia, in omnibus. Quatuor posuit: est enim Deus, quia causa: pater omnium,
quia ultra ipsum nihil: supra omnia, quia actio: per omnia, quia unitio et
connexio in omnibus.

“ Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram dona- v. 7.
„ tionis Christi „. Hoc adiecit: hinc enim potest impatientia nasci vel iniu-
ria fieri. Et cum moneat humilitatem et patientiam et cetera, rationem
dat ut unusquisque patiens esse debeat et magnanimus, quia secundum men-
suram donationis Christi unicuique nostrum data est gratia. Cum igitur alia
aliis data sit, neque invidendum est, neque negandum est; nec quod alius
habet, dolendum; nec quod quisque habet, non dandum. Si donatio ergo Chris-
ti est secundum mensuram gratiae unicuique datae (a), omnes invicem nos chari-

(a) Codd. *gratia unicuique data.*

tate accipere debemus, et sufferre magnanimiter et patienter omnia cum
v. 8. mansuetudine cum humilitate. "Propter quod dicit ascendens in altitudinem,
„ captivam duxit captivitatem, et dedit dona hominibus „. Exemplum ad hoc datum est quia dixit secundum mensuram donationis Christi. Probat autem donationes esse Christi, dato exemplo de psalmo LXVII, in quo docet Christum Dominum nostrum Iesum in altitudinem ascendisse, et captivam duxisse captivitatem: idest illam, quae nos captivos fecit, captivitatem captivam fecisse, et illam oppressisse, et sic nobis dona dedisse. Ergo si data nobis dona sunt a Domino nostro, qui mysterio suo captivam captivitatem duxit, ascendit in altitudinem, liberatis nobis, et captiva facta captivitate, dedit dona hominibus: per quem gratiam eius consecuti, diversa ageremus, deifica omnia; sicut postea dicit, ut alii essent apostoli, alii evangelistae, alii prophetae, et reliqua. Haec ergo dona sunt. Cum autem a Christo haec gratia unicuique data sit secundum mensuram donationis eius, nemo alterius debet aut invidere gratiae aut suae; sed omnia paria (a) invicem dare et credere, et universa humiliter et cum mansuetudine et cum patientia et magnanimitate sufferre, conservandae *causa* unitatis in spiritu unitatis, in vinculo pacis; ut et concordiam habeamus, et pacem servemus, nulla discordia perturbante animos nostros.

EXPLICIT VICTORINI COMMENTARIUM

IN EPISTULAM PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS

LIB. I.

INCIPIT LIBER II.

(a) Codd. *patria*.

VICTORINI PHILOSOPHI

IN EPISTULAM PAULI AD EPHESIOS

LIBER SECUNDUS.

Oportet nunc interpretationem, qua nunc utimur, exequi atque complere in his verbis quae Paulus adiungit, et necessario adiungit, quia supra per exemplum docuit, quod ascendens in altitudinem, captivam duxit captivitatem, et dedit dona hominibus. Propter hoc, inquam, exemplum tractat, quoniam qui ascendit utique descendit; quod quidem mysterium late patet, habetque alios in ista explicatione tractatus. Quid sit ascendere, et quemadmodum descenderit in inferiora terrae, et quemadmodum ascenderit super omnes caelos, (quod est vehementius) omni cura atque omni diligentia perspiciendum. Ascendit, inquit, ut impleret omnia. Quid est adventus, et quid est reditus? ut dixi, magnus iste tractatus est; magnusque etiam ille, quomodo implevit omnia, et magis rediens implevit omnia. Ac si complecti velim et enarrare, non sinit operis magnitudo ut in ista parte, qua commentationem simplicem facimus, pars ista ponatur. Arbitror de isto sensu istoque tractatu librum aliquem esse complendum, quem permissu Dei iam aggrediar (1), ut omnia necessaria ad istiusmodi intellegentiam liberi a necessitate interpretationis valeamus implere. Nunc igitur simpliciter admonendi modo ista breviterque dicemus.

" Quod autem ascendit, quid est nisi qui et descendit in inferiora terrae? Positum est in psalmo " ascendens altitudinem „ ex quo verbo capiamus intellegentiam quia is ascendit, qui descendit. Natura etenim rei sic se habet, ut ascendere in caelum non possit nisi qui inde descendit. Hoc circa caelestia: nam circa alia huiusmodi terrena potest aliquis ascendere, qui non descendit: sed in caelum atque in caelos nemo ascendit, nisi qui inde descendit. Sic enim Salvator in evangelio dixit: nisi quis renatus fuerit, non potest regnum Dei tenere. Deinde subiunxit; quoniam quod ex carne nascitur, caro est; quod autem ex spiritu nascitur, spiritus est „. Spiritus autem de supernis est; ergo spiritus ad superna redit. Nam et cum resurrectio fuerit, omnia spiritus erunt; et totus homo spiritus factus, in caelum ascendet, scilicet per spiritum. Ergo necessarium factum est ut qui ascendit CAP. IV. V. 9.

(1) Adnotemus promissum a Victorino opus, quod in editis non comparet.

in caelum, ipse sit qui descendit. Christus ergo, de quo dictum est, quia ascendit in caelum, intellegitur quod descenderit: et si descendit, utique in terrae inferiora descendit; non solum in terram, sed in inferiora terrae. Lectum est enim, quia in infernum descendit Salvator passione illa crucis, ut omnem animam liberaret, et ex omnibus locis redimeret membra sua.

v. 10. " Qui descendit, ipse est qui ascendit ". Repetit ipsum sensum quia se invicem ligat, ut ille qui ascendit, descenderit: et rursus qui descendit, ascenderit. Sed ut superior sensus ostendit, quia cum descendit Dominus noster, in inferiora terrae descendit, rursus adiunxit, quia ipse est, qui ascendit sed ascendit super omnes caelos. Ita nihil vacuum Christo est: siquidem et descendit in inferiora terrae, et ascendit super caelos. Quos caelos? multi tres dicunt; alii plures; verum mihi sententia est, tres esse. Siquidem et ipse Paulus raptum se dicit super tertium caelum. Et sic etiam quidam docent supra terram esse aquas quasi primum caelum: deinde firmamentum ipsum, quod appellatur caelum: deinde rursus alias aquas, tertium caelum (1): de quo tractatu iam multa diximus in praeterito. Verum quid interest? Christus qui ascendit, super omnes caelos ascendit. Illic enim iam aeternitas est, et vita illa incorruptibilis, et omnia ex spiritu viventia. Haec autem alio modo se habebant usque in descensionem Christi: quae omnia, mysterio gesto, post passionem Christi in ascensionem salutem acceperunt, et perfecta sunt. Hoc est enim quod subiungit " ut impleret omnia ", idest perfecta redderet et plena, ut nihil minus esset. Ergo passio illa Christi et resurrectio et ascensio, perfectio est omnium tam in mundo quae salvari possent, quam in aeternis, et super omnes caelos. Quod myaterium plenissime unius libri explicatione tractavimus. Aut numquid (a) hoc intellegimus, ut impleret omnia quae ei mandata sunt ut nihil ibi correxerit, nihil ibi perfectum reddiderit? sed ascendit supra caelos, ut omne mysterium impleret; et descendit, sed ut impleret maiestate scilicet et perfectione et Dei lumine et charitate. Descensus enim eius et ascensus illuminavit universa. Magis autem illuminavit, cum ascendit perfectus et sanctificatus a patre. Omnia sancta facit per reditum suum, et unde redit, et quousque redit.

v. 11. " Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophe- " tas ". Hinc incipit dona varia enumerare, de quibus supra dixit, quod

(a) Codd. *animum quid*.

(1) Notabilis haec Victorini doctrina. Quod autem ait se alibi de hac re scripsisse, intellige commentarium ab eo, ut puto, confectum in epistulam II. ad Corinthios, in qua Paulus dicitur raptus fuisse in tertium caelum.

dedit Deus dona hominibus, nt omnes habeant dona Dei, quod supra tractabat; et nullus alteri invideat. Sunt autem dona haec, apostoli, prophetae, evangelistae, pastores, magistri, ministri; qnos omnes enumerat. In primo tamen apostolos posnit, deinde prophetas. Mirum autem videtur quod cum dictum sit usque ad Christnm prophetas esse, ipse Christus scilicet fecerit et prophetas. Post apostolos posuit prophetas et evangelistas. Quid igitur intellegimus? prophetas non solos illos dici, qui spiritu Dei accepto, de Christo dixernnt et de eius adventu, de quibus recte dictum " usque ad Christum prophetae ": quia cum venit ille, de quo prophetae erant, sine dubio iam quare prophetae sint, causa nulla est. Qnos igitur prophetas intellegimus? quos Christi dono prophetas esse dicit; illos scilicet, qui de Deo tractant, et spiritu pleni divinam exponunt disciplinam. Hoc etiam in superioribus diximus. " Alios vero evangelistas; alios autem pastores et magistros, ad " consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis " Christi ". Loqnendi de lege gratiae genera quinqne sunt; loqui linguis, loqui revelatione, loqui scientia, loqui prophetia, loqui doctrina. Haec plene ad Corinthios in prima. Verum praeter haec, aliud est evangelistam esse, idest quae Christus fecerit narrare, et de Christo adnunciare ipsum colendum esse; hoc est enim evangelistam esse. Ergo fecit Christus dono suo evangelistas: fecit etiam et pastores et magistros, qui regunt ecclesiae populum. Qui administrant, pastores dixit: magistros vero, qui docent. Non enim pastores hic a pascendo, neque ad cibos referendnm, sed ad gubernandum, ut pastores appellant episcopos; et ipse Christus pastor, quod oves aestimatae sunt animae. Magistros vero, nt diximus (quamquam etiam ipsi pastores, magistri pecoris dicantur, quasi praepositi) tamen doctores intellegamus magistros dictos.

Haec tamen omnia dixit, ideo dono Dei constituta ut consummatio sit v. 12.
sanctorum, idest perfectio. Sanctos saepe quid significet, docui, idest qui fidem acceperint et sanctificati spiritu sint. Hii ergo ut consummentur id est perficiantur, dono Christi instituta sunt huiusmodi et mysteria et ministeria, quibus perfectio et consummatio omnium sanctorum. Nam quia apostoli possunt agere et docere et evangelizare, verumtamen possunt et alii haec facere, et apostoli tamen non sunt; ergo separatum est quod apostoli alii sunt, alii prophetae, alii evangelistae, alii duces, atque doctores. Verum his omnibus perfectio fit consummatioque sanctorum, per ea quae ipsi agunt, et per ea quae alii agunt. Nam mysterium, id est quod nos facimus; aedificatio autem corporis Christi, id est quod circa alios facimus. Ergo illa omnia duabus de causis et duobus effectibus (a) instituta sunt per donum Christi,

(a) Codd. *et duo effectus*.

ut praesint mysteriis, ut ipsi agant, ut ministri sint, quod supra; et aedificent corpus Christi, idest ecclesiam, et omnes animas ad fidem confirment: hoc
v. 13. est enim corpus Christi. " Donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agni-
" tionem Christi, in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi ". Pleno mysterio, quod factum sit, et propter quid factum sit, et quid futurum sit (a), exposuit. Quid factum sit, quod descendit et ascendit Christus, et quod ipse dedit apostolos et prophetas et ceteros. Deinde adiunxit propter quam causam " ad consummationem, inquit, sanctorum ". Quid illa consummatio est? quod subiecit, ut perfectis sanctis omnibus in unitatem fidei, et una fides apud omnes sit, et in agnitionem Christi, ut omnes agnoscamus Christum: ibi enim omnis est salus. Deinde quod futurum sit, ut occurramus et concurramus in virum perfectum: perfecta enim anima per fidem et per Christum cognitum, vir perfectus efficitur (b). Sic et propheta David de eadem anima perfecta in primo psalmo posuit: beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. Et beatum inquid (c), et virum nominavit: Et haec est mensura aetatis et plenitudinis Christi; collectis omnibus membris, et viro pleno reddito, in singulis omnis plenitudo redditur Christi.
v. 14. " Ut ultra non simus parvuli fluctuantes ". Cum enim non sumus perfecti, parvuli sumus: et cum parvuli eramus, fluctuabamus: cum autem fide confirmamur, non fluctuamus. Cum cognoscimus Christum, viri efficimur. " Et " iam non parvuli circumferamur omni vento doctrinae, in nequitia homi-" num, in astutia, ad remedium (1) erroris ". Cum enim perfecti non sumus, et in fide labimur et vacillamus et multa nos perturbant; cum per doctrinas plurimas discurrentes, vento intellegendi vario agitamur. Quae doctrina, nequitia est hominum et calliditas et astutia, et quasi quaedam remedia erroris: ut quod sentis, quasi quorumdam sapientium sensu et intellegentia sentire credas; et sit erroris tui remedium intellectus alienus. Quae omnia dimittenda sunt, ut his duabus rebus refecti simus, et virum compleamus, fide scilicet et agnitione Christi. Denique haec veluti duo scilicet fides Christi, idest in Christum, et agnitio Christi, beatum faciunt: qui vir beatus non fluctuat, non circumfertur doctrina, in nequitia hominum. Haec ita tetigit beatus propheta David in eodem primo psalmo: nam beatus, inquit, vir: quem nos dicimus fieri fide et Christi cognitione; qui nescit doctrinas, nescit nequitiam et errores: quos errores doctrinasque sic enumerat David dicendo: qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedit. In cathedra pestilentiae sedere, est docere haereticas di-

(a) Codd. *est*. (b) Codd. *efficiatur*. (c) Ita codd. *inquid*, prisco scripturae more.

(1) Notabilis Victorini lectio; quum in graeco sit *ἐν τῇ κυβείᾳ* vel *κυκτίᾳ*; in vulgato autem latino *ad circumventionem*; quod vocabulum iam sic explicandum videtur ex Victorini magisterio, ut *circumventio erroris*, sit *remedium adversus errorem*.

sciplinas: abire in consilium impiorum, est in nequitia hominum versari: stare in via peccatorum, est in astutia versari ad remedium erroris.

" Veritatem autem facientes in charitate, augeamus in ipsum omnia, v. 15.
" qui est caput Christus ". Exhortatio est, quia vult Ephesios in charitate esse, et omnia secundum veritatem agere, et magis cumulare quae agunt. Hoc est augeamus omnia, sed augeamus omnia in ipsum Christum, ut nihil extra agatur, nisi de confirmanda fide in Christum: qui Christus est, inquit, caput. Cum enim ex capite omnia membra regantur; et omnis ecclesia a Christo regitur; id est omnis anima sancta et fidelis. Ergo caput est Christus,
" ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iuncturam subminis- v. 16.
" trationis, in mensura uniuscuiusque partis, incrementum corporis in aedificatio-
" nem sui in charitate ". Diximus quod caput est, ex quo connexum est omne corpus et compactum. Ergo si Christus caput est et principium et fons et unde omnia reguntur membra, quae sunt in corpore per omnem iuncturam; acute hic accipiendum, ut quomodo membra singula iunctura cohaerentia diversis in administrationibus totius corporis mensuram faciunt; sic et in ecclesia, singula quaeque membra ministeriorum circa sanctificationem mysterii, et circa fidem Christi, iuncturas praestant, et corpus suum in charitate constringunt atque aedificant: ita et membra nostra, veluti naturaliter nexa, atque amore genuino sibi cohaerentia, incrementum corpori praestant suis partibus: sic et omnia ministeria, quae sunt in ecclesia, corpus est (a) Christi, si se invicem in charitate diligant servientia capiti, idest Christo.

" Hoc ergo dico et testificor in Domino, ut non amplius ambuletis, v. 17.
" sicut et gentes ambulant ". Sicuti semper docui, exhortatio duplex est: et quid non faciendum, supra dixit; quid faciendum, nunc subiungit. Quid non faciendum; ne, inquit, ambuletis ut gentes. Hoc, inquit, dico et hoc testor, et testor in Domino, idest adhibeo testimonium Domini, quod moueo. Hic et terror est: exhortationi enim mixtus terror, persuasionem facilem facit. Cum autem dixit, ut non amplius ambuletis, ostendit illos diu ambulasse, et ita ut gentes vixisse. Quo autem modo ut gentes, ipse supponit:
" in vanitate mentis suae; obscurati intellectu, alienati a vita Dei, propter igno-
" rantiam quae est in ipsis, per caecitatem cordis eorum ". Expressit quae sit vi- v. 18.
ta gentium; ut vani sint, inquit, et mente non sapiant, et intellectum suum obscurent (b): *quod est* intellectu suo de Deo nihil cogitare, sensu duci et rebus in mundo. Namque si mundus tenebrae sunt, et de mundo quidquid intellegitur. Denique subiunctum " alienati a vita Dei ", quae vita est Christianis cum Deum et colunt et intellegunt. Hoc dicit " a vita Dei ", quae Deo debetur a nobis. Et subiungit propter intellegentiam: hinc enim alieni a vita Dei sumus, cum Deum igno-

(a) Ita codd. pro *sunt*. (b) Cod. *obscurum*.

ramus : cum autem cognoscimus, vitam Dei agimus, et vitam a Deo mere-
mur illam, quae vere Dei vita est, quam nobis Christus pollicitus est. Haec
autem, inquit, in ipsis per caecitatem cordis eorum : cum eorum cor caecatum
est tenebris, cogitat et versatur in tenebris, et istam mundanam sapientiam
quae tenebrarum sapientia est, aestimat esse sapientiam.
v. 19. Denique huiusmodi intellectum quae res consequatur, ostendit : " qui despe-
" rantes semetipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem omnis immunditiae
" et avaritiae ". De gentibus loquitur, quibus caecatum cor est, et nihil sperant,
idest mortales se et fatentur et probant; neque de aeternitate sua aliquid credunt:
ac propterea vitam mundi, quasi ea frui volentes, et rapiunt, et libidinose vi-
vunt, et cum impudicitia exercentes, ut credunt, voluptatem (a) habendi cupidi,
v. 20. et in usu vivendi ducti omnibus turpissimis voluptatibus. " Vos autem non ita
21. " didicistis Christum; si tamen audistis illum et in illo credidistis ". Con-
tra Ephesios docet non ita vivere ut gentes : quippe qui didicerint Christum :
quia Christus ut immortales nos faceret, egit mysterium, praesto in carne fuit,
docuit ut cognosceremus patrem, et in ipsum fidem haberemus, et est ae-
ternitas nobis viventibus secundum eius mandata. Vos igitur non ita didi-
cistis, ut gentes : quippe quia vos Christum audistis (si tamen audistis illum)
idest intellexistis et credidistis. Hoc est enim quod adiunxit, qui in illum
credidistis : quia, ut diximus et dicimus semper, credere in Christum, im-
mortalitatem consequi est, et vitam aeternam mereri : ipse enim est vita,
ipse lux, ipse aeternitas, ipse qui mortem vincit et vicit, et nobis vicit,
per mysterium quod implevit.
v. 22. " Sicuti est veritas in Iesu; deponite vos secundum priorem conversa-
" tionem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris ".
Ante Christi adventum error omnis et vana sapientia fuit, mundana haec,
aeterna aestimare; secundum carnem vivere; hunc mundi regem, Deum cre-
dere. Hic vetus homo est. Hunc, inquit, deponite, sicut est veritas in
Iesu; quoniam in aliis veritas non est. In Iesu autem veritas : quae Iesus
docuit, ea vera sunt : et hic novus homo, secundum quem vivere debemus.
Vetus ergo ille (b), et prior conversatio deponatur : etenim ille corrumpitur se-
cundum desideria erroris. Totus enim ad corpus conversus corporea aestima-
bat omnia et carnalia. Hinc errores et quasi sapientia mundana, cum omnia
quae in mundo sunt, non secundum spiritum fiant : ante Christi tamen ad-
ventum; nunc autem postea quam nos docuit illa aeterna, sapimus quae spi-
v. 23. ritalia sunt. Hic est, ut dixi, homo novus, qui sic vivit et sic sapit. " Re-
24. " novamini autem spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem, qui se-
" cundum spiritum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis ". Ut dixi, novus
homo est, qui secundum spiritum sapit. Hoc ait : " renovamini spiritu mentis ve-

(a) Codd. *voluptate*. (b) *Homo* scilicet.

strae „. Ita anima melior, pura, integra; mens vero fortior spiritus est (1). Renovamini ergo, inquid, spiritu mentis vestrae; et induite novum hominem, ut iam secundum ipsum vivatis; qui spiritalis est, cum ex spiritu sapit; qui ipse ille homo spiritalis secundum Deum creatus est, idest iuxta Deum: quomodo dictum est, faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Non autem vultum Deus habet aut faciem (2): sed quemadmodum Deus spiritus est, ita et nos secundum Deum creati sumus, ut secundum spiritum sapiamus; idest nihil carnaliter, nihil in mundo. Denique quid est secundum Domini creatum esse hominem, ipse dixit " in sanctitate et iustitia et veritate „: id est ut sit iustus, ut sit sanctus, sit et verus: etenim qui mundanum (a) sapit, secundum carnem sapit: qui secundum carnem sapit, verum non sapit, neque iustum, neque sanctum. Ergo quoniam spiritus sanctificat, spiritus vivificat et iustificat, spiritus qui vere est, et semper est, et magis solus est, ipse est veritas. Haec igitur omnia sic intellegentes, novum hominem induunt, renovati in spiritu mentis suae.

" Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque v. 25.
„ cum proximo suo, quoniam sumus alter alterius membra „. Concludit exhortationem ad omnia superiora, quibus et divisas gratias docebat, *et* omnem hominem tolerare debere alterum socium, et patientem esse cum omni magnanimitate, et sufferentes invicem in charitate. Ergo hic mendacium, inquit, deponite: nemo alterum fallat: loquimini veritatem; et unusquisque cum proximo suo quod verum est agat, faciat, loquatur: nihil per fraudem, nihil per fallaciam. Et qui dixit cum proximo suo, adiunxit quoniam sumus alter alterius membra. Sic et supra unum corpus, et unus spiritus, et item reliqua. Ecclesia enim cum unum corpus sit, et omnes in ecclesia unum corpus faciant, singuli partes sunt ecclesiae. Ergo alterius membrum est, et sic unum corpus efficitur (b), ut ipse dicit, ecclesiae: cuius ecclesiae, idest omnium animarum fidem habentium in Deum, huius inquam caput est Christus. Ergo nos corpus sumus; et corporis singuli membra; ergo alter alterius membra sumus.

" Irascimini autem, et nolite peccare „. Subiungit monita quae multa sunt; v. 26.
sumens tamen ad exemplum (c), quod positum est in psalmo quarto, sumens initium praeceptorum. Verum haec dividit, ut primum moneat ecclesiae hominem idest christianum, quae agenda et quae non agenda: deinde moneat, quae viris agenda et uxoribus invicem; deinde quae patribus et filiis invicem; deinde quae servis et dominis: postque exhortatio est, quae facienda generaliter omnibus. Verum ut se ordo contexerit, ita et nos locis singulis, et monita enume-

(a) Malim *mundum*. (b) Codd. *efficiatur*. (c) Codd. *ab exemplo*.

(1) Iam retro distinxit Victorinus animam a spiritu, secundum suam quandam subtilitatem.

(2) Hunc locum suum commemoravit Victorinus in comm. ad Philip. p. 60.

rabimus, et rationes singulis proprias intellectusque reddemus. Ac primo ecclesiastico viro christiano dat monita haec, ne irascatur; aut si iratus fuerit, ne peccet per iram. Deinde ne diu iram teneat, sed intra diem iram suam finiat. Deinde neque furto vivat et furtis operam det, sed magis manibus operetur ad victum, et inde etiam aliis in necessitate succurrat. Deinde ne malos sermones aliquos proferat, sed magis bonos; et aedificet alterum, et non alterum contristet: ut nulla in animo amaritudo sit: ut nulla ira, nulla indignatio, nullus clamor, nulla blasphemia: ut se invicem benigne ament; sint misericordes; peccata sibi invicem donent, sicuti Deus in Christo donavit nobis peccata; ut diligant se; ut pudici sint; ut ab omnibus mundi, et ab avaritia, et a turpitudine, a turpiloquio, a scurrilitate alieni sint; magis gratias agant: etenim tales mores, idest in vitiis et peccatis positi, regnum Christi non habebunt, neque hereditatem in regno Christi. Deinde monet ne ab aliis per sermones seducantur, idest vel ab haereticis, vel ab inreligiosis, vel ab his quos filios appellat temptationis et diffidentiae; quos terret, quod in illos ventura sit ira Dei. Deinde ne communicemus operibus malis infructuosis: magisque illos obiurgent, qui peccant et malis moribus vivunt, et manifestent eorum peccata; et vivant ut sapientes non ut imprudentes, vino abstineant, multo magis loquantur in spiritu, in psalmis, in hymnis canticis, et magis in corde ista fiant: Domino gratias agant, et agant pro omnibus in nomine Dei et domini nostri Iesu Christi: subiecti sibi sint invicem in timore Christi. Haec sunt omnia praecepta ecclesiastico viro data. Post subiungit quae sint observanda mulieribus, idest viris et uxoribus.

Nunc ad singula revertamur. Irascimini autem, et nolite peccare. Si Deus irascitur, sicuti dictum (1); revelatur enim ira Dei, ira de caelo, in omnem impietatem. Et item in multis locis. Recte ergo et homini datur ira (2), idest ut irascatur: sed peccat in ira, qui non ut corrigat, irascitur; sed ut puniat. Ergo "irascimini, et nolite peccare; sol non occidat super iracundiam vestram". Et modum irae, et tempus ostendit, intra diem conceptam iram debere deponi. Hoc imitantur multi praeceptum, et ponunt inter praecepta sua. Etenim si omnis dies habet curam suam et malitiam, sufficit sibi; de praeterito die nihil addi debet ad alterum (a) diem.

v. 27. Ergo "non occidat supra iracundiam vestram sol; neque locum detis diabolo": si enim manserit ira, invenit ille occasionem ut nos in peccata ducat, et faciamus aliquid non faciendum; quod est diaboli voluntate peccare. Ita os-

(a) Codd. *aeternum.*

(1) Ad Rom. I. 18.

(2) Legesis opusculum Lactantii de ira Dei.

tenditur ex hoc praecepto in nostra potestate esse, et irasci, et non irasci; et diabolo iracundiam immittere, sed occasionem habere ut cum nos irascimur aliquid nos faciat (1). Hoc in omnibus affectibus animae cogitandum, et in omni actu diaboli, nihil illum posse circa nos, nisi cum ipsi per nos ei occasionem damus. Ita et domini sumus nostrae voluntatis, et merita de bonis bona habemus, et poenas de malis actibus, quia nostro vitio fit diabolo occasio (2).

" Qui furabatur iam non furetur ". Non omnino peccare, peccatum v. 28.
est (3), sed in peccato perseverare: datur enim paenitentiae locus, datur correctioni. Ergo qui furabatur, iam non furetur. Non autem hoc ad hoc solum peccatum accipere debemus, sed ad omnia; ut qui in quocumque peccabat, iam non peccet. Omne enim peccatum cum committitur occulte, furtum est: sed cum sciat Deus omne quod geritur, non est peccandum, ut furari nos credamus peccata nostra; quippe cum omnia manifesta sint. " Magis autem laboret operando manibus suis ". Ex hoc intellegi licet, vere de simplici supra dixisse, ut nemo iam furetur, quando adiunxit " magis autem laboret operando manibus suis ". Qui enim laborat operando manibus, habet unde vivat: non ergo furetur. Animadvertamus praeterea quia simplex dictum est, cum manibus operantis laboramus; reliqua ex arte, ex ingenio, vel oratione, vel quolibet alio modo. Ubi non opera est manuum, magis furta sint, quam victus labore quaesitus; quod bonum est, ut habeat communicare necessitatem habenti; ut ex operibus per manus suas consequatur quod ipse habeat, et communicet ei qui habeat necessitatem; atque de suis operibus quod commodi consecutus fuerit, largiatur.

" Omnis sermo malus de ore vestro non procedat ". Et hoc praeceptum de eo v. 29.
est, quod non faciendum est. Monui autem, duo esse genera praeceptorum quid faciendum: nemo, inquit, proferat verbum ex malitia. Hinc enim magnum peccatum; sicuti dictum (4), non quod in os intrat, sed quod de ore exit, plurimum nocet. " Sed siquis bonus ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus ". Ut
ille sermo exeat, qui est bonus. Qui est autem bonus sermo? ad aedificatio- v. 30.
nem fidei. Tunc enim audienti gratiam dabit, cum id quod loquitur, aedificat fidem. " Et nolite contristare spiritum sanctum Dei ": vel vestrum, qui est in vobis, vel qui est in altero; qui contristabitur malo sermone vestro. " Nolite, inquit, contristare spiritum sanctum Dei, in quo signati estis ": in quo spiritu vos utique consignati estis signatione per spiritum sanctum: et ipsum nolite contristare, vel in vobis, cum malum sermonem dicitis, vel in audientibus. " In die redemptionis ". Ordo: consignati estis in die re-

(1) Ita legitur in codd.

(2) Insignis Victorini doctrina de humana libertate in diaboli tentationibus.

(3) Idest peccatum sine venia, peccatum quod reum perpetuum constituit hominem.

(4) Matth. XV. 11.

demptionis : per ipsum enim redemptio vestra facta est ; quae redemptio
certum diem habet , scilicet Dei iudicii. Signati enim sumus in spiritu sanc-
to , in die quo redimimur ac liberamur.
v. 31. " Omnis enim amaritudo et indignatio et clamor et blaspemia auferatur a
„ vobis cum omni malitia „. Conclusit breviter quinque ; amaritudinem , iram , in-
dignationem , clamorem , blasphemiam. Quamquam et subiunxerit genus " cum
omni malitia „. Etenim amaritudo est et in invidendo , et in male loquendo ,
et in ceteris actionibus. Et item ira , animi motus est cum ulciscendi libidine
atque puniendi. Indignatio est motus animi fervens et elatus ultra meritum.
Clamor autem vox aliquo furore prolata. Blasphemia iam Deum laedens est in
Deum emissa vel vox vel scelerata cogitatio. Haec , inquit , omnia auferan-
tur a vobis : pro eo quod est , a vobis auferte : sed ita est et ipse sensus ,
auferatur a vobis : quod vere dixit " cum omni malitia „: quia fieri potest ,
quod quaedam sine malitia fiant , ut ignorantes in blasphemia simus , ignorantes
clamemus , indignemur sine malitia. Haec omnia auferantur " cum omni mali-
v. 32. tia „. Sic enim , ut supra locuti sumus , irascimini , sed nolite peccare. " Estote
„ autem invicem benigni „. Illa superiora , ut dixi , non facienda ; haec quae fa-
cienda : ut invicem benigni sitis ; non unus in alterum , sed singuli in singulos ,
ita omnes in omnes. " Et misericordes , donantes vobis invicem „. Et in superio-
ribus invicem posuit , estote invicem benigni. Dixit etiam donantes vobis invicem ;
unde et misericordes invicem audire debemus ; donantes autem scilicet pec-
cata. Denique de peccatis hoc dictum esse ex eo declarat , quod subiunctum est
" sicut et Deus in Christo donavit vobis „; utique peccata : in Christo autem ,
ut frequenter diximus , quia pro nobis Christus mortuus est : ergo in Chri-
sto donata sunt peccata nobis. Mysterium enim illud , ut frequenter diximus ,
pro peccatis nostris est : quia nos peccata vincere non poteramus , venit Do-
minus noster , qui peccatum vinceret , et sic peccata nostra nobis donaret ,
cum in ipsum credentes a peccatis liberamur.

CAP. VI. " Estote ergo imitatores Dei , sicut filii Dei charissimi „. In hoc uti-
v. 1. que imitatores Dei , cum et vos peccata vestra invicem vobis donatis , ut
Deus donavit in Christo nobis nostra peccata. Vivite ergo imitatores Dei , et
sic vivite , ut filii Dei et filii charissimi. Etenim siquidem pro vobis fi-
lio suo non pepercit , et pro peccatis vestris eum peccato dedit , ut pecca-
v. 2. tum vinceret ; sicuti mysterium intellegitur. " Et ambulate in dilectione „.
Magnum praeceptum et utique retinendum , omnia enim concludit ; et suffi-
cit charitas , in qua lex tota est ; et totum mysterium christianitatis , dilec-
tio et charitas. " Sicut et Christus dilexit vos „. Hoc est quod supra dictum
" imitatores Dei „ ut et vos invicem diligatis vos , sicut et Christus dile-

xit vos. Quid est autem " dilexit et tradidit semetipsum pro vobis ,,? Eadem substantia, unum (a) et voluntate. Et item ego et pater unum sumus. Hic tradidit semetipsum pro vobis; idest pro alio, filio suo non pepercit; ut hoc modo etiam nos invicem pro vobis nostra demus; et usque ad hoc, idest iuxta passionem pro altero, invicem diligamus. " Et semetipsum tra- ,, didit pro vobis oblationem et hostiam Deo in odore flagrantiae ,,. Obtulit se Deo, ut spiritus et hostia per hoc mysterium fierent omnia. Hic est enim odor bonae flagrantiae; cuius substautiam spiritus, odorem bonae flagrantiae esse dixit: de qua re est liber certus hoc exponens quid spiritus sit, et quam intellegentiam habeat, ut substantia eius possit intelligi (1).

" Impudicitia autem et omnis immunditia et avaritia nec nominetur inter vos v. 3.
sicut decet sanctos ,,. Haec quoque praecepta sunt de his quae non sunt facienda,
ut absit impudicitia, immunditia, avaritia; quae tria in tantum excludenda ab
animis sunt, ut nec vocabulum aut mentionem inter se habeant, maxime qui sancti sunt. Etenim ista et nominare peccatum est; quanto magis vel habere vel admittere? Hoc enim sanctorum exigit nomen et mens et conscientia, ut et lingua
pura sit. Nam si moribus qui (b) purus nominat vitia, habet tamen peccatum, cum
in eo quod loquitur, ostendit ipsa vitia se nosse. " Aut turpitudo, aut stultiloquium, v. 4.
,, aut scurrilitas ,,. Subiungit etiam alia tria, quae a superioribus distant. Namque impudicitia longe aliud quam immunditia. Ubi pudor nullus, est impudicitia; non continuo turpitudo: turpitudo enim est facinus atque peccatum; impudicitia vero, cum pudor deest. Item immunditia, quae potest esse et in voce, et in vita, et in moribus. Iamvero avaritia cupiditas est habendi. Longe igitur *distant* haec tria, quae sequuntur, turpitudo, stultiloquium, etiam vane loqui. Licet cum non obsit, loqueris; tamen si stultum sit, nec sapiat nec prosit, sanctis alienum est. Itaque scurrilitas iocosa oratio, et alterum laedens ioci causa, ac propterea contumeliosa. " Quae ad rem non pertinet ,,. Potest enim et scurrilitas increpationis poni modo ex stultiloquio. Sed si ad rem pertineant, admittenda sunt ista. Illa peccata sunt si fiant, cum ad rem non pertineant. Nam si vel moneant vel corrigant, ad rem cum pertinent, complenda sunt. " Sed magis gratiarum actio ,,. Dictis quae esse debeant, subiungit, quid magis esse debeat, idest istud " gratias agamus ,,: non dubium quin Deo; quamquam et hominibus; et ideo pure positum.

" Hoc enim scitote quod omnis impudicus aut immundus aut avarus quod v. 5.
,, est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei ,,.
Cum tria supradicta posuisset, tria subiunxisset, praeceptum hoc ita constrin-

(a) Codd. *utrum*. (b) Ita codd. cum tmesi pro *siqui*, vel *siquis*.

(1) Notemus opus a Victorino heic nominatum, vel suum vel alienum, de substantia spiritus.

git, ut doceat tria superiora gravissima esse. Quippe et cum ita sit locutus, ut illa tria nec nominentur inter sanctos. Ergo gravia. Quam (a) gravia? scitote, inquit, quod haec, nempe impudicitia, immunditia, avaritia, non habent hereditatem in regno Christi et Dei. Avaritiam autem idololatriam dixit, sive quia qui avarus est, servit idolis; credens sibi ab ipsis praestari quae in mundo sunt, in quo (b) avarus est. Etenim Deus, cum ea praestet quae in futuro sunt; qui avarus est, utique de praesenti vita avarus est; et propterea servit idolis. An ideo dictum, quod avaritia idolorum est servitus? quia cum unus sit Deus, avaritiae est multos colere, et alios adorare, et aliis servire velle. Hic igitur non habet hereditatem in regno Christi et Dei. Christus enim regnum habet in caelis: et qui sequitur Christum, habebit hereditatem in regno Christi. Regnum Christi, Dei regnum est. Nec in Dei ergo regno habet hereditatem, qui idolis servit.

v. 6. " Nemo vos seducat vanis sermonibus. Propter haec enim venit ira „ Dei in filios diffidentiae „. Et hoc quoque inter praecepta est, de quibus dixi vobis, quae non sint facienda. Multi enim sermonibus suis et mundi utilitatem suadent, et idolorum culturam, idest habendi cupiditatem. Verum hii vani sermones sunt. Quod autem dixit " propter haec „ enim venit ira Dei „ propter illud scilicet quod huiusmodi homines in regno Christi et Dei hereditatem non habent. Propter haec, inquit, habent etiam poenam, ut et bonis aeternae vitae careant, et in ipsos ira veniat. Quos illos (c) filios dixit diffidentiae? Multi enim vanum putantes esse (d), quod promittuntur regna in caelo; ut dicant, quis hominum ascendit in caelum? Diffidunt ergo et non credunt. Ergo in filios diffidentiae venit ira Dei. Diffidentia autem est ille diabolus, cui serviunt illi qui diffidunt, et idcirco filii
v. 7. eius sunt. " Nolite ergo effici participes eorum „. Cum generaliter supra tractaret, redit ad praeceptum, et ad Ephesios, ut omni genere ab huiusmodi hominibus a-
v. 8. lieni sint, neque participent cum his. " Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem „ lux in Domino „. Ergo ut omni genere se separent a filiis diffidentiae, dicit quid fuerint antea cum gentiliter viverent. " Tenebrae, inquit, eratis „. Qui autem sequitur Christum, lux est: lucem enim accipit quicumque in Christo baptizatus fuerit. " Sicut filii lucis ambulate „. Ergo quoniam lux estis in Domino (non enim lux estis, sed in Domino lux estis); filii ergo et vos lucis cum estis, ita vivite, sicut vivere debent qui filii sunt lucis. Quid autem est vivere quasi filium lucis,
v. 9. ipse supponit: " nam fructus lucis in omni bonitate et iustitia et veritate est „. Hoc est enim, et lucem esse, et filium lucis esse, bonitate praestare, praestare iustitia, praestare etiam veritate. Haec tria ipsa sunt lux: nam contra sunt tenebrae malitia, iniustitia, falsitas: quae omnia diabolo conve-

(a) Codd. *quod* pro *quam*. (b) Codd. *quae immundos in quae avarus* etc. (c) Ita codd. (d) Codd. *se*.

niunt: at vero haec lucis sunt, quia lux est Christus. Ergo et bonitas et iustitia et veritas. His ergo moribus vivite.

" Probate autem quid sit quod placeat Deo; et nolite communicare ope- v. 10.
" ribus infructuosis tenebrarum ". Dixi quod per eadem praecepta se conver- 11.
tit, quae sequenda, et quae non sequenda; ut in bonitate vivatur et in iustitia et in veritate. Item et hoc; ea, inquit, probate quae Deo placeant. Deinde subiunxit, quae non sequenda: nolite, inquit, communicare operibus infructuosis tenebrarum; *quae* sunt avaritia, impudicitia, et cetera huiusmodi, et idololatria: quae opera fructus non revocant: nihil enim consequitur, qui haec adpetit; et idcirco fructus non habent; et ideo tenebrae sunt; quia nihil lucis, nihil fructus, ostendunt. " Magis autem et obiurgate ". Ut non solum nos a malis moribus separemus, nec communicemus operibus tenebrarum infructuosis; sed etiam et obiurgemus et accusemus easdem operas, hoc est eos homines qui ita vivunt. " Nam quae in occulto fiunt ab his, v. 12.
" turpe est etiam dicere ". Prope manifeste dixit quae ab his fiunt, quando ostendit turpe esse illa dicere. Ergo nolite participare: ergo magis obiurgate.
" Omnia autem quae obiurgantur, a lumine manifestantur ". Quia praeceptum v. 13.
dedit ut et obiurgent male facientes, adiecit quantum sit munus obiurgatio: quoniam peccata illa in occulto, quasi lumine manifestantur cum obiurgantur. Is enim qui obiurgat, ostendit quantum malum sit illud quod obiurgat: et dum ostendit, quasi illuminat malum: quod cum intellexerit ille qui admittit, discutit tenebras et ad lumen accedit. " Omne enim quod manifestatur, lumen est ". Ostendit ipse, quod exposuimus. Intellectum enim quodcumque est, et manifestatur, et lux est, et videtur, et apertum est. " Propter quod dicit: surge a mortuis, v. 14.
" et continges Christum ". Dedit exemplum quemadmodum qui obiurgatur in peccatis suis, lumen accipiat et intellegat se peccare: et cum intellegit se peccare, illuminatur, idest a mortuis resurgit; idest tenebras dimittit, et contingit Christum; idest lumen accipit, et incipit iam et peccata vitare, et spem habere aeternae vitae.

" Videte (a) ergo quomodo caute ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapien- v. 15.
tes ". Uno praecepto utrumque conclusit; monens quemadmodum ambulent: non, ut insipientes, sed ut sapientes; sapientia scilicet illa quae de Deo est, non inquit, illa quae mundi est. " Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt ". Om- v. 16.
nes isti, qui in mundo dies sunt, mali sunt: mali enim, quod in ipsis est, nobis operantur: et omne quod bonum est, de futuro est. Hoc, inquit, tempus redimamus; idest nostra virtute, patientia, obsequio, tempus nostrum faciamus esse, et velut emamus illud laboribus atque patientia nostra. Tempus hoc, quod adversus nos est, nostrum sit. Hoc est redimentes tempus. Ideo nolite effici im- v. 17.

(a) Codd. vide.

prudentes, sed intellegentes „. Eadem rursus admonitione monemur ad intellegentiam mundi et mundanam. In quo eramus (a) imprudentes; sed simus (b) inquit, intellegentes. Quid autem sit intellegentiam esse, sic subiunxit: " quae sit „ voluntas Domini „. Ut hoc intellegamus quid Dominus voluerit, quid velit; idest nos cum integritate et iustitia et fide vivere, et in eo spem collocatam habere, nihilque aliud nisi de Deo cogitare. Haec, inquit, voluntas est Domini.

v. 18. " Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria „. Et hoc est de non faciendis, ut plurimo vino utamur, quod inde multa vitia. Deinde subiungit quid agendum: " sed implemini spiritu, loquentes vobis invicem „. Magnum hoc praeceptum: etenim illa omnia in nostra sunt voluntate et in nostro labore, non inebriari vino, non ambulare insipienter, tum quae supra dicta sunt. Hoc vero ex Dei voluntate tantum intellegeretur, nisi hic admoneret nostrae voluntatis esse impleri spiritu. Sic enim ab omnibus vitiis peccatisque purgamus animam, si spiritu impleamur, ut nos nobis spiritum faciamus,
v. 19. et impleamur spiritu (c). " Loquentes vobis invicem in psalmis et hymnis et „ canticis spiritalibus „. Ut sibi invicem loquantur nihil aliud quam psalmos, quam hymnos, quam cantica (d). Quae sit istorum differentia, certo loco dicemus: omnia tamen Dei laude sonant, et in Deum spem homini habendam esse pronunciant. Haec enim vere, si ita sint, spiritalia erunt. Haec igitur cantemus, et cantemus in cordibus; ut ipse subiungit, cantantes et
v. 20. psallentes. " Gratias agentes semper pro omnibus, in nomine domini nostri Iesu „ Christi, patri et Deo „. Cantantes (e), quae voce proferuntur: psallentes, idest percutientes et moventes vel citharam vel cetera organa: quae et propheta David ponit, in chordis et in cymbalis. Sed haec, inquit, in cordibus vestris agentes gratias, et semper agentes, et agentes pro omnibus: non enim tantum pro nobis, sed etiam pro aliis, quos correctos videmus. Et agamus gratias cui? patri et Deo, sed patri et Deo in nomine Domini agamus gratias. Tunc enim gratias recte agimus, si non nostro nomine, sed in nomine Christi Deo gratias agimus. Necesse est enim, et de hoc ipso quod nos liberati sumus, et de eo quod spiritum recipimus, agamus gratias Deo: sed tunc recte, si in nomine Christi agimus Deo gratias.

v. 21. " Subiecti invicem in timore Christi „. Invicem, idest alter pro altero: " in timore Christi „ in eo quod timemus Christum: ut dictum timor Domini
v. 22. initium sensus (1). " Mulieres viris suis subditae sint sicut Domino „. Etiam praecepta dantur mulieribus, quid eas oporteat facere et quomodo. Nam quid eas opor-

(a) Codd. *erimus*. (b) Codd. *sumus*. (c) Codd. *in spiritu*; sed paulo ante *spiritu*. (d) Codd. *canticos*. (e) Ante *cantantes* est in codd. *ut haec omnia*.

(1) Psal. CX. 10.

teat facere, dixit " viris suis subditae sint „. Quomodo " sicut Domino „ vel sicut Christo : ut ita sint illis viri, quasi earum Dominus. Deuique ita esse, rationem reddit " quoniam vir caput est uxoris, sicut et Christus caput est v. 23.
„ ecclesiae : ipse salvator corporis „. Sic etiam vir caput est uxoris. " Et ut v. 24.
„ ecclesia subdita est Christo; ita et mulieres subditae in omnibus „, modestae ac moderatae in omnibus. " Viri diligite uxores vestras, sicut et Chri- v. 25.
„ stus dilexit ecclesiam, et semet ipsum tradidit pro illa, ut eam santifica- 26.
„ ret mundans in lavacro aquae in verbo (1) „. Transiit ad viros, ut pari modo praeciperet viris quid agendum cum uxoribus. Diligite, inquit, uxores vestras. Reddit rationem de eodem exemplo; sicut, inquit, Christus dilexit ecclesiam. Etenim caput est mulieris vir, et caput est ecclesiae Christus : et sicut Christus tradidit semetipsum pro ecclesia ut eam santificaret, sic et hic vir pro illa omnia patienter sustinere debet, ut eam santificet. Perseverat tamen quid praestiterit Christus ostendere, quod semetipsum tradidit, ut mundaret in lavacro aquae et in verbo ecclesiam. Utique accipiamus ecclesiam, omnem fidelem, et omnem qui baptisma accepit : in fide adsumitur scilicet et lavacro aquae et invocatione verbi. Haec ad virum circa uxorem quemadmodum revocanda sint, parum clarum est : potuit tamen videri id quod ad similitudinem dabat in parte superiore convenire, hac parte circa mysterii narrationem esse completum. Verumtamen etiam hoc quoque si revocemus ad viri patientiam, ut se tradat pro muliere, et omnia eius ferat patiaturque etiam passiones tolerans, illa mundabitur lavacro et verbo; idest habebit apud Dominum purificationem; cum illam puram reddit, et patientia idoneam facit ut lavacro et verbo santificetur.

" Ut praeberet ipse sibi gloriosam ecclesiam „. Pro ecclesia, inquit, se de- v. 27.
dit Christus, ut gloriosam sibi faceret ecclesiam suam; etiam puram, et sine macula et sine ruga: haec enim afferunt deformitatem et maculam et rugam; quibus cum caret corpus, viget, floret, decorum est. Sed praeter haec adiecit " aut aliquid eiusmodi „ idest siquid tale etiam est ut nomen habeat; " sed ut sit sancta et immaculata „. Hoc egit Christus ut sit ecclesia et sancta et immaculata. Ita sancta in eo, idest quod lavacro aquae et verbo mundatur : immaculata, quod sine macula est et sine ruga. " Ita et viri debent diligere v. 28.
„ uxores suas sicut suum corpus „. Paria praecepta etiam viro dantur, ut uxores suas diligant; ut suum, inquit, corpus. Sic enim et historia generationis ostendit, quod de viri costa femina effecta. Ergo sic uxorem diligat, quasi suum corpus." Qui uxorem suam diligit, se ipsum diligit „. Eadem repetit : si enim ex corpore nostro uxor est, qui uxorem suam diligit, se ipsum diligit. Et sic postea subiungit exemplum : et erunt duo in carne una. " Nemo enim v. 29.

(1) Deest *vitae* apud Victorinum heic et infra.

umquam suam carnem odit, sed nutrit et fovet illam „. Confirmat, quod secundum naturam est hic amor, ut carnem nostram diligamus. Si autem caro nostra femina est, et prima femina de carne viri, et sic femina ut eadem uxor ipsius fuerit, cum nemo suam carnem oderit, sed magis nutriat et foveat; debet ergo et uxorem sic diligere, ut suam carnem, sicut et Christus ecclesiam. Et circa virum eadem praecepta sunt, quae circa uxorem. Sic enim data religio est atque formido, ut uxor viro serviat, quoniam vir uxoris caput est, ut ecclesiae Christus: ita nunc et viro hoc praeceptum datur, ut uxorem suam diligat, quemadmodum Christus ecclesiam.

v. 30. " Quoniam membra sumus corporis eius „. Et supra ita dictum quod ecclesia omnes sunt sancti fideles, quae membra sunt Christi, et fit unum corpus Christi ecclesia, cui caput est Christus. " De carne ipsius, et de ossibus eius „. Membra sumus, inquit, omnes de ipsius carne et de eius ossibus. Non ita hic accipiendum tamquam huius carnis, quam induit et in qua apparuit, nos partem habeamus (a), et de eius ossibus, quae ossa fuerunt carnis eius, in qua Christus apparuit: sed accipiamus deitatem totam eiusdem, quae est in spiritu, ubi in omnibus supra caelum et in caelestibus potentiam deitatis suae habet, circa spiritum, circa mentem, quam *νοῦν* Graeci dicunt, et circa animam. Hic igitur quoniam et nos haec eadem habemus, accipiendum ita est, quod membra sumus Christi, idest in substantia spiritali; et de carne eius, idest de anima; et de ossibus, idest dico quod *νοῦς* dicitur graece. Omnia enim ista virtute Dei in superioribus spiritus sunt; sicut et idem Paulus dicit in epistula ad Thesalonicenses prima (1): ipse enim Deus pacis sanctificet vos per omnia; ut (b) integer spiritus vester et anima et corpus servetur.

v. 31. " Propter hoc relinquet (c) homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori
„ suae, et erunt duo in carne una „. Hoc exemplum de genesi est, quo probatur
tantam esse debere charitatem, vel esse hominem ita charam habentem (2) uxorem
ut et patrem et matrem derelinquat, et haereat uxori, et sint duo in una carne.
Multis modis docet coniunctum virum uxori; et ponit ita esse debere, ut et vir
uxorem diligeret (d) et uxor virum. Hoc ita, ut res est simpliciter, sic et a no-
bis dictum et a Paulo: verumtamen in quo (e) subiunctum est, ostendit altius pa-
v. 32. tere istam sententiam: adiungit enim " mysterium hoc magnum est: ego autem di-
„ co in Christo et in ecclesia „. Ultra quam simplicitas ipsa indicabat (f), esse ali-
quid Paulus ostendit, quando ait " mysterium hoc magnum est „ et tamen non appa-
ruit quid intellegi vellet: tantummodo aliam interpretationem ipse subiecit, ut
vir et uxor, hic (g) accipiatur interim Christus et ecclesia. Sed quoniam magnum

(a) Codd. *habere*. (b) Codd. *et*. (c) Codd. *relinquit*. (d) Codd. *liberet*. (e) Ita pro *in eo quod*. (f) Codd. *indicabit*. (g) Codd. *hoc* pro *heic*.

(1) Cap. V. 23.

(2) Notemus hellenismum ab *εἶναι ἔχοντα*.

mysterium dixit, altius intelligendnm. Quid igitur nos suspicamnr? Ego arbi-
tror accipi istud, ut vir et uxor sint sibi invicem iuncti spiritus et ani-
ma. Hoc enim Adam et Eva; ut spiritus sit Christus, ecclesia sit anima.
Sed hoc interpretatus est Paulus de ecclesia et de Christo intellegi debe-
re, dummodo id ipsum spiritus sit et anima. Sed hoc facilius et quod ad
popnlum bene perveniret. Ego, inquit, dico iu Christo et in ecclesia: non autem
dixit, Christus et ecclesia, sed iu Christo et in ecclesia. Nam et Christus
in membris suis ecclesiam habet, et ecclesia: in suis membris caput habet
Christum. Ergo iu Christo ecclesia; in qualibet una carne duo sint. " Verum- v. 33.
„ tamen et vos singuli unusquisque uxorem suam diligat ut se „. Licet gene-
raliter supra viris praecepta dederit de uxoribus, et mulieribus de viris;
nunc specialiter ad Ephesios eadem praecepta convertit " et vos, inquit „. Hoc
ideo qnia per figuram exposuerat dictum esse mysterinm magnum, qnod in
una carne ambo essent et uxor et vir. Et hoc intellegi voluit de ecclesia
et de Christo. Ideo addidit " verumtamen „ ut, licet illud in veritate, hoc intel-
legi voluerit Christum et ecclesiam, ut in uno sint corpore; tamen, et vos
hoc ipsnm observate et imitamini, nt unusquisqne uxorem suam diligat. Et
item subiungit de uxoribus " mulier autem ut timeat virum „. Hic et amor est in
timore, et servatus affectus est cum honore, ut viri uxores diligant, mulieres
viros timeant.

Item transit ad personas alias filiorum et parentum. Postea adiunctu- CAP. VI.
rus servorum * * * (1) et doleant quantum praestent quemadmodum tamen V. 1.
magis implicent animum quam resolvant et intra mundnm alligent, plenis ra-
tionibus exposui tradidi docui illic (2), ostendens usque ad caelum (a) nequitiam
spiritalem mundanae potentiae maxime operari, cum miseris animis quod fiant
quasi quaedam nomina pollicetur (b). " Propter hoc accipite arma fidei ut possi- V. 11.
„ tis resistere in die malo „. His omnibus supra dictis cum insint magnae dif-
ficultates, et adversus rectores huius mundi et tenebrarum harum; et, quod est
maius, adversum spiritalia nequitiae in caelis; his, inquam, omnibus resistere
quoniam magnae est virtutis, subiiciendum fuit, qno id fieri posset " accipite,
inquit, arma fidei „. Sola enim fides in Christo munit nos, uti non valeat cir-
ca nos istarum potestatum mundi ulla temptatio. Ita illud quod difficile vi-
debatur resistere, facile factum est, si in potestate est unde resistamus: est
autem in potestate; quippe fidem in Christum habere, et plenam fidem ha-
bere, nullus labor est, nulla est difficultas, animi tantum voluntas est commo-

(a) Ita codd. (b) Ita codd. Videtur autem oratio abrupta aut permutata.

(1) Hoc in loco lacunam esse, nullus dubito; quamquam in codice nullum fit indicium; id quod etiam alibi observavimus.

(2) Divinandus locus est.

data (a) et credula. Ergo fit facile resistere his tot malis, si fidem habeamus. Sola sufficit, sola obsistit, sola munit; sed fides plena. Quamquam etiam ipse dixit: si ut granum sinapi, habeamus fidei granum, possumus et montibus imperare. Ergo fides sincera et pura, fides inquam in Christum, et fides in Deum, adversum tot illas potestates nobis arma praestabit. Sumite nunc, inquit, arma fidei, ut possitis resistere. Quando resistere? cum temptatio advenerit, cum aliquid vos temptare coeperit. Hoc est quod ait " in die malo ". Malus autem dies est cum temptamur.

v. 14. " Et omnibus effectis (b) stare; succincti lumbos vestros in veri-
tate ". Scit se supra multa monuisse facienda; vel per singulas perso-
nas, ut dominis et servis, maritis et uxoribus, patribus et filiis; vel
per ipsa quae agenda sunt, vel quae non agenda, ut nolite inebriari,
et agite omnia in nomine Domini, et cetera supra dicta. Idcirco ait " et om-
" nibus effectis " quae supra mandavi et praecepi; state, inquit, succincti lum-
bos vestros, idest parati et instructi. Omnis enim conatus aut ad lumbos, si la-
bor fuerit, cadit; aut ut labor sit et conatus, ex lumbis nostris (c) est. In-
de enim omnis virtus, et omnis materia ad sanguinem; hinc enerves, elumbes
dicimus. Ergo ut fortitudo se praeparet et corporis et animi, " succincti lum-
bos, ait. State, inquit, in veritate: hoc enim, quod vos monemus, veritas est:
reliqua autem in mundo, falsa sunt, quae de mundi sapientia docentur ac dispu-
tantur. " Et induti lorica iustitiae ". Adiungit aliud praeceptum, praeter fidem,
ut iustitiam servemus. Quamquam illud, quod supra dictum est, idest fides in
Christum (d) caput est omnium: etenim iustitia non tantum valet quantum fi-
des; etenim iustus ex fide vivit; tamen quia est et hic affectus implen-
dus ut iustissimus; tunc enim fides nobis proderit, et tunc vera erit fi-
des, si iustissimus; et iustitia proderit, si accedat fides. Ergo adiunxit
post fidem " induite loricam iustitiae ". Supra arma, dixit, fidei induite
loricam iustitiae: quoniam in armis tam illud intellegitur quod munit, quam
etiam quod resistit et adversarium superat: in lorica autem nihil aliud sit
quam ut muniamur; fides autem et resistit: et ideo dixit arma fidei. Quo-
modo autem resistit fides? scilicet si cum temptare hostis coeperit, non se-
quamur, et fide custodita in Deum atque in dominum Christum, a sententia
non moveamur. Resistite ergo, ut resistit qui habet tela, gladios. Ergo
arma, inquit, induite fidei, ut resistatis. At contra, iustitia tantummodo in
factis est; non adversario resistit, sed ipsa se praestat bonam clemen-
tem. Ergo lorica, inquit, iustitiae; qua bonum sectatus, et bonam mentem
v. 15. et bonum cor ostendit.
" Et calciati pedes in praeparatione evangelii pacis " quoniam evan-

(a) Ita codd. (b) Ita codd. (c) Codd. *vestris*. (d) Codd. *ipsum*, pro *in Christum*.

gelium fertur, et per gentes praedicatur. Ubicumqne ergo praedicatur, audiendum est. Ut antem audiamus, eundum properandum festinandum. Ergo "calciati, inquit, pedes in praeparatione evangelii". Cuius evangelii? pacis, inquit: quoniam evangelium qui audit et qui in evangelio paratus est, Domini fit, Christum credit, promissa accipit, fiduciam gerit, cum nullo hostis est. Ergo pacis evangelium; idest pacis, quae(a) est animis. Hoc ergo ut capiamus, calciati pedes esse debemus, idest parati excurrere circumvolare audire. His ergo omnibus quid efficitur? facile resistemus potestatibus rectoribus spiritali- v. 16.
bus nequitiae. "In omnibus, accepto scuto fidei". Redit ad illam summam, quae concludit omnia, quae implet universa: aliter enim fortiter repugnare resistere tot illis potestatibus non valemus, nisi muniti scuto, ut omnes ictus atque impetus universarum potestatum munimento fidei repellamus.

Denique sic subiunxit: "in quo possitis omnes sagittas nequissimi igneas restinguere". Sagittas frequentissime et in evangelio, et in Paulo, et in prophetis, et in David positas legimus; quas intellegimus disputationes et verba et tractatus esse; sed nequissimi sagittas, idest male suadentes male vulnerantes intellegentiam animam spiritusque nostros: ideo igneas dixit perurentes, quas omnes extinguit fidei scutum, idest ipsa fides, ut apud se nihil valeant. Cum enim adest fides animis, ille ignis, qui per linguam mittitur, persuadens maligna omnia mundana, extinguetur et intepescet. Nam omnis illa persuasio maligni, quoniam carnaliter loquitur et carnaliter insinuat, per sanguinem valet: idcirco excitat ipsum sanguinem per novas intellegentias: excitatus autem sanguis igneus fit. Fiunt ergo illae sagittae igneae, quas fides comprimit et extinguit, quia spiritaliter omnia accipit fides. Spiritus autem lumen est, non ignis. Hinc neque spiritus, dum lumen imitatur, ignis est: ignis autem omnis nocet. Ergo neque spiritus nocet: verum dum in Christum est fides, a lumine in Christo accipit lumen: sic lumen fidei ignem vincit, quia ignis circa carnem valet et operatur, et ipse mundanus est, et de materie materia est. Non valet autem circa lumen aeternum Dei Iesu Christi. Sic lumine illo hic ignis extinguitur: quem ignem dixi maxime concitari sermonibus; qui sermones, quia excurrunt et
volant, sagittae sunt nominatae. "Et galeam salutis, et gladium spiritus, quod v. 17.
est verbum Dei". Quia supra dixit induti loricam iustitiae, et hic audiendum induite galeam salutarem et gladium spiritus. Utrum gladius spiritus per se accipiendum, et galea salutaris per se adiungendum, salutaris spiritus et galea est, gladium induite (1). Sed si gladius vere certeque revocatur, quod est verbum Dei, separatum est, induite gladium spiritus. Quid ergo erit "galeam salutis induite"? Christus quidem in eo quod huc descen-

(a) Codd. *pacem quod*.

(1) Ita est in codd.

dit, et mysterio suo nos redemit, salutaris est; ipse caput nostrum: custodit etenim caput ecclesiae; unde galea salutaris est. Porro autem verbum, quo adversae potentiae vincuntur opprimuntur; sicuti dictum (1): " diabolum perdet spiritu oris sui „ Ergo Christus, quod est verbum Dei, ideo missus est ut omnem corruptionem et omnem malignitatem atque ipsam mortem vincat. Idcirco dictum est: gladius est spiritus verbum Dei.

v. 18. " Per omnem rationem, et observationem orantes, in omni omni tempore, in spiritu „ Ad expellenda illa, quae supra dicta sunt, idest potentias mundi vincendas, rectores tenebrarum et spiritalia nequitiae, hoc quoque adiungit ut oremus quotidie et obsecremus, et per omnem obsecrationem oremus in omni tempore spiritu. Quanta hic et quam occulta praecepta sunt de eo quod rogamus! Primum quod dixit per omnem orationem; quae multa sunt, nunc pro nobis, nunc pro aliis, nunc ad ea quae sunt praesentia vitae, nunc ad ea quae futurae, nunc ad ea quae animae sunt, nunc ad ea quae corporis, ut aliqua optemus. Omni, inquit, oratione oremus in spiritu et omni tempore: oremus in spiritu, idest non quaedam verba dicamus vel proferamus, vel recitemus, orantes quasi meditata, quasi scripta; sed in spiritu, inquit, omni tempore oremus: idest ut et adhibeamus affectum; et interior spiritus, idest homo interior, orationem pleno desiderio debeat et habeat omni tempore: ut etiam cum non orat, in spiritu oret. Quid deinde illud quod ait, per omnem orationem et obsecrationem? Distantiam puto istam esse, ut oratio sit, et cum laudes Dei dicimus, et cum enarramus magnalia eius, et cum gratias agimus, et cum alia huiusmodi: obsecratio vero est, quando Deum oramus vel propter veniam et peccata nostra; vel propter gratiam, ut nobis praestet. Haec, inquam, est obsecratio: et dummodo isti duo modi sint cum Deum oramus, ut et orationem habeamus et obsecrationem. Per omnem igitur, inquit, orationem et per omnem obsecrationem. Non contenti simus quasi quaedam verba ex consuetudine proferre, sed ex animo interiore atque ex mente; atque, aperte ut dicam, ex ipso spiritu atque in ipso spiritu; ut etiam cum deest oratio vel obsecratio in verbis, oremus in spiritu.

" Et in ipso vigilantes semper in omni oratione „ Adiecit etiam certum tempus: nam cum dixit in omni tempore, potuit accipi quod tempus homini datur, idest dies. Sed in omni tempore ut plenius adiiceret quid adiunxit? " vigilantes semper „ Potest tamen ad intentionem mentis hoc accipi " vigilantes semper „ ut in omni oratione non veluti dormientes; quod patiuntur illi qui ea quae nota sunt recitant, vel legunt, vel memoria pronuntiant; quid dicant et quemadmodum dicant paene non sentiunt. Idcirco ait " vigilantes semper in oratione pro om-
v. 19. „ nibus sanctis et pro me „ Magnum etiam hoc monitum et frequenter quoque tetigimus, et notandum diximus: non enim pro nobis tantum, sed etiam pro aliis

(1) II. Thess. II. 8.

rogare debemus. In quo et multis locis et hic admoneo, quoniam istud praeceptum duplex est, ut et ipsi illi sancti, et episcopi, et apostoli, et maiores, pro fidelibus et catechumenis et pro omnibus aliis inferioribus rogare debeant: sicuti frequenter idem hic enumerat quod in omni oratione sua mentionem facit etiam omnium suorum. Ita et hic rursus et ipsi qui inferiores sunt rogent in omni oratione sua et pro sanctis, et pro episcopis, et pro me, inquit: quod attendendum et pro miraculo habendum, uti ab his, quos ipse monet, quos instituit, quibus evangelium pronunciat, velut auxilium petat, ut oratione consequatur aliquid. Quid autem illud sit quod petendum pro se dicit, ipse subiungit " ut detur mihi in adapertione oris mei sermo in con-„ fidentia notum facere mysterium „. Monuit Ephesios ut et pro sanctis rogarent et maxime pro se. Quid autem rogarent pro se, idest pro ipso Paulo, subiecit, non salutem, non aliquas cupiditates, sed ut posset idem Paulus habere sermonem et apertam orationem, idest confidentiam in expositione evangelii atque mysterii. Vere enim etiam eorum oratione postulandum est, quibus prodesse hoc potest; ut quoniam mysterium et evangelium Paulus pronunciat, illi qui percepturi hoc sunt, hoc orent ut sermo abundet, et os apertius proloquatur, et confidentia sine aliqua trepidatione exponens mysterium. " Pro quo legatione v. 20.
„ fungor in catena „. Idest ego legatus a Christo, licet in catena positus, tamen mysterium pando et evangelium: in quo quid patiatur ostendit, et quemadmodum perseveret, ut non deterreatur adversis, neque dolore vincatur, sed impleat munus apostolatus iniunctum. " Ut in ipso fiducialiter agam „. Bene et hic fiducialiter, inquit, et in confidentia. Quid enim aliud adversum terrores adversum poenas impositas aut precari aut polliceri debuerat, nisi ut fiducia sibi esset in exponendo? ut mihi, inquit, sermo in adapertione oris detur in confidentia; idest (a) in agendo, ut in ipso fiducialiter agam; in ipso, idest in evangelio atque mysterio. " Ita ut oportet me loqui „: idest enim ipsum agere evangelistam, loqui, et loqui ut oportet, hoc est fiducialiter; ne minus impleam, aut aliquid in animo meo egerint catenae, et non impleam ut oportet exponens mysterium.

" Ut autem vos et sciatis, quae circa me sunt; quid agam, notum vo- v. 21.
„ bis faciet Tychicus charissimus fratrer et fidelis minister in Domino „. Bene de his quae patitur nihil epistulae dare voluit, sed tantummodo per nuntium, ut cognoscant Ephesii, quid mandavit, vel quid agat, vel quae circa ipsum sint. Duo sunt enim: nam et circa ipsum catenae sunt et ceterae iniuriae: quid autem agat; quod perseverat, quod mysterium pandit, quod evangelizat et aperit. Commendat autem personam: Tychicus cha-

(a) Codd. *hic*, pro *idest*.

rissimus, inquit, frater, et fidelis minister in Domino: non enim minister
mihi, sed in Domino minister circa evangelium et circa mysterium. " Quem
v. 22. " misi ad vos in hoc ipsum ". Non enim ipse cum pergeret, ego mandavi;
sed propter hoc misi. Ita et de vobis curam gero, et omnia vos scire vo-
lo. In hoc ipsum ergo, ut sciretis, misi; ut cognoscatis quae circa nos agan-
tur. " Et consoletur corda vestra ". Hic iam amplius, quoniam de duo-
bus unum hic coniunxit, quae circa nos agantur, idest quas poenas to-
leremus, quas catenas: idcirco adiecit, et consoletur corda vestra: ne de
me cura et sollicitudine laboretis, vobis consolationi sit ipse cum exposue-
v. 23. rit quali animo sim et quali fiducia. " Pax fratribus, et charitas cum fi-
24. " de. Gratia cum his qui diligunt dominum nostrum Iesum Christum in
" aeternitate. Amen ". Postrema pars epistulae precatio est, et precatur,
et optat pacem fratribus: item charitatem, deinde fidem. Supra enim ita di-
xerat, quod esset inter illos discordia. Deinde adiunxit " gratiam his qui prae-
" stant fidem, et diligunt dominum nostrum Iesum Christum ". Ita omnia
conclusa sunt; pax ad discordiam, charitas ad concordiam, fides ad Deum: et
ex fide gratia praestatur, gratia Domini his qui charitatem inter se et pa-
cem habent, et fidem in ipsum. In aeternitatem autem quod subiunxit, ne
praesentis vitae tantum vota sint, sed et futurae, quae est in spe et pro-
missione Christianis. Amen.

VICTORINI COMMENTARIUM

IN EPISTULAM PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS

LIB. II.

EXPLICIT FELICITER.

EDITORIS MONITUM.

Tres ad hanc commentariorum curandam editionem adhibui vaticanae bibliothecae codices; *nempe otthobonianum* 3288. *A. saeculi XIV*, *a quo exscriptus est otthobonianus* 3288. *B. saec. XVI*; *postremo vaticanum* 3546. *saeculi item XVI*, *ab alterutro otthoboniano ferme desumptum*: *quare lectionum varietas in his ineditis commentariis nulla propemodum est*; *eaedem autem in cunctis codicibus lacunae*, *eadem plurimorum locorum corruptio vel ambiguitas atque obscuritas*: *ceteroquin orthographia paulo vetustior est in illo priore* 3288. *A*, *quam videlicet recentiores amanuenses in aliis exemplaribus identidem immutaverunt. Porro et codicum continentia eadem cunctorum est*, *nempe editorum pariter ineditorumque Victorini scriptorum. Primus occurrit Victorini in apocalypsim commentarius* (*seu commentarium*, *ut saepius in his codicibus scribitur*,) *cum praevia Hieronymi epistula*; *quod opusculum sub controverso Victorini petavionensis nomine extat in magna lugdunensi Patrum bibliotheca tom. III. p.* 414. *sqq. Sequuntur Victorini commentarii hactenus inediti in epistulas ad Galatas et ad Philippenses. Deinde Victorini scribuntur opuscula duo*, *nempe de illis verbis geneseos* factum est vespere et mane dies unus; *et contra duo principia Manichaeorum*; *quorum utrumque primus extulit in lucem Sirmondus*, *ex herivallensis monasterii codice sumptum*; *in quo codice commentarii quoque latebant Victorini ad aliquot Pauli epistulas*; *quos Sirmondus laudavit quidem*, *et consueto Victorini stilo planiores atque apertiores dixit* (*op. T. I. p.* 345. *ff. V*); *non tamen edidit*: *sive diversis occupationibus*, *sive alicuius hominis voluntate*, *sive alio quovis casu*, *prohibitus. Attamen in vaticanis codicibus opusculum contra Manichaeos caret priore capitulo*; *quod habet textus editus*: *vicissim vero editus textus caret clausula*, *quam nunc ego proferam. Cessat enim editio* cui est honor et gloria. *At codices vaticani habent* cui est honor et gloria ab omnibus creaturis, et ante principia atque post fines. Ita ergo ex vero, quod est, provenit et falso esse; ut umbrae de solidis: si enim solidum non sit, neque umbra fit. *Sequitur in codd. commentarius hactenus ineditus in epistulam ad Ephesios. Extremum est in codicibus opusculum inscriptum* de physicis; *quod quidem sub Victorini certe nomine non est editum*; *utrum vero alio sub nomine forte extet*, *ignoro. Mihi certe Victorini prorsus videtur*, *tum ob stili similitudinem*, *tum quia in tribus his vaticanis codicibus*, *nullum inest scriptum nisi Victorini. Quod si huic scripto Victorini nomen non praeponitur*, *aio id ipsum nomen ne duobus quidem opusculis in his codd. praeponi*, *quae a Sirmondo edita dixi*, *quaeque Victorini sine dubio sunt. Ergo Victorini scriptum* de physicis *in hoc meo volumine desiderari non sum passus.*

VICTORINI PHILOSOPHI

DE PHYSICIS.

I. Rerum omnium conditorem Deum (a) sensus hominum iudicio naturali motuque cognoscit. Sed (b) physici res ipsas admirantes, immo stupidi, vi miraculi (c) caecati, totius creaturae conditorem ipsum obliti sunt. Quidam enim non esse Deum, sed naturâ a se generari omnia sine Deo, motu audacissimo contendunt. Alii et Deum et naturam confitentes, aequalem rerum naturam Deo constituunt: quem quidem vim aiunt (d) fecisse naturae, eo quod ab ipsa usurpando fabricasse docetur: rursus autem violentiam pati, ex eo quod ea quae ipse instituit, natura resolvit. His duobus generibus adversantibus sibi, utrisque autem blasphemautibus, respondendum est: et primis his, puto, qui magis sunt audaciores, quosque diximus negare Deum, qui ex omni creatura sua manifestatur. Quis enim ambigit ordinem, qui in rerum natura est, ab aliquo esse positum, non a se? cum tempora mensuras et cessionem sibi invicem tribuant: et sol quidem, licet clarior et efficacior sit, et virtutem maximam habens, minoribus sibi lunae choroque stellarum concedat noctu, nec diem ipsam in eodem spatio possit semper conservare: sidera et luna idipsum quod habuerunt spatium potestatis admittant: ver, autumnus, hyems, et aestas praefinito spatio ordinati sperentur et veniant. Et ipsis tamen temporibus aliquotiens vis infertur, ut non id agant semper quod speratur; sed prohibente aliquo, modum excedant. Quid oportet de mari, de fluviis, de terra, montibus, ceterisque elementis, aut quae ex his nascuntur frugibus, sermonem protrahere? Accedamus nunc ad ea quae promissa sunt.

II. Ipsa creatura aliquem fabricatorem sui enuntiat: nec enim ipsa, sibi generando, se rursus absumit; cum aliud sit propositum faciendi, aliud absumendi: et si rerum natura a se totum semper proferebat, totum quoque conservasset; maxime cum aeternam naturam dantes et sine initio, aeternam quoque illi virtutem dare coguntur: quae virtus cum in his quae generat invenitur, et ea quae generantur aeterna, et sine initio esse necesse est: quod quotidiana rerum natio falsum esse comprobat. Et si dicatur semper esse res ipsas, ideo quia sibi invicem succedunt; tamen in singulis definitio nationis et resolutionis ostendit, singulis quoque in hoc vitio coartatis, per ipsam singularitatem omnibus vitium coaptari (e). Ita omnia nec sine definitione esse possunt, quae facta sunt: incipiunt enim et consummantur, crescunt et decrescunt. Ex quibus

(a) Codd. *domenum*, ob male intellectum olim vocabuli compendium. (b) Codd. *scilicet*. (c) Codd. *sui miraculo*. (d) Codd. *et*. (e) Codd. *coaptatur*.

omnibus invenitur aliqnis, qui vim infert naturae, ut semper id ipsum vitium patiatur.

III. Cognito itaque de rationibus ipsis physicis, quibus etiam sensus humanus semper confitebatur; nunc ad eos respondendum est, qui talem conditorem ponunt ita indigentem, ut non de suo fabricaret, sed alienum usurpando; ut non tantum indigens, sed etiam iniustus inveniatur. Quid enim illi cum aliena materie, si suam potuit habere? Ita coacti videntur confiteri Deum; non tamen intellegere Dei virtutem, neque mirari eum, qui tamquam homo ex materie proposita fabricaret. In tantum dignitatem eius, ut putant, deponunt, ut ipsi materiam aequalem Deo per nativitatem efficiant eam, quae vim patiatur ab eo et faciat. Patitur enim, quando generat; facit, quando dissolvit; et uterque in irritum ducuntur. Deinde ab his postulandum est, si nativitatis suae uterque proprietatem conservant? Nam (a) si vincitur Deus, suam propriam in nativitate virtutem perdidit. Rursus materia si a Deo reformatur, nativitatis formam amisit. Postea cum coepto opere id egit quod numquam (b), ita ut coacta a fabricatore generet; ad tempus virtutem aliquam accepit ab eo in proferendo. Quod si accepit quod non habuit, iam aeternitatis potentia excluditur per virtutem quam accepit. Propter quod rogo unde probatur innata, quae in forma nativitatis suae non permansit? Nec in virtute nec in eadem potest esse substantia, quae mutatur virtute, colore, forma, qualitate, viribus omnibus: innata esse non potest, quae tot vitiis et necessitatibus succumbit. Quae cum est et probatur non innata, reliquum est ut, id quod est, nata factaque cognoscatur.

IV. Quam quidem nec plurimi dii, sed unus fecisse dinoscitur. Non enim propter diversitatem rerum aut virtutum plurimos esse ratio permittit deos; cum in una terra diversa genera herbarum, frugum, arborum, gignuntur diversis corporibus procreata, diversis coloribus ornata, diversis virtutibus roborata. Nempe et anima nostra cum una sit, diversas artium machinationes, disciplinarum doctrinas, formas institutorum, numerum mensurarum, sonorum elationes, rerum effectus, cogitationes, iudicia rationum, constituit. Quod si in tam minimis rebus uni substantiae (c) tot rerum effectus conceditur; quanto magis illa divinitas harum ipsarum rerum genetrix (d) una esse cognoscitur, quando tantae maiestati diversitas rerum neque vim inferre, nec auferre potestatem potuerit? Deinde interrogandum quibus generibus plurimos inducunt deos utrum ne omnium omnes creatores, an (e) singularum rerum? Conditores omnium esse non possunt, quia sufficit unus, ut dictum est. Quod si plurimi dii hoc agere existimentur, omnis (f) inferre necesse est singulis rebus quod donant. Unde imperfectum

(a) Codd. *iam*. (b) Subintellige *egerat* vel *egisset*. (c) Codd. *una substantia*. (d) Ita codd. (e) Codd. *aut*. (f) Ita codd. pro *omnes*.

est quod ab uno infertur ; deestque materiae ceterorum inlatio, quia non sufficit id quod accepit ab uno. Et iam materia melior, quae omnium virtutes sola in se susceperit.

V. Deinde non singulae res ab omnibus constitutae probantur : non ex iisdem subsistit lapis, quibus et arbor ; neque arbor, ex quibus pecus; nec piscis genus, ex quibus ferae; nec serpentes, aut beluae, ex quibus homo : sed necesse est minus et amplius habere confiteri. Unde non singulorum omnes conditores esse noscuntur, neque in omnibus regnare. Cum non omnibus contulerint; nec non diversis generibus inlatis, neque omnibus aequalibus (alterum enim ab alio differt), necesse est eos minus et amplius inferre, cognosci. Ex qua illatione maior minorque per potestatem suam invenitur : quae distantia divinitatem nativitatis unam constitutam omnibus esse non concedit : ex quo ad unum iterum innativitas pertinet, ceteris exclusis ab innativitate : unde natos esse necesse est. Iam quoque nati, non a se, id quod sunt, habentes; nec a se virtutem habere, sed datam, comprobatur. Quod si a se non sunt, data quoque potestate utuntur; quemadmodum omnia fecisse dicentur, ipsi creaturae esse manifestati (1)? Et haec quidem omnia attingunt, si in singulis omnes conferant. Quod si non omnes, sed singuli singula regant, neque utatur alter alterius creatura, sed concidatur totum saeculum, singulis singula opera sua ad se trahentibus ac defendentibus, nec nos ipsi alterius creatura uti permittamus, et quemadmodum animantia vivere possunt discreta singula a ceteris? Quod si ob concordiam bonitatis suae permittunt ipsi quidem imbecillos, qui nisi per alterius creaturam stare suum (2) facere non potuerint; nec ipsi suum (3) regunt, sed usus. Quod si usus detinet, ille non regit; ex quo non esse cognoscitur.

VI. Ac mundus ipse horum hominum insaniam comprimit, creatorem, rectorem, gubernatorem, dispensatorem suum ostendens. Quis enim pluvias alienis immittens, suae operationis aliena enutrit? Quis temporum nocivas contrarietates, temperie interposita, ad utilitatem omnes sociavit? ventorum flatus, animationis causa, nascentium creationibus subministrat? Deus (a) quidem ex omni creatura dinoscitur, sicut scriptum est : caeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum eius adnuntiat firmamentum. Hic rerum omnium conditor, rector, gubernator, dispensatorque reperitur : quo cognito, prava contentione quidam, infirmitate animi sui ordinem rerum non comprehendentes, nec hoc ipsum intellegentes, quod nesciunt, calliditate animi causas ingerunt Deo; aut non ita fieri debuisse dicentes, ut caderent ; aut

(a) Codd. *quis*, pro *Deus*.

(1) Hellenismus.

(2) Sic loquitur ferreus Victorinus, a ceteris scriptis suis minime dissonans. Intellige autem *essentiam suam efficere non possent.*

(3) Subintellige *stare*, id est *essentiam.*

ex eo quod cadunt, ignorantiam ei vel malitiam adscribendam. Fecit enim ut sint: quod si evenit, ut non sint; aut ignoravit faciendo quod evenit; aut sciendo, volens liberare non potuit; aut cum possit, tradidit per malitiam. Quorum neutrum ad divinitatem admittitur: nec enim fas est nescisse futura divinitatem, nec volentem liberare non potuisse, nec malitiam adscribi: qui voluit et fecit, ex eo quia voluntas faciendi, excludit malitiam neglegendi. Quibus sublatis, tertium crimen iniciunt impossibilitatis Deo. Quae omnia explicanda sunt. Nec enim malus est, qui voluit et fecit, et quia volens fecit. Qui potest omnia, aut potest quae vult, non erit imbecillus. Ita nec ignorantiae subiectus: qui cum semper sit, sine eo futura fieri non possunt.

VII. Iam ergo causam rerum requiramus, ne diu protrahendo sermonem, locum erroris seductoribus permittamus. Fecit omnia ut sint: sine dubio profitemur. Evenit ut non sint: nec hoc negare possumus. Sed in eodem contraria esse non possunt, ut simul esse et non esse voluntati eius contingat. Quia si fecit ut sint, semper vult ut sint: et si vult ut non sint, desinit id velle, quod volebat: quod quidem vitium in Deum cadere non potest. Duabus vero personis in causa constitutis, conditore et condito, cum conditor est alienus a crimine, superest ut id, quod conditum est, suae laesionis ipse sit causa, nec potuisse sine aliqua culpa ad id cecidisse ut non sit. Rursus si culpa conditi voluntatem Dei evacuavit, fortior ipsa culpa quam conditor: ideoque renasci necesse est, ut ad ipsum venientes quod fuimus, id quod evenit per culpam, evacuemus; et vincat Dei voluntas, quae fuit ut simus. Inde ob culpam damnati revocamur, iustitia Dei permanente eadem et virtute: iustitia, in quo iudicat; virtute, in quo revocat: non prohibitus salvare, qui potens est ut ex eo quod cecidit, possit revocare id quod ipse fecerat ex nihilo: et qui fecit ex nihilo, multo magis revocabit ex aliquo: et cum iudicio iusto damnatum dicto Dei caderet, item misericordiae eius dicto resurgat: nec excluditur revocare, qui semper est; et potentia eius obtemperans voluntati, iustitia potentiae: at potentia perficiente, id agit quod velit, tempore quo vult, immo tempore competenti. Nec oberit eius potentiae mors damnationis; nec damnatio vincit propositum voluntatis; sed misericordia eius non inanis; nec sine ratione gratia renovandi; his enim datur qui petunt, sicut damnati sunt non petentes.

VIII. Ea causa fuit non indulgendi primis peccantibus, quos cum interrogatione sua ad paenitentiam provocans, suam salutem vidit repellentes, damnavit. Eos autem, qui ex his nati sunt, quique ad ipsum confugerunt, miseratus est. Etenim iustum est volentes et paenitentes, ad eum qui potest praestare, confugientes impetrare: ingratos, renitentes, facti sui culpam ingerentes Deo, damnationis causam sibi constitutos, dimittere. Ea iustitia dari gratiam istam protoplastis non permisit: non ipse noluit praestare qui damnat.

Ipse fuit et ante, qui modo est, et erit: qui nunc bonus, et ante bonus: qui nunc misericors, et ante misericors: in eo semper permanens, qui est immutabilis: quem cum damnavit ob culpam, culpam ipsam dinoscere (a) necesse est, quam de physicis rationibus iterum inquiramus. Homo factus non ut aliquid conditori suo praestaret (1), sed ut ipse saeculo potiatur, ex melioribus constitutus, merito rationabilis est effectus: et hoc ipsum creaturae ratio expetebat, ita ut diversis in saeculo conditis, et ex omnium elementorum conversione constructis, hic qui melior est omnibus (b), ceterorum habeat potestatem: non tum immemor sui creatoris; sed subiectus dominio per mandatum, cetera subiecta sibi teneat. Subiectio autem istius, qui rationabilis est, legem requirit, ne sit ipse omnium deus liber a lege: quam legem postulante ratione, in quibus danda esset, oportet pervidere. In his dandam esse legem ratio edocet, quibus positus (c) fruebatur. Quod cum cibus tunc datus maxime inveniatur, in hunc datam esse legem ratio poposcit, in hunc peccasse declaratur.

VIIII. Nunc nobis investigantibus causam, huc usque ratio deduxit. Cetera (d) cuius cibi, cui usui, in quem modum lex data sit, nobis requirentibus, historia necessaria est quae conveniat his physicis rationibus iam a nobis investigatis: quae cum nulla sit alia praeter quam didicimus in divinis scripturis, ipsis physicis rationibus in eamdem nos ipsam inducentibus, requiramus si consonat legem positam esse homini abstinere se ab una arbore, ceteris largiter fruentem. Edocet scriptura hunc, transgresso mandato, morte esse multatum: quod quidem graviter quidam accusant, legem dicentes datam quae non potuit custodiri; ipsum praescium futurorum hoc dedisse mandatum, quod sciret eos non conservaturos; huius abstinentiam cibi mandasse, cuius desiderium superaret mandatum. Multa quoque alia causae esse contraria: aut enim debuit non dedisse, aiunt, hoc mandatum, quod dedit sciens non observaturos: aut hanc arborem non interposuisset, tamquam offensionem mandati. Licebat enim in ceteris iubere, in quibus desiderium non cadebat; aut hoc dare praeceptum, quod posset homo conservare. Quod si non poterat auxilio suo tueri ne peccaret, invalidus: vel non permitteret temptantem accedere, cuius persuasione incidit in culpam. Nunc vero simul omnia contraria: et faciendo talem, operatus est eum vincendum; et arborem plantavit nocivam; et in hac dedit mandatum, quod non observaturos esse sciebat; et sua praescientia providens peccaturum, dimisit; et advesarium accedentem ad evertendum hominem non prohibuit; et iracundia motus, quem ad vitam posuit, ipse damnavit ad mortem. Nunc vero liberaturum dicitis venisse, passurum pro eo, qui tunc tempo-

(a) Codd. *miscere*, pro *dinoscere*. (b) codd. *ab omnibus*. (c) Ita codd. (d) Ita codd. pro *ceterum*.

(1) Idest non factus ut Deo utilis esset, qui nullius eget.

ris noluit indulgere. Huiusmodi verba inania suae mentis inertia proponunt; quibus omnibus respondendum est.

X. Et legem quidem dari oportuisse iam probavimus recte: illum Deo per legem esse subiectum, cui fuerant tanta subiecta. Hanc legem non gravem, ut aiunt, immo levem et facile custodiendam docemus. Cum enim omnibus frueretur, ab uno iussus est abstinere. Quod si uno tantum uti, ceteris interdictis, iussus fuisset, nonne iustum vobis videretur, custodire mandatum eius, qui dedit licentiam fruendi? Hoc tamen non fecit ipse qui dedit: quod etiam ipsum esse possibile declaratur. An non (a) etiam in hoc mundo, propter laesionem mortis aut morbi, a plurimis abstinemus? Ita possibile mandatum ostenditur. Quod si hoc possibile, quanto possibilius fruentem omnibus, ab uno se custodire? Et quomodo lex dari potuisset, si non vel in uno conceditur imperare? Quia ergo debuit lex dari, debuit autem in his quibus fruebatur dari, in his ipsis data esse recte dinoscitur. Non tamen offensio fuit arbor, nec in alteram magis quam in istam debuit mandatum transire: quoniam in quaecumque fuisset positum mandatum, etiam in eadem ipsa desiderium sequebatur. Et non arbor occasio (b) fuit desiderii, sed ipse sibi auctor, qui voluit desiderare. Nec querela nunc existat cur voluit, cum habuerit sui potestatem rationabilis constitutus. Ipsa quoque lex expetit hanc potestatem sui habere, cui ponitur: non habenti enim agendi potestatem, lex vacat illi: et si ab aliquo naturaliter conclusus, ab eodem ipso lege posita videatur arceri, non prohibito magis lex datur quam sibi qui regit conclusum. Ergo competenter data est sui potestas: qua competenter data usus homo in quo non habuit potestatem, merito damnatur.

XI. Iam praedicta a Domino sententia transgressionis, etiam auxilium illi fuerat datum (1) ut sciret et quid deberet cavere, et quid passurus esset ex neglegentia, si non cavisset. Nec invalidum fuisse natura. Serpente enim ad persuasionem mulieris aggrediente, ubi voluit vicit mulier; et in exordio verborum mendacem eum intellexit et repulit, sicut ait scriptura: " et „ dixit serpens mulieri: quid utique dixit Deus ab omni ligno non edetis, quod „ est in paradiso „? mendacio fallere credens; etiam oblitam divini mandati existimans. Cui statim respondens expulit ita. Et dixit mulier serpenti: " ab om- „ ni ligno, quod est in paradiso, edemus; de fructu autem ligni, quod est in „ medio paradisi, dixit Deus non edetis ex eo neque attingetis eum, ne moriami- „ ni „. Iudicio maximo (c) divinam iussionem praeferens: quo convictus, ad aliam machinam se transtulit, " non morte moriemini, dicens: sciebat enim Deus, quo

(a) Codd. *aut non*. (b) In margine corrigitur *causa*. (c) In margine glossa *sapientissime*.

(1) Notemus de gratia Dei auxiliante doctrinam antiquissimi auctoris Victorini.

„ die manducaveritis de eo, adaperientur vobis oculi, et eritis tamquam dii, sci„ entes bonum et malum „. Unde cupiditate deitatis habita (1), id quod ante providebat, iactavit (2); iam aliud videns ex concupiscentia, quam quod videbat. Tunc enim ait mulier; quia bonum est lignum in esca, et quia placet oculis; ex desiderio videns, non iudicio mentis; ita ut ante quam manducaret, bonum in esca esse pronunciaret: et non naturalis aspectus arboris nec usus adtraxit, quam prius videndo, abstinebat; sed desiderium deitatis illexit.

XII. Nec requirendum est quare permisit temptari, quem (3) futuri scientiâ praedictâ auxilio suo tutatus erat ne falleretur. At ille oblitus salutis suae, atque immemor dictorum Dei, mulieris persuasiones praeponendo, deceptus est. Haec participem utique peccati virum suum effecit. Ad haec vir suus sine interrogatione accepit et sumpsit (4). Et ipsa enim comedit, ait scriptura, et dedit viro suo, et manducaverunt. Inde damnatio iustior, et iudicium mortis accessit; ut admonitus, non observaverit; et vocatus ad paenitentiam, non solum reppulit, sed etiam facti sui culpam Deo imputavit, dicens: mulier quam dedisti mihi, haec mihi dedit, et manducavi; reum esse Dominum peccati, quod dedit mulierem, adscribendo: cum maxime portionem exiguam corporis sui sciens, cui et nomen dederat, non debuisset subiacere, undique sibi subiectam sciens; se quoque auctorem corporis, ortus, procreationis, etiam nominis ipsius, agnoscens: quam cum sibi praeferre non deberet, multo minus (a) domino Deo qui mandavit. Tot criminibus una sententia data est. Non tamen motus iracundia iudicavit, ut dicunt: nec enim hoc vitium in Deum cadere potest (5), ut passibilis videatur, ut excitatus iracundia conditionem mortis inferret. Is enim iracundia provocatur, qui ex peccato motus sententiam dicit: at qui ante delictum facti iudicium promulgavit, non potest dici iratus fuisse, qui monuit; cum admonitio non iracundia sit, sed defensio.

XIII. Deinde in ipso eventu qualem sententiam dederit videamus. Eum qui manducavit, ut sit aeternus, ut Deus, id ipsum iudicavit damnando; ne fieret, quod quidem homo futurum existimavit: et cum omnis esca ad roborandam substantiam pertinet, hoc utique alimentum ad dissolvendam substantiam profuit. Ita nec tunc infensus praedixit, qui monuit; nec postea damnavit iratus, quod homo praesumpserat, dissolvendo. Nec tamen invidia prohibuit manducare, nec invidia abstulit deitatem, vetando quidem cibum, qui laedebat: nec enim oportuit scire malitiam,

(a) Codd. *magis.*

(1) Nempe *victa* Eva. Est autem hellenismus ab *ἡττωμένη*.

(2) Nempe *abiecit.*

(3) Sermo iam est de Adamo.

(4) Id est *manducavit.*

(5) Scilicet quatenus vitium est. Ceteroquin legesis Lactantii hac super re doctrinam in opusculo de ira Dei.

qui se ab ea non posset observare. Mali autem cognitio ex praevaricatione mandati; in quod non ceciderat, si non manducare voluisset. Sequendo enim Dominum sine discretione, bonum ipsum reperiebat: praetereundo mandatum, sibi conscius, malum cognoscebat. Igitur mandatum sequi simpliciter, bonum est: amplius desiderando praeterire, malum ostenditur. Diffidendo enim dominicis dictis, praeceptum praeteribat. Iam quoque boni et mali notitia esse coepit, cogitando quod fecerat. Hac (a) implicitatione eum liberabat mandatum. Igitur rationibus indicantibus, sui mali conscius fugit; et a summa sapientia in tantam stultitiam redactus est, ut putaret se celando sub arbore Deum omnium conditorem posse latere, cui et arborum omnium frondes et herbarum comae numeratae sunt; quique de nobis dixit etiam capillos nostros esse numeratos. In tantum malum incurrit is qui coepit habere scientiam mali et boni! Tanto malo Deus liberabat eo tempore quo prohibebat!

XIIII. Nunc patefacto quod non invidia prohibuit manducare, superest ostendere quod non invidia abstulit deitatem: quod tamen facile comprobatur eo quod redditam demonstramus. Nam ab initio creationis usque ad damnationem mortis, recte omnia Deum fecisse cognovimus. Videtur tamen Dei propositum factum hominis exclusisse; cum ipse fecit ut sint; evenit autem non ut sint, ob culpam. Quod si in tantum res steterit ut non sint, victum est eius propositum qui fecit. Adquin (b) si revertitur, convincitur peccatum ex revocatione, et in id ipsum restituitur res, ad quod facta est; ut vincat Dominus facta hominis, et non vincatur. Et possibilitas eius etiam hoc requirit ut omnipotens ostenderetur. Si enim est aliquid quod non potuit, possibilitas eius diminuta excludit omnipotentiam: omnipotentia autem omnia praevalet: et cum omnia praevalet, etiam in hoc ipso praevalere necesse est, ut qui fecit ex nihilo, revocet ex morte.

XV. Oportebat itaque reverti nos ad id quod fuimus. Sed quemadmodum, requiramus. Damnatus est ille primus ingratus, qui vocatus ad paenitentiam, non obaudivit. Vixit tamen postea tempus aliquod post sententiam, eo quod praesentia sua Deus providebat ex his ipsis iustos esse procreandos: neque iustum erat mox solvi, quod spem iustos habuit generandi: et qui iusti generantur, non naturam peccasse, sed voluntatem, ostendunt; cum isdem (c) parentibus constituti servent ipsi mandata: nec naturalis substantiae pars voluntas, sed motus; motus tamen tamquam index (d) cogitationum aliquo sociando (e). Hii vero iusti, de quibus diximus, isdem parentibus in natura; moribus eis dissimiles, paenitendo. Ac iustitia deposcit non paenitentem, praeterire; donare paenitenti. Paenitentiae ordo ita procedit, ut habeat effectum, per quem placendo Deo, de possibilitate eius sperando, gratiam petat. Petitio in absolutionem (f) suum creatorem vocat; nec alium sequitur donare revocando, nisi eum

(a) Codd. *haec*. (b) *Adquin* pro *atque*. (c) Ita codex antiquior pro *iisdem*. (d) In codd. videtur *index*. (e) Ita prorsus codd. (f) Codd. *absolutione*.

qui fecit. Si enim ipse fecit ut sint, evenit autem ut non sint, melior erit qui reparat in aeternitatem, quam ille qui fecit quod cecidit. Ergo ipsum renovare, expetit (a) Deo creatori; quique fecit ex nihilo revocat etiam ex mortuo. Hic invocatur ut praestet docturus, quemadmodum gratia praestanda conservetur, ne tam magnum donum amittatur: iterum sic ut sentiens homo se liberatum sententia praesentis, sicut ante damnatum, distet conversatione, qua usus, imitando Deum, veniat ad deitatem; et quam ante sibi usurpatam per arborem esse putavit deitatem sine Deo, hanc ipsam accipere possit a Deo. Quia et " ego dixi, dii estis et filii excelsi omnes; vos autem sicut homines mo-" riemini, et sicut unus de principibus cadetis ". Hic qui queritur amisisse eos, quod dixit; nec ante livore abstulisse deitatem comprobatur: et qui questus est, id ipsum donare venit, quod amisimus, rogatus; ostendendo se, adloquendo, donando, revocando.

XVI. Offendit tamen aliquos, quod in corpore: cum non aliter visus esset hominibus, nisi corpore; neque sui conservationem videre possent, nisi corpore: immo nec aliter a damnatione mortis liberare debuit, quam corpore; ut istud ipsum (b) liberatum ostenderet, quod perierat. Sed quemadmodum, videamus. Mulier prima peccavit: peccavit autem cum esset virgo. Haec causa fecit postea natos omnes esse mortales. Virgo enim excepit sententiam, qua cum mortalis esset effecta, mortales ceteros procreavit. Per hanc virginem mors dominata est. Propter quod per virginem debuit venire qui vitam donaret. Mortis occasio ingressa per lignum: sed mulier ex latere viri. Ideo ligno latus Domini percutitur, ut et pro muliere patiatur. Et non totum latus mulier, sed portio lateris: una enim ex costis sumpta, aedificata est. Ideo non omne latus aperitur, sed locus ipso lateris stimulatur, unde accepta est. Spinas et tribulos sententià damnationis terra produxit: ideo spinis et tribulis coronatur: spinarum substantia, maledictum. Erat corona forma victoriae: itaque per quae coepit esse peccatum, per haec transcundo Dominus triumphavit.

XVII. Humana inspicientibus impossibile videtur esse quod dicitur, ut qui nasci debuit, contra naturam nasci praedicetur ex virgine; cum hoc in humanam rationem non cadat, ut praeter ceteros ita nasceretur, et sit ex matre filius sine patre: cum tamen maxime hoc ei conveniat, ne terrenum patrem habeat qui habet patrem caelestem. Nec negare patrem suum venerat, ut ex alio nasceretur; sed quod deerat in natura gignentis (c), mater ei sit virgo. Nec sub ista conditione nostrae generationis teneri debebat omnium procreator; cum etiam primi auctores non ex coitu sint generati. Multa quoque genera sunt in saeculo gignentium quae sine coniugio clam multis modis generantur. Conceptus vero ratio, caste inspicienti, possibilis. Ex spiritu sancto praedicatur natus esse qui sanc-

(a) Idest *competit*. (b) Codd. *ipsud*. (c) Codd. *gignantis* hoic et infra.

tus est; nihil incredibile. Sed inquinari sanctitas eius videtur ex permixtione; cum non sit permixtio. Interroganti enim virgini et causas conceptionis requirenti, angelus Gabriel ait: "spiritus sanctus superveniet super te, et virtus altissimi obumbrabit te,,: nec in utroque commixtionem nominans; sed superventu spiritus, virtute altissimi, coagulatur natura; ut quod in aliis semen efficit, adiungendo sanctius, ut decet Deo, per incontaminatum corpus virginis nasceretur.

XVIII. Nec incredibile hoc cognoscitur, cum in ipso saeculo sic constringi plurima cognoscimus; cum mare transeuntibus Iudaeis virga percussum, violenter quidem mare dividitur; undas vero ventus, spiritus mundialis, constrinxit, ut scriptura demonstrat, quae sic dicit: "extendit Moyses ,, manum super mare: et induxit Dominus mare in vento austro valido tota noc- ,, te: et fecit mare siccum; non utique evacuatum aqua sed constrictum. Dicit enim: "et divisa est aqua; et intraverunt filii Israhel per medium mare ,, per siccum; et aqua illi murus erat dextra atque sinistra ,,. Ita constrictum docetur, quod per austrum effectum est. Nec non et propheta psalmographus David de hoc ipso signo interpretando ait: "disrupit mare, et traiecit eos; sta- ,, tuit aquas sicut utrem ,,. Ac siquis per infirmitatem animi sui, duritiam cordis sibi parando, probamentis istis non credit, vim ventorum inspiciat, et auras mundiales hoc ipsum operantes intellegat, quae pluvias decurrentes in stilicidiis ita constringunt, ut in ipsis lapsibus glacientur. Quid oportet enumerare cetera quae ex uvido constituta, supradicta vi adsolidantur? Nec diu morari necesse est, cum plus adsertionibus nostris rerum clament effecta, quae cum Deo instituente eveniunt in natura, quanto magis in adventu suo tam necessario, in conformationem adsumendi corporis per spiritum sanctum stringi potuit corpus virginis, de quo fluere sperabatur?

XVIIII. Quod quidem (a) aliquibus immundum esse videtur, recte autem inspicientibus ita mundum probatur. Ante corporis fluxum pars adhuc corporis constituta, totoque commixta atque concreta, nomen immundi non recipit cum vivit. At cum (b) defluxerit, et ex illo mortuum effectum fuerit, tunc immundum et mortuum; quod iam alienum est a natura, neque vivificari potest: quod dum in natura est, concretum et coagulatum generat, non immundum. Ita nec immundum illud fuisse, veritas invenit. Quod si et immundum dicentes patiamur, nec sic tamen contaminari sanctitatem ab immundo potuisse declaratur; cum solem, quem creaturam eius negare non possumus, sic immunda sordium, sentinas paludium, putredines caeni, astringere videamus, ut cum vim suam per radios super haec emittat, non tamen polluatur. Quod si in his sordibus non polluitur creatura, multo minus (c) in vivo (d) sancto, quia (e) corpore divinitas ipsa non polluitur.

(a) Codd. *quoddam idem.* (b) Codd. *adquin.* (c) Codd. *magis.* (d) Ita codd. (e) Codd. *que.*

XX. Nunc manifestata necessario (a) sancta et incontaminata nativitate per corporis formam, in qua adesse salutis nostrae *ratio* poscebat, superest ut probetur cur ad similitudinem nostram parvulus natus creverit, esurierit, manducaverit, sitierit, ceteraque officia corporis susceperit, ita ut et mortem, et tam turpem mortem, pateretur: post quam mortem (quod incredibile est repugnantibus) sepultus, resurrexisse dicatur. Et quidem qui in carne veniebat salvator carnis, quod nostram debuit suscipere non alienam, manifestum est: alienâ enim susceptâ, salus ad nos non pertinebat. Nostra quoque suscepta carne nasci parvulus debuit ex virgine: nec enim virum consummatum per virginem nasci oportebat, quod sic docetur. Dicebatur natus, natus tamen non probabatur: quomodo enim vir consummatus nasci per virginem poterat? ut quem parvulum non creditis natum, multo magis virum editum non crederetis.

XXI. Parvitas tamen eius quam divina sit, agnoscamus. Conceptus est homo, sed sine origine humani seminis. Natus est sicut homo, sed ex virgine, quod est sanctum. Ignobilis et deformis, sed gloriosus: in natura infans positus in cunis, sed rex ab angelis, et filius Dei nunciatus: salvator humani generis, caeli terraeque sociator gloriae, et pacis effector. Hoc apertissime pastores edocentur. Scriptum est enim ita: " factum est autem cum es- „ sent illic (dicit autem in Bethelem) impleti sunt illi dies ut pareret (idest „ Mariae); et peperit filium suum primogenitum, et obvolverunt eum et col- „ locaverunt illum in praesepio, quoniam non erat locus in stabulo. Pastores „ autem erant in regione illa pernoctantes et custodientes nocturnas vigilias „ super greges suos. Angelus autem Domini stetit, et claritas circumfulsit illos, „ et timuerunt timore magno: et dixit illis angelus, ne timueritis; ecce enim „ adnuntio vobis gaudium magnum, quod est omni populo; quoniam natus est „ vobis hodie salvator, qui est Christus Iesus in civitate David. Et hoc vo- „ bis signum: invenientis infantem involutum pannis et positum in praesepio. „ Et subito facta est autem cum angelo multitudo exercitus caelestium lau- „ dantium Deum et dicentium, gloria in excelsis Deo, et pax in terra homi- „ nibus boni decreti „. Unus angelus enunciat nativitatem, quod hic, qui parvulus erat ante saeculum natus est nobis hodie, quia hominibus esse tunc coepit. Ac ne eorum rex tantum adnuntiatus videatur, quibus dictum est " natus est vobis hodie „ angelorum exercitus concurrit, et dicit " gloria in ex- „ celsis Deo, et pax in terra hominibus boni decreti „. Apparuit haec eius gloria in caelo, et pax in terra hominibus boni decreti ab angelis nuntiatur. Utrum nostrae infantiae similis videatur, advertitis an (b) non?

XXII. An mirum est angelos regem enunciasse, quem sciunt magi quoque in terra longinqua positi? Cum signum illis apparuisset e caelo, et intellexerunt natum, et diu quaesitum adinvenerunt, inventum adoraverunt. Cuius stellae signum

(a) Codd. *necessaria*. (b) Codd. *aut*.

cetera stellarum praeibat insignia: stella enim quae nativitatis dominicae index fuit, non ut ceterae lucebat in tenebris, sed per diem refulgebat in solo; et sole et die in splendore superato; non quasi quae fixa esset in caelo, sed praecedens specie mira magis ad inquisitionem Domini pergentibus viam in itinere demonstrabat. Denique ibi supra domum constitit, ubi esse quem adnunciabat, ostendit. Quod scriptura testatur: " nato autem Iesu in „ Bethlem Iudae in diebus Herodis regis, ecce magi venerunt ab oriente „ Hierusalem dicentes, ubi est qui natus est rex Iudaeorum? Vidimus enim stellam eius ad orientem, et venimus adorare eum „. Quem parvulum magi cum vidissent adoraverunt ut regem, ut hominem, ut Deum; et munera obtulerunt, e quibus muneribus etiam passurus denuntiabatur. Tus enim obtulerunt ut Deo, aurum ut regi, myrrham passuro. Talis infantia divina cognoscitur, nutritur, et educatur! Sed sine doctore omnia sciens. Mirantur hoc Iudaei cum viderent litteras scientem sine doctrina; dicentes: " quomodo iste „ litteras scit, qui non didicit „? Quod sciret, confitentes; et quod non didicerit, non negantes: unde tamen hoc haberet, non comprehendentes. Iudaeorum doctoribus cum loquitur, doctor doctorum invenitur. Qui cum adhuc parvulus fere annorum XII sederet in medio magistrorum, doctrinam eius cum stupore mirabantur doctores. Ita enim scriptura dicit: " et omnes, qui audiebant „ eum, admirabantur prudentiam eius et responsa. Haec scripturis probantur, physicis vero rationibus amplius invenitur: Deus enim in homine natus, talia insignia infantiae suae debuit demonstrare.

XXIII. At vero causam adventus eius si requiras, hominem iterum apparere oportebat. Latere debuit tanta divinitas non eos qui credebant (a), sed principem mundi, in cuius oppressionem (b) descenderat, sed nostrae causa liberationis. Is enim non ex auctoritate sua, sed ex sententia dominica tenebat, quia iusserat peccatorem, qui non paenituit, mori. At vero paenitentem liberare debuit misericors. Hoc iustitia, hoc possibilitas divina poscebat, ut qui ex sententia tenebat reum, si non reum caperet, praetereundo sententiam, amitteret potestatem. Nemo autem non reus, cum et origine et natione sint ex mortalibus. At is qui natus est, ipse dedisse sententiam probatus est; qua sententia ipse reus non tenetur, qui cum susceperit carnem, sine peccato inter homines conversatus est. Sicut scriptum est: " hic Deus noster, et non deputabitur alius absque eo. Invenit omnem viam „ prudentiae, et dedit eam Iacob puero suo. Post haec in terris visus est, et „ cum hominibus conversatus est (1) „. Hic est, qui conversatus est sine peccato; ut iterum scriptum est: " qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in

(a) Codd. *credant*. (b) Codd. *oppressione*.

(1) Baruch. III. 36. sqq. Et notemus antiquissimam Victorini nostri auctoritatem pro divina Baruchi prophetia.

„ ore eius (1)„. Hanc carnem sine peccato produxit: quam mundi huius princeps adversantem sibi praevidens, neque suis voluntatibus inclinatam, hominem tantum aestimans, invadere ausus est permittentem. Permisit autem Dominus, ut ipse sibi princeps causa sit amittendi; qui cum reos ex sententia sibi vindicasset, usurpando hunc qui reus non erat, contra sententiam veniens quam (a) tenebat, amitteret (b) potestatem. Ita rationis fuit officia corporis agere, ut ipse quidem eamdem esse carnem ostenderet, quam susceperat, eam quae ante damnata est: ille vero carnis officia videndo, non intellegeret deitatem, ac sic contra sententiam Dei veniens, perderet potestatem; quia adpetere ausus est, quem sine crimine pervidebat.

XXIIII. Hac ergo causa factum est, officia quidem carnis ostendere, non tamen ipsis officiis esse subiectum. Ut carnem veram probaret, esuriit; non ut victus ieiunio manducaret. Denique cum ad probationem nostrae carnis ultra possibilitatem naturae XL. dierum et noctium spatio ieiunasset, invenitur quidem esurisse, non etiam manducasse; ita sciptura dicente: " et consummatis XL. diebus et XL. noctibus, postea esurivit „. Non tamen manducavit; esurivit autem. Quod ob (c) hanc causam manifesto factum est, ut quia XL. diebus, quibus continuis in eremo adversum Dominum tentationibus suis diabolus pugnans superatus fuerat, non esset (2); et ut ne, intellegendo Deum, diffugeret; ne perirent tam necessaria beneficia passionis suae, esurivit. Quem mox infirmum putans, iterum ut hominem aggressus est, dicendo ei, ut vel propter necessitatem sui corporis lapides in panes converteret: quique (d) nec fecit nec manducavit. Ita esurivit ob causam; non tamen subiectus est causae. Et non tantum in hoc loco, sed etiam discipulis offerentibus esurienti panes, ac dicentibus, Rabi manduca; respondit: " ego cibum habeo man-
„ ducare quem vos nescitis. Meus cibus est ut faciam voluntatem eius, qui
„ me misit, ut perficiam opus eius „.

XXV. Sitivit, ut per sitim naturam corporis demonstraret; non quod poculis indigeret, cum ipse sit fons aquae vivae. Denique Samaritanam, ubi sitisse invenitur, cum aquam postulasset, atque illa iudaeum aestimans non dedisset, obtulit mulieri aquam per quam sitim perpetuo satiaret, sicut scriptum est: " Iesus sedebat super puteum; et fuit hora quasi sexta; et ve-
„ nit quaedam mulier samaritana haurire aquam. Et Iesus sedebat; et Iesus
„ dixit ad eam.: da mihi bibere. Abierant enim discipuli eius in civitatem ut
„ emerent escas. Mulier tamen respondit ad Iesum dicens: tu, cum sis iu-
„ daeus, quomodo petis a me bibere, cum sim mulier samaritana? Et Iesus re-
„ spondit illi: si scires donum Dei, et quis est qui tibi dixit da mihi bibere;

(a) Codd. *per quam*. (b) Codd. *admitteret*. (c) Codd. *ad*. (d) Mallem *qui quidem*.

(1) I. Petr. II. 22.

(2) Id est *cibum non cepisset*.

„ tu magis petisses eum, et dedisset tibi aquam vivam. Et dixit illi mulier: Domine neque nrceum habes, et puteus altns est; unde habes aquam vivam mihi dare? ne tu maior sis patre nostro Iacob, quoniam ipse dedit nobis puteum de quo bibat cum filiis snis et cum pecoribus suis. Et Iesus respondit ad illam: omnis qui ex aqua ista biberit, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dedero illi, non sitiet in aeternum; sed erit fons aquae salientis in vitam aeternam „. Ergo non sitierat accipere, sed dare, qui divinam (a) promittendo dedit. Ita nt relicta hydria sua mulier, oblita sitis veteris, Samariae ceteris Samaritanis adventum ipsius praedicaret. Hoc sitiebat Dominus docere mulierem, quam iam sciebat esse paratam: non aqnam terrenam petens, sed ex petitione dans aquam vivam, quae fontem fecit salientem in vitam aeternam.

XXVI. Sitivit iterum in crnce Iesns, et exclamavit " sitio „. Sed causa sitis eius haec fuit. Crucifixerant eum, nec tamen sic erant satiati: adhuc habebant peccare: et cum in poena positis etiam malis hominibus communis naturae affectus misericordia debeatur; huic, cnius in curandis infirmitatibus beneficia senserant, quemque sine crimine adpetissent, contra naturalem misericordiae motum etiam post crucem insnltabant; in tantum impleti spiritn furoris, ut sitientem potarent aceto. Et qui prompto animo passionem suscepit, nec hoc invitus accepit: et quantnm illi audaciores ad inferenda supplicia, tantum ille ad snscipiendam iniuriam mitis: qnorum malitiae opera aspiciens necdum esse completa, exclamavit " sitio „. Qui ad cumulationem iniuriae, acetum dederunt: non tamen ipse ut acetum ingererent, provocavit; sed quod illi ei dederunt, sponte suscepit. Talis Domini sitis. Denique accepto exclamavit " consummatum est. „ Et continuo reddidit spiritnm „. Dormivit etiam Iesus, non somno victus ut videretur, sed nt esset ordo virtntis faciendae. Dormivit enim nt incitaretur mare, ut discipnli timentes postularent auxilium, ut impleretur prophetia David quae in centesimo et sexto psalmo pronunciabat dicens: " adnuntientur opera eius „ in exnltatione. Qui descendnnt mare in navibus, qui faciunt questum in aquis „ multis, ipsi viderunt opera Domini et mirabilia eius in profundo. Dixit et „ stetit spiritus potestatis, et exaltati sunt flnctus eius „. Quod autem is dispensationem omnem, ita gerendo, compleverit per mortem, ascensurnsque esset ad caelos, ilico (b) snbiunxit dicens: " ascendit usque ad caelos, et descendit usque ad abyssos „.

XXVII. Et hoc tamen licet a divino spiritn dictum credendum est; tamen, ut cetera, etiam hoc physicis rationibus paucis comprobemus (c). Liberatos a morte passione dominica nos iterum ad immortalitatis statum perduxit; ac nos prius caelesti impares, nunc caelestibus sociavit. Quibusdam tamen hoc videtur iniustnm; non quia non potest Deus, sed quia iustitiae suae non con-

(a) Vel intellige aquam; vel scribe divinus. (b) Codd. locs. (c) Codd. camprobamus.

venire videatur, cum protoplastum culpa adhuc vacuum et a crimine alienum, paradisi tantum dominum praestitisset, hoc donum Dei competens indicando; nunc post peccatum offensionemque revocato, cum non esset parum ad id redisse quod fuerat, et caelestia regna concesserit. Quod tamen iustissimum comprobatur. Si enim prius gratia sua, nullis devotionis officiis promerenti, paradisi sedem homini concesserat; utique nunc contra impatientiam carnis ac desideria iniquitatis iam mota, contra mundi principem et potestates eius repugnantem, saeculo calcato; caeleste praemium oportuit repensare; ut et is qui, imitando Deum, vitam divinam in terris habuit constitutus in corpore, cum eodem corpore iam immortali facto caelos habitaret, iam terrenis sublatis. Deinde ad huius muneris causam illud accedit, quod dignum est carnem hominis caelis inferre, cuius habitator Deus esse dignatus est: nec potest videri hominem contra meritum factum esse incolam caeli, cuius vaginam non dedignatus sit spiritus ipse Deus: iustumque fuit corpus, in quo Deus habitando, terram visitare dignatus est, per quod particeps nostri ad immortalitatem genus nostrum perduxit, etiam in caelestibus collocare. Ubi namque Dei habitatio esse debet, nisi in regno Dei? Ubi autem regnum eius nisi in caelis?

EXPLICIT DE PHYSICIS

LIBER.

DE FERRANDI EPISTULA
ET DE CODICIBUS VARIIS
NOTITIA.

Rmus dominus Octavius Frangipanius, casinensis monachus, atque in celeberrimo Casini montis monasterio diplomatici archii praeses et antiquarius, misit ad me Ferrandi diaconi carthaginiensis, qui ruspensis Fulgentii discipulus familiarisque fuit, peramplam tractatus instar nobilemque epistulam adversus Arrianos aliosque ex his propagatos haereticos, cuius nonnisi breve interpolatumque fragmentum in Ferrandi editionibus extare cognoverat, ipse vero textum integrum prolixum ac genuinum in casinensi codice, longobardicis litteris circa saeculum XI. exarato, ante hos annos invenerat. Causa mittendi fuit, quod ego propediem fragmenta quaedam arriana editurus ac refutaturus, rogavi per litteras doctissimum praedictum monachum, an forte mihi ex ea epistula (de qua mecum olim collocutus fuerat) argumenta aliquot impertiri vellet, quae ad confirmandam veritatem catholicam vel nova vel certe idonea viderentur. Is autem pro sua erga me benivolentia, studio erga doctrinas sacras, ferventique religionis amore, epistulam ipsam ultro obtulit ac largitus est; meque magnopere, datis litteris, impulit, ut eam typis sine mora committerem. Atque huius praestantis muneris non a me solum, sed ab eruditis cunctis lectoribus, gratiam illi haberi necesse est, qui hunc meritis suis cumulum addidit, postquam novos s. Augustini sermones X, in casinensi codice a se item repertos, doctisque curis expolitos, Romae vulgavit. En igitur ut codices casinenses nova sacris studiis subsidia, novas ecclesiae horreo fruges suppeditant. Sane ex eo copiosissimo atque omnium prope antiquissimo archio (ne quid dicam de inscriptionum nummorumque veterum casinensi sylloge) quis non optimos fructus expectet? Mihi certe ipsi qui in casinensi hospitio, cum suavissimo itineris comite et eruditarum vestigationum socio, v. cl. Iosepho de Matthaeiis, quatriduo commoratus sum, et RR. monachorum humanitatem summam expertus, non pauci insignes codices ab archii praeside demonstrati fuerunt, quorum nonnullos commemorabo.

Cod. 29. *saec. X. Auxilii presbyteri lexicon ingens latinitatis. Lexica item antiqua sunt in codd. priscis* 218. 439.

30. *saec. XI. Auxilii presbyteri quaestiones in vetus Testam. ined.*

124. *saec. XI. Iosephi historia cum testimonio de Christo in contextus corpore.*

204. *saec. X. S. Cypriani opera, praesertim epistulae.*

299. *saec. IX. Hilderici monachi casinensis ampla grammatica latina ined.*

316. *saec. VIII. vel IX. Synonyma Ciceronis. Ea differunt quidem ab editis, sed Ciceronem auctorem prorsus non habent. Extat apud me apographum, benignitate praesidis concessum.*

318. *saec. X. Iohannes presbyter de musica.*

346. *p.* 123. *b. sqq. Commentarius in Pauli apostoli epistulas, editus inter spuria Ambrosii scripta, in hoc autem codice Origeni auctori inscriptus, non sine segmentis ineditis permultisque varietatibus. Scriptura similis symmachianae a me in aere cusae, id est saeculi VI. Immo vero inest memorabilis haec subscriptio.* Donatus gratia Dei ·PR· proprium codicem Iustino augusto, tertio post consulatum eius in aedibus beati Petri in castello lucullano infirmus legi, legi, legi.

349. *saec. IX. Pauli diaconi, casinensis monachi, commentarius ined. ad Pauli apostoli epistulas. Alia quoque Petri huius inedita opera in archio casinensi latent.*

391 *saec. IX. Solini historia. Haud porro memini notam numeralem codicis virgiliani, in quo cl. praeses archii expletos legit plerosque illos versus qui in aeneide hiant, v. gr. hunc:* DISCE OMNES *QUAM SINT ANIMIS VERBISQUE DOLOSI.*

455. *Statius perantiquus.*

503. *Bibliorum hebraicorum exemplar decorum vetus.*

552. *p.* 103. *b. Fragmentum vulgari Italorum lingua scriptum in codice, ut videtur, saeculi XI.*

554. *saec. VIII. Collectio canonum partim ineditorum.*

548. *p.* 38. *seq. Praeceptum Caroli magni, qui confirmavit ecclesiae rom. omnia infrascripta. Incipit. « Adrianus papa obtinuit a Carolo rege Francorum „ et patritio Romanorum, ut promissionem illam quam eius genitor Pipinus quon„ dam rex, et ipse praecellentissimus Carolus etc. Urbes donatae numerantur hae. « Ravenna, Ariminum, Pensaurum, Conca, Fanum, Cesena, Senagallia, Esis, Forum populi, Castrum Subsubium, Monsferetri, Acerancio, Monsrogati, Serra, Castellum s. Martini (s. Marini?) Bobium, Orbinum, Callis, Luciolis, Eugubium, Cobiacrum, civitas Narnia, Faventia, Castrum Tiberiacum, Gabelum, et omnis ducatus Ferrariae. — Extat in regesto Petri diaconi et monachi casinensis.*

737. *Historia urbis Caietae. Item in alio volumine codex magnus diplomaticus Caietae. Item in aliis codd. historiae duae oppidi* Ponte Corvo.

Palimpsestorum codicum in archio casinensi mediocrem vidi numerum, nec plurimi ut arbitror faciendorum. In his animadverti codd. 53. 197. 271. 295. 394. 468. 446. 506. 560. *Iam ut de uno vel altero pauca dicam; codex palimpsestus* 271. *continet in antiquiore sepulta scriptura sacri argumenti fragmenta varia non uno litterarum genere scripta. Pag.* 19. *b. legebam Ezechielis cap. XVIII.* In diebus illis factus est sermo Domini ad me dicens, quid est quod inter vos parabolas. *Pag.* 23. *b. notae sunt aliquot tyronianae. Pag.* 24. *a.* Pax vobis, ego sum, nolite timere. *Pag.* 32. *a. Est canon missae litteris saec. VI, qualem nunc habemus. Legebam* per omnia saecula saeculorum . . . sursum corda . . . gratias agamus domino Deo nostro . . . aequum et salutare nos tibi (semper) et ubique gratias agere etc. *Pag.* 41. *b. litteris aeque antiquis legebam precationem, adhuc in nostra liturgia ad verbum superstitem*: Deus qui nos annua apostolorum tuorum sollemnitate laetificas, praesta quaesumus, ut quorum gaudemus meritis, instruamur exemplis.

Per *etc. Item pag.* 46. *a.* Praesta quaesumus, omnipotens Deus, ut qui beati illius martyris tui natalitia colimus *etc. Pag.* 79. *fin.* dominica V. *Pag.* 1 — 8. 10 — 11. — 14. 17. 21 — 33. 38. 50. 53. 56. 58. 61. 63. 73. 74. *etc. legebam commentarium in psalmos litteris pervetustis, quem esse Augustini admonuit me deinceps per litteras v. cl. archii praeses.*

Cod. 295. *habet in antiquiore sepulta scriptura Cassiani collationes, litteris saeculi VII.*

Casinenses codices septingenti nunc ferme remanent, plerique omnes latini, cum olim multo plures extiterint. Sed enim membranarum diplomaticarum longe maximus numerus est, nempe triginta circiter mille; eaeque in pluteis scite decenterque sunt ordinatae. In his numerantur romanorum pontificum bullae ineditae quadringentae, a Zacharia I. usque ad nostram aetatem.

Extat in bibliotheca vaticana index codicum casinensium ad Clementem VII qui hunc expetiverat, ab Abbate casinensi eius temporis non sine aliquot, ut puto, codicibus missus: quem cum legerem, magnopere me commovit p. 9. mentio hilarianorum librorum de mysteriis, et in epistulas septem canonicas, ineditorum. Verumtamen haec exoptabilia Hilarii opera in casinensi archio superesse iam non videntur; neque enim studiosissimis illis monachis incognita essent. In eodem vaticano casinensium codicum indice p. 14. b. recensetur Cresconii Corippi opus de bellis libycis, ut olim observavit etiam Fogginius praef. ad Corip. paneg. p. 395. Atque hoc poema, multis tamen partibus mutilum, nuper primus e trivultiano codice edidit vir cl. Petrus Mazzuchellus, sodalis meus, et ambrosianae bibliothecae Mediolani praefectus. Equidem quaesivi sedulo hunc poetam in casinensi archio, sed frustra fui; quamquam Montfauconii aetate adhuc forte supererat, quoniam ipse bibl. mss. in casinensi codice 533. ait extare *poetam aliquem sibi ignotum.* Nunc certe cresconianus codex intercidit. Iam quod ait Montfauconius cod. cas. 489. contineri librum charactere sibi ignoto, videlicet is turcicus quidam codex est.

Post archium casinense, menti meae occurrit Cavensis monasterii prope Salernum perinsigne item archium, ubi horae ferme spatio mihi commoranti venerabilis aetate et doctrina casinensis ordinis monachus archii praeses narrabat de quadraginta, si bene memini, membranarum diplomaticarum millibus, quarum etiam nonnullas oculis subiiciebat; in his chartam cavensium antiquissimam anno quinto Grimoaldi ducis nucerini exaratam; diploma item cavensium nobilissimum Guaimarii III. ducis salernitani anno MXXV datum, quo donatur fundus ubi nunc monasterium est. Codicum in cavensi bibliotheca perpusillus numerus est. In his vidi s. Ambrosii in Lucam commentarium, saec. XI: s. Isidori origines, saec. ferme VIII: s. Gregorii pastorale, non sine deletitiis, id est palimpsestis, foliis, in quibus tamen nihil praestans latitare arbitrabar; sed quominus rem studiosius cognoscerem, angustiis temporis sum prohibitus: commentarium in psalmos litteris longobardicis saec. XI. Sed enim, ut alias res, ita etiam mss. codices non numero, sed qualitate ac merito, aestimare debemus. Ecce enim in cavensibus pluteis codex pretiosissimus ostensus mihi fuit latinorum veteris novique Testamenti bibliorum, cui parem aegre invenies. Is codex saeculo cir-

citer VII. exaratus, a genesi usque ad apocalypsim sine ulla imperfectione pertingit. Quin adeo Hieronymi quoque psalmorum ex hebraeo interpretatio in codicis calce subtexitur; verum haec una imperfecta est, quia in psalmo CXXVII. abrumpitur. Singulis libris prologi praeponuntur Hieronymi maioribus litteris scripti. Hunc codicem dum festinatim evolverem, haec observabam 1. Inest psalmus CLI. 2. Item insunt sub asteriscis hymnus trium puerorum, historia Susannae atque draconis babylonici. 3. Baruchus cum Hieremiae epistula in calce minorum prophetarum ponitur. 4. Estheris aliquot loci sub asteriscis scribuntur: iudicia etiam de quibusdam libri huius partibus manu vetere interponuntur. 5. Actus apostolorum post epistulas apostolicas collocantur, hique soli scholiis brevibus interdum illustrantur. 6. Esdrae et Maccabaeorum nonnisi duo priores authenticique libri in codice occurrunt.

De visis a me codicibus in Cryptae ferratae monasterio, demonstrantibus benigne basilianis graeci ritus linguaeque monachis, et de palimpsestis multis ibidem conservatis, alio fortasse tempore locuturus sum.

Sed gratum apprime lectoribus me facturum existimo, si catalogum operum ineditorum celeberrimi et summi inter Assemanios Iosephi Simonii de scheda evulgavero ex heredibus eius, ut audio, excepta.

Opera omnia Iosephi Simonii Assemanii, quae mss. extabant ante incendium fortuitum eius et Stephani Evodii archiepiscopi Apameae supellectilis et bibliothecarum (1), quod incendium in cubiculis vaticanae bibliothecae adnexis die trigesima augusti MDCCLXVIII. contigit. Opera omnia incepta vel absoluta.

BIBLIOTHECA ORIENTALIS (2).

Tom. V. De syriacis et arabicis sacrarum scripturarum versionibus.
Tom. VI. De libris ecclesiasticis Syrorum.
Tom. VII. De conciliorum collectionibus syriacis.
Tom. VIII. De collectionibus arabicis.
Tom. IX. De scriptoribus graecis in syriacum et arabicum conversis.
Tom. X. De scriptoribus arabicis christianis.
Tom. XI. et XII. De scriptoribus arabicis mahometanis.

KALENDARIA ECCLESIAE UNIVERSAE (3).

Tom. VII. Kalendaria vetusta Graecorum.
Tom. VIII. Eadem Syrorum Maronitarum, Iacobitarum, et Nestorianorum.
Tom. IX. Eadem Armenorum.
Tom. X. Eadem Aegyptiorum et Aethiopum.
Tom. XI. et XII. Eadem Latinorum.

ITALICAE HISTORIAE SCRIPTORES (4).

Tom. V. et VI. De antiquis rerum neapolitanarum et sicularum scriptoribus.
Tom. VII. et VIII. Anecdota rerum neapolitanarum et sicularum monumenta.

(1) Hoc incendio acervus etiam exemplarium absumptus est catalogi impressi codicum hebr. et syr. vatt., nec non tomorum quatuor priorum bibliothecae orientalis; quo fit, ut rara iam exemplaria horum operum praestantissimorum sint, aegreque a studiosis reperiantur.

(2) Volumina priora quatuor extant edita.

(3) Tomi sex priores extant item editi.

(4) Extant editi tomi quatuor priores.

Subiiciuntur alia huiusmodi ad res italicas spectantia, nimirum ad regnum longobardicum, Ducatus romanum, spoletinum, foroiuliensem, Tusciae etc.

DE SACRIS IMAGINIBUS ET RELIQUIIS.

Tom. I. De sacris imaginibus mosivis, pictis, et anaglyptis, quae in vetustis orientis et occidentis ecclesiis servantur.

Tom. II. De sacris imaginibus, quae in antiquis mss. codicibus latinis, graecis, et orientalibus adservantur.

Tom. III. De sacris imaginibus D. N. Iesu Christi.

Tom. IV. De sacris deiparae Virginis imaginibus in oriente et occidente cultis.

Tom. V. De sacris Palaestinae locis et venerandis reliquiis, quae ad Christum dominum et ad Virginem deiparam referuntur.

Excerpta ex huius operis tomo I. vulgavit Io. Bottarius in dissertatione de lateranensibus parietinis Nicolai Alemanni recusa Romae anno MDCCLVI: haud exigua pars ex incendio erepta.

Synodus antiochena Maronitarum a Iosepho Petro Gazeno patriarcha, eiusque archiepiscopis episcopisque celebrata in monte Libano anno MDCCXXXVI, praeside Iosepho Simonio Assemanio Clementis XII. ablegato apostolico, qui eandem synodum arabice composuit, et latine reddidit. Latinum exemplar a Benedicto XIV. approbatum et confirmatum extat in archio s. congregationis de propaganda fide: arabicum vero ad archetypum collatum, quocum concordare testantur eiusdem synodi patres, quorum subscriptiones et sigilla in calce occurrunt, servatum est ex incendio.

EUCHOLOGIA ECCLESIAE ORIENTALIS

complectentia ritus et ordines divinae liturgiae, officiorum, sacramentorum, consecrationum et benedictionum, additis doctorum utriusque ecclesiae opusculis nondum editis, in septem libros distributa.

Liber I. Euchologium ecclesiae syriacae Maronitarum.
II. Ecclesiae syriacae Iacobitarum.
III. Ecclesiae syriacae Nestorianorum.
IV. Ecclesiae graecae Melchitarum.
V. Ecclesiae Armenorum.
VI. Ecclesiae aegyptiacae Coptorum.
VII. Ecclesiae aethiopicae Abyssinorum.

CONCILIA ECCLESIAE ORIENTALIS

sex in tomos digesta, quorum plurima vel integra, vel magna ex parte in lucem exeunt ex mss. codicibus orientalibus.

Tom. I. Concilia ecclesiae syriacae Maronitarum.

Tom. II. Chaldaeorum, seu Nestorianorum.

Tom. III. Syrorum Iacobitarum.

Tom. IV. Coptorum.

Tom. V. Armenorum.

Tom. VI. Graecorum, Albanorum, Ruthenorum.

SYRIA VETUS ET NOVA LIBRI IX.

Tom. I. Summaria totius Syriae descriptio.
Tom. II. De Palaestina.
Tom. III. De Phoenice.
Tom. IV. De Syria coele et euphratesia.
Tom. V. De Mesopotamia.
Tom. VI. De Assyria.
Tom. VII. De Cilicia.
Tom. VIII. De Arabia.
Tom. IX. De Aegypto.
Liber I. et IX. cum variis fragmentis ceterorum librorum ex incendio erepti fuere.

HISTORIA ORIENTALIS LIB. IX.

Tom. I. De Syris Maronitis.
Tom. II. De Graecis Melchitis.
Tom. III. De Drusis et Nazaraeis.
Tom. IV. De Mahometanis.
Tom. V. De Coptis.
Tom. VI. De Syris Iacobitis.
Tom. VII. De Aethiopibus sive Abyssinis.
Tom. VIII. De Syris Nestorianis.
Tom. IX. De Armenis.

Dissertatio theologica de validitate ordinis ab episcopis aegyptiis collato: nec non dissertationes aliae, relationes et vota in variis causis et dubiis Christianorum, praesertim orientalium, Iosepho Simonio Assemanio a ss. congregationibus de propaganda fide et s. inquisitionis commendari solitis: quae scripta extant in archiis earundem congregationum. Ea autem omnia in unum congesta, centum magna volumina minimum conficiunt.

Grammatica syriaca absolutissima arabice exposita, notis et vocalibus animata, ex incendio erepta.

Nunc ut e longiore diverticulo ad Ferrandi epistulam redeam, nihil eam opus est a me commendari, cuius praestantia et utilitas indubia est. Neque porro scholiis nisi paucissimis illustrandam putavi, quum per se ipsa sit illustrissima: neque demum ob aliquot lectiones, quae mihi omnino corruptae videbantur, novam codicis collationem postulavi, ne cuipiam molestus fierem; sed quatenus quidem menda scripturae erant, necessaria libertate emendavi. Scribitur epistula ad Eugippium lucullani monasterii apud Neapolim abbatem, et augustiniani thesauri auctorem, ad quem sancti quoque Fulgentii extat epistula.

FERRANDI
DIACONI ECCLESIAE CARTHAGINIENSIS
EPISTULA DOGMATICA
ADVERSUS ARRIANOS ALIOSQUE HAERETICOS
EX CODICE CASINENSI NUNC PRIMUM EDITA.

Domino beatissimo et debita caritate peculiariter honorando sancto fratri Eugippio presbytero Ferrandus exiguus in Domino salutem.

1. UNDE subito sine propriis meritis amicitiae vestrae maximum solatium consecutus novo sancti spiritus munere prius merui dilectus esse, quam notus? quis indigno tale beneficium praestitit? quis in templo Dei mei, corde scilicet tuo, mansionem mihi desiderabilem praeparavit? Exultet animus, refloreat corpus, et dicant omnia ossa mea, vere gratia gratis datur. Haec prima vox mutuae salutationis ornet consacretque primitias. In hac gratulatione iacienda sunt epistularis fundamenta sermonis. Nihil brevius aut suavius dicitur, quando vestrae circa me Beatitudinis dilectio consideratur, nisi hoc quod fideliter dico, vere gratia gratis datur. Obsecro tamen per ipsam gratiam, quae gratis eligens inspirat tibi, quos diligas gratis, ne plus votis indulgeas, et maiora de minoribus ita credas, ut egregii pontificis admirabilisque doctoris Fulgentii, cuius aliquando me recolis fuisse sectatorem, putes nunc existere successorem (1). Mihi enim crede, veritatem fatenti simpliciter, licet soleant boni discipuli magistris optimis iudicari frequenter acquales, perhibente etiam Domino testimonium: "sufficit discipulo, ut sit sicut magister eius"; inter me tamen et illum, cuius

(1) Obiit sanctus Fulgentius ineunte Christi anno DXXXIII, electus est autem Felicianus successor eodem anno desinente. Hoc intervallo tum suspensibus civibus qui deliberabant de successore, tum etiam longinquis dignus honore illo videbatur Ferrandus diaconus, qui certe post Fulgentium princeps doctrina erat, et virtutibus etiam florentissimus. Praeter hanc epistulam, legesis vitam s. Fulgentii cap. ult., et Morcellium Afr. ch. T. III. ad praedictum an., et T. I. p. 265.

volui discipulus nuncupari per omnia sapientiae studia, difficile potest esse similis gloriae dignitas. Ille namque inter universos africani concilii sacerdotes scientiae specialis (a) amictus luce fulgebat, quia Christum Iesum verbis et operibus praedicabat: ego inter magnos et nobiles carthaginiensis ecclesiae ministros, parvus et ignobilis lateo; vix idoneus implere lectionis officium, quanto magis, dissolvendo aliquas quaestiones, praedicationis arripere ministerium! Ille, numquam bono deficiente proposito, ieiuniis continuis et orationibus vacabat, carnem suam quotidie crucifigens cum vitiis et concupiscentiis; ego miser infirmus a labore pronus ad vitia, multis adhuc variisque tentationibus iaceo subditus. Quomodo igitur me tanti viri suspicer imitari posse virtutes? Utinam, domine beatissime Frater, extrema saltem sequar vestigia praecedentis! utinam libros eius mellifluos vacet legere, contingat intellegere! Potius ibi veritatem disco, quam doceo; paratus semper patrum meorum sequi ac tenere sententias. Unde me vestra Beatitudo, si me parvulum nimis interrogationi tuae respondere desideras, interroga tamquam magister discipulum, tamquam senior iuniorem, tamquam doctus indoctum: interroga frequenter, interroga libenter, affectu docendi, non studio consulendi. Si sic interrogaveris, ego disco, tu doces: et nec mihi oberit in responsione verecundia, nec tibi deerit in responsionis examinatione iustitia. Sed sapiens interrogatio sapientis, magna fiet eruditio proficere cupientis. Ecce offero peritiae tuae discutiendam clementer ignorantiam et scientiam meam. Require sapienter interrogando, quid iam noverim, quid adhuc nesciam, quid emendare fortiter debeam. Nunc interim dignare considerare, quales habeat vires ab arriano Gothorum comite nuper proposita quaestio.

II. Sed prius, quid inter se sententiis vel dogmatibus differant Arriani et Catholici, deliberemus. Arriani volunt individuam Trinitatem praedicare, sicut scripturae praedicant unum Deum. Catholici verum praeceptum legis salubriter audientes: " audi, Israel; dominus Deus tuus, Deus unus est "; ne videantur sub unius Dei religione fidem trinitatis excludere, tres personas unius substantiae praedicantes, ipsam trinitatem unum Deum simpliciter confitentur. Et de omni S. Trinitate dictum sapienter intellegunt " an-

Deut. VI. 4.

(a) In apographo superadditur *spiritualis*, sive ea dubia lectio sit, sive varietas.

„ di, Israel; dominus Deus tuus, Deus unus est „. Arriani denuo patris et filii et spiritus sancti tres substantias praedicant; et ideo eorum potestatem dividunt, unitatem vitant, immensitatem minuunt, et per impios gradus ad errores pessimi praecipitii devoluti, maiori patri minorem filium subiciunt: minori autem filio inferiorem spiritum sanctum credunt. Catholici e contrario Deum patrem, Deum filium, Deum spiritum sanctum, ne tres deos gentiliter inducere videantur, unius esse honoris, gloriae, magnitudinis, aeternitatis, divinitatis, aequalitatis, essentiae profitentur: et nemini alterum praeponere cupientes, de patre tamen filium natum, de patre et filio spiritum sanctum procedere sentiunt(1). Arrianos si interrogare volueris, unde filius sit, timent dicere de patris essentia, ne gignentis et geniti probetur una divinitas, et confirmetur aequalitas. Timent rursus ex nihilo natum filium profiteri, ne creator accipiens originem similem creaturis, unigeniti privilegio spoliatus perdat gloriam creatoris. Aliunde vero filium natum, idest ex aliqua subiacente materia, multo amplius timent adstruere, ne videatur quaelibet res ante eum fuisse, per quem facta sunt omnia. Sic deficiente malitia, quaerunt ignorantiae patrocinium; voce Iudaeorum Catholicis renuntiantes " nescimus unde sit „. Quibus ilico vera respondent, si nescitis unde sit, credite, quia de patris est natus essentia: sed si negatis quod de patre sit, vos dicite unde. Arriani minorem filium dicunt, quia conantur negare aequalem: Catholici vero prius eum Deo patri confitentur aequalem, quam postea rite valeant confiteri secundum carnem factum minorem. Non ideo sunt Arriani culpabiles, quia Deum Dei filium Deo patri confitentur minorem, sed quia in divinitate, non in carne, confitentur minorem; et quia omnino negare conantur aequalem. Dicimus proinde nos Deum Dei filium secundum carnem minoratum, non tamen minorem ante saecula credimus natum. Dicimus minorem, secundum quod factus est homo; et non dicimus minorem, secundum quod permanet Deus, et cum patre et s. spiritu naturaliter unus Deus.

Ioh. IX. 29.

(1) Photius in opusculo inedito de spiritu s. tres tantum latinos patres adversantes sibi commemorat circa dogma de spiritus sancti a filio processione, Ambrosium, Augustinum, et Hieronymum. Sed en quoque Ferrandum heic, et epist. ad Severum; itemque Fulgentium de trin. I. 2. et alibi. Consonat etiam Leo magnus serm. LXXV. 3. qui spiritum sanctum ait esse patris filiique spiritum.

III. Itaque proponentibus hanc sententiam, quam Beatitudinis vestrae breviter expressit epistula; si propter veram humanitatem, minorem patre dicitis filium, erit profecto propter veritatem corporis in sempiternum minor, si unus atque idem est filius; nullatenus expavescimus, immo potius affirmamus, et dicimus utique: quia propter veram humanitatem, minorem patre filium dicimus, erit profecto propter veritatem corporis in sempiternum minor: sed ipse, qui propter veritatem corporis erit in sempiternum minor, idem ipse secundum veritatem divinitatis fuit, est, erit aequalis: quia unus atque idem est filius ab aeterno in aeternum Deo patri semper aequalis, a certo tempore in aeternum Deo patri semper minor. Aequalitas quippe eius secundum divinitatem non habet initium, minoratio secundum carnem accepit initium: verumtamen nec aequalitas competens divinitati, nec minoratio congruens carni, habet finem. Sive ergo secundum carnem minor, sive secundum divinitatem dicatur aequalis, idem atque unus est Christus, vere filius Dei, et vere filius hominis. Semper minor, ex quo esse coepit, quia voluit, minor: semper aequalis, quia nunquam non fuit, nec umquam non erit aequalis: aequalis enim perseverans factus est minor, minor factus permansit aequalis: totus minor, et totus aequalis. Sed ideo totus minor, et totus aequalis, quia non in eo dividitur vel subdividitur una persona (1). Ideo simul et minor et aequalis, quia servatur in eo utraque natura, et quam habuit ex patre, et quam suscepit ex matre.

IIII. Alioquin si una in Christo et persona existeret et natura (2), non posset unus Christus uni patri et minor et aequalis rectissime praedicari. Et fortasse tunc invenirent quod obicerent Arriani dicentes: si minor creditur, negatur aequalis; si aequalis creditur, negatur minor. Cuius propositionis violentia illos posset maxime conturbare, qui nunc a communione multarum se gentium dirimentes, ante adunationem somniantur duas Christi fuisse naturas sive substantias: et post adunationem mentiuntur unam factam de duabus(3): ridicule omnino; ut tunc duae putentur extitisse in Christo substantiae, quando nec dum fuerant adunatae; et tunc duae magis esse destiterint, quando sunt adunatae. Quis absurditatem talia suspi-

(1) Sic loquitur Ferrandus etiam in epistula ad Anatol. ff. 10. *unus est Christus propter unius personae singularitatem, quae in eo nec dividi nec subdividi potest.*

(2) Nempe *si una in Christo non solum persona existeret, sed etiam natura.*

(3) Intellige Eutychianos.

cantium toleret? Hoc tamen sibi timere videntur ne quasi crescente numero substantiarum, personarum quoque numerus crescat (1): et per imperitam nestoriani erroris declinationem, tradentur in manus Arrianorum penitus confutandi. Quandocumque enim voluerint unam Christi praedicare naturam, sicut unam certum est praedicari debere personam, rite eis dicetur: ergo si unius Christi una natura et persona dixit " pater maior me est „; quare minor negatur, Ioh. XIV. 28. qui non habet aliam substantiam sive personam, propter quam dicatur aequalis? Si enim Christi una natura et persona subiacuit passionibus, impassibili patri nunquam meretur vel comparari, quanto magis aequari, non habens aliam substantiam sive personam, in qua possit sicut pater impassibilis praedicari? Postremo quomodo est unius substantiae cum patre, qui in una sua substantia et persona passionibus subiacuit, quibus non subiacuit pater? Nisi forte propter unitatem substantiae cum filio, passionibus filii sui subicitur etiam pater; unde Patripassianorum perversitas glorietur (2).

V. Talia proponentibus Arrianis(3), si voluerint illi dispensationem carnis et verae humanitatis tempus opponere, non immerito tunc fortasse dicetur, quod sine causa nunc veris Catholicis dicitur, si secundum veram humanitatem minor est filius, erit profecto propter veritatem corporis in sempiternum minor; si unus atque idem est filius: vimque propositionis huius quo fugiant, non habebunt: quia duos quidem Christos omnino nec stulte poterunt praedicare singularis personae et substantiae praedicatores. Praedicabunt autem, quamvis inconsequenter, naturam corporis in incorpoream transisse naturam: post adunationem quippe duarum substantiarum, de duabus unam factam fuisse substantiam suspicantes, errore tali facilius implicantur. Ipsis proinde duarum in Christo substantiarum negatoribus, ipsis erit obiectio modo proposita terribilis et insolubilis: ad nos tamen Catholicos orthodoxos laxa pervenit, immo nec pervenit, quia nihil quod iuste nobis obici debeat invenit. Continuo quippe nobis responsionis veritas cooperante gratia Dei subvenit, ut respondeamus eis, vere unus est Christus. Sapientibus tamen mentibus,

(1) Ferrandus ep. ad Anatol. ff. 10. *Crevit per nativitatem carnis in Christo numerus substantiarum, singularitas vero personae perseveravit.*

(2) Legatur par Ferrandi doctrina atque dictio ep. cit. ff. 8.

(3) Eadem utitur locutione Ferrandus loc. cit. *proponentibus hoc Arrianis* etc.

quoties audiuut unus est Christus, cogitare convenit quomodo sit unus, utrum unam habendo personam, an unam habendo naturam. Sed non potest dici unam habere naturam, quem suscepisse alteram dicimus. Potest tamen dici unam habere personam, quoniam persona illa semper manens naturae semper manentis, ita mutabilem (a) postea naturam, sine persona, voluntaria pietate suscepit, ut humanam substantiam, non habentem subsistentem manentemque personam, in unitatem suscipiens, ad se faceret pertinere: fieretque deinceps humanitas illa divina, quoniam Dei coepisset, ex quo esse coepisset, habere personam: divinitas illa humana, quoniam sibi in unitatem personae veraciter humanam voluit adunare naturam.

VI. Dicimus ergo cum fiducia, dicimus nihil timentes, unus est Christus, unus est Deus hominisque filius: idest una est Christi hominisque persona: non tamen dicimus una est Christi Dei hominisque natura: concordantes apostolicis vocibus, ubi volens gentium doctor unius personae veritatem probare, nam et ego, inquit Corinthiis,
II. 2. 10. " quod donavi, si quod donavi, propter vos in persona Christi ". Numquid non melius personis diceret, si vellet in Christo duas praedicare personas? Sicut volens in Christo duas significare substantias, evi-
I. Cor. XIII. 4. dentem simul adhibet differentiam substantiarum, dicens alio loco: " et si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei ". Numquid non ipse crucifixus est, qui vivit? et tamen ex infirmitate crucifixus est, ex virtute Dei vivit. Unde ad maiorem commendationem personae unius, sic unus Christus praedicatur, ut aliquando una eius vel humana vel divina natura commemoretur: et utraque tamen intellegatur, quoniam tanta est unitas, ut qui unam nominaverit, ambas significaverit. Praeter quod idem B. Apostolus nunc humanitatem solam specialiter signans ad Ti-
I. 2. 5. motheum loquitur: " unus est Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Iesus ". Nunc de divinitate sola praedicatio-
I. 8. 5. nem verissimam faciens memoratis Corinthiis ait: " nam et si sunt qui dicantur dii, si quidem sunt dii multi, et domini multi; nobis tamen unus Deus pater, ex quo omnia; et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia ". Quis, rogo, audiens utraque haec testimonia sic omnino desipiat, ut aut ubi audit unus est mediator Dei et hominum homo Christus Iesus, neget Deum quem

(a) In fragm. ed. *mirabilem* pro *mutabilem*.

videt hominem praedicari? aut ubi audit unus est dominus Iesus Christus per quem omnia, neget eum factum hominem inter omnia?

VII. Profecto nullus, invenitur cui talia sentire persuadeat inimicus: nisi forte Manichaeus, qui veram humanitatem phantasiam putat: et Photinus, qui totus occupatur circa opera carnis, evidenter in Christo divinam substantiam negat. Utrique sine dubio alterius apostolici sermonis omnino immemores, ubi simul utramque substantiam in una Christi Dei hominisque persona commemorans, Romanos hoc sermone bonus doctor aedificat: " optarem ego ipse „ anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei „ secundum carnem: quorum est adoptio filiorum, et gloria, et le- „ gislatio, et obsequium, et promissa; quorum patres, ex quibus Chri- „ stus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in „ saecula „. Ecce quomodo unus est Christus, et ex patribus secundum carnem, et Deus super omnia benedictus in saecula. Qui cum saepius se filium hominis in evangelio nuncupet, iudaicae saevitiae crudelitatem tali exprobratione compescens " quid me quaeritis in- „ terficere hominem, qui veritatem locutus sum vobis „ testatur tamen evangelista dicens: " propterea eum magis Iudaei volebant „ interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et patrem „ suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo „. Numquid opinabitur aliquis duos Christos sacra evangelia praedicare, unum qui se filium hominis et hominem nuncupet, alterum qui patrem suum dicat Deum, aequalem se faciens Deo? Numquid quia dicens discipulis " quem me dicunt homines esse filium hominis „ audivit Petrum confitentem " tu es filius Dei vivi „ duos Christos intellegi voluit, unum filium hominis, de quo ipse interrogavit; alterum filium Dei vivi, quem confessus est Petrus? Numquid quia modo dicit " ego et pater unum sumus „; modo dicit " pater maior me est „ (1); duos Christos duplex ista professio pollicetur, ut alter sit cum patre unus, alter cui maior sit pater? Non sunt plane verba ista significantia duos Christos, sed unius tamen Christi duas nobis omnino videntur insinuare naturas. Si enim duos Christos credere debemus, unum filium Dei, alterum filium hominis; aut mendaciter, quod absit, aut ignoranter locutus est Christus ubi dixit: " nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit,

Cap. IX. 3. Ioh. VIII. 40. Ioh. V. 18. Matth. XVI. 13. Ioh. X. 30. XIV. 28. Ioh. III. 13.

(1) Confer Ferrand. ep. ad Anatol. ff. 13.

filius hominis qui est in caelo. „ Loquens enim filius hominis in saeculo, quomodo esse posset in caelo? Quis non ei rectissime responderet, quid loqueris, Christe? si tu es filius hominis, nobiscum es, non in caelo. Quare ergo dicis, filius hominis qui est in caelo?

VIII. Sed quia nec veritas fallere, nec sapientia potest aliquid ignorare, continuo dignaretur respondere veraciter et prudenter: nolite scandalum pati: ego sum filius hominis, ego sum filius Dei; ego qui vobiscum loquor, ego qui cum patre cuncta dispono: propterea dico filium hominis, qui est in caelo. Non sunt sibi verba mea contraria. Si non ego filius hominis, ego essem filius Dei, numquam debui dicere, filius hominis qui est in caelo. Substantia mea ergo, per quam sum filius hominis, non est adhuc in caelo: substantia vero mea, per quam sum filius Dei, semper et in terra est et in caelo. Sed quoniam semper in his duabus substantiis meis una est persona mea, propterea nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit filius hominis, qui est in caelo. Nonne cuivis incredulo satisfaceret in his sermonibus veritas, et sic appareret personae unius singularitas, et duarum substantiarum maneret salva proprietas? Sine causa igitur duos Christos obicit haereticorum falsitas, ut fidelium terreatur sancta simplicitas. Nam si praetermissa saniore differentia (a) naturarum duarum in unitate personae Christi manentium, velimus calumnias adversus haereticos fabricare; dicent ipsi, qui nobis haec de duobus Christis proponere incipiunt, Arriani: quando dicit B. Paulus " tradidi enim vo-
I.Cor. XV. 3. „ bis in primis, quod et accepistis, quia Christus mortuus est secun-„ dum scripturas, et quia resurrexit tertia die secundum scripturas „ quomodo poterit mori Christus secundum divinitatem, quomodo sepeliri, et tertia die resurgere? Nonne haec ad corpus pertinere ma-
Ioh. II. 19. nifestans ipse Dominus " solvite templum istud, ait Iudaeis, et in „ tribus diebus excitabo illud „? Ubi protinus evangelista subiunxit: " hoc autem dicebat de templo corporis sui „(1). Si ergo secundum carnem mortuus est, non secundum divinitatem, ecce invenitur mortuus, et non mortuus Christus; et sepultus, et non sepultus; et resurgens, et non resurgens: mortuus scilicet secundum carnem, non mortuus secundum divinitatem; sepultus secundum carnem quae tumulo tenebatur inclusa, non sepultus secundum divinitatem

(a) Num pro *sententia*?

(1) Paria sequentibus dicit Leo magnus papa serm. LXVIII. 1.

quae ubique tota cum patre regnabat et regnat; resurgens secundum carnem quae anima deserente ceciderat, non resurgens secundum divinitatem quae propterea minime capax est resurrectionis quia nescit occasum.

VIIII. Nunc ergo aut permittere compellantur in uno Christo duarum manere naturarum proprietates; aut certe ipsi potius Arriani, ne videantur facere duos Christos, absolute negent ex toto hominem Christum: quamvis ex magna parte negaverint, animam quippe rationalem de sacramento incarnationis auferre nitentes (1), meliorem partem hominis Christo domino negaverunt. Auferant ergo ei sine pudore totam hominis naturam, cui iam dimidiam negaverunt. Evacuent illud magnum pietatis et mirabile sacramentum, et tunc apud eos sit unus Christus, cuius omnes temporales actus et passiones ad iniuriam divinitatis libere transferunt. Una quippe pereunte natura, idest hominis, omnino eis erroris sui perversitas constare putabitur: ut cum Christus dixerit " pater maior me est ", non ait nisi vox divinitatis; quia iam minime potest intellegi vox humanitatis, unde semel natura ablata fuerit hominis. Ipsos ergo ad hanc necessitatem negandae unius substantiae ducat magna perversitas, quibus placet adscribere divinitati quidquid ex infirmitate assumpti corporis dignata est loqui divinitas. Si tamen vel sic inveniunt, quomodo vim veritatis eludere valeant, quando patris et filii significatur aequalitas, dicente Christo " ego et pater unum sumus ". Et alibi " ego in patre, et pater in me ". Et alibi " omnia quae habet pater, mea sunt ". Ioh. XIV. 11. XVI. 15.

X. Multa alia sunt Beatitudini tuae notissima testimonia, quibus Deus, et cum patre unus Deus, evidenter ostenditur Christus. Ita ut omnino, nisi recte distinguendo naturas, in tanta diversitate sermonis et operis, nemo capiat quomodo sit unus Christus, nisi qui voluerit hoc tenere, hoc credere, hoc docere, quod olim catholica ecclesia credidit, tenuit, docuit, intellexit, unum Christum esse, idest unam Christi esse personam; verumtamen ipsius unius Christi duas esse naturas: meritoque hanc esse regulam verae fidei, ut quidquid in omnibus scripturis divinitus inspiratis invenitur, ubi Christus minor patre debeat aut possit intellegi, ad incarnationis referatur dispensationem (2). Conticescat omnis hae-

(1) Lege fragm. XIII. serm. arr.

(2) Traditur haec regula ab Augustino de trin. I. 22, et de divers. quaest. LXIX. 1. Confer dicta ad Victorinum p. 79.

reticorum perfidia: secundum veritatem corporis minor est filius: nec timemus ne sit in aeternum minor, quem propter nos scimus factum minorem. Non ex necessitate mutatus est ut esset minor, sed voluntarie verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Quoties igitur eum minorem fatemur, quid nobis praestitit, non quid sibi voluit, indicamus; et quantum nos dilexerit, commemoramus. Nullatenus ergo debemus inrogare contumelias creatori, sed agere potius gratias redemptori. Nihil ille de suo perdidit, quando fieri voluit minor: sed nos multum adquisivimus, propter quos factus est minor. Benedictus est in omnia saecula, qui visitavit in novissimis saeculis uterum virginis, et sine opere maritalis seminis, sine transgressione praevaricatricis originis, Deus verus et homo perfectus apparuit, et matri consubstantialis et patri: invisibilis ex natura patris, visibilis ex natura matris: incomprehensibilis ex natura patris, passibilis ex natura matris: immortalis ex natura patris, mortalis ex natura matris: qui peracto crucis negotio, triumphator regressus ad caelum, per immortalitatem quidem patris absorbuit mortalitatem matris. Verumtamen quia naturam matris non perdidit, sed melioravit sedens ad dexteram patris, immortaliter beatus (" quoniam Christus surgens a mortuis iam non mo-
Rom.VI.9
„ ritur, mors ultra non dominabitur;) accepit, secundum apo-
Philip.II.9
„ stolum, nomen quod est super omne nomen „.

XI. Verumtamen adorantibus angelis, sedens ad dexteram patris, adhuc tamen talis est rediturus ad vivos et mortuos iudicandos, qualis hinc ascendit, deducentibus angelis, videntibus discipulis, habens scilicet animam rationalem, nostrique generis veram carnem, sine peccato, semper immaculatam, cuiusque adeo commendare voluit veritatem, ut resurgens ex mortuis praeberet eam credentium visibus aspiciendam, dubitantium manibus sine dubitatione palpandam, servatis etiam vulnerum cicatricibus: ne parum firma fieret fides resurrectionis, si virtute resurrectionis omnis auferretur memoria passionis. Rediturus ergo qualis ascendit, sine dubio Deus homo rediturus est, quoniam Deus homo profectus est: deserens nos corporaliter, manens nobiscum spiritaliter, venturus ad nos etiam corporaliter: ut videat Iudaeus Deum manifestum, quem latentem sub carnis velamine crucifixit: intellegat Arrianus ex potestate iudicii Deo patri semper aequalem, quem pronuntiare ausus est minorem, quando iudicare et blasphemare suum non ti-

muit creatorem: recognoscat Manichaeus non fuisse corpus Christi domini simulatum, cum viderit eum super angelos exaltatum: Photinus quoque miser, et iam frustra miserabilis, non fuisse purum hominem sentiat, in quo omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter discet. Erit etiam tunc Nestorio sera et sterilis paenitentia, cum permanente in Christo utraque substantia, personae unius apparuerit evidentia: nec permittetur amplius duos Christos dicere, videns se unius iudicis Christi iudicio condemnatum ad exteriores tenebras ambulare. Sequetur hunc Eutyches dissimiliter perfidus, sed similiter condemnandus, in una Christi persona duas manifeste substantias permanere cognoscens, unam quam videbit, ut confundatur; aliam quam non videbit, ut puniatur: auditurus, sicut omnes impii, tollatur impius ut non videat claritatem Dei: nec audebit amplius suspicari, nihil Christum de Mariae genitricis carne sumpsisse: sed velit nolit, aspiciet Dominum ipsum esse filium David, quia natus est ex semine David. Quomodo autem ex semine David nasci potuit, sine semine viri conceptus et natus, nisi quia de semine David caro extitit B. Mariae, quae materiam carnis nascituro ex se Domino ministravit?

XII. Turbabuntur illic stultae mentis homines, qui Iohanne in evangelio clamante: " verbum caro factum est, et habitavit in nobis ,, putaverunt ipsum verbum in carnem mutatum: nescientes neque intellegentes ita dictum simpliciter " verbum caro factum est ,, ac si diceretur, verbum homo natus est. Saepe enim totus homo,
carnis nomine nuncupatur, sicut psalmus loquitur: " ad te omnis Ps. LXIV. 3.
caro veniet ,,. Et apostolus: " quoniam ex operibus legis non iu- Rom. III.
stificabitur omnis caro ,,. Si enim verbum mutaretur aut mutari 20.
posset in carnem, semel dicens evangelista " verbum caro factum est ,,: nullatenus sequeretur " et habitavit in nobis ,,. Si enim mutaretur, non habitaret in nobis. ,, Verbum caro factum habitavit in nobis, idest accepit quod non erat, nec amisit quod erat: vere do-
minus Iesus Christus " qui cum in forma Dei esset, non rapinam Philipp. II. 6.
,, arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semet ipsum exinanivit ,, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo ,,. Formam enim suscipiens, et forma suscepta, unus est Christus. Sed tamen alia sunt verba scripturae, quibus significatur membra suscipiens; alia sunt, quibus significatur membra suscepta. Si aequalem praedicas Christum, susceptae

formae testimonium perhibuisti: si minorem praedicas Christum, susceptae formae testimonium perhibuisti (a); ab uno tamen Christo non recessisti, " qui humiliavit se, factus obediens usque
Philipp. II. 8.
" ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus " exaltavit, et donavit ei nomen quod est super omne nomen; " ut in nomine Iesu omne genu flectatur caelestium terrestrium " et infernorum: et omnis lingua confiteatur quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris ". Qui tamen quamvis iam positus in gloria Dei patris, minor erit patre, quamdiu habebit substantiam matris. Creata quippe substantia creatrici substantiae semper est minor, nec potest aliquando creatura fieri divinitas, licet dignata sit divinitas suscipere creaturam. Sic enim etiam divinitas mutabilem creaturam suscepit, ut non mutaretur in creaturam, sed propter unum Christum, propter unius personae in Christo singularitatem, incolumi substantia creatoris, creatura coeperit cum divinitate unam haberet personam. Si ergo divinitas mutari non potuit in creaturam, quomodo creatura mutabitur in divinitatem?

XIII. Longe istud sit a fidelium mentibus vel dicere vel defendere. Christus unus est, nemo denegat, sed in uno Christo nec creator sic diminutus est, ut per immutationem paternae substantiae fieret creatura; nec homo sic exaltatus est, ut per abolitionem substantiae nostrae, divinitas secundum proprietatem essentiae incommutabilis fieret, et creatura non esset. In tantum quippe minor erit filius etiam post iudicium factum, ut beatissimus Paulus constantissime praedicet: " cum autem ei omnia subie-
I. Cor. XV. 28.
" cta fuerint, tunc et ipse subiectus erit ei, qui sibi subiecit omnia ". Numquid tunc secundum divinitatem subiectus erit? non utique: nam si divinitati competeret ista subiectio, futuri temporis verbum nullo modo poneret: et non tunc subiectus erit, sed nunc subiectus est, dixisset apostolus: neque enim tunc incipiet habere divinitatem. Ut rectissime dicatur, quia tunc subiectus erit: subiectus erit utique in carne, quam suscepit ex nobis, in qua etiam modo subiectus est. Verumtamen ideo vas electionis, tunc subiectus erit voluit dicere, tamquam diceret, etiam tunc homo erit: contra eos videlicet vigilans, qui naturam corporis in naturam incorpoream transferre conantes, suspicantur quia tunc homo non erit.

(a) Sic repetitur in apographo. Est autem mihi locus subobscurus, et de mendo suspectus.

Et si homo non erit, sine dubio nec subiectus erit. Cui suspicioni vigilanter occurrens ait " tunc et ipse subiectus erit ,,: hoc est, tunc etiam ipse homo erit, per subiectionis officium perhibens testimonium, per subiectionis humilitatem naturae inferioris ostendens aeternitatem. Christus autem, qui tunc subiectus erit, quia homo erit, sine dubio etiam minor erit. Audi, beatissime Frater, S. Augustini fidelissima verba, quibus adversum propositiones Absentii (1) loci huius sic aperit intellectum. " Quod vero dicit apostolus, etiam in futuro ,, saeculo patri filium subiectum futurum, ubi ait, tunc et ipse subie- ,, ctus erit ei, qui illi subiecit omnia; quid mirum, quando quidem ,, illa in filio forma humana mansura est, qua semper maior est pa- ,, ter? Quamvis non defuerint, qui illam tunc filii subiectionem, ipsius ,, humanae formae in divinam substantiam commutationem intelle- ,, gendam putaverint: tamquam hoc cuique rei subiiciatur, quod in ,, eam vertitur et mutatur. Sed nos quid hinc sentiamus ostendi- ,, mus, magis ideo dixisse apostolum, etiam tunc patri filium subie- ,, ctum futurum, ne quis in eo putaret spiritum et corpus humanum ,, aliqua conversione periturum,,. Manebit ergo, secundum sensum B. Augustini pontificis, etiam tunc forma hominis, in qua Christus subiectus erit: et per ipsam subiectionem minor erit.

XIIII. Quod omnino sine aliqua dubitatione valebimus intellegere, si requirere adhuc velimus ex qua natura sit Deus, ex qua natura factus fuerit sacerdos. Nempe clara vox est apostoli dicentis: " omnis summus sacerdos ex hominibus acceptus, pro Hebr. V. 1.
,, hominibus assistit apud Deum ,,. Si ergo summus sacerdos ex hominibus assumitur, Christus factus summus sacerdos ex hominibus assumptus est. In tantum summus sacerdos, in quantum homo. Si autem autem vera humanitas in incorpoream transierit aliquando naturam, erit tempus quando non sit summus sacerdos. Quando enim desierit homo esse assumptus ex nobis, desinet summus sacerdos esse pro nobis. Apostolus autem differentiam

(1) Egregius est hic Ferrandi locus, ex quo nunc primum cognoscimus, *Absentium* misisse ad Augustinum propositiones ex Arrianorum sermone exceptas, quas cum ampla refutatione (petente atque instante qui miserat Retract. II. 12.) nobis exhibet idem Augustinus ed. Maur. T. VIII. p. 622. sqq. Iam *Absentii* semel tantum, quod ego sciam, meminerat Augustinus, nempe contra litt. Petiliani lib. I. 1., cui nomini nequicquam suspicabantur Maurini editores substituendum *Alypium*. Augustini vero sequentia verba exiant fideliter extremo in capite praedicti opusculi contra sermonem Arrianorum.

certissimam inter sacerdotes temporales ipsumque demonstrans ait:
Hebr. VII. 20. " illi enim sine iuratione constituti sunt sacerdotes: hic autem cum
Ps. CIX. 4. " iuratione, per eum qui dicit ad eum: iuravit Dominus et non
Hebr. VII. 23. " paenitebit eum: tu es sacerdos in aeternum. Tanto melioris testamenti factus est sponsor Iesus! Et illi quidem plures sunt facti sacerdotes, quia morte prohibebantur perseverare: hic autem quia manet in aeternum, intransgredibile (a) habet sacerdotium: unde et salvos perficere potest eos, qui adveniunt per ipsum ad Deum; semper vivens ad interpellandum pro ipsis ". In quantum ergo intrasgredibile habet sacerdotium, in tantum sacerdos permanet in aeternum: in quantum sacerdos permanet, in tantum homo permanet: in quantum homo permanet, in tantum minor apparet. Aut igitur sacerdotium aliquando finiet, aut minor numquam esse desinet. Sacerdos enim semper est minor Deo, cui est sacerdos.

XV. Duo tamen agit sacerdos; aut interpellat exaudiendus, aut agit gratias exauditus: interpellans, offert sacrificium deprecationis: agens gratias, offert sacrificium laudis: interpellans, allegat necessitates delinquentium: agens gratias, beneficia enumerat satisfacientibus concessa misericorditer: interpellans, petit veniam reis: agens gratias, congaudere desiderat absolutis. Sic et Christus habens sempiternum sacerdotium, quem perseverare non prohibet mors, sicut ceteros sacerdotes, interpellavit pro nobis, in cruce sacrificium proprii corporis offerens: interpellat etiam modo pro omnibus, nos ipsos Deo mundum sacrificium fieri cupiens. Sed cum fuerit in nobis misericordia divina perfecta; cum absorpta fuerit mors in victoria; cum transierint omnia mala nostra, quando satiati omnibus bonis, nec peccabimus, nec dolebimus, nec inimicum diabolum patiemur, sed in summa pace ac felicitate regnabimus; desinet quidem tunc interpellare pro nobis non habentibus iam quid petere debeamus; nunquam tamen desinet gratias agere pro nobis. Sicut enim modo per sacerdotem nostrum petimus misericordiam, sic in illa tunc beatitudine constituti, per sacerdotem nostrum offeremus sacrificium laudis. Cuius rei testis apostolus ait: " per ipsum offerimus
Hebr. XIII. 15. " sacrificium laudis semper Deo ". Quando autem sacerdos esse desinet, per quem sacrificium laudis semper offerimus? an forte sine lau-
Ps. LXXXIII. 5. de Dei in aeternum vivemus? Sed psalmista dicit " beati qui ha-

(a) In apographo bis *intransgressibile*, semel *intransgredibile*. Postremam lectionem praetuli.

„ bitant in domo tua: in saecula saeculorum laudabunt te„. Si ergo in saecula laudabimus, semper offeremus sacrificium laudis: ut dicit nobis apostolus " per ipsum offerimus sacrificium laudis semper Deo„. Semper ergo erit sacerdos Christus, per quem possumus offerre sacrificium laudis: semper minor, quia sacerdos. Verumtamen quia unus est semper Christus, ipse est sacerdos, ipse est Deus, qui cum patre et spiritu sancto a fidelibus adoratur, benedicitur, glorificatur: ipse interpellat, ipse miseretur, ipse gratias agit, ipse gratiam donat: et sicut ecclesiam suam docuit in quotidianis sacrificiis (1) hanc custodire regulam, ut pro peccatoribus sive adhuc in terra laborantibus sive iam de saeculo recedentibus orationem faciat; pro martyribus vero gratiarum deferat actionem; sic ipse nunc pro nobis, quamdiu miseri sumus, interpellat; cum beatos nos fecerit, gratias aget: et sic in utroque officio sacerdotis intransgredibile sacerdotium sempiternus sacerdos obtinet. Vera quippe est illa sententia quae ponitur ad Hebraeos: " Iesus Christus heri et hodie, idem Cap. XIII. 8. ipse et in saecula. Ipsum proinde, beatissime Frater, supplicatione votisque continuis obsecrare non cesses ut mihi familiari iam tuo peccata dimittat, scientiam tribuat, et mutuae caritatis inter nos semel inchoatam perficiat gratiam.

XVI. Dominus pater noster, scilicet Fulgentius (2) die kalendarum ianuariarum temporalem carnis suae vitam beatis actibus gloriosam pretiosa morte mutavit: et raptus de medio iniquitatis, quoniam placita erat Deo anima eius, ad aeternae laetitiae quietisque parata gaudia feliciter ambulavit. Verumtamen ipso die sepeliri minime potuit: inclinata quippe fuit in vesperum dies: mane ergo cum magna frequentia et honore sepultus est: ideo dies depositionis eius quarto nonas ianuarias debet ab omnibus fidelibus celebrari. Vita vero eius si descripta fideliter fuerit, satis magna praebebit imitari cupientibus exempla virtutum. Sed hoc ora, domine Frater, ut Deus a cuius facie scientia et intellectus procedit hoc fieri sinat: et cum factum fuerit, mei erit officii exem-

(1) Animadvertamus missae quotidianae usum aetate Ferrandi, id est VI. saeculo, pro vivis, pro defunctis, et ob martyrum quoque memoriam.

(2) Quae sequitur narratio de s. Fulgentii obitu et depositione, conspirat cum fulgentianae vitae capitulo ultimo. Scripta est ergo haec epistula initio anni DXXXIII, vita autem intra eumdem annum concinnata; quoniam ad Felicianum nuper electum successorem missa fuit.

plaria veriora dirigere (1). Monasterii eius sanctissima congregatio (2), si vicina bella non metuat (3), magistri optimi virtutibus aemula bonorum operum pietate respondet, et per angustam viam caritatis ambulans gressibus, magna adhuc solatia praebet omnibus miseris. Multi quippe ibi sunt, in quibus possit beatus semper et sanctus Fulgentius inveniri.

EIUSDEM EPISTULAE FRAGMENTUM

prout extabat apud Gallandium biblioth. PP. T. XI. p. 355.

Domino beatissimo fratri Eugippio presbytero Ferrandus exiguus, in Domino salutem. Carissime, considera quales habeat vires ab arriano comite nuper proposita quaestio. Sed prius quibus inter se sententiis vel dogmatibus Arriani et Catholici differant, deliberemus. Arriani volunt individuam Trinitatem praedicare, sicut scripturae praedicant unum Deum: catholici vero praecepta legis salubriter audientes: " audi Israel; Deus tuus, Deus unus " est "; ne videantur sub unius Dei religione fidem Trinitatis excludere, tres personas unius substantiae praedicantes, ipsam Trinitatem unum Deum simpliciter confitentur: et de omni sancta Trinitate sapienter dictum intelligunt: " audi Israel; Deus tuus, Deus unus est ". Arriani, patris et filii et spiritus sancti tres substantias praedicant, et ideo eorum potestatem dividunt, unitatem vitant, immensitatem minuunt, et per errores maiori patri minorem filium subiciunt; minorem autem filio spiritum sanctum dicunt. Catholici e contrario Deum patrem, Deum filium, Deum spiritum sanctum, ne tres deos gentibus inducere videantur, unius esse honoris, gloriae, magnitudinis, aeternitatis, divinitatis, aequalitatis, essentiae confitentur: et nemini alterum praeponere cupientes; de patre tamen filium natum, de patre et filio spiritum sanctum procedere sentiunt. Arrianos si interrogare volueris, unde sit filius, timent dicere, de patris essentia: ne gignentis et geniti probetur una divinitas, et confirmetur aequalitas. Timent rursus ex nihilo natum filium profiteri, ne creator accipiens originem similem creaturis, unigeniti privilegio spoliatus, perdat gloriam creatoris. Aliunde vero filium natum, id est, ex aliqua subiacente materia, multo amplius timent adstruere, ne videatur quaelibet res ante eum fuisse, per quem facta sunt omnia. Talibus respondent Catholici: credite quia natus est de patris essentia: si negatis, dicite unde sit. Dicunt etiam mino-

(1) Hinc haud scio an satis cognoscamus auctorem vitae fulgentianae editae Ferrandum ipsum fuisse, quam sententiam Chifflettius olim propugnavit.

(2) Huius fulgentiani monasterii mentio est in extremo vitae capitulo.

(3) Biographus loc. cit. sic: *post non plurimos dies accersitionis* (obitus) *eius, inimica gens Maurorum ruspense territorium repente vexavit* etc.

rem filium, quia negant esse aequalem. Catholici vero dicunt eum secundum divinitatem aequalem, secundum humanitatem autem minorem. Aequalitas eius secundum divinitatem non habet initium: verumtamen nec aequalitas competens divinitati, nec minoratio congrua carni habet finem. Sive ergo secundum carnem minor, secundum divinitatem dicatur aequalis, idem atque unus est Christus, vere filius Dei, et vere filius hominis. Aequalis enim perseverans, factus est minor: minor factus, permansit aequalis. Et ideo totus minor, totus aequalis: quia servatur in eo utraque natura, et quam habuit, et quam assumsit ex matre. Alioqui si una in Christo et persona exsisteret et natura, non posset unus Christus uni patri et minor et aequalis dici. Dicimus etiam de Christo, quod vere unus est Christus. Sapientibus tamen mentibus, quoties audiunt, unus est Christus, cogitare convenit quomodo sit unus; utrum unam habendo personam, an unam naturam. Si non potest dici unam habere naturam, quem suscepisse alteram dicimus, potest tamen dici unam habere personam; quoniam persona illa semper manens naturae semper manentis, ita mirabilem postea naturam sine persona voluntarie suscepit, ut humanam substantiam non habentem subsistentem manentemque personam, in unitatem suam suscipiens, ad se faceret pertinere: fieretque deinceps humanitas illa divina, quae Dei coepisset, ex quo esse coepisset, habere personam: divinitas illa humana, quoniam sibi in unitatem personae veraciter humanam voluit adunare naturam. Dicimus ergo, unus est Christus, unus est Deus, hominisque filius; id est, una est Christi Dei hominisque persona: non tamen dicimus, unam esse Christi Dei hominisque naturam. Concordantes cum apostolo volente probare unitatem personae: " nam in quo, inquit Corinthiis, quod donavi, si quid ,, donavi, propter vos in persona Christi ,,. Numquid non melius personas diceret, si vellet in Christo duas significare substantias? Evidentem similiter adhibens differentiam substantiarum dicit alio loco. " Et si crucifixus est, ex in- ,, firmitate crucifixus est, sed vivit ex virtute Dei ,,. Numquid non ipse crucifixus est qui vivit? et tamen qui ex infirmitate crucifixus est, ex virtute Dei vivit. Unde ad amorem commendationemque personae unius, sic unus Christus praedicatur, ut aliquando una eius vel humana natura vel divina commemoretur, et utraque tamen intelligatur: quoniam inest unitas, ut qui unam nominet, ambas significet. Propter quod apostolus solam humanitatem tangit, ad Timotheum dicens: " unus est Deus, unus mediator Dei et ho- ,, minum, homo Christus Iesus ,,. De divinitate dicit ad Corinthios: " nam ,, et si sunt qui dicantur dii, siquidem sunt multi, nobis tamen unus Deus, ,, ex quo omnia, et unus dominus Iesus Christus per quem omnia ,,.

Deerant reliqua.

DE SEQUENTIBUS FRAGMENTIS

EDITORIS PROLOGUS.

Ante quam Mediolano olim discederem exscripsi mihi latinos aliquot christiani argumenti palimpsestos, quos prae ceteris insignis antiquitas nobilitasque et granditas litterarum commendabat. Primus est bobiensis codex (C. 73. part. inf.) cuius posterior scriptura saeculi ferme VII. habet Eugippii ex operibus Augustini collectanea; prior autem, saeculi IV. aut V, longe melior atque speciosior (prorsus ut illa tulliani interpretis a me aere excusa) habet ampla fragmenta tractatus in Lucam, auctore anonymo, qui secta arrianum aliquando se prodit. Alter bobiensis codex a me, ut iam dixi, exscriptus, est ille inclytus item bobiensis (G. 147. part. sup.) qui mihi in rescriptis membranis suis Frontonem cum M. Aurelio, Symmachum, tullianum Interpretem, fragmenta homiliae moesogothicae, suppeditavit. Sed praeter hactenus dicta, partes quoque tractatuum aliquot dogmaticorum inerant, arriano viru longe gravius infectae, litteris pulchris quinto circiter saeculo scriptae. Bobiensem hunc palimpsestum duobus constare voluminibus a me evidenter in praefatione ad Frontonem romana demonstratum est; quorum prius in vaticana bibliotheca nunc est, posterius in ambrosiana mediolanensi. Utriusque voluminis scriptura secunda, saeculi ferme VIII, synodum I. tenet chalcedonensem latine loquentem; verum illa antiquior, quae sub apicibus synodi latet, varii ut dixi generis argumentique est. Porro nunc mihi ex eo codice edenda supersunt, quae dixi, fragmentorum arrianorum folia, quorum pars aliquanta in ambrosiano volumine est, multo vero maior in vaticano. Itaque schedas meas mediolanenses romanis foliis adiungens, coepi rem diligentius considerare; materiam disiectam in palimpsesto et perturbatissimam, quatenus fieri poterat, ordinare; de editione denique cogitare.

Cur enim propter inclusam in his foliis haeresim, typorum lux formidanda erat? Nonne enim patrum bibliotheca catholicis in urbibus saepe recusa, satis multa haereticorum veterum scripta impune continet? Et impiorum quidem sermones ab ecclesiasticis ipsis auctoribus recitantur v. gr. Celsi ab Origene; Porphyrii item ethnici a diversis patribus; Iuliani apostatae a Cyrillo et Theodoro mopsuesteno; arrianorum Candidi, Palladii, Fastidiosi, a Victorino, Ambrosio, atque Fulgentio; multorum haereticorum a Leontio, Anastasio presbytero, Euthymio, Niceta choniata, atque in actibus synodorum; Elipanti ab Alcuino; Gothescalchi ab Hincmaro. Augustinus denique tum Arrianorum quemdam sermonem, tum Maximini aeque arriani disputationem amplissimam et his nostris frag-

mentis ferme uberiorem nobis conservavit; in qua permulta arrianae haereseos sanies expromitur. Eunomii quoque haeretici expositio fidei, et apologia, quamquam arrianis blasphemiis haud hercle tolerabilior, cum Nysseni Basiliique contrariis scriptis aetatem tulit. Quid vero editores catholici post inventam artem typographicam? Ut certe unum vel alterum e sexcentis exemplis proferam, nonne Tilius episcopus carolinos libros apprime acatholicos divulgavit? Nonne Montfauconius monachus Eusebii caesariensis ad psalterium atque ad Isaiam commentarios arriana labe non carentes typis commisit? Olim vero Hieronymus Origenis scripta περὶ ἀρχῶν, *errorum licet plenissima, ad latinam linguam transferebat, romanisque oculis (praefatus tamen bona verba) legenda tradebat. „ Ac ne quis, inquit praedictus doctor* (1), *me putaret his consentire quae verteram, interpretationis necessitatem praefatione munivi, et docui quibus lector non deberet credere „. Coactus vero ad interpretandum Hieronymus fuit, quia idem opus latine Rufinus mutilatum, ob auferendam haeresim, commutatumque ediderat; quod consilium divus noster adeo improbavit, ut integritati suae libros statim Origenis reddendos curaverit. Praefatio autem, qua suam interpretationem munivit Hieronymus, est illa ingens ad Avitum epistula* (2), *qua blasphemias Origenis sapientissime revelat et arguit, sic Avitum initio alloquens. " Accipe igitur quod petisti; sed ita ut scias detestanda tibi in eis esse quam plurima, et iuxta sermonem Domini, inter scorpiones et colubros incedendum „. Tum refutatione peracta concludit. " Adversum omnia scribere, nec huius est temporis, et omnes qui adversus Arrium et Eunomium Manichaeumque et diversas scripserunt haereses, his quoque impietatibus respondisse credendi sunt. Quisquis igitur hos voluerit legere libros, et calciatis pedibus ad terram repromissionis pergere; necubi a serpentibus mordeatur, et arcuato scorpii vulnere verberetur, legat prius hunc librum, et ante quam ingrediatur viam, quae sibi cavenda sint, noverit „. Denique in alia epistula* (3) *scribit. " Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Novatum, Arnobium, Apollinarium, et nonnullos ecclesiasticos scriptores graecos pariter et latinos; ut bona eorum eligamus, vitemusque contraria „.*

Ut autem haec fragmenta, quamvis haeretica, ederem impellebat me cupiditas patefaciendi clarius, atque ipsismet arriani hominis verbis ac testimonio, sectae taeterrimae impia dogmata, quibus orbis christianus tamdiu tamque graviter laboravit. Tum scelestae doctrinae veneno non tam

(1) Contra Ruf. I. 7.
(2) CXXIV. ed. Vallars.
(3) LXII.

meis verbis, quam opponendis perpetuo orthodoxorum patrum auctoritatibus, medendum putavi. Sed ecce subito infinitum in pelagus coniectus sum. Quos enim potissime, in tanto numero, ecclesiasticos patres arriano homini opponerem? quos praetermitterem? Sic enim catholicum dogma a fortissimis plurimisque propugnatoribus adsertum videbam, ut contra unam sententiam blasphemam centum mihi veritatis praedicamenta suppeterent. Nihil enim arriano errore exagitatius, nihil magis refutatum profligatumque fuit. Et amissis quidem plurimis orthodoxorum defensorum voluminibus, quorum tantummodo memoria superest, magnus tamen aetatem tulit scriptorum adversus Arrianos numerus, ad praecipui dogmatis demonstrationem atque tutelam: quae siquis attente scripta legerit, prostratum revera arrianum monstrum a catholicis patribus atque exanimatum, tamquam davidicis iactibus gladioque, cognoscet. Et in graecis quidem eminet Athanasius ὁ πάνυ, cuius omnia propemodum scripta Arrium feriunt. Item Cyrillus alexandrinus multis tractatibus eundem hostem persequitur: idemque agunt Gregorius nazianzenus, Iohannes chrysostomus, Marcus diadochus nonnullis orationibus contra Arrianos: item Gregorius nyssenus dogmaticis suis tractatibus. Accedit locuples magni Basilii de spiritu sancto tractatus. Tum etiam Theodoretus variis scriptis ingeniosissimis; itemque Epiphanius in haeresibus et in ancorato. Didymus de trinitate tres implevit sane grandes libros, quos superiore saeculo inventos impressosque legimus (1); itemque unum de spiritu sancto, Hieronymo interprete. Latinorum autem contra Arrianos propugnatorum princeps sine dubio Hilarius pictaviensis est, cuius duodecim de trinitate volumina, totidem revera θαύματα sunt. Nam et eloquentiae splendorem, et dialecticae acumen, et theologiae altitudinem, et scripturarum divinarum peritiam summam, et ecclesiastici zeli fervorem, et quidquid opis in humano ingenio est, ad hoc opus conscribendum affluenter Hilarius contulit. Quare hos libros merito Hieronymus totidem illis quintilianeis aequiperavit; ipse autem Hilarius dignum se laudibus praebuit quas praedictus Hieronymus de Gallia sui temporis praedicavit: " studia Gallorum florentissima sunt — ut ubertatem gallici nitoremque sermonis gravitas romana condiret (2) ". Aliis quoque libris Arrianos Hilarius perculit, nempe ad Constantium, rursusque adversus eundem Constantium, et contra Auxentium, et de synodis. Atque horum dogmaticorum Hilarii operum codex nobilis-

(1) Edidit cl. Mingarellius Bononiae anno MDCCLXIX, testatus se unicum invenisse ms. exemplar in bibliotheca angelica romana passioneianum, lacunis multis laborans. Nunc ego quidem in otthobonianis vaticanae bibliothecae codicibus alterum deprehendi exemplar, quod nemini innotuerat, quia caret Didymi nomine: sed ad lacunas quod adtinet, otthobonianus hic seu vaticanus imperfectior passioneiano est.

(2) Epist. CXXV.

simus saeculo sexto ineunte scriptus (1), *in archio basilicae vaticanae tamquam gemma servatur. Sequitur gradu proximo meritorum Ambrosius libris suis de fide, et de incarnatione, et de sancto spiritu, et aquileiensi disputatione. Ambrosio suppar Phoebadius cum Arrianis haud minore vi proeliatur. Quare miror Arriani mei impudentiam, pertinaciam atque improbitatem, qui lectis, ut ipse ait, trium praedictorum, Hilarii scilicet Phoebadii Ambrosiique, uberrimis scriptis atque nervosissimis, suum nihilominus errorem non retinuit solum, verum etiam putredulis adhuc latratibus defendere ausus est. Zenonis veronensis antiquissimi hominis oratiunculas contra Arrianos cum fructu lègimus. Lucifer quoque calaritanus, christianorum scriptorum facile confidentissimus, numquam cum Arrianis non pugnat. At afri Victorini adversus Arrium scripta utinam minoribus tenebris circumsepta essent, nec tanta sermonis duritia inhorrescerent! Sed ecce decus Africae et theologiae sol Augustinus libris suis de trinitate, et luculento eximio opere adversus Maximinum, et contra sermonem Arrianorum, et diversis homiliis* (2), *magnum causae catholicae patrocinium gessit. Leo magnus papa sermonibus suis et epistulis profundum incarnationis mysterium, tamquam radiis, illustrat. Duo quoque Fulgentii adversus hanc haeresim decertaverunt; sanctus ille ruspensis pluribus libris; alius deinde Ferrandus Fulgentius nonnullis epistulis: et quidem quartam, cuius nonnisi tenue fragmentum extabat, nunc primum e casinensi codice edidimus; eamque (velut olim Hieronymus libello suo, ut iam dixi, ad Avitum origenianis scriptis respondit) praeter ceteras auctoritates arrianis deliramentis, absurdis ceteroquin et victis, opposuimus. Vigilii quoque tapsensis opera instar cuiusdam armamentarii sunt, ad depromenda tela adversus Arrianos. Accedit Damasi papae nobilissima epistula ad Paulinum; Rufinus palaestinus de fide; Arnobius de Deo trino et uno; Caerealis de fide ss. trinitatis; Nicetas aquileiensis de ratione fidei, et de spiritus sancti potentia; Eugenii carthaginiensis libellus fidei; Faustinus de fide ad Flaccillam augustam; Anonymi breviarium fidei contra Arrianos; Boethius de trinitate; Paulinus aquileiensis contra Felicem; Isaaci liber fidei; Hincmarus de non trina deitate; Alcuini fidei confessio, et contra Felicem, et contra Elipantum; Agnellus ravennas de ratione fidei; Gerhous de Christi divinitate; ne iam plures cumulando scriptores tempore meo lectorumque patientia abutar. Sed illud non reticebo, fore scilicet ut ego graecae ecclesiae concilium quoddam ineditum integrum atque perutile in hac mea collectione evulgem, in quo contra Arrianos aliosque cacodoxos explicatur*

(1) Huius ego codicis specimen aere cusum edidi, deque eo locutus sum in praefatione romana ad Symmachum p. 62.

(2) Nempe CXVII. CXXVI. CXXXV. CXXXIX. CXL. CLXXXIII. CCXLIV. CCCXLI. CCCLXXX. CCCLXXXIV.

propugnaturque sensus genuinus atque catholicus verborum Christi domini pater maior me est.

His communita orthodoxorum patrum validissimis propugnaculis cur iam catholica veritas arrianum mendacium metuat? Ego vero dedi operam ut singulis Arriani mei blasphemiis orthodoxas auctoritates substernerem, e praecipuis aliquot ecclesiae patribus pro re nata depromptas. Quis autem hic Arrianus fuerit, qua gente ortus, quo nomine qua dignitate praeditus, divinare nequeo; quamquam episcopum fuisse valde arbitror. Aetas autem eius in extremo saeculo quarto vel certe in quinto collocanda est: nam et ipsa codicis scriptura eius fere temporis esse videtur. Rursus utrum auctor tractatus in Lucam idem sit qui fragmentorum dogmaticorum, aeque mihi incertum est: ceteroquin stilus utriusque operis perinde humilis ac subrusticus est; id quod nemo mirabitur, qui saltem Victorinum medio saeculo quarto scribentem legerit; vel ea noverit quae de Ioviniani elocutione dicit Hieronymus initio operis, quod adversus hunc infantissimum coaetaneum suum conscripsit. Arriana fragmenta e tribus ferme tractatibus superesse videntur, nempe I. de filio Dei; II. de spiritu sancto; III. de quaestionibus ecclesiasticis. Occurrunt etiam in quatuor paginis ἀποσπασμάτια duo, quae videntur ex apocrypho nescio quo, veteris veluti testamenti, libro superesse. Et reliquiarum quidem tractatus in Lucam ordinandarum (nam palimpsesti omnes perturbatissimi sunt) rationem mihi statim expedivit evangelicae historiae cursus. Verumtamen in ordinandis sermonum arrianorum fragmentis summam expertus sum difficultatem, tum propter hiatus tot, tum quia quaternionum nulla nota numeralis erat, tum denique quia pars foliorum Mediolani est, neque a me Romae degente iam inspici retractarique poterat: itaque in schedis meis festinanter olim confectis conquiescere debui. Saepe tamen foliorum nexus a me observatus favorabile iudicium praebuit, ut si non certum, (quod fieri omnino non potest) at probabilem, ut spero, ordinem restituerem.

Tertium mihi christianum palimpsestum (O. 136. part. sup.) in ambrosiana bibliotheca descripsi, homilias quasdam sub Horatii carminibus continentem. Harum tamen non nisi tenue specimen nunc certe edam, quia festinatam sub ipso discedendi articulo scriptionem meam permultis lacunis incertisque lectionibus deformem video. Scriptura videbatur mihi quinti vel sexti saeculi: sententiae erroribus liberae, sed non magni saepe faciendae: stilus vulgaris et interdum soloecizans vel rusticus. Denique in eadem mediolanensi bibliotheca sub Bedae opere de temporibus (M. 14. part. sup.) litteris tyronianis conscripto, latentem nactus sum liturgiam antiquissimam maximis litteris scriptam, cuius item perbreve specimen cum lectoribus meis communicabo.

IN LUCAE EVANGELIUM

RELIQUIAE TRACTATUS ANTIQUISSIMI

EX CODICE RESCRIPTO BIBLIOTHECAE AMBROSIANAE.

CAP. I.

V. 1. . . . A plenitudine Christi, ut repleti dicamus eum apostolico choro: Codicis P. 20. inv.
de plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam ex gratia: et repleti fructu (a) iustitiae per Christum in gloriam et laudem Dei „. Pulchre (b) autem evangelium ordinationem et narrationem rerum describsit, quia disciplina ornata est, et res spiritualis (c) non corpus est, pietas et iustitia, sanctitas et veritas, frugalitas et temperantia, et siqua de virtutibus dicitur virtus (d), quae oculis non videtur, et corde puro consideratur, aspectu non tenetur, et mente complectitur (e): « beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt „. Quomodo, evangelista, in nobis (f) completae sunt narrationes rerum, edicito. Sicut tradiderunt nobis priores et praecessores apostoli, guver-
V. 2. natores (g) fidei et rectores, vetusti antistites et pontifices nova credulitate refecti: quique (b) ab initio electi et bocati, sanctificati et honorati, apostoli ordinati, et supra homines Dei effecti sunt. Ipsi non audierunt, sed viderunt, non corporeis | sed spiritalibus oculis in corpore Deum, miracula et P. 19. inv.
virtutes, beneficia et eximia commoda; quae visum superaverunt praestantia, aspectum largitate, praeconium donis, relationem muneribus. " Et ministri fuerunt verbi „. Sequentes et imitantes, videntes et contemplantes, obsequentes et honorantes: aut ministri fuerunt verbi unigeniti Dei, qui non locis vel circumscribtionibus continetur, sed ubique pietate est praesens, maiestate diffusus: accepta potestate torquentes spiritus immundos, non argumento sed divina potentia; curantes infirmos et aegrotos (i), non figmento sed caelesti virtute; operantes super naturam miracula: similes facti gratia, non substantia, ministraverunt; ita ut gloriatur Iohannes cum apostolico choro " quod „ vidimus, et audivimus, et oculis nostris prospeximus, et manus nostrae palpave„ runt de verbo vitae „. Tali et tanto auctore et talibus traditoribus tradentibus veritatem, quia illorum conamen || . . .

. . . inbolutus est ut absolbat commissa: in praesepe angusto est positus, qui P. 30. inv.
latus in regno est: stellae lumine (k) significatus: ab angelis infans, ut imperator est

(a) Cod. *fructum*. (b) Cod. *pulchro*. (c) Ita cod. at infra *spiritalis*. (d) Ita cod. (e) Passiva significatione. (f) Cod. *vobis*. (g) Ita cod. ut in vulgari Italorum lingua. Mox contra *bocati*: et sic deinceps perfrequens litterarum *v* et *b* perturbatio; quam quidem confusionem nonnullae adhuc gentes passim faciunt. (h) Cod. *quique*. (i) Cod. *egrotos*; sed infra cum diphth. (k) Cod. *lumen*.

conlaudatus: a magis devote (a) est veneratus (b): a pastoribus Deus in corpore religiose est adoratus: quomodo Zacharias benedixit; Elisabeth conlaudavit; Simeon depraecatus (c) est; Anna praedicavit; Iohannes vociferatus est; vox verbum, pater filium depraedicavit (d); quomodo daemones non argumento sed potentia torsit, et in multis aegrotorum dispendiis plura sanitatum commoda intulit; quae omne ingenium stupore constringunt, miraculo vincunt: quomodo parabolarius caelestis doctrinae extendit parabolas; in obe (e) nos requisivit; in drachma invenit; in filio perdito, affectu suscepit; in vilico paenitenti indulgentiam dedit; in agricola et pastore remuneravit; in iudice et vidua exandivit; in mercatoribus (f) servis
P. 29. divitias contulit; in vinea | frugiferos fecit; in lapide probatos aedificavit: quo-
inv. modo publicanos, evangelistas; peccatores, iustos; avaros, misericordes; meretrices, virgines castas; latrones, confessores perfecit; inter supplicia paradissum (g) praemium intulit; per passionem perfugia; per mortem vitam; per resurrectionem gloriam; per ascensionem honorem: quomodo angeli ascendenti testificantur; pater honorat victorem; filius ut rex petit; pater ut imperator
spiritum donat. " Haec omnia ex ordine tibi scribere, optime Theophile, placuit ". V. 3.
Et discedente (h) persona, scribtura loquatur; et cessante ingenio, virtutum series personet. Et placuit, non ut audias tantum aut legas, sed ut cognoscas credas et intellegas; et intellectu operis fructum (i) ostendas eorum verborum, non saecularium, aut legalium aut prophetarum tantummodo, sed evangeliorum spiritalium et piorum, in quibus salutaris confessio generat praemium praetiosum (k).
" De quibus non (l) edoctus est vel instructus || . . .
P. 40. . . . *non ut* ne vitupereutur et blasphementur; sed ante Deum, qui V. 6.
inv. omnia videt, examinat et scrutatur, ventilat et denudat velata, et abscondita perficit manifesta; cui latere nihil patitur, quia discussor est secretae mentis et luminis. Dicit evangelista iustitiae fructus et moralia officia: incedentes non ambulantes, sed dignitatem sacerdotii pudicitia adornantes; non in paucis mandatis aut decem legis verbis, non adulteravis et occides; sed in omnibus mandatis testimonia legis, teste Domino, adimplentes: dicentes " concupibi mandata tua et testimonia tua.
" Et viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Et a mandatis
" tuis, Domine, non erravi ". Conversationis infert vitam immaculatam, quam pulcerrime (m) lectio coronabat. " Et iustificationibus Dei ": ut mundi victores, desiderii carnis sedatores gloriarentur ex actibus: " lex Domini inrepraehensibilis
" convertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam praestans (n) par-
P. 39. " vulis: praeceptum Domini lucidum | inluminans oculos: timor Domini san-
inv. " ctus, permanens in saeculum saeculi: iudicia Domini vera, iustificata in se-
" met ipsa: et iustificationes tuas non sum oblitus ". Quomodo incedentes erant sine quaerella (o)? id est sine macula et crimine, sine denotatione et accusatione mortalium; a foris bonum testimonium, ab intus praeclaram laudem habebant;

(a) Cod. *devotae* et mox *religiosae*. (b) Passive. (c) Ita cod. cum diphth. constanter, ut in aliis priscis codd. (d) Cod. *depraecavit*. (e) Ita cod. pro *ove*. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Cod. *descendente*. (i) Cod. *fructuum*. (k) Ita cod. (l) Ita cod. *non*, et mox *est*. (m) Ita cod. (n) Cod. *prestans*. (o) Ita cod.

qui probatorem evidentissimum Dominum possidebant . Huius exemplo talem episcopum esse inreprachensibilem Paulus praecepit , qui meritis clarus sumat cum Deo (a) loquendi fiduciam. O miranda evangelica sapientia ! laudat parentes , ut filium generosum nasci significet : praedicat originem uberrimam , ut (b) uberiorem orire (c) commendet progeniem . Condemnationis sententiam , " et non erat illi (d) filius „ . Ingrata sine fecunditate possessio , sine fructu ager , sine floribus ortus (e) , sine ornamento paradissus , sine muneribus iustitia , sine successore hereditas , sine filio paterna || . . .

V. 17. . . . ille quinquagenarium igni exussit , iste Phariseos (f) corripuit : ille P. 42. inv.
Iordannen (g) melote scidit , iste aquas Iordannis sanctitate replevit : ille curru igneo raptus ductus ad caelum est , ne terra noceret malitia , iste deposito corpore incorruptus victor regnum petivit . Helias dicitur Dei et Domini ; tesbites , conversor (1). Et iste gratia (2) Dei et conversor , ut hoc faceret " praecessit ante il„ lum convertere corda patrum in filios „: ut patres diligant filios , filii affectu suo honorent parentes , ut non immolent eos daemoniis (h) , sed victimas religiosas in sacerdotii cultu praecones constituant Deo , ut Abraham Isaac , Iacob Leuvi , Leuvi Aaron , Manoe Samson , Anna Samuelem , Iesse David , David Salomonem . " Et incredibiles (i) ad prudentiam iustorum „ : ut (k) insipientes , prudentes ; peccatores , iusti ; incredibiles , credibiles fierent . " Parare viam Domino „ qui in forma servi venturus est post Iohannem : plebem perfectam | in auditorio ad doctrinam , ut audientes perfecti perfectam doctrinam , perfectam consequantur salutem . " Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum „ (l) — Peregrina (m)
V. 18. ac stupenda narras . " Unde hoc sciam (n) ? „ Nulla me exempla admoneat scripturarum , quod talis ac tantus filius nascitur ; praesertim (o) cum natura fraudata (p) deficienti aetate generandi denegat fructum (q) , — amisit iuvenalem calorem , fervore cessante : incurvus et deflexus vicinus sum sepulturae , et nulla spes mihi procreandi munimen transmittit : et uxor mea processit in diebus suis , tota defecta et extincta . mortis imaginem possidens ; ut (r) pallore utrisque deceptis nulla seminalis ad filium messis adsurgat (s) . Homo Dei , Israhelis (t) instructor et invitator caelestis , qui adsto ante Deum ut famulus || . . . Q. II. *
. . . ut in deficiente aetate crescens germen ascenderet : ex sterili (u) fecunda P. 17. recta.
progenies , ex mortua viva ; et incredibilibus motibus (v) Dei credibilis potentia

(a) Cod. *do* ; atque ita scribitur alibi *Deo*. Alioquin legissem *docet*. (b) Cod. *et*. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Ita cod. sine adspiratione ; quod quidem licere observat cum grammaticis Forcellinus. (f) Ita cod. sine diphth. (g) Ita cod. (h) Cod. *demoniis* ; sed superius cum diphth. (i) Ita cod. (k) In cod. interseritur iterum *prudentiam iustorum*. (l) Sequitur spatium vacuum unius versus. (m) Cod. *peregrinam* . (n) Cod. *suam*. (o) Cod. *praesentim*. (p) Cod. *fraudatam*. (q) Sequitur spatium duorum prope versuum. Nimirum sacri textus quaedam partes litteris coloratis vel aureis scribebantur , quod genus scripturae non tulit aetatem in palimpsesto . Res infra clarius patescet in codicis pagina 279, ed. 185. (r) Cod. *et*. (s) Spatium unius versus. (t) Cod. *thelis* . (u) Cod. *exterili* , ut in codice Ciceronis de rep. II. 21 *exerva* pro *ex serva*. (v) Cod. *montibus* ; tum *r* imposita fuit supra *o*.

(1) Sic etiam s. Hieronymus de nom. hebr. ad III. Reg. *Thesbi* , *captivans sive convertens*.

(2) Respicit auctor ad significationem nominis *Iohannes*.

* Nimirum ante paginam 17. explicit quaternio II. Hinc autem cognoscimus desiderari hactenus huius operis paginas XXIIII (si certe tractatus incepit quaternione primo.) Nam duorum quaternionum (quae sunt paginae XXXII.) paginae tantum octo supersunt.

monstraretur. (a) — *mensibus* quatuor, in quibus infans carne formaretur, linia-
mentisque membrorum depingeretur; aut uteri pondere et magnitudinis honere
(b) accusaretur: sed occultabat se mensibus quinque donec descenderet in puero (c)
anima, et spiritu sancto confirmaretur. (d) — agro virgineus campus eius e-
xemplo concipiendi roboraretur flore salutis. Occultabat se et erubescebat, us-
quequo puer velut milex (e) devotus saltaret ante caelestem imperatorem, et V. 24.
matrem suam matris (f) Domini faceret laudatricem. Usque tunc abscondebat se.
Postquam autem salutis progenies coepit virginis pubescere utero, et ad visitan-
dum saeculum propinquare, gloriabantur dicens " quid mihi sic fecit Dominus?"
P. 18. recta non Zacharias, sed Dominus, quia a nullo | humano adiutorio, sed divino bene- V. 25.
ficio gaudeo. Euva (g) semel castigata didicit disciplinam dicens, adquisivi ho-
minem per Deum; et ego marito et sacerdote taciturnitate damnato emendata non
debeo loqui? Quid sic fecit mihi Dominus? novam Sarram et Rachel ostendens
in mundo, Manoe coniugem, et Annam sanctissimam in diebus in quibus re-
spexit auferre obprobrium meum inter homines. Homines enim vicini et paren-
tes maledictam (h) me et opprobrio (i) habitam, despectam et contemptam ha-
bebant: ut vicini David et amici Iob sine regno et divitiis videntes in stercore
foetidum considentem, qui iustitiae fraglabat (k) odoribus; ita et me contem-
plantes arbitrabantur eiusmodi. (l) Respexit iustus oculus, iudex arbiter secre-
torum, et maledictam me benedictam perfecit, abstulit obprobrium et dedit ho-
norem; tulit respectum et reverentiam intulit; amovit contumeliam et praestitit
gloriam; super naturam naturae beneficium || . . .
P. 7. recta . . . pater meus es tu, Deus meus, et ego primogenitum ponam illum.
Ecce concipio et pario filium. Sine nomine? non. "Et vocabis nomen eius Ie-
sum". Vocabis, non impones, quia qui ante saecula genuit, ille donans no- V. 31.
men inposuit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen: et invo-
cantibus multa nascuntur remedia, aegrotis sanitas, debilibus incolumitas, in-
firmantibus (m) fortitudo, adversis tormentum (n), subiectis defensio, extinctis vivifi-
catio. Ut dicat Petrus, non est aliud sub caelo datum nomen hominibus, in
quo oportet nos salvos fieri. Ecce voco nomen eius Iesum. Forsitam (o) na-
tus filius dedecus procedit aut dignius (p)? aut parvus sicut Zacheus natura
fraudatus? non. Erit enim magnus; non ut Moyses aut Iohannes sanctissi-
mus, quia ambo magni et prophetae inventi sunt. (q) — factum est cum V. 32.
magnus fuisset Moyses. Et erit magnus, non ut Iohannes; et vinum et si-
P. 8. recta ceram non gustavit (r); sed magnus | ut unigenitus Dei. Magnus Dominus et
laudabilis nimis. Expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et
salvatoris nostri Iesu Christi. Hic magnus non tuus filius, non Ioseph, non Da-

(a) Sequitur spatium unius versus. (b) Ita cod. cum adspir. ut in fragmentis iuris vaticanis. (c) Ita cod., non *in puerum*. (d) Sequitur spatium unius versus. (e) Ita cod., ut alibi *divex*. (f) Cod. *matrem*. (g) Ita cod. ut supra *Euvi*. (h) Cod. *maledicta*, ob sequens *m*. (i) Ita heic cod., quamvis ante et post *obp*. (k) Ita cod. *l* pro *r* cum metathesi, ut apud Frontonem. Est autem *fragrare odoribus* locutio s. Ambrosii de off. (l) Fortasse interpungendum est ante *eiusmodi*. (m) Neutrali sensu. (n) Ita codex, vel certe schedae meae. (o) Ita cod. *m* pro *n*, ut haud raro in aliis antiquis codd. (p) Ita cod. Fortasse pro *aut*, dicendum *haud*. Id enim mendum frequens est in codd. (q) Sequitur spatium dimidii prope versus. (r) Ita cod. *v* pro *b*.

vid et Abraham, sed filius altissimi vocavitur: non altissimus (1), sed altis-
simi; non paracletus, non pater, sed filius: non unus et solus, sed alter al-
terius, de quo scribtum est "altissimum posuisti refugium tuum; et tu solus al-
„ tissimus super omnem terram; et tu antem altissimus in aeternum Domine; et
„ ipse fundavit eam altissimus „. Et multa alia. Qui habitat in adiutorium (a) altissimi;
non ut adiubet patrem, sed ut adiubet mundum. Et, Iesu fili Dei altissimi.
Erubescat Paulus, Fotinus, et Ebion, quia quem Maria concepit et peperit, non
Mariae est, et homo hominis filius; sed filius altissimi vocavitur. Ecce vocabi-
tur (b) altissimi filius. Ne unam dignitatem habet eum patre? ne unam sedem (c)
et honorem? non (2). Et davit illi Deus, qui a neminc accipit et omnibus ||
praestat (d), sedem patris sui, sicut ante saecula sedem dedit; non sibi comparem, P. 9.
sed subiectam; rex regalem constitnens; pater filio affectualem non aequalem; recta
de qua sancti clamant: "cum iustitia paratur sedes principatus, et sedes tua Deus
„ in saeculum saeculi. Et, parata sedis (e) tua ex tune, a saeculo tu es „. Ita
et in saeculum dedit sedem rex regalem, ut rege aedente vitia conculcentur,
virtutes salventur. "Et regnavit (f) in domo Iacob: super omnem ceelesiam (g), super
fidelium et credentium animas aeternus; non in tempore sed in aeternum: de
quo scribtum est: "Iacob puer meus, suscipiam eum; Israhel dilectus meus, ad-
V. 33. „ sumit eum anima mea. Et regni eius non erit finis „. Habet principium, nescit
finem; quia te perfectus pater perfectum filium genuit; ut in genitura praestaret
initium (3), et in regno nulla invidia successionem perficeret. De principio haec est
vera significatio. "In principio erat verbum (4). | Ego principium, qui et loquor vo- P. 10. recta

(a) Ita cod. (b) Ita cod., quamquam prius *vocevitur*. (c) In cod. repetitur *sedem*. (d) Cod. *prestat*, ut et infra *prestaret*. (e) Ita cod. (f) Ita *v* pro *b*. (g) Cod. *aeeclesiam*.

(1) Incipit iam se prodere arrianum noster Anonymus. Porro ecclesia adversus hanc blasphemiam canit in trisagio: *tu solus sanctus, tu solus dominus, tu solus ALTISSIMUS, Iesu Christe.* Diserte autem titulum *altissimi* vindicat Christo Fulgentius contra Fab. fragm. I.

(2) Putus hic est arrianismus. Satis autem mihi est ponere heic verba in concilio aquileiensi a magno Ambrosio prolata post diu confutatum Palladium arrianum. *Ambrosius episcopus dixit: anathema illi qui negat filium secundum divinitatem aequalem patri. Omnes episcopi dixerunt, anathema.* Et paulo infra Ambrosius: *subiectus est filius Deo* (patri) *secundum carnem, non secundum divinitatem.* (ed. Chiffl. p. 497. sqq.)

(3) Iterum error mortiferus Arrianorum, quem inter ceteros acute refutat Vigilius taps. dialog. contra Felicianum ed. Chiffl. p. 335. sqq. probans filium patri esse coaeternum. Certe si filius non est aeternus, ne pater quidem, pater est aeternus. Ergo pater Deus, numquam fuit sine filio Deo. Legesis Augustinum contra sermonem Arrianorum ff. 2. et 32. Leo quidem magnus serm. XLVI. 3. aiebat Romanis: *credite consempiternum patri filium Dei.* Idem adfirmatur serm. LXXVI. 2; Et serm. I. in append.

(4) Interpretatio arriana, quam orthodoxi patres plerique omnes graeci et latini refutaverunt. Instar omnium graecorum haberi potest Cyrillus comm. in Iohan. quem legere operae pretium erit. Sed en certe verba magni Chrysostomi homil. II. in Ioh. τὸ ΕΝ ΑΡΧΗΙ ΗΝ, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τοῦ εἶναι ἀεὶ δηλωτικὸν καὶ ἀπείρως εἶναι: illud *IN PRINCIPIO nihil aliud significat, quam quod semper fuerit et aeternus sit.* Ambrosius de fide I. 8: *omnes haereses hoc capitulo brevi piscator noster exclusit. Quod enim erat in principio, non includitur tempore, non principio praevenitur. Ergo Arrius conticescat. – Indefinite tenditur ERAT; quidquid excogitaveris, ERAT filius.* Fulgentius ad Trasim. I. 6. recitatis Iohannis verbis ait: *quibus tribus evangelistae sententiis, et sempiterna verbi nativitas, et personalis inconfusa proprietas, et indiscreta substantialis unitas patris filiique monstratur.* Lege eundem contra Fab. fragm. XIX. XXIV. Extant de hoc textu sermones quatuor s. Augustini a CXVII ad CXX. Mihi tamen heic plures patrum auctoritates congerere, supervacaneum videbatur.

„ bis. Tecum principium in die virtutis tuae. Haec dicit Dominus, principium vi-
„ arum eius. Dominus creavit me principium(1). Ego alfa et ego Ω (a) „ id est princi-
pium et finis. Et multa alia quae dicenda sunt ad finem (b). Haec est con-
firmatio " regnum tuum regnum omnium saeculorum, et dominatio tua in omni
» generatione et generatione. Regnavit Dominus super omnes gentes; Deus sedet su-
„ per sedem sanctam suam. Et rex magnus super omnem terram, quoniam rex
„ omni (c) terrae Deus. Psallite sapienter. Et videbitis regem cum gloria venien- V. 34.
„ tem. Dominus regnavit, decorem induit. Dominus regnavit, exultet terra ». Et
similia plurima, quae describenda sunt. LEGE (2). " Dixit autem Maria ad an-
» gelum, quomodo fiet istud, quod virum non novi? „Super naturam et substan-
tiam extendis sermonem. Dictum tuum non solum me, sed totum mundum stu- V. 43.
pescere facit | | . . .
P. 36. inv. . . . mater; vivorum Deus pater. Non debet esse ante filium pater qui
vitam filio dedit, et nihil accepit a filio (3)? sicut de illo filius gloriatur:
sicut pater habet vitam in se, sic et ego vivo propter patrem, non pater
propter me; et vos vivitis propter me. Et ne diceret sancta Maria, et un- V. 44.
de hoc manifestum et notum est tibi quod mater sum Domini? infert Elisabeth
iustissima lege (d) — « *Ecce enim ut facta est vox salutationis* tuae in auribus
meis ». Devotionem honoris et reverentiae mihi obsequium portans, salutem mun-
do, de lucro iustorum, de aumento (e) sanctorum, de fidelium incolumitate et
gaudio, quod et angelis est futurum in caelo, et confessoribus victoribus praepa-
randum (f) — ante regem, ut servus ante dominum, ut praeco ante imperatorem
caelestem, ille exultavit in utero, et me matrem fecit, tuam (g) et Domini lau- V. 45.
P. 35. inv. datricem (h) | — perseverasti incredulus, ut vocis dispendium acciperes cum linguae
iactura (i). Sed beata suscipiens a beato beatum, augeas vocem cum lingua verbo
nascente. Nec times (k) de praeterito peccatorum, nec in praesenti damnatio-
nem, sed excludes timore ut credulitate iudicium. Quapropter " quoniam perfici-
untur ea „; non inchoantur sed perficiuntur ea, de perfecto perfecta. " Quae dicta
sunt » non ab angelo sed Domino. Per singula crevit mulieris fides, ut virginita-
tem credulitate (l) confirmet anicula, et in angelo loquentem Dominum (m), et in Do-
mino cognoscas Deum (n). LEGE. (o) — *Quia* de me talia beneficia et praeconia praedi-

(a) Cod. Θ. (b) Cod. *ad fine*. (c) Ita cod. (d) Spatium unius versus, quantum scilicet occupant verba a me suppleta, quae olim suco aliquo, qui iam evanuit, scripta fuerunt. (e) Ita cod. quam scripturam in aliis quoque codd. vidi; et sic loquimur vulgo Itali. (f) Sequitur spatium unius versus cum dimidio. (g) Ita cod. (h) Spatium dimidii versus. (i) Cod. *iacturam*. (k) Ita cod. (l) Cod. *credulitatem*. (m) Cod. *Dominus*. (n) Cod. *Dominum*. (o) Spatium unius versus.

(1) Sollemne Arrianorum argumentum ex proverb. VIII. 22, quod refutat in primis Hilarius de trin. I. 35. et XII. 35. sqq., nec non Ambrosius de fide III. 7.

(2) Hinc cognoscimus recitatum fuisse hunc tractatum, atque oratori adfuisse anagnosten, qui sacri voluminis verba legeret, super quibus ille disserebat. Sic fit in antiquis graecorum et latinorum orationibus.

(3) Refert hoc ipsum Arrianorum argumentum Augustinus serm. CXVII. 6, et sic detestatur: *hoc respuit fides, respuunt aures catholicae, anathematur, extra est qui hoc sapit, non pertinet ad participationem societatemque sanctorum.* Tum pergit explicare per ingeniosas similitudines quomodo filius coaeternus sit patri. *O arriane, si invenero genitorem non praecedere tempore illud quod genuit; si genitum non esse minorem tempore, illo a quo generatus est, iustum est ut concedas mihi posse ista coaeterna inveniri in creatore.* Et cetera, quae a me recitari ob prolixitatem non debent.

V. 46. caverunt, non me extollo, sed Deo gratias ago. " Magnificat anima mea Dominum,, : quia parvam me, magnam fecit; exiguam, eximiam; despectam, visitatione respectam. Non enim omnis anima magnificat Dominum; peccatoris et iniusti non magnificat || . . .

. . . non iustificantem se, sed potius criminantem; qui dum alterum percutiebat, se extollebat. Vide publicanum inclinatum oculis in terram, erectum mente in caelo, qui multitudinem peccatorum brebi (a) lacrimarum mutavit commercio, et in planeto (b) conparavit iustitiae gandium; et intelleges P. 46. inv.
V. 52. " deposuit potentes de sede et exaltavit humiles ,, . Et quia pater panem cae-
V. 53. lestem, panem vivum, transmisit in terram "esurientes implevit bonis ,, ut repleti clament "replevimur (c) in bonis domus tuae ,, . Quos autem esurientes replevit? de quibus dixit " beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam ,,. Et gentes legis (d) evangeliis, prophetarum et apostolorum pascens sermone, replevit bonis; et divites iudaeos populos (e), qui ad nuptias et cenam (f) rogati noluerunt venire, dimisit inanes. "Dico enim vobis quod nemo virorum illorum, qui rogati sunt, gustabunt
V. 54. caenam meam ,,. Pro his quos auscepit | in caena(g)et nubtias. Suscepit Israel ,, mente Deum videntem, fide laudantem, sine dolo et macula conversantem, simplicitate et innocentia concordantem. " Israhel puer meus, suscipiam eum ,,. Ut quid? memorare mi- P. 45. inv.
V. 55. sericordiae suae. Ut quos iustitia inclinabat, ampla misericordia erigeret. " Sicut lo-,, cutus est ad patres nostros, ad Abraham ,,. Erit semen tuum advena (h): et extendam misericordiam meam, et educam eos de malignitate Aegyptiorum. Et semini eius in saeculum ,, . Sicut miseretur pater filiis, ita misertus est Dominus timentibus
V. 56. eum. Et quoniam confirmata est super nos misericordia eius (i) — *Mansit Maria cum illa quasi mensibus* tribus. Ut castitatem suam et pudicitiam stabiliret, et virginitatem et continentiam confirmaret: ut exemplo sterilis, gratum virgo pondus sufferret in utero: ut diligeret Christum, ut virum sponsum, ut custodem: ut ante Pauli dicta, quae sunt Pauli servaret; " anus ut adulescentulas || . . .

. . . condonavit: ut oculus stupeat miraculum, mens intendat repentiuum mysterium. Credo enim Elisabeth, dum opprobrio haberetur, cum propheta orabat: " miserere P. 31. recta
,, nobis, Domine, miserere nobis, quia multum repleti sumus contemtione; multum re-
,, pleta est anima nostra obprobrium (k) abundantium, et despectione supervis (l) ,,. Quia
V. 57. taliter sincere oravit, iustitia remunerationem suscepit ad laudem (m). — *Elisabeth autem impletum est tempus pariendi.* Non omnium tempus pariendi impletur: quidam deformata carne iactantur; quidam mortui proiciuntur ex utero: plerique ut peccatores et impii necantur in partu (1). Sicut scribtum est " alienati sunt peccatores ab ute-

(a) Ita cod. pro *brevi*. (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Cod. *populo*. (f) Ita cod. At mox *coe*. Utraque scriptura occurrit in aliis priscis codd. (g) Vel dic *nuptiis*, vel antea scribe in *caenam*. (h) Cod. *advenam*. (i) Spatium unius versus, quantum ferme occupabant verba a me suppleta. (k) Ita cod. etsi superius *opprobr*. (l) Ita cod. (m) Spatium unius versus, in quo oblitterata verba reposui.

(1) Intelligitne auctor originale peccatum, an potius futura actuum peccata a Deo praevisa?

„ ro, erraverunt a ventre, locuti sunt falsa „. Et Iob " quare autem a bulva (a) non
„ sum proiectus, et ex utero procedens statim obii ? „ Haec autem quia iusta erat,
P. 32. recta et filium iustum parturiebat, impletum est tempus ut praeconem plenitudinis pare-
ret. Non inplebit (b) tempus | Iohannes, sed impletum est ab illo qui omnia implet,
caelum gloria, terram misericordia. (c) — heredem substantiae, restauratorem sa-
cerdotii. Peperit filium non sibi sed Deo, non terrae sed caelo, non saeculo sed
paradisso, non mundo sed regno, non hominibus sed sacro martyrio. Sicut enim
mater filiorum Macchabeorum peperit martyres, qui septimanam felici passione (d)
ornarunt; ita et haec peperit filium qui mundum salvavit praeconio, regnum or-
navit victoria. (e) - *Et audierunt vicini et cognati eius quia magnificavit Do-* V. 58.
minus. *Alii* qui proximi domui erant, alii qui familiaritate conmixti originis, qui
primum esse opprobrium iudicabant. Et audierunt novam gloriam factam. Et au-
ditus factus est, parvam (f) faciens magnam; deiectam, erectam; humilem, gratia (g)
exaltatam; sterilem, fecundam; fraudatam beneficiis, visitatam || . . .

CAP. IIII.

P. 22. inv. . . . et iactura; et ipse altus crudelitate, altiorem ruinam perficeret. Super
hunc montem dies Domini sabaoth est, ut temtator magnus maiore poena iudicis con-
demnetur. (h) *Et duxit illum diabolus in montem excelsum*. - quia est invisibilis et V. 5.
aerius (1) angelus, et volucer spiritus, circuit mundum ut cito subvertat, lustrat in
ictu oculi ut subversis citius parturiat mortem. Ostendit autem regna cuncta scienti,
ut quae ipse dederat, sua deceptione perficeret. « Per me reges regnant, et potestates
„ scribunt iustitiam, et tyranni obtinebunt terram (i) - *Et ait tibi dabo*. O te-
meritas, cuius fiducia citius Dei damnatur potentia! (k) - *potestatem hanc univer-* V. 6.
sam et gloriam illorum, quia mihi tradita sunt. „ Ambitione et contemtu (l)
hominum erumpente pro imperio et sublimitate, pro coronis et divitiis concertanti-
bus. A Satana (m) mihi tradita sunt meo auctore (n) - *Tu ergo si adoraveris* V. 7.
P. 21. inv. *coram me*. Tantum meis inescatus insidiis, me ministeriis placet, honoret obsequiis.
(o) - non me sed ante me Satanan, et idolorum (p) eius culturam, in quibus inli-
cientes veneratur Hore (q) - quae deceptione mea propria facta sunt. Infelix, ul-
tro confiteris, quae (r) te victo futura . . . (s) mtate spondes, quae (t) pietate sunt
corrigenda. Ut omnes gentes mutatis moribus, si non natura, pro diis (u) vene-
ratores Dei exultent (v) in caelo. Non habes spatium in terra, locum in ma-
re, perfugium in deserto, diserte (x) omnia mihi dare promittis ? In porcos non

(a) Ita cod. (b) Ita cod. *inp.* cum alibi sit *imp.* (c) Spatium duorum ferme versuum. (d) Cod. *passionem*. (e) Spatium versus unius cum dimidio, ad quod suppleta verba quadrant. (f) Cod. *parum*. (g) Cod. *gratiam*. (h) Spatium prope duorum versuum, quod ita explevi. (i) Rursus spatium dimidii versus, quod sic expleri. (k) Spatium prope duorum versuum. (l) Cod. *ambitionem et contemtum*. (m) Cod. *a Satanam*. (n) Spatium unius versus ita explevi. (o) Spatium unius versus. (p) Cod. *dolorum*. (q) Ita cod. Sequitur autem spatium dimidii versus. (r) Cod. *qua*. (s) Spatium quatuor circiter litterarum. (t) Cod. *qua*. (u) Cod. *idis*. (v) Cod. *exaltant*. (x) Cod. *deserte*.

(1) Loquitur ex illorum falsa sententia, qui angelos aeream substantiam existimabant.

habes potestatem, porcorum possessor; et regna regi, gloriam glorioso polliceris? (a) - Non " retro me „ ut imiteris et sequaris, sed " vade retro „ temerarie, condemnate, audax, calcate, inferno digne, morte et interitu deputate, ut ultra gentibus non praecedas, sed quicumque revertitur . . .
V. 17. . . . constantiam non deposuit, sed poena (b) ingentem, et felicem P. 28.
confessionis requiem consecutus est (c). *Ut revolvit librum*. Qui caelum in- inv.
volvit, ut librum complicuit; cameram construxit ut tabernaculum, exten-
dit ut pellem, scribsit sine atramento stellarum fulgorem (d). *Invenit lo-*
cum ubi scriptum erat. Non eventu, sed scientia sua. Nihil enim in-
ventu, sed cognitione divina scit unigenitus Deus (e); quod scribsit invenit; et
quod dictavit, magno opere conpraehendit, ut disposita rebus, dicta factis impleret
V. 18. (f). *Spiritus Domini super me*. Quidam male accipiunt, quod sicut sub lege, ita
sub spiritu factus est. Sed spiritus Domini, non Dominus super illum est, ut eum dominico spiritu (g) signaret, et patris volumtatem (h) beneplacitam declararet dicentis (i). — Ubi sunt qui alterum legis structorem, alterum evangelii adserunt (1)? Erubescant | et cognoscant, quia utrorumque ordinator ipse est. Et ideo spiritus super illum P. 27. inv. extensor est. Propterea uncxit me, propter praeterita, praesentia, et futura (k) omnia beneficia, quae primum Galilaeis et post haec toto (l) intulit mundo. Deus ante saecula uncxit me Deum. « Propterea uncxit te Deus tuus ». In saecula uncxit me sancto spiritu et virtute, iuxta Petrum; ut unctus athleta de malignitate diaboli reportet victoriam. Vel unctus unguam credentes misericordiae oleo. „ Evangelizare pauperibus uncxit me „ ut ungnento evangelistam suum perficeret. Et nuntians caelestes eius provisiones. Pauperes qui facultates suas honesto spiritu erogaverunt; aut pauperes qui ignorantia et perfidia erant, ad divitias paternas et thensauros perducere sapientiae: ut in divitiis divitem praedicarent; et cuius beneficiis corde gaudebant, ore proferrent: divex (m) in omnibus qui invocant eum || . . .
V. 43. . . . (2) quod et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei; ad hoc P. 12.
enim missus sum „. Ut missus mittentem, regnator regnatorem designaret (n), ut pro- inv.
V. 44. missis (o) a rebus dicta factis determinaret. (p) — *Et erat praedicans in synagogis*
Galilaeae „. Praeco patris, minister altissimi, nuntius (q) celsitudinis, sacerdos Dei summi, doctor beatitudinis. " Et erat praedicans „ quid praedicavit, ante retulit dicens (r) - *captivis remissionem*, *caecis visum*, *praedicare annum* Domini acceptum

(a) Spatium unius versus et fere dimidii. (b) Ita cod. Mallem *praemium ingens*. (c) Spatium dimidii versus. (d) Cod. *fulgore*. Sequitur autem spatium versiculi cum dimidio. (e) Ita cod., non *Dei*. (f) Spatium unius versus. (g) Codex videbatur habere *suum*. (h) Ita cod. et sic in aliis antiquis mss. (i) Spatium prope unius versus. (k) Cod. *factura*. (l) Ita cod. (m) Ita cod. ut alibi *milex*. (n) Peyr. *dissignaret*. (o) Peyr. *promissio*. (p) Spatium versus fere cum dimidio sic explevi. (q) Lacuna apud Peyr. (r) Socius tantundem fere spatii explevi.

(1) Manichaei videlicet et Marcionitae, de quibus legesis Photium amphiloch. CLXXII. coll. vat. T. I. p. 331.

(2) Ab hoc loco usque ad pag. seq. voc. *prophetas*, et deinde a voc. *Gennesareth est civitas* usque ad *ministros adsumeret*, edidit breve fragmentum ex eodem codice ambrosiano cl. Peyronius in comm. ad catalogum bibliothecae bob. p. 131—133.

misit me. „ Et erat praedicans „ rex constitutus a rege (a), filius a patre, unigenitus a genitore, qui pro Iudaeis et istas gentes in hereditate et possessione suscepit. "Erat praedicans praeceptum Domini „ non ut vanus sed ut sapiens (b)" in sinagogis (c) Galileae, ut sinagogas „ Galileae pietatis gratia enutriret, cognitione inlustraret, veritate inluminaret, vita aeterna firmaret.

CAP. V.

Cum turbae irruerent in eum ut audirent verbum Dei. O praedicatio scientiae cognitionis, salus, profectus! Ita enim suaviter praedicavat, ita (d) dulcius mellifluo (e) sermo-
P. 11. inv. ne | decurrens, *ut* (f) non solum convenirent, sed inruerent turbae (g) *in eum ut audirent verbum Dei*. Velut apes (h) ad tymum aut (i) flosculos catervatim, ita ad rosam salutiferam virginis et lilium odoriferum patris; non ut speciosam personam viderent aut pulcerrimam tantum faciem (k) mirarentur; sed ut audirent verbum Dei; non mosayeum aut propheticum solum, sed evangelicum verbum: in quo creata sunt omnia et firmata, salvata et reparata. O auditus credulitatis principium! intellectus sacramentum, operis virtus, virtutis fecundissimus fructus! Et nos taliter audiamus, ut auditum in opere, intellectum in facti magnitudine ostendamus: ut dicatur de nobis, non enim auditores legis iustificabuntur; et qui fecerit et docuerit, hic magnus vocavitur in regno caelorum (l) — Conpellet nos evangelicus sermo honorare auctorem, glorifi-
P. 14. inv. care omnium conditorem. " Et ipse „ iuxta ceteros prophetas. || " Et ipse „ quia et Moyses stans ad ripam caelum rupit clamoribus: et Iesu Nauve meritis Iordannen discidit: Helias et Helisseus mortua pelle: et praece (m) Ionas de profundo pelagi et utero (n) coeti superna caeli regia penetravit. Iuxta illos (o) *et ipse stabat secus stagnum Genesareth*. Gennesareth (p) est civitas Palestinae. Ab hac lemnisci (1) palus habet inductum, quae argenteo stagnantem (q) colore possidet aquam; periculosa navigio, piscibus copiosa, naufragio perfida, multitudine fructuum fida. Iuxta (r) stabat piscator, fons caelestis, portus salutis. Gensareth (s) ipse. Namque (2) lacus velut quodam maris ambitu (t), sinus amplissimus in longitudine centum

(a) Lacuna apud Peyr. (b) *Sapiens* non potuit legi a Peyr. (c) Ita cod. *i* pro *y*. Sed Peyr. habet *syn*. (d) Vocab. *ita* non legit Peyr. (e) Peyr. *mellifluo*. (f) *Ut* deest in cod. (g) Spatium unius versus explevi. (h) Vocabula *velut apes* non legit Peyr. (i) Cod. *ut*. (k) Cod. *facie*. (l) Spatium unius vocabuli. (m) Cod. *praeces*. (n) Cod. *uter*. (o) Spatium unius seve versus cum dimidio sic explevi. (p) Peyr. *Genesareth*. (q) Cod. *stagnatum*. (r) Cod. *iusta*, quod vocabulum non legebat Peyr. (s) Ita cod. (t) Cod. *ambitus*.

(1) Sic ego mihi legere videbar. At Peyr. *abhaetemnis et palus*. Videant ergo qui codicem prae manibus habent. Certe si *lemnisci* lectio vera est, iam hinc habere videmur novam etymologiam palaestini vocabuli *Gennesareth*, addendam illis quas profert Vallarsius in adnotationibus ad nomina hebr. et ad comm. in Math. cap. XIV. s. Hieronymi. Nam graeca etymologia Hegesippi, sive Ambrosii, criticis non placet.

(2) Ex hoc vocabulo usque ad *habilis*, verba sunt Hegesippi, sive potius Ambrosii, de excid. hierosol. lib. III. 26. (non 18, ut ait Peyr.); idque in codice ambrosiano adnotaverat manu sua cl. Bugatus, qui hunc palimpsestum hac illac carptim exscribere coeperat, neque tamen quicquam ediderat; immo satis pauca et brevia fragmenta, illinc desumpserat. Idem in scholio conferendos monuit Isidorum orig. XIII. 19; et Bedam de loc. sanctis cap. XI. XII. et homil. V. post trinit.

quadraginta extenditur stadia, latitudine centum quadraginta diffunditur, crispanti-
bus aquis auram de se ipso excitans: unde Gennesar dicitur graeco (a) vocabu-
lo, quasi generans sibi auram: aqua dulcis | et ad potandum habilis. Ut pro pi- P. 13.
scibus susciperet hominis (b), et ex hominibus electos ministros adsumeret. O sta- inv.
tus Christi, meritorum probatio, electionis privilegium, vocationis honor, honoris
gloriosa sanctificatio! (c)
V. 2. *Et vidit duas naves secus stagnum*. Quos ante praevidit divinitatis ocu-
lo, maiestatis praescio (d) lumine, in quibus nautae (e) remigantes et pisca-
tores superfluum navigium vacuumque digesserant artificium. (f) — Non duas syn-
agogas legiferam et profeticam, sed per omnem orbem terrarum multiplices fi-
de recta ecclesias (g) stare iuxta fontem vitae, laudis muneribus plenas; et gra-
tias agere patri, quoniam aput te fons vitae, et in lumine tuo videvimus lu-
men. (h) *Piscatores autem descenderant*. Ut confessione beata ascenderent ad
ecclesiam (i), et pro piscibus, ad vitam conpraehenderent homines sine iactura trac-
tatu (k) salutis. (l) *Et lavabant retia*. Futurae || praedae (m) se praeparantes. Tunc P. 4.
retia lavabant, nunc animas fidelium baptismate sancto; tunc sordes deponebant inv.
a lino, nunc peccata de mentibus auferunt mala; ut servi baptizati, filii reci-
piant bona. Quod Esaias praecepit eloquiis (n), hii adimplebant muneribus: lava-
V. 3. mini, mundi estote, auferte malum, et discite facere bonum. (o) - *Ascendens au-
tem in unam navim, quae erat Simonis*. Illis descendentibus ipse ascendit, ut
(p) hii post ipsum et per ipsum credulitate ascenderent unam navem, unicam
sibi domum perficerent illi spirituale suum mansorium (q), quam propheta orabat:
unam petii (r) a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini. Hanc
ascendens sibi habitaculum, credentibus templum perficit: festinat per ligni ge-
nus, crucis deformare victoriam. Non enim in alia nave (s) ascendit, nisi quae
erat Simonis disciplinosi, obedientis et subiecti: in quo manebat alacer animus,
mens calida, voluntas (t) et propositum ardens. Ut subiecto sermone | erectum fi-
de discipulum faceret, rogavit eum. O humilitas! Dominus servum rogat, creator P. 3.
creaturam, guvernator caeli et terrae piscium piscatorem: quia novit plus subie- inv.
cta praece quam imperio elicere, potius obsecratione quam terrore perficere. Qua
causa? ut induceret a terra aliquantulum, et proxime constitutus (u) provisionem
terrae perficeret? Audis ut a terra induceret aliquantulum: intellege a terrenis operibus,
a saeculi cura; ut paulatim *terram* relinquendo, bonis credulitatis operibus caelum
sibi patriam facerent. Et te bodie Dominus rogat, qui imperat ut naviculam cor-
poris tui aliquantulum a terra inducas, et terrena vita (v) derelicta, caeli vir-
tutibus splendeas. Cur autem ascendit, et cur rogavit? Audi profectum.

(a) Cod. *greco*. (b) Ita cod. (c) Spatium unius versus explevi. (d) Cod. *prescio*. (e) Cod. *naute*. (f) Sequitur spatium versus unius et plus dimidio. (g) Cod. *eclesias*. (h) Spatium unius versus sic explevi. (i) Cod. *aeclesiam*. (k) Ita cod. (l) Spatium trium fere verborum explevi. (m) Cod. *praede*. (n) Cod. *aeloquiis*. (o) Spatium unius versus cum dimidio sic explevi. (p) Cod. *in* pro *ut*. (q) Cod. *summansorum*. Certe *mansitorium* est apud Forcell. in expulsis. (r) Cod. *peti*. (s) Ita cod., quae est graecae syntaxeos licentia, vel potius latina rusticitas. (t) Ita cod. ut in cod. Cic. de rep. (u) Cod. *proxime constitutus*. (v) Cod. *vitia*. Nimis immutandum erat ut scriberem *terrenis vitiis derelictis*.

Et sedens docebat de navicula turbas (a). Primum navi sedens, thronos docto-
rum et doctrinae conposuit, et in litore basilicam urbis, ut docendo legem in evangelio
P. 6. inv. (b) commutaret: et quidquid vetus || possidet instrumentum, nova gratia reforma-
ret; vindictam in indulgentiam copiosam (c) transferret, mores componeret, celsi-
tudinem et eminentiam (d) patris narraret, maiestatem suam et magnitudinem prae-
dicaret. O doctrina paterna, traditio immensa, ipsius auctoritas meditanda, et offi-
ciositas fili, fidei status, veritatis columna, credulitatis (e) salus! (f) – qui num-
quam tacet, sed (g) iugiter loquitur, quia verbum et praeco est natus (h) -
Aspicis desiderium. Probo religiosum propositum, et ideo festino simpliciter credulita-
te et aeto firmare. (i) *Duc in altum*, ubi multiplex maris est et aqua, ubi co- V. 4.
piosae undae et (k) fecundissimi fluctus inmensuraviles (l). Tibi non mihi perficit,
pelagus, ut ex multitudine aquae ad meliorem crescas profectum. Duc in altum,
ubi abyssus. Legis abyssum evangelii invocat in voce cataractarum divinae prae-
P. 5. inv. stantiae (m), ubi est mysteriorum profunditas. | Dic cum Iona, velut sponsus, coeti
talamo (n) clausus, erumpe et clama: de profundis clamavi ad te, Domine. Duc
in altum, ubi altitudo divitiarum, ubi sapientiae et scientiae pendet thensaurus. Prae-
dica cum Paulo oratore Christi, filosopho (o) fidei, et gratiae instructore: o altitu-
do divitiarum sapientiae et scientiae Dei! Et radicati et fundati: ut possitis conprae-
hendere cum omnibus sanctis quae sit altitudo, longitudo, latitudo, et profundum,
scire supereminentem scientiam caritatis Christi, ut nulla possit vos altitudo daemo-
nis et profundum ab amore meo et martyrio separare. (p) *Laxate retia vestra
in capturam*. Quae lauta a vobis (q) sunt et implicita, ea laxate in captura (r)
piscium; postea in comprensione fidelium hominum. Requirendum quia non po-
tuit eos Dominus rebus aliis et miraculis ad credulitatem perducere, nisi ex pi-
scium praeda? sed intellegi || . . . .
P. 26. inv. . . . incrementum. Cum rogasti inducere a terra, cocnovi (s) in V. 8.
provisione provisorem, in doctrina doctorem, in humilitate altum, in pi-
scibus omnium conditorem, (t) — etsi in nave es (u), Dominus es; caelum
tibi famulatur, terra obsequitur, mare piscibus cunctis deservit: noviscum
(v) es ut servus qui ubique es dominus, et sedes dominus ad dexteram patris
(x) – Supervia (y) te expello, ut Amissias sacerdos Amos expulit extra templum, et
Iuda (1) sicuti [a retibus (z)] ceteros expulerunt in prophetas. Sed ego cum Geras-
senis humilitatis et paenitentiae causam rogante me rogo (aa) — *Exi a me*. Donec

(a) Sic explevi spatium versus unius. (b) Ita cod. pro *in evangelium*. (c) Cod. *vindicta in indulgentia copiosa*. (d) Cod. *eminentia*. (e) Cod. *credulitans*. (f) Spatium unius prope versus. (g) Tres circiter litterae obscuratae. Reliquae sunt litterae *dicitur*. (h) Spatium unius versus. (i) Tantum erat spatii in codice. (k) Cod. *unda et at*. (l) Cod. *inmensuravile*. (m) Cod. *prestantiae*. (o) Ita cod. sine adspir. (n) Ita cod. (p) Spatium unius versus sic explevi. (q) Cod. *lobis*. (r) Ita cod. (s) Ita cod. pro *g*. (t) Spatium duorum verborum. (u) Cod. *est*. (v) Ita cod. (x) Spatium unius versus. (y) Ita cod. (z) Locus oblitteratus. (aa) Interpunguntur haec in codice, ne legamus *rogantem erogo*. Sequitur autem spatium sesquiversus et paulo amplius.

(1) Amos cap. VII. 12.

paenitentia et ieiunio digni effecti dignum mererentur suscipere; instar eorum et
ego, donec emendes me, peto. (a) -. *Quia homo peccator sum*, ne iniustitia mea
te iustum offendat, ne iniquitas tibi sancto displiceat. Nubilo delictorum plenus,
non fero solem coruscum iustitiae | sustinere; tenebris coopertus, diem cum lumine P. 25.
contemplare; pauper divitias patris videre; egenus sapientiae, prudentiae thensau- inv.
V. 10. rum. (b) - Filii Zebedei. Non Petrus solus, nec socii navis, sed Iohannes et Ia-
cobus fili Zebedei, socii artificii, quia non poterant ex multitudine piscium prae-
statorem digne (c) laudare. Miraculo tenebantur: visus perfecit (d) stuporem; aspe-
ctus mentis excessum. Credo dicebant, quod hic est, qui aquae molem separa-
bit (e) a terra, et pelagus piscibus fecundabit (f) -

Ait ad Simonem Iesus, noli timere. Non enim veni peccatores perdere,
sed peccatores requirere; non iniquos punire, sed sanctos perficere; non damna-
re interitu, sed misericordia reparare; non mortificare, sed vitam donare. Me ti-
me, et neminem times (g). " Ex hoc iam eris „. Tempore evangelico acce-
ptabili, die (h) salutis non (i) . . . vos quo lumine . . . lin . . || et P. 37. recta
marmoreis pelagi undis, orbibus retium maculosos, tristis contextu, insidio-
sa arte, piscium greges ducas ad mortem. Sed homines captos duo milia et
quinque milia retibus evangelicis conpraehensos per aquam et spiritum deducas ad
vitam. Ut impleatur quod per Hieremiam est dictum: et mittam piscatores, et
V. 11. piscabunt eos; et venatores, et venabuntur. (k) *Et subductis ad terram navibus*,
relictis omnibus, secuti sunt salvatorem et salutaria dicta. Credo dicebant: susci-
piat terra naviculas nostras, quasi mater (l) progeniem suam: relinquamus parentes
et omnia, ut meliorem parentem et cuncta praeparata inveniamus: discamus cum
navibus corpora derelinquere, et imitantes dominum animas victrices martyrio con-
secrare, ut sectantes pro terra caelum, pro saeculo paradissum, pro mundo regnum
mercemur: et gloriemur triumfatores cum Paulo (m) *sequor autem* ut conpraehen-
dam, in quo | conpraehensus sum a Christo: et sequor ad brabium (n) supernae P. 38.
vocationis, quae est in Christo Iesu domino nostro. Et quia iustum erat ut creden- recta
tes apostoli credibilioribus miraculis fierent (o). *Et factum est cum esset in una ci-*
vitatum. *Sine* dubio docens, amore et dilectione, concordia et unanimitate, pace
sancta et caritate invicta civitates conponens, cives sanctorum et domesticos per-
ficiens fide. (p) *Ecce vir plenus lepra*. Nisi esset amator virtutum, numquam vi-
rum sed hominem intulisset: plenus erat lepra, sed intus plenus erat religione;
corpore sordidus, animo mundus; carne contaminatus, mente purgatus; membris
horridus, conscientia pulcher; ignominiam portans in facie, gloriam (q) corde: ut
ostria (r) lapidosus manebat, et intrinsecus margaritam intellegentiae lucentem te-
nebat: loricae modo chartemanus (s) erat vulneribus, et contra diabolum pio pug-
nans proposito. Deo || . . .

(a) Spatium unius prope versus. (b) Spatium sesquiversus. (c) Cod. *prestatorem dignae*. (d) Cod. *profecit*. (e) Pro *separavit*. (f) Spatium prope sesquiversus. (g) Ita cod. (h) Cod. *dies*. (i) Versus obscuratus in codice. (k) Tantum fere spatii est in cod. (l) Cod. *matrem*. (m) Spatium sesquiversus. (n) Ita cod. (o) Spatium sesquiversus. (p) Spatium dimidii circiter versus. (q) Cod. *ignominia portat in faciem gloria*. (r) Ita cod. pro *ostrea*. (s) Ita cod. Num pro *carteromachus*?

. . . salvo. Tertio quia scribtum in lege est, qui tetigerit leprosum, im- V. 13.
mundus erit usque ad vesperum: tetigi, et non inquinatus sum, sed inquina-
P. 43. recta tum mundabi (a): tactus non solum cutem purificabit (b) sed animam. Sol iu-
stitiae siccabit cruorem (c) vulnerum, et hominem super solem sanitate (d) splen-
descere fecit (e). Erubescat Marchio (f), qui de hoc loco fantasmatis et putatibi (g) cor-
poris adsumit defensionem: quia fantasmatis habuit corpus, ideo inquinari non
potuit: sed felix (h), quia hos mundat, ipse non inquinatur (i) - Ante tactus of-
cium beneficia praecesserunt; et ante dictum, factum salutare ostensum est. Ve-
lut hieme et tempestate celeriter discedente, vernum tempus cum salute flo-
res (k) adgessit: fugit velut servus obnoxius passio, et dominans (l) sanitas intro-
ducta est. Totus homo velut infans mollis | et tener corpore factus est, mente
P. 44. recta. perfectus (m) - *Et ipse praecepit illi*. Qui curabit et visitabit, salvabit et repa- V. 14.
bit, praecepit ut magister discipulo et ministro (n) - *Ut nemini diceret*. Ne con-
fitendo, furorem iudaicum igni accenderet, iracundia (o) flammas adcrescere face-
ret invidiae, pro laude (p) mortem pararet (q); dispensatio medici pro mercede
quaerit silentium, pro praemio taciturnitatem sermonis. Quid praecipis, Domine,
ut nemini dicam? cum omnes me viderunt innominiusa (r) facie et lepra reple-
tum, et modo vident me gloriose mundatum, super solem medici gratia resplen-
dentem. Si interrogaverint me, quis te curabit (s)? quomodo curabit? et non pu-
blicavero nomen curantis (t), *metuo* ne forte consequar mortem, quia non potest qui
gaudet silere, nec (u) qui beneficium possidet. Et quomodo dicis ut nemini di-
P. 24. inv. cam? taceat os, et facies adloquatur: sileat lingua || virtus et opus declament. Quid
agam, si nemini dicam? (v).

Vade, ostende te sacerdoti. Sacerdoti (x) me ostendo, qui me exu-
lem et captibum extra templum et civitatem perfecit. Vadens (y) mundus,
ut legem evangelica gratia impleam, profetarum dicta evidentibus factis; ut
sciat Iudaeorum (z) sacerdos quid fecit patris sacerdos. Quomodo eo? (aa) *Offer
pro emundatione tua sicut praecepit* Moyses in testimonium hoc vobis. To co-
ras, Domine, et aliis praecipis ut mercedem persolvam? Tu operaris, et aliis offe-
ro munus? Tu laboras, et illi suscipiunt fructum? Offer; ne cures: in testimonium
hoc vobis est, ut testificemini quod Moysi praeceptum beneficiis consummabi, vete-
ra instrumenta novis cum modis adimplevi: aut cum me Pilato tradiderint (bb), et
suasorem plebis et dissolutorem accusaverint legis; occursus (cc) tu facie mundus,
P. 23. inv. mente inlustris, et Iudaeos redarguns testificans | quod et sacerdotes honorabi mira-
culis meis, et legem comulabi operibus. Praecepto autem Moysi de curatione le-
prae insistit, hysopum et aciam (dd) tortam inferre: hysopum pro corporis et men-

(a) Ita cod. *b* pro *v*. (b) Ita rursus cod. *b* pro *v*. Et sic infra. (c) Cod. *verborum*. Nisi quis mavult *verborum vulnera*. (d) Cod. *sanitatem*. (e) Cod. *feci*. (f) Ita cod. pro *Marcio*. (g) Ita cod. pro *putativi*. (h) Nam pro *felix*? (i) Sequitur spatium versus unius et ferme dimidii. (k) Cod. *florens*. (l) Cod. *dominantis*. (m) Spatium dimidii versus. (n) Spatium priore aliquanto maius. (o) Cod. *iracundia*. (p) Cod. *invidiam pro laudem*. (q) Cod. *parare*. (r) Ita cod. pro *ignominiosa*, quia illo modo fortasse pronunciabatur. (s) Ita cod. *b* pro *v*. (t) Cod. *cum ante*. Tum deest verbum *metuo*. (u) Cod. *nec silere*. Deest autem, ut reor, aliud verbum. (v) Spatium unius ferme versus. (x) Cod. *sacerdotem*. (y) Cod. bis *vadens*. (z) Cod. sine diphth., ut recte infra. (aa) Spatium unius versus (bb) Cod. *tradiderunt*. (cc) Ita cod. pro *occurrens*. (dd) Ita cod.

tis munditia (a); arparges (b) me hysopo et mundabor: aciam tortam, fidem spem
et caritatem. Tria haec immaculatam Deo hostiam faciunt. Fides est quae credit;
spes est quae (c) credita tenet futura; caritas quae victrix odiorum honorat Deum
amore martyrii. Est et aliud pro emundatione praeceptum, par turturum et duos
pullos columbinos (d): castitatem et pudicitiam, simplicitatem et innocentiam; quas
et pro purgatione sua offeret Christus. Talibus victimis Dominus delectatur, qui
V. 15. non expensis sed religione laetatur. (e) *Perambulabat autem magis sermo de illo*.
Et virtus quasi ad spectaculum trahet auditores. Loquebantur, quia talis ac tantus medicus venit, qui aspectu ||. . . .
V. 18. . . . generalis medicus cunctis peculiare (f) remedium inferebat. Hoc sa- P. 16. inv.
lutifero commodo invitati, misericordia faciente profectu. (g) — *ecce viri* quattuor (h)
portantes in lectulo hominem qui erat paralyticus. Velut tibus (i) dissolutus; velut organum fistulis fractis, nullum modum suavitatis eruptuans (k); velut domus
lapsa iacens in solo, totus mortuus, praeter vocem et oculos (l), habebat lectulum
pro sepulcro, passionem infelicissimam ad interitum. Et refero infirmi calamitatem,
ut (m) laudes medici bonitatem. Hunc quattuor viri plus fide fortes quam corpore, devotione quam manibus, misericordia (n) flexi, affectu inclinati, simili gene-
re (o) condolentes portabant, non ad tumulum sed ad salutis perfugium. | Tunc eo P. 15. inv.
tempore (p) a quatuor (q) est viris portatus; et nunc a quattuor evangelistis portatur dum legitur. (r) *Et quaerebant eum inferre*. Summo studio et diligentia
unica. *Et ponere ante eum*. Ut visus ad misericordiam coumoveret, aspectus ad
V. 19. curam. *Et non invenientes*. Sic totam domum circumcinserunt (s) populus, ut esset
velut ecclesia (t) plena, velut civitas circumdata hostibus. Dum non inveniunt locum, faciunt fidei locum, dum non spatium sumunt, faciunt religionis officium; dum
non possunt inpetrare (u) viribus, inpetrant actum (v) devotionis consilio, sine scalis
credulitate. *Qua parte eum inferrent prae turba*. Et ut adversarii contrarii proelia pia exercent, vella (x) felicia committunt pro salutari conpendio. *Per tegulas
submiserunt eum*. Melius hominis reparationem, quam domui (y) ornamenta deiudicantes. Index || . . .
V. 27. . . . est audax; moritur corpore et malis desideriis vivit. Volucres P. 2. inv.
aera (z) tenent, pisces in sinu (aa) fluctuum habitant, vestiae abitaculis (bb)
contentae (cc) sunt: in die dormiunt, in nocte escam requirunt: sola semper avaritia esurit: dracones ipsi et reguli in desertis et abditis capiunt (dd):
solum avarum et publicanum mundus non capit. Vidit talem, et visu avaros trans-

(a) Cod. *munditiam*. (b) Ita cod. (c) Cod. *qui*. (d) Subintelligitur *offerendi*. (e) Spatium unius versus et fere dimidii. (f) Cod. *specularia*. (g) In codice spatium sesquiversus. (h) Legebat ergo *quattuor* etiam apud Lucam Anonymus; quod vocabulum vulgata editio non habet nisi apud Marcum II, 3. (i) Ita cod. Et notemus vocabulum pro *tibia*. Nisi quis mavult *tubus*. (k) Ita cod. (l) Cod. *oculis*. (m) Cod. *et*. (n) Cod. *misericordiae*. (o) Ita cod., non *generi*. (p) Pleonasmus. (q) Cum unica *t*, etsi alibi prisce cum duabus. (r) Textum spatii est in cod. hic et in reliqua pagina. (s) Ita cod. (t) Cod. *aeclesia*. (u) Cod. *inpraetare* et mox *inpraetant*. (v) Ita cod. (x) Pro *bella*. (y) Ita cod. (z) In codice sic *a-era*; ut intellegamus esse ab *aer* non ab *aes*. Est autem ob orthographiam notanda haec dubiae syllabae a diphthongo distinctio. Quare nec licebit deinceps eos reprehendere qui scribunt *aëra*, superpositis duobus punctis, ut distinguant ab *aera*. (aa) Cod. *sinus*. (bb) Ita cod. (cc) Cod. *contenti*. (dd) Ita cod. Et hac syntaxi utimur Itali in vulgari lingua.

tulit; cogitatos (a) vocabit (b), et malos mores in melius conmutabit. O visus
emendatio rerum! o vox virtutem parturiens! clamor salutis profectum (c)! *Seque-
re me*. Dimitte avaritiam, et sequere caelestem misericordiam; dimitte rapinam, et
sequere eleemosynam spiritalem; dimitte arcam telonei, et sequere in arca vir-
ginis patris thensaurum. Clama et dicito, tu et arca (d) sanctificationis tuae. Con-
temne grafium, et suscipe calamum evangelicum. Scribe et praedica. (e) — Sper-
P. 1. inv. ne mundum, | et sequere regnatorem cum regno (f). *Relictis omnibus*. Quasi in- V. 28.
pedimenta et honera peccatorum, quasi qui nihil habuit, et omnia meliora inve-
nit. (g) — et avaritia, misericordia et fide desiderata (h); quasi claudus ad statum,
aegrotus ad sanitatem; ut cervus ex laqueo liberatus; ut capriola ex conpedibus;
ut columba ex retibus, plaudentibus pinnis; ut ignis modicus ad magnam fidei
flammam. Expectans salutaria dicta, imitans et conplens praecepta vitalia. Acuta
vox Dominus, sed acutius Matthei propositum; illa celer (i) imperio, iste celerior mi-
nisterio; illa babilis praeceptio, hic agilior devotionis officio: qui sequendo et ser-
vando mandatum, statum perfectum fecit religionis (k). *Et fecit convivium ma-
gnum Leuvi in domo sua*. Iuxta expensas et crudelitates, obsequium; ut magnis V. 29.
magnum honeribus honeraret, pascendo corporaliter, se spiritaliter || . . .

CAP. VI.

P. 34. inv. . . . corporaliter paleas, qui spiritualiter impios repellunt, et separant V. 1.
frumenta purgata. Pro molare lapide dente (l) confringebant, ut non satietatem na-
turae sed substentationem perficerent. (m) *Quidam Pharisaeorum dicebant illis*. V. 2.
Invidia conpellentes, malignitate (n) conpellentes. *Quid facitis quod non licet in
sabbatis?* Vobes (o) et cetera iumenta a messibus detinentur; et vos ut ostes (p)
et barbari inimici et contrarii nostri spicas evellitis, agris et messibus facitis le-
sionem (q)? Nec solliciti sumus quod scinditis disciplinam, nec curamus de damno,
sed procuramus de sabbato, quod expedita (r) contemnitis et inlicita agitis: et si ex
piscatoribus sine lectionibus rustici estis, vel non audistis in synagoga quod qui-
dam avarus sabbato colligens manna, lapidibus vitam finibit (s)? Sabbatum ad requiem
P. 33. inv. datum est, non ad poenam; | ad libertatem, non ad opus servile (t); ad animae
salutem, non corporis. Et vos requie et libertate (u) contemta, servile opus per-
ficitis? (v) — *Et respondens Iesus etc.* Ut calumniam ratione (x) placaret, invi- V. 3.
diam bonitate (y). — Qui universa neglegendo contemsistis; ut scientia, vestra in-
scientia demonstretur; cognitio, ignorantia. De natibitate (z) mea legistis, descendit

(a) Ita cod. (b) Ita *b* pro *v*, ut etiam in seq. (c) Ita cod. Tum sequitur tantum spatii, quantum supplemento occupavi. (d) Cod. *archa*, sed recte superius. (e) Spatium unius prope versus. (f) Spatium dimidii versus. (g) Tantundem spatii. (h) Ita cod. (i) Ita cod. (k) Spatium versuum duorum. (l) Cod. *dentes*. (m) Spatium unius versus et paulo amplius. (n) Cod. *malignitatee*. Sequitur autem spatium unius versus. (o) Pro *boves*. (p) Sine adspir. (q) Sine diphth. (r) Ita cod. (s) Ita cod. (t) Cod. *servilem*. (u) Cod. *requiem et libertatem*. (v) Spatium dimidii versus et amplius. (x) Cod. *rationem*. (y) Spatium dimidii versus et amplius. (z) Ita cod.

sicut pluvia in bellus (a), et sicut stillicidia stillantia super terram. Et ecce virgo concipiet et pariet filium. Et hic Deus noster. Post haec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (1). Et nec legistis, in flumine pertransibit pede? Et vox Domini super aquas? De salute et miraculis legistis: ipse Dominus veniet, et salvos faciet nos. Et salvabo eos in domino Deo ipsorum. Et salbatorem et medicum contemsistis. Nec hoc legistis, quia legere, intellegere est? intellegere, || facere? Diem defenditis, et hominis (b) aegritudinem condemnatis. Iesus (c) Nave Hierico muros deposuit sabbato, et sabbatum inviolabile mansit. Helisseus sabbato puerum suscitabit. Et diem, inquam, (d) sabbatum inlustrem miraculis inlustriorem (e) perficio. (f) P. 48. inv.

V. 7. *Observabant autem eum scribae.* Aspero et torto aspectu in circuitu contemplatis. O ira, quae si (g) lumine pietatis emendat, et magis patientia praeferenda aspectu facit correptionem (h)! — Propter tuam (i) misericordiam in synagogam (k) ingressus sum, ut miseria flexus tollam tuum dolorem; quia in meo adventu (l), Esaiae praeconium adimplevi. Consolamini manus remissae. (m) - *manus* tua culpa contracta, tuo officio, meo beneficio extendatur: consumma ministerio (n) creatoris imperium | - (o) - ante vocem praebens devotionem, ante praeceptum religionem (p) - Ut ex una manu (q) omnium membrorum artifex cognoscatur; ut qui percussit, iterum salutem restituat. Ego percutiam et ego sanabo. Puto sanatus dicebat: dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltabit me. Castigans castigabit me Dominus, et morti non tradidit me. Videte ne aliquis in ecclesia (r) avaritia (s) aridam habeat manum, aut rapina (t): aut si habet, festinet misericordia et elemosynis magnis extendere, ut piis actibus mercetur salutem. Ipsi (u) autem, capita malignantium, culmina perversorum, vertices iracundiae, qui debuerant Christo docente et operante sanctitatem replere (v), repleti sunt iniquitate, (x) cuius extra legem est opus. (y) - acervo (z) conventu (aa) acerviorem aspirantes crudelitatem . . . P. 47. inv.

* * *

RELIQUA DESIDERANTUR.

(a) Contra alibi *vella* pro *bella*. (b) Cod. *hominem*. (c) Cod. *Iesum*. (d) Cod. *iniqui*. (e) Cod. *inlustriorem*. (f) Spatium unius versus. (g) Ita cod. (h) Cod. *correptione*. Tum spatium duorum prope verborum. (i) Corrige *tue*. (k) Cod. *in synagoga*. (l) Cod. *adventum*. (m) Spatium dimidii versus. (n) Cod. *ministerio*. (o) Spatium unius versus. Tum haec pagina habet tantum versus 20 (in schedis certe meis) quum ceterae habeant 23. (p) Spatium unius versus. (q) Cod. *manum*. (r) Cod. *aeclesia*. (s) Cod. *avaritiam*. (t) Cod. *rapinam*. (u) Cod. *ipse*. (v) Num pro *sanctitate repleri*? (x) Cod. *iniquitatem*. (y) Spatium unius prope versus. (z) Ita cod. *v* pro *b*. (aa) Cod. *conventum*.

(1) Notemus Baruchi auctoritatem ab antiquissimo auctore laudatam.

SERMONUM ARRIANORUM

FRAGMENTA ANTIQUISSIMA

IN RESCRIPTIS MEMBRANIS REPERTA

ET NUNC PRIMUM CUM IDONEIS REFUTATIONIBUS EDITA (1).

FRAGMENTUM I.

P. 279. *Nuper me, carissime frater, de calumniatoribus admonendum censuisti* (2) adversus fidem nostram, quae est vera, dicentibus, quomodo vos unum Deum dicitis esse, et iterum, filium habere Christum adseritis? Necesse, si filium habet Deus, et uxorem habet (a), aut certe femininus est, et aliunde concepit et genuit filium. Ecce vos dicitis iam plures deos; quomodo nos insultatis, quod deos dicimus esse (3)?

Haec nobis (b) opponere sacrilegos, a vobis didicimus. Quapropter necessarium arbitravimus (c) et illorum occurrere errori, et tuam instruere sanctitatem de spe nostra, quam gerimus. Nec enim potuimus amplius contradicere, desiderante (d) sanctitate tua verae fidei conscriptam accipere instructionem: non tamen ex nobis, sed secundum divinarum scribturarum traditionem, per gratiam Dei omnipotentis, auxiliante domino nostro Iesu Christo, subministratione spiritus sancti, qui dividet (e) gratias sine haesitatione credentibus Deo per Christum (f). Praesumpsimus ita-

(a) Ita cod. (b) Cod. *vobis.* (c) Sic activa forma etiam in aliis fragmentis est. (d) Cod. *desiderantes.* (e) Ita cod. pro *dividit*, ut infra *loquetur* pro *loquitur*. Nimirum *e* pro *i* saepe occurrit in quarti saeculi scriptis. (f) Heic relinquitur breve spatium.

(1) Fragmenta haec partim ex ambrosiano codice rescripto, partim e vaticano item rescripto proferuntur, ut dixi in prologo. Ambrosianae quidem sunt codicis paginae 17. 18. 19. 20. 23. 24. 25. 26. 29. 30. 31. 32. 115. 116. Reliquae vaticanae. Superfuisse haec arriana fragmenta, saltem in palimpsestis, nemo mirabitur, dicente Hilario lib. adv. Const. §. 7: *impiissimis Arrianorum blasphemiis plenae omnes ecclesiarum chartae, plenique iam libri sunt.*

(2) Spatium est vacuum in codice trium brevis laterculi versiculorum, quem ego hiatum coniecturaliter explevi, habita spatii ratione. Causa lacunae est, quia solebant veteres auro vel suco aliquo scripta exordiri, quae materia in conficiendo deinde palimpsesto evanuit.

(3) Hanc esse obiectionem ethnicorum constat. Ceteroquin eadem aliquando processit etiam ab haereticis anomoeis, quorum putida vel potius αἰσχρὰ verba recitat s. Hilarius lib. contra Const. §. 13. Porro ineffabilem esse filii Dei aeternam divinitatem neque humanae similem, late dicit idem Hilarius de trin. III. 17. sqq. In breviario fidei adversus Arrianos sic. *Si ecclesiam interrogas de patre quid sit, dicit Deum: sed et filium et spiritum sanctum dicit Deum; et tamen non dicit tres deos, ne gentibus comparetur, qui plures deos coniungunt. Credamus scripturae dicenti, quia Deus unus est: et si unus maior, alter minor est, ut Arriani dicunt, unus dici non potest; inaequalitas unitatem excludit. Unitatem facit aequalitas virtutum; trinitatem proprietas personarum.* Videsis etiam Arnobium de Deo trino et uno, Ferrandum epist. Casin. §. 2, et Fulgentium de trin. cap. 2.

que orationibus tuis confidentes , bonum esse quoque desiderium sanctitatis tuae
probantes | ; cui , adnuente Domino , satisfacere festinavimus , carissime frater : quoniam P. 280.
saepius suggerente adque frequentius inportuno , iam amplius dissimulare non potuimus : non sublimitate sermonis , vel conpositae orationis verbo confidentes , quorum omnino studium non habuimus (1) ; sed ad misericordiam Domini confugientes , ad cuius gloriam loqui proposuimus , credentes ei qui dixit „ dilata os tuum , et ego adimplebo eum (a) „ Et iterum dicente propheta „ dominus davit (b) verbum „ evangelizantibus virtute multa „ . Et iterum „ non vos estis qui loquimini , sed „ spiritus patris vestri „ . Loqui itaque et nos sacrilegorum (c) permovit insultatio : tuae quoque caritatis conpulit inportunitas . Qui autem dedit os ad loquendum , potens est et nobis orationibus tuis subministrare verbum , ut gratia ipsius confoti oportune (d) ad communem loquamur utilitatem , et gloriam eiusdem factoris naturae nostrae . Nam sanctae ac divinae scripturae profundos adque infinitos ha-
bentes in se thensauros , lucentes || non requirunt ; dicente Domino : “ scruta- P. 281.
„ mini scribturas , quoniam in ipsis vitam aeternam putatis habere . Et hae sunt „ quae (e) testimonium perhibent de me . Et non vultis venire ad me , ut vitam „ aeternam habeatis ? „ . Et iterum : “ qui credit in me , sicut dixit scribtura , flu- „ mina (f) de ventre eius fluent aquae vivae „ . Ait autem et hoc dominus noster Iesus Christus : “ ego sum lux huius mundi : qui sequitur me , in tenebris „ non manet , sed habebit lumen vitae „ . Hunc sancti prophetae solem iustitiae pronuntiaverunt . Hic est itaque sol iustitiae Christus filius Dei . Hic (g) est lumen verum , quod inluminat omnem hominem , veniens in hunc mundum , quod tenebrae non conpraehenderunt . Hic in mundis cordibus lucet , limpido autem videtur oculo animi in unigeniti singulare adque incorruptibile (h) propria natura , qui omnibus cupientibus evidentissime (i) ostendit unius veri Dei scientiam dicens ad Iudaeos :
“ quomodo potestis credere , gloriam | ab invicem accipientes ? Et gloriam ab uno Deo P. 282.
„ non quaeritis „ . Et iterum ad patrem ait : “ venit hora ; honorifica filium tuum , „ ut et filius honorificet te ; sicut dedisti ei potestatem omnis carnis , ut omne quod „ dedisti ei , det illis vitam aeternam . Haec est autem vita aeterna , ut cognoscant

(a) Ita cod. eum. (b) Ita cod, ut alibi. (c) Cod. *sacrilegum*. (d) Ita cod. cum unica *p*, ut in aliis antiquis codd. (e) Cod *qui*. (f) Ita hic cod. ; at idem alibi *fluenta*. (g) Ita cod. (h) Ita cod. (i) Cod. *aevidentissime*.

(1) Indisertum et ineruditum se dicit hic Arrianus , qui sine dubio episcopus credendus est. De hac quidem adfirmatione lectores fragmentorum , prout videbitur , indicabunt. Ceteroquin de veterum episcoporum doctrina insignis est Hieronymi locus de arrianis nominatim loquentis episcopis in dialogo adv. Lucif. ff. 11. *Revera de Platonis et Aristophanis sinu in episcopatum adleguntur. Quotus enim quisque est , qui non apprime in his eruditus sit ? Denique ex litteratis quicumque hodie ordinantur , id habent curae non quomodo scripturarum medullas ebibant , sed quomodo aures populi declamatorum flosculis mulceant. Accedit ad hoc quod arriana haeresis magis cum sapientia saeculi facit , et argumentationum rivos de Aristotelis fontibus mutuatur.* Confer Ambrosium de fide l. 5. et 13 , qui Arrianos ex philosophia omnem impietatis suae traxisse colorem , vimque sui veneni in dialectica constituere solitos dicit.

„ te solum et verum Deum, et quem misisti Iesum Christum (1) „. Cognoscere itaque necessarium est eos, qui volunt esse christiani, unum verum Deum, qui est sine initio ingenitus solus; et unigenitum filium eius in sua propria ac singulare genita natura verum Deum oboedientem (a) adque subditum (2) voluntate adque natura ingenito Deo patrique suo. Quia igitur diximus secundum scribturarum traditionem unum verum Deum, sicuti et est secundum veram rationem unus Deus verus (3), unus rex, unus dominus, unus creator et opifex universitatis. Quia solus igitur sine initio eminentem (b) possidens potestatem, solus non eget aliquid (c), solus non est sub lege alterius, neque expectat mandatum; solus non habens superiorem (d), si se nec aequalem
P. 209. nullius || fecit; qui est totus non natus Deus, totum natum filium fecit; per quem omnia creavit, sicut scribtum est: " omnia per illum facta sunt, et sine illo factum est nihil,, : creator creatorem, Deus Deum totius creaturae subiacentem et obtemperantem in omnibus mandatis suis. Hunc non proficientem in posterum, sed statim perfectum, sicut diximus: qualem potuit totam virtutem et totam sapientiam in substitutione fili

(a) Ita cod. (b) Cod. *aeminentem*. (c) Ita cod. (d) Ita cod.

(1) Hunc locum evangelicum pervenuste interpretatur Augustinus contra serm. Arrian. ff. 1. *Illud quod in evangelio scriptum est, ut cognoscant te unum verum Deum et quem misisti Iesum Christum; hoc eum dixisse accipiendum est, ut te et quem misisti Iesum Christum cognoscant unum verum Deum. Quia et de Christo dictum est a Iohanne, ipse est verus Deus et vita aeterna.* Sed contra Arrianos, quorum caput erroris erat, unum esse Deum verum patrem, prodest in primis recitare Tertulliani antiquissimi hominis, qui multo ante nicaenum concilium, atque adeo ante natum Arrium, scripsit, locum palmarem et classicum de filii vera divinitate atque homousia cum patre Deo. Sic ergo apolog. cap. XXI. *Hunc* (λόγον) *ex Deo prolatum didicimus, et prolatione generatum, et idcirco filium Dei et Deum dictum EX UNITATE SUBSTANTIAE. Nam et Deus spiritus: et cum radius ex sole porrigitur, portio ex summa; sed sol erit in radio, quia solis est radius; nec separatur substantia, sed extenditur. Ita de spiritu spiritus, et de Deo Deus, ut lumen de lumine accensum. Manet integra, et indefecta materiae matrix, etsi plures inde traduces qualitatum mutueris. Ita et quod de Deo profectum est, Deus est et Dei filius, et unus ambo. Ita et de spiritu spiritus, et de Deo Deus: modulo alterum, non numero; gradu, non statu fecit; et a matrice non recessit, sed excessit. Iste igitur Dei radius, ut retro semper praedicabatur, delapsus in virginem quamdam, et in utero eius caro figuratus, nascitur homo Deo mistus; caro spiritu instructa nutritur, adolescit, affatur, docet, operatur, et Christus est.* Alium Tertulliani classicum aeque locum habemus in libro ad Praxeam cap. II, quem librum theologiae studiosis familiarem esse oportet.

(2) Quomodo filius subiectus dicatur Deo patri, catholice explicat Hilarius de trin. XI. 30. 43. Lege etiam Cyrill. thesaur. assert. XXIX. Tum eandem doctrinam exponit Ambrosius de fide lib. V. 13—15, evidenter ostendens Christum patri nonnisi secundum carnem dici subiectum. Et quidem cap. 14. ait: *non igitur praeiudicet, quia subiectus dicitur: non praeiudicat quia servus legitur, quia crucifixus adseritur, mortuus praedicatur; quia cum moreretur, vivebat; cum subiiceretur, regnabat; cum sepeliretur, resuscitabat.* S. Zeno tract. VI. ff. 4. contra Arrianos: *non deminutiva sed religiosa subiectione est filius patri subiectus, cum quo coaeternitatis omnipotentiaeque una substantia, una aequalitas* etc. Denique praedictus Hilarius lib. XI. 1. ff. 6. queritur de Arrianis qui scripturarum locutionibus de Christi humanitate ad infirmandam eius divinitatem abutebantur: *dispensationem assumpti corporis rapiunt ad contumeliam divinitatis, et impietatis causas arripiunt de salutis nostrae sacramento. Quod si apostolicae fidei tenaces essent, intelligerent eum qui in forma Dei esset, adsumpsisse formam servi* etc.

(3) Sequentes blasphemias, quarum summa est, filium diversum esse a patris substantia, solumque patrem esse verum Deum, prolixe castigat coarguitque Hilarius toto libro quinto de trinitate. Confer etiam Alcuin. conf. fid. part. III. 2.

consignans, sicuti scriptum est, quem pater consignavit Deus. Inde etiam imaginem Dei invisibilis hunc apostolus praedicat, invisibilem suam virtutem sive sapientiam ostendentem Deum in substantia fili. Ergo quantum potuit Deus virtute et sapientia ostendit in filio: unde apostolus Dei virtutem et Dei sapientiam docet esse filium: non illam (a) igitur, quae *in* invisibile Deo est, sine initio virtutem sive sapientiam (1); sed sedentem in dextris Dei, ut esset a patre accipientem, filium dilectionis Dei, quem diligit Deus. Nihil illum fraudavit, cui omnia tradidit, sicuti evangelium praedicat " pater diligit filium, et omnia tradidit in manu | eius ". Filius etiam P. 210.
omnia suscipiens a patre, super omnes, ante omnia, cum omnibus patrem adorat. Hunc igitur suscipimus per scripturas Deum esse totius creaturae: natum subditum Deo non nato (2): dominum totius creaturae natum, ministrum vero domini *non* (b) nati: regem totius creaturae natum sub potestate regis (c) non nati: lumen verum natum, subiacens lumini non nato inaccessibili: sapientiam natam obtemperantem in omnibus solo (d) sapienti non nato: creatorem natum sub creatore non nato: pastorem bonum totius creaturae, natum agnum Dei non nati: vitam natam vivificantem totam creaturam volente patre, subiacentem (e) solo vivo sine initio Deo, sicuti dicit filius " sicuti pater habet vitam "; in semet ipso habet et non accepit; ita et filio dedit vitam (f) habere in semet ipsum (g) inconparabilem in sua inpropria nata substantia; sicuti pater in sua non nata substantia, incomparabilis esse dinoscitur. Unum ergo et unum (h) confitemur Deum non duos deos (3): non enim dicimus duos non natos, aut duos patres || . . . .

(a) Cod. *illa* – *virtute* – *sapientia*. (b) Deest in cod. *non*. (c) Cod. *regi*. (d) Ita cod. heic et infra pro *soli*. (e) Cod. *subiacente*. (f) Cod. *vita*. (g) Ita cod. (h) Ita cod., et sic etiam in fragm. IIII.

(1) Doctrina arriana huic similis est apud Hilarium contra Auxentium ff. 6., multisque in locis innuitur etiam apud Eusebium caesariensem. Sed age opponamus impio Arriano orthodoxum nostrum Augustinum de trin. VII. 12. sic loquentem. *Credat in patrem et filium et spiritum sanctum, unum Deum, solum, magnum, omnipotentem, bonum, iustum, misericordem, omnium visibilium et invisibilium conditorem. Neque cum audierit patrem solum Deum, separet inde filium aut spiritum sanctum: cum eo quippe solus Deus, cum quo et unus Deus est: quia et filium cum audimus solum Deum, sine ulla separatione patris aut spiritus sancti oportet accipere. Atque ita dicat unam essentiam, ut non existimet aliud alio vel maius vel melius vel aliqua ex parte diversum.* Confer Alcuin. conf. fid. part. I. 15.

(2) Augustinus coll. cum Maximino arriano ff. 14: *profiteor, sicut dicis, patrem innatum; sed non ideo sunt diversae naturae atque substantiae, quia ille non natus est, ille natus est.*

(3) Respondet Arrianus iustae catholicorum accusationi, quam apud Ambrosium de fide I. 1. cognoscimus. *Unum ergo Deum non duos aut tres deos dicimus; ut impia Arrianorum haeresis, dum criminatur, incurrit. Tres enim deos dicit qui divinitatem separat trinitatis. Cum Dominus dicendo " ite baptizate gentes in nomine patris et filii et spiritus sancti " unius esse trinitatem potestatis ostenderit. Nos patrem et filium et spiritum sanctum confitemur; ita ut in trinitate perfecta et plenitudo sit divinitatis et unitas potestatis.* Eandem criminationem urget Ambrosius I. 13. *Nunc videamus quo distant a gentilibus Arriani. Illi deos appellant dispares sexu, dissimiles potestate; isti trinitatem asserunt differentis divinitatis et dissimilis potestatis* etc. Denique lib. V. 3. *Arriani dicendo patris et filii discretam esse substantiam differentemque, duos utique deos ad-*

FRAGMENTUM II.

P. 207. . . *beneficia* Christi adiuvantem orationem credentium, et interpellantem pro hisdem gemitibus inenarrabilibus, et adducentem sanctos (a) ad filium, perducendos *per* filium ad patrem. Sicuti dicit sanctus apostolus Paulus: „ nullus potest di- „ cere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Et filius designat: „ nullus potest „ venire ad patrem, nisi per me „. Necesse est ergo nos hanc trinitatem confiteri. Spiritus sanctus filium magnificat, sicut filius dicit: „ ille me honorificavit, „ quia de meo accipiet, et adnuntiabit vobis „. Et filius patrem honorificat, sicuti dicit: " ego te honorificavi super terram; manifestavi nomen tuum hominibus „ quos mihi dedisti. „ Hic ergo spiritus manet in universis sanctis, sicuti dixit filius: " ego rogabo patrem meum, et alium advocatum dabit vobis, ut vobiscum „ sit in aeternum, spiritum veritatis, quem mundus accipere non potest; quoniam „ non videt eum, neque novit illum: vos autem agnoscitis eum, quia apud vos „ manet, et in vobis est „. Manet ergo, sicuti diximus, in universis sanctis non
P. 208. divisus | sed integer: nec enim dividi potest illa natura: qui enim compositus non est ex membris, nec dividi potest, sed integer in omnibus perseverat. Nam spiritum sanctum Deum non dicimus (1), quia nec scriptura dicit; sed subditum Deo filio (2), et mandatis illius fili in omnibus obtemperantem, sicuti filius patri. Et quemadmodum pater totam virtutem et totam sapientiam et bonitatem in substitutio-

(a) Cod. *sanctum.*

serunt. Obiectionem catholicorum pessimo affugio vitabat Eusebius contra Marcel. lib. II. p. 109, definiens duas substantias honore dispares; quasi vero sic non duos faceret deos, maiorem unum, minorem alterum.

(1) Respondet Arriano huic Nicetas aquileiensis, quinti saeculi homo, a me nuper e vaticano codice evulgatus, in opusculo suo de spiritus sancti *potentia* (idest *persona*, ut loquitur Victorinus comm. in. ep. ad Galat. IV. 6. et contra Arrium lib. III. 17). In eo quippe excellente aureoloque scripto Nicetas, postquam e sacris scripturis adtributa divina spiritus sancti recitavit, sic vincenter concludit p. 26. *Faciam itaque recapitulationem dicturus: si de patre procedit spiritus sanctus; si liberat; si sanctificat; si dominus est, ut dixit apostolus; si creat cum patre et filio; si vivificat; si praescientiam habet, sicut habet pater et filius; si revelat; si ubique est; si adimplet orbem terrarum; si habitat in electis; si arguet mundum; si iudicat; si bonus est; si rectus est; si de eo clamatur, haec dicit spiritus sanctus; si prophetas constituit, si consolator est; si abluit et iustificat; si temtatores suos interficit; si is qui in eum blasphemaverit, non habet remissionem neque in hoc saeculo neque in futuro, quod utique Deo proprium est; si haec ita sint, immo quia vera sunt, quid a me quaeritur ut dicam quid sit spiritus sanctus, cum per operum magnitudinem, quod est ipse se manifestat? Non utique alienus est a patris et filii sanctitate, qui non est ab operum virtute alienus: frustra illi nomen divinitatis negatur, cuius potestas non potest abnegari: frustra prohibeor cum cum patre et filio venerari, quem confiteri cum patre et filio ipsa veritate compellor.* Legesis aliam recapitulationem de spiritu sancto apud Fulgentium ad Trasim. III. 35. Confer Didymum de trin. II. 6; Augustinum de trin. I. 13; Ambrosium de spiritu s. III. 18. 19; Hilarium de trin. I. 29. XII. 55. sqq.; Leonem magnum serm. LXXV. et LXXVI. Et quidem baptismi formula a Christo praescripta demonstrat apprime spiritum sanctum Deum, ut passim patres observant, quos inter magnus Basilius de sp. s. cap. X.

(2) Negat hoc refutatque docte Augustinus contra serm. Arr. cap. XX. sqq., quem locum tum propter prolixitatem recitare supersedeo, tum quia Arrianus nullam effati sui confirmationem heic ponit.

nem filii consignavit, ita et filius totam virtutem et totam sapientiam in spiritu sancto, patre iubente, monstravit. In illo itaque spiritu sancto arcangeli (a) et angeli, et omnes virtutes spiritales, et omnes sancti adorant filium, et per filium patrem. Ita enim et filius post resurrectionem mysterium tradens salubre trinitatis discipulis suis dicit: " data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Euntes „ docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti: „ docentes eos servare omnia quae mandavi vobis: et ecce ego vobiscum omnibus „ diebus usque ad consummationem saeculi (1). ||

FRAGMENTUM III.

. . . . pater singularis, simplex spiritus, solus bonus, solus habens im- P. 65.
mortalitatem (2) et lumen habitat inaccessibile (b); ita et filius in sua unigenita natura, quam a patre accepit, singularis est. Omnia quae post illum et per ipsum providentia Dei facta sunt, incomparabile (c) eminentia melior est; ita ut nihil eorum quae per ipsum facta sunt comparari possit ad eum; quia Deus est omnium, vivificans omnia voluntate patris. Hic ad patrem suum non comparatur (3), a quo ut sit vita omnium consecutus est: neque ad illum, sicut diximus, aliud quicquam comparari posset, quae ut essent et ut vivant, per ipsum voluntate Dei consecuta sunt: quorum prior est spiritus sanctus paraclitus (4), providentia Dei per Christum factus (5), melior et maior ceteris omnibus, in tertio loco post patrem et post filium in sanctis scripturis pronuntiatur. Hic spiritus in tertio loco singularis atque solus in sua singularitate dinoscitur. Tales (d) neque ad Christum filium Dei factorem naturae suae comparari posset (6): neque ad [illum] de ceteris, qui |
per illum providentia Dei ut essent acceperunt (e), comparatur aliquid: singularis est P. 66.

(a) Ita cod. sine adspir. (b) Cod. *inaccessibilem*. (c) Ita cod. (d) Ita cod. pro *talis*. (e) Ita cod.

(1) Explicit opusculum. In codice enim relinquitur spatium vacuum ante paginam expletam, cum asteriscis, quae sunt duo finis indicia.

(2) Sic Arrianus quidam loquitur apud Hilarium de trin. VI. 4: *novimus unum Deum solum infectum, solum sempiternum, solum sine initio, solum verum, solum immortalitatem habentem, solum optimum, solum potentem*. Ipsismet verbis loquitur Arrius apud Ambrosium epist. X. clas. I. Atque hoc erat arrianae haereseos fundamentum, quae ab his adtributis filium excludebat.

(3) Solita Arrianorum blasphemia haec est, a qua ne Eusebius quidem abest, heu nimis Arrianis deditus, comm. in ps. LXXXVIII. p. 560. Sed enim nos audiamus papam nostrum Leonem magnum serm. LXXV dicentem: *detestamur Arrianos, qui inter patrem et filium aliquam volunt esse distantiam*.

(4) Immo Didymus de trin. II. 6. ff. 1. cum lobo demonstrat, non spiritum sanctum esse primam creaturam, sed satanam.

(5) Spiritum sanctum non esse creaturam, late demonstrat Didymus de trin. II. 6. Lege etiam Fulgent. contra Fab. fragm. XXXIV. Breviter Hilarius de trin. XII. 55. *Spiritum sanctum numquam dicam creatum*. Didymus de sp. s., Hieronymo interprete, ff. 4. *Ipsa vox spiritus sancti subsistentis essentiae demonstratrix est; patri filioque socia, et a creaturis penitus aliena*. Tam ff. 8. *Si spiritus sanctus alterius est naturae a creaturis, et in propria subsistit essentia, increatus et ineffectus ostenditur*. Denique ff. 13. *His ita edissertis, alterius substantiae a visibilibus et invisibilibus creaturis spiritus sanctus ostenditur. Si autem hoc verum est, impiissime quidam inter omnia connumerant spiritum sanctum; dicentes in eo quod omnia per Verbum facta sunt, significari etiam spiritus sancti facturam*. Lege etiam ff. 14.

(6) Pergunt blasphemiae arrianae contra spiritum sanctum; ob quas refutandas sufficit etiam Nicetas aquileiensis a me, ut dixi, nuper editus.

enim sanctificans virtus. Hic spiritus non est Deus (1) nec dominus, quoniam nec creator: nec enim eorum quae non erant, ut essent, aliquid fecit, nec facere potest; quoniam non est Deus sed minister Christi fili Dei sui (2): in hoc ministrans, ut ea quae per Christum voluntate Dei facta sunt rationabilia sanctificet, et inluminet, et doceat, et mandata Christi retinere commoneat, et omnibus credentibus gratiam dividat: adiuvat infirmitatem orationis nostrae, et pro nobis postulat gemitibus (3) inenarrabilibus (a), et nutu Christi remittit (b) peccata paenitentibus, et adducit ad veram et certam scientiam Christi. Hic a se non loquitur, sed (c) quaecumque audierit, loquetur (d), et docet, et futura adnuntiat credentibus. Hic Christum dominum et Deum suum profitetur esse dicens: „ dixit Dominus Domino meo (4), sede ad „ dextram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. „ Et iterum ad Christum Deum suum dicit idem spiritus: " sedis (e) tua Deus in saeculum „ saeculi; virga aequitatis virga regni tui; di||*lexisti iustitiam* . . .

FRAGMENTUM IIII.

P. 71. . . . *ut cognoscat* mundus quod diligo patrem (f); et quomodo mandatum mihi dedit pater, sic facio „. Illud itaque quod saepius dictum est, ego in patre et pater in me, non unam substantiam sed duo significat, patris ingenitam et fili unigenitam (5): et ideo intellegitur filius in sinu patris quod sentitur in caritate (6)

(a) Ita cod. (b) Cod. *remit.* (c) Cod. *sed.* (d) Ita cod. pro *loquitur*; ut *talis* pro *tales.* (e) Ita cod. (f) Cod. *patre.*

(1) Sic negant spiritum sanctum esse Deum Arriani apud Augustinum contra Maximin. II. 12. Porro idem Augustinus de trin. I. 13. ait. *De spiritu sancto collecta sunt testimonia, quibus ante nos qui haec disputaverunt abundantius usi sunt, quia et ipse Deus et non creatura. Quod si non creatura, non tantum Deus, sed etiam verus Deus. Ergo patri et filio prorsus aequalis, et in trinitatis unitate consubstantialis et coaeternus.* Spiritum sanctum dictum esse *dominum* in scripturis demonstrat Ambrosius de sp. s. II. 1. III. 14. 15. De spiritus autem sancti divinitate pressius concludit cit. lib. cap. XVIII. XIX. Tum legendus est Didymus ff. 18. sqq. et Fulgentius contra Fab. fragm. XXXIX.

(2) Arrianorum haec doctrina summatim scribitur in Hieronymi dialogo contra Lucif. ff. 9. *Arrianus aliud nihil credit (claudite quaeso aures qui auditari estis, ne tantae impietatis vocibus polluamini) nisi in patre solo vero Deo, et in Iesu Christo salvatore creatura, et in spiritu sancto utriusque servo.* Fulgentius ad Trasim. III. 34: *Deus illos tormentis est interminabilibus traditurus, qui sancti spiritus naturam a substantia patris filiique discernunt; ut vel omnino eum personaliter esse non putent; vel tamquam ministrum, meriti prorsus inferioris existiment.* Lege eundem Fulgentium contra Fab. frag. III. ubi *subministrationem* distinguit a *ministerio.*

(3) Idest *gemere et postulare nos facit*, ut adversus Arrianos interpretatur Augustinus op. contra Maximin I. 9. II. 19; nec non Fulgentius contra Fab. fragm. V.

(4) Perversa haec arriani hominis interpretatio est. Non enim spiritus sanctus sic in persona propria loquitur de Christo, sed loquentem potius facit Davidem: propheta autem patrem loquentem cum filio introducit; ut haec psalmi CIX. verba vulgo intelligunt ecclesiastici patres.

(5) Hem subtilitatem ridiculam arriani hominis! Rursus tamen hinc patet quam necessarium sit ex ecclesiae patrumque consensu divinas scripturas interpretari. Sed audiamus Hilarium de trin. III. 23. *Audis, ego et pater unum sumus. Quid discindis et distrahis filium a patre? Unum sunt: scilicet is qui est, nihil habens quod non sit etiam in eo a quo est. Cum audis filium dicentem, ego et pater unum sumus, personis rem accommoda, gignenti et genito professionis suae permitte sententiam: sint unum, ut sunt qui genuit, et qui genitus est. Cur naturam excludis, cur veritatem interemis?* etc. Lege eundem lib. III. 1. VII. 40. IX. 52.

(6) Hoc pertinet ad eandem haeresim arrianam, quod filius non natura sed adoptione et caritate sit;

adque in potestate illius qui omnia tenet: ipse autem est infinitus: hic et il-
lum circumtenet. Ille (a) vero omnium, quae post illum et per ipsum facta
sunt, a patre accipiens potestatem (b), circumtenet universa. Non est igi-
tur unus et ipse pater et filius; qui circumtenet, et qui circumtenetur (1); ingenitus,
et unigenitus; genitor, et qui genitus est; qui mandat, et qui mandatum accipit et
obtemperat; qui dat, et qui datum suscipit; qui iubet, et qui iussionem(c) obtemperat;
qui mittit, et qui mittitur; qui visus est, et quem nemo vidit hominum nec vi-
dere potest; qui inpassibilis est, et qui pro nobis passus est; qui resurrexit a
mortuis, et qui eum resuscitavit pater; qui ascendit super caelos filius, et qui num-
quam descendit pater; qui sedet in dextera Dei, et qui ius|sit eum in dextera sua P. 72.
sedere pater; filius qui negavit se scire diem illam (2), et pater qui in sua posuit po-
testate; qui iudicaturus est filius, et qui neminem iudicat pater, sed omne (d) iu-
dicium dedit filio (3). Noli ergo errare; non est unus et ipse pater et filius, neque
duo aequales secundum alii (e) erroris adsertionem, sed unus et unus (f) pater. Est
enim ingenitus solus et sine initio (g), et non sunt duo sine initio dii, aut duo
aequales, aut duo patres, aut duo fratres, aut duo filii; sed unus ingenitus Deus,
omnipotens Deus, qui solus est et dicitur verus, et solus bonus, et solus habens

(a) Cod. *illius.* (b) Cod. *potestate.* (c) Ita cod. (d) Cod. *omnem.* (e) Ita cod. (f) Ita cod., at in fine fragmenti 1. (g) Cod. *initium.*

quam passim refutant patres; et quidem Hilarius contra Const. ff. 9. Faustinus autem in libro fidei cap. II. 5: *haec vestra, Arriani, doctrina est, haec vestra interpretatio singularis, hoc secretum, hoc fidei vestrae mysterium: adoptione, inquit, Christus est filius, et non verus filius.* Pergit deinde ad refutationem Faustinus, atque inter cetera notabilia dicit: *et ne forte unum de adoptivis crederes, amputavit* (Iohannes ev.) *sensus impii occasionem, cum eum dixit non solum filium, sed etiam unigenitum filium. Hoc nomen non habet socios: et licet dicantur alii filii, adoptione tamen, non natura, sunt filii. Sed Christus solus unigenitus filius est, quia solus filius est non adoptione sed natura, non nuncupatione tantum sed et genere.*

(1) Hanc fere obiectionem haeretici cuiusdam anomoei refert Hilarius contra Const. 13: *quantum enim filius se extendit cognoscere patrem, tantum pater superextendit se, ne cognitus filio sit. Quibus recitatis, tumultus exortus est.* Vigilius autem tapsensis de trin. lib. VI. ed. Chiffl. p. 284. sic: *Arriani dicunt, non totum patrem posse capi a filio, vel conspici. Ego credo quod sicut filius in patre est, et a patre totus videtur, ita et pater a filio totus videtur, et totus est in filio.* Eandem obiectionem Arrianorum copiose dissolvit salseque irridet Augustinus contra Maximin. II. 9. Denique Isaacus in libro fidei ait de filio: *quomodo creditur minor, qui inaestimabilis, immensus, et infinitus est?*

(2) Arrianorum celebre argumentum, quod late optimeque dissolvit Hilarius de trin. IX. 56. sqq. qui ff. 71. sic concludit. *Scientia apud Deum, non cognoscendi id quod nescierit intelligentia est, sed loquendi. Et per id quod solus pater scit, filius non intelligitur nescire; cum filius idcirco nescire se dicat, ne et alii sciant: et patrem ob id solum dicat scire, ne et ipse non nesciat. Si enim tunc cognovisse Deus dicitur amari se ab Abraham, cum hoc non celavit Abrahae; necesse est, ut et pater diem ob id scire dicatur, quia non celaverit filium; Deo scientiam non de repentina cognitione sumente, sed in tempore praestante. Si itaque et diem filius secundum sacramentum nescit, ut taceat; e contrario necesse est, ideo diem pater solus ostendatur scire, quia non tacet.* Lege etiam Ambrosium de fide lib. V. 16.

(3) Nempe non agnoscit hic haereticus adtributa distinctionesque personarum divinarum. Praeterea quae de Christo homine praedicantur, ea confundit cum divinis eiusdem praedicatis. De his autem praeclare Augustinus contr. serm. Ar. ff. 4.

immortalitatem (1), et lumen habitans inaccessibile (a). Solus igitur in sua singularitate tales (b) est, et alter non est tales sine initio (c) Deus (2), et omnitenens, et solus auctor omnium. Deus etiam est et filius Dei unigenitus natura, voluntate Dei et patris sui verus invertibilis, sed unigenitus creatus et factus et genitus (3) ab ingenito Deo, Deus omnium quae post illum et per Iesum facta sunt providentia Dei et patris eius. Pater autem et filio Deus est, cuius et auctor est, et omnium; et
P. 197. ideo solus verus Deus (4), quia Dei Deus est (5), et tenet filium in sua potestate, et omnia subiecit sub pedibus eius secundum apostolum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen. Et ideo pater unus Deus, qui neque potestatem, neque ut esset ab alio accepit, sed est quod erat sine initio ingenitus (6), omnitenens Deus. Hunc igitur sanctae scribturae pronuntiant unum Deum et dominum, et unum bonum (7),

(a) Cod. *inacessibilem*. (b) Ita cod. pro *talis*. (c) Cod. *initium*, ut supra.

(1) Recole p. 213. n. 2. Augustinus contra Maximinum arr. I. 3: *tu de patre solo vis intelligi quod scriptum est " solus habet immortalitatem „ tamen et pater et filius habent immortalitatem. Alioquin si eam non habet filius, pater eam non dedit filio etc.*

(2) Augustinus contra serm. Arr. ff. 1. *Arriani cum dominum nostrum Iesum Christum fatentur quidem Deum, sed Deum verum et cum patre unum Deum nolunt fateri, duos nobis inducunt deos diversae disparisque naturae; unum verum, alterum non verum.* Eadem dicit Fulgentius contr. Fab. frag. XI. et XXXIII, et praedictus Augustinus contra Maximinum I. 1. II. 13; denique Boethius de trinitate sub initio.

(3) Ambrosius de fide I. 16. *Nunc ipsos Arrianos interrogo, utrum idem putent esse genitum quod creatum? Si enim idem dicunt, nihil utique distat inter generare et creare. Ergo quoniam et nos creati sumus, inter nos et Christum et elementa, nulla distantia est. — Si autem distat inter creatum et genitum, ut ego arbitror, cum legerimus genitum, non utique idem et genitum intelligimus et creatum.* Idem demonstrat Ambrosius op. cit. I. 13. ff. 85. et V. 3. Lege etiam Cyrillum thesaur. assert. XXVIII.

(4) Contra hanc blasphemiam legimus in nicaeno symbolo de filio *Deum de Deo, Deum verum de Deo vero.*

(5) Pessimum et retro iam memoratum Arrianorum dogma qui patrem solum proprie Deum (nam filium aliter quodammodo deum dicebant) late refutat invicteque Hilarius de trin. lib. V. Tum contra Auxentium ff. 6. *Volunt enim hunc suum Christum non eius divinitatis esse cuius et pater est etc.* (quae ibi legenda sunt ob erroris perspicuam intelligentiam) *ut id quod unum esse filius et pater in evangeliis praedicantur, in voluntatis tantum sit et caritatis societate, non in divinitatis veritate etc. Si Deum verum Arriani praedicant Christum, Deum sine fraude confessi sunt: quod si Deum dicunt, et negant verum; tribuunt nomen, et adimunt veritatem. Quamquam igitur impiissimis eorum blasphemiis etc.* Rursus Hilarius lib. VI. 4. 5. profert Arrianorum fidem blasphemam, cuius fundamentum erat unum patrem esse verum Deum. Denique Ambrosius de fide III. 4. *Satis claret et solum Deum non esse patrem sine filio; et solum Deum non intelligi filium sine patre.*

(6) Audi, Arriane, Fulgentium de incarn. ff. 4: *sine initio est aeterna generatio patris, sine initio aeterna nativitas filii, sine initio aeterna processio spiritus sancti. De dei enim patris aeternitate, quae sine initio manet, talis est utique nativitas filii, et processio spiritus sancti, ut et illa nativitas et illa processio coaeterna sit illi origini, in qua initium nullatenus potuit inveniri.* Et de fide ad Petrum ff. 10: *pater de sua natura sine initio genuit filium.* Legesis etiam Victorinum comm. ad Philipp. p. 63.

(7) Argumentum arrianum dissolvit Ambrosius de fide II. 1. sqq. *Scriptum est, inquiunt* (Arriani) *nemo bonus nisi unus Deus. Scriptum agnosco, sed littera errorem non habet: utinam arriana interpretatio non haberet! Apices sine crimine sunt, sensus in crimine.* Summa vero responsionis ambrosianae est, quod Christus ita scribae dixerit, a quo non Deus sed homo credebatur. Tum pergit dicere: *non igitur a Domino bonitas negatur, sed talis discipulus refutatur. Nam cum scriba dixisset, magister bone; respondit Dominus, quid me dicis bonum? id est quem Deum non credis, non est satis ut bonum dicas.* Sic etiam Cyrillus thesaur. assert. X; Paulinus

et solum habentem immortalitatem (1), et lumen habitantem inaccessibile (a). Non quia filius non sit Deus nec dominus, sed quia pater et filio (b) Deus est (2), et omnium; filius autem Deus est unigenitus et dominus omnium quae per ipsum facta sunt, et bonus, et benignus, immortalis etiam et immutabilis natura. Sed haec omnia a patre consecutus est, et in omnibus oboediens invenitur Deo patrique (c) suo. Non itaque dicuntur pater et filius unus Deus (3), sed pater solus dicitur unus Deus, qui et filio Deus est, sicut dictum est, et omnibus: filius autem patri non est Deus, sed omni creaturae dominus et Deus est filius: patrem autem adorat, et petet (d) et colet (e), et gratias agit, et debitor est, quia propter ipsum et vi|vere se decla- P. 198.
rat, et omnem accepisse potestatem ab eo gloriatur in caelo et in terra, secundum evangelicam traditionem, ubi refertur Iesus ad samaritanam mulierem dicens: " nos adoramus quod scimus, vos autem adoratis quod nescitis (4) „. Et orantem Christum patrem suum frequenter ostendit evangelica traditio; et gratias agentem patri suo, et dicentem manifestat: " gratias tibi ago, pater, quoniam exaudisti me, „ et ego scio quia semper me exaudis „. Ergo semper adorat, quia semper sibi exaudientem patrem profitetur. Adverte itaque evangelicum sensum, quoniam gratias aget (f) manifeste Iesus propter eos qui adstabant; sicut ipse declarat dicens ad patrem suum: " etenim ego scio quia semper me exaudis; set propter eos „ qui adstant dico, ut sentiant quia tu me misisti „. Attende itaque studio, et vide (g) salubrem traditionem, quod Christus cognosci vult quod est, non ut dicatur quod non est: qui enim dicit Christum quod non est, praevaricat notitiam eius qui est. Noli itaque errare: non enim illi qui unum et ipsum pronuntiant patrem || Iesu Christo maiorem, cognoscunt patrem ipsius, secundum domini P. 199.
et salvatoris nostri Iesu Christi sententiam dicentis: " si diligeretis me, gaude„ retis utique, quia vado ad patrem, quoniam pater meus maior me est (5) „. Cum

(a) Cod. *inaccessibilem*. (b) Cod. *filius*; sed infra corrigitur. (c) Cod. *patreque*. (d) *Petet* pro *petit*; ut retro *tales* pro *talis*. (e) Ita cod. (f) Ita cod. nempe *e* pro *i*. (g) Cod. *vides*.

aquil. contra Fel. III. 10. 11. Argumentum arrianum prolixius adhuc dissolvit Augustinus contra Maximin. II. 23, qui locus utiliter sane legetur.

(1) In breviario fidei sic. *Dicunt Arriani, ideo maior est pater, quia est immortalis. Interrogandi sunt, utrum filium in substantia deitatis suae mortalem esse fateantur. Quod si dixerint, quam contra rationem dicant, omnis homo agnoscere potest, qui etiam humanam animam immortalem esse non ambigit.*

(2) Hoc utique fatetur Hilarius de trin. V. 37: *Deo, ex quo sunt omnia, Deus nullus est: filio autem Deus pater est; ex eo enim Deus natus est.* Idem Hilarius lib. IX: 56. ait: *maior itaque pater est, dum pater est: sed filius, dum filius est, minor non est. Nativitas filii patrem constituit maiorem: minorem vero filium esse, nativitatis natura non patitur.*

(3) Atqui, o Arriane, catholica omnis ecclesia id adfirmat, ut ait Ferrandus epist. casin. ff. 2.

(4) Totam hanc obiectionem ex adoratione, quam Christus patri exhibuit, atque ex colloquio cum Samaritana petitam dissolvit Ambrosius de fide V. 4. Ait enim Christum ibi ut hominem loqui; haud secus quam, ut homo, fatigatus fuerat ex itinere, sitim extinguere poscebat, iudaeum religiosum se agebat.

(5) De hoc famigerato dicto locuturus sum ad fragm. XVI.

hac igitur scientia patris et fili et spiritus sancti hanc, quae in praesente psalmo (1) promittitur, habitationem in tabernaculo Domini et in monte sancto eius requiem oportet nos studio requirere: quoniam quae sine macula anima est, illam quae in excelsis (a) ducit potest ambulare viam, de quo superius tradidimus, et limpido et simplice oculo et illud potest iter celebrare, et ea quae praeparata sunt semper intuere (b) bona, secundum quod dictum est: " ubi est thensaurus tuus, ibi erit „ et cor tuum „. Videt (c) etiam semper largitorem bonorum Deum, sicut dictum est: " beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt „. Hoc est itaque quod dictum est " qui ingreditur sine macula et operatur iustitiam „. Instruxit quales (d) debet esse qui ad eorum, quae in caelis praeparata sunt, bonorum posses-
P. 200. sionem festinet: deinde velut grados (e) tradet (f) mandata, | quoniam qui in altum ascendunt, per grados ascendere videntur; et primum super proximiorem ascendens gradum, in sequentem accedet: deinde tertiarium et quartum, quousque ad destinatum perveniat, quod sine labore facere non potest. Itaque qui in excelsis habitationem adpraehendere desiderant, labores pietatis adque sudores eum omne (g) studio instare debent, ut ad destinatum pervenire possint. Post immaculata igitur scientia pietatis facta anima (h) in operibus bonis adornare atque instruere eam debent qui eum, qui (i) in excelsis ducit, celebrare cupiunt iter; secundum quod dictum est: " sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant vestra bona „ opera et glorificent patrem vestrum, qui in caelis est „. Secundum hanc sequentiam respondens Dominus, exponet (k) et qui desiderat in excelsis habitare, qualis debeat esse, vel quid operare (l), dicens: " qui ingreditur sine macula et opera- „ tur iustitiam, loquens veritatem in corde suo „. Adhuc et in hoc sequenter do-
P. 69. cet per ordinem || ut primum in se et in corde suo confirmet veritatem, et quasi radicem mittens conprobaret, ut iustus secundum apostolicam doctrinam inveniatur dicentem sic: " corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem „. Et ideo ait " loquens veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua „. Nec enim oportet eum, qui caelestia desiderat bona, dolum loqui; neque quaecumque sibi libet narrare, sed veritatem scrutinatam adque probatam in corde per labia emittere ad salutem et sibi et audientibus. Hoc enim et apostolus docens ait: " nullum verbum malum de ore vestro procedat, sed siquid bonum sit ad aedifi- „ cationem fidei, ut det gratiam audientibus „. Provenit enim, ex quibus neglegenter sine sollicitudine qui (m) loquitur, nocere animam proximi: et ideo servare atque mensurare debet sermones suos qui vult in caelis habitare; si-

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Num pro *videte*? (d) Ita cod. pro *qualis*. (e) Ita cod. heic et infra. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Ita se habet locus in cod. (i) Ita cod. etsi sequitur *iter*. (k) Ita cod. *e* pro *i*. (l) Ita cod. (m) Malim *quia*.

(1) Existimassem fieri heic commentarium vel recitari homiliam in psalmos, nisi foliorum nexus plane mihi demonstravisset, hanc quoque partem ad arrianum tractatum, ut ceteras, pertinere. Et sic Tertullianus loquitur de alio psalmo lib. ad Prax. cap. XXVII.

cut dictum est in centesimo et undecimo psalmo : " iucundus homo qui misereretur et commodat, disponet sermones suos in iudicio. Et dominus Iesus docens in | evangelium (a) ait: " ex verbo tuo manifestum quia iusto (b) sine dolo et P. 70.
„ hypocrisi iustificaveris (c); et ex verbo tuo manifestum, quod doloso et pravo „ damnaveris „. Hac (d) de causa servare et mensurare sermones nostros docemur, ut nos doceamus proxi[mum]. In tabernaculum Domini cupientes ingredi non faciemus nec in verbo nec in ficto proximo malum, secundum quod dictum est " et non fecit proximo suo malum „. Oportet autem illum, qui illam beatam vitam consequi desiderat, eos quos circum se habet instructos in disciplina dominica habere, ne ab aliquo super eos inproperium accipiat. Consueverunt (e) enim homines, quando aliquos vident ineruditos et indisciplinosos esse, inproperare eis qui circa se vel sub se eos habent. Est enim secundum veritatem inproperium eis, qui instruere debent, si lascivi vel indisciplinosi, qui sub manu eorum sunt, inveniuntur; eo quod minus constringantur ad disciplinam, sicuti dictum est " inproperium patri filius non eruditus „ Docet itaque hoc verbum cupientes || . . .

FRAGMENTUM V.

lege . . . rum deitatis non viderunt sed . . . . carnalibus (f) oculis vi- P. 75.
derunt et in . . . et ipse . . . ima hoc verbo adserente qui vidit me, vidit et eum qui me misit patrem, secundum ill . . igitur erra . . . siquis vidit filium in corpore humano, talem aestimat et patrem corporalem; quod est horribilis impietas. Nam secundum verum sensum si voluerint suscipere hoc, qui vidit filium missum a patre et operantem patris mandata, hic vidit patrem, hoc est cognovit . . sunt lumen . . . non . . . . . Nam siquis filium Dei, hoc est Iesum, in sua propria singulare natura et dignitate quam *a* (g) patre genitus accepit, ac n . . . Iudaeis . . adseren . . nominibus nominatum patrem et filium, ex his quae superius dicta sunt, hic vero in lumine Dei . . . saepius dictis Iudacis secundum . . . profetam . . . ecce ponam in Sion lapidem effusionis et petram
(h) scandali, et qui credit in eum | non confundetur „. Et iterum " qui cadit super P. 76.
lapidem hunc, confrangitur; super quem autem ceciderit, conquassabit eum „. Et iterum " ecce hic positus est ad ruinam et resurrectionem multorum „. Manifestum est igitur, quia ad resurrectionem credentium qui non confundentur; ad ruinam autem eorum qui non credent, qui scandalizantur ex ipsius doctrina cum Iudaeis, non recte tractantes, ipsi comminutabuntur (i). Dominum Iesum igitur Christum filium Dei qui viderunt, dupliciter viderunt; carnalibus (k) oculis corpus viderunt humanum, oculo autem animi per opera Deum cognoverunt, Dei filium. Cum igitur dicit, qui me vidit, vidit et eum qui me misit patrem, quod est

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod. *v* pro *b* heic et infra. (d) Cod. *ac*. (e) Cod. *consueverunt*. (f) Cod. *carnalis*.
(g) Praep. *a* a me addita. (h) Cod. *patram*. (i) Ita cod. (k) Cod. *carnalis*.

tale; qnod qui vidit opera filii et per opera dealitatis cognovit virtutem, ipse vidit, hoc est cognovit qui me misit et mandavit mihi haec opera magis, aut qui operatur (a) per me (1). Qui ergo viderunt [fiunt] videntes, cognoverunt et viderunt inluminati a filio et instructi eum, qui illum misit, patrem; secundum ipsius filii adsertionem dicentis || . . .

FRAGMENTUM VI.

P. 193. . . . vel votum faciendi habuerint, promoveri (b) a Deo non possunt. Sed
alias (c) fere quinquaginta quaestiones vanissimas et inutilissimas sibi adauxerunt (d);
quae non eos ad regnum Dei et Christi eius perducunt, sed in ima gehennae de-
mergunt. Sed nos unde egressi sumus, illuc redeamus. Causa nobis (e) maxime est
adversus eos qui se dicunt orthodoxos, qui ecclesias nostras invaserunt, et more
tyrannico obtinent (2), dicentes aequalem esse filium per omnia et in omnibus Deo
patri, et spiritum sanctum aequalem esse per omnia et in omnibus Deo patri et
Deo filio: et haec ipsa adsertio eorum una est de fere triginta sectis (3) eorum. Et
quia non se filius aequalem patri dixit, sed consentientem se patri confirmavit (4),
ipse filius nobis adaperuit dicens qui *filium* (f) non honorificat, non honorificat
patrem (5) qui misit illum. Sicut enim pater habet vitam in semet ipsum (g), ita
dedit filio vitam habere in semet ipso: et potestatem dedit illi iudicium faciendi;
ac si dixisset, Deus non genitus genitor meus, qui est et fuit Deus sine initio,
P. 194. vivus, potens, bonus, sapiens, perfectus, sempiternus, qui est sine initio | et sine fi-

(a) Cod. *operantem*. (b) Cod. videtur habere *promoel*, vel *pro me ut*. (c) Cod. *alia*. (d) Cod. 1. manu *adaugrant*; mox videtur factum *adaugerunt*. (e) Cod. *nobis esse*. Sed *esse* videtur expunctum. (f) Deest hoc vocabulum. (g) Ita cod.

(1) Sic explicat haereticus, ob excludendum sensum catholicum verborum *ego et pater unum sumus*; quae quidem ad indifferentiam naturae non ad voluntatis unitatem esse referenda, demonstrat valide contra Arrianos Faustinus de fide cap. I. ff. 12. sqq. ubi notabilia sunt verba haec: *nolo impie haeretice, ut indifferentiam substantiae patris et filii adimas, et importune unitatem voluntatis interseras.* Item Tertullianus contra Praxeam cap. XXV: *dictum est, ego et pater unum sumus, ad substantiae unitatem, non ad numeri singularitatem.*

(2) De hac re consulendae sunt christianorum Caesarum leges in cod. theod. lib. XVI. tit. de haereticis. Leges imperiales contra Arrianos commemorantur etiam apud Augustinum coll. cum Max. ff. 4. Arrianae haereseos prostratas vires dicit aetate sua Augustinus tract. XL. 7. in Ioh.

(3) *Secta* hoc loco dicitur pro *dogmate*. Et quidem ita loquitur Didymus de trinitate, Hieronymo interprete. ff. 5. 21. 37. Legesis ibidem adnotationes ad ff. 5. et confer ff. 32. Quin adeo sic loqui videtur etiam Iulius Paris a me nuper editus. lib. II. 2. 2. Num ergo arriani a catholicis triginta fere dogmatibus dissidebant?

(4) Spuriam hanc Arrianorum interpretationem novit refutavitque Hilarius de trin. VIII. 5. sqq. At non ita intellexerunt Iudaei ipsi Christum loquentem: quia immo auditis his verbis *ego et pater unum sumus*, sustulerunt lapides ut Iesum occiderent, quia se Deum faciebat; qua super re legesis eundem Hilarium VII. 23. sqq.

(5) Immo Nicetas a me editus de rat. fid. p. 6. ait: *cum pater dicat, hic est filius, hunc audite; filius dicat, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem; quae caecitas mentium est, intermissa honorificentia, contumelias concinnare? quae oblivio spei est, infirmum et minorem et contemptibilem aestimare Christum?* etc.

ne, me ante omnia voluit esse vivum, potentem, bonum, sapientem, perfectum, sempiternum. (Sempiternum autem sic dicimus filium, quia cum initium habeat filius, finem tamen *non* (a) habiturum, sed mansurum in sempiternum (1), et ceteris omnibus bonis sempiternitatem daturum.) Et talem possibilitatem tribuit in me, in quo voluit me esse, ut possem omnes voluntates et dispositiones et imperia eius implere: et sic complevi et compleo semper: nam volente et iubente patre ego innumerabilis spiritus vivos, virtutes et dominationes sempiternas (b) creavi: sed et ipsum spiritum sanctum qui est ante omnia et maior omnibus creationibus, et cetera caelestia et terrestria visibilia et invisibilia tempora et saecula, volente patre et iubente, ego creavi (2): et nulla fuit discrepantia inter patrem iubentem et me perficientem (c): sed quemadmodum pater voluit, difinivit (d), iussit mihi; sic et ego volens et potens sine ullo impedimento || et discrepantia omnia perfeci: sed P. 203.
et cetera omnia quae postmodum facta sunt sive diluvium, sive incendium Sodomae et Gomorrae, et cetera omnia quae semper fiunt et reguntur, iubente patre " quia filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia veniet hora in qua „ omnes qui in monumentis sunt, audient vocem fili Dei: et procedent qui „ bona fecerunt in resurrectionem iudicii „. Ac si dixisset (e), nolite increduli esse, quia videtis me carnem esse, et putatis me hominem tantummodo esse: videbitis enim vos omnes, qui putatis me hominem tantummodo esse, non solum Deum vivum esse, *sed* etiam omnes mortuos vivificantem: et in gloriam aeternam ingredientes iustos bonos et fideles, malos autem et impios, fures et latrones, et eos qui diffiderunt (f) veritati, crediderunt autem iniquitati, qui doctrinam meam abiecerunt, et suam statuerunt, iusso (g) patris mei per me ab angelis meis mittentur in metallum ignis (h) aeterni. Luce clarius nobis patefecit dominus noster et Deus Iesus | Christus filius Dei patris omnipotentis illud quod dixerat superius " amen amen P. 204.
„ dico vobis non potest filius a se facere quicquam, nisi ante viderit patrem facientem (3): quaecumque enim pater facit, haec eadem facit filius „. Similiter nihil

(a) Deest non. (b) Cod. *sempiternas.* (c) Cod. *inter patre iubente me perficiente.* (d) Ita cod. (e) Cod. *dixisse.* (f) Cod. *diffiduerunt*; sed prior u fortasse deleta. (g) Cod. *iusso.* (h) Cod. *in ignis*; sed in fortasse deleta.

(1) En ut Arriani negabant nativitatem aeternam, quam orthodoxi patres praeclarissime comprobant Tertullianus contra Prax. cap. V. Hilar. de trin. I. 24. II. 20. III. 3. IV. 6. XII. 21. sqq. 51; Ambros. de fid. I. 8; Cyril. de trin. dialog. II; Fulgent. ad Trasim. II. 7, et contra Fab. frag. XIX. XX, aliique passim.

(2) Non esse creaturam spiritum sanctum demonstrat (praeter iam dicta p. 213. n. 5) Ambrosius de sp. s. lib. I. 5. 7. Praeterea legesis locum Nicetae aquileiensis iam a me relatum p. 212, et Didymum de sp. s. cap. XIV. sqq. et de trin. II. 6. Tum vero sic Basilius de sp. s. cap. XXIV. 56. τίς οὕτως ἐλπίδων αἰωνίων ἄμοιρος, ὡς τῇ κτίσει συντάξαι τὸ πνεῦμα, τῆς θεότητος ἀποστήσας; *quis adeo spei aeternae expers est, ut spiritum a deitate distractum, creaturae copulet?*

(3) Aliter loquitur orthodoxus Hilarius de trin. XI. 12. qui recitato evangelico textu, pergit dicere: *dum non ab se facit, ad id quod agit secundum nativitatem sibi pater auctor est: et tamen cum quaecumque facit pater, eadem et filius facit similiter, non in aliquid quam in Deum subsistit, ad facienda omnia quae Deus pater faciat, paternae omnipotentiae in se subsistente natura* etc. Eandem obiectionem prolixe admodum dissolvit Ambrosius de fide IV. 4. sqq. sic fere concludens: *quod dixit scriptura quia non*

filius sibi praesumere, sed omnia imperata patris facere (1).

Iterum dicamus pauca adversus Macedonianos (2), qui dicunt filium similem per omnia et in omnibus patri, et nullam esse differentiam inter patrem et filium (3): et adversus eos qui se dicunt orthodoxos esse, qui filium aequalem Deo patri per omnia et in omnibus mortifere defendunt: quia de patre et filio convenit illis, et de spiritu sancto dissentiunt; quia isti et spiritum sanctum per omnia et in omnibus coaequant patri et filio; Macedoniani autem spiritum sanctum iussu patris per filium creatum defendunt, et nuntium et ministrum patris (4) eum esse praedicant, sicut et nos. (5) || (*)

FRAGMENTUM VII.

P. 73. . . . manupositionibus suis praeponunt patrem filio, dum dicunt: Deus maxime, mundi conditor et effector, Deus et pater domini nostri Iesu Christi. Item, Deus clarioribus clarior, celsis celsior, potentium virtus praepotentior, Deus in praecipuis, in summis summus, in singulis singularis. Item nullo modo praeponunt in scribtis suis patrem filio; insuper et damnant, qui praeponunt patrem: et tam (a) ipsi praeponunt patrem filio in symbolo, dum dicunt: " credis in Deum patrem omni„ potentem, creatorem caeli et terrae? credis et in Iesu Christo filio eius (b)? „. Item nullo modo praeponunt filio patrem in scribtis suis: insuper damnant omnes, qui praeponunt patrem filio: et tamen ipsi in benedictionibus suis praeponunt patrem filio, dum dicunt: " Deus et pater domini nostri Iesu Christi, qui te rege„ neravit ex aqua, ipse te linet spiritu sancto „ et cetera. Nullo modo praeponunt patrem filio in scribtis suis; insuper omnes, qui praeponunt patrem filio (6), condemnant; et tamen ipsi praeponunt | patrem filio in oblationibus suis dicentes (7): " dig-

P. 74.

(a) Ita cod. pro *tamen*, ut recte scribitur infra. Nihilominus ita fit etiam apud Frontonem p. 175. v. 5. a fine.
(b) Sic mutatur casus in cod.

potest a se facere quidquam, ad inseparabilis et individuae caritatis retulit unitatem.

(1) Obiectioni Arrianorum quam ex obedientia Christi petebant, respondet Ambrosius de fide II. 11, qui sic concludit: *in forma hominis constitutus, subditus era Ioseph et Mariae. Numquid ergo minor et hominibus, quia subditus? Aliud pietatis, aliud potestatis est: sed non praeiudicat pietas potestati. In quo ergo legis subditum patri? in corpore scilicet, in quo erat subditus matri.*

(2) Damnati sunt Macedoniani in concilio I. cpolitano anno Christi CCCLXXXI. Neque fere ab hac ipsa aetate distare videtur noster hic auctor arrianus.

(3) Macedonianos consensisse cum catholicis de patre filioque; ac de spiritu sancto tantummodo dissensisse; dicit etiam Augustinus contra Maximin. II. 23.

(4) Didymus orthodoxus de sp. s. ff. 30: *missus a patre spiritus sanctus, non servus, non alius, nec disiunctus a filio, intelligatur.*

(5) Immo exploratum est macedonianam haeresim ex arriana fuisse progenitam, ut ait Damasus epist. ad Paulin. Praeterea narrat Didymus de trin. II. 10. Macedonium ab arrianis episcopum fuisse ordinatum; ab hoc autem factum episcopum Marathonium homoeusiae coryphaeum.

(*) Explicit tractatus, ut paginae vacuum spatium demonstrat.

(6) Quare in ecclesiasticis scriptis praeponatur pater filio, rationem reddit Photius in edita a me quaestione amphilochiana CXC. Et quidem a s. Paulo priorem patre aliquando nominari filium observat Cerealis contr. Max. cap. XIX.

(7) Notemus sequentia ex praefatione antiquissima et canone missae fragmenta.

„ num et iustum est nos tibi hic et ubique gratias agere, domine sancte omnipotens Deus: neque est alius, per quem ad te aditum habere, precem (a) facere, sacrificationem (b) tibi offerre possimus, nisi per quem tu nobis misisti „ et cetera. Item: “ dignom et iustum est, aeqonm et iustum est, nos tibi super „ omnia gratias agere, domine sancte pater omnipotens aeterne Deus, qui inconparabili tuae bonitatis honestate lucem (c) in tenebris fulgere dignatus es, mittens nobis Iesum Christum suspitatorem (d) animarum nostrarum, qui nostrae salutis causa humiliando se ad mortem (e) usque subiecit, ut nos ei quam (f) Adam amiserat immortalitati (g) restitutos, effieeret (h) sibi heredes et filios: eius benignitati (i) agere gratias, tuae tantae magnanimitati (k) quibusque (l) laudibus nec sufficere possumus, petentes de tua magna et flexibili pietate accepto ferre sacrificium istud, quod tibi offerimus stantes (m) ante conspectum tuae divinae pietatis, per Iesum Christum dominum et Deum nostrum, per quem petimus „ et rogamus „. Nullo modo praepo||*nunt*.

FRAGMENTUM VIII.

. . . patrem et filium, hoc est inter lumen natum et inter lumen non natum. Nos vero christiani, quibus inpositum est falsum nomen Arrianos (1), sic credimus et honorificamus, ut supra scribtum est: quia Deus pater omnipotens ipsum filium ante-omnia (2) voluit esse, et est et permanet: et quia Deus pater omnia et nos creavit per filium, quia pater iussit filio, et statim filius fecit: regimur a patre per filium, quia pater iussit filio, et filius regit nos. Pater dedit legem Moysi per filium, profetas instruxit per filium, quia pater iussit filio, et legem dedit et profetas instruxit: redemit nos pater, et remisit nobis peccata per filium, quia filius iussu patris et redemit nos et remisit nobis peccata: dedit nobis pater spiritum sanctum per filium, quia pater iussit filio, et p. 277.

(a) Cod. *praecem.* (b) Cod. *sacrificertio.* (c) Cod. *luce.* (d) Ita cod. (e) Cod. *a morte.* (f) Cod. *que.* (g) Cod. *immortalitate.* (h) Cod. *efficere.* (i) Cod. *benignitates.* (k) Cod. *magnanimitate.* (l) Ita cod. (m) Cod. *stante.*

(1) Dic *arriani* vel *arrianis*. Sic autem loquitur Palladius arrianus apud Vigil. t. apo. concil. aquil. lib. I. p. 488: *diximus probaturos nos christianas in concilia plena*. Sed multo iustius dicitur ab orthodoxo apud Hilarium ad Const. aug. I. 2: *catholicus sum, nolo esse haereticus; christianus sum, non arrianus.* Et ff. 6. *Cogunt non ut christiani omnes sint, sed ut arriani.* Sic loquitur saepe Lucifer. Tum nominatim contra Const. ed. Coleti 47. et 223: *cum sis arrianus te fingis christianum.* Et p. 97: *cum sitis arriani, quomodo dici christiani poteritis? cum negatis Christum unicum Dei filium* etc. Item Ambrosius de incarn. cap. II. de arrianis ait: *sub optione nominis christiani, et quadam nuncupativa fidei germanitate, parricidialibus gladiis nos cupiunt vulnerare.*

(2) Nempe ante omnia creata, vel ante omnia coeptarum rerum saecula. Hic enim erat arrianus sensus; ita ut filius nonnisi excellentissima et antiquissima esset creatura. Contra hunc errorem, ab aliis patribus passim refutatum, Claudius Piceni episcopus apud Hier. dial. adv. Lucif. ff. 18. aiebat in ariminensi concilio: *siquis dixerit filium Dei esse quidem ante omnia saecula, sed non ante omne omnino tempus, ut ei aliquid anteferat* (puta patrem) *anathema sit. Dixerunt cuncti, anathema sit.*

statim filius dedit nobis spiritum sanctum: exandivit (a) nos pater et miseretur per
P. 278. filium, quia genua et cervicem flectimus patri per filium: suscitavit pater templum fili sui per filium, quia pater iussit filio ut susciperet corpus, deponeret, iterum reciperet tertia die et rediret ad patrem. Suscitaturus est pater omnes mortuos per filium, quia pater iussurus est filio ut suscitet omnes mortuos: iudicaturus est pater omnes vivos et mortuos per filium, hoc est bonos et malos, iustos et iniustos, quia pater iussurus est filio ut suscitet omnes mortuos, et iudicet (b) vivos et mortuos, hoc est bonos et malos, iustos et iniustos: daturus est Deus pater iustis vitam aeternam, iniustis poenam perpetuam per filium, quia filius iussu patris dabit vitam aeternam iustis, poenam perpetuam iniustis. Et ideo nos ecclesia Dei sancta et Christi eius omnes primitias patri damus, sequentias vero filio; sicut etiam Paulus apostolus haec omnia breviter definivit dicens: « etsi sunt dii aut domini sive in „ caelo sive in terra, nobis unus est Deus pater, ex quo omnia, et nos ex ipso; „ et dominus Iesus, per quem omnia, et nos per ipsum(1)„. Nam de his, qui se dicunt orthodoxos esse, qui filium per omnia et in omnibus coaequant (c) Deo patri, et spiritum sanctum per || . . .

FRAGMENTUM VIIII.

P. 283. . . . ria nos infamant. Sed Macedoniani post haec omnia corrigunt se, et dicunt: filium similem per omnia et in omnibus Deo patri esse dicimus (2): his, autem qui dicunt esse differentiam inter lumen natum et inter lumen non natum, non communicamus, quia nullam differentiam esse inter Deum natum et inter Deum non natum dicimus: aequalis (d) honore, aequales virtute Sozifanes (3) princeps eorum scribsit. Ob hoc etiam coguntur a nobis, ut ostendant nobis si scribta sunt de patre ea quae scribta sunt de filio (4): dicant et ostendant de scribturis si pater a filio ante saecula natus sit, et omnia iusso (e) fili pater fecerit, omnia et regat: aut si Deus pater omnipotens minister nuntius et sacerdos sit fili sui: aut si iussu fili pater corpus ex virgine accepit, deposuit, et recepit: aut si Deus pater rogavit filium, et accepit spiritum san-

(a) Dod. *exandit*. (b) Cod. *indicit*. (c) Cod. *coaequant*. (d) Ita cod. pro *aequales*. (e) Ita cod. At infra *iussu*.

(1) Rectam huius loci intelligentiam docet nos Ferrandus epist. casin. ff. 6. p. 174—175.

(2) Neque idcirco Macedoniani rectam de filio fidem habebant, quem dicebant *homoeusion*, *similis substantiae*; non *homoousion*, *consubstantialem*. Ita Didymus de trin. I. 34. *Καὶ Μακεδονίου δὲ παῖδες ὡς τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὕτω καὶ τοῦ μονογενοῦς τὴν δόξαν οὐ σώζουσιν, ὁμοιούσιον τῷ πατρὶ καὶ οὐχ ὁμοούσιον λέγοντες αὐτόν, ὡς νοεῖσθαι ὅτι ἄλλης ὁμοίας οὐσίας ἐστίν.*

(3) Sosiphanis Macedonianorum praecipui nullum extat scriptum, ac ne memoria quidem, ut reor.

(4) Abutitur in sequentibus arrianus auctor scripturis divinis, quae modo personas distinguunt, modo de Christo Deo, modo de homine loquuntur, modo adtributa diversa narrant. Adi Photium a me editum amphiloch. CLXXXVIII. Breviter Nicetas p. 6. *Haec omnia non infirmant filium, neque depretiant, sed a patre distinguunt.* De his Arrianorum fraudibus loquitur etiam Hilarius de trin. XI. 6. Obiectiones autem haereticorum adversus filii divinitatem ex biblicis locutionibus petitas, prolixe refutat Didymus toto libro tertio de trinitate.

ctum, et dedit, donavit, misit spiritum sanctum apostolis: aut si iubente filio suscitaturus est pater omnes mortuos, et iudicaturus est vivos et mortuos, | hoc est bonos P. 284.
et malos, iustos et iniustos. Scribtum est in evangelio: „ sic enim dilexit Deus „ hunc mundum, ut filium suum unicum mitteret, ut det animam suam pro sae„ culi vita (a); ut omnis qui crediderit in eum, non pereat, sed habeat vitam „ aeternam. Nec enim misit Deus filium suum in hunc mundum ut indicet mun„ dum, sed ut salvetur mundus per eum. Item in evangelio: „ pater diligit fi„ lium, et omnia dedit in manus eius „ Item in evangelio: „ sicut enim pater ha„ bet vitam in semet ipso, sic dedit et filio vitam habere in semet ipsum, et po„ testatem dedit ei iudicium faciendi „. Item in evangelio: " quia discendi (b) de cae„ lo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui me misit, patris (1). „ Haec est autem voluntas eius, ut omne quod dedit mihi pater, non perdam ni„ hil ex eo, sed resuscitem (c) novissima die „. Item in evangelio: " haec est „ enim voluntas patris mei, qui me misit, ut omnis qui videt filium, et credit in „ eum, habeat vitam aeternam: et resuscitabo ego eum || . . .

FRAGMENTUM X.

. . . . Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et P. 67.
de peccato damnavit peccatum. Item Paulus apostolus: " ad (d) ubi venit ple„ nitudo temporis, misit Deus filium suum factum per mulierem „. Et alia milia talia scribtura divina nobis tradidit. Ostendant nobis (2) ergo Macedoniani, dicunt filium per omnia et in omnibus aequalem esse Deo patri, et hi etiam qui se dicunt esse orthodoxos, qui non solum filium coaequant (e) patri, sed etiam spiritum sanctum per omnia et in omnibus coaequant patri et filio, si alicubi scribtum est: sic enim dilexit Deus hunc mundum, ut patrem suum mitteret (3), ut det animam suam pro saeculi vita (f) ut omnis (g), qui crediderit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam: non enim misit filius patrem suum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per

(a) Cod. *vitam*. (b) Ita cod. *di* pro *de*, ut infra. (c) Cod. *resuscitet*. (d) Ita cod. pro *at*. (e) Cod. *coequant*. (f) Cod. *vitam*, sed *m* videtur deleta. (g) Cod. *omnes*.

(1) Augustinus contra Maximin. II. 20, relatis his verbis ait: *potest accipi secundum id quod est unigenitum verbum; ut ideo voluntatem non suam dixerit esse, sed patris, quoniam de patre est quidquid est filius; non autem est de filio quidquid est pater* etc. *Non absurdum est tamen, ut etiam hoc secundum id quod homo factus est, dixisse accipiatur.* Cum priore Augustini sententia conspirat Paulinus aquileiensis contra Felicem III. 7; sed dissentit a posteriore.

(2) Morem hunc Arrianorum exagitandi adversarios variis interrogationibus exhibet nobis prolixe etiam Rufinus de fid. cap. 52. sq. qui et eorum peracuta sophismata multa coarguit.

(3) Iam demonstravit Augustinus contr. serm. Arrian. cap. III, itemque de trin. IV. 27. non idcirco esse filium minorem aut diversum natura patris, quia ab hoc missus est. Adde Nicetam de rat. fid. ubi eleganter demonstrat, sicque concludit: *haec ideo sunt posita, ut vera eius divinitas non negetur.*

eum. Ostendant nobis scribtum esse: confiteor tibi, fili domine caeli et terrae,
quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis. Ita fili,
P. 68. quia sic placuit bona voluntas tua ante te. Legant si | nobis scribtum est: filius di-
ligit patrem, et omnia dedit in manus eius. Probent nobis, scribtum est: sicut enim
filius habet vitam in semet ipsum, sic dedit patri suo habere vitam in semet ipsum:
et potestatem dedit ei iudicium faciendi. Aut si poterint ostendere scribtum, quia
discendi (a) de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me
misit fili mei: haec est enim voluntas eius, |ut omne (b) quod dedit mibi filius,
non perdam nihil ex eo, sed resuscitem eum in novissima die. Item legant no-
bis: omnis (c) qui audit filium et didicit, venit ad me; non quia filium vidit
quisquam, nisi qui est ex ipso, hic vidit filium. Ostendant nobis, scribtum est:
mea doctrina non est mea, sed eius, qui me misit, fili mei. Aut probent nobis
scribtum esse: propterea filius meus diligit me, quia pono animam meam, et ite-
rum sumam illam. Nemo tollit illam a me, sed ego ponam eam a memet ipso:
potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo sumendi eam; hoc enim prae-
ceptum a filio || . . . .

FRAGMENTUM XI.

P. 23. . . . . . Item in psalmo: „ beati qui habitant in domum tuam (d)! in
„ saecula saeculorum laudabunt te „. Item in evangelio: „ ut (e) omnis qui credi-
„ derit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Sic enim dilexit Deus
„ hunc mundum, ut filium suum unicum mitteret; ut omnis qui crediderit in
„ eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam „. Item in evangelio: „ qui u-
„ nico credit filio, habet vitam aeternam: qui non credit filio, non videbit vi-
„ tam, sed ira Dei manebit super eum „. Item in evangelio: „ respondit Iesus et
„ dixit ei; omnis qui bibet de aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit de aqua,
„ quam (f) ego dabo ei, non sitiet in (b) aeterno; sed erit et fons aquae salientis
„ in vitam aeternam „. Item in evangelio: „ qui metet, mercedem accipit; et qui
„ congeret, fructum in vitam aeternam „. Item in evangelio: „ amen amen dico vobis,
„ quoniam qui verbum meum audit, et credit ei qui me misit, habet vitam aeter-
P. 24. „ nam; et iudicium (h) non ve|niet, sed transiet de morte in vitam „. Item in evan-
gelio: „ dicit ergo Iesus, amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de
„ caelo; sed pater meus dat vobis panem de caelo illum verum. Ille est enim pa-
„ nis qui discendit (i) de caelo, et vitam dat huic mundo. Dixerunt ergo ad eum:
„ Domine, da nobis hunc panem. Et dixit eis Iesus: ego sum panis vitae; qui ve-
„ nit ad me, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet umquam „.

(a) Ita cod. (b) Cod. *omnem*. (c) Cod. *omnes*. (d) Ita schedae, quas idcirco appello, quia pars haec e codice mediolanensi est, a quo nunc absum. (e) Sch. *aut*. (f) Sch. *quem*. (g) Sch. *item* pro *in*. (h) Corrige *in iudicium*. (i) Ita sch.

Item in evangelio: " haec est autem voluntas patris mei qui me misit, ut
„ omnis qui vidit filium et eredit in eum, habeat vitam aeternam; et ego resusci-
„ tabo eum in novissima die „ Item in evangelio: " amen amen dico vobis, qui
eredit in me, habet vitam aeternam „ Item in evangelio: " ego sum panis vivus,
„ qui discendi(a) de caelo, ut si quis manducaverit ex hoc pane, vivat in aeternum „.
Item in evangelio: " qui manducat hunc panem, vivit in aeternum „. Item in evangelio: " qui manducat meam carnem et bibet (b) meum sanguinem, habet vitam
„ aeternam „. Item in evangelio qui sunt ex obibus (c) meis || . . .

FRAGMENTUM XII.

. . . " *Tollite* portas, principes vestri; et elevamini portae aeternales, et introivit (d) rex P. 25.
„ gloriae. Quis est iste rex gloriae? dominus fortis et potens, dominus potens in proelio. Tol-
„ lite portas principes vestri, et elevamini portae aeternales, et introivit rex gloriae. Quis
„ est iste rex gloriae? dominus virtutum, ipse est rex gloriae „. Item Paulus apostolus:
" imitatores mei estote, fratres, et conspicite eos qui ita ambulant: quos saepe dice-
„ bam vobis, et nunc *etiam flens* dico, inimicos crucis Christi: quorum finis erit in-
„ teritus; quorum Deus venter, et gloria in confusionem ipsorum: qui terrena sa-
„ piunt: nostra vero conversatio in caelis est; unde et salutarem expectamus dominum
„ nostrum Iesum Christum, qui transfiguravit (e) corpus humilitatis nostrae (f) con-
„ formatum corpori (g) gloriae suae, secundum operationem, ita ut possit illi subicere
„ omnia „. Item in evangelio: " cum venerit filius hominis in maiestate sua, et om-
„ nes angeli cum eo, tunc congregabuntur omnes gentes ante eum; et segregavit eos,
„ quemadmodum pastor segregat oves ab (h) hedis (i); et statuet eos ad dexteram
„ suam, hedos autem ad sinistram. | Tunc dicit rex eis qui ad dexteram sunt, venite P. 26.
„ benedicti patris mei; percipite regnum paratum vobis ab origine mundi. Esurivi
„ enim, et cibastis (k) me; sitibi (l), et potum dedistis mihi; nudus fui, et coope-
„ ruistis (m) me; infirmus fui, et visitastis me; in carcere fui, et venistis ad me. Tunc
„ respondebunt dicentis (n): Domine, quando te vidimus esurientem, et cibavimus?
„ vel sitientem, et potum dedimus? aut quando te vidimus hospitem, et collegimus te?
„ aut nudum et cooperuimus te? aut quando te vidimus infirmum, et visitavimus te?
„ aut in carcere, et venimus ad te? Quibus respondit rex dicit (o): amen dico
„ vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus minimis, mihi fecistis. Tunc dicit his
„ qui ad sinistram (p) sunt: recedite a me maledicti in ignem aeternum, quem pa-
„ ravit pater meus diabolo et angelis eius. Esurivi enim, et non dedistis mihi
„ manducare; sitihi, et non dedistis mihi potum; hospes eram, et non recepistis; nu-

(a) Ita sched. *di* pro *de*, ut supra. (b) Ita sch. (c) Ita sch. *b* pro *v*. (d) Ita sch. heic et infra. (e) Ita sch. Sic infra *segregavit*. (f) Sch. *nostre*. (g) Sch. *conformam corporis*. (h) Cod. *ad*. (i) Ita sch. sine diphth. (k) Sch. *cibasti*. (l) Ita sch. heic et infra. (m) Sch. *cooperuisti*. (n) Ita sch. pro *dicentes*. (o) Corrige *dicens*. (p) Schedae *sinistra*.

„ dus fui, et non vestistis me; infirmus fui, et non me visitastis; in carcere fui, „ et non venistis ad me. Tunc respondebunt || . . .

FRAGMEMTUM XIII.

P. 17. . . . admodum qui in priucipio evangelii verbum Deus esse praedicatur apud Deum. Propter haec quae superius antedicta sunt; et quando piis pium sensum propter eum tradidit; tunc procedens modicum, dicit: " et verbum caro factum (a) est, et habitavit in no- „ bis, et vidimus gloriam eius, gloriam tamquam unici a patre, plenum gloriae et ve- „ ritatis „. Ipsum igitur verbum Deum, ut non aestimes hunc innatum filium unigenitum Dei, certissime et manifestissime ostendit spiritus sanctus per beatissimum Ioannem; simul et modum humanitatis manifestissime adnuntians, obstruit os eorum qui dicunt eum animam cum corpore adsumpsisse (1). Ait: " et verbum caro factum „ est, et habitavit in novis (b): „ hoc est carnem induit, non quia inmutavit ipse verbum Deus in naturam (c) carnis, sed carnem suscepit et habitavit in nobis, hoc est in carne nostra, et in ipsa passus est inpassibilis verbum Deus; et corruptelam sustinuit incorruptibilis Deus, ut nos ad incorruptibilitatem commutet. Non autem dea-

P. 18. litas ipsius verbi mortua, | aut corruptionem sustinuit; sed separatio paulisper a corpore dealitatis, corruptio eius corporis cognoscitur. Verbum autem Deus nihil passus est, nisi iniuriam tantummodo propter nos. Si enim morientibus nobis nostrae animae non moriantur, sed recessio animi a corpore corruptela hominis (d) nostri fit; multo magis dealitas unigeniti Dei non moritur; sed quando voluit, nutu patris ultro mortuus est; hoc est a corpore recessit, et separatio eius mors eius dicitur (2) (e). Post tertiam autem diem resumpsit iterum paterna voluntate corpus; et resuscitavit eum (f) ad incorruptionem; et ascendit cum eo super caelos; et habet eum gloriosum templum sanctum vivum; et in ipso corpore, in quo salvavit genus humanum, in ipso in dextra virtutis Dei adoratur ab (g) omnibus. Eorum igitur cer-

(a) Schedae *factus*; sed infra *factum*. (b) Ita cod. (c) Cod. *in natura*. (d) Sch. *homini*. (e) In schedis oblitteratae sunt quatuor circiter litterae. Nulla tamen videtur esse lacuna. (f) Ita sch. pro *id*. (g) Sch. *ad*.

(1) Hunc ipsum Arriomanitarum errorem refutat Augustinus contr. serm. Arrian. §. 7. *Ecce in quibus verbis suis omnino manifestant negare se quod ad unitatem personae Christi etiam humana anima pertineat; sed in Christo carnem et divinitatem tantummodo confiteri. Quandoquidem cum penderet in ligno, illud ubi ait " pater, in manus tuas commendo spiritum meum „ divinitatem ipsam volunt eum intelligi commendasse patri, non humanum spiritum quod est anima etc. Fateantur Christum non tantum carnem, sed animam quoque humanam unigenito coaptasse etc.* Lege etiam Ambrosium de incarn. cap. VII; Fulgentium ad Trasim. I. 18. III. 18. 19. 21. 24, et contra Fastid. cap. 22; item Ferrandum epist. casin. §. 9. In eodem hoc errore Macedonianos quoque versatos fuisse, docet nos Theodoretus in dialogo contra illos; quo quidem errore nihil absurdius esse potuit. Nam quum Iesus tristitiae et pavori in passione obnoxius fuerit; hae autem adfectiones in corpus non cadant; consequeretur ut divinitas tristis metuens dolensque fuerit; siquidem Iesus anima carebat, eiusque vices occupabat divinitas.

(2) Immo vero christiana doctrina est, divinitatem in Christi morte neque corpus eius exanime, neque divisam ab eo animam, deseruisse. Lege etiam Fulgentium ad Trasim. III. 25. 31.

tam notitiam disce a beatissimo et primo martyre dealitatis Christi Stefano (a) dicente: « video, inquid (b), caelos apertos, et filium hominis stantem ad dextram virtutis Dei „. Filium hominis corpus quod || . . . .

FRAGMENTUM XIIII.

. . . *minis*terii ad aedificationem corporis Christi, videntibus discipulis ascendit. Ascendit P. 31.
autem cum corpore ad suum patrem, ubi erat antea; et munus acceptabile obtulit patri nostrum corpus; et recipiens ad dexteram sedem suam; venturus inde iterum cum gloria et virtute iudicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera eius. Misit nutu patris spiritum sanctum discipulis suis, sicuti promisit dicens: " si ascendo ad patrem, mitto vobis spiritum veritatis. Set (c) hunc spiritum oportet nos necessarie (d) confiteri, qui sumus veritatis defensores, tertium post patrem et filium natura (1) et ordine, et eundem in natura et dignitatem (e) possidentem. Hic est primum et maius patris per filium opus (2), creatum per filium (3), natura sanctum, sanctificantem possidens (f) virtutem, ut sanctificet simpliciter credentes in patrem per filium dominum et Deum nostrum Iesum Christum: et ut doceat et commoneat et inluminet animas eorum, et dividat gratias, et ad scientiam veritatis omnes ducat et adducat ad filium. | Hic spi- P. 32.
ritus sanctus non Deus (4) neque dominus (5), non creator neque factor (6), non colendus

(a) Ita sch. *f* pro *ph*. (b) Ita sch. (c) Ita sch. (d) Sch. *necessariae*. (e) Ita cod. (f) Sch. *possi·ientem*.

(1) Longe aliter Augustinus orthodoxus de trin. VI. 7. *Etiam spiritus sanctus in eadem unitate substantiae et aequalitate consistit. — Ita sunt illa tria, Deus unus, solus, magnus, sapiens, sanctus, beatus.* Et Didymus ff. 24: *indivisa est substantia trinitatis.* Quam rem demonstrat praecipue ex baptismalis formula; monetque ff. 27. *ne velimus ex filii et spiritus sancti operatione diversa, varias aestimare naturas.*

(2) Paschasius de sp. s. lib. II. 3. refutat Macedonium, qui spiritum sanctum dicebat excellentiorem creaturam. Praestat autem audire antiquissimum patrem Tertullianum de tota trinitate loquentem contra Praxeam cap. II. *Unus et omnia, dum ex uno omnia, per substantiae scilicet unitatem; et nihilominus custoditur oeconomiae sacramentum, quae unitatem in trinitate disponit, tres dirigens, patrem, filium, et spiritum sanctum. Tres autem non statu, sed gradu, nec substantia sed forma, nec potestate sed specie; unius autem substantiae et unius status et unius potestatis; quia unus Deus, ex quo et gradus isti et formae et species, in nomine patris et filii et spiritus sancti deputantur.*

(3) Damasus quidem in epist. ad Paulinum dicit hanc *sacrilegam adfirmationem*, eamque anathemate ferit. Hanc autem et sequentes blasphemias omnes singillatim refutant Ambrosius, Didymus, Basilius, Theodoretus, Nicetas, Paschasius de sp. s. Item Augustinus de trin.

(4) Contradicit aquileiensis Nicetas p. 12. sic: *Quid faciat fides ecclesiae? contra omnium opinionem scripturarum tam veteris quam novi testamenti credat esse creatum spiritum Dei sanctum, quem nusquam creaturam legere potuit? Absit. — Dominus dicit in evangelio " hic de patre procedit „ Quid nunc oportet fratres? Christum audire, an homines? Christus neque factum dixit spiritum sanctum, sed hoc solum, quia de patre procedit. Contrarii dicunt, quia factus est et creatus. Puto melius esset ita credere ut Christus revelavit, quam ut humana praesumptio concinnavit.*

(5) Atqui in symbolo constantinopolitano definivit ecclesia *credimus et in spiritum sanctum* DOMINUM. Lege Basilium de sp. s. cap. XXI.

(6) Contrarium demonstrant vulgo patres. In his Didymus de sp. s. ff. 32. sic concludit: *ex qui-*

neque adorandus (1), per divinas adnuntiatus agnoscitur scripturas; sed spiritus sanctus, qui quae (a) facta sint, per filium sanctificat et inluminat et consolatur et interpellat gemitibus inenarrabilibus pro nobis; et adiuvat infirmitatem orationis nostrae, et adducit ad filium Dei perducendos ad patrem. In isto spiritu et angeli adorant filium, et arcangeli (b) et omnes invisibilium et caelestium naturae (c) in isto adorant filium, et per filium, patrem: et in ipso spiritu (d) sanctificatae (e) omnes rationabiles creaturae accedent (f) ad filium Dei, et per ipsum glorificant patrem: et ipse spiritus sanctus ante omnia et pro omnibus et super omnia et cum omnibus filium adorat ipse solus (2) sine mediatore, per quem factus est ante omnia: sicuti et filius ante omnia et pro omnibus, et cum omnibus, et super omnia patrem adorat, et gratias agit sine mediatore, solus condigne (g), qui genuit illum ante omnia. Et sicuti filius a semet ipso facit nihil, sed || . . .

FRAGMENTUM XV.

P. 285. . . et regantur, non vivet in aeternum, sed potius damnabitur in metallum ignis aeterni. Hoc etiam tenore credimus solum Deum patrem (3) omnipotentem omnia creasse et regere universa: legem tradidit, spiritum sanctum dedit et dat semper sanctis, profetas instruxit: templum, quod filius sumpsit de Maria virgine et in cruce dimisit, pater suscitavit: mundum sibi reconciliavit, peccata dimisit et dimittit (h) cottidie, omnes mortuos resuscitaturus, et omnes vivos et mortuos iudicaturus, bonis et fidelibus requiem et gloriam aeternam daturus, malos et perfidos in gehennam (i) missurus: primum quia psum filium sciens potens volens ante omnia creavit, fundavit, genuit, fecit (4), secundum quod ipse Deus pater omnipotens voluit, definivit, iussit filio, ut per ipsum omnia creata, facta, fundata, nata, substiterunt et reguntur iussu patris: per filium legem tradidit: filius spiritum sanctum dedit et dat semper sanctis: profetas instruxit: templum suum, quod sumpsit ex Maria virgine et in cruce dimisit, ipse filius
P. 286. suscitavit: mundum patri suo et sibi reconciliavit: peccata dimisit et dimittit cot|tidie, omnes mortuos suscitaturus, et iudicaturus omnes vivos et mortuos: bonis et fi-

(a) Sch. *que et*. (b) Ita sch. sine adspir. (c) Sch. *natura*. (d) Sch. *spirito*. (e) Sch. *sanctificati*. (f) Ita sch. quamquam sequitur *glorificant*. (g) Sch. *condignae*. (h) Cod. *demisit et dimittit*. Sed infra recte. (i) Cod. *in gehenna*; sed infra recte cum *m*.

bus ostenditur esse spiritum sanctum, creatorem, ut iam in dogmatum volumine breviter ostendimus.

(1) Contra hunc errorem catholica ecclesia in symbolo constantinopolitano adfirmat: *qui cum patre et filio simul adoratur*. Tum Damasus papa ad Paulinum: *siquis non dixerit spiritum sanctum adorandum ab omni creatura, sicut filium et patrem, anathema sit*. Adde laudem illam antiquissimam *gloria patri et filio et spiritui sancto*, super qua lege Basilium de sp. s. cap. XXVII. 68. XXIX. 73.

(2) Quomodo adorat filium spiritus sanctus, si ut ait Augustinus contra Maximin. I. 19. ne patrem quidem dicitur unquam in scripturis adorare spiritus? Insuper spiritum sanctum nemini servire demonstrat Ambrosius de sp. s. I. 1, nec non Didymus de trin. II. 6. ff. 10. 11.

(3) Haereticum horum verborum apud Arrianos sensum alibi patefeci.

(4) Has item locutiones, quatenus erant haereticae, in superioribus refutavi.

delibus requiem et gloriam aeternam daturus: malos et perfidos in gehennam missurus. Unum autem imperium et unam potestatem sic dicimus esse, quia secundum patris imperium filius omnia perficit: sed et spiritui sancto angelis et hominibus ea imperat filius facere secundum quod pater vult et iubet filio, ut filius imperet ceteris omnibus. Eos autem, qui dicunt, quotiens scribtura divina (a) Iesum Christum commemorat, hominem tantummodo significat, corpus et animam non Deum, et ex eo esse Iesum Christum ex eo quod de Maria natus est, antea non fuisse, sicut Fotinus et antecessores eius adseruerunt, a communione nostra alienos habemus. Unum autem Deum et patrem omnium sic dicimus et credimus, ut istum spiritum sanctum, quem tertio loco a patre post filium in symbolo et in baptismo tradimus, non esse Deum creatorem (1) dicimus, quia nihil ab illo et per illum creatum est; quia omnia a patre per filium creata sunt; neque ipsum regere || . . . .

FRAGMENTUM XVI.

. . provisor omnium, iudex et despensator (b), Deus qui omnia creavit et construxit: qui fecit omnia ex nihilo. Iterum idem ipse Athanasius antiquorum profert memoriam ac Dionisi (c) episcopi, ut ostendat ante esse patrem, quam filius generaretur (2), dicens: „ ita pater quidem, pater et non filius; non quia „ factus est, sed quia est; non ex aliquo sed in se permanens: filius autem et „ non pater, non quia erat, sed quia factus est; non de se, sed ex eo, qui eum „ fecit, filii dignitatem sortitus est (3) „. Deinde ipse Athanasius: „ non enim se erigit filius contra patrem, neque putat paria esse cum Deo (4): cedit autem patri suo, „ et fatetur; docens omnes quia pater maior (5): *maior* (d) autem non vastitate neque

P. 275.

(a) Cod. *scribturas divinas.* (b) Ita cod. (c) Ita cod. *i* pro *y*. (d) *Maior* a me repetitur.

(1) Creatorem demonstrat spiritum sanctum magnus Basilius cap. XVI. Item Augustinus contra Maximin. II. 17. aliique PP., quos inter Ambrosius de. sp. s. II. 5. *Quis vero dubitare potest quin vivificet omnia spiritus sanctus, quando et ipse sicut pater et filius, creator est omnium; nec quicquam nisi cum spiritu sancto Deus omnipotens pater intelligatur operatus; quandoquidem et in principio creaturae spiritus superferebatur super aquam?* Cetera quae copiose edidit Ambrosius, ex ipso fonte a curiosis petantur. Tum Didymus de trin. l. 36. *ἑκάστης ὑποστάσεως δυναμένης δημιουργῆσαι, καὶ πάντα ποιῆσαι, εὐδόκησεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ διὰ μὲν τοῦ υἱοῦ καὶ θεοῦ ὑποστῆναι πάντα· διὰ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἁγιασθῆναι.* Quin adeo spiritum sanctum creaturem declarant Platonis comici versus ab eodem Didymo recitati op. cit. II. 27. Vide etiam Faustinum contra Arr. cap. VII.

(2) Capitalem hunc errorem quod filius ante tempore quidem (id est ante res creatas) sit genitus, sed non ab aeterno, late invicteque refellit Hilarius de trin. I. 34. II. 20. III. 3. IV. 6. XII. 21. sqq. 51; et de synod. ff. 25. Item Ambrosius de fide I. 8. sqq. III. 4.

(3) In Athanasii certe epistula de sententia Dionysii vix hec sententiae invenientur.

(4) Filium nonnisi secundum carnem subiectum patri demonstrat Ambrosius de fide V. 14. Alioquin dicit apostolus, *non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo.* Legesis praeterea Hilarium de trin. XI. 30. 43. sqq., et Leonem magnum serm. XXV. 2. Immo patres id passim concordes adfirment.

(5) Famosissimus in theologia locus, super quo videndi saltem Hilarius de trin. IX. 56; Augustinus de trin. I. 15. 22. 23, et serm. CCCXLI. 6; Ambrosius de fide II. 8, et epist. X. class. I; Theodoretus dialog. de sp. s. cap. XIX; Faus-

magnitudine (1) (a), quae quidem corporum propria sunt, sed perpetuitate (2) et inenarrabili eius paterna ac generandi virtute (b): ut quia ipse quidem sempiternus est, et in se plenitudinem habens, et a nullo vitam habens. Similiter etiam Bithenus episcopus (3) et cognitus (c) ad Papam (4) "Ergo filium genitum dicimus: filius autem ingenitus num-
P. 276. „ quam fieri potest. Solum | autem patrem scientes ingenitum de sanctis scribturis: „ veneramur autem filium, quia (d) apud nos certum est hanc eius gloriam ad pa- „ trem ascendere „. Et post pauca idem: „ Cum ergo maiorem se pater (e) osten- „ dat, certum esse quia non solum operationem (f) creaturae, sed quia ingenitus „ est „. Similiter idem ipse in alia epistula: " De patre autem et fili diceris si- „ cut scis superna baculum est ambulare (g). Ergo vere primum deprecamur dominum, ut veniam mihi tribuat propter necessitatem; et ita de is (h) incipiam, non de plurimis quaestionibus, neque per circuitum, sed per compendium. ||

FRAGMENTUM XVII.

P. 201. „ . . . (5) significatione ignis, in se ignem habens, et, in igni ignis manens. Nam cum „ sit in eo splendor lumine (i) naturae, calor virtus urendi, mobilitas aestnandi, to- „ tum (k) tamen ignis est, et haec universa una natura est. Item Hilari " omnium „ ergo suorum quis (l) pater esto „. Item Hilari (6) " quaero utrum alterius generis Deus „ sit, qui in forma Dei Deus maneat, et secundum consignatas consignantesque species „ in signaculis cernimus cum inpresso plumbo ferrum et gemma cerae specie vel „ concavae (m) in se imago signata „. Item Hilari (7) " quaero itaque nunc, utrum di- „ visio ac separatio sit, cum ignis ex igne est; numquid absciditur natura? aut non „ sequitur natura, ne sit cum accenso lumine ex lumine? „ Utile existimavimus haec „ pro patre exercere comparationis exempla: nec mentiri (n) de professione sua existima- „ retur, cum divinae professionis intellegentiam et (o) aliqua naturalia creaturarum

(a) Cod. *magnitudinem.* (b) Cod. *virtutem.* (c) Ita cod. (d) Cod. *qui.* (e) Cod. *patre.* (f) Num corrigendum ob *rationem*? (g) Ita omnino se habet in codice hic locus, qui Oedipum expectat. Num *tabernaculum eius ambulare*? (h) Ita cod. pro *his.* (i) Cod. *luminae.* (k) Ita cod. (l) Ita cod. (m) Cod. *concave.* (n) Ita cod. (o) Cod. *ex.*

tinus lib. de fide cap. IV; Didymus de trin. I. 36, et III. 18; Anonymi breviarium fidei; Ferrandus epist. III. 13, et epist. casin. ff. 2. 7; Fulgentius de trin. I. 4; Ephraemius chronicus a me nuper editus v. 4768; Nicetas Choniates hist. VII. 5.

(1) Par sententia est in Athanasii oratione I. adv. Arianos ff. 58.

(2) Hoc refutavimus in superioribus, ubi de filii aeternitate testimonia doctorum ecclesiae laudavimus. Neque item maior pater est generandi virtute, quia tam bonum est filio, quod filius est; quam patri, quod pater est.

(3) Ignotus mihi hic *Bithenus* episcopus. *Bitinicus* episcopus arrianus occurrit in subscriptionibus concilii sardicensis apud Hilar. op. hist. fragm. III. *Bithynicus* haereticus sub Constantio imp. occurrit apud s. Athanas. opp. T. I. p. 377.

(4) Fortasse intelligendus Iulius papa ad quem fuit sardicensis epistula scripta. Hilar. op. hist. fragm. II.

(5) Sequentia verba s. Hilarii sunt ex opere de trinitate lib. VII. 29.

(6) Lib. VIII. 46.

(7) Lib. VII. 29. et 30. Quamquam in editionibus alius materiae ordo est.

„ exempla praestarent (a): sed quia simpliciorum fidem (b) furor haereticus turbaret, „ ut id de Deo eredi non oporteret (c), quod difficile, nisi per corpoream compara- „ tionem (d), possit intellegi; idcirco secundum (e) illud Domini | dictum, quod P. 202.
„ de carne nascitur, caro est; quod autem de spiritu, spiritus est; quia Deus spi- „ ritus est (1), et de Deo natus est. „ Vanissimus Hilarins circumvenit mentes innocentium; et quod Dominus de baptizatis et de his qui spiritaliter nascuntur dixerat, ille de nativitate fili Dei adseruit scribtum esse (2). Sed ipsa lectio necat Hilarium, dicente scribtura divina: " noli mirari, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo„. Videant ergo et intellegant.

PRIMUS CAPITULUS (f) FIDEI CATHOLICAE (3).

Confitemur, credimus, tenemus, Deum patrem omnipotentem sine initio (g) esse (4), innascibilem, inpartibilem, invertibilem, et | inmutabilem esse, summum, altissimum, incomparabilem et omnium Deum; et quod sciens, potens, volens, ante omnia saecula et tempora, et ante omnia omnino filium sibi creavit (5), fundavit (6), genuit, fecit: et manet ipse filius inpartibilis, immutabilis, cum Deo patre in sempiternis saeculis sine fine (h). Et quia volente et definiente, iubente Deo patre omnipotente, per filium unigenitum Deum spiritum sanctum, cetera omnia caelestia et terre-

(a) Cod. *prestarent*. Immo et in praeced. dic *ne mentiri*, et *ex aliquo*. (b) Deest *fidem* in cod. Item mox *eredi*. (c) Cod. *oportere*. (d) Cod. *corporea comparatione*. (e) Cod. *senum*. (f) Notamus *capitulus* pro *capitulum*. (g) Cod. *sine initium*. (h) Cod. *sine finem*.

(1) Hoc loco utitur Ambrosius de sp. s. III. 10. ad demonstrandam spiritus sancti divinitatem: quae verba adeo Arrianos intellexisse sit de spiritu, ut ea de suis codicibus fraudulenter abstulerint.

(2) Locus Iohannis III. 6. citatur quidem ab Hilario VII. 30; sed tamen de filii divina nativitate non usurpatur nisi VII. 14. Et revera apud Iohannem Christus dominus loquitur de renatis e baptismate; idque agnoscit etiam Ambrosius de sp. s. III. 10. ff. 63; tamen Hilarius satis apte utitur his verbis ut filium demonstret substantiam habere paternam, nempe esse Deum quia genitus ex Deo; non autem creatum fuisse ut alias res mundanas. Sane si renati baptismate, spiritus sunt, quoniam spiritu renati; multo magis filius ex Deo spiritu naturaliter natus, spiritus erit: idque consequens fortasse spectavit Hilarius, cum Tertulliano loc. cit. apud nos p. 210. n. 1. et Phoebadio cap. XI.

(3) Mirari licet impudentem arrianum, qui suam ecclesiam dicit catholicam; nempe, ut suspicor, post ariminense concilium, de quo gloriatur Maximinus arrianus apud s. Augustinum coll. cum Max. ff. 2; queriturque cum nimia verborum emphasi Hieronymus adv. Lucif. ff. 19: *ingemuit totus orbis, et arrianum se esse miratus est*. (Non quia scilicet defecerit tunc recta fides; sed quia, ut ait ibidem Hieronymus, decepti sunt orthodoxi episcopi ab Arrianis subdola fidei formula aliisque artificiis.) Et quidem etiam s. Hilarius initio libri VI. deplorat infausti arrianismi morbum in omnibus ferme romani imperii provinciis inficientem ecclesias; ita ut haeresis ex ingenti adseclarum numero auctoritatem sibi praesumeret. Porro ab hac diversae sunt arrianae fidei formulae, quas recitat s. Hilarius de trin. IV. 12. et VI. 5. et contra Auxent. ff. 13; et de synod. cap. 11. 28. 35. 38. De harum autem formularum multitudine conqueritur idem s. Hilarius lib. II. ad Const. et contra Const.

(4) Atqui Didymus de trin. I. 33. filium quoque dicit ἀληθινὸν θεὸν καὶ οὐκ ἔχοντα πρὸ αὐτοῦ θεόν. Immo I. 7. et III. 2. ff. 14. demonstrat cum Paulo *atheos* fuisse qui filium Deum non agnoverint.

(5) En summam arriani erroris, quod filius nempe sit creatura. Porro s. Hilarius de syn. capp. 17. 18. sapienter docet vocem *condidit* (seu *creavit*) intelligendam esse ex sequenti *genuit*.

(6) Etiam apud Hilarium VI. 4. haeresis arriana dicit filium *creatum et fundatum*.

P. 195. stria visi||bilia et invisibilia, ereata, faeta, nata, fundata, constituta, fincta (a), condita, substiterunt. Et quod filius in prineipio, et ante quam discenderet in Maria virgine (b) semper oboedieus fuit Deo et patri suo (1). Et quia disponente et definiente Deo patre (c) omnipotente per filium omnes profetae (d) dixernnt adspirati, quod ipse filius venturus esset mittendus a Deo patre inluminator et salvator generis bumani: et quod ex virgine esset sumpturum templum, id est carnem, ut filius Dei omnipotentis (e) propter carnis adsumptionem filius hominis et bomo pronuntiandus esset, id est filius David, quia ex semine eius carnem accepit. Et quia mittente Deo patre filius in hoe mundo (f) venit, ut per suam doctrinam et passionem (g) et mortem crueis, et tertia die resurrectionem (h), et ascensionem iu eaelis (i) cum carne (k) illue, unde (l) sine earne descenderat (m): ut per bonum (n) baptismi omne (o) genus hominum in se integra fide credentium salvaret, quos etiam ecelesia (p) cognominavit. Et hoc docuisse dominum et Deum nostrum Iesum Christum in terris, secundum quod illi (q) Deus pater iussit in eaelis. Et summum sa|
P. 196. cerdotem esse filium Deo patri (2), et mediatorem esse inter Deum patrem omnipotentem et omnem creaturam: et ipsum esse, per quem reconeiliati sumus Deo patri. Credimus etiam quod filius postulat a patre suo: petit etiam et rogat pro omnibus sanctis et paenitentibus: et quod gratias egit agit (r) filius Deo et patri suo: et quod omnium orationes sive gratiarum actiones Deo et patri per filium offeruntur: et quod iubente Deo patre, filius eius ad dexteram suam sedeat (3), et interpellat patrem suum pro nobis: et omnia omnino Deum patrem filio subiecisse eredimus. Et si omnia Deus pater filio subiecit, et spiritum sanctum subiecit (4). Si autem spiritus sanctus filio non est subiectus, non omnia Deus pater omnipotens filio suo subiecit. Sed et illud quod scriptum est " pater filio subiecit; diligit filium, et omnia dedit in manus eius, et „ omnia mihi tradita sunt a patre meo „ sic credimus esse: in quo pater genuit filium,

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *patri*. (d) Ita cod. etsi alibi cum *ph*. (e) Cod. *omnipotentes*. (f) Ita cod. (g) Cod. *passione*. (h) Cod. *resurrectionis*. (i) Ita cod. (k) Cod. *cum carnem*. (l) Cod. *inde*. (m) Ita heic cod. etsi alibi *di*. (n) Malim *donum*. (o) Cod. *omnem*. (p) Malim *ecclesiam*. (q) Cod. *illis*. (r) Ita cod. *egit agit*.

(1) Recole dictum s. Ambrosii p. 222. n. 1. Praeterea de missione filii, volente patre, in hunc mundum, repete sis p. 225. n. 3. Insuper sic Ambrosius de fide V. 7. *Si minorem putas eum qui mittitur, eo a quo mittitur; disce quod et minor maiorem misit. Nam et Tobias Raphaelem archangelum misit* etc. *Num et Pilato minor Christus, quoniam Pilatus misit eum ad Herodem? Sermo non praeiudicat potestati: scriptura quem missum dicit a patre, missum dicit a praeside*. Pergit deinde Ambrosius explicare quid in vocabulo missionis intelligendum sit. Eidem obiectioni Arrianorum naviter occurrit idem Ambrosius op. cit. lib. II. 9.

(2) Sacerdos est Christus secundum humanitatem, ut pulchre disserit Ferrandus epist. casin. ff. 14. 15.

(3) Ambrosius de fide II. 12. *Sedet ad dexteram patris filius: num tibi videatur inferior, qui ad dexteram sedet? num iniuria patris, qui ad sinistram sedet? Pater honorat, et tu iniuriam putas? Pater mavult id esse pietatis exemplum, et tu putas praeceptionis imperium?*

(4) Immo creaturas, non Deum spiritum sanctum, pater filio subiecit. Lege Augustinum de trin. VI. 7. 12. Errorem Arrianorum qui sub vocabulo *omnia* (cum de creatis sermo erat) comprehendebant etiam spiritum sanctum, castigat Didymus a me iam laudatus pag. 213. n. 5. Item Fulgentius contra Fab. fragm. XXXIV.

dixit ei, scito te creaturum omnia, recturum, et omnibus dominaturum, ut ego voluero, definivero, iussero tibi. Sed et filius libentissime hoc ipsut (a) || quod a se ue- P. 116. inv.
que est neque aliquid facit (1), sed Dei opificium in sua natura claritatis sine dubio ostendit, ministerium suum cum ceteris creatis exhibens, Dei providentia hominibus deserviens; velut gigans exultans currens viam ab oriente usque ad occidentem (b) naturae suae claritatis omnibus portans lumen; ut respiciens ad eum omnis homo rationabilem habens intellectum, gratias agat Deo, qui praeparavit huius claritatem ad lucem vitae humanae. Etenim cum hominem aliquem videris praeparantem lumen nocte sera, numquid illo (c) lumini gratias agis secundum rationem iustitiae? *Non*, sed ei qui praeparavit lumen (2). Secundum hanc (d) itaque iustitiae rationem, vel naturalem utens intellectum (e), solum opificem huius et largitorem magnificare debes; et ei, qui tibi condonavit huius luminis visum, gratias agere debebis; ut et tu quemadmodum sol exhibet tibi deservitionis ministerium, secundum Dei providentiam, quorum (f) debitor es, gratiarum actiones largitori tuo reddas, qui solem propter tuum constituens beneficium posuit in caelo, ita ut luceat super P. 115. inv.
terra. Ita est itaque quod dictum est " sole (g) posuit tabernaculum suum; et „ ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo, exultavit ut gigans ad curren- „ dam viam: a summo caelo egressio eius; et occursus eius usque (h) ad summum „ eius; et non est qui se abscondat a calore eius „. Tu itaque si permanens in erroris tui (i) ignorantia, negas unius Dei esse opificium, hanc quae videtur creaturam (k), et secundum insipientiae tuae impietatem plurium (l) deorum (3), qui non sunt, esse adfirmas opus; evidentissime ipsa creatura, aspectu (m) naturae suae, erroris arguit insipientiam; cum invicem ordinem custodiens, et temporum propria observans, et se (n) invicem succedens (o), et tamquam ex unanimitate, secundum unius Dei providentiam (p), usum ministerii sui hominibus exhibens. Manifestum est itaque quia qui creavit caelum, ipse creavit et luminaria in caelo; ipse quoque et terram creavit, et universa quae sunt super terram. Huius autem indicium evidentissimum hoc est, quod ea quae || . . .

(a) Ita cod. Et quidem in aliis quoque codicibus sic interdum scriptum vidi. (b) Sch. *ad occidente*. (c) Ita sch. Sic alibi auctor noster in dativo casu *toto*. (d) Sch. *hac*. (e) *Utor* cum quarto casu, id quod ipse Cicero facit de rep. (f) Ita sch. pro *quarum rerum*. Vel scribe *quarum* referens ad *gratiarum*. (g) Ita sch., non *in sole*. Si scribas *soli*, cum hebraica lectione consenties. (Ps. hebr. XIX. lat. XVIII. 5.) (h) Sch. *adque*. (i) Sch. *tuae*. (k) Sch. *haec creatura*. (l) Sch. *plurimum*. (m) Sch. *aevidentissimae ipse creatura aspecto*. (n) Ita cod. (o) Sch. *succidens*. (p) Sch. *providentiae*.

(1) Huius loci evangelici elegantissima est Didymi de sp. s. ff. 37. interpretatio, dum probat unam esse trinitatis operationem. *Filius non potest a semet ipso quicquam facere, quia a patre non potest separari*. Item Hilarius de trin. IX. 47. 48, et XI. 12. eadem utitur qua Didymus argumentatione, sed pluribus verbis dilatata. Tum idem Didymus de trin. I. 36. in huiusmodi locutionibus nihil aliud agnoscit nisi divinarum personarum concordiam.

(2) Papae! non est tamquam lucerna quaedam filius Dei. Porro Christus dixit honorificari patrem ab eo qui filium honorificat.

(3) Ex initio certe opusculi primi constat, loqui auctorem nostrum etiam contra idololatras.

FRAGMENTUM XVIII.

„ . . . *Nativitas eius ante aeterna tempora est. Si aliquid in rebus est, quod antevenit aeternitatem, erit aliquid profecto quod sensum aeternitatis excedat. Tua enim res est, et unigenitus tuus est: non portio, non protensio, non secundum efficientiarum opinionem nomen aliquod inane; sed filius, filius ex te Deo patre, Deus verus, et a te in naturae tuae unitate genitus; post te ita confitendus, ut tecum: quia aeternae originis suae auctor aeternus es. Nam dum ex te est, secundus a te est; dum vero tuus est, non*
P. 19. (1) es separaudus ab eo: quia nec sine tuo (a) confitendus es aliquando; ne aut in-
„ perfectus sine generatione, aut superfluus post generationem (b) arguaris „. Item Foe-
badi aquitane socio (c) Hilari. “ (2) Qui ergo probaverit sine verbo, sine ratione,
„ sine sapientia, sine virtute, sine spiritu, aliquando patrem fuisse, is (d) probabit (e)
„ filium cum patre et in patre ante omne principium non fuisse. Et tamen nes-
„ cio, si his virtutibus carens, possit Deus dici. Non modo enim Deus, qui in
„ sua sempiternitate perfectus est, sed ne creatura quidem illa secundum genus
„ suum inconsummata constavit (f). Non potest quid esse, si non sit; non autem erit,
„ si illi defuerit quod esse debebit. Totum igitur defuit patri, si aliquid defuit.
„ Totum defuit autem, si filius suus, hoc est virtutum suarum plenitudo, initium
„ non caret (g). Et necesse est hanc opinionem in alterutram blasfemiae partem
„ profane (h) sacrilega definitione transire. Aut enim pater credendus est cum
„ filio suo initium fuisse sortitum, quia sine filio suo, hoc est sine virtutibus fuisse
P. 20. „ non potuit; etenim (i) huic illorum initio | nescio quis tertius Deus: aut si solus pa-
„ ter sine initio dicitur, utique (k) ad fili generationem inperfectus fuisse dicendus
„ est. Inperfectus enim, si coeperit habere quod ante non habebat, et habere tamen
„ debuit. Denique habere voluit (l) semper, qui semper debuit esse perfectus; quia non
„ accipit augmentum quidquid occupavit totum „. Item Ambrosius (3) quemadmodum confirmavit suprascribta Hilari et Foebadi. “ Dicit aliquis, quomodo generatus est filius?
„ quasi sempiternus, quasi verbum, quasi sapientia, quasi splendor lucis aeternae (4): quia
„ splendor operatur, ut nascitur. Apostoli istud exemplum est, non (m) meum. No-
„ li ergo credere quod iverit vel momentum aliquod quod fuerit sine sapientia Deus,
„ aut sine splendore lux „. Item Ambrosius (5). “ Accipe alint quod clareat; filium sempi-
„ ternum apostolus dixit, quod sempiterna eius virtus sit adque divinitas „. Item
„ Foebadius (6): “ hic blasfemiae aestus, hic (n) totus (o) sacrilegus dolor, quod in pa-
„ tre et filio recipitur Deus unus „. Item Foebadius “ Pater Deus et filius Deus, *spiritus*
„ sanctus Deus, et haec omnia unus Deus. ||

(a) Nempe *filio*. (b) Schedae *generatione*. (c) Ita sch. (d) Sch. *his*. (e) Ita sch. *b* pro *v*. (f) Ita sch. pro *constabit*. (g) *Careo* cum quarto casu est etiam apud Frontonem. (h) Ed. *profana*. (i) Ed. pro *etenim* habet *et erit auctor*. (k) Sch. *dicturoque* pro *utique*. (l) Ed. melius *debuit*. (m) Sch. *nomen* pro *non*. (n) Sch. *hunc*. (o) Male in cod. *dictus* pro *totus*.

(1) Hactenus lacunam codicis supplevi ex Hilario de trin. XII. 54.

(2) Ex Phoebadio contra Arrianos op. I. cap. XVI.

(3) De fide I. 13.

(4) Confer Fulgentium contra Fab. fragm. XXII. XXIII.

(5) De fide I. 10.

(6) Op. I. contr. Arrianos cap. XXII.

FRAGMENTUM XVIIII.

. . . tre et exterminabitur malum a vobis. Item in deuteronomium (a). " Describet sibi P. 29.
deuteronomium istum (b) in libro leuvitis (c) et sacerdotibus, ut sit cum eo: et leget cum
omnes dies vitae suae, ut discat metuere dominum Deum suum, et observare omnia prae-
cepta eius, et iustitias has facere, ut non exaltetur cor eius a fratribus suis; sed non
trasgredietur a praeceptis dextra vel sinistra, ut sit longaevus in principatu suo ipse et
filius (d). Item in deuteronomium. " Et non solis vobis ego dispono testamentum
„ hoc et maledicta, sed et his qui comitantur vobiscum hodie in conspectu domi-
„ ni Dei vestri, ut his qui non vobiscum hodie. Item in deuteronomium: " Et
„ dicent omnes gentes terrae, quare fecit Dominus sic terrae huic? quae est haec
„ ira furoris ingens? Et dicent, propter quod dereliquerunt testamentum domini Dei
„ patrum suorum, quod disposuit patribus ipsorum, cum eduxit illos de terra Aegy-
„ pti. Et euntes servierunt diis alienis, et adoraverunt eos quos non noverant,
„ et non permanserunt ad dominum Deum suum. Et iratus furorem (e) Dominus
„ super terram | illam, induxit super eam secundum omnia maledicta testamenti, P. 30.
„ quae scribta sunt in loc libro. Et abstulit eos Dominus a terra eorum in fu-
„ rore et ira et exacerbatione magna nimis: et proiecit eos in terram aliam „ et ce-
tera. Hoc ius divinum, has scribturas sanctas defendit Constantinus senior di-
cens (1): " licet me sublimissimum adque omnium dominum me sentiam, mortalem me
„ esse cognosco, et quandoque huius regni gloriam relicturum (f) intellego „. Quae-
renda igitur fama aeterna, ac (g) sublimia illa quae ab aeterno domino et a su-
blimi Deo discendunt (h); quae divinae legis (i) promittunt; quod sacra fili Dei
pollicentur; quae post huius vitae decursum ab ipso filio Dei sponsore exhibentur.
Brebis (k) igitur huius temporis gloria deponatur, ut per fidem sine fide possi-
deatur, quo (l) ipse secundum sacram Dei legem post vinculi mortem daturam (m)
immortalitatem post brevissimam vitam sine fine polliceri (n); et cetera. Hoc ius di-
vinum has scribturas sanctas defendit Constantius scribens ad sanc||. (2) . . .

(a) Ita sch. (b) Ita sch. (c) Ita sch. (d) Sch. *filiu*. Sequitur autem mendose in cod. *sinistra vel*. (e) Ita sch. (f) Sch. *relectum*. (g) Sch. *ad*. (h) Ita sch. ut supra. (i) Ita sch. pro *leges*. (k) Ita sch. (l) Ita sch. (m) Ita sch. (n) Ita sch.

(1) Quonam in scripto?

(2) Codicis hiatus prohibet nos quominus de his litteris Constantii accuratius cognoscamus. Ceteroquin compertum est hunc Caesarem ab arrianis episcopis et haeresi circumventum multa perperam sanxisse, orthodoxos episcopos edictis damnavisse. (Vetuisse eum edicto vocabulum quoque *homousion* notissimum est.) Litterarum huiusmodi meminit s. Hilarius lib. II. 2. ad Const., et Lucifer calaritanus ed. Colet. p. 17. Quin adeo Sulpicius Sev. hist. lib. II. diserte narrat haereticam epistulam ab arrianis episcopis Mediolani fuisse sub Constantii nomine compositam et divulgatam. Fidei formulas a Constantio arriano conditas memorat s. Hilarius in libro adversus hunc Caesarem ff. 7. et de synodis ff. 78. Denique Liberius papa (in opp. s. Hilarii frag. V.) conqueritur de sermone Constantii caesaris ad populum misso, quo ipse Liberius lacerabatur.

FRAGMENTUM XX.

P. 191. . . . (1) *profetas* Dei. Et cum audissènt psendoprofetas qni erant eum Ochusia (a) filium Achab, qui fuerat doctor eorum Gamarias (b) de monte Efrem, et ipse fuit frater Sedeciae, suasit Ochodiam regem Gomorrae et occidit Michaeam. Et cognovit Bechira, et vidit locum Eseiae et profetarum qui cum illo erant; ipse enim habitabat in Beclem; et abiit Hierosolymam, et coniuncti sunt et ipsi Asamar. Et factum est cum venisset Salmanassar rex Assyriorum, et accepisset Samariam, et abduxisset nomen . . . dixit . . bus in carcerem, et perdnxisset eos in montem Medor . . . ad flumen Gozan, Bechira fuit iuvenior, et fugit et pervenit Hierosolymam in diebus Ezeciae regis Iudae: non ambulabat in . . . Samariae patris sui, quoniam timebat Ezeciam. Et inventus est in tempore Ezeciae loquens verba iniustitiae in Hierusalem, et s . . . . . a pueris . . . . . in regione Beclem. Et contempsit Bechira Esciam et profetas qui cum eo erant dicens, quoniam Eseias et profetae, qui cum illo sunt, profetabant in Hierusalem . . . a
P. 192. civitatis Iudeae, quoniam deseruntur, et in filios Iudeae et bon . . | quoniam captivi ducuntur. Et inde, domine rex quoniam galea grec . . per ferrum deduceris ipsi profetaverunt in Israhel et in Iuda et in Hierusalem: et ipse Eseias dixit se plus quam Moysen profetare. Dixit enim Moysea quoniam homo non potest videre Deum; dixit autem Eseias vidi Deum, et ecce vivo. Tu, rex, intellege quoniam mendax est: et ecce Hierusalem Sodomam dixit, et principes eius et Iudeae et Hierusalem populum Gomorrae nominabit (c). Et cum in multis detraxit Eseiae et profetis, et supersedit Beliae in corde Manasse, et corda principum Iudae et Beniamin et spadonum et consiliariorum (d) regis. Et placuerunt eis sermones Bechire, et mandavit rex, et apprehenderunt Esciam. Fuit enim Beliae hilem habens in Eseiam propter quod in se ostenderit Samael, et quoniam ipse nuntiavit adventum dilectissimi de septimo caelo et transfigurati; quem eius et discensum et formam in qua transfiguraretur esse hominis, et persecutionem quam passurus est, et contnmeliam quam || . . .

FRAGMENTUM XXI.

P. 205. . . . filios voci Micheae et reliquis profetis, dicens in eo, in quo profetiam meam audistis: " vidi angelum gloriosum non secundum gloriam angelorum, quos ego semper videbam, sed claritatem magnam et sanctam habentem, quam ego claritatem exponere non possum. Et accessit et tenuit manum meam, et dixit: et quis es tu, et quod tibi nomen est, et quo me tolles? accepi enim vires loquendi cum eo. Et dixit mihi: cum te imposuero et ostendero tibi visionem, propter qnod (e) ad te missus sum, tunc intelleges qui sim,

(a) Cod. *Ochusiam*. (b) Cod. videtur *Camarias*, sed recte infra. (c) Ita cod. (d) Cod. *consiliario*. (e) Ita cod.

(1) Quae sequuntur, fragmenta duo, nempe XVIIII. et XX, petita videntur ex apocryphis veteris quodammodo testamenti libris.

nomen autem meum non dicam tibi, eo quod revertaris in carnem. Cum enim sustuleris te, tunc videbis. Propter hoc enim missus sum ut veniam. Simpliciter mihi respondet et ait mihi: et maius me videbis. Hilariter et simpliciter loquitur tu . . . [et eminent]iorum ipsius maiorum videbis. Propter hoc enim missus sum a septimo caelo, ut (a) omnia tibi ostendam. Et sustulit me, et ascendi ego ipse in primum solidamentum, et ibi vidi Samael et fortitudinem eius: et fuit in eo bellum grande, et angeli Satanae simul | invidentes; sicut enim susus (b) sic et in terra. P. 206.
Et dixi angelo, qui fuit mecum, quid est bellum hoc, et quae invidia haec? et dixit mihi: sic est ex qua (c) oculum factum (d) est, usque nunc est, sic erit bellum quoad usque veniat quem visurus est, et emundabit eum. Et postea posuit me super solidamentum; et fuit caelum, et vidi ibi sedem in medio, et ad dexteram eius et ad sinistram angeli erant; angeli ad sinistram (e), qualis (f) ad dextram (g): ad dextram enim claritatem magnam (h) habuerunt: et laudabant omnes una voce: et sedes erat in medio, et a sinistra postea benedicebant. Fuit autem vox a sinistro non sicut nec minus erat illis similis: et rogavi angelum qui me ducebat, et dixi ei: cui mittunt angeli hymnos (i)? et dixit mihi gloriae sedentis septimi caeli, qui est perpetui saeculi, et dilecto eius a quo missus sum ad te. Et imposui me secundum caelum, et fuit altitudo caeli qualis a caelo usque ad terram et ad firmamentum: Et vidi ibi quomodo videram in primo caelo angelos dextros et sinistros et sedes medias || . . . .

(a) Cod. *et*. (b) Ita cod. antiqua orthographia ut *rusus* apud Frontonem. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Cod. *ad sinistra*. (f) Ita cod. (g) Cod. *ad dextra*. (h) Cod. *magna*. (i) Cod. *hymnus*.

Quoniam in meis ad arriana fragmenta scholiis Hilario pictaviensi plurimum usus sum, venit mihi in mentem Hilarii alterius arelatensis, cuius deperditos de fonte ardente versus memorat biographus eius antiquus (apud Quesnel. op. e. Leon. T. I. p. 367), ego autem nuper legebam in vaticano codice satis vetere, ubi opusculum quoddam scribitur de mundi miraculis. Immo ante Hilarii versus, fragmentum legitur ex deperdita item Iulii Titiani (qui sub Commode vixit) chorographia, quam Servius ad aen. IV. 43. laudat. In eodem opusculo phoenix quoque Lactantii citatur, et Berosus in babylonicis. Verum his amissis, tractum illum recitabo, qui I. Titiani Hilariique fragmenta nobis exhibet.
Quartum miraculum Aethna, cuius montis meminit et ille Iulius Titianus his verbis dicens. " Montes maximi in Sicilia IIII, Erycus, Nebrodes, Neptunus, et Aethna: quem videns saepius flammas e vertice volvere, sentire orbis prope fide credentium (1): quamquam id eum primo Romam nuntiatum est arsisse, et hoc iam in monstris procuratum est „ Quintum est de fonte gratianopolitano, de quo simul et latex manat et ignis. Nam vides e nymphis flammas supervolare, hauris aquam de medio fonte; curris, bibis, nec incenderis; portas, nec ab igne conprehenderis. Quod si cereum vel taedas admoveas, protinus ut flammas attigerunt, conprehenduntur. „ Manum quoque si mittas, non crematur. Hinc Hilarius quidem ait.

„ Si vere exurunt ignes, cur vivitis undae?
„ Si vero extingunt undae, cur vivitis ignes?
„ Lympharum in gremiis inimicus conditur ignis:
„ Communesque ortus imperat alta manus. Et reliqua (2)

(1) *Locus corruptus.*
(2) *Non retulit reliquos versus auctor opusculi, cuius aetas (saec. VI.) inde argui potest, quod in eo memoratur Sigeberti* (I) *regis obitus veluti eius temporis eventus.*

SERMONUM ANTIQUORUM RELIQUIAE
EX ALIO PALIMPSESTO BIBLIOTHECAE AMBROSIANAE.

FRAGMENTUM I.

INCIPIT SERMO III (1).

Cod. P. 26. Dominus noster Iesus Christus ipse est fundamentum, ipse perfectio, ipse angularis. A terra est et a caelo: de caelo enim discendit (a) Deus, et hominem adsumpsit de terra, et sociatus est homini. Ecce de caelo, ecce fundamentum, ecce angularem. Hic bene conplacuit in hominibus: et his, qui de terra sunt, dedit spiritum sanctum de caelo; ut et superiores et inferiores unam faceret ecclesiam; hoc est divinitati humanitatem, divinitatem humanitati permiscens (2). Cum autem fundamentum audieris, Dominum intellege: ipsum (b) enim fundamentum demensus est. Lapides qui super aedificantur, parem fundamento debent habere mensuram, ut aedificandi (c) usibus conveniens fiat || . . .

* * *

FRAGMENTUM II.

EX SERMONE V.

P. 27. . . . quam per speculum intuemur, in eandem imaginem reformati de gloria in gloriam. Sicut enim aliquis regalia vestimenta, purpuram et diadema et cetera similia inspicit, et varietatem miratur, subtilitatem, gratiam, pulchritudinem pretiosarum (d) lapidum, et insatiabiliter aspiciens delectatur; vel quemammodum (e) . . (f) *as*picit . . uo (g) remota et caelestem imaginem Christi ferventem habentem (h) in nobis et intellegentes pulchritudinem ineffabilis luminis intuentur: quemammodum reformantur de gloria in gloriam, varietatem et pulchritudines diversas, quae lingua carnali narrari non possunt, immo nec intellectu conpraehenduntur, quanta sint quae fiunt in hoc mundo cum sanctis. Ipsae enim parabolae
P. 28. imagines quaedam sunt: divina enim | ab his qui experti sunt agnoscuntur, et ab his in quibus oportuit veritate aspiciuntur. Ita igitur debes intellegere aut audire, id est ultra tuam scientiam, ultra sensum; quamdiu res ipsa mysterii gratiam (i) *in* mentem tuam infundat. Etenim (k) purpura et regalia vestimenta lucrum nullum

(a) Cod. *dicendit*. Certe *discendit* pro *descendit*, scribitur etiam in arriano palimpsesto. (b) Malim *ipse*, ut referatur ad *demensus est*. (c) Cod. *aedificante*. (d) Ita cod. (e) Ita cod. Alibi vero interdum *quemadmod*. Immo et *quaemamm*.; prorsus ut in cod. Verrinarum Ciceronis. (f) Spatium vocabuli. (g) Spatium aliquot litterarum. (h) Num pro *habitantem?* (i) Cod. *gratiae*. (k) Cod. *haec enim*.

(1) Ita legebam in codice; nisi forte ante *III* erat *C*. ita ut sermo sit *CIII*, quod vix crediderim. Porro ante hunc sermonem explicit in eadem pagina alter his verbis: *ipsa est enim vera Dei agnitio, operatio spiritus sancti. Amen. Explicit de verbo substantiali.*

(2) Liberiore et vulgari veluti sensu loquitur auctor. (Sic etiam Tertullianus apud nos p. 210. n. 1. v. ult. col. 1.) Ceterum Christus unus est, non confusione substantiae, sed unitate personae.

nec vitam tribuunt videntibus, praeter id solum quod delectantur aspectu: divina autem gloria et caelesti imaginis pulchritudo vitam praestat aeternam, caritatem veram, cordis puritatem, cibum caelestem. Qui igitur hoc intuentur lumen divinum, in sua corda splendificans, nullis rebus occupantur terrenis; sed prorsus conexi sunt illi pulchritudini. Sicut enim parvulus matrem suam aspiciens in manibus se gestantem, gaudet et laetatur, quoniam vitam laetis sumit ex ea, et in eam aspicit; ita et verum lumen || habentes in se, attendentes ad hoc, requiescunt et gaudent P. 29. gaudio quod non potest enarrari: ex ipso enim indiscunt (a) immortalem escam, et in ipso vivunt vitam veram in saeculo. Explicit sermo V.

FRAGMENTUM III.

INCIPIT SERMO VI.

Quam dispensationem habet Christi adventus? Primum ut mundam redderet naturam Adam, et hereditatem caelestem donaret spiritus sancti. Magnum igitur beneficium generi dedit humano, redimendo nos de carcere tenebrarum, et demonstrando viam vitae, et ianuam docendo (b) qua de vinculis exiretur, cum dicit " petite et dabitur vobis, pulsate et aperietur vobis „. Per hanc enim ianuam liberantur volentes quaerere et pulsare, et in ipsa duplicem gratiam consequentur, quod et anima liberetur gravissimis vinculis mortis adque (c) peccati, et quod semet ipsa recipiet, et cogitationes suas, et caelestem regem Christum tamquam sponsum secum habitantem (1) | . . .

FRAGMENTUM IV.

INCIPIT OMILIA (d) xxIIII. P. 1.

Interrogatio seniorum quorumdam, si vere in resurrectione omnia membra resurgunt. Responsio. | Deo omnia sunt possibilia, et ita promisit: hominis autem in- P. 2. firmitas et cogitatio, quasi impossibile huic apparet (e). Quemammodum enim de limo terrae accipiens, et quasi quandam aliam construxit naturam, dissimilem a terra; et plurima faciens genera ut . . . capillos et pellem et ossa et nervos; quemammodum autem acus in ignem mittitur, mutat colorem et transfiguratur . . . quamvis solvatur, tamen stabilis est; ita in resurrectione omnia membra resurgunt, et capilli non disperient, iuxta quod scribtum est, et omnia efficiuntur lucida, et omnia in igne et in lumine tinguntur et transfigurantur: sed non, sicut quidam dicunt quod solvantur et ignis efficiantur etiam, et non stabit natura. Petrus enim, Petrus est; et Filippus, Filippus: et unusquisque in propria natura et substantia permanet, sicut et in plenitudine spiritus. Si autem || . . .

(a) Ita cod. (b) Cod. *dicendo*. (c) Ita cod. (d) Ita cod. sine adspir. Et quidem p. 29. codicis dicitur *sermo* non *omilia*. (e) Ita se habet anacoluthon.

(1) Paginam 30, paginasque duas reliquas palimpsesti, nempe 31. et 32. praetermisi, quia discedenti mihi Mediolano tempus exscribendo defuit.

FRAGMENTUM V.

EX OMILIA xxxII

P. 3. . . . quemammodum si sit civitas deserta aut diruta, et voluerit quis restaurare eam; prius ea quae remanserant (a) vel conruerant, destruct ad purum; et sic incipit ponere fundamenta, et erigere fabricam; et tamen domus necdum est perfecta. Similiter et qui paradisum voluerit fabricare in locis desertis et abditis, primum incipit mundare, et saepem circumdare, et aquales distinguere; deinde plantare, ut post multum tempus afferat fructus paradisus. Ita et voluntas hominum praevaricatione exasperata et deserta et spinosa facta est. Dixit enim ei Deus " spinas et tribulos proferet tibi terra ,,. Oportet igitur, ut quis laboret et opere multo requirat, et ponat fundamentum,
P. 4. | donec veniat in cor eius ignis caelestis, et mundet omnes spinas. Tunc demum incipiet sanctificari. Explicit omilia xxxII.

FRAGMENTUM VI.

INCIPIT OMILIA xxxIII.

Omnes rationabiles creaturae (dico autem angelos, animas, et daemones) integrae et simplices a creatore creatae sunt: quae quidam (b) ex eis in mala conversae sunt per liberi arbitrii voluntates; et erunt haec (c). Voluntate enim propria aversi (d) sunt a sancto et integro cogitatu. Hoc enim intellegimus, quia a fabricatore malum nihil constat esse creatum. Iudicem itaque dicimus Deum mittentem satanam in ignem. Sunt enim quidam haereticorum dicentium (e) esse materias sine initio (f), et materiae radicem, et virtutem radicis unius esse virtutis. Adversus haec habes rationabilem responsionem . . . || . . .

EX OMILIIS INCERTIS.

FRAGMENTUM VII.

P. 5. . . . oleum laetitiae prae consortibus tuis, et multam ac variam escam spiritalem et caelestem, incorruptam, glorificam, et vestem caelestis luminis . . . in his enim vita, non in corpore. Qui autem remanserit in propria natura . . . corrumpetur et morietur . . . Anima quando in sola propria natura remanserit, et non participaverit divinae naturae, id est gratiae, morte aeterna morietur in poenis, quia digna non est effecta aeternae vitae particeps esse. Sicut enim infirmantis corpus eum escam non poterit accipere vel potum, disperantes (g) de eo plangent eum omnes proximi vel carissimi amici vel dilecti eius . . .
P. 6. | ascendet enim super te caelestis agitator, et fiet anima tua tota oculus, et tota lumen. Et si cibum sumsit spiritalem, si vitae potum (h) potata es, et si indumentum ineffabilis luminis induta es, ut possia adversus machinamenta resistere diaboli; si inte-

(a) Cod. *remanserunt*. (b) Sic se habet soloecismus in cod. (c) Sic legebam. (d) Ita cod. (e) Cod. *discentium*. (f) Cod. *sine initium*. (g) Ita cod. et sic Itali nunc loquumur *di* pro *de*. (h) Ita cod.

rior homo his omnibus per probationem confirmatus est; aut si vita vivet aeterna, in Domino requiescens. Si autem haec omnia non recepisti nec possides, non in veritate contristari debes (a), quod tantarum non sis particeps divitiarum, et tantam necdum acceperis vitam? Itaque dolorem paupertatis tuae habeto et inopiae, eo quod in propria peccatorum tuorum adhuc remanseris inopia. Si ergo quis habens dolorem propter inopiam propriam, et nondum satiatus, in securitate ambulat; qui autem dolorem habet, depraecatur petens Dominum, velocius percipiet redemtionem et caelestes divitias; secundum quod Dominus dicebat de iudice (b) iniquitatis. De vidua sermo narrans edocuit || . . .

FRAGMENTUM VIII.

. . . fissam enim habentes ungulam et rumigantia (c) animalia [comedenda] esse lex praecepit (1). Hoc est enim necessarium, duplicem se intellegere hominem, contradicentem et non concordantem coinhabitanti peccato. Oportet autem animam separari cum cogitationibus suis, et diudicare per verbum et segretari (d) a communicatione peccati: et tunc Deus inversa (e) te discernit, et separat animam a malis spiritibus, qui sunt cogitationum radices. Sicut enim agricola utiliter terrae agens curam, primum renovat eam et mundat spinis et tribulis; et tunc semina mittit, ut opportune fructus restituat; ita oportet placere Deo volentem, et semen gratiae sperantem recipere, mundare et renovare et omni virtute ornare ex se, ipsam terram cordis sui, ut semen spiritus cadens in corde bonae terrae, fructum sancti spiritus reddat multiplicem. Vel quemammodum artifex qui diligentius operatur (f) pelles animalium, quae dicuntur pergamena, nisi primo auferat ab eis pilum, et superfluam pinguedinem carnis, vel nigrorem sanguinis, | et reliquam immunditiam, P. 8. ut diligenter munda et limpida ea perficiat; non potest in eis lex Domini scribi: sicut ergo artifex sapiens, quemammodum oporteat, omnia superflua auferet, mundans et nitorem praestans; et tunc ibi scribuntur Dei leges: et tunc erunt scributurae spiritales: eadem igitur similitudine et ii qui volunt, et qui sperant leges spiritus sancti in suo sensu vel anima scribi, et caelestem vitae imaginem Christi induere, omni sollicitudine et diligentia cor suum sicut artifices mundum exhibeant, emundantes se ab omni agrestis istius saeculi pinguedine, et a sollicitudine carnis et sanguinis; et ab omni terreno vinculo separati, et a terrenarum rerum distensione, quae est velnti nigror sanguinis, hoc (g) emundent; ut sic emendantes et praeparantes sensum proprium et cor, scribat ibi Deus sanctus proprias leges; secundum suam promissionem " dans leges in corde et in sensibus eorum scribens, „ et erunt populus eius „ Sicuti et apostolus dicit: " has habentes promissiones, „ mundemus nos ab omni carnis || . . .

P. 7.

(a) Cod. *defleas.* (b) Cod. *de iudicem.* (c) Ita cod. Confirmatur autem vocabulum unica hactenus Apuleii auctoritate nixum. (d) Ita cod. pro *segregari.* (e) Ita legebam. (f) Cod. *operatus.* (g) Cod. *hunc.* Scripsi *hoc*, referens ad cor.

(1) Levit. XI.

FRAGMENTUM VIIII.

P. 9. . . . Iam nunc ergo sermonem exigat unusquisque ab anima sua, diiudicans cogitationes proprias per praecepta divina; et probet in quibus sit deditus, et a quibus detineatur; et videat si legibus Dei concordet cor eius vel cogitationes eius. Sin vero; festinans convertatur unusquisque in omni virtute animae vel corporis; ut quemadmodum corpus exterius (a) a fornicatione conservat et a malitia et corruptione, veluti Dei templum; *sic* in interioribus animam et cogitationes custodiat a corruptione spirituum malignorum: ut non communicet cogitationibus eorum, nec coinquinet se, quia est sponsa Christi. Sicuti enim corpus fornicatur, ita et anima occulte communicans malignis virtutibus in cogitationibus, in peccatis invisibilibus: corrumpitur enim et fornicatur . . . desideriis . . .
P. 10. in vana gloria, | in invidia, in rapina. Ubi enim communicat anima, illic et ministrat et servit: si autem divino spiritu communicat, ipsi et ministrat: si vero tenebrosis et malignis spiritibus, illis similiter ministrat et servit. Sicut ait: hominum cuim corrupta mens. Et iterum: coinquinata est mens eorum et conscientia. Et iterum: timeo enim ne *sicut* serpens Evam fefellit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri. Est igitur fornicatio visibilis. Est et invisibilis fornicatio per cogitationes iniquas. In lege enim mysterium aliquod sanctus spiritus demonstrans animae, quadrupedia immunda separabat a mundis: munda enim mundos necesse est pariant fructus. Ita debent animae cogitationes naturae propriae esse mundae, per scientiam verbi, a cohabitante peccato et ab immundis cogitationibus: ut anima naturae propriae cogitationes, verbi notitia, mundas pariat; non consentiens nec communicans malitiae fructus immundi, scientia ea quam natural . . . ignorantiam pa-
P. 11. riet || neque audit aut loquitur aut immergitur in peccati tenebras, quoniam a vitiis est eruta. Etenim mens, quae vixit in tenebris, et non est morti nata . . . haec de Christi corpore non est, non est de corpore luminis, sed socia est tenebrarum et portio. Et iterum, quorum animae caeleste (b) lumine inluminatae sunt; et effecti (c) sunt portio luminis. Sed dicet aliquis; quemammodum corpus tenebrarum est diabuli anima, quae non est creatura eius? Hic respiciens itaque recte intellege. Sicut enim indumentum, quod (d) uteris, alter confecit vel texuit, et eum (e) indueris; similiter domum alter fabricavit et constituit, ut habitares in ea: ipsa ergo similitudine (f) et Adam praeceptum praevaricans, et malignum serpentem obaudiens, et Dei praecepta sancta contemnens, distractus est; vendens se virtutibus (g) nequitiae, et subdidit inimico (h) animam, quam Deus bonam fecerat,
P. 12. suae imaginis proprium habitaculum. | Propterea enim anima corpus efficitur tenebrarum nequitiae, quamdiu in peccatis est *etc.*

FRAGMENTUM X.

P. 14. . . . neque enim de Gabriel et Michael dixit faciamus secundum imaginem et similitudinem nostram, nisi tantum de homine. Vide igitur honorem tuum, quem-

(a) Cod. *exteriorem.* (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Cod. *ipsam similitudinem.* (g) Scilicet *potentatibus.* (h) Cod. *sibi nicos.*

ammodum sis praetiosus ab (a) angelis, quomodo Deus per se ipsum pro tua legatione vel redemptione in terram venerit. Deus ergo et angeli pro tua redemptione et salute venerunt. Rex, filius regis, fecit consilium (b), et veniens in crucem posuit animam suam. Tanta enim est caritas Dei ad hominem, ut immortalis pro te cruci affigeretur: sicut scribtum est " sic enim Deus dilexit mundum, ut filium „ suum unicum daret pro eo. Quomodo ergo non omnia cum ipso nobis donavit?„ „ Et alibi: « amen dico vobis, quoniam super omnia sua constituet eum „. Dicit enim alibi minister sanctorum: cum Elisseus esset in monte, et venissent ad eum allophyli, dicebat puer multi sunt || . . . .

FRAGMENTUM XI.

. . . *vocati* ad imperatorem (c) praefecti vel comites sub magno timore et tremore P. 15.
sunt, quemammodum ad interrogata respondeant, aut ne in aliquo offendant verbo (1), et incidant in periculum (d); rustici autem et ignavi, qui numquam iudicem paenitus viderunt, in securitate transigunt: et in hoc saeculo ab imperatore usque ad pauperem securitatem videntur sub caelo habere. Qui autem ing*redi*untur ante tribunal Christi . . . semper sub timore et tremore sunt positi. Nam et divites terrae quando copiosum fructum in horreis recondcrint (e), rursus operantur per singulos dies ut adquirant. Sin vero in reconditis sint praesumentes, et ea quae in horreis sunt reposita neglexerint, statim in inopiam et in infelicitatem ruunt. Ideirco laborare fortiter debent, et recondere potius. Et christianitas ita est, ut unusquisque gratiam Dei gustet. Est enim gustate et videte quoniam suavis est Dominus. | Est igitur gustus operationis in plenitudine virtutis, spiritus sancti gratia P. 16.
ministrante in corde. Quotquot enim luminis et regni sunt filii, vel ministri novi testamenti in spiritu, isti ab hominibus non docentur, sed a Deo sunt edocti: ipse autem scribens legem in cordibus eorum. Non enim in scripturis tantummodo debent instrui, quae atramento sunt scribtae (2); sed in latitudine cordis gratia Dei, et legis spiritus, et caelestia mysteria scribantur *etc*.

FRAGMENTUM XII.

. . . || Dico autem tibi quoniam et apostolos habentes paracletum securos in P. 17.
omnibus non fuisse (3). Aderat enim in eis gaudium et laetitia, timor et tremor ex ipsa gratia; non enim de parte malitiae; | sed gratia ipsa custodiebat eos ne P. 18.
vel in modico averterentur. Quemadmodum si sit aliquis iactans lapidem in murum (f), quid laesus aut commotus est murus? aut veluti sagitta in hominem (g) tectum clibano (4) mittatur, quid aut corpus aut ferrum nocuit inpingens et cadens? Ita pars aliqua malitiae etiamsi adproximavit eis in aliquo, in nullo tamen nocuit eos (h),

(a) Ita cod. loco *prae*. (b) Ita schedae *conf.*, non *cons.* nisi mendum meum est. (c) Cod. *ad imperatore*. (d) Sch. *in periculo*. (e) Ita sch. pro *recondiderint*. (f) Sch. *muro*. (g) Sch. *homine*. (h) Ita sch.

(1) Hinc cognoscimus, auctorem scripti huius vixisse manente adhuc romano imperio.

(2) En sententiam adversus illos heterodoxos, qui nihil pensi habent praeter scriptum verbum Dei.

(3) Notent theologi hunc locum de apostolorum gratia.

(4) Noti sunt *clibanarii* milites, id est *cataphracti*.

quoniam induti erant perfectam Christi virtutem: et ipsi perfecti cum essent, habebant libertatem operandi iustitiam. Quoniam dicunt quidem, quod cum gratia sit animae securitas . . . . ||

FRAGMENTUM XIII.

P. 19 . . . animas multorum quasi immundis spiritibus impleverunt. | Sicut psalmus ait,
P. 20. quoniam repleti sunt obscurati domibus iniquitatum. Et posuit testamentum contra regem verum, legem peccati, et imagines nebulosas et doloribus plenas, et nummum reprobum apernendum signavit, et malitiae mores edocuit, legiones induxit, spiritus pravitatis qui obtinent animam in compedibus solidatis et serris ferreis ad observandam eam ne exeat: et coegit eam facere opera eorum, secundum illorum arbitrium; et corruperunt eam et fornicati sunt cum ea; et cooperuerunt tenebris oculos eius, ne videret domicum suum; et in mola tenebrarum commolere coegeront, ut cogitaret carnalia et mundana, sentiret terrena et limosa: et excitavit in ea fontem caenosum, iniquitate scatentem; et consilia malignitatis spirituum sparserunt in ea, et in captivitatem duxerunt populum eius, id est multitudinem consiliorum; spoliaverunt et gloriae
P. 21. vestimen*tis*, *iniecerunt*que pannos || ignominiae et immunditiae, plenos amaritudine et felle; et impleverunt eam omni immunditia. Deinde postquam multa tempora transierunt, et ipsi consuetudine tenebrarum potestate decenti, nullam memoriam sui regis habebant, nec propriae libertatis, sed ita habebant ut si tales ab initio essent creati; misit ergo Christus rex caelestis et verus, primum per sanctos profetas hominem commonens, et in memoriam nobilitatis propriae revocans dignitatis; id etiam memorans quam acervo (a) quam subdolo teneretur errore, annuntians se ipsum venturum, et liberatu*r*um eum per se ab his qui eum in captivitate deti*nebant* . . .
P. 22. . . . adulterii | nummum deleret, et omnes inimicos a quibus tenetur extingueret; et renovare eum promisit secundum arbitrium suum et legem pacificam dare spiritus et divinam, ut simul mores antiquos qui erant in eo malitiae commutaret: tantum ut memor sui anima ad proprium confugiat Dominum, ei se tradens, et suam commodans voluntatem: et ut crederet, quod facturus sit omnia quae promisit; et eum obsecret dies noctesque vociferans ut a mala captivitate et acerva eruat servitute. Quando autem inlustravit (b) bonitas salutaris nostri Iesu Christi, et promissionis consummata sunt tempora, et venit rex Christus ad redimendum et recipiendum hominem suum, quem multis temporibus dira servitus tenebat; et quotquot in eum crediderunt, et ad eum confugerunt, redempti sunt. Et rogavit, suam captivitatem confitens, quod non per semet posset liberari et de servitute erui, ||
P. 23. — (1) id est ad superiorem mundum, et ab hoc saeculo ad beatum et perenne saeculum facilius volat cum multa requie. Iam enim filii Dei et celsiores fiunt et superiores sine ullo metu spirituum immundorum, et feritatis eorum; sicut enim volatilia iam non timent ferarum insidias. Ut autem nullus est hominum qui pecorum loquellam (c) intellegat, ita et linguam spiritus sancti nemo hominum plenus spirituum mundanorum agnoscit; sed soli filii gratiae verba matris agnoscunt: secundum quod dictum

(a) Ita cod. pro *acerbo*, hoc et infra. (b) Ita cod. pro *fulsit*. (c) Ita cod.

(1) Videtur interiecta lacuna.

est, spiritalibus spiritalia comparantes; animalis autem homo non recipit quae sunt spiritalia: stultitia enim est ei. Sicut enim hominibus incognita est hirundinum vox, ita et carnales spiritalibus pro barbaris sunt. Haec autem quadam similitudine umbratili eorum, quae vera sunt, dicimus volatilium et huiusmodi rerum; sumentes ab his quae videntur exempla et materiam colligentes; quoniam | spiritalia nullam interpretationem recipiunt: sicut et Dominus locutus est in parabolis: ait enim, aperiam os meum in parabolis. Spiritalia enim invisibilia sunt, et nec sermone humano possunt exponi, nisi spiritus ipse obsecretur ut doceat. Spiritalem enim regenerationem incrementum et perfectionem noscere non possumus, sed solummodo credere quod ita in hominibus operetur qui ei conversatione sui placere potuerunt. Ita et spiritalium loquella barbara *est* mundanis hominibus. Sicut enim pisces maris omnes, quae sunt in eo, norunt semitas et profunditates, et homines vel feras vel pecora non possunt agnoscere . . . P. 24.

* * *

LITURGICA FRAGMENTA

LITTERIS MAXIMIS IN AMBROSIANO PALIMPSESTO SCRIPTA.

. . . *quis* non diligat, cuius filium scit pro sui redemptione suspensum? Quis non metuat, quem scit in iudicii maiestate venturum? Debemus in*terim* timere, quod dominus est; et amare, quod pater est: utriusque satisfactione subnexi (a), filiorum affectu, et servitute famulorum. Per Dominum nostrum. P. 1.

Invitemos (b), fratres karissimi, redemptoris nostri serenus (c) oculos, et benignus auditos.

CONTESTATIO. Dignum et iustum est, vere aequum et iustu (d) est, nos ingenitae bonitatis tuae profunda laudare, domine sancte pater omnipotens aeterne Deus, qui detersis tenebris . . . P. 3.

. . . et in praesenti requiem, et in prima resurrectione participes. Per Dominum nostrum. P. 6.

Praesta nobis, Domine, in domo tua sancta unanimitate viventibus pacem habere quam tradimus, pacem servare quam sumimus (1). Maneat in nobis et sine osculis pax, dummodo oscula sine pace non maneant. Per D.

Sancte Domine, semper tuis exorabilis, *qui* numquam pias tuorum praeces fidelium asperaliter (e) intueris famulorum, orationem familiae tuae per . . . sanctae ecclesiae membra dispersae tutius soliditatis prospiritate (f) concorpora; et quod praecantium sollicitudine fuit varium, fiat donante tuae misericordiae liberalitate . . . . . . Sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine situ praesentem, sine ambitu omnia continentem (g), sine loco ubique totum, sine tempore sempeternum (h)

(a) Ita cod. *e* pro *i*. (b) Ita cod. Et ita in seqq. (c) Ita cod. (d) Ita cod. quia videlicet *m* liquescebat ante vocalem. (e) Ita videbatur in cod. (f) Ita cod. (g) Cod. *habitu omnia continens*. (h) Ita cod.

(1) En antiquissimum morem, adhuc apud nos vigentem, pacem invicem in missa impertiendi; quamquam pax nunc per amplexum, non per oscula, datur.

sine ulla sui mutatione mutabilia facientem, nihili patientem. In hac ergo natura tibi patri spirituque tuo suoque conformis et consubstantialis unigenitus, abiectionem pulveris nostri, celsitudinem tuae maiestatis . . .

P. 11. Debitas tibi omnipotens sancte pater referemus gratias, quia sive vivemus, sive morimur, tui sumus. Tu enim perditionis legem supra humanum genus, peccato vastante et dominante, per unigenitum tuum reconciliatus co . . . as; et hominem qua potestate ex humili materia figurasti, eadem de sinu terrae suscitabis . . .
P. 14. sanguine filii tui hereditas acquisita, et alomna (a) paradisi, candedata (b) caeli turba concluditur: ubi secuturus agnum dextri ordinis (c) numerus adgregatur: ubi illa primitivorum ecclesia, de qua fugiet dolor et gemitus, tuis in aeternum laudibus militaret (d), adscribitur. Pacem tuam da nobis, sancte pater omnipotens Deus; pacem tuam relinque nobis; omnia enim dedisti nobis. Per Dominum nostrum.

. . . *sacer*dotis; quem adnumerandum apostulis (e), martyribus adgregandum. Quicumque gratulamur meritis, suffragiis eregamor (f): ferat plebiculae, praesenti sacrificio indefessae orationis effectu, patrociuii perennis auxilium (1); eamque inserat gratiam mentibus sensibusque cunctorum, ut cuius apostolica veneratione perfecta suscepimus . . a te mereamur eius saltim (g) consequi fidei aemulatione virtutem. Per D. N.

Post nomina, auditis nominibus offerentum (h). Omnipotentis Domini misericor-
P. 19. diam depraecemur, ut acceptum referat divina dignatio quidquid altaribus suis infert humana sedulitas. Ratas faciat praeces et vota cunctorum: et quod devotio inpendit ad gratiam, poscentibus profeciat (i) ad salutem.

. . . ad quem redi (k) reviviscere: quem nemo amittit, nisi errore deceptus; nemo
P. 22. quaerit, nisi ratione commonitus; nemo invenit, nisi corde conpunctus. Intentis, fratres karissimi, praecibus exoremus ut mentibus nostris studium requirendi . . . . Per D. N.

P. 23. . . . relaxatas cultui suo tanto liceat adstringi; et solo negotio (l) quod et hic et in aeternum proderit occupari.

Post nomina. Nominibus recensitis . . . consecrandis in . . libaminibus imploremos (m), ut omnium sanctorum suorum intercessione nos protegat, et reatum delinquentiae nostrae, eorum depraeca . . .

. . . sacramenta . . calicem bebere (n) quem tradebat . . o ingens dominicae caedis desiderium caritatis!
P. 48. . . . occidi velle post Dominum; occisi amorem inter homicidas fateri nove-
P. 49. ram . . . .

* * *

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *ordines.* (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Ita cod. (i) Ita cod. (k) Ita cod. (l) Cod. *solum negotium.* (m) Ita cod. (n) Ita cod.

(1) En sanctorum invocationem heic et infra.

CONTRA ARRIANOS FRAGMENTUM.

In miscello codice vaticano-regio DLVII. p. 6. et 7. duae extant membranae saeculo ferme XI. scriptae, in quarum priore contineri partem cognovi sermonis de symbolo adversus paganos et Arrianos, quem inter spurios augustinianos collocant maurini editores in tomi VIII. appendice p. 11. sqq. In posteriore autem membrana, quae manu eadem perscripta est, fragmentum item legebam contra Arrianos, quod ego quum considerarem, pertinere suspicabar ad tractatus illos Augustini contra praedictam haeresim quos deperditos esse scimus. Equidem sentio me periculose admodum de hac re pronunciare; fieri enim potest, ut vel Augustini cognitum fragmentum sit (do qua re vestigare altius per angustias temporis nequeo) vel cuiuslibet alterius Patris, quorum permulta contra Arrianos scripta extant, et a me pleraque sunt lectitata, quin tamen hanc particulam in iis me legisse nunc recorder, quamquam aliquid haud scio an simile me vidisse alicubi paene commemini. Verum quid prohibet, quominus praedictam membranam hoc loco lectoribus meis post arriana fragmenta exhibeam; quae sive alibi edita est, sive secus, catholicam veritatem belle propugnat? Certe hanc ipsam Arrianorum obiectionem de genito *et* ingenito *proponunt sibi dissolvuntque sapienter Basilius orat. contra Arr. ed. Garn. T. II. p.* 194; *et Ambrosius de incarn. sacramento capp. VIII. et IX; itemque Augustinus de trin. V.* 4, *qui et de illa sic prohoemiatur:* " *inter multa quae Arriani adversus catholicam fidem* „ *solent disputare, hoc sibi maxime callidissimum machinamentum proponere vi-* „ *dentur cum dicunt etc.* „ *In membranae calce scribitur nota quaternionis septimi; unde cognoscimus reliquum esse fragmentum ex aliquo maiore codice.*

* * * non edocti humanae sapientiae verbis, sed docti spiritu. Redde ergo, haeretice, quod docuit spiritus; redde ut fides non sit in sapientia hominum, et haeresis non erit. Et ne diutius immoremur, veniamus ad ea, quae nobis tamquam murum ferreum opponere consuernnt dicentes: ingenitus et genitus idem est, necne? ut per id quod dissimilis sonus in nomine est, non videatur patris et filii et spiritus sancti eadem esse substantia. Secundum quam formam et ego interrogo: si differentia est geniti nomen ab ingenito, ne eadem videatur substantia; ergo quodcumque ingenitum dicitur, eiusdem erit substantiae, si geniti ab ingenito discrepat nomen. Dicitur ergo ingenitus pater atque infectus: dicitur et filius genitus atque infectus. Si igitur in eo quod ingenitus *et genitus*, sibi differunt; ergo in eo quod infectus et infectus dicuntur, eiusdem erunt substantiae. Spiritus etiam sanctus, de quo scribitur, quod neque pater sit, neque filius, neque quod factus; quid erit dicendum? ingenitus erit: sed si ingenitus, eiusdem erit substantiae, cuius et mundus est, vel ea quae ex nihilo sunt. Sed mundus etsi factus est, ingenitus est: non enim filius est, quia factus est; erit ergo quod et pater est, qui est ingenitus: quo genere si et spiritus sanctus factus est, erit

et ipse ut mundus ingenitus. Sed diximus filium infectum, non enim factus est: ergo quidquid factum non fuerit eiusdem erit substantiae. Pater factus non est; spiritus sanctus *factus* non est; filius factus non est; ergo eiusdem erit substantiae spiritus sanctus, vel filius, cuius et pater est. Ingenitus pater, ingenitus et spiritus sanctus, ingenitus et mundus (non enim nati sunt) eiusdem erunt substantiae, cuius et pater est: sed mundus factus est, pater autem non est factus, sed neque filius neque spiritus sanctus; ergo solus mundus non erit eiusdem substantiae, cuius pater, vel filius, vel spiritus sanctus. Quid ergo in nominibus et hominum sapientia convenientibus immoramur, et non in his quae scriptura signavit dicendo, patrem et filium et spiritum sanctum esse credendum? Quod si nominibus *fides* adhibenda est, ut quicquid vel ingenitum sonat vel infectum, necesse est ut quicqnid fuerit ingenitum vel infectum, eiusdem sit (a) substantiae: et hac ratione quicquid illud fuerit, quod immortale dicatur, vel incorruptum, vel incorporeum, vel infectum, ut eiusdem videatur esse substantiae. Mundus factus est, vel ea quae in mundo sunt: numquid quae facta sunt, eiusdem erunt substantiae, id est caelum, terra, aer, aqua? Si igitur quae facta sunt, non sunt eiusdem substantiae, quia nata non sunt; ergo ingenitus et genitus, qui facti non sunt, eiusdem erunt substantiae, quia aliud sit natum et aliud factum: ea enim quae fiunt voluntate facientis, substantiae diversitate consistunt: ea vero quae nascuntur, etiam ex factis eiusdem naturae semper obtinent veritatem. Respice arborum, seminum, pecudum, ferarum, volucrum, hominumque naturas; respice et earum opera, aut hominum habitacula, aut cubilia ferarum, aut nidos avium, aut apium cellas, aut promptuaria formicarum, aut antra aranearum, vel omnium generum secreta, atque in his, quae dixi, earum opera considera. Numquid similis (b) substantiae sunt? quorum quae vel generant, vel generantur, ita procul opera (c) omnium sunt a natura generantium. Sola nativitas substantiae se generantis indicium est. Factae sunt etiam dominationes, virtutes, potestates, throni, principatus: numquid quia factae sunt, et genitae dicuntur? Sed si genitae non dicuntur, quia factae sunt, erunt utique ingenitae: si ingenitae sunt, eiusdem erunt substantiae, cuius et pater est qui est ingenitus? Dicuntur ergo throni, potestates, principatus, dominationes, virtutes: numquid eiusdem erunt substantiae, licet nominum videatur esse diversitas? quia nominum diversitas honoris significatio est, et non earum substantiae. Nam *quod* dicuntur virtutes, dominationes, sedes, potestates, honorum expressio est, non substantiae demonstratio, quae vel quales intellegi debeant. Et utique haec omnia et incorporea et incorrupta et immortalia et ingenita dicuntur; non enim filii sunt, quia unicus filius est, qui sinum patris exposuit (d). Denique de angelis quid ait apostolus? " Cui

(a) Cod. *esse*. (b) Cod. *similia*. (c) Ita cod. (d) Ita cod.

„ enim angelorum aliquando dixit, dominus filius meus es tu „? Negando ergo filios, negavit in eis nativitatem, non negavit creationem. Sic apostolus ait: „ sive dominationes, sive principatus, sive virtutes, sive potestates, omnia per „ ipsum facta sunt„. Facta autem dixit omnia, non tamen nata. Numquid ergo ex eo quod dicuntur vel incorporea vel incorrupta vel immortalia, substantiae eorum confessio est, quae vel quales sint, et non magis negatio passionum? Nam cum dicimus incorporeum aliquid, negamus corpus, non vero substantiam confitemur. Vel cum dicimus incorruptum atque immortale, non quid sit, sed quid non patiatur edicimus: non enim patitur vel mortem, vel corruptionem quod immortale dicitur vel incorruptum; unde nequis nominibus tot, tantisque, tam multis, aut eiusdem dicat omnia esse substantiae, aut iterum conpo * * *

Ad. Hebr. I. 5.
Ad. Coloss. I. 16.

Q. VII.

DE FLORI EPISTULA

NOTITIA.

Flori ecclesiae lugdunensis medio saeculo IX. diaconi satis celebre nomen est; deque eius scriptis ac laudibus disseruit praecipue Mabillonius in analectis, ex eoque Oudinus tom. II. p. 138. sqq., ne iam historicos alios appellem. Poëmata eius ediderunt praedictus Mabillonius, itemque alia Martenius tom. V. anecd., et prosaici generis scripta T. IX. veter. script. Postremus autem cl. Muratorius in monum. med. aevi tomo III. p. 856. quosdam Flori versus evulgavit, de sua emendatione psalterii loquentes, quos in calce ambrosiani codicis naetus est, ubi pseudo-Hieronymi commentarius in psalmos continetur. Idem vero Muratorius sententiae illi minime adhaesit, quam Usserius Cavaeusque dixerant, nempe quod Florus commentarium in psalmos scripserit; recteque prorsus suspicatus est, a Floro psalterium non tam scholiis illustratum, quam criticis curis ad hieronymianae interpretationis nitorem fuisse revocatum. Nunc ecce mihi in vaticano maximo sacrorum bibliorum codice, saeculi ferme XII, inter ceteros prologos quibus singuli libri instruuntur, Flori quoque deprehensa est praeclara et inedita epistula, in qua universam emendati a se psalterii rationem exponit, mentionemque facit illorum quoque versuum, quos a Muratorio typis impressos narravi. Scribitur epistula ad Hyldradom abbatem; *versus autem illi in ambrosiano codice ad* Eloradum abbatem *mittuntur; de qua mendosa scriptura obscuroque homine, sic aiebat Muratorius:* quis fuerit Eloradus abbas (ita enim legitur, nescio an vitiose, in msto.) ad quem Florus hos versus mittit, nondum rescire potui. *Mihi de homine non magis liquet; verum eius nomen a vaticano codice recte iam capitalibus litteris* Hyldradus *patefit. Nec vero moram ullam nectendam putavi, quominus doctissimi Flori, arte critica et hebraicae graecaeque linguae peritia fulgentis, scriptum plane egregium et perutile typis committerem.*

EPISTULA FLORI AD HYLDRADUM ABBATEM

DE PSALTERII EMENDATIONE.

Diu est quod paternitas vestra humilitati meae iniungere voluit, ut psalterium vobis iuxta regulam veritatis corrigerem: quod ego studui pro viribus adimplere. Sed veraciter dilectioni vestrae fateor, valde mihi molesta et gravis extitit multorum codicum perplexa ac mendosa varietas, quae dormitantium librariorum exorta vitio, imperitorum cotidie ignavia alitur ac propagatur. Ego itaque, ut iniunctum negotium diligentius exequerer, dedi operam et hebraicam sacri interpretis translationem et septuaginta ad invicem conferre, ut ex utrisque quid in nostris minus, quidve maius haberetur codicibus, curiosius investigarem; et quid in septuaginta ex hebraeo sub asterisco ※ additum, quid praenotatum obelo ÷ plus in his quam in Hebraeorum voluminibus haberetur, solerti indigatione colligerem. Et quia inerat suspicio, ne forte et ipsa hebraica translatio scriptorum esset vitio depravata, etiam hebraicum ipsum volumen ad lectionem (a) adhibui: nec non et illam notissimam interpretis epistulam adsumam ad Suniam et Fretelam getas conscriptam, in qua perplurimos codicum nostrum errores confutat, adiunxi: et his omnibus psalterium vestrum, prout potui, correxi: asteriscos ※ et obelos ÷ suis locis restitui: erasi vitia: recta quaeque et probata subieci. Unde et tanto iusto tempore ingenti labore decurso, remissurus librum, hanc in eius parte (b) conscripsi epistulam, per quam et illud vestrae significarem (c) prudentiae, esse aliqua tam in titulis quam in corpore psalmorum, quae dupliciter etiam dici possunt, vel ob (d) septuaginta interpretum auctoritatem, vel propter veterem prolixi aevi consuetudinem: et tamen quid in his hebraica sibi vindicet veritas adnotavi.

In titulo XXVIIII. Psalmi in quibusdam codicibus legitur: psalmus in dedicatione; in hebraeo psalmus cantici, habetur.

In XXXIII. Coram Abimelech; in hebraeo Achimelech.

In L. Bethsabee; in hebraeo Bersabee.

In LX. in finem dedicationis; in hebraeo in finem hymnus dedicationis.

In LXIIII. psalmus dedicationis; in hebraeo psalmus dedicationis cantici.

In LXV. Canticum psalmus; in hebraeo non habetur canticum.

In CVII. Psalmus dedicationis; in hebraeo Asaph.

In XXXVIII. In quibusdam exemplaribus versus incipit: et nunc quae est expectatio mea; in quibusdam cum superiore versiculo nexum est; in hebraeo duo sunt.

(a) Cod. *ipsum et volumen electorem.* (b) Cod. *partem.* (c) Cod. *significare.* (d) Cod. *ad.*

In XLI. Spera in Deo quoniam adhuc, versiculi caput est; in hebraeo non est.

In LII. Ut videret si est intellegens; in aliis videat. Utrumque dici potest.

In LIII. Averte mala; in aliis avertes; et sic in hebraeo.

In LXVII. Manda Deus vitutem tuam; in aliis virtuti tuae. Utrumque dici potest.

In LXXVI. Nocte contra eum; in aliis coram eo. Utrumque recte dicitur; sed hebraicum superiori concordat. Denique sic dicitur: manus mea nocte extenditur; et nocte quiescit.

In LXXVII. Conversi sunt in arcum pravum, versiculi caput est; in aliis sic finitur; ita et in hebraeo.

In LXXVIII. Ultio sanguinis servorum, principium versiculi est; in aliis superiori conectitur; sic et in hebraeo.

In LXXX. Et iudicium Deo Iacob; in aliis Dei Iacob; sic et in hebraeo.

In LXXXIIII. Benedixisti, Domine, terram tuam; in aliis terrae tuae; et sic secundum artis regulam rectius dicitur. Sed et hebraicum consonat: placatus es, Domine, terrae tuae.

In LXXXVIII. In generatione annunciabo; in aliis versiculis caput est; in aliis pars; sic et in hebraeo. In eodem: usquequo, Domine, avertes, in aliis averteris. Utrumque dici potest. Sic, avertisti; et aversus es ab ira indignationis tuae.

In LXXXVIIII. Domine, refugium factus es nobis; in aliis, tu factus es nobis; sic et in hebraeo; et in nostris codicibus sub asterisco additum est.

In XC. Et refugium meum, Deus meus; in aliis, Deus meus sperabo in eo, versiculi finis est; sic et in hebraeo.

In XCV. Tunc exultabunt omnia ligna silvarum ante faciem Domini; in aliis a facie Domini; et sic in hebraeo.

In XCVII. Iubilate Domino omnis terra, versiculi caput est; in aliis superiori coniungitur; hebraicum priori concordat.

In XCVIIII. Scitote quoniam ipse est Deus, initium versus est; in aliis pars prioris; in hebraeo superiori consonat.

In CVI. Effusa est contentio; in aliis contemptio; sic et in hebraeo. Verum nos, ut septuaginta explanant, ita reliquimus.

In CXVIII. Et cor meum turbatum est intra me; in aliis conturbatum est; utroque modo dici potest.

In CXVIII. Quot sunt dies servo tuo; in aliis servi tui. Utrumque recte dicitur. Sic est illud: eruntque dies illius centum viginti annorum. In eodem laetabor ego super eloquia tua; in aliis super eloquio tuo; sic et in hebraeo; et sic secundum artis regulam rectius dicitur. Sed et in LXXII. quia zelavi

super iniquos: et in CXLVI. Beneplacitum est Domino super timentes eum; rectius diceretur super iniquis, et super timentibus eum. Sed aliut (a) usus obtinuit.

In CXXII. Sicut oculi servorum in manibus, et sicut oculi ancillae in manibus. In aliis utroque loco, ad manum; sic et in hebraeo; sic et in septuaginta interpretum explanatione.

In CXXIIII. Laqueus contritus est, initium versiculi est; in aliis superiori coniungitur; sie et in hebraeo.

In CXXXIII. Ecce audivimus eam in Eufrata; in aliis audivimus eum. Sed ista diversitas hoc modo distinguitur. Supra dixerat, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Et tabernaculum tam apud Hebraeos, quam apud Graecos feminini est generis; et ideo " audivimus eam " recte dicitur apud utrosque. Apud nos vero neutri (b) generis est, et idcirco nec eam, nec eum de tabernaculo dicimus, sed eum ad locum referimus.

In CXXXVIII. Quia dicitis in cogitatione, versiculi principium est; in aliis superiori coniungitur.

In CXLIIII. Beatum dixerunt populi cui haec sunt; in aliis cuius: bene utrumque.

In CXLV. Nolite confidere in principibus, nec in filiis hominum, cui non est salus. In aliis in filiis hominum, quibus non est salus. Hebraicum superioribus congruit, et similiter ratio recti sermonis.

In CII. Tres versiculi desunt in psalterio, quod sacer ex hebraeo in latinum vertit interpres; et memores sunt; Dominus in caelo; benedicite Domino angeli eius; quod nos in hebraeis voluminibus minime reperimus.

In XXXVI, et in CX, et in CXI, et in CXVIII, et in CXLIIII. litterarum nomina, a quibus versiculi incipiunt apud Hebraeos, a capite versuum singulorum a nobis impressa sunt, quae non parum intellectum legentis aedificant, si eorum interpretationes sagaci mente discutiat. Unde etiam epistulam patris Hieronymi, quam super hac re ad Paulam conscripsit, in psalterii vestri parte conexui, ne cui illa elementorum nomina otiose a nobis inserta videantur, quae sancto auctore Spiritu praefatis psalmis immixtae, spiritali cibo pium pectus alunt.

Sciendum sane, in XXXVI. psalmo unam litteram duos tenere versiculos; in CXVIII. octonos continuatis cursibus explicare; in CX, et XI. unumquemque versiculum in duos dividere (c), et duabus litteris saepe exordiri, sicut et a nobis usque signatum est.

Et quoniam scio vello sanctitatem vestram novum psalmorum codicem scribere, hortor ac moneo, ut haec omnia ingenti cura et studio conservetis: diapsalmata, ubicumque a nobis sunt relicta aut addita, inseratis; ubi rasimus,

(a) Ita Cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *dividit*.

relinquatis. Numeros psalmorum propriis titulis praeponite, et alios ante alleluia, aliosque post, aliquos inter duos alleluia conscriptos (a), sicuti a nobis correctum est: est enim in singulis vera et utilis ratio, quae studiosis quibusque lectoribus maximum profectum gignit. Asteriscos ※ et obelos ÷ ante omnia observate. In volumine, quod scripturi estis, ita spatiose imprimantur lineae, ita clara ac prolata liminaria relinquantur, ut et litterarum nomina, quae extrinsecus addenda sunt, distincte et per intervalla consistant, et adnotationum sermunculi locis suis diligentius adsignentur, ut liber ille novitius honestate ac decore et utilitate sui et librarium exerceat, et lectorem erudiat, et pascat animos, et oblectet aspectus. Psalmis vero sola cantica copulentur. Hymnis, symbolum, oratio dominica. Fides, conpunctum, et orationes, et si quae sunt alia, libello altero conscribantur. Quamquam a nobis ex his omnibus solum symbolum, oratio evangelica, fides catholica, atque hymni correcti sint; reliqua vel superstitiosa, vel falsa, vel parum necessaria indicantibus; unde, et si vultis, poteritis psalmis CL, canticis propheticis, evangelicis duobus, ea, quae supra nos correxisse diximus, eo, quo a nobis commemorata sunt, ordine, copulare. Alia abicite, ac velut quasdam vestri sordes psalterii fullonis vecte (b) decutite; ut libelli illius corpus, omni labe detersa, purum et nitidum resplendeat. In primis igitur scribatur illa homeliola de laude psalmorum (1) propter aedificationem religiosorum. Secundo haec epistula propter instructionem lectorum. Tertio mei versiculi (2) ob mei commemorationem. Quarto, patris Hieronymi praefatiuncula, cuius initium est PSALTERIUM ROMAE. Quinto psalmi ex ordine. Tunc ex ordine et cetera. Post autem omnia, epistula ad Paulam de alphabeto Hebraeorum.

Conscriptus porro libellus mihi, si vita comes fuerit, ostendatur, ut vestra in omnibus diligentia approbetur. Multa, Pater, loquor fiducia, quia nihil de tua ambigo benivolentia. Oro itaque et te, Pater, et omnes, qui libello usuri sunt, pro peccatis meis apud Iesum preces fundere, ut qui illis omnibus, quantum potui laboravi, omnium merear votis atque obsecrationibus adiuvari. Obto (c) vos in Christo semper bene valere.

(a) Cod. *conscripsi*. (b) Cod. *vecta*. (c) Ita cod.

(1) Puta Athanasii, vel Basilii, vel Ioh. Chrysostomi, vel Nicetae, vel cuiuslibet ex tot Patribus quorum extant psalmorum laudationes.

(2) Hos apud Muratorium legere licet.

In maximae molis vaticano praedicto codice biblia universa continente, legebam p. 260. hunc quoque prologum, quem quia in cl. Arevali editione operum Isidori non reperiebam, edendum iudicavi.

ISIDORUS LECTORI SALUTEM.

Origenes quondam ille, qui apud Graecos in opere divinarum non parvo elaboravit studio, ut ostenderet nostris qualis per singulas editiones scripturarum lectio teneretur; in propriis paginis vel columnis editiones singularum translationum descripsit, ut ea quae in unaquaque deerant, vel superflua habebantur, ceteris quibusque signis distinguerentur. Huiusmodi igitur ego ipse studio delectatus psalmorum librum, duarum translationum conpingere malui, sive ut septuaginta interpretes, vel ceteri transtulerunt; sive ut in hebraeo legitur, et sanctissimo Hieronymo in latinum sermonem interpretatum agnoscitur. Utramque igitur editionem e regione componentes adiunximus, ut quaeque in singulis vel desunt vel potius abundant, signis ad capita versiculorum praefixis, manifestentur. Quapropter ubi in septuaginta translatione aliquid superfluum est, virgulae ÷ signo notatum est; ubi vero aliquid deest, ut clareat, asterisci ※ figura signatum est. Verum ubi per dissonantiam utraque invicem discrepant, antigraphus Y (1) in utrisque columnis adpositus est. Nam procul dubio in plerisque locis multo alium sensum suggerunt: in plerisque vero ita pari sensu incedunt, ut aeque sibi pro expositione adhibeantur. Plurimum enim valet lectori geminae huius interpretationis conlatio: nam obscurae sententiae ambiguitas, quae per unius intellectum difficilis est, alterius inspectione aperitur. Sane sciendum, nequaquam esse in eadem editione scriptum, ubi versiculi vacantes claruerunt: neque enim antiquorum vitio omissa, vel dempta sunt, sed in propria translatione deesse perhibentur. In titulis autem, ubi septuaginta dixerunt: in finem, psalmus; in hebraeo habetur, victori. Nec satis inter se discrepant; siquidem perseverare in finem, ipsa est perfecta victoria, sicut scriptum est: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Primus autem et secundus psalmus in septuaginta sine inscriptione habentur: in hebraeo autem ii sunt, qui superscripti non sunt, I. II. XXXII. XL. XLII. XLIII. XLIIII. XLV. XLVI. XLVII. XLVIII. LXX. CXV. CXVI. CXVII. CXXXVI. CXLVI. CXLVII. Ceteri autem praeter hos, aut nominibus propriis titulantur, aut sine nomine perscriptionibus suis notantur.

(1) Consonat sibi Isidorus in horum significatu signorum orig. I. 21; quae ibidem Arevalus aenea in tabula excudenda curavit.

EVANGELIUM
SECUNDUM MATTHAEUM
VERSIONIS ANTEHIERONYMIANAE
EX PERANTIQUO CODICE VATICANO.

* * *

Cap. III.
15. * * * Respondens autem Iesus dixit ei : sine modo ; sic enim oportet nos Fol. 1. a
16. adimplere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. Et cum baptizatus esset Iesus ,
ascendit confestim de aqua : et ecce aperti sunt ei caeli , et vidit spiritum Dei
descendentem de caelo sicut columbam venientem in ipsum.
17.
Cap. IV. V. Et ecce vox de caelo audita est dicens ad eum : hic est filius meus di-
1. lectus , in quo bene complacui. Tunc Iesus ductus est in deserto ab spiritu ,
2. ut temptaretur a diabolo. Et cum ieiunasset XL. diebus et XL. noctibus , postea
3. esuriit. Et accessit ad eum diabolus , et dixit ei : si filius Dei es, dic ut lapides
4. isti panes fiant. Cui respondens Iesus dixit : scribtum est , non in pane solo vivet
5. homo , sed in omni verbo procedenti ex ore Dei. Tunc adsumpsit eum | diabolus Fol. 1. b
6. in sanctam civitatem , et statuit eum supra pinnam templi. Et dixit ei : si filius
Dei es , mitte te deorsum : scribtum est enim quod angelis suis mandavit de te ,
7. ut in manibus tollant te , ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi
8. iterum Iesus : scribtum est , non temptabis dominum Deum tuum. Iterum ad-
sumpsit eum diabolus in montem altum nimis , et ostendit ei omnia regna mundi
9. huius et gloriam illorum. Et dixit illi : haec omnia tibi dabo , si procidens ado-
10. raveris me. Tunc dixit illi Iesus : vade post me satanas : scribtum est , domi-
11. num Deum tuum adorabis , et illi soli servies. Tunc recessit ab eo diabolus.
Et ecce angeli accesserunt , et ministrabant ei.
12. VI. Cum audisset autem Iesus quod Iohannes traditus esset , secessit in Ga-
13. lileam. | Et relicta civitate Nazareth , venit et habitavit in Cafarnaum , quae est in Fol. 2. a
14. maritima , posita in finibus Zabulon et Nefthalim. Ut impleretur quod dictum
15. est per Eseiam profetam : terra Zabulon et terra Nefthalim , viam (a) maris trans
16. Iordanen Galilelae gentium : populus , qui sedebat in tenebris lucem viderunt
17. magnam ; qui sedebant in regionem (b) umbrae mortis , lux orta est illis. Exinde
Iesus coepit praedicare et dicere : paenitentiam agite , quoniam adpropinquavit
regnum caelorum.
18. VII. Cum transiret autem Iesus secus mare Galileae , vidit duos fratres ,
Simonem qui dicitur Petrus , et Andream fratrem eius mittentes retiam (c) in mari :

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod.

erant enim piscatores. Et dixit illis Iesus: venite post me, et faciam vos pisca- 19.
Fol. 2. a tores hominum. Ad (a) illi | continuo, relictis retibus suis, secuti sunt eum. Et 20.
procedens inde paululum, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedei et Iohan- 21.
nem fratrem eius in navicula cum Zebedeo patre ipsorum reficientes retias suas et
vocavit eos. Illi autem relictis retiis (b) et patre suo, secuti sunt eum. 22.
VIII. Et circumibat Iesus universam Galileam, docens in synagogis eorum, 23.
et praedicans evangelium regni, et sanans omnem valitudinem et omnem infirmi-
tatem in plebe. Et abiit opinio eius in universam Syriam: et obtulerunt ei om- 24.
nes male habentes variis languoribus, et tormentis conprachensos, et qui daemo-
nia habebant, et lunaticos et paralyticos: et omnes curavit. Et sequebantur 25.
Fol. 3. a eum turbae multae a Galilea, et Decapoli, et ab Hiero|solymis, et Iudaea, et
trans Iordanen. Videns autem turbam Iesus, ascendit in montem; et cum se- Cap. V. 1.
disset, accesserunt ad eum discipuli eius. Et aperiens os suum docebat eos di- 2.
cens. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Beati 3. 4.
mansueti, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugunt (c), quoniam ipsi 5.
consolabuntur. Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabun- 6.
tur. Beati misericordes, quia ipsis miserebitur Deus. Beati qui mundo sunt 7. 8.
corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam fili Dei vocabun- 9.
tur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum 10.
Fol. 3. b est regnum caelorum. Beati estis cum vos persequentur, et exprobra|bunt, et 11.
dicent adversus vos omne malum propter me. Gaudete et exultate, quoniam 12.
merces vestra multa est in caelo. Sic enim persecuti sunt et profetas, qui fuerunt
ante vos. Vos estis sal terrae: si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur? ad 13.
nihilum valet, nisi ut proiciatur foris, et conculcetur ab hominibus. Vos estis 14.
lux huius mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita; neque ac- 15.
cendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candilabrum (d), ut luceat
omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant 16.
opera vestra bona, et magnificent patrem vestrum qui in caelis est.
VIIII. Nolite existimare quoniam veni solvere legem aut profetas: non veni 17.
Fol. 4. a sol|vere legem, sed adimplere. Amen dico vobis, donec transeat caelum et ter- 18.
ra, iota una (e) vel unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant. Quicumque 19.
ergo solverit unum ex mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus
vocabitur in regno caelorum. Quicumque autem fecerit et docuerit sic, hic mag-
nus vocabitur in regno caelorum. Dico autem vobis quia nisi abundaverit iusti- 20.
tia vestra plus quam scribarum et Farisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum.
Audistis quia dictum est antiquis, non occidis (f): quicumque autem occiderit, 21.
reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quod omnis qui irascitur fratri suo sine 22.
causa (g), reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio.|

(a) Ita cod. (b) Ita cod.; quamvis paulo ante *retibus*. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Deest *sine causa* in ed. vulg.

23. Qui autem dixerit fatue (a), reus erit gehennae ignis. Si ergo offeres munus tuum Fol. 4. b
ad altare, et ibi rememoratus fueris quia frater tuus habet aliquid adversus te,
24. relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliare fratri tuo, et tunc
25. veniens offeres munus tuum. Esto consentiens adversario tuo cito, cum es cum
illo in via, ne forte tradat te adversarius iudici, et iudex tradat te ministro, et
26. in carcere mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum
quadrantem.
27. X. Audistis quia dictum est antiquis, non moechaveris (b). Ego autem dico
28. vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus
29. est eam in corde suo. | Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum Fol. 5. a
et proice abs te: expedit enim tibi ut pereat una pars membrorum tuorum, quam
30. totum corpus tuum eat in gehenna (c). Et si dextera manus tua scandalizat te,
abscide eam, et proice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum
31. tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. Audistis quia dictum est,
32. quicumque dimiserit uxorem suam, det ei repudium. Ego autem dico vobis: qui-
cumque dimiserit uxorem, excepta causa adulterii, facit eam moechari: et siquis
33. dimissam nupserit, moechatur. Iterum dictum est antiquis: non periurabis, sed
34. reddes domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, ne omnino iuretis, ne-
35. que per caelum | quia sedis (d) Dei est; neque per terram, quia scamillum (e) est Fol. 5. b
36. pedum eius; neque per Hierosolymam, quia civitas est magni regis; neque per
caput tuum iuraveris, quia non potes unum capillum facere album aut nigrum.
37. Sic (f) autem sermo vester, est est; et, non non: quod autem amplius est, a malo
38. est. Audistis quia dictum est, oculum pro oculo et dentem pro dente. Ego
39. autem dico vobis, non resistere malo; sed siquis te in dextra maxilla percusse-
40. rit, praebe illi et alteram. Et qui voluerit tecum iudicio contendere, et tuni-
41. cam tuam tollere, dimitte illi et palleum (g). Et si quis te angariaverit mille
42. passus, vade cum eo et alia duo. Omni petenti tribue; et qui mutuari a te vo-
luerit, ne averteris te ab eo.
43. XI. Audistis quia | dictum est: diligis (h) proximum tuum, et odio habebis ini- Fol. 6. a
44. micum tuum. Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros, et benedicite
qui vos maledicent, et benefacite his qui vos odiunt (i), et orate pro calumnianti-
45. bus et persequentibus vos; ut sitis fili patris vestri, qui est in caelis, qui solem
46. suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos. Si e-
nim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publi-
47. cani ita faciunt? Et si salutatis amicos vestros tantum, quid amplius facitis?
48. nonne et publicani (k) ita faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut pater vester,

(a) Cod. *fatune.* (b) Ita cod. *v* pro *b.* (c) Ita cod.; quamquam paulo post *in gehennam.* (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Ita cod. (i) Ita cod. Et quidem *odire* pro *odisse* non semel vidi in antiquis mss. (k) Ita cod.

qui est in caelis, perfectus est. Adtendite ne iustitiam vestram faciatis coram Cap. VI.
Fol. 6. b hominibus ut ab eis videamini: alioquin mer|cedem non habebitis apud patrem ves- 1.
trum qui est iu caelis.

XII. Cum ergo facies elemosynam (a), noli tuba canere ante te sicut hypocritae 2.
faciunt in synagogis et in plateis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vo-
bis, quia perceperunt mercedem suam. Te autem faciente elemosynam, nesciat 3.
manus tua siuistra quid faciat dextera tua: ut sit elemosyna tua in abscondi- 4.
to: et pater tuus, qui videt in occulto, ipse reddet tibi in palam. Et cum 5.
oratis, nolite esse sicut hypocritae, qui amant stare in synagogis et in angulis
platearum stantes et orantes, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, per-
ceperunt mercedem suam. Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, et 6.
Fol. 7. a cluso osteo (b) ora | patrem tuum iu occulto: et pater tuus, qui videt in occulto,
ipse reddet tibi in palam. Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici 7.
faciunt: aestimantes enim quia in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo si- 8.
milis (c) esse illis. Scit enim pater vester, quid vobis opus sit, prius quam os a-
periatis. Sic ergo orabitis eum. Pater noster, qui in caelis es, sanctificetur 9.
nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua, sicut in caelo et in 10.
terra. Panem nostrum cottidiannm (d) da uobis hodie, et remitte nobis debita 11.
et peccata nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris: et ne inducas 12.
nos in temptationem, sed libera nos a malo. Si enim dimiseritis hominibus delic- 13. 14.
Fol. 7. b ta eorum, demittet (e) vobis | et pater vester qui est in caelis. Sin vero non di- 15.
miseritis hominibus, nec pater vester vobis remittet delicta vestra.

XIII. Cum antem ieiunatis, nolite esse sicut hypocritae tristes, qui exter- 16.
minant facies suas, ut pareant hominibus ieiunantes. Ameu dico vobis, percepe-
runt mercedem suam. Vos autem cum ieiunatis, unguete (f) caput vestrum et fa- 17.
ciem vestram lavate, ne pareatis hominibus ieiunantes, sed patri vestro qui 18.
est in absconso: et pater vester, qui videt in absconso, reddet vobis in pa-
lam. Nolite thensaurizare (g) vobis thensauros super terram, ubi tinea et erugo 19.
disperdit, et ubi fures effodiunt et furantur. Thensaurizate antem vobis then- 20.
Fol. 8. a sauros iu caelo, ubi neque tinea neque erug|o exterminat, et ubi fures non effo-
diunt et furantur. Ubi enim fuerit thensaurus tuus, ibi erit et cor tuum. Lu- 21.
cerna corporis tui est oculos (h) tuus. Si ergo oculus tuus simplex fuerit, totum 22.
corpus tuum lucidum erit: si vero oculus tuus nequa (i) fuerit, totum cor- 23.
pus tuum tenebrosum est. Si ergo lumen quod in te est, tenebrae sunt, ipsae te-
nebrae quantae sunt?

XIIII. Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odiet, et al- 24.
terum amabit; aut unum patietur, et alterum contemnet. Non potestis Deo
servire et mammonae. Ideo dico vobis: nolite cogitare in corde vestro, quid 25.

(a) Ita cod. *elem.* non *eleem.* (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Ita cod. (i) Ita cod. cum archaismo; quamquam mox *oculus.*

manducetis , aut quid bibatis , neque in corpore vestro quid induatis. Non-
26. ne anima plus est quam esca , et corpus quam vestimentum ? | Respicite Fol. 8. b
volatilia caeli , quoniam non serunt neque metunt neque congregant in hor-
rea , et pater vester caelestis pascit illa. Nonne vos magis plus (a) estis illis ?
27. Quis autem vestrum potest adicere staturae suae cubitum unum? Et de vesti-
28. mento (b) solliciti estis? Considerate lilia agri quemadmodum crescunt : non labo-
29. rant neque neunt (c). Dico autem vobis , quoniam nec Solomon in omni gloria sua
30. vestitus est, quomodo unus ex istis. Quod si fenum agri , quod hodie est et cras
31. in clibanum mittitur, Deus sic vestit ; quanto magis vos , pusillae fidei? Nolite
ergo solliciti esse dicentes quid edemus, aut quid bibemus, aut quid vestie-
32. mur ? Omnia enim haec gentes inquirunt. Scit enim pater ve|ster caelestis quod Fol. 9. a
33. horum omnium indigetis. Quaerite ergo primum regnum Dei et iustitiam eius,
34. et haec omnia adponentur vobis. Nolite ergo cogitare de crastino : crastinus e-
Cap. VII. nim dies ipse sibi cogitavit (d). Sufficit enim diei malitia sua. Nolite iudicare ut
1. 2. non iudicemini : in quo enim iudicio iudicaveritis, in eo iudicio iudicabitur
de vobis : et in qua mensura mensi fueritis , eadem remitietur (e) vobis.
3. XV. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui , et trabem in oculo tuo
4. non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo , sine eiciam festucam de oculo tuo;
5. et ecce trabis (f) in oculo tuo est. Hypocrita , eice primum trabem de oculo tuo ,
6. et tunc videbis eicere festucam de oculo fratris tui. Nolite dare sanctum ca|ni- Fol. 9. b
bus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos , ne forte conculcent eas pe-
7. dibus suis, et conversi disrumpant vos. Petite , et dabitur vobis : quaerite ,
8. et invenietis: pulsate , et aperietur vobis. Omni enim petenti dabitur; et qui quae-
9. ret (g), invenit ; et pulsanti , aperietur. Aut quis ex vobis homo , a quo petit filius
10. suus panem , numquid lapidem porrigit ei ? Aut si piscem petit, numquid ser-
11. pentem porrigit ei ? Si ergo vos, cum sitis mali , nostis bona data dare filiis ves-
tris ; quanto magis pater vester , qui in caelis est , dabit bona petentibus se?
12. Omnia ergo quaecumque volueritis bona vobis fieri ab hominibus , similiter et vos
illis facite. Haec est enim lex et prophetae.
13. XVI. Intrate per angustam portam. Quam lata et spa|tiosa est via quae du- Fol. 10. a
14. cit ad interitum! et multi sunt qui per illam intrant. Quam angusta est via et
15. difficilis quae ducit ad vitam ! et pauci sunt qui inveniunt eam. Attendite vobis
a pseudoprofetis , qui veniunt ad vos in vestitu ovium , ab intus autem sunt lu-
16. pi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis u-
17. vas? aut de tribulis ficus ? Sic omnis arbor bona bonos fructos (h) facit , mala au-
18. tem arbor malos fructos facit. Non potest arbor bona malos fructos facere , neque
19. arbor mala bonos fructos facere. Omnis ergo arbor quae non facit fructum bo-
20. num , excidetur et in ignem mittetur. Itaque ex fructibus eorum cognoscetis eos.

(a) Ita cod. (b) Deest *quid* in cod. (c) Ita cod. (d) Ita cod. *v* pro *b*. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Ita cod. ; quamquam postea *fructibus*.

XVII. Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cae- 21.
Fol.10.b lorum : sed qui facit voluntatem patris mei, qui in | caelis est. Multi mihi di- 22.
cent in illa die : domine domine, nonne in tuo nomine profitavimus (a), in tuo nomi-
ne daemonia eiecimus? et in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc di- 23.
cam illis, quia non novi vos : discedite a me, operarii iniquitatis. Omnis ergo 24.
qui audit verba mea haec, et facit ea, similem aestimabo eum viro prudenti, qui
aedificavit domum suam supra petram : descendit pluvia, venerunt flumina, 25.
flaverunt venti, et offenderunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat
supra petram. Et omnis qui audit verba mea haec, et non facit ea, similis est 26.
viro stulto, qui aedificavit domum suam supra harenam : descendit pluvia, 27.
Fol.11.a venerunt flumina, flaverunt venti, et offenderunt in domum illam, et cecidit, |
et facta est ruina eius magna. Et factum est, cum consummasset Iesus verba 28.
haec, admirabantur turbae supra doctrinam eius. Erat enim docens eos sicut po- 29.
testatem habens, et non sicut scribae eorum et Pharisei.

XVIII. Et cum descendisset de monte, secuta est illum turba multa. Et ec- Cap.VIII.
ce leprosus quidam veniens adorabat eum dicens : domine, si vis, potes me mun- 1. 2.
dare. Et extendens manum tetigit eum Iesus dicens, volo, mundare : et statim 3.
mundata est lepra eius. Et ait illi Iesus : vide ne cui dixeris : sed vade, et de- 4.
monstra te sacerdotibus, et offers (b) munus quod praecipit Moyses in testimonium
illis.

XVIIII. Post haec autem cum introisset Cafarnaum, accessit ad eum quidam 5.
Fol.11.b centurio depraecans (c) eum ; et dicens : domine, puer meus iacet in domo | pa- 6.
ralyticus, et gravissime torquetur. Ait illi Iesus ; ego veniens curabo eum. Et 7. 8.
respondens centurio dixit illi : domine, non sum dignus ut sub tecto meo intres ;
sed dic tantum verbo, et sanabitur puer meus. Nam et ego homo sum sub potes- 9.
tate constitutus, habens sub me milites : et dico huic, vade, et vadit; et alio (d),
veni, et venet (e); et servo meo dico, fac hoc, et facit. Audiens autem Iesus mi- 10.
ratus est, et sequentibus se dixit : amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Is-
trahel. Dico autem vobis, quod multi ab oriente et occidente venient, et re- 11.
cumbent cum Abraham Isac et Iacob in regno caelorum : fili autem regni huius 12.
ibunt in tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium. Et dixit Iesus 13.
Fol.12.a centurioni : vade, sicut | credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer ex illa hora.

XX. Et cum venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum eius iacentem et 14.
febricitantem. Et tetigit manum eius, et remisit eam febris, et surrexit confes- 15.
tim, et ministrabat eis. Vespere autem facto, obtulerunt illi multos daemonia 16.
habentes : et eiciebat spiritos (f) immundos verbo ; et omnes male habentes curavit.
Ut adimpleretur quod dictum est per Eseiam profetam dicentem : quoniam ipse 17.
infirmitates nostras suscepit, et valitudines (g) nostras portavit. Videns autem 18.
Iesus turbas multas circa se, praecepit discipulis suis ut irent trans fretum.

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod. cum diphth. (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod.

19. XXI. Et accessit ad eum quidam scriba, et dixit ei: magister, sequar te quo-
20. cumque ieris. Ait illi Iesus: vulpes foveas habent, | et volucres caeli nidos ubi Fol.12.b
21. requiescant; filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Alius au-
tem discipulus ait illi: domine, permitte mihi primum ire et sepelire patrem
22. meum. Cui respondit Iesus: sequere me, et demitte (a) mortuos sepeliant mortuos
23. suos. Et ascendente eo in navicula (b), secuti sunt eum discipuli eius. Et ecce
24. tempestas magna facta est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus: Iesus ve-
25. ro dormiebat. Et accesserunt discipuli et suscitaverunt eum dicentes: domine,
26. libera nos, perimus. Et dixit illis Iesus: quid timidi estis modicae (c) fidei? Tunc
27. surgens Iesus imperavit vento et mari et facta est tranquillitas magna. Illi au-
tem homines admirati sunt dicentes: qualis est hic, quod venti et mare obaudi-
unt ei?

28. XXII. Et cum venisset Iesus trans fretum in regionem Geraseuorum, occur- Fol.13.a
rerunt ei duo homines daemonia habentes de monumentis exeuntes, periculosi ni-
29. mis, ita ut nemo possit (d) transire per viam illam. Et clamaverunt dicentes: quid
30. nobis et tibi, Iesu fili Dei? venisti ante tempus torquere nos. Erat autem non
31. longe ab illis grex porcorum multorum pascentium. Daemones vero rogabant
32. eum dicentes: si eicis nos, iube nos ire in gregem porcorum. Et ait illis Iesus,
ite. Ad (e) illi exeuntes abierunt in gregem porcorum: et ecce impetu abiit totus
33. grex per praeceps (f) in mari, et mortui sunt in aquis. Illi autem, qui eos pasce-
bant, fugerunt: et venientes in civitatem, nuntiaverunt omnia, et de his qui dae-
34. monia habebant. Et ecce tota civi|tas exiit obviam Iesu, et cum vidissent eum, Fol.13.b
Cap.IX.1 rogabant eum ut transiret a finibus eorum. Et ascendens in navem transfreta-
2. vit, et venit in civitatem suam. Et ecce obtulerunt ei paralyticum iacentem in
lecto. Et videns Iesus fidem illorum dixit paralytico: constans esto fili: remissa
3. sunt tibi peccata tua. Quidam autem de scribis dixerunt intra se: hic blasphe-
mat. Quis potest dimittere peccata nisi unus Deus?

4. XXIII. Videns autem Iesus cogitationes eorum dixit eis: ut quid cogitatis
5. mala in cordibus vestris? Quid est enim facilius dicere, remissa sunt tibi pec-
6. cata tua; aut dicere, surge et ambula? Ut sciatis autem quoniam filius hominis
habet potestatem in terra dimittendi peccata; tunc ait paralytico, surge et tolle
7. gra|battum (g) tuum, et vade in domum tuam. Et surgens abiit in domum Fol.14.a
8. suam. Videntes autem turbae timuerunt, et honorificaverunt Deum qui dedit
9. tantam potestatem hominibus. Et cum transiret inde Iesus, vidit hominem se-
dentem in teloneum, nomine Mattheum: et ait illi, sequere me. Et surgens se-
cutus est eum.

10. XXIIII. Et factum est recumbente eo in domo, et ecce multi publicani et
11. peccatores venerunt, et recumbebant cum Iesu et cum discipulis eius. Quod cum

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *modice*. (d) Ita cod. (e) Cod. *precepr*. (f) Ita cod. (g) Ita cod.

vidissent Farisei (a), dicebant discipulis eius: quare magister vester cum publi-
canis et peccatoribus manducat? Quod cum audisset Iesus, ait illis: non egent 12.
(b) sani medicum (c), sed male habentes. Euntes autem discite quid est mise- 13.
Fol. 14. b ricordiam volo et non sa|crificium: non enim veni vocare iustos, sed peccatores.

XXV. Tunc accesserunt ad eum discipuli Iohannis (d) dicentes: quare nos et 14.
Farisaei ieiunamus frequenter, et discipuli tui non ieiunant? Et ait illis Iesus: 15.
numquid possunt fili sponsi ieiunare, quamdiu cum eis est sponsus? Venient au-
tem dies cum auferetur ab ipsis sponsus, et tunc ieiunabunt in illis diebus. Ne- 16.
mo autem committit connissuram panni rudis in vestimento veteri: tollit enim
fortitudinem eius a vestimento, et peior fit scissura. Neque mittunt vinum no- 17.
vum in utres veteres; alioquin rumpentur utres, et vinum effundetur, et utres
peribunt: sed vinum novum in utres novos mittunt, et utraque servantur.

Fol. 15. a XXVI. Haec eo loquente ad eos, ecce qui|dam princeps nomine Iairus veniens 18.
adorabat eum dicens: domine, filia mea modo defuncta est; sed veni, inpone (e)
super illam manum tuam, et vivet. Exsurgens autem Iesus sequebatur eum cum 19.
discipulis suis. Et ecce mulier, quae profluvio sanguinis vexabatur XII. an- 20.
nis, accessit retro et tetigit fimbriam vestimenti eius. Dicebat enim intra se: 21.
si tetigero vestimentum eius, salva ero. Iesus autem conversus, et videns 22.
eam, dixit: constans esto filia, fides tua te salvam fecit: et salva facta est mu-
lier ex illa hora. Et cum venisset Iesus in domum principis, videns tubicinis (f) 23.
et turbam tumultuantem, et (g) dixit: recedite, non est enim mortua puella, sed 24.
Fol. 15. b dormit: et deridebant eum. Cum autem eiecta esset turba | foris, accedens te- 25.
nuit manum eius, et dixit: puella exsurge: et surrexit confestim puella. Et 26.
exivit fama haec in universam terram illam.

XXVII. Et transeunte inde Iesu, sequebantur illum duo caeci clamantes et 27.
dicentes: miserere nobis, fili David. Et mox venit in domum, accesserunt ad 28.
eum duo caeci rogantes. Quibus ait Iesus: creditis quod possum hoc facere vo-
bis? dicunt ei, utique domine. Tunc tetigit oculos eorum, et ait: secundum 29.
fidem vestram fiat vobis. Et confestim aperti sunt oculi ipsorum. Et commina- 30.
tus est eis Iesus dicens: videte, ne quis sciat. Ad (h) illi egressi diffamaverunt 31.
eum in totam terram illam. Exeuntibus autem illis, ecce obtulerunt ei homi- 32. 33.
Fol. 16. a nem mutum et surdum, daemonium habentem. | Et eiecto daemonio, locutus est 34.
mutus: et miratae sunt turbae dicentes: numquam sic paruit in Istrahel. Farisaei
autem dicebant: in Belzebul principem (i) daemoniorum hic eicit daemonia.

XXVIII. Et circumibat Iesus universas civitates et castella, docens in syna- 35.
gis eorum, et praedicans evangelium regni, et sanans omnem valitudinem et om-
nem infirmitatem, et multi secuti sunt eum. Videns autem turbas, misertus est 36.

(a) Ita cod. sine diphth. At infra aliter. Sic modo cum *f*, modo cum *ph*. (b) Cod. *aegent*. (c) Ita cod. (d) Cod. *Iohannes*. (e) Cod *impune*. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Ita cod. (i) Ita cod.

37. eis, quia erant vexati et iacentes sicut oves non habentes pastorem. Tunc ait
38. discipulis suis: messis quidem multa, operarii autem pauci: rogate ergo do-
Cap.x.1. minum messis, ut mittat operarios in messem suam. Et convocatis Iesus XII.
discipulis suis, dedit eis potestatem spirituum immundorum, ut eicerent eos, et
curarent om|nem languorem et omnem infirmitatem. Fol.16.b
2. XXVIIII. Duodecim autem apostolorum nomina sunt haec. Primus Simon
3. qui dicitur Petrus, et Andreas frater eius, Iacobus Zebedei, et Iohannes fra-
ter eius, Filippus, et Bartolomeus, Thomas, et Mattheus publicanus, Iacobus
4. Alfei, et Iudas Zelotes, et Simon cananeus, et Iudas Scarioth qui tradidit eum.
5. Hos XII. misit Iesus, praecipiens eis et dicens: in viam gentium ne abieritis,
6. et in civitates Samaritanorum ne introieritis: sed ite potius ad oves perditas do-
7. mus Istrahel: euntes autem praedicate dicentes, quoniam adpropinquavit reg-
8. num caelorum: infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, daemo-
9. nia eicite, gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum neque argen-
10. tum|neque pecuniam in zonis vestris: non peram in viam, neque duas tonicas(a), Fol.17.a
neque calciamenta, neque virgam in manibus vestris: dignus enim operarius
11. mercedem suam (b). In quacumque autem civitate introieritis, interrogate quis in
12. ea dignus est; et ibi manete, donec exeatis. Intrantes autem domum, salu-
13. tate eam dicentes, pax huic domui: et si fuerit domus illa digna, veniet pax
vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra ad vos revertetur.
14. Et quicumque non receperint vos, neque audierint sermones vestros, exeuntes
foris de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium
15. illis. Amen dico vobis, tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrae in die
16. iudicii, quam illi civitati. | Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum: Fol.17.b
17. estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae. Adtendite
autem vobis ab hominibus: tradent enim vos, in conciliis et in synagogis suis
18. flagellabunt vos, et ante reges et praesides stabitis propter me in testimonium
19. illis et gentibus. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid lo-
20. quamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis,
21. qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Tradet autem
frater fratrem in mortem, et pater filium; et insurgent fili in parentes, et mor-
22. te eos adficient: et eritis odio omnibus hominibus, propter nomen meum: qui
autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. |
23. XXX. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Si au- Fol.18.a
tem et in illam persequentur vos, fugite et in aliam. Amen dico vobis, non con-
24. summabitis civitates Istrahel, donec veniat filius hominis. Non est discipulus su-
25. per magistrum, neque servus super dominum suum: satis est enim discipulo
ut sit sicut magister eius; et servus (c) sicut dominus ipsius. Si patremfamilias Bel-

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod.

zebul vocaverunt , quanto magis domesticos eius? Ne ergo timueritis eos : nihil 26.
est enim opertum , quod non revelabitur ; et occultum, quod non scietur. Quod 27.
dico vobis in tenebris , dicite in lumine : et quod in aure auditis , praedicate super
tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt oc- 28.
Fol.18.b cidere : sed potius eum time|te qui potest animam et corpus perdere in gehennam.
Nonne duo passeres asse veniunt (a), et unus ex illis non cadet in terram sine volun- 29.
tate patris vestri qui est in caelis? Sed et capilli capitis vestri numerati sunt 30.
omnes. Nolite ergo timere : multo vos meliores estis passeribus. Omnis er- 31.
go qui confitetur me coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo 32.
qui est in caelis. Quicumque autem me negaverit coram hominibus, negabo et 33.
ego illum coram patre meo qui est in caelis. Nolite putare quia pacem veni 34.
mittere in terram : non veni pacem mittere sed gladium. Veni enim separare 35.
filium adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam , et nurum contra
Fol.19.a socrum suam; et inimici hominis | domestici eius. 36.
XXXI. Qui amat patrem aut matrem super me, non est me dignus : et qui 37.
diligit filium aut filiam plus quam me, non est me dignus : et qui non acce- 38.
perit crucem suam et secutus me fuerit, non est mihi (b) dignus. Qui invenit 39.
animam suam, perdet illam: et qui perdiderit animam suam propter me, in-
veniet eam in vitam aeternam. Qui recipit vos, me recipit : et qui me recipit, 40.
recipit eum qui me misit. Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mer- 41.
cedem prophetae accipiet : et qui recipit iustum in nomine iusti , mercedem iusti
accipiet. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquae frigi- 42.
dae , tantum in nomine discipuli , amen dico vobis quoniam non peribit merces
Fol.19.b (c) eius. | Et factum est cum consummasset Iesus praecepens (d) XII. discipu- Cap. XI.
lis suis , transiit inde ut doceret et praedicaret in civitatibus eorum. 1.
XXXII. Iohannes autem cum audisset in carcere opera Christi, mittens (e) 2.
discipulos suos ad eum dicens: tu es qui venturus es , an alium expectamus? 3.
Respondens autem Iesus ait illis : euntes renuntiate Iohanni quae audistis et vi- 4.
distis : caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, 5.
mortui resurgunt, et pauperes evangelizantur : et beatus erit qui in me non 6.
fuerit scandalizatus. Abeuntibus autem illis coepit Iesus dicere ad turbas de 7.
Iohanne baptista. Quid existis in desertum videre? harundinem a vento move-
Fol.20.a ri ? Sed quid existis videre ? hominem mollibus | vestimentis indutum ? Ecce 8.
qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? pro- 9.
phetam? dico autem vobis, etiam plusquam prophetam. Hic est enim , de quo 10.
scribtum est : ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam , qui praeparabit
viam tuam ante te. Amen dico vobis , non surrexit inter natos mulierum pro- 11.
pheta maior Iohanno baptista. Qui minor est autem in regno caelorum , maior
est illo. A diebus autem Iohannis baptistae usque nunc, regnum caelorum cogi- 12.

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Ita cod.

tur : et qui vim faciunt, diripiunt illud. Omnis ergo lex et prophetae usque ad 13.
Iohannem profetaverunt. Et si vultis scire, ipse est Helias qui venturus est. 14.
Fol.20.b Qui habet aures audiendi, audiat. Cui autem sim|lem aestimabo generatio- 15.
nem istam? similis est pueris sedentibus in foro, et clamantibus ad invicem di- 16.
centes : cantavimus vobis, et non saltastis : lamentavimus vobis, et non plan- 17.
xistis. Venit enim Iohannes neque manducans neque bibens, et dicunt daemo- 18.
nium habet. Venit filius hominis manducans et bibens, et dicunt ecce homo vo- 19.
rax et vini potator, amicus publicanorum et peccatorum. Et iustificata est sa-
pientia a filiis suis.

XXXIII. Tunc coepit Iesus inproperare civitatibus, in quibus factae sunt 20.
plurimae virtutes eius, quod paenitentiam non egerint. Vae tibi Chorozain et 21.
Bethsaida! quia si in Tyro et Sidone factae fuissent virtutes quae factae sunt in
Fol.21.a vobis, olim in cilicio et in cinere pae|nitentiam egissent. Verumtamen dico vo- 22.
bis, Tyro et Sidoni tolerabilius erit in die iudicii, quam vobis. Et tu Cafar- 23.
naum quae usque ad caelum exaltata es, usque ad infernum descendes : quia si in
Sodomis factae fuissent virtutes, quae factae sunt in te, forte mansissent usque
in hodiernum diem. Verumtamen dico vobis, quia terrae Sodomorum tolerabi- 24.
lius erit in die iudicii, quam vobis.

XXXIIII. In illo tempore respondit Iesus dicens : confiteor tibi, pater do- 25.
mine caeli et terrae, qui abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et reve-
lasti ea parvolis (a). Ita, pater, quoniam sic fuit beneplacitum ante te. Omnia 26.
mihi tradita sunt a patre meo, et nemo agnoscit filium nisi pater, neque patrem 27.
Fol.21.b agnoscit quis nisi filius, et cui | voluerit filius revelare. Venite ad me omnes 28.
qui laboratis et qui onerati estis, et ego vos reficiam. Tollite iugum meum su- 29.
per vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem
animis vestris : quia iugum meum suave est et, onus meum leve est. 30.

XXXV. In illo tempore transiebat (b) Iesus sabbatis per segetes : discipuli au- Cap. XII.
tem eius esurientes coeperunt vellere spicas et manducare. Pharisaei autem vi- 1.
dentes illos dixerunt ei : ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis facere sab- 2.
batis. Iesus autem respondens dixit illis : non legistis quid fecerit David cum e- 3.
surisset ipse et qui cum illo erant? quomodo intravit in domum Dei, et panes 4.
Fol.22.a propositionis manducavit, quos non licebat ei manducare, neque his | qui cum
illo erant, nisi solis sacerdotibus? Nec hoc legistis in lege, quia sabbatis sacer- 5.
dotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt? Dico autem vobis, 6.
quia sabbato maior est hic. Si enim sciretis quid est misericordiam volo quam 7.
sacrificium, numquam condemnassetis innocentes : dominus est enim sabbati fi- 8.
lius hominis. Et transiens inde Iesus venit in synagogam eorum. Et ecce e- 9.
rat homo ibi manum habens aridam, et interrogabant eum dicentes, si licet sab- 10.
batis curare, ut accusarent eum. Ipse autem dixit illis : quis ex vobis homo ha- 11.

(a) Ita cod. (b) Ita cod.

bens ovem unam, et si ceciderit sabbato in foveam, nonne adprachendens levavit(a)
eam? quanto magis melior est homo ab (b) ove! Itaque licet sabbatis benefacere. | 12.
Fol.22.b Tunc ait homini, extende manum tuam: et extendit manum suam, et restituta 13.
est ei sicut et alia. Et exeuntes inde Pharisaei consilium fecerunt adversus eum, 14.
ut eum perderent. Iesus autem sciens, secessit inde. Et secutae sunt eum tur- 15.
bae multae, et sanavit illos; et comminatus est omnibus quoscumque curavit, 16.
ne eum manifestarent. Ut impleretur quod dictum est per Esciam profetam di- 17.
centem: ecce puer meus, quem elegi; dilectus meus, in quo bene complacuit 18.
anima mea. Ponam spiritum meum super eum, et iudicium gentibus nuntiavit. (c)
Non contendit (d), neque clamabit, neque audiet quisquam vocem eius in plateis: 19.
Fol.23.a arundinem (e) quassatam non confringet, et linum fu|migantem (f) non extinguet: 20.
donec eiciat victoriam ad iudicium: et in nomine eius sperabunt gentes. Tunc 21.
oblatus est ei quidam homo daemonium habens caecus et surdus (g) et mutus, et cu- 22.
ravit eum, ita ut loqueretur, et audiret et videret. Et mirabantur omnes turbae 23.
dicentes: numquid hic est filius Dei? Pharisaei autem hoc audientes dixerunt: 24.
hic non eicit daemonia nisi in Belzebul principe daemoniorum. Iesus autem sciens 25.
cogitationes eorum, dixit eis: omne regnum divisum contra se, desolabitur: et
omnis civitas vel domus divisa adversum se, non stabit. Si ergo satanas sata- 26.
nan eicit, adversum se divisus est: quomodo ergo stabit regnum eius? Quod 27.
Fol.23.b si ego in Belzebul eicio daemonia, filii ve|stri in quo eiciunt? Ideo ipsi iudices
erunt vestri. Si autem in spiritu Dei ego eicio daemonia, utique adpropiavit 28.
in vos regnum Dei. Aut quis potest intrare in domum fortis, et vasa eius diri- 29.
pere, nisi prius alligaverit fortem, et tunc domum eius diripiet? Qui non est 30.
mecum, contra me est; et qui mecum non congregat, spargit. Ideo dico vobis 31.
quoniam omne peccatum et blasphemiae remittentur hominibus: qui autem in spi-
ritu sancto blasphemaverit, non remittetur illi. Et quicumque dixerit verbum 32.
contra filium hominis, remittetur illi: qui autem dixerit adversus spiritum sanc-
tum, non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro. Aut facite arbo- 33.
* Quat. IIII. rem bonam, et fructum eius bonum; aut facite arborem malam et fructum eius * |
Fol.24.a malum: nam ex fructu arbor cognoscitur. Progenies viperarum, quomodo po- 34.
testis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus 35.
homo, de bono thensauro bona profert: et malus homo, de malo thensauro mala
profert. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quodcumque locuti 36.
fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicii: ex verbis enim tuis ius- 37.
tificaveris (h) et ex verbis tuis condemnaveris.

XXXVII. Tunc responderunt ei quidam ex scribis et Phariseis dicentes: 38.
magister volumus a te aliquod signum videre. Iesus autem respondens ait illis: 39.

(a) Ita cod. *v* pro *b*. (b) Hebraismus ex praepositione מן, quae comparativum format. Scimus autem Matthaei evangelium hebraica lingua fuisse primitus conscriptum. (c) Ita cod. *v* pro *b*. (d) Ita cod. (e) Ita cod. sine adspir. At retro cum adspir. (f) Ita cod. (g) Deest in vulg. *et surdus* (h) Ita cod. *v* pro *b*.

generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei nisi signum
40. Ionae profetae. Sicut enim Ionas fuit in ventre coeti tribus | diebus et tribus Fol.24.b
noctibus; sic erit et filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noc-
41. tibus. Viri ninevitae resurgent in iudicio cum generatione ista, et condemna-
bunt eam; quia paenitentiam egerunt in praedicatione Ionae: et ecce plus hic,
42. quam Ionas. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, et condem-
nabit eam; quia venit a finibus terrae audire sapientiam Solomonis: et ecce plus
43. hic quam Solomon. Cum autem spiritus inmundus exierit ab homine, vadit per
44. loca arida quaerens requiem et non inveniet. Tunc dicit: revertar in domum
meam, unde exivi: et veniens, si invenerit eam vacantem et scopis mundatam
45. et ornatam, tunc vadit et adsumit secum septem alios spiritos (a) nequiores quam
se: et | intrantes habitant in eum (b): et fiunt novissima hominis illius peiora ma- Fol.25. a
gis quam priora: sic enim erit generationi huic pessimae (c).

46. XXXVIII. Haec eo loquente ad turbas, ecce mater eius et fratres stabant
47. foras quaerentes loqui cum eo. Dixit autem ei quidam: ecce mater tua et fra-
48. tres tui foris stant quaerentes loqui tecum. Ipse autem respondens dicenti sibi
49. ait: quae est mater mea, aut qui sunt fratres mei? Et extendens manum suam
50. ad discipulos suos, dixit: ecce mater mea et fratres mei: quicumque enim fece-
rit voluntatem patris mei qui in caelis est, ipse meus et frater et soror et ma-
ter est.

Cap.XIII. XXXVIIII. In illa autem die egressus est Iesus de domo, et sedit iuxta ma-
1. 2. re: et congregata est ad illum turba multa, ita | ut naviculam ascenderet et se- Fol.25.b
3. deret: et omnes turbae stabant in litore. Et locutus est ad eos multa in pa-
4. rabolis dicens. Ecce exiit seminator seminans semen suum: et dum seminat,
quaedam ceciderunt secus viam, et venerunt volucres caeli et comederunt ea:
5. quaedam autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebat terram multam, et con-
6. tinuo exorta sunt; et quia non habebant altitudinem terrae, sole orto aestua-
7. verunt; et quia radicem non habebant, aruerunt. Alia autem ceciderunt in
8. spinis; et creverunt spinae, et suffocaverunt ea. Alia vero ceciderunt in ter-
ram bonam, et dabant fructum aliud centesimum, aliud sexagesimum aliud tri-
9. cesimum. Qui habet aures audiendi, audiat. Et accedentes | discipuli eius di- Fol.26. a
10. 11. xerunt ei: quare in parabolis loqueris ad eos? Quibus respondens dixit illis:
quoniam vobis datum est nosse arcana regni caelorum, illis autem non est da-
12. tum. Quicumque enim habet, dabitur ei et abundabit: qui autem non ha-
13. bet, etiam quod habet auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor illis, ut au-
dientes non audiant, et videntes non videant, et non intellegant, ne quando con-
14. vertantur et sanem illos. Et tunc inplebitur in illis prophetia Esciae dicentis:
vade et dic populo huic: aure audietis, et non intellegetis: et videntes videbitis,
15. et non aspicietis: incrassatum est enim cor populi huius, et auribus suis gra-

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *pessime*.

viter audierunt, et oculos suos concluserunt, nequando videant oculis et auribus
Fol.26.b au|diant, et corde intellegant, et convertantur, et sanem illos. Vestri autem 16.
beati oculi qui vident, et aures vestrae quae audiunt. Amen dico vobis, quod 17.
multi prophetae(a) et iusti desideraverunt videre quae videtis, et non viderunt; et
audire quae vos audistis, et non audierunt. Vos ergo audite parabolam semi- 18.
nantis. Omnis qui audit verbum regni et non intellegit, venit malignus et rapit 19.
quod seminatum est in corde illius: hic est qui secus viam seminatus est. Qui 20.
autem supra petrosa loca seminatus est, hic est qui audit verbum, et confestim
cum gaudio excepit illum(b); et non habet radicem in se, sed est temporalis. 21.
Fol.27.a Facta autem tribulatione vel persecutione propter verbum, continuo scandali|za-
tur. Qui autem in spinis seminatus est, hic est qui verbum audit, et a sollicitudi- 22.
ne saeculi, et voluptas (c) divitiarum suffocat verbum; et sine fructu efficitur. Qui 23.
autem in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum et intellegit:
tunc fructum adferet, et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesi-
mum, aliud vero tricesimum.

XL. Aliam parabolam proposuit illis dicens. Simile est regnum caelorum ho- 24.
mini seminanti bonum semen in agro suo. Et dormientibus hominibus venit i- 25.
nimicus, et superseminavit zizania in triticum, et abiit. Sed cum crevisset her- 26.
ba et fructum fecisset, tunc apparuit zizania. Accesserunt autem servi ad pa- 27.
Fol.27.b trem familias et dixerunt ei: domine, nonne bonum | semen seminasti in agro tuo?
unde ergo habet zizania? Qui ait illis: inimicus homo hoc fecit. Dixerunt 28.
ergo ei: euntes colligimus ea. Ait illis: nolite, ne forte colligentes zizania, e- 29.
radicetis simul et triticum. Sed sinite utraque crescere usque ad messem, et in 30.
tempore messis dicam messoribus meis, colligite primum zizania, et alligate fasci-
culos ad comburendum; triticum autem congregate in horreum meum. Aliam pa- 31.
rabolam locutus est ad eos dicens: simile est regnum caelorum grano sinapis, quod
accipiens homo seminavit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus se- 32.
minibus; cum autem creverit, maior est omnibus holeribus; et fit arbor talis, ita
Fol.28.a ut veniant volucres caeli et inhabitent in ramis eius. | Aliam parabolam locutus 33.
est eis dicens: simile (d) est regnum caelorum fermento, quod accepto (e) mulier
abscondit in farinam mensuris tribus, donec fermentatum est totum. Haec omnia 34.
locutus est Iesus in parabolis ad turbam; et sine parabolis non loquebatur il-
lis: ut impleretur quod dictum est per prophetam dicentem: aperiam in para- 35.
bolis os meum; eructuabor absconsa ab initio saeculi. Tunc relictis turbis abiit 36.
in domum Iesus. Et accesserunt ad eum discipuli eius dicentes: enarra nobis pa-
rabolam tritici et zizaniorum et agri. Iesus respondens ait eis: qui seminat 37.
bonum semen, filius est hominis: ager autem, est hic mundus: bonum vero 38.
Fol.28.b semen, hii sunt fili regni: zizania autem, sunt fili maligni: inimicus au|tem qui 39.

(a) Ita cod. cum *ph*; at alibi saepe cum *f*. (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Cod. *similem*. At retro *simile*. (e) Ita cod.

seminavit ea, diabolus est: messis vero, consummatio est saeculi: messores autem,
40. angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni conburuntur, sic erit in
41. consummatione saeculi huius. Mittit (a) filius hominis angelos suos, et congrega-
42. bunt de regno eius omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent
43. eos in camino ignis: ibi erit fletus et stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt
sicut sol in regno patris sui. Qui habet aures audiendi, audiat.

44. XLI. Iterum simile est regnum caelorum thensauro abscondito in agro, quem
inveniens homo abscondit, et prae gaudio eius vadet, et vendet universa quae
45. habet, et emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini nego-|
46. tianti, quaerenti bonam margaritam: inveniens autem bonam margaritam, a- Fol.29.a
47. biit et vendidit quaecumque habuit, et emit eam. Iterum simile est regnum
48. caelorum retiae missae in mare, quae ex omni genere piscium colliget. Cum au-
tem esset plena, eduxerunt eam ad litus, et sedentes eligerunt (b) optimos pisces
49. in vasis suis, malos autem proiciunt foras. Sic erit in consummatione saeculi;
50. exient angeli et separabunt malos de medio iustorum; et mittent eos in ca-
51. minum ignis: ibi erit fletus et stridor dentium. Et ait illis Iesus: intellexistis
52. haec omnia? Dicunt ei, utique domine. Et ait illis: ideo omnis scriba doctus
in regno caelorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thensauro suo
53. nova | et vetera. Et factum est cum consummasset Iesus parabolas istas, tran- Fol.29.b
54. siit inde. Et cum venisset in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum: ita
55. ut mirarentur et dicerent: unde huic tanta sapientia et virtutes? Nonne hic est
fabri filius Ioseph? nonne mater illius dicitur Maria? et fratres eius Iacobus et
56. Ioseph et Simon et Iudas? et sorores eius omnes nobiscum sunt? Unde ergo
57. huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis: non est
58. propheta sine honore, nisi in patria sua et in domo sua. Et ideo non fecit ibi
Cap.XIIII virtutes multas propter incredulitatem illorum. In illo tempore audivit Herodes
1.
2. tetrarcha (c) famam Iesu: et dixit pueris suis: numquid hic est Iohannes baptista,
quem ego decollavi, | et ipse resurrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in Fol.30.a
eo?

3. XLII. Herodes enim adpraehensum Iohannem ligavit, et in carcerem misit
4. propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Dicebat enim illi Iohannes: non
5. licet tibi habere eam. Et volens occidere illum, timuit populum, quia sicut
6. prophetam habebant eum. Die autem natalis Herodes, saltavit filia Herodiadis
7. in medio triclinio, et placuit Herodiadi (d). Unde cum iuramento pollicitus est ei
8. dare quodcumque postulasset ab eo. Ad illa praemonita a matre sua dixit: da
9. mihi in disco caput Iohannis (e) baptistae. Et contristatus est Herodes rex prop-
10. ter iuramentum; et propter simul recumbentes iussit dari. Misitque et decol-
11. lavit Iohannem in carcere: et adlatum est in disco caput eius, et datum est Fol.30.b
12. puellae: puella autem attulit matri suae. Et accesserunt discipuli eius, et tu-

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *tetarcha*. (d) Ita cod. (e) Cod. *Iohannes*.

lerunt corpus eius, et sepelierunt illud; et venerunt, et nuntiaverunt Iesu.
Quo audito, Iesus secessit inde in navicula in locum desertum seorsum. Quo 13.
audito, turbae secutae sunt eum pedestrae (a) de civitatibus. Et exiens Iesus vidit 14.
turbam multam, et misertus est illis; et curavit infirmos eorum. Vespere au- 15.
tem facto, accesserunt ad eum discipuli eius dicentes: desertus locus est, et hora
iam praeteriit: dimitte turbas, et euntes in castella emant sibi escas. Iesus au- 16.
tem dixit eis: non habent necesse ire: date illis vos manducare. Responderunt 17.
Fol.31.a ei: non habemus hic nisi quinque panes, et duos pisces. | Et ait illis Iesus ad- 18.
ferte eos ad me. Et cum iussisset turbam discumbere super faenum, et accep- 19.
tis quinque panibus et duobus piscibus aspiciens in caelum, benedixit fregit et
dedit discipulis suis, discipuli autem turbis: et manducaverunt omnes, et sa- 20.
turati sunt, et reliquias colligerunt (b) XII. cofinos plenos fragmentorum: man- 21.
ducantium autem fuit numerus quinque milia virorum, exceptis pueris et mulie-
ribus.

XLIII. Et statim Iesus iussit discipulis suis ascendere in navicula, et prae- 22.
cedere trans fretum, donec ipse dimitteret turbas. Et dimissa turba, ascendit 23.
in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi. Navicula autem 24.
iam in medio mari iactabatur a fluctibus: erat enim illis contrarius ventus.
Fol.31.b Quar|ta autem vigilia noctis venit ad eos Iesus ambulans supra mare. Videntes 25.
autem illum supra mare ambulantem, turbati sunt dicentes, quia fantasma est: 26.
et prae timore exclamaverunt. Statimque Iesus locutus est eis dicens: constan- 27.
tes estote, nolite timere, ego sum. Respondens autem ei Petrus, dixit: domi- 28.
ne, si tu es, iube me venire ad te super aquam. Ad ipse dixit, veni. Et des- 29.
cendens Petrus de navicula ambulabat super aquam ut veniret ad Iesum. Vi- 30.
dens vero ventum validum timuit: et cum coepisset mergi, clamavit dicens:
domine, salvum me fac. Et continuo Iesus extendens manum, adpraehendit 31.
eum, et ait illi: modicae (c) fidei, quare dubitasti? Et cum ascendisset in navi- 32.
* Q. V. culam, cessavit ventus. Qui autem in navicula erant, vene * * * 33.

* * * Cap. XVIII.

in montibus, et vadet quaerere eam quae erravit. Et si contegerit (d) ut 12. 13.
Fol.32.a inveniat eam, amen dico vobis, quod gaudebit in eam magis quam in nonagin-
ta novem quae non erraverunt. Sic non est voluntas ante patrem vestrum qui 14.
in caelis est, ut pereat unus ex pusillis istis.

LIII. Quod si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et 15.
ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si autem te non audie- 16.
rit, adhibe tecum adhuc unum vel duos ut in ore duorum vel trium testium,
stet omne verbum. Quod si non audierit eos, referes ecclesiae. Si autem et ec- 17.
clesiam non audierit, sit tibi quasi ethnicus et publicanus. Amen dico vobis 18.
Fol.32.b quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et | in caelo: et quaecum-

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *modice*. (d) Ita cod.

19. que solveritis super terram , erunt soluta et in caelo. Iterum amen dico vobis ,
quia si duobus ex vobis convenerit super terram de omni re quaecumque(a) petierint,
20. fiet illis a patre meo qui est in caelis. Ubi enim sunt duo vel tres congregati
21. in nomine meo , ibi et ego sum in medio eorum. Tunc accedens ad eum Petrus
dixit ei : domine , si peccaverit in me frater meus , quotiens dimittam ei ? usque
22. septies ? Dicit illi Iesus , non dico tibi usque septies , sed septuagies septies.
23. LIIII. Ideo dico vobis : simile habitum est regnum caelorum homini regi , qui
24. voluit rationem discutere cum servis suis. Et cum coepisset discutere , oblatus
25. est ei unus , qui debebat decem milia talenta. · Cum autem non haberet unde
redderet , | iussit eum dominus eius venundari , et uxorem et filios eius et omnia Fol.33.a
26. quaecumque habebat , et reddi debitum. Procidens autem servus ille ad pedes
domini sui , orabat eum dicens: patientiam habe in me , domine , et omnia red-
27. dam tibi. Misertus est autem dominus servo illi ; dimisit eum , et debitum re-
28. misit ei. Egressus autem servus ille invenit unum ex conservis suis qui debe-
29. bat ei centum denarios , et tenens suffocabat eum dicens redde quod debes. Et
procidens conservus eius , rogabat eum dicens : patientiam habe in me , et red-
30. dam tibi. Ille autem noluit , sed abiit et misit in carcerem , donec redderet ei
31. debitum. Videntes autem conservi eius quae fiebant , contristati sunt valde , et
32. venerunt et narraverunt domino suo omnia | quae facta erant. Tunc vocavit il- Fol.33.b
lum dominus suus , et ait illi : serve nequa , omne debitum remisi tibi quoniam
33. rogasti me ; non ergo oportuit et te quoque misereri (b) conservo tuo , sicut et ego
34. tui misertus sum ? Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus , quod ad
35. usque redderet universum debitum. Sic et vobis faciet pater meus qui est in
caelis , si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris delecta (c) eo-
Cap. rum. Et factum est cum consummasset Iesus sermones istos , transiit de Gali-
XVIIII. 1. lea , et venit in finibus Iudaeae et trans Iordanen : et secutae sunt eum turbae
2. multae , et curabit (d) eos.
3. LV. Et accesserunt ad eum Farisaei temptantes eum , et dicentes ei , si licet
4. homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? Et respondens Iesus | di- Fol.34.a
xit : non legistis , quia qui fecit ab initio , masculum et feminam fecit eos , et di-
5. xit : propter hoc relinquit (e) homo patrem et matrem , et adhaerebit uxori suae ,
6. et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo , sed una caro. Quod er-
7. go Deus coniunxit in unum , homo non separet. Dicunt illi : quid ergo Moy-
8. ses mandavit dare librum repudii et dimittere? Ait illis : quoniam ad duritiam
cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere uxores vestras : ab initio autem non
9. fuit sic. Dico autem vobis : quicumque dimiserit uxorem suam , nisi ob causam
10. fornicationis , et aliam duxerit , moechatur. Dicunt ei discipuli eius : si ita
11. est causa viri cum uxore , non expedit nubere. Dixit autem illis : non omnes
12. capiunt verbum istud , sed quibus datum est. Sunt enim spadones , qui cas- Fol.34.b
trati sunt ab hominibus; et sunt spadones , qui se ipsos castraverunt propter

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod. *e* pro *i*. (d) Ita cod. *b* pro *v*. (e) Ita cod.

regnum caelorum. Qui potest capere, capiat. Tunc oblati sunt ei infantes, 13.
ut manus eis inponeret et oraret. Discipuli autem eius prohibebant eos. Quibus 14.
Iesus ait: sinite infantes, et nolite prohibere eos ad me venire; talium enim est
regnum caelorum: et inposita illis manu (a), abiit inde.
LVI. Et ecce unus accessit ad eum, et ait illi: magister bone, quid boni 15.
faciam ut habeam vitam aeternam? Iesus vero dixit ei: quid me interrogas 16.
de bono? nemo est bonus, nisi unus Deus. Sed si vis in vitam aeternam venire,
Fol.35.a serva man|data. Dicit illi, quae? Iesus autem dixit ei: non occidis (b), non moeca- 17.
veris (c), non furtum facies, non falsum testimonium dicis: honora patrem tuum 18.
et matrem, et diligis proximum tuum sicut te ipsum. Dicit illi adulescens: om- 19.
nia haec custodivi a iuventute mea; quid adhuc mihi restat? Ait illi Iesus: si 20.
vis perfectus esse, vade vende bona tua, et da pauperibus, et habebis thensau-
rum in caelo; et veni, sequere me. Hoc audito iuvenis, abiit tristis: erat enim 21.
habens multas possessiones. Iesus autem dixit discipulis suis: amen dico vobis, 22.
quia difficile dives intrabit in regnum caelorum. Et iterum dico vobis: facilius 23.
est camellum (d) per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cae-
Fol.35.b lorum. Audientes autem | discipuli mirabantur valde dicentes: quis ergo poterit 24.
salvus esse? Aspiciens autem Iesus dixit illis: aput homines quidem hoc inpos- 25.
sibile est; aput Deum autem omnia possibilia sunt. Tunc respondens Petrus 26.
dixit ei: ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te; quid ergo erit nobis?
Iesus autem dixit illis: amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in rege- 27.
neratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis et vos super
duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Istrahel. Et omnes (e) quicumque 28.
reliquerit domum vel fratres aut sorores aut patrem aut matrem aut uxorem aut
filios aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam aeternam
Fol.36.a possidebit. | Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. 29.
LVII. Simile est autem regnum caelorum homini patrifamilias, qui exiit pri- Cap. XX. 1.
mo mane conducere operarios in vineam suam. Conventione autem facta cum 2.
operariis ex denario diurno, misit eos operari in vineam suam. Et egressus circa 3.
horam tertiam invenit alios stantes in foro otiosos. Et dixit illis: ite et vos in 4.
vineam meam, et quod iustum fuerit, dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum 5.
exivit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter. Circa undecimam autem 6.
exiit, et invenit alios stantes otiosos, et dixit illis: quid hic statis otiosi tota
die? Dicunt ei, quia nemo nos conduxit. Ait illis: ite et vos, operamini in 7.
Fol.36.b vineam meam, et quod | fuerit iustum, accipietis. Cum sero autem factum 8.
esset, dicit dominus vineae procuratori suo: voca operarios, et redde illis merce-
dem suam, incipiens a novissimis usque ad primos. Cum venissent ergo qui cir- 9.
ca undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autem 10.
et primi arbitrati sunt quod plus essent accepturi; acceperunt autem et ipsi sin-

(a) Cod. *manum*. (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Ita cod.

11. gulos denarios. Et accipientes murmuraverunt adversus patremfamilias di-
12. centes: hi novissimi una hora fecerunt, et aequales illos nobis fecisti qui porta-
13. vimus pondus diei et aestum. Ad ille respondens uni eorum dixit: amice, non ti-
14. bi facio iniuriam: nonne ex denario convenisti mecum? tolle quod tuum est,
15. et vade. Volo autem et huic novissimo | dare sicut et tibi. Aut non licet mi- Fol.37. a
bi quod volo facere in meis? aut oculus tuus nequa (a) est, quia ego bonus sum?
16. Sic ergo erunt novissimi primi, et primi novissimi: multi enim sunt vocati,
pauci autem electi.
17. LVIII. Et ascendens Iesus Hierosolymis (b) adsumpsit XII. discipulos seorsim
18. in via, et ait illis: ecce ascendimus Hierosolyma, et filius hominis tradetur
19. principibus sacerdotum et scribis, et condemnabunt eum morte. Et tradent
eum gentibus ad deludendum eum et flagellandum et crucifigendum, et tertia
20. die resurget. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedei cum filiis suis adorans
21. et petens aliquid ab eo. Ipse autem dixit ei, quid vis? Ait illa: dic ut sedeant
hii (c) duo fili mei unus ad dexteram tuam et unus ad sini|stram tuam in regno tuo. Fol.37. b
22. Respondens autem Iesus dixit: nescitis quid petatis: potestis bibere calicem quem
ego bibiturus sum? aut baptisma quod (d) ego baptizor baptizari? dicunt ei, pos-
23. sumus. Et ait illis Iesus: calicem quidem meum bibetis, et baptisma quod ego
baptizor baptizari (e): sedere autem ad dextram meam vel ad sinistram, meum non
24. est dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo. Et audientes decem con-
25. tristati sunt de duobus fratribus. Iesus autem vocavit eos ad se, et ait: scitis
quia principes gentium dominantur eorum, et qui maiores sunt, potestatem ex-
26. ercent in eis. Non ita erit inter vos: sed quicumque voluerit inter vos maior esse,
27. erit vester minister: et quicumque voluerit | inter vos primus esse, erit vester Fol.38. a
28. servus. Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam
suam redemptionem pro multis (1). Vos autem quaeritis (f) de pusillo crescere,
et de maiore minores esse. Intrantes autem et rogati ad cenam, nolite discumbere
in locis eminentioribus, ne forte clarior te superveniat, et accedens qui ad cenam
vocavit te, dicat tibi: adhuc deorsum accede; et confundaris. Si autem in loco in-
feriori discubueris, et supervenerit humilior te, dicet tibi qui ad cenam vocavit,
adcede (g) adhuc susum (h): et erit tibi hoc utilius.
29. LVIIII. Et egredientibus illis ab Ierico, secuta est illum turba multa.
30. Et ecce duo caeci sedentes secus viam audierunt quod Iesus transit, et clamave-
31. runt dicentes: miserere nostri, Iesu | fili David. Turba autem increpabat eos Fol.38. b
ut tacerent. Ad (i) illi magis clamabant dicentes: domine, miserere nobis, fili Da-
32. vid. Et stetit Iesus, et vocavit eos ad se, et ait illis: quid vultis ut faciam
33. vobis? Dicunt ei, domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus est autem il-
34. lis Iesus, et tetigit oculos eorum: et confestim viderunt, et secuti sunt eum.

(a) Ita cod. ut retro. (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Ita cod. pro *quaeretis*. (g) Ita cod. (h) Archaismus pro *sursum*. (i) Ita cod.

(1) Exin omnia desunt apud vulgatum interpretem usque ad v. 29.

Et cum adpropiassent Hierosolymis , et venissent Bethfage in montem oliveti ; Cap.
LX. tunc Iesus misit duos ex discipulis suis dicens eis : ite in castellum XXI. 1.
quod contra vos est ; invenietis asinam alligatam et pullum eius cum ea : solvite 2.
et adducite mihi : et siquis vobis aliquid dixerit , dicite quia dominus operam 3.
eorum desiderat; et confestim demittit (a) eos. Hoc autem factum est ut adimple- 4.
Fol.39.a retur quod dictum | est per Zachariam prophetam dicentem : dicite filiae Sion : 5.
ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum novellum sub-
iugalem. Exeuntes autem discipuli eius fecerunt sicut praecepit illis Iesus. Et 6.
adduxerunt asinam et pullum eius, et inposuerunt super eum vestimenta sua: Ie- 7.
sus autem ascendit et sedit super eum (b). Maior autem pars turbae substernebant 8.
vestimenta sua in via ; alii autem caedebant (c) ramos de arboribus et substernebant
in via. Turbae autem , quae praecedebant et quae sequebantur , clamabant 9.
dicentes: osanna filio David ; benedictus qui venit in nomine Domini ; osanna in
excelsis Et cum intrasset Iesus Hierosolymis , commota est universa civitas di- 10.
Fol.39.b ceus : quis est hic? | Multi autem dicebant , hic est Iesus propheta a Nazareth 11.
Galileae. Et intravit Iesus in templum Dei , et eiciebat omnes vendentes et 12.
ementes in templo , et mensas nummulariorum effudit , et cathedras vendentium
columbas evertit. Et dixit ad illos : scribtum est , domus mea domus orationis vo- 13.
cabitur ; vos autem fecistis eam speluncam latronum. Et accesserunt ad illum 14.
caeci et clodi (d) in templum ; et sanavit illos. Videntes autem principes sacer- 15.
dotum et scribae mirabilia quae faciebat Iesus , et pueros clamantes in templo
et dicentes , osanna filio David , indignati sunt ; et dixerunt ei : audis quid isti 16.
dicunt ? Iesus autem dixit illis : utique non legistis " ex ore infantium et lacten-
* Q.VII. tium perfecisti laudem ? „ *
LXI. Et relictis illis , abiit foris extra civitatem in Bethaniam , ibique man- 17.
sit. Mane autem transiens in civitatem , esuriit. Et videns arborem ficus se- 18.
cus viam , venit ad eam , et nihil invenit in ea nisi folia tantum. Et ait ad illam: 19.
numquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et aruit continuo ficulnea. Et 20.
videntes discipuli mirati sunt , dicentes , quomodo continuo aruit ficulnea ? Re- 21.
spondens autem Iesus dixit eis : amen dico vobis ; si habueritis fidem et non hae-
sitaveritis , non solum de ficulnea facietis ; sed et si monti huic dixeritis , tolle (e)
et iacta te in mare , et fiet. Et omnia quaecumque petieritis in oratione cre- 22.
dentes , accipietis. Et cum venisset in templum , accesserunt ad eum principes 23.
Fol.40.b sacerdotum et seniores | populi dicentes : in qua potestate haec facis? et quis
tibi dedit hanc potestatem ? Respondens Iesus dixit illis : interrogabo vos et 24.
ego unum verbum; dicite mihi , et ego vobis dicam in qua potestate haec facio.
Baptismum (f) Iohannis unde erat ? de caelo an ex hominibus? illi autem cogitabant 25.
inter se dicentes : si dixerimus de caelo ; dicet nobis , quare ergo non credi- 26.
distis illi ? si autem dixerimus ex hominibus , timemus turbam : omnes enim Io-
hannem habebant sicut prophetam. Et respondentes ad Iesum dixerunt , nesci- 27.

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *ccdebant*. (d) Ita cod. ; ut apud Romanos *Clodius* pro *Claudius*. (e) Ita cod. (f) Ita cod.

28. mus. Ait illis Iesus: nec ego vobis dico in qua potestate haec facio. Quid
autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios: et accedens ad primum
29. dixit illi, fili vade hodie operari in vi|neam. Ille autem respondens ait: non eo. Fol.41.a
30. Postea paenitentia motus abiit in vineam. Et accedens ad alterum dixit simi-
31. liter. Ad (a) ille respondens ait: eo, domine; et non abiit. Quis ergo ex duo-
bus fecit patris voluntatem? Dicunt ei, novissimus. Dicit illis Iesus: amen dico
32. vobis quod publicani et meretrices praecedent vos in regnum Dei. Venit enim
ad vos Iohannes in viam iustitiae et non credidistis ei: publicani autem et me-
retrices crediderunt ei: vos autem videntes, nec paenitentiam egistis postea, quod
(b) non credidistis ei.

33. LXII. Aliam parabolam audite. Homo quidam erat paterfamilias, qui plantavit
vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in ea lacum, et aedificavit in eam (c)
34. turrem, et locavit eam colonis, et | peregre profectus est. Cum autem ad- Fol.41.b
propinquasset fructuum tempus, misit servos suos ad colonos ut acciperent de
35. fructibus suis. Et coloni, adpraehensis servis, unum caeciderunt (d), alium autem
36. lapidaverunt, alium vero occiderunt. Iterum misit alios servos plures prioribus;
37. et fecerunt illis similiter. Novissime autem misit illis filium suum unicum di-
38. cens, forte verebuntur filium meum. Coloni autem videntes filium, dixerunt in-
tra se: hic est heres; venite occidamus eum, et habebimus hereditatem eius.
39. Et adpraehensum eum occiderunt, et eicierunt (e) extra vineam. Cum ergo venerit
40. dominus vineae, quid faciet colonis illis? Et dixerunt illi: malos male perdet,
41. et vineam suam locavit (f) aliis co|lonis, qui reddant ei fructos (g) temporibus suis. Fol.42.a
42. Dicit illis Iesus: numquam legistis in scribturis " lapidem quem reprobaverunt
„ aedificantes, hic factus est in caput anguli? a domino factus est iste, et est
43. „ mirabilis in oculis nostris „? Ideo dico vobis, quia tolletur a vobis regnum
44. Dei, et dabitur genti facienti fructum eius. Et qui ceciderit super lapidem
hunc, confringetur: super quem ceciderit (h) autem, sicut pulverem comminuet
45. eum. Et cum audissent principes sacerdotum et Farisei parabulas (i) eius, cog-
46. noverunt quod de ipsis diceret. Et quaerentes eum tenere, timuerunt turbas,
Cap. quoniam sicut prophetam eum habebant. Et respondens Iesus dixit illis iterum
XXII. 1. 2. in parabulis. Simile est | regnum caelorum homini regi, qui fecit nuptias fi- Fol.42.b
3. lio suo: et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et noluerunt ve-
4. nire. Iterum misit alios servos dicens: dicite invitatis, ecce prandium meum
paravi; tauri mei, et saginata mea occisa sunt, et omnia parata sunt: venite
5. ad nuptias. Illi autem neglexerunt, et abierunt alii in villas suas, alii vero ad
6. negotiationem suam: ceteri autem adpraehensos servos illius contumeliis adfec-
7. tos occiderunt. Rex autem cum audisset, iratus est, et misit exercitum suum,
8. et disperdidit homicidas illos, et civitatem eorum succendit. Tunc dixit servis
suis: nuptiae quidem paratae sunt, sed qui vocati sunt, non fuerunt digni:

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Cod. *ceciderunt*. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod. ut retro. (h) Cod. *caeciderit*. (i) Ita cod.

Fol.43.a ite ergo ad exitus viarum , et quoscumque | inveneritis , vocate ad nuptias. Et 9.
egressi servi eius in vias , congregaverunt omnes quoscumque invenerunt bonos 10.
et malos , et inpletae sunt nuptiae discumbentium. Intravit autem rex ut vi- 11.
deret discumbeutes. Et vidit ibi hominem non vestitum vestem nuptialem; 12.
et ait illi : amice , quomodo huc introisti non habens vestem nuptialem ? Ad il-
le ommutuit. Tunc dixit rex ministris : tollite eum manibus et pedibus , et 13.
mittite eum in tenebras exteriores ; ibi erit fletus et stridor dentium : multi 14.
autem sunt vocati , pauci vero electi.

LXIII. Tunc abierunt Farisei, et consilium fecerunt ut caperent eum in 15.
verbo. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis dicentes : magister , sci- 16.
Fol.43.b mus quia verax es , | et viam Dei in veritate doces , et non est tibi cura de ali-
quo; non enim respicis in personas hominum. Dic ergo nobis quid tibi vi- 17.
detur; licet censum dare Caesari , aut non ? Cognita autem Iesus nequitia eo- 18.
rum, dixit : quid me temptatis , hypocritae? ostendite mihi nomisma (a) census. 19.
Ad illi optulerunt ei denarium. Ait illis Iesus : cuius est imago haec et super- 20.
scribtio ? Dicunt ei , Caesaris. Tunc dixit illis Iesus : reddite ergo quae sunt 21.
Caesaris Caesari , et quae sunt Dei Deo. His autem auditis , mirati sunt ; et 22.
relicto eo , recesserunt.

LXIIII. In illa die accesserunt ad eum Sadducei , qui dicunt non esse re- 23.
surrectionem. Et interrogaverunt eum dicentes : magister , Moyses dixit , si quis 24.
Fol.44.a mortuus fuerit non habens filios , ut ducat frater eius uxorem illius , | et susci-
tet semen fratris sui. Erant ergo aput nos septem fratres : et primus uxorem 25.
duxit , et mortuus est , et non habens semen , et reliquid (b) uxorem suam fratri suo.
Similiter et secundus et tertius usque ad septimum. Novissime autem omnium et 26.
mulier defuncta est. In resurrectione ergo cuius erit de septem uxor? omnes enim 27.
eam habuerunt. Respondens Iesus dixit illis : erratis nescientes scribturas, 28. 29.
neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubunt neque nubuntur (c), 30.
sed sunt sicut angeli in caelo. De resurrectione autem mortuorum non legis- 31.
tis quod dictum est vobis a Deo dicente : ego sum Deus Abraham et Deus 32.
Fol.44.b Isac et Deus Iacob ? Non est Deus mortuorum sed vivorum. Et cum | audis- 33.
sent turbae , mirabantur in doctrina eius. Farisei autem audientes quod si- 34.
lentium inposuit Sadduceis , congregati sunt adversus eum. Et interrogavit 35.
unus ex his legis doctor temptans eum et dicens : magister quod mandatum maxi- 36.
mum est in lege? Ait illis Iesus diliges dominum Deum tuum in toto corde tuo 37.
et in tota anima tua et in tota mente tua : hoc est magnum et primum man- 38.
datum. Secundum vero simile huic , diliges proximum tuum sicut te ipsum. 39.
In his duobus mandatis tota lex pendet et prophetae. Congregatis autem Fa- 40.
riseis , interrogavit eos Iesus dicens : quid vobis videtur de Christo? cuius fi- 41.
lius est? Dicunt ei David. Ait illis : quomodo ergo David in spiritu vocat eum 42.
Fol.45.a dominum | dicens : dixit dominus domino meo , sede ad dextris meis ; donec po- 43.

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod.

44. nam inimicos tuos sub pedibus tuis ? Si ergo David in spiritu vocat eum do-
45. minum , quomodo ergo filius eius est ? Et nemo poterat respondere illi ver-
bum , neque ausus est quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

Cap. LXV. Tunc Iesus locutus est ad turbas et ad discipulos suos dicens: su-
XXIII. 1. per cathedram Moysis sederunt scribae et Farisei: omnia ergo quaecumque di-
2. xerint vobis , servate et facite ; secundum facta vero eorum nolite facere : dicunt
3. 4. enim , et ipsi non faciunt : allegant (a) enim onera gravia et inponent (b) super
5. umeros (c) hominum , digito autem suo nolunt ea movere. Omnia vero opera sua
faciunt ut videantur ab hominibus : dilatant enim fylacteria sua , et magnificant Fol. 45. b
6. fimbrias vestimentorum suorum : amant autem primos discubitos (d) in conviviis ,
7. et primas cathedras in synagogis , et salutationes in foro , et vocari ab homi-
8. nibus rabbi. Vos vero ne vocemini rabbi : unus est magister vester : nam vos
9. omnes fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram : unus est e-
10. nim pater vester, qui in caelis est. Nec vocemini magistri , quoniam magister
11. vester unus est Christus. Qui vult maior in vobis esse , erit vester minister.
12. Quicumque autem exaltaverit se , humiliabitur : et qui se humiliaverit , exalta-
bitur.

13. LXVI. Vae vobis , scribae et Farisei hypocritae , quoniam cluditis (e) regnum
caelorum ante homines ! vos enim | non introitis , nec introeuntes sinitis introire. Fol. 46. a
14. Vae vobis, scribae et Farisei hypocritae , qui devoratis domos viduarum occa-
15. sione prolixae orationis ! Pro hoc accipietis maius iudicium. Vae vobis scribae et
Farisei hypocritae , qui circuitis mare et aridam , ut faciatis unum proselytum (f)!
16. et cum factus fuerit , facitis eum filium gehennae , duplo quam vos. Vae vobis ,
duces caeci ! qui dicitis , quicumque iuraverit in templum , nihil est ; qui au-
17. tem iuraverit in auro (g) templi , debitor est. Stulti et caeci , quid enim maius
18. est aurum , aut templum quod sanctificat aurum? Et quicumque iuraverit in
altario (h), nihil est : sed quicumque iuraverit in dono quod est super illud , debi-
19. tor est. Caeci ! quid | enim maius est donum , aut altare quod sanctificat donum? Fol. 46. b
20. Qui ergo iuraverit per altare , iurat et per omnia quae super illud sunt :
21. et qui iuraverit per templum , iurat in illo , et in eo qui habitat in ipso : et qui
22. iuraverit per caelum , iurat per thronum Dei et per eum qui sedet super ipsum.
23. Vae vobis , scribae et Pharisei hypocritae , qui decimatis mentam et anetum et
cyminum , et reliquistis quae graviora sunt legis , iudicium et misericordiam et
24. fidem ! Haec autem oportuerat facere , et illa non omittere. Duces caeci liquan-
25. tes culicem , camellum autem gluttientes (i)! Vae vobis , scribae et Pharisei hypo-
critae , quia mundatis quod deforis est calicis et parabsidis , intus autem plena
26. sunt rapina et intemperantia ! Phari|saee caece , munda prius quod intus est
27. calicis et parabsidis (k), ut fiat id quod deforis est , mundum. Vae vobis , scri- Fol. 47. b
bae et Pharisei hypocritae , quoniam similes estis monumentis dealbatis , quae a

(a) Ita cod (b) Ita cod. (c) Ita cod. sine adspir. , ut apud Frontonem. (d) Ita cod. (e) Ita cod.
(f) Cod. *proelytum.* (g) Ita cod. (h) Ita cod. , quamquam paulo post scribitur *altare.* (i) Ita cod. cum
duplici t , ut apud Frontonem. (k) Ita cod.

foris apparent hominibus speciosa; intus vero plena sunt ossibus mortuorum et om-
ni spurcitia. Sic et vos a foris quidem videmini hominibus iusti, intus autem 28.
pleni estis fincta (a) simulatione et iniquitate. Vae vobis, scribae et Pharisei hy- 29.
pocritae, quia aedificatis sepulchra prophetarum, et ornatis monumenta iusto-
rum, et dicitis quia si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus so- 30.
cii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonium perhibetis vobis, quia 31.
Fol.47.b fili estis eorum | qui occiderunt prophetas. Et vos inplete mensuram patrum 32.
vestrorum. Serpentes generatio viperarum, quomodo fugietis a iudicio geben- 33.
nae? Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes et scribas, et ex illis 34.
occidetis et crucifigitis (b) et flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini eos
de civitatem (c): ut veniat super vos omnes sanguis iustus, qui effusus est super 35.
terram, a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariae fili Barachiae, quem
occidistis inter templum et altarem (d). Amen dico vobis, haec omnia venient super 36.
istam generationem.

LXVII. Hierusalem Hierusalem, quae occidis prophetas et lapidas missos 37.
* Q.VIII. ad te, quotiens volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat * | pullos suos
Fol.48.a sub alas suas, et noluisti! Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Di- 38.
co autem vobis, quia non me videbitis a modo, donec dicatis benedictus qui ve- 39.
nit in nomine Domini.

LXVIII. Et egressus Iesus de templo ibat: et accesserunt discipuli eius, Cap. XXIIII. 1.
ut ostenderent ei structuram templi. Ipse autem respondens dixit illis: videtis 2.
haec omnia? amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non
destruatur. Sedente autem illo in montem (e) oliveti, accesserunt ad eum discipu- 3.
li eius secreto dicentes: domine, dic nobis quando haec erunt, et quod signum
adventus tui et consummationis saeculi? Quibus respondens Iesus dixit: vi- 4.
dete ne quis vos seducat ullo modo; multi enim venient in nomine meo dicen- 5.
Fol.48.b tes, ego sum Christus; et multos se|ducent. Audietis enim pugnas et opinio- 6.
nes procliorum: sed videte ne turbemini: oportet enim haec fieri; sed nondum
est finis. Surget enim gens contra gentem, et regnum super regnum: et erunt 7.
fames et pestes et terrae motus (f) per loca singula. Omnia autem haec initia 8.
sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulatione, et occident vos, et eri- 9.
tis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et scandalizabuntur multi, 10.
et invicem se tradent, et odient (g) invicem. Et multi pseudoprophetae insurgent, 11.
et multos seducent; et quia abundabit iniquitas, refrigescit (h) caritas mul- 12.
torum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Et prae- 13.
Fol.49.a dicabitur hoc evangelium regni per totum orbem in testi|monium omnibus gen- 14.
tibus: et tunc veniet fines (i). Cum ergo videritis abominationem desolationis, 15.
quod dictum est per Danielum (k) prophetam, stans (l) in loco sancto, qui legit in-
tellegat; tunc qui in Iudaea sunt, fugiant in montibus (m): et qui in tecto, non 16. 17.
descendat tollere aliquid de domo sua: et qui in agro, non revertatur tolle- 18.

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Cod. *terremotus*. (g) Ita cod. (h) Ita cod. (i) Ita cod. (k) Ita cod. (l) Cod. *sans*. (m) Ita cod.

19. re(a) tonicam suam. Vae praegnantibus (b) et nutrientibus in illis diebus! Orate
20. autem ut non fiat fuga vestra hieme vel sabbato: erit autem tunc tribulatio mag-
21. na, qualis non fuit ab initio saeculi usque modo, neque fiet. Et nisi breviati
22. fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro: sed propter electos meos brevia-
23. buntur dies illi. Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus, aut ecce | il- Fol.49.b
24. lic; nolite credere. Multi enim exsurgent pseudoprophetae, et dabunt signa
magna et prodigia, ita ut in errorem inducant, si fieri possit, etiam electos
25. meos. Ecce praedixi vobis. Si autem dixerint vobis, ecce in deserto est, no-
26. nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim in fulgor exit
27. ab oriente et paret usque ad occidentem, ita erit adventus fili hominis. Ubi-
28. cumque fuerit corpus, illic congregabuntur aquilae. Statim autem post tribula-
29. tionem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et
30. stillae(c)cadent de caelo, et virtutes caelorum commovebuntur. Et tunc parebit
signum fili hominis in caelo. Et tunc lamentabunt se omnes tribus terrae, et vi-
debunt filium ho|minis venientem in nubibus caeli cum virtute multa et maiesta- Fol.50.a
31. te. Et mittit (d) angelos suos cum tuba et voce magna: et congregabunt electos
eius a quattuor ventis a summis caelorum usque ad extremis (e) illorum. Cum coe-
perint autem haec fieri, respicite et adlevate capita vestra, quoniam adpropinqua-
32. bit redemptio vestra. A fici autem arbore discite parabulam. Cum iam ra-
33. mus illius fuerit tener et folia nata fuerint, cognoscitis prope esse aestatem: sic
34. et vos cum videritis haec omnia fieri, scitote quoniam prope est in ianuis. Amen
35. dico vobis, quia non praeteribit haec generatio, donec haec omnia fiant. Cae-
36. lum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt. De die autem illo
37. et hora nemo scit, neque ange|li in caelis, neque filius, nisi pater solus. Sicut Fol.50.b
38. autem in diebus Noe, ita erit adventus fili hominis. Sicut enim erat in diebus il-
lis ante dilluvium (f), manducabant et bibebant et nubebant et nuptui tradebant,
39. usque in eum diem quo introivit Noe in arcam, et non senserunt donec venit
40. dilluvium et tulit omnes; ita erit adventus fili hominis. Tunc erunt duo in agro;
41. unus adsumetur, et alter relinquetur. Duo molentes ad mola (g); una adsumetur,
42. et una relinquetur. Duo in lecto; unus adsumetur, et alius relinquetur. Vi-
43. gilate ergo, quia nescitis qua hora dominus vester venturus est. Illud autem
scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venit, vigilaret utique et
44. non sineret perfodiri (h) domum suam. Ideo et vos estote parati, quia | nescitis qua Fol.51.a
45. hora filius hominis venturus est. Quisnam est fidelis servus et prudens, quem
46. constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum et (i) in tempore? Beatus
47. ille servus, quem veniens dominus eius inveniet sic facientem. Amen dico vobis,
48. quoniam super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus ille ser-
49. vus in corde suo, moratur dominus meus venire; et incipiet percutere conservos
50. suos; manducet autem et bibat cum ebriosis; veniet autem dominus servi illius

(a) Ita cod. (b) Cod. *pregn*. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Ita cod. (i) Ita cod.

in die qua non sperat, et hora qua (a)ignorat, et dividet eum, partemque eius 51.
ponit (b) cum hypocritis: illic erit fletus et stridor dentium.
LXVIIII. Tunc semilabitur (c) regnum caelorum decem virginibus, quae ac- Cap.
Fol.51.b ceperunt lampades suas, et exierunt obviam sponso et spon|sae. Quinque autem XXV. 1.
ex eis erant fatuae, et quinque prudentes. Sed fatuae acceptis lampadibus suis, 2. 3.
non sumpserunt oleum secum: prudentes vero acceperunt oleum in vasis cum 4.
lampadibus suis. Mora (d) autem sponso faciente, dormitabant omnes et dormie- 5.
runt. Media autem nocte clamor factus est, ecce sponsus venet (e), exite obviam 6.
ei. Tunc surrexerunt omnes illae virgines, et acceperunt lampades suas. Fa- 7.
tuae autem sapientibus dixerunt, date nobis de oleo vestro, quia lampades nos- 8.
trae extinguntur. Et responderunt prudentes (f) dicentes, ne forte non sufficiat 9.
nobis et vobis; ite potius ad eos qui vendunt, et emite vobis. Et dum eunt e- 10.
Fol.52.a mere, venit sponsus; et quae paratae erant intrave|runt cum eo in nuptias; et clau-
sa est ianua. Postea veniunt reliquae virgines dicentes, domine domine, aperi 11.
nobis. Ad (g) ille respondens dixit, amen dico vobis, quia nescio vos. Vigilate 12.
itaque quia nescitis diem neque horam. Sicut enim homo peregre afuturus vo- 13.
cavit servos suos, et tradidit illis substantiam suam; et uni quidem dedit quin- 14. 15.
que talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam vir-
tutem, et profectus est. Continuo autem abiit ille qui quinquem (h) talenta accepe- 16.
rat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque. Similiter autem et 17.
qui duo accepit, lucratus est et ipse alia duo. Qui autem unum accepit ta- 18.
lentum, abiit effodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. Post multum 19.
Fol.52.b vero temporis ve|nit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis. Et 20.
accessit qui quinque talenta acceperat, et obtulit alia quinque dicens: domine,
quinque talenta mihi tradidisti, ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi 21.
dominus suus: euge bone serve et fidelis, quia super pauca fidelis fuisti, super
multa constituam te, intra in gaudium domini tui. Accessit autem et qui duo 22.
talenta acceperat, et ait: domine, duo talenta mihi tradidisti, ecce alia duo lu-
cratus sum. Et ait illi dominus suus: euge bene serve et fidelis, quia super 23.
pauca fidelis fuisti, super multa constituam te, intra in gaudium domini tui. Ac- 24.
cedens autem et qui unum talentum acceperat ait: domine, sciebam te quia ho-
mo durus es, et metis ubi non seminasti, et colligis ubi non sparsisti: timens 25.
Fol.53.a er|go abii et abscondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est. Res- 26.
pondens autem dominus eius dixit ei: serve nequa (i) et piger, sciebas quia meto
ubi non seminavi, et colligo ubi non sparsi: oportuit ergo te dare pecuniam 27.
meam nummulariis; et ego veniens cum usuris recepissem quod meum est. Tol- 28.
lite itaque ab eo talentum, et dato ei qui habet decem talenta. Omni enim ha- 29.
benti, dabitur et abundabit: ei qui autem (k) non habet, etiam quod habet aufe-
retur ab eo. Et nequam (l) servum proicite foris in tenebras exteriores: illic erit 30.
fletus et stridor dentium.

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Cod. *prod.* (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod.
(h) Ita cod. (i) Ita cod. (k) Ita cod. pro *autem qui.* (l) Ita cod., quamquam alibi constanter *nequa.*

31. LXX. Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua, et omnes angeli
32. cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae: et congregabun|tur ante Fol.53.b
eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hedis,
33. et statuit oves ad (a) dextris suis, hedos autem a sinistris. Tunc dicit rex his qui
34. ad (b) dextris eius sunt: venite benedicti patris (c) mei, possidete paratum vobis
35. regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis (d) mihi manducare; siti-
36. vi, et dedistis mihi bibere; hospis (e) eram, et suscepistis me; nudus, et coope-
37. ruistis me; infirmus, et visitastis me; in carcerem (f) fui, et venistis ad me. Tunc
respondebunt ei iusti dicentes: domine, quando te vidimus esurientem, et pa-
38. vimus? aut sitientem, et potavimus? Quando autem te vidimus hospitem, et sus-
39. cepimus? aut nudum, et operuimus? vel quando te vidimus infirmum, et in
40. carcerem, et ve|nimus ad te? Et respondens rex dicit illis: amen dico vobis, Fol.54.a
41. quando fecistis uni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet et his
qui a sinistris eius sunt: discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, quem
42. paravit pater meus diabolo et angelis eius. Esurivi enim, et non dedistis mihi
43. manducare; sitivi, et non dedistis mihi bibere; hospis (g) eram, et non suscepis-
tis me; nudus eram, et non cooperuistis me; infirmus et in carcerem, et non
44. visitastis me. Tunc respondebunt ei et ipsi dicentes: domine, quando te vi-
dimus esurientem aut sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum vel in car-
45. cerem, et non ministravimus tibi? Tunc respondebit eis dicens: amen dico
46. vobis, quamdiu non fecistis | uni de minimis his, nec mihi fecistis. Et tunc Fol.54.b
Cap. ibunt isti in ignem aeternum; iusti autem in vitam aeternam. Et factum est cum
XXVI. consummasset Iesus omnia verba haec, dixit ad discipulos suos: scitis quoniam
1. 2. 3. post biduum pascha fiet, et filius hominis tradetur ut crucifigatur. Tunc con-
gregati sunt principes sacerdotum et scribae et seniores populi in atrium prin-
4. cipis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, et consilium fecerunt ut Iesum dolo
5. tenerent et occiderent: dicebant autem, non in die festo, ne tumultus in po-
pulo fieret.

6. LXXI. Cum autem esset Iesus in Betania in domo Simonis leprosi, acces-
7. sit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput eius,
8. recumbente | ipso. Quod cum vidissent discipuli, indignati sunt dicentes, ut Fol.55.a
9. quid perditio haec? potuit enim hoc veniri (h) pretio, et dari pauperibus. Quod
10. ut cognovit Iesus, ait illis: quid molesti estis mulieri? opus enim bonum opera-
11. ta est in me: semper enim pauperes habetis vobiscum, me autem non semper
12. habetis vobiscum. Haec enim mittens unguentum hoc in corpus meum, ad se-
13. peliendum me fecit. Amen dico vobis, ubicumque praedicatum fuerit hoc evan-
14. gelium in toto orbe, narrabitur et quod fecit, in memoriam ipsius. Tunc abiit
15. unus de duodecim, qui dicitur Iudas Scarioth (i), ad principes sacerdotum, et ait
illis: quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? Ad illi constituerunt ei trigin-

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *patres*. (d) Cod. *dedisti*. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Ita etiam in fragmentis iuris vaticanis a me editis p. 2, et in inscriptione vetere apud basilicam s. Mariae transtiberinam legitur *veto veniri*. (i) Cod. heic *Carioth*; sed retro *Scarioth*.

mm *

Fol.55.b ta statel|res argenteos. Et exinde quaerebat oportunitatem (a) ut eum traderet eis. 16.
Prima autem die azimorum accesserunt (b) discipuli ad Iesum dicentes, ubi vis pa- 17.
remus tibi pascha manducare? Ad ille dixit, ite in civitatem ad dinau (c), et dici- 18.
te ei: magister dicit, tempus meum prope est, aput te facio pascha cum discipu-
lis meis. Et fecerunt discipuli sicut praecepit illis Iesus, et paraverunt pascha. 19.
LXXII. Vespere autem facto, discubuit cum duodecim discipulis suis. Et 20.
manducantibus illis, dixit: amen dico vobis, quia unus vestrum tradet me. Et 21.
contristati nimis coeperunt singuli dicere, numquid ego sum, domiue? Quibus 22. 23.
respondens dixit: qui intinget mecum manum in parabsidem (d), hic me tradet. Fi- 24.
Fol.56.a lius | quidem hominis vadit, sicut scribtum est de illo: vae autem homini illi, per
quem filius hominis tradetur! bonum erat homini illi, si non fuisset natus. Re- 25.
spondens autem Iudas, qui traditurus eum erat, dixit: numquid ego sum, rabbi?
ait illi Iesus, tu dixisti. Ipsis autem cenantibus, Iesus accepit panem, et bene- 26.
dixit, et fregit, dedit discipulis suis dicens: accipite manducate; hoc enim est
corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: accipite 27.
et bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro mul- 28.
tis effundetur in remissionem peccatorum. Dico autem vobis, amodo non bibam 29.
de hac creatura vitis usque in illum diem, cum illud bibam vobiscum novum in
Fol.56.b regno patris | mei. Et hymno dicto, exierunt in montem oliveti. 30.
LXXIII. Tunc dicet (e) illi Iesus: omnes vos scandalum patiemini in me in is- 31.
ta nocte: scribtum est enim " percutiam pastorem et dispargentur oves gregis ,,
Sed postquam resurrexero, praecedam vos in Galileam. Respondens autem Petrus 32.
dixit illi: etsi omnes scandalizabuntur in te, ego autem numquam scandalizabor. 33.
Dicet (f) illi Iesus: amen dico tibi, quod hac nocte, ante quam gallus cantet, ter 34.
me negabis. Dicit illi Petrus: etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. 35.
Similiter et omnes discipuli dixerunt. Tunc venit cum illis Iesus in agro, qui 36.
dicitur Gessamani, et dixit discipulis suis: sedete hic, donec eam illuc orare. Et 37.
Fol.57.a adsumpto Petro et duobus filiis Zebedei, coe|pit contristari et mestus (g) esse. Tunc 38.
dicit illis Iesus: tristis est anima mea usque ad mortem; sustinete hic et vigilate,
mecum. Et progressus pusillum procidit in faciem orans et dicens: pater meus, 39.
si fieri potest, transeat a me calix iste: sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu
vis. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes: et dicit Petro, sic 40.
non potuistis una hora vigilare mecum? vigilate et orate ne intretis in temptatio- 41.
nem. Spiritus quidem promptus, caro autem infirma. Iterum secundo abiit et o- 42.
ravit dicens: pater, non potest hoc poculum transire donec illum (h) bibam?
fiat voluntas tua. Et venit iterum, et invenit eos dormientes: erant enim oculi il- 43.
Fol.57.b lorum gravati. Et relictis illis, iterum abiit, et ora|vit tertio, eumdem sermo- 44.
nem dicens. Tunc venit ad discipulos suos, et ait illis: dormite iam et requiesci- 45.
te; ecce adpropiavit hora, et filius hominis traditur in manus peccatorum: sur- 46.
gite, eamus; ecce adpropiavit qui me tradet. Adhuc ipso loquente, ecce Iudas 47.

(a) Ita cum unica p etiam in aliis mss. a me observatis. (b) Ita cod. pro azym. (c) Hellenismus ex δεῖνα. (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Ita cod.

unus de duodecim venit, et cum eo plurima turba cum gladiis et fustibus missi a
48. principibus sacerdotum et senioribus populi. Qui autem eum tradidit illis, sig-
49. num dedit dicens, quem ego osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim
50. accedens ad Iesum dixit, habe (a) rabbi; et osculatus est eum. Cui dixit Iesus,
amice, ad quod venisti? Tunc accesserunt, et manus iniecerunt in Iesum, et te-
51. nuerunt eum. Et ecce unus ex his, qui erant cum Iesu, extendens | manum, et Fol.58.a
exemit gladium suum, et percussit servum principis sacerdotum, et abscidit au-
52. riculam eius. Tunc ait illi Iesus: converte gladium tuum in locum suum: om-
53. nes enim, qui gladium utuntur (b), in gladio peribunt. Aut putas non posse me mo-
do rogare patrem meum, et exhibebit mihi plus quam duodecim milia legiones an-
54. gelorum? Quomodo ergo implebuntur scribturae, quia sic oportet fieri? In illa
55. hora dixit Iesus ad turbas: quasi ad latronem venistis cum gladiis et fustibus con-
prehendere me: cottidie aput vos sedebam in templo docens, et non me tenuistis.
56. Hoc autem totum factum est ut implerentur scribturae prophetarum. Tunc dis-
57. cipuli eius omnes, relicto eo, fugerunt. Illi autem tenen|tes Iesum duxerunt ad Fol.58.b
58. Caifam principem sacerdotum, ubi scribae et seniores convenerant. Petrus autem
sequebatur eum a longe usque in atrium principis sacerdotum, et ingressus intus
59. sedebat cum ministris, ut videret exitum rei. Principes autem sacerdotum et u-
niversum concilium quaerebant falsum testimonium adversum Iesum, ut eum mor-
60. ti traderent; et non invenerunt exitum rei. Et cum multi falsi testes venissent,
non invenerunt in eum quicquam. Novissime autem venerunt duo falsi testes,
61. et dixerunt: audivimus hunc dixisse, possum destruere templum hoc Dei et post
62. triduum illud reaedificare. Et exsurgens princeps sacerdotum dixit illi: nihil re-
63. spondes ad ea quae isti adversus te testificantur? | Iesus autem tacebat. Et re- Fol.59.a
spondens princeps sacerdotum dixit illi: adiuro te per Deum vivum, dicas nobis
64. si tu es Cristus filius Dei. Et dixit illi Iesus, tu dixisti: amen dico vobis, amo-
do videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis et venientem in nubi-
65. bus caeli. Tunc princeps sacerdotum conscindit vestimenta sua dicens, blasphe-
66. mavit; quid adhuc indigemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam: quid
67. vobis videtur? Et illi responderunt omnes et dixerunt, reus est mortis. Tunc ex-
puerunt in faciem eius, et colafis eum caeciderunt (c): alii autem palmas in faciem
68. eius dederunt dicentes, profeta nobis, Christe, qui est qui te percussit. Petrus
69. autem sedebat foris in atrio. Et accessit ad eum | una ex ancillis, et dixit: Fol.59.b
70. et tu cum Iesu galileo eras. Ad ille negavit coram omnibus dicens, nescio
71. quid dicis. Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant
72. ibi: et hic erat cum Iesu nazareno. Et iterum negavit cum iuramento dicens,
73. quia nescio hominem. Et post pusillum accesserunt qui ibi stabant, et dixerunt
74. Petro, vere ex illis es tu; nam et loquela tua similis est illi. Tunc coepit devota-
75. re et iurare, quia non novi hominem. Et statim gallus cantavit. Et rememoratus

(a) Ita cod. pro *ave*. Et sic scribit etiam M. Aurelius caesar in codice romano Fronton. ed. rom. p. 20. n. c. (b) Ita cod. Et quidem alia exempla sunt huius syntaxeos. (c) Cod. *cecid*.

est Petrus verbi Iesu, quod dixerat, prius quam gallus cantet, ter me negabis:
et egressus foras, amarissime ploravit. Mane autem cum factum esset, consilium Cap.
Fol.60.a acceperunt omnes principes sacerdotum | et seniores plebis adversum Iesum ut mor- XXVII.
ti traderent eum. Et vinctum eum adduxerunt, et tradiderunt Pontio Pilato prae- 1. 2.
sidi. Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, quia iudicatus est, paenitentia duc- 3.
tus retulit triginta stateres principibus sacerdotum et senioribus dicens: peccavi, 4.
quod tradiderim sanguinem iustum. Ad illi dixerunt ei, quid ad nos? tu videris. 5.
Et proiectis argenteis in templo, secessit, et laqueo se suspendit. Tunc princi- 6.
pes sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt, non licet eos mittere in corbam
quia pretium sanguinis est. Consilio autem accepto inter se, emerunt agrum figuli
in sepultura peregrinorum. Propter hoc cognominatus est ager ille acheldemach, |
Fol.60.b quod est ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc adimpletum est quod 9.
dictum est per Hieremiam prophetam dicentem: " acceperunt triginta stateres pre-
tium adpretiati, quod adpretiaverant fili Istrahel, et dederunt eos in agrum fi- 10.
guli, sicut constituit mihi Dominus ". Iesus autem stetit ante praesidem. Et in- 11.
terrogavit eum praeses dicens, tu es rex Iudaeorum? Dixit ei Iesus, tu dicis. Et 12.
cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondebat. Tunc 13.
dicit ei Pilatus, non audis quanta adversus te testificantur? Et non respondit 14.
ei ullum verbum, ita ut miraretur Pilatus vehementer. Per diem autem sollem- 15.
Fol.61.a nem consueverat praesis (a) dimittere populo unum | vinctum quem voluissent. Ha- 16.
bebant autem vinctum insignem, qui vocabatur Barabbas. Congregatis autem il- 17.
lis, dixit Pilatus ad eos: quem vultis vobis dimittam? Barabbam, aut Iesum qui
dicitur Christus? Sciebat enim quod per invidiam tradiderunt eum. Sedente au- 18.
tem illo pro tribunali, misit ad illum uxor eius dicens: nihil sit tibi et illi iusto: 19.
multa enim passa sum hodie propter eum per visum. Princeps autem sacerdotum 20.
et seniores persuaserunt populo ut peterent Barabbam, Iesum vero perderent. 21.
Respondens autem praesis, ait illis: quem vultis de duobus vobis dimittam? Ad il-
li dixerunt, Barabbam. Dicit illis: Pilatus: quid ergo faciemus Iesum (b) qui dicitur 22.
Fol.61.b Christus? Dicunt omnes, crucifigatur. Ait illis praesis: quid enim | mali fecit? 23.
Ad illi magis clamabant dicentes, crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil 24.
profecit, sed magis tumultum fieri; accepta aqua, lavit manus suas coram omni
populo dicens: innocens ego sum a sanguine huius iusti; vos videritis. Respon- 25.
dens omnis turba dixit: sanguis eius super nos et super filios nostros. Tunc di- 26.
misit illis Barabbam; Iesum autem flagellis caesum tradidit eis ut eum crucifige-
rent. Tunc milites praesidis suscipientes Iesum in praetorio, congregaverunt ad 27.
eum universam cohortem. Et exuentes (c) illum, induerunt eum tunicam purpuream, 28.
et chlamydem coccineam circumdederunt ei: et coronam de spinis inposuerunt super 29.
Fol.62.a caput eius: et arundinem in dexteram eius: | et genu posito ante eum, deludebant
eum dicentes: habe (d) rex Iudaeorum. Et expuebant in eum. Et acceperunt arundi- 30.
nem, et percutiebant capud (e) eius. Et postquam inluserunt eum, spoliaverunt eum 31.

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *exeuntes*. (d) Ita cod. ut supra. (e) Ita cod., ut *inquid* in aliis mss.

chlamydem et vestem purpuream, et induerunt eum vestimenta sua, et duxerunt
32. eum ut crucifigerent. Exeuntes autem invenerunt hominem quirineum venientem
33. obviam sibi, nomine Simonem. Hunc angariaverunt ut tolleret crucem eius. Et ve-
34. nerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvariae locus. Et dederunt ei
35. acetum bibere cum felle mixtum; et cum gustasset, noluit bibere. Post quam au-
tem crucifixerunt eum, diviserunt sibi vestimenta eius, sortem mittentes: ut in|ple- Fol.62.b
retur quod dictum est per prophetam: diviserunt sibi vestimenta mea, et super ves-
36. timentum meum miserunt sortem. Et sedentes servabant eum. Et posuerunt su-
37. per caput eius causam eius scribtam haebreice (a) graece et latine: hic est Iesus rex
38. Iudaeorum. Tunc crucifixerunt cum eo duo latrones, unum a dextris et unum
39. ad (b) sinistris. Transeuntes autem, blasphemabant eum, moventes capita sua,
40. et dicentes: va qui destruebas templum et in triduo illud reaedificabas; salvum te
41. fac, si filius Dei es, et descende de cruce. Similiter et principes sacerdotum
42. deludentes eum cum scribis et Fariseis, dicebant: alios salvos fecit, se ipsum
non potest salvare. Si rex Istrahel est, | descendat nunc de cruce, et credimus Fol.63.a
43. ei. Si confidet (c) in Deo, liberet nunc eum, si vult eum; dixit enim quia filius
44. Dei sum. Id ipsud (d) autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, inproperabant ei.
45. Ab hora autem sexta tenebrae factae sunt super universam terram usque in hora
46. nona (e). Circa autem horam nonam exclamavit Iesus voce magna dicens: Eli Eli la-
47. mazapthani: hoc est, Deus Deus meus, ut quid me dereliquisti? Quidam au-
48. tem illic stantes et audientes dicebant: Heliam vocat iste. Et continuo currens
unus ex eis, accepta spungia (f), inplevit aceto, et inposuit in arundine, et dabat
49. ei bibere. Ceteri vero dicebant: sine videamus, si veniet Helias, et salvabit
50. eum. Iesus autem | exclamans voce magna, emisit spiritum. Et ecce velum Fol.63.b
51. templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum, et terrae motus (g) factus
52. est magnus, et petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora
53. sanctorum dormientium surrexerunt: et exeuntes de monumentis post resurrec-
54. tionem eius venerunt in sanctam civitatem, et multis apparuerunt. Centurio au-
tem et qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terrae motu et his quae fiebant,
55. timuerunt valde dicentes: vere filius Dei erat iste. Erant autem ibi mulieres
multae a longe videntes, quae secutae fuerunt Iesum a Galilea ministrantes illi:
56. inter quas erat Maria Magdalenae (h) et Maria Iacobi et Ioseph mater, et mater | Fol.64.a
57. filiorum Zebidei (i). Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab
58. Arimatia nomine Ioseph, qui et ipse discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pila-
59. tum, et petit corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit dari corpus. Et cum accepisset
60. Ioseph corpus Iesu, involvit illud in sindone munda, et posuit eum (k) in monu-
mento suo novo quod exciderat in petra: et advolvit saxum magnum ad ostium mo-
61. numenti, et discessit. Erant autem ibi Maria Magdalenae, et alia Maria seden-
62. tes contra sepulchrum. Altera autem die, quae est post parasceven, convenerunt

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Ita cod. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod. supra et infra. Aliter tamen p. 287. (h) Ita cod. (i) Ita cod. (k) Ita cod.

principes sacerdotum et Pharisei ad Pilatum dicentes : rememorati sumus quod 63.
Fol.64.b seductor ille dixit, cum adhuc viveret, post tertium diem resurgam. | Iube 64.
ergo custodiri sepulchrum usque in diem tertium, ne forte veniant discipuli eius,
et furentur eum, et dicant plebi, surrexit a mortuis : et erit novissimus error pe-
ior priori (a). Ait illis Pilatus : habetis milites ; ite, custodite sicut scitis. Illi 65.
autem exeuntes cum custodibus munierunt sepulchrum et signaverunt lapidem. 66.
Vespere autem sabbati, quae lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalenae et Cap. XXVIII.
altera Maria videre sepulchrum. 1.
LXXIIII. Et ecce terrae motus factus est magnus : angelus enim Domini des- 2.
cendit de caelo, et accedens revolvit lapidem ab osteo (b), et sedebat super eum.
Et erat aspectus eius sicut fulgor (c), et vestimenta eius candida sicut nix. A timo- 3.
Fol.65.a re autem eius exterriti sunt custodes, et facti sunt | velut mortui. Respondens 4.
autem angelus dixit mulieribus : nolite timere vos : scio enim quia Iesum, qui cru- 5.
cifixus est, quaeritis : non est hic : surrexit enim sicut dixerat : venite et vide- 6.
te locum, ubi positus erat Dominus. Sed cito ite, et dicite discipulis eius quia 7.
surrexit, et praecedet vos in Galileam : ibi eum videbitis. Ecce dixi vobis. Et 8.
exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno occurrentes nuntiare
discipulis eius. Et ecce Iesus occurrit illis dicens, habete (d). Illae autem accesse- 9.
runt, et amplexaverunt pedes eius, et adoraverunt eum. Tunc ait illis Iesus : 10.
nolite timere ; ite et nuntiate fratribus meis quia praecedo vos in Galileam, et ibi 11.
me videbitis. Quae cum abissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civita-|
Fol.65.b te (e), et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quae facta sunt. Et congre- 12.
gati cum senioribus consilium acceperunt, et pecuniam magnam dederunt militibus,
et dixerunt illis : dicite quia discipuli eius nocte venerunt, et furati sunt eum no- 13.
bis dormientibus. Et si hoc audierit praesis, nos persuademus (f) ei, et securos 14.
vos faciemus. Ad (g) illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant instructi. Et divul- 15.
gatum est verbum hoc apud Iudaeos usque in hodiernum diem. Undecim autem 16.
discipuli abierunt in Galileam in montem ubi constituerat illis Iesus. Et cum vi- 17.
dissent eum, adoraverunt : quidam autem dubitaverunt. Et accedens Iesus lo- 18.
Fol.66.a cutus est est eis dicens : data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Eun- 19.
tes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus
sancti : docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Et ecce ego 20.
vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.

EVANGELIUM SECUNDUM MATTHEUM (h) EXPLICIT.

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Ita cod. (d) Ita cod. pro *avete*. (e) Ita cod. (f) Ita cod. (g) Ita cod. (h) Ita cod. sine diphthongo.

IULIUS PARIS

LICINIO CYRIACO SUO SALUTEM.

Exemplorum conquisitionem cum scirem esse non minus disputantibus quam declamantibus necessariam, decem Valerii Maximi libros dictorum et factorum memorabilium ad unum volumen epitomae coegi; quod tibi misi, ut et facilius invenires si quando quid quaereres, et apta semper materiis exempla subiungeres.

FINIT EPISTULA.

HAEC CONTINENTUR LIBRO PRIMO.

De religione servata, aut neglecta, aut simulata. Qui simulata religione auctoritatem habuerunt (1).

De religione simulata.
De auguriis et auspiciis.
De ominibus.
De prodigiis.
De somniis.
De miraculis.

HAEC LIBRO SECUNDO.

De institutis antiquis.
De disciplina militari.
De iure triumphi.
De censoria nota.
De maiestate.

HAEC LIBRO TERTIO.

De indole.
De fortitudine.
De patientia.
Qui ex humili clari fuerunt.
Qui sibi licentius (2) indulserunt.
De fiducia sui.
De constantia.

HAEC LIBRO QUARTO.

De moderatione.
Qui ex inimicis amici fuerunt.
De abstinentia et continentia.
De paupertate.
De verecundia.
De amore coniugali.
De amicitia.
De liberalitate.

HAEC LIBRO QUINTO.

De humanitate et clementia.
De gratis.
De ingratis.
De pietate erga parentes, fratres, patriam.

(1) Capitulorum hic index a subsequente opere non semel discrepat.

(2) Cod. *diligentius*; sed infra recte suo loco *licentius*.

EXPLICITA CAPITULA.

IULII PARIDIS
EPITOMA DECEM LIBRORUM
VALERII MAXIMI.

LIBER PRIMUS

CAP. I.

DE RELIGIONE SERVATA (a).

1. Decem principum filii senatus auctoritate singulis Etruriae popu lis percipiendae sacrorum disciplinae gratia traditi sunt.

2. Cereri, quam more graeco venerari instituerant, sacerdotem Calliphanam ·P.C· a Velia (b) oppido petierunt, quod nondum in civitatem romanam receperant.

3. Tumultu gracchano ex libris sibyllinis Hennam (c) decem viri missi Cererem propitiaverunt.

4. Metellus pontifex maximus Postumium cos· eundemque flaminem martialem ad bellum gerendum proficiscentem, urbe egredi passus non est, ne caerimoniis Martis desertis, inauspicato bellum committeretur.

5. Figulus et Scipio Nasica consulatu se abdicaverunt, quod Ti. Gracchus animadvertisse se dixerat, comitiis consularibus vitio tabernaculum captum.

6. P· Coelius Siculus, ·M· Cornelius Cethegus, ·C· Claudius, propter exta parum curiose aris admota, flaminio (d) abierunt.

7. Q· Sulpicius inter sacrificandum, e capite sibi apice delabso (e), sacerdotium deposuit.

8. Fabius Maximus dictaturam, ·C· Flaminius (f) magisterium equitum, omiserunt (g), occentu soricis audito (h).

9. P· Licinius P· M· virginem vestalem per lictorem flagro admonuit, quod quadam nocte parum diligens ignis aeterni custos fuisset.

10. Aemiliae virginis vestalis discipula, extincto igne, cum adorasset Vestam, carbasum foco superiecit, ex quo subitus ignis emicuit.

11. Honoris ac Virtutis simulacra (i) ·M· Marcellus separatis aedibus statuit;

(a) Perperam in cod. additur *aut neglecta*. (b) Cod. *Vela*. (c) Cod. *Hennam*. (d) Cod. *flamonio*. (e) Ita cod. 1. manu; et 2. *delapso*. Sic et alibi. (f) Cod. *Flamonius*. (g) Ita cod. 2. manu; et 1. *dimiserunt*. (h) Cod. addit *per lictorem*. Sed verba *per lictorem* sine dubio tralaticie sunt ex sequentibus. Et quidem Valerius iis caret hoc loco. (i) Cod. *simul causa*.

a collegio pontificum impeditus, quominus unam cellam duobus deis dicaret: futurum enim, si quid prodigii in ea accidisset, ne dinosceretur, utri rem divinam fieri oporteret.

12. L. Furius Bibaculus cum esset praetor, sex lictoribus praecedentibus ancilia tulit, quamvis vacationem huius officii, honoris beneficio, haberet.

13. Urbe a Gallis capta, cum flamen quirinalis, virginesque vestales sacra, onere partito, ferrent; L. Albanius plaustro domesticos vehens, conspecto flamine, descendere suos iussit, receptisque sacris, virgines Caere pervexit: et quia summam venerationem Caeretani sacris praestiterant, cautum ut sacra, caerimoniae dicerentur.

14. C. Fabius Dorsuo Capitolium obsidentibus Gallis, ne statum fabiae gentis sacrificium interrumperet, gabino cinctus per medias hostium stationes in quirinalem collem pervenit: atque inde, sacrificio peracto, in Capitolium rediit, admirantibus Gallis.

15. Post cannensem cladem decrevit senatus, ne matronae ultra tricesimum diem luctus extenderent, ut ab his sacra Cereris peragi possent.

CAP. II.

DE CONTEMPTA RELIGIONE.

1. Varro cos. apud Cannas cum Carthaginiensibus infeliciter conflixit ob iram Iunonis, quia cum ludos circenses aedilis ederet, in Iovis tensa eximiae formae puerum histrionem ad exuvias (a) tenendas imposuerat.

2. Ambivium histrionem Potitiorum familiarem (b) Hercules intra annum interemit (c), quod impulsu Appii Claudii morem sacrorum servos publicos edocuisset. Appius luminibus captus est.

3. Apollo Carthagine a Romanis oppressa, veste aurea nudatus id egit, ut sacrilegae manus inter fragmenta eius abscisae invenirentur.

4. Brennus Gallorum dux Delphis Apollinis templum ingressus, dei voluntate in se manus vertit.

5. Aesculapius cum templum (d) in consecrato sibi luco haberet, effecit ut Carvilius praefectus M. Antonii in luco ipsius a Caesaris militibus occideretur; quod is ad naves M. Antonio faciendas, lucum succiderat.

6. Q. Fulvius Flaccus cum in censura (e) tegulas marmoreas ex templo laciniae

(a) Ita optime codex. Iamque mendum in Valerio *excubias* ita corrigitur, ut olim suspicatus videtur Perizonius. (b) Ita cod. 1. manu; at 2. *familiae*. Dissidet autem a Valerio Paris. (c) Cod. *interiit*. (d) Cod. *contemptum* pro *templum*. (e) Cod. *in censum*.

Iunonis sublatas Romam in aedem Fortunae equestris transtulisset, mentis factus est dubiae; cuius casu motus senatus tegulas Locris (a) reponendas curavit.

7. Pleminius legatus Scipionis cum thensaurum Proserpinae spoliasset, iussus ab ea Romam pertrahi, in carcere taeterrimo morbi genere consumptus est, pecunia senatus consulto remissa.

8. Pyrrhus, coactis Locrensibus ex thensauro Proserpinae pecuniam sibi dare: cum onustus navigaret subita tempestate tota cum classe vicinis deae litoribus inlisus est, et ita pecunia recepta est.

9. Amsinus (b) Masinissa rex cum a praefecto classis suae dentes eboreos eximiae magnitudinis accepisset sublatos e templo Iunonis ex insula Melita, cognito sacrilegio, deae remisit.

10. Dionysius Siciliae tyrannus, fano Proserpinae Locris (c) spoliato, cum secundo vento navigaret, videtis ne, inquit, amici, quam bona navigatio sacrilegis detur?

11. Idem detracto Iovi olympio amiculo aureo, quo eum Hiero tyrannus ornaverat, impositoque laneo pallio, dixit: aestate, aurum grave; hieme frigidum esse; lanam ad utrumque tempus aptiorem.

12. Idem Epidauri Aesculapio barbam auream demi iussit, dicens: turpe id ei, cum pater eius levis conspiciatur.

13. Idem mensas argenteas et aureas e fanis tollens, quod erat more Graecorum inscribtum (d) BONORUM DEORUM, uti se bonitate eorum praedicabat.

14. Idem victorias aureas et pateras et coronas, quae simulacrorum porrectis manibus sustinebantur tollens; accipere se, non auferre, dicebat.

15. Timasitheus liparensis crateram (e), quam Romani Pythio Apollini miserant interceptam a piratis curavit Delphos perferendam.

16. Milesia (1) Ceres, Mileto ab Alexandro capta, milites qui templum spoliaturi inruperant, flamma obiecta privavit oculis.

17. Persae (f) mille navium numero Delum conpulsi (g), templo Apollinis religiosas potius manus quam rapaces adhibuerunt.

18. Athenienses Protagoram philosophum pepulerunt, quia scribere ausus fuerat, primum ignorare se an di essent; deinde si sint, quales.

19. Iidem Socratem damnaverunt, quod novam religionem introducere videbatur.

(a) Cod. *locis*. (b) Ita cod. Sed videtur mendum pro *at non similiter*, ut est in Valerio. (c) Cod. *Locri*, alias *s* ob seq. (d) Ita cod. 1. manu; at 2. *inscrip*. Id ipsum alibi saepe factum. (e) Cod. *creterram*. (f) Cod. *praensae*. (g) In cod. post *conpulsi* autem additur mendose *complexi*.

(1) Ab hoc loco usque ad capitis IV. finem, Valerius Maximus quum lacuna laboraret, ope fragmenti epitomae huius ab Aldo utcumque reparatus olim fuit.

20. Iidem Phidiam tulerunt quamdiu marmore potius quam ebore Minervam fieri debere dicebat, quod diutius nitorem mansurum (a): sed ut adiecit, et vilius, tacere iusserunt.

21. Diomedon unus e decem ducibus, quibus Argennusae eadem pugna et victoriam et damnationem pepererunt, cum ad iam meritum supplicium duceretur, nihil aliud locutus est, quam ut vota pro incolumitate exercitus ab ipso nuncupata solverentur.

CAP. III.

DE SIMULATA RELIGIONE.

1. Numa Pompilius, ut populum romanum sacris obligaret, volebat videri sibi cum dea Aegeria congressus esse nocturnos, eiusque monitu se quae acceptissima deis immortalibus sacra forent, instituere.

2. Scipio Africanus non ante ad negotia privata vel publica ibat, quam in cella Iovis capitolini moratus fuisset: et ideo Iove genitus credebatur.

3. L. Sylla quotiens proelium committere destinabat, parvum Apollinis signum Delphis sublatum in conspectu militum conplexus orabat uti promissa maturaret.

4. Q. Sertorius per asperos Lusitaniae colles cervam albam trahebat; ab ea se quaenam aut agenda aut vitanda essent, praedicans admoneri.

5. Minos Cretensium rex novo anno in quemdam praealtum et vetusta religione consecratum specum secedere solebat, et in eo moratus, tamquam ab Iove (1), quo se ortum ferebat, traditas leges perrogabat.

6. Pisistratus in reciperanda tyrannide, quam amiserat, simulatione reducentis se in arcem Minervae est usus; cum per ostentationem ignotae mulieris, quae Phye (b) vocabatur, formatae ad habitum deae Athenienses deciperet.

7. Lycurgus consilio Apollinis gravissimae civitati Lacedaemoniorum (c) leges compositas ferre se persuasit.

8. Zaleucus sub nomine Minervae apud Locrenses prudentissimus habitus est.

9. Bacchanalium sacrorum mos novus institutus, cum ad perniciosam vaesaniam (d) iret (e), sublatus est.

(a) Fragm. ed. *nitor esset mansurus*. (b) Cod. *Fye*. (c) Cod. *Lacaedem*, ut apud Cic. de rep. Alibi tamen idem codex Paridis *Lacedaem*. (d) Ita cod. cum dipth. (e) Male fragm. ed. *iretur*

(1) Graece ὡς παρὰ Διός, quod Hieronymus in chronico eusebiano *ut Paradius* interpretabatur, memorando sphalmate a criticis iamdiu coarguto.

10. Lutatius Cereo (a), qui primum punicum bellum confecit a senatu prohibitus est sortis Fortunae praenestinae adire. Auspiciis enim patriis, non alienigenis, rem publicam administrari iudicabant oportere.

11. Cn. Cornelius Hispalus praetor peregrinus, M. Pompilio Laenate. L. Calpurnio cos., edicto Chaldaeos circa (b) decimum diem abire ex urbe atque Italia iussit, levibus et ineptis ingeniis, fallaci siderum interpretatione, quaestuosam mendaciis suis caliginem inicientes.

12. Idem Iudaeos (1), qui Sabazi (c) Iovis cultu romanos inficere mores conati erant, repetere domos suas coegit.

13. L. Aemilius Paulus cos. cum senatus Isidis et Serapis fana diruenda censuisset, eaque nemo opificum adtingere auderet, posita praetexta, securem arripuit, templique eius foribus inflixit.

CAP. IIII.

DE AUSPICIO.

1. L. Tarquinius rex centuriis equitum, quas Romulus auspicato conscripserat, alias adicere cupiens; cum ab Atto Navio augure prohiberetur, offensus interrogavit, an id fieri possit quod animo cogitaret? Eo, augurio capto, posse fieri dicente; iussit novacula cotem discindi: qua Attus adlata, administrato incredibili facto, effectum suae professionis (d) oculis regiis subiecit.

2. Ti. Gracchus cum ad res novas moliendas pararetur, auspicia domi prima luce petiit; quae illi perquam tristia responderunt: et ianua egressus ita pedem offendit, ut digitus ei decuteretur. Tres deinde corvi in eum adversum occinentes, partem tegulae decussam ante ipsum propulerunt. Quibus omnibus contemptis, a Scipione Nasica pontif. max. decussus Capitolio fragmento subsellii victus (e) procubuit.

3. P. Claudius bello punico primo, cum proelium navale committere vellet, auspiciaque more maiorum petisset, et pullarius non exire cavea pullos nuntiasset, abici eos in mare iussit; dicens, quia esse nolunt, bibant.

4. L. Iunius P. Claudii collega, neglectis auspiciis, classem tempestate amisit; damnationisque ignominiam voluntaria morte praevenit.

5. Cum Metellus P. M. Tusculanum petens iret, corvi duo in os eius

(a) Deest *Cereo* in fragm. ed. (b) Fragm. ed. *intra*. (c) Ita cod. 1. manu; at 2. *Zabazi*. (d) Cod. *perfectionis*. (e) Ed. fragm. *ictus*.

(1) De Iudaeis tacebat mendose codex ille, ex quo Aldus supplementa sua petebat. (Nisi forte Aldus ipse typographus peccavit.) Nunc codex vaticanus quum Iudaeis hanc religionem tribuat, multo magis apparet *Sabazium* dici pro *Sabaoth*, veri Dei apud Iudaeos nomine. Notemus praeterea tempus primae apud Romanos adversus verum Dei cultum persecutionis.

adversum, veluti iter impedientes, advolaverunt; vixque extuderunt, ut domum rediret. In sequenti nocte aedis Vestae arsit; quo incendio Metellus inter ipsos ignis raptum palladium incolume servavit.

6. M. Ciceroni mors imminens auspicio praedicta est. Cum enim in villa caletana (a) esset, corvus in conspectu eius horologii ferrum loco motum excussit, et protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togae eo usque morsu tenuit, donec servus milites ad eum occidendum venisse nuntiaret.

7. M. Brutus, cum reliquias exercitus sui adversus Caesarem et Antonium eduxisset, duae aquilae ex diversis castris advolaverunt, et edita inter se pugna; ea quae a parte Bruti fuerat, male fugit mulcata.

8. Cum rex Alexander urbem in Aegypto constituere vellet, architectus Dinocrates (b) cum cretam non haberet, polentaque futurae urbis liniamenta deduxisset, ingens avium multitudo proximo (c) lacu emersa, polentam depasta est: quod sacerdotes Aegyptiorum interpretati sunt, convenarum frequentiae alimentis sufFecturam urbem.

9. Deiotarus, aquila conspecta, abstinuit se eius tecti usu, quod in sequenti nocte corruit. (1)

CAP. V.

DE OMINE.

1. Urbe a Gallis disiecta, cum Veios P.C. deliberarent transire, forte centurio, cohortibus redeuntibus, in comitio exclamavit, signifer statue signa, hic optime manebimus. Accepto omine, senatus omisit consilium Veios transeundi.

2. Camillus cum esset precatus, ut sicui (d) deorum nimia felicitas P.R. videretur, in ipsius incommodum caderet, subito procidit labsu (e).

3. L. Paulus cos. cum ei sorte obvenisset ut bellum cum rege Perse gereret, domum regressus, filiam Tertiam osculans, tristem animadvertit. Interrogavit, quid ita eo vultu esset? Quae respondit, Persam perisse: decesserat autem catellus hoc nomine, quem puella in deliciis habuerat.

4. Caecilia Metelli dum sororis filiae adultae aetatis nuptiale petit omen, ipsa fecit. Namque puella mora standi fessa, rogavit materteram ut sibi

(a) Ita cod. vat. et alii; non *caietana*. (b) Cod. *Dimocr.* (c) Cod. *primo*. (d) Cod. *siqui*. (e) Ita cod. 1. manu; at 2. *lapsu*.

(1) Perperam in codice hoc est primum exemplum de omine. Id ipsum mendum in plerisque omnibus Valerii exemplaribus videbat Aldus.

loco cederet. Cui illa, ego vero, inquit, libenter tibi mea sede secedo: quod accidit; non multo enim post, defuncta Caecilia, Metellus puellam duxit.

5. Marius a senatu hostis iudicatus animadvertit asellum, cum ei pabulum adponeretur, neglecto eo, ad aquam procurrentem. Quo spectaculo motus, accepta a Minturnensibus nave, Africam petit.

6. Pompeius magnus victus a Caesare, et in insulam Cyprum transvectus, animadvertit in litore speciosum aedificium, gubernatoremque interrogavit, quod ei nomen esset? qui respondit Κατωβασιλέα (a) quae vox spem eius quantulamcunque minuit.

7. M. Brutus post parricidium in Caesarem admissum, natalem suum celebrans, cum graecum versum vellet exponere, hunc potissimum dixit: ἀλλά με μοῖρ' ὀλοὴ καὶ Λητοῦς ἔκτανεν υἱός. Eo autem die quo perit in castris, Caesaris militibus signum Apollinis est datum.

8. Petilius cos. in Liguria bellum gerens, cum montem nomine Letum (b) obpugnaret (c), inter adhortationem militum dixit, hodie ego Letum capiam. Nec longius processit omen; inconsideratius enim proeliando, fortuitum vocis prolatum leto suo confirmavit.

9. Samii Prienensibus auxilium adversus Cares petentibus, in derisu sibyllam (d) miserunt, hanc pro exercitu ac classe (e) offerentes: qua duce usi Prienenses bellum consummaverunt.

10. Apolloniatae bello illyrico pressi Epidamnios ut sibi opem ferrent oraverunt, qui fluvium Aeanta se eis in adiutorium missuros dixerunt. Omine accepto Apolloniatae, Deo veluti duce, praesentius vicerunt (1).

CAP. VI.

DE PRODIGIIS.

1. Cum Ser. Tullio dormienti caput ardere visum esset, Tanaquil admirata, et ut filium educavit, et ad regium fastigium evexit.

2. L. Marcii ducis cum in Hispania capite ignis concionantis eluxisset (f) post mortem duorum Scipionum Publii et Cnaei, resumptis animis miles ita prospere pugnavit, ut victor exsisteret.

(a) Recte fortasse. Significat enim veluti *detractum solio regem*. At Valerius probabilius κακοβασιλέα *malum* (vel *infelicem*) *regem*. Quamquam lectio apud Valerium quoque variat. (b) Codex *Letam*; sed recte idem mox *Letum*. (c) Sic 1. manu; at 2. *opp*. (d) Ita cod. ut etiam pars codicum editionumque Valerii. Editur tamen vulgo *cymbula*; quae videtur longe rectior lectio. Verum si retines *sibyllam*, intellige fatidicam quandam feminam. (e) Cod. *ad classe*. Num ergo *ad classem*? (f) Cod. *fluxisset*.

(1) Legesis par exemplum apud Diodorum siculum in excerptis vat. p. 13.

3. Obsidentibus Romanis Veientes, lacus albanus subito solitum stagni modum excessit: datumque responsum, fore ut is vinceret, qui aquam emissam per agros diffudisset: quod quia idem Veientium haruspex a milite romano captus praedixerat, congruente sorte vaticinio, emissus a Romanis lacus causa (a) veientanae captivitatis fuit.

4. L. Sylla inter sacra, visa serpente, Postumii haruspicis monitu, exercitu educto, Samnites fudit fugavitque secundo punico bello.

5. CN. Domitii (1) bos locutus fertur: cave tibi, romane.

6. C. Flaminius inauspicato cos. creatus, cum apud lacum Thrasimenum cum Hannibale conflicturus esset, convelli signa iussit. Et labso equo super caput eius, ipse prostratus est. Itaque pugnae eius exitus saevissimus fuit.

7. C. Mancine cos. in Hispaniam ituro, pulli e cavea pullari avolaverunt. Item vox audita ab Herculis portu talis: MANCINE, MANE. Qua territus, cum itinere Genuam petisset, et ibi scapham esset ingressus, in ea anguis eximia magnitudine visa (b), e conspectu abiit. Itaque numerum prodigiorum, calamitatium (c) numero aequavit, infelici pugna, turpi foedere, deditione funesta.

8. Ti. Gracchus cos. cum in Lucania sacrificaret, duae angues prolabsae, adeso hostiae iocinere (d), abierunt. Quod cum perfecissent, tamen Gracchus non cavit, ne perfidi hospitis Flavi insidiis in eum locum deduceretur, in quo Poenorum dux Mago eum armata manu deliturat.

9. M. Marcellus Syracusarum captivitate, et Hannibalis ab urbe Nola fuga clarus, cum in hostia prima iecur sine capite invenisset, in secunda biceps, tamen sibi non cavit: nam cum paucis egredi ausus speculater (e), circumventus periit.

10. Octavius cos. dirum omen quemadmodum timuit, ita vitare non potuit. E simulacro enim Apollinis per se abrupto capite, et ita infixo humo ut avelli nequiret, armis cum collega suo dissidens Cinna, praesumpsit animo ea re significari exitium suum.

11. M. Crasso ducturo a Charris adversus Parthos exercitum, paludamentum pullum traditum est pro albo aut purpureo: milites taciti ad principia convenerunt: aquilarum altera vix convelli a primipilo potuit, altera aegerrimo extracta, in contrariam ae ferebatur partem se ipsa convertit.

12. CN. Pompeio ultimam belli civilis fortunam experiri proponenti adversa agmini eius fulmina ceciderunt: apum examinibus signa obscurata: ab ipsis altaribus, hostiarum fuga facta.

13. Belli civilis die, quod inter C. Cesarem ac Pompeium fuit, in delu-

(a) Cod. *casus*. (b) Val. *visus*. Sic idem infra masc. gen. (c) Ita cod., ut *civitatum*. (d) Ita cod. (e) Mallem *speculatum*.

(1) Silet hunc hominem Valerius.

bris deorum sua sponte signa conversa sunt : militaris clamor, strepitusque armorum magnus Antiochiae et Ptolemaide (a) auditus : sonus tympanorum Pergami editus : palma viridis Trallibus (b) in aede Victoriae sub Caesaris statua inter coagmenta lapidum enata.

14. In exercitu Xerxis equae partu leporem editum constat, ut dissimilis exitus initiis portenderetur.

15. Xerxes montem Athon transgressus inter convivia infusum patera vinum, in sanguinem versum imaginatus est.

16. Midae dormienti adhuc puero formicae in os tritici grana congesserunt. Itaque augures feruntur respondisse, omnium illum mortalium futurum divitissimum.

17. Platonis dormientis adhuc parvuli os apes melle impleverunt (c) : qua re audita, prodigiorum interpretes singularem eloquii suavitatem ore eius manaturam dixerunt.

CAP. VII.

DE SOMNIIS.

1. Divi Augusti medicus Artorius vidit in somnis uti Augustus quamvis aeger in bellum abiret : fuisse autem eam quae iusserit, Minervam. Itaque lectica delatus in bellum, periculum, quod passurus fuerat, effugit. Illo enim bello castra eius a Bruto capta sunt.

2. P. Decius et T. Manlius Torquatus cos. idem somnium viderunt, ut cuius exercitus laboraret in bello, sese pro eo devoveret. Itaque accidit, ut Decii Muris cornu pulsum ab hostibus cederet. Tum somniis satis facturus dux pro exercitu se devovit: et cum ipse perisset, exercitui causa victoriae fuit.

3. T. Latinius e plebe iussus in somnis a Iove senatui nunciare, ut coss. ludos instaurarent, quod non rite essent peracti (ante pompae enim inductionem, per circum a domino servum in crucem actum); dubitans, subita filii morte oppressus, deinde corporis sui totius valetudine, cotidie paene monitu Iovis perseverante; tandem delatus in lectica, senatui somnium rettulit; et protinus pedibus suis curiam egressus est.

4. Cicero invidia inimicorum in exilium pulsus, in somnis C. Marium obvium sibi factum putavit ducentem se arrepta manu in suum monumentum, dicentemque ibi esse spem status laetioris. Nec aliter evenit : nam in aede Iovis mariana SC. factum est de revocando eo.

(a) Cod. *Ptolo.* non *Ptole.* (b) Cod. *Tralis.* (c) Cod. *impleverant.*

5. C. Graccho imminentis casus atrocitas palam per quietem denuntiata est. Somno enim pressus, Tiberii fratris effigiem vidit dicentem nullo modo posse eum vitare, ne eo fato periret, quo ipse propulsus a Capitolio occidisset.

6. Cassius parmensis apud Actium Antonii fractis opibus, cum esset partium eius, Athenas confugit. Ibi somno pressus, existimavit ad se venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, squalidum: interrogatum quisnam esset, respondisse κακὸν δαίμονα. Hoc eadem nocte cum ter somniasset, praesens habuit: nam inter hanc noctem, et supplicium capitis, quo eum Caesar adfecit, parum temporis interfuit.

7. Cum gladiatorum munus Syracusis ederetur, Hatnrius (a) Rufus in quiete retiari (b) se manu confodi vidit; quod et accidit. Spectatum enim cum abisset, a retiario in podium deiecto myrmillone, spectans adtentius, gladio ferientis iacentem percussus interiit.

8. Hannibal existimatur in somnis vidisse iuvenem a Iove missum ad se, auctoremque factum ac ducem invadundae Italiae. Post paulo inmensum conspexisse serpentem concitato impetu omne quicquid obvium fuerat proterentem. Attonitum deinde quidnam id esset monstri interrogasse iuvenem, eumque respondere, Italiae vides vastitatem: proinde sile, et cetera tacitis permitte fatis.

9. Alexander dux Macedoniae per quietem visa imagine praemonitus est, ut vitae suae custos esset. Nam Cassandri pestiferam sibi dextram somnio prius cognovit. Erat autem Antipatri filius Cassander, ignotus adhuc Alexandro.

10. Simonides cum ad litus navigans appulisset, inhumatumque corpus iacens sepulturae dedisset, admonitus est ab eo ne proximo die navigaret; futuram enim tempestatem, quod et accidit.

11. Croesus cum duos filios haberet, *cernere* visus est in somnis Atyn filium ferro sibi ereptum. Itaque cum adservaret iuvenem, accidit ut ingentis magnitudinis aper Olympi montis culta, crebra cum agrestium strage, vastaret. Impetravit ergo a Croeso filius, ut ad eum opprimendum mitteretur: et cum acri studio interficiendi suem omnes essent intenti, pertinax casus imminentis violentiae lanceam, petendae ferae gratia emissam, in eum detorsit.

12. Intra privatum se habitum adhuc Dionysio continente, Himerae (c) quaedam non obscuri generis mulier ascendisse sibi caelum visa est, et ibi conspexisse praevalentem virum flavi coloris, lentiginosi oris, ferreis catenis vinctum, Iovis solio pedibusque subiectum. Eadem cum interrogasset, quisnam esset, cognovisse Siciliae atque (d) Italiae dirum fatum. Itaque postmodum

(a) Ita cod. (b) Ita cod. pro *retiarii*. (c) Cod. *Himera*, ut etiam Valerii antiquae editiones. (d) Ita cod. 2. manu; at 1. *adque*. Eadem semper correctio infra occurrit.

Dionysius pulsus Syracusis cum Himeram petisset, muliere clamante hac eadem ne reciperetur, quae viderat somnium; receptus, tyrannidem exercuit.

13. Mater Dionysii cum eum adhuc utero conceptum haberet, parere visa est satyriscum: consultoque prodigiorum interprete, clarissimum eum fore cognovit.

14. Hamilcar dux Carthaginiensium cum Syracusas obsideret, per somnium exaudisse visus est nunciantem, cras Syracusis caenabis. Itaque laetus spe victoriae, inruptione facta Syracusanorum, expugnatis castris, Syracusas vinctus perductus est.

15. Alcibiades miserabilem exitum suum dicitur nocturna imagine praevidisse: quo enim pallio amicae suae dormiens opertum se viderat, eodem interfectus et insepultus iacens contectus est.

16. Duo familiares arcades iter una facientes, Megara venerunt; quorum alter se ad hospitem contulit, alter in tabernam meritoriam devertit. Is qui in hospitio erat, vidit in somnis comitem suum orantem, ut sibi, coponis (a) insidiis circumvento subveniret. Quo visu excitatus prosiluit, et iit ad tabernam. Cum omnia circa eum (b) quieta vidisset, lectum ac somnum repetiit. Tunc idem saucius obortus petiit saltem mortis suae ultor exsisteret, corpus enim suum a copone trucidatum plaustro tum (c) maxime ferri extra portam stercore adopertum. Motus his iuvenis, protinus ad portam cucurrit: et scelere deprehenso, coponem ad capitale supplicium duxit.

CAP. VIII.

DE VISIS.

1. Cum apud lacum Regillum A. Postumius dictator, et dux Tusculanorum Manilius Octavius magnis viribus inter se concurrerent, Castor ac Pollux romanarum partium propugnatores visi sunt hostiles copias fudisse.

2. P. Vatinius bello macedonico reatinae praefecturae vir, urbem noctu petens, existimavit duos iuvenes cum equis albis obvios sibi factos nuntiare, die qui praeterierit, Persen a Paulo captum: quod cum senatui nuntiasset, in custodia habitus est, donec a Paulo indices eventus litterae mitterentur.

3. Ob pestilentiam continuam ab Epidauro Aesculapius accersitus, cum immensae magnitudinis serpens legatorum navem intrasset, Romam pro deo ad-

(a) Ita codex heic et infra *cop.* pro *caup.* Nimirum ut *Clodius* pro *Claudius*. Immo in verrinarum oratt. fragmentis antiquissimis vat. lego etiam *cadam* (ut nunc Itali loquimur) pro *caudam*. (b) Ita cod., non *eum*. (c) Cod. *cum*.

vectus, in ripam Tiberis egressus est, et in insula continenti dicatus, illic numen suum posuit.

4. Captis a Furio Camillo Veis (a), Iunonis Monetae simulacrum conpertum, cum a milite interrogatum esset, an Romam vellet transferri; velle se, respondit.

5. Fortunae simulacrum, quod est via latina ad quartum miliarium constitutum a matre Coriolani, locutum fertur: rite me matronae dedistis riteque dicastis.

6. Bello, quo Valerius Poplicola cos. adversus reges Tarquinios dimicavit, Silvani vox audita est talis: uno plus Etrusci cadent (b); romanus exercitus victor abibit. Quod et accidit.

7. Cum Bruttii atque Lucani odio incitatissimo thurinae urbis peterent excidium, et ·C· Fabricius Luscinus cos. defenderet; Mars visus est per mediam hostium aciem ad contraria castra evasisse: inde voce ingenti clamitans, factum victoriae gradum. Quod eo fuit manifestius: nam cum cos. inter honorandos milites vallarem coronam proponeret, nemo fuit qui sibi vindicaret: cognitumque est, Martem cum populo suo adfuisse (c).

8. C· Cassius cum in acie philippensi ardentissimo animo perstaret adversus Octavianum, vidit humano habitu augustiorem ·C· Caesarem purpureo paludamento amictum, concitato equo in se euntem. Itaque territus statim terga vertit, illa voce edita: quid amplius agam, si occidisse parum est?

9. L· Lentulus ignarus casus Pompei, ac praetervehens litus aegyptium, visa flamma qua Pompeius fuerat crematus; qui scimus, inquit, commilitones, an hac flamma CN· Pompeius cremetur?

10. Appius bello civili cum se subducere quaereret scelere, consulto Apolline, tale accepit responsum: nihil hoc ad te, romane, bellum: Euboeae coela (1) obtinebis. Qui cum regnum Euboeae sibi proposuisset (2), profectus illo, morte occubuit.

CAP. VIIII.

DE MIRANDIS.

1. Deusto sacrario Saliorum, nihil in eo praeter lituum repertum est incolume.

2. Ser. Tullii statua, cum aedes Fortunae conflagrasset, inviolata mansit.

(a) Ita cod. pro *Veiis*. (b) Cod. *cadet*. (c) Ita cod. 1. manu; at 2. *affuisse*.

(1) Pars Euboeae, ut Coelesyria pars Syriae. (2) Aliter Valerius.

3. Quintae Claudiae statua in vestibulo templi deum matris posita, bis ea aede incendio consumpta, in flammis stetit.

4. Acilius Aviola mortuus creditus, postquam rogo superpositus est, vivere se proclamavit: sed iam circumdatus flamma, fato subtrahi non potuit.

5. Plato scribit Phereta (a) pamphylum (b) inter eos, qui in acie ceciderant decem diebus iacuisse, biduoque postquam inde sublatus est inpositum rogo revixisse, ac mira quaedam tempore mortis (c) visa narrasse.

6. Quidam vir atheniensis eruditus, cum ictum lapidis capite excepisset, cetera omnia memoria retinuit, eruditionis totius oblitus est.

7. Nausimenis atheniensis uxor cum filiae ac filii stupro intervenisset, inopinato spectaculo percussa ommutuit (d).

8. Echecles samius athleta mutus, cum ei victoriae titulus eriperetur, indignatione accensus, vocalis evasit.

9. Gorgiae fortis atque nobilis, origo admirabilis fuit, qui in funere matris suae utero elabsus, inopinato vagitu lectum ferentis consistere coegit.

10. Pheraeo (e) Iasoni quidam inimicus cum eum conaretur occidere, vomicam quae a nullo medicorum sanari poterat gladio percussit, et hominem malo pestifero liberavit.

11. Simonides apud Scopam in urbe Thessaliae Cranone (f) coenans, evocatus a Castore et Polluce, ruina liberatus est ea, qua triclinium convivas oppressit.

12. Daphnites quidam sophistes Apollinem irridendi causa consuluit, an equum invenire posset, cum omnino nullum habuisset. Reddita vox est, inventurum eum equum, futurumque, ut eo proturbatus periret. Itaque accidit ut obvius regi Attalo factus, in quem multa saepe dixerat, e scopulo, cui nomen erat equi, deiceretur.

13. Philippus rex Macedonum monitus ut quadrigam metueret, denunciatum periculi genus non effugit. Nam Pausanias in capulo gladii, quo eum occidit, quadrigam habuit caelatam.

14. Callanus indus sua sponte se ardenti rogo superiecturus, fertur interpellante Alexandro dixisse, brevi te videbo. Nec vox fuit vana; namque statim rapida mors eum Alexandri consecuta est.

15. Prusiae regis filius Prusias pro superiore ordine dentium unum os aequaliter extensum habuit.

16. Antipater sidonius poeta uno tantummodo die, quo genitus erat, febri implicabatur, in quo et decessit.

17. Polystratus et Hippoclides philosophi, eodem tempore Epicurum audierunt, et habendae scholae communione iuncti, eodem die decesserunt.

(a) Ita cod. Sed dic *Era*. (b) Ita cod. *pamphylum*. Lege Cic. de rep. ed. secund. rom. p. 344. n. 3. (c) *Mortis* deest in cod. (d) Ita cod. *omm.* pro *obm.*, quam scripturam alibi quoque vidi. (e) Cod. *phereo*. (f) Cod. *Crannonae*.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

DE INSTITUTIS ANTIQUIS.

1. Apud antiquos non solum publice, sed etiam privatim nihil gerebatur sine auspicio; quo more nuptiis etiam nunc auspices interponuntur.

2. Feminae cum viris cubantibus sedentes caenitabant: quae consuetudo ex hominum convictu ad culturam divinam penetravit: nam Iovis epulo, ipse in lectum, Iuno et Minerva in sellas, ad caenam invitabantur.

3. Quae uno contentae matrimonio fuerant, corona pudicitiae honorabantur.

4. Repudium inter uxorem et virum ab urbe condita usque ad centesimum, et quinquagesimum annum (1), nullum intercessit. Primus Sp. Carvilius uxorem sterilitatis causa dimisit.

5. Vini usus olim romanis feminis ignotus fuit, ne per id in aliquod dedecus prolaberentur.

6. Quotiens inter virum, et uxorem aliquid iurgii intercesserat, in sacellum deae Viriplacae in Palatium veniebant; et ibi invicem locuti quae voluerant, concordes revertebantur. Dea nomen hoc a placandis viris adsecuta est.

7. Aliquamdiu nec pater cum filio pubere, nec socer cum genero lavabatur.

8. Convivium sollemne maiores instituerunt, idque caristia appellaverunt, cui praeter cognatos et affines, nemo interponebatur, ut si quae querellae essent ortae, (a) inter necessarias personas solverentur.

9. Senectuti iuventa ita cumulatum et circumspectum honorem habuit, ut propinquum suum vel paternum amicum ad curiam deduceret, et exspectaret donec reduceret.

10. Invitati ad caenam diligenter quaerebant quinam ei convivio essent interfuturi, ne seniorum adventum praecurrerent: sublataque mensa, priores eos surgere patiebantur.

11. Maiores natu in conviviis ad tibias egregia superiorum opera cantabant, ut ad ea imitanda iuventus incitaretur.

12. Arcana consilia senatus multis saeculis nullus senator enunciabat.

13. Q. Fabius Maximus, quod per imprudentiam de tertio bello punico dixerat P. Crasso, memor cum triennio ante quaestorem factum, ignarusque

(a) Ita interpungitur in codice post *ortae*.

(1) Valerius cum ceteris historicis conspirans habet *vigesimum et quingentesimum annum*.

nondum enm a censoribus in ordinem senatorium adlectum, a consulibus obiurgatus est.

14. Cnm Asiae rex Eumenes bellum a Perse adversus P. R. conparari senatui nuntiasset, non ante scire potuit ·P·R·, qnid actum in senatu fuisset, quam Perses vinceretur.

15. Retinendae gratia gravitatis, antiqui nec Graecis unquam nisi latine respondebant; nec ipsos aliter, quam per interpretes, loquentis audiebant.

16. Molon rhetor, qui studia Ciceronis acuit, primus in senatu sine interprete auditus est.

17. Maiores hunc morem maxime servabant, ne quis inter consulem, et lictorem se interponeret. Itaque ·Q· Fabius Maximus vir consularis a filio cos. invitatus, ut inter se et lictorem procederet, ue hostili Samnitium turba ad quorum conloquium descenderat elideretur, facere noluit.

18. Idem (a) ab senatu ad filium cos. legatus missus Suessam Pometiam, indignatus est quod nemo se ex lictoribus equo descendere iussisset; quod cnm filius sensisset, proximo lictori ut sibi appareret imperavit: cuius voci continuo Fabius obsecutus, non ego, inquit, fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui, an scires consulem agere.

19. Legati a senatu Tarentum missi cum gravissimas iniurias non sine contumelia accepissent, introducti in senatum, de his quae passi erant questi non sunt, ne quid ultra ac mandatum erat, eloquerentur.

20. Antea senatus adsiduam stationem eo loci peragebat, qui hodieque senaculum adpellatur: nec expectabat nt edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in curiam veniebat: ambiguae laudis civem existumans, qui debitis rei ·p· officiis iussus fungeretur.

21. Tribunis ·pl· intrare curiam non licebat; sed ante valvas positis subselliis, decreta patrum examinabant. Itaque veteribus senatus consultis ·C· (b) littera subscribi solebat; eaque nota significabatur, illa tribunos quoque censuisse.

22. Immolatarum a magistratibus hostiarum exta ad quaestores aerarios (c) delata veniebant. Itaque abstinentia artissime constringebantur.

23. Multorum aes alienum, quia provincias sincere administraverant, a senatu persolntum est.

24. Equestris ordinis iuventus bis urbem spectaculo sui celebrabant, die lupercalium, et equitum probatione.

25. Fabius censor cum Decio seditionis finiendae gratia, quam comitia accendebant iu humillimi cuiusque potestatem redacta, forensem turbam in quattuor tribus descripsit, easque urbanas appellavit: quo tam salubri facto Maximus cognominatus est.

(a) Cod. *cum pro idem*. (b) Ita cod. At. Val. *T.* (c) Val. *aerariis*; sed in mss. etiam *aerarios*.

26. Armorum tractandorum meditatio a ·P· Rutilio cos. Cn· Manlio collega (a) militibus est tradita. Is enim ex ludo ·C· Aurelii Scauri doctoribus gladiatorum arcessitis, vitandi atque inferendi ictus (b) rationem legibus instituit.

27. Velitum usus eo bello primum repertus est, quo Capuam Fulvius Flaccus obsedit. Nam cum equitatui campano crebris excursionibus resistere nostri non possent, ·Q· Navius centurio ex peditibus lectos expediti corporis, brevibus et incurvis septenis armatos hastis, parvo tegmine munitos, veloci saltu iungere se equitantibus, et rursus delabi celeriter, edocuit.

28. Theatrum incboatum a Messala et Cassio censoribus, auctore ·P· Nasica sub hasta veniit, ne spectaculis populus effeminaretur.

29. SC· cautum fuit, ne quis in urbe propiusve (c) mille passus subsellia poneret, sedensve ludos spectaret; ut scilicet remissioni animorum standi virilitas coniungeretur.

30. Per DLVIIII (d) annos senatus populo mixtus spectavit: sed hunc morem Atilius Serranus et ·L· Scribonius aediles, ludos matri deum facientes, posterioris Africani sententiam secuti, discretis senatus et populi locis, solverunt.

31. Ludorum prima origo ·C· Sulpicio Betico (e) ·L· Licinio Stolone cos. instituta est, cum gravi pestilentia civitas laboraret.

32. Saecularium ludorum initium tale est. Cum pestilentia urbs agrique vastarentur, Valesius vir locuples rusticae vitae, duobus filiis et filia laborantibus, aquam eis calidam a foco petens, genibus nixus, ut puerorum periculum in ipsius caput transferretur, oravit. Orta deinde vox est, habiturum eum salvos filios, si continuo Tiberi flumine devectos, Tarentum portasset, ibique ex Ditis patris et Proserpinae ara petita aqua eos recreasset. Quo praedicto, pueros ad ripam Tiberis detulit, lyntre Ostiam petens: et sitientibus aegris succurrere cupiens, ex gubernatore cognovit, haud procul apparere fumum in loco, qui Tarentus vocabatur. Itaque calefactam ibi aquam pueris dedit, qua pota, salutari quiete sopiti, morte liberati sunt; patrique indicavere praeceptum sibi in somnis, ut ad Ditis patris et Proserpinae aram, a qua potio ipsis erat adlata, purae hostiae immolarentur; sellisternia ac ludi nocturni fierent. Itaque cum urbem arae gratia emendae Valesius petisset, fodientibus servis eius terram fundamentorum constituendorum causa, reperta est ara Diti patri Proserpinaeque inscribta, ad quam Valesius ludos et sellisternia tribus noctibus, quia totidem filii (f) periculo liberati erant, fecit. Cuius exemplum Valerius Poplicola Bruti collega studio (g) succurrendi civibus sequutus, apud eandem aram sacrum fecit.

33. Gladiatorum munus primum Romae datum est in foro boario Ap· Clau-

(a) Ita 2. manu; at 1. *conlege*. (b) Cod. *iactus*. (c) Cod. *propius*. (d) Ita cod., non *DLVIII*. ut Val. (e) Cod. *Petico*. (f) Deest in cod. *filii*. (g) Cod. *studium*.

dio ·Q· Fulvio cos. Dederunt ·M· et Decimus filii Bruti, funebri memoria patris cineres honorando.

34. Athletarum certamen a ·M· Scauri munificentia tractum est.

35. Statuam inauratam nec in urbe nec in ulla parte Italiae quisquam primus vidit, quam a Manlio Acilio Glabrione equestris patri poneretur in aede Pietatis, quam aedem ipse dedicaverat.

36. CN· Flavius scriba, qui fastus vulgavit, cum ad visendum aegrum collegam suum venisset, neque a nobilibus, quorum frequentia cubiculum erat completum, reciperetur, sellam curulem iussit adferri, et in ea consedit.

37. Tibicinum collegium solet in foro inter publicas privatasque serias (a) actiones, personis capite tecto, concentus edere hac de causa. Vetiti in aede Iovis, quod prisco more factitaverant, vesci, Tibur irati se contulerunt; quorum ministerio senatus deserta sacra non aequo animo ferens, a Tiburtibus petit, ut eos romanis templis restituerent; quos illi interposita festae epulationis simulatione mero somnoque sopitos, plaustris in urbem devexerunt: quibus et pristinus honor restitutus, et huiusce lusus ius est datum (b). Personarum usus, pudorem circumventae temulentiae causam habet (c).

38. Lacedaemonii ad dissimulandum vulnerum suorum cruorem, puniceis in proelio tunicis utebantur.

39. Corona bonum civem decorandi consuetudinem Athenienses induxerunt, duobus oleae conexis ramulis.

40. Apud eosdem Athenienses convictus a patrono libertus ingratus, iure libertatis exuitur.

41. Massilienses tres in eodem manumissiones rescindere permittunt, si ter ab eo deceptum dominum cognoverunt. Quarto errori subveniendum non putant.

42. Iidem nullum aditum in scenam mimis dant, quod argumenta eorum maiore ex parte stuprosos continent actus.

43. Apud Massilienses a condita urbe gladius est, quo noxii iugulantur, robigine iam exesus, sed index in minimis quoque rebus omnia antiquae consuetudinis monumenta servantium.

44. Apud eosdem duae ante portas arcae iacent; una, qua servorum ad sepulturae locum corpora plaustro devehuntur; altera, qua liberorum sine planctu, adhibito necessariorum convivio.

45. Apud eosdem e cicuta temperatum publice custoditur venenum, quod datur ei, qui causas sescentis (d) (id enim senatus nomen est) exhibuit propter quas mors sit illi expetenda.

(a) Val. mendose *ferias*. (b) Cod. *is est datus*; non tamen sine litura. (c) Cod. *habent*. (d) Ita cod. prisca orthographia.

46. Eorundem intrare oppidum cum telo nulli permittitur; praestoque est, qui id custodiae gratia acceptum, exituro reddat.

47. Celtiberi nefas esse ducebant proelio superesse, cum is occidisset, pro cuius salute devoverant spiritum.

48. Thraciae natio natales hominum flebiliter, exsequias vero cum hilaritate, celebrat.

49. Lycii, cum eis incidit luctus, muliebrem vestem induunt, ut deformitate cultus commoti, maturius maerorem proiciant.

50. Indorum feminae, mortuo marito, cum uni more patrio plures nubtae sint, in iudicium veniunt, quam ex eis maxime dilexerit. Victrix gaudens coniugis se flammis superiacit.

51. In Africa Cirtae (a) fanum est Veneris, in quod se matronae conferebant; atque inde procedentes ad (b) quaestum, dotem iniuria corporis contrahebant.

52. Persae liberos suos non prius aspiciebant, quam septimum annum conplessent, quo parvolorum amissionem aequiore animo ferrent.

53. Numidae reges more gentis suae nulli mortalium osculum ferebant, ut dignitas conseutiret imperio.

CAP. II.

DE DISCIPLINA MILITARI.

1. P. Cornelius Scipio cos. in Hispaniam adversus Numantinos missus, dle quo castra intravit edixit, ut omnia ex his quae voluptatis causa comparata erant, submoverentur. Itaque constat maximum inde institorum numerum cum duobus milibus scortorum abisse.

2. Metellus cos. cum exercitum in Africa iurgthino bello nimia ·Sp· Albini indulgentia corruptum accepisset, Scipionis sectam (1) secutus est.

3. P. Rutilius cos. eo bello, quod in Sicilia cum fugitivis gessit, ·Q· Fabium generum suum, quia neglegentia tauromenitanam arcem amiserat, provincia iussit decedere.

4. C· Cotta ·P· Aurelium Pecuniolam sanguine sibi iunctum, quem obsidioni liparitanae praefecerat, virgis caesum militiae munere inter pedites fungi coegit, quod eius culpa agger incensus, et paene castra capta erant.

(a) Val. *Siccae*. Sed *Cirtae* etiam in Valerii codice mediceo. (b) Deest *ad* in cod.; sed habet Val.

(1) Nempe *disciplinam*. Ceteroquin *secta* est etiam *dogma* seu *sententia* non semel apud Didymum in opere de spiritu sancto, Hieronymo interprete; itemque in arrianis fragmentis vaticanis.

5. Q. Fulvius Flaccus censor Fulvium fratrem consortem, legionem (a) in qua tr. mil. erat dimittere iniussu cos. ausum suis tamen mensibus, senatu movit.

6. Postumius dictator ·A· Postumium filium quod iniussu suo hostes fuderat, victorem securi percussit.

7. Torquatus latino bello consul filium quod provocatus a Geminio Maecio duce Tusculanorum ad dimicandum se ignaro descenderat, victorem securi percussit.

8. L· Quintius Cincinnatus dictator devictis Aequis ·L· Minucium consulatum deponere coegit, quod castra eius idem hostes obsederant.

9. Papirius dictator cum adversus imperium eius ·Q· Fabius Rullianus (b) magister equitum exercitum in aciem eduxisset, quamvis victorem, virgas tamen expediri, eumque nudari iussit.

10. L· Calpurnius Piso cos· cum in Sicilia bellum adversus fugitivos gereret, et ·C· Titius praefectus sociorum, multitudine hostium circumventus sub iugum se mitti passus esset, iussit eum toga laciniis abscisis amictum discinctaque tunica indutum in principiis stare: turmasque equitum quibus praefuerat, ademptis equis in funditorum numeros transcribsit.

11. Q· Metellus cum apud Contrebiam res gereretur, collocatas a se in quadam statione quinque cohortes, atque ex ea depulsas, repetere eumdem locum iussit; edixitque, ut si quis ex eis fugiens castra repetisset, pro hoste interficeretur.

12. Q· Fabius Maximus omnium, qui ex praesidiis Romanorum ad hostem transfugerant captique erant, manus abscidit, ut trunca prae se bracchia gerentes metum reliquis defectionis inponerent.

13. Scipio Africanus, victa Carthagine, gravius in romanos, quam latinos transfugas animadvertit: hos enim tamquam patriae fugitivos crucibus adfixit, illos tamquam perfidos socios securi percussit.

14. L· Paulus, Perse rege superato, eiusdem culpae homines elephantis obterendos substravit.

15. L· Marcius trib. mil. cum reliquias duorum exercituum ·P· et Cn· Scipionum dispersis mira virtute collegisset, de rebus actis a se scribens, in hunc modum usus est: L· Marcius pro praetore. Cuius honoris usurpatione uti eum ·PC· non placuit, quia duces a populo non a militibus creari solerent.

16. Cum magnum numerum captivorum ·PC· a Pyrrho ultro missum recepissent, decreverunt, ut ex his, qui equo meruerant, peditum numero militarent; qui pedites fuerant, in funditorum numerum transcriberentur.

(a) Ita codex confirmans egregiam Perizonii emendationem corrupti Valeri, qui habet *cohortem legionis*. (b) Ita cod. recte 1. manu; at 2. *Rutilian s*, quod est mendum nonnullorum quoque Valerii codicum.

17. Parem iram senatus adversus illos destrinxit, qui cannensi pugna superfuerant, mortuorum loco habiti. Itaque cum petisset ·M· Marcellus, ut eorum opera ad expugnationem Syracusarum uteretur, rescripsit indignos esse, qui in castra reciperentur: ceterum se ei permittere, ut faceret quod expedire reip. iudicasset, dum ne quis ex his dono militari donaretur.

18. Idem senatus cum graviter tulisset ·Q· Petilii cos. mortem occisi a Liguribus, legioni stipendium eius anni dari vetuit.

19. Idem senatus (a) milites, qui Regium (b) iniusto bello occupaverant, mortuoque duce Iubellio ·M· Caesium scribam eius imperatorem delegerant, carcere inclusit, et ·M· Furio Flacco trib. pl. denunciante ne in cives romanos animadverteretur, nihilominus quinquagenos per singulos dies virgis caesos securi percuti iussit.

20. Clearchus Lacedaemoniorum dux militibus saepe dicebat, imperatorem potius quam hostem metui debere: futurum enim, ut spiritum poenae inpenderent, quem pugnae noluissent.

CAP. III.

DE IURE TRIUMPHANDI.

1. Ob levia proelia quidam imperatoris triumphos sibi decerni postulabant. Itaque lege cautum est ne quis triumpharet, nisi qui quinque milia una acie fudisset. Postea ·P· Marcius et ·M· Cato trib. pl. tulerunt (c), poenam imperatoribus statui debere, qui aut hostium occisorum aut amissorum militum falsum numerum indicassent.

2. C. Lutatius cos. et ·Q· Valerius praetor cum insignem Poenorum classem delessent, post triumphum Lutatii, et Valerio sibi ius triumphi postulante, Lutatio petitioni resistente, iudex electus Atilius Calatinus cum interrogasset, cuius auspiciis illo die pugnatum esset; dicente Valerio, consulis; secundum Lutatium, inquit, litem do.

3. CN· Fulvius Flaccus triumphi honorem decretum sibi a senatu sprevit. Itaque continuo quaestione publica adflictus, exilio multatus est.

4. P. Scipioni ob reciperatas Hispanias, ·M· Marcello ob captas Syracusas, triumphus non est decretus, quod ad eas res gerendas sine ullo erant missi magistratu.

5. Moris est ab imperatore ducturo triumphum consules invitari ad caenam;

(a) Perperam in cod. additur *cum*. (b) Ita est sine adsp. etiam in verrinarum cod. antiquiss. vat. (c) Subintellige vel supple *legem*.

ac deinde rogari, ut venire supersedeant; nequis eo die, quo ille triumpharit (a), maioris in eodem convivio sit imperii.

CAP. IIII.

DE CENSORIA NOTA.

1. Camillus et Postumius censores aera poenae nomine, eos qui ad senectutem caelibes pervenerunt, in aerarium deferre iusserunt.

2. M. Valerius Maximus ·C· Iunius Bubulcus censores ·L· Annium senatu moverunt, quod quam virginem duxerat repudiasset, nullo amicorum consilio adhibito.

3. Porcius Cato ·L· Flaminium senatu movit, quod ad arbitrium mulieris in (b) convivio damnatum securi percussit.

4. Fabricius Luscinus Cornelium Rufinum senatu movit, quod decem pondo argenti haberet.

5. M. Antonius et ·L· Flaccus censores Duronium senatu moverunt, quod legem, quae coercendis conviviorum sumptibus lata erat, tribunus ·pl· abrogaverat.

6. M. Valerius, et ·L· Sempronius censores quadringentos iuvenes equestris ordinis aerarios fecerunt, quia in Siciliam ad munitionum opus explicandum ire iussi, non ierunt.

7. M. Atilius Regulus et ·L· Furius Pilus ·M· Metellum quaestorem compluresque equites romanos, qui post cannensem pugnam abituros se Italia iuraverant, aerarios fecerunt.

8. Iidem censores, et eos gravi nota adfecerunt, qui cum in potestatem Hannibalis venissent, legati ab eo missi ad senatum de permutandis captivis, neque inpetrassent, in urbe remanserunt.

9. C. Geta cum a Lucio Metello et CN. Domitio censoribus senatu motus esset, postea censor est factus.

10. M. Valerius Messala censoria nota perstrictus censoriam postmodum potestatem inpetravit.

CAP. V.

DE MAIESTATE.

1. Q. Metellus cum causam repetundarum diceret, et tabulae eius ab accusatore ad nomen inspiciendum circa iudices ferrentur, totum consilium ab

(a) Cod. *triumphabit*. (b) Abest *in* a cod.

earum contemplatione avertit oculos. Indignum enim credebatur integritatem tanti viri exigua cera et paucis litteris perpendi.

2. Rex Antiochus bello, quod cum Romanis gerebat, filium Africani Scipionis a militibus suis interceptum, ultro patri remisit.

3. Ad eundem Africanum in Literni (a) villa se continentem complures praedonum duces videndi eius causa forte confluxerunt: quos cum ad vim faciendam venire existimasset Scipio, praesidiumque domesticorum in tecto collocasset; dicentibus officii gratia ipsos venisse, aperiri fores iussit, et se spectaculo mirantibus praebuit.

4. Cum Aemilii Pauli exsequiae celebrarentur, ac forte tunc principes Macedonum Romae morarentur, funebri lecto sua sponte sese subiecerunt.

5. P. Rutilio in exilium abeunti omnes civitates totius Asiae legatos obviam miserunt, sibi quaeque tanti viri praeripientes discessum.

6. C. Marium in privata domo Minturnis clausum, servus publicus natione cimber missus ut occideret, strictum gladium tenens adgredi non sustinuit.

7. M. Porcius Cato, invito C. Caesare cos., adversus publicanos in curia dicendo cum diem traxisset, et iussu Caesaris a lictore in carcerem duceretur, comitem sibi populum (b) habuit.

8. Eodem Catone ludos florales spectante, quos Messius aedilis edebat, populus ut mimae nudarentur postulare erubuit: quod cum a Favonio amicissimo sibi una sedente cognovisset Cato, discessit e theatro.

9. Harmonii (c) et Aristogitonis, qui Athenas tyrannide liberaverunt, effigies aeneas Xerxes ea urbe devicta in regnum transtulit: postea Seleucus in pristinam sedem reportavit. Rhodii quoque eas urbi suae adpulsas, cum in hospitium publice invitassent, sacris etiam in pulvinaribus collocaverunt.

10. Xenocrates atheniensis testimonium dicere coactus, cum ad aram accessisset, ut more eius civitatis iuraret, omnia se vere rettulisse; vetitus est iurare, sinceritati eius concedendum existimantibus.

(a) Ita cod. pro *Lint.* (b) In margine recentior manus scripsit *immo senatum*; quae est recta emendatio, cum Valerio consentiens. (c) Ita etiam Val. *Harmon.* non *Harmod.*

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

DE INDOLE.

1. Aemilius Lepidus puer etiamnum progressus in aciem hostem interemit, civem servavit, ideoque ei statua in Capitolio incincta praetexta ex SC. posita est.

2. Porcius Cato puer adhuc cum in domo avunculi sui educaretur, et ad eum (1) tribunum pl. Latini de civitate inpetranda venissent, rogatus ut socios apud avunculum adiuvaret, non facturum se respondit. Postremo Poppedius eum in excelsam aedium partem latum abiecturum inde, nisi precibus obtemperaret, minatus est; nec hac re incepto moveri potuit.

3. Idem Cato cum salutandi gratia praetextatus ad Syllam venisset, et capita proscriptorum in atrium adlata vidisset, paedagogum suum nomine Sarpedonem interrogavit, quapropter nemo inveniretur, qui tam crudelem tyrannum occideret. Et cum ille custodiri a militibus diceret; eum ut sibi ferrum daret, obsecravit: perfacile se adfirmans interempturum, quod in lecto illius considere soleret.

4. C. Cassius Syllae filium Faustum condiscipulum suum in schola proscriptionem patris laudantem, ipsumque cum primum potuisset idem facturum minantem, colapho percussit.

5. Alcibiades atheniensis cum puer ad Periclem avunculum suum venisset, eumque tristem invenisset, dicentem se mandatu (a) civitatis propylaea Minervae, quae sunt ianuae arcis, magna cum inpensa aedificasse, nec posse reddere rationem; ergo, inquit, quaere potius quemadmodum rationem non reddas.

CAP. II.

DE FORTITUDINE.

1. Etruscis in urbem ponte sublicio inrumpentibus, Horatius Cocles donec post tergum suum abrumperetur, hostium agmen infatigabili pugna sustinuit, atque ita armatus se in Tiberim misit, tutumque nandi eventum habuit.

(a) Ita cod. u non o. Et sic habuit exemplar quoddam Valerii, testante Colerio.

(1) Nempe ad Catonis avunculum.

2. Cloelia inter ceteras virgines obses Porsenae data, nocturno tempore custodia egressa, Tiberi traiecto, patriam turpitudine liberavit.

3. Romulus ab Acrone Caeninensium rege ad dimicandum provocatus, occiso eo fusisque, hostibus spolia opima Iovi Feretrio rettulit, quae dux duci detraxerat.

4. Cornelius Cossus eidem deo spolia consecravit a Romulo proximus, cum ducem Fidenatium in acie congressus interemisset.

5. M. Marcellus apud Padum Gallorum regem ingenti exercitu stipatum adgressus, obtruncatum armis exuit, quae opima tertia haberentur.

6. Scipio Aemilianus cum in Hispania sub Lucullo duce militaret, atque Intercatia praevalidum oppidum circumsideretur, primus moenia eius conscendit.

7. Urbe a Gallis capta, cum senes in plana parte urbis relicti essent, quia omni numero non sufficiebat arx; qui erant honoribus functi, apertis ianuis in curulibus sellis cum insignibus magistratuum quos gesserant consederunt: et primum mirantibus Gallis, deinde in risum versis, M. Atilius barbam suam permulcenti Gallo scipionem capiti inflixit, eique ad se occidendum venienti iugulum obtulit.

8. C. Sempronio Atratino cos. cum Volscis apud Verruginem parum prospere dimicante, equites delabsi equis se ipsi centuriaverunt, et ita acies restituta est.

9. Fabius Maximus Rullianus (a) vetitus a Papirio Romam gratia auspiciorum redeunte bellum committere adversus Samnites, commisit: et equitum virtute proelii crimine levatus est.

10. Miles romanus cannensi proelio, cum ad retinenda arma inutiles vulneribus manus haberet, spoliare se conantis numidae cervicem amplexus, naribus et auribus adrosis reddidit deformem.

11. P. Crassus cum Aristonico bellum gerens a Thracibus inter Eleam et Zmyrnam (b) exceptus; ne caperetur, virgam qua ad regendum equum usus fuerat, in unius barbari oculum direxit, qui vi doloris accensus sica latus Crassi confodit.

12. Scipio Metellus, infeliciter CN. Pompeio generi sui defensis partibus, navi qua vehebatur a caesarianis capta, gladio se traiecit. Imperator se bene habet quaerentibus caesarianis, respondit.

13. Cato, victis a Caesare partibus suis, gladio se transfodit.

14. Porcia filia Catonis uxor Bruti, cum viri sui consilium de interficiendo Caesare cognovisset, cultellum tonsorium quasi unguium resecandorum causa poposcit; eoque velut forte labso se vulneravit. Clamore deinde ancillarum in cu-

(a) Cod. *Rutilianus*. Sed quia superius 1. manu erat rectius *Rullianus*, hanc lectionem huic quoque ponendam putavi. (b) De hac scriptura dixi in scholiis meis ad Cic. de rep. I. 8. ed. sec. p. 26. n. c.

biculum revocatus Brutus, obiurgare eam coepit, qnod tonsoris praeripuisset officium. Cui illa, experiri, inquit, volui, si tibi propositum parum ex sententia cessisset, quam aequo animo me essem interemptura.

15. Cato censorius cum ei in bello vagina gladius excidisset, subiectum proeliantium globo intrepidus sustulit.

16. Cum Ti. Gracchus palam senatui minaretur, consulentibus patribus de statu reip. ac de interemendo (a) Graccho cogitantibus, Scaevola negavit se quicquam (b) vi esse acturum. Qno incusato, Scipio Nasica se ducem pollicitus, ac laevam manum parte togae circumdedit, sublataque dextra proclamavit: qui rem publicam salvam esse vult, me sequatur.

17. Cum tribuni plebis Saturninus et Equitius et praetor Glaucia maximos in civitate seditionum motus excitarent, M. Aemilins Scanrus iam senex exhortatus Marinm sextum consulatum gerentem, ut rem .p. vindicaret, iussit sibi arma adferri; armatusque ante fores curiae stetit, ictuque saxi vulneratus est.

18. C. *Iulius Caesar* (c) cum multitudine Nerviorum (d) inclinari aciem suam videret, militi timidius pugnanti scutum rapuit, et fortiter proeliatus aciem restituit.

19. Idem alio proelio legionis martiae aquiliferum, ineundae fugae gratia iam conversum, faucibus conprehensum in contrariam partem retorsit.

20. Cum Hannibal Capuam, quam Romanus exercitus obsederat, defenderet, Vibius Accaus (e) paelignae (f) cohortis praefectus vexillum trans punicum vallum (g) proiecit, se ipsum commilitonesque, si potiti essent hostes signo, exsecratus. Quod ut Valerius Flaccus tertiae legionis tribunus vidit, imitatus exemplum est. Idem Pedanius centurio fecit. Protinus igitur castra Poenorum capta sunt.

21. Q. Occius, qui propter fortitudinem Achilles cognominatus est, sub Q. Metello cos. legatus in Hispania militans, cum cognovisset se a quodam celtibero provocatum, relicta mensa (forte enim prandebat) clam Metello obsequitantem (h) celtiberum consectatus occidit. Iterum a quodam provocatus, cum eum genibus suis subiecisset, coegit sagulum et gladium sibi, utroque exercitu spectante, tradere.

22. Acilius decimae legionis miles pro C. Caesaris partibus pugnans maritimo proelio, abscisa dextera, quam Massiliensium navi iniecerat, laeva puppim adprehendit, nec ante dimicare destitit quam captam profundo mersit.

23. Caesius Scaeva eiusdem imperatoris centurio, cum pro eo castello cui praepositus erat dimicaret, et CN. Pompei praefectus iussu eius (i) summo

(a) Ita cod. (b) Ita cod. 2. manu; at 1. *quidquam*. Videsis pro emendatiore scriptura *quicquam* Frontonis indicem meum latinitatis. (c) In cod. non est nisi praenominis littera *C*. (d) Cod. *servorum*. (e) Ita cod. Variat autem etiam apud Val. scriptura huius nominis. (f) Ita cod. cum diphth. (g) Cod. *bellum*. (h) Ita cod. non *obeq.* sed *obseq.*: quae lectio, ut notabilis, in margine repetitur. (i) Cod. *insulatus*.

D *

studio ad eum capiendum niteretur, omnibus qui prope accesserant interemptis, conruit. Scutum eius CXX. ictibus perfossum apparuit, ipse interventu commilitonum servatus.

24. Idem cum, C. Caesare Britanniam oppugnante (a), rate in proximum scopulum transvectus esset, supervenientibus hostibus, ceteris ad litus regressis; solus stationis gradum retinens, magno edito proelio, femore traiecto, clipeo crebris foraminibus absumpto, profundo se commisit, et evectus ad litus, petiit a Caesare ut sibi ignosceret quod sine scuto redisset.

25. L. Sentius (b) Dentatus centies XX. in aciem descendit: XXVI spolia rettulit; ex his octo eorum qui se provocaverant: XIIII cives servavit: ex proelio XLV vulnera pectore excepit, tergo cicatricibus vacuo: VIII triumphales currus secutus: donatus aureis coronis civicis VIII, muralibus III, obsidionali una: torques accepit LXXXIII, armillas CLX, hastas XVIII, phaleras (c) XXXV (d).

26. Darius (e) cum sordida, et crudeli magorum tyrannide Persas liberaret, unum ex eis abiectum corporis sui pondere urgens, vidit commilitonem plagam ei inferre dubitantem ne per errorem Darium vulneraret. Tu vero, inquit, vel per utrumque nostrum gladium age, dummodo hic quam celerrime pereat.

27. Leonidas spartanus cum trecentis civibus ad Thermopylas toti Asiae obiectus, perfidia et scelere incolarum opportunitate loci spoliatus, occidit dimicans. Cuius haec vox fertur, sic praudete commilitones tamquam apud inferos caenaturi. Lacedaemonii perinde ac victoria esset promissa, dicto paruerunt intrepidi.

28. Othryades spartanus speciosus pugna ac morte (f), sanguine suo inscribtis tropaeis, direptam hostibus victoriam suis restituit.

29. Epaminondas thebanus traiectus hasta, sanguine et spiritu deficiens, recreare se conantes, primum an clipeus suus salvus esset, deinde an penitus fusi hostes, interrogavit. Quibus ita se habere cognitis, mirificas, inquit, filias vobis relinquo Leuctram et Mantineam.

30. Theramenes atheniensis triginta tyrannorum iussu porrectam potionem veneni non dubitanter exhausit: quodque ex ea superfuerat iocabundus inlisum humo sono edito, renidens servo publico, Critiae, inquit, propino. Erat autem hic ex triginta tyrannis crudelissimus.

31. Rhoetogenes (g) numantinus adflictis rebus Numantinorum, vicum suum, qui in ea urbe speciosissimus erat, incendit: strictum glsdium in medio posuit, ac binos dimicare iussit, ut victus occideretur. Ipse novissime se flammis inmisit.

(a) Cod. *Caesar oppugnans.* (b) Ita cod. ut etiam codices Valerii aliquot. (c) Cod. 1. manu *pateras*, 2. *pharetras.* Neutra lectio vera. (d) Val. XXV. (e) Cod. *Dareus* heic et alibi. (f) Cod. pro *ac morte* habet *Othryade.* (g) Val. *Theogenes.*

32. Capta Carthagine, uxor Hasdrubalis, dextra laevaque filios trahens, incendio se superiecit; accusato viro quod vitam a Scipione petere sustinuit.

33. Cum pestifera seditione Syracusarum tota Gelonis stirps consumpta esset, et unica superesset Harmonia, cum ad eam ab inimicis impetus fieret, nutrix subornatam aequalem puellam hostilibus gladiis subiecit, quae ne cum ferro quidem trucidaretur, cuius esset condicionis proclamavit. Admirata puellae constantiam Harmonia, se esse quam quaererent, illis professa est; et ita utraque perierunt.

CAP. III.

DE PATIENTIA.

1. Cum a Porsena rege Etruscorum urbem nostram gravi ac diuturno bello urgeri aegre Mucius ferret, castra eius intravit, immolantemque conatus occidere, oppressus est. Perosus itaque dexteram suam, quod eius ministerio uti nequisset, iniectam foculo exuri passus est.

2. Pompeius dum legationis officio fungitur, a rege Gentio interceptus, cum consilia prodere iuberetur, ardenti lucernae admotum digitum cremandum praebuit; et ea patientia regi desperationem quicquam ex se cognoscendi iniecit.

3. Alexandro regi nobilissimi pueri praesto erant sacrificanti: ex quibus unus turibulo accepto ante ipsum constitit, et in brachium eius carbo ardens delabsus est: qui ne sacrificium Alexandri inpediret, dolorem silentio pressit. Alexander pueri delectatus patientia, diutius consulto sacrificavit; nec hac re eum proposito depulit.

4. Zeno eleates philosophus cum Agrigentum venisset, tyranno Phalaride adhuc vivo, hortatus populum ad (a) libertatem, et ob id ipsum iussus a tyranno in medio foro torqueri, non destitit a cohortatione; et in tantum populum commovit, ut lapidibus statim Phalaris obrueretur.

5. Eiusdem nominis philosophus cum a Nearcho tyranno, cuius necem inierat (b), torqueretur, dixit se quod secreto in aurem ei diceret, habere; laxatusque eculeo, aurem eius morsu arripuit; nec ante dimisit, quam et ipsa vita, et ille parte corporis privaretur.

6. Anaxarchus philosophus cum a Nicocreonte tyranno Cypriorum in pilam coniectus tunderetur; follem, inquit, Anaxarchi feris.

7. Theodotus ab Hieronymo tyranno innocens punitus, fidelissimum eius satellitem mentitus est consiliorum suorum participem fuisse: et ita Hieronymus dum inimicum cupide lacerat, temere perdidit amicum.

(a) Cod. ob. (b) Ita codex. Sed Valerius *de cuius nece consilium inierat.*

8. Apud Indos esse creduntur, qui omne vitae tempus nudi exigant, et se flammis sine gemitu obiciant, qui Gymnosophistae vocentur.

9. Servus barbarus Hasdrubalem, quod dominum suum occiderat, adgressus interemit: et cum puniretur, laetitiam vindictae risu testatus est.

CAP. IIII.

QUI EX HUMILI LOCO EVASERINT.

1. Tullii Hostilii incunabula agreste tugurium cepit: idem adolevit in pecore pascendo.

2. Varro Pauli collega macellaria patris taberna ad consulatum pervenit.

3. M. Perpenna, qui regem Aristonicum cepit, crassianae cladis extitit vindex, consul fuit ante quam civis: namqne pater eius sabellus genere, nihil ad civitatem romanam *pertinere* papia (a) lege convictus est.

4. Socrates Phaenaretem matrem obstetricem habuit, patrem Sophoniscum marmorarium.

Euripidis mater holera (b) vendebat.

Demosthenis pater cultellos venditabat.

CAP. V.

QUI SIBI LICENTIUS QUAM MOS PATRIUS PERMISERAT INDULSERUNT.

1. Scipio filius Africani, is qui ab Antiocho captus est, cum esset praeturae petitor, candidam togam adeo turpibus maculis obsoletam in campum detulit, ut nisi gratia Cicerei, qui patris eius scriba fuerat, adiutus esset, honorem a populo impetraturus non fuerit.

2. Q. Fabii Maximi Allobrogis filius .Q. Fabius adeo fuit luxuriosus, ut ei praetor urbanus .Q. Pompeius bonis paternis interdixerit.

3. Q. Hortensii oratoris nepos Hortensius corporis etiam dicitur infamia male audisse.

4. P. Scipio cum in Sicilia exercitum augendo moraretur, operam etiam gymnasio dedit.

(a) Deest in cod. *pertinere*; et pro *papia* scribitur *parta*. (b) Ita cod. cum adsp. ut apud Frontonem.

5. L. Scipionis statua chlamydata et crepidata in Capitolio posita est; quo habitu usus aliquando, ita se conformari volnit.

6. L. Sylla cum imperator esset, Neapoli crepidatus et chlamydatus ambulavit.

7. C. Dnellius qui primus navalem triumphum ex Poenis rettulit, quotiens publice epulatus erat, ad funalem cereum praecinente tibicine et fidicine deducebatur.

8. M. Papirius re bene gesta, cum triumphum a senatu non impetrasset, primus in monte albano triumphavit.

9. C. Marius post omnes trinmphos in cantharo semper potavit; quod Liber pater superatis Indis hoc genere poculi usus esset.

10. M. Cato praetor M. Scauri ceterorumque iudicia, sine tunica, praetexta amictus, egit.

CAP. VI.

DE FIDUCIA SUI.

1. Post P. et CN. Scipionum in Hispania mortem, nullo auso exercitum traiecere, P. Scipio XXIIII. agens annum ire pollicitus est. Idem cum in Hispania oppidum Badiam obsideret, et iudicia esset auditurus; cras, inquit, in urbe audiam; quod ei contigit.

2. Idem Hannibalis speculatores intra castra Romanorum deprehensos circumduxit, et ostendit manu sua copias, et prandio dato ipsis et equis eorum, dimisit incolumes.

3. Annonae caritate increscente, cum trib. pleb. C. Curiatius (a) iuberet coemi frumentum; Nasica contrariam actionem orsus, obstrepente populo; tacete, inquit: melius enim ego quam vos, quid rei publicae expediat, intellego.

4. Antigenidas tibicen discipulo suo magni profectus, sed parum feliciter se populo adprobanti, multis audientibus dixit: mihi cane et musis.

5. Zeuxis cum Helenam pinxisset, quid de eo opere homines sensuri essent, non expectavit, sed protinus adiecit:

οὐ νέμεσις τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας ἀχαιοὺς
τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν.

6. Phidias interrogatus, quonam mentem suam dirigens vultum Iovis esset amplexus, hos rettulit versus.

ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων (b).

(a) Cod. *Curatius*. (b) Cod. Κρονιων.

ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν (a) ὄλυμπον.

7. Hannibal cum apud regem Prusiam exolaret (b), anctorqne ei committendi proelii esset, atque is non idem sibi extis portendi diceret; ita tu, inquit, vili carnunculae (c), quam imperatori mavis credere?

CAP. VII.

DE CONSTANTIA.

1. Fulvius Flaccus cum Capuam recepisset ab Hannibalis possessione, senatu prohibente animadverti in omnes principes civitatis, ipse perstitit. Et cum ad palum iussisset eos adligari, aliae supervenerunt epistulae, in quibus erat scribtum ut omnes punirentur (1). Non lectis epistulis, Fulvius peracta animadversione, tunc senatus mandata iussit legi.

2. Q. Fabius pecunia, quam pro captivis Hannibali numeraverat, fraudatus a senatu, tacuit.

3. Idem post cannense damnum missus adversus Hannibalem cum per diversas (d) moras traheret bellum, id egit ne Roma opprimi posset.

4. C. Piso, cum Palicanus (e) homo seditiosus pestiferis blanditiis populum praeripuisset ita ut consul crearetur (f), solus restitit.

5. Metellus Numidicus cum animadverteret quo tenderet Saturnini trib. pl. conatus, solus in exilium eius leges (g) profugit.

6. Q. Scaevola augur, ·L· Sylla de adversis partibus cogitante, rogatus sententiam dicere noluit.

7. Sempronia Gracchorum soror, uxor Scipionis Aemiliani, cum se quidam Equitius semproniae familiae (h) falso adscriberet, iubente populo, ut eum oscularetur tamquam filium fratris, reppulit.

8. Cum Alexander macedo aeger iaceret, et ei Philippus medicus potionem esset daturus, supervenerunt ab Antipatro epistulae ut caveret sibi a Philippo monente: hunc enim corruptum a rege Dario potionem temperasse. Lectis epistulis Alexander, ut primum petit potionem, legendas ipsas Philippo tradidit.

(a) Cod. *ελενλιξεν*. (b) Ita cod. 1. manu, qui est archaismus; at 2. *exularet*. (c) Val. *caruncuiae*. (d) Cod. *adversus*. (e) Cod. *Pallacinus*. (f) Pro *consul crearetur* codex habet *conculcaretur*. (g) Ita cod. (h) Cod. *aemiliae*.

(1) Contrarium dicit Valerius.

LIBER QUARTUS

CAP. I.

DE MODERATIONE.

1. P. Valerius Publicola cos. cum omnia in se invidiosa conspiceret, moderatione ad humiliorem habitum deductus *est*, fasces securibus vacuefaciendo, et in contione populo summittens, numerum quoque eorum dimidia ex parte minuens, ultro collega Sp. Lucretio sibi adlecto, aedes etiam suas diruens, quae excelsiore parte positae instar arcis habebantur.

2. Camillus urbe capta a Gallis revocatus, non prius ad accipiendum exercitum ire voluit, quam de dictatura sua omnia sollemni iure acta conperisset.

3. M. Rutilius Censorinus iterum censor creatus, populum obiurgavit, quod eam potestatem bis sibi detulisset.

4. L. Quintius Cincinnatus cum honorem (1) eius PC. continuare vellent, quod et populus tribunos eosdem in proximum annum creare destinabat, peregit exemplo suo, ut tribunos sequi se cogeret.

5. Fabius Maximus cum et ipse quinquies consul esset, et a patre (a), avo, maioribusque suis consulatum saepenumero gestum videret, comitiis quibus filius eius cos. creabatur, egit cum populo, ut aliquando vacationem eius honoris fabiae genti daret.

6. Scipio Africanus imagines, statuas, perpetuos (b) consulatus, censuram, sibi deferente populo, decerni passus non est.

7. M. Marcellus cum in consulatu Siculi de eo questum venissent; et de intromittendis iis primus rettulit; et querentes patienter sustinuit: ac postea ipse causa perorata victor legatos clementer excepit.

8. Ti. Gracchus trib. pleb. cum esset inimicus Africano et Gnaeo (c) Scipionibus, et Asiaticus iudicatae pecuniae satisdare non posset, atque ideo a consule in carcerem duceretur, intercessit.

9. C. Claudius Nero, quamvis Livii Salinatoris in Hasdrubale opprimendo gloriae particeps fuisset, triumphantem equo sequi maluit, cum senatus ei triumphum decrevisset.

10. Scipio Africanus posterior, cum censor conderet lustrum, et scriba in sacrificio ex publicis tabulis precationis carmen praeiret, quo dii immortales ut populi romani res meliores amplioresque facerent rogabantur; satis, inquit,

(a) Deest *a patre* in cod. (b) Cod. *perpetuas*, quod referretur inepte *ad statuas*. (c) Ita cod. pro *Lucio*.

(1) Scilicet consulatum.

et bonae et magnae sunt: itaque precor ut eas perpetuo incolumis servent: ac protinus ad hunc modum carmen emendari iussit.

11. Idem in censura centurias equitum recognoscens, postquam C. Licinium Sacerdotem citatum processisse animadvertit; dixit, se scire eum verbis conceptis peierasse: proinde si quis eum accusare vellet, usurum testimonio suo. Sed nullo ad id negotium accedente; traduc, inquit, equum Sacerdos, ac lucrifac censoriam notam, ne ego in tua persona sim et testis et iudex et accusator et censor.

12. M. Scaevola testis in reum productus, adiecit, ita sibi credi oportere, si alii idem adseverassent.

13. Metellus Macedonicus cum inimicus esset Scipioni Africano ex aemulatione, ut primum eum audiit interemptum, lugubri habitu in publicum desiluit; et concurrite, inquit, cives, concurrite; moenia nostra urbis eversa sunt: filiosque suos iussit lecto eius umeros (a) subicere; adiecto hoc, non fore ut postea id officium ab his maiori viro praestari possit.

14. Metellus Numidicus patria pulsus, cum ei forte ludos Trallibus spectanti epistulae essent a senatu missae, in quibus revocabatur, non prius theatro exiit, quam spectaculum perageretur. Eundem constat pari vultu et exulem fuisse et restitutum.

15. Porcius Cato ob adsignatam pecuniam cypriacam, cum eius senatus extra ordinem rationem haberi vellet, non est passus.

16. M. Bibulus, cum in Syria provincia moraretur, filiis duobus in Aegypto occisis a gabinianis militibus, deditis sibi eis a Cleopatra, dolori suo imperavit, dicens potestatem huius vindictae senatus esse.

17. Archytas tarentinus, dum Pythagorae praeceptis Metaponti penitus (b) intendit, reversus in patriam cum omnia neglegentia vilici corrupta vidisset, punissem, inquit, male meritum, nisi irascerer.

18. Plato eum adversus servum vehementius exarsisset, Pleusippo amico castigationem eius mandavit.

19. Dio nobilis syracusanus pulsus patria a Dionysio tyranno (c), cum principem urbis, in quam confugerat, domi convenire vellet, neque admitteretur; patienter hoc ferendum est, ait: fortasse enim et nos, eum in gradu dignitatis nostrae essemus, aliquid tale fecimus.

20. Thrasybulus atheniensis cum expulsis XXX. tyrannis, cives in patriam reduxisset, plebiscitum proposuit, nequa praeteritarum rerum mentio fieret.

21. Stasippus tegeates hortantibus amicis ut gravem sibi in administratione rei publicae aemulum tolleret, negavit se facturum; ne, quem optimus civis locum obtineret (d), eum malus occuparet.

(a) Ita sine adspir. ut apud Frontonem. (b) Ita cod. 2. manu; at 1. *paenitus.* (c) Sic est in margine; at in textu *pulsus a caute pro patria.* (d) Ita cod. 1. manu at 2. *optineret.*

22. Pittacus Mitylenaeorum tyrannus Alcaeum poetam, cum esset adeptus tyrannidem, quid in eo opprimendo posset, admonuit.

23. Piscatores mitylenaei in everriculo ductam auream mensam, consulto Apolline, cum iussi essent dare eam sapienti Thaleti, ille cessit eam Bianti, hic Pittaco; donec ad Solonom veniretur, qui eam Apollini dedicavit.

24. Antiochus a ·L· Scipione ultra Taurum montem imperii finibus submotus, gratias agere Romanis coepit, quod se nimis magna procuratione liberatum, modicis regni terminis coegissent.

CAP. II.

QUI EX INIMICITIIS IUNCTI SINT.

1. M. Aemilius bis cos. et P·M· vehementes inimicitias cum Fulvio Flacco eiusdem ordinis viro gessit; quas, ut simul censores renunciati sunt, in campo deposuit.

2. Livius Salinator Neronis odio ardens, propter quem exulaverat, pariter cos. creatus deposuit simultates.

3. Scipio, ut diximus, post intercessionem Ti· Gracchi, depositis inimicitiis, protinus filiam ei suam Corneliam despondit.

4. M· Cicero ·A· Gabinium repetundarum reum summo studio defendit, qui eum in cos. suo urbe expulerat.

5. Idem ·P· Vatinium dignitati suae semper infestum duobus publicis iudiciis tutatus est.

6. Caninius Gallus ·C· Antonii, quem reum fecerat, filiam duxit. Idem Valerium Maximum, a quo damnatus fuerat, procuratorem rerum suarum habuit.

CAP. III.

DE ABSTINENTIA.

1. Scipio XXIIII annum agens cum in Hispania Carthaginem cepisset, eximiae inter captivas pulchritudinis puellam nobilem cognovit Indevili (a) cuidam celtibero desponsam. Itaque arcessitis parentibus et sponso, inviolatam tradidit.

2. CN· Marcius Anci regis progenies, editis in bello conspicuae fortitudinis operibus, cum a Postumio Cominio cos. laudatus, donis militaribus, captivis,

(a) Val. et alii *Indibeli*. Certe quod adtinet ad *v* pro *b*, nostra quoque aetate Hispanis ambiguae pronunciationis sunt.

argento, donaretur; nihil ex his, praeter unius hospitis captivi salutem, equumque, quo in acie uteretur, accepit.

3. M. Curius, cum ad eum Samnites aurum adtulissent donaturi; malo, inquit, locupletibus imperare, quam ipse fieri locuples.

4. Idem post fugam Pyrrhi, cum sibi dari videret iugera quinquaginta, ceteris septena; parum, inquit, idoneus civis est, qui eo quod reliquis tribuitur, contentus non est.

5. Fabricius Luscinius missum sibi aurum a Samnitibus, et decem servos ad ministerium, cum muneribus reverti iussit.

6. Idem missus ad Pyrrhum legatus, cum audisset Cyneam thessalum narrantem, esse quemdam Athenis sapientem, qui diceret summum bonum voluptatem; pro monstro vocem eius accepit.

7. Q. Tubero cos. cum ei gens Aetolorum omnis usus vasa argentea misisset, quod se legati rettulerant fictilia in eius mensa vidisse, exemplo Fabricii remisit.

8. Paulus cos., Perse devicto, cum macedonicis opibus urbem replesset, nulla ex eis penates suos locupletavit.

9. Q. Fabius Gurges, CN. Fabius Pictor, Q. Ugulnius, dona quae privatim a Ptolemaeo acceperant, in aerarium prius quam ad senatum legationem referrent detulerunt: quae ipsa rursus senatus consulto sunt divisa legatis.

10. Cato censorius missus in Hispaniam, haedinis pellibus pro stragulis usus est: et quingentorum assium sumptu contentus (a) fuit, tribus servis se comitantibus: eodem vino, quo nautae, usus est.

11. Porcius Cato posterior, bello civili filium secum ducens, duodecim servos habuit: numero plures quam superior, temporum diversis moribus pauciores.

12. Scipio Aemilianus post duos cos. ac totidem triumphos, septem servis sequentibus officio legationis functus est.

13. Pyrrhus, viribus fractis, cum ad opes suas confugisset, misit per legatos tam virorum quam feminarum apta usibus munera: nulla tamen domus legatis aditu patuit.

14. Pericles atheniensis, cum haberet in praetura collegam (b) Sophoclea tragoediarum scribtorem; atque is publico officio districtus, pueri ingenui praetereuntis formam laudaret; Pericles intemperantiam eius increpans, dixit: praetoris non solum a pecuniae lucro manus, sed etiam oculos a libidinoso aspectu, continentes esse debere.

15. Xenocrates in pervigilio gravis vino, cum iuxta eum data opera scortum quod erat Athenis speciosissimum accubuisset, nec tactu nec sermone aspernatus, propositi inritum (c) dimisit.

(a) Cod. *contemptus*. (b) Vocab. collegam deest in cod. (c) Ita cod. 1. manu; at 2. *irritam*.

16. Alexander cum ad Diogenem cynicum in sole sedentem accessisset, hortareturque, ut si qua sibi praestari vellet, indicaret; velim, inquit, mihi a sole uon obstes.

17. Diogenes cynicus Syracusis cum holere vesceretur; Aristippus dixit, si adulareris, ista non esses. Immo, inquit (a), si tu haec esses, Dionysio non adulareris.

CAP. IIII.

DE PAUPERTATE.

1. Valerius Poplicola cos. tam exiguae fuit facultatis, ut ne quidem exsequiis relictus sumptus sufficeret.

2. Menenius Agrippa sextantibus a popnlo conlatis funeratus est.

3. C. Fabricius cum haberet patellam argenteam, eam tamen corneo pediculo sustineri voluit.

4. Atilius ad consulatum ab aratro arcessitus est.

5. Atilius Regulus cum prorogatum sibi ob bene gestas res cognovisset imperium, scribsit consulibus, vilicum, quem in agello septem iugerum in pupinia (b) habebat, mortuum esse; ideoque petere, ut sibi successor mitteretur, ne deserto agro, non esset unde uxor ac liberi alerentur. Quae ut cognovit senatus, publice agrum ein s coli (c) iussit.

6. Cincinnatus cum septem iugerum agrum araret, tria iugera ex bis pro amico ad aerarium subsignanda misit.

7. Aelii sedecim eodem tempore fuerunt coutenti una domuncula, exiguo fundo minus multos cultores desiderante quam dominos habebat.

8. Eadem gens nullum ante scripulum auri habuit, quam Paulus, Perse victo, Q. Aelio Tuberoni quinque libras auri dimitteret.

9. CN. Scipio secundo punico bello misit ex Hispania litteras, petens successorem, quod cum haberet iam filiam adultam, sine se ei expedire dos non posset: itaque senatus iu utraque re (1) statim egit patris partes, summa dotis ex aerario erogata.

10. Tuccia (d) Caesonis filia maximam dotem credita est ad virum X. aeris tulisse, et Megullia (e) quinquaginta milia aeris.

11. M. Scauro a patre hereditas sex servorum reversa est, et XXX. (f) nummorum.

(a) *Inquit* addo ex Val. (b) Cod. *papinia*. (c) Cod. *publice rerum cum magis*. (d) Variat hoc nomen in mss. Valerii *Tuscia*, *Tuccia*, *Tacca*, *Tacia*, *Tussia*, *Tucia* etc. (e) Cod. *Negullia*. (f) In cod. superducitur linea ut intelligatur *milium*.

(1) Nempe consulendo reip., bono duce retento; expediendaque filiae dote.

CAP. V.

DE VERECUNDIA.

1. A condita urbe ad Ti· Longum cos. promiscuus senatui et populo spectandorum ludorum locus erat. Numquam tamen quisquam ex plebe ante patres conscriptos in theatro spectare substinuit.

2. L· Flaminius motus a ·M· Catone et ·L· Flacco senatu, in extrema parte theatri constitit; coactusque est a populo transire in locum dignitatis suae debitum.

3. Terentius Varro post cannensem fugam, deferente sibi censuram populo, ob verecundiam male administratae rei publicae, se excusavit.

4. C· Cicereus, ut vidit se contrariorum suffragio praeferri Scipioni, abiecta candida toga, suffragatorem eius agere coepit.

5. L· Crassus consulatnm petens oravit socerum suum Scaevolam ut a se, dum consulatus petitioni deserviret, discederet: eo enim praesente, more candidatorum circa forum supplicem non iturum.

6. Pompeius magnus pale (a) Pharsali victus cum intraret Larissam, obviam sibi populo exeunte; ite, inquit, et hoc officinm praestate victori.

7. C· Caesar cum tribus et viginti plagis confoderetur, utraque manu togam remisit, ut inferior pars tecta collaberetur.

8. Spurinna etruscus, cum forma sna capi feminas videret, oris decorem vulneribus confodit.

9. Athenis qnidam ultimae senectutis vir, cum ludos spectatum venisset, iam pleno theatro non receptus a suis, ad Lacedaemoniorum legatos forte pervenit; a quibus receptus cum esset, populns rem plausu prosecutus est. Ferunt tunc unum ex Lacedaemoniis dixisse: ergo Athenienses quid sit rectum sciunt, sed id facere neglegunt.

CAP. VI.

DE AMORE CONIUGALI.

1. Ti Gracchus domui (b) suae anguibus mari ac femina deprehensis, cum haruspex respondisset fore, ut si occidisset marem, ipse moreretur; si feminam, uxor eius; marem occidit.

2. C· Plautius Numida uxoris suae morte audita, gladio se percussit. Interventu deinde servorum prohibitus, curatusque a medicis, rescidit vulnus.

(a) Ita cod., qui hellenismus πάλη (nisi potius mendum est) emendatus in margine scribendo *acie*. (b) Ita cod. recte *domui*.

3. M. Plautius imperio senatus cum classem in Asiam (a) reduceret, Tarenti amissa uxore Orestilla inter officium ploratus se occidit. Quem amici, sicut erat togatum pariter cremaverunt: et locus modo Tarenti δύο φιλεύντων dicitur.

4. Iulia .C. Caesaris filia, Pompei uxor, cum aediliciis comitiis coniugis sui vestem cruore aspersam accepisset, territa metu, alienata animo, partum, quem utero conceptum habebat, eiecit; atque ita exspiravit.

5. Porcia Catonis filia, Bruti uxor, cum eum victum cognovisset, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones hausit.

6. Artemisia Cariae regina, amisso viro Mausolo, monimentum tam egregii fecit operis, ut inter septem mirabilia ponatur. Ipsa (b) vero se cum Mausolo (1) viva ac spirans conponi iussit.

7. Hypsicratia in tantum coniugem Mithridatem amavit, ut tonsis capillis equo se et armis adsuefecerit, nec in bello virum reliquerit (c). Itaque fugientem Pompei vires per omnia secuta est.

8. Myniae, quorum origo ex Argonautis venit, Lemno inhabitata pulsi a Pelasgis, confugerunt ad Lacedaemonios; a quibus recepti, cum regnum arte temptarent, consilio patefacto, in custodiam missi sunt: quorum coniuges introitu ad viros petito, commutata veste, ipsae in custodia remanserunt.

CAP. VII.

DE AMICITIA.

1. Blossius cum carus amicus esset Ti. Graccho, damnato eo, cum apud Rutilium (d) et Laenatem cos. excusaret, ut innocentem amicumque se tantum Gracchi diceret fuisse; dicente consule, ergo si te Gracchus iussisset faces Capitolio subdere, fecisses? Numquam hoc, inquit, Gracchus imperasset. Deinde suae salutis oblitus, coepit damnatos eius mores apud senatum defendere.

2. Eundem hunc Gracchum omnium auxilio privatum, duo tantum amici *texerunt*. Pomponius donec evaderet Gracchus, in porta Trigemina usque ad mortem pugnavit; Laetorius in ponte sublicio et ipse pugnans occisus est.

3. L. Reginus tr. pl. Caepionem in carcerem coniectum, quod illius

(a) Cod. *aciem*. (b) Cod. *ipsam*. (c) Cod. *relictum*. (d) Vul. *Rupilium*.

(1) Cod. *se Mausoli*. Atqui Artemisia potius ipsa se virum ac spirans Mausoli sepulchrum fieri voluit, cineribus eius haustis.

culpa Cimbri et Tentones victores extiterant, amicitiae memor custodiae eripuit: deinde comes fugae eius accessit.

4. Volumnins equestri loco natus, cum ·M· Lucullum familiariter coluisset, occisum ab Antonio, quod partes Bruti et Cassii fuerat sequutus, flebiliter lugere coepit. Et ob hoc perductus ad Antonium, iube me, inquit, ad Luculli corpus dnctum occidi; neque enim debeo, illo absumpto, superesse.

5. Ti· Coelius ab Octavio cos· Placentiae praepositus, captus a cassianis (a) militibus, petit a ·L· Petronio, ut se occideret. Qui frustra rogatum (b) ut viveret, mox cum interemisset, suam ei mortem iunxit.

6. Servius Terentius Bruti amicus, cum ad eum occidendum Furius ab Antonio missus esset, Brutum se esse simulavit (c), et corpus suum trucidandum equitibus obiecit: cognitusque a Furio, vixit invitus.

7. Damon et Pinthias pythagorici, tam fideles amici fuerunt, ut cum alterum ex his Dionysius tyrannus interficere vellet, atque is tempus ab eo prius quam periret, ut domum profectus res suas ordinaret, impetrasset; alterum vadem pro se de reditu eius dare non dubitaret. Appropinquante die, cum ille moraretur, Pinthias ad poenam duci iussus est: cum subito ille reversus, in admirationem conpulit Dionysium. Supplicium itaque eis remisit.

8. Alexander victor Darii, cum matrem eius cepisset, ad visendam eam cum Hephaestione venit: quae ignorans, uter Alexander esset, Hephaestionis se pedibus subiecit. Admonita deinde alium esse regem, Alexandro se excusare coepit. Tum ille: et hic, inquit, Alexander est.

CAP. VIII.

DE LIBERALITATE.

1. Fabius Maximus captivos ab Hannibale redempturus, cum senatum de mittenda pecunia dubitare videret, fundum quem unicum habebat vendidit, eiusque pretium Hannibali numeravit.

2. Q· Considius post Catilinae furorem cum centies et quinquagies sestertium in faenore (d) haberet, exigi id a debitoribus vetuit.

3. P· Romanus Asiam bello captam Attalo regi muneris loco possidendam dedit.

4. Philippo Macedonum rege superato, cum ad id tam mirum spectaculum tota Graecia convenisset; Quintus Flaminius imperator per praeconem silentio facto, haec verba recitari iussit: S· P· Q· R· et ·T· Quintus Flami-

(a) Immo *cinnanis*. (b) Cod. *quin frustra rogare*. (c) Cod. *simulatum*. (d) Ita cod. ut alibi in mss. *maeror* pro *moeror*, *paenitet* pro *poenitet*, *caena* pro *coena*.

nius imperator omnes Graeciae urbes, quae sub imperio Philippi erant, esse immunes iubet. Post haec tantus est clamor factus, ut aves, quae forte supervolabant, paventes decidisse dicantur.

5. Hiero syracusanus audita clade, qua Romani apud Thrasymenuum erant adflicti, CCC milia tritici misit, et ducenta hordei, victoriam auream ex pondo (a) CCL. factam.

6. Callias agrigentinus tam liberalis fuit, ut populum domi suae frequenter pasceret, multa donaret, volentes in regiam suam admitteret: ita ut quod Callias possideret, omnium commune patrimonium esset.

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

DE HUMANITATE ET CLEMENTIA.

1. Senatus cum Carthaginiensium legati ad redimendos captivos in urbem venissent, protinus eis nulla pecunia accepta reddidit numerum ∞ ∞ DCCXLV. explentis.

2. Idem senatus Syphacem Numidiae regem captivum, in custodia mortuum Tiburi, publico funere censuit ecferendum.

3. Idem cum Perses rex captus Albae in custodia decessisset, praetorem misit, qui publicum ei funus pararet.

4. Confecto macedonico bello Musophanes filius Masinissae cum equitibus, quos in praesidium duxerat Romanorum, revertens a Paulo ad patrem, Brundisium aeger delatus est: quod ut senatus cognovit, continuo quaestorem illo iussit ire, cuius cura et hospitium iuveni expedirent, et medicorum copia adesset. Praeterea equitibus singulas libras argenti et quingenos sestertios dedit.

5. Idem senatus cum ad gratulandum sibi Prusiam Bithyniae regem, Perse devicto, venire audisset; obvium illi P. Corneliun Scipionem quaestorem ire iussit; censuitque ut ei domus Romae quam optima conduceretur.

6. Rex Aegypti Ptolemaeus a minore fratre regno pulsus cum paucis servis Romam venit, ac se in hospitium cuiusdam alexandrini pictoris contulit: quod ut senatui relatum est, accersito iuvene, quam potuit accurata excusatione usus est, quod nec quaestor illi obviam venisset, nec publico eum hospitio excepisset.

7. L. Cornelius cos. cum primo punico bello Olviam (b) oppidum petisset (c),

(a) Cod. ex. p. (b) Val. Olbiam. (c) Val. cepisset.

pro quo fortissime dimicans Hanno dux Carthaginiensium occiderat, corpus eius e tabernaculo suo amplo funere extulit.

8. Quintius Crispinus cum haberet Badium campanum amicum, et domi suae eum recepit, valetudine oppressum curavit. Postea defectione a Campanis facta, provocatus ab eo, monere ingratum magis, quam vincere maluit.

9. Marcus Marcellus, captis Syracusis, cum arcem urbis intrasset, casum eius lugubrem intuens, fletum cohibere non potuit.

10. Q. Metellus celtibericum in Hispania gerens bellum, cum urbem Centobrigam obsideret, et muris admoveret machinas, visis in adversa parte filiis duobus Rhoethogenis, qui ad se transfugerat, ne forte in conspectu patris iuvenes perirent, ab obsidione discessit: qua clementia omne illi nomen celtiberum subiectum.

11. Scipio Africanus posterior, expugnata Carthagine, circa civitates Siciliae litteras misit, ut ornamenta templorum suorum a Poenis rapta, per legatos reciperarent.

12. L. Paulus cum Persen pauci temporis momento captum ad se adduci audivisset, occurrit ei, conatumque ad genua procumbere, dextera manu adlevavit, et honore mensae dignum putavit, et lateri suo proximum in consilio sedere iussit.

13. CN. Pompeius Tigranem regem in conspectu suo diutius iacere supplicem non est passus, et diadema quod abiecerat, capiti reposuit.

14. C. Caesar Catonis morte audita, et se illius gloriae invidere, et illum suae invidisse dixit. Patrimonium eius liberis incolume servavit.

15. M. Antonius M. Bruti corpus liberto suo sepeliendum dedit: quoque honoratius cremaretur, paludamentum suum inici rogo iussit: cumque interceptum paludamentum a liberto conperisset, animadvertit in eum.

16. Alexander macedo in Asia quodam loco nivali tempestate oppressus, senio iam gravem macedonem militem nimio frigore stupentem, in propinqua igni sede residens aspexit, et protinus in suam sedem conlocavit.

17. Pisistratus Atheniensium tyrannus, cum filiam suam adulescens amore correptus in publico osculatus esset, hortante uxore ut in iuvenem animadverteret, respondit: si eos qui nos amant interfecerimus, quid eis faciemus, quibus odio sumus?

18. Idem a Thrasippo amico inter caenam (a) convicio lacessitus, tacuit: exeuntem convivio, cum familiariter retineret, ille temulentiae impetu evictus, os eius sputo respersit. Postero die Thrasippum supplicium voluntaria morte exigere volentem, ab incepto revocavit.

(a) Cod. cenam.

19. Pyrrhus cum audisset in convivio a Tarentinis se laceratum, arcessit eorum quosdam, qui interfuerant convivio; an ita se res haberet, interrogavit. Tum ex his unus: nisi, inquit, vinum nos defecisset, ista quae tibi relata sunt, prae eis quae de te locuturi eramus, lusus fuissent: et ita iram regis convertit in risum.

20. Idem legatis Romanorum ad redimendos captivos castra sua petentibus, quo tutius venirent, Lycouem molossum obviam misit; ipse cum ornatu regio extra portam occurrit.

21. Campani exercitum nostrum cum consulibus apud caudinas furcas sub iugum a Samnitibus missum, urbem suam intrantem venerabiliter excepere, consulibus insignia honoris, militibus vestem arma equos praestiterunt.

22. Hannibal Aemilii Pauli apud Cannas quaesitum corpus inhumatum iacere passus non est.

23. Idem Ti. Gracchum insidiis Lucanorum circumventum sepeliit, et ossa eius militibus nostris Romam dedit portanda.

24. Idem ·M· Marcellum in agro bruttio occisum, legitimo funere extulit, punico sagulo et corona aurea donatum.

CAP. II.

DE GRATIS.

1. Veturiae matri Coriolani et Volumniae uxori ob beneficium, quod ab oppugnatione patriae removerant Coriolanum, senatus censuit ut semita viri cederent: permisit quoque eis purpurea veste et aureis uti segmentis: super haec aram Fortunae muliebri eo loco, quo Coriolanus fuerat, faciendam curavit.

2. Cum a Fulvio Capua obsideretur, ac duae campanae mulieres in fide Romanorum mansissent Vescia Oppia materfamilias, et Cluvia Facula (a) meretrix; quarum altera pro salute romani exercitus cotidie sacrificavit, altera captis militibus Romanorum alimenta subministrare non defuit; urbe illa oppressa, senatus eis et libertatem et bona restituit.

3. Nautius et Minucius cos., cum paucos ante menses populum romanum defendissent Tusculani, bello quo *hi* (b) ab Aequis oppugnabantur, ad sacramentum provocantes, omnem sibi iuventutem facilem et voluntariam experti sunt.

4. Cum ·Q· Fabius quinque consulatibus salutariter rep. administrata decessisset, ·P·R· certatim aes contulit (1).

(a) Ita in margine codicis; at in contextu *Op, ii.* (b) Cod. *defendissent bello quo Tusculani*; quae verborum collocatio sensum historicum perturbat.

(1) Nempe ad funus.

F *

5. Quintius Terentius Culleo praetoria familia natus, captus a Poenis, a Scipione Africano superiore restitutus, currum eius pileatus secutus est.

6. Flaminium de Philippo rege triumphantem duo milia civium romanorum pileata secuta sunt.

7. Metellus Pius cum esset cos., a .Q. Calidio praetore, patre suo revocato qui fuerat in exilio, non dubitavit quin ei supplicaret (1).

8. C. Marius duas Camertium cohortes mira virtute vim Cimbrorum sustinentes, in ipsa acie civitate donavit.

9. L. Sylla in censura venienti Pompeio adsurrexit et equo descendit.

10. M. Cornuto praetore funus Hirtio et Pansae locante, qui tunc libitinam praestabat, gratuitam operam promisit, quia consules pro .P.R. dimicaverant.

11. Mithridates pro Leonico, acerrimo salutis suae defensore a Rhodiis navali pugna excepto, omnes hostium captivos permutavit.

12. Attalus acceptam a .P.R. Asiam, aequitate testamenti gratus, eamdem .P.R. reliquit.

13. Masinissa memor Scipionis beneficiorum, omni vita domum corneliam coluit. Itaque moriens, haec uxori liberisque praecepit, unum in terris populum romanum, unam Scipionis domum nossent.

CAP. III.

DE INGRATIS.

1. Romulum senatus immemor beneficiorum in curia discerpsit.

2. Camillus ab Apuleio tr. pl. accusatus, in ea urbe incolumitatem consequi non potuit, quam auxerat.

3. Africano superiori post triumphos dies dicta est, et a populo damnatus.

4. Africanus minor raptorem spiritus domi invenit, mortis punitorem in urbe non repperit.

5. Scipio Nasica sub titulo legationis Pergamum relegatus est.

6. P. Lentulus amantissimus reip. civis post gracchanam seditionem, quam ipse sepelierat, die dicta petit a dis, ne umquam ad ingratum .P.R. reverteretur, et Siciliam profectus conpos voti fuit.

7. Ahala post Sp. Maelii mortem, quem ipse occiderat regnum adfectantem, custodita libertate civium, exilio suo poenas pendit.

8. Cicero .C. Popilium Laenatem picentis regionis in iudicio defendit. Hic

(1) Nempe eius candidati gratia populum supplicavit.

Popilius postea, nec re nec verbo a Cicerone laesus, ultro ·M· Antonium rogavit, ut ad illum proscriptum persequendum mitteretur. Impetratisque detestabilis ministerii partibus, Caietam petit, et ibi iugulum sibi praebere iussum Ciceronem, gestiente mucrone confodit.

9. CN· Pompeius Carbonem, a quo de paternis bonis in foro dimicans protectus fuerat, iussus occidit.

10. Carthaginienses Hannibalem a conspectu suo submovere in animum induxerunt.

11. Lycurgus legumlator, lapidibus a civibus petitus, pulsus foro ita ut oculum amitteret, novissime exulavit.

12. Athenienses Thesea post tot beneficia patria expulerunt, cuius ossa Scyrus insula mortui texit.

13. Solon senectutem Cypri profugus exegit, neque ei in patria, de (a) qua optime meruerat, contigit humari.

14. Miltiades post ·CCC· milia Persarum Marathone devicta, in carcere ac vinculis decessit. Corpus eius non prius sepeliri passi sunt, quam Cimo filius eius iisdem se vinculis constringendum daret.

15. Aristides, quo totius Graeciae (b) iustitia censetur, patria iussus excedere est.

16. Themisthocles post magnos titulos patria pulsus confugere ad Xerxem coactus est.

17. Phocion vero tantum non in eculeum ab Atheniensibus impositus est: certe post obitum iussus est extra fines proici.

CAP. IIII.

DE PIETATE ERGA PARENTES, FRATRES, PATRIAM.

1. Coriolanus pulsus patria cum bellum adversus ·P·R· parasset, nullis precibus motus, matris et uxoris victus est lacrimis.

2. Scipio Africanus cum adhuc praetextatus esset, patrem suum consulem apud Ticinum fluvium adversis auspiciis cum Hannibale pugnantem graviter saucium protexit.

3. L· Manlio Torquato diem ad populum Pomponius trib· pleb· dixerat, quod filium militiae aptum rustico opere gravaret. Id postquam Manlius adulescens cognovit, cum ferro ad Pomponium venit, et intromissus secretum petit, ac protinus destricto gladio tribunum minis terrere coepit, et coegit iurare eum a patris accusatione decessurum; eoque effectum est ne Torquatus diceret causam.

(a) Cod. *de patria in qua.* (b) Cod. *sub quo totiens Graecia.*

4. M. Cotta eo ipso die, quo togam virilem sumpsit, ut e Capitolio descendit, .GN. Carbonem a quo pater eius damnatus fuerat, postulavit, peractumque reum adflixit.

5. Claudia virgo vestalis cum patrem suum triumphantem e curru violenta tribuni pl. manu detrahi animadvertisset, se interposuit, ac tribunum depulit.

6. Perus (1) fratrem maiorem in carcerem coniectum ultimae senectutis, velut infantem lacte suo aluit.

7. Amphinomus et Anapius patrem et matrem umeris (a) per medios ignis Aetnae portaverunt.

8. Cleobis et Bito ad sacra Iunonis peragenda matrem collo vexere.

9. Darius rex Persarum cum Scythas oppugnaret interrogavit eos quousque fugerent. Qui responderunt: se nec urbes ullas nec agros cultos pro quibus dimicarent habere: ceterum cum ad parentum suorum monimenta venisset, sciturum quemadmodum Scythae proeliari solerent.

10. Croesi filius cum esset mutus, bello quo Cyrus Croesum superaverat, capto eo, cum miles ignoraret hunc esse Croesum, ac pro gregario milite occidere conaretur, proclamavit, parce Croeso.

11. Scipio Africanus, tametsi rarissima familiaritate Laelio iunctus erat, tamen senatum supplex oravit, ne provinciae sors fratri suo eriperetur (2), legatumque se .L. Scipioni in Asiam iturum repromisit.

12. Miles romanus bello sertoriano cum in castris GN. Pompei militaret, fratrem suum acrius pugnantem ex adversa parte occidit. Cognito scelere, cadaver sublatum, rogo superposuit, et face subdita, gladio se transfodit.

13. Cum in media fori parte, vasta virtute terra subsedisset, et responsum esset ea re illam tantummodo conpleri posse, qua .P.R. plurimum valeret; Curtius nobilis iuvenis interpretatus urbem nostram virtute et armis excellere, tumque se in illud profundum egit.

14. P. Decius Mus latino bello, cum aciem suam inclinatam videret, pro exercitu se devovit.

15. Scipio Africanus post cannensem cladem, Metello consilium agitante de relinquenda Italia, ipse tribunus militum iuvenis admodum stricto gladio, mortem unicuique minitando, iurare omnes coegit numquam se patriam relicturos.

16. Rex Atheniensium Codrus, obsessa patria a Laecedaemoniis, cum sua morte scisset posse fieri victorem populum, famularem induit cultum, atque ita

(a) Ita sine adspir. ut apud Frontonem.

(1) Cod. *Nero*, mox 2. manu *Pero*. Apud Valerium *Perus* dicitur haec femina, neque tamen fratrem natu maiorem, sed patrem senem lacte sustentavisse.

(2) Nempe ne Laelio potius quam fratri suo daretur.

pabulantium hostium globo se obiecit, et unum ex his falce percussum in caedem suam conpulit.

17. Thrasibulus cum de XXX. tyrannorum morte consilium iniret, dicente sibi amico, quantum tibi gratiae debebunt Athenienses! respondit, Di faciant, ut quantas ipse illis debeo, videar rettulisse!

18. Themistocles patria pulsus, ne *adversus illam* exercitum duceret, tauri sanguinem hausit.

19. Cum inter Carthaginem et Cyrenas de agri modo pertinacissima contentio esset, placuit utrimque eodem tempore iuvenes ad locum mitti. Hoc pacto, duo fratres Carthaginensium Phileni perfidia praecucurrerunt. Maturato enim adventu, ulterius adhuc terminos posuerunt. Cyrenenses diu de fallacia eorum questi, dixerunt, sic eum finem ratum fore si se Phileni vivos obrui passi essent. Non fugerunt conditionem iuvenes, atque ita patriae longiores terminos, quam vitae suae, esse maluerunt.

CAP. V.

DE PARENTUM AMORE IN LIBEROS.

1. Fabius Rullianus quinque consulatibus peractis legatus ire Fabio filio ad bellum difficile et periculosum gravatus non est: idemque eum triumphantem equo insidens secutus est.

2. Caesetius eques romanus cum cogeretur a Caesare filium abdicare, quod is tribunus pl. invidiam ei tamquam adfectanti regnum fecisset, respondit: celerius tu mihi, Caesar, omnes filios (a) *eripies, quam ex his ego unum nota pellam mea.*

3. Octavius (b) Balbus a triumviris proscriptus, fugae expeditum (c) initium habens; postquam filium intus trucidari falso clamore viciniae accepit, neci se quam evaserat, optulit.

4. Seleuci regis filius Antiochus novercae Strationices amore correptus, iacebat in lecto morienti similis. Igitur Leptines mathematicus adsidens aegro cum sibi notasset introitu Strationices iuvenem rubore offundi, ea egrediente pallescere; cuius morbi aeger esset, intellexit; atque id Seleuco indicavit, qui protinus filio coniuge sibi carissima cessit.

5. Ariobarzanes in conspectu CN. Pompei filio suo regnum cessit, humiliorem illum se videre non sustinens.

(a) Sequentia novem verba supplevi ex Valerio, quia praetermittuntur in Paridis codice. (b) Cod. *Ollius*. (c) Cod. *inpeditum*.

CAP. VI.

DE PARENTUM SEVERITATE.

1. Lucius Brutus filios suos, quod de proditione cogitabant, securi percussit.

2. Cassius (a) filium suum Sp. Cassium, quod is tribuuus pl. agrariam legem tulerat, et aliis multis beneficiis devinctum populum tenuerat; postquam illam potestatem deposuit, adfectati regni crimine damnavit.

3. T. Manlius Torquatus Dec. Silanum filium suum a Macedonibus accusatum, cum a senatu iudicem se petissent, damnavit.

4. M. Scaurus, cum apud Athesim flumen impetu Cimbrorum equites Romam pulsi, deserto cos. Catulo fugerent, misit nuncium filio fugae eiusdem participi, libentius se in acie eius interfecti ossibus occursurum fuisse, quam modo vivo tam infami. Quo nuncio accepto, iuvenis animadvertit in se.

5. L. Gellius omnibus honoribus ad censuram defunctus, cum gravissima crimina de filio, in noverca commissum stuprum, parricidium cogitatum cognovisset; senatui coacto, exposita causa criminum, defendere se iuvenem iussit, et ipse primus filium absolvit.

6. Q. Hortensius orator cum haberet filium male famae, tamen decedens eum potissimum fecit heredem.

7. Q. Fulvius cum parricidium filii in se conpositum deprehendisset, tamen eundem reliquit heredem.

8. Quidam pater cum insidias sibi a filio necti comperisset, uxorem seductam inreiurando obstrixit ut confiteretur, utrum illum iuvenem subiecisset, an ex alio peperisset. Deinde illa nihil tale factum, iurante; persuasus, in locum desertum filio perducto, gladium, quem adtulerat secum, tradidit, ac iugulum feriendum praebuit. Monuit haec res iuvenem, et paenituit quod paene tam pium patrem occidisset.

CAP. VII.

QUI OBITUM FILIORUM FORTI ANIMO TULERUNT.

1. Horatius Pulvillus cum in Capitolio Iovi optimo maximo aedem pontifex dedicaret, interque nuncupationem sollemnem verborum, mortuum filium suum audiret; tolle, inquit, cadaver.

2. Aemilius Paulus, cum duos filios in adoptionem dedisset, ipse duos

(a) *Cod. Eaues.*

haberet; unum ante diem quartum triumphi amisit, alterum ipso die triumphi: quam orbitatem apud populum consolatus est; ita ut quis crederet alium esse qui filium perdidisset, alium qui consolaretur.

3. Quintius Marcius Rex superioris Catonis in consulatu collega, cum filium perdidisset, protinus a rogo curiam petit; et senatum, qui eo die haberi debuerat, convocavit.

4. Pericles atheniensis intra quatriduum(a) duobus filiis privatus, nihil ex vultu mutavit.

5. Xenophon socraticus cum sollemne sacrificium perageret, e (b) duobus filiis maiorem natu nomine Gryllum (c) apud Mantineam (d) in proelio cecidisse cognovit: nec ideo institutum cultum deorum mutavit; solum tamen coronam deposuit; quam et ipsam, cum audisset fortiter pugnantem cecidisse, statim resumpsit.

6. Anaxagoras cum filii mortem audisset, nihil mihi, inquit, inexpectatum aut novum nuntias: ego enim ex me natum sciebam esse mortalem.

LIBER SEXTUS.

CAP. I.

DE PUDICITIA.

1. Lucretia cum a Sex. Tarquinio regis filio per vim stuprum pati coacta, gravissimis verbis iniuriam suam in concilio docuisset necessariorum, ferro se, quod veste tectum adtulerat, interemit.

2. Cum Appius Claudius decemvir filiae Virginii (e) stuprum pertinacius expeteret, deductam in foro pater puellam occidit.

3. Pontius Aufidianus eques romanus, postquam conperit filiae suae virginitatem a paedagogo proditam Fannio Saturnino, punito servo, puellam quoque occidit.

4. P. Maenius libertum suum, quod filiae suae iam nubili osculum dedisset, puniit.

5. Q. Fabius Maximus poenas a filio exegit dubiae castitatis, et ipse patriae cessit.

6. P. Atilius Philiscus cum in pueritia corpore quaestum a domino facere coactus esset; filiam suam, quod stupri se crimine coinquinaverat, interemit.

7. Metellus stuprosae mentis acer poenitor (f) CN. Sergio Silio promissorum matri familiae nummorum gratia diem ad populum dixit.

(a) Cod. *quadr.* (b) Cod. *cum loco e.* (c) Cod. *Grylum.* (d) Cod. *Antineam.* (e) Cod. *virginis.* (f) Ita cod. antiqua orthographia.

8. T· Veturius filius, qui in consulatu suo Samnitibus ob turpiter ictum foedus deditus fuerat, cum propter aes alienum ·P· Plotio nexum (a) se dare adulescentulus admodum coactus esset; servilibus ab eo verberibus, quia stuprum pati noluerat, adfectus, querellam (b) ad consules detulit; a quibus Plotius in carcerem deduci iussus est.

9. C· Fescennius triumvir capitalis ·C· Cornelium fortissimae militiae stipendia emeritum, cum ingenuum adulescentulum stupri causa adpellasset, publicis vinculis oneravit.

10. M· Laetorius Mergus tribunus militum accusatus a Cominio tribuno plebis, quod cornicularium suum stupri causa adpellasset, primum fuga deinde morte se punivit.

11. C· Marius imperator cum ·C· Lusium sororis suae filium tribunum militum a ·C· Plotio manipulare caesum audisset, quia eum compellare ausus fuerat, iure caesum pronunciavit.

12. Sempronius Musa (c) ·C· Gellium deprehensum in adulterio, flagellis caecidit.

13. C· Memmius ·L· Octavium similiter deprehensum pernis (d) contudit.

14. Carbo Attienus a Vivieno, item Pontius a ·P· Cerennio deprehensi, castrati sunt.

15. CN· Furium Broccum, qui (e) deprehenderat, familiae stuprandum dedit.

16. Graeca femina nomine Hippo, cum hostium classe esset excepta, in mare se, ut morte pudicitiam tueretur, abiecit.

17. Exercitu et copiis Gallograecorum a ·CN· Manlio cos· in Olympo monte captis ex parte, Orgiacontis reguli uxor a centurione, cui custodienda tradita erat, stuprum pati coacta; postquam iussu consulis a centurione necessariis suis redimentibus reddebatur, uni ex Gallograecis lingua gentis suae imperavit, ut eum occideret: interfecti deinde caput abscisum manibus retinens, coniugi suo ostendit.

18. Teutonum coniuges Marium victorem oraverunt, ut ab eo virginibus Vestalibus dono mitterentur: eaque re non inpetrata, nocte proxima spiritum sibi laqueis eripuerunt.

CAP. II.

LIBERE DICTA AUT FACTA.

1. Priverno capto, interfectisque qui id oppidum ad rebellandum concitaverant, senatus consilia agitabat quidnam de reliquis Privernatibus fa-

(a) Cod. *nixum*. (b) Ita cod. 1. manu. (c) Val. *Musca*. (d) Val. *nervis*. Sed optima lectio *pernis* occurrit etiam in mss. Val. (e) Cod. *quem*, ut in var. lect. Valerius, cuius scholia videto.

ceret. Principem legationis interrogaverunt (a) consules quam poenam cives eius pati mererentur. Tum ille, quam merentur, inquit, qui se dignos iudicant libertate. Idem interrogatus a Plautio cos., impunitate data, qualem pacem esset habiturus; respondit: si bonam dederitis, perpetuam; si malam, non diuturnam.

2. L. Philippus cos. adversus collegam usus nimia libertate, alio sibi senatu opus esse dixit. Quod cum .L. Crassus dictum graviter ferret, manum ei inici consul iussit. Ille, reiecto lictore, non es, inquit, mihi Philippe consul, quia nec ego quidem tibi senator sum.

3. CN. Carbo trib. pl. Scipionem Numantinum, quid de Tib. Gracchi morte, cuius sororem in matrimonio habebat, sentiret interrogavit. Is iure eum caesum respondit. Cui dicto cum contio violenter subclamasset; taceant, inquit, quibus Italia noverca est. Orto deinde murmure; non efficietis, ait, ut solutos verear, quos adligatos adduxi.

4. Cato cum in senatorem nocentem reum iudex sedisset, tabellaeque CN. Pompei laudationem senatoris continentes prolatae essent; illa, inquit, lege iudex sum, qua cautum est, ne senatoribus tali auxilio uti liceat.

5. CN. Lentulus Marcellinus cos. cum in contione de magni Pompei potentia quereretur; adsentante populo, acclamate, inquit, Quirites, acclamate dum licet.

6. Favonius Pompeio candida fascia crus adligatum habenti, non refert, inquit, qua in parte corporis diadema sit: exigui panni cavillatione regias ei vires exprobrans.

7. Helvius Mancia formianus libertini filius, ultimae senectutis, Libonem apud censorem accusabat. In quo certamine cum ei CN. Pompeius humilitatem exprobrans, ab inferis illum ad accusandum remissum dixisset; non mentiris, inqnit, Pompei: venio enim ab inferis accusator: sed dum illic moror vidi, CN. Pompei, Domitium Ahenobarbum, .M. Brutum, .CN. Carbonem, Perpernam praetorem, viros clarissimos sceleris tui indicia (b) circumferentis, quos admodum adulescentulus carnifex occidisti.

8. Diphilus tragoedus cum apollinaribus ludis inter actum ad eum versum venisset, quo haec sententia contineretur: miseria nostra magnus est; directis in Pompeium manibus pronunciavit. In illa quoque parte eadem petulantia usus est: et iam (c) veniet tempus dum (d) graviter gemes.

9. M. Castricius, cum Placentiae magistratum gereret, CN. Carbone cos. obsides a Placentinis (e) postulante, imperio non obtemperavit. Itaque dicente Carbone, multos se gladios habere; respondit, et se annos.

10. Sergius Galba Caesarem in foro sedentem ita interpellavit: .C. Iuli

(a) Cod. *interrogaverant.* (b) Cod. *iudicia?* (c) Val. pro *et iam* vel *etiam*, habet *virtutem istam.* (d) Val. *cum.* (e) Cod. *Cn. Carbonem obsidens Placentinis.*

Caesar, pro ·CN· Pompeio quondam tuo genero in tertio eius consulatu pecuniam spopondi, quo nomine nunc appellor. Quid agam? dependam? Quod ut audivit Caesar, ex fisco suo aes alienum Pompei solvi iussit.

11. Castellius (a) iuris studiosus, cum multa de temporibus Caesaris liberius loqueretur, amicis ne id faceret monentibus; duae me res, inquit, non timere iubent, orbitas et aetas.

12. Idem nulla gratia conpelli potuit, ut de eis rebus quas triumviri dederant (b), conponeret formulam; omnia eorum beneficia extra legum ordinem ponens.

13. Mulier quaedam a Philippo rege temulento damnata, provocare se iudicium vociferata est: eoque interrogante, ad quem provocaret; ad Philippum, inquit, sed sobrium. Excussit crapulam rex, et inspecta causa, mulierem absolvit.

14. Senectutis ultimae quaedam Syracusis sola cotidie mane deos orabat, ut sibi superstes esset Dionysius. Ob quam rem perducta in arcem, causam tyranno interrogante; cum, inquit, puella essem, et tyrannum haberemus, carere eo cupiebamus: quo interfecto, alter aliquanto taetrior arcem occupavit. Eius quoque finiri dominationem magni aestimabamus; tertium te importuniorem superioribus habere coepimus. Itaque ne quartus crudelior superveniat, caput meum pro te devoveo. Tam saevam (c) audaciam tyrannus punire erubuit.

15. Theodorum cyrenaeum rex Lysimachus cum crucifigi iussisset; mea, inquit, nihil interest humi ne an sublime putescam (d).

CAP. III.

DE SEVERITATE.

1. M. Manlius unde Gallos depulerat, inde ipse praecipitatus est, regnum adfectans.

2. C. Cassius, tamquam regni adfectator, supplicio Capitolii punitus est: domus eius diruta, Tellurisque ibi templum factum.

3. Sp. Maelius et ipse tamquam regni adfectator occisus: area vero eius Maelii appellationem traxit.

4. M. Flacco et ·L· Saturnino occisis, domus super diruta. Flacciana area cum diis penatibus vacua remansisset, a ·Q· Catulo cimbricis spoliis adornata est.

5. Duorum Gracchorum insepulta cadavera iacuerunt: filiis eorum humationis ius ablatum est.

(a) Val. *Cascellius.* (b) In margine varia lectio *donaverant.* (c) Val. *facetam.* (d) Val. *putrescam.*

6. P. Mucius trib. pl. collegas suos, qui cum Sp. Cassio ad opprimendam libertatem consenserant, vivos cremavit (1).

7. Curius cos. cum ad delectum (a) nemo nomina daret, coniectis in sortem nominibus; tribus Polliae, quae prima exierat, virum citari iussit. Eo non respondente, bona adulescentis hastae subiecit; deinde ipsum, collegium tribunorum adpellantem, cum bonis vendidit.

8. L. Domitius cum Siciliam praetor regeret, adlato sibi eximiae magnitudinis apro, adduci ad se pastorem, cuius manu occisus erat, iussit; interrogatumque, qui (b) eam bestiam occidisset; postquam conperit usum venabulo, crucifixit. Nam propter freqnentiam latrocinii edixerat, ne quis telum haberet.

9. Senatus Sp. Postumio Albino .Q. Marcio Philippo consulibus mandavit de his, qui sacris bacchanalibus inceste usi fuerant, inquirerent. Magna pars .P.R. punita est.

10. Publia, quae Postumium Albinum consulem; item Licinia, quae Claudium Asellum (c), viros suos veneno necaverant, propinquorum decreto strangulatae sunt.

11. Egnatius Metenius uxorem suam, quod vinum bibisset fuste percussit.

12. C. Sulpitius uxorem dimisit, quod eam capite operto foris versatam cognoverat.

13. Q. Antistius Vetus uxorem repudiavit, quod illam in publico cum quadam libertina vulgari secreto loqnentem viderat.

14. P. Sempronius Sophus coniugem suam repudii nota adfecit, quod se ignorante ludos spectatum ierat.

15. Lacedaemonii libros Archilochi civitate sua exportari iusserunt, quod eorum parum pudicam cognoverant lectionem.

16. Athenienses Timagoram inter officium salutationis Darium regem more gentis illius adulatum, capitali supplicio puniverunt.

17. Cambyses mali cuiusdam iudicis e corpore pellem detractam sellae intendit, in eaque filium iudicaturum sedere iussit.

(a) Ita cod. 2. manu; at 1. *dilectum*, quae est antiquior orthographia. (b) *Qui pro quomodo*. (c) Cod. *Nellum*.

(1) En hi novem tribuni sunt flammae supplicio interfecti, de quibus loquitur etiam Dio in vaticanis excerptis p. 152; quo super casu in scholiis tunc ego ambigebam. Lege vero sis Pighium de hac re sapienter more suo disputantem ad an. urbis CCLXVIII.

CAP. IIII.

GRAVITER DICTA AUT FACTA.

1. Post cannensem cladem suspensa rep. senatus decrevit uti Latinorum principes in ordinem subligerentur. Sed cum Annius campanus consulem quoque unum Capua (a) creari debere diceret, Manlius Torquatus filius eius qui Latinos apud Veserim inclyta fuderat pugna, quam potuit clara voce denunciavit: si quis sociorum inter patres conscriptos sententiam dicere ausus esset, continuo se eum interempturum.

2. Manlius Torquatus cum omnium consensu consulatum sibi deferri videret; post excusationem instanti populo, alium, inquit, quaerite Quirites, ad quem hunc honorem deferatis: nam si me gerere coegeritis, nec ego mores vestros ferre, nec vos meum imperium tolerare poteritis.

3. Scipio Aemilianus cum haberet consortem censurae Mummium enervis virum vitae, pro rostris dixit se ex maiestate reip. omnia gesturum, si sibi cives vel non dedissent collegam vel dedissent.

4. Idem, cum Ser. Sulpicius Galba et Aurelius consul in senatu contenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mitteretur: neutrum, inquit, mihi placet mitti; quia alter nihil habet, alteri nihil satis est.

5. C. Popilius a senatu legatus ad Antiochum missus, ut bello se, quo Ptolemaeum lacessebat, abstineret; cum ad eum venisset, atque is prompto animo dexteram ei porrexisset, invicem illi suam dare noluit, et tabellas senatus consultum continentes tradidit: quas ut legit Antiochus, dixit se cum amicis conlocuturum. Indignatus Popilius virga solum, quo instabat, denotavit; et prius, inquit, quam hoc circulo excedas, da responsum, quod senatui referam. Continuo rex affirmavit, fore (b) ne amplius de se Ptolemaeus quereretur.

6. P. Rutilius cum amici cuiusdam iniustae rogationi resisteret, atque is dixisset, quid ergo mihi opus est amicitia tua, si quod rogo non facis? respondit, immo quid mihi tua opus est, si propter te aliquid inhoneste facturus sum?

7. M. Brutus ultimum proelium initurus, negantibus quibusdam id committi oportere; fidenter, inquit, in aciem descendo: hodie enim aut recte ero, aut nihil curabo.

8. Brutus cum totam paene Lusitaniam vicisset, sola gentis eius urbs Cinginnia arma retineret, fertur (1) legatis respondisse, sibi ferrum a maioribus, quo se tueretur datum, non aurum quo redimeretur.

(a) Ita cod. (b) *Fore* deest in cod.

(1) Ipsa scilicet urbs (non Brutus). Sic est enim apud Valerium, a quo cognoscimus tentatam urbem a Bruto fuisse ut se a Romanis pretio redimeret.

9. Socrates cum apud Athenienses causam dicturus esset, defensionemque ei Lysias a se conpositam recitasset, qua in iudicio uteretur, supplicem ac (a) demissam; aufer, inquit, istam quaeso: nam ego si adduci possem, ut ea (b) in ultima Scythia perorarem, tum me ipsum morte multandum concederem.

10. Alexander bis fugato Dario, cum is ei filiam suam polliceretur uxorem et decies centum milia talentum; Parmenione dicente, si Alexander essem, accepissem; respondit, et ego si Parmenion.

CAP. V.

DE IUSTITIA.

1. Camillus Falerios oppugnans, cum ludimagister plurimos et nobilissimos inde pueros ad se perduxisset, vinctum eum puerisque traditum, in patriam iussit reduci. Admirati iustitiam ducis Falisci, vinci se a magno viro gloriati sunt.

2. Senatus cum ·P· Claudius Amerinos sub hasta vendidisset, suspectum eum habens, maxima cura conquisitos redemit, eisque habitandi gratia locum in Aventino adsignavit.

3. Fabricius, cum Timocrates ambraciensis medicus repromisisset Pyrrhum se veneno necaturum, monuit regem ut sibi ab huiusmodi insidiis caveret: et quod iustitiae locum tenuit, medici nomen non indicavit.

4. L· Atratinus dux eius pugnae, quae apud Ferruginem (c) a Volscis cum eventu fuerat acta, traditis fugae nostris (d), deinde quattuor tribunorum virtute restitutae, a ·L· Hortensio ob id accusatus eius collega (e); quattuor iuvenes pro rostris iuraverunt in squalore esse (f) futuros, si imperator eorum reus esset futurus·

5. Cum Ti· Gracchus et ·L· Claudius ob nimis severe gestam Romae censuram, die dicto a Popilio trib· pl· accusarentur; omnibus centuriis damnantibus Claudium, absolventibus Gracchum; Gracchus clara voce iuravit, si de collega suo gravius esset iudicatum, se paribus in factis eandem cum illo poenam exilii subiturum.

6. Cum ·L· Cotta trib· pl· fiducia sacrosanctae potestatis creditori suo satisfacere nollet, collegium tribunorum decrevit, creditori adversus collegam auxilium ferre.

7. CN· Domitius trib· pl· cum diem Scauro dixisset, servus Scauri noctu ad eum venit, instructurum se eius accusationem multis domini criminibus promittens. Motus his Domitius servum Scauro remisit puniendum.

(a) Cod. *aut*. (b) Val. *eam*. (c) Ita *Fer*. pro *Ver*. etiam Valerii aliquot codd. (d) Cod. *partis fugae nostris*. (e) Cod. *cuius collegae*. (f) Suspicor malam metathesim pro *esse*; cuiusmodi alibi vidi;

8. L· Crassus die dicta ·CN· Carboni, cum servus eius ad se scrinium domini adtulisset complura continens, quibus Carbo facile opprimi posset, ut erat signatum, cum servo catenato ad dominum remisit.

9. L· Sylla cum Sulpicium Rufum trib· pl· proscripsisset, atque eum a servo proditum conperisset; manumissum parricidam, ut fides edicti sui extaret, praecipitari protinus tarpeio (a) saxo pileatum iussit.

10. Pittacus mitylenaeus ipsis civibus tyrannidem deferentibus, ut adversus Athenienses dux esset, pace facta, continuo reclamantibus deposuit.

11. Zaleucus urbe Locrensium utilissimis legibus munita, cum filius eius adulterii crimine damnatus, secundum ius ab ipso constitutum, utroque oculo carere deberet; precante filio et populo ut parceret, medius inter patrem et legumlatorem fuit: suo enim prius, deinde filii oculo eruto, usum utrique videndi reliquit.

12. Charondas Thuriorum legumlator, cum tulisset leges, nequi contiones cum ferro intraret; fore enim ut interficeretur (b); forte ex longinquo itinere veniens, ut erat gladio cinctus curiam intravit. Admonitus igitur solvi a se leges, destricto ferro incubuit.

CAP. VI.

DE FIDE PUBLICA.

1. Cum Ptolemaeus rex tutorem populum romanum filio suo reliquisset, senatus ·M· Aemilium Lepidum pontificem maximum bis cos· ad pueri tutelam gerendam Alexandriam misit.

2. Ingenti circa Siciliam Poenorum classe devicta, duces eius fractis animis de petenda pace consilia inibant; et cum Hamilcar iturum se negaret ad consules, quod (c) timeret ne eodem more detineretur quo ipsi Cornelium Asinam cos· detinuerant; Hanno certior romanorum morum aestimator, venit ad consules; apud quos cum de fine belli ageret, et tribunus militum ei dixisset, posse illi merito evenire quod Cornelio accidisset, uterque consul tribunum iussit tacere.

3. M· Aemilio Lepido ·L· Flaminio cos·, senatus ·L· Minucium et ·L· Manlium Carthaginiensium legatis, quia manus intulerant, per fetiales a ·M· Claudio praetore (d) dedendos curavit.

4. Scipio Africanus onustam navem Poenorum captam, quod se dicebant legatos venire, dimisit.

5. Legatos ab urbe Apollonia Romam missos, ·Q· Fabius et ·CN· Apro-

(a) Cod. *tarpeo*. (b) Cod. *inveniretur*. (c) Cod. *quo*. (d) Cod. *praetores*. Tum deest *dedendos*.

nius aedilicii, orta contentione, pulsaverunt. Quod ubi comperit senatus, continuo eos per fetiales legatis dedidit.

6. Saguntini, ne destituerent romanam societatem, usque ad ruinas patriae fideles fuerunt.

7. Petelini ab Hannibale obsessi, auxilium a Romanis orantes petierunt; quibus quia mitti non potuit subsidium propter cannensem cladem, datum responsum uti facerent quod utile incolumitati eorum videretur.

CAP. VII.

DE FIDE UXORUM.

1. Q. Lucretium proscribtum a triumviris uxor Tyria (a) inter cameram et tectum cubiculi cum una conscia ancilla abscondit.

2. Sulpicia cum a matre Iulia custodiretur, ne Lentulum Cruscilionem proscribtum a triumviris, et in Siciliam transeuntem sequeretur, famulari veste iniecta, comes eius fugae facta est.

CAP. VIII.

DE FIDE SERVORUM.

1. M. Antonius cum reus incesti ageretur, accusatoribus eius servum in quaestionem perseveranter postulantibus, quod ab eo cum ad stuprum iretur laterna (b) esset praelata; ipso promittente fidem servo, tormentis et iudicio eum commisit; nec deceptus est.

2. C. Marium praenestinae obsidionis miserabilem exitum cuniculi latebris evadere conatum, levi vulnere a Telesino, cum quo mori destinaverat strictum, servus occisum syllanae crudelitatis fecit expertem.

3. C. Gracchus ne in potestatem inimicorum veniret Philocrati servo, vel ut alii dicunt, Euporo (c) cervices incidendas praebuit: quas cum celeri ictu abscidisset, in se gladium convertit.

4. Pindarus C. Cassium philippensi proelio victum, nuper ab eo manumissus, iussu ipsius obtruncatum insultationi subtraxit; deinde se occidit.

5. Plancus Munatius Planci Munatii frater a triumviris proscribtus, cum in regione salonitana lateret, persequentibus se militibus, cum servi eius negarent se scire ubi dominus esset, non sustinuit tam fideles servos cruciari, sed se militibus obiecit.

(a) Val. *Thuria*. (b) Ita cod. 2. manu; at 1. *lanterna*. (c) Cod. *Euparo*.

6. Urbinii (a) Panapionis servus cum audisset dominum suum proscribtum a triumviris, veste cum eo permutata, postico clam emisit, et se pro Panapione occidi passus est.

7. Antius Restio proscribtus a triumviris comitem fugae suae unum servum vinctum inexpiabilique litterarum nota inustum habuit. Qui cum supervenientes milites cognovisset, amoto domino rogum extruxit, eique ardenti conprehensum et occisum senem superiecit. Interrogantibus deinde militibus ubi esset Antius, manum rogo intentans, ibi illum datis sibi crudelitatis piaculis uri respondit. Quia veri similia loquebatur, habita est fides.

CAP. VIIII.

DE MUTATIONE MORUM. (1)

1. Manlius Torquatus adeo hebetis atque obtunsi cordis existimatus est, ut a patre ·L· Manlio rus relegatus agresti opere fatigaretur. Postmodum reum iudiciali periculo liberavit.

2. Scipio Africanus superior solutioris vitae primos adulescentiae annos egisse fertur.

3. C· Valerius pontifex luxu perditam adulescentiam incboavit, sed receptus a ·P· Licinio pontifice maximo flamen, liberatus est.

4. Q· Fabius Maximus adulescentiam infamem habuit.

5. Q· Catulus, superiores eius anni si revolvantur, delicatissimus atque effusissimus invenietur.

CAP. X.

DE MUTATIONE FORTUNAE.

1. L. Sylla usque ad quaesturae suae comitia vitam libidine, vino, ludicrae rei amore inquinatam perduxit.

2. P· Aufidius cum asiatici publici exiguam admodum particulam habuisset, postea totam Asiam proconsul obtinuit.

3. Ventidius, qui de Parthis triumphavit, aetatis admodum puberis, Asculo capto, a CN· Pompeio patre captus, in triumpho est ductus.

4. L· Lentulus consularis lege caecilia repetundarum crimine oppressus, postea censor cum ·L· Censorino creatus est.

5. CN· Cornelius Scipio Asina cos· a Poenis apud Liparas captus cum bel-

(a) Cod. *Urban.*

(1) Deest hic titulus in capitum indiculo.

li iure omnia perdidisset, cuncta recuperavit: consul etiam postea creatus est.

6. Crassus, qui locuples cognominatus est ob nimias divitias, postea inops factus pro risu dives ab occurrentibus salutabatur.

7. C. Marius arpinatibus honoribus iudicatus inferior, Romae usque ad septem consulatus processit.

8. C. Caesar inter prima iuventae initia privatus Asiam petens, et maritimis praedonibus circa insulam Pharmacusam exceptus, quinquaginta se talentis redemit. Deinde postea captos praedones crucibus adfixit.

9. Perditae luxuriae Athenis adulescens Polemo cum Xenocratis philosophi temulentus scholam intrasset, motus sermonis eius gravitate, paulatim resipiscens, ex infami ganeone maximus philosophus evasit.

10. Themistocles tam infamis in pueritia vitae fuit, ut a patre abdicaretur, matrem ob turpitudinem suam suspendio vitam finire coegerit (a).

11. Cimonis incunabula opinionis stultae fuerunt.

12. Polycraten Samiorum tyrannum omnium hominum felicissimum Orontes Darii regis praefectus in excelsissimo Mycales montis vertice cruci adfixit.

13. Dionysius tyrannus post opes tantas, post dignitatem, deiectus a fastigio, magister ludi fuit.

14. Syphax rex nobilis timendusque Romanis a Laelio legato ad Scipionem vinctus perductus est.

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.

DE FORTUNA CONSTANTER PROPITIA.

1. Q. Metellus a primo die originis ad ultimum usque fati tempus ad summum beatae vitae columen perductus consularis et triumphalis, quattuor filiorum pater, trium consularium, uno (b) etiam censorio et triumphali, quarto praetore. Item trium filiarum pater, quibus nuptum datis, prolem earum sinu suo exceperat: nullum funus, nullum gemitum passus, inter oscula iam senex amplexusque charissimorum (c) pignorum extinctus, filiorum et generorum umeris per urbem latus, rogo inpositus est.

2. Cum Gyges regno Lydiae armis et divitiis abundanti inflatus Apollinem Pythium sciscitatum venisset, an aliquis mortalium se esset felicior, Aglaum (d) pisophidium illi praetulit. Is erat Arcadum pauperrimus, aetate iam senior, terminos agelli sui numquam excesserat, parvi ruris fructibus contentus; verum bonae vitae finem non adumbratum conplexus.

(a) Vel *cogeret*. Codex quidem habet *coegit*. (b) Sic mutatur casus. (c) Cod. *clarissimorum*. (d) Cod. *Agravum*.

CAP. II.

SAPIENTER DICTA AUT FACTA.

1. Appius Claudius crebro dicere solebat, negotium populo romano melius quam otium dari. Videbat enim imperia agitatione rerum ad virtutem capessendam excitari, nimia quiete in desidiam resolvi.

2. Scipio Africanus turpe esse dicebat in re militari dicere, non putavi. Videlicet, quia explorato et excusso consilio, quae ferro aguntur, debeant administrari.

3. Idem negabat aliter cum hoste confligere (a) debere, quam si aut occasio obvenisset aut necessitas incidisset.

4. Q. Metellus devicta Carthagine, nescire se ait illa victoria boni ne plus an mali rei publicae adtulisset.

5. L. Fimbria consularis a (b) M. Lutatio Pinthia splendido equite romano iudex (c) aditus de sponsione, quam is cum adversario, ni vir bonus esset, fecerat; nunquam id iudicium pronunciatione sua finire voluit; ne aut probatum virum, si contra eum iudicasset, fama spoliaret; aut iuraret virum bonum esse, cum ea res innumerabilibus laudibus contineretur.

6. Papirius Cursor consul cum Aquiloniam oppugnans proelium vellet committere, pullariusque non prosperantibus avibus ementitus esset auspicia; de fallacia factus illius certior, sibi quidem et exercitui bonum omen datum credidit, ad pugnam iit: ceterum mendacem in prima acie constituit, ut haberent dii, cuius capite, si quid conceperant irae, expiarent. Itaque accidit ut quod primum ex adversa parte missum erat telum, in pectus pullarii veniret.

7. Cum adversus Hannibalem CL. Neronem et Livium Salinatorem senatus consules mitteret inimicitiis acerrime inter se dissidentes, summo studio in gratiam eos prius reduxit.

8. Eosdem senatus cum ob nimis aspere actam censuram a CN. Baebio trib. pl. reos peragi videret, decreto suo liberavit.

9. Tiberium Gracchum trib. pl. senatus, agrariam legem promulgare ausum, morte multavit.

10. Idem, ut secundum legem per triumviros ager populo viritim divideretur, censuit.

11. Socrates philosophus, nihil ultra petendum a diis immortalibus arbitrabatur quam, ut bona tribuerent; quia idem (d) scirent, quid unicuique esset utile.

(a) *Confligere*, non *confligi*, habent etiam Valerii codices veteresque editiones. (b) Deest *a* in cod. (c) Cod. *addictus*, ut etiam in libris Valerii aliquot. (d) Ita cod. pro *iidem*.

12. Idem conpendiaria via iuvenes ad gloriam pervenire dicebat, qui ita agerent, ut quales videri vellent, tales etiam essent.

13. Idem ab adulescentulo quodam consultus, utrum uxorem duceret, an se omni matrimonio abstineret; respondit, utrum eorum fecerit, acturum paenitentiam: hinc te inquit (a), solitudo, hinc orbitas; hinc generis interitus, hinc heres alienus excipiet.

14. Idem cum damnatus a civibus potionem veneni a carnifice accepisset, uxore Xantippe inter fletum vociferante, innocentem eum periturum; quid ergo, inquit, nocenti mihi mori satius duxisti?

15. Solo legumlator neminem, dum adhuc viveret, beatum dici debere arbitrabatur.

16. Idem cum ex amicis quendam graviter maerentem vidisset, in arcem perductum hortatus est, ut per omnes subiectorum aedificiorum partes oculos circumferret: quod ut factum animadvertit, cogita nunc tecum, inquit, quam multi luctus sub his et olim fuerint, et hodie vertantur (b), et in sequentibus saeculis sint futuri.

17. Bias Priene capta, omnibus onustis fugientibus, interrogatus quid ita nihil ex bonis suis secum ferret; ego vero, inquit, bona mecum omnia fero.

18. Plato demum beatum orbem futurum praedicabat, cum aut sapientes regnare, aut reges sapere, coepissent.

19. Rex quidam fertur traditum sibi diadema, prius quam capiti inponeret, retentum diu considerasse; ac dixisse, o nobilem magis quam felicem pannum!

20. Xenocrates cum maledicorum quorumdam sermonibus summo silentio interesset, uni ex his quaerenti, cur solus taceret; dixisse me, inquit, aliquando paenituit, tacuisse nunquam.

21. Thales interrogatus, an facta hominum deos fallerent; ne cogitata quidem, inquit.

22. Unicae filiae pater Themistoclea consulebat, utrum eam pauperi, sed ornato; an locupleti parum probato conlocaret. Tum is malo, inquit, virum pecunia, quam pecuniam viro, indigentem.

23. Aristoteles Callisthenen auditorem suum ad Alexandrum dimittens, monuit ut cum eo rarissime aut dulcissime loqueretur; cum utraque res apud regem accepta sit.

24. Idem de semet ipso (c) in neutram partem loqui debere praedicabat; quoniam laudare se, vani; vituperare, stulti sit.

25. Idem praedicabat ut voluptates abeuntes consideraremus.

26. Anaxagoras interrogatus a quodam, quisnam esset beatus? nemo, inquit, ex his quos tu felices putas.

(a) Cod. I. manu *inquid*, vetere scripturae ritu. (b) Cod. *revertantur*. (c) Cod. *semet ipso*.

27. Demades nolentibus Atheniensibus divinos honores Alexandro decernere; videte, inquit, ne dum caelum custoditis, terram amittatis.

28. Anacharsis leges aranearum telis conparabat: nam ut illae infirmiora animalia detinent, valentiora transmittunt; ita legibus pauperes constringi, divites non adligari.

29. Agesilaus cum adversus rem (a) Lacedaemoniorum conspirationem ortam noctu conperisset, leges Lycurgi continuo abrogavit, qui de indemnatis supplicium sumi vetabat. Comprensis et interfectis sontibus, easdem leges restituit.

30. Mago cannensis pugnae exitum senatui Poenorum nuntians, interrogatus ab Hannone, an aliquis sociorum post tantam cladem a Romanis defecisset, negavit. Tum ille protinus suasit, ut legati Romam, per quos de pace ageretur, mitterentur.

31. Herennius Pontius ab exercitu Samnitium ac duce eius filio suo consultus, quidnam fieri de legionibus romanis apud furculas caudinas inclusis deberet, inviolatas dimittendas respondit. Et postera die eadem de re interrogatus, deleri eas oportere, dixit: ut aut maximo beneficio gratia hostium emeretur, aut vires confringerentur.

32. Cretes cum acerbissima execratione adversus eos, quos oderunt, uti volunt, ut mala consuetudine delectentur, optant.

33. Servio Tullio regnante cuidam patri familiae in agro sabino praecipuae magnitudinis vacca nata est, quam oraculorum certissimi auctores in hoc editam responderunt, ut quisquis eam aventinensi Dianae immolasset, eius patria orbis imperium obtineret. Laetus bovem cum summa festinatione Romam actam, in Aventino ante aras Dianae constituit. De qua re antistes certior factus, religionem hospiti intulit, ne prius victimam caederet, quam se proximi amnis aqua abluisset: eoque alveum Tiberis petente, vaccam ipse immolavit.

34. Scipio superior ex Sicilia petens Africam, cum e fortissimis peditibus romanis trecentorum equitum numerum conplere vellet, ex his iuvenibus quos secum tota ex Sicilia nobilissimos et divitissimos sed inermis habebat, trecentos speciosa arma et electos equos expedire (b) iussit, velut eos continuo secum ad oppugnandam Carthaginem avecturus. Qui cum imperio paruissent, remittere se eis Scipio eam expeditionem dixit, si arma et equos militibus suis dare voluissent. Rapuit conditionem inbellis iuventus, instrumentoque suo nostris libens cessit.

35. Q. Fabius Labeo arbiter a senatu finium constituendorum inter Nolanos et Neapolitanos datus, separatim monuit (c), ut omissa cupiditate, regredi

(a) Ita cod. pro *remp.* non sine aliis exemplis. (b) Cod. *expediri.* (c) Deest in cod. *monuit.*

magis quam progredi mallent. Idque cum utraque pars fecisset, constitutis finibus, quod in medio reliqui soli fuerat, populo romano adiudicavit.

36. M. Antonius ideirco aiebat nullam orationem se scribsisse, ut siquid (a) superiore iudicio factum ei, quem postea defensurus esset, nociturum foret, non dictum a se adfirmare posset.

37. Sertorius cum Lusitanis persuadere vellet, ne cum Romanis universa confligerent acie, duos equos in conspectu eorum constituit, validissimum alterum, infirmissimum alterum: ac deinde validi caudam ab inbecillo sene paulatim carpi; infirmi ab iuvene eximiarūm virium universam convelli iussit. Obtemperatum imperio est. Sed dum adulescentis dextera irrito se fatigabat labore, senior ministerium exsecutus est. Tum barbarae contioni quorsum ea res pertineret cognoscere cupienti; subiecit, equi caudae similem nostrum exercitum, cuius partes aliquis adgressus carpere posset, universum opprimere non possit (b).

38. Fabius Maximus cum praecipuae fortitudinis nolanum peditem dubia fide suspectum haberet, plene pro tribunali laudando, omnisque generis honore prosequendo, animum eius a Poenis ad Romanos revocavit.

39. Idem strenuae operae lucanum equitem amore scorti depereuntem, clam meretricem redimere passus est.

CAP. III.

DE ASTUTIA (1).

1. M. Volsius (c) aedilis pl. proscribtus, adsumpto isiaci habitu, per vias publicas stipem petens, eo fallaciae genere in M. Bruti castra pervenit.

2. Sentius Saturninus Vetulo a triumviris proscribtus, praeturam ementitus, praecedentibus servis in modum lictorum adparitorumque (d), vehicula conprehendit, hospitia occupavit. Idem ut Puteolos venit, perinde ac publicum ministerium agens, correptis navigiis in Siciliam traiecit.

3. Amantissimus quidam filii, cum eum ab amore vellet revocare, petiit ut prius quam ad eam quam diligebat iret, pervulgari et permissa (2) venere uteretur. Obsecutus adulescens animi impetum iam satietate tardiorem ad id quod non licebat adferens, paulatim amorem deposuit.

4. Cum Alexander Macedonum rex sorte monitus esset, eum qui sibi porta egresso primus occurrisset, interfici iuberet; asinarium sibi obvium ad mortem deduci iussit. Cumque ille inmerentem se supplicio adfici diceret, Alexander ad excusandum factum suum, oraculi praeceptum retulit. Tunc asinarius,

(a) Cod. *sicut*. (b) Ita cod., quamquam antea est *posset*. (c) Val. *Volusius*. (d) Cod. *adparitorque*.

(1) Deest hic titulus in capitum indiculo.

(2) Inhonesta scilicet vulgari ethnicorum consuetudine, non autem probi alicuius iuris constituto.

si ita est, inquit, rex, asellus prior tibi occurrit. Delectatus astutia, asinum iussit occidi.

5. Cum ad excidium Lampsaci summo studio Alexander ferretur, progressumque extra moenia Anaximenen praeceptorem suum vidisset, quia manifestum erat, futurum ut preces suas irae eius opponeret, non facturum se quod petisset iuravit. Tunc Anaximenes, peto, inquit, ut Lampsacum deleas dirnasque.

6. Anicula quaedam Athenis pecuniam depositi nomine a duobus hospitibus accepit, ea conditione ut simul utrique redderet. Quorum alter interposito tempore, tamquam mortuo socio, squalore obsitus, omnes nummos accepit. Supervenit deinde alter, ac depositum expetere coepit. Aniculae haerenti, atque penuria defensionis territae, opportune Demosthenes patronus adfuit, qui ut in advocationem venit; mulier, inquit, parata est depositi fidem exhibere; sed nisi socium adduxeris, non potest.

7. Quidam Athenis universo populo invisus, causam apud eum capitalis criminis dicturus, honorem petere coepit, non quod sperabat consequi se illum posse, sed ut haberent homines ubi procursum irae effunderent. Neque eum haec ratio fefellit; comitiis enim clamore infesto et crebris contionis sibilis actus, eiusdem plebis paulo post in discrimine vitae clementissima suffragia expertus est.

8. Hannibal a Duilio (a) cos. navali proelio victus, timens ne classis amissae poenas daret, offensionem astutia mire vertit. Itaque ex amicis quendam subornatum Carthaginem misit: qui cum venisset in curiam; consulit, inquit, vos Hannibal, an cum duce romano confligere debeat. Ibi autem (b) clamante senatu, non esse dubium, quin oporteret; conflixit inquit, et superatus est.

9. Hannibal Fabium Maximum cunctationibus pugnae se ludificantem, ut aliqua suspicione trahendi belli notaret, totius Italiae agros vastandos, unius Fabii fundum inmunem ab hoc iniuriae genere praestitit.

10. Cum crebris Tusculani rebellationibus meruissent, ut funditus everterentur; adque ad id exsequendum Furius Camillus missus esset, universi togati obviam venerunt, commeatusque et cetera pacis munia praestiterunt: qua constantia ad communionem civitatis usque penetrarunt.

11. Tullius dux Volscorum, cum aliquot adversis proeliis contusos animos suorum animadverteret, insidiosa ratione eos conpulit, quo volebat. Nam cum spectandorum ludorum gratia, magna Volscorum multitudo Romam venisset, consules monuit, ut essent cautiores. Re cognita senatus edixit, ut ante noctem Volsci abirent: qua contumelia inritati, facile inpulsi sunt ad rebellandum.

(a) Ita hic cod.; at superius p. 31. *Duellius*; de qua varietate dixi ad Cicer. de rep. I. 1. (b) Cod. *eadem*, pro *ibi autem*.

CAP. IIII.

STRATEGEMATA.

1. Omnibus militaribus copiis Tullius Hostilius Fidenas adgressus, cum Metium (a) Fufetium ipsam aciem deserentem videret; veritus ne trepidatio militum nostrorum animos debilitaret, concitato equo, omnes percucurrit, suo iussu dicens recessisse eum, ut cum ipse signum dedisset, terga Fidenatium invaderet.

2. Sex. Tarquinius Tarquinii filius cum se subito ad Gabinos contulisset, tamquam parentis saevitiam fugeret, familiarem suum ad patrem misit dicturum, quemadmodum cuncta in sua manu haberet, et quaesiturum quidnam fieri vellet. Iuvenili calliditati senilis astutia respondit. Fidei enim nuntii parum credens, nihil respondit, sed seducto eo (b) in hortum, altissima papaverum capita baculo decussit. Cognito adulescens silentio patris, non ignoravit praecipi sibi, ut excellentissimum quemque Gabinorum aut exilio submoveret, aut morte consumeret.

3. Cum, urbe capta, Galli Capitolium obsiderent, solamque potiendi eius spem in fame eorum repositam animadverterent, perquam callido genere consilii Romani usi, panes iacere quam plurimis locis coeperunt. Quo spectaculo obstupefacti, ad pactionem se converterunt, omissa obsidione.

4. Cum alterum latus Italiae Hannibal laceraret, alterum Hasdrubal, Nero conpresso a se in Lucanis Hannibale, praesentiam suam mentitus hosti, ad opem collegae ferendam tetendit: receptusque in Umbria a Salinatore collega, iunctis exercitibus, ignorante Hasdrubale de adventu suo, victoriam reportavit.

5. M. Metellus cum pro cos. bellum in Hispania adversus Celtiberos gereret, urbemque Trebiam viribus expugnare non posset, itinera varia ingrediebatur, alias atque alias regiones petebat. Itaque cum alio cursum direxisset, subito Trebiam inopinatam oppressit.

6. Agathocles Syracusarum rex, cum urbem eius ex parte Carthaginienses occupassent, exercitum suum in Africam traiecit, ut vim vi discuteret.

7. Hannibal cannensem aciem speculatus, ante omnia providit ut Romani et solem et pulverem adversum haberent. Deinde partem copiarum suarum inter ipsum proelii tempus de industria fugere iussit, ut sequente legione, terga eius ab his, quos in insidiis collocaverat, trucidarentur. Postremo .CCCC. equites subornavit, qui cum ad consules venissent inermes, pro transfugis in ultimam pugnae partem secesserunt, destrictisque gladiis, quos inter tunicas et loricas habebant, poplites pugnantium Romanorum caeciderunt.

(a) Cod. *Metum*. (b) Cod. *altero pro seducto eo*.

CAP. V.

DE AMBITU.

1. Quintus Aelius Tubero a ·Q· Fabio Maximo, epulum populo nomine ·P· Africani patrui (a) sui dante, rogatus ut triclinium sterneret, lectos punicanos pellibus haedinis stravit, et pro argenteis vasis samia exposuit; cuius rei deformitas sic omnes offendit, ut cum comitiis praetoriis candidatus in forum descendisset, repulsa notatus discederet.

2. P· Nasica, is qui consul Iugurthae bellum iudixit, qui matrem idaeam sanctissimis manibus excepit, cum aedilitatem curulem peteret, manumque cuiusdam rustico opere duratam adprendisset, ioci gratia interrogavit eum, an manibus solitus esset ambulare: quod dictum cum ad populum manasset, causa repulsae Scipioni fuit.

3. L· Aemilius Paulus, cum aliquotiens frustra petisset consulatum, tandem bis consul censorque factus est.

4. Q· Metellum pauci et maesti amici consulatus repulsa adflictum, tristitia ac maerore plenum, domum reduxerunt.

5. L· Sylla repulsa praeturae sugillatus est.

6. M· Porcius Cato praeturam petens, consequi illam a populo non potuit.

CAP. VI.

DE LEGIBUS ET IMPERIIS TRUCULENTIS (1).

1. Aliquot adversis proeliis secundo punico bello exhausta iuventute romana, Tib· Gracchus cos· censuit, uti publice servi ad usum propulsandorum hostium emerentur; eaque de re patribus per tribunos pl· ad populum lata rogatione, tres creati sunt viri qui ·XXIIII· milia servorum conparaverunt. Ex Apulia etiam et (b) Paediculis ·CCLXX· ad supplementum equitatus sunt empti.

2. Cannensi clade territa urbe, Iuni opera dictatoris spolia hostilia templis adfixa, instrumentum militiae futura, convulsa sunt: praetextati pueri arma induerunt. Item ·VI· (c) milia capitali crimine damnatorum conscripta sunt.

CAP. VII.

DE NECESSITATE.

1. Otacilio qui Siciliam, Cornelio Mammulae qui Sardiniam, pro

(a) Cod. *patris*. (b) Cod. *e*. (c) Ita in textu, at in margine *XVI*, quae varietas occurrit etiam in libris Valerii.

(1) Deest hic titulus in capitum indiculo.

praetoribus obtinebant senatus scribsit, aerarium longinquis sumptibus non sufficere: quo pacto tantae inopiae succurrendum esset, ipsi viderent.

2. Eadem necessitas Casilinates ab Hannibale obsessos et alimentorum facilitate defectos, lora coegit et pelles scutis detractas ferventi soluta aqua mandere. In illa obsidione cum ·CCC· Praenestini essent, evenit ut ex eis quidam murem captum ·CC· denariis venderet, cum et ipse eadem egestate premeretur. Itaque hic quidem inopia decessit; qui emerat, vixit.

3. C· Mario ·CN· Carbone cum Sylla dissidentibus, senatus consulto aurea et argentea templorum ornamenta in stipendia militum conflata sunt.

4. Divi Iulii exercitus cum armis Mundam clusisset, aggerique struendo materia defecisset, congerie hostilium cadaverum altitudinem explevit.

5. Cretenses obsidione Metelli ad ultimam penuriam conpulsi, sua iumentorumque urina sitim toleraverunt.

6. Numantini a Scipione vallo et aggere circumdati, ad ultimum humanorum corporum cibis usi sunt.

CAP. VIII.

DE TESTAMENTIS.

1. Militantis cuiusdam pater, cum falsam filii mortem audisset, aliis relictis heredibus, decessit. Filius reversus, cognito patris errore, de paternis bonis apud centumviros (a) contendit, omnibusque sententiis victor recessit.

2. M· Anni carseolani splendidi equitis romani filius a Sufenate avunculo suo adoptatus, testamentum veri patris, quo praeteritus erat apud centumviros rescidit, quamvis in eo Tullianus Pompei magni familiaris ipso Pompeio signatore heres scribtus esset.

3. C· Tettium infantem a patre exheredatum, Caetronia (b) natum, divus Augustus in bona paterna ire decrevit.

4. Septicia mater Thracalorum ariminensium filiis irata, in contumeliam eorum, cum iam parere non posset, Publicio (c) admodum seni nubsit, testamento etiam utrumque praeteriit. Quibus auditis divus Augustus et nuptias mulieris et suprema iudicia inprobavit.

5. Calpurnius Piso praefectus urbis cum ad eundem Terentius ex octo filiis, quos in adulescentiam perduxerat, ab uno in adoptionem dato exheredatum se, querellam detulisset, bonorum adulescentis possessionem dedit.

6. Genucius quidam Matris magnae gallus a Naevio Annio (d) in testamento nominatus, inpetravit a CN· Oreste praetore urbano, ut in bona Naevii veniret. Sed Aemilius Mamercus cos· interpellatus a Surdino patrono Naevii de

(a) In codice litterae *C V*. (b) Var. lect. Val. *C· Petronia*. (c) Cod. *Publico*. (d) Cod. *Anio*. Val. *Naeviano*.

hereditate, praetoriam iuris dictionem abrogavit; quod diceret, Genucium neque virorum partibus interponi posse neque mulierum.

7. Q. Metellus praetor urbanus Vecillo lenoni bonorum Vibieni possessionem secundum tabulas testamenti petenti non dedit.

8. Maeneoius (a) Agrippa insanus habitus, utpote qui populo nummos sparserat, togamque velut tragicam vestem in foro traxerat, testamento Ofilium (b) instituit heredem; quod T. Longus sanguine ei proximus rescindere conatus, non potuit.

9. Q. Metellus cum Claudiorum familiae iunctus esset, Carrinatem solum reliquit heredem.

10. Pompeius Reginus vir transalpinae regionis, cum testamento fratris praeteritus esset, ad coarguendam iniquitatem eius, testamentum suum rescidit, in quo fratrem suum ex maxima parte linquebat heredem.

11. Q. Caecilius L. Luculli amicus, cuius et beneficio ad maiorem gradum processerat, cum eum palam suum dictaret (c) heredem, Pompooium Atticum in testamento adoptavit. Itaque populus romanus cadaver per vias reti circumdatum traxit.

12. C. Marius Virinas beneficio Augusti ad summos honores castrenses perductus, ne nomen quidem eius tabulis testamenti inseruit.

13. L. Valerius Heptachordus Cornelium Balbum accusatorem et inimicum suum reliquit heredem.

14. T. Barrus Lentulo Spintheri decedens anulos suos perinde atque unico heredi tradidit, quem nulla ex parte relinquebat heredem.

15. M. Popilius senator Orium (d) Gallum moriens pro vetusto iure amicitiae vultu benigniore conspexit, unum etiam *ex* adsistentibus sibi osculatus, anulos quoque suos ei tradidit, cum alium reliquisset heredem.

LIBER OCTAVUS.

CAP. I.

DE IUDICIIS PUBLICIS (1).

1. M. Horatius interfectae sororis crimine a Tullo rege damnatus, ad populum provocato iudicio absolutus est.

2. Cum a Libone trib. pl. Sergius Galba pro rostris increparetur, quod

(a) Ita cod. At sine dubio scribendum *Tuditanus*, non *Maenenius Agrippa*, quod postremum nomen in sequente potius apud Valerium exemplo legitur. (b) Cod. *filiam*. (c) Melim *dictitaret*. (d) Ita cod.; quae lectio variat etiam apud Val.

(1) Dissident non semel huius libri tituli ab iis qui in indiculo scribuntur.

Lusitanorum magnam manum interposita fide praetor in Hispania interemisset, actionique tribuniciae ·M· Cato ultimae senectutis subscriberet (a), reus nihil pro se recusans, filios suos populo commendare coepit; eoque facto mitigata contione, absolutus est.

3. A. Gabinius a ·C· Memmio accusatus, cum iam damnaretur, servatus est. Nam cum se filius eius Sisenna genibus accusatoris subiecisset petens veniam, repulsus ab eo, excusso etiam anulo, spectantes movit; et ita dimitti Gabinium placuit.

4. App· Claudius ob amissam classem infesto populo obiectus, cum effugere poenam nullo modo posset, beneficio subito certi imbris, dilato iudicio, postea non est accusatus.

5. L· Piso a Pulchro accusatus, effuso subito imbri cum humi prostratus pedes iudicum oscularetur, os suum coeno replevit; quod conspectum totam quaestionem ad clementiam transtulit.

6. Q· Flavius a ·C· Valerio aedili reus actus, cum XIIII· tribuum suffragiis damnatus esset, proclamavit se opprimi innocentem. Cui cum Valerius respondisset, nihil sua interesse nocens an innocens periret, dummodo periret; ceterae tribus motae insolentia hominis (b), Flavium absolverunt.

7. C· Cosconium reum, servilia lege accusatum a Valerio Valente, et iam damnationi propiorem, res una servavit, quod poema accusatoris sui recitavit, in quo puerum ingenuum et virginem ingenuam corruptos a se significabat: quae res, ut innocenti Cosconio, peperit excusationem.

8. M· Atilium Calatinum Soranorum oppidi proditione infamem, servavit ·Q· Maximus socer, qui se adseveravit si in eo crimine sontem illum deprendisset, diremptúrum fuisse adfinitatem.

9. M· Aemilius Scaurus repetundarum reus, propter vetustissimam nobilitatem et recentem memoriam patris, absolutus est.

10. Cotta a ·P· Scipione Aemiliano apud iudices ad populum accusatus, septies dilato iudicio, octavo absolutus est; ne videretur populus, damnato Cotta, non iudicium secutus sed accusantis auctoritatem.

11. Calidius bononiensis in cubiculo mariti noctu deprensus, cum ob id adulterii diceret causam, adfirmavit se ob amorem pueri eius eo esse perductum. Confessio quamvis falsa, profuit iuveni; nam absolutus est.

12. Cum parricidii causam duo Caelii dicerent, splendido Tarracinae loco nati, quod pater eorum Caelius in cubiculo quiescens, filiis in altero cubantibus lecto, erat occisus; postquam cognitum est, illos aperto ostio inventos esse dormientes, absoluti sunt.

13. L· Scipio post speciosissimum triumphum de rege Antiocho ductum, perinde ac pecuniam ab eo accepisset, damnatus est.

(a) Ita cod. 1. manu; at 2. *suscr.* quae est vulgaris Italorum pronunciatio. (b) Cod. *hominum*.

14. C· Deeianus cum ·P· Furium pro rostris accusaret, ausus de morte Saturnini queri, punitus est.

15. Sex· Titius vir populo gratus, quod Saturnini imaginem domi suae habuerat, oppressus est.

16. Claudia Appii soror a ludis revertens domum, optavit ut frater suus reviviscerct, saepiusque consul factus, magnam urbis frequentiam minueret. Ob id acensata damnataque est.

17. M· Mundius, CN· Lollius, ·L·Sextilius (a) triumviri, quod ad incendium in sacra via ortum extinguendum tardius venerant, a tribunis pl· damnati sunt.

18. P· Avilius triumvir a ·P· Acilio tribuno pl· damnatus est, quod vigilias tardius circumierat.

19. M· Aemilius Porcina a ·L· Cassio multa adfectus, quod nimis sublimem villam suam exstruxerat.

20. Quidam pueri sui nimio amore correptus, rogatus ab eo rure ut omasum in caena fieri iuberet, bubula venali non reperta, domito bove occiso, desiderium eius explicavit; et ob id publica quaestione adflictus est.

21. Apud ·M· Popilium Laenatem praetorem quaedam quod matrem interemerat dicta causa, absoluta est; quia constabat eam veneno necatorum liberorum dolore commotam, quos avia filiae infensa sustulerat.

22. Mater familiae zmyrnaea (b) virum et filium interemit, cum ab his iuvenem, quem ex priore viro enixa fuerat, occisum conperisset. Quam rem Dolabella imperio Asiam obtinens ad areopagitarum cognitionem remisit; qui inspecta causa, et accusatorem et ream post centum annos ad se reverti iusserunt.

CAP. II.

DE PRIVATIS IUDICIIS.

1. Claudius Centumalus ab auguribus iussus altitudinem domus suae, quam in Caelio monte habebat, summittere, quia eis ex arce augurium facientibus officiebat; vendidit eam Calpurnio, non indicata re. Sed iussus Calpurnius domum demoliri, ·M· Porcium Catonem patrem inclyti Catonis arbitrum cum Claudio sumpsit, et eum damnavit.

2. C· Visellius Varro gravi morbo correptus ·CCC· milia nummorum ab Otacilia Laterensi expensa sibi ferri passus est, eo consilio, ut si decessisset, ab heredibus eam summam peteret, quam legati genus esse voluit. Liberatus deinde ex illa valetudine, petenti noluit reddere: cuius rei iudex sumptus ·C· Aquilius, secundum Visellium iudicavit.

(a) Ita in marg. At in contextu *Sextius*. (b) Ita cod. 1. manu; at 2. *smyrn*. de qua scriptura disputavi ad Cic. de rep. 1. 8.

3. C· Titinius minturnensis Fannia uxore repudiata, quod eam diceret inpudicam, a ·C· Mario coactus est ei dotem reddere. Mulierem autem idemmet crimine (a) impudicitiae sestertio nummo damnavit. Haec est Fannia, quae Marium minturnensi palude mersum, deductum domum suam adiuvit.

4. Quidam furti damnatus est, qui equo cuius usus illi usque Ariciam commodatus fuerat, ulteriore eius municipii clivo vectus esset.

CAP. III.

QUAE FEMINAE PER SE CAUSAS DIXERINT.

1. Maesta sentinas (b) rea causam suam Tito Titio praetore iudicium cogente, maximo populi concursu egit: et quia sub specie feminae virilem animum gerebat, Androgyne adpellata est.

2. C· Afrania Licini Bucconis senatoris uxor prompta ad lites contrahendas, pro se semper egit: et ob id inprobae feminae, vulgo ·C· Afraniae dicuntur.

3. Hortensia ·Q· Hortensi filia cum ordo matronarum gravi tributo a triumviris esset oneratus, causam feminarum apud triumviros et constanter et feliciter egit.

CAP. IIII.

DE IUDICIIS (c) SERVILIBUS.

1. M. Agrii argentarii servus Alexander ·A· (d) Fannii servum insimulatus occidisse, eoque nomine tortus; occidisse se confessus, punitus est. Brevi deinde post tempore interiecto, is qui creditus fuerat occisus, domum rediit.

2. P. Atinii servus Alexander, cum in suspicionem ·C· Flavii equitis romani occisi venisset, sexies est tortus.

3. Fulvio Flacco causam dicente, Philippus servus eius, in quo tota quaestio nitebatur, octies tortus, nullum omnino verbum, quo dominus perstringeretur, emisit.

CAP. V.

QUIBUS TESTIBUS CREDITUM NON SIT.

1. In Quintum Pompeium filium repetundarum reum, CN· et Quinto Serviliis Caepionibus, item ·Q· et ·L· Metellis testimonium dicentibus, non obsecundatum.

(a) Cod. *idem et crimen*. (b) Val. *Amaesia Sentia*. (c) Deest *iudiciis* in cod. (d) Val. ·C·

2. M· Aemilius Scaurus in ·C. Memmium, in ·C· Flavium, in ·C· Norbanum testimoniis dictis, neminem eorum potuit adfligere.

3. L· Crassus cum testimonium in ·M· Marcellum dixisset, impetu gravis, exitu vanus apparuit.

4. Q· Metellus Pius, ·L· et ·M· Lepidus in ·C· Cornelium maiestatis reum testes, civitatis(a) fidem non habuerunt.

5. M· Cicero cum iuraret ·P· Clodium Romae apud se fuisse, cum ille flagitium incesti, quod Bonae deae templum esset ingressus ut stupro pollueret, absentia tueretur (b), ab senatu non *est* creditum.

6. P· Servilius Isauricus forum praeteriens, cum testes in reum dari vidisset, constitit: deinde sic orsus est: ego hunc iudices, qui causam dicit, cuias sit, aut quam vitam egerit, quamque merito accusetur, ignoro: illud scio; cum occurrisset mihi laurentina via admodum augusto loco, equo descendere noluit(c). Iudices reum, vix auditis ceteris testibus, damnavere.

CAP. VI.

QUI QUAE IN ALIIS VINDICABANT IPSI COMMISERINT.

1. C. Licinius cognomine Hoplomachus a praetore postulavit, uti patri suo bonis, tamquam ea dissipanti, interdiceretur. Equidem quod petierat, inpetravit (d). Ipse pauco post tempore, mortuo sene, amplam ab eo pecuniam relictam consumpsit.

2. C· Marius cum ·L· Saturninum oppressisset, quod servitia ad pileum vocaverat, ipse postea, ·L· Sylla urbem irrumpente, ad auxilium servorum pileo sublato confugit.

3. C· Licinius Stolo, cum lege sanxisset nequis amplius ·D· agri iugera possideret, ipse mille paravit: dissimulandique gratia, dimidiam partem filio mancipavit: et ob id a ·M· Popilio Laenate accusatus damnatusque est.

CAP. VII.

DE STUDIO ET INDUSTRIA.

1. Cato sextum et octogesimum agens annum, accusatus causam dixit, neque memoria tardatus, neque lateris quassatus aegritudine, neque oris haesitatione.

2. Idem iam senex et graecas litteras didicit, et iuris studio adtendit.

3. Porcius Cato ita doctrinae cupiditate flagravit, ut ne in curia qui-

(a) Cod. *civitati*. (b) Cod. *corruptissime est ingressus vastet stupro populus tueretur*. (c) Val. *noluisse*. (d) Cod. *quae inpetravit*.

dem, dum senatus cogitur temperaret sibi, quominus graecos libros lectitaret.

4. Livius Drusus et aetatis viribus et acie oculorum defectus, ius civile populo benignissime interpretatus est.

5. Publilius senator et Lupus Pontus ·E·Q·R· celebres causarum actores, luminibus capti, eadem industria forensia stipendia exsecuti sunt.

6. C· Crassus cum in Asia ad Aristonicum regem debellandum cos· venisset, tanta cura notitiam graecae linguae conprendit, ut eam in quinque genera divisam per omnes partes ac numeros penitus cognosceret; quaque lingua fuerat appellatus apud tribunal, eadem decreta reddebat.

7. Roscius nullum unquam populo spectante gestum, nisi quem domi meditatus fuerat, ponere ausus est.

8. Demosthenes cum inter initia iuventae artis suae primam litteram dicere non posset, oris sui vitium tanto studio expugnavit, ut ea a nullo expressius referretur. Deinde propter nimiam exercitationem continuandi, ad maturum et gratum sonum auribus perduxit· Lateris etiam firmitate defectus, vires a labore mutuatus est. Multos enim versus uno spiritu conplectebatur, eosque adversa loca celeri gradu scandens pronunciabat; ac vadosis locis insistens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat. Fertur quoque ore insertis calculis multum ac diu loqui solitus.

9. Pythagoras petita Aegypto litteris gentis eius adsuefactus; inde ad Persas profectus magorum prudentia formatus; Cretam et Lacedemoniam navigavit: quarum moribus et legibus inspectis, ad olympicum certamen descendit. Cumque multiplicis scientiae specimen exhibuisset philosophus vocatus primus, quia iam septem sapientes dicebantur, Italiam petit; cuius ardentem rogum plenis veneratione oculis Metapontus aspexit.

10. Plato patriam Athenas, praeceptorem Socraten sortitus, Aegyptum peragravit. A sacerdotibus eius geometriae multiplices numeros et caelestium observationum rationem percepit. Deinde in Italiam transgressus, ut ab Archyta tarentino a Timaeo et Arione et Echecrate Locris Pythagorae praecepta acciperet. Altero etiam et octogensimo anno decedens, sub capite Sophronis mimos habuisse fertur.

11. Democritus cum divitiis censeri posset, quae tantae fuerunt, ut pater eius Xerxi et exercitui epulum daret, quo magis vacuo animo studeret, parva summa retenta, patrimonium suum patriae donavit, et ipse Athenas secessit.

12. Carneades, qui ·LXXXX· annis philosophatus est, cum cibi capiendi causa recubuisset, cogitationibus inhaerens manum ad mensam porrigere oblitus est, donec eum Melissa, quam uxoris loco habebat, admoneret.

13. Idem cum Chrysippo disputaturus helleboro se ante purgabat ad exprommendum ingenium suum.

14. Anaxagoras studiorum causa peregrinatus, tandem patria repetita, possessiones suas desertas vidit: et non essem ego, inquit, salvus si hac non perissent.

15. Marcellus captis Syracusis cum vitam Archimedi cessisset (a), ille inter tumultum formas quasdam describens, cum esset adtentior investigandi cupiditate quod requirebat, domum eius intrantibus ut bona diriperent, interrogatus ab uno quinam esset; proiecto manibus pulvere, noli, inquit, hoc disturbare: ac perinde quasi neglegens imperium victoris interrogantis, obtruncatus est.

16. Socraten constat aetate provectum fidibus tractandis operam dedisse, satius esse dicentem eius artis usum vel sero quam numquam percipere.

17. Isocrates nobilissimum librum, qui panathenaikos (b) inscribitur, quartum et nonagensimum (c) agens annum, ita ut ipse significat, scribsit.

18. Chrysippus octogensimo anno inceptum opus reliquit (d) undequadragensimum logicon.

19. Sophocles centesimum (e) agens annum Oedipoda fabulam scribsit admirabilem.

20. Simonides poeta octogensimo se anno et docuisse carmina et in eorum certamen descendisse gloriatur.

21. Solo cotidie se aliquid discentem senescere aiebat. Itaque cum iam (f) supremo die premeretur, adsidentibus amicis et quadam de re sermonem habentibus, caput erexit: interrogatusque quapropter id fecisset; respondit, ut cum istud quidquid disputatis percepero, moriar.

22. Themistocles maximarum rerum cura destrictus, omnium tamen civium suorum *nomina memoria conprehendit* (g).

23. Cyrus omnium militum nomina tenebat.

24. Mithridates viginti duarum linguarum notitiam habuit.

CAP. VIII.

DE OTIO.

1. Scipio et Laelius animis remissioribus cum communiter adquiescerent, constat eos Caietae litoribus conchylia et umbilicos lectitasse.

2. Scaevola optime pila lusisse traditur: alveo quoque et calculis vacasse dicitur.

(a) Ita cod. (b) Ita cod. (c) Cod. *relinquit* 1. manu. (d) Cod. 1. manu heic et infra numeralibus interserit n; quam vetustam scripturam posterior manus delevit. (e) Ita cod. sine n. (f) Cod. *in*. (g) Ita suppleo ex Valerio.

3. Socrates interposita harundine cruribus suis cum parvolis filiis ludens, ab Alcibiade visus (a) est.

CAP. VIIII.

QUANTA VIS IN ELOQUENTIA ET PRONUNTIATIONE.

1. Regibus exactis, plebs dissidens a patribus cum secessisset, a Maenenio Agrippa ad meliora consilia revocata est.

2. Missi a Cinna et Mario milites ad M. Antonium occidendum, sermone eius obstupefacti, destrictos iam gladios continuerunt: quibus degressis P. Annius expers antonianae eloquentiae ministerium peregit.

3. Pisistratus tantum in eloquentia praestitit, ut ei Solone contradicente Athenienses regium imperium oratione capti permitterent.

4. Pericles Anaxagorae auditor in tantum enituit eloquentia, ut cum adhuc iuvenis a quodam sene in contione auditus esset; non dissimilis hic diceret, Athenienses, Pisistrati. Et cavere ergo hunc vos civem oportet.

5. Hegesias cyrenaicus philosophus tam manifeste mala vitae repraesentabat, ut multos cupidos mortis faceret. Itaque a Ptolemaeo rege ulterius haec disserere prohibitus est.

6. C. Gracchus adulescens flagrantis ingenii quotiens contionaretur, servum prope se musicae artis peritum statuebat, qui occulte eborea fistula pronuntiationis eius modos formabat.

7. Q. Hortensius plurimum in corporis decoro motu repositum credens, paene plus studii in eo laborando, quam in ipsa eloquentia inpendit. Itaque constat Aesopum et Roscium ludicrae artis peritissimos, illo causam agente, frequenter adstitisse.

8. M. Cicero utriusque rei curam egit: ideoque obicit in ea oratione, quam pro Gallio habuit, M. Calidio accusatori, quod praeparatum sibi a reo venenum adfirmans, rem ipsam remisso vultu egerit. Itaque sic ait: tu istud M. Calidi, nisi fingeres, sic ageres?

9. Demosthenes pronuntiationis curam maximam egit: ideoque interrogatus, quidnam esset in dicendo efficacissimum, hypocrisim respondit. Itaque Aeschines cum propter iudicialem ignominiam relictis Athenis Rhodum petisset, atque ibi rogatu civitatis suam (b) prius in Thesiphontem (c) deinde Demosthenis pro eodem orationem recitasset; admirantibus cunctis, quid si, inquit, ipsum audissetis?

(a) Ita optime 1. manu; sed 2. deterius *risus*; quae lectio apud Valerium quoque sollicitata fuit. (b) Cod. *suae*. (c) Ita cod.

CAP. X.

DE EFFECTU ARTIUM.

1. Sulpicius Gallus homo eruditus cum ·L. Pauli bellum adversus Persen regem gerentis legatus esset, ac sera nocte subito luna defecisset, territus velut monstro cum stuperet exercitus, de caeli ratione et siderum natura disputando, alacrem in aciem dimisit.

2. Spurinna haruspex praedixerat ·C· Cesari ut proximos ·XXX· dies fatales caveret, quorum ultimus erat idus martiae. Eo die cum forte uterque mane in domum Domitii Calvini ad officium convenisset; Caesar Spurinnae, et quid (a) scis, inquit, iam idus martias venisse? At is, et quid scis illas nondum praeterisse?

3. Cum obscurato repente sole Athenienses angerentur, Pericles processit in medium; et quae ab Anaxagora praeceptore acceperat, id eis disseruit; nec ulterius trepidare cives suos passus est.

4. Alexander pingi se ab uno Apelle, et fingi a Lysippo tantummodo voluit.

5. Gratiam, Praxiteles quam fecit ac posuit in templo Cnidiorum, quidam iuvenis adamavit.

6. Canis pictum canem adlatravit.

7. Taurus ad amorem aeneae vaccae Syracusis conpulsus est.

CAP. XI.

QUAE NULLA ARTE FIERI POSSUNT.

1. Euphranor cum Athenis duodecim deos pingeret, Neptuni iam imagine quam poterat excellenter facta, Iovem aliquanto augustiorem praesentare non potuit.

2. Quidam pictor immolatae Iphigeniae tabulam pingens, cum Ulixem, Menelaum, ceteros circa tristes fecisset, in Agamemnone vultum patris exprimere non potuit: itaque caput eius veste texit.

3. Praecipuae artis pictor cum equum ab exercitatione venientem vidisset; pingere adgressus naribus spumas adicere cupiens, cum frustra moraretur, ira accensus spongiam (b) omnibus inbutam coloribus adprendit, et veluti corrupturus opus suum, tabulae inmisit. Fortuna ad ipsas equi nares directam, desiderium pictoris coegit explere.

(a) Ita cod. hic et infra 1. manu; 2, *ecquid*. Primam lectionem retinui, quia non semel eandem vidi in antiquissimo verrinarum oratt. palimpsesto vat. (b) Cod. *sphongeam*.

4. Q. Scaevola legum certissimus lator quotienscumque de iure praetorio consulebatur, ad Furium et ad Cascellium (a), quia huic scientia dediti erant, consultores reiciebat; ab eis id negocium aptius explicari posse confitendo.

5. Plato conductores viae sacrae de modo et forma eius secum sermonem conferre conatos, ad Euclidem geometram ire iussit, scientiae eius cedens.

6. Philo architectus cum Athenis armamentarium fecisset, ita facunde rationem reddidit, ut disertissimus populus non minorem laudem eloquentiae eius quam arti tribueret.

7. Quidam, sutore de sura disputare incipiente, supra plantas ascendere vetuit.

CAP. XII.

DE SENECTUTE.

1. Marcus. Valerius Corvinus centesimum annum complevit, cuius inter primum et sextum consulatum ·XLVI· anni intercesserunt, cum tamen ille viribus sufficeret.

2. Metellus et ipse ·C· annos explevit: et iam senex pontifex creatus, numquam in sacrificio tremulam manum gessit.

3. Q. Fabius Maximus duo et sexaginta annos (b) auguratus sacerdotium sustinuit.

4. M. Perperna *ex* omnibus, quos in senatum consul vocaverat, septem tantummodo quos censor legerat, relictis, defunctus est.

5. Silvia Rutili septimum et ·XC· annum habuit.

6. Terentia Ciceronis tertium et centesimum; Clodia Auli filia, quindecim filiis amissis, quintum decimum centesimum annum explevit.

7. Hiero ad nonagensimum annum pervenit.

8. Masinissa ·LX· annis imperavit; qui, ut ait Cicero, iam senex numquam aut frigore aut imbre caput operuit. Idem post sextum et ·XC· (c) annum filium generavit.

9. Gorgias Leontinus cum esset centum et septem annorum, interrogatus, quapropter tamdiu vivere vellet; quia nihil, inquit, habeo quod querar de senectute.

10. Xeno philosophus chalcidiensis (d) pythagoricus centum quinque annos habuit.

11. Arganthonius gaditanus ·XC· regnavit; vixit annis, ut ait Pollio, ·CXXX·

12. Aethiopas tradit Herodotus ·CXXX· annos transgredi.

13. Epimenides cnosius, ut ait Theopompus, vixit annis ·CLXVIII.

14. Hellanicus ait quosdam ex gente Heliorum ·CCC· annis vixisse.

(a) Hinc corrige p. 52, ff. 11. (b) Cod. *annis*, quod dissidet a *duo*. (c) Val. *LXXXVI*. (d) Cod. *calchidiensis*.

15. Alexander in volumine, quod de Illyrico tractu conposuit, adfirmat Dandonem quendam annis ·D· vixisse.

16. Xenophon, cuius periplus legitur, insulae Lamiorum (a) regem ·DCCC· annis vixisse dicit; patrem eius ·DC·

CAP. XIII.

DE GLORIAE CUPIDITATE.

1. Superior Africanus Ennii poetae effigiem in monumentis corneliae gentis conlocavit, quod ingenio eius opera sua inlustrata erant.

2. D· Brutus a poeta Accio laudatus versus eius in foribus templorum posuit.

3. Pompeius Theophanem mitylenaeum rerum suarum scriptorem laudatum pro contione civitate donavit.

4. Cum Scipio dona militaria equitibus daret, admonitus a Labieno ut forti equiti aureas armillas daret, non dedit. Et cum Labienus ei dedisset; Scipio ad equitem: habebis, inquit, donum viri divitis. Quod ubi ille accepit, proiecto ante pedes auro, vultum dimisit (b). Tunc Scipio: imperator te argenteis armillis donat. Alacer miles gaudio (c), excepit.

5. C· Fabius nobilissimus civis cum aedem Salutis pinxisset, nomen suum scripsit. Unde Fabii pictores nominati.

6. Themistocles stimulis virtutis agitatus, et ob id noctes inquietas agens, quaerentibus quid ita eo tempore in publico versaretur; respondit, quia me tropaea Miltiadis exagitant.

7. Idem theatrum petens, cum interrogaretur, cuius vox audita illi futura esset gratissima; dixit, eius a quo virtutes suae optime referrentur.

8. Alexander cum audisset Anaxarchum comitem suum dicentem innumerabiles mundos esse; heu me, inquit, miserum quod ne uno quidem adhuc potitus sum!

9. Aristoteles cum Theodecti discipulo oratoriae libros, quos pro suis ederet donasset; moleste postea ferens, titulum eorum alii cessisse; proprio volumine quibusdam rebus insistens, planius de his sibi in Theodectis libris dictum esse adiecit.

CAP. XIIII.

QUAE CUI MAGNIFICA CONTIGERINT.

1. Superiori Africano consulatus citerior legitimo tempore datus est; quod fieri oportere exercitus senatum litteris monuit.

(a) Var. ed. Latmiorum; sed non sine varietate in mss. (b) Ita cod. heic et infra, pro *demisit*. (c) Cod. *gaudium*. Sed *gaudio* consonat cum Val.

2. Scipio Nasica Matris magnae simulacrum manibus suis excepit, cum Apollo monuisset, ut hoc ministerium ab optimo viro praestaretur.

3. Scipionem Aemilianum populus ex candidato aedilicio consulem fecit.

4. Eidem senatus bis sine sorte provinciam, prius Africam, deinde Hispaniam dedit.

5. M. Valerius Corvinus cum esset ·XXIIII· annorum, consul creatus est.

6. L. Crassus ·Q· Scaevolam in consulatu collegam habuit, quod Asiam sancte obtinuerat.

7. Cum inter caenam quidam Scipionem Numantinum interrogasset, quem res publica aeque magnum habitura esset, Marium ostendit.

8. CN. Pompeius nondum ullum honorem curulem auspicatus, bis triumphavit.

9. Idem tertium consulatum solus decreto senatus gessit.

10. Q. Catulus cum pro rostris populum interrogaret, si uni Pompeio omnia committeret; absumpto illo, in quo spem esset habiturus; adclamavit, in te.

11. M. Catoni ex Cypro cum regia pecunia revertenti, senatus et populus praesto fuit.

12. Sulpicia Ser. Paterculi filia, quae Fulvii uxor, ex omnibus matronis (centum autem et decem in sortem venerant) castitate praelata est ut Veneris verticordae (a) simulacrum consecraret.

13. Pythagorae tanta veneratio ab auditoribus tributa est, ut quae ab eo acceperant, in disputationem non adducerent. Quin etiam interpellati ad reddendas causas, hoc solum respondebant: ipsum dixisse.

14. Gorgiae leontino ob studium litterarum in templo delphici Apollinis statuam solido ex auro *Graecia* (b) posuit; cum ceterorum ad id tempus auratas constituisset.

15. Eadem gens summo consensu ad Amphiaraum decorandum incubuit; locum, quo humatus est, in religionem templi redigendo.

16. Berenices quoque non vulgaris honor fuit, cui soli omnium feminarum gymnico spectaculo interesse permissum est, cum Olympiae filium Euclea certamen ingressurum adduxisset.

(a) Vel. *verticordiae*. (b) Deest hoc vocab. in cod.

LIBER NONUS.

CAP. I.

DE LUXURIA, ET LIBIDINE.

1. C. Sergius Orata pensilia balinea primus facere instituit: deinde calidas aquas pensiles fecit. Idem aestuariis intercipiendo fluctus, piscium greges separatim molibus inclusit: aedificiis etiam spatiosis deserta ad id tempus ora Lucrini lacus pressit, ut recentiore usu conchyliorum frueretur.

2. Aesopi tragoedi filius cantu commendabiles aviculas ingentibus emptas pretiis pro ficedulis ponebat; acetoque liquatos magnae summae uniones exsorbebat.

3. CN. Domitius ·L· Crasso, altercatione orta, obiecit quod columnas hymetias in porticu domus haberet. Quem continuo Crassus, quanti ipse domum suam aestimaret, interrogavit. Atque ut respondit, HS· LX· Quo (a) ergo, inquit, eam minoris fore existimas, si decem arbusculas inde succidero? Ipso, inquit, Domitius HS· XXX· (b) Tunc Crassus, uter igitur luxuriosior est; ego ne, qui decem columnas centum milibus nummorum emi; an tu, qui decem arbuscularum umbram HS· XXX· aestimas?

4. Metellus Pius cum in Hispaniam venisset, ab hospitibus ture se et aris excipi patiebatur; aulaeis contectos parietes laeto animo intuebatur; ingentibus epulis ludos inponebat; cum palmata veste convivia celebrabat; dimissas lacunaribus aureas coronas velut caelesti capite recipiebat.

5. Domus Curionum ita degeneravit, ut HS· DC· aeris alieni haberet, contractum famosa iniuria (1).

6. P· Clodii iudicium quanta luxuria, et libidine abundavit! in quo, ut nocens reus absolveretur, noctes matronarum magna summa emptae, iudicibus erogatae sunt.

7. Gemellus tribunicius viator flagitiosum convivium Metello et Scipioni consulibus ac tribunis pl· comparavit. Lupanari enim domui suae instituto, Muniam et Flaviam matronas et nobilem puerum Saturninum in eo prostituit.

8. Catilina amore Aureliae Orestillae, correptus cum unum inpedimentum, quominus nuptiis iungeretur videret filium suum, veneno sustulit; protinusque eam duxit uxorem.

9. Campana luxuria tanta fuit, ut invictum Hannibalem ad somnum deliciarum resolveret.

(a) Val. *quanto*. (b) Lege *sestertio triciens*, ut consonet cum praec. *ipso*.

(1) In hoc sequentibusque capitibus manus quaedam posterior additamenta passim appinxit in marginibus aut inter versus, ex ipso Valerio sumpta; quae ego omnia praetermisi, ne Paridis compendium interpolarem.

10. Volsiniensium urbs caput Etruriae in tantum luxuria deperiit, ut servorum se inpotentissimae dominationi subiecerit.

11. Antiochum Syriae regem imitatus in luxuria exercitus, magna ex parte aureos clavos crepidis subiecit, et argentea vasa textilibus sigillis adornavit.

12. Ptolemaeus Physcon sororem natu maiorem communi fratri nuptam sibi nubere coegit: postea deinde, filia stuprata, ipsam dimisit, ac puellam duxit.

13. Aegyptii ductu Archelai adversus ·A· Gabinium moenibus urbis egressi, eum castra vallo atque fossa cingere iuberentur, subclamaverunt ut id opus publica pecunia faciendum locaretur.

14. Cyprii reginas suas mulierum corporibus, velut gradibus instructis, quo mollius vestigia pedum ponerent, currus conscendere patiebantur.

CAP. II.

DE CRUDELITATE.

1. L. Sylla quattuor legiones contrariae partis in publica villa, quae iuncta campo martio erat, iussit occidi. Item quinque milia Praenestinorum evocata per ·P· Cethegum obtruncavit; ·IIII·DCC· proscribsit.

2. Idem ·M· Marium praetorem per ora vulgi ad sepulchrum lutatiae gentis tractum per singulos artus puniens mori coegit.

3. Idem ·M· Praetorium, quod ad Marii supplicium exanimis ceciderat, continuo ibi mactavit.

4. Idem caput ·M· Antonii abscisum inter epulas laetus tenuit; atque etiam ·P· Annium, qui id adtulerat, in sinum suum recepit.

5. Idem ·C· Caesarem consularem apud seditiosissimi hominis Varii bustum occidit.

6. Damasippi iussu praetoris, principum civitatis capita hostiarum capitibus permixta sunt.

7. Eiusdem imperio Carbonis Arvinae (a) truncum corpus patibulo gestatum est.

8. Munatius Flaccus nominis pompeiani defensor, cum a Caesare in Hispania inclusus moenibus Ateguensibus obsideretur, omnes eius oppidi cives, quos studiosiores Caesaris senserat, iugulatos e muris praecipitavit.

9. Carthaginienses Atilium Regulum, palpebris resectis machina inclusum, in qua undique praeacuti stimuli eminebant, necaverunt.

10. Eadem usi crudelitate milites nostros captos navibus subtraverunt obterendos.

(a) Cod. Arbinae.

11. Hannibal in flumine Igillo corporibus romanis ponte facto, exercitum traduxit.

12. Idem captivos nostros oneribus et itinere fessos iam, pedum parte succisa relinquebat. Quos vero in castra perduxerat, paria fere fratrum et propinquorum iungens ferro dimicare cogebat.

13. Mithridates una epistola ·LXXX· milia civium romanorum in Asia per urbes dispersa iussit occidi.

14. Zisemis Diogyrridis Thraciae regis filius vivos homines medios secare consuerat, et parentes liberorum vesci corporibus cogebat.

15. Ptolemaeus Physcon filium suum nomine Memphilitem (a), quem ex Cleopatra eadem sorore et uxore (b) sustulerat, in conspectu suo occidi iussit, et protinus caput eius ac pedes praecisos in cista chlamyde opertos pro munere natalicio matri misit.

16. Idem cum videret quanto sui odio patria teneretur, timori remedium scelere quaesivit. Frequens enim iuventute gymnasium incendit.

17. Ochus, qui postea Darius appellatus est, obstrictus iureiurando ne quem ex coniuratione ea quae septem magos cum eo oppresserat aut veneno aut inopia necaret, crudeliorem mortis rationem excogitavit. Septum enim altis parietibus locum cinere conplevit, superpositoque tigno prominente, benigne cibo et potione exceptos in eo conlocavit, e quo somno sopiti decidebant in illam congeriem.

18. Ochus Artaxerxes sororem atque eandem socrum suam vivam capite defodit: patruum cum centum filiis ac nepotibus iaculis confixit.

19. Athenienses Aeginensium iuventutis pollices absciderunt, ne secum classe contenderent.

20. Saevus et ille aenei tauri inventor, quo inclusi subditis ignibus longo cruciatu mugitus edere cogebantur: quod opus primus artifex inclusus merito dedicavit.

21. Quosdam barbaros ferunt, mactatarum pecudum intestinis et visceribus egestis homines inserere ita ut capitibus tantummodo emineant.

CAP. III.

DE IRA AUT ODIO.

1. Cum adversus Hasdrubalem Livius Salinator missus esset, Fabio monente, ne temere committeret aciem; respondit, primam se occasionem pugnae non omissurum. Interrogatusque, quid ita tam festinanter manum conserere vellet; ut quam celerrime, inquit, aut gloriam ex hostibus victis, aut ex

(a) Val. *Memphitem*: (b) Deest *et uxore* in cod.

civibus prostratis gaudium capiam. Miscuit tunc ira virtutem, repetentis (a) et iniustam damnationem, et triumphi gloriam quaerentis.

2. C. Figulus consulatum non adeptus, cum ad eum postero die consulendi causa multi venissent, omnes dimisit sic praefatus: an vos consulere scitis, consulem facere nescitis?

3. Cum quidam ·CN· Flavius humillimae sortis praetor factus esset, plurimi e nobilibus annlos proiecerunt, phaleras equis detraxerunt, tamquam indignis darentur magistratus.

4. Manlio Torquato ex Latinis et Campanis referenti victoriam nemo iuvenum occurrit, quod is filius suum securi percusserat.

5. Equitatus romanus Fabi cos. ad hostium copias persequendas memor agrariae legis ab eo inpeditae non ei obsecutus est.

6. Appii exercitus voluntaria fuga terga hosti dedit, ne triumphum quaereret imperatori; memor patrem eius infensum populo fuisse.

7. Metellus tota paene Hispania subacta ·Q· Pompeium consulem inimicum suum successorem sibi mitti cum audisset, omnes qui militia vacare volebant dimisit; horrea custodibus remotis rapinae praebuit; arcus et sagittas Cretensium frangi iussit; elephantis cibaria dari vetuit.

8. Alexander iratus Lysimacho, leoni eum obiecit. Idem Critum hasta traiecit: et Callisthenes ab eodem mori iussus est.

9. Hamilcar quattuor filios inpubes, catulos leoninos se in perniciem populi romani alere dicebat.

10. Hannibal significare cupiens, quantum inter se Carthago et Roma dissiderent; inflicto in terram pede, suscitatoque pulvere, tum finem belli inter eas fore dixit, cum alterutra urbs in pulverem esset redacta.

CAP. IIII.

DE AVARITIA.

1. Cum admodum locupleti ·L· Minucio Basilio falsum testamentum quidam subiecisset, eiusque confirmandi gratia Crassum et ·Q· Hortensium, quibus Minucius ignotus erat, heredes inseruisset, quamquam evidens fraus erat, tamen uterque pecuniae cupidus, facinoris alieni munus non repudiavit.

2. Quintius Cassius in Hispania Silium et Calpurnium occidendi sui gratia cum pugionibus deprehensos, quinquagies ab hoc sestertium, sexagies ab illo pactus, dimisit.

3. L· Septimuleius ·C· Gracchi familiaris caput pilo fixum tulit; quia Opimius consul auro id se repensurum edixerat.

(a) Cod. *repentis*. Correxi autem *repetentis*, nempe *recordantis*.

4. Ptolemaeus rex Cypriorum cum se periturum ob nimias divitias videret, quod eas anxiis sordibus conquisierat, inposita omni pecunia navibus, in altum processit, ut in mare abiceret. Deinde detractus avaritia insita, non substinuit propositum exsequi.

CAP. V.

DE SUPERBIA ET IMPOTENTIA.

1. M. Fulvius Flaccus cos. M. Plautii Hypsaei collega cum perniciosissimas reip. leges introduceret, senatu monente ut incepto desisteret, responsum non dedit.

2. M. Brutus trib. pl. cum a Lucio Philippo cos. interpellatus, cum concionaretur, fuisset; obtorta cervice, eum equidem per clientem suum in carcerem praecipitem egit.

3. Idem cum senatus ad eum misisset ut in curiam veniret; quare non potius, inquit, *in* hostiliam curiam propinquam rostris, id est ad me, venit?

4. CN. Pompeius balineo egressus, cum ante pedes suos prostratum Hypsaeum ambitus reum vidisset iacentem, reliquit; nihil aliud illum agere dicens, quam ut convivium suum moraretur.

5. Idem P. Scipionem socerum suum legibus obnoxium, quas ipse tulerat, muneris loco ab iudicibus depoposcit.

6. Cum ad M. Antonium triumvirum caenantem Caesetii Rufi senatoris caput esset adlatum, diu diligenterque considerato; ego hunc, inquit, notum non habui.

7. Alexander macedo fastidio Philippi Iovem sibi Hammonem patrem adscivit.

8. Idem instituta Persarum adsumpsit: spreto enim mortali habitu, divinum imitatus est.

9. Xerses Graeciae bellum indicturus, adhibitis Asiae principibus; ne viderer, inquit, tantum meo usus consilio, vos contraxi: ceterum mementote parendum magis vobis esse quam suadendum.

CAP. VI.

DE PERFIDIA.

1. Ser. Galba Lusitaniae convocato populo, tamquam de commodis eius acturus, CVIII. milia (a) iuventutis exuta armis partim occidit, partim vendidit.

2. CN. Domitius iratus Bituito regi Arvernorum, per conloquii simulatio-

(a) Sic etiam cod. leid. Valerii.

nem arcessitum hospitioque exceptum, vinxit ac Romam nave deportandum curavit.

3. Carthaginienses Xantippum Lacedaemoniorum ducem, domum se revehere simulantes, in alto merserunt.

4. Hannibal Nucerinos hortatu suo cum binis vestimentis urbe egressos, vapore et fumo balineorum strangulavit.

5. Idem senatum Acerranorum extra moenia evocatum, in profundum puteum abiecit.

CAP. VII.

DE VI ET SEDITIONE.

1. L. Equitium, qui se trib. Gracchi filium simulabat, tribunatumque cum ·L· Saturnino petebat, a ·C· Mario in custodiam coniectum populus eripuit: et ·Q· Metellum censorem lapidibus prosternere conatus est, quod is ab eo censum, tamquam a Tib. Gracchi filio, nolebat accipere; adfirmans Gracchum tres filios habuisse, e quibus unum in Sardinia stipendia merentem, alterum infantem Praeneste, tertium post patris mortem natum, Romae decessisse.

2. Populus romanus conpetitorem Saturnini Nunnium civem integrum occidit, ut adipiscendae potestatis facultas taetro homini daretur.

3. Semproniam Asellionem praetorem urbanum a ·L· Cassio concitati creditores, quod is causam debitorum susceperat, pro aede Concordiae sacrificantem, ab ipsis aris fugere coactum, in tabernula quam petierat latitantem discerpserunt.

4. Cum ·C· Mario lege sulpicia ut adversus Mithridatem bellum gereret decretum esset, Gratidius ad Syllam missus accipiendarum legionum causa a militibus occisus est.

5. Q. Pompeium cos. Syllae collegam iussu senatus ad exercitum CN. Pompei missum, quem ille invita civitate obtinebat, contendere ausum, ambitiosi ducis illecebris (a) corrupti milites sacrificare incipientem mactaverunt.

6. C. Carbo, frater Carbonis ter consulis, dissolutam disciplinam militarem rigidius adstringere conatus, ab exercitu occisus est.

CAP. VIII.

DE TEMERITATE.

1. Africanus superior ex Hispania duabus quinqueremibus ad Syphacem traiecit.

(a) Cod. 1. manu *precibus*; mox emendatum *illecebris*.

2. C. Caesar inpatiens legionis tardioris a Brundisio Apolloniam traiectus, servili veste se occultato, naviculam conscendit; et tempestate vexatus, tandem necessitati cessit.

3. A. Albinum civem eximium miles temere propter falsas et inanes suspiciones lapidibus obruit.

4. Hannibal Africam petens, freto adpulsus, dum tam parvo spatio Italiam Siciliamque inter se divisam non credit, velut insidiosum cursus rectorem interemit: postea cognita veritate innocentiam gubernatoris absolvit.

5. Athenienses decem imperatores, et quidem victores, quod militum corpora sepulturae non dedissent, necaverunt.

CAP. VIIII.

DE ERRORE.

1. Helvius Cinna trib. pleb. ex funere .C. Caesaris domum petens a populo discerptus est pro Cornelio Cinna, cui erat infestus; quod cum adfinis Caesaris esset, inpiam (a) de eo pro rostris orationem habuisset.

2. C. Cassius, Tineio centurione misso, ut specularetur quis status .M. Bruti esset; tardiusque eo redeunte, interceptum credens, et omnia plena victorum, se occidit.

3. Tolumnius rex Veientium cum tesserarum prospero iactu per iocum collusori dixisset, occidi; et forte Romanorum legati intervenissent, satellites errore vocis inpulsi, legatos occiderunt.

CAP. X.

DE ULTIONE.

1. M. Flavius trib. pleb. ad populum de Tusculanis rettulit, quod eorum consilio Veliterni et Privernates rebellassent. Deprecantibus Tusculanis, adtigit (b) ut ceterae tribus salutarem sententiam ferrent; [sola pollia tribus iudicavit oportere eos publice verberatos securi percuti, imbellem multitudinem sub corona venire. Quam ob causam, postea Tusculani in urbem recepti neminem umquam (1)] polliae tribus fecerunt magistratum.

2. Cum Hadrianus cives romanos Uticae morantes sordido vexaret imperio, et ob id vivus ab eis esset exustus, nulla quaestio de ea re habita est.

(a) Ita cod. (b) Ita cod. pro *accidit*.

(1) Haec verba a Paridis codice mendose absunt, quae ego restitui ex Valerio, ne sententia hiaret.

3. Thomyris (a) caput Cyri abscisum in utrem humano sanguine repletum dimitti (b) iussit.

4. Iaso thessalus Taxippo gymnasiarcho a quibusdam iuvenibus pulsatum se questo, permisit ut aut tricenas ab his drachmas exigeret, aut denas plagas singulis daret. Quo posteriore vindicta uso, qui vapulaverant dolore commoti, Iasonem occiderunt.

CAP. XI.

DICTA IMPROBA AUT FACTA SCELERATA.

1. Tullia cum carpento veheretur, et is qui iumenta agebat restitisset ne super Ser. Tullii corpus induceret, ipsa supra id duci vehiculum iussit.

2. C. Fimbria cum id egisset ut Scaevola in funere C. Mari iugularetur; post quam eum ex vulnere recreatum conperit, accusare apud populum instituit; interrogatusque, quod illi crimen obiecturus esset innocenti, cui pro securitate morum digna satis laudatio reddi non posset; hoc ipsum, inquit, quod parcius corpore telum recepit.

3. L. Catilina M. Cicerone incendium ab ipso excitatum, dicente; sentio, inquit, et si illud aqua non potuero, ruina restinguam.

4. Magius Chilo M. Marcello amico suo a C. Caesare datum spiritum, sua manu eripuit; indignatus sibi ab eo quemquam amicorum praeferri.

5. C. Toranius triumvirorum partes secutus proscribti patris sui praetorii viri latebras centurionibus edidit.

6. L. Iulius Annalis, cum in campum ad quaestoria comitia filii descendens, proscribtum se cognovisset, scelere nefarii iuvenis effectum est ut occideretur.

7. Vettium Salassum proscribtum et latentem uxor interficiendum tradidit.

8. Scipione Africano patris et patrui memoriam gladiatorio munere Carthagine nova celebrante; duo regis filii, nuper patre mortuo, in harenam processerunt de regno pugnaturi. Nec eos Scipio a proposito movere potuit.

9. Mithridates cum ipso patre bellum de dominatione gessit.

CAP. XII.

DE MORTIBUS NON VULGARIBUS.

1. Tullus Hostilius fulmine ictus cum domo conflagravit.

2. Nunciata clade, quae apud lacum Thrasimenum acciderat, mater sospiti filio facta obvia in conplexu eius expiravit.

(a) Cod. 1. manu *Thomeris*; 2. *Thamyris*. (b) Ita cod. pro *demitti*.

3. Altera mater cum falso filii nuntio maesta domi sederet, ad primum conspectum redeuntis exanimata est.

4. Iuventius cos. Tib. Gracchi collega cum in Corsica quam nuper subegerat sacrificaret, decretas a senatu supplicationes, ob res ab eo bene gestas, nuntiantes (1) epistulas intento animo legens, caligine oborta conlabsus ante focum mortuus iacuit.

5. Q. Catulus a Mario mori iussus, recenti calce inlito cubiculo multoque igne percalefacto se inclusum peremit.

6. Herennius Siculus haruspex Gracchi amicus, cum eo nomine in carcerem duceretur, posti eius inflicto capite, concidit.

7. C. Licinius Macer, Calvi pater, repetundarum reus, dum sententiae dicerentur, maenianum conscendit, et misit ad Ciceronem, qui id iudicium cogebat, ut diceret sua bona non posse hastae subici; se enim reum perisse non damnatum. Et ita sudario ore et faucibus coartatis, incluso spiritu, morte poenam praecessit.

8. Cornelius Gallus praetorius et .T. Etherius .E.Q.R. inter usum veneris absumpti sunt.

9. Coma Cleonis frater dux latronum perductus ad .P. Rutilium cos., cum de viribus et conatibus fugitivorum interrogaretur, sumpto tempore ad se colligendum, caput operuit, innixusque conpresso spiritu interiit.

10. Aeschylus poeta in Sicilia moenibus urbis in qua morabatur egressus, aprico in loco resedit: super quem aquila testudinem ferens, delusa splendore capitis (erat enim calvus), perinde atque lapidi testudinem illisit: quo ictu Aeschylus peremptus est.

11. Euripides ab Archelai regis caena repetens domum, a canibus discerptus est.

12. Sophocles cum in certamen tragoediam dimisisset, ancipiti sententiarum eventu sollicitatus, tandem victor, causam mortis gaudium habuit.

13. Pindarus cum in gymnasio super gremium pueri, quo unice delectabatur, capite posito quieti se dedisset, obiit.

14. Milo crotoniates cum iter faciens quercum in agro cuneis adactam vidisset, divellere conatus, excussit cuneos. Manibus oppressis, a feris laceratus est.

CAP. XIII.
DE VITAE CUPIDITATE.

1. Marcus Aquilius cum gloriose extingui posset, Mithridati turpiter servire maluit.

2. C. Carbo cos. iussu Pompei ad supplicium ductus, quo diutius lucis usu frueretur, petit flebiliter ut sibi alvum relevare priusquam expiraret, liceret.

(1) Cod. *nuntiantibus*; et quidem translato vocabulo.

3. D· Brutus a Furio, quem ad eum occidendum Antonius miserat, compressus (a) gladio eius se subtraxit.

CAP. XIIII.

QUAM EXQUISITA QUIDAM CUSTODIA USI SINT.

1. Masinissa rex parum fidei in pectoribus hominum reponens, custodia se canum vallavit.

2. Dionysius tyrannus metu tonsorum filias suas detondere docuit, quas ipsas postquam adultae aetati adpropinquabant, instituit ut iuglandium nucum putaminibus barbam sibi et capillos adurerent: atque cubicularem lectum lata fossa cinxit, in quem se ligneo ponte recipiebat: satellites barbaros et servos habebat.

CAP. XV.

DE SIMILITUDINE FORMAE.

1. Pompeio magno Vibius ingenuae stirpis et Publicius libertinus similes fuerunt.

2. Pater ·CN· Pompei Menogenis coqui sui persimilis fuit.

3. Cornelius Scipio victimario cuidam persimilis erat.

4. Lentulus histrioni Spintheri similis fuit; Metellus nepos Pamphilo tertiarum actori.

5. Regi Antiocho unus ex aequalibus nomine Artemo persimilis fuit; quem Laodice uxor Antiochi, interfecto viro, dissimulandi sceleris gratia, in lectulo perinde ac si ipsum regem, conlocavit.

6. Herophilus ocularius medicus tam similis Mario fuit, ut sibi eum avum vindicaret (1).

7. Repertus (b) est qui se diceret Sertorii filium.

8. Extitit qui se Octaviae sororis Augusti diceret filium.

9. Quidam Cornelio Sylla rerum potiente, domum ·CN· Asiani Bionis inrupit, filiumque eius expulit, vociferando se filium illius esse.

10. Caesar Augustus barbarum quendam ob eximiam similitudinem Cappadociae regnum adfectantem, tamquam Ariarathes (c) esset, punivit; cum ille Ariarathes a ·M· Antonio occisus esset.

(a) Val. *comprehensus*. (b) Ita 2. manu; at 1. *repp.* (c) Cod. *Ariathes* hoic et postea.

(1) Hoc et sequentia exempla pertinent ad titulum *de his qui alieni melioribus se inseruerunt*; si indiculum sequi vis.

LIBER DECIMUS.

PRAEFATIO(1).

Decimus atque ultimus huius operis liber seu studiosorum inertia, seu scriptorum segnitia, seu alio quovis casu aetati nostrae perditus est. Verum Iulius Paris abbreviator Valerii post novem libros explicitos, hunc decimum sub infra scripto compendio complexus est; per quod de nominibus, praenominibus, cognominibus, atque agnominibus fuisse eundem a Valerio compositum coniectari licet. Verba quidem Iulii Paridis haec sunt: liber decimus de praenominibus, et similibus.

DE PRAENOMINIBUS.

1. Varro simplicia in Italia nomina fuisse ait, existimationisque suae argumentum refert, quod Romulus et Remus et Faustulus neque praenomen ullum neque cognomen habuerint. Qui ab eo dissentiunt, aiunt matrem eorum, Rheam Silviam vocatam; avum, Silvium Numitorem; fratrem eius, Amulium Silvium, ac superiores Albanorum reges Capetum Silvium, Agrippam Silvium: posterioresque duces Metium Fufetium, et Tutorem Cloelium vocatos. Nec contenti his ad Sabinos transgrediuntur, Titum Tatium, Numam Pompilium, et patrem eius Pompium Pompilium. Eiusdemque regionis principes enumerant, Pustulanum Lauranum, Volesum Valensium, Mettum Curtium, Alium Fumusilleaticum. Ab Etruscis recitant Lartem Porsennam; ab Aequiculis Septimum Modium primum regem eorum, et Fertorem Resium, qui ius fetiale constituit. In hunc modum Varronis sententia subruitur.

2. Romanos autem arbitrandum est maxime ab Albanis et Sabinis multiplicandorum nominum consuetudinem traxisse, quoniam ab illis orti sunt. Omnia autem, quae ad unumquemque nostrum definiendum excogitata sunt, eandem vim significandi hominis obtinent. Quod per proprietates dicitur, hoc distat, quia eo gens cognoscitur, ideoque dicitur gentilitium. Cetera ordine

(1) Abest a codice vaticano haec praefatio; sed eam editam ex mss. a Stephano Pighio, heic ponendam putavi, tum quia tempestiva est tum quia vetus.

variantur. Nam quod praeponitur, praenomen; quod post fertur, cognomen; quod ad ultimum dicitur, agnomen. Quorum series non ita ut exposui, semper servata est. Animadverto enim in consulum fastis perplexum usum praenominum et cognominum fuisse. Dictum Postumum Cominium Auruncum; et Postumum Ebutium Helvam (a); et Vopiscum Iulium; et Opitrem Verginium Tricostum; et Paulum Fabium Maximum. Quin etiam quaedam cognomina in nomen versa sunt, ut Caepio: namque hoc in Bruto nominis locum obtinuit. Gentilicia nomina Varro putat fuisse numero ∞ (b): praenomina circa ·XXX· Pueris non prius quam togam virilem sumerent; puellis non ante quam nuberent, praenomina imponi moris fuisse, Quintus Scaevola auctor est. Quae olim praenomina fuerunt, nunc cognomina sunt, ut Postumius, Agrippa, Proculus, Caesar.

3. Opiter, qui patre mortuo, avo vivo, gignebatur. Vopiscus, qui in utero matris geminus conceptus, altero abortu eiecto, incolumis editus erat. Hospes praenomen fuit in eo, qui peregre apud hospitem natus erat: idque habuit Lucretius Tricipitinus collega ·L· Sergii. Volero in praenomen abiit, quod volentibus nasci liberi parentibus videbantur (c), quo usus est Publius Philo. Lartis (d) pronomen sumptum est a laribus: tuscum autem esse creditum; fuitque consul Lar (e) Herminius cum ·T· Verginio Costo. Statius a stabilitate; Faustus a favore praenomina ceperunt. Tullus praenominatus est ominis gratia, quasi tollendus, o littera in u conversa. Sertor qui per sationem natus erat, adpellatus est. Ancum praenomen Varro e Sabinis translatum putat: Valerius antias (f) scribit, quod cubitum vitiosum habuerit, qui graece ἀγκὼν vocatur. Lucii coeperunt adpellari, qui ipso initio lucis orti erant; aut ut quidam arbitrantur, a Lucumonibus etruscis. Manii, qui mane editi erant; vel ominis causa, quasi boni: manum enim antiqui, bonum dicebant. Cnaeus ob insigne naevi adpellatus est, quod unum praenomen varia scriptura notatur: alii enim Naeum, alii Gnaeum, alii Cnaeum scribunt. Qui ·C· littera in hoc praenomine utuntur, antiquitatem sequi videntur, quae multum ea usa littera est. Olim enim dicebatur frucmentum (g), nunc frumentum ecfertur; et forctis, non fortis; et natura (h), non natura. Ergo etiam qui in corporibus gigni solet, Cnaeus appellabatur. Qui ·GN· ponunt, corruptione (i) syllabae delectari videntur; qui Naeus levitate. Gaii iudicantur dicti a gaudio parentum. Auli quod dis alentibus nascuntur. Marcii, martio mense geniti. Publii qui prius pupilli facti erant, quam praenomina haberent: alii ominis causa e pube. Tiberii vocitari coeperunt, qui ad Tiberim nascebantur. Titus e sa-

(a) Ita cod. (b) Male in edd. *innumera*, pro *mille*. (c) Locus hic corruptus est in editionibus. (d) Cod. *Laertis*. (e) Cod. *consularis*. (f) Cod. *antea*. Editiones et mss. variant. Scripsi *antias* cum duobus codd. a Pighio laudatis. (g) Cod. *frugmentum*. Sed error est heic et in edd. Nam *C* saepe non *G* familiaris littera fuit antiquis, ut monumenta testantur v. gr. *nexor*, *vicxit*, *anexius*, *quinctus*, *quinctilis*, *sacxa*, *devincxerit*. Videsis indicem meum Frontos. (h) Cod. tot. *corruptione* cum aliis mss. (i) Cod. *gnatura*.

bino nomine (a) Tito fluxit. Appius ab Atto eiusdem regionis praenomine. Caesones adpellati sunt, qui e mortuis matribus exsecti erant. Servius, quod mortua matre in utero servatus est. Spurii patre incerto geniti, quasi *σποράδιοι*. Numerii sola tantummodo patricia familia usa est Fabia; idcirco quod trecentis sex apud Cremeram flumen caesis, qui unus ex ea stirpe extiterat, ducta in matrimonium uxore filia Numerii Iotacilii maleventani, sub eo pacto ut quem primum filium sustulisset, ei materni avi praenomen inponeret, obtemperavit.

4. Antiquarum mulierum frequenti in usu praenomina fuerunt Rutilia, Caesellia, Rodacilla, Murrula, Burra, a colore ducta. Illa praenomina a virilibus tracta sunt Gaia, Lucia, Publia, Numeria. Ceterum Gaia usu super omnes celebrata est. Ferunt enim Gaiam Caeciliam, Tarquinii Prisci regis uxorem, optimam lanificam fuisse: et ideo institutum ut novae nubtae ante ianuam mariti interrogatae, quaenam vocarentur, Gaias esse se dicerent.

(a) Num pro *Avito*?

Desiderantur in codice vaticano reliqua capita, quae indiculi auctor (p. 2.) promiserat, nempe de nominibus, cognominibus, agnominibus, appellationibus, verbis. Tum in calce superstitis capituli de praenominibus subtexitur Probi titulus, quem mox recitabo; eius autem rei causas in prohoemio meo vestigavi. En titulum Probi, prout est in codice vaticano.

C. TITI PROBI
FINIT EPITOMA
HISTORIARUM DIVERSARUM EXEMPLORUMQUE ROMANORUM.
FELICITER EMENDAVI DESCRIPTUM RABENNAE

RUSTICIUS HELPIDIUS DOMNULUS ·VC·

Huic autem titulo consonat praefatiuncula quaedam quam ex mss. edidit Pighius, quae est huiusmodi.

C. TITI PROBI
IN EPITOMAM SUAM PRAEFATIO.

Decimus huius operis liber, qui et ultimus est, vel ex neglegentia aut malivolentia librariorum deperiit. Abbreviator titulos eius habebat integre fortassis; tamen de uno tantum, hoc est, de praenomine, epitoma repraesentabat.

IANUARII NEPOTIANI

EPITOMA LIBRORUM VALERII MAXIMI.

IANUARIUS NEPOTIANUS

VICTORI SUO SALUTEM (1).

Impensius quam ceteri adulescentes literis studes, quo tantum proficis, ut exigas scripta veterum coerceri, mi Victor: quod iudicium etiam in senibus rarum est, quia recte dicendi scientia in paucis (a). Igitur de Valerio Maximo mecum sentis, opera eius utilia esse, si sint brevia. Digna enim cognitione componit, sed colligenda producit, dum se ostentat sententiis, locis iactat, fundit excessibus; et eo fortasse sit (b) paucioribus notus, quod legentium aviditati mora ipsa fastidio est. Recidam itaque, ut vis, eius redundantia, et pleraque transgrediar, nonnulla praetermissa conectam (c). Sed hoc meum, nec vim antiquorum habebit nec fucum novorum. Et cum integra fere in occulto sint, praeter nos (d) duo, profecto nemo epitomata cognoscat. Hoc

(a) Sex verba haec *quia recte dicendi scientia in paucis*, omisit imprudens Labbaeus. (b) Labb. *fit*. (c) Ita cod. vat. cum unica *n*; quae est prisca orthogr. (d) Sic bene cod. vat. Male Labbaeus *vos*.

(1) Praefationem hanc edidit Labbaeus biblioth. mss. T. I. p. 669. Et quidem arbitror ex hoc eodem vaticano codice, a quo nunc ego ineditum ipsum opus depromo: namque Labbaeus in praecedentibus ibi paginis utitur aliis codicibus vaticanis ad edenda antiqua fragmenta. Quod autem codex a me nunc inspectus non solum emendationes aliquot suppeditavit huius praefatiunculae, verum etiam eiusdem particulas novas duas; has, inquam, omissiones Labbaei potius incogitantiae errorique tribuam, quam de alio Nepotiani exemplari, quod uspiam hactenus comparuit, cogitem.

tutius abutor otio. Heus censor, de cetero (a) cave hic aliud quam brevitatem requiras, quam solam poposcisti. Cura, mi Victor, ut valeas.

CAP. I.

DE RELIGIONE.

1. Romani aeque armis ac sacris studentes ex senatus consulto decem optimatum liberos ob noscendas haruspicum disciplinas in Etruriam miserunt; qui ut ceteras quoque caerimonias Graecorum, calliphanas (1) petierunt.

2. Metellus pontifex maximus Postumium consulem in Africam profecturum sub denuntiatione multae continuit; eo quod esset consul idem flamenque martialis: ut videlicet priore haberetur loco sacerdos quam consul, res sacra quam victoria.

3. Gaius Flaminius adverso omine magister equitum esse noluit.

4. Syracusis cum Clastidio captis M. Marcellus quinquies consul, cum ex voto aedem Honori et Virtuti construeret, a collegio pontificum prohibitus est duobus numinibus unum delubrum dicare: ne, uno contumelia praetermisso, alteri sacrificaretur: aut siquod accidisset prodigium, de placando esset incertus. Marcellus duplo sumptu duo templa constituit.

5. L. Furius Bibaculus praetor a patre magistro Saliorum iussus ancilia tulit: cum id praetori necesse non esset. Sed tamen Bibaculus patri et sacris paruit.

6. M. Atilius (b) duumvir iussu Tarquinii regis culeo insutus est, quod librum occultioris sacri describendum subtractum e regiis secretis prodidisset.

7. Gracchis remp. vexantibus, repertum in sibyllinis libris antiquissimam Cererem placandam. Tunc quindecim viri Hennam profecti sunt. Is enim locus a virgine cultus putatur. Et Dea sacrificiis propitiata Gracchorum exitu putatur.

8. Tiberius Gracchus ad augurum collegium e provincia scripsit comperisse se consules non auspicato creatos. Recitata in senatu epistula, revoca-

(a) In cod. *piveteres*, ex quo mendo *per veteres* facere pronum erat, sed parum commodo sensu. Malui *de cetero.* Labbeus omissis mediis transilit ab *otio* ad *cave*. (b) Lectio *Atilius* pro *Tullius*, consonat cum Dionysio halic.

(1) Ita cod., quam lectionem immutare nolui; quamquam Nepotiani codex mendose admodum ab inerudito librario scriptus est; ita ut multas passim lectiones a me emendari necesse fuerit; ne adscriptis quidem plerumque, ut alias soleo, mendis in scholiis, propter multitudinem et intolerabilem absurditatem.

ti sunt consules, Figulus e Gallia, Scipio Nasica ex Corsica. Tanta vis religionis inerat, ut de ea crederetur etiam absenti.

9. Cum Sulpicio sacrificanti apex cecidit, significatum est instare iacturam sacerdotii.

10. Fabius Maximus cum crearetur dictator, sorex sonnit. Ille ob omen dictaturam deposuit.

11. P. Licinius pontifex maximus virginem Vestae quod quadam nocte ignem perpetuum indiligenter servasset, flagris coercuit. Verum severitas ad pellendam neglegentiam adeo parum profecit, ut postea ignis extinctus sit. Sacerdos vero vel pontifex pro peccato amplius poenae metuens, ornamentum ex suis pretiosissimum cineri superposuit; moxque flamma surrexit (1).

12. Albanus insignis vir religione, qui cum capta urbe a Gallis fugeret, plaustroque eveheret familiam suam, virginesque Vestales cum sacris pone vidisset, deiecit uxorem ac filios, et sacerdotes cum piis boneribus suscepit: iussusque iter mutare, Cere pervenit: ex cuius oppidi obsequio in publicas religiones, caerimonias appellaverunt.

13. C. Fabius Dorsuo flamen quirinalis, cum idem Galli obsiderent Capitolium, sollemni die gabinatus (2) sacra praeferens per hostium tentoria, sacrificio *peracto* rediit.

14. Sub Ianiculo arca inventa est, ·P· Cornelio et ·M· Baebio Tamphilo (a) conss·, plena libris nostra lingua atque attica: qua in arca latini pontificum disciplinas, at graeci philosophorum habebant. Servatis igitur nostris, graecos igni dedere; quia non probaverint contra religiones sapientiam (3): quos libros iussu senatus ·P· Petilius praetor urbanus exussit.

15. ·M· Atilius Regulus missus a Carthaginiensibus Romam inter legatos punicos sub sacramento, ut si captivorum commutatio facta non fuisset, ad supplicium rediret; de captivis permutandis populo romano ipse dissuasit; et ad Poenos rediit, ne peieraret.

16. Post cannensem cladem cum satis iuste tota civitas in maerore esset, senatus censuit ut dies ·XXX· tantum luctibus darentur: instabant enim sacra Cereris, quae oportebat a laetis celebrari.

17. Varro in Cannis male adversus Poenos rem gessisse fuere qui crederent, eo quod puerum speciosissimum in Iovis tensa imposuisset. Ob *id* laesam saevisse Iunonem. Vix denique post aliquos annos sacrificiis culpa expiata est.

18. Hercules Italiae hospes sacra fertur Potitis tradidisse, quae per familias servata sunt. Sed postea Appius censor servis publicis ea tradidit: ob

(a) Cod. *Pamphilio*.

(1) Differunt haec a Valerii narratione.
(2) Notemus vocabulum.
(3) Dictum notabile! Confer ff. 2.

quod piaculum Potiti omnes puberes fere ·XXX· eodem occubuere anno : dehinc Appius eiusdem vir generis excaecatus est.

19. Carthagine a Romanis capta, spoliatus Apollo veste aurea, inventae sunt, cum frustis tunicae, manus eorum qui abstulerant (a).

20. Brennus rex Gallorum victoriis Delphos usque pervenerat. Cumque iam humanae vires resistere ei omnino non possent, cultoresque loci ad Apollinem confugissent, respondit deos secum et candidas puellas Gallis pugnaturas. Tum nivibus cum omni exercitu Brennus oppressus est (1).

21. Lucum Aesculapii Turulus Antonii praefectus in usum navium succidit: postea victus a Caesare, in eodem loco Turulus interemptus est.

22. Fulvius Flaccus censor (b) cum aedem Fortunae equestris Romae faceret, tegulas et marmora de templo Iunonis laciniae transtulit : moxque mente caruit, filiumque militantem in Illyrico amisit. Tum referri senatus usurpata iussit.

23. Pleminius Scipionis legatus Proserpinae thesaurum vacuavit : quem Scipio catenatum Romam direxit, ubi in carcere taetro languore periit. Senatus vero duplam pecuniam reddendam censuit.

24. Eiusdem deae opes rex Pyrrhus Locris populatus est : cumque navigaret, subitis tempestatibus cum classe illisus est : rapta autem in litore inventa ac reddita sunt.

25. Ad Masinissam regem immensae magnitudinis elephanti dentes praefectus classis detulit ; quos cum cognovisset e templo Iunonis melitensis ablatos, remisit. Inscripsit quoque gentilibus litteris : accepisse regem ignorantem, supplicem remisisse.

CAP. II.

QUI RELIGIONEM DISSIMULAVERINT, VEL DE CONTEMPTU OBSERVANTIAE.

1. Dionysius Syracusanorum tyrannus Locris fanum Proserpinae spoliavit, et navigans suis flatibus, dixit : sic sacrilegi navigant. Idem Dionysius Iovem olympium pallio aureo nudavit, quod Gelo de spoliis Carthaginis dederat; et apposuit laneum dicens, hoc potius convenire, quod hieme apricaret, non quod gravaret aestate.

2. Aesculapio quoque Dionysius barbam auream dempsit et ait, patre levi filium incongrue esse barbatum. Hic quidem impunitus fuit ; sed eius filius heres dominationis poenas dare delectus, exilio solvit.

(a) Cod. *abstulerint*. (b) Cod. *censor senatus*.

(1) Deest hoc exemplum apud Valerium. Est ergo ex iis praetermissis, quae in epistula Nepotianus connexurum se promittit.

3. Alexander (1) magnus Miletum cepit. Cum milites etiam Cereris templum introissent, excaecati sunt, ne inspicerent secreta tantum feminis cognita.

4. Persae mille naves appulere Delum (a): et cum divitiae in praedas possent allicere victores, omnibus spoliis temperatum est in Dei honorem.

5. Pythagoras (b) philosophus ab Atheniensibus pulsus est, librique eius exusti; quia scripserat ignorare se an dii essent; ac si essent, quales essent posse sciri.

6. Socrates in eadem urbe dampnatus est, quod contra religiones nonnumquam disputaret.

7. Phidias ibidem eboris scalptor ait, sumptu minore, marmore incipere (c) diis simulacra fieri; quod ipsi irati ex ebore Athenienses iusserunt.

8. Apud eosdem Diomedon, unus de decem ducibus, cum post victoriam ad supplicium pergeret, rogavit ut nuncupata vota pro exercitu solverentur.

CAP. III.

QUI RELIGIONEM SIMULAVERUNT.

1. Numa Pompilius cum efferatos assiduis bellis Romanos animadverteret, docuit eos cultum deorum. Atque idem ut facilius mansuescerent, Aegeriam nympham in consuetudine se habere praeceptricem sibi confinxit, quo maior apud feroces esset auctoritas.

2. Scipio Africanus neque publica neque privata prius umquam attigit quam in cella Iovis capitolini diutissime moraretur, ante quam videretur a quoquam.

3. Sylla proeliaturus simulacrum Apollinis Delphis ablatum suppliciter orabat in conspectu militum, ut promissa praestaret, videbaturque mire illo (d) fretus.

4. Syram mulierem Marius in castris habuit sacricolam, ex cuius se auctoritate asserebat omnia aggredi (2).

5. Sertorius in exercitu hispano albam cervam habuit, quam persuasit barbaris monitricem sibi esse.

(a) Cod. *Persae mille navibus implevere Delum.* (b) Ita nonnulli etiam Valerii codices, pro *Protagoras.* (c) Ita cod. (d) Cod. *bellum*, pro *illo.*

(1) Ab hoc loco usque ad exemplum Deiotari nihil aliud habebamus in Valerii editionibus quam Paridis epitomae fragmentum. Nunc Nepotianus integrum pariter Valerium compilans, plura quandoque nobis exhibet, et a Paridis compendio diversa. Quare haec pars Nepotiani pretiosior ceteris est.

(2) Abest hoc exemplum a Valerii editionibus.

CAP. IIII.

DE SUPERSTITIONIBUS.

1. Bacchanalium mysteria fuere Romae: sed cum temporibus nocturnis viri ac feminae pariter essent, furerentque multo colentium sanguine, peregrina sacra abolita sunt.

2. Chaldaeos Cornelius Hippalus urbe expulit, et intra decem dies Italia abire iussit, ne peregrinam scientiam venditarent.

3. Iudaeos quoque qui Romanis tradere sacra sua conati erant (1), idem Hippalus urbe exterminavit; arasque privatas e publicis locis abiecit.

4. Lutatium Circonem (a) confectorem primi punici belli fama extitit velle ad praenestinae fortunae sortes mittere sive colligere. Hoc cognito, senatus inhibuit extraria responsa consultorum disquiri. Iussum legatis est aedilibusque in haec missis, ut si consuluisset, ad supplicium Romam reduceretur. Denique adeo profuit factum, ut pro incertis ei romana auspicia fuerint: nam ab altaribus patriis profectus, Aegadas opulentissimas insulas in conspectu Carthaginis populatus est (2).

CAP. V.

DE AUSPICIIS.

1. Urbem Romam auspiciis conditam, certum est. Itaque Remus prior sex vultures auspicatus; postea Romulus duodecim, potior Remo fuit; quod Remus prioribus auspiciis niteretur, Romulus pluribus (3).

2. L· Tarquinius rex cum centuriis a Romulo constitutis alias adicere disponeret, Attius Navius augur dixit, prius deos consuli oportere. Rex iussit sciscitari, num quod in animo haberet fieri posset. Post consultationem, posse respondit. Novacula, inquit Tarquinius, cotem scindere volo. Nil concitatus augur scidit. Exin magna fides et auctoritas Romae augurum mansit. Navio cum cote et novacula constituta est statua.

3. Tiberius (b) Gracchus tribunatum adepturus, pullarium domi consuluit; ab eoque ire in campum prohibitus est. Sed cum pertinaciter pergeret, sic illisit mox extra ianuam pedem, ut eius excideretur articulus. Deinde tres corvi prodeunti ei cum vocibus adversis involaverunt, et compugnantes tegulam ante pedes eius deiecerunt. Cumque in Capitolio consuleret,

(a) Paris *Ceres*. (b) Cod. heic et aliquoties alibi *Titus*; quia scilicet librarius recentior male legit *Titus* antiquum compendium *Ti·* quo significatur *Tiberius*.

(1) Confirmat Nepotianus quae dixi ad Paridem p. 7.

(2) Multo contractius hoc est exemplum in Valerii editionibus.

(3) Non extat hoc exemplum in Valerii editionibus.

similia auspicia habuit. Male igitur tribunatu gesto, occisus est: a Scipione Nasica primo ictus fragmento subsellii, postea clava, expiravit (1). Corpus eius cum his qui pariter occisi erant, Lucretius aedilis plebi inhumatum in Tiberim abici iussit.

4. P. Claudius praeceps animi primo bello punico pullarium consuluit: qui cum dixisset non vesci pullos, quod malum omen est; bibant, inquit; et in mare proici iussit. Mox classem apud Aegadas insulas cum multo reip. damno et suo exitio amisit.

5. Metello pontifici maximo proficiscenti in agrum tusculanum corvi duo evidenter obstiterunt. Sed neglecto augurio, ire contendit. Inter se aves unguibus laniare coeperunt et rostris dare ictus. Mirans Metellus Romam rediit. Sequenti nocte ex incendio palladium rapuit.

6. M. Tullius Cicero cum in agro caletano (a) proscriptus lateret insectante Antonio, corvus virgulam ferream, qua distinguebantur horae, sic rescidit rostro, ut ea excuteretur: togamque Tullii apprehendit et traxit. Sub momento ad eum percussores irruerunt.

7. M. Brutus collega Cassii de exitu belli est civilis ammonitus (b). Nam duae aquilae advolantes supra eum campum in quo pugnavit, ex diversis castris convenientes conflixerunt. Victrix profecta ad Caesarem est: fugit illa quae ex Bruti advenerat parte.

8. Deiotaro regi tetrarchae in iter necessarium intento, saevum augurium aquila cecinit. Rex territus rediit. Ea nocte hospitium corruit, quod regi fuerat praeparatum.

CAP. VI.

DE OMINIBUS.

1. Postquam ceperant Galli de urbe victoriam, patres conscripti deliberabant migrare Veios: cum centurio cohortibus signa referentibus exclamat, signifer hic fige signa; optime manebimus. Paritum omini est.

2. Camillus precatus deos est, populi romani florente fortuna, ut siquis deorum felicitati reip. invideret, per Camillum sibi satisfaceret: et sub verbo decidit. Probavit omen exilium quod insecutum est.

3. L. Paulo consuli sorte evenit provincia Macedonia adversus Persen regem. Reversus domum, invenit parvam filiam flentem. Quaerenti causas, illa respondit; mi pater Macedonis (c) est mortuus (hoc nomine catellus fuerat.) Ille in triumphi spem omen accepit.

(a) Cod. *caletano*. Confer Paridem p. 8. (b) Ita cod. heic et alibi; ut nunc scilicet Itali scribunt. (c) Ita cod.

(1) Subsequens exempli pars abest a Val. edd.

4. G· Marius a senatu iudicatus hostis, Minturnis custodiebatur in domo Fanniae. In conspectu eius asello pabulum forte oblatum est; *quo* contempto animal ad aquam contendit. Obtinuit Marius a multitudine auxiliatrice ut ad litus deduceretur. Tunc parva navi Africam evectus, evasit arma syllana.

5. Pompeius victus a Caesare Cyprum tendens, Paphum venit; ammiratusquo aedificium in litore, interrogavit quid esset. Gubernator ait *κακὸν βασιλέα* (a) dici. Scaevum omen statim tristi vultu prodidit; et effugit locum.

6. L· Cassium Rhodum spoliantem incolae rogabant, ut deorum simulacris abstineret. Ille ait, solem se relinquere. Nec mora; in Macedonia victus periit.

7. A Pecilio consule obpugnabatur in Liguria civitas (b) Letum nomine. Adhortans militem ait consul: Letum hodie capiam. Moxque occisus est.

CAP. VII.

DE PRODIGIIS.

1. Servio Tullio in Tarquinii Prisci regia dormienti caput ardere visum est: quod prodigium cum Tanaquil uxor regis audisset, puerum inter liberos educavit. Denique idem Romae rex fuit gradu sexto.

2. L· Marcius post interitum Pub· et Gnaei Scipionum, perturbatum exercitum ducis alloquebatur officio, cuius capite apex flammae summus emicuit. Postea caecidit hostium milia XXXVII·, plurimosque cepit: dehinc punicis castris potitus est.

3. Scipio ut in africanam terram descendit, cecidit. Hoc factum pavente exercitu, exclamavit: teneo te, terra Africa; et vicit (1).

4. Sylla contra Samnites gerens bellum, inter sacrificandum ad sinistram serpentem vidit. Mox adhortante Postumio haruspice, produxit exercitum et vicit.

5. Bos locuta Romae est, ·L· Volumnio et Servio Sulpicio conss.

6. Carnes etiam caelo lapsae sunt; quarum pars ab avibus intercepta est, pars incorrupta diu iacuit. Quo anno gravia fuere bella.

7. Item in sequenti tumultu, infans sex mensium in boario foro triumphum clamavit quievitque. Tum infans alter natus est capite elephantino. Imbro saxatili picena regio verberata. In Gallia eisdem temporibus lupus e vagina gladium sustulit vigili. Tunc et sanguinem duo scuta in Sardinia sudarunt. Apud Antium quoque messores sanguinulentis spicis implevere corbes, et pluviae deciderunt cruentae. CN· Domitii (2) bos bello punico secundo sonuit: cave tibi, Roma.

(a) Cod. *caubasilea*. (b) Val. *mons*.

(1) Desideratur in Valerii *serie* hoc exemplum.

(2) Aliud agens dixi ad Parid. p. 10. silere Valerium de hoc homine.

8. G. Flaminius consul sine auspiciis creatus, conflicturusque cum Hannibale ad lacum Trasimenum, cum equo suo cecidit. Et cum post hoc omen rapi signa iussisset, convelli nequaquam potuerunt. Denique effodere ea imperavit. Eo proelio caesa (a) sunt Romanorum milia XV; capta sex; reliqui fugerunt, milia X: ipse consul occisus est; quem cum Hannibal humari iussisset, non repererunt.

9. Mancinus consul ad Hispaniam directus est, bellum contra Numantinos acturus. Cum Lavinii sacrificaturus esset, emisit cavea pullarius pullos, qui in silvam evolaverunt, nec reperti sunt diu multumque quaesiti. Navigaturus idem e portu Herculis, sine auctore vocis audivit: Mancine mane. Cumque scapham conscendisset, immensum anguem illic exhorruit. Tribus prodigiis nunciata sunt infelicia tria; pugna, foedus, deditio.

10. Tiberius Gracchus civis optimus cum consul rem divinam in Lucanis faceret, bello punico, gemini serpentes allapsi sunt, caesaeque hostiae iecur comederunt. Refugit turba territa sacrificium. Quod cum rursus repetitum esset, idem accidit. Tertio quoque cum diligentissime hostia servaretur et serpentum prohiberetur incursus, arceri non potuerunt, quin idem facerent. Postea consul quamvis vir cautissimus a Flavio hospite inductus in insidias est: atque ita praeventus dolo ut inermis ad eum locum veniret, in quo latebat poenus Mago, et ab eo occisus est.

11. Marcellus Syracusarum victor et fugator Hannibalis, cum sollemne sacrum faceret, primae hostiae iecur sine capite habuit; secundae duplici capite. Haruspici displicuit post prima tristia, sequentia nimis laeta esse. Itaque Marcellus cum exploratum noctu processisset, in Brutiis a Poenis interemptus est.

12. Octavius collega Cinnae vidit Apollinis caput e statua cecidisse, quod caput evelli terra omnino non potuit. Nec longum: cum Cinna dissidens collega periit. Caput statuae post Octavii poenam levatum est.

13. Crassus triumvir dimicaturus Charris cum gente Persarum, pullum accepit paludamentum, cum moris fuerit candidum offerri sive purpureum. Una etiam aquilarum vix potuit evelli. In proelium prodeuntibus altera aquila cum ferretur, retrorsum versa est. Mox innumerae Romanorum cecidere legiones. In conspectu patris filius periit. Crassus ipse iacuit inhumatus, et ludibriis patuit.

14. CN. Pompeio moventi signa Dyrrhachio fulmina adversa occurrerunt: apes quoque obsedere vexilla. Quo viso subitus maeror confudit exercitum, fugerunt hostiae; in templis simulacra conversa sunt, alia fleverunt, alia sudaverunt. Tantus vero in aere armorum strepitus fuit, ut Antiochiae quasi ad adventum hostium in muros concurreretur.

(a) Cod. *fusa*.

15. Sub statua Caesaris eisdem temporibus Trallibus in aede Victoriae procera palma nata est; ac mox pharsalica est nunciata victoria.

16. Ante quam Caesar occideretur in curia, ante dies paucos bove ex more mactata cor in extis non est repertum. Quod cum Spurinna pronunciasset ad vitae periculum pertinere, ait Caesar constantiae memor: miraris si cor bos non habet! Sed mox ei vitae finis fuit.

17. Xerxi regi Persarum equa leporem peperit in castris: quo prodigio praenunciatum est milites eius pavore fugituros. Omen secutum est; nam diu victor, miser recessit.

18. Idem Xerxes cum Lacedaemonem vellet invadere, inter convivandum accipiens vinum patera excepit sanguinem. Hoc iterum ac tertio. Tunc magi monuerunt ut ab incepta intentione desisteret.

19. Midae regi futuro, cum parvus esset, formicae grana frumenti in os ingesserunt. Ditissimus omnium fuit.

CAP. VIII.

DE SOMNIIS.

1. Octavianus Augustus aeger in castris pharsalicis erat. Cumque apud Philippos luce ventura certaturae civile inter bellum romanae manus essent, Minerva in somniis visa medico eius Artorio iussit, ne eo bello Augusto opus esset. Ad quod proelium cum lectica latus est: sed intento eo in adventum victoriae, Brutus castra eius cepit.

2. Calphurnia uxor Iulii Caesaris vidit in somnis maritum suum confossum vulneribus in sinu suo iacere. Oravit Caesarem ne eo mane abiret in senatum. Sed ille auspiciorum saepe neglegens, contempsit somnium, sed exitu probavit.

3. P. Decius Mus et Mallius Torquatus consules bello latino somniarunt diis manibus terraeque matri alterius exercitum deberi. Cum consulum somnia convenirent, consulti dii sunt. Idem ex auspicio responsum est, inter eosdem duces, ut is se morti offerret, cuius cornu et acies prius cedere coepisset in proelio. Decium gloriosa facta rapuerunt, quamvis et Torquatus mori pro patria praeoptasset.

4. Ciceroni exuli, cum quiesceret in villa campi atinatis (a), in somniis occurrit imago G. Marii cum insignibus consulatus, visusque eum lictori tradere qui in monumentum marianum deduceret; praemissa voce, illic spem ei meliorem fore. Deinceps in templo Iovis a Mario exstructo de reditu Ciceronis senatus decrevit.

(a) Cod. altinatis.

5. Cassius parmensis, percusso Antonio, vidit in somno hominem peraegrandem concretum coma et barba. Rogavit quis esset: respondit se esse Orcum. Inclamavit pueros, quaesivitque ecquem talem vidissent. Negantibus, indormivit. Occurrit iterum species. Accenso dehinc lumine vigilatum est. Paucis post diebus iussu Caesaris capite punitus est.

6. Hannibal somniavit iuvenem humana forma augustiorem, qui se hortaretur in excidium Italiae auctore Iove secuturum. Deinde post tergum respiciens, intueri sibi visus est serpentem vastum cuncta populantem: audire etiam caeli fragorem, nec non et nimbos cum maligna luce visere. Interrogavit iuvenem praeeuntem, quid subsequatur. Ille ad haec; vides, inquit, vides excidium Italiae: tace, et cetera permitte fatis.

7. Alexander magnus quiescentem se interfici Cassandri dextera vidit. Eodem ipso postea insidias ordinante, bibit venenum.

8. Simonides poeta graecus ad litus appulit, et naufragum illic cadaver repertum sepelivit. Dehinc quiescens ammonitus est ab umbra sepulti, ne die postero navigaret. Quicumque solverunt, in conspectu eius summersi sunt. Simonides somnium versibus cum laude celebravit.

9. Croeso regi (a) visum est per quietem quod Atys filius suus pulcherrimus fortissimusque ferro interficeretur. Iuvenem bellis abstinuit, armamentarium adire non sivit, removit armigeros. Sed circa Olympum aper nimius coepit cuncta vastare et rusticos sternere. Oravit filius ut ad interficiendam beluam mitteretur: optinuit; sed lancea qua petitus aper fuerat, ab eo adulescens, cui commissus fuerat, occisus est.

10. Hamilcar dux Carthaginiensium audisse sibi in somno visus est, quod Syracusis, quas obsidebat, alio die caenaturus esset. Pugnavit spe victoriae, et in urbem harpagonibus (b) raptus est.

11. Alcibiades somniavit pallio se opertum; et amicae suae tecto interea opertus est (c).

CAP. VIIII.

DE MIRACULIS.

1. Aulus Posthumus dictator contra Mamilium ducem Tusculanorum cum diu pugnaret ad lacum Regillum, Castor et Pollux inter Romanos visi sunt dimicantes.

2. P. Vacienus ad urbem Romam nocte vadens vidit iuvenes albis equis sedentes, qui iusserunt ut die sequenti senatui nunciaret Perseu regem Macedonum a Paulo esse captum. Vacienus quidem libens laeta executus est; sed iussu senatus missus in carcerem est tamquam incertorum locutor. Mox

(a) Cod. cum *Persarum regi*. (b) Cod. *arpaconibus*. Scribe a *Syracusanis*, vel *ab hostibus*: (c) Ita cod.

litteris Pauli de die victoriaque, certa res patuit. Vacienus solutus custodia agrum dono accepit. Et Vacieno idem gemini visi ad lacum Iuturnae sudorem suum equorumque abluentes.

3. Roma laborans pestilentia per triennium, libros consuluit sibyllinos, quibus iubebatur ut ab Epidauro Aesculapius exhiberetur. Missi legati sunt ad graecam urbem, quos libenter Epidaurii atque humaniter susceperunt. Ibidem se legatis serpens ostendit raro ab incolis nisi feliciter visus. Cumque per triduum familiariter apparuisset, cunctis inspectantibus subiit in triremem romanam, et in tabernaculo legati Quinti Burgoni (a) collectus quievit. Urbe profecti Romam sunt: anguis in navi semper apparuit. Antium ventum est: descendit serpens ad limen templi Aesculapii, et triduo inter myrtos latuit. Dehinc rediit ad navem: cumque ventum esset ad Tiberim, enatavit *in* insulam, in qua illi templum est constitutum. Et mox sanitas Romanis data.

4. Furius Camillus Veios cepit, iussitque statuam Iunonis Monetae transferri. Unus e militibus per iocum interrogavit simulacrum, num vellet ire Romam. Respondit, volo.

5. Tum cum Coriolanum mater ab urbis Romae revocavit excidio, ad quartum lapidem via latina Fortunae effigies bis locuta est his verbis: rite, matronae, dedistis: rite dicarunt (b).

6. Valerius Publicola consul primus cum expulso urbe Tarquinio contra Etruscos Veientesque pugnaret, e proximo luco audita vox est: uno plus Etrusci cadent; Romanus victor abibit. Utrumque verum fuit.

7. Gaius Fabricius Luscinius consul praecipuus imperator Thurinis auxilio erat contra Brutios Lucanosque. Id cum militibus romanis arduum videretur, ut contra duas gentes validas congrederentur, apparuit subito iuvenis ignotus, ad virtutem romanos exercitus acuens, et cum tardiores forte sentiret, scalas gerens per adversas acies hostium: accenditque Romanos pulchrae virtutis hortatu. Denique eo proelio a Romanis caesa sunt milia ·XX·, capta milia V, cum signis tribus (c), et duce Tato Tellio (d). Mane alio consul Fabricius pronunciavit ei se vallarem coronam daturum qui in castrum primus irruperat. Cum petere praemium nullus audiretur (e), honos et manubiae Marti a cunctis militibus cum devota supplicatione delatae.

8. Deos penates Aeneae Ascanius Lavinio transtulerat. Simulacra Lavinium sponte rediere. Rursus traducta Albam, repetivere antiquiora delubra.

9. L. Cassium percussorem avunculi sui ·G· Iulii Caesaris Octavianus Augustus bello est persecutus. Itaque cum ad Philippos pugnaretur, Cassio visum est quod purpuratum Iulium Caesarem equo incitato in se irruentem videret; et gemens exclamavit: cedamus, quando nec occidisse prodest.

(a) Sic etiam cod. ultraiect. Val. (b) Ita cod. At Val. et Par. *dicastis*. (c) Val. *XXIII*. (d) Val. *Statio Statili*. (e) Cod. *audiret*, fortasse pro *auderet*.

10. L. Lentulus in aegyptio litore forte conspexit fragmentis scaphae humanum corpus exuri; et militibus ait: quid scimus an Pompei rogus sit? Ignorans rem locutus est.

11. Cum sacrarium Saliorum crematum esset, solus Romuli lituus integer repertus est.

12. Exusta similiter aede Fortunae, Servi Tulli statua illaesa inventa est, aliis concrematis.

13. Statua Quintae Claudiae virginis Vestae in area deûm Matris geminum evasit incendium; eius videlicet quae inhaerentem vado Tiberis navem vitta dumtaxat *movit*. Nam cum rea haberetur incesti, ligavit proram zonula, et ait: si virgo sum, sequere: moxque navis mota, ingressaque Romam est, cum simulacro Matris deûm, quod a Pessinunte motum navi advehebatur.

14. L. Lammia vir praetorius mortuus rogoque impositus exclamavit; sed accensa extingui flamma non potuit.

15. Pheretem pamphilum virum Plato scribit in acie cecidisse; et post decem dies collectum biduo iacuisse. Dehinc in rogo recepisse vitam, plurimaque locutum quae vidisset in morte.

16. Athenis quidam vir longe doctissimus ictus lapide, omnes sensus retinuit, oblitus est litterarum: durum homini, praesertim atheniensi, damnum.

17. Nausimenis atheniensis uxor in incestu deprehendit filiam filiumque permixtos. Muta exin perpetuo fuit.

18. E contrario Echecles samius athleta cum vicisset, nec praemium ei daretur, antea mutus, indignatione locutus est.

19. Gorgias apud Epirotas longe primus in feretro matris natus est. Nam dum mulieris cadaver effertur, subito vagitus auditus est.

20. Pheraeo Iasoni vomica vitio periculum saepe faciebat. Hunc quidam gladio ex insidiis percussit, et vulnere rupit vomicam, sanavitque occisuri voluntate.

21. Simonides caenabat apud Scopam in Thessaliae oppido Cranone. Duo iuvenes ingressi specie decora exegere Simonidem ut prodiret. Egresso eo, triclinium cecidit convivasque obruit. Cumque discerni ad sepulturam corpora confusa non possent, Simonides ordinem quo quis accubuerat dixit; laudesque Pollucis et Castoris salutis suae gratia carminibus celebravit.

22. Consulenti Philippo Apollo respondit, ut a quadriga caveret. Rex iussit equos numquam iugari. Vitavit etiam locum in Boeotia cui ἅρμα nomen est. Sed princeps vel rex Bithyniae Pausanias(a), qui eum vicit (1), *in* vagina

(a) Cod. *Pausianus*.

(1) Longe recedit a veritate Nepotianus; neque enim Pausanias, fuit Bithyniae princeps, sed nobilis quidam macedo; neque is vicit Philippum; sed proditione interemit. Erroris autem causa fuerunt Nepotiano exempla 24. et 25, in quibus legebat falsum vocabulum *Pausanias* pro *Prusias*.

gladii, cum quo Philippus occisus est, caelatam quadrigam habuit.

23. Calanus indus victus (1) ab Alexandro macedone cum rogo se imposuisset, irridenter ab hoste victore interrogatus est, ecquid vellet aut mandasset. Respondit ei indus: cito te videbo. Nec diu Alexander superstes fuit.

24. Prusias (a) filius Prusiae bithyni regis pro superioribus dentibus unum os continuum pertinens habuit: nec loquenti obstitit novitas.

25. Pyrrhi regis Epirotarum pollex e dextro pede, remedio erat sicui renes tumentes eo tetigisset. Idem Pyrrhus cum ab Antigono victore iussus esset exuri, sic arsit, ut idem pollex igni inveniretur intactus. Qui digitus aureo loculo inclusus, et in antiquissimo templo dodonaei Iovis conditus. Praedictus Pyrrhus et Prusias (b) unum os habuerunt pro dentibus, sed distinctum ad dentium similitudinem.

26. Mithridatis et Laodiciae filia Tricipitina (c) geminatis dentium ordinibus turpis fuit; quae patrem a Pompeio victum secuta est.

27. A Lilybaeo, egredientes naves Clipea Africae civitate (d) Strabo (e) quidam speculans (f) numerabat.

28. Aristomenes messenius callidissimus adversus Athenienses fuit: quem tandem captum aperuerunt, corque pilosum repererunt.

29. Polystratus et Hippoclides et uno die nati sunt, et ambo epicurei fuerunt, communibus usi discipulis sunt et patrimoniis, eodemque momento sunt mortui.

30. Cretenses caprae, cum confixae sunt, herbam dictamnum (g) comedunt, et tela visceribus eiectant.

31. Caprae in Cephalenia (h) non semper aquas potant, sed per maiorem anni partem aperto ore sunt, cadentesque aquas excipiunt.

32. In templo Iunonis laciniae numquam extra cinis vento depellitur.

33. In Assyria et apud Medos ea vis interdum vento est, ut correpti equites peditesque in ducenta stadia per aerem leventur.

34. Non est incognitum, tantae magnitudinis serpentem exercitui Atilii Reguli iuxta Bagradam Africae amnem infestum fuisse, ut pugna contra eum esset in unda: cumque configi iaculis pro corii vastitate non posset, balistis et saxis esse interemptum: eiusque tergum centum et viginti pedibus extentum in ostentationem miraculi Romam missum.

35. Bura et Helice urbes in achaico litore fluctibus obrutae sunt, terraeque motu esse destiterunt.

(a) Cod. *Pausianas.* (b) Cod. *Pausianas.* (c) Ita cod. (d) Cod. *Clipea Africae civitas.* (e) Cod. *Ferabo.* (f) Cod. *speculantem.* (g) Cod. *diptamum.* (h) Cod. *Cephalia.*

(1) Rursus errat Nepotianus; nam philosophus erat, non bellator, Calanus, qui semet sponte in rogum coniecit.

CAP. X.

DE INSTITUTIS ANTIQUIS.

1. Inituri matrimoninm veteres, sicut in rebns cunctis, anspicia colligebant: qua consnetudine taedae anspices dicuntur, quae nuptiis adhibentnr.

2. Olim accumbentes viri cibum capiebant, nxoribns ad mensam sedentibus. Hinc illa pictura, discumbens Iupiter, sedentes Iuno et Minerva.

3. Pudicitiae in tantum fautum Romae est, ut mulier post primnm maritnm vidua permanens publice coronaretnr. Sed bello civili Caesaris atque Pompei in tantum est populus romanus attritus, ut poena orbis et caelibibns diceretur (a). Tam sancta fides matrimoniorum fuit, ut per annos MCL (1) ab urbe condita, nulli Romae divorterint. Primns igitur Spurius Carvillus sterilem repudiavit, notatusque est.

4. Matrona si in ius vocata est, pro pudicitiae reverentia ab apparitore publico tacta non est.

5. Matronis Romae aliquamdin vino uti non licuit, in custodiam pudoris.

6. Securi pndicitiae Romani, auro et gemmis et pnrpura uti matronas siverunt. Neqne culta enim concupiscenda sedebat, ant quisquam alienum matrimoninm impudice videbat.

7. Nulla vel certe rara iurgia inter coniuges erant. Verum siquid, ibatur in templum deae Viriplacae ad Palatinum montem. Illic dictis, quae inter ipsos erant, concordes revertebantur.

8. Apud priscos nec gener cum socero, nec puber cum patre filius, lavit: nec in conspectu simulacrorum turpia corporis nudabantur.

9. Sollemni convivio tantum cognati conveniebant, quod charistia vocabatur. Tum diis arbitris et consanguinibus mediis, siqua erant iurgia, proferebantnr; et dicta atque aestimata deponebantur.

10. Senes olim etiam alienos iuvenes pro snis habebant: invicem adulescentes graudioribus quasi patribus deferebant: obvios prosequebantur ad cnriam, manebantque in observatione donec redirent.

11. Adulescentes ad convivium rogati, quaerebant de convivis; ne forte ob reverentiam senum habitnri locos non essent. Ammissi (b) ad mensam, parcissime loquebantur, primique surgebant.

12. Senes in conviviis maiorum laudes carminibus celebratas tibiis canebant, ad incendendam exemplis iuventutem.

13. Multis saeculis duravit ut dicta in curia in vulgus non exirent. Se-

(a) Cod. *dicaretur*. (b) Ita cod., ut supra *ammonitus*, *ammiratus*.

(1) Immo vero per annos *DXX*.

natus autem secreto decreverat bellum punicum tertium. Hoc Quintus Fabius Maximus ·P· Crasso quaestorio viro in itinere narravit. Ob quod factum Maximus a consulibus tamquam proditor secreti obiurgatus est.

14. Eumenes rex Asiae senatui prodidit Persen bellum parare. Quid tum rex locutus est, quid senatus decreverit, ante Persen captum scivit nemo.

15. Inter consulem proximumque nullus ammittebatur. Denique Quintus Fabius Maximus vir ultimae senectutis post quintum consulatum suum rogatus a filio an nixus (1) iret ad colloquium Samnitium; noluit, memor moris.

16. Idem Fabius ad consulem legatus Suessam missus, cum in conspectu consulis nec equo desiluerit nec caput deoperuerit, rectius per lictorem mandante filio utrumque fecit. Quod probavit pater; scilicet reputans, consuli publice obsequendum fuisse, privatim patri; Fabius ad explorandam filii constantiam non obsequebatur.

17. Nequa mora consiliis publicis esset, certo loco extra curiam senatus sedebat: qui locus hodie senaculum dicitur: inde citabatur in curiam; non ut nunc cogebatur edictis.

18. Remus et Romulus sub monte Palatino permissu Numitoris avi Romae fundamenta iecerunt, eoque loco sacris operati sunt. Tum largiore vino usi, indutique caprarum pellibus quas immolaverant, iocantes cum pastoribus in obvios irruerunt. Sacrorum morem diu equites romani exercuere.

19. Quintus Fabius instituit ut equites idibus iuliis trabeati incederent.

20. Cum ·P· Decius comitia in vulgi potestate posuisset, censor Fabius forensem turbam (a) in quatuor ordines descripsit, urbanasque tribus appellavit. Hoc Maximi cognomentum meruit; quamvis bello clarus esset.

21. Sponte se iuventus olim militiae offerebat; ne censi capite militarent, ac *iis* periculose committerentur arma qui tributa penderent. Primus ·G· Marius capite censos in sacramentum rogavit.

22. Confisi virtute Romani sine artificio dimicabant. Itaque ·P· Rutilio et CN· Mallio conss· e ludo gladiatorio doctores accersiti sunt, ut inferre ictus ac declinare monstrarent; adiutaque est artificio fortitudo.

CAP. XI.

DE SPECTACULIS.

1. Messala censor primus theatrum Romae fecit. Senatus decrevit ne sedentes ludos spectarent, sive urbani sive qui a foris mille passibus abessent; ne fortitudo mollesceret.

(a) Cod. *fore sequentes.*

(1) Nempe an vellet filio inniti propter senectutem.

2. Indiscretus a senatu populus per annos DLVIII. in spectaculis fuit. Atilius itaque Serranus et ·L· Scribonius aediles cum megalensia ederent, senatui locum dederunt: quod prius facere conatus Scipio est; sed populum laesit, novitatem praecepit.

3. Praeter circenses, spectacula Romae aliquamdiu nulla erant. Sed populo pestilentia laborante, in laudes deorum carmina incompta conscripta sunt: adiectae etruscae saltationes, eque Etruria accersitus ludius, idest princeps scenicorum, qui Histrio vocabatur: isque et motu corporis et sono vocis rudem populum delectavit. In cuius honorem istiusmodi artifices histriones dicti sunt. A ludio tracta editio ludorum.

4. Atellana scena vel comica fabula ab Oscis aceita est, ceteris severior et digna gravitate romana. Et cum alii scenici infames sint, hi nec tribu arcebantur nec a stipendiis militaribus repellebantur.

5. Catulus primus exemplo campanae luxuriae velis in theatro spectantes ab aestu defendit.

6. CN· Pompeius aquas induxit per quasdam semitas fistularum, ut fervorem leniret aestatis.

7. Saeculares ludi, qui post annum centesimum veniunt, a Valerio Publicola imperatore primum instituti, et in honorem Ditis patris Proserpinaeque celebrati sunt apud eam aram quam ipsorum numinum titulo inscriptam Valesius locuples rusticanus, pro trium filiorum sibi reddita sospitate, invenerat: ad quam nigris hostiis immolabatur, et lectisternia excitabantur, et nocturnis ludis festa agebantur, votis publice nuncupatis pro salute romana.

8. Q· Claudius primus scenam pictis tabulis adornavit; ·G· Antonius auro; Petreius ebore; ·P· Lentulus Spinther exquisitum cultum vestis induxit. Piget longius prosequi, tibicinum cultum ac multitudinem loqui, aut canentium enervatos modos, ut etiam mimorum turpitudines: quae omnia prius in dissimulationem laboris parabantur, nunc dantur in incendium libidinis.

9. Munus gladiatorium datum Romae est primum in honorem defunctorum: scilicet filii Bruti Marco et Decio Brutis conss·: tum Appii Claudii et Quinti Fulvii. Athletas Marcus Scaurus aedilis primus induxit.

CAP. XII.

DE STATUA AURATA.

1. Marcus Acilius Glabrio ex voto aedem dedicaverat, ob id quod regem Antiochum apud Thermopylas felici vicisset eventu. In aede statuam auratam patri posuit. Nec in Italia nec Romae cuiquam prius inaurata statua fuit.

CAP. XIII.

DE IURE RELIGIONIS PUBLICATO.

1. Solis pontificibus ius sacrorum et civile notum ante fuit: verum GN. Flavius scriba, natus a patre libertino, formulas sacras verbis aptioribus expedivit, et in notitiam populi publicavit. Ob hoc a populo creatus est aedilis curulis. Idem cum venisset ad collegam aegrum, refertum nobilibus cubiculum forte deprehendit: cui cum locus non daretur, sellam curulem exhiberi sibi iussit, atque in ea quae erat potestatis sella consedit.

CAP. XIIII.

DE USU PERSONARUM CAPITI INDUCENDARUM.

1. Tibicines in templo Iovis quaedam ex ritu antiquitatis ludicra et liberiora faciebant: quae exercere prohibiti per senatus consultum, irati deinde se Tibur sponte propria transtulerunt. Cumque sacris usuique deessent, repetiti sunt per legatos. Noluerunt reverti. Quodam tempore Tiburtini ferias simulaverunt, ebriosque eos plaustris Romam revexerunt. Tum secutum est ut personas sumerent velarentque vultus, pudore quod temulenti fuerant. Exinde usu personarum est consuetudo servata.

2. Nobili cuique quaestum facere, turpe erat Romae. Apud Poenos vero vel turpiter lucrum facere, honestum putabatur.

CAP. XV.

DE RITU DIVERSARUM GENTIUM.

1. Veteres Romani ad frugalitatem probandam pro foribus vescebantur, et crebrius pulte quam pane.

2. Spartana civitas aliquamdiu cives suos adire Asiam vetuit, ex metu ne luxuriam imitatione cognoscerent. Acceperat enim districtissimorum hominum disciplinam: supra satietatem illic epulas in usu esse, vestem delicatam, unguenti odorem; quae etiam severos emolliunt mores.

3. Iones primi inconcinnius unguenta coronasque sumpserunt, et induxerunt secundae mensae delicatiora convivia, et vini haustum vetustioris.

4. Pausanias rex Lacedaemoniorum ut primum in Asiam venit, in eius luxuriam ac lasciviam solutus est, exercitumque praedurum indulgentius habendo corrupit.

5. Spartani dimicaturi tibiae modulo impellebantur in bellum anapaestico metro.

6. Idem rursus et coccineis tunicis utebantur in proelio, ne sanguinem eorum hostis videret, alacrioresque fierent cum se vulnus intulisse cognoscerent. — Capillum rutilum sibi ceromate (a) faciebant (1).

7. Apud eosdem Spartanos pueri confectis (b) cocco flagris tenuissimis caedebantur, hortantibus ad patientiam verberum parentibus: quorum puerorum siquis vel corpus subtraxisset, vel gestu aliquo doloris sensum significasset, removebatur ut victus. Plerumque autem usque in periculum vitae et largam sanguinis effusionem plagas perferentes, quales futuri essent, a prima aetate pollicebantur (2).

8. Ut Lacedaemonii militaribus disciplinis, ita Athenienses cunctis officiis impense studebant. Illic erat pulcrum adulescentem fortiter facere, hic bene in foro dicere sive ingeniosius eminere.

9. Principes Atheniensium vitas omnium requirebant, et eas in conciliis publicabant, ut laus vel poena meritis apteque decerneretur. Bonos cives ramis duobus olivae innexis coronabant; qui honos primum Pericli delatus est. Apud eosdem cives atticos ingratus libertus in servitutem revocabatur.

10. Massilienses tres pariter mammmitti vetabant (3). Ingratis libertis tres culpas remittebant; post quartam in servitutis iura revocabant.

11. Idem Massilienses scenicis ludis abstinebant, ne assiduitas spectaculi veniret in morum corruptelam.

12. Idem mendicis cibum non dabant, quasi petris (4).

13. Apud eosdem gladius publice erat, quo noxii iugulabantur.

14. Funera idem sine lacrimis prosequebantur: et sacro die suos quisque efferebat, epulis celebratis. Mortem quippe in bonis aestimabant.

15. Venenum apud eosdem Massilienses confectum ex cicuta servatum publice habebatur; ac licito reddenti in senatu causas mortis voluntariae haurire permittebatur. Quae consuetudo de Graecia in Galliam cum gente translata est. Nam illic dolore aut aliquo genere acerbitatis accepto, ad mortem confugiebatur. Multi etiam senes et anus vitae ultimum non expectaverunt, avidi melioris per mortem conditionis.

16. Cum telo portas hospes non ingrediebatur, ne esset formidini.

17. Spartani docebant etiam filios furari (5).

18. Elei (6) Thebanique permisere passim ut ingenui pueri amarentur, nec inhonestum putavere eosdem corrumpi.

(a) Cod. *cotta*. (b) Cod. *etmitti*, pro *confectis*.

(1) Haec verba a *capillum* usque ad *faciebant* tralaticia extant in codice post n. 16; absunt vero, ut puto, a Valerio.

(2) Desideratur hoc exemplum in Valerii serie.

(3) Aliter Valerius.

(4) Ne hoc quidem est in Valerii serie.

(5) Ex Cicer. de rep. IV. 3 in fragmento quod Nonius grammaticus conservavit.

(6) Cod. *Heraclei*. Sed mendum corrigitur a Cicerone de rep. IV. 4. *Aput Eleos et Thebanos in amore ingenuorum libido etiam permissam habet et solutam licentiam.*

19. Lacedaemonii osculorum licentiam dedere et concubitus, verum palliis interiectis (1).

20. Apud Romanos triennio puberes (a) inducebantur in castra ante militiam (2).

21. Cimbri et Celtiberi laeti in bello peribant, in morbo cum lamentis.

22. Amisso duce, vivere Celtiberis illicitum videbatur.

23. Thraces natales hominum deflent; at funera canticis celebrant. Siquis vero contra morem gentis luget, feminea veste utitur, quoniam in sexu videtur esse mollitus.

24. Apud Indos plurimae singulis uxores sunt. Defuncto viro, in iudicium venitur a feminis ut clareat quam impensissime amaverit. Victrix rogum laeta conscendit, ceteris invidentibus.

25. Apud Cirtenses corporis quaestu dotem parabant, auctumque (b) turpiter matrimonium pecuniae foeditate faciebant.

26. Persae ante septennium liberos non vident, orbitatem de immaturis timentes.

27. Numidarum reges humile putaverunt cuiquam privato osculum dare. Et in castris mos idem (3).

CAP. XVI.

DE MILITARI DISCIPLINA.

1. Scipio Africanus Numantiam missus, omnia quae voluptatis causa haberentur in castris, severo mox summoveri iussit edicto: denique scortorum duo milia cum lixis e procinctu loci eius eiecta sunt: tantumque subito sub districto duce profecit exercitus, ut Numantiam diu perniciosissimam nobis brevi solo aequaret.

2. P. Rupilius consul in Sicilia dimicans contra fugitivos, Q. Fabium generum conviciis publice lacessitum provincia expulit, quia taurominitanam (c) arcem in cursu belli fugitivorum prodidisset.

(a) Cod. *pubes*, et quidem bis. (b) Ita cod. (c) Cod. *tauromitanam*.

(1) Commodissimus mihi obvenit hic Nepotiani locus ad persanandam in editione mea principe Ciceronis de rep. IV. 4. insignem corruptelam. Lege scholium editionis rom. secundae. Sic auctores et codices invicem illuminant. Desideratur quidem in Valerio hoc exemplum, sed id supplevit Nepotianus; quod identidem se facturum in praefatione promisit. Ex Cicerone autem sumptum esse exemplum, nemo dubitabit.

(2) Deest hoc exemplum in Valerii serie. Nepotianus autem sumere videtur ex Cicerone de rep. IV. 3.

(3) Castrensem hunc morem addit Nepotianus.

3. Censor Fulvius Flaccus fratrem Fulvium quod quosdam iniussu consulis sub commeatu dimisisset, senatu depulit.

4. Posthumius dictator Aulum Posthumium filium quod iniussu in hostem processerat, quamvis victorem, iussit securi percuti.

5. Torquatus quoque consul bello gallico ad comitia romana discedens (a) filio castra commisit sub praecepto tali, ne eo absente pugnaret. Adulescens tamen provocatus erupit, et vicit. Mallius reversus pro victoria filium in concione laudavit; sed morte eius militarem tenuit disciplinam: securi enim est percussus adulescens.

6. L. Minucius consul missus est contra Aequos et Faliscos: cumque eius castra coepissent ab hostibus obsideri, L. Quintus Cincinnatus in auxilium missus hostes subiugavit, et consulem magistratu depulit, quod castris se, non armis, defendisset.

7. Africanus Scipio, devicta Carthagine, romanos transfugas crucibus adfixit, latinos securi percussit.

8. Posterior Africanus desertores de auxiliis sociorum in spectaculo bestiis obiecit.

9. L. Paulus eos qui pugnantem se contra Persen deseruerant, subdidit elephantis, ut eorum pedibus tererentur.

10. Rex Pyrrhus cum plurimos ex Romanis sub Tarento cepisset, ultro remisit. Senatus decrevit, ut qui equites fuerant, pedites militarent; qui pedites, funditores fierent. Insuper adiectum ne intra castra essent, neve vallo uterentur, ne pellibus tentoria haberent; isque miles ad tentoria rediret, qui ex hoste duo spolia retulisset. Haec eos poena fortissimos fecit.

11. Eos qui cannensi clade deseruerant socios omni ignominia senatus adfici iussit.

12. Q. Petilius consul adversus Ligures pugnans, cessante exercitu, interemptus est. Decrevit senatus ut legio quae se pro imperatore morti non obiecisset, annonae stipendio careret; aes solitum non acciperet: ut ignominia adfectos servatae inhoneste vitae pigeret.

13. Apud Carthaginienses imperator si male usus consilio fuisset in bello, quamvis victor, crucifigebatur.

14. Clearchus dux Lacedaemoniorum dicebat, a milite plus imperatorem timeri quam hostem debere.

15. Lacedaemoniorum matres procedentibus ad bellum filiis dicebant, ut aut victores redirent, aut occisi scutis referrentur (1).

(a) Cod. *descendens*.

(1) Deest hoc exemplum in Valerii serie.

CAP. XVII.

DE IURE TRIUMPHANDI.

1. Lege cautum fuit nequis triumpharet, nisi hostium milia V. una acie stravisset.

2. G. Fulvius Flaccus, cum rem bene gessisset, delatum a senatu triumphnm sprevit.

3. Q. Fulvius et .L. Opimius, unus Capua recepta, alter victis Fregellanis, contra petitum triumphum, triumphandi ius non tenuerunt: non quod strenui non fuerint; sed pronunciatum est his triumphum deberi qui imperium populi romani auxissent, non qui recuperassent quae fuissent rei publicae.

4. Belli civilis victor neque imperatoris nomen meruit, neque triumphavit, neque diis gratias egit. Quamvis enim imperatoribus, civium tamen victoribus, minus faverunt.

CAP. XVIII.

DE CENSORIA NOTA.

1. Post cannensem cladem .M. Metellus quaestor multique equites romani dignitate deleti in aerarios relati sunt a .M. Atilio Regulo et .L. Furio Pilo censoribus, ob id quod iuraverant se Italia abituros.

CAP. XVIIII.

DE VENERATIONE.

1. Superioris Africani filium captum rex Antiochus et liberaliter habuit et maturissime ad patrem remisit, a quo finibus pellebatur.

2. Idem Africanus privatus in liternino rure agebat. Subito advertit ad villam venientium multitudiuem piratarum: tecta per domesticos iussit armari. Quod cum duces piratarum advertissent, remotis sociis abiectisque armis, orare coeperunt nequid in eos aspere facerent, aut ne ab his timerent: venisse, uti liceret his frui conspectu tanti viri. Quod cum Scipio audisset, patefieri ianuam, intro vocarique eos iubet. Tum piratae, tamquam templi postibus adoratis, ingressi sunt; et amplexi dexteram Scipionis, osculis coluerunt; ac reliquere dona tamquam Deo dicata. Laeti ac beati tum denique suam classem conscenderunt.

CAP. XX.

DE INDOLE PUERILI.

1. Cato cum proscriptorum civium capita in atrio Syllae videret, interrogavit Sarpedonem suum paedagogum, cur tam cruentum tyrannum nullus occideret. Respondit, deesse volentibus facultatem. Dari sibi Cato ferrum a proprio pedissequo poposcit, eo quod timeri ad haec audenda non posset. Postea paedagogus numquam intromisit Catonem, quin prius sinum eius scrutaretur.

2. Faustus filius Syllae in schola degens patrem proscribentem aperta saepe voce laudabat, dicens idem se facturum, cum potitus rerum fuisset. Andit C. Cassius condiscipulum, et colapho ferit. O manum iam tyrannicidam!

3. Aemilius Lepidus vix pubes in acie hostem stravit, tum cum res militaris sola laudi erat, et civem protexit. Ob quae merita, ex senatus consulto statua eius posita est in Capitolio cum bulla atque praetexta.

CAP. XXI.

DE FORTITUDINE.

1. Horatius Cocles cum Etrusci in urbem Romam insistenter irruerent per pontem sublicium Tiberis, in pontis fronte hosti obstitit solus, donec quod post tergum erat dirueretur. Denique soluta compage per cives, ubi accepit fragorem, cum armis se in Tiberim dedit, ac pariter et hostium victor et fluminis superiactis Etruscorum telis meavit.

2. Cloelia virgo haud dissimilis facti et virtutis. Haec post exiguum temporis intervallum, per eundem alveum ruptis vinculis innatavit. Obses quippe Porsennae data, vigiles fefellit, et conscenso equo per Tiberim Romam rediit. Statua ei equestris ex senatus consulto data.

3. Sertorius loricatus hastam nixam oculo gerens Rhodanum transnatavit (1).

4. Gallis victoribus, duce Brenno cum sola arx et Capitolium ad tuitionem populi romani esse coepisset, neque his collibus omnis recipi turba vel nobilium civium posset, ex consilio senes planis recepti sunt, et electi missi iuvenes ad tutiora ut valerent tuenda. Tum senatores cum insignibus honorum, quos gesserant, et sacerdotiorum, apertis ubi*que ianuis* . . .

Reliqua desiderantur, nempe a lib. III. cap. 2. ff. 8. usque ad operis finem.

(1) Non occurrit hoc exemplum in Valerii serie.

(*) P. 111. ff. 17. Exemplum *capillum rutilum sibi cotta faciebant* videtur mihi transferendum ad ff. 6, dicendumque *Spartani capillum rutilum sibi (ceromate?) faciebant*. Nepotiani exemplar mendis esse inquinatissimum iam dixi.

PRAECEPTA ARTIS MUSICAE

COLLECTA EX LIBRIS SEX

AURELII AUGUSTINI DE MUSICA (1).

CAP. I.

MUSICAE DEFINITIO.

Musica est scientia bene modulandi. Igitur modulatio a modo est nominata. Modns ergo non erit, nisi in rebus quae motu aliquo fiunt: et ideo modnlatio non incongrne dicitur movendi quaedam peritia: ergo scientia modulandi, scientia est bene movendi. Bene moveri dicitur quicquid numero, servatis temporum atque intervallorum dimensionibns, movetur: qui motus nonnisi animi rationalis scientia congrue fieri possunt: quod solo tribnitur animo, et sedula conparatur meditatione sive imitatione. Qui vero ea carent nonne tales aestimandi sunt, qualis est luscinia et ceterae aves? Qui sensu quodam ducti bene canunt, hoc est numerose ac suaviter id faciunt, quamvis interrogati de ipsis numeris, vel de intervallis acutarum graviumque vocum, respondere non possint. Sed et hi, qui illos sine ista scientia libenter audiunt (cum videamus elephantos, ursos, aliaque nonnulla genera bestiarum ad cantus moveri, avesque ipsas delectari suis vocibus; non enim nullo extra proposito commodo, tam impense id agerent sine quadam libidine) nonne pecoribus conparandi sunt? Nisi quia in hominibus ars quaedam est, sive a se ipsis inventa, aut ab aliis accepta, in avibus vero sola natura.

CAP. II.

QUOD MUSICA AD ALIQUID REFERENDA EST.

Recipit ergo musica id quod diu vel non diu dicimus: in quo sunt dimensiones, et nnmeri, qui fiunt huiusmodi. Alius motus ad alium, tamquam duo ad unum sint, id est ut bis tantum habeat spatii, quantum babet ille, qui una hora fit. Alius item ad alium, tamquam III. ad II; idest ut tantas tres partes temporis habeat, quantas alius dnas. Atque ita per ce-

(1) Ex eodem pervetusto codice, unde Paridem hausi, haec artis musicae praecepta, quae pari scripturae antiquitate se commendant, depromo. Tam priscum scriptum, ex Augustino quidem defloratum, sed elocutione variatum miraque brevitate coutractum, nolui praetermittere.

teros numeros licet currere ; ut non spatia sint indefinita et interminata, sed habeant ad se duo motus aliquem numerum aut eundem : ut quantum temporis unus, tantum teneat alter. Aut non eundem, velut I. ad II; II. ad III; III. ad IIII. Aut I. ad III; II. ad VI; et quicquid potest omnino aliquid ad sese dimensionis obtinere. His enim cognitis, est potestatis persequi cetera; sive VII. ad X; sive V. ad VIII; et quicquid omnino est in duobus motibus, ita partes dimensas ad invicem habentibus, ut possint dici tot ad tot: sive aequalis numeri sint, sive alius maior, alius minor (1).

CAP. III.

PER QUOS NUMEROS MOTUS ILLI METIANTUR.

Illud etiam intellegendum est, omnem mensuram et modum immoderationi atque informitati recte anteponi: et ideo duo illi motus, qui ad sese habent aliquam numerosam dimensionem, his qui eam non habent, anteponendi sunt. Illos enim certus quidam modus atque mensura, quae in numeris est sibimet copulat: qua qui carent, non utique aliqua sibi ratione iunguntur. Appellantur ergo illi, qui inter se dimensi sunt, rationabiles; illi autem, qui ea dimensione carent, inrationabiles. Sed et maior concordia in motibus rationabilibus eorum, qui aequales sunt inter se, ut I. ad I, II. ad II, quam eorum, qui sunt inaequales, aestimanda est. Porro inaequalium alii sunt, in quibus possumus dicere quota parte sua maior aut aequetur minori aut eam excedat: ut II. ad IIII; vel VI. et VIII: qui vocantur connumerati. Alii autem, in quibus non idem dici potest, quales sunt III. ad X, vel IIII. ad XI. Videmus quidem nullam convenientiam ad sese habere hos numeros, de quibus dici possit tot ad tot: et hi nominantur dinumerati. Connumeratorum quoque duo esse genera perspicuum est. Unum est, in quo minor numerus metitur maiorem: idest aliquotiens habet minorem maior; sicut II. ad IIII. bis haberi videmus: qui ter haberentur, si VI. ad II. poneremus; quater autem si VIII; quinquies, si X: et illi conplicati vocantur. Aliud genus est, in quo ea, qua pars excedit maior minorem, ambos metitur; id est aliquotiens habent eam et maior et minor; quod in illis numeris iam perspeximus VI et VIII. Nam pars illa, qua exceditur minor, II sunt: quos vides esse in octonario numero quater, in senario ter: et hi dicti sesquati.

(1) Hoc loco continuantur in codice verba sequentia, quae quomodo huc irrepserint nescio; et certe a me contextu expulsa sunt. En verba *Proprie aves congerere dicuntur quando nidos faciunt. Virg. congessere palumbae. In tragoediis chori vocantur carmina; in comoediis vero scaenae; in saturis saturae; in lyricis odae; in bucolicis eglogae dicuntur. Adorea genus frumenti. Adorea laus bellica.*

Nam sesque appellatur, ubi duo numeri ea ratione ad se affecti sunt, ut tot partes habeat ad minorem maior, quota parte sua et praecedit. Nam si est III. ad II, tertia parte sui praecedit maior minorem; si IIII. ad III, quarta; si V. ad IIII, quinta. Atque ita deinceps. Eadem ratio est et in VI. ad IIII; VIII. ad VI; X. ad VIII. Et deinde licet hanc rationem et in consequentibus et in maioribus numeris animadvertere atque explorare. Sesque vero dicitur, quasi se absque se: quia si V. est ad IIII. absque quinta parte sua, maior hoc est quod minor.

CAP. IIII.

DE LONGITUDINE SONORUM.

Porro si quispiam numerose plaudat, ita ut unus sonitus simplum, alter duplum temporis teneat (quos iambos pedes vocant) eosque continuet atque contexat; alius autem ad eundem sonum saltet, secundum ea scilicet tempora movens membra; uonne et illi, qui hos numeros norunt, sentiunt eos in plausu atque saltatione, quique sint facile dicunt? Et eos qui non norunt, nec dicere possunt, non negant tamen ex his voluptate aliqua se perfrui. Cum igitur ad ipsam rationem huius disciplinae (si quidem scientia est bene modulandi) non possit negari omnes pertinere motus, qui bene modulati sunt, et eos potissimum qui non referuntur ad aliud, sed in se ipsis finem decoris delectationisve conservant; hi tamen motus si longo spatio temporis fiant, inque ipsa dimensione, quae decora est, horam vel etiam maius tempus obtineant, non possunt congruere nostris sensibus: licet aliquanto idem pes in canendo, servata conlationis ratione, alias longioribus, alias brevioribus possit fieri sonis. Quamobrem omittamus illas extra capacitatem sensus nostri porrectas temporum metas, et de his brevibus intervallorum spatiis, quae in cantando saltandoqne nos mulcent, quantum ratio nos adiuvaverit, iudicemus.

CAP. V.

DE SYLLABIS ET EARUM CONLATIONE.

Nemo fere est ita surdus, qui non animadvertat in locutione nostra alias syllabas raptim et minime diu, alias autem productius et diutius enuntiari. Itaque verbi gratia, cum dixeris cano, vel in versu posueris, ita ut vel tu pronuntians producas huius verbi syllabam primam, vel in versu eo loco ponas, ubi esse productam oportebat, reprehendet grammaticus, custos ille vi-

delicet historiae, nil aliud asserens cur hanc corripi oporteat, nisi quia qui ante nos fuere, et quorum libri extant tractanturque a grammaticis, ea pro correpta, non producta, usi fuerint. Quare hic quicquid valet, auctoritas valet. At vero musicae ratio, ad quam dimensio ipsa vocum rationabilis et numerositas pertinet, non curat nisi ut producatur vel corripiatur syllaba, quae illo vel illo loco est secundum rationem mensurarum suarum. Nam si eo loco ubi duas longas syllabas poni decet, hoc verbum posueris; et primam, quae brevis est, pronunciatione longam feceris, nil musica omnino offenditur. Quoniam in numeris ab I. ad II. prima est progressio, ita in syllabis, qua scilicet a brevi ad longam progredimur, longam duplum temporis habere debere. Ac per hoc, si spatium quam brevis occupat, recte unum tempus vocatur; spatium item, quam longa occupat, recte II. tempora nominari. Non ergo potest una syllaba conparari, quia omnem conparationem singularitas fugit. Ac ideo II. sive plures sunt conparandae. Cum igitur inter se syllabae conferuntur; motus quidem inter se conferuntur. In motu est etiam omne quod sonat. Syllabae utique sonant; et talem sonorum conlationem, veteres pedem nuncupare voluerunt. Ergo cum pedes syllabis constent, idest distinctis et quasi articulatis motibus, qui sunt in sonis, syllabae autem temporibus tenduntur, oportere omnem pedem propter illam numerorum conlationem, duas habere partes, quae sibimet aliqua ratione conferantur, necesse est.

CAP. VI.

DE DIVISIONE PEDUM.

Sed nunc conlationes ipsas numerorum videamus, id est quid una uni syllaba, aut una duabus, vel duae tribus, et deinceps in pluribus, quomodo possint sibimet conferri, vel hi motus inter se quid vocentur. Et ab uno brevi semper ordinemus pedes, quia unitas ubique in numeris obtinet principatum. Nam unam brevem syllabam ad unam brevem aequali partitione secari necesse est, quia levatio tantum temporis occupat quantum et positio. In plaudendo enim, quia levatur et ponitur manus, partem pedis sibi levatio vindicat, partem positio: ita et in sonorum modulatione et syllabarum pronunciatione. Quo circa breviter partium mensuras in omnibus pedibus videamus. Video primum, pyrrhichium tantum habere in levatione quantum in positione. Spondeus, dactylus, anapaestus, proceleumaticus, choriambus, diambus, dichorius, antispastus, dispondeus, eadem ratione dividuntur: nam tantundem temporis in his ponit plausus, quantum levat. Video secundum, iambum simpli et dupli habere rationem; quam rationem cerno et in chorio et in tribracho,

et molosso, et in utroque ionico. Nam amphibrachi levatio et positio, simpli et tripli ratione constat; qui solus ab omni copulatione pedum secluditur. Nam bachium, creticum, et palimbachium, et paeones IIII., sesqualteri numeri ratione levationem ac positionem habere video. Reliqui sunt IIII. epitriti, quorum levationem ac positionem sesquitertius continet numerus.

CAP. VII.

QUID IUNCTIS PEDIBUS EFFICIATUR, VEL QUI SIBI METRICE IUNGENDI SINT.

Nonne ut contextis syllabis pedes facti sunt, ita etiam contextis pedibus aliquid esse aestimandum est? Sed hoc quicquid est, aliqua certa ratione coercendum est, ne per infinitam longitudinem, vel quoslibet vel quibuslibet conectere liceat pedes. Utique hanc pedum copulationem rhythmum, sive metrum, sive versum veteres nuncupari sanxerunt. Sed videamus, qui pedes sibimet copulandi sint. Est enim summa aequalitas, cum eius generis et nominis sese consequuntur. Sed et alios pedes aliis, aequalitate servata, non abnegandum est esse miscendos. Quid enim auribus potest esse iucundius, quam cum et veritate mulcentur, nec aequalitate fraudantur? Num alii aequales habendi sunt pedes, nisi qui eiusdem mensurae sunt? Qui eiusdem mensurae sunt putandi, nisi qui temporis tantundem occupant? quos ergo inveneris pedes, totidem temporum, si plausu quoque concordent, sine aurium offensione contexes; ut est dactylus, spondeus, anapaestus, proceleumaticus; qui non solum aequalium sunt temporum, sed etiam percutiuntur aequaliter. In omnibus enim tantum levatio quantum positio sibi vindicat. Nam VI. temporum pedes mira sibi concordant aequalitate. Tametsi III. ex illis ad simplum et duplum percutiantur, molossus scilicet, et uterque ionicus; tamen quia in III. aequalia dividi possunt, idest in II. II. et II; et binaliter a medio respondent, ut ceteri IIII, dichorius, diambus, antispastus, choriambus, aequis partibus feriuntur. Ergo tribachus sive iambo sive chorio iungitur. Bachio creticum, et paeones primum, et II. et IIII; palimbachio eundem creticum; et paeones primum, III. et IIII; et temporibus et plausu concordare manifestum est. Ergo cretico et paeonibus primo, et IIII; quoniam a II. et a III. temporibus eorum incipere divisio potest. Ceteri omnes, quinûm temporum pedes possunt sine ulla claudicatione copulari. Porro septenûm temporum pedes cum sint IIII., qui epitriti nominantur, primum et secundum invenio posse copulari: amborum enim divisio incipit a III. temporibus: idcireo nec temporis spatio, nec plausu dissident. Rursus libenter sibi iunguntur tertius et quartus, quia uterque in dividendo incipit a

IIII. temporibus: quare et metiuntur et plauduntur aequaliter. Restat VIII. temporum pes, qui dispondeus vocatur, cui sicut pyrrhichio par nullus: nec etiam amphibracho in plausu nullus concordat, quem triplo ferire necesse est.

CAP. VIII.

QUID SIT INTER RHYTHMUM METRUM ET VERSUM.

Quoniam de pedum amicitia quadam concordiaque dictum est, videamus utrum possint copulati sibi pedes, quos copulari oportet, perpetuum quendam numerum creare, ubi nullus finis certus appareat: velut cum symphoniaci scabella et cymbala pedibus feriunt certis quidem numeris, et his qui sibi cum aurium voluptate iunguntur, sed tamen tenore perpetuo. Sive si velit quislibet centum vel amplius, quousque libitum est pyrrhichios vel alios, qui inter se amici sunt, pedes continua conexione decurrere. Sed et quandam quoque pedum esse conexionem video, in qua certum est, usque ad quot pedes progrediundum sit, atque inde redeundum. Et illud superius genus copulationis rhythmum a graecis, hoc alterum metrum vocari. Latine autem dici possunt, illud numerus, hoc mensio sive mensura. Nam illud quoniam pedibus certis provolvitur, peccaturque in eo si pedes dissoni misceantur, recte appellatus est rhythmus, hoc est numerus: sed propter nullam mensuram continuationis, non debuit metrum vocari. Hoc utrumque habet; nam et certis pedibus currit, et certo terminatur modo. Itaque non solum metrum propter insignem finem, sed etiam rhythmus est propter rationabilem conexionem. Quocirca omne metrum rhythmus, non omnis rhythmus etiam metrum est. Rhythmi enim nomen in musica usque adeo late patet, ut haec tota pars eius, quae ad diu et non diu pertinet, rhythmus nominata sit. Sed et tertium copulationis genus exoritur: et hoc versus dicitur, quia non solum certo ut metrum clauditur fine, sed etiam ante finem certo quodam loco quaedam eius partitio eminet, et quasi membris conficitur duobus. Ergo haec III. sic distinguuntur, ut omne metrum etiam rhythmus sit, non omnis rhythmus etiam metrum. Item omnis versus etiam metrum sit, non omne metrum etiam versus. Ergo omnis versus est rhythmus et metrum. Nam hoc esse consequens arbitror.

CAP. VIIII.

QUOT PEDES VOCE PLAUSU ET IMPULSU ALIQUO ATQUE, UT SYLLABAE, FIERI POSSUNT.

Prius igitur de rhythmo, in quo nullum metrum est; dein de metro,

ubi versus non est; postremo de ipso versu, quantum possumus, disseramus. Sed in primis sciendum est, quia hi quinque numeri copulationis, quos propter faciliorem intellegentiam exempli gratia in syllabis posituri sumus, possunt simili ratione et in voce fieri, et in pulsu aliquo sive plausu, qui plausus manibus confici solet. Ac ideo ergo sicuti aurem in sonum, ita in plausum oculos intendere necesse est. Non enim audire, sed videre plaudentem opus est manum, et animadverti acriter quanta temporis mora in levatione, quanta in positione sit. Ergo rhythmus, metrum, et versus, sicut syllabis ut diximus solet fieri, ita eodem modo et voce canentis et pede scabella et cymbala ferientis, et manu plaudentis legitima pedum conexione servata fiunt. Sed et illi, qui cognitionem syllabarum longarum sive brevium, quae a grammaticis proprie traditur, non habent, possunt tamen naturale habere iudicium aurium ad temporum momenta moderanda. Et hoc a grammatica maxime discernitur musica, quia res omnium mentibus communiter sunt insitae, nomina vero iuxta placitum quorumlibet imponuntur. Horum sunt auctoritatem atque consuetudinem posteriores secuti: unde etiam esse linguarum diversitas potest, rerum autem in ipsa veritate constitutarum profecto non potest.

CAP. X.

DE RHYTHMO, VEL QUI PEDES COPULATI RHYTHMUM FACIANT.

Sumamus ergo ab ipso capite pedes pyrrhichios, et eis rhythmum contexamus. Exempli enim gratia id faciemus usque ad VI. pedes: nam usque ad hunc pedum numerum non progreditur gressus. " Ego celeriter agile, quod ago tibi, quod anima velit ". Hoc ergo quotiens libet repetendo efficiemus rhythmi longitudinem quantum volemus, quanquam hi VI. pedes ad exemplum sufficiant. Sed ne hic proceleumaticus, rhythmus putetur, iudicium ad plausum est revocandum, et cum tale incertum evenit, plausu discernitur, quo pede currat. Ut si pyrrhichio velis currere, unum tibi tempus levandum, unum ponendum sit. Si proceleumatico, II. et II. Et ita pedes apparebunt, et nullus erit a rhythmi continuatione seclusus. Et qui aequalem habent plausum, possunt sibimet adiungi, ut spondeus, proceleumaticus: nam in utroque bina levamus tempora ac ponimus. Sed necesse est ut ille regnet in nomine, qui in ordine pedum prior sit. Nunc ex ordine videamus, qui pedes in hac numerorum continuatione copulari possint. Iambus enim suum rhythmum obtinet cui tribrachus iungitur, sicut et chorio. Spondeo vero dactylus, anapaestus, proceleumaticus, quia nulla imparilitate, nulla claudicatione plausus discordant. Tribracho etiam nullus post se miscebitur. Dactylo anapaestus, utrique proceleumaticus, bacchio creticus, et de paeonibus primus et secundus et IIII. Porro ipsi cretico, om-

nes, qui post illum sunt, V. temporum pedes iure miscentur; sed non omnes eadem divisione: alii namque ad II. et III, ad III. et II. tempora dividuntur. Iste autem creticus utroque modo dividi potest, quia media brevis cuilibet parti tribuitur. Palimbacchius autem, quia eius divisio a duobus temporibus incipiens in III. desinit, congruos et copulabiles habet paeones omnes praeter secundum. Molossus de trisyllabis restat, a quo primo incipiunt VI. temporum pedes, qui omnes eidem coniungi possunt, partim propter dupli simplique rationem, partim propter illam, quam nobis plausus ostendit, partitionem longae syllabae, quae singula tempora parti utrique concedit; quia in senario numero par lateribus medium est. Ob quam causam et molossus, et ambo ionici non solum in simplum et duplum, sed etiam in aequas partes per terna tempora feriuntur. Hinc efficitur, ut deinceps omnibus VI. temporum pedibus, omnes itidem temporum posteriores copulari queant, solusque antispastus, qui nullum sibi velit misceri, remaneat. Hos consequuntur IIII. epitriti, quorum primus admittit secundum; secundus nullum; quartum tertius; nullum quartus. Restat dispondeus, rhythmum solus etiam ipse facturus, quia nec posteriorem quemquam invenit nec aequalem. Itaque pedum omnium VIII. sunt, qui nullo alio mixti rhythmum faciunt, pyrrhichius, tribrachus, proceleumaticus, paeon IIII, antispastus, epitritus secundus et quartus, et dispondeus. Reliqui omnes, qui se posteriores sunt, copulari sibi patiuntur; ita ut rhythmi nomen obtineant priores, etiamsi pauciores sint numero.

CAP. XI.

QUOD PRO UNA LONGA SYLLABA DUAE BREVES PONI POSSUNT.

Illud etiam considerandum est, utrum aliqua dimensio pedis quamvis VIII. tempora non excedat, quae dispondeus obtinet, excedat tamen numerum IIII. syllabarum; ita ut sine ulla fraude vel offensione aurium, sive quae ad plausum ac divisionem pedum, sive quae ad spatium temporis pertinet, pro una longa syllaba duae possint poni breves. Hinc est ergo, ut reor, quod pro iambo vel chorio, tribrachum ponimus, et pro spondeo dactylum vel anapaestum vel proceleumaticum: vel pro secunda eius vel pro prima duas breves, vel quatuor pro utraque: nec quicquam mensurae deperit, vel plausui resistit. Ita etiam et in pedibus quadrisyllabis licet facere usque ad dispondeum, qui in VIII. tenditur breves. Hi tamen omnes legitimi pedes usque ad quaternariam progressionem multiplicati, principatum in rhythmo tenent, eumque vi sua et nomine efficiunt. Illi vero, qui plures quam quattuor

syllabas habent, pro aliis poni possunt; sed ipsi per se rhythmum facere ac rhythmi nomen obtinere non possunt: et ideo ne pedes quidem istos appellandos putarunt. Oportebat enim esse pedi constitutum aliquem modum progressionis in syllabis. Is modus constitui optimus potuit, qui de ipsa numerorum ratione translatus, in quaternario constitit; atque longarum syllabarum quattuor pes esse potuit. Cum autem pro eo breves VIII. constituimus, quia tantum spatii habent in tempore, pro altero poni possunt. Quia vero legitimam progressionem, idest quaternarium numerum excedunt, pro se ipsis poni ac rhythmum gignere, non sensu aurium sed disciplinae lege prohibentur.

CAP. XII.

DE METRO.

Metrum est pedum quaedam rationabilis conexio, certo quodam fine currentium. Ergo unus pes metrum non est, nec unus et semipes, quia metrum pedibus conficitur. Nec itaque pedes possunt dici, ubi nusquam duo sunt. Igitur metrum plus est, quam pes, certumque finem habet, sensusque aurium suavi numerositate demulcet; est enim huiusmodi.

Ite igitur Camoenae
Fonticolae puellae,
Quae canitis sub antris
Mellifluos sonores.

Sed illud, quod aliqua numerositate auditum demulcet, dum dicitur " quae canitis sub antris ,, tamen quasi claudum quid offendit auditum, si ita repetitur, ut post finem nihil sileatur, nisi ultima syllaba plus quam ceterae producatur, aut brevis superaddatur, ut sit " quae canitis sub antrisve ,, Sed hoc quicquid est, necesse est in tempore aliquid habere spatii; metire (a) tamen difficile est, nisi hic brevis illa metiatur syllaba: quam cum adicimus, neque longae ultimae ultra solitum productionem, neque illud silentium in eius metri repetitionem sensus] desiderabit. Teneamus igitur oportet haec silentiorum spatia certa in metris esse. Quare cum invenitur aliquid deesse pedi legitimo, considerari oportebit, utrum in menso atque adnumerato silentio conpensetur. Ex quo colligi datur, metrum a duobus incipere pedibus, sive ipso sono plenis, sive ad implendum quod deest adnumerato silentio. Sed duplicata illa quaternaria progressione in VIII. pedes eum tendi debuisse, ratio docet.

(a) Ita cod. Et quidem mox *metiatur* sensu passivo.

CAP. XIII.

USQUE AD QUOT TEMPORA MODUS SILENTII POSSIT PROCEDERE.

Itaque in hoc metro, ubi post choriambum bacchium comperimus, quia unum tempus deest, ut VI. temporum esset sicut choriambus facillime id aures senserunt, et in repetitione tantum spatii silentium interponere coegerunt, quantum syllaba occuparet brevis. At si post choriambum locetur spondeus, duo nobis tempora silentio peragenda sunt, ne plus claudicet, ad caput redeuntibus. Veluti hoc est, "quae canitis fontes". At si post choriambum locetur, ut est "quae canitis locos", tria tempora silere cogimur. Potest quoque post choriambum una syllaba longa constitui, ut IIII. tempora sileantur, sicuti est "quae canitis res". Sed ut experire (a) queas quanta silentii huius mensura sit, adde tot syllabas breves, sive unam longam pro duabus brevibus, quot tempora silere cogeris, atque hoc cum plausu repete; videbis tantum occupare temporis plausum, quantum occupabat silentium. Veluti est, ubi duo tempora silere diximus "quae canitis locos nemore". Ubi vero IIII. "quae canitis res modo bene". Quibus cognitis, credo satis apparere, nec minus uno tempore silere posse, nec plus quattuor temporibus silere oportere. Nam et ipsa est illa, de qua iam multa dicta sunt, moderata progressio, et in omnibus pedibus nulla levatio aut positio amplius, quam IIII, occupat tempora. Itaque cum aliquid canitur sive pronuntiatur, quod habeat certum finem, et plus habeat quam unum pedem, et naturali motu ante considerationem numerorum sensum quadam aequalitate demulceat; iam metrum est. Quamquam enim minus habeat, quam II. pedes; tamen quia excedit unum, et silere cogit, non sine mensura, et quantum implendis temporibus satis est, quae alteri debentur pedi, pro duobus pedibus auditus accepit, quod duorum pedum occupat tempora; donec ad caput redeatur, dum annumeratur sono etiam certum atque dimensum intervalli silentium est.

CAP. XIIII.

QUOT NUMERI TEMPORUM METRO ET VERSUI COMMUNES SINT.

Iam manifestum est, versum a doctis esse appellatum, qui duobus membris certa ratione dimensis copulatisque constaret. Cum ergo non sit dic-

(a) Ita cod. ut retro *metire*.

tum duobus pedibus, sed duobus membris constare versum; cumque manifestum sit, versum non unum pedem habere, sed plures, nonne ipse indicat longius membrum esse, quam pedem? At si aequalia sunt in versu, nonne praeposterari poterit, ut prima pars sine discrimine ultima, et ultima prima fiat? Ergo ut hoc non accidat, satisque appareat discernaturque in versu, aliud esse membrum quo incipit, aliud quo desinit, non possumus recusare inaequalia membra esse oportere. Id ergo in pyrrhichio consideremus, si placet, in quo iam credo videri minus III. temporibus membrum esse non posse, quoniam id primum est plus quam pes. Ergo VII. tempora minimus habet versus, quod sunt tres semis pyrrhichii, dum unum membrum habet II. tempora, aliud IIII. Debetur etiam unius temporis silentium, dum ad principium reditur, ut spatium pedis impleri possit. Hoc annumerato, VIII. sunt tempora. Ut ergo minimus, qui etiam primus est pes, minus quam II; ita minimus, qui primus est versus, minus habere quam VIII. tempora non potest. Quid maximus versus, quo ampliorem esse non oporteat? quot tandem temporum esse debet? Nonne statim videbitur, octonario quater multiplicato ampliorem quam XXX. duum temporum esse non posse? Cum ergo metrum incipiat a duobus pedibus, versus a IIII; aut illud a spatio duum pedum, hoc a IIII; annumerato silentio; metrum autem VIII. pedes non excedat; nonne cum versus metrum sit, necesse erit eum totidem non excedere? Rursus cum versus non sit longior, quam XXX. duum temporum, et metrum sit etiam longitudo versus; si coniunctionem duorum membrorum talem non habeat, qualis in versu praecipitur, sed tamen certo fine claudatur, neque debeat longius esse quam versus, nonne manifestum est, ut versum pedes VIII, ita metrum XXXII. tempora excedere non oportere? Erit ergo idem spatium temporis, et idem numerus pedum; et quidam terminus metro et versui communis, ultra quem progredi utrumque non debeat; quamvis metrum quadruplicatis pedibus, a quibus esse incipit; versus autem quadruplicatis temporibus, a quibus et ipse esse incipit, finiatur: ut crescendi scilicet modum, quaternaria illa ratione servata, metrum cum versu communicaverit in pedibus, versus cum metro in temporibus.

CAP. XV.

DE GENERIBUS METRORUM QUOD RATIONABILITER ULTIMA SYLLABA IN METRIS INDIFFERENS SIT.

Non enim absurde poetae, atque horum iudices grammatici, ultimam syllabam, quae metrum terminat, seu longa seu brevis sit, nihil ad

rem pertinere voluere. Ubi enim finis est, silentium sequitur, quantum ad ipsum metrum adtinet quod finitur. Sed si haec licentia propter silentium fit, quoniam ita consideratus est finis, quasi deinceps nihil qui finierit, sonaturus sit, et ob hoc spatium temporis in ipsa quiete largissimum; nihil distat, quae ibi syllaba locetur; nonne illud est consequens, ut ipsa indifferentia quae propter largum spatium conceditur, ad id proficiat ut sive ibi brevis syllaba, sive longa sit, eam sibi aures pro longa vindicent? Ergo minimum metrum est pyrrhichium III· syllabis brevibus, ut unius brevis spatio sileatur, dum ad initium revertimur; quod aequa voce fit plausa percussione, ut syllabis, dum ea temporum dimensio canitur in sonis, qua pronuntiatur in syllabis. Cuius exemplum: " Si aliquid bene vis, bene dic, bene fac, animus ": in quo unum semper levatio in utroque pede, et unum positio sibi vindicat tempus. Possunt eo modo usque ad VIII· pedes, unius semper adiectione syllabae, ex pyrrhichiis metra conponi. Horum exempla sunt: " Si aliquid es, age bene. Quid erit homo? qui amat hominem. Bonus erit amor. Anima bona sit. " Tres semispedes videamus: " Animus hominis est, mala bonave agitans ". Quattuor pyrrhichii: " Animus hominis ait ut habeat ea bona ". Quinque semis: " Homo malus amat et eget ". Quinque pleni: " levicula fragilia bona ". VI· semis: " vaga levia frsgilia bona ". VII· semis: " fluida (a) levicula, fragilia bona ". VII· pleni: " levicula gracilia fragilia bona ". VIII· semis: " vaga, fluida (b) levicula fragilia bona ". Metrum autem, quod restat huius generis, sententia feliciori componamus: " Solida bona bonus amat, et ea quae amat, habet ". Est etiam potestatis persequi cetera, quae ex iambo chorio, spondeo, fieri possint; quorum quisque per VI· IIII· creat metra. Sed et trisyllabi et tetrasyllabi pedes metra sua a duobus incipientes pedibus, et in VIII· producentes, multa genera ex se procreare possunt metrorum, quae ·D· XLVII· sine ulla admixtione aliorum pedum fieri queunt. Copulatis vero pedibus, qui sibi concinenti plausu copulari queunt, tantus erit numerus metrorum, ut fortasse nomen eorum non inveniatur.

CAP. XVI.

DE VERSU ET DE PARTITIONE MEMBRORUM EIUS.

Fortasse a contrario versus dicitur; quemadmodum grammatici deponens verbum appellaverunt, quoniam ·R· litteram non deponit, sicuti est " luctor ". Ita quoniam duobus membris conficitur, quorum neutrum in alterius loco, salva lege numerorum, constituitur, quia verti non potest, versus vocetur. Sed de nominibus placet minime laborare, in quibus concessio inter se lo-

(a) Cod. *frugida*. (b) Cod. *frugida*.

quentium, et vetustatis auctoritas totum valet. Cetera vero, sensu nuntio, indice ratione, investiganda sunt; ut etiam veteres auctores non instituisse ista quasi ea, quae in natura rerum integra, et perfecta non fuerint, sed ratiocinando invenisse, et appellando notasse, cognoscamus. Quare primum nobis intellegendum est, quod non ob aliud pes aurem mulcet, nisi quod in eo duae illae partes, quarum prima in levatione, altera in positione est, numerosa sibi concinnitate respondent. Manifestum est, versum pedum conlatione confici, et quod ex dividuis pedibus constat, absurdissime individuum putatur. At omnia, quae recipiunt divisionem, nonne pulchriora sunt, si eorum partes aliqua parilitate concordent, quam si discordes ac dissonae sint? Cuius parilis divisionis dualis numerus auctor est. Ut ergo in duas partes concinentes dividi pedem, et eo ipso aurem delectare conperimus, si etiam metrum tale inveniamus, nonne ceteris non talibus iure anteponetur? At tunc aliquid inter partem praecedentem atque incipientem, et illam quae subsequitur ac terminat, interesse oportet; ne saepius repetendo, incertum efficiatur, quae pars prior sit, quae posterior. Sicuti est versus ille: " Cornua velatarum vertimus antemnarum ",. Neque enim minus stat versus, si ita pronuntietur: " Vertimus antemnarum cornua velatarum ",. Quod summopere vitandum est. Cuius una pars est: " Arma virumque cano ",. Altera subsequens: " Troiae, qui primus ab oris ",. Quae usque adeo differunt, ut si ordinem vertas, et hoc modo pronunties. " Troiae qui primus ab oris, arma virumque cano ", alios pedes metri esse necesse est. Et ne multa; prosequere cetera quantum voles, et invenies priores partes versus, V. semipede articulatas, et VII. terminatas. Quinque igitur et VII semipedes versum heroicum in duo metra partiuntur, quem VI. pedibus quaternorum temporum constare aequissimum est. Et sine concinnitate quidem duorum membrorum, sive ista sive alia aliqua, versus nullus est. Teneamus igitur has leges inconcussas, ut neque membrorum duorum tendens ad aequalitatem partitio versui desit; neque cum ista vitatur conversio, nimis a se membra discedant; sed quae possint, proximis numeris prope aequentur: ut versus heroicus in V. et VII; aut in VII. et V, hoc est XII. semipedes dividendus est. Nam hi numeri ambo sunt impares, et sibi proximi. Nec membrum posterius paris numeri semipedes habeat, ne pleno pede versus finitus non habeat terminum breviorem notandum.

CAP. XVII.
QUO SIT FINE VERSUS CLAUDENDUS.

Sequitur ut de versus termino requiramus. Nam et hunc aliqua differentia notatum atque insignitum esse videmus, ut finis, quo provolutio numeri coerceretur, non perturbata temporum aequalitate tunc (a) emineat, quam si

(a) Ed. Aug. *tamen*.

cum ceteris partibus, quae finem non faciunt, confundatur. Sed hanc quaerimus termini notam, quam a temporis brevitate ducendam esse veteres sanxerunt; et nullum versum pleno pede finiri, sed semper semipede. Sed videndum est quomodo heroicus versus sit metiendus, ut et membrorum lex ista servetur, et haec termini nota, in quo XII. esse semipedes video; et quia propter illam conversionem vitandam, senos pedes (a) habere membra non possunt. Neque a se longe oportet discedere, ut sint III et VIIII, aut VIIII. et III. Neque paris numeri semipedes posteriori membro dandi sunt, ut sint VIII. et IIII, aut IIII. et VIII, ne pleno pede versus finiatur: in V. et VII, aut VII. et V. divisio est facienda. Nam hi numeri ambo sunt impares proximi. Sed videndum est, quot pedes metiantur in eo, uti nihil superiorum legum iam inconcusse constitutarum violetur. Quamquam hic ratio appareat, forte tamen aliquos conturbat: non enim solemus in hoc genere, nisi spondeum pedem et dactylum scandere: quod nemo est tam indoctus, qui non audierit, etiamsi minus id facere possit. Hanc ergo pervulgatissimam consuetudinem si nunc sequimur, lex illa terminata (b) est abroganda: praecedens enim licet membrum semipede claudetur, posterius autem pleno pede; quod contra esse debuit. Sed quia illam legem iniquissimum est tollere, et in numeris iam didicimus fieri posse, ut a non pleno pede ordiamur; restat, ut non hic dactylum cum spondeo, sed anapaestum locari indicemus, ut incipiat versus a longa una syllaba. Deinde duo pedes vel spondei vel anapaesti vel alterni membrum superius terminent: dum tres rursus vel anapaesti, vel quolibet loco spondeus, sive omnibus, et in fine una syllaba, qua versus legitime terminatur; quod licet rectissimum iudicetur, non tamen populo persuadetur. Tanta enim est vis consuetudinis, ut ea inveterata, si falsa opinione genita est, nihil sit inimicius veritati. Namque ad faciendum versum, nihil interest, utrum in hoc genere anapaestus cum spondeo, an dactylus conlocetur. Ad metiendum tamen rationaliter, quod non aurium sed mentis est proprium, nimium haec ratio ab illa opinione discernitur. Neque nunc a nobis primum inventa est, sed multo haec est inveterata consuetudine antiquis animadversa. Quare si eos legant, qui vel in graeca vel in latina lingua disciplinae huius doctissimi fuere, non mirabuntur nimis, qui forte hoc audierunt: quamquam pudet imbecillitatis, cum rationi roborandae hominum auctoritas quaeritur; cum ipsius rationis atque veritatis auctoritate (quae profecto est omni homine melior) nihil deberet esse praestantius. Non enim ut in producenda corripiendave syllaba nonnisi auctoritatem veterum hominum quaerimus, ut quemadmodum sunt usi verbis, quibus nos quoque loquimur, ita et nos utamur; ita in metiendo versu non inveterata hominum volun-

(a) Aug. *semipedes*. (b) Aug. *termini*.

tas, sed aeterna rerum ratio cogitanda est: cum et moderatam eius longitudinem prius naturaliter aure sentiamus, deinde adprobemus rationabili consideratione numerorum, tum breviore temporis nota longitudinem indiscretam coercemus, et quodammodo frenamus, quatenus insigni claudatur fine. Eodemque modo versus iambicus senarius fit trochaicus, ut est " phaselus ille quem videtis hospites ,,. Quia semipede incipiat necesse est, ut semipede quoque terminari possit, cuius membra in V. et VII semipedes dividi ratio probat.

CAP. XVIII.

DE AEQUALITATE MEMBRORUM.

Nunc instat considerandum, quonam modo imparilitas semipedum ad quandam parilitatem referatur, obscuriore aliquantum sed tamen subtilissima ratione numerorum. Igitur cum II. et III. dicimus, quot numeros dicimus? nonne duo? ergo et duo et unus et III, unus est numerus: et idcirco perspicuum est, unum cum quolibet numero non absurde posse conferri. Siquidem III. (a) II. esse non possumus dicere: II. autem, unum esse quodammodo. Et item III. vel IIII, unum esse, non falso dici potest. Et ne diutius immorer, figenda est regula: a duobus et deinceps quoslibet constitueris, minor per maiorem multiplicatus eum excedat necesse est. Quid enim tam parvum in plurali numero, quam duo? quem (b) tamen numerum si milies duxero, ita excedit mille ut duplum fiat. Sed constitue unum et quemlibet deinde maiorem numerum; et quemadmodum in illis faciebamus, minorem per maiorem multiplica; et iam maiori minor aequabitur. Nam unum bis, duo; et unum decies, X; et unum millies, mille: et ita in ceteris. Habet ergo unum cum aliis numeris ius quoddam aequalitatis non modo, quod cuiuscumque numerus est, sed etiam quod totiens ductus tantumdem facit. Age nunc referamus animum ad semipedes, quibus in versu fiunt membra inaequalia; miram quandam aequalitatem ista quam tractavimus ratione repperies. Nam versus minimus inaequali semipedum numero membris est IIII. et III: ut in hoc "hospes ille ,, secari aequaliter potest in duas partes binorum semipedum. Secunda autem quod est " quem vides ,, ita dividitur, ut una pars duos semipedes habeat, alia unum; quod ita est quasi duo et duo sint, iure illo aequalitatis, quod habet unum cum omnibus numeris. Quo fit ut ista divisione tantum sit quodammodo superius membrum, quantum posterius. Itaque si fuerint IIII. et V. semipedes, sicuti est hoc "Roma Roma cerne quanta sit ,, non ita probatur; et propterea metrum erit potius,

(a) Aug. ed. *unum*, non *III*. (b) Cod. *quodque*.

quam versus; quia ita sunt membra inaequalia, ut ad nullam aequalitatis legem aliqua sectione possint referri. Cernis quippe, ut opinor, superioris membri IIII· semipedes. " Roma Roma ,, in binos posse discindere. V autem posteros in II· et III " cerne quanta sit ,, ubi nullo iure apparet aequalitas. Neque enim possunt aliquo modo tantum valere V· semipedes propter II· et III, quantum IIII· valent; quomodo invenimus superius in breviori versu tantum valere III· semipedes, quantum IIII, propter I· et II. Etiam nunc V· et III· semipedes videamus, qualis est iste versiculus " phaselus ille, quem vides ,,. Itaque cum primum membrum in semipedes II· et III· secueris, et secundum in II· et I, coniungens (a) particulas quas ab utraque parte (b) inveneris, quia et in primo membro habemus II·, et in secundo *restant* II· particulae, una in tribus semipedibus de priore membro, altera in uno (c) de posteriore. Has ergo et sociabiliter iungemus, quia I· cum omnibus habet consocietatem (d), et in summa I· et III, IIII· fiunt: quod est tantundem quantum II· et II· Per hanc igitur sectionem etiam V· et III· semipedes ad concordiam rediguntur. Sequitur ut de V· et VII· semipedibus disseramus, quales sunt senarii versus illi nobilissimi, heroicus et quem vulgo iambicuum vocant. Sed quia ipsa tractatio aliquanto est longior, quamvis omnino iucundior, restare nobis debet extrema, ut iam omni cura liberati ad horum scrutanda penetralia veniamus. In duobus etiam membris, quorum primum sex habeat semipedes, alterum VII, non reperitur ea aequalitas, ut rite esse versus queat; ut est " Roma Roma cerne quanta sit deûm benignitas ,,. Primum membrum potest in ternos semipedes dividi, quia sunt VI· semipedes. Secundum in III· et IIII, quod sunt VII Quae duae partes dividuntur, idest IIII· in II·; et et II· III· in II· et I. Et ista tamquam sint IIII· accipiamus, propter unius cum ceteris numeris concordiam, VIII. simul fiunt, magisque excedunt summam senariam, quam cum VII· fuissent. In illis vero, quorum primum habet VIII· semipedes, VII· secundum, cuius exemplum est " Roma cerne quanta sit deûm benignitas ,,. Nam praecedentis membri partem dimidiam cum parte subsequentis maiore, quae dimidiae proxima est, iunges. Quoniam quaterni semipedes sunt, octonarius adcrescit. Restant quattuor semipedes de priore, de posteriore tres. Duo inde et duo hinc copulati, IIII· fiunt. Duo rursus inde residui et unus hinc, ad legem illius convenientiae copulati, quia I· reliquis par est, quodammodo sumuntur pro IIII· Ita iam octonarius superiori convenit octonario. In ea quoque conexione, quae VIIII· et VII· semipedibus dividitur, ut est " vir optimus; beatus ille, qui procul negotio ,, facilis est cognitu ista congruentia. Superius enim membrum in IIII· et V, posterius in III· et IIII· semipedes divi-

(a) Aug. ed. *coniungas*. (b) Aug. ed. *quae in utroque pares*. (c) Cod. *alteram unam*. (d) Notemus vocabulum. Aug. ed. *societatem*.

ditur. Pars ergo superioris minor cum parte posterioris maiore coniuncta, octonarium numerum creat: et maior superioris cum minore posterioris, item octonarium. Nam illa coniunctio est IIII· et IIII; ista V· et III· Sed nisi fallor longius membrorum copulatio non procedit, quia ad VIII· perventum est pedes; quem numerum versui, sicut satis cognoscimus, non fas est excedere.

CAP. XVIIII.

CUR VERSUS HEROICUS ET IAMBICUS CETERIS OMNIBUS SINT NOBILIORES.

Disputemus iam de senariorum versuum excellentia, et probemus si poterimus decentissimos senarios, nisi duorum istorum generum esse non posse, quae omnium etiam celeberrima sunt; quorum unum est heroicum " ut arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris „ quod usus metitur spondeo et dactylo; suptilior ratio spondeo et anapaesto. Alterum quod iambicum dicitur, et eadem ratione invenitur trochaicum, cuius exemplum " phaselus ille quem videtis hospites „. Scire debemus illos pedes, quorum partes ad sesque conveniant, sive in duobus et tribus, ut est creticus et paeones, sive in III· et IIII, exclusos a poetis propter minoris venustatis sonum, solutae orationis severitatem decorare congruentius, cum his clausulae conligantur oportet. Huiusmodi pedibus à poetarum tractatione seiunctis, non remanere nisi eos, qui ad tantundem, ut spondeus est: aut eos, quibus ad utrumque partes conveniant, ut choriambus. Manifestumque est, longis syllabis, nisi breves interponantur, obtundi quodammodo spatia sonorum. Item nisi brevibus longae, nimis concisa et quasi tremula fieri, neutra esse temperata, quamvis temporum aequalitate aures impleantur. Quamobrem nec illi versus, qui longarum syllabarum pedibus componuntur; nec illi qui brevium, quamvis VI· pedum possunt fieri, adspirant ad heroici vel trochaici dignitatem. Huc accedit, quia in istis quos ceteris ipsa ratio psaeponit, si membra praeposteres, totum ita commutat, ut alios etiam pedes necessario metiamur. Itaque inconversibiliores, ut ita dicamus, quam illi qui aut omnibus brevibus, aut longis omnibus constant. Et ideo sive V· et IIII· et V· membra in his temperationibus ordinentur, nihil interest: neutro enim converti versus potest sine tanta commutatione, ut non aliis pedibus currere videatur. At illis tunc si carmen coeptum erit, quorum priorum membra, quinos semipedes habeant, non oportet eos miscere, in quibus VII· priores sunt.

CAP. XX.

CUR INTER IPSOS SENARIOS HI SINT EXCELLENTIORES.

Quaeri potest cur meliores versus iudicati sint senarii, in quibus ana-

paestum subtilis illa ratio metitur; et hi in quibus trochaeum quam si dactylum ibi, et hic iambum metiretur. Sine praeiudicio enim sententiae, quoniam hic de numeris agimus, si versus ita fiat " Troiae qui primus ab oris arma virumque cano ".; vel illo genere " qui procul malo pius, beatus ille "; uterque eorum nec minus senarius esset, nec minus brevium longarum syllabarum temperatione moderatus, nec magis converti poterat, et in utroque membra ita ordinata sunt, ut et in quinto et in septimo semipede pars orationis terminetur. Cur ergo meliores istis putentur, si potius ita sint? " Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris. Beatus ille, qui procul pius malo ". In qua quaestione facilius et proclivius dixerim, forte invenisse ut isti prius animadverterentur et frequentarentur: aut si id non est fortuitum, melius credo visum fuisse ut heroicus duabus longis, quam duabus brevibus et longa clauderetur, quia in longis aures commodius adquiescunt: ille autem alter in finali semipede longam syllabam potius haberet, quam brevem. Res quidem se sic habet, ut quicunque horum priores eligerentur, necessario aliis auferrent locum: qui membris isdem praeposteratis fieri possent. Quocirca si melior indicatus est, cuius exemplum est " arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris "; inepte iam fieret ista conversio. Aliud genus, sicuti est " Troiae, qui primus ab oris, arma virumque cano ". Quod etiam de trochaico genere intellegendum est. Nam si est honestior " beatus ille, qui procul negotio ": quod genus isto praeposterato fieret, ut est " qui procul negotio beatus ille "; fieri profecto non oportet. Tamen si quis audeat, et faciat tales versus, manifestum est eum alia genera senariorum esse facturum, quibus sunt meliora. Hi ergo senariorum omnium pulcherrimi sunt.

CAP. XXI.

DE MIRA HEROICI SIVE TROCHAICI VERSUS AEQUALITATE MEMBRORUM.

Sed nunc illa senariorum versuum heroici et iambici, quo intentionem nostram distulimus, ipsa ratio, quae omnibus communis est, nobis aperiat secreta. Nec dubitare quemquam posse arbitror, quin omnis longitudo, quae linea dicitur, habeat dimensam sui partem; ac per hoc in duas lineas decussatim secari queat. Et quia et ipsae duae lineae, quae ipsa secatione (a) fiunt, procul dubio lineae *sunt*, etiam in ipsis hoc fieri posse manifestum est. Ita quantulacunque longitudo in quotlibet partes secari potest. Sed omnis longitudo ad latitudinem porrigendam, quae ab ipsa oritur, tantum va-

(a) Ita cod. Et notemus vocabulum *secatio* pro *sectio*.

let, quantum latitudinis quadratum occupat. Si enim minus aut amplius in latum spatium proceditur, quam longa est linea unde proceditur, quadratum non fit. Sin tantum, nihil aliud quam quadratum fit. Illud ergo, ut opinor, consequens est, ut si pro linea in longum ordinati calculi pares ponantur, non perveniat illa longitudo ad quadratam formam nisi per eundem numerum multiplicati calculi fuerint, ut si verbi gratia, duos calculos ponas, quadratum non facias, nisi aliis duobus ad latitudinem adiunctis. Sin III, VI· adiungendi sunt, sed terni distributi ad duos ordines similiter ad latitudinem. Si autem ad longitudinem additi fuerint, nulla figura fit. Longitudo enim sine latitudine, figuratio non est. Atque ita proportione licet considerare alios numeros. Ut enim bis bina, et tres terna quadratas figuras in numeris faciunt, ita quater quaterna, quinquies quina, sexies sena, atque ita per infinita in ceteris etiam ista rata et manifesta sunt. Nunc etiam adtendendum est, utrum sit temporis aliqua longitudo. Sed quis dubitaverit nullum esse tempus sine aliqua longitudine? At si tempus sine aliqua longitudine fieri non potest, non necesse est uti versus aliquam temporis obtineat longitudinem? Quid in ista longitudine diversis pro calculis melius conlocamus? pedesne, qui in duas partes, idest levationem et positionem distribuuntur; an semipedes potius, qui singulas levationes positionesque obtinent? Quis non videat semipedes congruentius pro illis calculis poni? Nonne membrum versus heroici brevius V· habet semipedes " Arma virumque cano? „ Num igitur aliud desideramus, nisi, ut alii VII· semipedes cum istis V· aliqua aequalitate conveniant? Iam diximus, quia semipedes primum et minimum, adnumerato in fine silentio, faciunt versum, qui in duo membra III· et IIII· semipedum dividitur. Ducamus ergo in legem quadratorum has partes singulas, et videamus quid faciunt. Quattuor quater, XVI· faciunt, et III· ter VIIII, et totum simul XXV· Septem semipedes, quoniam possunt habere membra II, singulis membris suis ad quadratorum rationem relatis, XXV· numerum in summa faciunt, et est una pars versus heroici. Altera igitur, quae habet V· semipedes, quoniam non potest in duo membra dividi, et debet aliqua aequalitate concinere, nonne tota in quadratum ducenda est? Quinque enim quinquies ducta, eadem XXV· consummant. Ergo agnoscenda est duorum membrorum versus heroici mirabilis aequalitas. Nec immerito senarii versus ceteris celebratiores nobilioresque facti sunt: dici enim vix potest quantum inter istorum aequalitatem in membris imparibus, et aliorum omnium, intersit.

INSTITUTIONES MUSICAE ARTIS

SUMPTAE EX LIBRIS AURELII AUGUSTINI EXPLICITAE FELICITER.

SERMONES DOMINICALES IV (*).

SERMO I. IN SEPTUAGESIMA.

1. Ad cursum spiritalis stadii hodierna lectione provocati, qualiter currendum, et a quibus abstinendum sit, fratres dilectissimi, mente persollicita considerare debemus. Stadium namque iuxta litteram quarta pars dicitur miliarii, quod primum Hercules uno anhelitu cucurrisse fertur, in cuius fine ponebatur antiquitus palus, superposita corona de floribus texta: ibique propter hanc capiendam expedita iuvenum cohors currere solebat, ut aliquis horum primus si posset velocius currens, bravium, quod nos coronam vocamus, raperet: ac per hoc regis et intuentium laudem, deinde multa donorum munera specialiter haberet. Multi enim ad hoc communi animo tendebant, sed ab uno cuncti superati erant; qui quod erat cursu velocior, rerum collectione ceteris videbatur dignior; et quanto gaudebat victor regiis muneribus ditatus, tanto victi dolebant, non solum donis privati, sed etiam tarditatis suae verecundia dehonestati. Abstinebant quidem se a cibis, qui cursui nocent, sed non aequaliter; quia illius abstinentia fuerat maior, qui in cursu erat ceteris velocior. Non miremini, fratres, quod ex paganica superstititione pro tuendis animabus apostolus imitabile dedit exemplum, ut putet aliquis vestrum in nullo gentilium cultus esse sequendos, a quibus christiana religio Christo cogente nos fecit extraneos. Primum deinde cognoscat caritas vestra, quoniam ex eorum ritu quaedam sibi sancta usurpavit ecclesia, quae non carnaliter sed spiritaliter sunt sequenda; ex quibus istud est exemplum, quod hodierna lectio nobis protulit utillimum. Stadii siquidem finis, qui illis ad currendum metitus erat, praesentis vitae terminum significat, qui ad cursum salvationis nostrae nobis datus est, dicente et monente Domino: curre miser, curre; festina, dum tempus habes, ne incidas in mortem. Currebant etenim illi pro temporali et corruptibili bravio capiendo, ut a rege mortali terrena munera caperent; curramus nos melius pro spiritali et incorruptibili bravio post carnis finem capiendo, ut a rege regum, qui aeternus et immortalis est, aeterna et indeficientia munera capiamus; audientes exoptabilem vocem illius dicentis: venite qui laboratis etc. Illi quidem abstinebant se a pinguibus cibis, ut expeditiores in cursu redderentur; abstineamus et nos melius non tantum a cibis, quantum a vitiis, ut ad currendum veloces existamus. Quod autem ex magna

(*) Ex eodem perantiquo codice, unde Paridis Augustinique epitomas sumpsi.

invenum frequentia unus bravium capiebat, ceteris incassum currentibus; quantum ad nos pertinet, fratres carissimi, valde timendum est; scilicet ne ab uno omnes superemur, qui pro corona currere disposuimus. Unde monet apostolus: sic currite, ut comprehendatis. Et quomodo illam comprehendere poterimus, quoniam currere nolumus; et si aliquando currere inchoamus, heu crassitudine vitiorum fatigati, turpiter in cursu deficimus? Nam cum omnis ecclesia in clericali et laicali sit ordine divisa, nemo eorum est, qui pro corona gloriae currat; sed quidam insaturata cupiditate persolliciti, quidam ineffrenata voluptate polluti, quidam elatione saecularis pompae tumidi, non solum currere nolunt, sed etiam ipsos oculos ad capiendam coronam aperire nesciunt. Unde psalmista: omnes declinaverunt simul inutiles facti. Et propheta: sicut populus, sic sacerdos. Adeo enim caecati, et in quodam oblivionis puteo detrusi sumus, ut nihil de futuro cogitantes, praeter hanc vitam, in qua voluptates nostras exsequimur, aliam non putemus. Et ut amplius dicam, multi insanientes, dum cupidos animos voluptuosis desideriis pascunt, et in sibi subiectis more luporum saeviunt, aliam gloriam sonumque habere velle dicunt. Hi enim tales, naturam hominis perdunt, et naturam quadrupedum sortiuntur, qui irrationabiliter et inverecunde ventri et libidini semper insistunt. Hominem namque ita conditor rerum terrenis praeposuit creaturis, ut bene utens temporalibus, post mortem frueretur aeternis. Quid ex hoc agendum est, fratres carissimi? Omnes enim sumus perditi, nisi cito fuerimus divina misericordia sublevati. Ipsa namque ad currendum nos provocat dicens: ambulate ne tenebrae vos comprehendant. Qua vocante, si cursum iterum voluerimus repetere, non uni tantum sed plurimis fas erit coronam contingere. Et sicut non semper in omni cursu vincebat, sed qui modo victus erat, modo renovatis viribus victor existebat; ita nos, si hucusque victi fuimus, amodo victores esse curemus. Via enim currendi nobis ante oculos posita est, in qua quanto fuimus tardiores, tanto possumus esse, si volumus, velociores.

2. Quomodo enim torpentes et pigri a cursu cessare possumus, qui non solum apostolum ad coronam, sed etiam ipsum Salvatorem nostrum ad denarium capiendum monitorem habemus? Ipse namque summus paterfamilias, qui plantavit vineam, idest sanctam ecclesiam, nobis qui sero, idest in fine mundi, in vineam laboraturi intravimus, caelestis remunerationis denarium se daturum promittit: assimilans nos primis colonis, qui a mane usque ad vesperam portavere pondus diei et aestus. Audistis siquidem illum proposita vera et congruenti similitudine evangelii, mane, hora tertia, sexta, nona, et undecima, ad vineae suae culturam operarios invitantem, et aequalem denarium cunctis finito opere reddentem. Et si horarum, quas audistis, significationes cupitis; discite, quia mane fuit ab Adam usque ad Noe; hora tertia a Noe us-

que ad Abraham; sexta vero ab Abraham usque ad Moysen; nona siquidem a Moyse usque ad Domini et Salvatoris nostri adventum; undecima fuit, ab adventu Domini usque ad finem mundi; in qua nos ultimi operarii in vineam intravimus. Sed quia desides et tardi in opere sumus, certi de denario esse non possumus. Studeamus igitur velocius operari, ut de denario possimus esse securi: et quia hodie a summo patrefamilias vocamur, vocationem eius non despicientes, in vineam laboraturi intrare studeamus. Ipse namque praesens ieiunium ad hoc instituit, ut peccata innumera, quae carnis delectatione ceteris anni diebus commisimus, in hoc tempore per paenitentiam et carnis mortificationem tergere studeamus.

3. Insuper etiam dies ista, quae veluti ianua ieiuniorum existit, et canticum laetitiae, idest alleluia, nobis subtrahit, per omnem continuationem sui officii vocem paenitentis plangentis exprimit: docens nos ab immoderata laetitia debere cessare, et in fletu et lacrimis paenitentiae manere. Hac igitur nocte, saepius repetito nomine, ipsum alleluia affati sumus; quodammodo illud quasi hospitem retinere cupientes, dicendo illi: mane apud nos hodie, et cetera. Cui etiam ultimum vale fecimus dicentes: angelus bonus comitetur tecum, ut iterum cum gaudio revertaris ad nos, ut sciamus non antea nos perfecte gavisuros, quousque corpore et sanguine Redemptoris nostri renovati ipsum canticum gaudendo recipiamus. Antiphona siquidem missae, quae vulgo introitus dicitur, cum paenitentibus plangit dicens: circumdederunt me dolores mortis et in tribulatione mea. Collecta siquidem cum responso afflictionem paenitentiae sonant. Ille denique cantus, quem pro alleluia commutavimus (qui tractus ideo dicitur quod longos cantus habeat) paenitentes profundo gemitu ad Deum clamare docet. Et sic cetera verba officii ordinatim digesta, non laetitiam gaudentium, sed luctum et maerorem videntur exprimere peccatorum.

4. De nomine nempe diei, quae septuagesima vocatur, si quaeritis, sciatis quia non a numero dierum, ut aestimant, qui ab ea usque ad paschalem festivitatem tot dies putant, sed a numeri perfectione nomen accepit, a qua idem numerus initium sumpsit. Constat autem idem numerus ex denario septies ducto: quorum septenarium ad septem Spiritus sancti dona, denarius vero pertinet ad decem legis praecepta: quae ita invicem iunguntur, ut neque dona Spiritus sancti sine legis praecepto; neque praecepta legis sine sancti Spiritus dono custodiri ab aliquo possint: et qui alterum servaverit, alterum sine dubio habebit. Qui numerus recte paenitentibus congruit, ut gratiam Spiritus sancti, quam peccando perdidere, decem legis praecepta maxime in hoc tempore custodiendo, recuperare valeant. Aliter secundum quosdam ad litteram septuagesima dicitur, eo quod israeliticus populus in Babylonia tot annis fuerit captivatus, a qua longo post tempore rediens, eodem numero in commemoratione eiusdem liberationis ieiunium Deo consecraverit. Sed quia et secundum historiam et secundum allegoriam pae-

nitentibus congruit, studeamus nos hoc in tempore peccata nostra deflere, ut animae nostrae post hanc vitam, quae septem diebus volvitur, a Babylonia, idest infernali captivitate, liberatae et donis sancti Spiritus ditatae, et coronam inmarcessibilem pro cursu, et denarium pro diurno labore vineae, a rege regum possint gaudentes recipere. Amen.

SERMO II. IN QUADRAGESIMA.

1. STUDETE, karissimi, qui vestras animas a peccato mundare cupitis, ne ab hac via ieiuniorum et emendationis, quam tenendam sumpsistis, aliquo turpitudinis diverticulo recedatis. Est enim quibusdam vestrum ex deceptionibus antiqui hostis in hac die quaedam iniecta consuetudo, non tantum sequenda quantum despicienda; quod pro solo carnis cibo, qui nobis hodie non tollitur, putatis vos omnem corporis delectationem et quaeque turpia posse licenter operari, hac inventa in vobis occasione, ut quia licitum est vobis carnibus vesci, licitum sit etiam carnis voluptatibus uti. Haec enim opera non christianorum sunt, sed paganorum. Pagani enim, qui et gentiles vocantur, deorum suorum, idest Iovis, Saturni, Minervae et Veneris festivitatem colentes, post inmensam cibi et potus voracitatem turpesque commessationes, ad theatrum, quod et lupanar vocatur, foras civitatem conveniebant: ibique primum iocis diversi generis, ad ultimum cum meretricibus, quae in cavernis eiusdem theatri latebant, luxuriando corpora fatigabant. Ad hanc igitur turpitudinis inmunditiam, ut Orosius Paulus narrat, idem diabolus, quem colebant, illos provocabat; ut cui solvebant sacrificium de victimis animalium, solverent etiam sacrificium de viribus propriorum corporum. Diabolus enim pollutus et inmundus est, pollutum et inmundum sacrificium sibi requirit: unde pelliceus, idest pellis gratia interpretatur, quia multum luxuria delectatur, quae pellis pulchritudine excitatur. Sed quantum distat inter servitutem Dei et diaboli, tantum inter vitam illorum qui a Christo christiani dicuntur, et illorum qui diabolo subditi in omnibus famulantur. Propter hoc cessandum est, fratres, ab hac et ab omni mala consuetudine praesenti die, quoniam haec dies non solum caput est ieiuniorum, sed etiam saeculorum. Est itaque magno cultu et religione veneranda, et non libidinosis voluptatibus polluenda, quia nomine et mysterio prae ceteris videtur esse sacrata. Vocatur autem a Domino dies dominica, quod eam in ordine dierum primam posuit, et quod superata morte, quam pro nobis indignis suscepit, victoque inimico, de cuius nos potestate rapuit, in ea potenter a mortuis resurrexit, et in honore suae resurrectionis nobis illam colendam constituit. Quomodo igitur cupimus a morte animae resurgere, si diem resurrectionis dominicae nolumus honorare? Et qua ratione putamus mentes nostras per ieiunia purgare, si per portam ieiuniorum polluti volumus intrare?

2. Fortasse mihi talia castiganti, et mea peccata cum aliorum iniquitatibus reprehendenti, respondebit aliquis effrenatus, plus voluptatibus corporis quam legi-

bus Dei obediens; tu, qui naturalem masculi et feminae coniunctionem et amoris vinculum a principio constitutum disiungendum praedicas, omni modo impossibilia et inutilia rogas, ut aliquo ieiunio ita a muliere, quae mea caro est, tamquam a cibis, abstineam. Cui ego, quamvis peccator facili dictu respondebo: quia Deus bona saeculi non dedit ut abutamur, sed ut iuste utamur. Coniugium etenim, sicut et ceterae divitiae mundi, dum iuste tenetur, bonum est; dum iniuste, vertitur in peccatum. Unde Gregorius: quicquid ad usum vitae accipimus, ad usum vitiorum reflectimus. Nec ego praedico tam sacratae societatis separationem, sed ad breve tempus XXXVI. dierum indico abstinentiam (1). Nam quid prodest abstinere a carnibus, et carnalia opera non deponere? Qui enim toto anno in his et aliis deliciis positus vixisti, saltem in hoc parvo spatio pro Deo cessare debes. Cur enim vir a virtute corporis vocaris, si hanc virtutem in animo non habueris, ut pro Deo, qui tibi cuncta dedit, et a quo cotidie maiora petis, decima parte anni ieiunare non possis?

3. Nam quisquis subtiliter intuetur, non amplius quam XXXVI. dies, qui sunt decimae anni, in eadem abstinentia repperiuntur. Cum enim annus integer CCCLXVI. diebus constet, si subtrahuntur CCCXXX, totidem quot dixi dies, ieiunio consecrant. Horum ergo sex dierum, qui etiam cum suis noctibus CL. horis constant, decima pars XV. horae sunt. Sed quia ex ipsis integram diem cum sequenti nocte colligere non valemus, quam praefato numero addentes ieiunio mancipemus, usus ecclesiasticus statuit, ut quod in illa non redditur, in dominicis diebus eiusdem temporis, a carne et a carnalibus voluptatibus ieiunando, adimpleatur. In his etenim, quia in ipso Dei nomine sacrati sunt, refrigerium cibi inpenditur et licentia peccandi subtrahitur. Datur nobis, quod vitam adfert et melius est; subtrahitur nobis, quod mortem adfert et peius est. Quod si hos vitiis et carnali inquinamento non polluerimus, profecto ex his plenas integri anni decimas restauramus Sed quoniam nobis sacro fonte regeneratis, et non iam figurativi sed veri agni carnes degustantibus, dictum ab ipso Domino, nisi abundaverit iustitia vestra plusquam scribarum et pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum; statuit christiana religio, ut non solum hos triginta sex propter anni decimas, sed etiam cum his, quattuor qui a capite ieiunii inchoant, propter tanti mysterii perfectionem, XL. dies in ieiunium mutaret. Hoc etenim quadragesimale ieiunium magnam auctoritatem habet et a lege et a prophetis et ab evangelio. Nam legislator Moyses, ut legem acciperet, XL. diebus ieiunavit. Similiter Helias maximus prophetarum, qui curru igneo rapi meruit in caelum, cum persequebatur a Iezabel, angelico primum cibo pastus, postea totidem ab omni esca abstinuit (2).

(1) Notissimum est, coniugalem quadragesimali tempore abstinentiam in diversorum patrum homiliis et episcoporum veterum sacramentariis aliquot magnopere esse commendatam; quamvis eam numquam universalis imperavit districte ecclesia.

(2) Desideratur aliquid ad sermonis clausulam; et certe exemplum Christi domini XL. diebus ieiunantis.

SERMO III. IN DOMINICA PASSIONIS.

1. Decedente iam quadragesimae tempore, et adpropinquantibus sacratissimae resurrectionis gaudiis, mentio dominicae passionis nobis, dilectissimi fratres, annuatim occurrit, quae universalem ecclesiam hodie lacrimoso relatu percellit. Et quamvis plurimi dies supersint ab hac usque ad illam, quae auctorem suum crucifixum specialiter videre meruit; tamen a sanctis patribus per hos dies, qui secuntur, recitanda nobis eadem passio committitur, maxime a beato Gregorio, qui in omnibus ecclesiasticis officiis, diurnis scilicet et nocturnalibus, hinc usque ad paschale festum, verba et luctum passionis inducit: insinuans nos pro illo debere flere, sine quo nullam laetitiam perfecte possumus habere. Quicumque ergo Redemptoris nostri membra fore confidimus, dolorem et iniuriam tanti capitis sentiamus. Unde propheta: omne caput languidum, et omne cor maerens; a planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Et apostolus: si patitur unum membrum, conpatiuntur omnia membra. Quia vero altius et honorabilius membrum, Christum videlicet, qui caput et vertex noster est, passum fuisse cognoscimus, nos membra inferiora cum eo patiamur: maxime cum non pro qualibet sui commissi culpa, sed pro redemptione nostra pati voluerit, ut nos ab antiqua diaboli servitute redimeret, et patriae caelestis, a qua captivi excludebamur, perpetuos incolas faceret. Ipse namque ineffabiliter misericors, non auro seu cuiuslibet genere metalli, vel pulchrae varietatis palliis, nec etiam ceterorum animalium victimis, sed proprio corpore in ara crucis Deo patri inmolato, et pretiosissimo sanguine fuso, peccata nostra atque antiquas iniquitates nostras purgare voluit. Unde propheta: vere languores ipse tulit, infirmitates nostras ipse portavit. Et ipse mediator noster ad patrem dixit: holocaustum et pro peccato non postulasti: tunc dixi, ecce venio. Et est sensus: oh Deus pater, quia pro humani generis redemptione non vidi te holocaustum animalium captare, statim dixi, ecce venio ut inmoler pro populi mei salute. Ecce, fratres karissimi, Christum pro nobis inmolatum audivimus: unde admodum gaudere et tristari possumus: gaudere, quia felix culpa quae talem ac tantum habuit Redemptorem: tristari, quia nullum videmus tantae passionis imitatorem. Ipse namque corporaliter mortuus, non solum de corporis nostri morte, si necesse est, sed de vitae emendatione et spiritus humiliatione sacrificium requirit. Scilicet ut spiritus noster ex tam magna et ineffabili sui conditoris humilitate admirans contremescat, et carnis illecebras superans, cum ipso passō quamdam conpassionem habeat. Unde est: sacrificium Deo spiritus contribulatus. Et licet impossibile sit corpoream fragilitatem nostram sequi illius inmensam deitatem, bene tamen eum pro modulo humanitatis sequimur, si vitia corporis per ieiunium et orationes atque vi-

gilias mactamus; si mundi et nitidi coram eius oculis manere gaudemus. Unde propheta: lavamini, mundi estote, et reliqua.

2. Sed quomodo imminente rabie persecutoris, vitam pro eo posituri sumus, qui pro eius amore, saltem pauco tempore a vitiis, et a quibuslibet cibis ieiunare non possumus? In quo igitur passionem illius imitamur, qui a nullis spurcitiis corpora prohibemus? Insuper etenim, quod peius est, praeceptis illius fortiter repugnantes, quasi inimico contrarii sumus. Nam clamante eo in veteri testamento; non occides, non furtum facies, et cetera legis praecepta; veluti iram illius contra nos provocantes, insani et amentes et moechamur, et occidimus, et furtum facimus: insuper omnia vitia, quo amplius nobis prohibita sunt, eo magis sequi et amare curamus. Similiter minante eo in novo evangelii testamento: omnis, qui dixerit fratri suo racha, et qui dixerit fatue, reus erit gehennae ignis; nos e contra zelo invidiae tacti, omnia improperiorum convicia fratribus nostris superbe et contumaciter ingerimus. Unde a talibus et ab his similibus mentem cohibere debemus, si redemptionis illius participes esse speramus. Ipse est enim verus sacerdos et pontifex futurorum bonorum, qui Deo patri suo non sanguinem hircorum et taurorum, sed semet ipsum, agnum videlicet immaculatum, obtulit mundans conscientiam nostram ab operibus mortuis, idest a peccatis: ac per hoc semel introivit in sancta, ut appareat nunc vultui Dei patris pro nobis. Alii namque sacerdotes mactatis animalium carnibus iuxta morem veteris legis, singulis annis semel introibant in sancta: iste sacerdos in aeternum, qui non venit legem solvere sed adimplere, non singulis sed ultimo vitae suae anno, mactato se ipso in ara crucis, semel introivit in sancta, idest in caelum, ut famulis se per fidem sequentibus, arcana patris reseret, quae post finem ipsis possidenda conferat. Alii sacerdotes expleto sacrificii tempore, ad templum sequenti anno reversuri, ad propria reverti curabant: ille peracto passionis et resurrectionis suae mysterio, ad propria caeli palatia reversus est; non sequenti anno, sed in fine saeculi venturus, ut bonorum et malorum merita recto examine discutiat, et bonis praemia, malis supplicia reddat. Quid in illa die acturi sumus, fratres, in qua non solum de operibus malis, sed insuper etiam de otiosis locutionibus rationem reddituri sumus? Et si omnes linguae culpas, quae a nobis pro nihilo ducuntur, senserimus; quid de ceteris membris timendum est, manibus scilicet et pedibus aliisque, quae sine dubio multa illicita fecisse cognoscimus? Nam si ex omnibus culpis, quae fecimus, poenas solverimus, aeternaliter dampnati et perditi sumus. Ergo unusquisque nostrum quanto animam suam diligit, tanto peccata praeterita per paenitentiam deleat, et caveat ne ipsa reiteret, et quod semel per gratiam Dei extinxit, amplius ne accendat. Qui enim peccatum quod iam ingemuit reiterat, Deum sibi ad iram provocat, ut eum vocatus non audiat. Unde per Salomonem dicit: vocavi, et renuistis, despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis: ego quoque in interitu vestro ridebo, et sub-

saunabo cum vobis quod timebatis advenerit. Quam formidanda vox, fratres dilectissimi, qua Redemptor noster de nostro interitu se risurum minatur! Quamobrem aures nostrae mentis praeceptis illius assidue pandamus, ut eum in iudicio non terribilem sed blandum videamus. Et quomodo illum terribilem et iratum contra nos sufferre poterimus, qui in praesenti vita coruscationem aut tonitruum illius vix prae pavore tolerare possumus? Et si motu creaturae unius ad tempus terremur, qua fortitudine creatorem cum igne ad iudicandum venientem, et non solum terras sed etiam caelos concutientem, expectare poterimus? Nam ut psalmista dicit: ignis in conspectu eius ardebit, et in circuitu eius tempestas valida. Et ipse iudex per prophetam dicit: adhuc semel, et ego movebo non solum terram, sed etiam caelum. Pertimescite, fratres, adventum illius iudicis, in cuius determinato iudicio non erit spatium redemptionis. A pravis moribus et a mala consuetudine turpis vitae cessate, et conpati cum Redemptore vestro studete, ut et cum illo de tumulis vitiorum possitis resurgere, et ad caelestia regna post iudicium feliciter ascendere. Amen.

SERMO IV. IN DOMINICA PALMARUM.

1. DELECTATIONE praesentis diei, fratres karissimi, laetati mysteria quibus fulget debetis agnoscere solliciti, ut laetitiae gaudia quae celebramus exterius, unde oriuntur docta mens, discutiat interius. Sed ne superfluitas verborum animis vestris gignat taedium; maxime cum huius diei officium in longissimis protrahatur cantibus et gratissimis de Deo nostro iubilationibus; de eiusdem nomine, quod diversis vocabulis distinguitur, pauca vobis primum praelibare studebo. Dicitur enim dies palmarum, sive florum, atque ramorum, nec non et osanna, pascha petitum etiam seu conpeteutium, et capita lavantium. Quae licet vulgari more ita nominentur, omnia tamen certam et convenientem retinent significationem. Dies igitur palmarum ideo vocatur, quia in eo Dominus noster asello sedens pro salute generis humani passurus Hierosolymam perrexit; cui occurrit plurima turba gaudentis populi cum ramis palmarum et diversarum arborum clamando: osanna, benedictus qui venit in nomine Domini. Dies etiam florum idcirco dicitur, eo quod sancta mater ecclesia in commemoratione tanti gaudii hac die prae ceteris annua revolutione flores benedictos et consecratos cantando portare voluerit, ut Redemptori suo gaudens occurrere possit. Nec non etiam dies ramorum dicitur, quia ob eandem causam non solum palmae sed etiam virentes rami ab ecclesiae filiis hodie portantur. Osanna siquidem ideo vocatur, quia plebs Hebraeorum Dominum praecedentium et sequentium osanna, quod latine interpretatur salvifica, eidem Domino cantare videbatur. Pascha petitum sive conpetentium dicitur, quia hoc die symbolum, idest fidei sanctae credulitas conpetentibus neophytis tradebatur, ut qui ad Dei gratiam percipiendam in paschali sollempnitate festinabant, fidem quam confiteri deberent agnoscerent. Conpetentes enim dicuntur, quasi

simul petentes, idest gratiam Dei petentes. Capita lavantium hunc diem appellat vulgus, quia eo die mos erat lavandi capita infantium, qui ungendi erant sancto sabbato, ne forte quadragesimae observatione sordidati accederent ad unctionem. Haec autem hebdomada ideo maior dicitur, vel quia maior sobrietas in ea servatur, vel quia maius quam in ceteris hebdomadibus officium in ea celebratur.

2. Haec de nominibus huiusce diei breviter dicta sufficiant: quorum quaedam ut ad litteram intellecta sunt, ita permanent; quaedam aliud allegorice significant. In omni enim scriptura veteris et novi testamenti, palma semper victoriam significat. Per ramos igitur palmarum illa victoria designatur, qua Dominus noster per mortem suam, mortem nostram destruxit, et per trophaeum crucis principem mortis diabolum superavit. Per flores odor virtutis exprimitur, quo captae fideles animae regem suum ad Hierusalem idest ad sanctam ecclesiam tendentem comitantur; ut cum eo pascha, idest transitum celebrantes, cum eo ad caelestia resurgere mereantur. Per arborum ramos dicta significantur veterum prophetarum, quos ille collectos in via sternit qui simplicia corda fratrum et minus erudita exemplis instruit, ne in via veritatis oberrent. Illud autem osanna totiens a plebe repetitum et ingeminatum unitatem fidei nostrae qua vivere debemus significat; quia licet sit in plebe fidelium tam ordinis quam sexus et aetatis diversitas, uno tamen ore et una confessionis laude Salvatorem nostrum clamare debemus dicendo: osanna, idest salvifica sive salvum fac: est enim hebraeum verbum, quod latine expressum sonat, salvifica sive salvum fac populum tuum, sive totum mundum.

3. Quia vero huic diei talia nomina ex convenientibus mysteriorum significationibus, aptantur, quolibet breviloquio demonstrandum, karissimi, vobis est, quibus operibus nostri Salvatoris illustratur. Etenim sicut sanctus evangelista refert, ante sex dies veteris paschae qui ab hesterna die computantur, venit Iesus Bethaniam in domo Simonis leprosi, ubi Lazarum suscitaverat, et fecerunt ei caenam ibi: quo etiam Maria accipiens libram unguenti unxit pedes Domini, et capillis suis tersit: pro qua re indignante Iuda proditore, Iesus in laude mulieris respondit: opus bonum operata est in me, et cetera quae in passione de huiusmodi causa prosecuntur. Quam boni operis consuetudinem sequens vir sanctus Gregorius hac ipsa die, hesterna videlicet, se totum dandis eleemosynis pedibusque pauperum lavandis occupabat, ut quod devotissima mulier capiti fecit idest Christo, iste membris eius idest pauperibus faceret. Unde dies eadem absque officio proprio manens, ita praetitulatur in sacramentario: sabbato vacat a statione publica, quando dominus Papa elemosynam dat. De quo facto, si florem allegoricum carpere vultis, scitote, quia unguentum significat iustitiam; ideoque libra fuisse perhibetur. Qui enim iustitiam perfecte servat, pedes Domini sine dubio lavat: et qui bene vivendo misericordiam diligit, pedes illius unguento perungit. Et qui abundanter pauperibus tribuit, capillis suis pedes Domini tergit. Domus ergo repleta ex odore unguenti, id-

est omnis mundus, et fama tam devotissimae mulieris, et virtute fidelium illam in talibus imitantium. Nam quod ante sex dies paschae passurus Dei filius Bethaniam adiit, significat quod hominem, quem sexta seria conditum, serpentina fraude perdiderat, per Bethaniam idest per domum obedieutiae transiens, eadem sexta feria proprio sanguine redimere properabat. A qua praedicta civitate Bethania crastina die exiens, quinto videlicet die ante pascha, quod est hodie, misit duos discipulos suos in Hierusalem dicens eis: ite in castellum, quod contra vos est, et iuvenietis asinam et pullum: solvite et adducite mihi. Qui solventes adduxerunt ad Iesum, et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt. Cum audisset turba, quae veuerat ad diem festum, quod Iesus pergeret ad Hierusalem, acceperunt ramos palmarum, veneruntque ei obviam, et clamabant: osanna, benedictus qui venit in nomine Domini.

4. Sed quia haec facta Domini verbis evangelistae commemorata ad litteram satis patent, quoniam ita fuere ut sonant; mysticus sensus nobis pro brevitate pandendus est, qui cunctis nisi sapientibus ocultatur. Duo namque discipuli duos ordines praedicatorum, unum in circumcisione, alterum in gentibus, significant; vel Petrum et Philippum, quos misit Christus ad Hierusalem, idest sanctam ecclesiam; quorum alter, idest Philippus, Samariam quasi asinam; alter, idest Petrus, Cornelium ex gentibus quasi pullum ad fidem Christi perduxit. Item per duo animalia duo populi, iudaicus scilicet et gentilis figurantur; quae in adventu discipulorum ligata erant, quia uterque populus vinculis peccatorum suorum constrictus erat. Vestimenta apostolorum vel doctrinae sunt virtutum, vel opera iustitiae. Unde psalmista: sacerdotes tui induantur iustitiam. Turba autem plurima, quae vestimenta sua in via stravit, innumerabilem multitudinem martyrum significat, qui se proprio exuentes indumento, simplicioribus viam faciunt, qua ad visionem pacis pervenire valeant. Per asellum enim, in quo sedebat, simplicia gentilitatis corda figurantur; quae velut indomita nullis disciplinae retinaculis ligata manebat; ad simulacra muta, prout ducebatur, incedens: quam Dominus praesidendo et regendo perducebat ad visionem pacis aeternae. Denique non absque magni causa sacramenti factum esse creditur, quod Dominus hac die specialiter Hierosolymam tendens ministeria iumentorum sibi adhibuerit; Palmarum quoque et ramorum seu florum varia ornamenta circa se portari, regemque et Dominum se appellari voluerit: quae omnia saepe Hierusalem veniens antea fieri recusabat. Ideo namque cum tanta gloria est ingressus, ut quia tempus passionis suae iam instare sciebat, Iudaeorum animos excitari cogeret contra se ut per mortem corporis sui, mortem animarum nostrarum destrueret. Ergo, ter beatissimi, qui passionem illius recolimus, etsi pro illo omnes mori non possumus, et pacificatis ecclesiae calumniatoribus, bellum cum eis non habemus, vitia tamen membrorum nostrorum mortificare curemus, ut post luctum passionis, gaudia resurrectionis capientes, cum eo de vitiis ad virtutum celsitudinem resurgere queamus. Amen.

SAPIENTISSIMI ET ERUDITISSIMI DOMINI

THEODULI SIVE THOMAE MAGISTRI

ORATIO

DE REGIS OFFICIIS

AD ANDRONICUM II. PALAEOLOGUM.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ (1).

Rex non tam laudandus est quam de officio admonendus.

α. Οὔτ' αὐτός μοι δοκεῖς, κράτιστε βασιλεῦ, ὥς γε ἐγώ σε μάλα ξυνεὶς μάλ' ἔχω λογίζεσθαι, ὁτιοῦν ποτ' ἄλλο τῶν πάντων, ὅτι μὴ τὸ κάλλιστα καὶ λυσιτελέστατα καὶ σαυτῷ καὶ τοῖς ἀρχομένοις κρατεῖν οἷός τ' εἶναι, καὶ θαυμαστήν τινα διὰ πάντων τῶν παρὰ πάντων φέρεσθαι ψῆφον ἐν εὐχαῖς ἂν πεποιῆσθαι· τοῦτο δὲ καὶ πολὺ μᾶλλον, ἢ τῶν ἁπάντων πάντως (a) ἄνευ τούτου κρατεῖν· ἐπεὶ δὲ τόθ' ὡς ἀληθῶς ἄρχει τις, ὅταν αὐτὸς οὗτος καὶ πάντες ὁμοῦ τοῖς καλοῖς χεῖρ' ἐπιβάλλῃ· ἐγώ τε οὐκ ἂν εἰκότα ποιοίην, εἰ οὕτω γ' ἔχοντος σοῦ καὶ πεφυκότος πρὸς ἀρετήν, ἔπειτ' αὐτὸς ἅ σε τῶν πάνυ τοι ζηλωτῶν οὐκ ἐν τῷ παρόντι μόνον, ἀλλὰ κἂν τοῖς ἔπειτα δείξει, ταῦτα μὲν λέγειν ἔχων ἐάσω· ἐξ ὧν δέ σοι τούτων ἐπαίνους συνάγουσιν ἕτεροι, τούτοις ἀξιώσω κεχρῆσθαι· πρὸς γὰρ τῷ μηδὲν τῶν γιγνομένων καὶ ὧν μάλιστ' ἄρχουσι δεῖ ξυμβουλεύειν ἐλέσθαι, οὐδὲ καινόν σοι γ'

(a) Cod. πάντων.

(1) Imitatio est Isocratis. Sicut enim hic in priore nicoclea oratione de regis munere agit, in posteriore de populi vicissim erga regem officiis; ita Theodulus sive Thomas noster in hac priore oratione de rege optimo disserit, in posteriore de optimo populi statu seu officiis.

αὐτῷ τοπαράπαν δόξω ποιεῖν, ταυτὰ τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ὑπὲρ σοῦ διιών· καί τοι τί λέγω; εἰ μὲν γὰρ ἀμείνω σε τοῖς ἐπαίνοις ἐργασόμενος ᾔδειν, καὶ τοῖς καλοῖς οἷς ἔχεις μάλα προσθήσων, οὐκ ἂν ποτ᾽ εὖ ἴσθι ταυτησὶ τῆς εἰσφορᾶς ἀπεσχόμην· νῦν δ᾽ εἴ μοι δίδως εἰπεῖν, οὕτως ἄγαν ὑμεῖς ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ μεγέθους τῶν ἐπαίνων διέφθαρθε, ὡς καὶ τὸ πᾶν ἐντεῦθεν κατωρθωκέναι δοκοῦντες, ὑμῶν αὐτῶν ἀμελῶς ἴσχειν καὶ ῥᾳστωνεύεσθαι, μήτε τοῦ καλοῦ μηδένα μηκέθ᾽ αἱρούμενοι λόγον ποιεῖσθαι, μήθ᾽ ἃ τῶν φαύλων πρόσεσθ᾽ ὑμῖν, τούτων ὑμᾶς αὐτοὺς ἀφιστάναι, καὶ μεθιστάναι πρὸς ἃ δεῖ· εἰ δ᾽ ἃ περὶ πλείστου ποιεῖσθε, ταῦθ᾽ ὑμῖν εἰς βλάβην καθίσταται, πῶς οὐκ ἄξιον ἑτέροις ἀνιέναι, δι᾽ ἧς εὐδαιμονέστατοι πάντων ὑμεῖς ἔσεσθε; ἣν γάρ σου, δι᾽ ὧν ἂν ἐγὼ μὲν ὑποθείμην, σὺ δὲ ταῦτ᾽ ἀκούσας εἰς ἔργον ἐξενεγκεῖν ἐθελήσαις, τὸν ἅπαντ᾽ αἰῶνα θαυμαστὴν παρασκευάσω γενέσθαι καὶ τὴν ἀρχὴν τοῖς ἐπαίνοις ἀθάνατον, χαριοῦμαί σοι πολὺ μᾶλλον, ἢ εἰ πάντα τὸν ὑπὸ γῆν καὶ ὑπὲρ γῆν χρυσὸν, εἴπερ οἷόν τ᾽ ἦν, συνειλοχὼς παρεσχόμην· χρήματα μὲν γὰρ ἄλλοτε ἄλλως ἴσχει, ἀρετὴ δὲ οὕτω κατὰ παντὸς ἵσταται χρόνου, ὥστ᾽ οὐκ ἔστιν ὅτ᾽ οὐκέτι λόγος αὐτῆς· ἧς ἐγώγ᾽ εὖ οἶδα δημαγωγὸν ὡς τάχιστ᾽ ἀποφανῶ, ὁποῖόν τιν᾽ εἶναι δεῖ τὸν κρατοῦντα διεξιὼν, καί σοι δοὺς ἀφορμὰς, δι᾽ ὧν αὐτός τε ἔσῃ καλὸς κἀγαθὸς, καὶ οἷος οὐ τοῦ προσρήματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ τετιμηκότος ἀξιόχρεως εἶναι θεοῦ· τούς τε ἀρχομένους τοιούτους δή τινας ἕξεις, ὡς σοὶ μὲν τούτους διὰ πάντων ξυμβαίνειν πειρᾶσθαι, καὶ κατὰ πόδας ὡς οἷόν τε χωρεῖν, τούτοις δ᾽ αὖ σὲ καλοῦ παντὸς εἶναι παράδειγμα, ὡς ἂν εἴη τε σῶμα πολλοῦ τινος ἄξιον ἐκ κεφαλῆς εἰς πόδας σῶζον τὸ κάλλος· ὅτε τοίνυν αὐτὸς μὲν ἄριστος γεγονὼς, παραπλησίους δὲ τοὺς ἄλλους πάντας ἔπειτ ἐργάσῃ· τούτων δὲ οὕτως ἐσχηκότων σοὶ κατ᾽ ἄμφω ταῦτα περιέσται θαυμάζεσθαι, καὶ ἧς αὐτὸς ἔχεις χρηστότητος, καὶ ἧς τοῖς ἄλλοις αἰτιώτατος εἶ, πῶς οὐκ ἀρετῆς ἐντεῦθεν ἀντιληπτέον ἐστ᾽ ἐξ ἀνάγκης, εἴ σοι τοῦ θαυμάζεσθαι τρόπον ὃν ἔφην μέλει; μέλει δὲ εὖ οἶδα παντὸς μᾶλλον, εἴπερ τοῦ κάλλιστα καὶ ὡς ἀληθῶς ἄρχειν μάλιστα μέλει.

Regis gloria est non sceptrum sed virtus.

β. Πρῶτον μὲν οὖν ἁπάντων ἐκεῖνο διανοεῖσθαι σε χρὴ, ὅτι εἰ καὶ τῆς γῆς ἔλαχες ἄρχειν καὶ μέγεθος πραγμάτων περικεῖσθαι τοσόνδε, ἀλλ᾽ ἄρα καὶ μοίρας θνητῆς ἔλαχες εἶναι, καὶ τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς πράγματος· ὡς μὴ μεῖζον τοῦ εἶναι φρονεῖν ἔχειν, μηδ᾽ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα τῆς φύσεως βαίνειν· τί γὰρ μᾶλλον ἀμείνων εἶ παντὸς ἰδιώτου διὰ τὸ σχῆμα, μὴ καὶ μᾶλλον χρηστὸς ὤν; ἀλλ᾽ ἐπείπερ οὐκ ὢν ἐγεγόνεις, καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ γένους εἰς χοῦν τε

καὶ τὸ μηδὲν ἀναφέρων, οὐχ ὅπως ἐς ἅπαν διαμέμψεις, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν τοῖς προγόνοις καὶ αὐτὸς ἐξανύσεις, πειρᾶσθαι παντὶ θυμῷ, τοῦτο μὲν μετριότατα πάντων κεχρῆσθαι, καὶ μετὰ σαυτὸν, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπὲρ σαυτὸν, τοῖς πράγμασιν ὁμιλεῖν, τοῦτο δὲ τὴν ἀρχὴν εὖ τε καὶ ὡς ἐχρῆν διοικεῖν· καὶ μέγα νομίζειν οὐκ εἰ βασιλεύεις ἁπλῶς, ἀλλ᾽ εἰ καλῶς βασιλεύεις· οὐδ᾽ εἰ τῆς ἀλουργίδος ἠξίωσαι καὶ τοῦ σκήπτρου, ἀλλ᾽ εἰ κοινωνὸς ἔσῃ τῶν ὀλύμπου πραγμάτων· οὐδ᾽ εἰ θαυμαστὰς ἔχεις ἀνθρώπους, ἀλλ᾽ εἰ μετὰ τούτων καὶ πρὸ τούτων ἐπαινέτην ἕξεις Θεόν· πρὸς ὃν ὡς κοινὸν ἁπάντων δήπου δεσπότην καὶ κηδεμόνα, τοσαύτην καὶ τηλικαύτην ὀφείλεις εὔνοιαν ἴσχειν, ὅσην ἀξιοῖς τοὺς ἄλλους ἴσχειν πρὸς σέ· καὶ οὕτως διακείμενος εἶναι ὡς μηδὲν ἔξω τῶν ἐκείνῳ δοκούντων μήτ᾽ οὖν ποτε δρᾷν, μήτε βουλεύειν ὅλως αἱρεῖσθαι, ἀλλ᾽ ἐν ἅπασιν ἡγεμόνα τοῦτον ποιεῖσθαι.

γ. Ἔπειτα πρὶν ἢ τῶν ἄλλων βασιλεύειν, σαυτῷ βασιλεύειν ἐθέλειν ἄρχων παθῶν· ὁ μὲν γὰρ τοῦτον ἄρχων τὸν τρόπον, ἐάν τε ἰδιώτης ᾖ, πάντων βασιλέων μὴ ταύτῃ διακειμένων ἐστὶν ἀμείνων, τὴν καλλίστην καὶ τελεωτάτην· καὶ ἣν ἂν αὐτῷ συνεύξαιτό τις ἄρχων ἀρχήν· ἐάν τε εἰς αὐτὸν τούτους τελεῖ, διπλοῦν φέρεται κράτος, παθῶν τε καὶ ἀνθρώπων κρατῶν· ὃς δὲ ἡδοναῖς καθάπαξ δουλεύων, ἀνθρώπων προστατεῖν οἴεται δεῖν, οὗτος οὐ μόνον λέληθεν ἑαυτὸν ἐν μὲν τοῖς μεγίστοις δουλεύων, ἐν δὲ τοῖς ἥττοσιν ἄρχων, ἀλλὰ καὶ δούλου παντὸς ἀργυρωνήτου προσέχοντος ἀρετῇ, παντάπασιν ἐστὶ χείρων, εἴπερ ὁ μὲν ἡδοναῖς δήπου δουλεύων, ὁ δὲ κρείττων ἐστὶν ἡδονῶν· εἰ τοίνυν τὸ μὲν κρατεῖν ἑαυτοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἐστὶ κρατεῖν, τὸ δ᾽ αὖ τῶν ἄλλων μόνον κρατεῖν, ἑαυτοῦ δὲ μὴ, οὐδ᾽ ἔστιν ὅλως κρατεῖν, ἀλλὰ δουλεύειν ὡς αἴσχιστα, καὶ παντοδαποῖς πάθεσιν αἰσχρῶς ὑποκεῖσθαι, δεσπόζοντα μὲν ἀνθρώπων, ἐκεῖθεν δὲ δεσποζόμενον· οὐκ ἄν ποτ᾽ αὐτός μοι δοκεῖς, ὦ βασιλεῦ, θάτερον μόνον ἐθελῆσαι ἔχειν, μὴ δὲ τοῦθ᾽ ὅλως ἔχειν; μᾶλλον δὲ τοῦτ᾽ ἔχων, τὴν χείρω δόξαν ὑπέχειν, ἐξὸν ἄμφω ταῦτ᾽ ἔχειν ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως.

Rex cupiditatibus suis apprime imperet.

δ. Ἀλλὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπείπερ ὁμώνυμος εἶ, σπουδάσεις εὖ οἶδα καὶ τούτου ζηλωτὴς γεγονέναι κατὰ τὸ σὸν δεδυνῆσθαι, χρηστότητι μὲν καὶ ἐπιεικείᾳ τρόπων κεχρημένος πρὸς πάντας, καὶ τῷ μετὰ πολλοῦ τὰς ἐντεύξεις ποιεῖσθαι· σχήματι μὲν διαφέρων τῶν ἄλλων, τῷ δ᾽ ἡμέρῳ τῆς γνώμης εἰς πατέρα σφίσι τελῶν· πλὴν εἰ πόλεσιν ἢ πρεσβείαις ἢ ἔθνεσι τισὶ χρηματίζεις· τότε γάρ σοι καὶ μεγαλοφροσύνης ὡς μάλιστ᾽ ἀντιποιεῖσθαι προσήκει καὶ τὸ σεμνόν τε καὶ ὄγκου γέμον τῆς γνώμης μετὰ τῆς προσούσης ἐπιεικείας δεικνύναι· ὡς

Mansuetus sit et clemens.

ἂν τῷ μὲν ἐκπλήττῃς, τῷ δ' εἰς εὔνοιαν ἕλκῃς, καὶ δι' ἀμφοτέρων οὕτω σεαυτῷ πάντας συνδήσας, ὡς καὶ θανεῖν ἂν ὑπὲρ σοῦ προθύμως ἑλέσθαι, ἀνώτερος πάσης ἡστινοσοῦν ἐπιβουλῆς εἴης καὶ φθόνου· φιλανθρωπίᾳ δ' οὕτω τι νέμων, ὡς καὶ τοὺς τὰ ἔσχατα κατὰ σοῦ μεμελετηκότας, οὐχ ὅπως ἐπεξιέναι τε καὶ κολάζειν κατὰ τοὺς νόμους, οὐδ' αἰτίας ἁπλῶς ἀφιέναι, ἀλλὰ καὶ ποιεῖν εὖ· ὁμοῦ μὲν ἀμείνους ἐντεῦθεν αὐτοὺς καθιστὰς, ὁμοῦ δὲ καὶ πλείστην ὅσην εὔνοιαν ἐκ τούτων παρασκευάζων σαυτῷ· οἱ (a) γὰρ οὐχ ἃ προσεδόκησαν πεπονθότες, οἱ δὲ καὶ ὧν οὐ προσεδόκησαν ἔτυχον, σοί τε σφόδρ' εὖνοι τὸν ἅπαντ' ἔσονται χρόνον, καὶ ὡς εἰκὸς εὐεργέτῃ χάριν ἕξουσιν ἐσαεί· αὐτοί τε πρὸς τὸ χρηστότερον ἐν τάχει μεταβαλοῦσι, τήν τε σὴν εἰς αὐτοὺς αἰδούμενοι γνώμην, καὶ προσέτι ἐννοοῦντες, ὡς εἰ τοῦ πονηροτάτου κόμματος ὄντες, οὕτως εὐμενοῦς ἔτυχον τῆς σῆς δεξιᾶς, τί ποτ' ἂν πάθοιεν, καλλίστου καὶ θεοφιλοῦς γεγονότες; ἔχει γὰρ οὕτως· εἰ μὲν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἁπλῶς, ξυγγινώσκεις, εὐγνώμονος ἀνδρὸς ἔργον ἐργάζῃ, καὶ κοινωνοὺς οὐκ ὀλίγους ταυτησὶ τῆς προαιρέσεως ἴσχεις· ὅταν δὲ τοὺς κρείττω πλημμελοῦντας συγγνώμης, ἔπειτ' αὐτὸς συγγνώμης οἴει δεῖν ἀξιοῦν, πρὸς τῷ τοσούτων καὶ τηλικούτων ὧν ἔφην σαυτῷ τε κἀκείνοις αἴτιος γεγονέναι, καὶ τῆς ἁπασῶν μεγίστης προσηγορίας τυγχάνεις, θεοείκελός τις καὶ ὢν καὶ βοώμενος· καὶ τί μεῖζον ἂν εἰς εὐδαιμονίαν ζητήσαις, ἢ θεὸν δι' ὧν οὕτω φιλανθρώπως ἴσχεις ἀκούειν, θνητὸς πεφυκώς; καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως γεγονὼς, εἶτα περιουσίᾳ χρηστότητος δόξης ἀθανάτου κληρονομῶν;

Rex sit abstinens et liberalis.

ε. Καὶ μάλιστα εἴ σοι τοσοῦτον μεγαλοψυχίας περίεστιν, ὡς μηδὲν μηδοτιοῦν παρὰ μηδενὸς ἀξιοῦν τοπαράπαν λαμβάνειν, μὴ δὲ δωροφορεῖσθαι διὰ τὸ σχῆμα, καθάπερ οἱ πρόσθεν, ἀλλ' ὅπως δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἅπαντας εὐποιεῖς· εἴπερ τὸ μὲν, βασιλικόν τε καὶ μεγαλοπρεπὲς καὶ τῆς ἐπαινουμένης ὡς ἀληθῶς μάλιστα μοίρας· ἀγεννοῦς δὲ καὶ φαύλης καὶ μικρᾶς διανοίας καὶ οἷον πλεονεκτικῆς πως ἐχούσης, τὸ μηδενὸς λαμβάνειν χρῄζοντα· ὁ μὲν γὰρ ὢν ἐν χρείᾳ καθίσταται, ταῦτα λαμβάνων, εἰκότως δήπου λαμβάνει· ὁ δ' ὧν εὐπόρως ἔχει, ταῦτα δεχόμενος, οὐκ ἂν δυναίμην εἰπεῖν, ὡς οὐκ ἀκρασίᾳ γνώμης ἐπὶ ταῦτα προῆκται· ἔτι τοίνυν μὲν ἁπλῶς εὐποιεῖν, καθαρῶς ἐστιν εὐποιεῖν· τὸ δὲ μετὰ τοῦ δωροφορεῖσθαι τοῦτο ποιεῖν, οὐκ εὐποιεῖν μᾶλλον ἐστὶν ἢ ἀποδιδόναι· καὶ προσέτ' εὐεργετούμενον, ἵν' οὕτως εἴπω, τὸν εὐεργετοῦντα παρασκευάζει νομίζειν, ὃ μὴ δ' ἂν εἷς ἐνέγκοι ῥαδίως μὴ ὅτι γε ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἄλλων γε ὁστισοῦν· χωρὶς δὲ τού-

(a) Cod. οἷς.

τῶν, τὸ μὲν εὐποιεῖν μόνου πάντως ἐστὶ Θεοῦ, παρ' οὗ πᾶσιν τὸν ἅπαντα χρόνον πάντ' ἐπιῤῥεῖ τἀγαθά· τὸ δ' εὖ ποιεῖν τε καὶ πάσχειν, ἀνθρώπου· τὸ μὲν κατὰ φύσιν, τὸ δὲ κατὰ μίμησιν· ὅσον οὖν ἀνθρώπου Θεὸς ὑπερέχει τά γε τοιαῦτα, τοσοῦτο πάντων αὐτοκρατόρων βασιλεύτατος ἂν εἴη ὁ μόνον τὸ εὖ ποιεῖν ἠσκηκώς· οὗτος τοίνυν αὐτὸς γενοῦ, λαμβάνων μὲν οὐδαμόθεν μὴ δι' ἂν ἀνάγκη τίς ᾖ, οἴκοθεν δὲ καὶ παρὰ σαυτοῦ πᾶσι πάντα διδοὺς, καὶ πλέον ὧν ἕκαστος δεῖται· ἂν δὲ καὶ αὐτὸς ὁτιοῦν παρὰ τῶν ὑπηκόων ἐθελήσῃς λαμβάνειν, σὺ δὲ καὶ τοῦτο μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος ἕξεις, ἀνθ' ὧν οὕτω σφίσι παρέχεις, εὐνοοῦντας ἅπαντας ἔχων καὶ τὰ σὰ πνέοντας· ὃ μέγιστον πάντων καὶ λυσιτελέστατον καὶ σοὶ καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὅλως τοῖς τῆς ἀρχῆς πράγμασιν· ὅπως οὖν, ὦ βασιλεῦ, μὴ τοῦ εὖ ποιεῖν μηδοντινοῦν ὅρον ἡγήσῃ, ἀλλ' ἀεὶ καὶ πρὸς πάντας καὶ κατὰ πάντα δή τινα τρόπον, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιεῖναι τὰ τοιαῦτα περαίνῃς, καὶ χαίρῃς μὲν εὖ ποιῶν τῶν εὖ πασχόντων οὐχ ἧττον· μᾶλλον δὲ οἷς ἅπαντας εὖ ποιεῖς, αὐτὸς εὖ πάσχειν νομίζῃς, ἀλγῇς δὲ αὖθις, μὴ ταῦτα ποιεῖν ἔχων, ὥσπερ ἂν εἴ τις βιαίως τῶν προσόντων ἐκπίπτων, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἰδιώτης οὐ βασιλεὺς εἶναι νομίζῃς· εἰκότως· οἷς γὰρ τῶν εὖ ποιεῖν δυναμένων ἐγένου, πάντας εὖ ποιεῖν δίκαιος ὤν· οἷς μὲν ἅπαντας εὖ ποιεῖς, τῶν εὖ ποιεῖν δυναμένων βεβαίως ὡς ἀληθῶς γεγονέναι· οἷς δ' ἃ τῶν εὖ ποιεῖν δυναμένων ἐπειδήπερ ἐγένου, ποιεῖν δίκαιος εἶ, ταῦτ' οὐ ποιεῖς, οὐδ' ὅτι τῶν εὖ ποιεῖν δυναμένων ἐγένου, λέγειν δίκαιος εἶ, δι' ὧν πράττεις ἐξελεγχόμενος, καὶ τοῖς ἔργοις αἰσχύνων ἃ προσειρῆσθαι νομίζεις· εἰ οὖν σοι μέλει τῶν κατὰ σὲ γιγνομένων, καὶ ὅπως τὴν ἀρχὴν ὡς κάλλιστα καὶ δικαιότατα πάντων δοκῇς ἀνῃρῆσθαι, πειρῶ διὰ παντὸς δήπου τοῦ βίου οὐ μόνον τὰς τῶν εὖ παθεῖν δεομένων ὑπεραίρειν ἐλπίδας, τῷ μεγάλα διδόναι καὶ βασιλικῶς μᾶλλον ἢ χρῄζειν ἔνεστ' αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ πρὶν αἰτηθῆναι, μεγαλοψυχίᾳ πρὸς πάντας κεχρῆσθαι· ὡς ἂν εὐδοκιμεῖν ἑκατέρωθεν ἔχῃς, ἔκ τε ὧν εὖ ποιεῖς, ἔκ τε ὧν φιλοτίμως τοῦτο ποιεῖς· ἐπεὶ καὶ σαυτὸν εὖ ποιεῖν ἐστιν ἐντεῦθεν· εἰ γὰρ δὴ πάντες μὲν εἰς τὰς σὰς βλέπουσι χεῖρας, σὺ δ' αὐτὸς εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ, εὔδηλον ὡς ὁποῖος ἄν τις τούτοις φανῇς, τοιοῦτον ἄν σοι προσδόκα γεγενῆσθαι κἀκεῖνον, παρ' οὗ σοι τό τε κρατεῖν, τό τε ἔχειν τὰ τοιαῦτα διδόναι· οὐκοῦν ἀκριβεῖ λόγῳ, οὐδ' ἃ δίδως ἡμῖν, δῶρα σὰ δίδως, οὐδ' οἴκοθεν καὶ παρὰ σαυτοῦ χορηγεῖς, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερ' αὐτῶν, ἡμῖν ἀποδίδως, καὶ ὧν ἕνεχ' ἡμῶν καὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας δημαγωγὸς αὐτὸς καὶ προστάτης, ὥσπερ ἐν μεγάλῳ δήμῳ τῷ βίῳ τῆς οἰκουμένης πολιτείαν πολιτευόμενος.

De regis iustitia civili.

ϛ. Ὡς οὖν τῆς μεγάλης καὶ θαυμαστῆς ταυτησὶ δημαγωγίας, ὦ βασιλεῦ, μεγάλας καὶ τάς γ᾽ εὐθύνας ὑφέξων, καὶ πάντων εἰσπραχθησόμενος λόγον τῷ πάντων πρυτάνει, σὺ δ᾽ οὕτω τοῖς παροῦσι κεχρῆσθαι, καὶ μὴ μόνον φιλανθρώπως, ὡς ἔφην, πρὸς πάντας ἔχειν, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὰς εὐεργεσίας ποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ὅπως μηδεισοῦν ἀδικήσεται τῶν ἁπάντων, περὶ πλείστου ποιεῖσθαι· ὡς γὰρ οὐχ οἷόν τε πόλιν τειχῶν ἄνευ καὶ προβλημάτων σεσῶσθαι, ὡς δὲ καὶ βασιλείαν αὐτὴν, μὴ δικαιοσύνης κρατούσης, μᾶλλον δὲ καὶ βασιλείαν καὶ πόλιν, τὴν μὲν οἷς ἔφην ὠχυρωμένην, καὶ προσέτι θαυμαστῶν οἰκητόρων, καὶ θέσεως ὑπερηφάνου λαχοῦσαν, τὴν δὲ δορυφόροις καὶ στρατοπέδοις καὶ ὅπλοις καὶ πᾶσι τούτοις κρατυνομένην, εἰ μὴ πάρεστιν αὕτη, τά γ᾽ ἄλλ᾽ ἐπ᾽ ἀσθενοῦς ῥώμης ὀχεῖσθαι ταῦτα κατ᾽ Εὐριπίδην συμβαίνει· ὥσπερ αὖ τοὐναντίον παρούσης μὲν ταύτης, ἐκείνων δ᾽ ἀπόντων, ἀσφαλεῖς καὶ βεβαίας παντάπασιν εἶναι· ἡλίκον οὖν ἔσται σοι κράτος, εἰ μετὰ τῶν στρατοπέδων κεχρῆσθαι καὶ μηδὲν ὁτιοῦν ἔξω τῶν νόμων πράττειν, σπουδάζεις πρῶτος δὴ αὐτὸς δι᾽ ὧν λέγεις καὶ πράττεις τουτουσὶ βεβαιῶν, παράδειγμα δικαιοσύνης καὶ τοῦ τί δεῖ ποιεῖν ἅπασιν εἶναι· οὐ γάρ ἐστιν οὐκ ἔστιν, ὦ βασιλεῦ, σοῦ ταύτῃ διακειμένου, καὶ περὶ τοὺς νόμους τὰ γιγνόμενα σώζοντος, μὴ οὐχὶ καὶ πάντας ἂν τούς γ᾽ ὑπὸ χεῖρα ταῦτα φρονεῖν προελέσθαι· τοὺς μὲν εὐγνώμονας, δι᾽ αὐτὸ τοῦτο· τοῖς δὲ πονηροτάτοις, πρὸς τὸ τὰ δέοντα ποιεῖν, ὁ φόβος ἀρκέσει· κοινῇ δὲ πάντες εὖ οἶδα καὶ ἑκόντες καὶ ἄκοντες ὅπως ἔσονταί σοι κεχαρισμένοι, πάνυ τοι φροντιοῦσιν· οὐκοῦν κἀκείνως ἂν εἰργασμένος, χρηστοῦ βασιλέως ὡς ἀληθῶς ἐργάσῃ, καὶ οἷον ὁ λόγος βούλεται, τὸ μὴ μόνον πᾶσιν ἀδικουμένοις αὐτὸς καὶ κατὰ πάντα χρόνον ἐκκεῖσθαι, καὶ οὕτω τάχιστ᾽ αὐτοῖς χεῖρα ὀρέγειν, ὡς τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο, ἅμ᾽ ἔπος ἅμ᾽ ἔργον εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑκάστων πᾶσι κηρύξαι θαῤῥεῖν, ὡς οὐδεὶς τοπαράπαν ἀδικούμενος ἔσται, ἕως ἂν βασιλεύων αὐτὸς ᾖς· ἀλλὰ κἂν τῶν σφόδρα σοί γιγνομένων καθ᾽ αἷμα τυγχάνῃ τίς ἀδικῶν, καὶ οὗτος πάντως δόσεται δίκην, καὶ οὐδὲν τὸ γένος προσήσεται· οὕτω γὰρ οὔτ᾽ ἂν οὐδεὶς ἔτ᾽ ἀδικούμενος εἴη, σύ τε περὶ πλείονος σαυτοῦ τοὺς νόμους δόξεις ποιεῖσθαι· τούς τε ἀδικοῦντας αὐτοὺς εὖ ποιήσεις, δικαίους εἶναι παρασκευάσας, καὶ μὴ τὴν σφῶν αὐτῶν μισοῦντας ψυχὴν τῷ τὴν ἀδικίαν ὡς λόγος φιλεῖν· τοῦτο σοι τὸ ψήφισμα τῶν ὑφ᾽ ἡλίῳ πάντων κάλλιστον καὶ λυσιτελέστατον ἔσται, μήτι γε οὓς περὶ τοῦ δικαίου Πλάτων ἔθηκε λόγους.

Bellum iniustum non suscipiendum.

ζ. Καὶ μὴν οὐκ ἐν εἰρήνῃ μόνον, οὐδὲ τῶν πραγμάτων εὖ καθεστώτων, δικαιοσύνης σοι δεῖ, ἀλλὰ κἂν ταῖς μάχαις μάλιστ' αὐταῖς τοιοῦτον αὐτὸν εἶναί σε δεῖ· ἐπείπερ αὗται μὴ μετὰ τοῦ δικαίου πολλάκις γιγνόμεναι μείζω παρασκευάζουσαι βλάβην, ἢ τοῦτ' ἰδεῖν ἐστιν ἐν εἰρήνῃ· ὡς κάλλιστ' ἂν οὕτω καὶ λυσιτελῶς διενέγκῃς, ἐὰν μήθ' ὑπὸ τοῦ πλεονεκτεῖν ἐθέλειν αὐτὸς, ἀδίκου μάχης ὑπάρχῃς, ἀλλ' ὡς πρόσθεν ἠδικημένος, ἔπειτ' ἐξ ἀνάγκης τοῖς πράγμασιν ἀπαντᾷς, καὶ τοὺς ὑπάρξαντας ἀμυνόμενος ἧς κατὰ τὸ τοῦ νόμου παρέχον· μήθ' ὃ τούτου κρεῖττον τὰς πρὸς οὑστινασοῦν ξυμβαινούσας διαφορὰς, λύειν λόγοις ἐξὸν, σὺ δὲ θρασύτητι γνώμης εὐθὺς εἰς ὅπλα χωρήσῃς, ἃ μήποτ' ὤφελε κατ' ἀνθρώπους τό γ' ἐξ ἀρχῆς γεγενῆσθαι, μηδὲ παρελθεῖν μηδοπωστιοῦν εἰς τὸν βίον, ἢ γεγονότ' αὐτίκα πεπαῦσθαι, ὡς ὄργανα πλεονεξίας, καὶ τοῦ κακῶς ἐξεῖναι ποιεῖν· φύσει μὲν τὸ πρὸς ἀλλήλους κηδεμονικὸν κεκτημένοις καὶ πεφυκόσιν ἓν εἶναι, καὶ ταυτὰ διὰ πάντων φρονεῖν, ὑπὸ δὲ τοῦ πλειόνων ἐπιθυμεῖν καὶ χαίρειν ἐθέλειν, οἷς ἥκιστα πάντων χαίρειν ἐχρῆν, οὕτως ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγνοοῦσιν, ὡς καὶ πολεμεῖν παρὰ φύσιν ἀλλήλοις ὡς ἀλλοτρίοις πειρᾶσθαι, καὶ τοῦτο πολλοῦ τινος ἄγειν· εἶεν·

Rex ad bellum non sit imparatus, sive terrestre sive maritimum.

η. Σὺ δ' εἰ μὲν ἀπολαύειν εἰρήνης ὅτι μάλιστα βούλει, ἀνάγκη μάλιστα πάντων φιλοπόλεμον εἶναι, καὶ οὕτω σοι ταύτης ἀπολαύειν ἐξέσται· τό τε γὰρ ἄπραγμον οὐ σώζεται φασὶν οἱ σοφοὶ, μὴ μετὰ τοῦ δραστηρίου τεταγμένον· εἰρήνης τε ἀπολαύειν οὐχ οἷόν τε, μὴ φιλοπόλεμον ὄντα· ὥσπερ οὐδὲ φιλοπόλεμον ὄντα, ταυτησὶ μὴ μετέχειν εἰκότως· τὸν γὰρ μάχεσθαι μεμελετηκότα καὶ πολεμεῖν ἠσκημένον, πᾶς ὁστισοῦν ὑπέπτηχεν οἶμαι· οὐκοῦν εἰ μὲν εἰρήνης ἀντιποιῇ, καὶ πολέμων ἀντιποιεῖσθαι δίκαιος εἶ· εἰ δὲ τοῦ μὲν ἐλάττω λόγον ποιῇ, οὐχ ὅπως ταύτης οὐδοπωστιοῦν ἀπολαύσῃ, ἀλλὰ καὶ πολεμίους τοσούτους διὰ ταύτην προσκτήσῃ, ὡς ἀναγκασθῆναι καὶ ἄκων φιλοπόλεμος εἶναι, εἴπερ ὡς ἀληθῶς εἰρήνης σοι μέλει· εἰ δ' ἐκ μὲν τοῦ τῆς εἰρήνης ἔχεσθαι μόνης, πολεμεῖσθαι συμβαίνει, τὸ δὲ πρὸς τὰς μάχας ἕτοιμον εἶναι καὶ παρασκευάσθαι τοῖς ὅπλοις χορηγεῖ τὴν εἰρήνην, ἧς οὐδὲν τοῖς κρατοῦσι λυσιτελέστερον, ἑλοῦ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἐσάπαν εἰρήνης φιλοπόλεμος εἶναι, ἢ ταυτηνὶ μόνην διώκων, μήτε ταύτης μετέχειν, καὶ προσέτι πράγματ' ἔχειν ἐκ πολεμίων· ἐπεὶ δὲ τὸν οὕτω παρεσκευασμένον, ἀνάγκη πᾶσα καὶ ὧν παρεσκεύασο, τούτων πρότερον ἐπιστήμην κεκτῆσθαι, σὲ δὴ εἶναι πολιμικὸν ἡμεῖς ἀξιοῦμεν, ἵν' εἴης εἰρηνικός, πολεμικὸς δὲ οὐκ ἂν ὅλως εἴη, μὴ μάχεσθαι μεμελετηκώς, ἀσκητέον ἂν εἴη σοι μάλιστα διὰ ταῦτα τήν τε ψυχὴν τό τε σῶμα, τὸ μὲν συνεχέσι πόνοις καὶ γυμνασίοις πολεμικοῖς, νῦν μὲν ἐπὶ θήρας ἐξιόντι καὶ συμ-

πλοκὰς ἄρκτων τὲ καὶ συῶν καὶ ὧν ἔξεστι· νῦν δὲ μετ' ἀνδρῶν εὖ εἰδότων μάχης, καὶ τοιούτους δή τινας καὶ ἑτέρους ἄλλους εὖ μάλα ποιεῖν δυναμένων, τὰ τακτικὰ μελετῶντι· ἀλλὰ μὲν καὶ τὴν ψυχὴν μάλιστ' ἂν ἐργάσαιο καλὴν καὶ γενναίαν, καὶ τοῦτ' αὐτὸ μένος πνείουσαν καὶ ὅλως ἡρωϊκὴν, ἐὰν οὓς ἐπ' εὐψυχίᾳ καὶ ἔργοις ἀρίστοις τὲ καὶ μεγίστοις θαυμάζειν ἔχομεν τῶν ἀρχαίων, πρὸς τούτους σαυτὸν ἀπευθύνῃς τῇ καθημέραν μελέτῃ, καὶ τῷ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν λόγοις ἡδέως συνεῖναι τὲ καὶ συζῆν· Ἀλέξανδρον γοῦν Φιλίππου καὶ συγκαθεύδειν τοῖς ἔπεσιν Ὁμήρου φασίν· οὕτω γὰρ ἂν διὰ πάντων τούτων, ὁμοῦ μὲν ἐῤῥωμένος εἴης καὶ τοῖς ὅλοις εὖ ἔχων, ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν πολεμικῶν ἄκρως τεχνίτης, καὶ μηδὲν ἔλαττον ἔχων τῶν γεγηρακότων ἐν μάχαις· στρατόπεδα δὲ καὶ κατὰ θάλατταν πλεῖστα μέν σοι καὶ κάλλιστα ἔστω, καὶ πολεμικῆς ὡς εἰπεῖν εὖ ἥκοντα τέχνης καὶ πείρας· ἐν τούτῳ γάρ ἐστι καὶ τὸ πρὸς εὐψυχίαν ὡς μάλιστα διακεῖσθαι· εἰ μὲν γὰρ μόνης γῆς ἢ θαλάττης ἦρχες, μόνης ἂν ταύτης ἐφρόντιζες· ἄρχων δὲ ἑκατέρων, δίκαιος ἂν εἴης, ὡς ἂν καὶ ἄρχειν ἑκατέρων δοκῇς· εἰ δὲ τῆς μὲν φροντίζεις, τῆς δὲ μὴ, πρῶτα μὲν, ὦ βασιλεῦ, ἔοικας ἰατρῷ ἑνός τινος σώματος, τὸ μὲν ὅπως αὐτὸ κάλλιστα ἕξει πάντα ποιοῦντι, θατέρου δὲ μηδοντινοσοῦν τοπαράπαν ἔχοντι λόγον· ἔπειτα καὶ δόξεις, οὗ μὲν φροντίζεις, τούτου καὶ ἄρχειν ἐθέλειν· οὗ δὲ μὴ, τούτου μὴ δ' ἄρχειν· σὺ δὲ ἀμφοτέρων ἄρχειν ἐθέλεις· ἄτοπον δέ μοι δοκεῖ καὶ ἀλογίας μεστὸν, θατέρου μὲν εἴπερ οὐκ ἦσθα κύριος, πᾶσαν ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι κύριον, οἴεσθαι δεῖν εἰσφέρειν σπουδὴν, ἄρχοντα δὲ ἀμφοτέρων, θατέρου μόνον καὶ μὴ ἀμφοτέρων τίθεσθαι λόγον, καὶ τὴν περὶ τῶν ὅλων σκέψιν ἐν τούτῳ μόνῳ χολεύειν ἐᾶν, καὶ τὰ τῆς προνοίας ἐξημισείας δοκεῖν γίγνεσθαι.

Exercitus gentilis sit, non mercenarius.

Θ. Ἀνάγκη τοίνυν καὶ πεζῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως πάντα ποιεῖσθαι λόγον· οἰκείας μέν τοι ταύτης καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς καταλόγου, καὶ ὅλως τῷ σῷ κράτει μάλιστα προσηκούσης· ξενικῆς δὲ οὐδηστινοσοῦν οὐδ' ἐκ τῆς ἀντιπέρας ἠπείρου· οὐ μόνον ὅτι τὸ τῆς στρατιᾶς δήπουθεν χρῆμα κάλλιστον καὶ λυσιτελέστατον καὶ κοινωφελὲς, εἰ δεῖ φάναι συντόμως, ὂν ἡμῖν ἀγαθὸν, μεγίστης ὅτι μάλιστα καὶ τῆς παρ' ἡμῶν δεῖται προνοίας, ὡς ἐξ ἡμετέρων τὲ καὶ συνήθων καὶ οἵων ὑπὲρ τῶν ἡμῖν συμφερόντων ὅσαι ὧραι φροντίζειν ταυτηνὶ καθεστάναι, ἀλλ' ὅτι καὶ οὓς ἐν τοῖς ἡμετέροις στρατεύμασι προσλαμβάνειν εἰώθαμεν ξένους ἐπὶ τῷ μείζω δοκεῖν ἔχειν δύναμιν, οὗτοι πάντες οὐχ ὃ λέγονται δείκνυνται, οὐδὲ τοῖς ἑλομένοις ἀσφαλεῖς εἰσιν εὔνοι, ὡς καὶ τῶν ἐφ' ἑκάτερα μεταβολῶν κοινωνεῖν τούτοις ἐθέλειν, ἀλλὰ κἂν μυριάκις τά γ' ἡμέτερα φῶσι πρεσβεύειν, κἂν τοῖς φρικωδεστάτοις τῶν ὅρκων χρήσωνται, οὐδὲν μᾶλλον ἔστ' αὐτοῖς προσεκ-

τίον, πάντα μᾶλλον οὖσιν ἢ τοῦτο· πρὸς γὰρ τὸ σφίσιν αὐτοῖς λυσιτελοῦν καθάπαξ σκοποῦντες, ἕως μὲν ἂν ἡμᾶς εὖ πράττοντας καὶ τῶν πολεμίων κρείττους ὁρῶσιν, τὴν γιγνομένην καὶ οὗτοι σώζουσι τάξιν· ἐπὰν δέ ποτε τύχῃ τινὶ σφαλῶμεν, καὶ τἀκείνων ὑπέρσχῃ, εὐθὺς ὥσπερ τινὰ κρουσάμενοι πρύμναν, αὐτομολοῦσιν ἐκεῖσε, καὶ πρὸς οὓς μεθ' ἡμῶν παρετάττοντο, μετὰ τούτων ἡμῖν ἐπίασιν, ὁμοῦ μὲν θρασυτέρους ἐκείνους ἐντεῦθεν παρασκευάζοντες καθ' ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ τοῖς ἡμετέροις δειλίαν ἐνιέντες καὶ φόβον· καὶ ἵνα μὴ λέγω, πολλάκις καὶ κίνδυνον· ἐπίδοξοί τινες ὄντες οὐκ ὀλιγάκις ἂν ταῦτ' εἰργάσθαι κατὰ τὸ ξυμβαῖνον τῆς τύχης· οὕτως ἀπιστίας καὶ πίστεων ἔχοντες, πῶς τὴν ἡμετέραν στρατιὰν ἐκ τούτων, ἀλλ' οὐκ ἐξ ὧν ἔφην εἰκὸς συγκροτεῖσθαι; καὶ μὴν εἰ πολυχειρίαν μὲν εὐψυχίας ἀπούσης οὐχ ὅπως οὐδαμοῦ πώποτε περιγενομένην οὐδ' ἂν εἷς εἰπεῖν ἔχοι, ἀλλὰ καὶ πᾶν τοὐναντίον ἑκασταχοῦ νικωμένην· εὐψυχίας δὲ, καὶ τῆς ἐκεῖθεν συμμαχίας χωρὶς παραδειγμάτων ἅπας ὁ βίος μεστός· οὐδὲ σοί γ' αὐτῷ, βασιλεῦ, πρὸς οἷς ἔχεις στρατεύμασι, καὶ ξενικοῦ τινος ἑτέρου προσδεῖ· ἀποχρῶσιν εὖ οἶδα τούτοις, καὶ πλήθους εἵνεκα καὶ παρασκευῆς καὶ τῆς περὶ τὰς μάχας εὐψυχίας καὶ τόλμης τοὺς πολεμίους ἐκπλήττειν τε καὶ φοβεῖν.

ι. Καὶ μάλιστ' ὅταν ἐκ περιουσίας τούτους αὐτὸς εὖ ποιῶν ᾖς· οὕτω γὰρ ἂν προθυμοτέρους ἐργάσαιο περὶ μάχας καὶ χρῆσθαι καλλίους· οὓς χρῆν ἐν μὲν εἰρήνῃ μὴ σφᾶς αὐτοὺς ἀγνοεῖν, μὴ δ' ἀμελεῖν τοῦ προσρήματος, ἐφ' ἃ μὴ προσῆκε χωροῦντας· ἀλλ' ὅπερ εἰσὶν ἐννοοῦντας, πράττειν ἐθέλειν αὐτοὺς τοιούτους εἰκός, πολεμικῶς ἀσκουμένους, καὶ μετιόντας τὰ τακτικά· καὶ τὸ σύμπαν εἰπεῖν, διὰ τῆς συνεχοῦς πρὸς ἀλλήλους ἁμίλλης, τὸ θυμικὸν ἀνάπτοντας σφίσι, καὶ οἱονεὶ πρὸς συμπλοκὰς ἑτοίμως ἔχειν διαστάντας· ὅταν δ' αὖ πόλεμος ἐπιστῇ καὶ μάχεσθαι δέῃ, οὕτω παρασκευῆς καὶ γνώμης ἐχόντων, ὡς πρῶτα μὲν μηδ' ἂν εἴ τι καὶ πάθοιεν τὴν τάξιν λιπεῖν ἐθελῆσαι, ἀλλὰ καὶ πολλάκις εἰ οἷόν τε καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐκπεσεῖν μηδ' ἂν παραιτήσασθαι· ἔπειτα τὰ μὲν τῶν πολεμίων, οἰκεῖα σφίσι νομίζειν, ἃ δὲ πρόσεστ' αὐτοῖς, μηδένα τούτων ποιεῖσθαι λόγον· ὡς ἂν μήτε διὰ ταῦτα φιλοψυχῶσι, κἀκείνων ὅπως γένοιντο κύριοι, τοῖς πολεμίοις ὁμόσε χωροῦσιν, οὐ φρονήματι μόνον ἀλλὰ καὶ καταφρονήματι· τοιούτους δέ τινας τούτους ἕξεις καὶ πολλοῦ γε καλλίους, ἐὰν εὖ εἰδῶσιν, ὡς ἃ μὲν ἀποβαλοῦσιν ἐν τῷ πολέμῳ, ταῦτα αὐτὸς ἀπὸ πολλοῦ τοῦ κρείττονος ἀντικαταστήσεις αὐτοῖς· εἰ δὲ καὶ τούτοις πεσεῖν ἐνταῦθα ξυμβήσεται, σὺ δὲ

De exercitio, cura, praemiisque militum.

πρῶτα μὲν τούτους ὡς νικητὰς νομιεῖς, οὕτω γνώμης ἔχοντας, καὶ οὕτω παρασκευασμένας, τῇ φύσει ἢ ὡς εἰκὸς εἴξαντας· ἔπειτ' εἰς τοὺς αὐτῶν παῖδας ἀπομνημονεύσεις τὴν χάριν, καὶ τούτων ὡς οἰκείων ἀντιποιήσῃ, εὖ ποιῶν τά τε ἄλλα καὶ τὴν πατρῴαν τάξιν ἀποδιδούς· καθάπερ Ἀθήναις τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τετελευτηκότων τοὺς παῖδας ἐποίουν, δημοσίᾳ τρέφοντες ἄχρις ἥβης, καὶ τότ' οἴκαδ' ἀποπέμποντες μετὰ τῶν πανοπλιῶν· καὶ τίς οὐκ ἂν ἀφειδήσειε τῆς ψυχῆς μετὰ τοιούτων παραταττόμενος μάλιστα λογισμῶν καὶ τὸ πάνυ πεπεῖσθαι;

Rex sibi benivolentiam conciliet, et legationes expedite suas mittat, dimittatque alienas.

ια. Καί τοι τί λέγω; καὶ τούτους γὰρ καὶ πάντας τοὺς ἄλλους καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἕνα περὶ τοσούτου ποιεῖσθαι δίκαιος ἂν εἴης, ὡς καὶ σαυτοῦ μηδὲν ἧττον τούτους φιλεῖν, καὶ τῆς γιγνομένης ἕκαστον τιμῆς ἀξιοῦν, καὶ ὅλως οὐχ ὡς ὑπηκόοις μᾶλλον ἢ ὡς γνησιωτάτοις κεχρῆσθαι, καὶ τὰ εἰκότα συνεῖναι καὶ διαλέγεσθαι, καὶ διὰ πάντων τούτων εὖ ποιεῖν· μᾶλλον ἢ μετὰ πάντων τούτων καὶ ποιεῖν εὖ. καὶ τὸ σεμνὸν τῆς ἀρχῆς διασώζων, δῆμον εἶναι τῇ γνώμῃ καὶ τῷ προσίεσθαι, ἵνα καὶ οὗτοι σε σφῶν αὐτῶν μᾶλλον φιλεῖν ἔχωσι, καί σοι τὰ βέλτιστ' ἀεὶ συνεύχονται πλέον ἢ σφίσιν αὐτοῖς· μᾶλλον δ' ἐν τῷ σοὶ ταῦτα συνεύχεσθαι, καὶ σφίσιν αὐτοῖς οὐδὲν ἧττον ταῦτα συνεύχωνται· τῆς γὰρ τῶν κρατούντων εὐδαιμονίας κοινωνεῖν ἀνάγκη τοὺς ὑπὸ χεῖρα· οὕτω δ' ἔχοντες, καί σε μὴ μόνον ὡς ἄρχοντα σφῶν τιμῶντες ἀλλὰ καὶ πατέρα κατὰ τὸ ἔπος ὡς ἤπιον, καὶ θανεῖν ἕλοιντ' ἂν ὑπὲρ σοῦ μᾶλλον ἢ ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν· οὕτως οὐκ ἀπόχρη μόνον εἰρηνικὸν εἶναι, καὶ οἷς ἔφω στρατεύμασι χρῆσθαι, καὶ πρός γ' ἔτι πᾶσι τοῖς ἄλλοις κοσμεῖσθαι, ἀλλ' ὅπως συγκεκροτημένος πάντοθεν ἔσῃ καὶ μηδαμόθεν τοπαράπαν ἐλλελοιπώς, δεῖ πρὸς τούτῳ καὶ δημοτικὸν παντὸς μᾶλλον καὶ τοῖς πᾶσι κοινότατον εἶναι, ἐφ' ᾧ βασιλεύειν ἔχειν ἐν ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς, καὶ πρὸ τῶν σωμάτων τὰς γνώμας χειροῦσθαι, καὶ παρασκευάζειν ὡς ἀληθῶς μὴ σὲ μᾶλλον ἢ ὑπὲρ σοῦ δεδιέναι· πρέσβεις μέν τοι καὶ οὓς αὐτὸς ἑκάστοτ' ἐκπέμπεις καὶ οὓς παρ' ἄλλων ἥκοντας δέχῃ, μὴ πολύν τινα χρόνον παρὰ σαυτῷ κατέχειν, ἀλλ' ὅπως ἀπίωσιν ἐνθένδε πὼ ταχίστην παρασκευάζειν· οἱ μὲν περὶ ὧν αὐτὸς ἔγνως ἀπαγγελοῦντες, οἱ δ' ὧν εἵνεχ' ἧκον ταῦτα διαπραξάμενοί τε, καὶ μὴ ὡς ἔστι δέος μὴ διατριβῆς ἀμφοῖν γιγνομένης, οἱ μὲν ἡμέτεροι τοῦ δέοντος ὑστερήσωσιν, οἱ δ' ὅπως ἔχοιεν τὰ ἡμέτερα περιεργασάμενοι, καταμάθωσί τε ἃ μὴ θέμις, καὶ προσέτ' ἃ σφίσιν ἴσως λυσιτελὲς συσκευάσωνται· εἰ μὲν γὰρ τῆς (a) ὑφ' ἡλίῳ πάσης ἐκράτεις, καὶ οὐδοντινοῦν τῶν ἐναν-

(a) Cod. τοῖς.

τιούμενον εἶχες, οὔτ' ἂν σοι πρεσβειῶν ἔδει, οὔτε τῆς περὶ ταῦτα ἀσφαλείας· ἔχων δὲ πολεμίους, σὺ δὲ καὶ ὧν ἔφην, ἐξ ἀνάγκης ἴσχεις ἀνάγκην.

ιβ. Καὶ μὴν εἰ χρηστοῦ μέν ἐστι βασιλέως καὶ μάλ' ἀπόδειξις ἐναργής, τὸ πάσας πόλεις ὡς κάλλιστα διοικεῖσθαι, τοῦτο δὲ οὐκ ἂν εἴη, μὴ τῶν ἄρχειν λαχόντων πρὸς ἀρετὴν εὖ ἡρμοσμένων· ὡς ἄλλως γε ἐχόντων, οὐδὲ ταύτας οὐδοπωστιοῦν εὖ ἔχειν οἷόν τε, κἂν ὁ βασιλεύων πάντ' ἄριστος ᾖ· μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας τὰς ἀρχαιρεσίας ποιεῖσθαι δεῖ, ἐν αἷς τό τε χεῖρον, τό τ' ἄμεινον κινδυνεύεται· ὡς μὴ ὅτι τοὺς κατὰ γένος σοι διαφέροντας, οὐδὲ τοὺς ἀπὸ μεγάλων τιμημάτων καὶ βαθείων οἴκων, ἀλλὰ τοὺς ἐπιεικεστάτους τὰς φύσεις, καὶ τοῦ καλοῦ διὰ πάσης ἰδέας ἥκοντας ἐξ ἀνάγκης αἱρεῖσθαι, καὶ τούτους τοῖς πράγμασιν ἐφιστάναι, ὡς ἂν καὶ τὸ γιγνόμενον διὰ πάντων σώζηται, σοῦ τε ὄντος βελτίστου, κἀκείνων ἐπὶ τῷ σώζεσθαι καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, καὶ τῆς ἀγαθῆς ὡς εἰπεῖν τύχης μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος πᾶσι μετεῖναι· ὅταν δὲ σὺ μὲν τῷ ὄντι βέλτιστος ᾖς, οἱ δὲ πᾶν τοὐναντίον, νοσεῖν μὲν ἀνάγκη τὰς πόλεις καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἤδη χωρεῖν, σὲ δὲ εἰς αἴνιγμα πίπτειν, διὰ μὲν σαυτὸν καὶ ὄντα βέλτιστον καὶ λεγόμενον, διὰ δὲ τοὺς οὐ καλῶς τῶν πραγμάτων ἐπιστατοῦντας, ἃ μὴ προσῆκε νομιζόμενον καὶ λεγόμενον. εἰ μὲν γὰρ οἷόν τ' ἦν ὥσπερ ὑπόπτερον ἑκασταχόσε χωρεῖν, καὶ διὰ γῆς πάσης ἰέναι οἵους τοὺς Τριπτολέμους διαύλους φασὶ ποιηταί, οὐδὲν ἂν ἦν πρᾶγμα, ἀλλ' ἅπαντ' ἂν ῥᾷστα καὶ μετὰ παντὸς τοῦ γιγνομένου δι' αὐτὸν σαυτὸν κατεργάζῃ, καὶ μηδεντινοῦν τῇ κακίᾳ χώραν παρεῖχες, ἀλλὰ πρὸς τῷ πάνθ' ἃ προσῆκε ποιεῖν, καὶ σαυτὸν τοῖς οὐκ εἰδόσιν ἐδείκνυς, ἀπὸ μόνου νῦν τοῦ προσρήματος γιγνωσκόμενος, τηνικαῦτα δ' αὐτὸς ὁρώμενος· ὅτε δὲ τοῦτο οὐκ ἔνι, ἀρχόντων δεῖ σοι χρηστῶν, καὶ μὴ ψευδομένων τοὔνομα, μὴ δ' οἷς ἀνθρώπων ἄρχειν δοκοῦσιν, αὐτῶν ὑπὸ λημμάτων καὶ οὐ καλῶν ἐπιθυμιῶν ἐλεεινῶς ἀρχομένων, ἵνα δι' αὐτῶν ὥσπερ τινῶν ὀμμάτων οἴκοι καθήμενος, καὶ τὰ πάνυ τοι πόρρω πάντα διορῴης τε, καὶ κοσμοίης ἐπαίνων ἀξίους, καὶ ὡς ἂν τις παρὼν καὶ τῶν γιγνομένων ἕκαστα βλέπων· οὐ μὴν τούτοις ἐπιτετραφότα τὸ πᾶν, ῥαθυμότερόν πως αὐτὸν χρὴ διακεῖσθαι, οὐδ' οὕτως ἐρραστωνευμένως δι' αὐτῶν τοῖς πράγμασι χρῆσθαι, ὡς μήτε λόγοις μήτ' ἔργοις μηδοισισιν τοπαράπαν πρὸς ἀρετὴν ἐθέλειν τὰς πόλεις προτρέπειν, ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ μὴ τούτων παρόντων ἀνάγκην ἔσχες αὐτός, ὥσπερ οὖν καὶ νῦν ἔχεις, ἅτε κοινῶς ἁπάντων μελεδωνὸς καὶ προστάτης ταύταις εἰσηγεῖσθαι τὸ δέον καὶ πάντα τρόπον χεῖρα σώζουσαν ὑπερίσχειν· οὕτω παρόντων καὶ μάλ' ἄρχειν εἰδότων, καὶ αὐτὸν τὰ παρὰ σαυτοῦ συνεισφέρειν καὶ

Magistratus optimi eligantur a rege.

συμφροντίζειν ὥσπερ εἰκὸς, νῦν μὲν τῇ πόλεσι δι' ἐπιστολῶν ὁμονοεῖν παρακελευόμενον, καὶ τοῖς προϊσταμένοις ὡς μάλιστ' ὑπείκειν, καὶ ὅλως ὧν μὲν ἔχεσθαι χρὴ, ὧν δ' ἀπεχεσθαι, νῦν δὲ σπεύδοντας καὶ αὐτῶν κατὰ τὸ ἔπος ὀξύνοντα, καὶ προθυμοτέρους σφᾶν αὐτῶν καθιστάντα· ἐπεὶ δὲ τῶν ἡνιόχους ὁρῶμεν οὐ ταῖς τῶν ἵππων ἀρεταῖς μόνον χρωμένους, ἀλλὰ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὰ παρ' ἑαυτῶν προστιθέντας· καὶ τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον.

Rex ne sit avarus.

ιγ. Χρημάτων δὲ πέρι πῶς ἂν ἔχειν χρῆναι σε φῶμεν, ἢ δηλονότι βασιλικῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς καὶ ὡς εἰκὸς ἄρχοντα ἀγαθὸν καὶ γνώμης ἐφ' οὕτω τοι καὶ σπουδῆς ἥκοντα, ὡς πᾶσιν ἀγαθοῖς αὐτὸν τὲ κεκοσμῆσθαι, τοῖς τε ἄλλοις καὶ τοῖς παροῦσιν λέγω καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις καλοῦ παντὸς ἂν γενέσθαι παράδειγμα; τουτέστι μὴ εἰς πλεονεξίας καὶ τρυφὰς καὶ τὰς οὐκ ἐπαινουμένας ἡδονὰς χρήματα διώκειν αἱρεῖσθαι, καὶ βίον ζῆν ὑγρόν τε καὶ ἀνειμένον καὶ χαμάζε φέροντα· ἀλλ' ὥστε δι' αὐτῶν ἅπαντας εὖ ποιεῖν ἔχειν θαυμαστῆς ἐλευθερίας καὶ μεγαλοψυχίας ἐφόδιον ποιούμενον ταῦτα, καὶ χρώμενον πρὸς ἃ δεῖ· εἰ μὲν οὖν χρημάτων οὕτω λόγον ποιῇ, οὐ μόνον ἀγαθῶν ἁπάντων ἀντιποιήσῃ, ἀλλὰ κἀν ταῖς τῶν δημοσίων εἰσπράξεσι καὶ πόλεων εἰσφοραῖς φιλάνθρωπος ἄγαν ἔσῃ, καὶ πολὺ τοῦ δέοντος ὑφιείς· εἰ δὲ δοῦλος εἶ τούτων, καί σου κατέχουσιν τὴν ψυχὴν, πρῶτον μὲν θαυμάσαιμ' ἂν εἰ ὅλως ἀνθρώπων κρατεῖν ἀξιώσαις, χρημάτων γε δοῦλος αὐτὸς ὤν· ἔπειτα δόξεις ἀγαθοῦ μὲν οὐδοτιοῦν τοπαράπαν, μᾶλλον δὲ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν αἰσχίστων λόγον ποιεῖσθαι, φορολογήσεις δὲ αἰσχυνῶς καὶ δώρων ἐπιθυμήσεις καὶ ὅθεν οὐ δεῖ μάλιστα λήψῃ· ἃ μὴ ὅτι γε θαυμαστοῦ βασιλέως ἐστὶ καὶ οἵου πάντων μὲν ἐν ἅπασι κρατέειν ἐθέλειν πάντεσσι δ' ἀνάσσειν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀρχομένων τινὸς εὖ φρονεῖν ἀξιοῦντος· μᾶλλον δ' οὕτω ταῦτα βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας ἀλλότρια· ὥστε καὶ ὅταν τις τῶν ὑπὸ χεῖρα ταῦτα πράττων ἁλῷ, τοῦτον ἀποστρέφονται καὶ μισοῦσι, καὶ τῆς ἀρχῆς ὥσπερ ἄγος οὐδ' ὁρᾷν οἴονται δεῖν· τοσοῦτον αὐτοῖς φαυλότητος μέτεστιν· εἶτα παρὸν διὰ μὲν τοῦ χρημάτων ὡς ἔφην ὑπερφρονεῖν, πάντ' ἄριστον εἶναι καὶ τοῖς πᾶσι ζηλοῦσθαι, διὰ δὲ τοῦ ταῦτα περὶ πλείονος ἄγειν καὶ τούτοις διαφερόντως ἡττᾶσθαι, κακῶς ἀκούειν καὶ μῖσος ἐν ἅπασιν ἔχειν· σὺ δ' ὃ μὲν κατὰ σοῦ καὶ τῆς σῆς δόξης ἐστὶ, τοῦθ' ἡγησάμενος τῶν σφόδρα λυσιτελῶν, ὁ δέ σοι μεγίστων καὶ θαυμαστῶν ἐγκωμίων ὑπόθεσις ἔσται, τοῦτο τοῦ μηδενὸς ἄξιον χρῆσθαι νομίσας, τὸ μὲν ἐθελήσεις προέσθαι, τὸ δὲ καθάπαξ ἑλέσθαι, καὶ χρηματιστὴς ἀγεννὴς ἀκοῦσαι μᾶλλον, ἢ τούτων αὐτῶν ὑπερόπτης, ὃ μηδ' ἂν εἷς τῶν ἐχθρῶν σοῦ γε κατεύξαιτο; μὴ σύ γε· ἀλλὰ βούλου μᾶλλον, ὦ βασιλεῦ, κενοὺς εἰ οἷόν τε τα-

λάντων ἴσχειν τοὺς θησαυρούς, ἢ παρελθεῖν ἀνελευθέρως περιουσίᾳ τὸν Μίδαν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς οὐκ ἀπέχεσθαί σε καθάπαξ χρημάτων φημί· πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· οὐ μόνον ὅτι ταῦτα τοῖς ὀρθῶς χρωμένοις οὐδ᾽ ὁτιοῦν λυμαίνεσθαι πέφυκε, μᾶλλον δὲ καὶ πλείστων ἀγαθῶν πολλάκις αἴτια γίγνεσθαι, ἀλλ᾽ ὅτι πᾶσι μὲν ὡς εἰπεῖν, πάντων δὲ μάλιστα σοὶ διὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὰς ἐντεῦθεν ἀνάγκας, τούτων αὐτῶν δεῖ· ἀλλ᾽ οὕτως ἔχεσθαι τούτων, ὡς μὴ ἐνέχεσθαι, μὴ δ᾽ εἴκειν αἰσχρῶς, μὴ δὲ σαυτοῦ χάριν, ἀλλὰ τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος ταῦτα κεκτῆσθαι· καθάπερ Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, καὶ Περικλῆς ὁ Ξανθίππου, ὁ μὲν οὕτω χρημάτων διαφανῶς ὡς Θουκυδίδης φησὶν ἀδωρότατος γεγονώς, ὥστε καὶ τοὺς ἀγροὺς ἠφίει τῇ πόλει, οὐ φόβῳ διαβολῆς, ἀλλὰ τῷ μὴ τούτοις ἡττᾶσθαι· ἐπεὶ βουλομένῳ κατέχειν, οὐδ᾽ ἂν εἷς οἶμαι προσέστη· Ἀριστείδης δὲ ὑπὸ τοῦ μηδὲν ἔχειν, ἔχων καὶ ταῦθ᾽ ὅτι πλείστοις εἴπερ ἐβούλετο χρήμασι περιρρεῖσθαι, ὁ δ᾽ οὐδὲ τὰς θυγατέρας οἷός τε ὢν ἀνδράσιν ἐκδοῦναι, ἀλλὰ ταύτας ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων, μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτήν, θαυμαστῶν ἠξίωσε γάμων, διὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἀρετήν· οὕτως οὐ τὸ χρήμασιν, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, κεχρῆσθαι δεινόν· τοῦτο γὰρ καὶ τοὔνομα βούλεται· τὸ δὲ τούτοις ἀνελευθέρως κεχρῆσθαι, καὶ μὴ πρὸς ἀνθρώπων ὄνησιν.

Rex utilitatibus populi consulat.

ιδ. Καὶ τί λέγω χρημάτων; πᾶν γὰρ ὅ τι ποτ᾽ ἂν ἔξω τῆς κοινῆς ὠφελείας ἐργάσηται βασιλεύς, ὡς ἰδιώτης οὐχ ὡς βασιλεὺς ἐργάσεται· εἴπερ ὁ μὲν ἀνάγκην ἴσχει πάντων φροντίζειν, ὁ δέ γε τῶν καθ᾽ αὑτόν· καὶ ὁ μὲν οὐκ ἂν εἰς εὐθύνην ἥκοι, τῷ δ᾽ ἐπεὶ πάντων προΐσταται, καὶ πάντες εἰς αὐτὸν ἀφορῶσι, πᾶς τις ἂν ἐγκαλέσαι δικαίως, ὅτι τὸ πάντων φροντίζειν ἀφεὶς, ὁ δὲ τὸν αὐτοῦ λόγον ποιεῖται· καὶ τὴν κοινὴν ἁπάντων πρόνοιαν ἀπορρίψας, οἷς ἀντέχηται τῶν οἰκείων, ἀρνεῖται τοὔνομα· καλεῖσθαι μὲν βασιλεὺς ἀξιῶν, πράττων δὲ ἃ μὴ τοῦ τοιοῦτον εἰκός· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸν κυβερνήτην μετὰ τοὺς οἴακας καὶ τὸ χρῆσθαι τῇ τέχνῃ, τοῦτ᾽ αὐτὸ φήσομεν εἶναι· οὐ μᾶλλόν γε ἢ μὴ τρέχοντα τοῦ δρομέα· ἀλλ᾽ ἕως μὲν ἂν καὶ οὗτος κἀκεῖνος ὦσιν, ὁ μὲν τρέχων, ὁ δ᾽ ἐχόμενος τῶν οἰάκων, καὶ κυβερνήτην καὶ δρομέα τουτουσὶ προσεροῦμεν· ἐπὰν δὲ τοῦ ταῦτα πράττειν ἐκστῶσι, καὶ τοῦ ταῦτ᾽ ἔχειν ἀκούειν, προσεξίστανται δήπου· καὶ βασιλεὺς τοίνυν οὐδὲν ἄλλο τυγχάνει γε ὤν, ἢ πάντων ἀνθρώπων ὧν ἔλαχε προστάτης καὶ φροντιστὴς ἐσαεί, καθάπερ οἱ τῶν καθ᾽ ἕνα πόλεων οὗτοι δημαγωγοί· οὔτ᾽ οὖν τοὺς μὴ πάνθ᾽ ὑπὲρ τοῦ δήμου τὸν ἀεὶ χρόνον καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν ᾑρημένους, εἰς δημαγωγοὺς οἶμαι θετέον, οὔτ᾽ ἂν εἴη κεκλῆσθαι, ᾧ μὴ τοῦ κοινῇ συνοίσοντος ἑκάστοτε μέλει· καὶ Ὅμηρος οὐχ ἁπλῶς ποιμένας λαῶν λέγει τοὺς βασιλέας, ἀλλ᾽ ὥστε τὸ ἄγρυπνον καὶ κηδεμονικὸν αὐτῶν

ἐνδεδεῖχθαι, καὶ ὅσον ὑπὲρ ὧν προστατοῦσιν ὀφείλουσιν ἔχειν· καὶ τί χρῆν Ὁμήρου τε καὶ εἰκόνων, ἐξὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως μεμνῆσθαι, ὃς δι' ἑκάστοτε πάντων τὴν αὐτὴν πρόνοιαν ἴσχει· δεικνύμενος ἐντεῦθεν δημιουργὸς καὶ κηδεμὼν ἅμα καὶ βασιλεύς, εἴπερ οἷς αἴτιος τῆς εἰς φῶς προόδου κατέστη, τούτων μεθ' ὅσου καὶ ὑπερφυοῦς φροντίζει τοῦ κράτους· διὰ τοῦτο καὶ πάντας οὓς ἠξίωσεν ἄρχειν, εἰς ζῆλον τῆς αὐτοῦ προνοίας ἐνάγει· ὁρᾷς ὅπως σε τὸ μὲν τῶν ἰδίων τε καὶ σαυτοῦ φροντίζειν ἐθέλειν, καὶ οὐχ ὥσπερ ὡς ἀληθῶς ἐστι τῆς ἀρχῆς, ἐξίστησι τῆς ἀρχῆς, τὸ δ' ἃ δίδωσιν αὕτη, ταῦτ' ἐκ παντὸς τρόπου σκοπεῖσθαι, οὐ μόνον σοι συνίστησι ταύτην, ἀλλὰ καὶ μιμητὴν ἀποφαίνει θεοῦ;

Rex optimis consilii auctoribus utatur.

ιε. Καὶ μὴν καὶ τοῦθ' ὃ μέλλω λέγειν, οὐ μόνον εἴπερ τι τῶν πάντων, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐδέν τι τῶν πάντων, βασιλεῖ σπουδαστέον μᾶλλον δὲ τῷ τοῦτο μόνον τῶν πάντων ἅπαντα σώζει, σοὶ δὲ μόνῳ τῶν πάντων οἷς ἄρχειν ἔχεις, μέλειν ἐξ ἀνάγκης ἐστὶν ἁπάντων· δεῖ καὶ σὲ περὶ πλείονος τοῦτο πάντων ποιεῖσθαι, καὶ ὅπως ἂν σοι κάλλιστα καὶ ἀσφαλέστατα καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως εἰκὸς ἦν αἱ περὶ τῶν ὅλων ἑκάστοτε γίγνοιντο βουλαί τε καὶ σκέψεις, καὶ μηδοτιοῦν τῶν ἁπάντων ἄνευ ταυτησὶ τῆς προνοίας εἰς ἔργον ἐξάγοις διαφερόντως φροντίζειν, συμβούλοις μὲν χρώμενον τοῖς ἀρίστοις, καὶ οἷς καὶ συνέσεως εἵνεκα λέγω καὶ χρόνου καὶ πείρας ξύνοισθα τὰ τοιαῦτα τεχνίταις· εἰσφέροντα δὲ καὶ αὐτὸν τὰ παρὰ σαυτοῦ· οὐχ ὡς ἐπιτάττοντα δήπου, ἀλλ' ὡς τὸ κοινῇ συνοῖσον, μετὰ τῶν ἄλλων σκοποῦντα, καὶ πάντοθεν ἐκλέγοντα τοῦτο, ἐάν τε σύ γ' αὐτὸς, ἐάν θ' ὁστισοῦν ἄλλος ἐξεύρῃ· οὐ γὰρ τὸ τοῖς ὑπ' ἄλλου γνωσθεῖσι πεπεῖσθαι, τοῦτο γ' αἰσχρὸν, ἀλλὰ

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσειε·
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται·
Ὃς δέ κ' αὖ μήθ' αὐτῷ νοέῃ μήτ' ἄλλου ἀκούων,
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

Χωρὶς δὲ τούτων, ἐν μὲν τῷ κάλλιστα καὶ ὡς ἐχρῆν βεβουλεῦσθαι, μεγίστη τίς ἐστι τοῖς πράγμασι σωτηρία· ἐν δὲ τῷ παρὰ τοὺς λογισμοὺς ἡμαρτῆσθαι, πάντ' ἐξ ἀνάγκης ἐφθάρθαι· οὕτω καὶ στρατηγοὶ καὶ κυβερνῆται ποιοῦσι καὶ πᾶς τις ἕτερος· τούτων ἕκαστος οὐ πρὶν ὁτιοῦν ἀξιοῦσιν εἰργάσθαι πρὶν ἢ καλῶς βεβουλεῦσθαι· καί τοι οἱ μὲν ὑπὲρ σμικρῶν δή τινων καὶ τῶν ἐν μέρει πραγμάτων, σοὶ δὲ εἰς ὑπὲρ ἁπάσης τῆς οἰκουμένης ἔρρυπται κύβος· ὡς οὖν κύριος ὢν εὖ τε καὶ ὡς ἑτέρως καὶ πόλεις ἴσχειν καὶ ἔθνη καὶ πάντα χρήματα, πάντα τὰ βέλτιστ' αὐτὸς καὶ βουλεύου καὶ πράττε, καὶ μήτε τοῖς ἀγα-

θοῖς ἀνδράσι παύσῃ ξυνών, μήτ' οἴκοθεν αὐτὸς ἀνευρίσκων τὸ δέον καὶ κατεργαζόμενος, καὶ σαυτὸν ἐν τούτοις ὅσαι ὧραι νικῶν· καὶ μὴν οὐ τὸ βουλεύεσθαι μόνον περὶ τῶν μεγίστων ἀπόχρη, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ βεβουλευμένα πρὶν ἢ πεπρᾶχθαι, λανθάνειν τοὺς ἄλλους προσεῖναι δεῖ, καὶ σκοπεῖν οὐχ ὅπως ἐκεῖνο μᾶλλον ἔσται, ἢ ὅπως ἐκείνῳ τοῦτο προσέσται· κἀντεῦθεν τοῦτο μείζονος ἀξιοῦν τῆς προνοίας· ὡς ἐὰν μὲν τοῦτο προσῇ, κἀκεῖνο πολλοῦ τινος ἄξιον ὄν· τούτου δ' ἀπόντος, κἂν μυριάκις ἐκεῖνο παρῇ, οὐδὲν μᾶλλον δ' οὐδενὸς ἄξιον ὄν· εἰκότως· πᾶσα γὰρ δήπου βουλὴ, κἂν ὡς ἄριστα ἔχῃ, κἂν ἐκ βαθείας ἥκῃ φρενὸς, τοῖς μὲν πολλοῖς ἄγνωστος οὖσα, τὰ μέγιστ' ὀνίνησι τοὺς χρωμένους· καὶ θαυμαστή τις πρὸς τὸ κατορθοῦν ἐστι ῥοπὴ, τὸ μηδένα τῶν πολλῶν ταυτηνὶ ξυνειδέναι· ἔκδηλος δὲ γενομένη, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντὸς δεῖ πρὸς ἔργον ἀφῖχθαι, καὶ τὸ γιγνόμενον δέξασθαι πέρας, εἴπερ τοῦ πράττειν μὲν εἵνεκα βουλευόμεθα· τοῦτο δ' οὐκ ἂν ἄλλως εἴη μὴ τῶν βεβουλευμένων, ὥσπερ ἔφην, προβάντων· ὅθεν ἐπὶ Πέρσας ἐλαύνων, Αἰθίοπας προὔχου μάχεσθαι ἢ Μυσοῖς ἐθέλων, σὺ δὲ ὡς κατὰ Τρυβαλῶν ἑτοιμάζου· οὕτω γὰρ ὃ βούλει, ῥᾳδίως ἐργάζοιο, καὶ κατ' εὐχὴν τοῖς πράγμασι χρῷο.

ις. Σκόπει δὲ, ὅση σοι δύναμις, ὅπως μὴ φίλους οἰόμενος ἔχειν, Rex ab adsentatoribus caveat.
ἔπειτα λάθῃς κολακευόμενος, καὶ σαυτὸν οἷς οὐκ ἔδει διδοὺς, ἐν τῷ δοκεῖν ἃ προσῆκεν αἱρεῖσθαι· οὐδὲ γὰρ τοῖς τὰ σὰ δήπου στέργειν τε καὶ φιλεῖν μάλιστα διατεινομένοις, πιστεύειν ἁπλῶς ἅπασι χρὴ, καὶ τὴν αὐτὴν περὶ τούτων δόξαν κεκτῆσθαι· ἀλλ' οὓς μὲν ἂν ἴδῃς ἐπὶ μὲν τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς ἡδομένους, ἐπὶ δὲ τοῖς οὐχ οὕτως ἔχουσιν ἀχθομένους, καὶ τὰ μὲν ἐπαινοῦντας, τοῖς δ' ἐλευθέρως ἐπιτιμῶντας καὶ συμβουλεύοντας τὰ βελτίω, καὶ ὅλως μετὰ τοῦ λελογισμένου καὶ σώφρονος πάντα καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν αἱρουμένους, τούτους καὶ φίλους πάντως ἡγεῖσθαι, καὶ ὡς ἑταιροτάτοις τὰ πλείστου φησὶν ἄξια χρῆσθαι· οὓς δ' αὐτὸ τοῦτο μόνον πάντων ἐπαινέτας τῶν σῶν, καὶ μὴ διαιροῦντας ἅττ' ἔξεστιν, ἅτε μὴ, ἀλλὰ τοὺς αὐτοὺς ἐν ἅπασιν ὄντας, καὶ πρὸς τὸ λαβεῖν παντάπασι κεχηνότας, τούτους ἀτεχνῶς μετὰ τῶν κολάκων ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν, καὶ τῆς ἀρχῆς νομίζειν δεκέλειαν· ἐπεί τοι καὶ ἄλλως τοσοῦτον ἐστὶν ἑκατέρων τὸ διάφορον, ὥσθ' οἱ μὲν ἐὰν μὴ καθεκάστην, ὡς εἰπεῖν, εὖ πάσχωσιν, οὐκ ἀνέχονται· οἱ δ' οὐδ' ἐπηρεασθέντες ἄν, οἶμαι, καὶ τὰ δεινότατα πεπονθότες, δυσχερανοῦσιν, ἀλλ' οἴσουσιν οὐδὲν ἧττον, ἢ εἰ εὖ πάσχοντες ἦσαν τὸν ἅπαντα χρόνον τῷ σοὶ κατ' ἄκρας ἡνῶσθαι, καὶ πάνθ' ὑπ' εὐνοίας ὡς λόγος φέρειν παρασκευάζεσθαι, τῶν τε δυσχερῶν

κοινωνοῦντες ἐξ ἴσης, οὐχ ὥσπερ οἱ κόλακες μόνης ὄντες τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς τοῦ καιροῦ δυσχερείας ἢ τύχης καὶ μεταβολὰς πραγμάτων οὐδ' ἂν ὄναρ ἐνέγκοιεν· ὡς' ἂν ἀναγκαίως ἔχῃ, τοὺς μὲν οὕτως ἔχοντας, χαίρειν ἐᾶν, καὶ σαυτοῦ πάνυ τοι πόῤῥω ποιεῖν· τοῖς δ' ἐπιεικῶς μάλα τῆς εὐγνωμοσύνης συγχαίρειν, καὶ νομίζειν ὥσπέρ τινας τούτους αἰσθήσεις τοῦ τῆς ἀρχῆς σώματος, δι' ὧν πάνθ' ὁρᾷν καὶ πάντ' ἀκούειν ἔστι, καὶ πᾶσιν εὖ μάλα κεχρῆσθαι, καὶ τοῖς ἔγγιστα καὶ τοῖς πόῤῥω· εἰς τοῦτο γὰρ οἶμαι φέρει καὶ τὸ φίλος ἄλλος αὐτός· μᾶλλον δὲ καὶ τούτου πλέον ἐκ τῶν πραγμάτων εἶναι συμβαίνει· ἃ γὰρ οὐχ οἷοί τ' ἐσμὲν δι' ἡμῶν αὐτῶν, διὰ τούτων ὡς ῥᾷστα περαίνειν ἔχομεν· ἀμέλει τοι καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου τοὺς θησαυροὺς ἐρωτηθεὶς τοὺς αὐτοῦ, δείκνυσι τοὺς ἑταίρους· ὡς τὸ μὲν τούτους κεκτῆσθαι, κάλλιστον καὶ λυσιτελέστατον τυγχάνοντα πλοῦτον· ἄνευ δὲ τούτων καὶ τὴν μεγίστην ἐν ἀνθρώποις περιουσίαν πρὸς τὸ πάνθ' ἃ προσῆκεν εἰργάσθαι μικρὸν ἢ οὐδὲν δυναμένην· οὕτως οὐδὲν κρεῖσσον κατ' Εὐριπίδην ἢ φίλος σαφής, οὐ πλοῦτος οὐ τυραννίς· ἀλόγιστον δέ τι τὸ πλῆθος ἀντάλλαγμα γενναίου φίλου· καὶ οἴου μὴ δὲ θανεῖν ἂν ὑπὲρ τῶν παιδικῶν ἀποκνῆσαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιεῖναι καὶ ζῇν, τοῦθ' ὡς ἀληθῶς ἥδιον κρῖναι, καθάπερ ὁ νεανίσκος ἐφ' ὃν καὶ τἄπη ταυτὶ ξυνετέθη.

Rex cum amicis aeque ac cum adversariis secundum leges agat.

ιζ. Ἀλλὰ ἐπεὶ τοὺς μὲν φίλους εὖ ποιεῖν καθάπαξ οἰόμεθα δεῖν, καὶ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἄγειν, καὶ πάντ' ἀντέχεσθαι τρόπον· τοὺς δ' αὖ ἐχθροὺς, ἐὰν μὲν μεγαλόψυχοί τινες ὦμεν, οὔτε κακοῦν οὔθ' ὅλως τὸν νοῦν προσέχειν· ἐὰν δὲ μὴ, καὶ πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι τούτοις καὶ μετὰ μείζονος ἀμύνεσθαι τῆς παρασκευῆς· ὁποῖόν τινά σε χρὴ περὶ ταῦτ' εἶναι εἴ ποτε τούτους ἀλλήλοις ἐπὶ σοῦ περὶ ὧντινων δικάζεσθαι δέοι· ἂν μὲν γὰρ ὡς δυσμενέσι καὶ φίλοις καὶ τότ' αὐτοῖς ἀπαντήσῃς, δόξεις ἀπὸ τῶν νόμων εἰργάσθαι· ἂν δὲ τοιοῦτό τι πᾶν ἐκ μέσου πεποιημένος, μόνου τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου φροντίσῃς, πάντων ἀνδρῶν ἄριστος εἶναι μήτε τοῖς φίλοις, ἢν ἀδικῶσιν, συγχωρῶν ἐπ' εὐνοίας τὰ τοιαῦτα καρποῦσθαι, μήτε τοὺς ἐχθροὺς ὑπ' ἀπεχθείας τῶν προσηκόντων δικαίων ἀποστερῶν· ἀλλὰ καὶ τούτοις κατὰ τοὺς νόμους συμπράττων, κἀκείνους μετὰ τῶν νόμων ἀνόμους ἐλέγχων· εἰ γὰρ δὴ καὶ φίλοι τυγχάνουσιν ὄντες, ἀλλὰ καὶ τούτων ἡ δικαιοσύνη κατὰ τὸν Νικόμαχον φιλτέρα· καὶ ἅμα φίλον μάλιστ' ἂν ἔργον δράσαις, φίλους κακίας ἀπηλλαχώς· ὃ πράττειν οὐχ οἷοί τε ὄντες Νεοκλέους Θεμιστοκλῆς καὶ Κλέων ὁ Κλεαινέτου, ὁ (1) μὲν ἡνίκα τοῦ δημαγωγεῖν ἥπτετο, πρῶτον συναγαγὼν τοὺς ἑ-

(1) Deest in codice hoc nomen, relicta lacuna. Sed tamen Cleaenetum Cleonis parentem fuisse scimus.

ταίρους, τὸ πρὸς αὐτῶν ἔτ' ἔχειν οἰκείους ἀπεῖπε καθάπαξ, δέει τοῦ μηδὲν ὧν οὐκ ἔδει δι' αὐτῶν δρᾶσαι προῆχθαι· Θεμιστοκλῆς δὲ καί τοι διαφερόντως ὢν σπουδαρχίδης, ἀπηύχετο πᾶσαν ἀρχὴν, ἐν ᾗ μηδὲν πλέον ἔμελλον ἔχειν τῶν ἄλλων οἱ φίλοι· ὁ δὲ τοῖς ἄλλοις οὕτω δικάζειν ἔχων, σαυτῷ πολὺ πρότερον ὀφείλεις τὰ τοιαῦτα δικάζειν τὲ καὶ νομοθετεῖν, καὶ μὴ τῷ σφόδρα σαυτὸν φιλεῖν καταχαρίζεσθαι σεαυτῷ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐκπιμπλάναι τὰς αὐτὸς σαυτοῦ· μὴ δ' ὅτι τὸν εὐθυνοῦντα ὅλως οὐκ ἴσχεις, οὐδ' ὑπόκεισαι ψήφοις, ἀδεῶς καὶ ἡδέως οἷς οὐκ ἐχρῆν ἐνδιδόναι· ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ πολλῶν τινων καὶ δεινῶν τούτων ηὐπόρεις, μᾶλλον δ' ἐπείπερ ἀνθρώπων οὐδὲν κέκτησαι, μόνον δὲ τὸ πάντ' ἐφορῶν ἀκοίμητον ὄμμα θεοῦ, ἀπέχεσθαι μὲν καθάπαξ κακίας, ἔχεσθαι δὲ ἀρετῆς καὶ πάντας εἰς τοῦτο διὰ σαυτοῦ προκαλεῖσθαι.

ιη. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τοῖς ὁμιλίαις ἑκάστοτε λόγων, ὅτι πλεῖστος Rex caute apteque loquatur.
ἔστω σοι λόγος καὶ τοσοῦτος ὡς μὴ μόνον οὓς δεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅτε καὶ ὅπως ποιεῖσθαι τυτουσὶ δεῖ· μήτε παριόντας τὸ μέζον, μήτ' αὖ μετρίους ἄγαν καὶ συνεσταλμένους καὶ τῶν πραγμάτων ἐλάττους, ἢ καὶ ἄλλως ἀπεοικότας, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἀποχρῶντας, καὶ τὸ γιγνόμενον σώζοντας, καὶ τὸ ξύμπαν ἀξιόχρεως σοί τε εἰρῆσθαι τοῖς τε ἄλλοις ἀκοῦσαι· οὐ μόνον ὅτι κατὰ τὸ ἔπος γλώσσης θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποις ἄριστος, φειδωλῆς πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης, ἀλλ' ὅτι καὶ Περικλῆς ὁ Ξανθίππου μέλλων δημηγορεῖν, εὐχῇ πρόσθεν ἐχρῆτο, μηδὲν περιττὸν μὴ δ' ἔξω τῆς ὑποθέσεως φάναι· οὓς γε καὶ πιστοτέρους εὖ ἴσθι τῶν τοῖς ἄλλοις ὀμωμοσμένων ἐργάσῃ· καὶ νομιοῦσι πάντες ὥσπερ χρησμοὺς, ἐὰν μὴ μόνον τἀληθοῦς καὶ οἷς πράττεις περὶ πλείονος ἁπάντων φροντίζῃς· ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἃς οὐκ ὀλιγάκις ἐπαγγέλλῃ τοῖς δεομένοις μετὰ λαμπρᾶς τινος φαίνῃ τελῶν τῆς προσθήκης, καὶ τῶν ὑπεσχημένων πλείω διδούς· ἐπειδήπερ ἀγαθοῦ βασιλέως οὐ μόνον οὐδὲν παλινάγρετον οὐδ' ἀπατηλὸν οὐδ' ἀτελεύτητον εἶναι δεῖ, ὅ τι κεν κεφαλῇ κατανεύσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλοψυχίᾳ πρὸς πάντα κεχρῆσθαι.

ιθ. Ἔτι τοίνυν ὥσπερ οἱ τῶν ἰατρῶν ἀγαθοὶ οὐ τὰ παρόντα μόνον Rex venales dignitates esse non sinat.
ἀκοῦνται τῶν νοσημάτων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνσκήψαντας τῷ σώματι πάλαι διεφθορότας χυμοὺς, μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐξελαύνειν οἴονται δεῖν, καὶ διὰ πάντων τούτων τὴν σφῶν ἐπιδείκνυνται τέχνην, ὡς δὲ καὶ αὐτὸς, ὦ βασιλεῦ, εἰ τὸν διὰ πάντων βελτίστου λόγον ποιῇ, προθυμοῦ πᾶσιν οἷς ἔξεστι τὴν ἀρχὴν συνιστάναι τὲ καὶ συναύξειν, τὰ μὲν καλῶς ἔχοντα, βελτίω ποιῶν,

τὰ δ' αὖ ὡς ἑτέρως, ἐπανορθούμενος τοῖς παρὰ σαυτοῦ· καὶ ὅλως πανταχόθεν τὸ κοινῇ παρασκευάζων ξυνοῖσον· καὶ νῦν τοίνυν τὰς τῶν δημοσίων διαχειρήσεις οὕτως ἀθλίως ἐχούσας, ὡς χρημάτων ὠνίους τοῖς βουλομένοις προκεῖσθαι, ὃ πολύν τινα χρόνον εἰσκωμάζον Ῥωμαίοις, πάντ' ἄνω καὶ κάτω ποιεῖ, μὴ περιΐδῃς αὐτὸς μηδοπωστιοῦν μηδ' ἐλάττονος λόγου τοῦτο νομίσῃς· ἀλλὰ τοσούτου καὶ οὕτω σπουδῆς ἀξιόχρεω, ὡς μὴ μόνον τὴν ἄτοπον ταυτηνὶ καπηλίαν ὥσπερ ἄγος τῆς πολιτείας ἐξελάσαι καθάπαξ, ἀλλὰ καὶ νόμον θεῖναι μηδενὶ τοῦ λοιποῦ ταῦτ' ἐξεῖναι παράγειν ἐς μέσον, ἢ πλείστων χρημάτων, ἐὰν μὲν ἰδιώτης ᾖ, τούτῳ τιμᾶσθαι· εἰ δ' ἄλλως ἔχων καὶ κρείττων ἢ ταῦτα παθεῖν, πάσαις ἀραῖς ὑποκεῖσθαι· δύο γὰρ τὰ πάντα κάκιστ' ἐντεῦθεν ξυμβαίνει, τό τε πόλεις ἁπάσας καὶ χώρας ἐπιτρίβεσθαι καὶ πάσχειν κακῶς ὑπὸ τουτωνὶ τῶν θαυμαστῶν ὠνητόρων σφόδρ' ἐπικειμένων τε καὶ παρανομούντων· καὶ τί γὰρ οὐ ποιούντων, μᾶλλον δὲ πάντων καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ὑπὲρ τοῦ πλείω λαβεῖν ὧν ἔδοσαν ἀξιούντων, τό τε τὸν κρατοῦντα πάντων τούτων ὑπεύθυνον εἶναι, τῷ πεπρακέναι; εἰ γὰρ ταῦτα μὲν οὐκ ἂν ἐγεγόνει μὴ τούτων ἐωνημένων, ἐώνηνται δὲ τούτου βουλομένου, ὁ τὸ σπέρμα παρασχὼν, φησὶ Δημοσθένης, οὗτος καὶ τῶν φύντων αἴτιος· βοήθησον τοίνυν καὶ σαυτῷ καὶ ἡμῖν, ἡμᾶς μὲν τοσαύτης ἐξαιρούμενος βλάβης, σαυτὸν δὲ τοῦ τε κακῶς ἀκούειν, τοῦ τε τῶν οἰκείων δοκεῖν εἶναι προδότην.

Rex inventos a privatis hominibus thesauros sibi non vindicet.

κ. Σὺ δὲ καὶ τοῦτο παντὸς μᾶλλον φύλαξαι, βασιλεῦ, καὶ μὴ τοῖς πρὸ σοῦ βασιλεῦσι πάθῃς ταυτὸν, μὴ δὲ τῶν ὁπηδήποτε γῆς θησαυρῶν εὑρημένων, ἀξιώσῃς αὐτὸς ἀντὶ τῶν εὑρόντων κύριος εἶναι· ὅν γε καὶ θησαυρὸν τοῖς ὑπὸ χεῖρα μᾶλλον χρῆν εἶναι, τό τε πλείστοις ὅσοις χρήμασι περιῤῥεῖσθαι, τῷ θ' ἅπαντας εὖ ποιεῖν τὸν ἅπαντα χρόνον· παρὰ τῆς ἀρχῆς ἀπαιτεῖσθαι· τοσαύτης γάρ ἐστιν ἀτοπίας, ὡς μόνον τοῦτο τῶν πάντων μηδηντινοῦν παραίτησιν ἴσχειν, ἀλλ' εἶναι καθάπαξ θεομισὲς, καὶ τοῖς ἐκείνῳ δοκοῦσι μαχόμενον· εἰ γὰρ οὐχ οἷόν τε θησαυρὸν τὸ παράπαν εὑρέσθαι μὴ χορηγοῦντος θεοῦ, δίδωσι δὲ ὃν ἂν αὐτὸς δοκιμάσῃ, ὑμεῖς δὲ καὶ πρὶν, ὡς εἰπεῖν, καταθέσθαι, τούτους ἁρπάζετε, πῶς οὐ ταῖς θείαις ἀτεχνῶς ἀντιπολιτεύεσθε ψήφοις; ἃ 'κεῖνος ὁτῳοῦν ἰδίᾳ παρέσχε, ταῦθ' ὑμεῖς βιαίως σφετεριζόμενοι· ὥσπερ τὴν περὶ τούτων τοῦ θεοῦ διαγνώμην ἐπανορθούμενοι, καὶ μόνον οὐ τοῦτο βοῶντες, ὅτι τῶν θησαυρῶν ἡμῖν προσηκόντων, ὁ δ' ἑτέροις παρέσχε· ὃ καὶ θαυμάζω εἰ τοῖς μὲν ὑφ' ὑμῶν εὖ πεπονθόσι ἐάν τις ἐπηρεάζῃ καὶ τῶν δοθέντων ἀποστερῇ, πολέμιον τοῦτον ἡγεῖσθε, αὐτοὶ δὲ τὰ χείρω δρῶντες καὶ πρὸς θεὸν ὡσπερεὶ διὰ τούτων ἀνταίροντες χεῖρας, οὐ προ-

τιμᾶτε· οὐ γὰρ ὑπὲρ τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος ταῦτ' ἐρεῖτε λαμβάνειν, οὐδὲ στρατόπεδα καὶ πρεσβείας καὶ πόλεις καὶ ἄττα τοιάδε προσήσεσθε· ἀλλὰ μάλιστα μὲν οὐδεὶς ὑμῖν οἶμαι τῶν πάντων προσέξει τὸν νοῦν, ἂν ταῦτα γε φῆτε, τῶν δημοσίων χρημάτων καὶ φόρων πρὸς τὴν τούτων συντέλειαν καὶ παρασκευὴν καὶ μάλ' ἀποχρώντων, πάλαι τε τεταγμένων τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ὄντων ἀεὶ, καὶ τὴν ἀναγκαίαν μήποτε ταύτην ἐκλελοιπότων φοράν· ἧς ἀδυνάτως παντάπασιν ἰσχούσης, θησαυροὶ, τῷ τε κατὰ γῆν πάντ' εἶναι τὸν χρόνον, τῷ τ' ἐμφανεῖς οἱστινοσοῦν γεγονότες πᾶσι, καὶ οὕτως οὐδὲν ἧττον ἀφανεῖς εἶναι τοῖς ἄλλοις καὶ φανθέντες λανθάνειν. ὀλίγοι δέ τινες κομιδῇ καὶ μόλις ποτὲ ἢ διὰ πλείστου τοῖς πᾶσιν ἔκδηλοι καταστῆναι· πῶς οὖν τούτων οὕτως ἔχοντας φῆσαι τις ἂν ὅλως τοῖς κοινοῖς διαφέρειν, καὶ τούτοις εἶναι γε προὔργου; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἔπειτ' εἰ καὶ δοίημεν τὰ τοιαῦτ' αὐτῶν οἵους τ' εἶναι, πότερον ὅσιον καὶ λυσιτελὲς, μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπίδων καὶ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου πρὸς ταῦτα χωρεῖν, ἢ τῇ τῶν ἀδικιῶν μεγίστῃ χρωμένους; τί ἂν εἴη μεῖζον κακὸν τοῦ θησαυροῖς εὑρημένοις ὑπ' ἄλλων ἐπιπηδᾷν; ὥσπερ γὰρ οἰκίας οἶμαι καὶ πλοίου, φησὶ Δημοσθένης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις, ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει· καὶ μὴν ὁ μὲν ἐφ' οἷς ἀδίκου παραιτούμενος, ἧττον ἄν πως οἷς παραιτεῖται δόξειεν ἀδικεῖν, δοκῶν μέν τοι λέγειν, λέγων δὲ οὐδὲν μᾶλλον, λέγων δὲ ὅμως· ὑμᾶς δ' ἄν τις ἔρηται ὅτου χάριν ταῦτα ποιεῖτε, οὐδὲν ἂν εἰπεῖν ἔχετ' οἶμαι τῶν πάντων, πλὴν τὸ τῆς ἀρχῆς συγκεχωρηκὸς, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀνάγκην· λήσετε δὲ ταῦτ' ἂν εἰπόντες, εἰς τυραννοῦντας ἀλλ' οὐκ εἰς βασιλεύοντας ὑμᾶς αὐτοὺς καθιστάντες, εἴπερ τῶν μὲν ἐστὶ τὸ τὰ δίκαια πράττειν διὰ πάντων αἱρεῖσθαι, τύραννοι δὲ ἀπὸ τοῦ κατ' αὐτῶν βουλομένου τοῖς πράγμασι χρῶνται· τῶν ἀτοπωτάτων δ' ἂν εἴη καὶ πρὸς αἰσχύνης ὑμῖν, εἰ τῷ μὲν Νερούᾳ πάλαι δή τινος ὅτι περ εὕροι που θησαυρὸν εἰρηκότος, καὶ δεῖ λαμβάνειν ἐκεῖνον, ὁ μὲν αὐτὸν ἐκέλευσε χρῆσθαι· τοῦ δ' ὅτι μείζων ἢ κατ' ἰδιώτην ὁ θησαυρός ἐστι προσθέντος, αὐτὸς πάλιν ἔφη καὶ καταχρῆσθαι· ἄτοπον οὖν, εἰ ὁ μὲν οὕτω δικαιοσύνης καὶ τοῦ καλῶς ἔχοντος πεποίηται λόγον, ὡς καὶ τοῦ παρατυχόντος δόντος οὐκ ἐπεστράφθαι, ἀνὴρ μάλ' Ἕλλην καὶ πόῤῥω τοῦ καθ' ἡμᾶς συνεδρίου, ὑμεῖς δ' εἰ καὶ μάλιστ' εὐσεβείᾳ συζῶντες καὶ νόμοις ἱεροῖς ἐντραφέντες ἐπὶ τοσοῦτον, ἵν' εὐφήμως εἴπω, μεγαλοψυχίας ἀφῖχθαι, ὡς μὴ μόνον τῶν εὑρημένων ὡς ὑμῖν διαφερόντων ἀντιποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ὡς παρὰ μείζονος δυσχεραίνειν τοῦ θησαυροῦ, καὶ τὰ δεινότατα πάντων πρὸς ἀπειλὴν

ἐφ' ᾧ τὸ ξύμπαν, ὡς οἶσθ' ὑμεῖς, ἐμφανὲς γεγενῆσθαι· οὐκ εἰδότες ὅσοις καὶ ἡλίκοις ἐντεῦθεν ἐγκλήμασι περιπίπτετε, τοῦτο μὲν ἀδικίας, τοῦτο δὲ συκοφαντίας καὶ πλεονεξίας ἁλισκόμενοι, καὶ προσέτι προσκρούοντες, ὡς ἔφην, θεῷ· εἶθ' ἃ μηδ' ἂν εἷς ὑπ' ἐχθρῶν οἶμαι δέξαιτ' ἀκούειν, ταῦθ' ὑμεῖς ὑμῖν αὐτοῖς ἐπισπᾶσθε· καὶ τί τοσοῦτον ἐστὶν ἐν θησαυροῖς, δι' ὃ τοσαύτης καὶ τηλικαύτης ἀνάγκη τῆς αἰτίας κληρονομεῖν; ἐγὼ μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ μηδέν τι τοιοῦτον ἀκούειν, καὶ ξυμπάντων ἂν θησαυρῶν, εἰ κύριος ἦν, ἐξίστην ἑτοίμως· εἰ τοίνυν τὸ μὲν θησαυροῖς ἐφεδρεύειν, πλείστην ὅσην καὶ πρὸς θεοῦ καὶ πρὸς ἀνθρώπων νέμεσιν ἴσχει, τὸ δ' αὖ τούτων τοῖς εὑρηκόσιν ἀφίστασθαι, τῶν ἐπαινουμένων ἐστὶν ὡς ἀληθῶς, ἑλοῦ τὸ δεύτερον, ὦ βασιλεῦ, ἵνα μὴ περιπέσῃς ἐξ ἀνάγκης τῷ πρώτῳ, καὶ θαυμάζεσθαι μᾶλλον ἢ κακίζεσθαι· καὶ μηδεὶς ὁστισοῦν ἐπὶ σοῦ τῶν ἁπάντων, ἄνθρακας εὕρῃ τοὺς θησαυρούς, τῷ διὰ κενῆς εὑρηκέναι· ἀλλ' οἷς τοῦτο μισήσεις ἅπασι δεῖξον, ὡς εἰ καὶ κάκιστον ὂν πρόσθεν ἐλάνθανε, νῦν ὑπὸ σοῦ καλῶς τοῦ πάντ' ἀρίστου καὶ θαυμαστοῦ βασιλέως ἐξελήλεγκται, ὡς μὴ δὲ τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἐξεῖναι λανθάνειν.

Rex ne temere tributis populos oneret.

κα. Καὶ μὴν καὶ τὸ τοῖς ὑπηκόοις, ἐπειδὰν ἡστινοσοῦν καταλαβούσης ἀνάγκης ἀπορῆτε χρημάτων, ἔπειτ' εἰσφορὰς ἐπιτάττειν, καὶ δι' αὐτῶν αἱρεῖσθαι τὰ δέοντα πράττειν, πῶς οὐκ ἀτεχνῶς βίαιον, ἢ πῶς οὐκ ἔξω τῆς παρ' ὑμῶν ὀφειλομένης τουτοισὶ προμηθείας; καὶ ὃ τούτου μεῖζον, πρίν γ' ἂν αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι, δι' ὧν ὑπὲρ αὐτῶν ταῦτ' ἀπαιτεῖν διατείνεσθε, φθάνετε κακῶς τούτους ποιοῦντες ταῖς εἰσφοραῖς· εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν, οὐκ ἐνῆν ὁθενοῦν τὸ παράπαν χρήματα πεπορίσθαι, εἰκότως ἂν εἰσέφερον οὗτοι· εἰ δ' ἔστι μὲν πολὺς ἐν κειμηλίοις χρυσὸς, ἔστι δὲ ἄργυρος καὶ λίθων ὑπερφυὴς ἀφθονία πολυτελῶν, πάντα δὲ ταῦθ' ὑπὲρ τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος ἐν τῷ τοῦ καιροῦ καλοῦντι παρεσκευάσθη τοῖς ἐξ ἀρχῆς, ποῦ δίκαιον ταῦθ' ὑπερβάντας, ἃ μὴ προσῆκε διώκειν, καὶ μὴ τοῖς εὐλόγοις καὶ τεταγμέναις ἀφορμαῖς ἐθέλειν κεχρῆσθαι, ἀλλ' ἑτέρωθεν ζητεῖν τὸ τῆς χρείας ἑστηκὸς θεραπεύειν; καὶ μὴν εἰ μὴ τούτοις ἐνταῦθα χρησόμεθα δήπου, ἐγώ γε οὐχ ὁρῶ· παρὰ πάντα δ' ἐκεῖνο λέγω, ὡς εἰ μὲν τῆς εἰς ἔπειθ' εἵνεκα χρείας ταυτὶ πρόσθεν συνείλεκτο, καὶ πρὸς τοῦτο ἔσχε τὴν ἀναφορὰν, ἀνάγκη πᾶσα ταύτης νυνὶ παραγενομένης, μηδὲν τὸ παράπαν τούτοις ἐνδοιάζοντας χρῆσθαι, ἵνα καὶ τὸ γιγνόμενον σώζηται, καὶ μηδεὶς ὁστισοῦν εἰσφέρων ἀλγῇ· καὶ προσέτι παρελθούσης τῆς χρείας καὶ τῶν πραγμάτων εὖ καθεστώτων, μετὰ περιφανεστέρας καὶ μείζονος τῆς προσθήκης αὖθις τούτων πλησθῶσιν οἱ θησαυροί· εἰ δ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐστὶν, ὅπερ ἀμήχανον, ἀλλὰ περιττή τις ἄλλως ὕλη ἐκ περιουσίας ὅτι πλείστης εἰς οὐδὲν δέον ξυστᾶσα, καὶ οὕτω

πολὺ μᾶλλον χρηστέον αὐτῇ, ὡς ἂν ἀσυντελής τις οὖσα, συντελὴς ὡς μάλιστα γένηται, καὶ τοῖς πράγμασιν ἐν καιρῷ· πανταχόθεν οὖν ἐστι δῆλον, ὡς ἄρα τούτοις ἀνάγκη, ὅταν ἀνάγκη τις ἐπίῃ, κεχρῆσθαι.

κβ. Ὧι δὲ μάλιστα πάντων ἀχθόμενος, μάλιστα πάντων πεπαῦσθαι βούλομαι διὰ σοῦ, τοῦτο ἤδη προσθήσω τοῖς εἰρημένοις· τὸ μὲν αὐτῆς ἐκείνοις δήπου διορθώσεως χρῆζον καὶ τὸ σπουδῆς, παρανομίας δὲ εἵνεκα τοσοῦτ' ἐκεῖν' ἀπολεῖπον, ὡς καὶ θηρῶν ἀγριωτάτων τοῦτ' εἶναι φῆσαι μᾶλλον ἢ τῶν καθ' ἡμᾶς πεφυκότος· τὸ γὰρ τῶν τὰ σφέτερ' αὐτῶν σκάφη παρ' ἀστινασοῦν τῶν ἀκτῶν καταγνύντας καὶ ναυαγίας πειρωμένους ἀτόπου, ἔπειτ' οὐχ ὅσον προνοίας παρὰ τῶν προσχώρων ἢ γοῦν παραμυθίας ἡστινοσοῦν ἀπολαύειν, ἀλλὰ καὶ συνεπιτιθεμένους τούτους ἴσχειν, καὶ συγκροτοῦντας πῶς ἂν εἴποις τὴν τύχην, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ παριόντας, εἴπερ ἃ ἐκείνη παρεῖκε, ταῦθ' οὗτοι παρὰ πάντα διαρπάζουσιν οἶκτον, ὑπερφυῶς δεινόν τε καὶ ἧς οὐκ ἂν εἰπεῖν δυναίμην κακίας (1)· τί γὰρ ἂν οὑτοσὶ πλέον ἐν πελάγει κινδυνεύσας ὑπέστη ὅποτ' ἐξ ἡμισείας βεβλάφθαι διὰ τὸν τόπον νομίσας, ὁ δὲ καὶ τούτου δυσχερεστέρου τετύχηκε, καὶ μείζονος ἐνταῦθα διὰ τῶν κάκιστ' ἀπολουμένων τουτουσὶ γύπας ἐπειράθη τοῦ σάλου; πλὴν εἰ τοῦτο λέγοιεν, ὅτι περίεστι καὶ τὸν ἥλιον βλέπειν, καὶ δεῖ τούτοις ἀγαπᾷν διὰ ταῦτα, καὶ μηδὲν περαιτέρω ζητεῖν καὶ προσέξεσθαι· ἡδέως δ' ἂν τούτων πυθοίμην, πότερα ταύτην καὶ περὶ ὑμῶν ἂν αὐτῶν ἠνέγκατε ψῆφον, εἰ τοιοῦτον ὑμῖν συνηνέχθη, ἢ πᾶν τοὐναντίον ὥστε φροντίδος καὶ προμηθείας ἐκ τῶν ἐνόντων τυγχάνειν καὶ συνεισφέρειν ἅττ' ἔξεστιν οἴκοθεν ἕκαστον, καὶ πάντα δρᾷν ἐφ' ᾧ τὴν συμφορὰν ἕξετε ῥᾴω· εἶτ' οὖν πάντων ἀτοπώτατοι ἃ γ' οὐκ ἂν ἐδέξασθ' ὑμεῖς εἰ μὴ μαινόμενοί τινες ἦτε, ταῦτ' ἀξιοῦντες σωφρονοῦντας τῶν ἄλλους οὐ δώσειν οἴεσθε δίκην, καὶ κατὰ τῆς ὑμῶν κεφαλῆς τῶν ἐξ οὐρανοῦ κινήσειν σκηπτούς; καὶ μὴν ὅτι τοῖς ἐμπόροις οὐ μόνον παγχάλεπον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις λυμαίνεται, δῆλον ἐκεῖθεν· εἰ γὰρ αἱ μὲν ἐμπορεῖαι δι' ὧν πορίζουσι ἑκάστοθ' ἡμῖν συνιστᾶσι τὸν βίον, ταύτας δὲ ἀνάγκη πεπαῦσθαι, ἑνὸς μηδενὸς ἔτι τῶν ἐμπόρων διὰ τὸ ταῦτα πείσεσθαι προσδοκᾷν βουληθέντος χρῆσθαι τῇ τέχνῃ, πῶς οὐχ ὃ λέγω προβήσεται; πῶς δ' οὐκ ἂν τὸ ἐντεῦθεν προμηθείας κλεισθείσης, ἀβίωτον βιωσαίμεθα βίον; ὡς οὖν μεγίστου μὲν ἐσομένου κακοῦ, εἰ τοῦθ' οὕτω προβήσεται· ἣν δὲ καθάπαξ ἀνέλῃς εὖ ποιήσων τὸν βίον, εὖ οἶδ' ὅτι σπουδάσεις δύ' ἀνθ' ἑνὸς εἰργάσθαι, τούς τε ἐμπόρους προθυμοτέρους, τῷ μηδενὶ τῶν ἁπάντων παρανομεῖν εἰς τούτους

Rex naufragos spoliari vetet.

(1) Scelestum hunc morem ab Andronico I. antiquatum fuisse ait Ephraemius v. 5285. sqq. Sed hinc apparet latrocinio iterum indulsisse usque ad Andronicum II. Graecos.

ἐξεῖναι, καὶ πάντων ὧν ἡμῖν δεῖ, μεγίστην καὶ θαυμαστὴν εὐπορίαν.

De instruendis commeatus publici horreis.

κγ. Σὺ μέν τοι πρὸς τοῖς ἄλλοις κἀκεῖνο σκέψαι, καὶ μάλ᾽ ἀξιόχρεων ὂν τῆς εἰς πάντα προνοίας, τὸ τῶν πόλεων ἑκασταχοῦ μὴ σίτου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἁπάντων ταμεῖα κεκτῆσθαι· οὐχ ὡς ἐμπορευόμενος δήπου, οὐδ᾽ ἀγεννοῦς εἵνεκα κέρδους, ἀλλ᾽ ὡς ἂν καὶ κατὰ πάντα μὲν δήπου τὸν χρόνον, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐν πραγμάτων καὶ καιρῶν δυσκολίαις, πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις μεγίστη τίς ὄνησις ταῦτ᾽ εἴη, σοὶ δ᾽ εἰς τὰς ὑπὲρ τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος δαπάνας, θαυμαστὸς πόρος χρημάτων, φιλανθρώπως καὶ κάλλιστα ἔχων, τῷ θ᾽ ὑπὲρ σωτηρίας ἀνθρώπων εἶναι, τῷ τε τῆς γιγνομένης τιμῆς ὑφιέναι· καί τοι εἰ χαρακωμάτων καὶ τάφρων καὶ τειχῶν καὶ προβόλων καὶ πάντων τῶν τοιούτων εὐδαιμονίζειν ἔστι τὰς πόλεις, τῶν καὶ τῶν τοιούτων προσαπολαύειν ἔχειν ἑτοίμως, πῶς οὐ μειζόνως; ἄνευ δὲ τούτου, αἱ μὲν ἐκείνως διακείμεναι μόνον, οὐκ ἄν μοι δοκοῦσιν ἐν συνεχεῖ πολιορκίᾳ καὶ μήκει πολέμου καθάπαξ διενεγκεῖν· τὰς δὲ καὶ τοῦτον παρεσκευασμένας τὸν τρόπον, οὐδὲν ὧν ἔφην αἱρήσει, τὸ μὴ οὐκ εἰς τέλος ἀντισχεῖν δεδυνῆσθαι· ὥσθ᾽ ἀναγκαίως ἔχει τὰς πόλεις καὶ τοιούτοις ὅπλοις πεφράχθαι.

Rex subditorum hereditates ne adeat.

κδ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὃ βούλομαι λέγειν, οὕτω δή τι τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰρῆσθαι, ὡς καὶ αὐτίκα μάλα δι᾽ ἄμφω ταῦτα χρῆναι πεπαῦσθαι, τό τε μὴ κατὰ τοὺς νόμους εἶναι, τό τε βέλτιστον ὑμῖν ὑπειλῆφθαι· ὅταν γὰρ τῶν ἐν τῷ τελευτᾶν μηδ᾽ ὑστινασοῦν διαδόχους ἀμέλει κεκτημένων τοῦ κλήρου, ἔπειθ᾽ ὑμεῖς κληρονομεῖν ἀξιῆτε, πῶς οὐ παρανομίας ἁλίσκεσθε, τῶν μὲν ἀλλοτρίων ὡς οἰκείων ἀντιποιούμενοι, τοῦ δὲ κεκτημένου μηδένα μηδ᾽ ὁπωστιοῦν ποιούμενοι λόγον, μὴ δ᾽ ἂν τὰ ἔσχατα πεπλημμεληκὼς ᾖ· μᾶλλον δὲ τοῦτον ἀποστεροῦντες τῶν ὄντων, καὶ ἃ πρόσεσθ᾽ ἐγκλήματ᾽ αὐτῷ, εἴ τε διὰ ταῦτα εἴτ᾽ ἄλλως προστριβέντα, καὶ τούτων αὐτὸν προσαποστερεῖτε δικαίως, εἴπερ ἃ πρὸς ἀπαλλαγὴν τούτων ἀπέχρησεν ἂν ἐνταῦθ᾽ ὑμεῖς ἀφαιρεῖσθε· τὸν μὲν εὖ ποιοῦντες οἷς ἐγκλημάτων ἀπαλλάττετε δήπου, ὑμᾶς δ᾽ αὐτοὺς ἐν ἐγκλήμασι καθιστάντες· καὶ οἱ τοὺς παρανομοῦντας κολάζειν καὶ μισεῖν οἰόμενοι δεῖν, πρὸς οἷς ἔφην καὶ ταύτῃ παρανομοῦντες οὐκ αἰσθάνεσθε· ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ἐκείνων διάκεισθε χεῖρον ὅσον οἱ μὲν ὡς ἀδικοῦσιν ὁμολογοῦντες, ὅμως διὰ τὰ καὶ τὰ δίκην ὑπέχειν οὐδαμῶς ἀξιοῦσιν· αὐτοὶ δὲ καὶ συναγωνίζεσθε τῷ νοσήματι, καὶ τῶν καθεστώτων νόμων μηδενὸς ἧττον νόμον ταυτηνὶ τὴν παρανομίαν ἡγεῖσθε· οὗ χεῖρον οὐδὲν οἶμαι τῶν πάντων· καί τοι οὐδὲ τοῖς κατὰ γένος προσήκουσιν ἐγώ γ᾽ ἂν φαίην δικαίως μετεῖναι, πλὴν εἰ πένητες τύχοιεν ὄντες, ἀλλὰ μόνοις δήπουθεν τοῖς ἐγγόνοις· καὶ οὐδὲ τούτοις

ἁπάντων, ἀλλὰ μέρους γε· τὸ τῆς τετελευτηκότος ψυχῆς πολλῷ προτιμοτέρας οὔσης πάντα ταῦτα καρποῦσθαι· καὶ ὡς ἀληθῶς λέγω, δῆλον ἐκεῖθεν· ἢν γάρ τις αὐτοὺς ἔρηται, πότερον σφᾶς αὐτοὺς ἢ τοὺς προσήκοντας τιμιωτέρους ἡγοῦνται, ἐὰν μὲν τοὺς προσήκοντας φῶσι, ψεύσονται πάντως· ἕκαστος γάρ φησι τιμιώτατος αὐτὸς ἑαυτῷ· σφᾶς δ' ἄν, αὐτοὺς εἰρηκότες, ξυνομολογήσουσι δήπου, καὶ τόν γε τετελευτηκότα παντὸς ὁτουοῦν δικαιότερον εἶναι τῶν αὐτῶν μετέχειν εἰσάπαν· εἰ δὲ τοὺς προσήκοντας ὁ λόγος ἀπελαύνει τοῦ κλήρου, ποῦ τοὺς μὴ προσήκοντας θήσομεν; δυοῖν τοίνυν θάτερον ἑλοῦ, βασιλεῦ, ἢ τὴν αἰσχίστην ταύτην παρανομίαν χωρεῖν εἰς τέλος ἐάσαι, καὶ μετὰ τῶν πρὸ τοῦ βασιλέων καὶ αὐτὸς τοῖς ἀλλοτρίοις κλήροις αἰτίας κληρονομεῖν, ἢ μηκέτ' εἶναι τὸ παράπαν ταυτηνὶ ξυγχωρήσας, ἀλλὰ παντάπασιν ἀνελὼν, οὐ μόνον ἐκείνων φιλανθρωπότερος καὶ δικαιότερος ὦφθαι, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν διαδεξομένων καθάπαξ ἐνδεῖ, τοιούτοις οὕτως ἡδίω παρασκευάσαι τὴν τελευτὴν, ὡς μετὰ χρηστῶν τῶν ἐλπίδων ἐνθέντ' ἀπιέναι, εὖ εἰδότας ὡς τῶν προσόντων σφίσιν ἀπολαύσιν ἕξουσιν ἐς ἀεὶ κατὰ τὰς ψήφους τὰς σὰς καὶ τὸ ταῦθ' ὑπὸ σοῦ κεκυρῶσθαι· ὃ πᾶσαν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἀπολείπει δικαιοσύνην καὶ πᾶσιν ὑπέρκειται τοῖς κριταῖς· ἔτι τοίνυν εἰ πρὸς οἷς ἔχεις καὶ ἃ οὐκ ἔχεις κτήσασθαι βούλει, καὶ τῶν ἁπάντων πάντων (a) ἀκονιτὶ γενέσθαι δεσπότης, ἴσο φιλάνθρωπος, καὶ ταῖς εὐποιΐαις καὶ ταῖς ἐλπίσι πρὸς οὓς ἔχεις ἐπίσης οἷς ἔχεις, καὶ μηδὲν ἔλαττον ὧν ἔχεις ἐχέτωσαν οὗτοι, ὅταν κατ' ἐμπορίαν ἤ τιν' ἕτερον τρόπον, ἐκ τῶν αὐτῶν δεῦρο χωροῦντες· μᾶλλον δὲ οὕτως εἰς σεαυτὸν ἅπαντας ἕλξεις, εἰ πρῶτα μὲν καλὸς εἶ κἀγαθὸς καὶ ἀρετὴν ἄκρως ἀσκῶν, ὡς καὶ πανταχοῦ τὰ σὰ διαβαίνειν ἐξεῖναι· ἔπειτα μὴ μόνον τοῖς ὑπηκόοις ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις οὕτως ἡδέως ἔχεις καὶ μάλα κεχαρισμένως, ὡς ταῖς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίαις, ἐπιλελῆσθαι παρασκευάζειν τῶν οἴκοι· ἐκφεύγων μὲν ἀνελευθερίαν εἰ οἷόν τε, καὶ τῷ λόγοις ἀπατηλοῖς δοκεῖν αὐτοὺς ὑπιέναι, καὶ τῶν ἐχόντων ἀφιστάναι πρὸς σεαυτόν, μόνην δὲ τὴν τῆς ἀρχῆς μεγαλοψυχίαν δεικνύς· εἰ γὰρ μόνον τὸ περὶ τοὺς οἰκείους οὑτωσὶ διακεῖσθαι, ὡς καὶ πᾶσαν ὑπὲρ αὐτῶν εἰσφέρειν σπουδὴν καὶ παντοδαπῆς ἀξιοῦν τῆς προνοίας, πολλοῦ τινος ἐστὶν ἄξιον πρὸς τὸ τοὺς ἀλλοτρίους οἰκείους ἐργάσασθαι, καὶ πεῖσαι ταυτὰ φρονεῖν, ὅταν καὶ αὐτοὺς τούτους μετὰ τῶν οἰκείων εὖ ποιεῖν οἴει δεῖν, τίς οὐκ ἂν ἕλοιτ' οἶμαι τῶν πάντων πάντων ἀφέμενος ὑπὸ σοὶ μᾶλλον τετάχθαι, ἢ ἄρχειν αὐτὸς, εὖ εἰδὼς οὕτως ἐν εὐδαιμονίᾳ τὸν αἰῶνα διάξων;

(a) Ita cod. Quare etiam p. 145. sic vellem me retinuisse.

Rex sit litteris apprime eruditus.

κε. Οὐ τοίνυν ἐκ μὲν τούτων ἁπάντων βασιλείαν ἔνι θαυμαστὴν γεγενῆσθαι καὶ οἵαν ἡμεῖς ὑπεθέμεθα, τὸ δὲ τῶν λόγων κράτος δοκεῖ πως ἔλαττον ἰσχύειν ἐν τούτῳ τῷ μέρει· ἀλλ' εἰ χρὴ τἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ τούτου τοσοῦτον ἄρχουσι δεῖ, μᾶλλον δὲ ὅτου τις ἂν εἴποι, τοῦθ' οὕτως ἀξιώτερον χρῆσθαι, ὡς πάντ' ἐκεῖνα κόσμον μὲν ἄλογον εἶναι μὴ προσόντος τοῦ λόγου· προσόντος δὲ βέλτιστόν τε τοῖς ὅλοις καὶ πλείονος ἄξιον, τῷ τε χάριν οἴκοθεν ἰσχύειν, τῷ τε ξυμμαχεῖσθαι τοῖς λόγοις· ὧν οὐδὲν ἡμῖν οἰκειότερον οὐθ' ἥδιον παντάπασιν ἀπολαύειν· τό τε γὰρ λόγους μεταχειρίζειν ὡς οὐδέν τι τῶν πάντων ἀνθρώπῳ μόνῳ πρὸς τρόπου· καὶ ἣν ἂν, ὦ βασιλεῦ, φήσῃς τῶν ἁπασῶν ἡδονὴν, μᾶλλον δ' εἰς ἓν ἁπάσας ὁμοῦ συνηχὼς, τοσοῦτον ἐλάττους τῆς ἐντεῦθεν προσγιγνομένης ταύτας εὑρήσεις, ὡς μὴ δὲ παραβάλλειν τὸ παράπαν ἐξεῖναι· διὰ τί; ὅτι κινδυνεύει τῷ ὄντι τὰς μὲν ἄλλας ἁπάσας ἡδονὰς ἐπιβούλους εἶναι καὶ σφαλερὰς, καὶ λόχον ἀτεχνῶς τοῖς χρωμένοις, οὐ σώμασι μόνον ἀλλὰ καὶ ψυχαῖς ἐπανισταμένα· τὰ μὲν διὰ τῶν ἐντεῦθεν ἀναφυομένων ἐχθίστων δήπου παθῶν, τοῖς δὲ διὰ πλείστων καὶ μεγίστων τῶν νόσων, ἃς οἷον μὴ δὲ φέρειν δύνασθαι· λόγος δὲ πρῶτα μὲν τὴν ψυχὴν ἡδίω καθάπαξ παρασκευάζει, θαυμαστήν τινα ταύτῃ διάθεσιν ἐμποιῶν καὶ οἷόν τινα θείαν περιχέων κατὰ τὸ ἔπος ὀμφὴν, ὡς ἀκυμάντου γαλήνης πληροῦσθαι, καὶ ἵλεων εἶναι καὶ μανικῷ δή τινι καὶ ἀτόπῳ γάνυσθαι χρῆσθαι· ἔπειθ' ὃ μέν ἐστιν αὐτῆς ὑλῶδες καὶ χεῖρον καὶ τοῦ παθητικοῦ μάλιστα μέρους οὐχ ᾗ πέφυκε φέρεσθαι συγχωρῶν, ἀλλὰ συνέχων καὶ ἄγχων καὶ πάντα τρόπον πρὸς ἀρετὴν ῥυθμίζων καὶ καθιστὰς, βέλτιστόν τε ὁμοῦ καὶ οἷον λογικὸν ἀντ' ἀλόγου τοῦτ' ἀποφαίνει, τῷ κατὰ λόγον κινεῖσθαι παρασκευάζειν, καὶ τὴν ὀρθὴν ὁδὸν σώζειν ὡς ἔπος· τῷ δ' αὖ κρείττονι καὶ διανοητικῷ τὴν κατὰ φύσιν ἡγεμονίαν, παροῦσαν μὲν παντάπασι συντηρῶν, ἀποῦσαν δὲ μετὰ πολλοῦ τοῦ βελτίονος ἐπανάγων, δεινὸν αὐτὸν ἑαυτῷ καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον ἀποφαίνει τοῦ τί δεῖ ποιοῦντα, καὶ τισὶ μάλιστα χρώμενον τὰ γιγνόμενα σώζειν καὶ κατὰ φύσιν χωρεῖν.

Laus eruditionis.

κϛ. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος ἅρμα ὅπερ ἐλαύνειν οἶδε ψυχὴ κάλλιστα ἔχει, μὴ μαχομένων τῶν ἵππων κἂν ἀντίπαλοί τινες ὦσιν, ἀλλὰ ξυμβαινόντων ἀλλήλοις, καὶ μετὰ τοῦ τεταγμένου ποιουμένων τὸν δρόμον· ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο λέγω, ὡς ὁ σοφὸς ᾗ σοφὸς καὶ γνῶσιν ἴσχων, οὐ μόνον τῶν ὄντων ᾗ ὄντα εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ θείων πέρι καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, οὐκ ἀπεικότως καὶ ἄνθρωπος μᾶλλον λέγοιτ' ἂν καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ὑπερέχων· ὡς γὰρ οἱ ἄλλοι πάντες τῶν ἀλόγων διὰ τὸν λόγον ὑπέρκεινται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτος οἷς ἁπλῶς λόγῳ χρῆται, τελῶν εἰς ἀνθρώπους, οἷς οὕτω χρῆται καὶ σοφίαν

ἀσκεῖ, τὸν ἄνθρωπον ὡς εἰπεῖν ὑπερβαίνει, καὶ μόνος τῶν πάντων τὴν τῶν Κολοφωνίων ψῆφον ἐν τῇ κοινῇ ταύτῃ φέρεται φύσει· ἰσόθεός τις φῶς ὢν ὡς εἰπεῖν· ὃ δὴ καὶ τοὔνομα βούλεται· ὥσθ' ὅσῳ μᾶλλον ἐστὶ σοφὸς, τοσοῦτο μᾶλλον ταυτησὶ τῆς προσθήκης μετέχων, ὅσῳ μᾶλλον ταύτης μετέχει, τοσοῦτο μᾶλλον ἀφίσταται μὲν τῶν ἀνθρώπων, μεθίσταται δὲ πρὸς θεόν· καὶ μεθόριον γιγνόμενος ἑκατέρων[1], ὥσπερ αἰσχύνεσθαί μοι δοκεῖ τῷ σώματος ὅλως μετέχειν, ὡς ἐν ἀσωμάτοις φιλοσοφῶν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα ὅσαι ὧραι καὶ οἷς λέγει καὶ οἷς πράττει παντάπασιν ἐκκαθαίρων, καὶ πρὸς ἐποψίαν ἐπιτηδείως ἔχειν παρασκευάζων τοῦ θείου, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐκείνην διώκειν ὅθεν ἐξέπεσεν· ἔπειθ' ὃ τούτου μεῖζον, καὶ τοῦ παντὸς ὡς εἰπεῖν ἄξιον, ὅτι θνητὸς ὤν, ἀθάνατος εἶναι δοκεῖ δι' ὧν καταλέλοιπε λόγων, ὥσπερ τις παρὼν τοῖς ἐπιγιγνομένοις, τὰ κάλλιστα ξυνὼν καὶ πολιτευόμενος· μᾶλλον δὲ οὐχὶ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀντὶ θνητῶν ἀθανάτους ποιεῖ· ἑαυτὸν μὲν, οἷς ἔφην, τοὺς δὲ, οἷς τὴν σφῶν ἀρετήν τε καὶ δόξαν ἐσαεὶ παραμένειν παρασκευάζει τοῖς λόγοις· ἣν ἐὰν μὴ τοῦ συστήσοντος τοῖς ὕστερα τύχῃ, εὐθὺς σβέννυται καὶ περὶ αὐτὴν καταῤῥεῖ· οὐδ' ὅτι γέγονεν οὐδενὶ μετὰ βραχὺ δεικνυμένη.

κζ. Ὅταν τοίνυν ἡ πάντων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν περιουσία καὶ χάρις, τυχοῦσα μὲν λόγων ἀθάνατος ᾖ, μὴ τυχοῦσα δὲ νεκρά πως εἶναι δοκῇ τῷ λανθάνειν, καὶ οὐδὲν αὐταῖς πλέον ἢ τοῦ ποτὲ γεγενῆσθαι, πῶς οὐ κάλλιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων δεῖ νομίζειν τοὺς λόγους; πῶς δ' οὐ πάντ' εἴσω πίπτει τοῦ θαυμαστοῦ τοῦδε καὶ δαιμονίου τῷ ὄντι πράγματος; καὶ μὴν εἰ κοινούς τινας εὐεργέτας καὶ σωτῆρας καὶ κηδεμόνας τοῦ βίου καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τοὺς νόμους ἅπαντες ἴσμεν, τῷ πᾶσαν μὲν κακίαν παντάπασιν ἀναιρεῖν, ἀρετὴν δὲ συνιστάναι, δι' ὧν τὴν μὲν τιμᾶν οἴονται δεῖν, τοὺς δὲ πονηροτάτους κολάζειν, ἥ που γε πολὺ πρότερον τοῖς λόγοις ὧν εὕρημα νόμοι, ταύτην εἰσόμεθα δικαίως τὴν χάριν; καὶ ταῦτα καὶ ἔτι πλείω μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος αὐτοὺς προσεροῦμεν, ὡς πάσης εὐδαιμονίας ἀνθρώποις διὰ τῶν νόμων αἰτίους; εἴπερ οὐδὲν μὲν τῶν χρηστῶν οὐκ ἂν ποτε ἐπράχθη μὴ τεθέντων τῶν νόμων, ἐτέθησαν δὲ τοἐξαρχῆς ὑπὸ λόγων, καὶ νῦν ἐπιεικῶς συγκροτοῦνται· εἰ δ' ἰδιώτατον μὲν καὶ λυσιτελέστατον καὶ τοῦ παντὸς ἀξιώτατον ἀνθρώποις οἱ λόγοι, τά τ' ἄλλα καὶ ὅτι πολλῷ βελτίους ἢ κατ' ἀνθρώπους καθιστᾶσιν ἀνθρώπους, δέονται δ' ἐς ἀεὶ τοιούτου συναγωνιστοῦ καὶ προστάτου, οἷος αὐτὸς εἶ, μέγα δυνάμενος διὰ τὴν ἀρχὴν, οὐχ ὑπὲρ αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὅπως αὐτὸ τοῦθ' ὅπερ εἰσὶ καὶ

Nihil in humanis rebus melius eruditione est.

(1) Colophoniorum suffragium apud Schottum proverb. append. vat. II. 43.

νομίζονται μετὰ μείζονος ἐργάζωνται τῆς παρασκευῆς, καὶ πρὸς κοινὴν ἀνθρώπων ὄνησιν ὦσιν.

Rex tutelam litterarum gerat, litteratisque faveat.

κη. Εἰ ταῦθ' οὕτω καὶ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ πάντες ἂν πάντως τὰ τοιαῦτ' ἀλλήλοις ξυμφαῖεν, δίκαιος ἂν εἴης καὶ αὐτὸς, ὦ βασιλεῦ, ἅτε κοινὸν ὀφείλων ὄφελος εἶναι, οὕτω τούτων ἀντέχεσθαι, καὶ τοσαύτην ὑπὲρ αὐτῶν εἰσφέρειν σπουδὴν, ὡς μὴ μόνον ἑκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἀσκεῖσθαι λόγους κελεύειν, καὶ τιμᾶν τοὺς ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ σέ γ' αὐτὸν ἀγωνιστὴν τούτων εἶναι καὶ σπουδαστήν (1)· εἰ δὲ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐν μεσημβρίᾳ πραγμάτων οὐχ οἷόν τε λόγους μεταχειρίζειν καὶ βιβλίοις ἐγκύπτειν καὶ τἄλλα πράττειν ἃ μεγίστης ἐστὶ σπουδῆς καὶ λόγων ἀξίας· οὐδὲ γὰρ τὴν ἱπποσύνην δεδαότα ᾄδειν κατὰ τὸ ἔπος οἷόν τε (2)· σὺ δὲ καὶ οὕτως ἔσῃ σοφὸς, τὰς μὲν πόλεις ἁπάσας, ὡς ἔφην, μεστὰς εἶναι παρασκευάζων παιδείας, αὐτὸς δὲ τό γε σοφοῖς συνεῖναι καὶ διαλέγεσθαι, πολλοῦ τινος ἄγων· ἐπεὶ καὶ σοφοὶ τύραννοι τῇ σοφῶν συνουσίᾳ, φασὶν οἱ σοφοί (3)· δι' οὗ δῆτα καὶ μᾶλλον ζηλωτοὺς πῶς οἴει τοὺς λόγους ἐργάσῃ καὶ σπουδῆς ἁπάσης ἀξίους· εἰ γὰρ δὴ πάντες πεισθεῖεν ὅτι τοσοῦτο τουτοισὶ χαίρεις, οὕτω σφόδρα τὸ κατ' αὐτοὺς τίθεσαι, ὡς τοὺς μουσῶν ἑταίρους καὶ σαυτοῦ νομίζειν ἑταίρους, καὶ τούτοις ἁπανταχοῦ τῶν πραγμάτων τὰ πλεῖστα φασὶν ἄξια χρῆσθαι, πᾶσι τοῖς ἄλλοις εὖ οἶδα χαίρειν εἰπόντες, προσέξουσιν ὡς μάλιστα λόγοις· καὶ πάντα πόνον ὑπὲρ τοῦ κτήσασθαι τούτους, νομιοῦσι ῥᾳστώνην, ὡς ἐντὸς ὀλίγου μουσῶν θέατρον, καὶ λόγων ἑστίαν, καὶ ξυμπάσης ὡς εἰπεῖν ἀγῶνα σοφίας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα θεοῦ διδόντος, τὴν σὴν ἀρχὴν καταστῆναι· καί σε θαυμαστὸν ἐντεῦθεν μᾶλλον γενέσθαι, ὅτι τὸ θεσπέσιον τουτὶ χρῆμα καὶ ἡδονῆς κόρον οὐκ ἔχον, πολὺν ἤδη χρόνον τῇ τῶν κρατούντων ἀμαθίᾳ, ἐφ' ὧν ἔδει μᾶλλον ἐκλάμπειν, κατασβεσθὲν, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἤδη χωρῆσαν, σὺ μόνος πυρσοῦ δίκην δεῖν ᾠήθης ἀνάψαι, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, καὶ τοῦτ' ἀνθρώποις ὡς μάλιστ' ἀνανεώσασθαι· καλῶς γε ποιῶν, ὦ βασιλεῦ, καὶ σαυτῷ προσηκόντως· δῆλον δ' ἐκεῖθεν· Ἀθηναῖοι γοῦν μέγιστα μὲν καὶ κάλλιστα τῶν ἁπάντων πάντων οὐκ ἀπὸ βαρβάρων μόνων, ἀλλὰ καὶ πάντων Ἑλλήνων ἀνέστησαν τρόπαια· φοβεροὶ δὲ ἅπασιν ἦσαν, τῶν δὲ Ἑλλήνων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἦρχον· καὶ οὐδεὶς, ὡς εἰπεῖν, ἀντισχεῖν ἠδύνατ' αὐτοῖς· πάντες δὲ εἰς αὐτοὺς ὡς κοινοὺς σωτῆρας ἑώρων, καὶ τούτους ἐν τοῖς σκοπέλοις τῆς τύχης ἐποιοῦντο καταφυγὴν, διὰ τὸ μόνους τῶν πάντων μετὰ σοφίας καὶ τοῦ λελογισμένως τοῖς

(1) In margine γρ. φροντιστήν.

(2) Extat proverbium apud Schottum St. 64.

(3) Euripides.

πράγμασι χρῆσθαι πρὸς ὅπλα χωρεῖν, καὶ δὴ αὐτοὺς ὡς Ὅμηρος λέγει

Μύθων τε ῥητῆρας ἔμμεναι πρηκτῆρας τ' ἔργων.

ταῦτ' ἄρα καὶ τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῖς ἐλεατικὸν ἀμέλει διδασκαλεῖον, λόγων ἅμα καὶ ὅπλων ἄσκησις ἦν· ἵνα δὲ μετὰ Θεμιστοκλέους καὶ Περικλέους καὶ Μιλτιάδου καὶ Κίμωνος καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων στρατηγῶν καὶ ῥητόρων, οἳ καὶ τὴν ἀρετὴν ὑπὲρ ἔπαινον εἶχον, καὶ μόνοι τοῖς ἄλλοις εὐψυχίας ἦσαν παράδειγμα, καὶ δὴ εὐδαίμονα τὴν Ἰταλίαν, τὴν καὶ μεγάλην ἐπικεκλημένην Ἑλλάδα, δι' ὧν ἐπολιτεύοντό τε καὶ ἐστρατήγουν πολὺν ἤδη χρόνον πεποιηκότας πυθαγορείους παρῶ, τίς οὐκ οἶδε δὴ ἀπογόνους Αἰνείου, τῷ λόγοις καὶ ὅπλοις ἐπιεικῶς ἐξηρτῆσθαι, ἐφ' οὕτω τι δόξης καὶ ῥώμης καὶ τύχης καὶ τοῦ παντάπασι πάντων ἐν πᾶσι κρατεῖν ἥκοντας, ὡς καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης γεγενῆσθαι κυρίους; εἰ δ' εὐψυχία καὶ λόγοι τοσοῦτο δύνανται, καὶ οὕτω θαυμαστοὺς ἀποφαίνουσι δὴ χρωμένους, ἡλίκον ἂν εἴη χρῆμα αὐτῶν τε τούτων καὶ πάντων ὧν ἐξ ἀρχῆς ἔφην, ὁμοῦ συνιόντων;

κθ. Δεῖ δή σοι λόγων μάλιστα πάντων, ὦ βασιλεῦ, μᾶλλον δὲ μετὰ πάντων τῶν ἄλλων καὶ λόγων ἐξανάγκης σοι δεῖ· ὡς μόνην ταύτην οὖσαν καλλίστην καὶ τελεωτάτην καὶ διὰ πασῶν ὡς εἰπεῖν ἁρμονίαν· φθόνον δὲ εἰ μὲν μηδένα παρὰ μηδενὸς ἐπὶ πᾶσι τούτοις, ὦ βασιλεῦ, ἔσεσθαί σοι νομίζεις, πρῶτον μὲν οὐ τὰ προσήκοντα οἶδε, τοσαύτην καὶ τηλικαύτην ἀρχὴν ἀνεπίφθονον εἶναι νομίσας· τοῦ πάθους τοῖς σμικροτάτοις ἔστιν ὅτε ξυμβαίνοντος· ἔπειτα πῶς οἰόντε τὴν ταύτην ὡς δεῖ διοικοῦντα, ὁποῖος εὖ οἶδ' αὐτὸς ἔσῃ, μὴ οὐχὶ καὶ βέλτιστον εἶναι; τὸ δὲ τοιοῦτον καὶ φθονεῖσθαι πᾶσα ἀνάγκη· πρὸς γὰρ τὸ ἔχονθ' ὁ φθόνος ἕρπει, κατὰ τὸν παῖδα σοφίας, τὰς ἀφορμὰς ἐκ τῆς ἀληθείας λαμβάνων· προσδοκῶν δὲ εἰ μὲν οὐχ ἥξεις εἰς πεῖραν, θεῷ τε χάριν ἴσχειν, σαυτῷ τε διὰ ταῦτα ξυγχαίρειν· εἰ δ' οὐδὲν μᾶλλον, ἢ τὸ εἰκὸς ὡς μάλιστα φέρειν, ἢ δυσχεραίνων, σαυτῷ πάντως περιπεσῇ, ἃ προσεδόκησας ἔσεσθαι, ταῦτα γεγονότα κακίζων· χωρὶς δὲ τούτων, εἰ τὰ μὲν καλῶς ἔχοντα παντάπασι τῶν πραγμάτων ἀπήλλακται βασκανίας καὶ φθόνου, πάντοθεν συγκεκροτημένα καὶ μηδηντινοῦν λαβὴν τὸ παράπαν μηδαμόθεν διδόντα· κατὰ δὲ τῶν μὴ ταύτῃ διακειμένων τὰ βέλη φέρεται, εἰ μὲν καὶ αὐτὸς τοῖς ὅλοις βέλτιστος εἶ, οὐκ ἄν μοι δοκεῖς παρὰ μηδενὸς ἀκοῦσαι κακῶς, ἀλλ' ἐπαινέτας πάντας κεκτῆσθαι· εἰ δ' ἀκούσῃ, ἔοικας μὴ δὲ τοῖς ὅλοις βέλτιστος εἶναι, ἀλλὰ τοῦ διὰ πάντων ἐνδεῖν, καὶ διὰ τοῦτο κακῶς ἀκούειν· διόρθωσαι τοίνυν ἐν τούτοις σαυτὸν, καὶ ποίησον διὰ πάντων βελτίω· ἕως δ' ἂν μὴ τοῦτ' ᾖ, καὶ τῶν αἰτιωμένων ἀνέχου· μᾶλλον δὲ κἂν μηδεισιτισοῦν σε τῶν πάντων εἴπῃ κακῶς, κἂν τοὐναντίον πάντες φῶσι καλῶς, σὺ δὲ καὶ οὕτω σαυτὸν οἷς οὕτως ἔχεις, οὐκ ἀπαλλάξεις αἰτίας, ἐὰν

Rex invidiam et obtrectationem ne metuat, immo ex his capiat utilitatem.

X *

σαυτοῦ λόγον ποιῇ, καὶ τῷ καθεκάστην, ὡς εἰπεῖν, βίῳ δικάζεις· οὕτω σαυτὸν, καὶ μὴ τοὺς λέγοντας κακῶς, αἰτιᾶσθαι δίκαιος εἶ· αὐτοῖς μὲν οὖν τούτοις μάλιστα καὶ χάριν εἰδέναι, ὅτι σὺ μὲν ὑπὸ τοῦ σαυτὸν σφόδρα φιλεῖν, ἠγνόησας σαυτὸν ἐν τούτῳ δήπου μέρει· οἱ δὲ δι᾽ ὧν εἶπον κακῶς, παρέσχον σοι καὶ γνῶναι καὶ διορθώσασθαι· εἰ γὰρ τὸ τῶν κατηγόρων χρῆμα μισεῖται διὰ τὴν αἵρεσιν καὶ τὸ τῆς γνώμης οὐκ εὖ, ἀλλὰ καὶ τῶν κακῶς ἀκηκοότων ἐστὶν οἷς τοῦτ᾽ ἔστι πρὸς κέρδους, εἴπερ ἐστὶν, ὡς λόγος, καὶ ὑπ᾽ ἐχθρῶν ὠφελεῖσθαι· τούς τε γὰρ ἀσέμνως βιοῦντας, σώφρονας καὶ κοσμίους τοὺς πλείστους ἐντεῦθεν ἔστιν ἰδεῖν· τούς τε σπουδαίους, ἀσφαλεστέρους, ὑφορωμένους τὰ τοιαῦτα στόματα.

Rex perfecta virtute sit exornatus.

λ. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα ἐκεῖνο λέγω, ὡς τὸ καλῶς ἢ κακῶς ἀκούειν καὶ τυγχάνειν εὐφημιῶν ἢ μὴ, παρ᾽ ἡμῖν μάλιστα κεῖται· καὶ τούτων ἡμεῖς αὐτοὶ κύριοι, ἀντιποιούμενοι τε ἀρετῆς, καὶ ταύτης αὖ ἀλογοῦντες, ἣν ἀπαιτούμεθα μὲν ἅπαντες ἄνθρωποι διὰ τὴν τῆς εἰκόνος ἀξίωσιν, καὶ τὸ τετιμῆσθαι· καθ᾽ ἣν δὴ καὶ κοινωνοὶ Θεοῦ γεγονότες τοεξαρχῆς, ἀνάγκην ἔχομεν δήπου διὰ βίου παντὸς ταυτηνὶ μετιέναι· καὶ πειρᾶσθαι διὰ πάντων, ὡς οἷόν τε, τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον ἀνάγειν ἐπὶ πρωτόγονον θεῖον· ἵν᾽ ὃν διὰ ῥαθυμίας ἀπωλέσαμεν οἴμοι θεὸν, τοῦτον αὖ διὰ σπουδῆς εὑρεῖν δυνηθῶμεν· οὕτως ἀρετῆς ἐξανάγκης ἅπασι δεῖ· βασιλεῖ μέντοι καὶ πολλῷ πλέον· ὅσο γὰρ ἁπάντων κατὰ τὸ σχῆμα προέχει, τοσοῦτο κατ᾽ ἀρετὴν αὐτὸν προὔχειν χρεών· καὶ μὴ ὅτι πάντα τὰ πάντων αὐτὸν μόνον κεκτῆσθαι ἀλλὰ καὶ πάντων ἐν ἅπασι βέλτιστον εἶναι, ἅτε πάντων εἰς αὐτὸν ὡς εἰς ἀρχέτυπον ἀφορώντων, κἀκεῖθεν τὰ σφέτερ᾽ αὐτῶν καθιστάντων· ὡς οὖν ὁποῖός ποτ᾽ ἂν ᾖς αὐτὸς, τοιούτων ἂν σοι καὶ πάντων καθεστηκότων, καὶ ὡς οὐχ ὑπὲρ αὐτὸς σαυτοῦ μᾶλλον, ἢ τῶν ἄλλων ἁπάντων λόγον ὑφέξων, ἐθελήσεις εὖ οἶδ᾽ ὅτι καὶ αὐτὸς διὰ πάντων βέλτιστος εἶναι, καὶ τοὺς ἄλλους τοιούτους δή τινας ἴσχειν, ἀλλ᾽ οὐ κακίᾳ συζῶν διεφθαρκέναι τὰς πόλεις· εἰ γὰρ ἀληθές ἐστιν ὁ τοῦ Πλάτωνος λόγος, ὥσπερ οὖν ἐστι τὸ τὰς πόλεις ἄγαν εὐδαιμονήσειν, ὅταν ἢ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν, ἢ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσι, τουτέστι θαυμαστοῦ τινος ἂν διὰ πάντων προστατοῦντος λαχούσας, ἤπου γε πᾶν τοὐναντίον ὅταν ὁ βασιλεύων φαῦλος τὶς ᾖ, καὶ ταύτας ὡς κάκιστα ἔξειν πᾶσα ἀνάγκη.

τέλος.

EIUSDEM

THEODULI SIVE THOMAE MAGISTRI

ORATIO

DE SUBDITORUM OFFICIIS.

ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ.

α. Ἃ μὲν οὖν ἀρίστου πέρι καὶ θαυμαστοῦ βασιλέως φάναι προσῆκε, καὶ οἷον εἰκὸς εἶναι τὸν πάντων μὲν ἀνθρώπων κράτος ἀνῃρημένον, τοῦ δὲ τῶν ὅλων ἡγεμόνος Θεοῦ κοινωνὸν ὡς εἰπεῖν καταστάντα, τῷ τε τὴν αὐτὴν ταυτηνὶ λῆξιν δημαγωγεῖν ἠξιῶσθαι, τῷ τ᾿ ἀρετὴν πᾶσαν ἐντεῦθεν ἀσκεῖν ἠναγκάσθαι, ὡς ἂν μὴ μόνῳ τῷ κρατεῖν τὴν κοινωνίαν ἐμφαίνων, τοῖς ἔργοις ψεύδηται, ἀλλὰ καὶ δι᾿ ἀμφοτέρων τῷ προελομένῳ ξυμβαίνῃ, ταῦτ᾿ ἔστιν· ἐπεὶ δὲ δεῖ τὸν ταῦτ᾿ εἰρηκότα, καὶ περὶ τῶν ἀρχομένων ἅττ᾿ ἔξεστι διελθεῖν, καὶ δεῖξαι σαφῶς ὁποῖοί τινες ἂν ὄντες, καὶ τί δρῶντες ἀξιόχρεω τουτουὶ διὰ πάντων ὀφθεῖεν καὶ σφόδρα προσήκοντες, πειράσομαι καὶ τοῦτον, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, διανύσαι τὸν ἆθλον· καὶ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἀτόπων, πόλεως μὲν ἧστινοσοῦν μεμνημένον οὐχ ὅπως ἀκροπόλεως ἔχει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστου διεξιέναι, καὶ διὰ πάντων ὡς εἰκὸς τῷ λόγῳ κεχρῆσθαι· τὴν δὲ πασῶν μεγίστην καὶ τελεωτάτην ἡγεμονίαν, καὶ τί γὰρ ἡ ξυμπάσης τῆς οἰκουμένης θαυμαστὴν πρυτανείαν ὁποίαν εἶναι χρὴ δεῖξαι προθέμενον, ἔπειτα τὸ μὲν τῶν ἀρχομένων παραφαῦλον ποιεῖσθαι, καὶ μηδέν τι πρὸς λόγον τοῦτ᾿ εἶναι νομίζειν, ἀπὸ δὲ μόνου τοῦ κρατοῦντος, τὰ τοιαῦτ᾿ ἐθέλειν περαίνειν· ἐξημισείας μέν τ᾿ ἂν οὕτως εἴημεν ἀποδεδειχότες· διὰ τὸ ταύτους ἀμφοτέρους ἐπὶ τοσοῦτον ἡνῶσθαι, καὶ οὕτως ἔχειν, ὡς καὶ ξυννοεῖσθαι κατ᾿ ἀνάγκην ἀλλήλοις, τά τε ἄλλα καὶ τὸ τὴν ἀρχὴν ὑπ᾿ αὐτῶν συνεστάναι, διῃρημένην εἰς τούτους, καὶ τοῦτό γε οὖσαν, ὅπερ αὐτοὶ συνιόντες· σχεδὸν μὲν οὖν ἐν τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτ᾿ εἴργασται, καὶ τοῦτ᾿ ἔστιν εἰπεῖν, ὡς οὐ τοῦ κρατοῦντος ὅπως οἷς ὅτι μάλιστα βέλτιστος ἔσται, κοινὸν ὄφελος ἔσται ποιούμενος λόγον, καὶ τῶν ἀρχομένων οὐδὲν ἧττον ἐν αὐτοῖς τούτοις ὅπως ἔσονται βέλτιστοι, λόγον ποιεῖται· εἰ γὰρ ὡς οὐχ οἷόν τε ἄρχειν ἀρχομένων οὐκ ὄντων, οὕτως

Non regis solum verum etiam subditorum officia tradere opus est.

οὐδὲ καλῶς ἄρχεσθαι τούτους μὴ θαυμαστοῦ τινος διὰ πάντων τοῦ προστάτου τυχόντας· τοιοῦτον δὲ τοῦτον οἷς αὐτὸς ἔφην εἰργασάμην, εὔδηλον ὡς ἀμφοτέρων πάντως ἐμνήσθην οἷς ἐμνήσθην θατέρου· οὐ μὴν ἀλλ' εἰ μὲν ἦν τοῖς αὐτοῖς περί τε τοῦ κρατοῦντος καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα λόγοις κεχρῆσθαι, καλῶς ἂν εἶχε πρὸς ἐκεῖνον μόνον εἰπόντας μηδὲν προσπεριεργάζεσθαι· εἰ δὲ τοσαύτην τούτων ἴσμεν διαφορὰν, ὅσην ἐκεῖνα πρὸς ἄλληλα κέκτηται, ἡμεῖς τε οὐχ ὑπὲρ μόνου τοῦ κρατοῦντος, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς λέγειν προὐθέμεθα, ἥτις οὐδέν ἐστιν ἄλλο ἄρχων τε καὶ ἀρχόμενος, πῶς οὐ πᾶσα ἀνάγκη καὶ ἀμφοτέρων μνησθῆναι, καὶ μετὰ τὰς πρότερον εἰσηγήσεις, καὶ τούτων ἐφῆφθαι;

Subditorum regisque mutua sint officia.

β. Δεῖ δὴ πόλεις ἁπάσας, χώρας ἁπάσας, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐάνπερ τοῦ πράττειν εὖ ἴσχωσι λόγον, εὐσεβείας μὲν καὶ τῆς περὶ τὸ σέβας ἀσφαλείας, ἅτε κρηπῖδος καὶ ἀρχῆς οὔσης καὶ ῥίζης εὐδαίμονος βιοτῆς καὶ τοῦ κατὰ ψυχὴν γιγνομένου, καὶ ὅτι σὺν αὐτῇ τε καὶ μετ' αὐτῆς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν σπουδαστέον· ἄνευ δὲ ταύτης τινάλλως θεόμενον· διὰ ταῦτα τῆς μὲν πρὸ τῶν ἄλλων ἐρρωμένως μάλιστ' ἀντιποιεῖσθαι, καὶ πᾶσιν οἷς ἔξεστι θεραπεύειν τὸ θεῖον· ἔπειτα τοσαύτῃ μὲν καὶ τηλικαύτῃ καὶ αὐτὰς πρὸς ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἀλλήλας ὁμονοίᾳ κεχρῆσθαι, ὡς μίαν ἁπάσας εἶναι δοκεῖν τῷ ταῦτα φρονεῖν καὶ χαίρειν τοῖς ἴσοις· οὕτω δ' εὔνους τοῖς ἄρχουσιν εἶναι, ὡς μὴ μόνον πάντ' αὐτοῖς τὸν ἅπαντα χρόνον εἴκειν, καὶ μετὰ τοὺς νόμους καὶ αὐτοὺς νόμους ἡγεῖσθαι, καὶ στέργειν καθάπαξ καὶ τιμᾶν τὰ γιγνόμενα· ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ἂν ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ δεήσῃ, προΐεσθαι, ὀφείλοντας μὲν τούτοις ταυτηνὶ τὴν φορὰν, τῆς συνεχοῦς εἵνεκ' αὐτῶν ἀγρυπνίας καὶ τῶν φροντίδων, καὶ τοῦ πάντα πόνον καὶ κίνδυνον ἑκάστοθ' ὑπὲρ τούτων αἱρεῖσθαι, διὰ τὸ τῆς ἀρχῆς ἠναγκάσθαι· χωρὶς δὲ τούτου, τὸ περὶ τοὺς κρατοῦντας οὑτωσὶ διακεῖσθαι καὶ ταύτῃ παρεσκευάσθαι, οὐχ ὑπὲρ ἐκείνων μᾶλλον ἢ ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν ἐστι παρεσκευάσθαι, εἴπερ ἐκείνων εὖ πραττόντων, καὶ αὐτοὺς εὖ πράττειν ἀνάγκη· Θεόπομπος γοῦν ὁ Λακεδαιμονίων βασιλεὺς πρὸς τὸν εἰπόντα σώζεσθαι τὴν Σπάρτην διὰ τοὺς κρατοῦντας ἀρχικοὺς ὄντας, μᾶλλον ἔφη διὰ τοὺς πολλοὺς πειθαρχικοὺς ὄντας· κοινῇ μὲν οὖν αἱ πόλεις οὕτως ἐχόντων· ἰδίᾳ δὲ κᾂν τῷ πολιτεύεσθαι, πῶς; μήθ' οἱ προὔχειν λαχόντες ὑπερφρονείτωσαν τῶν πολλῶν καὶ τῆς ἐλαττουμένης μερίδος, ὡς μὴ μόνον ἐν ἀνδραπόδων μοίρᾳ τούτοις κεχρῆσθαι καὶ ποιεῖν ὅταν βούλωνται κακῶς, ἀλλὰ καὶ σφίσιν αὐτοῖς διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ συγκεχωρηκέναι τῆς τύχης προσήκειν ἡγεῖσθαι τὰ τοιαῦτα μάλισθ' ὑβρίζειν καὶ μαίνεσθαι, ἐκείνοις δ' ὑποπτηχέναι καὶ στέργειν, καὶ μηδ' ἃ πάσχουσιν λέγειν ὑπὸ δέους ἐξεῖναι· μήτ' αὖ οἱ πολλοὶ πρὸς τοὺς ὑ-

περιέχοντας οὑτωσὶ διακεῖσθαι, ὡς ὑπὸ βασκανίας καὶ φθόνου τούτοις ἀπεχθάνεσθαι καὶ μισεῖν, πρὸς διαβολὰς καὶ στάσεις ἔσθ' ὅτε χωρεῖν δέον, τοὺς μὲν τῶν ὑπαρχόντων ἐκείνοις ξυγχαίρειν καὶ συνεύχεσθαι τὰ βελτίω, ἐκείνους δ' αὖθις ἐν ἅπαντι τῷ χρείας ἱσαμένῳ, τούτοις ξυμπράττειν, καὶ χεῖρα σώζουσαν ὑπερίσχειν, καὶ πανόλως ὡς οἰκείων καὶ μάλ' αὐτοῖς προσηκόντων ἀντέχεσθαι καὶ φροντίζειν.

γ. Ἐπὶ γὰρ τοῦτ' οἶμαι καὶ πόλεις τοκαταρχὰς ᾤκησαν ἄνθρωποι, καὶ τείχη περιεβάλοντο καὶ προὐβάλοντο, καὶ μετ' ἀλλήλων ἠξίωσαν εἶναι, ἐφ' ᾧ μὴ τόπῳ μᾶλλον ἢ γνώμῃ ξυνεῖναι, καὶ ὅλως ἓν διὰ πάντων παντάπασιν εἶναι· πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν πρόσθεν ἐφ' ᾧ μετ' ἀλλήλων εἶναι πόλεις ἐξευρεῖν καὶ τεχνήσασθαι, τοὺς δὲ νυνὶ πόλεις οἰκοῦντας, οὐ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ τοῖς λογισμοῖς ἓν εἶναι, ἀλλ' οὕτω χωρὶς εἶναι ταῖς γνώμαις, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τῷ χώρῳ διΐσταντο· θαυμάζω δ' εἰ τοὺς μὲν κοινοὺς ἅλας ὑπὲρ τοῦ ταυτὰ τουλοιποῦ φρονεῖν, αἰδεῖσθαι φήσομεν χρῆναι, τὸ δὲ τὴν αὐτὴν πόλιν οἰκεῖν πρὸς τὸ ταυτὸ τοῦτο παρασκευάζειν, ἔλαττον ἔχειν τουτωνὶ νομιοῦμεν, τοσοῦτον ἀναγκαιότερον ὄν, ὅσον αἱ μὲν τῶν κοινῶν εἵνεχ' ἁλῶν, καὶ τοῦ μετ' ἀλλήλων ἡμᾶς εἶναι, γεγόνασι δήπου τοκαταρχὰς, κοινοὺς δὲ ἅλας οὐδηστινοσοῦν ποτε τούτων ἡγησαμένους οὐδ' ἂν εἷς ἐπιδεῖξαι· χωρὶς δὲ τούτων σμικροὶ μεγάλων χωρὶς, κατὰ Σοφοκλέα, σφαλερὸν πύργου ῥῦμα πέλονται· μετὰ γὰρ μεγάλων βαιὸς, ἄριστ' ἂν καὶ μέγας ὀρθοῖθ' ὑπὸ σμικροτέρων· οὗ γὰρ ἑκατέρων συντελείας καὶ τοῦ συναίρεσθαι, δεῖ πάντως ἑκατέροις οὐδὲν ἧττον ἢ κυβερνήτῃ καὶ ναύταις τοῦ παρ' ἀλλήλων συνασπισμοῦ· τὸ δὲ στασιάζειν καὶ πολεμεῖν πρὸς ἀλλήλους, καὶ μὴ ταὐτὰ διὰ πάντων γιγνώσκοντας εἶναι, ἀλλὰ διεστῶτας ταῖς γνώμαις, ἡλίκον καὶ τούτοις κἀκείνοις τὸν ὄλεθρον ἴσχει· καὶ τοσοῦτον τουτοισὶ μᾶλλον ἢ 'κείνοις, ὅσῳ πλοίου διαφθαρέντος, μικρά τις ἡ βλάβη· πόλεως δὲ ταυτὸ τοῦτο παθούσης τοσοῦτο μείζων, ὅσῳ καὶ πόλις νεώς· εἰ δὲ μετ' ἀλλήλων ὄντες οὕτως ἀλλήλοις εἰσὶν ὡς ἀληθῶς ἐν καιρῷ, τί δεῖ τούτους διαστάντας νομίζειν, καὶ μὴν εἰ μὴ διὰ τὸ τὴν ὁμόνοιαν κάλλιστον καὶ λυσιτελέστατον τοῖς χρωμένοις εἶναι, καὶ πάσης εὐδαιμονίας ὑπόθεσιν; τῆς γοῦν ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν εἵνεκ' ἀσφαλείας, καὶ τοῦ γ' ἔχειν εἰς ἅπαν καλῶς, συναγωνίζοιντ' ἂν εἰκότως ἀλλήλοις· ἔτι νῦν τοι εἴ τις ἔροιτ' αὐτοὺς, πότερον εὖ πράσσειν ἢ δυστυχεῖν αἱροῦνται, εἰ μὲν δυστυχεῖν, οὐδὲ συμφρονήσουσιν· εἰ δὲ τοῦ πράσσειν καλῶς λόγος αὐτοῖς, καὶ τοῦ συμφρονεῖν ποιήσονται λόγον· οὐκοῦν ἐξανάγκης, εἰ μὲν οὐ συμφρονήσουσι, δυστυχήσουσιν· εἰ δὲ δυστυχεῖν οὐκ ἀνέξονται, συμφρονήσουσι· συμφρονήσαντες δὲ ὡς εἰκὸς, καὶ μία ταύτῃ γεγονότες φρατρία, ὡς ἐν τῷ κατ' ἄμφω τῆς τύχης ἓν ἑκάτε-

Cives apprime concordiam servent.

ροι καὶ βουλεύεσθαι καὶ φρονεῖν καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων καὶ ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν διακεῖσθαι , αὐτοί τε ἐν τῷ τῶν πραγμάτων ἀσφαλεῖ καὶ καλλίστῳ τὸν ἅπαντα βιώσονται χρόνον , τῇ τε πόλει παντοδαπῶν ἀγαθῶν καθάπαξ ἔσται φορά· τὰ μὲν , ἄφθονα καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν καὶ πᾶσαν παρελαύνοντα προσδοκίαν , διὰ τὴν τῶν ἐνοικούντων ὁμόνοιαν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ τῶν ὅλων χορηγοῦντος θεοῦ· τὰ δ᾽ ἑκασταχόθεν τῆς οἰκουμένης καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν εἰσκομιζομένων , ὡς μηδὲν ἐνδεῖν ὧν πόλεσι μάλιστα δεῖ.

De liberalitate erga egenos.

δ. Ὥσπερ δὲ τὴν πόλιν πᾶσαν εἰς ἐπιφανεῖς τε καὶ πολλοὺς διαιροῦντες , οὐκ ἀξιοῦμεν ἡντινοῦν βασκανίαν ἢ ἐράσος ἑκατέροις παρ᾽ ἑκατέρων ὑπάρχειν , ἀλλ᾽ ἐξ ἴσης ἑκατέρους εὐνοεῖν ἑκατέροις κατὰ τὸ ἐξὸν ἑκατέροις , οὕτω ταύτῃ γε πάλιν πολλοῦ τινος ἄξιον εἶναι φαμὲν καὶ πρὸς θεοῦ καὶ πρὸς ἀνθρώπων ἐν τῷ καλλίστῳ μάλιστα κεῖσθαι , μὴ μόνον τὴν τῶν ξένων ὑποδοχὴν καὶ φιλανθρωπίαν , καὶ τὸ τούτους οἰκείως εὖ μάλα προσίεσθαι καὶ κεχρῆσθαι , ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν καὶ πιεζομένους ἐνδείᾳ , πλείστης ὅσης ὑπὸ τῶν εὐπόρων ἀξιοῦσθαι προνοίας· καὶ ὧν αὐτοὺς μὲν τυγχάνει ἔχειν ἐξ ἀνάγκης , ἐκείνους δ᾽ εὖ μάλα χορηγοὺς καθεστάναι· μάλιστα μὲν διὰ τὸ ξυγγενὲς καὶ οἰκεῖον· τῆς γὰρ αὐτῆς ἀμφότεροι πόλεως· ὡς μὴ δὲ μεγαλοψυχίαν ταύτην εἶναι μᾶλλον εἰκάζειν , ἢ χάριν πρὸς τοὺς οἰκείους ἐκτινομένην· ἔπειτα καὶ διὰ τὰς τῆς τύχης ὑφάλους καὶ τὸ πολὺ εὔριπον , στροβίλου δίκην ἄνω καὶ κάτω τὸν βίον κυκώσης , καὶ οὕτω παιζούσης τἀνθρώπινα , ὡς τοὺς αὐτοὺς νῦν μὲν μακαρίους , νῦν δὲ τρισαθλίους παρασκευάζειν , καθάπερ τοὺς τῶν δικαστῶν δωροδόκους ᾗ βούλονται τὰς ψήφους τιθέντας· εἰ δ᾽ ἀληθῆ ταῦτα , ὥσπερ οὖν ἀληθῆ , καὶ οὐκ εἰσάπαν εὐτυχοῦντες ἢ δυστυχοῦντες ἡμεῖς , ἀσχέτοις δὲ στροφαῖς καὶ περιφοραῖς τῶν πραγμάτων , νῦν μὲν τῇδε , νῦν δ᾽ ἐκεῖσε χωροῦμεν , οὐ τοῦτο μᾶλλον ὄντες ἢ ᾽κεῖνο , μᾶλλον δὲ οὐδέτερον τούτων , ἐπειδὴ καὶ πρὸς ἄμφω χωροῦμεν , καὶ οὐδαμοῦ δυνάμεθα στῆναι , δίκαιοι πάντες ἐσμὲν διὰ πάντα ταῦτα , οὓς ἂν ἑκάστοθ᾽ ὁρῶμεν ἐν σπάνει καθεστῶτας τοῦ βίου καὶ πενίᾳ συζῶντας , καὶ οἷς οὐκ ἔδει ταλαιπωροῦντας , τούτοις συμπονεῖν καὶ συναλγεῖν καὶ συνάχθεσθαι , καὶ πᾶσιν οἷς ἔξεστιν ἐπικουφίζειν καὶ παραμυθεῖσθαι σφίσι τὰ δυσχερῆ , καὶ ὅλως κοινωνοὺς ποιεῖσθαι τῶν εἴτ᾽ ὄντων βούλει λέγειν εἴτ᾽ οὐκ ὄντων ἡμῖν· εἰ γὰρ ἃ νῦν ἔχομεν , ταῦτ᾽ οὐκ ἔχοντες ἐκτησάμεθα , εὔδηλον ὡς ἐπειδὴ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔχοντες ἐκτησάμεθα , οὐδὲ κτησάμενοι καθέξομεν ἐσαεὶ , ἀλλ᾽ ἔτι πρὶν ἀπηλλάχθαι τοῦ βίου τούτων ἐκπεσούμεθα τύχῃ τινὶ , οἷα πολλὰ γίγνεται , ἢ τετελευτηκότες , καὶ οἷς ἔστιν ὅτ᾽ οὐ βουλόμεθα , ταῦτ᾽ ἐξ ἀνάγκης ἐάσομεν χρῆσθαι· ἐσχάτης οὖν ἂν εἴη παραπληξίας , μὴ ταῦτ᾽ ἐθέλειν ἑτοίμως προΐεσθαι , ἃ κατέχοντες μὲν οὐκ εἰσάπαν καθέξομεν· προϊέμενοι

ἢ, οὐκ ἔστιν ὅτε οὐχ ἑξόμεθα· τὸ γὰρ πρὸς αὐτῶν οὐκ ἔχοντας μεγαλοψυχίᾳ κεχρῆσθαι, καὶ πάντ᾽ αὐτοῖς ἐπαρκεῖν, τοσοῦτον ἴσχει παρὰ πάντων ἐν τῷ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου λόγῳ τὸ συγκεχωρηκὸς, ὡς οὐχ ὅσον εἰς αἰῶνας αἰώνων παραπέμπειν τὸ κέρδος, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ὑπόχρεων ἡμῖν καθεστάναι μετὰ μείζονος ἢ τις ἂν εἰκάσαι παρασκευῆς ἐκτιννύντα· εἰ δ᾽ ὧν εἰς αὐτῶν εἵνεκα δρῶμεν, ταυτὶ κομιζόμεθα, καὶ διὰ τὸ μικρὰ ἄττα διδόναι, τὰ πάντων μέγιστ᾽ αὐτοὶ, καὶ ὧν οὐκ ἂν εὔξαιτό τις καλλίω, λανθάνομεν ἡμᾶς αὐτῶν μᾶλλον εὖ ποιοῦντες ἢ τούτους· καὶ πλέον ἡμεῖς ἀπέχοντες, ἢ οὗτοι νῦν παρ᾽ ἡμῶν ἔχουσι· καὶ οἷς ἐπανορθοῦσθαι τὴν σφῶν ἀπορίαν οἰόμεθα δεῖν, θαυμαστούς τινας τούτους ἡμῖν αὐτοῖς εὐεργέτας παρασκευάζοντες τοῦ λοιποῦ· ὡς μὴ μόνον ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ κατ᾽ αὐτό γε καὶ μάλιστα τοῦτο μὴ τοσαύτην ἡμῖν χάριν αὐτῶν ἴσχειν, ἢ ἡμᾶς τῷ Θεῷ· ὅτι ἃ παρ᾽ ἡμῶν ἐστ᾽ αὐτοῖς, τούτων ἡμῖν ὄντων παρὰ Θεοῦ, ἔπειθ᾽ ἡμεῖς τἀκείνου διδόντες, μισθοὺς ὑπερφυεῖς κομίζεσθαι βουλόμεθα τούτων· ἄλλως τε καὶ τὰ παρ᾽ ἡμῶν πρὸς αὐτῶν οὐ δόσις τις μεγαλόψυχος, ἀλλ᾽ ἀπόδοσίς ἐστιν ἐξανάγκης· εἰ γὰρ δι᾽ ὧν αὐτῶν εὖ ποιοῦμεν, πάντ᾽ ἐστὶ ταῦτα Θεοῦ, ἐπειδὴ κατ᾽ αὐτὸν τοῦτον καὶ ἀδελφοὶ, κοινὰ δὲ τὰ τῶν φίλων ἡ παροιμία νομοθετεῖ, δείκνυται δήπου σαφῶς, ὡς οὐθ᾽ ἡμεῖς ἃ σφίσι διδόαμεν ἡμέτερ᾽ ἐστὶν ἀλλ᾽ αὐτῶν, οὔθ᾽ ὅταν οὗτοι ταῦτα λαμβάνωσιν, ἡμέτερα λαμβάνουσι δήπου, ἀλλὰ τὰ σφέτερ᾽ αὐτῶν εἰκότως ἀπολαμβάνουσι· παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, ἐκεῖνο λέγω, ὡς ᾗ μὲν πεφύκαμεν ἄνθρωποι καὶ τούτῳ καλούμεθα τῷ προσρήματι, ἓν πάντες ἐσμὲν, καὶ φύσιν ἔχομεν ταυτὰ πάντες καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράσσειν· τῇ τύχῃ δὲ καὶ τῇ τῆς τύχης φορᾷ, διαφέρειν ἀλλήλων δοκοῦμεν, ὡς αὐτῶν μὲν μείζους, αὐτῶν δ᾽ ἐλάσσους, καὶ αὐτῶν μὲν εὐπόρους, αὐτῶν δ᾽ εἶναι πᾶν τοὐναντίον· οὐκοῦν οἷς μὲν αὐτῶν εὖ παθεῖν δεομένους, εὖ ποιεῖν οἰόμεθα δεῖν, ἡμᾶς αὐτῶν ὡς εἰπεῖν εὖ ποιοῦμεν, τῷ κατὰ φύσιν χωρεῖν· οἷς δ᾽ οὐ τοῦτο ποιοῦμεν, ἡμᾶς αὐτῶν ἀγνοοῦμεν, αὐτῶν τῆς φύσεως παραβαίνοντες νόμους· καὶ τύχῃ δουλεύοντες μᾶλλον δουλείαν αἰσχίστην καὶ οὐκ ἀνθρώποις προσήκουσαν· ὥστ᾽ εἰ μὴ ὧν εἵνεκα προὔφην, τοῦ γοῦν μὴ τῆς φύσεως ἀλιτηρίους εἵνεκα δόξαι, εἴπερ τι τῶν πάντων εὖ ποιεῖν σπουδαστέον, ἅτε ὂν κατὰ φύσιν, καὶ ἀνθρώπῳ μάλα προστρόπου· εἰ τοίνυν αὐτῶν μὲν τῆς γιγνομένης ἀξιοῦντες προνοίας, καὶ κοινωνοὺς ποιοῦντες τῶν ὄντων, θαυμαστοί τινες ἔσεσθε καὶ θεοφιλεῖς, ἐὰν δὲ μὴ, πᾶν τοὐναντίον ὠμοὶ καὶ ἀπηνεῖς καὶ τοῦ κατὰ φύσιν προδόται δόξετ᾽ εἶναι τοῖς πᾶσιν, εὖ φρονούντων ἂν εἴη τὰ βέλτιστα πρὸ τῶν φαυλοτάτων αἱρεῖσθαι, καὶ φιλανθρώπους μᾶλλον καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι, ἢ τοῖς ἐχθίστοις ἐνέχεσθαι πάντων προσρήμασιν.

De proprii animi cura.

ε. Οὐ μὴν ἀλλὰ κἀκεῖνο μάλιστα σκοπεῖσθαι προσήκει, ὅπως μὴ τοὺς ἄλλους εὖ ποιοῦντες ὑμῶν αὐτῶν ἀμελῆτε, καὶ τὰς ἑτέρων ἰώμενοι ξυμφορὰς, πονήρως ἐν οἷς οὐκ ἐχρῆν ἔχητ' αὐτοί· ἀλλὰ μετὰ τούτων καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς διὰ ἀρετῆς εὖ ποιῆτε καλοκαγαθίᾳ συζῶντες καὶ τρόποις χρηστοῖς, τὸ μόνον ὡς ἀληθῶς εὔδαιμον καὶ ἡμῖν ξυγγενές· ὃ τὴν ἀρχὴν γεγονότες, καὶ τοῦτ' αὐτὸ πεφυκότες, ἐπειδὴ τὴν εὐκληρίαν ταύτην τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς γνώμης ἀπωλέσαμεν νεωτερισμῷ, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἐξέστημεν ὑποθέσεως, φρονήσαντες ὑπὲρ ὃ δεῖ φρονεῖν, καὶ τὰς ἐπιστολὰς παριδόντες τὰς θείας, γεγόναμεν ὃ μὴ γενέσθαι μᾶλλον εἶχε λόγον ἢ γενομένους, οὕτως ἀθλίως καὶ ταλαιπώρως ζῆν, ὡς μὴ μόνον φθορᾷ καὶ πάθεσιν ὑποκεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῖς αἰσχίσταις τῶν ἐπιθυμιῶν, ἀνδραπόδων δίκην εἴκειν αἰσχρῶς· καὶ μάλισθ' ὅταν τῇ γῇ τε καὶ ταῖς τῆς γῆς ἐπῳδαῖς τε καὶ φίλτροις καταγοητευθῶμεν καθάπαξ, ὡς μηδ' ἀνανεύειν δύνασθαι, γεγονότες ἄνωθεν· ἵν' οὖν ὥσπερ ἐπὶ τὸ παρὰ φύσιν ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἀκρασίᾳ προήχθημεν φύσεως, οὕτως ἀπὸ τῆς παρὰ φύσιν ἐπὶ τὸ κατὰ φύσιν ἐπανήκομεν αὖθις, ἀρετὴν σπουδαστέον ἂν εἴη διὰ βίου παντός· οὐ γὰρ νῦν μὲν, νῦν δ' οὔ· ἀλλ' ἀεὶ καὶ παρὰ πάντα δήπου τὸν χρόνον χρηστοὺς ἡμᾶς εἶναι δεῖ, καὶ δικαίους καὶ σώφρονας καὶ πᾶσιν ὡς εἰπεῖν τοῖς γιγνομένοις κομῶντας· ἀφ' ὧν οὐκ εὐδοκιμεῖν μόνον καὶ ζηλοῦσθαι περίεστιν· οὐδὲν γὰρ μακαριώτερον ἀρετῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τυγχάνειν ἐσάπαν εὐμενοῦς τοῦ θεοῦ· εἰ γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων ἀπήχθηται παντάπασι τῷ θεῷ, ὁ τρόπων εὖ ἥκων καὶ μετὰ τοῦ γιγνομένου ζῆν ἀξιῶν, ἑταῖρος οὗτος πάντως καὶ φίλος θεῷ· εἴπερ ὁ μὲν οὐσίᾳ πέφυκεν ὑπερούσιος ἀρετῆς καὶ ἀγαθὸν ὑπερπλῆρες, καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ βέλτιστα φάναι· ὁ δ' οἷς ἀντὶ πάντων ποιεῖται θεὸν, παρὰ πλείονος πάντων ἐστὶ θεῷ· ταυτὶ μὲν οὖν εἰ κατὰ νοῦν στρέφοιτ' ἀεὶ, καὶ προσέτι τὸ μέλλον καὶ τὴν τοῦ μέλλοντος δόξαν ἀποσκοποῦντες, προθυμήσεσθ' εὖ· τοὺς μὲν τῷ πρὸς ἃ δέονται συναίρεσθαι σφίσιν, ὑμεῖς δὲ τὸν ἐξ ἀρετῆς περικείμενοι κόσμον, καὶ τὸ βέλτιστοι διὰ πάντων καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι.

Cives addiscant profiteanturque artes.

ς. Ἐπεὶ δ' οὐχ ὅσον τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου θαυμαστόν τε καὶ μέγιστον πόρον, ἀλλὰ καὶ σύστασιν ἀκριβῆ καὶ οἷόν τινα τῆς πολιτείας στοιχεῖα τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἅπαντες ἴσμεν, πολλαὶ δὲ αὗται καὶ παντοῖαι καὶ πρὸς πᾶσαν ἥντινα δήποτε χρείαν παντάπασιν ἡμῖν ἀποχρῶσαι, τῶν καλλίστων καὶ λυσιτελεστάτων νομίζω μηδοντινοῦν τῶν πολιτῶν καὶ τῶν μικρῶν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς, τέχνης ἄμοιρον εἶναι, μηδ' ἔξω πίπτειν τοῦ καταλόγου, μηδ' ἀργῶς ἴσχειν ἐν τούτοις, ἀλλ' ἕκαστον ὡς προσήκει καὶ πάντας ἐν μέρει συντελεῖς ὡς μάλιστ' εἶναι τά γε τοιαῦτα, ὡς ἂν ἐντεῦθεν εὐποροῦντες χρημάτων, καὶ πλεῖστον ἀ-

ποφερόμενοι κέρδος, οὐχ ὅσον σφίσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπαρκεῖν οἷοί τε ὦσι, κἂν ταῖς δημοσίαις εἰσφορεῖν, εἰσφέρειν εὖ μάλα καὶ καταβάλλειν ἑτοίμως καὶ μὴ πρὸς ἀναβολὰς ἢ σκήψεις χωρεῖν, καὶ τἆλλα πράττειν ὧν τοὺς τοιούτους εἰκός· οὐ μὴν οἷς γε τεχνῶν ἥκιστα μέλει, τὰ τοιαῦτα δύνανται πράττειν, οὔτε διὰ τὴν ἐν τούτοις νωθείαν, ταῦτ᾽ ἐνδεδεῖχθαι, οὐδ᾽ ἐγγύσπόθεν; πολλοῦ γε δεῖ· ἀλλὰ τοσοῦτο δέουσι καλοὶ κἀγαθοί τινες εἶναι, καὶ λυσιτελοῦντες τῇ τε πόλει καὶ σφίσιν αὐτοῖς, ὡς ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀπορίας καὶ τοῦ μὴ δύνασθαι τὰ πρὸς βίον σφίσιν αὐτοῖς ὁθενδηποτοῦν πεπορίσθαι, ἐφ᾽ ἃ μὴ θέμις προῆχθαι, ἀναισχυντοῦντες, ἐπιορκοῦντες, πονηρευόμενοι· καὶ νῦν μὲν λωποδυτοῦντες, τοίχους διορρύττοντες, τὰ τῶν ἄλλων ἁρπάζοντες, νῦν δ᾽ ἱεροσυλοῦντες, καὶ ὃ μέγιστον στάσεις ἐγείροντες· ὃ καὶ Περίανδρος ὁ Κυψέλλου Κορινθίων βασιλεὺς δεδιὼς οὔτε τοὺς πολίτας εἴα δούλους δήποτε κτᾶσθαι, οὔτ᾽ ἐπ᾽ ἀγοραῖς ὅλως καθῆσθαι μηδὲν πράττοντας, ἀλλ᾽ ἑκάστοτ᾽ αὐτοῖς ἔργα παρεῖχε, ἵνα μὴ σχολὴν ἄγοντες στασιάζωσιν· οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἔστιν ὅθ᾽ οὗτοι καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους κατὰ τῆς πατρίδος λάθρα λόγους ποιοῦνται, καὶ ὅλως ἃ μηδὲ λέγειν ἔξεστι διανοούμενοι καὶ κατεργαζόμενοι.

ζ. Εἰ τοίνυν τὸ μὲν τέχνας περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, κέρδος οὐ μικρὸν ἴσχει τῇ πόλει, τὸ δ᾽ αὐτῶν ἀλογεῖν, ζημία σαφής, ἀνάγκη πᾶσα τὸ μὲν ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν καὶ χαίρειν ἐᾶν, τὸ δ᾽ ὡς κοινωφελοῦς, λόγον παντάπασιν ἴσχειν, καὶ μάλιστά γε τὸ τῆς σοφίας χρήματος· ᾗ τοσοῦτον τοῦ εὖ ἔχειν περίεστι, καὶ οὕτω μεγίστων ἀξιοῦται τὸ κατ᾽ αὐτήν, ὡς μὴ μόνον ξυμπάντων τῶν παρ᾽ ἀνθρώποις βελτίστων ταυτηνὶ κεφάλαιον οὖσαν, θαυμάζεσθαι μὲν ὑφ᾽ ἁπάντων, εὐδαίμονας δὲ τοὺς ξυνόντας ποιεῖν, τῇ τε ἄλλῃ καὶ τῷ πρὸς τὰ βελτίω χειραγωγεῖν, καὶ ὡς ἀληθῶς πρέποντ᾽ ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἀρετῆς ἧς οὐδὲν τιμιώτερον, ὥσπέρ τινα τῶν δεόντων εἰσηγητὴν καὶ συνεργὸν εἶναι· τὸ γὰρ τά τε βέλτιστα καὶ μή, διορᾷν ἔχειν, καὶ ἃ δεῖ φρονεῖν τε καὶ πράσσειν αἱρεῖσθαι, καὶ μηδὲν ἔξω τοῦ γιγνομένου χωρεῖν, ἀλλὰ τοῖς βελτίστοις πᾶσι καὶ διὰ πάντων εἰσάπαν ἀρέσκειν βούλεσθαι, καὶ ὅλως εἰδέναι κατὰ τὸν Πλάτωνος λόγον, τί τὸ ὂν μὲν ἀεί, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γιγνόμενον μέν, ὂν δὲ οὐδέποτε· καὶ τῷ μὲν ὡς οὐδὲν ὄντι φράζειν ἐρρῶσθαι, τὸ δ᾽ ὡς ἀληθῶς ὄν, ἐκ παντὸς τρόπου διώκειν τε καὶ ζητεῖν, καὶ θεὸν εἶναι τοῖς τρόποις πειρᾶσθαι, ἣν καὶ τελεωτάτην φαμὲν ἀρετήν, ταῦτα πάντα σοφίας ἐστὶ καὶ λόγου καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς γνωστικοῦ· εἰ τοίνυν ἀρετὴν τιμᾶν οἰόμεθα δεῖν καὶ περὶ πλείστου τιθέναι, ἅ τε τὰ πρὸς θεὸν ἡμῖν εὖ μάλα συναιρομένην, πῶς οὐκ ἂν εἰκότως πολὺ πρότερον σοφία τιμῷτο, δι᾽ ἧς αὕτη σῴζεται; ὥστε εἰ λόγος ἡμῖν ἀρετῆς,

Cives sapientiae praesertim studeant.

ἀσκητέον ἂν εἴη καθάπαξ σοφίαν χρήματα εἰσφέρουσι καὶ μισθοὺς κατατιθεμένοις ἑτοίμως· μάλιστα μὲν διὰ τὸ μηδέν τι τῶν ἀγαθῶν ἄμισθον εἶναι, ἀλλὰ μισθοὺς ἁπάντων ἐξανάγκης ὡρίσθαι· ἔπειθ᾽ ὅτι καὶ τούτου χωρὶς, μισθοὺς ὑπὲρ τῶν λόγων καταβαλεῖν, τιμὴ ἡ λόγων αὐτῶν, καὶ τοσοῦτο μείζων, ὅσῳ καὶ πλείους καὶ προσέτι εὔλογος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅτι μάλιστα τοῦτο τοῖς τε δοῦσι τοῖς τε λαβοῦσι λυσιτελὲς, καὶ πάνυ τοι πρὸς σφῶν αὐτῶν· ὅταν γὰρ οἱ μὲν ὅτι παρέξονται, οἱ δ᾽ ὅτι λήψονται κατὰ νοῦν αἰεὶ στρέφωσι, προθυμότερον ἄγαν ἑκάτεροι τοῖς ἔργοις προσέξουσιν· οἱ μὲν, ὥστε μεταδιδόναι σοφίας τῆς παρ᾽ αὐτοῖς ἀγαθῶν· οἱ δ᾽ ὥστ᾽ αὐτῶν μετειληφέναι γνησίως· οὗ μεῖζον οὐδὲν ἐν ἀνθρώποις, μικροῦ τινος ἀργυρίου τὴν ἐκ τῶν λόγων εὐδαιμονίαν πρίασθαι· ὥστε καὶ ὁ μισθοὺς ἀποστερῶν τουτουὶ, θαυμάζω εἰ μή τις αὐτῷ λάχοι παρανομίας ἐσχάτης· εἰ γὰρ τοὺς ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τε καὶ πραγμάτων ταυτὶ πλημμελοῦντας, παρανόμων γραφόμεθα, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν λόγων αὐτῶν ταῦτ᾽ οἶμαι χρῆναι νομίζειν· τοιοῦτον γὰρ ἀγαθὸν εἰς ἀνθρώπους, ἥ φησιν Πλάτων, οὔθ᾽ ἧκεν οὔθ᾽ ἥξει ποτὲ δωρηθὲν ἐκ θεοῦ.

Cives arma tractare discant, sed ne inter arma quidem artes omittant.

η. Ἵνα δὲ οἱ τὰς τέχνας δήπουθεν μετιόντες, μὴ τοῦτ᾽ αὐτὸ μόνον εὐδοκιμῶσι, μηδ᾽ ἐξ ἡμισείας ὦσι τῇ πόλει χρηστοὶ, ἃ μόνης εἰρήνης ἐστὶν ἔργα πολιτευόμενοι, ἀλλ᾽ ἔχωσι κἂν τῇ γνώμῃ νεανικὸν καὶ παρεσκευασμένον εἰς μάχας, ἐπειδὴ καὶ τούτου μέρους ἡμῖν οὐχ ἥκιστα δεῖ, διὰ τὸ τὸν βίον εἰς εἰρήνην καὶ πόλεμον διῃρῆσθαι, ταῦτ᾽ ἄρα καὶ τὰς γυναῖκας ἀξιοῖ Πλάτων ὥσπερ τὰς ὄρνις ὑπὲρ τῶν νεοττῶν, οὕτως καὶ ταύτας ὑπὲρ τῶν οἰκείων τέκνων ἀμυνομένας διανίστασθαι καὶ φέρειν ὅπλα καὶ παρατάττεσθαι, ὃ κἀπὶ τῶν Σκυθῶν νῦν ἔστιν ὁρᾶν· τούτου χάριν κελεύω τούτων ἕκαστον παντοδαπὰ δήπου κτησάμενον ὅπλα, τοῖς μὲν ἐξ ἔθους ἔργοις πάντα δήπου τὸν χρόνον ἐπιμελῶς ἄγαν προσκεῖσθαι, καὶ μηδὲν ἀνιέναι σπουδῆς· ἐπὰν δὲ τούτων σχολὴν ἄγωσι, τότ᾽ ἤδη τοῖς ὅπλοις κεχρῆσθαι καὶ μελετᾶν κἂν ταῖς μάχαις· ἐφ᾽ ᾧ πολεμίων ποτ᾽ ἂν ἐπιόντων, καὶ πολιορκίας ἐνστάσης, οὕτως ἐρρωμένως καὶ μετὰ τοσαύτης ἀνθίστασθαι τῆς παρασκευῆς, ὡς εἰσάπαν ἀντέχειν, καὶ μηδ᾽ ἂν εἴ τι καὶ πάθοιεν τὴν τάξιν λιπεῖν ἐθελῆσαι, μηδ᾽ ὑφίεσθαι τοῦ τόνου καὶ τῆς προθέσεως· ἀλλὰ πρὸς οἷς ἔχει στρατοπέδοις ἡ πόλις, καὶ τούτους εὐδοκιμεῖν, καὶ χεῖρ᾽ αὐτῆς σώζουσαν ὑπερίσχειν· καί τοι καὶ τοὺς στρατιώτας τοὺς μὴ καὶ παιδευσίᾳ λαμπροὺς, ἀλλ᾽ ἄλλως τῆς τύχης ἔχοντας, ἀξιώσαιμ᾽ ἂν ἐγώ γε καὶ τεχνῶν ἐπιστήμονας εἶναι, καὶ μὴ δὲ τούτων ἀφεστάναι τῶν ὅπλων, ἵν᾽ ἐάν τ᾽ ἐπὶ στρατείας ἐπιλίπωσι τἀπιτήδεια σφίσι, μὴ περιιόντες εὐθὺς ἄνω καὶ κάτω τούτων εἵνεκα διατιθεῖντο τὰ ὅπλα, ἐάν τε τοῖς πολεμίοις ἁλῶσι, ξυνὸς γὰρ Ἐνυάλιος, ἔχοιεν

ὅθεν εὖ μάλα διαιτᾶσθαι, καὶ διάγειν ἔχοιεν ἄν, καὶ μὴ πρὸς ταῖς ἐφόδοις ἐπαιτεῖν ἑστηκότες· ὁρᾷς ὡς καὶ τοῖς στρατευομένοις ἔστιν ὅτι τὸ τῶν τεχνῶν ἐν καιρῷ γένοιτ' ἄν; καὶ μὴν καὶ αὐτὸ στρατεύεσθαι καὶ ὅπλα μεταχειρίζειν εἰδέναι, καὶ πῶς καὶ πότε καὶ ὅπως τοῖς πολεμίοις ἐπιθέσθαι, καὶ ξυμβαίνειν ἢ μή, τέχνη τίς ἐστι θαυμαστή· εἶτα τοῖς μὲν πρὸς αὐταῖς ταύταις καὶ ἑτέρων δι' ἅπερ ἔφην δεῖσθαι δεήσει, τοῖς δὲ ἀργῶς ἔχουσι τὴν πολιτείαν, οὐδ' ἡστινοσοῦν τὸ παράπαν, καὶ τοῦτ' ἀνέξονταί τινες εὖ φρονοῦντες; μηδαμῶς· ἀλλὰ δυοῖν θάτερον· ἢ καὶ οὗτοι ταυτὰ τοῖς ἄλλοις πράττειν ἑλέσθων, ἢ τῆς πόλεως ἐκβεβλήσθων· γένοιντο γὰρ ἂν ἴσως οὕτω βελτίους καὶ πρὸς τὴν κάθοδον εὐτυχεῖς· τῶν τ' ἀναγκαίων ἐν χρείᾳ καθεστηκότες, τήν τε φυγῆς τὴν αἰτίαν κατὰ νοῦν εἰληφότες.

θ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὧν νῦν ἀπὸ τοῦ παρήκοντος ὑπὲρ τοῦ παρακαλέσαι δήπου τῶν ἄλλως ἐμνήσθην στρατιωτῶν, ἐγὼ δ' ἐὰν καὶ πρὸς αὐτοὺς τούτους ἃ ξυμφέρειν νομίζω διέλθω, εὖ οἶδα καὶ πέπεισμαι πρός τῳ γ' αὐτοῖς περὶ πλείστου δή τινος δόξαι· καὶ μάλισ' ἂν ἐν καιρῷ, ἃ πλημμελοῦσιν ἑκόντες, τούτων μὲν αὐτῶν ἀπηχῶς, ἐφ' ἃ δὲ δεῖ μετηχῶς, καὶ παρασκευάσαι ἂν τοῦ λοιποῦ καὶ πόλεις καὶ ἔθνη καὶ κώμας ἄνευ ἡστινοσοῦν δυσχερείας τῆς τούτων φυλακῆς ἀπολαύειν, καὶ μὴ προσχήματι βοηθείας πολεμεῖσθαι καὶ στένειν, ἀλλὰ καθαρῶς τῷ ὄντι φρουρεῖσθαι· ὡς οἷς γε νῦν πάσχουσι καὶ ταλαιπωροῦνται, οὐδὲ τοῦθ' ὅλως ἔνεστι λέγειν· ὅταν γὰρ αἱ μέν, ὅπως μὴ παρ' οὐδενὸς ἀδικοῖντο τῶν ἔξω, προβάλλωνται τούτους, καὶ τῆς αὐτῶν ἀσφαλείας καθιστῶσιν ἀθλητὰς καὶ προμάχους, οἱ δὲ δι' ὧν ἁρπάζειν ἐν εἰρήνῃ καὶ πλεονεκτεῖν οἴονται δεῖν, τὰ πολεμίων εἰς αὐτὰς δήπουθεν δρῶσιν, οὐ μόνον σφᾶς αὐτοὺς ἐξελέγχουσι ταῦτα ποιοῦντες, οὐδὲ τοῖς ἔργοις ἀρνοῦνται τὴν κλῆσιν ὑπὲρ ὧν ἐτάχθησαν πολεμεῖν, τούτοις αὐτοὶ δι' ὧν ἔφην ὁμόσε χωροῦντες, ἀλλὰ καὶ δοκοῦσιν ἐοικέναι κυνὶ ἐλαύνοντί τε τοὺς λύκους καὶ προσαπτομένῳ τῆς ποίμνης· οὓς ἄν τις ἔρηται τοῦ χάριν στρατεύονται, τὸ μὴ τοῖς ἐχθροῖς ἀδικεῖν ἐπιτρέπειν, ἢ καὶ ἠδικηκότας ἀμύνεσθαι, φήσουσι πάντως· εἶθ' ὃ κολάζειν ἀξιοῦσι, τοῦτο μιμοῦνται καὶ οὐκ αἰσχύνονται τούτοις σαφῶς ἐνεχόμενοι, ὧν αὐτοὶ κωλυταὶ καθεστᾶσι· καίτοι ὅταν οὐδ' ἐν πολέμοις λέγειν τι τῶν αἰσχρῶν τοῖς ὀρθῶς μαχομένοις κατὰ τὸ ἔπος ἐξῇ, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ προσέχειν, ἦ που πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντὸς τούτοις οἶμαι δεήσει πρὸς ἀδικίαν κινεῖσθαι· ὅλως δὲ εἰ μὲν ἀδικεῖν οἴεσθαι δεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι ἀνάσχοισθε ἄν· εἰ δὲ ἀδικεῖσθαι οὐκ ἂν ἀνάσχοισθε, μὴ δ' ἀδικεῖν οἴεσθε δεῖν· οἷς γὰρ ἀδικεῖσθαι οὐκ ἂν ἀνάσχοισθε, τὸ δ' ἀδικεῖν διαβάλλετε, καὶ προσέτι γε ὑμᾶς αὐτοὺς οὐ περὶ τούτων τῶν αὐ-

Milites a maleficiis abstineant.

τὴν ἴσχοντας δόξαν· ἐπεὶ ποῦ ποτε ἴσον καὶ σῶζον λόγον, νῦν μὲν φαῦλον τοῦτο νομίζειν, τῷ μηδ' ἂν αὐτοὺς τοῦθ' ὑπ' ἄλλου πεπονθότας δέχεσθαι; νῦν δὲ πολλοῦ τινος κρίνειν, τῷ γ' ἁρπάζειν ἡδέως τὰ τῶν ἄλλων αἱρεῖσθαι; ἀλλ' ἀνάγκη δυοῖν θάτερον· ἢ καὶ τοῖς ὑμᾶς ἀδικοῦσι μηδὲν ἐγκαλεῖν, μὴ δὲ πονηροτάτους ἡγεῖσθαι, ἐπειδήπερ αὐτοὶ τοῦτο δρᾷν ἀξιοῦτε τοὺς ἄλλους, ἢ εἰ τῶν ἀτοπωτάτων ἐστὶν ὡς ἅπαντες ἴσασιν, ὑμᾶς οὕτως ἔχοντας, κακοηθείας ἁλίσκεσθαι καὶ μισεῖσθαι· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο φήσετε δήποτε, ὡς ἐὰν μὲν τοὺς ἄλλους ὑμεῖς ἀδικῆτε, πρᾶγμα οὐδὲν, ἐὰν δ' ὑμᾶς αὐτὸ τοῦθ' ἕτεροι δρῶσιν, ἀφόρητον δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ οὐδὲν ὑγιές· οὐδ' ἂν εἷς ταῦτα φήσειεν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἄμφω ψήφου καὶ τοῦ κακίζεσθαι.

Adhuc de maleficiis omittendis.

ι. Χωρὶς δὲ τούτων, εἰ μὲν ὧν ὑπὲρ ὑμῶν πονοῦσιν ἑκάστοτε, τούτων μισθοὺς οὐκ ἔχοντες δήπου· ἢ ἔχοντες μὲν, οὐκ ἀξιόχρεως δέ· ἢ ἀξιόχρεως μὲν, οὐκ ἀεὶ δέ· ἀλλ' ἐν μόνοις τοῖς τοῦ πολέμου καιροῖς τε καὶ πράγμασιν; ἔπειτα ταῦτα πράττειν αἱροῦνται, ἦν ἄν τι τοῦτο καὶ οὐκ ἂν ἴσως εἶχον αἰτίαν· εἰ δ' ἴσχουσι μὲν παρὰ βασιλέως ἐάν τε πολεμῶσι ἐάν τε μὴ, πολλῷ μείζους τῶν πόνων, οἱ μὲν συνοικίας καὶ ἀγροὺς καὶ ἀνδράποδα, οἱ δ' ἐπετείους ἐπιδόσεις χρημάτων, πόλεμος δὲ καὶ εἰρήνη ταυτὸν αὐτοῖς πρὸς τὸ ταῦτ' ἔχειν λαμβάνειν δύνανται, τί ποταμῶν ἄνω, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτῶν ὑποσχέσεως οὕτω θρασύνονται; οἵ γε καὶ ὅπως ἐν πολέμοις κρατοῖεν καὶ περιγίγνοιντο τῶν ἐχθρῶν, καὶ αὐτοὶ σφίσιν αὐτοῖς, καὶ ἡμεῖς ταῦτ' οὐδὲν ἧττον συνευχόμεθ' αὐτοῖς, ἅτε κοινοῦ τοῦ ἀγῶνος ὄντος· τῷ δ' ἀδικεῖν ἐθέλειν καὶ βίᾳ κεχρῆσθαι, καὶ τοῖς ἰδίοις ὡς ἀλλοτρίοις καθάπερ ἐν πολιορκίᾳ πόλεως ἐπιτίθεσθαι, καὶ κακῶς ποιεῖν, λανθάνουσιν οὐ μόνον οὓς ἀδικοῦσιν, καὶ προσέτι τοὺς ἄλλους ἅπαντας δι' αὐτοὺς παρασκευάζοντες δήπου τὰ πάντα δεινότατ' αὐτοῖς ἐπαρᾶσθαι τε καὶ κατεύχεσθαι· ἀλλὰ καὶ ὃ τούτου μεῖζον, ἑαυτοῖς ἐκπολεμοῦντες τὸ θεῖον· εἰ δὲ οὓς ὑπὲρ αὐτῶν ἐχρῆν ἔχειν, τούτους κατ' αὐτῶν οἷς πράττουσιν ἔχουσι; πῶς εἰκὸς χρηστάς γ' ἔχειν ἐλπίδας ἐν μάχαις, καὶ αὐτοὺς ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν, καὶ ἡμᾶς οὐχ ὑπὲρ αὐτῶν μᾶλλον, ἢ ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον, ὅσο καὶ τούτους ὑπὲρ ἡμῶν προβαλλόμεθα; ὥσθ' ὅταν οἷς ποιοῦσι, τοὺς οἰκείους λυπῶσιν, εὐχὰς τοῖς πολεμίοις πληροῦσι, καὶ προδιδόασιν ἑκόντες σφᾶς αὐτοὺς, τοῦτον τὸν τρόπον· κἂν γὰρ τὴν Ἀχιλλέως ἔχωσι τόλμαν καὶ ῥώμην, κἂν ὅπλοις τοῖς ἐκείνου χρῶνται καὶ ἵπποις, κἂν πᾶσαν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ τέχνην ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρωσιν, οὐδὲν αὐτοῖς ἔσται πλέον καταστρατηγημένοις ὑφ' ἑαυτῶν· οὐ γὰρ οἵ γ' οὕτως ἔχοντες, οὐδ' οἱ πλατεῖς φησιν οὐδ' εὐρύνωτοι φῶτες, ἀσφαλέστατοι, ἀλλ' οἱ φρονοῦντες εὖ, νικῶσιν

πανταχοῦ· εὖ δὲ φρονοῦντας ἅπαντες ἴσμεν τοὺς δικαιοσύνης ἐργάτας, καὶ οἷς μόνοι τῶν πάντων οὗτοι ταῦτ' ἴσασι δρᾷν, καὶ οἷς ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης ἐκεῖθεν περαίνεται· εἰ γὰρ τὸ τὰ δίκαια πράττειν, ἃ δεῖ πράττειν ἐστὶ, τὸ δὲ πράττειν ἃ δεῖ, φρενῶν εὖ ἔχειν ἐστὶν, ὁ τὰ δίκαια πράττων καὶ φρονῶν εὖ, οὗτος ἂν εἴη δίκαιος (a)· οὐκοῦν οὔτε δικαιοσύνην ἀσκεῖν οἷόν τε φρονήσεως ἄνευ· πῶς γὰρ ἐκεῖθεν τὰς ἀφορμὰς ἐχούσαν τοῦ τ' εὖ φρονοῦντος, οὕτως ἴδιον τὸ ταύτῃ κεχρῆσθαι, ὥστε ἕως μὲν ἂν χρῆται, καὶ τοῦ γε φρονεῖν μέτεστ' αὐτῷ· ἐπειδὰν δὲ παλινῳδίαν ᾄσῃ τοῖς τρόποις, καὶ μετὰ τῶν ἀδικούντων γένηται, τηνικαῦτ' οὐδὲ φρονεῖν ὅλως φήσαιμ' ἂν ἔγωγε τοῦτον τοῦτο τὸ μέρος· διὰ τί; ὅτι οὐχ ἃ δεῖ, ἀλλ' ἃ μὴ δεῖ πράττειν ᾤετο δεῖν· εἰ δὲ τὸ μὴ πανταχοῦ κρατεῖν, ἐκ τοῦ φρονεῖν περιγίγνεται, τὸ δ' εὖ φρονεῖν καὶ δίκαια πράσσειν εἰς ταυτὸν ἔρχεται, ἀνάγκη πᾶσα τοὺς μὴ ταύτῃ διακειμένους, ἀλλ' ἀδικοῦντας, ὡς ἄφρονας ἑκασταχοῦ τοῖς ἐχθροῖς νῶτα διδόναι, καὶ κινδυνεύειν ὥσπερ εἰκός· καὶ τί δεῖ ταῦτα λέγειν; καὶ ῥώμη δήπου καὶ σύνεσις καὶ ὅ τι ἂν εἴποι τις, πάντ' ἐλάττω· μᾶλλον δὲ τοῦ μηδενὸς ἄξια τῆς θείας ῥοπῆς· ἧς οὐχ ὅπως ἀποστεροῦσιν ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ κινοῦσιν εὖ μάλα καθ' ἑαυτῶν οἱ προσέχοντες ἀδικίᾳ.

ια. Ἐντεῦθεν Ἀθηναίοις Ἀχαιμενίδαι μεγίστην τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν δίκην ὑπέσχον, ἀνθ' ὧν κακῶς ἐπεθύμησαν τῆς Ἑλλάδος· οἱ μὲν κακοὶ κακῶς ἐνταῦθα πεσόντες· ὁ δὲ τὴν ἄμαχον ταύτην καὶ πλήθους εἵνεκα λέγω καὶ ῥώμης καὶ θαυμαστῆς διὰ πάντων παρασκευῆς ἐπαγόμενος στρατιὰν, καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ καὶ γῆν καὶ θάλατταν μεθιστὰς, καὶ ταῖς ἀτόποις ὑπερβολαῖς πάντας ἐκπλήττων, καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν νομίζων αὐτοβοεὶ διαρπάσειν, οὗτος οὕτως αἰσχρῶς ἀπαλλάξας καὶ παρὰ πᾶσαν ἡντινοῦν προσδοκίαν ὡς καὶ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἑαυτῷ πεπορίσθαι· ἐντεῦθεν ἡ τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ συμφορὰ, καὶ τὰ δεινότατα ἐκεῖνα καὶ ἀφόρητα πάθη, καὶ πᾶσαν ὑπερβαίνοντα τραγῳδίαν, ὧν οὐδ' ἀδακρυτὶ μεμνῆσθαι τοῖς ἔπειτ' ἐξῆν· Λακεδαιμονίους δὲ καὶ Χίους τί τὸ ποιῆσαν, τοὺς μὲν ὑπὸ Σμυρναίων, Λακεδαιμονίους δὲ ὑπὸ Θηβαίων ἐν Λεύκτροις τῆς Βοιωτίας ἐσχάτῃ περιπεσεῖν συμφορᾷ; οὐχ' ὅτι τὰ μέγιστα πάντων οἱ μὲν παρηνόμουν, καὶ οἷς τὰς κόρας μετὰ τὴν βίαν ἀνεῖλον, καὶ οἷς ταύτας εἰς φρέαρ ἐνέβαλον; Χῖοι δ' ἐν Διονυσίοις ἠσέβουν, βακχεύουσι τοῖς Σμυρναίοις ἐπιόντες μεθ' ὅπλων, καὶ ταῦτ' οὐδὲν τῶν ἁπάντων ἔχοντες ἐγκαλεῖν· ἵνα δ' Εὐρυσθέα τὸν Σθενέλου παρῶ, οὕτω

De poenis maleficiorum.

(a) Cod. δικαίως.

διὰ τὴν εἰς Ἡρακλείδας ἀγνωμοσύνην, καὶ τὸ μηδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος τούτους ἐᾷν, ἀλλὰ καὶ δεξομένοις τὰ ἔσχατα ἀπειλεῖν, οὕτω δυσκόλου πειραθέντα τοῦ δαίμονος, ὡς μὴ μόνον ἔργον αὐτὸν γενέσθαι πολέμου, καὶ πρὸς τοῖς οὖσι καὶ τῆς οἴκοι ταφῆς ἐκπεσεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων, καὶ ἄκοντα τοὺς Ἡρακλείδας καταστῆσαι κυρίους, οὓς πρόσθεν ὡς δούλους ἀπήλαυνε· τίς οὐκ οἶδε τῶν ἁπάντων ὡς ἡ τῆς Ἰλίου κατασκαφὴ τῆς Ἀλεξάνδρου παρανομίας ἐξῆπται, κἀκεῖνος αἰτιώτατος ἐγεγόνει τοῦ καὶ ταύτην καὶ γένος ἅπαν καὶ τοῦτον αὐτὸν ἐκτετρίφθαι καθάπαξ; τὴν δὲ τούτων μνήμην οὕτως ἀθάνατον κατὰ παντὸς ἑστάναι τοῦ χρόνου, ὡς καὶ τὰ πλεῖστα καὶ μέγισθ' ἑκάστοτε τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀδικημάτων ἐντεῦθεν ἔχειν ἀκούειν, καὶ Ἰλιάδα κακῶν προσειρῆσθαι· ὡς μόνην ἀποχρῶσαν ταυτηνὶ τὴν εἰκόνα πρὸς ἔνδειξιν τῆς τούτων ὑπερβολῆς.

De iustitiae praemiis.

ιϐ. Οὕτως οὐδὲν ἐξωλέστερον δήπουθεν ἀδικίας, οὐδ' ὃ μᾶλλον φεύγειν ἐχρῆν· καὶ πάντας μέν γε τοὺς ἄλλους, τοσοῦτο δὲ πλέον τούς γ' ἐν τοῖς ὅπλοις, ὅσῳ καὶ μόνοι τὸν πάντων τὸν περὶ ψυχῆς ἑκάστοτε θέοντες, καὶ τῶν τοῦ βίου σφίσι πραγμάτων ἐπὶ ξυροῦ καθεστώτων, ἀνάγκην ἴσχουσι διὰ ταῦτα μάλιστα πάντων περὶ πλείονος ποιεῖσθαι, μηδένα βιάζεσθαι μηδὲ διασείειν ὡς λόγος, ἀλλὰ τῆς κάκιστ' ἀπολουμένης πλεονεξίας, καὶ τὸ τοῖς ταλαιπώροις ἀγρόταις ἐπιχειρεῖν, ἀπέχεσθαι μὲν παντάπασι καὶ μισεῖν ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν, ἔχεσθαι δὲ δικαιοσύνης καὶ τοῖς οὖσιν ἀρκεῖσθαι· θαυμαστήν τινα ταύτην τῷ ὄντι πανοπλίαν νομίζοντες, καὶ πάσης ἡστινοσοῦν ἄλλης λυσιτελεστέραν τε καὶ καλλίω· εἴπερ αὗται μὲν δικαιοσύνης ἀπούσης, σφαλερὸν κατὰ Σοφοκλέα ῥῦμα πέλονται· ἡ δὲ καὶ τούτων χωρίς, ἅτε θεοφιλὴς οὖσα, καὶ τοῦ παντὸς αὐτῷ τιμωμένη, οἷα τ' ἐστὶ τοὺς χρωμένους, καὶ ἐκ πυρὸς ἂν αἰθομένοιο, καὶ ὅτου τις ἂν φῇ δυσχερῶς, εὐχερῶς ἀφαρπάζειν· ὁποίους δή τινας ἅπαντες ἴσμεν, πολλούς τε ἄλλους καλοὺς κἀγαθούς· καὶ δὴ καὶ τοὺς ἀπογόνους μὲν Ἐζεκίου διὰ δὲ τρόπων δικαιοσύνης εἰσποιηθέντας θεῷ· τὸν μὲν λεόντων, τοὺς δ' ἐξάντεις φλογὸς γεγονότας· καὶ τοσοῦτον ὑπ' Ἀσσυρίων καὶ τοῦ σφῶν ἄρχοντος θαυμασθέντας, ὡς τοὺς μὲν, τὴν αὐτῶν ἅπασαν χώραν δημαγωγεῖν ἠξιῶσθαι, καὶ ζηλωτοὺς διὰ πάντων ἅπασιν εἶναι· τὸν δ' ἐν ἀπόροις πόριμον Δανιῆλον τὸν χρηστὸν, καὶ εἰς πατέρα τῷ βασιλεῖ καταστῆναι· οὕτως οἷς ἔξω φόβου τὸν τῶν ὅλων θεὸν δικαίως τιμᾶν ᾤοντο δεῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις κηρύττειν, μισηθέντες ἀδίκως, οἷς τῆς τούτου προνοίας δικαίως ἀπέλαυσαν, οὐ μόνον δικαίας καὶ τῆς παρ' αὐτῶν ἔτυχον ψήφου, μεῖζον ἢ κατ' ἄνθρωπον νομισθέντες καὶ τιμηθέντες εἰκὸς τὰ γιγνόμενα, ἀλλὰ καὶ τοῦ τὰ δίκαια ποιεῖν, καιροῖς ὁμοίοις ὥσπερ τις οὐρανομήκη στήλη καταστάντες τῷ βίῳ· εἶεν· εἰ τοίνυν ἀδικοῦντες μὲν, ὦ ἄνδρες, δεῖ

γὰρ καὶ πάλιν πρὸς ὑμᾶς τρέψαι τὸν λόγον, τοσούτους καὶ τηλικούτους ἀνέξεσθ', ἃ δὲ προσήκει ποιοῦντες, ὅτι πλείστων ἐπαίνων τεύξεσθε, τοῦ κρείττονος γένεσθε, τοῦ πλεονεκτεῖν ἀποστάντες· ἢ μὴ μόνον ἀδικίας πρὸς τοὺς οἰκείους, ἀλλὰ καὶ προδοσίας αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐναντίους ἑτοίμως ἁλώσεσθε· δόξετε γὰρ οἷς τὰ τούτων ἡδέως ἁρπάζετε, μηδ' ἂν αὐτῶν ἐθελῆσαι φείσασθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἂν ἑτοίμως χρημάτων εἵνεκα τούτους προέσθαι· ὁ γὰρ τῶν μικρῶν καὶ φαύλων οὕτως ἡττώμενος, πολλῷ μᾶλλον ἂν τοῦτ' ἐν τοῖς ὑπερέχουσι πάθοι· ταῦτ' ἄρ' εἰ καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς λογιεῖσθε, καὶ ὅτι τὸ τοὺς ἄλλους ἀδικεῖν, ἑαυτὸν ἐν τοῖς μεγίστοις καὶ καιριωτάτοις ἐστὶν ἀδικεῖν, ἀφέξεσθε μὲν εὖ οἶδ' ὅτι ταυτησὶ τῆς μανίας καὶ τοῦ κακῶς ὑμᾶς αὐτοὺς ἐν τῷ τοὺς ἄλλους ποιεῖν· ἀσκήσετε δὲ δικαιοσύνην, καὶ τὸ μετρίως καὶ ἐπιεικῶς ἅπασι χρῆσθαι· ἐν τούτῳ γάρ ἐστι καὶ τὸ τυγχάνειν ἐσάπαν συναιρομένου θεοῦ· οὐ τοίνυν τοὺς μὲν ἐπὶ τῶν ὅπλων οὕτως ἔχειν, καὶ ταύτῃ κελεύω τοῖς πράγμασι χρῆσθαι.

ιγ. Ἀγορανόμοις δὲ καὶ ἀστυνόμοις καὶ τοῖς ἄλλως τῶν πόλεων ἁρμοσταῖς πολλοῦ δέω τὰ τοιαῦτ' εἰσηγεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ τούτοις οὐδὲν ἧττον φημὶ δεῖν τῶν τοιούτων· καὶ μάλα γ' εἰκότως· ὅταν γὰρ περὶ τοσούτων καὶ τηλικούτων τὴν σπουδὴν καθιστῶνται, καὶ παρ' αὐτοῖς τούτοις εὖ τε καὶ ὡς ἑτέρως κινδυνεύωσιν ἴσχειν αἱ πόλεις καὶ τὰ τῶν πόλεων πράγματα, χρὴ τούτους πρῶτον μὲν τοιούτους δή τινας καθ' αὑτοὺς εἶναι καὶ νόμων εἵνεκα λέγω καὶ πολιτείας, καὶ πράσσειν ἃ δεῖ, ὡς πολλῷ τινι προύχειν τῶν ἄλλων, καὶ βίου σώφρονος εἶναι παράδειγμα· ἔπειθ' οὕτω σφόδρα δημοτικούς, καὶ ὅπως ἀδικήσεται μὲν μηδεὶς τῶν τοῦ δήμου· εὖ δὲ πείσονται πάντες διὰ πάντων σκοποῦντας, καὶ τῶν εἰς τοῦτο φερόντων μηδενὸς φειδομένους, μὴ δ' ἂν αὐτοῖς ἐντεῦθεν συμβαίνῃ βλάπτεσθαι, ὡς κοινὸν ὄφελος πᾶσιν καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι· τῶν μὲν ἰδίᾳ καὶ κατὰ σφᾶς βραχύν τινα λόγον· ὃ δὲ κοινῇ μέλλει συνοίσειν, πᾶσαν τούτου πέρι σπουδὴν ποιουμένους, εἰδότας ὧν εἵνεκα προύστησαν· οὐ γάρ ἐστιν οὐκ ἔστι τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπέρ τε τῶν κοινῶν καὶ ὧν αὐτός τις ἕκαστος ἔχει, φροντίζειν, οὐδ' ἐγγύς· ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ὅπως ἂν αὐτοῖς δόξῃ φροντίζειν, ἴσασιν ἅπαντες· ὑπὲρ δὲ τῶν δημοσίων, οὐχ οὕτως· ἀλλὰ φροντίζουσι μὲν αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης ὅταν λάχωσι· φροντίζουσι δὲ ὡς ὑφέξοντες λόγον· ὡς ἀνάγκην ἐντεῦθεν ἔχειν μὴ παρέργως μὴ δ' ἐρρᾳστωνευμένως, μὴ δ' ὡς ἔτυχε τοῖς πράγμασιν ἐγχειρεῖν· ἀλλὰ μεθ' ὅσης ἄν τις φῇ τῆς σπουδῆς, τὰ βέλτιστα τῷ δήμῳ καὶ λέγειν καὶ πράττειν καὶ μηδὲν προθυμίας ἐλλείπειν ὑπὲρ τοῦ κοινῇ γιγνομένου· ὃ καὶ τῷ Παιανιεῖ Δημοσθένει Κτησιφῶν ὁ Λεωσθένους ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου προσεμαρτύρει ψηφίσματι λέγων ὅτι " στεφανοῖ δῆμος Δημοσθένην Δημοσθένους

De cura annonae et propugnaculorum.

„ παιανιέα χρυσῷ στεφάνῳ ἀρετῆς εἵνεκα καὶ εὐνοίας, ἧς ἔχων διατελεῖ εἴς τε „ τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας καὶ τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων„. τοιούτων δὲ τούτων ὄντων καὶ οὕτω διακειμένων, ὅσα μὲν εἰς ἀγορὰν ἥκει καὶ τὸ πάντων οἷς ἐφ' ᾧ περιεῖναι καὶ ζῆν, χρῆσθαι πεφύκαμεν ἄνθρωποι, μετέχειν ἔχειν ἀφθόνως, καὶ παντοδαποῖς τούτοισι περιῤῥεῖσθαι· καὶ μήτε καπηλείας ἀτόπους, καὶ ἃς οὐκ ἔξεστ' ἐπινοεῖν, μήθ' ὅθεν τοῖς ταλαιπώροις ἔσται πολίταις ζημία καὶ βλάβος, τοῖς δ' οὐχ ὅσον καπήλοις οὐδὲ παλιγκαπήλοις· ἀλλὰ τοῦτο πολλάκις δι' ὧν πράττουσιν οὖσιν, εὐπορία καὶ κέρδος, καὶ ξυλλήβδην εἰπεῖν, πᾶσαν μὲν ἀδικίαν τούτων ἀπεῖναι, εὐνομίαν δὲ καὶ δικαιοσύνην μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος διὰ πάντων προσεῖναι· πάντα οὖν ταῦτα ὡς κάλλιστα ἔχειν καὶ πάνυ τοι κατ' εὐχήν· ἀλλὰ τίς οὐκ οἶδεν, ὡς ἐάν τε ὁ δῆμος μέτριος ᾖ καὶ ἐπιεικὴς καὶ σωφρονεῖν ἐπιστάμενος, πολλῷ βελτίων ἐντεῦθεν ἔσται καὶ δοκιμώτερος χρῆσθαι; ἐάν τε τοὐναντίον, στασιώδης τις καὶ τολμηρὸς καὶ θρασὺς καὶ νόμοις οὐκ εἴκων, παλινῳδίαν ᾄσεται καὶ μεταβαλεῖ καὶ θᾶττον ἔσται χρηστὸς ἀντὶ πονηροῦ; καθάπερ τις πῶλος ὑβριστὴς καὶ δυσκάθεκτος, θαυμαστοῦ τινος πωλοδάμνου τυχὼν, εὖ μάλ' εἰδότος ἅρμα ἐλαύνειν, καὶ δεινοῦ τὰ τοιαῦτα· ὥστε καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο, χρηστοὺς αὐτοὺς εἶναι δεῖ καὶ τοῖς ὅλοις βελτίστους, καὶ σφῶν εἵνεκ' αὐτῶν, καὶ ὧν δήπου προΐστανται· τὰ γὰρ ἐκείνων ὁποῖά ποτ' ἂν ᾖ, εἰς τούτους μάλιστ' ἀνήκει. ἔτι τοίνυν ἐπειδήπερ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον εὖ οἰκίσανται πόλεις, οὐδ' αὐτὰ ταῦτα πρὸς εὐπραγίαν ἀποχρῇ, ἀλλ' εἴπερ τι τῶν πάντων καὶ τῶν γε τειχῶν εὖ ἔχειν, καὶ σφόδρα ἀσφαλῶς ἔχειν πόλεσι μάλιστα δεῖ· μετὰ δὲ παντὸς μᾶλλον τῆς τοιαύτης προνοίας τούτοισιν ὡς προστάταις, καὶ τοῦτ' ἂν αὐτοῖς ἄριστα καὶ μετὰ παντὸς τοῦ γιγνομένου νομίζω πεπρᾶχθαι, ἐὰν ἑκάστοτε ταῦθ' ὅπως ἔχει περιιόντες σκοπῶσι, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τούτων ἀνιῶσι σπουδῆς, οἰκοδομοῦντες, ἐπισκευάζοντες, πάντ' ἀκούμενοι τρόπον, ἐφ' ᾧ ταῦθ' ὡς ἐῤῥωμενέστατα καὶ στεγανώτατα καὶ ἀσφαλέστατα, καὶ πᾶσαν ἂν εὐχερῶς ἐνεγκόντα πολιορκίαν εἰργάσθαι, καὶ ὅλως ἄμαχα τοῖς πολεμίοις, τῷ τε ταύτῃ παρασκευάσθαι, καὶ προσέθ' ὅπλοις ὡς πλείστοις πεφράχθαι, τῷ τε πολίτας ἴσχειν φρονήματος γέμοντας καὶ μελετῶντας τὰ τακτικά· ταύτης μὲν τῆς βοηθείας ἀπούσης, μικρὰν οὖσαν ἐκείνην, παρούσης μέντοι καὶ πάνυ μεγίστην· ὅπου γὰρ ἀτειχίστου τῆς Σπάρτης οὔσης, τὸ φρόνημα τῶν ἐνοικούντων καὶ μόνον ἴσχυσε, καὶ φοβεροὶ τοῖς ἅπασιν ἦσαν· ὡς πρὸς τοὺς ἐρομένους ὅτου χάριν εἶεν ἀτείχιστοι, ταῦτ' εὖ μάλ' ἀποκρίνασθαι, τί χρὴ νομίζειν ἀμφοῖν συνόντοιν;

ιδ΄. Καὶ μάλισθ' ὅταν οἱ φυλάττειν λαχόντες μὴ τριωβολιμαῖοι καὶ πένητες καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιοι τυγχάνωσιν ὄντες, ἀλλ' οἷοι καὶ οἰκίας σφῶν καὶ ἀγροὺς ἐν πόλει καὶ τάφους πατρῴους τε καὶ παππῴους, καὶ τὸ μέγιστον γνώμης εὐθύτητα καὶ τρόπους χρηστούς τε καὶ σώφρονας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα δεικνύναι· τὸν γὰρ τῶν ἄλλων καὶ αὑτῶν καὶ τὰ αὑτῶν πάνυ φυλάξοντα, αὐτὸν πρότερον ταῦτ' ἔχειν δεῖ, ὡς ἂν δι' ἅπερ αὐτὸς ἔχει, καὶ ἅπερ ἕτεροι κέκτηνται ἐξ ἀνάγκης δήπου φυλάξῃ· ἔχει γὰρ οὕτως· εἰ μὲν τὰ τῶν ἄλλων φυλάξεται, καὶ τὰ αὑτοῦ πάντως φυλάξεται· εἰ δ' ἐκείνους προήσεται, καὶ αὐτὸν συμπροήσεται· καὶ τί μᾶλλον τοῖς ἄλλοις ἐντεῦθεν ἢ αὑτῷ λυμανεῖται; ὥστ' εἰ μὲν τὰ οἰκεῖα σώζειν αἱρεῖται, καὶ τὰ τῶν ἄλλων σώζειν τὸν αὐτὸν αἱρήσεται τρόπον· εἰ δὲ τὰ μὲν παραφαῦλον ποιεῖται, μόνα δὲ τὰ οἰκεῖα σώζειν οἴεται δεῖν, οὐδὲ τοῦθ' ὅλως ἕξει, ἐπειδὴ μὴ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ᾠήθη· τίς οὖν ἕλοιτ' ἂν εὖ φρονῶν, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους προέσθαι; ἢ τούς τε ἄλλους σῶσαι, καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων σεσῶσθαι; εἰ δὲ τοὺς διὰ πάντων ἂν ἴσμεν οὑτωσὶ συγκεκροτημένους ἀσφαλεστάτους νύκτωρ καὶ μεθημέραν τῶν πόλεων φύλακας χρὴ νομίζειν, καὶ μόνοις τούτοις οὐχ ὅσον τὰ τοιαῦτα πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ θαρρεῖν πολὺ πλέον, ἢ μεγίστοις καὶ θαυμαστοῖς τείχεσι καὶ προβόλοις καὶ οἷα τὰ Σεμιράμιδος, ἦπου τούς γε τἀναντία τούτων ὄντας, καὶ τοῖς ὅλοις ἀπόρους, οὐκ ἂν φθάνοιμεν οὑτωσὶ διαγράφοντες πρὸς τὸ ταῦθ' ὑπηρετεῖν οἵους τ' εἶναι, ὡς μὴ δὲ χρῆναι τούτων τοπαράπαν ἐν τούτοις μεμνῆσθαι· πόθεν καὶ γὰρ ἕξουσι τὸ πιστεύεσθαι; πότερον ἀφ' ὧν κέκτηνται; ἀλλ' οὐδὲν τοπαράπαν κέκτηνται· πλὴν εἰ τὸ μηδὲν κεκτῆσθαι, φήσουσιν, ὑπέρου γυμνότεροι κατὰ τὴν ἀγορὰν διϊόντες, καὶ πρὸς ἀνδραποδώδεις καὶ φαύλας διακονίας, τριῶν ἢ τεττάρων ὀβολῶν χάριν, τοῖς βουλομένοις ἐκκείμενοι· τοιοῦτοι γάρ τινες νῦν οἱ τῶν πόλεων φύλακες, ἀλλ' οὐχ ἁλώσονται προδοσίας καὶ μηδὲν ἔχοντες, οὐδὲ πω ὑπὲρ ἡμῶν λείψουσι τάξιν κέρδους εἵνεκα; καὶ τίς ἂν ταῦτ' οἶμαι τῶν πάντων δέξαιτο; ὅπου γὰρ καὶ τῶν εὐπορούντων ἐστὶν οὓς ὑπὲρ τὰ ὄντα πλείω ποιῆσαι, τοῖς τοιούτοις ἐγχειροῦντας ὁρῶμεν· οἱ οὕτως ἀπόρως ἔχοντες, καὶ μὴ δ' ὅθεν ἂν πίσωσιν ἔχοντες, ὑπὲρ δὲ τοῦ τὴν γαστέρα μόνον ἐμπλῆσαι, πάντ' ἂν δρᾶσαι καὶ παθεῖν ἔχοντες, τίν' οὐκ ἂν τούτους εἰκὸς τοιαύτην τόλμαν τολμῆσαι; ἐμοὶ γὰρ δοκοῦσι καὶ μὴ βουλομένους ἂν τοὺς ἐχθροὺς ἐπὶ ταῦτα παρακαλέσαι· ἴσασι γὰρ καὶ μάλα σαφῶς ἴσασιν, οὐκ ἂν ἄλλως ἐξ ἀπόρων γεγονότες εὔποροι· τοῦτο μὲν δὴ τοῦτον ἔστω τὸν τρόπον καὶ φυλαξόντων τὰς πόλεις, ἵνα καὶ αὖθις ταῦτ' εἴπω, οὐχ οὓς ἄν τις εὐθὺς ἰδὼν οἰωνίσαιτο· οὐδ' οἷσιν οὐδὲ φαρμακοῖσιν ἂν εἴη, τὸ τοῦ ἔπους, χρηστέον, ἀλλ' οἱ βέλτισ-

Custodiendis urbibus ne praeficiantur homines sine censu.

τοι τῶν πολιτῶν ἐκ διαδοχῆς· οὐ μόνον ὅτι περ οὗτοι τὸ περὶ ταῦτα συγκεχωρηκὸς ἀφ' ἑστίας ὡς εἰπεῖν κέκτηνται, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν ἀτοπωτάτων ἂν εἴη, τὸ μὲν κρατοῦντα τοσαύτην ὅπως εὖ πράττοιεν αἱ πόλεις καὶ κρείττους εἶεν τῶν πολεμίων ποιεῖσθαι σπουδὴν, ὡς τά τε ἄλλα καὶ τοὺς σφῶν ἄρχοντας ἀριστίνδην πλουτίνδην αἱρεῖσθαι· τοὺς δ' ἐν αὐταῖς ὅπως ὡς τάχισθ' ἁλοῖεν παρασκευάζειν πειρᾶσθαι, τῷ τοιούτους ὡς μὲν αὐτοὶ φαῖεν ἂν, φύλακας τουτωνὶ καθιστάναι, ὡς δὲ τὸ εἰκὸς ἔχει, προδότας· ὅταν γὰρ οὐκ ἐν ἀγροῖς οὐδ' ἐν οἴκοις, οὐδ' ἔτι πολὺ μᾶλλον ἐν θρέμμασι ταυτὶ ξυγχωρεῖν οἰώμεθα δεῖν, οὐδ' οὓς ἂν ποτε τύχοι, ἀλλὰ τοὺς ἐξητασμένους καὶ δόξαν ἀγαθὴν ἐσχηκότας, τοῖς μὲν, νομέας, τοῖς δὲ, μελεδωνοὺς ἐφιστάναι, κομιδῆ ταῦτ' ἐν πόλεσι ξυγχωρεῖν οὐδ' ἂν εἷς ἀξιώσαι· εἰ τὸ μικρῶν τε καὶ φαύλων, καὶ ὧν εὖ ἢ κακῶς ἐχόντων ἐν ἐλαχίστῳ τὰ τῆς ὠφελείας καὶ βλάβης συμβαίνοι, τοσοῦτον ποιούμεθα λόγον, ἤπου τῶν μεγίστων καὶ κοινοτάτων καὶ ὧν ταῦτ' ἐστὶ μέρη, καὶ προσέθ' ὑπὲρ ὧν μόνων πάντα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ἐχρῆν ὡς ἐξ ἀνάγκης διαφερόντων, οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν ὅσον εἰκός.

Vigilum nocturnorum officium.

ια. Ταῦτα δὲ ταῦτα λέγω καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς νυξὶ περιπόλων· καὶ γὰρ οὖν καὶ τούτους τοιούτους εἶναι μάλιστα δεῖ· τά τε ἄλλα καὶ σίτησιν ἐν πρυτανείῳ λαμβάνοντας· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ τοσούτου δή τινος αὐτοὺς ὑπόχρεως εἶναι νομίζειν, ὡς καὶ τὰς τῶν ἑλομένων, τῷ τῆς σπουδῆς περιόντι, παρελαύνειν ἐλπίδας, καὶ κρείττους ἢ 'κεῖνοι προσεδόκησαν φαίνεσθαι· θέοντας μὲν μεθ' ὅπλων διὰ πάσης νυκτὸς ἄνω καὶ κάτω τῆς πόλεως, ὀτρύνοντας καὶ διακελευομένους ἀλλήλοις τὲ καὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ τείχους ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν καὶ μηδὲν τῶν δεόντων ἐλλείπειν· ἐξ ὧν τοῖς μὲν οἰκείοις ἀσφάλεια παντάπασιν ἔσται, καὶ τὸ θαῤῥηκότως τὲ καὶ ἡδέως καθεύδειν, εἰδότας ὡς ἄλλοι πρὸ αὐτῶν ἐγρηγόρασι· κατάπληξις δὲ τοῖς ἐναντίοις καὶ φόβος, καὶ τὸ μηδὲν ἃ μὴ δεῖ κατ' αὐτῶν ἐπιχειρεῖν ἐννοεῖν, ἢ διακενῆς ἐννοεῖν· τοιοῦτοι μὲν ὄντες καὶ οὕτως ἔχοντες, ὑπὲρ πάντα τοῖς χρωμένοις ἔσονται πρόβολοι· ἐὰν δὲ ἄχρι βαθείας ἑσπέρας τὸν δόλιχον ποιούμενοι τοῦτον, ἔπειτ' οἴκαδ' ἀναχωρεῖν οἴωνται δεῖν, δέδοικα δήπου δέδοικα, μὴ τοῖς πολεμίοις περίπολοί τινες ὦσι μᾶλλον ἢ τοῖς οἰκείοις· ἃ γὰρ μάλιστ' ἐκεῖνοι συνεύξαιντο σφίσιν αὐτοῖς, καὶ τούτων κατεύξαιντο, ὡς ὅταν βούλωνται ῥᾳδίως σφᾶς ἐξελεῖν δεδυνῆσθαι καὶ κατασχεῖν, ταῦθ' οὗτοι δι' ὧν οὑτωσὶ ῥᾳστωνεύσονται, κατεργάσονται· καὶ ὧν κατέστησαν φύλακες, τούτους ἑκόντες ὄντες προήσονται τοῖς ἐχθροῖς· εἴ περ ἐξὸν ἃ χρὴ πράττοντας καὶ νυκτοφυλακοῦντας, ὥσπερ ἔφην, εἰς τέλος, ἔπειτα τούτων καθάπαξ ὑπερφρονεῖν καὶ χαίρειν τοῖς ὅλοις ἐᾶν· οἱ

δ᾽ ὑπὸ τοῦ μὴ πονεῖν ἐθέλειν καὶ τρίβεσθαι, ἀλλ᾽ ὕπνῳ καὶ νωθείᾳ δουλεύειν, καὶ τὴν αὐτῶν ἡδονὴν προτέραν τοῦ κοινῇ ξυμφέροντος κρίνειν, τὰ τοιαῦτα λειποτακτοῦσιν· ἄνευ δὲ τούτων, οὐκ ἂν ἔχοι λόγον, τῆς μὲν φυλακῆς τοὺς μισθοὺς ἐντελεῖς λαμβάνειν ἐθέλειν, αὐτὴν δὲ ταύτην ἀτελῆ καταλείπειν· εἰ μὲν γὰρ οὐ μέλλουσι διὰ τέλους φυλάττειν, τί περὶ τοὺς μισθοὺς ἀκριβολογοῦνται; εἰ δ᾽ ἐν λόγῳ τοῦτο ποιεῖν οἴονται δεῖν, οἷς ἐν ἐκείνῳ τοῦ προσήκοντος ἀλογοῦσιν, οὐδὲ τοῦτον ἐν λόγῳ ποιεῖν μαρτυροῦσιν· ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἐν οὐ μικροῖς ἀδικεῖν, ὑπὲρ ἧς μισθοφοροῦσιν οὐκ ἐνδεῶς, ταύτην φυλάττοντες ἐνδεῶς, κἀντεῦθεν ὃν ἔφην τρόπον τοῖς ἐχθροῖς προδιδόντες· ὡς οὖν ἐν τούτοις τῶν ὅλων πραγμάτων ὑπαρχόντων τῇ πόλει, καὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἐντεῦθεν εἶναι κινδυνευούσης καὶ μή, κελεύω καὶ τούτους καὶ οὓς ἀρτίως ἐμνήσθην, παντάπασιν ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν εἰς ἅπαν· καὶ οὕτω περὶ τὴν φυλακὴν διαγωνίσασθαι, ὡς μηδὲν ἧττον κυβερνητῶν ἴσχειν τά γε τοιαῦτα· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι καὶ παρὰ πάντα μὲν δήπου τὸν πλοῦν, οὐχ ἥκιστα δὲ κλύδωνος ἐπιόντος, οὐδ᾽ ἐπὶ μικρὸν ἀφίστανται τῶν οἰάκων, οὐδ᾽ ὧν ἡ τέχνη καὶ τὸ τῆς χρείας ἀναγκάζον παρέχει· ἀλλὰ καὶ νύκτωρ ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ τῆς ἐπιγιγνομένης ἡμέρας, πάνθ᾽ ὑπὲρ τῆς τῶν ἐμπλεόντων σωτηρίας ποιεῖν οἴονται χρῆναι, ὁμοῦ τε πρὸς κῦμα παραβαλλόμενοι, καὶ πρὸς ἀστέρας συνεχῶς ἀφορῶντες, κἀκεῖθεν λαμβάνοντες τοῦ ποιητέου τὸ σύνθημα· εἶτα κυβερνήταις μὲν οὑτωσὶ μέλει νεῶν καὶ τῆς κατ᾽ αὐτὰς σωτηρίας· τοὺς δὲ τῶν πόλεων φύλακας οὐ πολλῷ μᾶλλον ταυτὶ πράττειν φήσομεν χρῆναι; ὅσῳ γὰρ μειζόνων ἢ ᾽κεῖνοι προΐστανται, τοσοῦτο μείζω καὶ τὴν περὶ ταῦτα φυλακὴν ὀφείλουσιν ἴσχειν, πτηνῶν δίκην διὰ πάσης νυκτὸς περισκοποῦντες τὰ τείχη καὶ περιθέοντες συνάμα τῷ ἀστυνόμῳ τῷ τε τῆς πόλεως ἁρμοστῇ διεγείρουσι σφᾶς καὶ προθυμοτέρους τῷ συνεῖναι καὶ συνθεῖν καθιστᾶσιν.

ιε. Ἐπεὶ δ᾽ ἐξ ἁπάντων τούτων συνίστασθαι μὲν καὶ πράττειν εὖ πόλεσιν ἔνι, καὶ προσέτ᾽ ἀσφαλέστατα ἴσχειν, ἐπιδιδόναι δὲ τὐλοιποῦ καὶ αὔξεσθαι τούτοις οὐκέτι· δεῖ δὲ καὶ τούτου τοῦ μέρους οὐχ ἥκιστ᾽ αὐταῖς· οὐ γὰρ εὖ πράττειν μόνον ἀπόχρη, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ κρείττω καὶ μείζω χωρεῖν ἑκάστοτε δεῖ καὶ πρόσω βαίνειν· καὶ ὅλως μετὰ παντὸς ἀεὶ τοῦ βελτίονος τὸν αἰῶνα διάγειν· δεῖν εἶναι καὶ πάνυ φημὶ τοὺς τῶν πολιτευομένων ἀρίστους τά τ᾽ ἄλλα καὶ ὁτιοῦν χρηστὸν εἰργασμένους διαφερόντως ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν καὶ περὶ πλείονος ποιεῖσθαι τῶν ἄλλων, καὶ πᾶσιν οἷς εἰκὸς τουτουσὶ θεραπεύειν· πρὸς γὰρ τῷ τὴν ταῦτα πράττουσαν πόλιν μάλιστα νοῦν ἔχειν δοκεῖν, καὶ δόξαν εὐγνωμοσύνης φέρεσθαι, καὶ πολλ᾽ αὐτῇ τὰ κάλλιστα περιγίγνεται, τῆς τε προσούσης ἀρετῆς

Virorum virtus gloria civitatum est; quae vicissim egregios viros honorant.

τιμωμένης, τῆς τε κακίας καθάπαξ ἀνειργομένης, ὡς τὴν μὲν μεταβάλλειν εὖ μάλα, τὴν δ' εἰς ὅσον ἔξεστι πλεῖστον ἐπιδιδόναι, καὶ πλείστους ζηλωτὰς καθιστάναι· εἰ γὰρ ἐν τῷδε κατ' Εὐριπίδην αἱ πολλαὶ κάμνουσι πόλεις, ὅταν τις ἐσθλὸς καὶ πρόθυμος ὢν ἀνὴρ, μηδὲν φέρηται τῶν κακιόνων πλέον, εὔδηλον ὡς ὅταν οὗτος αὐτὸς καὶ ὑπὲρ τὰ γιγνόμενα στέργηται καὶ φιλῆται, τοσοῦτον ἔσται τῇ λαχούσῃ πόλει τὸ κέρδος, ὡς μὴ μόνον τῶν αὐτῆς πάντας λόγον ἀρετῆς ὡς μάλιστα ἴσχειν, καὶ τὰ μεγάλα τῇ πατρίδι φιλοτιμεῖσθαι βούλεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῶν ὁπωσδήποτε καλοὺς κἀγαθοὺς ἐκ δυοῖν ποδοῖν ἐνταῦθα χωρεῖν, ἐπιδείξεως εἵνεκα καὶ στεφάνων· δῆλον δέ· τῇ τε γὰρ Σπάρτῃ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι καὶ οὕτω θαυμαστοῖς τισιν ἄγαν κεκοσμῆσθαι τροπαίοις διὰ Λυκοῦργον καὶ τὰς Λυκούργου νομοθεσίας ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τῆς οἰκουμένης ἑκασταχόσε ταυτησὶ τὸ κλέος ἐλάσαι, καὶ προσέτι ἀκίνητον μετὰ παντὸς ἱστάναι τοῦ χρόνου· οὔκουν ἔστι γε οὐδεὶς ἄχρι τοῦ δεῦρο, ὃς Λακεδαιμονίων μνησθεὶς, ἄνευ ἐγκωμίων ἐμνήσθη, ἀλλ' ἅμα τῷ μεμνῆσθαι, καὶ τὸ θαυμάζεσθαι συνεισέρχεται· τούς τε Θηβαίους ἐνταῦθα δόξης Ἐπαμινώνδας προήγαγεν, ὡς καὶ φοβεροὺς τοῖς πᾶσι μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην γενέσθαι, καὶ μεῖζον ἢ καθ' αὑτοὺς φρόνημα σχεῖν· ἀνθ' ὧν ὥσπερ Ἀμφιπολῖται Βρασίδᾳ καθάπερ ἥρωϊ καὶ οἰκιστῇ θύειν ἠξίουν, ὅτι αὐτοὺς Ἀθηναίων ἀπέστησεν· οὕτω Λυκοῦργον μὲν Σπαρτιᾶται, Θηβαῖοι δὲ Ἐπαμινώνδαν, δι' ἅπερ εἰς αὐτοὺς ἔδρασαν, ἰσοθέους νομίσαντες εἶναι καὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως κρείττους, τὰ μέγιστα πάντων καὶ τιμᾶν αὐτοὺς ᾤοντο χρῆναι· οὕτως Ὅμηρον μὲν Σμυρναῖοι, Κῷοι δὲ Ἱπποκράτην, καὶ Δημόκριτον Αὐδηρῖται, καὶ Σάμιοι Πυθαγόραν, Αἴαντα δὲ Σαλαμὶς, καὶ Τρῶες Ἕκτορα, καὶ ἑτέρους ἕτεροι· Ἀθηναίους δὲ ἐξαίρω τοῦ λόγου· μόνοι γὰρ τῶν ὑφ' ἡλίῳ πάντων, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, πλείστους τε καὶ βελτίστους καὶ τοῖς ὅλοις κρατίστους γεγονότας οὐχ Ἕλλησι μόνον ἀλλὰ καὶ πᾶσιν εἰπεῖν ἀνθρώποις ὡς ἀληθῶς ἐν καιρῷ· καὶ αὐτοὶ παρὰ σφῶν αὐτῶν εἰς τὰς κοινὰς παρείχοντο χρείας, καὶ τοὺς ἑτέρωθεν ὡς αὐτοὺς ἥκοντας, τοιούτους δή τινας ἀποφαίνοντες, καὶ τούτους κἀκείνους τῶν γιγνομένων γερῶν ὡς μάλιστ' ἠξίουν, τοὺς μὲν ἐν ἱεροῖς τε καὶ τελεταῖς καὶ θυσίαις, τοὺς δ' ἐν ἐπιγράμμασι καὶ εἰκόσι καὶ οἷς ἔξεστιν· ἔστι δ' οὓς καὶ τοῖς μετὰ χρυσοῦ στεφάνοις ἐκόσμουν· ὁμοῦ μὲν τούτους οἷς ἔφην δωρούμενοι, ὁμοῦ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὰ ἴσα παρακαλοῦντες· οὐ μᾶλλον τὴν τῆς πόλεως εὐδαιμονίαν, ἢ τὸ καλὸν καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκ πάντων τουτωνὶ συγκροτοῦντες· τοσοῦτον ἦν τοῖς τοιούτοις τὸ παρὰ μάλιστ' αὐτῶν συγκεχωρηκός· δίκαιά τε ποιούντων καὶ τῆς σφετέρας αὐτῶν ἀξιόχρεω δόξης, καὶ τῆς περὶ τὰ καλὰ συγκεκληρωμένου· καί τοι εἰ τὸ τοὺς ἀγαθοὺς τιμᾶν, ἧς ἴσ-

χουσιν ἀρετῆς, μισθός ἐστιν, ὡς ἅπαντες ἴσασιν, εὔδηλον ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο ποιῶμεν, τὰ μέγιστ' αὐτοὺς ἀδικοῦμεν, τῶν προσηκόντων ἀποστεροῦντες· νῦν δ' οὐδὲν καινὸν οἶμαι δρῶμεν, τὸ εἰκὸς ἐκτιννύντες· καὶ ὃ σφίσιν αὐτοῖς δι' ὧν τοιοῦτοι δή τινες ἔγνωσαν ὄντες, παρεσκευάκασιν· ὥστε οἷς ἀκριβεῖ λόγῳ παρ' ἑαυτῶν οὐ παρ' ἡμῶν ταυτηνὶ κομίζονται τὴν συντέλειαν, εἰκότως ἂν τούτου σφίσιν αὐτοῖς, οὐχ ἡμῖν ἔχοιεν χάριν.

ιζ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαθοὺς μὲν, οὐκ ἐξ ἀγαθῶν δὲ γεγονότας, οὐκ ἀποδοκιμαστέον διὰ τὸ γένος ἐστὶν, ἀλλὰ δι' αὐτοὺς αὐτοὺς σπουδαστέον· τοσούτῳ καλλίους ὄντας εἰς παράδοξον φάναι τῶν κατ' ἄμφω σεμνυνομένων, ὅσον οἱ μὲν οὐδὲν καινὸν οἶμαι δρῶσι, ποιοῦντες ἃ δεῖ, καὶ ἃ τοὺς ἐκ τοιούτων εἰκός· ἐπεὶ καὶ τοῖς πονηροῖς κἀκ πονηρῶν πεφυκόσιν, οὐδὲν ἕτερον πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἔνεστι λέγειν, ὅτι μὴ τὸ γένος καὶ τὸ παρὰ τοῦ γένους οὑτωσὶ διακεῖσθαι, ὡς μόνην ταύτην αὐτοῖς οὖσαν παραίτησιν καὶ καταφυγήν· οἱ δ' ἐκ φαύλων ὁρμώμενοι τῶν παραδειγμάτων, οὐ τὴν αὐτὴν τοῖς πατράσιν, ἀλλὰ παρευσίᾳ φύσεως ἑτέραν ἐτράποντο, καλοὶ κἀγαθοὶ γεγονότες, καὶ τοσούτου ζήλου καὶ θαύματος ἄξιοι, ὅσου ψόγου καὶ κατηγορίας οἱ τὴν ὑπόθεσιν διαφθείραντες, καὶ τοὺς γεγεννηκότας αἰσχύναντες τοῖς παρ' ἑαυτῶν· τούτους οὖν δέον μᾶλλον ἐκείνων τιμᾶσθαι, ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν προσηκόντων ἀποστερεῖν αὐτοὺς οἰησόμεθα δεῖν διὰ τὴν τῶν πατέρων φαυλότητα; καὶ πῶς οὐκ ἄνω ποταμῶν ταῦτα δράσομεν; Περικλέα γοῦν τὸν Ξανθίππου, καὶ Πομπήιον μάγνον, οἷς ὅτι διὰ πάντων τῶν καλλίστων πάντων ἐκράτουν, καὶ τὰ κοινὰ μάλιστα πάντων αὔξειν ἠπίσταντο, τῆς μὲν μεγίστης καὶ θαυμαστῆς ἠξίωσαν δόξης Ῥωμαῖοι, καὶ σφῶν αὐτῶν εὖ μάλα προυστήσαντο· τοσοῦτο πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα τρέφοντες μῖσος, δι' ἣν εἶχεν ὠμότητα, ὡς μὴ δὲ μετὰ τελευτὴν φείσασθαι τούτου, ἀλλὰ καὶ νεκρὸν ἐκβαλόντες, τὰ πάντων αὐτῷ δεινότατα χρήσασθαι· ἐξ ἐναγοῦς δὲ τῆς οἰκίας ὢν Περικλῆς οὐδέν τι μᾶλλον Ἀθηναίοις ἀπηξίωτο διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἅπαντ' αὐτοῖς ἦν, καὶ δημαγωγὸς καὶ κηδεμὼν καὶ προστάτης, καὶ ξυλλήβδην εἰπεῖν, ἁπάσης ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας πρόβολος. καὶ μὴν ὥσπερ τοῖς φαυλοτάτοις τῶν παίδων οὐκ ἀξιοῦμεν εἶναι πρὸς δόξαν τὴν πατρῴαν ἀρετὴν, οὐδ' ἐπαινεῖσθαι διὰ ταῦτα σφίσιν ἐξεῖναι, ἀλλὰ καὶ μείζω ταῦτ' αὐτοῖς φέρει τὴν μέμψιν, τό τε πονηροὺς εἶναι, τό τε μὴ τῷ γένει ξυμβαίνειν, οὕτως οἱ σώφρονες καὶ ἐπιεικεῖς, ἐὰν οὖν ἐπαινουμένους σχῶσι πατέρας, οὐδὲν ἧττον ἕξουσιν ἃ τοὺς τοιούτους εἰκός, τιμᾶσθαι λέγω καὶ τυγχάνειν ἐπαίνων· εἰκότως· οὔτ' ἀρετὴ γὰρ οὔτε κακία φύσει δήπουθεν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ προαιρεῖσθαι καὶ ποιεῖν προσγίγνεσθαι πέφυκε· καὶ δῆλον ἐκ τῶν τοῖς

Nemo bonus, ob humilitatem generis, repellendus ab honoribus est.

μὲν γέρα, τοῖς δὲ κολάσεις ὡρίσθαι· εἰ δέ γε φύσει πρὸς ταῦτ' ἐχωροῦμεν, καὶ κατὰ γένος ἀγαθοὶ καὶ κακοί τινες ἦμεν, οὐδὲν ἂν τούτων ἀπήντα· τὰ γὰρ παρὰ τῆς φύσεως ὁποτέρως ἂν ἔχοι, καὶ οἷά ποτ' ἂν ᾖ, οὔτ' ἐπαίνων οὔτ' αὖ ψόγων τυγχάνει· νῦν δὲ οἷς ἂν πράττωμεν, τὰ μὲν στεφανούμεθα, τά δ' ὑπέχομεν δίκην.

Infirmi corporis hominibus non est illudendum.

ιη. Ὥσπερ δὲ οἷς τὰ κάλλιστα σύνισμεν, τούτοις ἀξιοῦμεν ἃ προσήκει κεχρῆσθαι, καὶ τὴν νομιζομένην τοῖς τοιούτοις ἀποδιδόναι φοράν, οὕτως ὅταν οὑστινασοῦν τὴν τι τοῦ σώματος πεπηρωμένους ὁρῶμεν, οὐκ ὀνειδίζειν οὐδ' ἐπιχαίρειν αὐτοῖς τὴν συμφορὰν ἐπιρρίζοντας, ἀλλὰ καὶ συνάχθεσθαι δεῖ, καὶ διὰ πάντων ἀξιοῦν προμηθείας, οὐχ ἥκισθ' ἡμῶν αὐτῶν τούτων φροντίζοντας· μάλιστα μὲν ὅτι δέος ὂν μὴ τοῖς αὐτοῖς ποτε καὶ αὐτοὶ περιπέσωμεν, τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐστὶ χρησταῖς ἐντεῦθεν τῶν ἐλπίσι συζῆν· ἔπειτ' οὐ μόνον τὸ συγγενὲς καὶ κατὰ φύσιν οἰκεῖον ταῦτ' εἰς αὐτῶν καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράττειν, ὡς μάλιστ' ἐπαίρει· ἀλλὰ καὶ τούτου χωρὶς, καὶ Τιμῶνα τὸν Ἐχεκρατίδου πρὸς τὸν αὐτῶν οἶκτον ἐπισπάσασθαι ἄν μοι δοκοῦσιν, οὕτως ἀθλίως καὶ τὸν αὐτῶν ἠκρωτηριασμένοι βίον, καὶ ὄντες ὡς εἰπεῖν ἡμιθνῆτες· ὅτι περ εἰς ζῶντας ἄλλως τελοῦντες τεθνᾶσι τούτῳ τῷ μέρει· ᾧ καὶ μάλιστ' ἄν τις εἰκότως ἀλγήσῃ· εἴπερ ὁ μὲν τεθνεὼς κἂν μυριάκις ἀκούῃ κακῶς, οὐδὲν ἔστ' αὐτῷ πλέον ἀναισθήτως καθάπαξ ἔχοντι· ὅταν δέ τις περὶ ὀφθαλμοὺς ἢ ὦτα ἤ τιν' ἄλλην αἴσθησιν ᾖ βεβλαμμένος, προσθήκην τῆς συμφορᾶς τοὔνειδος δέχεται· καὶ διπλοῦν ὑφίσταται βέλος, τόθ' οὕτως καὶ μὴ τοῖς ἄλλοις ἔχειν κατὰ ταυτά, τόθ' οὕτως ἔχων, οὐ παραμυθουμένους ἀλλ' ἐπιχαίροντας ἔχειν· ὧν ἐγώ γ' ἂν ἡδέως πυθοίμην, πότερ' αὐτοῖς τούτοις τοῖς ταῦτ' ἔχουσι νεμεσῶσιν· εἰ μὲν γὰρ τοῖς ἔχουσιν, οὐκ ἔδει δήπου ταῦτ' αὐτοῖς προτείνειν εἰς ὄνειδος, ἐξὸν σφᾶς ἄλλως κακίζειν· ἀλλὰ μὴν εἴ γε τοῖς πάθεσι φήσουσιν, ἀνάγκη πᾶσα τὰ μὲν ἀποστρέφεσθαι καὶ φαῦλα νομίζειν, τοῖς δὲ συναλγεῖν εἰς ταῦτ' ἐμπεσοῦσιν· οὐκοῦν οἷς μὲν θάτερον ἀναιροῦσιν, οὐδέτερον κατὰ λόγον ποιοῦσιν· οἷς δὲ τοὺς οὕτως ἔχοντας κωμῳδεῖν ἀντὶ τοῦ συναλγεῖν ἀξιοῦσι, τοὺς μὲν οὐδὲν ὁτιοῦν ἐντεῦθεν ἐργάζονται· σφίσι δ' αὐτοῖς ἀλογίαν καὶ μισανθρωπίαν τὰ πάντων αἴσχιστα μαρτυροῦσι· καί τοι εἰ τοὺς ἀδικοῦντας εὖ ποιεῖν θεῖοι παρακελεύονται νόμοι, τὸ τοὺς οὐχ ὅπως οὐδὲν ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συμφορὰν ἐλέους ἀξίους μυκτηρίζειν καὶ διαβάλλειν αἱρεῖσθαι, ἡλίκον θεόθεν οἴσει τὸν ὄλεθρον; φέρ' ἐὰν δ' εἰς ταῦτ' αὐτοῖς ἐμπεσοῦσι, τουτονὶ προσενεχθῇ τις τὸν τρόπον, πῶς ἕξουσιν· εἰ μὲν ἐπιεικῶς καὶ μετρίως, οὐδὲ τούτους εἰκὸς οἷς ἀμέλει πάσχουσι δυσχεραίνειν· εἰ δὲ πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντὸς σφίσι δεήσει τὰ

τοιαῦτ' ἀνασχέσθαι, πῶς οὐκ ἀτόπως ἔχουσι ταῦτ' εἰς τοὺς ἄλλους ποιεῖν ἀξιοῦντες, ὧν ἐάν ποτ' αὐτοὶ πειραθῶσι, συμφορὰν νομιοῦσι; διὰ δὴ ταῦτα κελεύω, τὸ μὲν τουτοισὶν ἐπιχαίρειν, οἷς οὐχ ὅπως ἥκιστα πάντων ἐπιχαίρειν, ἀλλὰ καὶ μάλιστα πάντων, οἷς οὕτως ἔχουσι, συνάχθεσθαι χρὴ, χαίρειν καθάπαξ ἐᾷν· τὸ δὲ τῆς τούτων παραμυθίας ἀντιποιεῖσθαι, καὶ διὰ πάντων ὧν ἔξεστι ταυτησὶ λόγον ποιεῖσθαι, περιπάνυ τοι πλείστου ποιεῖσθαι, πρῶτον μὲν ἵλεω καὶ οἴκτου μεστὴν αὐτοῖς εἰσφέροντας γνώμην, ἔπειτα ταῖς τῶν λόγων ἐπῳδαῖς, καὶ ῥᾴους ἐντεῦθεν τουτουσὶ καθιστάντας.

Servis benignitas exhibenda.

ιθ. Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη καὶ περὶ τῶν δουλεύειν εἰληχότων ἃ δεῖ διελθεῖν· καὶ γὰρ δὴ τῆς αὐτῆς καὶ οὗτοι τοῖς πρὸ αὐτῶν ἀμέλει πειρῶνται, καί πως παραπλησίᾳ χρῶνται τῇ τύχῃ, ὥσπερ ἐκεῖνοι τὸ σῶμα, ὡς δὲ καὶ οὗτοι τὴν σφετέραν αὐτῶν ἐλευθερίαν ὡς ἄν τις εἴπῃ πεπηρωμένοι, καὶ παρὰ τὰς τῆς φύσεως δουλεύοντες ψήφους· ἡ μὲν γὰρ ἐλευθέρους πάντας ἀνθρώπους εἰργάσατο τὴν ἀρχὴν, τῷ μὴ τὸν μὲν μᾶλλον, τὸν δ' ἧττον, ἀλλὰ πάντας ἐξ ἴσου τῆς παρ' αὐτῆς ἀξιῶσαι καὶ κατὰ ταυτὸν ἑκάστῳ δὴ διανεῖμαι· τῇ τύχῃ δὲ καὶ ταῖς τῆς τύχης στροφαῖς καὶ τῷ μηδέ ποτ' ἐν ταυτῷ τὰ πράγματα μένειν, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω φέρεσθαι καὶ χωρεῖν, ὁ μὲν δεσπότης ὁ δὲ δοῦλος κατέστη· ἐπίδοξοί τινες ὄντες, καὶ αὐτοὶ σφίσιν αὐτοῖς τῶν ἐναντίων ποτ' ἂν πεπειρᾶσθαι, καὶ τὴν ἀλλήλων ἀλλάξασθαι τύχην κατὰ τὸ τῶν πραγμάτων ξυμβαῖνον· μᾶλλον δὲ δεσπότην μὲν ἂν αὐτὸ τοῦτο μόνον οὐδ' ὁντινοῦν τῶν ἁπάντων οὐδ' ἂν εἷς δύναιτο δεῖξαι· δούλους δ' ἅπαντας; πάντες· κἂν γὰρ τὴν ἁπασῶν μεγίστην ἀρχῆς λαχὼν, ἐπ' οὕτως οὐδὲν μᾶλλον ἐλεύθερος ἂν εἴης, ἀλλ' εἰς δούλους τελεῖς· ἀρχῇ δουλεύων, καὶ τῷ κοινῇ πάντων ἐθέλειν προΐστασθαι· καὶ σιωπῶ τρυφήν τε καὶ τὰς οὐκ ἐπαινουμένας ἡδονὰς, καὶ πάνθ' ἕτερα οἷς ἀνάγκη δουλεύειν τοὺς οὕτως ἔχοντας· φησὶ γοῦν Εὐριπίδης καλῶς γε λέγων καὶ τῆς κοινῆς δόξης ἀξίως· « φεῦ οὐκ ἔστι θνητῶν ὅς ἐστ' ἐλεύθερος· » ἢ χρημάτων γὰρ ἐστι δοῦλος ἢ τύχης ἢ ὅτων ἄν τις καὶ φήσαι· εἰ δὲ τρόπον ἕτερον ἄρχοντες, ἕτερον τρόπον ἀρχόμεθα, καὶ τοῦθ' ὡς ἀληθῶς μᾶλλον ἢ 'κεῖνο, δίκαιοι πάντως ἐσμὲν ὡς παρὰ φύσιν κατέστημεν ἄρχοντες, τῷ πάντας ἐλευθέρους, ὡς ἔφην, ἐξ ἀρχῆς γεγενῆσθαι· τούτων καὶ δὴ κατὰ φύσιν λόγον ποιεῖσθαι, καὶ τὰ γιγνόμενα χρῆσθαι, καὶ μὴ παντάπασιν αὐτοῖς ἐπικεῖσθαι, μὴ δ' ἐπιτρίβειν ἐθέλειν διὰ τὴν ἡμῶν τε κἀκείνων ἀντίπαλον τύχην, ἀλλ' ὅσ' αὐτοῖς ἔξεστι καὶ δίδωσι τὸ εἰκὸς ἐπιτάττοντες, μηδὲν ἔπειτα προσπεριεργάζεσθαι, μὴ δ' ἀγνοεῖν ὑπὸ τῆς δεσποτείας τὴν φύσιν, ὥσπερ οἱ μεθύοντες τοὺς αὐτῶν· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀφιλανθρώπως αὐτοὺς ἴσχειν καὶ παρὰ τὸ δέον ἐπιτιμᾷν, καὶ ὕβρεσι πλύνειν, καὶ τὰ δεινότατα ἀπει-

λεῖν, καὶ μαστιγοῦν καὶ δεῖν καὶ στρεβλοῦν καὶ ξαίνειν κατὰ τοῦ νώτου πολλάς, καὶ μὴν καὶ τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐγχειρεῖν τούτους καταναγκάζειν, εἰ καὶ τῶν πάνυ τοι ταῦτα δεινῶν, ἀλλ' οὖν φορητά πως ἔστι διὰ τὴν τύχην· " αἲ αἲ γάρ, φησι, τὸ δοῦλον ὡς κακῶς πεφυκέναι· τολμᾷ θ' ἃ μὴ χρὴ τῇ βίᾳ νικώμενον. "

Merces operi rependenda.

κ. Ὅταν δὲ καὶ τῶν δεσποτῶν ἔστιν οἳ τοὺς γινομένους τῶν πόνων μισθοὺς, τοὺς μὲν ἐξ ἡμισείας, τοὺς δὲ καὶ καθάπαξ ἀποστερεῖν οἴωνται δεῖν, καὶ δούλους λέγω καὶ ἄλλως ἐλευθέρους μέν, ὑπὸ δὲ πενίας καὶ τὸ μηδὲν ἔχειν ἀναγκαζομένους μισθοφορεῖν ἑκάστοτε καὶ πονεῖν, καὶ πάνθ' ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ βούλεσθαι καὶ ποιεῖν, ὅταν οὖν παρανομεῖν τὰ τοιαῦτα προάγωνται, τοῦτ' ἔστι τὸ μάλιστα πάντων ἀπηχθημένον θεῷ, καὶ ὃ μηδ' ἂν εἷς μοι δοκεῖ μὴ ὅτι παθεῖν ἀνασχέσθαι, ἀλλ' οὐδ' εἰς ἀκοὴν ὅλως διαδέχεσθαι· ποῦ γὰρ ἐστὶ λόγον σῶζον, μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἄτοπον καὶ ὑπερφυές, τοὺς μὲν ταλαιπώρους τούτους καταζεύχειν τοῖς ἔργοις, καὶ μηδὲν ἀνάγκης μηδοπωστιοῦν ἀνιέναι, ἀλλὰ καὶ κονδυλίζειν ἔστιν ὅτε καὶ παίειν· ὧν δὲ χάριν πονοῦσι, μὴ ταῦτ' αὐτοῖς παρέχειν αἱρεῖσθαι, ἀλλὰ πρὸ μὲν τῶν ἔργων μισθοὺς μνημονεύειν καὶ καταθήσειν φάσκειν ἑτοίμως, ἔπειτα δὲ ὡς ἠδικηκότας κενοὺς ἀποπέμπειν; οὓς γε καὶ μηδέν τι τοιοῦτον τὸ παράπαν ἐργαζομένους, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον πενίᾳ συζῶντας, εὖ πάσχειν ὑπὸ τῶν ἐχόντων ἐχρῆν, καὶ μὴ περιορᾶσθαι· μάλιστα μὲν διὰ τὴν οὕτω κελεύσασαν ἐντολήν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπαμφοτερίζουσαν ἑκάστοτε τύχην καὶ τοὺς τοῦ βίου στροβύλους· οἱ δέ, πρὸς τῷ μηδενός τινος ἀξιοῦσθαι τοιούτου, καὶ ὧν σφᾶς ἀξιοῦσιν οἱ πόνοι καὶ τὸ ταλαιπωρεῖσθαι, καὶ τούτων παρὰ πάντας τοὺς νόμους ἀποστεροῦνται μισθῶν· ὅσον οὖν τούτοις τε καὶ τοῖς ἄλλως ἀδικουμένοις συνάχθεσθαι καὶ συναλγεῖν ἅπαντας δεῖ, τοσοῦτο καὶ ἔτι μᾶλλον τοῖς ἀδικεῖν αἱρουμένοις, ἀπεχθάνεσθαι καὶ μισεῖν, καὶ πάνυ τοι κακοδαιμονοῦντας τῷ ὄντι νομίζειν, οὐ μόνον οἷς οὕτω παρανομοῦντες οὐκ αἰσχύνονται, οὐδ' οἴονται δίκην ὑφέξειν, ἢ γὰρ ἂν κακουργοῦντες ἐπαύοντο, ἀλλὰ καὶ οἷς οὐκ ἔχουσι ξυνορᾶν· ὡς ἃ μὲν νῦν ἁρπάζειν καὶ πλεονεκτεῖν οἴονται δεῖν, ταῦτα πάντα μικρά τέ ἐστι, καὶ οὐκ εἰς ἅπαν μένοντα· ὧν δ' ἔπειτ' ἀγαθῶν διὰ ταῦτ' ἐκπεσοῦνται, καὶ οἷς ἐξ ἀνάγκης περιπεσοῦνται δεινοῖς, ταῦθ' οὕτω μέν ἐστι μέγιστα, ὡς μὴ δ' εἰκάσαι τὸ παράπαν ἐξεῖναι, μή τι γε φᾶναι· οὕτω δὲ κατὰ παντὸς ἵσταται χρόνου, ὡς μηδ' ἡντινοῦν δέχεσθαι λῆξιν, ἀλλ' εἰς ἀπέραντον ἥκειν, καὶ τὴν τελευτὴν ἴσχειν ἀθάνατον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ τυχεῖν ἀμφοτέρων, τὸ μέν ἐστιν ἐσχάτης εὐδαιμονίας καὶ οἵας τοὺς διὰ χρηστότητα τρόπων μετὰ θεοῦ τεταγμένους ἀπολαύειν εἰκός, τὸ δ'

ἀφορήτους ἔχειν καὶ ὑπερφυεῖς τὰς ὀδύνας· καὶ πᾶσι μέν γε τοῖς κακίᾳ συζῶσιν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τοῖς ἀδικεῖν αἱρουμένοις· εἰ γὰρ τῷ μὴ τῶν οἰκείων μεταδιδόντι, τιμᾷ τῶν ἐσχάτων θεός, τῷ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀφαιρουμένῳ, καὶ τοὺς τῶν πόνων ἀποστεροῦντι μισθούς, ὃ μεῖζον ἀδικίας ἐστὶ γνώρισμα, τί καὶ χρήσηται;

κα. Ἡγοῦμαι δ' ἑκάστῳ γ' ὑμῶν τῶν πράττειν ὁτιοῦν ἐγχειρούντων δύο ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης χρῆναι προσεῖναι· πρῶτον μὲν τὸ βουλεύεσθαι καλῶς καὶ αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ σὺν ἄλλοις εἰ τούτου δέοιτο· τοῦτο δ' ἂν εἴη τὸ μόνον πᾶσαν ἡντινοῦν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου γνώμην κινεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς ψήφους τῶν πραγμάτων ἀπὸ τοῦ τέλους ἐθέλειν ποιεῖσθαι· ἔπειτα τὸ τοῖς ὀρθῶς βεβουλευμένοις ἐπιμελῶς ἄγαν καὶ σπουδαίως προσκεῖσθαι, καὶ ὅλῳ γε καὶ παντὶ δρᾷν τῷ θυμῷ, ὡς ἂν καὶ κατορθοῦν ἔχητε ῥᾷστα καὶ τυγχάνειν ἐπαίνων· τὸ μὲν γὰρ τὸ τοῖς νόμοις ἐμμένειν βούλεσθαι, τὸ δὲ τὸ περὶ τὰ ἔργα χάριν σπουδῆς· ὡς τό γε καθ' ὁπότερον τούτων ἐνδεῖν, καὶ ἀδικίαν προσεῖναι, οὐκ ἀγαθὰς οὐδ' ἐπαινουμένας ταύτῃ παρασκευάζει τὰς πράξεις· μάρτυρες δ' ἀμφοῖν Ἀθηναῖοι ἐν τῷ μηδικῷ πολέμῳ, μετὰ δικαιοσύνης καὶ προθυμίας ὑπερφυοῦς κάλλιστα ἀνθρώπων πάντων ἠγωνισμένοι, καὶ τὰς μεγίστας καὶ θαυμαστὰς τῶν ἁπάντων πασῶν οὐκ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μόνον, ἀλλὰ κἀν τοῖς ἔπειτα χρόνοις· προσθήσω δὲ καὶ τὸν ἅπαντ' αἰῶνα νίκας ἀνῃρημένοι· τοῦτο δ' ἐπὶ τῶν σικελικῶν τὰ πάντων αἴσχιστα διὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦντος νωθείαν, καὶ προσέτι σφῶν αὐτῶν πλεονεξίαν ἠτυχηκότες· καὶ ταῦθ' οὕτω πλήθους καὶ μεγέθους παρασκευῆς ἔχοντες, ὡς καὶ τῆς Εὐρώπης ἁπάσης ἐντεῦθεν ἂν περιγενέσθαι δοκεῖν· εἰ τοίνυν ἃ πράττειν αἱρεῖσθε, ταῦθ' ὡς κάλλιστα ἔχειν αἱρεῖσθε, καὶ πρὸς ὑμῶν μᾶλλον ἢ καθ' ὑμῶν, οἷς ἔφην οὕτω χρηστέον, ὡς ταύτην ἑκάστοτε σώζειν τὴν τάξιν· εἰ μὲν γὰρ ἐν ἴσῳ τοῖς ἀλόγοις γεγόναμεν, ὡς καὶ φροντίδων ἀπηλλάχθαι καθάπαξ, καὶ μηδενὸς ὁτουοῦν τῶν ἁπάντων μέλειν ἡμῖν, ἀλλ' ἁπλῶς οὕτω καθῆσθαι τοῖς ἐπιτυχοῦσιν χρώμενοι, οὐκ ἂν εἴχομεν πράγματα· ἀνθρώποις δὲ οὖσι καὶ λογίζεσθαι πεφυκόσι, καὶ τοῦ λυσιτελοῦντος ἐς ἀεὶ πρόνοιαν ἴσχειν, τούτων ἡμῖν τῶν φαρμάκων πάντως δεῖ· ὅθεν οὐκ ἄν μοι δοκεῖτε τοῦ ποθουμένου διαμαρτεῖν, ἀλλ' ἔσεσθε μὲν ἐς ἀεὶ κατορθοῦντες· ἣν δ' ἄρα ποτὲ τὰ πράγμαθ' ὑμῖν καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς ἀπαντήσῃ καὶ τῶν ἐλπίδων ἐκπέσητε, ὑμεῖς δὲ καὶ οὕτως οὐδὲν ἧττον ἔσεσθε κατορθοῦντες, τῷ κάλλιστα καὶ ὡς ἐχρῆν περὶ αὐτῶν βεβουλεῦσθαι, καὶ μηδέν τι τῶν εἰκότων ἐλλελοιπέναι δοκεῖν.

Recte deliberandum, fortiter agendum.

κβ. Ὃ δέ με πρόσθεν διέλαθεν, νῦν δ' ἥκει εἰς μνήμην, ἀναγκαῖον δὲ τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι, ἅτε μάλιστα πάντων ἀνθρώποις προσῆκον,

Recta institutio prolis quanti intersit.

τοῦτ' ἤδη δώσω τῷ λόγῳ· ἐμοὶ γὰρ ἔνιοι τῶν πατέρων δοκοῦσιν, οἷς μὲν μᾶλλον αὐτῶν φιλεῖν νομίζουσι τοὺς υἱεῖς, καὶ στέργειν ὑπὲρ τὰς σφῶν κεφαλὰς, πατέρων ἀγαθῶν ὡς ἀληθῶς ἔργον ποιεῖν· οἷς δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἁπάντων, ὧν δ' αὐτοῖς μάλιστα δεῖ, τούτων οὐκ ἀξιοῦν αὐτοὺς οἴονται δεῖν, οὐ μόνον αὐτῶν ἐξ ἡμισείας φροντίζειν, ἀλλὰ μὴ δὲ φιλεῖν ὅλως ὡς δεῖ παῖδας εἰδέναι τοῦ πάντων μεγίστου καὶ σπουδαιοτάτου καὶ κατὰ φύσιν ἀνθρώποις ἔχοντος, τούτους ἀποστεροῦντες· χρημάτων μὲν γὰρ ὄγκον καὶ πλῆθος κτημάτων καὶ πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα καὶ προσέτι παντοδαπῶν βοσκημάτων ἀγέλας, ταῦτα μὲν ὅπως παισὶ καταλίποιεν, πάντα ποιοῦσιν· ὅπως δὲ καὶ παιδείας καὶ λόγων ἐργάσαιντο κοινωνοὺς, καὶ πρὸς τὴν ἁπασῶν ταύτην καλλίστην καὶ σπουδαιοτάτην τὰ μέγιστ' αὐτοῖς συνάραιντο κτῆσιν, δι' ἧς πάντα μὲν ταῦτα καὶ σώζειν καὶ συναύξειν ἕξουσιν ἐσαεὶ, αὐτοὶ δὲ καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ πατέρων εἶναι βελτίους· καὶ φίλους μὲν ὠφελεῖν, τὰς δὲ αὐτῶν πατρίδας ἐν τῷ παρασχόντι ποιεῖν εὖ· τούτων οὐδοντινοῦν τὸ παράπαν ἴσχουσι λόγον, ᾧ μάλιστα πάντων λόγον ἔχειν ἐχρῆν· καί τοι ὁ μὲν λόγους εἰδὼς, κἀκεῖνα προσκτήσεται δήπου· καὶ μὴ κτησάμενος μέν τοι, γενναίως εὖ μάλα καὶ μετὰ φρονήματος τὸν ἅπαντα διάξεται χρόνον· ὁ δὲ τούτων ἀφεστηκὼς, κἂν εὐπορῇ τῶν Μίδου χρημάτων, θαυμάσαιμ' ἂν εἰ μετὰ τοῦ τεταγμένου καὶ σώφρονος διὰ τέλους βιώη, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἀνδραπώδεις ἡδονὰς ἀποκλίνας, ὑπέρου γυμνότερος ἐν βραχεῖ κατασταίη, μὴ λόγον ἴσχων σωφρονιστήν.

Proles bonis libris erudienda.

κγ. Ταῦτ' ἄρα καὶ πένησι καὶ πλουσίοις κελεύω μὴ πρότερον εἰς τέχνας δή τινας τοὺς υἱεῖς παραπέμπειν, πρὶν ἂν αὐτοὺς ἄχρις ἥβης, ἢ καὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἥβης, γράμμασιν ἱεροῖς ἐκπαιδεύειν, καὶ οὕτω τὴν σφῶν ψυχὴν καταρτίζοντας καὶ προκαθισάντας, ἐὰν μὲν εὖ ἔχωσι φύσεως, καὶ θαυμαστάς τινας ἐντεῦθεν ὑποτείνωσι τὰς ἐλπίδας, οὐ μόνον αὐτοὺς ἐᾶν ταύτην εἰς τέλος σώζειν τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ ἕως ἔξεστι ξυμπονεῖν καὶ ξυμπράττειν, καὶ πάντ' αὐτοῖς συναγωνίζεσθαι τρόπον· ὡς μέγ' ἀγαθὸν ἐσομένοις τῷ βίῳ φύσεώς τε ῥώμης καὶ σπουδῆς, καὶ ὧν εἰκὸς συνελθόντων· ἐὰν δὲ μὴ, τότ' ἤδη καὶ τὸ τῶν τεχνῶν ἐν καιρῷ, ὡς ἂν ἑκατέρωθεν. τῷ τε λόγῳ καὶ παιδείᾳ στοιχειωθῆναι, τῷ τε τὰ πρὸς δίαιταν εὖ μάλα σφίσιν αὐτοῖς ἐκπορίζειν εἰδέναι, κάλλιστα καὶ ὡς ἐχρῆν χρῶνται τῷ βίῳ· καὶ μάλισθ' ὅταν μετὰ τὴν τῶν τεχνῶν ἀσχολίαν ἐνασχολῶνται βιβλίοις· καί τοι εἰ ὅπως κράτιστοί τινες εἶεν Ἀθηναῖοι τὰ ναυτικὰ, πλεῖν πρὸ τῶν ἄλλων τοὺς παῖδας ἐδίδασκον, καὶ θάλατταν προοίμιον ποιεῖσθαι τοῦ βίου· ἢ τοῦ γε πολὺ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τοῦ Χριστοῦ κοινωνοὶ, καὶ τὴν μεγίστην καὶ θαυμαστὴν ταύτην αὐτοῦ πρόσρησιν περικείμενοι, ὀφείλομεν καὶ δίκαι-

οι πάντως ἴσμεν, μὴ μόνον προὐργιαίτερα ποιεῖσθαι τὰ τούτου, καὶ τοῖς παισὶ πρὸ τῶν ἄλλων ταῦτ' εἰσηγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πρῶτα τῶν ἄλλων ἁπάντων, καὶ μέσα καὶ τελευταῖα ταῦτα ποιεῖσθαι· ἐν τούτῳ γάρ ἐστι καὶ τὸ γινώσκειν ἀκριβῶς ὅπερ ἴσμεν, καὶ πρὸς ἀρετὴν εὖ διακεῖσθαι, καὶ ταύτης μάλιστ' ἀντιποιεῖσθαι κατὰ τὸ 'κείνου κελεῦον· ἐπεὶ καὶ τοῖς τὰ τακτικὰ μετιοῦσιν, οἷς μὲν ἀπῆρχθαι τούτων αὐτῶν ἐντεῦθεν ὑπῆρξε, τούτοις μὲν ἀρίστοις εἶναι περίεστι καὶ κρατεῖν ἑκασταχοῦ· δι' ὧν γὰρ ἑκάστοτε βιβλίοις καὶ γραφαῖς ὁμιλοῦσιν, ἴσασι πάνυ καιροὺς καὶ τόπους πολέμου, καὶ τίσι δεῖ μεμαχῆσθαι, καὶ τίσι μὴ, καὶ ὡς τὰ καὶ τὰ ποιοῦντες, νῦν μὲν περιέσονται, νῦν δ' ἡττήσονται· τῶν δὲ μὴ ταύτῃ διακειμένους, καὶ πλέον οὐδὲν ὅπλων εἰδότας, ἀλλ' ἀμφὶ ταῦτ' ἔχοντας μόνον, ἴδοις ἂν ἀλόγῳ θράσει χρωμένους καὶ περὶ βουλάς τε καὶ πράξεις τοῦ δέοντος ὑστεροῦντας· ἐξ ὧν ὡς τὰ πολλὰ σφάλλεσθαι καὶ νικᾶσθαι ξυμβαίνει· εἰ δὲ καὶ κατορθοῦν ἔχουσιν ἀλλὰ μεῖζον ἂν ἦν αὐτοῖς παρεσκευασμένοις ἐκείνως· τὸ δὲ τῆς Εὐρυδίκης καὶ μεῖζον ἀτεχνῶς, ἢ ὥστε θαυμάζειν ἔχειν ἀξίως, μή τι γε καὶ μιμεῖσθαι· λέγεται γὰρ ὡς τῆς φιλοτεκνίας οὕτως εἶχεν, ὡς καὶ σοφίαν τῶν αὐτῶν ἐνθεῖναι ψυχαῖς περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, ἐβούλετο μὲν οὐ διδάξασθαι τούτους, ἀλλ' αὐτὴ δήπου τὰ τοιαῦτα διδάξαι· ἀμήχανον δὲ παντάπασιν ἦν ἰλλυρίδα καὶ βάρβαρον οὖσαν, ὀψὲ τῆς ἡλικίας ἧφθαι παιδείας· καὶ οὕτω τὸ σπουδαζόμενον κάλλιστ' ἀνύσαι, ὡς καὶ ταῖς μούσαις ταῦτ' ἀναθεῖναι τὰ ἔπη, ὁμοῦ μὲν αὐταῖς χάριν εἰδυῖα, ὁμοῦ δὲ καὶ προτρέπουσα τῶν ἄλλους πᾶσαν ὑπὲρ τῶν παίδων εἰσφέρειν σπουδήν.

Εὐρυδίκη ἱεραπολιῆτις τόνδ' ἀνέθηκε
μούσαις, εὔιστον ψυχῇ ἑλοῦσα πόθον.
γράμματα γὰρ, μνημεῖα λόγων, μήτηρ γεγαυῖα
παίδων ἡβώντων, ἐξεπόνησε μαθεῖν (1).

κδ. Ἔτι τοίνυν φυλακτέον ὑμῖν ἐστι παντὸς μᾶλλον, μὴ λάθητε τῶν παῖδας οἷς οὐκ ἐχρῆν ἐπιτρέψαντες σοφισταῖς· ἀλλ' εἴ περ αὐτῶν ὑμῖν μέλει ὅπως τούς τε λόγους τήν τε ψυχὴν ἔσονται βέλτιστοι, καὶ λυσιτελοῦντες σφίσι τέ αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις, ἔστωσαν οὗτοι, οὐ παιδεύειν μὲν ἀγαθοὶ, σκαιοὶ δ' ἄλλως καὶ διεφθορότες τῶν τρόπους, οὐ δ' αὖ χρηστοὶ μὲν καὶ ἐπιεικεῖς, ὑπὸ δὲ φαυλότητος λόγων λυμαινόμενοι δήπου τοὺς νέους· ἀλλ' οὓς ἅπαντες ἴσασι καὶ λόγων ἰσχὺν καὶ βίον κατάλληλον κεκτημένους τοῖς λόγοις· καὶ οὐκ ἂν ἄλλως εἴη γενέσθαι, καὶ ὡς οὐχ ὑπὲρ τῶν παίδων μᾶλλον ἢ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν καὶ προσέτ' αὐτῶν διδασκάλων, γνοίητ' ἂν ὧδε· εἰ γὰρ τὰ μὲν πρῶτα τῶν μαθη- De magistrorum et paedagogorum delectu.

(1) Extat hoc epigramma inter adespota in Brunckii analectis T. III. p. 183, sumptum ex Plutarcho de puerorum educatione.

μάτων, δυνάμεις εἰσὶν ἑκατέρου βίου. καὶ οἷον ὑποθέσεις δή τινες καὶ παρασκευαὶ τῆς πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν, ὅπως ἂν τύχοι χωρῆσαι, τὰς δὲ τῶν νέων ψυχὰς μάλιστα μὲν καὶ διὰ τὸ κηροῦ δίκην ἁπαλωτέρας εἶναι τῷ χρόνῳ, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὸ μηδ' ὑστινασοῦν πω τῶν ἐναντίων χαρακτῆρα δεδέχθαι, οὕτω μὲν ῥᾳδίας, οὕτω δ' εἰς ὑποδοχὴν ἑτοίμους εἶναι ξυμβαίνει, ὡς εὐθὺς τούτοις ἐνίσχεσθαι καὶ παραμένειν εἰς ἅπαν, εὔδηλον ὡς ἐὰν μὲν αὐτοῖς χρηστὰ προσαγάγῃς, χρηστοὺς ἔσεσθαί σοι καὶ τοιούτους προσδόκα, καί σοι δόξαν οὐχ ἧττον φέροντας· ἐὰν δὲ μὴ, τὸ περὶ ταῦτα διαμαρτίας. αὐτὸς σὺ ταυτὸν αἰτιῶ· καὶ σὺ μᾶλλον δώσεις τὴν δίκην μὴ θαυμαστούς τινας τούτους ἐπιστήσας τοὺς πλάστας· ἐξὸν οὖν καὶ παιδὶ καὶ σαυτῷ δι' ὧν ἔφην τὰ βέλτιστα χρήσασθαι καὶ μέγα παρασκευάσαι φρονεῖν, εἶτ' οὐχ αἱρήσῃ; ὅτε γὰρ οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι τῶν μύθων πρὸς τὰ παιδία κεχρῆσθαι Πλάτων τὰς τίτθας ἐᾷ, διὰ τὸ μὴ τοῖς φαύλοις ἐξαρχῆς ἐνεθίζεσθαι, ὅς γε οὐδὲ βαρβάρους ἀλλ' ἑλληνίδας ταύτας εἶναι κελεύει, ἧπου τῶν γε παιδευτῶν τοῖς οὐ καλῶς ἔχουσι τοὺς υἱεῖς ἐπιτρέπειν, τῶν ἀτοπωτάτων ἂν εἴη· χρὴ γὰρ κατὰ τὸ ἔπος " παῖδ' ἔτ' ἐόντα καλὰ διδάσκεμεν. " ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς διδάσκουσιν αὐτοῖς οὐχ ὅσον εἰς ἔπαινον φέρει καὶ κέρδος· " μύθων τε ῥητῆρας ἔμμεναι πρηκτῆρας τ' ἔργων· " ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἀνάγκη τοιούτους δή τινας αὐτοὺς εἶναι, ἢ μηδενὸς τὸ παράπαν ἀξίους εἶναι, μὴ δ' ἀκούειν ὅλως ὃ προῄρηνταί τε καὶ λέγονται· ὅταν γὰρ τουτὶ διὰ πάντων κρατήσῃ, ὡς μόνοις δήπου τοῖς ἄμφω κρατίστοις δοτέον ἐστὶ τοὺς παῖδας, αἱρήσονται καὶ ἄκοντες οὗτοι, ἐάν περ οὐκ ὦσι, τοιοῦτοι δή τινες γεγενῆσθαι καὶ πᾶσαν ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου σπουδὴν εἰσενέγκαι, εἰδότες ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ἔσται πλέον μὴ ταύτῃ διακειμένοις· ὥστε καὶ ἐξ ὧν βελτίστους οὕτως ἕξετε τοὺς υἱεῖς, καὶ ἐξ ὧν αὐτοῖς ὑμεῖς συνησθήσεσθε, καὶ οἷς τοῖς διδάσκουσιν οὕτως ἔχουσιν ἅπαντ' ἕξει καλῶς, καὶ οἷς εἰ μὴ οὕτως ἔχουσιν οὐχ ὅπερ ἔχουσιν ἕξουσι, πάντων εἵνεκα σπουδαστέον περὶ τὸν παίδων ὃν εἴρηκα τρόπον· ἔτι πρὸς τούτοις χρὴ μὴ τοὺς τυχόντας ποιεῖσθαι παιδαγωγούς, οὐδ' ὀνόματος ἁπλῶς ἀντιποιουμένους, καὶ τοῦτο μόνον δοκοῦντας, ἀλλὰ κατὰ ταῦτα τοῖς διδασκάλοις καὶ σώφρονας καὶ κοσμίους καὶ φρενῶν εὖ ἥκοντας, καὶ μηδὲν ἐνδέοντας ἐκείνων τῇ τῶν τρόπων ἀρετῇ, εἰ μὴ καὶ πολλῷ μείζους ὄντας, ὡς ἐγώ γ' ἂν φαίην, καὶ τὸ εἰκὸς ἀπαιτεῖ· τὸ γὰρ τοὺς νέους ἀφίστασθαι μὲν τῶν οὐ καλῶν ἡδονῶν, ἀρετῇ δὲ χαίρειν καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς κάλλεσι, μισεῖν δὲ ἀργίαν, τῶν δὲ λόγων εὖ μάλα λόγον ποιεῖσθαι, καὶ τοὺς περὶ ταῦτα πόνους ἡδίους νομίζειν κύβων τε καὶ θεάτρων, καὶ τὸ ξύμπαν εἰπεῖν, διὰ πάντων εὖ ἔχειν, ἐν τούτοις μάλιστα κεῖται· τοιούτοιν δ' ἀμφοῖν ὄντοιν,

καὶ οὕτω μάλιστα συγκεκροτημένοιν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ παρ᾽ ὑμῶν τούτοις προσεῖναι· οὐ γὰρ πρὸς τὴν τῶν παίδων εὐδοκίμησιν ἀπόχρη μόνα τὰ ᾽κείνων, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑμετέρας συντελείας προσδεῖ· συνεχῶς αὐτοῖς ἐνορώντων, τὰς καθ᾽ ἑκάστην ὡς εἰπεῖν ἀπαιτούντων εὐθύνας· ἐὰν γὰρ καὶ παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι ταῦτα συναίσθωνται, σπουδαιότεροι πάντως περὶ αὐτοὺς ἔσονται· μᾶλλον δὲ πάντα πόνον νομιοῦσι ῥᾳστώνην ὑπὲρ τοῦ λόγου τούτους ἐμπλῆσαι καὶ καταστῆσαι περιφανεῖς, οἴκοθεν καὶ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἴσων ἀφορμῶν ὁρμωμένους.

κε. Ταυτὰ δὲ ταῦτα λέγω καὶ περὶ πασῶν δήπου τεχνῶν οὐ λόγων μόνων· ὑμεῖς δὲ, ἵν᾽ ἴδητε καὶ τοῦτο, μὴ χρήμασι περιρρεῖσθαι καὶ κτημάτων παντοδαπῶν εὐπορεῖν, καὶ δόξης μετέχειν, ζηλωτὸν μᾶλλον ἡγεῖσθε, ἢ τρόποις χρηστοῖς καὶ ἔργοις κομᾶν καὶ πάντα διαφέρειν τὸν βίον· τὸ μὲν γάρ ἐστιν εὖ φρονούντων ὡς ἀληθῶς, καὶ ὅπως ἔσονται θεοφιλεῖς, καὶ νῦν καὶ εἰς αὖθις σπουδόντων· τὸ δ᾽ ἡδονὴν μόνον ζητούντων καὶ τρυφᾶν ἔχειν ἐκ περιττοῦ ἐξ ὧν ἃ μηδὲ λέγειν ἔξεστιν ἀπαντᾷ· εἰ δὲ τοῦτ᾽ ἐκείνου χεῖρον τοσοῦτον, ὅσῳ ψυχὴ σώματος κρείττων, ἀποστατέον ἂν εἴη τούτου τοσοῦτον, ὅσῳ ψυχῆς φροντιστέον· καὶ πειρατέον καθάπαξ θεοφιλεῖς εἶναι διὰ τὰ ἔργα· καὶ μὴ ᾽κείνου παντάπασιν ἀποστρόφους, τῷ πρὸς ἀτόπους ἡδονὰς δι᾽ ἀρετῆς ἀπουσίαν χρῆσθαι τῷ πλούτῳ· ὃς οὐ μόνον τῷ πρὸς πᾶσαν κακίαν τοῖς οὐ καλῶς χρωμένοις ἐφόδιον γίγνεσθαι, φευκτέος ἂν εἴη μᾶλλον ἢ σπουδαστέος, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ τούτου χωρὶς, οὐκ ἐν τῷ πλουτεῖν ἁπλῶς ἐστι τὸ εὖ πράττειν, ἀλλ᾽ ἐν τῷ εὖ πράττειν, τό γε πλουτεῖν· εὖ δὲ πράττειν τί ἂν εἴη μᾶλλον, ἢ κατὰ ψυχὴν εὖ πεφυκέναι καὶ πράττειν ἃ δεῖ; ὡς ὅ γε τοιοῦτος καὶ χρημάτων ἄνευ οἷς οὕτως ἔχει, πάντων κάλλιστα ἔχει· καὶ τούτων ἔτι προσόντων, εὐδαιμονέστερος ἂν εἴη καὶ πολλῷ βελτίων, τῷ καὶ τοὺς ἄλλους εὖ ποιεῖν δύνασθαι· εἰ μὲν οὖν μετὰ τοῦ πράττειν ἃ δεῖ καὶ πλουτεῖν οἴεσθε δεῖν, καὶ τοῦ καλλίστου τοῦδε ποιεῖσθε λόγον συνδυασμοῦ, ζηλωτοὶ πάντως ἐστὲ καὶ πλείστου τινὸς ἄξιοι· εὐδαιμονία γάρ ἐστιν ἐνέργεια ψυχῆς κατ᾽ ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ· εἰ δ᾽ ἀρετῆς ἀλογοῦντες καθάπαξ ἐκεῖνο μόνον διώκετε, καὶ ὅπως ἕξετε χρήματα προὔργου ποιεῖσθε, ἀνάγκη πᾶσα τρισαθλίους τε ὑμᾶς εἶναι καὶ κακοδαίμονας, καὶ προσέτι δυοῖν ἐνίσχεσθαι τοῖν κακίστοιν, τῷ θ᾽ ἃ μὴ πέφυκεν εἰς ἅπαν μένειν, ἀλλ᾽ ὅσον ἂν αὐτίκα πεπαῦσθαι, ταῦτα περὶ πλείονος ἄγειν τῶν εἰς ἅπαν μενόντων, τῷ ἐξ ἡμισείας ὥσπερ εἰς ἀνθρώπους τελεῖν νομίζεσθαι, δι᾽ ὧν σώματι μὲν καὶ τοῖς εἰς σῶμα φέρουσι δήπου προσέχετε μόνον, ψυχὴν δὲ ὥσπερ ἢ μηκέτ᾽ οὖσαν, ἢ οὖσαν μὲν, τηνάλλως δὲ καὶ οἷον ἐφ-

Morum praecipua cura sit.

ὁλκιον παράφαυλον ποιεῖσθε· ἣν ἐπειδὴ κατὰ τοὺς τῆς φύσεως θεσμούς, ἴσχει τὸ κράτος, δέον καὶ παρ' ἡμῖν μείζονος ἀξιοῦσθαι προνοίας, καὶ τὰ πρεσβεῖα τῷ ὄντι φέρεσθαι· οἱ δ' οἷς ποιοῦμεν, κινδυνεύομεν ἀνατρέπειν τὴν τάξιν, τῷ χείρονι τὴν ἡγεμονίαν παρὰ φύσιν διδόντες, καὶ ποταμῶν ἄνω τὰ πράγματα κρίνοντες.

Animi impensior est quam corporis habenda cura.

κϛ. Ἔπειτ' εἰ μὲν ἐστὶ ψυχὴ σώματος σύστασις, ὥσπερ οὖν ἐστιν, αὐτὴ δὲ οὐδενὸς ἑτέρου δεῖται πρὸς σύστασιν, ἀλλὰ κινεῖ μὲν καὶ ζωοποιεῖ τοῦτο συνιοῦσα, ἐξιοῦσα δὲ τὸ μὲν εὐθὺς οἴχεται καὶ καταῤῥεῖ, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἤδη χωρεῖ, ἡ δ' οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ἐστὶ ψυχή, ἀνάγκη δὲ τὴν οὕτως ἔχουσαν τοσοῦτο μείζω καὶ τιμιωτέραν τουτουὶ καθεστάναι, ὅσο τοῦ συνισταμένου τὸ συνιστᾶν, καὶ τοῦ νῦν μὲν ὄντος, νῦν δ' οὐκ ὄντος, τό γ' ὡσαύτως ἔχον ἀεί· κἀκείνῳ τούτων αἴτιον ὄν, ἐσχάτης ἀνοίας ἂν εἴη ἢ παρανοίας, ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ φῶ, ταύτην θεραπεύειν ἀφέντας, τούτου φροντίζοντας φαίνεσθαι, καὶ τοῦ ἀλόγου τε καὶ θνητῆς, τὴν λογικήν τε καὶ ἀθάνατον παρ' ἐλάττονος μοῖραν ποιεῖσθαι· ὁ μὲν οὖν ἐξ Αἰγύπτου Πλωτῖνος μήθ' ὑπὲρ τοῦ ὄντος ὄντως δόξης εἰδὼς ἃ δεῖ, μήθ' ὧν ἡμεῖς μηδὲν προσδοκῶν, τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ σώματος ὁρμαῖς καὶ ὁπηοῦν ἐφιέναι, ὅσον τὸν τῆς ψυχῆς κόσμου καὶ κάλλους ἐτίθετο λόγον· οὕτω δὲ ταύτην τῶν μεγίστων ἠξίου καὶ ὧν μάλιστα χρή, ὥσθ' ὅτι μὴ μόνῃ ταυτῇ παρεῖναι, ὃ δ' ὥσπερ ἑαυτῷ δυσχεραίνειν, καὶ πρὸς αἰσχύνης ἡγεῖσθαι τὴν μετὰ σώματος δίαιταν· ταυτὰ ταῦτα φιλοσοφῶν τῷ τῶν Ἰεσσαί, δεσμωτήριον ἀποκαλοῦντι τὸ σῶμα, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἔξοδον ἐπισπεύδοντι· ἡμεῖς δέ, ὦ κενοῦ πάθους, τὴν δεσποτείαν τοῦ νοῦ κατάγοντες εἰς δουλείαν, καὶ τὸ θαυμαστὸν καὶ θεσπέσιον τουτὶ χρῆμα καὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ πρώτης αἰτίας μάλιστα ξυγγενές, μολύνοντες τοῖς αἰσχίστοις οὐδὲν τὸ παράπαν οἰόμεθα δρᾶν· οὐδ' ἡμᾶς αὐτοὺς καταισχύνειν οὕτως ἔχοντες, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ διὰ πάντων ὡς οἷόν τε ταυτηνὶ συγκροτοῦμεν τὴν ἧτταν, ὥσπερ ἢ μηδένα περὶ μηδενὸς δώσοντες λόγον, ἢ γερῶν οἰόμενοι τεύξεσθαι· καὶ μὴν οἷς μὲν λόγῳ καὶ διανοίᾳ πρὸς ἅπαντα χρώμεθα, καὶ μετὰ τοῦ διανοεῖσθαί τε καὶ φρονεῖν τοῖς πράγμασιν ἐγχειροῦμεν εἰς ἀνθρώπους τελοῦμεν· ἀμέλει καὶ Πλάτων ὅτι περ οὐκ ἄλογος, ἀλλὰ λογικὸς ἐγεγόνει, μεγαλαυχούμενος ἦν· οἷς δ' οὕτως ἀνοήτως ἀλόγων δίκην τοῖς πάθεσιν ὑποκείμεθα καὶ τὴν ὑπόθεσιν παραβαίνομεν, τὴν φύσιν ἀρνούμεθα· ὃ καὶ θαυμάζω εἰ ἀλόγους μέν τινος ἡμᾶς προσειπόντος οὐκ ἂν ἠνεσχόμεθα, αὐτοὶ δὲ οἷς ποιοῦμεν ἀλογίαν νοσοῦντες, οὐκ αἰσθανόμεθα· οὗ μεῖζον οὐδέν ἐστιν εἰς αἰσχύνην· μᾶλλον δὲ τὸ εἰκὸς ἀπαντᾷ· τῷ γὰρ τῆς ψυχῆς ἀλόγῳ προσέχοντες, οὐδένα τοῦ λογικοῦ ποιούμεθα λόγον·

τὸ δὲ μηδένα τούτου ποιεῖσθαι λόγον, οὐδὲν ἕτερον ἢ σαφής ἐστιν ἀφροσύνη, τῆς ἀπὸ τῶν παθῶν ἀναφερομένης ἀχλύος τὸν λογισμὸν συνθολούσης, καὶ δίκην ἀνδραπόδων ἐφ' ἃ μὴ δεῖ τὸν νοῦν κατασπώσης· χρηστέον οὖν ἡμῖν ἐν πᾶσι τῷ λόγῳ, καὶ πάνθ' ἕξει καλῶς.

κζ. Ἃ μὲν, ὦ ἄνδρες, μέγιστα καὶ κοινότατα καὶ ὡσπερεὶ κεφάλαια πολιτικῶν παραγγελμάτων εἰπεῖν δεῖ, ταῦτ' ἐστιν· ἐπὶ τοσοῦτον ἀσφαλείας καὶ τοῦ καλῶς ἔχοντος ἥκοντα, καὶ οὕτω σαφῶς ἀποδεδειγμένα, ὡς μὴ ἂν ἑνὶ μηδενὶ καὶ τῶν βασκαίνειν εἰδότων, ἀμφισβητεῖν ἔθ' ὅλως ἐξεῖναι, τὸ μὴ οὐ καλῶς καὶ προσηκόντως εἰρῆσθαι, καὶ τῆς τε κοινῆς ὠφελείας, τῆς γε καθ' ἕκαστον λυσιτελοῦντος ἀξίως· ἀλλὰ τούτου γ' ἕνεκεν, καὶ πάντας ὥσπερ τισὶ χρησμοῖς ἢ νόμοις τούτοις κεχρῆσθαι· διττὰ δὲ δεῖν οἰόμενος εὔχεσθαι, ἃ μὲν νῦν αὐτὸς ἔφην, ταῦθ' ὑμᾶς ἐνδεδεῖχθαι τοῖς ἔργοις· ἃ δ' ἂν ὑμεῖς θεοῦ διδόντος ἐνδείξαισθε, τούτων ζηλωτὰς τῶν ἐπιγιγνομένους γενέσθαι, περίεργον ὥσπερ τὸ δεύτερον κρίνω· ἐὰν γὰρ καλοὶ κἀγαθοὶ γένησθ' ὑμεῖς, καὶ οἵους λόγος βούλεται, αὐτοί τε ἄριστα πράξετε, κἀκείνους ἂν ἐκ τῶν ὑμετέρων ἐνδοσίμων, εὖ οἶδα καὶ πέπεισμαι, τοιουτουσὶ καταστῆναι, τοῦ ζήλου διὰ πάντων ἑκάστοτε παραπλησίου χωροῦντος, ὃ κἀπὶ τῶν νυνὶ καθεστώτων νόμων συμβὰν ἴσμεν τοὐξαρχῆς.

Conclusio.

EIUSDEM THEODULI SIVE THOMAE MAGISTRI

tituli orationum alio tempore edendarum.

Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν ἐγκώμιον.
Ὑπὲρ Ὀλυνθίων.
Εἰς τὸ ἐναντίον.
Ἀνάπλους.
Πρὸς βασιλέα πρεσβευτικὸς ὑπὲρ Χανδρηνοῦ.
Πρός τινα ἀδικήσαντα καὶ δίκην δόντα καὶ δυσχεραίνοντα διὰ τὸ μὴ παρὰ δικαστῇ τουτὶ γεγενῆσθαι.
Ἐπιστολὴ τῷ κυρίῳ Ἰωσήφ.
Ἐπιστολὴ τῷ κυρίῳ Ἱεροθέῳ.
Θεσσαλονικεῦσι περὶ ὁμονοίας.
Ὑπὲρ Κυναιγείρου. (1)
Ὑπὲρ Καλλιμάχου.
Προσφώνημα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ.

(1) Haec et sequens oratio diversae sunt ab editis Polemonis de eodem argumento.

SIBYLLAE LIBRI XI. XII. XIII. XIIII.

EX CODICIBUS VATICANIS EDITI.

ΣΙΒΥΛΛΗΣ ΛΟΓΟΣ ΙΑ.

ΚΟΣΜΕ πολυσπερέων ἀνδρῶν, καὶ τείχεα μακρὰ,
καὶ πόλιες ἄπλησται δ' ἔθνεά τε μυριόεντα
ἀντολίης δύσεώς τε μεσημβρίης τε καὶ ἄρκτου,
παντοδαπαῖς φωναῖς μεμερισμένα καὶ βασιλείαις (a).
ἀλλ' ἅπερ ὑμῖν μέλλω τὰ κάκιστ' ἀγορεύειν· (b)
ἐξ οὗ γὰρ κατακλυσμὸς ἐπὶ προτέρους γένετ' ἄνδρας
καὶ γενεὴν πρώτην ἐξώλεσεν ὕδασι πολλοῖς,
αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ ἕτερον δὲ γένος πάριν ἄλλο
ἀκαμάτων ἀνδρῶν, οἳ οὐρανὸν ἀντιφέροντες
πύργον δομήσαντες ἀθέσφατον ὕψος ἀπ' ἄλλων
γλῶσσαι δ' αὖτ' ἐλύθησαν· ἐπ' αὐτοὺς δ' ἤλυθεν ὀργὴ
ὑψίστου θεοῦ βεβολημέναι· κάππεσε πύργος
ἄσπετος· οἱ δὲ κακὴν γὰρ ἐπ' ἀλλήλους ἔριν ὦρσαν
δὴ τότε καὶ δεκάτη γενεὴ μερόπων ἀνθρώπων
ἐξ οὗ ταῦτ' ἐγένοντο· μερίζετο γαῖα δ' ἅπασα
ἀλλοδαπῶν ἀνδρῶν καὶ παντοδαπῶν διαλέκτων,
ὧν ἀριθμοὺς λέξω καὶ ἀκροστιχίοις ὀνομήνω (c)
γράμματος ἀρχομένου, καὶ τοὔνομα δηλώσαιμι·
πρώτη δ' Αἴγυπτος βασιλίδα δέξετ' ἀρχὴν
ἔξοχον ἠδὲ δίκαιον· ἔπειτα δὲ φῶτες ἐν αὐτῇ
πολλοὶ ἐπάρξουσι βουληφόροι· αὐτὰρ ἔπειτα
ἄρξει δεινὸς ἀνὴρ κρατερώτερος ἀγχιμαχητής,
οὔνομα δὲ σχήσει τοῦ ἀκροστιχίου τὸ γράμμα,
φάσγανα δ' ἐκτανύσειε κατ' εὐσεβέων ἀνθρώπων·
σῆμα δ' ἔσται ἐκείνῳ μέγα τούτου κρατέοντος
γαίῃ ἐν Αἰγύπτῳ ἥτις μέγα κυδαίνουσα,
ὀλλυμένας ψυχὰς λιμῷ τότε σιτοδοτήσει
ἀντολίῃ θρέψει ἠδ' ἀσσυρίων γένος ἀνδρῶν
αὐτὸς δεσμώτης ὁ δικασπόλος οὔνομα δ' αὐτοῦ
ἴσθιν . . . (d) μέτρου δεκάτου ἀριθμοῖο·
Ἰωσὴφ ὁ παγκαλος.
ἀλλ' [illegible] δεκάπληγος ἀπ' οὐρανοῦ αἰγλήεντος
[illegible] τότε σοι πάλιν ταῦτα βοήσω·
[illegible] καὶ σὺ μεγάλη βασίλεια·
[illegible] πολύ ἐρυθραῖα θάλασσα
ἐν δ' ὁπόταν λείψωσι πέδον πολύκαρπον ὄλεθρον
λαὸς ὁ δωδεκάφυλος ἀπ' ἀθανάτοιο κελευσθείς,
καὶ μόνος αὐτὸς ἄναξ δώσει θεὸς ἀνθρώποισιν·
ἑβραίοις δ' ἄρ' ἔπειτα μέγας βασιλεὺς μεγάθυμος
ἄρξει ἐπ' Αἴγυπτον ψαμαθώδεος οὔνομ' ἔχων τε,
ψευδόπατρις θηβαῖος ἀνήρ. Μέμφιν δ' ἀγαπήσει — Μωυσῆς.
δεινὸς ὄφις καὶ πολλὰ φυλάξεται ἐν πολέμοισι·
δωδεκάτην δεκάδος δὲ περιτελλομένης βασιλείας
ἑπτ' ἐπὶ καὶ δεκάτης ἐς ὅλ' ἑκατοντάδος, ἄλλων
πάντ' ἐπιλειπομένων, τότε δὴ Περσίδος ἀρχή.
καὶ τότ' ἰουδαίοις σκότος ἔσσεται· οὐδὲ φυγοῦνται
λιμὸν καὶ λοιμὸν δυσκαρτέρητον ἤματι κείνῳ·
ἀλλ' ὁπόταν ἄρξῃ πέρσης καὶ σκῆπτρα προλείψῃ
υἱὸς Ὑίωνοῖο περιτελλομένων ἐνιαυτῶν
εἰς μούνας πέντε τετράδας δεκατεύσει δὲ ταύτας
ἐννεάδας τελεθεὶς ἑκατὸν καὶ πάντ' ἀποτίσεις·
καὶ τότ' ἔσῃ Πέρσῃσι λάτρις Μήδοισι δοθεῖσα,
πληγαῖς ὀλλυμένη διά τε κρατερᾶς ὑσμίνας·
αὐτίκα δὲ Πέρσαισι καὶ Ἀσσυρίοις κακὸν ἔσται,
πάσῃ τ' Αἰγύπτῳ, Λιβύῃ τῇ δ' Αἰθιόπεσσι,
καὶ πᾶσι Παμφύλοισιν, ἢ δ' ἄλλοις πᾶσι βροτοῖς·
καὶ τότε Ὑίωνοῖς δώσει βασίλειον ἀρχήν,
οἳ πάλιν πορθήσουσι γένη, πολλοῖς τε λαφύροις
γαῖαν ἀφαρπάζοντες ὅλην μὴ συμπαθέοντες·
αἴλινα θρηνήσουσι λυγροὶ παρὰ Τίγριδι Πέρσαι,
Αἴγυπτος δακρύσει, πολλὴν χθόνα δ' ἀρδεύσειεν·
καὶ τότε σοι Μηδία τεῇ κακὰ πολλὰ ποιήσει
Ἰνδογενὴς πολύολβος, ἄχρι πάντ' ἀποτίσῃς
ὅσσα πάρος πεποίηκας, ἀναιδέα θυμὸν ἔχουσα·
αἲ αἲ σοι μήδειον ἔθνος· μετέπειτα λατρεύσεις
ἀνδράσιν αἰθιόπεσσιν, ὑπὲρ μεροειδέα χῶρον
ἑπτ' ἐπὶ ταῖς πρόσθεις ἑκατὸν λυκάβαντας ἀπ' ἄρκτου
πληρώσεις δύστηνε, καὶ ὑπὸ ζυγὸν αὐχένα θήσεις·
καὶ τότε κυανόχροος πολυπλόκαμος μεγάθυμος

[illegible] βασιλείας. Sed permulta sunt in his sibyllinis menda scripturae ac metri, quae ego prope [illegible] transmitto. (b) Alius codex ἀγερεύσειν. (c) Al. cod. ὀνομαίνω. (d) Sic relinquitur spatium in utroque codice.

ἰνδὸς ἄναξ μετέπειτα γενήσεται, ὃς κακὰ πολλὰ
θήσει ἐπ' ἀντολίης διὰ κρατερὰς ὑσμίνας·
καὶ σὲ λωβήσει μᾶλλον παρὰ πάντας ὀλέσσει·
ἀλλ' ὅταν εἰκοστὸν ἔτος καὶ δέκατον βασιλεύσῃ
ἑπτ' ἐπὶ καὶ δεκάκις· τότε δὲ βασιλείου ἀρχῆς
πᾶν ἔθνος οἰστρήσει καὶ ἐλευθέριον ἀναδείξει,
λείψας δούλειον αἷμ' ἐπὶ τρεῖς μονάδας ἐνιαυτῶν·
ἀλλὰ πάλιν ἥξει καὶ ὑπὸ ζυγὸν αὐχένα θήσει,
πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κρατερῶς πάλιν ᾗ παρος ἦεν,
δουλεύων βασιλεῖ καὶ ἑκουσίως ὑποτάξει,
ἔσσεται εἰρήνη μεγάλη κατὰ κόσμον ἅπαντα·
καὶ τότε δ' Ἀσσυρίοις βασιλεὺς μέγας ἔσσεται ἀνήρ·
ἄρξει, καὶ πάντας πείσει καταθύμια βάζειν
ἅσσα θεὸς νομίμως διετάξατο· καὶ τότε τοῦτον
φρίξουσι πάντες βασιλεῖς κομόωντες ἀκωκαῖς
δειμαλέοι καὶ ἄναυδοι ὑπερμενέες τ' ἐρατεινοί,
τούτου δουλεύσουσι θεοῦ μεγάλου διὰ βουλάς·
πείσει γὰρ τὰ πάντα λόγῳ· καὶ βωμὸν ἐρανὸν
αὐτὸς δομήσει κρατερῶς, εἴδωλα δὲ ῥίψει,
φῦλα δὲ καὶ γενεὴν πατέρων καὶ νήπια τέκνα
εἰς ἓν συγκομίσας οἰκήτορας ἀμφιβαλεῖται·
οὔνομα δὲ σχήσειε διακοσίων ἀριθμοῖο,
ὄκτω καὶ δεκάτης γραμμῆς σημεῖα δείξει·
ἀλλ' ὁπόταν δεκάτην περιτελλομένῃσι κρατήσῃ
τοῖς δύο καὶ πέντε προσελθὼν ἐπὶ τέρμα χρόνοις
ἔσσονται δὲ τοῖς οἱ βασιλεῖς ὅσα φυτὰ τὰ θνητῶν
ὅσσαι δὲ φητραῖος, αἱ δὲ πόλεις ὅσσαι δὲ νῆσοι,
ἤπειροι μακάρων ἠδ' ἀγλαόκαρποι ἄρουραι·
εἷς ἔσται δὲ τούτων μέγας βασιλεὺς ἄγος ἀνδρῶν·
ἄρξουσι δ' αὐτῷ πολλοὶ βασιλεῖς μεγάθυμοι,
καὶ τούτῳ παισί τε καὶ υἱωνοῖς πολυόλβοις
δώσουσι μοίρας βασιλίδος εἵνεκεν ἀρχῆς·
εἰς δεκάδας δεκάδων ὀκτὼ μονάδας ἐπὶ ταύταις
ἐξ ἐτέων ἄρξει καὶ ἐς ὕστατον ἀντειλοῦσιν·
ἡνίκα θὴρ βρίαρος δ' ἥξει σὺν ἄρῃ κραταιῷ,
καὶ τότε σοι βασιλεῖς ἀγαυοὶ χόλος ἐξαναφύσει·
αἶ αἶ σοι Πέρσις γῆ ὅσσα ἐκχύματα δέξῃ
αἵματος ἀνδρομέου, ὁπόταν ἥξει σοι ἐκεῖνος
ὀμβριμόθυμος ἀνήρ· τότε σοι πάλιν ταῦτα βοήσω,
ἀλλ' ὅταν Ἰταλίῃ προφυῇ μέγα θαῦμα βροτοῖσι,
νηπίαχον μινύρισμα ἀκερασίῃ παρὰ πληγῇ,
ἄντρῳ ἐπὶ σκιερῷ θηρὸς τέκνα μηλοφάγοιο,
οἵτινες ἀνδρωθέντες ἐφ' ἑπτὰ λόφοισι κραταιοῖς
πολλοὺς πρηνίξουσιν· ἀναιδέα θυμὸν ἔχοντες·
ἀμφότεροι ἀριθμῶν ἑκατὸν οἷς οὔνομα δείξει
σῆμα μέγ' ἐσσομένων· καὶ ἑπτὰ λόφοισι δὲ τείχη
καρτερὰ δομήσουσι· καὶ ἀμφ' αὐτοῖς βαρὺν ἄρη
στήσουσι· τότε δ' αὖτ' ἔστ' ἐπανάστασις ἀνδρῶν
φυομένη περὶ σὲ μεγάλη καλλίσταχυ γαῖα
Αἴγυπτε· ἀτὰρ πάλιν ταῦτα βοήσω·
πρός σ' ἐπὶ πληγὴν μεγάλην οἴκοις ὑποδέξῃ·
καὶ πάλιν σοι ἰδίων ἔσται ἐπανάστασις ἀνδρῶν·
ἄρτι δέ σε τλῆμον Φρυγίη κατοδύρομαι οἰκτρῶς· περὶ Ἰλίου.
ἥξει γάρ σοί ἅλωσις ἀφ' Ἑλλάδος ἱπποδάμοιο·
καὶ πόλεμος δεινός τε διὰ κρατερὰς ὑσμίνας·
Ἴλιον οἰκτείρω σε· ἀπὸ Σπάρτης γὰρ ἐριννὺς
ἥξει σοι μελάθροις ὀλοῷ κεκερασμένῳ ἄστρῳ,
σοὺς δὲ μάλιστα πόνους μόχθους στοναχάς τε γόους τε
θήσει· ἐπὰν ἄρξωσι μάχην εὖ εἰδότες ἄνδρες
ἥρωες Ἑλλήνων ἀρηϊφίλων ὄχ' ἄριστοι·
τούτων δ' εἷς ἔσται βασιλεὺς κλυτὸς αἰχμητής·
ἀμφὶ κασιγνήτῳ μετελεύσεται ἔργα κάκιστα·
αὐτοὶ δ' αὖτ' ὀλέσουσι Φρυγῶν κλυτὰ τείχεα Τροίης
ἡνίκα δὶς πέντε περιτελλομένων ἐνιαυτῶν
πληρώσει πολέμοιο μιαιφόνα ἔργα χρόνοιο,
αἰφνίδιος δὲ βροτοὺς ξύλιν δόλος ἀμφικαλύψει,
καὶ τοῦτον δέξῃ ἐπὶ γούνασιν οὐχὶ νοοῦσα
ἔγκυον Ἑλλήνων χόλον ἔμμεναι ἢ βαρὺ πένθη·
αἶ αἶ ἐν νυκτὶ μιᾷ πόσους ὑποδέξεται ᾅδης,
ἠδὲ λάφυρα πόσα πολυδακρύτοιο γέροντος
ἄξει· ἀγήρατον δ' ἔσται κλέος ἑσπομένοισι·
τοὔνομα δὲ σχήσει βασιλεὺς μέγας ἐκ Διὸς ἀνὴρ
στοιχείου ἀρχομένοιο ἐπὶ νόστοιο στοιχήσει·
δὴ τότε καὶ πεσεῖται δολίης ἐν χερσὶ γυναικός·
ἄρξει δ' ἐκ γενέτης τε καὶ αἵματος Ἀσσαράκοιο (a)
παῖς κλυτὸς ἡρώων κρατερὸς καὶ ἄλκιμος ἀνήρ·
ἥξει δ' ἐκ ταύτης πυρὶ μεγάλῳ δηωθείσης
φεύγων ἔκπαρις φοβερὸν διὰ μῶλον ἄρηος
βαστάζων ὤμοισιν ἑὸν πρέσβυν γενετῆρα περὶ
υἱὸν δ' ἐν παλάμῃ κατέχων νόμον εὐσεβὲς ἔργον Αἰνείου.
ῥήξει παπταίνων ὅστις πυρὸς ἔσχισεν ὁρμὴν
αἰθομένης Τροίης καὶ ἐπειγομένης δι' ὁμίλου
δειμαίνων παῖδας εἰς γαῖαν φοβερὴν τε θάλασσαν·
οὔνομα δὲ σχήσει τὸ τρισύλλαβον, οὐ [illegible]
στοιχείου ἀρχομένου δηλοῖ τὸν ὑπ[illegible]
καὶ τότε δ' ἀναστήσειε πόλιν [illegible]

(a) Codd. ἀσάρκοιο.

πεντ' ἐπὶ δεκάτῳ ἔτει ἐπὶ βένθεσιν ἅλμης
ὕδασιν ὀλλυμένοις σχήσει θανάτοιο τελευτήν·
ἀλλὰ μὲν οὐδὲ θάνατός τ' ἐπιλήσεται ἔθνεα φωτῶν·
ἄρξει γὰρ γενεὴ τούτου μετόπισθεν ἁπάντων,
ἄχρις ἀπ' Εὐφράτου Τίγριος ποταμῶν ἀνὰ μέσσον
χωρὶς ἀσσυρίων ὅππη μηκύνετο Πάρθος·
ἔσσεται ἐσσομένοις ὁπόταν τάδε πάντα γένηται·
Ὅμηρος — καί τις πρέσβυς ἀνὴρ σοφὸς ἔσσεται αὖθις ἀοιδός (1)
ὃν πάντες καλέουσι σοφώτατ' ἐν μερόπεσσιν·
οὗ κόσμος πραπίδεσσιν ὅλος παιδεύσεται ἐσθλαῖς·
γράψει γὰρ κεφάλαια δύναμίν τ' ἐπίνοιαν·
καὶ τότε σαφῶς γράψει μάλ' ἀθέσφατα ἄλλοτε κάλλη·
καὶ τοῖσιν ἐμοῖς λόγοις μέτροις ἐπέεσσι κρατήσας·
αὐτὸς γὰρ πρώτιστος ἐμὰς βίβλους ἀναπλώσει
καὶ κρύψει μετὰ ταῦτα· καὶ ἀνδράσιν οὐκέτι δείξοι
ἐς τέλος οὐλομένου θανάτου βιότοιο τελευτῆς·
ἀλλ' ὁπόταν δὴ ταῦτα ἅπερ εἶπον τελειωθῇ
Ἕλληνες πάλιν αὖτις ἐπ' ἀλλήλους μαχέονται
Ἀσσύριοι Ἀραβές τε φαρετροφόροι τ' ἔτι Μῆδοι
Πέρσαι καὶ Σικελοί, Λυδοὶ δ' ἐπαναστήσονται,
Θρῇκες, Βιθυνοί τε, καὶ οἳ παρὰ ῥεύμασι Νείλου
ναίουσι γαίην καλλίσταχυν ἣν δὲ κύδοιμον
πᾶσιν ὁμοῦ θήσει θεὸς ἄφθιτος· ἀλλὰ μάλ' αἰνῶς
ἀνὴρ ἀσσύριος νόθος αἰθίοψ ἵξεται ἄφνω·
θυμὸν ἔχων θηρός, καὶ πάνθ' ἰσμὸν διακόψει
παπταίνων ἐπὶ πᾶσιν ἰὸν πέλαγος διαπλεύσει·
καὶ τότε σοι μάλα πολλὰ γενήσεται Ἑλλὰς ἄπιστε·
αἲ αἲ σοὶ τλῆμον Ἑλλὰς ὅσα δεῖ σ' ἀνοιμῶξαι·
ἑπτ' ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἐτῶν ἐπιτελλομενάων
παμφύλου φοβεροῦ πολέμοο σεύβαλον λυγρὸν ἔσσῃ·
ἔνθα Μακηδονίων πάλιν ἔσσεται Ἑλλάδι πῆμα·
καὶ Θρῄκην ὀλέσει πᾶσαν καὶ μῶλον ἄρηος
περὶ Φιλίππου. — νήσοις ἠπείροις τε φιλοπολέμοις τε τοραίτροις
ἔσσετ' ἐνὶ προμάχοισι, τὸ δ' οὔνομα τοῦτο μαθήξει
δεκάκις πεντήκοντα ἀριθμῶν στοιχεῖ ἐν ᾧ δηλοῖ·
ἀρχὴν ἀκύμορός τε γενήσεται· ἀλλὰ μεγίστην
καλλείψει βασιλείαν ἀπειρεσίην τε καὶ αἶαν·
αὐτὸς δ' αὖ πεσεται ὑπὸ δουροφόρου κακοβούλου
ζήσας ἐν Συρίᾳ (a) ἡγούμενος οἷά περ οὐδείς·
ἄρξει δ' οὐ μετέπειτα παῖς τούτου μεγαθύμου
στοιχεῖον ἀ[illegible]μμένου χρόνος διέξοδον ἔσται
οὐ Διὸ[illegible] Ἄμμωνος ἀληθία τοῦτον ἐροῦσιν
πάντες, ὅμως Κρονίδαο νόθον δ' ὡς ἀνταπλάσονται·
πολλῶν δ' αὖ μερόπων ἀνδρῶν πόλεις ἐξαλαπάξει·
Εὐρώπῃ δὲ μέγιστον ἀναστάχυωσεναι ἕλκος·
οὗτος καὶ Βαβυλῶνα πόλιν λωβήσεται λοιμῷ,
καὶ πᾶσαν ὁπόσην ἐπιδέρκεται ἥλιος γῆν
ἀντολίην κόσμον τε καταπλεύσει μόνον αὐτός·
αἲ αἲ καὶ Βαβυλὼν θριαμβίεσσι λατρεύσεις
δεσπότις αὐδηθεῖσα, καὶ Ἄσιδος ἔρχεται ἄρης
ἔρχεται ἀτρεκέως, καὶ σφάξει σου τέκνα πολλά·
καὶ τότε δ' ἐκπέμψεις τὸν σὸν βασίλειον ἄνδρα
τετράδος ἐξαρίθμου συνώνυμον ἐγχεσίμωρον
δεινὸν τοξοβόλον τε μετὰ κρατερῶν πολεμιστῶν·
καὶ τότε δ' ἡ Κιλίκων καὶ Ἀσσυρίων μέσον ἥξει
λιμὸς καὶ πόλεμος· αὐτὰρ βασιλεῖς μεγάθυμοι,
θυμοβόρου ἔριδος δεινὴν στάσιν ἀμφιβαλοῦσιν·
ἀλλὰ σὺ μὲν φύγε πέρον τον (b) βασιλῆα λεῖπε δ' αὐτόν
μηδὲ θήλης μενέειν, μὴ δὲ δούλειος ὑπάρχειν·
δεινὸς γάρ σε λέων ἐπιάξεται ὠμοβόρος θὴρ
ἄγριος ἀντὶ δίκης λώβης ἀμφείμενος ὤμοις·
φεῦγε κεραύνειον ἄνδρα· κακὸν δ' Ἀσίῃ ζυγὸν ἥξει·
καὶ πᾶσι πᾶσα χθὼν πίεται φόνον ὀμβρήεντα·
ἀλλ' ὁπόταν Αἴγυπτος μεγάλην πόλιν ὀλβοδότειραν
στηρίξει πελλαῖος ἄρης αὐτῷ δ' ὀνομήσῃ
μοῖραν καὶ θάνατον προδοθεὶς δολίων ὑφ' ἑταίρων·
Ἰνδοὺς γὰρ προλιπόντα καὶ εἰς Βαβυλῶνα μολόντα,
βάρβαρον ἐξολέσει τοῦτον φόνον ἀμφὶ τραπέζης·
ἄρξουσι μετέπειτα ἄλλοι κατὰ φῦλον ἕκαστον
δημοβόροι βασιλεῖς καὶ ὑπερφίαλοι καὶ ἄπιστοι
ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν· αὐτὰρ μεγάθυμος ἀγήνωρ
ὃς πᾶσιν Εὐρώπην ἐπικαλαμήσεται γυμνήν·
ἐξόνε πᾶσα χθὼν πίεται σαμφύλιον αἷμα·
λείψει ἀτὰρ βιότου μορφὴν ἰδίαν ἀναλώσας·
ἔσονται δ' ἄλλοι βασιλεῖς διστέσσαρες ἄνδρες
ἐκ γενεῆς τούτου· εἷς οὔνομα πᾶσι τὸ αὐτό·
ἔστη δ' Αἴγυπτος νύμφη τότε κοιρανέουσα·
καὶ πόλις ἡ μεγάλη τε μακεδονίοιο ἄνακτος·
πότνια Ἀλεξάνδρεια κλειτὴ θρέπτειρα πόληων·
κάλλει τε στίλβουσα, μόνη μητρόπολις ἔσται·
καὶ τότε μεμφέσθαι Μέμφις τοῖς κοιρανέουσιν·
εἰρήνη δ' ἔσται βαθεῖα κατὰ κόσμον ἅπαντα·
γῆ δὲ μελάμβωλος καρποὺς τότε πλείονας ἕξει·
καὶ τότε Ἰουδαίοις κακὸν ἔσσεται οὐδὲ φυγοῦνται

(a) Al. rud. Ἀσσυρία. (b) Ita codd.

(1) Confer quae de Homero scribit Sibylla lib. III. 357. sqq.

λιμὸν καὶ λοιμὸν δυσανασχέτῳ ἤματι κείνῳ·
ἀλλὰ μελάμβολος καλλίσταχυς ἡ νεόκοσμος
ἀλωμένους πολλοὺς ὑποδέξεται ἀμβροσίη χθών·
ἀλλ' ὀκτὼ βασιλεῖς ὑλώδεος Αἰγύπτοιο
πληρώσουσιν ἀριθμοὺς τρεῖς καὶ τριάκοντα
πρός τε διακοσίους· αὐτὰρ γένος ἐξαπολεῖται
αὐτῶν οὐ πάντων, ῥίζη δέ γ' ἐξαναφύσει
θηλυτέρη βροτολοιγὸς ἑῆς προδότις βασιλείης·
ἀλλ' αὐτοὶ κακότητα καὶ αὐτῶν ἔργα πονηρὰ
ῥέξουσι μετέπειτα καὶ ἄλλος ἄλλον ὀλέσσει·
κόψει πορφύρεος γενέτης γενέτηρα μαχητήν·
κ' αὐτὸς ὑφ' υἱῆος· πρὶν δὲ φυτὸν ἄλλο φυτεύσει
ἐκλείψει ῥίζα δ' ἀναθηλήσει μετέπειτα
αὐτοφυής· τοῦ δὴ παραφυόμενον γένος ἐστίν·
ἔσται γὰρ χώρης βασιλὶς παρὰ χεύμασι Νείλου
ἑπταπόροις στομάτεσσιν ἐπερχομένοις θαλάσσης·
εἰκοστοῦ δ' ἀριθμοῦ πολυήρατον οὔνομα ταύτῃ·

περὶ Κλεοπάτρας.

μυρία δ' αἰτήσει καὶ χρήματα πάντα συνάξει
χρυσοῦ τ' ἀργυρίου τε, δόλος δὴ ἔσσεται αὐτῇ
ἐξ ἰδίων ἀνδρῶν· τότε σοι πάλιν γαῖα μακρὰ
ἔσονται πόλεμοί τε μάχαι τ' ἀνδροκτασίαι τε.
ἀλλ' ὅταν ἄρξωνται πολλοὶ Ῥώμης ἐριθήλου
οὔτι γε μὴν μακάρων προδεδειγμένοι, ἀλλὰ τυράννοι
χιλιάδων δ' ἀρχοὶ καὶ μυριάδων γεγαῶτες·
καὶ νομίμων ἀγορῶν οἱ ἐπίσκοποι· ἠδὲ μέγιστοι
καίσαρες ἄρξουσι διζήμενοι ἤματα πάντα·
τούτων δ' ὑστάτιος ἄρξει δεκάτου ἀριθμοῖο
ὑστάτιος καίσαρος ἐπιχθόνια γυῖα κτείνων
ἄρῃ δεινῷ βεβλημένος ἀνδρὸς ὑπ' ἐχθροῦ·
ὃν Ῥώμης παῖδές τε μιῆς παλάμῃσι φέροντες
εὐσεβέως θάψουσι· περὶ δ' αὐτῷ σῆμα χέουσιν
ἧς φιλίης ἕκατι μνήμῃ χάριν μετέχοντες·
ἀλλ' ὁπόταν λυκάβαντος ἐπέλθῃ τέρμα χρόνοιο·
δὶς δὲ διηκοσίων καὶ δὶς δέκα πληρώσασα,
ἐξότε σου κτίστης θηρὸς παῖς ἡγεμόνευσεν,
οὐκέτι δικτάτωρ ἔσται μεμετρημένος ἄρχων,
ἀλλ' ἄναξ βασιλεύς τε γενήσεται ἀντίθεος φώς·
εἰς δὲ τότ' Αἰγύπτῳ ἐπερχόμενον βασιλῆα,
ἥξει δ' ἀτρεκέως φοβερὸς κορυθαίολος ἄρης·
καὶ τότε σοι χήρ' ἔσσεται μετόπισθεν ἅλωσις·
δεινοὶ γὰρ μαλαλοί τε βίῃ περὶ τείχεα γαίης
ἔσονται πόλεμοι κακοεργέες· ἐν πολέμοις δὲ
αὕτη λυγρὰ παθοῦσα νεοτρώτων καθύπερθεν
φεύξει δειλαίη· μετέπειτα δὲ εἰς λέχος ἥξει
αὐτῷ τῷ φοβερῷ· ὁ γάμος τέλος ἐστὶ σύνευνος·
αι αἶ σὺ δύσνυμφη κόρη βασίλειον ἀρχὴν
δώσεις ῥωμαίῳ βασιλεῖ καὶ πάντ' ἀποτίσεις
ὅσσα πάρος πολέμοισιν ἀνδρείῃσιν ἔπραξας·
ὡς εἰς ἐν προκίων ὅλην γῆν ἀνδρὶ κραταιῷ
ἄχρις ἴσω Λιβύης καὶ ἀνδρῶν κυανοχρώτων
ἔσῃ δ' οὐκέτι χήρα, συνοικήσεις δὲ λέοντι
ἀνδροκόρῳ φοβερῷ τε ἐνυαλίῳ πολεμιστῇ·
καὶ τότε δειλαία ἐν ἀνθρώποισιν ἄφαντος
πᾶσιν· λείψεις γὰρ ἀναιδέα θυμὸν ἔχουσα·
καὶ λάβεται σεμνὴν ὁπότε περίδρομος οἴχεται τύμβος
ζῶσα ἴσω υ σπλην (a) ἐφάρμοστος κορυφαῖος
δαιδάλεος· πουλὺς δέ σε κλαύσεται λαός·
καὶ βασιλεὺς ἐπὶ σοὶ δεινὸν στοναχήσεται οἰκτρόν·
καὶ τότε δ' αἰγυπτολάτρις ἔσσεται ἡ πολύμοχθος,
ἡ πολλοῖς ἔτεσι τροπαιοφορέουσα κατ' Ἰνδῶν·
δουλεύσει δ' αἰσχρῶς ποταμῷ δ' ἐπὶ δάκρυα μίξει
καρποφόρῳ Νείλῳ ὅτι δὴ κεκτημένη ὄλβον,
καὶ πῶν μὲν μεγέθους ἀγαθῶν θρεπτῆρα πόληων,
θρέψει μηλοφάγων γενεὴν φοβερῶν ἀνθρώπων·
αἲ ὁπόσοι θήρεσι λάτρις καὶ κύρμα γενήσῃ
Αἴγυπτε πολύολβε θεμιστεύουσα ἰδὲ λαοῖς·
ἡ πρὶν βασιλεῦσιν ἀγαλλομένη μεγάλοισιν,
λαοῖς δουλεύσεις τλήμων διὰ λαὸν ἐκεῖνον,
ὃν πάρος εὐσεβέοντα μετήγαγεν εἰς πολὺ πῆμα
μόχθων καὶ κοπετῶν, ἐπὶ δ' αὐχένα θῆκας ἄροτρον
αὐτοῦ καὶ δάκρυσι βροτέοις ἤρδευσας ἀρούρας·
τούνεκεν αὐτὸς ἄναξ θεὸς ἄφθιτος αἰθέρι ναίων
ἐξαλαπάξει ὅλην καὶ εἰς κοπετὸν προϊάψει·
καὶ τίσεις ἀνθ' ὧν σὺ πάρος ποίησας ἀθέσμως·
ὕστατα δὲ γνώσῃ ὅτι σοὶ θεοῦ ἤλυθεν ὀργή·
αὐτὰρ ἐγὼ πιθῶνα καὶ εὔπυργον πανοπῆα
βήσομαι· ἔνθα με πάντες ἀληθέα φομίζουσι
μάντιν χρησμῷ· αὐτὰρ μεμανηότι θυμῷ
ἄγγελον . . . (b) ἐπὴν βίβλοις δὲ προσέλθῃ,
μὴ τρέσσῃ· καὶ πάντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα
γνώσετ' ἀφ' ἡμετέρων ἐπέων· τότε την θεόληπτον
οὐκέτι τὶς μάντιν καλέσει χρησμωδὸν ἀνάγκης·
ἀλλ' ἄναξ νῦν παῦσον ἐμὴν πολυήρατον ἀοιδὴν
οἶστρον ἀπωσάμενος ἐτήτυμον ἔνθεον ἐμφὴν
καὶ μανίην φοβερήν· δὸς δ' ἱμερόεσσαν ἀοιδήν.

(a) Ita codd. (b) Sic est lacuna in utroque codice.

ΣΙΒΥΛΛΗΣ ΛΟΓΟΣ ΙΒ. (1)

Ἀλλ' ἄγε μοι στονόεντα χρόνον κλυαλατινιδάων
ἢ ὅτι μὲν πρώτιστα μετ' ὀλλυμένους βασιλῆας
Αἰγύπτου τοὺς πάντας (a) ἢ κατὰ γαῖαν φερίσκον,
καὶ μετὰ τὸν Πέλλης πολιήτορα ᾧ ὑπὸ πᾶσα
ἀντολίη βεβόλητο καὶ ἑσπερίη πολύολβος·
ὃν Βαβυλὼν ἤλεγξε νέκυν δ' ὤρεξε Φιλίππῳ·
οὐ Διὸς οὐκ Ἄμμωνος ἀληθέα φημιχθέντα·
καὶ μετὰ τὸν γεννῆς τε καὶ αἵματος Ἀσσάρακοιο (b)
ὃς μόλεν ἐκ Τροίης, ὅστις πυρὸς ἔσχισεν ὁρμήν·
πολλοὺς δ' αὖ μετ' ἄνακτας ἀρηιφίλους μετὰ φῶτας,
καὶ μετὰ νηπιάχους θηρὸς τέκνα μηλοφάγοιο,
καὶ μετὰ τὰς ἑτάρων ἑκατοντάδας ἓξ διαβῆναι
καὶ δύο τὰς δεκάδας Ῥώμης διεταίταρος οὔσης,
ἔσσετ' ἄναξ πρώτιστος ἀφ' ἑσπερίοιο θαλάσσης,
Ῥώμην κοιρανέων μεγάλ' ἄλκιμος ἠδὲ μαχητής,
Αὔγουστος. ἀρχὴν στοιχείων ὅστις λάχε· καὶ σε πεδήσας
ἄρεος ἀνδροφόνοιο παγήσεται ἀγλαόκαρπα·
λίβην ἐκτίσεις ἥνπερ προίηκας ἑκοῦσα·
αὐτὸς γὰρ μεγάθυμος ἀριστεύουσι πολίμοις·
ἡ Θρῄκη πτήξει, καὶ Σικελίη μετὰ Μέμφις,
Μέμφις πρηνιχθεῖσα δι' ἡγεμόνων κακότητος,
ἠδὲ γυναικὸς ἀδουλεύτου ὑπὸ δουρὶ πεσούσης·
καὶ θεσμοὺς θήσει λαοῖς καὶ πάνθ' ὑποτάξει·
κῦδος ἔχων κρατερὸν σκήπτρων ἐπὶ πολὺ κρατήσει·
οὐ γὰρ ὑπερθήσει ὀλίγον χρόνον· οὐδ' ὁπότ' ἄλλοις
σκηπτοῦχος βασιλεὺς τούτου πλέον οὐ μίαν ὥραν·
Ῥωμαίων ὅτι πάντα θεὸς κάτευσ' ἐπὶ τούτῳ
καὶ δὴ καὶ καιροὺς ἐπεδείξατο ἐν χθονὶ δίῃ
θεσπεσίους μεγάλους· ἐπὶ δ' αὐτοῖς σήματ' ἔδειξεν·
ἀλλ' ὁπόταν ἀστὴρ πανείκελος ἠελίοιο
περὶ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἀστέρος. λαμπρὸς ἀπ' οὐρανόθεν προφανῇ ἐνὶ ἤματι μέσσοις,
καὶ τότε δὴ κρύφιος ἥξει λόγος ὑψίστοιο
σαρκοφόρος θνητοῖσιν ὁμοίιον· ἀλλὰ σὺν αὐτῷ
αὐξήσει τὸ κράτος Ῥώμης κλεινῶν τε Λατίνων·
αὐτὸς δ' αὖτ' ὁ μέγας βασιλεὺς ἰδίης ὑπὸ μοίρης
κατθάνεται παραδοὺς ἑτέρῳ βασίλειον ἀρχήν·
καί τις δ' αὖ μετὰ τοῦτον ἀνὴρ κρατερός τ' αἰχμητὴς
αὔξει πορφυρέην δὲ λαβὼν ἀμφείμενος ὤμοις·
ὥστε τριηκοσίων ἀριθμῶν κεραὴν ἐπὶ πρώτην Τιβέριος.
ἐξολέσει Μήδους καὶ ἰοβόλους ἅμα Πάρθους·
αὐτὸς δ' ὑψίπυλον καθελεῖ πόλιν ἐν κράτει ᾧ
καὶ πόλει Αἰγύπτῳ κακὸν ἔσσεται Ἀσσυρίοις τε
Κόλχοις Ἡνιόχοις καὶ τοῖς παρὰ χεύμασι Νείλου
Γερμανοὺς ἄγουσιν ὑπὲρ ψαμμαθώδεας ἀκτάς·
αὐτὸς πορθήσει καὶ ὑψίπυλον μετόπισθεν
ἐγγύθεν Ἠριδανοῖο πόλιν κακὰ μητιόωσαν·
καὶ τότε δὲ πέσεται πληγεὶς αἴθωνι σιδήρῳ·
ἄρξει δ' αὖ μετέπειτ' ἄλλοις δολιόπλοκος ἀνὴρ,
τῶν τρισσῶν ἀριθμῶν ὅς τις λάχεν, οὔνομα δ' αὐτοῦ Γάϊος.
δηλώσει κεραὴ· χρυσὸν δὲ πολὺν συναθροίσει
κοὐκ ἔσται πλούτου πουλὺς κόρος· ἀλλά τ' ἀναιδῶς
πλείονα συλλήσας θήσει κατὰ γαῖαν ἅπαντα·
εἰρήνη δ' ἔσται πολέμων δ' ἀναπαύσεται ἄρης·
πολλὰ δὲ δηλώσει ἐπὶ μαντοσύνῃσι μεγίστων
πευθόμενος βιότου ζωῆς χάριν· αὐτὰρ ἐπ' αὐτῷ
ἔσται σῆμα μέγιστον, ἀπ' οὐρανοῦ αἱματόεσσαι
ῥεύσουσι ψεκάδες, καὶ ἀπολλυμένου βασιλῆος
πολλὰ δὲ ποιήσει ἄνομα· περὶ δ' αὐχένα θήσει
ἄλγεα Ῥωμαίοις, ἐν μαντοσύναισι πεποιθώς,
συγκλήτου δ' ὀλέσει κεφαλάς· λοιμὸς δὲ καθέξει
Καππανοὺς Θρῄκας τε Μακεδόνας Ἰταλιήτας·
μούνη δ' Αἴγυπτος θρέψει πολυπληθέα φῦλα·
παρθενικὴν δὲ κόρην μυστηρίων ἐξαπατήσας
αὐτὸς ἄναξ ὀλέσει δολίως· τὴν δ' αὖ πολιῆται
αἰχνύμενοι θάψουσι· χόλον δὲ πανάκτορι πάντες
κατθέμενοι δολίως τοῦτον διαλωβήσονται·
ἀνθούσῃ κρατερῇ Ῥώμῃ κρατεροῖς ὀλεῖται·
δισδεκάτου δ' ἀριθμοῦ ἄρξει πολυκοίρανος ἄλλος· Κλαύδιος.
καὶ τότε Σαυρομάταις πόλεμοι καὶ κήδεα λυγρὰ
ἥξει καὶ Θρᾳξὶ καὶ ἀκοντιστὰς Τριβαλλούς,
καὶ πάντας Ῥωμαίους ἄρης διαδηλήσεται·
σημεῖον δ' ἔσται φοβερὸν τούτου κρατέοντος
Ἰταλικῶν γαίης καὶ Παιονίων· περὶ δ' αὐτὰς
νὺξ ἔσται σκοτόεσσα μέσῃ ἐνὶ ἤματος ὥρῃ·
κελαινὸς ὑετὸς κἀπ' οὐρανοῦ· αὐτὰρ ἔπειτα
κοίρανος ἴφθιμός τε δικασπόλος Ἰταλιήων

(a) Al. πάντες. (b) Codd. ἀσάρκοιο.

(1) Huius libri initium congruit (exceptis aliquot varietatibus) cum libri quinti editi initio. Ceteroqui vaticanus post aliquot versus totus dissidet atque in alia prorsus abit.

βήσεται εἰν αΐδαο δόμοισι δέης ὑπὸ μοίρης·
Νέρων. πεντήκοντ' ἀριθμῶν πάλιν ἄλλος ἐλεύσεται ἀνὴρ
δεινὸς καὶ φοβερὸς πολλοὺς δ' αὐτοὺς ἀπολέσει·
ἐκ πασῶν πολέων ὄλβῳ γεγαῶτας ἀρίστους·
δεινὸς ὄφις φύσεως, ὁ βραχὺς λόγος, ὁππότε χεῖρας
ἡγεμόνας τανύσει, καὶ ὀλοὶ καὶ πολλὰ τελέσει·
ἀθλεύων ἐλάαν κτείνων καὶ μυρία τολμῶν·
καὶ τμήσει τὸ δίκυμον ὄρος λύθρῳ δὲ παλάξει·
ἀλλ' ἔσται καὶ διστὸς ὀλοιΐος Ἰταλίδεσσιν
ἰσάζων θεῷ αὐτὸν ἐλέγξει δῆμον ἐπόντα·
εἰρήνη δ' ἔσται βαθεῖα τούτου κρατέεντος·
καὶ τρόμοι ἀνθρώπων ὑπὸ αὐξονίοισι δ' αἶξας
εἶξεν ὕδωρ ἄποπον ἀπ' ὠκεανοῖο ῥοάων,
ἀμφὶ δὲ παπταίνων, θήσει δ' ἀθλεύματα λαοῖς
πολλὰ μάλ', ἠδ' αὐτὸς ἐνάγων ἀθλεύσει·
φωνῇ καὶ κιθάρῃ τούρῃ μέλπων ἅμ' ἀοιδήν·
ὕστερον αὖ φύγεται λείψας βασίλειον ἀρχήν,
ἀλλύμενος δὲ κακῶς ἀποτίσεται ὅσσα ἔοργεν·
τὸν δὲ μετὰ τρεῖς ἄρξουσιν ἐπωνυμίησι λαχόντος
Γάλβας ἑβδομήκοντ' ἀριθμὸν δύο κοίρανοι· εἷς δ' ἐπὶ τούτοις
Ὄθων Οὐιτέλλιος στοιχείου τριτάτου· καὶ ἀπόλλυθες ἄλλος ὀλεῖται
ἄρῃ κρατερῷ ὑπὸ στρατιῆς παλαμαίων·
εἶτα τῷ εὐσεβέων ἥξει ὀλέτης μέγας ἀνδρῶν
κοίρανος ὀμβριμόθυμος ἀνήρ, ἀγχίπαλος ἀνήρ·
Οὐεσπασιανός. ἑπτάκι τῷ δεκάδες κεραῖ δείξουσι πρόδηλον·
Φοινίκην ὀλέσει, καὶ Λυδίαν ἐξολοθρεύσει·
ἥξει καὶ ῥομφαία ἐπ' Ἱεροσολυμηΐδα γαῖαν·
ἄχρις ἐπισχατίης καμπῆς Τιβερίδος ἄλλης·
αἶ αἶ Φοινίκη ὅσα τλήσεται ἡ βαρυπένθης
σφικτῆσι τροπαίοισι, καὶ πᾶν ἔθνος σε πατήσει·
αἶν' ἐπ' Ἀσσυρίοις ἥξει, καὶ νήπια τέκνα
ὄψει δουλεύοντα παρ' ἀνδράσι δυσμενέεσσιν
σύν τ' ἀλόχοις καὶ παντὶ βίῃ πλοῦτος δ' ἀπολεῖται·
ὀργῇ γάρ τε θεοῦ ἐπελεύσεται ἡ βαρυπένθης·
ὅτι μεν οὐκ ἐφύλαξαν νέον νόμον· ἀλλ' ἐπὶ πᾶσαν
εἰδώλοις ἐλάτρευσαν ἀεικελίῃς τέχνῃσι·
πολλοὶ δ' αὖ πόλεμοι τε μάχαι τ' ἀνδροκτασίαι τε,
λιμοὶ καὶ λοιμοὶ ἀκαταστασίαι τε πολέων·
εἷς δὲ τὸ τέρμα βίου γεραρὸς βασιλεὺς μεγάθυμος
αὐτὸς ἀριστεύων πέσεται στρατιῆς ὑπ' ἀνάγκης·
ἄρξουσι μετέπειτα δύο φῶτες ἄνακτος
στέργοντες μνήμην πατέρος μεγάλου βασιλῆος
πολλὰ δὲ κυδίοωντες ἐν ἀγχιπάλοισι μαχηταῖς·
ἔσται δ' ἐκ τούτων ἐσθλὸς καὶ κοιρανὸς ἀνήρ,
τοὔνομα δὲ σχήσει τριακοσίων· αὐτὰρ αὖτος
καππέσεται δολίως κιλαινῇ στρατιῇσι τανυσθείς,
βληθεὶς δ' ἐν δαπέδῳ Ῥώμης ἀμφήκεϊ χαλκῷ·
καί τις δ' αὖ μετὰ τοῦτον ἀνὴρ κρατερὸς αἰχμητής Τίτος.
τετράδος ἐκ κεραίας ἄρξει μεγάλης βασιλείης Δομετιανός.
ὃν πάντες στέρξουσι βροτοὶ κατ' ἀπείρονα γαῖαν·
καὶ τότε γαμπαύσεις πολέμου κατὰ κόσμον ἅπαντα
ἔσται· αὐτὰρ τοῦτό κεν ἀφ' ἑσπερίης μέχρις ἠοῦς
πάντες δουλεύσουσιν ἑκούσιοι οὐδ' ὑπ' ἀνάγκης·
καὶ πόλις αὐτόματοι, ὑποχείριοι δ' ἠδ' ὑπόδουλοι
ἔσονται· μάλα γάρ μιν ἐπ' αὐτῷ κῦδος ἐποίσει
οὐράνιος σαβαὼθ θεὸς ἄφθιτος αἰθέρι ναίων·
καὶ τότε Παιονίην καὶ Κελτίδα γαῖαν ἅπασαν
μειώσει λιμὸς καὶ ἐπ' ἀλλήλοισιν ὀλέσσει·
ἔσσεται Ἀσσυρίοις ὥσπερ παρ' ἐκλύζετ' Ὀρόντης
κτίσμασι καὶ κόσμος· καὶ εἴπου τι μεῖζον ἐρᾶται·
καὶ τούτους βασιλεὺς στέρξει μέγας ἠδ' ἀγαπήσει
ἔξοχα τῶν ἄλλων πολλοί τινες· ἀλλὰ μὲν αὐτὸς
δέξεται ὠτειλὴν μεγάλην ἐν στήθεσι μέσσῳ·
εἰς τὸ τέλος βιότου τε δολίως ληφθεὶς ὑφ' ἑταίρου
εἴσω ἐπιζαθέῳ μεγάλῳ βασιληΐδος οἴκῳ
καππέσεται τρωθείς· μετὰ δ' αὐτὸν κοίρανος ἔσται
πεντήκοντα ἀριθμὸν γεραρὸς βροτός· ὅς περὶ πάντα Νέρουας.
πολλοὺς ἐξολέσει Ῥώμης ἀστούς τε πολίτας
ἀλλ' ὀλιγαρχήσει· διὰ γὰρ πρότερον βασιλῆα
βήσεται εἰν αΐδαο δόμοις τρωθεὶς μετόπισθεν·
αὐτίκ' ἔπειτ' ἄλλος βασιλεὺς ἔστ' αἰχμητής
ὅστε τριηκοσίων ἀριθμὸν λάχεν ἔντυπον ἀρχήν· Τραϊανός.
ἄρξει, καὶ Θρηκῶν γαίην πολυποίκιλον οὖσαν
ἐκπέρσει καὶ τοὺς ἐπὶ ἔσχατα βάρβαρα Ῥήνου,
Γερμανοὺς ναίοντας, οἰστροβόλους δ' Ἴβηρας.
αὐτίκα καὶ Ἰουδαίοις κακὸν ἔσσεται ἄλλο μέγιστον·
Φοινίκη δ' ἐπὶ τοῖς πίεται φόνον ὀμβρηέντα·
τείχη δ' Ἀσσυρίων πέσεται πολλοῖς πολεμισταῖς
καὶ πάλιν ἐξολέσει τούτους θυμοφθόρους ἀνήρ.
ἔσονται δ' ἔπειτα θεοῦ κρατέοντος ἀπειλαί,
σεισμοὶ καὶ λοιμοὶ μεγάλοι κατὰ γαῖαν ἅπασαν,
καὶ νιφετοὶ παρὰ καιρόν, αὐτὰρ μαλεροί τε κεραυνοί.
καὶ τότε δὴ βασιλεὺς ὁ μέγας διὰ μῶλον ἄρηος
κέλτος ἀρειοβάτης σπεύδων ἐπὶ δηρίῳ ἀγῶνος
μοῖραν ἀεικελίην οὐ φεύξεται ἀλλὰ φανεῖται
ἀλλότριον κρύψει νέκυν· οὔνομα δ' εἴη
ἄνθεος οὔνομ' ἔχουσα· μετ' αὐτὸν δ' ἄλλος ἀνάξει
ἀργυρὶς κεῖνος ἀνήρ· τοῦ δ' ἔσσεται οὔνομα πόντου Ἀδριανός.

ἀρχὴν στοιχείου προφέρων τετρασύλλαβος ἄρης·
θύσει· καὶ ναοὺς πόλεσι πάσαις ἀναθήσει,
κόσμον ἐποπτεύων ἰδίῳ ποδὶ, δῶρα κομίζων
χρυσόν τ' ἤλεκτρον πολύν πολλοῖς παρέξει.
οὗτος καὶ μαγικῶν μυστήρια πάντα καθέξει
ἐξ ἀδύτων καὶ μὴν πολὺ φέρτερον ἀνθρώποισιν
θήσει κοιρανέοντα . . . (a) . . . κεραυνός·
εἰρήνη δὲ μακρὰ γενήσεται ὁππόταν ἔσται
οὗτος δ' ἄναξ ἔσται δὲ καὶ ἀγλαόφωνος ἀοιδός.
καὶ θεμίστων μέτοχος, θεμιστοπόλος τε δίκαιος·
αὐτὸς δ' αὖ πέσεται μοίρῃ δίῃ καταλύσας.

Τίτος Ἀντωνῖνος ὁ ἐπικληθεὶς εὐσέβιος σὺν ταῖς παισὶν Αὐρηλίῳ καὶ Λουκίῳ.

τὸν δὲ μετὰ τρεῖς ἄρξουσιν, ὁ δὲ τρίτος ὀψὲ κρατήσει.
τρεῖς δεκάδας κατέχων, ἀτὰρ μονάδος πάλιν πρώτη,
ἄλλος ἄναξ ἄρξει· μετὰ δ' αὐτὸν κοίρανος ἄλλος.
ἐκ δεκάδων ἑπτὰ τοῖς οὐνόματ' ἔσσεται ἐσθλά.
αὐτοὶ δ' αὖτ' ὀλέσουσι πολυστίκτους ἀνθρώπους,
Βρεττανοὺς, Μαύρους μεγάλους, Δάκας, Ἄραβάς τε.
ἀλλ' ὁπόταν τούτων ὁ ἐσχατος ἐξαπολεῖται,
δὴ τότε Παρθίῳ πάλιν ἐπελεύσεται ἄρης
δεινὸς ὁ πρὶν τρώσας· καὶ εἰς τέλος ἐξαλαπάξει.
καὶ τότε δ' αὐτὸς ἄναξ πέσεται δολίου ὑπὸ θηρὸς
γυμνάζων παλάμας· πρόφασις δ' αὐτῷ θανάτοιο.

Μαρκος Ἀντωνῖνος.

τὸν μέτα γ' ἄλλος ἀνὴρ ἄρξει σοφὰ πολλά τε εἰδὼς
τοὔνομ' ἔχων πρώτου κρατεροῦ βασιλῆος,
ἐκ μονάδος πρώτης ἔσται δ' ἀγαθός τε μέγας τε.
πολλὰ κ' ἂν ἐκτελέσῃ κρατερὸς μεγάροισι Λατίνοις
μνήμης εἵνεκα πατρὸς ἐς αὐτίκα τείχεα Ῥώμης,
κοσμήσει χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἠδ' ἐλέφαντι,
ἐν τ' ἀγοραῖς ναοῖς τε μολὼν σὺν φωτὶ κραταιῷ.
καὶ ποτε Ῥωμαίοισιν ἀναστεχυώσεται ἔλκος
δεινότατος πολέμοις· χώρην δὲ μιν ἐξαλαπάξει
πᾶσαν Γερμανῶν· ὁπόταν μέγα σῆμα θεοῖο
οὐρανόθεν προφανῇ· καὶ τότ' ἄνδρας χαλκοκορυστὰς
τρυχομένους σώσει δι' εὐσεβίην βασιλῆος.
αὐτῷ γὰρ θεὸς οὐράνιος μάλα πάνθ' ὑπακούσει
εὐξάμενος βρέξει παρὰ καιρὸν ὄμβριον ὕδωρ.
ἀλλ' ὁπόταν δὴ ταῦτα τελειωθῇ ἅπερ εἶπον,
καὶ τότε δὴ κλυτὴ βασιλεία μεγαλοῖο ἄνακτος
εὐσεβέος λείψει περιτελλομένοις ἐνιαυτοῖς·
εἰς δὲ τὸ τέρμα βίου τὸν ἑὸν γόνον ἀμφαναδείξας
εἰς βασίλειον ἐόντα θανάτῳ ἰδίης ὑπὸ μοίρης,
ξανθῷ κοιρανέοντι λιπὼν βασίλειον ἀρχήν·

Κόμοδος.

ὡς δεκάδων ἐκ δύο τοὔνομα πατρὸς ἑοῖο
ἐκ γενετῆς βασιλεὺς γεγαὼς διαδέξεται ἀρχῆς·
οὗτος ἀνὴρ ἕξει περισσοτέρῳ τε λογισμῷ
πάντα· ἀτὰρ μεγάθυμον ὑπέρβιον Ἡρακλῆα
ζηλώσει, καὶ ὅπλοισιν ἀριστεύσει κρατεροῖσιν,
ἔν τε κυνηγίαισι καὶ ἱππίαισι μέγιστον
κῦδος ἔχων· σφαλερῶς δὲ βιώσεται οἴοθεν οἶος·
σῆμα δέ οἱ ἔσται φοβερὸν τούτου κρατέοντος
ἐν δαπέδῳ Ῥώμης ἔσται μεγάλη ὁμίχλη τε
ὡς ἕτερον μὴ ὁρᾷν μερόπων τὸν πλησίον αὐτοῦ
καὶ τότε δὴ πόλεμός τε ὁμοῦ καὶ κήδεα λυγρὰ
ὁππόταν αὐτὸς ἄναξ ἐρωτομανὴς ὁ μεμηνὼς
ἥξει ἐπαισχύνων τὸ νέον γένος ἐν λέχεσσιν,
αἰσχρὸς ἀβουλεύτοις ἐπ' οὐχ' ὁσίοις ὑμεναίοις·
δὴ τότε χηροσύνῃ κρυφθεὶς μέγας οὔλαμος ἀνὴρ
μῆνιν ὑποσχόμενος κακὰ χώσεται ἐν βαλανείῳ
ἀνὴρ ἀνδροφόνος, δολίαις μοίραισι πεδηθείς,
ἴσθι τότε Ῥώμης ὀλοὸς θρόνον ἐγγὺς ἐόντα
ζήλου κοιρανίης ἕνεκεν· πολλοὶ δ' ἀπολοῦνται
παλλαδίοισι δόμοισιν ὑπ' ἄρεος παλαμάων.
καὶ τότε χηρεύσει Ῥώμη καὶ πάντ' ἀποτίσει.
ὅσσα πάρος μούνη πολέμοις πολλοῖσιν ἔδρασεν·
κλαίει μοι κραδίη, κλαίει δέ μοι ἔνδοθεν ἦτορ·
ἐξότε γὰρ πρῶτος βασιλεὺς ὑψαυχένου Ῥώμης
οἷς νόμος ἐσθλὸς ἔθηκεν ἐπὶ χθονίοις ἀνθρώποις,
καὶ λόγος ἀθανάτου μεγάλου θεοῦ ἦλθεν εἰς γῆς
ἐννεακαιδεκάτης βασιληΐδος ἄχρι τελευτῆς
δὶς ἑκατόν, δὶς εἴκοσι, καὶ δὶς δύο, πληρώσειεν
πρὸς τοῖς ἓξ μησὶν ἕτεροι χρόνοι· εἶτα γενέθλης
χήρην εἰκοστὸς βασιλεὺς ὅτε σοῖσι μελάθροις
φασγάνῳ αἷμα χέει βεβολημένος ὀξέϊ χαλκῷ

Περτίναξ.

ὀγδοήκοντ' ἀριθμὸν ἔτεος στοιχεῖον· ὃ δηλοῖ
οὔνομα, καὶ βαρὺ γῆρας ἔχων, χήρην δὲ ποιήσει
ἐν ὀλίγῳ καιρῷ, ὁπόταν πολλοὶ πολεμισταὶ
πολλοί πρηνισμοί τε φόνοι τ' ἀνδροκτασίαι τε
οὐλομέναι τ' ἔριδες, καὶ ὀϊζύος εἵνεκα εἴκης
κοιρανίης· πολλοί τ' ἐπιμὶξ ἵπποι τε καὶ ἄνδρες
ἐς δαπέδῳ πολέμοισιν ἀεξόμενοι πεσσέονται·
καὶ τότε δ' ἄλλος ἀνὴρ ἥξει δεκάτου ἀριθμοῖο

Ἰουλιανὸς Δίδιος.

οὐνόματος σημεῖον ἔχων, καὶ πολλὰ ποιήσει
ἄλγεα καὶ στοναχάς, πολλοὺς δέ τοι ἐξαλαπάξει·
ὠκύμορος δ' αὐτὸς πάλιν ἔσσεται ἠδὲ πεσεῖται

(a) Sic est lacuna in utroque codice.

ἄρῃ κρατερῷ βληθεὶς αἴθωνι σιδήρῳ·
ἄλλος πεντήκοντ' ἀριθμὸν ἥξει πολεμιστής,
Νίγρος. κοιρανίης ἕνεκεν ἀπ' ἀντολίης ἐπεγερθείς·
μέχρι δὲ καὶ Θρῄκης ἥξει πολέμιος ἄρης·
καὶ φύγεται μετόπισθε καὶ εἰς Βιθυνῶν πέδον ἥξει,
καὶ Κιλίκων δάπεδον· ταχὺ δ' αὐτὸν χάλκεος ἄρης
ἀσσυρίοις πεδίοις θυμοφθόρος ἐξαλαπάξει·
καὶ τότε κρατήσει δολίως ἐπιτήδεια εἰδώς,
ἀνὴρ ποικιλόμητις ἀφ' ἑσπερίης ἐπεγερθείς·
Σεβῆρος. οὔνομα δὲ σχήσει διακοσίων ἀριθμοῖων (a)·
σημεῖον πολὺ μᾶλλον ὑπὲρ βασιληΐδος ἀρχῆς·
συστήσει πολέμων κατ' ἀσσυρίων ἀνθρώπων·
συλλέξας πᾶσαν στρατιὴν, καὶ πάνθ' ὑποτάξει
Ῥωμαίοις δ' ἄρξει μέγα κράτος· ἐν φρεσὶ δ' αὐτοῦ
πολλὴ μηχανὴ ὀλοόφρονος ἄρεος ἐργῷ,
δεινὸς ὄφις πόλεμός τε βαρὺς ὃς πάντας ὀλέσσει
ὑψηλοὺς γεγαῶτας ἐπιχθονίους ἀνθρώπους,
ἐσθλοὺς καὶ τινας πλούτου χάριν οἷά τε ἀστήρ,
συλλήσας χθόνα πᾶσαν ἀπολλυμένων ἀνθρώπων
θήσει ἐπ' ἀντολίην· καὶ πᾶς δόλος ἔσσεται αὐτοῖς·
Ἀλέξανδρος. ἦν δ' ὅτε νηπίαχος καῖσαρ σὺν τῷ βασιλεύσῃ
τοὔνομ' ἔχων βριάροιο μακεδονίοιο ἄνακτος·
ἐνστοιχίου ἀρχομένου· περὶ δ' αὐτοῦ μάλα ἅπαξας
ἐκφύγεται δόλον αἰπὺν ὑπερχομένου βασιλῆος
ἐν κόλποις στρατιῆς· ὁ δὲ βαρβαρικοῖσιν ἐθισμοῖς
ἄρχων ἐξαπίνης ὁ νεωκόρος ἐξαπολεῖται
ἄρῃ κρατερῷ τμηθεὶς αἴθωνι σιδήρῳ·
τὸν καὶ τεθνηῶτα λαὸς διαδηλήσεται·
καὶ τότε δὴ βασιλεῖς Περσῶν ἐπαναστήσονται·
κ . . . (b) ῥωμαῖος ἄρης ῥωμαῖον ἄνακτα,
καὶ Φρυγίη σεισμοῖσι πολυπήμοσι στοναχήσει·
αἲ αἲ Λαοδίκεια· αἲ αἲ ἱερὰ πόλις τλήμων·
ὑμᾶς γὰρ πρώτας ποτ' ἐδέξατο γαῖα χανοῦσα
Ῥώμης πολύπολα αὐτ . . . πάνθ' ὅσα οἰμώξει
. . . . ἀπολλυμένων ἀνθρώπων
ἄρεος ἐν παλάμῃσι· κακὴ δὲ σοι ἔσσεται αἶσα·
ἀνδρῶν αὐτὰρ . . τὰ καὶ ἀντολίης δι' ὅθαιο·
σπεύδων Ἰταλίην κατιδεῖν αἴθωνι σιδήρῳ·
γυμνωθεὶς πόσι . . διὰ μητέρα μίσος ἄγε . . ασ . .
ἄρας γὰρ πάντα . . . τάρτη δ' ἄλλα καθέξει
αἰθομένου· τοῦ οὐχ ἅμα πάντες ἴσασιν.
οὐ γὰρ πάντων πάντα· μόνοι δ' ἐπιτέρψιν ἔχονται
οἳ θεὸν ἀσκήσουσι καὶ εἴδωλον ἐλάθοντο.
νῦν δ' ἄναξ κόσμου, βασιλεῦ πάσης βασιλείας,
ἄψευστ' ἀθάνατε· σὺ γὰρ εἰς ἐμὸν ἦτορ ἔθηκας
ἀοιδὴν ἀμβροσίην, παῦσον λόγου· οὐδὲ γὰρ οἶδα
οἷα λέγω· σὺ γὰρ εἶεν ἐμοὶ ὁ τὰ πάντ' ἀγορεύων·
βαιὸν δ' ἂν παῦσόν με· καὶ ἱμερόεσσαν ἀοιδὴν
κάτθες ἐμῆς κραδίης· κέκμηκε γὰρ ἔνδοθεν ἦτορ
θεσπεσίων ἐπέων προλέγων βασιληΐδος ἀρχῆς.

ΣΙΒΥΛΛΗΣ ΛΟΓΟΣ ΙΓ.

Θεὸν ἀείδειν με λόγων κέλεται μέγαν
ἅγιος ἀθάνατος θεὸς ἄφθιτος, ὃς βασιλεῦσιν
δῶκε κράτος καὶ ἀφείλατο, δὲ χρόνον ὥρισεν αὐτοῖς
ἀμφοτέρων ζωῆς τε καὶ οὐλομένου θανάτοιο·
καὶ τὰ μὲν οὐράνιός τε θεὸς ἐκοῦσαν ἐπάγει·
ἀγγελίην βασιλεῦσιν ὑπὲρ βασιληΐδος ἀρχῆς (c)·
καὶ δόρυ θοῦρος ἄρης, ὑπὸ δ' αὐτοῦ πάντες ὀλοῦνται·
νηπίαχος γεγαώς τε θεμιστοῖσι ἀγεραῖσιν·
πολλοὶ γὰρ πόλεμοί τε μάχαι τ' ἀνδροκτασίαι τε,
λιμοὶ καὶ λοιμοί, σεισμοὶ μαλεροί τε κεραυνοί
ἀσσυρίων τε πύροι πολλοὶ κατὰ κόσμον ἅπαντες,
ἠδὲ λεηλασίη τε καὶ ἱεροσυλίη ναῶν·
καὶ τότε δὴ Περσῶν ἐπανάστασιν ἀλφηστήρων
Ἰνδῶν, Ἀρμενίων, Ἀράβων θ' ἅμα· καὶ περὶ τούτοις
ῥωμαῖος πελάσει βασιλεὺς πολέμου ἀκόρητος
αἰχμητὴς ἐπάγων καὶ ἐπ' Ἀσσυρίους νέος ἄρης·
ἄχρις ἐπ' Εὐφράτην τε βαθύῤῥοον ἀργυροδίνην
ἐκτανύσει πέμψας ὀλίγην πολέμιος ἄρης·
ἰδυτεως (d) ἕνεκα· καὶ γὰρ προδοθεὶς ὑφ' ἑταίρου
κάππεσε τ' ἐν τάξει τυφθεὶς αἴθωνι σιδήρῳ.
αὐτίκα δ' αὖτ' ἄρξει φιλοπόρφυρος αἰχμητής τε
ἐκ Συρίης προφανεὶς ἄρεος φόβος ἔν τε καὶ υἱῷ
καίσαρι καὶ πείσει πᾶσαν χθόνα· τοὔνομα δ' αὐτοῖς
ἐκπέλετ' ἀμφοτέροισιν ἐπὶ πρώτου εἰκοστοῦ
πέντ' ἑκατοντάδες εἰσὶ τεθειμέναι· ἡνίκα δ' οὗτοι
ἐν πολέμοις ἄρξουσι θεμιστονόμοι δὲ γένωνται
ἀνάπαυσις πολέμου βαιὸν ἔσσεται οὐκ ἐπὶ δηρόν·
ἀλλ' ὁπόταν ποίμνῃ λύκος ὅρκια πιστώσηται

(a) Post hunc versum deest pars reliqua libri huius in altero ex codicibus vaticanis. Fortasse autem interpolatio est; praesertim quia desunt heic res Antonini Caracallae. (b) Haec et sequentes lacunae in codice sunt. (c) Post hunc versum rursus prosequitur alter quoque codex vaticanus. (d) Ita antiquior codex; at recentior ἴδεν ὡς.

πρὸς κύνας ἀργειοδόντας, ἔσαυτα δὲ δηλήσεται
βλάψας εἰροπόκους· οἷς περὶ δ' ὅρκια ῥέψει·
καὶ τότε δῆρις ἀθέσμων ὑπερφιάλων βασιλήων
ἔσσεται ἐν πολέμοισι, Σύροι δ' ἐκπάγλ' ἀπολοῦνται·
Ἰνδοί τ' Ἀρμένιοί τ' Ἄραβες Πέρσαι Βαβυλῶνες
ἀλλήλους ὀλέσουσι διὰ κρατερὰς ὑσμίνας·
ἀλλ' ὁπόταν ῥωμαῖος ἄρης γερμανὸν ὀλέσσῃ
ἄρεα νικήσας θυμοφθόρον ὠκεανοῖο,
δὴ τότε καὶ Πέρσῃσιν ὑπερφιάλοις ἀνθρώποις
πολυετὴς πόλεμος· νίκη δ' οὐκ ἔσσεται αὐτοῖς·
ὡς γὰρ ἐφ' ὑψηλῆς πολυδειράδος ἠνεμοέσσης
ἠλιβάτου πέτρης ἰχθὺς οὐ νήχεται ἐσ' ἄκρης,
οὐδὲ χέλυς πέταται, αἰετὸς δ' οὐ νήχετ' ἐς ὕδωρ,
οὕτω καὶ Πέρσαι μακρόθεν νίκης γεγαῶτεν
ἤματι τῷ ἐφ' ὅσον τε φίλη τροφὸς Ἰταλιήων
κειμένη ἐν πεδίῳ Νείλου παρὰ θέσφατον ὕδωρ
ἑπταλόφῳ Ῥώμῃ μοίρην ἀπόμοιραν ἰάλλοι·
ταῦτα δέ τε πέπαται ὅσσον δέ τοι οὔνομα Ῥώμη
εἰναρίθμους ἔσχεν ψηφιζομένοι χρόνοιο,
τοσσούτους λυκάβαντας ἑκοῦσα τε σιτομετρήσει
δία πόλις μεγάλη μακεδονίοιο ἄνακτος·
ἄλλο ἄλλος πολύμοχθον Ἀλεξανδρεῦσιν ἀείσω
ὀλλυμένοις διὰ δῆριν ἀεικελίων ἀνθρώπων
ἄρσενες οἱ πρότερον δεινοὶ καὶ ἀνάλκιδες ὄντες
εἰρήνην στέρξουσι δι' ἡγεμόνων κακότητα·
καὶ χόλος ἀσσυρίους ἥξει μεγάλοιο θεοῖο·
αὐτοὺς τ' ἐξολέσει ποταμοῖο χείμαῤῥος ὡς ἐλθὼν
καίσαρος ἐμπτολίεθρα πατωναίους ἀδικήσει·
Πύραμος ἀρδεύσει Μόψου πόλιν ἔνθα πεσοῦνται
αἰγεοι διὰ δῆριν ὑπερμενέων ἀνθρώπων·
τλῆμον Ἀντιόχεια σὲ δ' οὐ λείψει βαρὺς ἄρης
ἀσσυρίου πολέμοιο ἐπειγομένου περὶ σεῖο·
σοῖς γὰρ ἐνὶ μελάθροισι κατοικήσει πρόμος ἀνδρῶν
ὃς πέρσας μὲν ἅπαντας οἰστροβόλους πολεμήσει·
αὐτὸς ὁ Ῥωμαίων γεγαὼς βασιληΐδος ἀρχῆς·
νῦν κοσμεῖσθε πόλεις Ἀράβων, ναοῖς τε δαπέδοις
ἠδ' ἀγοραῖς πλατείαις τε καὶ ἀγλαοφεγγέϊ πλούτῳ
καὶ ξοάνοις χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἠδ' ἐλέφαντι·
ἐκ πάντων δὲ μάλιστα μαθηματικὴ περ ἐοῦσα
Βόστρα (a) φιλοπτόπολιν ἵν' ἔλθῃς εἰς μέγα πένθος·
οὐ γάρ σ' ὀνήσει σφαιρώματα παγχαλόωντα
ζωδιακοῦ κύκλου, κριός, ταῦρος, δίδυμοί τε,
ἠδ' ὁπόσοι σὺν τοῖσιν ἐν οὐρανῷ ἰνδάλλονται
ἀστέρες ὡρονόμοι· τλῆμον πολλοῖσι πέποιθας
ὁππότ' ἀνὴρ ἄρ' ἐκεῖνο τὸ σὸν μετόπισθεν πελάσσῃ·
νῦν δὲ φιλοπτολέμοισιν Ἀλεξανδρεῦσιν ἀείσω
δεινοτάτους πολέμους· πουλὺς δ' ἄρα λαὸς ὀλεῖται
ἀστῶν ὀλλυμένων ὑπ' ἀντιπάλων τε πολιτῶν
μαρναμένων στυγερῆς ἔδους χάριν· ἀμφὶ δὲ τούτοις
αἶξας φοβερώπος ἄρης στήσει πολέμοιο·
καὶ τότε δ' αὖ μεγάθυμος ἐφ' σὺν παιδὶ κραταιῷ
καππέσεται δολίως διὰ πρεσβύτερον βασιλῆα·
τὸν μετὰ ταῦτ' ἄρξει κρατερᾶς Ῥώμης ἐριθήλου
ἄλλος ἄναξ μεγάθυμος ἐπιστάμενος πολεμίζειν
Δακῶν ἐξαναδὺς τριακοσίων ἀριθμοῖο
ἔσσεται ἐκ τετράδος γενεῆς· πολλούς τε φίλους τε
ἐξολέσει βασιλεὺς καὶ ἀποφθιμένων βασιλῆα
αὐτίκα δ' αὖ πίστων τε ληηλασίη τε φόνοι τε
ἔσσονται τ' ἐξαπίνης γε διὰ πρότερον βασιλῆα·
ἦν δ' ὁποίαν δολόμητις ἀνὴρ ἐπὶ κλίνης ἔλθῃ
λῃστὴς ἐκ Συρίης προφανεὶς ῥωμαῖος ἄδηλος·
καὶ πελάσει δολίως ἐκ Καππαδοκῶν γένος ἀνδρῶν,
καὶ πολιορκήσας πέσεται πολέμου ἀκόρητος·
δὴ τότε σου Τύανα καὶ Μάζακα ἔσσετ' ἅλωσις·
λατρεύσεις τούτῳ δὲ πολύζυγον αὐχένα θήσει·
καὶ Συρίη κλαύσειεν ἀπολλυμένων ἀνθρώπων
οὐδὲ Σεληναίη τότε ῥύσεται ἱερὸν ἄστυ·
ἡνίκα ἂν ἐκ Συρίης φθάμενος περιφυξανασιλγην (b)
Ῥωμαίους προφυγὼν διὰ δ' Εὐφρήταο ῥοάων
οὐκέτι Ῥωμαίοις ἐναλίγκιος, ἀλλ' ἀγέρωχος
ἰοβόλοις Πέρσαις· τότε κοίρανος Ἰταλὴ χθὼν
καππέσεται πατάξει τυφθεὶς αἴθωνι σιδήρῳ,
οὐ κόσμον λείσας ἐπὶ δ' αὐτῷ παῖδες ὀλοῦνται·
ἀλλ' ὁπόταν Γάλλος βασιλεὺς Ῥώμης βασιλεύσῃ,
καὶ τότε ῥωμαίοις ἀκατάστατα ἔθνεα ἔλθῃ,
οὖλος ἄρης σὺν παιδὶ νόθῳ ἐπὶ τείχεα Ῥώμης·
καὶ τοτε δὲ λιμοὶ λοιμοὶ μαλεροί τε κεραυνοί,
καὶ πόλεμοι δεινοί, ἀκαταστασίαι τε πολήων
ἔσσοντ' ἐξαπίνης· Σύροι δ' ἐκπαγλ' ἀπολοῦνται·
ἥξει γὰρ τούτοις μέγας χόλος ὑψίστοιο·
αὐτίκα δὴ Περσῶν ἐπανάστασις ἀμφίστησιν·
Ῥωμαίους δ' ὀλέσουσι Σύροι Πέρσῃσι μιγέντες·
ἀλλ' οὐ νικήσουσι νόμοις θεοκράτορι βουλῇ·
αἳ ὁπόσοι φεύξονται ἀπ' ἀντολίης γεγαῶτες
σὺν κτεάτεσσιν ἑοῖσιν ἐς ἀλλοθρόους ἀνθρώπους·
αἳ ὁπόσων ἀνδρῶν πίεται χθὼν αἷμα κελαινόν·

(a) Codd. Βαίστρα. (b) Al. cod. περιφυξανασελγειν.

ἔσται γὰρ χρόνος οὗτος ἐν ᾧ ποτε τοῖς τεθνεῶσιν
οἱ ζῶντες μακαρισμὸν ἀπὸ στομάτων ἐνέποντες
φθέγξονται καλὸν τὸ θανεῖν, καὶ φεύξετ' ἀπ' αὐτῶν·
ἄρτι δέ σε τλῆμον Συρίη κατοδύρομαι οἰκτρῶς·
ἥξει γὰρ πληγή σοι ἀμφιβόλων ἀνθρώπων
δεινή· ἥντοι οὔποτ' ἐπήλπισας ἥξουσάν σοι·
ἥξει καὶ Ῥώμης ὁ φυγὰς, μέγα ἔγχος ἀείρας,
Εὐφράτην διαβὰς πολλαῖς ἅμα μυριάδεσσιν,
ὅς σε καταφλέξει καὶ πάντα κακῶς διαθήσει·
τλῆμον Ἀντιόχεια σὲ δ' ἐς πόλιν οὔποτ' ἐροῦσιν
ὁππόταν ἀφροσύνῃσι τεῇς ὑπὸ δούρασι πίπτῃς·
πάντα δὲ συλλήσας καὶ γυμνώσας σε προλήψει
ἄστεγον ἀοίκητον ἄφνω δέ σε κλαύσετ' ὁρῶν τις·
καὶ σὺ θρίαμβος ἔσῃ ἱερὰ πόλις, καὶ σὺ Βέροια,
Χαλκίδι συγκλαύσεται νεοτρώτοις ἐπὶ τέκνοις·
αἶ αἶ ὁπόσοι ναίουσι Κάσιον ὄρος αἰπύ,
ἠδ' ὁπόσοι Ἄμανον, ὅσους δὲ καὶ Λύκος παρακλύζει,
Μαρσύας δὲ ὅσους καὶ Πύραμος ἀργυροδίνης·
ἄχρι τε γὰρ ἀσίησι τεράτων θήσουσι λάφυρα
ἄστια γυμνώσαντες, ὅλα εἴδωλ' ἀφελοῦνται,
καὶ ναοὺς ῥίψουσιν ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρῃ·
καὶ ποτε Γαλλίῃ καὶ Πανονίῃ μέγα πῆμα
Μυσοῖς Βιθυνοῖς θ' ὁπόταν ἥξει πολεμιστής·
ὦ Λύκιοι Λύκιοι λύκος ἔρχεται αἷμα λιχμῆσαι
Σάννοι ὅταν ἔλθωσιν σὺν ἄρηϊ πολυπάρθῳ,
καὶ Καρποὶ πελάσωσιν ἐπ' Αὐσονίοισι μάχεσθαι·
καὶ τότε δὴ νόθος υἱὸς ἐῇ ὑπ' ἀναιδίῃ τόλμῃ
ἐξολέσει βασιλῆα· παραυτίκα δ' αὐτὸς ὀλεῖται,
δυσσεβίης ἕνεκεν· μετὰ δ' αὖτ' ἄρξει πάλιν ἄλλος
ἀρχὴν οὐνόματος φέρων· ταχὺ δ' αὖτε πεσεῖται
ἄρῃ καὶ κρατερῷ βληθεὶς αἴθωνι σιδήρῳ·
καὶ πάλιν κόσμος ἀπολλυμένων ἀνθρώπων
λοιμῷ καὶ πολέμῳ· Πέρσαι δ' ἐπὶ μῶλον ἄρηος
αὖθις ἐσορμήσουσι μεμνηότες Αὐσονίοισιν.
καὶ τότε Ῥωμαίων φυγὴ ἔσσεται· αὐτὰρ ἔπειτα
ἀρητὴρ ἥξει ὁ πανύστατος ἡλιόπεμπτος
ἐκ Συρίης προφανεὶς, καὶ πάντα δόλῳ διαπράξει·
καὶ τότε δ' ἠελίου πόλις ἔσσεται· ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῇ
πᾶσαι Φοινίκων φοβερὰς τλήσονται ἀπειλάς·
ἡνίκα δ' αὖτ' ἄρξουσι ὑπερμενέων Ῥωμαίων
ἄνδρες ἀρηΐθοοι δύο κοίρανοι· ὅς μὲν ἐφέξει
ἑβδομήκοντ' ἀριθμὸν, ὁ δὲ τριτάτου ἀριθμοῖο· Οὐιλλεριανὸς καὶ Γαλλιῆνος.
καὶ τοτε δ' ὑψαύχην ταῦρος σκάπτων ὀνύχεσσιν
γαῖαν καὶ κέρασι κόνιν δίσσοισιν ἐγείρων
ἑρπυστὴν κυανόχροον, καὶ δράσει κακὰ πολλὰ
ὁλκὸν σύροντα φολίσιν· ἐπεὶ δ' αὐτὸς ὀλεῖται·
εὔκερως δ' ἔλαφος μετὰ τὸν δ' ἥξει πάλιν ἄλλος
πεινάων κατ' ὄρη μεμαώς· ἐν γαστρὶ πάσασθαι
ἰοβόλους θῆρας· τότ' ἐλεύσεται ἡλιόπεμπτος
δεινός καὶ φοβερός τε λέων πνείων φλόγα πολλήν·
δὴ τότ' αὖτ' ὀλέσει πολλῇ καὶ ἀναιδεῖ τόλμῃ
εὐκεραῶτ' ἔλαφόν τε θοὸν καὶ θῆρα μέγιστον
ἰοβόλον φοβερὸν ἀφιέντα συρίγματα πολλά,
τοξοβάτην τετράγον· ἐπὶ δ' αὐτῷ κῦδος ὀπηδεῖ·
αὐτὸς δὴ ὁλόκληρος ἀλώβητος καὶ ἄπληστος
ἄρξει Ῥωμαίων· Πέρσαι δ' ἔσονται ἀλαπαδνοί·
ἀλλ' ἄναξ βασιλεῦ κόσμου θεὲ παῦσον ἀοιδὴν
ἡμετέρων ἐπέων, δὸς δ' ἱμέραν πᾶσιν ἀοιδήν.

ΣΙΒΥΛΛΗΣ ΛΟΓΟΣ ΙΔ. (1)

Ἄνθρωποι τί μάτην ὡς ἀθάνατοί περ ἐόντες
καὶ βραχὺ κοιρανέοντες ἄγαν ὑψηλὰ φρονεῖτε,
λαὶ βασιλεύειν πάντες ὑπὲρ θνητοὺς ἐθέλοντες;
οὐχὶ νοοῦντες ὅτι φιλοκοιρανίην θεὸς αὐτὸς
ἐχθαίρει τὰ μάλιστα δ' ἀπληστοχόρους βασιλῆας
δύσνους δυσσεβίας, σκότιον δ' ἐπὶ τοῖσιν ἐγείρει·
οὕνεκεν ἀντ' ἀγαθῶν ἔργων δικαίων τε λογισμῶν
φάρεα πορφύρεα χλαίνας προὐκρίνατε πάντες·
τοὺς πολέμους ποθέοντας ὀϊζύας τε φόνους τε
ὠκυμόρους θήσει θεὸς ἄφθιτος αἰθέρι ναίων,
τούτους ἐκπέρσας, καὶ ἐπ' ἄλλυδις ἄλλον ὀλέσσει·
ἀλλ' ὁπόταν ταύρων ὀλετὴρ ἢ ἀλκὶ πεποιθὼς
ἠΰκομος βλοσυρὸς ἥξει καὶ πάντας ὀλέσσει,
καὶ νομέας θραύσει, βίη δ' οὐκ ἔσσεται αὐτοῖς·

(1) Hic liber XIV. editus a me primo fuit ex codice mediolanensi; nunc idem in vaticanis etiam mss. occurrit. Et olim quidem persanare multas lectiones parenthesibus appositis conatus sum; nunc easdem video plerasque imperfectiones in codd. vatt. Quamobrem nihil iam propemodum in scriptura immuto. Meam autem heroico carmine latinam libri huius interpretationem nunc praetermitto, quoniam reliquos quoque libros graece tantummodo edo.

εἰ μὴ ἄρ' ὠκυτῆτι ποδῶν σκύλακες διὰ βήσσας (a)
εἰς ἔριν ἀντήσουσι διωκέμεναι μεμαῶτες·
τὸν δὲ λέοντ' ἐδίωξε κύων ὀλέκοντα νομῆας·
καὶ τότ' ἔσσετ' ἄναξ τετρασύλλαβος ἀλκὶ πεποιθὼς
ἐκ μονάδος προφανείς· ταχὺ δ' αὐτὸν χάλκεος ἄρης
ἐξολέσει διὰ δῆριν ἀπληστοκόρων ἀνθρώπων.
ἄρξουσι μετέπειτ' ἄλλοι δύο φῶτες ἄνακτες,
ἄμφω τεσσαράκοντ' ἀριθμῶν· μεγάλη δ' ἐπὶ τούτοις
ἔσσεται εἰρήνη κόσμοιο παντί τε δήμῳ,
καὶ θέμις ἠδὲ δίκη· τοὺς δ' αὖ κορυθαίολοι ἄνδρες
χρυσοῦ δευόμενοι καὶ ἀργύρου οὕνεκα τούτους
δυσσεβέως κτείνουσιν ἐνὶ παλάμῃσι λαβόντες.
καὶ τότε δ' ἐξάρξει δεινὸς νεὸς ἀγχεμαχητὴς
κοίρανος ἑβδομήκοντ' ἀριθμῶν θυμοφθόρος αἴθων,
ὃς λαὸν Ῥώμης ἀσεβῶς στρατιῇ παραδώσει
κτεινόμενον κακότητι διὰ μῆνιν βασιλήων,
σπηνίξας πᾶσαν τε πόλιν κλίνην τε Λατίνων.
Ῥώμη δ' οὐκέτι ἔσσετ', ὅτι οὐδ' ἔσσ' ἀκοῦσαι
οἷον περ πρώην εἶδεν τοίαν παροδίτης·
πάντα γὰρ ἐν σποδιῇ τάδε κείσεται, οὐ κέ τις ἔργων
ἔσται φειδωλή· ὅλος γὰρ ἐλεύσεται αὐτὸς
οὐρανόθεν πρηστῆρας ἀπ' αἰθέρος ἠδὲ κεραυνοὺς
ἀνθρώποις πέμψει θεὸς ἄμβροτος· οὓς μὲν ὀλέσσει
σκήπτων αἰθομένους· οὓς δ' αὖ κρυεροῖσι κεραυνοῖς·
καὶ τότε δὴ κτανέουσιν ἀναιδέα κοίρανον αἰνὸν
νηπίαχοι Ῥώμης κρατερᾶς Ῥώμης τε Λατῖνοι·
οὔτι τεθνηότι κόνις περικείσσετ' ἐλαφρή,
ἀλλὰ κυσὶ μέλπηθρα καὶ οἰωνοῖς τε λύκοις τε
ἔσσεται· οὕνεκα δῆμον ἀρήϊον ἐξεναρίζει·
τὸν μετὰ τεσσαράκοντ' ἀριθμῶν ἄρξει κλυτὸς ἄλλος
παρθολέτης γερμανολέτης θῆρας καταλύσας
δεινοὺς ἀνδροφόνους, οἳ ἐπ' ὠκεανοῖο ῥοῇσιν
ἠδὲ καὶ Εὐφρήταο διηνεκέως ἐβέκουσιν·
καὶ τότε δὴ πάλιν Ῥώμη ἔσσεται ὡς τὸ πρὶν ἦεν.
αὐτὰρ ἐπεξέλθῃ σε μέγας λύκος ἐν δαπέδοις σοῖς
κοίρανος ἐκ δυσμῶν ἐπιβάς· μετέπειτα θανεῖται
ἄρει καὶ κρατερῷ δεδεγμένος ὀξέϊ χαλκῷ·
καὶ τότε δ' αὖτ' ἄρξει καὶ ὑπερμενέων Ῥωμαίων
ἄλλος ἄρης μεγάθυμος ἀπ' Ἀσσυρίης ἀναδειχθεὶς
γράμματος ἀρχομένου, πολέμοισί τε πάνθ' ὑποτάξει·
αὐτὸς καὶ στρατιῇσιν ὁμοῦ ἀρχῆς ἐπιδείξει,
καὶ θεσμοὺς θήσει· ταχὺ δ' αὐτὸν χάλκεος ἄρης
ἐξολέσει δολίοισι ἐνὶ στρατιῇσι πεσόντα.
τὸν μετὰ τρεῖς ἄρξουσιν ὑπέρβιον ἦτορ ἔχοντες,

(a) Ita duo codices. At tertius διαβῆσσας.

ὃς μὲν ἔχων ἀριθμὸν μονάδος, δεκάδων δέ τε τρισσῶν
εἷς, ἕτερος δὴ ἄναξ τε τριηκοσίοις μεθέξει,
σχέτλιον χρυσόν τε καὶ ἄργυρον ἐν πυρὶ πολλῷ
χωνεύουσι ναῶν ἱδρύματα χειροποιήτων,
καὶ στρατιαῖς δώσουσιν ὁπλιζόμενοι περὶ νίκης
χρήματα δασσάμενοι κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλά,
αἴσχεά τε μεμαῶτες· ἴσως διαδηλήσονται
ἰοβόλους Πάρθους τε βαθυρρόου Εὐφρήταο,
καὶ Μήδους ἐχθρούς τε καὶ ἁβροκόμους πολεμιστὰς
Μασσαγέτας, Πέρσας τε φαρετροφόρους ἀνθρώπους·
ἀλλ' ὁπόταν βασιλεὺς ἰδίῃ μοίρῃ καταλύσει
λείψας ὁπλοτέροις σκῆπτρον βασιλήϊον υἱοῖς
καὶ θέμιν ἀντιβολῶν· οἱ δ' αὐτίκα πατρὸς ἐφετμῶν
λησάμενοι, καὶ χεῖρας ἐφοπλίσαντες ἄρηϊ
εἰς ἔριν ὁρμήσουσιν ὑπὲρ βασιληΐδος ἀρχῆς.
καὶ τότε μοῦνος ἄναξ ἀπὸ τριτάτων πολὺ ἄλλῳ
ἄρξει, καὶ ταχὺ μοῖραν ἐφέψεται δουρὶ βοληθείς·
τὸν μετὰ πολλοὶ ἔπειτα ἐπ' ἀλλήλοισιν ὀλοῦνται
ἴφθιμοι μέροπές τε ὑπὲρ βασιληΐδος ἀρχῆς·
εἷς δ' ἄρξει μεγάθυμος ὑπερμενέων Ῥωμαίων
πρέσβυς ἄναξ τετράδος καὶ πάντα καλῶς διαθήσει·
καὶ τότε Φοινίκῃ πόλεμος καὶ δῆρις ὀπεῖται,
ἡνίκ' ἂν ἰοβόλων ἔλθῃ πάλας ἔθνεα Περσῶν,
καὶ πόσα προσπέσεται ὑπό τ' ἀνδρῶν βαρβαροφώνων·
Σιδὼν καὶ Τρίπολις Βηρυτός τ' ἡ μεγάλαυχος
ἀλλήλας ὄψονται ἐν αἵματι καὶ νεκύεσσι.
τλῆμον Λαοδίκεια, σὺ δ' ἀμφ' αὐτῇ μέγαν αἴρῃ
ἄπρηκτον πόλεμον διὰ δυσσεβείας ἀνθρώπων·
αἲ μέλεοι Τύριοι δὲ κακὸν θέρος ἀμήσασθε
ὁππόταν ἠέλιος φαεσίμβροτος ἤματι λείψῃ,
δίσκος δ' οὐ φαίνῃ, ψεκάδες δ' ἥξουσ' ἐπὶ γαῖαν
πυκναὶ καὶ θαμέαι ἐξ οὐρανοῦ αἱματόεσσαι·
καὶ τότε δὴ θάνεται βασιλεὺς προδοθεὶς ὑφ' ἑταίρων.
πολλοὶ δ' αὖ μετὰ τοῦτον ἀναιδέες ἡγεμονῆες
ἀλλήλους κτενέουσι κακὴν ἔριδα προφέροντες·
καὶ τότε δ' αὖ ἔσται γεραρὸς πολύμητις ἀνάκτωρ
οὔνομα πέντ' ἀριθμῶν μεγάλαις στρατίεσσι πεποιθώς,
ὃν μέροπες στέρξουσι χάριν βασιληΐδος ἀρχῆς,
τοὔνομα δ' ἐσθλὸν ἔχων ἐσθλοῖς ἔργοις προϊάψει·
σῆμα δέ τοι ἔσται μέγα τοῦ κραίνοντος ἄνακτος
μεσσηγὺς Ταύρου τε νιφοβλήτοιο τ' Ἀμάνου
ἐκ Κιλίκων γαίης νέα τις πόλις ἐξαπολεῖται
καλή τε βριαρή τε βαρυσθενέος ποταμοῖο·
πολλοὶ δ' αὖ σεισμοί τε Προποντίδι καὶ Φρυγίεσσι

ἔσσονται· βασιλεὺς κλειτός τ' ἰδίης ὑπὸ μοίρης
θηλεδανῷ θανάτοιο νόσῳ ψυχὴν δ' ἀπολεύσει·
ἄρξουσι μετὰ τόνδε δύω βασιλῆες ἄνακτες,
ὃς μὲν τριηκοσίων ἀριθμὸν προφέρων, ὁ δὲ τρισσῶν·
τοὔνεκα καὶ πολλοὺς ὑπὲρ ἄστεος ἐξολοθρεύσει
Ῥώμης ἑπταλόφου δὲ διὰ κρατερὴν βασιλείαν·
καὶ τότε συγκλήτῳ κακὸν ἔσσεται, οὐδὲ φυγεῖται
χωομένου βασιλῆος ἐπ' αὐτῇ θυμὸν ἔχοντος·
σῆμ' ἔσται ἄρα πᾶσιν ἐπιχθονίοις ἀνθρώποις
πλειότεροι θ' ὑετοί, νιφάδες ἔσονται, χαλάζα
ἐξολέσει ληΐων καρποὺς ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν·
αὐτοὶ δ' αὖτε πεσοῦνται ἐνὶ πτολέμοισι δαμέντες
ἄρηϊ κρατερῷ πολέμου χάριν Ἰταλιήων·
καὶ τότε δ' αὖτ' ἄρξει βασιλεὺς πολυμήχανος ἄλλος
συλλέξας πᾶσαν στρατιὴν καὶ χρήματα νείμας
χαλκεοθώρηξιν πολέμου χάριν· αὐτὰρ ἔπειτα
Νεῖλος ὑπὲρ Λιβύης πουλύσταχυς ἠπείροιο
ἀρδεύσει δύ' ἔτη τὸ μέλαν πέδον Αἰγύπτοιο
χώρην τ' ἀρσίμην· λιμὸς δὲ τὰ πάντα καθέξει,
καὶ πόλεμος λησταί τε, φόνοι τ' ἀνδροκτασίαι τε·
πολλαὶ δ' αὖτε πόλεις ὑπὸ ἀνθρώπων πολεμιστῶν
πρηνισμοῖο ὀλοῦνται· ὑπὸ στρατιῆς παλαμάων
αὐτὸς δ' αὖ πέσεται προδοθεὶς αἴθωνι σιδήρῳ·
τὸν μετὰ τριηκοσίων ἀριθμῶν οἷς ἔλλαχεν ἄρχειν
Ῥωμαίων ἄρξει καὶ ὑπερμένεων ἀνθρώπων,
ἐκτανύσει λογχὴν θυμοφθόρον Ἀρμενίοισι,
Πάρθοις, Ἀσσυρίοισι, μενεπτολέμοις δέ τε Πέρσαις·
καὶ τότε δ' αὖ Ῥώμης κτίσις ἔσσεται ἀγλαοτεύκτου
χρυσῷ ἠλέκτρῳ τε καὶ ἀργύρῳ ἠδ' ἐλέφαντι,
κόσμῳ ἐπαιρομένη, πουλὺς δέ τε λαὸς ἐν αὐτῇ
ἀντολίης πάσης ἠδ' ἑσπερίης πολυόλβου
οἰκήσει· βασιλεύς τε νόμους ἑτέρους ἐπὶ ταύτῃ
θήσει· τὸν μετὰ δ' αὖτις ἀπειρεσίῃ ἐνὶ νήσῳ
δέξεται οὐλόμενος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή·
ἄρξει δ' ἄλλος ἀνὴρ τριάδων δέκα θηρὶ ἐοικὼς
ἐν χαίτῃ βλοσυρωπὸς ἀφ' Ἑλλήνων γενέσηται·
καὶ τότε δὴ Φθίης πουλυτρόφου ἄστυ Μολοσσῶν,
καὶ Λάρισσα κλυτὴ καὶ ἐπ' ὀφρύσι Πηνίοιο,
καὶ τότε δ' ἱπποβότου Σκυθίης ἐπανάστασις ἔσται,
καὶ πόλεμος δεινὸς Μαιώτιδος ὕδασι λίμνης
ἔσται ἐπὶ προχοαῖσι παρ' ὑστάτιον πόμα πηγῆς
Φάσιδος ὑγροκόμοιο κατ' ἀσφοδελὸν λειμῶνα·
πολλοὶ δὴ πεσσοῦνται ὑπὸ κρατερῶν πολεμιστῶν·
αἳ μαλεροῦ χαλκοῖο πόσους παραλήψεται ἄρης (a)·
καὶ τότε δὴ βασιλεὺς σκυθικὸν γένος ἐξαλαπάξει,
θνήξεται εἰν ἰδίῃ μοίρῃ βίοτον ἀναλύσας·
ἄλλος δ' αὖτ' ἄρξει τετράδος μετέπειτ' ἀναδειχθεὶς
δεινὸς ἀνήρ, ὃν πάντες ὅσοι πίνουσι πάνιστον
Ἀρμένιοι κρύσταλλον ἄγαν ῥείοντος Ἀράξεω
δείσουσι, πολέμοις αὐτὰρ Πέρσαι μεγάθυμοι·
μεσσηγὺς Κόλχων τε πολυσθενέων τε Πελασγῶν
ἔσσονται πόλεμοι δεινοὶ ἀνδροκτασίαι τε,
καὶ Φρυγίη γαίη τε Προποντίδος ἄστεα γαίης·
φάσγανά τ' ἐκ κολεῶν ἀμφήκεα γυμνώσαντες
ἀλλήλους κόψουσι διὰ δυσσεβείας ἀλγεινάς·
καὶ τότε δὴ μέγα σῆμα θεὸς μερόπεσσι βροτοῖσιν
οὐρανόθεν δείξει περιτελλομένοις ἐνιαυτοῖς
φάλκην ἐσσομένην δὲ τέρας πολέμοιο κακοῖο·
καὶ τότε δὴ βασιλεὺς στρατιῆς οὐ φεύξεται χεῖρας
ὃν καὶ τεθνηῶτα νέκυν διαδηλήσονται (b)·
ἀλλὰ θανεῖθ' ὑπὸ χειρὶ ταμεὶς αἴθωνι σιδήρῳ·
τὸν μετὰ πεντήκοντ' ἀριθμῶν ἄρξει πάλιν ἄλλος
ἐξ Ἀσίης προφανείς, δεινὸς φόβος, ἀντιμαχητής,
καὶ θήσει πόλεμον καὶ ἐπ' ἄγλαα τείχεα Ῥώμης,
Κόλχοις θ' Ἡνιόχοις τε γαλακτοπόταις Ἀγαθύρσοις,
εὐξείνῳ πόντῳ, Θρῄκης ψαμμώδεϊ κόλπῳ·
καὶ τότε δὲ βασιλῆος ὀλωλότος ἔσσετ' ἐρήμη
Ῥώμη κυδιάνειρα, πολὺς δέ τε λαὸς ὀλεῖται·
καὶ τότε δ' αὖτ' ἄρξει ἀπ' Αἰγύπτοιο μεγίστης
δεινὸς καὶ φοβερός, Πάρθους δ' ὀλέσει μεγαθύμους,
Μήδους, Γερμανούς τε, βοοσπορίδας τ' Ἀγαθύρσους,
Βρεττανούς, Περνούς τε, φαρετροφόρους τε Ἴβηρας,
Μασαγετὰς σκολιούς, Πέρσας δ' ὑπερηνορέοντας·
καὶ τότε Ἑλλάδα πᾶσαν ἐσόψεται ἀγλαὸς ἀνὴρ
ἐχθαίρων Σκυθίῃ καὶ Καυκάσῳ ἠνεμόεντι·
σῆμα δέ τοι ἔσται κρατερὸν τούτου κρατέοντος
οὐρανόθεν στεφάνοιο μεσημβρίης τε καὶ ἄρκτου
ἀστράσι φαινομένοις πανομοίου ἀντείλαντος·
καὶ τότε παιδὶ ἑῷ λείψει βασιλήϊον ἀρχήν,
στοιχείου ἀρχομένου γὰρ ἐπεὶ ἰδίῃ ἐνὶ μοίρῃ
βήσεται εἰν ἀΐδαο δόμοις βασιλεὺς ἀγαπήνωρ·
ἀλλ' ὁπόταν ἄχρι τούτου παῖς ἐν χθονὶ Ῥώμης
ἐκ μονάδος προφανείς· ἔσται κατὰ γαῖαν ἅπασαν
εἰρήνη μεγάλη πολυήρατος· ὅν τε Λατῖνοι

(a) Exin in uno e codicibus vaticanis desunt versus aliquot. (b) Deest hic versus in duobus codd.

στέρξουσι βασιλεῖς καὶ ἑοῦ πατρὸς εἵνεκα τιμῆς'
ὃν σπεύδοντα μολεῖν καὶ ἐπ' ἀντολίην δύσιν τε
Ῥωμαῖοι σχήσουσι καὶ οὐκ ἐθέλοντα πρὸς οἴκους
Ῥώμης κοιράνεον Ϡ' ὅτι δὴ φίλος ἔπλετο πᾶσιν
θυμὸς ὑπὲρ βασιλῆος ἀγακλυτοῖο ἄνακτος'
ἀλλὰ μινυνθάδιόν μιν ἀφαρπάζει βιότοιο
οὐλόμενος θάνατος, προδοθεὶς ἰδίῃ ἐνὶ μοίρῃ'
ἄλλοι δ' αὖ μετέπειτα πάλιν κρατεροὶ πολεμισταὶ
ἀλλήλους κόψουσι κακὴν ἔριδα προφέροντες
οὐ βασίλεια ἔχοντες ἀνάκτορος ἀλλὰ τυράννων'
πολλὰ δὲ δὴ τελέσουσι κακὰ κόσμῳ ἐνὶ παντί,
Ῥωμαίοις δὲ μάλιστα μέχρι τριτάτου Διονύσου'
ἄχρις ἀπ' Αἰγύπτου κεκορυθμένος ἤξεται ἄρης,
ὃν Διόνυσον ἄνακτα μετωνυμίαν καλέουσιν'
ἀλλ' ὁπόταν φόνιός τε λέων φονίῃ τε λέαινα
πορφύρεον ῥύξουσι κλυτὸν βασιλήϊον εἷμα,
πνεύμονι συμμάρψουσιν ἐπειγομένης βασιλείης,
καὶ τότε δ' ἀγνὸς ἄναξ ὅς τ' ἔλλαβε τραύματος ἀρχὴν
ἐχθροὺς ἡγεμονῆας ἀμειψάμενος περὶ νίκης
φέρβεσθαι σκυλάκεσσι καὶ οἰωνοῖσι μεθήσει'
αἲ αἲ σὺ πυρίκαυστε πόλις μεγαλόσθενε Ῥώμη,
ὁππόσα δεῖ σε παθεῖν ὁπόταν τάδε πάντα γένηται'
ἀλλὰ μέγας βασιλεὺς ὁ περίκλυτος ἀμφὶς ἔπειτα
χρυσῷ Ϡ' ἠλέκτρῳ τε καὶ ἀργύρῳ ἠδ' ἐλέφαντι
ἐξεγερεῖ πᾶσαν σε καὶ ἐν κόσμῳ προτερήσει
κτήμασι καὶ ναοῖς, ἀγοραῖς, πλούτοις, σταδίοις τε'
καὶ τότε δ' αὖτις ἴσῃ πᾶσι φῶς ὡς τὸ πρὶν ἦσθα'
αἱ μέλεοι Κέκροπες καὶ Δαύλιοι ἠδὲ Λάκωνες,
οἱ περὶ Πηνειὸν τε βαθυσχοινὸν τε Μολοσσὸν
Τρίκκην Δωδώνην τε καὶ ὑψίτμητον Ἰθώμην,
αὐχένα τε πτερικοῦ τε μέγαν περὶ ῥίον Ὀλύμπου,
Ὄσσαν Λάρισσάν τε καὶ ὑψίπυλον Καλυδῶνα'
ἀλλ' ὁπόταν μέγα σῆμα θεὸς μερόπεσσι ποιήσῃ
ἠμερίην σκοτόεσσαν ἀμολγαίην περὶ κόσμου,
καὶ τότε σοι, βασιλεῦ, τέλος ἔσσεται, οὐδὲ φύγοις ἂν
ὀξὺ κασιγνήτοιο βέλος βεβολημένον εἰς σε'
καὶ τότε δ' αὖτ' ἄρξει θυμοφθόρος ἄσπετος αἴθων
ἐκ γενετῆς βασιλῆος ὃς Αἰγύπτου γένος ἥξει,
ὁπλότερος μὲν, πολλῷ ἀριστερὸς δὲ συναίμου,
ὀγδοήκοντ' ἀριθμῶν, ὃς ἔλλαχεν ἔντυπον ἀρχήν'
καὶ τότε δ' ἀθανάτοιο θεοῦ θυμαλγέα μῆνιν
κόσμος ἅπας κόσμοις ὑποδέξεται εἵνεκα τιμῆς.
ἔσται γὰρ μερόπεσσιν ἐφημερίοις ἀνθρώποις
λιμοὶ καὶ λοιμοί, πολεμοί τ' ἀνδροκτασίαι τε,
καὶ σκότος ἀκάματος καὶ ἐπὶ χθόνα μητέρα λαῶν,
ἠδ' ἀκαταστασίῃ καιρῶν καὶ ἀμείλιχος ὀργή,
οὐρανόθεν σεισμοί τε κεραυνοὶ φλεγέθοντες
κελαινοί θ' ὑετοὶ καὶ αὐχμηραὶ ψεκάδες'
σείετο δ' αὖ Φρυγίης γαίης αἰπεινὰ κάρηνα,
σείοντο σκυθικῶν ὀρέων πόδες, ἔτρεμεν ἄστυ,
ἔτρεμε δὲ χθὼν πᾶσα μετὰ σφισιν Ἕλλαδος ἄρης.
πολλαὶ δ' αὖτε πόλεις τε θεοῦ μέγα θυμήναντος
πρηνισμοῖς πέσσονται ὑπ' αἰθαλόεσσι κεραυνοῖς,
καὶ κοπετοῖς, οὐκ ἔστι φυγεῖν χόλον οὐδ' ὑπαλύξαι'
καὶ τότε δ' αὖ πέσεται βασιλεὺς στρατιῆς ἀπὸ χειρὸς
βληθεὶς οἷάπερ οὔτις ὑπὸ σφετέρων ἀνθρώπων'
τὸν μετὰ Λατίνων πολλοὶ πάλιν ἐξεγεροῦνται
ἄνδρες πορφυρέην λαῖβην ἀμφείμενοι ὤμοις,
οἳ κλήρῳ στέρξουσι λαβεῖν βασιλήϊον ἀρχήν.
καὶ τότε τρεῖς βασιλεῖς ἐπ' ἀγλαὰ τείχεα Ῥώμης
ἔσσονται, δύο μὲν πρῶτον ἀριθμὸν κατέχοντες,
εἷς δὲ φέρων νεῖκος τὸ μετώνυμον οἷάπερ οὐδεὶς
στέρξουσι Ῥώμην αὐτοὶ καὶ κοσμὸν ἅπαντα
κηδόμενοι μερόπων, ἄνεσις δ' οὐκ ἔσσεται αὐτοῖς.
οὐ γὰρ ἔφυ κόσμῳ θεὸς ἵλαος οὐδέ μιν ἔσται
ἥμερος ἀνθρώποις ὅτι δὴ κακὰ πολλὰ ἐόργαν'
τούνεκεν αὖ βασιλεῦσιν ἀεικέα θυμὸν ἐποίσει
παρδαλίῃ τε λύκων πολὺ χεῖρον' τοὺς γὰρ ἀφειδῶς
χαλκεοθώρηκες παλάμαις ἰδίαισι λαβόντες
ἀπρήκτως τμηθέντας ἀναλκιδας οἷα γυναῖκας
ἐξολέσουσιν ἄνακτας ἐπὶ σκήπτροισιν ἑοῖσιν.
αἲ μάλα Ῥώμης ἐρυκυδέος ἔξοχοι ἄνδρες
ψευδαπάταις ὅρκοισι πεπεισμένοι ἐξαπόλησθε'
καὶ τότε δὴ πολλοὶ δορυκοίρανοι οἱ κατὰ κόσμον
φῶτες ἐφορμηθέντες ἀφαιρήσουσι γενέσθαι
αἵματι πρωτογόνων ἀνδρῶν . . . (a)
δὶς τοίῳ δ' οὐ πρῶτον ἄγειν οἰκτρὴν' τότε δαίμων
πάντας δ' ἀνθρώπους ἰδίοις ἔργοισιν ὀλέσσει'
ἀλλὰ πάλιν θεὸς αὔξει ἀναιδέα θυμὸν ἔχοντα
εἰς κρίσιν ἐλθέμεναι ὁπόσοι κατατεκμήραντο.
αὐτοὶ ἐπιφράσσονται ἐν ἀλλήλοισι βαλόντες
αὐτὴν ἰσοκρίσιν ἐφιέμενοι κακότητος'
πολλὰ μὲν ἐξῆς ἄστρα καὶ ἀκτινόεντα κομήτην
πολλοῦ ἐπερχομένου πολέμου καὶ δηϊοτῆτος.
ἥνικα δ' αὖ χρησμοὺς συνάγει πολλοὺς περὶ νήσων
φραζόμενον ξείνοισι μάχην καὶ δηϊοτῆτα

(a) Sic est lacuna in codd.

ἀργαλέην τε ἄτην ἱερὰ λέξει δὲ τάχιστα
πυροὺς καὶ κριθὰς συνάγειν ἐν δώμασι Ῥώμης
εἰς ἄφενον σπεύδοντι ἐπὶ δυοκαίδεκα μῆνας·
καί τε ταλαίπωρος πόλις ἔσσεται ἤμασι κείνοις,
εὐθὺς δ' εὐδαίμων πάλιν ἔσσεται οὐ κατὰ μικρόν·
ἡσυχίη δ' ἔσται, ὁπόταν τὸ κρατοῦν ἀπολῆται.
καὶ τότε Λατίνων γενεὴ πύματος βασιλεύων
ἔσται, καὶ βασιλεία μετ' αὐτὴν ἐξαναφύσει
παῖδες καὶ παίδων γενεὴ ἀσάλευτος ὑπάρχει·
ἔσται γὰρ γνωστὴ οἱ ἐπεὶ θεὸς αὐτὸς ἀνάσσει·
ἔστι δέ τις γαίη φίλη τροφὸς ἀνθρώποισι
κειμένη ἐν πεδίῳ, περὶ δ' αὐτὴν Νεῖλος ὁρίζει
πᾶσαν ἐπουρίζων Λιβύην ἠδ' Αἰθιοπίαν·
καὶ Σύροι ἀπάρξουσιν ἐφήμεροι ἄλλοθεν ἄλλος
πάσαν ἁμαρτίαν τῆς δεκτῆς· σοι μέγας ἔσται
κυδνὸς ἄναξ βασιλεὺς παίδων, καὶ φύτισι πέμπων,
καὶ δεινὸν φρόνεων περὶ δεινοτάτοις ἐπὶ πᾶσιν
Ἰταλίης πάσης μεγαλόφρονος εἶσιν ἀρωγὸς
καρτερός· ἤνικα δ' Ἀσσυρίας ἐπὶ οἴνοπα πόντον
ἔλθῃ, καὶ Φοίνικας ἑοῖς οἴκοις δ' ἀλαπάξει
δησόμενος πόλεμόν τε κακὸν καὶ φύλοπιν αἰνήν·
τῶν δύο κοιρανιῶν γαίης εἷς κοίρανος ἔσται.
νῦν δὲ τέλος πολύμοχθον Ἀλεξανδρεῦσιν ἀείσω,
οἱ δ' ἱερὴν Αἴγυπτον ἀπήμονα τὴν ἀσάλευτον
βάρβαρον οἰκήσουσιν, ὅταν φθόνος ἔκποθεν ἔλθῃ,
χεῖμα θέρος ποιεῖ, τότε θέσφατα πάντα τελεῖται·
ἀλλ' ὁπόταν τρεῖς παῖδες ὀλύμπια νικήσωσι,
κῆν μὲν δὴ φράζωσι, θεόκλυτα θέσφατα λέξῃ·
αἵματι τετράποδος γαλαθηνοῦ πρῶτα καθήρῃ
τρὶς τοίνυν ὕψιστος ἄγει θείρην τότε δεινήν,
οὗ γ' ἂν πενθαλέον δόρυ μακρὸν πᾶσι τανύσῃ,
αἷμα πολὺ ῥεύσει τότε βάρβαρον ἐν κονίῃσι
κενοῖς ἀξείνοισιν ὅταν πόλις ἐξαλαπαχθῇ·
ὄλβιος ὃς τέθνηκε, καὶ ὄλβιος ὅστις ἄτεκνος·
τὸν γὰρ δὴ δούλειον ὑπὸ ζυγὸν αὐχένα θήσει
ὃς πρὶν ἐλευθερίησιν ἐπώνυμος ἡγεμόνησας,
βουλαῖς ἔμπροσθεν μὲν ἀοίδιμος οὕτω ἑλίσσων·
τοίην δουλοσύνην θήσει πολύεδρον ἀνάκτων·
καὶ τότε δὲ Σικελῶν στρατὸς αὐτίκα δύσμορος ἥξει
δεῖμα φέρων ὁπόταν πάλιν βάρβαρος ἐπέλθῃσι,
καρπὸν ἐπὰν φύσωσι διατμήξουσιν ἀρούρας
τοῖς κακὸν ἀντ' ἀγαθοῦ δώσει θεὸς ὑψικέρωνος.
ξεῖνος ξεῖνον ἀεὶ προνομεύσας χρυσὸν ἀπεχθῇ.
αὐτὰρ ἐπὰν δὴ πάντες ἐπόψοντ' αἷμα λέαντος
θυμοβόρου φονίῳ τ' ἐπὶ σώματι ἥξει λέαινα
αὐτοῦ κὰκ κεφαλῆς σκῆπτρον δ' ἀπορίψει ἀπ' αὐτοῦ·
ὡς δ' ὁπόταν ἐν δαιτὶ φίλῃ γεύσονται ἅπαντες
λαοὶ ἐν Αἰγύπτῳ τελέουσι δὲ καρτερὰ ἔργα
ἄλλος δ' ἄλλον ἔῤῥεξε, πολὺς δ' ἀλαλητὸς ἐν αὐτοῖς,
ὡσαύτως ἐπεὶ τάρβος ἐπέσσεται ἀνθρώποισι
μαινομένης ἔριδος, πολλοὶ δ' ἀπόλοιντο καὶ ἄλλοι
ἀλλήλους κτείνοντες ὑπὸ κρατερῆς ὑσμίνης.
καὶ τότε κυανέαις φολίσι πεπυκασμένος ἥξει·
ἥξουσι δύο ἄλλοι μωρόθεοι ἀλλήλοισιν·
καὶ τρίτατος αὐτοῖσι κριὸς μέγας ἐκ Κυρήνης,
ὃν πρὶν ἔλεξα φυγόντα μάχης παρὰ χεύμασι Νείλου·
ἀλλ' οὐδ' ὡς ἄπρηκτον ὁδὸν τελέουσιν ἅπαντες·
καὶ τότε μὲν μεγάλων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν
ἔσσονται μῆνη πολυώδυνα· αὐτὰρ ἔπειτα
θήσετ' ἐν Αἰγύπτῳ πόλεμος πάλιν δεύτερος αὐτοῖς·
καυχίη δ' ἔσται, νῖκος δ' αὐτοῖσιν οὐκ ἔσται·
ὦ μάλλοι χείρων ἔσται πόλεως ἐπισήμου·
καὶ πολέμοις σκύλευμα γενήσεται οὐκ ἐπὶ δηρόν.
καὶ τότε δὲ χώρης πολλῆς ὁμοτέρμονες ἄνδρες
φεύξονται δειλοί, δολίους δ' ἄξουσι τοκῆας·
καὶ πάλιν ἐγκύρσουσι ποδὶ μέγα κῦδος ἔχοντες
Ἰουδαίοις ὀλέσουσι μενεπτολέμους ἀνθρώπους,
ἄχρις ἁλὸς πολιῆς κεραΐζοντες πολέμοισι
ποιμένες ἀμφότεροι περὶ πατρίδος ἠδὲ τοκήων·
θήσει δὲ φθιμένοισι τροπαιοφόρων γένος ἀνδρῶν
αἷ ὁπόσοι φῶτες περὶ σώματα νηχήσονται·
πολλοὶ γὰρ κείσονται ἐπὶ ψαμαθώδεας ἀκτάς·
ξανθὰ κάρηνα πέσονται ὑπ' Αἰγυπτίων πετεηνῶν·
δὴ τοτε των Ἀραβων μετελεύσεται αἷμα βρότειον·
ἀλλ' ὅταν αὖ τε λύκοι κυσὶν ὅρκια πιστώσονται,
νήσῳ ἀμφιρυτῇ τότε πυργου ἀνάστασις ἔσται·
ἄνδρες οἰκήσουσι πόλιν τὴν πολλὰ παθοῦσαν.
οὐκέτι γὰρ δόλιος χρυσὸς οὐδ' ἄργυρος ἔσται,
οὐ κτῆσις γαίης οὐ δουλείη πολύμοχθος,
ἀλλὰ μίη φιλότης τε καὶ εἷς τρόπος εὔφρονι δήμῳ·
κοινὰ δὲ πάντ' ἔσται καὶ φῶς ἴσον ἐν βιότοισι·
ἐκ γαίης κακίη καταδύσεται εἰς ἅλα δῖαν·
καὶ τότε δ' ἐγγὺς ἔσιν τὸ θέρος μερόπων ἀνθρώπων·
ταῦτα τελεσθῆναι κρατερὴ ἐπικείσετ' ἀνάγκη.
οὐ λέξει τότε τις μεμνημενος ἀλὸς ὁδίτης
ὡς ῥά ποτ' ἀμπαύσει μερόπων γενος ὀλλυμένων περ·
καὶ τότε δ' ἁγνὸν ἔθνος ἁπάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσει
εἰς αἰῶνας ἅπαντας ἅμ' ἰφθίμοισι τοκεῦσιν

Vacuam paginam occupare placet catalogo scriptorum hactenus a me observatorum in Procli inedito ad decimum Platonis de rep. librum commentario.

Alcinus.
Amelius.
Anatomici.
Aristeas proeconnesius.
Aristoteles.
Arrhidaeus in epistula.
Calippus.
Clearchus Aristotelis discipulus. Idem in libris de somno.
Colotes.
Cronius.
Demetrius geometra Porphyrii magister.
Democritus physicus in libris de inferis.
Dercyllides.
Empedocles.
Epicurus.
Epimenides cres.
Euclides libro sexto.
Euclides platonicus.
Gaius.
Harpocration atticus.
Heraclides ponticus.
Heraclitus.
Hermodorus clazomenius.
Herophilus medicus.
Hesiodus.
Hiero ephesius historicus.
Hipparchus in epistula.
Historici de reviviscentibus.
Historici sub Antigono.
Homerus.
Iatrologi.
Ibycus.
Lex Atheniensium de mortuis comburendis nonnisi tertio post obitum die.
Liber sacer, ἱερὸς λόγος. Liber secundus elementorum. Libri ἱερατικοί. Libri initiationum, seu τελεταί.
Magnus geometra Nicolai paraphrastes.
Maximus nicaenus.
Naumachius epirota qui scripsit de reviviscentibus.
Nestorius, avus Plutarchi, Procli et aliorum magister.
Nicolaus.
Numenius.
Onetor de analogia arithmetica.
Oraculum.
Orpheus theologus. Hymnus orphicus εἰς τὸν ἀριθμόν.
Paterius.
Petosiris.
Philostratus.
Plato. Platonis epinomis νοθείας suspecta.
Plotinus.
Porphyrius. Idem ἐν ταῖς περὶ τῆς ἀθανασίας τῶν ψυχῶν ἀποδείξεσιν.
Proclus. Idem de symbolis mythicis. Idem in commentariis ad Gorgiam Platonis. Ad Phaedrum, et in commentario ad palinodiam.
Ptolemaeus. Idem in libris ὑποθέσεως.
Pythagoras.
Pythagorii.
Pythagoricus sermo seu liber.
Scriptores rerum aegyptiacarum.
Οἱ θεῶν ἀνάγνωστα γράφοντες.
Strattis de fluminibus.
Theodorus asinaeus.
Theogoniae graecae.
Theurgi. Iidem sub Marco imp. Iidem chaldaei.
Timaeus auctor.
Xenocrates.
Xenus atheniensis.
Zoroaster. Eiusdem τετράβιβλος φυσική.

ADDITAMENTA ET EMENDATIONES.

PART. I.

P. 67. n. 2. adde: *sic in chronico paschali olymp.* CCLXXIII. *coniunctim legitur σεβαστὸς αὔγουστος.*

P. 69. v. 2709. *designavit Caesares* corr. *coronavit reges.*

P. 93. Scribendum est *Iohannes II*; praecessit enim Iohannes I. Zimisches. Sic ergo deinceps numerus promovendus est.

P. 112. v. 4573. *quidem* corr. *quidam.*

P. 117. v. 4776. *στιχῷ* corr. *στοιχῷ.*

P. 157. v. 6640. Malim scribere: *dicebant, illic ne vestigium quidem — sacrae ac beatae inesse resurrectionis.* Item p. 161. v. 6720. pro *Pleae* malim dicere *Blesii.*

P. 211. v. 8944. *omniam* corr. *quatuor.* Item v. 8946. *litteras* corr. *rhetoricam.*

P. 236. v. 10037. *ἐκ* corr. *δὲ τῆς.*

P. 246. p. 11. *Ioh. III.* corr. *Ioh. IIII.*

PART. II.

P. 9. v. 7. *pregeret* — corr. *pergeret.*

P. 13. n. 1. Adde: *nempe respicit Victorinus ad epistulam I. Pauli ad Cor. cap. VII, ubi cupere se ait ut perfecti christiani virginitatem servent; ita tamen ut alter volentibus, nuptias concedat; neque primae solum, verum etiam subsequentes, dummodo alter coniux obierit.*

P. 52. v. 26. *quoque* corr. *quoqua.*

P. 58. v. 29. *currias.* corr. *curios.* Item n. 1. *imputetum* corr. *imputet tam.*

P. 72. v. 3. a fin. dele *enim.*

P. 91. v. 6. a fin. num pro *foraminibus* scribendum est *materialibus?*

P. 123. v. 26. Locus sic distinguendus est: *et reliqua; una in Christum fides. Deinde consecratio eius; unum baptisma. Deinde coniunctio; unus Deus.* etc.

P. 125. in marg. *cap. V.* corr. *cap. IV.* Et p. 134. *cap. V.*

P. 150 v. 20. *tarhentibus* corr. *trahentibus.*

P. 152. v. 4. *necesre* corr. *necesse.*

v. 3. a fin. *advesarium* corr. *adversarium.*

P. 164. v. 12. *ommes* corr. *omnes.*

P. 189. Scriptoribus contra Arrianos adde Bracharium de ecclesiasticis dogmatibus inter Isidori opera T. VII. p. 320. Item pseudo — Isidorum homil. contra Arrianos tom. cit. p. 311. Ibidem n. 2. Adde verba: *item illa Augustini scripta quae Maurini editores indicant T. VIII. p. 743. in calce.*

P. 203. not. v. ult. pro *carteromachus* malim *cataphractus.*

P. 206. v. 1. interpungendum est *tulit cogitatas; vocabit.*

P. 225. v. 8. a fin. *dicunt*, corr. *qui dicunt.*

P. 230. v. 7. a fin. *psum* corr. *ipsum.*

P. 257. v. 6. a fin. *Galilelae* corr. *Galileae.*

PART. III.

P. 10. omitta notam 1.

P. 84. v. 14. interpungendum est *vidisset, iacentem reliquit.*

p. 115. nota (*) omittenda est, quia error, de quo ibi sermo fit, iam fuit emendatus.

P. 120. v. 21. *veritate* corr. *varietate.*

P. 144. v. 15. *ocult.* corr. *occult.*

P. 206. v. 31. ἤμασι corr. ἤμασι.

v. 33. σαρκοφάγων. ita cod. Sed corrige σαρκοφόρος.

P. 209. v. 270. στοῦνεμ' corr. τοῦνεμ'.

v. 271. ἐτοιχιίου corr. σταχιίου.

NIHIL OBSTAT

P. Michaël Dom. Zecchinelli S. I. censor theologus.

Ioseph Ant. Guattani censor philologus.

IMPRIMATUR

Ioseph Dellaporta Patriarcha Cpol. Vicesgerens.

Fr. Ioseph Mª. Velzi S. P. A. Magister.

PRIVILEGIUM

Nequis ea, quae primum eduntur in huius Collectionis voluminibus, typis repetat, extat privilegium Pontificis Maximi ad decennium, Aug. Imperatoris Austriae, et omnium serenissimorum Italiae Principum ad quinquennium: serenissimi Regis utriusque Siciliae ad septennium.